Vykintas Vaitkevičius

SENOSIOS LIETUVOS ŠVENTVIETĖS

ŽEMAITIJA

Su geriausiais linkėjimais —

autorius

Vykintas Vaitkevičius

98 09 15

Šventa buvo, yra ir bus, bet danguje niekada nebus (Žemė)

SENOSIOS LIETUVOS ŠVENTVIETĖS

ŽEMAITIJA

UDK 293(474.5)
Va-122

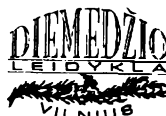
ISBN 9986-23-037-3

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

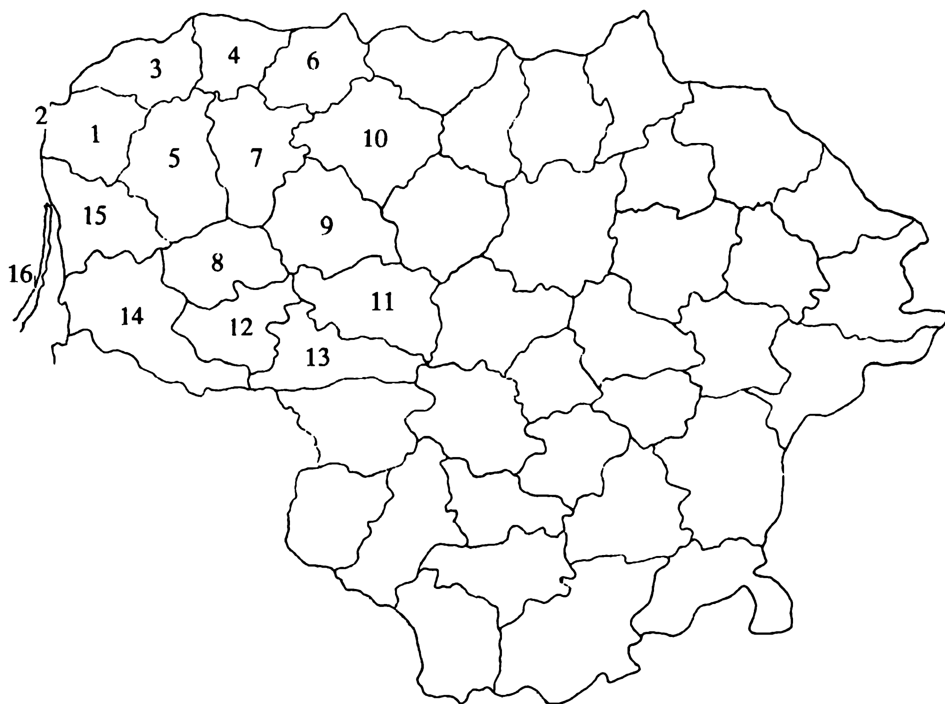
Vykintas Vaitkevičius

SENOSIOS LIETUVOS ŠVENTVIETĖS

ŽEMAITIJA

1998

Pav. 1. Knygoje aprašoma Lietuvos dalis ir eilės tvarka, pagal kurią kataloge aprašomos rajonų ir miestų šventvietės: 1 - Kretingos r.; 2 - Palangos m.; 3 - Skuodo r.; 4 - Mažeikių r.; 5 - Plungės r.; 6 - Akmenės r.; 7 - Telšių r.; 8 - Šilalės r.; 9 - Kelmės r., 10 - Šiaulių r.; 11 - Raseinių r.; 12 - Tauragės r.; 13 - Jurbarko r.; 14 - Šilutės r.; 15 - Klaipėdos r.; 16 - Neringos m.

PRATARMĖ

Senosios šventvietės (kitaip - *mitologiniai-sakraliniai objektai*) - tai ikikrikščioniškojo tikėjimo apeiginės, kulto, įsivaizduojamos dievų, mirusiųjų buvimo ar pasireiškimo vietos, paprastai dėl tos priežasties išskirtos, šventos.

Šiame darbe, kurį sudaro katalogas ir trumpas jame aprašytų objektų aptarimas, kalbama apie vakarinėje Lietuvos dalyje - šiandieninėje Žemaitijoje žinomas šventvietes. Didžiausias dėmesys skiriamas toms šventvietėms, kurios turėtų būti vertinamos archeologijos (kaip priešistorę tyrinėjančio mokslo) kontekste. Norint pasekti tų senųjų šventviečių įrengimo, pasirinkimo tradicijų raidą jau keičiantis religiniams vaizdiniams, kartu buvo aprašytos vietos, susijusios su senojo tikėjimo apraiškomis po krikščionybės įvedimo. Suprantama, aprašyta, o ir apskritai žinoma tik maža dalis kadaise gyvavusių senųjų šventviečių. Daug jų ilgainiui buvo sunaikinta ar pamiršta. Ne visada ir aprašytąsias bei minimas darbe vietoves buvo tvirtas pagrindas laikyti šventvietėmis.

Senosios šventvietės retokai patekdavo į tyrinėtojų akiratį, nors įvairią medžiagą ta tema imta skelbti dar iki Antrojo pasaulinio karo. Tuo metu pasirodė ir pirmi apibendrinantys darbai. Daugiausia šioje srityje nuveikė archeologas P.Tarasenka (*Tarasenka P., 1923; Tarasenka P., 1926; Tarasenka P., 1927; Tarasenka P., 1933; Tarasenka P., 1933a*), kraštotyrininkas B.Buračas (*Buračas B., 1931; Buračas B., 1931a; Buračas B., 1937; Buračas B., 1937a; Buračas B., 1939; Buračas B., 1940*). Pasirodė puiki archeologės M.Alseikaitės-Gimbutienės studija "Pagoniškosios laidojimo apeigos Lietuvoje", kur daug vietos skirta ir senosioms šventvietėms (*Alseikaitė-Gimbutienė M., 1943*). Tai, kas buvo šiuo laikotarpiu pasakyta, 1946 m. Vokietijoje apibendrino archeologas E.Šturmas studijoje "Die Alkstätten in Litauen" (*AL*). Vėliau šventviečių tema rašė folkloristai Z.Slaviūnas (*Slaviūnas Z., 1947*), J.Balys (*Balys J., 1948. T.2; Balys J., 1966*), istorikas R.Batūra (*Batūra R., 1966*), etnografė P.Dundulienė (*Dundulienė P., 1979; Dundulienė P., 1990*). Paskutiniai platesni tyrinėjimai - archeologo V.Daugudžio straipsnis "Pagoniškųjų šventyklų Lietuvoje klausimu" (*Daugudis V., 1992*), istoriko R.Matulio studija "Istoriniai akmenys" (*IA*). Negalima nepaminėti E.Šturmo, J.Urtano senųjų Latvijos šventviečių tyrinėjimų (*Šturms E., 1936; Šturms E., 1938; Ю.Уртанс, 1985; Ю.Уртанс, 1988; Ю.Уртанс, 1988a; Urtans J., 1990*).

Aštuntajame dešimtmetyje kelis šventkalnius, keliasdešimties šventųjų akmenų aplinką (dalis jų ir Žemaitijoje) tyrinėjo V.Urbanavičius (*Urbanavičius V., 1972; Urbanavičius V., 1972a; Urbanavičius V., 1979; Urbanavičius V., 1987; Urbanavičius V., 1993*), šia sritimi domėjosi ir M.Černiauskas, B.Dakanis. Žemaitijos piliakalnių,

kapinynų, kitų paminklų tyrinėjimų metu senųjų apeigų vietas tyrinėjo A.Bliujienė, A.Butrimas, V.Daugudis, J.Genys, A.Malonaitis, A.Merkevičius (vyr.), B.Salatkienė, V.Šimėnas, L.Vaitkunskienė, V.Valatka, V.Žulkus.

Senąsias Žemaitijos šventvietes išaiškinant ir aprašant, daugiausia darbavosi I.Jablonskis (*Jablonskis I., 1969; Jablonskis I., 1971*), J.Mickevičius (*Mickevičius J., 1985*), P.Jagminas (*Jagminas P., 1958; Jagminas P., 1958a; Jagminas P., 1958b*), V.Statkevičius (*Statkevičius V., 1986; Statkevičius V., 1990*), J.Šliavas (*Šliavas J., 1977; Šliavas J., 1978*), V.Rimkus (*Rimkus V., 1969; Rimkus V., 1970; Rimkus V., 1992*), S.Ličkūnas (*Ličkūnas S., 1934*), P.Šverebas (*Šverebas P., 1992; Šverebas P., 1994*). Daug informacijos ta tema yra sukaupę ir atskiruose straipsniuose ją skelbė: kraštotyrininkai J.Andriusevičius, K.Bružas, muziejininkas archeologas V.Valatka, mokytojos E.Burdulienė, E.Ravickienė, istorikas V.Almonaitis, geografai T.Šidiškis, D.Ramančionis, etnologai V.Musteikis, M.Užpelkis. Vertinga medžiaga saugoma K.Sideravičiaus archyve (*VUB F 191*).

Remiantis aukščiau minėtais duomenimis, literatūra, išleista iki 1996 m., ir medžiaga, saugoma Lietuvių literatūros ir tautosakos insituto Lietuvių tautosakos rankraštyne (*LTR*), Lietuvių kalbos instituto Vietovardžių kartotekoje (*VK*), VU bibliotekos rankraščių skyriuje (*VUB*), Lietuvos kraštotyros draugijos (*LKD*), Lietuvos istorijos instituto Archeologijos skyriaus (*AS*) archyvuose, Kultūros paveldo centro (*KPC*) Archeologijos skyriuje bei Dokumentacijos centre, buvo sudarytas senųjų Žemaitijos šventviečių katalogas.

Katalogas apima Kretingos, Skuodo, Mažeikių, Plungės, Akmenės, Telšių, Šilalės, Kelmės, Šiaulių, Raseinių, Tauragės, Jurbarko, Šilutės, Klaipėdos rajonus. Tai pirmiausia kuršių, žemaičių, iš dalies žiemgalių, skalvių genčių I tūkstantmečio viduryje - II tūkstantmečio pradžioje gyventos žemės (*Таутавичюс А.З., 1980)*.

Pateikti skaitytojui sukauptus duomenis apie senąsias Žemaitijos šventvietes - ir džiugu, ir atsakinga. Deja, ne visas jas pasisekė autoriui aplankyti, patikrinti vienus ar kitus apie jas žinomus faktus. Matyt, nepavyko išvengti netikslumų ir klaidų. Todėl pageidaujamos skaitytojų pastabos ir papildymai. Kartu tenka žemaičių atsiprašyti už tekstus - įvairias nuorodas, citatas, kur neišlaikyta žemaičių tarmė. Negalima redaguoti ar keisti archyvinių tekstų, savitų (nors tarmiškai ir klaidingų) pasakymų. Ne visada sutaps ir oficialūs kaimų, upių, ežerų pavadinimai su vietoje vartojamais jų vardais. Norėjosi paminėti kelias vartojamas formas, nepykite, jeigu rasite vieną ar kitą vietos pavadinimą, kurį Jūs tariate kitaip ar jis jums nežinomas.

Vargu, ar ši knyga būtų buvusi parašyta ir išspausdinta, jeigu ne daugelio žmonių pagalba. Nuoširdus ačiū tėvams - Marijai ir Alvydui Vaitkevičiams, žmonai Daivai Bodutai Vaitkevičienei, Eglei Plioplienei - už finansinę paramą ir skatinimą knygą parengti spaudai, Gediminui Juciui - už pagalbą kuriant duomenų bazę ir ruošiant knygos žemėlapius, kolegoms

archeologams: habil. dr. Laimai Vaitkunskienei, habil. dr. Vytautui Urbanavičiui, dr. Vytautui Kazakevičiui, dr. Gintautui Zabielai, dr. Valdemarui Šimėnui, dr. Adolfui Tautavičiui - už pastabas ir patarimus.

Dėkoju ir kraštotyrinių ekspedicijų dalyviams bei bendražygiams: Arūnui ir Vidai Sniečkams, Dariui ir Editai Ramančioniams, Vyteniui Dapkevičiui, Ramintai Nagaitytei, Martynui Užpelkiui, Zitai Baniulaitytei, Mariui Čečkauskui, Remigijui Dargužiui, Mantui Motiejūnui, taip pat Almai Skruibytei, Vyteniui Almonaičiui, Vytautui Musteikiui.

ĮVADAS

Dalis objektų, įtrauktų į senųjų Žemaitijos šventviečių katalogą, priklauso priešistorinių paminklų kompleksams ar yra su jais susiję. Jų siejimas su šventvietėmis atrodo pagrįstas, jeigu šventvietė yra priešistorinio paminklo, komplekso teritorijoje ar nuo jo nutolusi apie 1 km. Tradicinės senojo tikėjimo šventvietės (t.y. gyvavusios po oficialaus krikščionybės įvedimo Žemaitjoje), iš esmės atspindinčios maždaug XVII - XVIII (XIX) a. Žemaitijos kaimų bei miestelių gyventojų pasaulėjautą, su priešistoriniais paminklų kompleksais susijusios retai. Trūksta duomenų kai kurias šventvietes skirti pirmai ar antrai grupėms, nors jos turi analogijų su atitinkamomis šventviečių pasirinkimo ir įrengimo tradicijomis.

Taip pat į katalogą įtraukta ar minima viena kita vietovė, apie kurią žinoma mitinių "vaidenimosi" atvejų bei vietos, siejamos su krikščioniškais stebuklais, įžadais, su šventųjų garbinimu. Darbe pateikti ir kai kurie duomenys apie bažnytinę žemėvaldą, vienuolynus.

Aptariant senąsias šventvietes, svarbi jų *gyvavimo laiko* samprata - kada su objektu, vietove buvo susieti tam tikri mitiniai įvaizdžiai, kada čia rinktasi apeigoms ir pan. Šventvietė galėjo būti ir tobulinama, keičiamas jos kulto įrenginių kompleksas (apeiginės duobės, aikštelės, aukų akmenys, kt.). Netgi šventvietę apleidus ar sugriovus, tam tikra prasme ji tebegyvavo, jeigu tik dvasiniame žmonių gyvenime ji neprarado reikšmės, jei išliko su ja sieti tikėjimai ir draudimai, jų buvo paisoma.

Retai keliamas klausimas, ar po oficialaus krikščionybės įvedimo senosioms apeigoms atlikti naudotos šventvietės liko tos pačios, dar priešistorinės, ar naujos - iš naujo pasirinktos ir įrengtos. Daugelis pastarosios grupės šventviečių artimos senajai jų tradicijai (pvz., aukščiausias miestelio kalnas paupyje pasirinktas Kupolių šventei švęsti, šventes švęsti rinktasi į kaimo apylinkių ąžuolyną ir t.t.), todėl jas galima vadinti *tradicinėmis* senojo tikėjimo *šventvietėmis* (ir senojo tikėjimo apeigas, atliekamas tose šventvietėse po oficialaus krikščionybės įvedimo, tektų vadinti *tradicinėmis apeigomis*).

Mitologiniai ir sakraliniai objektai gali būti grupuojami pagal atskirus jų geografinius ir gamtinius ypatumus, pvz., šventkalniai vandenskyrų kalvynuose, šventkalniai - aukščiausi apylinkių kalnai, šventi akmenys upeliuose, šventi akmenys su įvairių dydžių bei formų gamtinėmis įdubomis ir t.t. Taip pat reikia kalbėti apie tam tikrus "kultūrinės" aplinkos elementus, pvz., apie šventkalnius prie piliakalnių (nuo senovės gyvenviečių, piliakalnių atskiriamų upeliais), šventus akmenis priešistorinių kapinynų teritorijoje ir t.t. Tai leidžia kalbėti apie *senųjų šventviečių* pasirinkimo ir įrengimo *tradicijas*. Savo ruožtu būta ir aukojimo (kulto) tradicijų, besiskiriančių mitiniais vaizdiniais, apeigomis ir

konkrečiu laiku (kada apeigos vyksta) bei vieta (kur tos apeigos atliekamos).

Žinoma daug padavimų ir pasakojimų apie aprašomas vietas, taip pat daugybė ir jų motyvų, variantų. Pasakojamoji tradicija yra svarbus šventviečių, jų mitinio įprasminimo tyrinėjimų šaltinis. Joje atsispindi gyvavę ir su šventviete sieti mitiniai vaizdiniai. Galima svarstyti apie jų kilmę, senumą, kaitą, bet, regis, gyvavusi senojo tikėjimo šventvietė jau buvo mitiškai įprasminta. Gana retos išimtys yra tradicinės senojo tikėjimo šventvietės, neturinčios ar iki mūsų dienų neišlaikiusios mitinio įprasminimo.

Mitinėje tradicijoje atpažįstami iš sakmių ir pasakų žinomi Dievo, Perkūno, Velnio, Raganos paveikslai, dievų išvaizda, pasirodymo aplinkybės (vieta, laikas), veikimo būdai, pobūdis. Dažnas ir ryškus nugrimzdusių, paskendusių miestų, dvarų, bažnyčių, namų, pirčių, net laivų, nusidėjėlių, nusikaltėlių, bedievių žmonių motyvas. Tai vaizdiniai apie kitą pasaulį, dažnai į jį vedančio kelio lokalizavimas. Kaip pažymi A. J. Greimas, "kitas" gyvenimas lietuvių mitinėje galvosenoje buvo įsivaizduojamas esąs vandeninio pobūdžio. Tas vandens pasaulis buvo apgyvendintas dievų ir mirties "rubežių" peržengusių žmonių (*Greimas A.J., 1990, 367*). Tai papildo V.Žulkaus išvada, kad baltai mirusiųjų pasaulį vaizdavosi esant vandenyje (ar už vandenų), žemėje (toli žemėje, už kalnų, už akmenų ar akmenyse, požemyje), miškuose (už miškų), laukuose (už laukų ežių, ežiose). Vanduo, žemė, ugnis, akmuo buvo ta substancija, per kurią patenkama į mirusiųjų pasaulį (*Žulkus V., 1993, 29*).

Negalima nepaminėti ir atskiro "religinių atsiminimų" žanro, menančio senojo tikėjimo apeigas ir šventes. Tai perteikiama autentiškais (šventos ugnies, aukų aukojimo, kt.) ar bendrais (nekaltų vaikelių aukojimo, "vaidilučių") motyvais. Šiame darbe autorius nesiėmė atsakomybės visus žinomus padavimus, pasakojimus įvertinti kritiškai, vienus atmesti, kitus palikti. Todėl aprašymuose nurodomi net spaudoje paskelbti perpasakoti, pagal norimą skonį pakeisti padavimai (tai, jog padavimuose apie senąsias šventvietes randame Krivių Krivaitį, vaidilutes, nė kiek nemenkina pačio tokio pobūdžio duomenų fakto). Šventviečių paveikslą papildo žinios apie tebesitęsiančius ar neseniai nutrūkusius aukojimus (dažniausiai pinigų), apžadus, taip pat senose šventvietėse rengiamas šventes, pamaldas, gyvus tikėjimus ar religinius draudimus.

GIRIOS, MIŠKELIAI

Plačiausiai šventųjų girių temą yra aptaręs E.Šturmas, pasitelkęs visas tuo metu jam prieinamas žinias bei nuorodas (*AL, 20-26*). Dar kiek anksčiau apie tai rašė M. Alseikaitė-Gimbutienė (*M.Alseikaitė-Gimbutienė, 1943, 67-68*). Girias, atskirus medžius, laikomus šventais, apeigų, švenčių vietomis, ne kartą mini rašytiniai šaltiniai. Kad tie miškai lankomi, ten renkamasi, nurodoma ir apibūdinant senojo tikėjimo liekanas po krikščionybės įvedimo (žr. *Ivinskis Z., 1986, 372-373, 380-381, 385-386*).

Istoriniai šaltiniai, taip pat tautosakinė medžiaga, papildanti šventųjų girių, medžių bylą, išryškina jų mitinį įprasminimą: giria laikoma "svetima", kitu pasauliu, ten vedančiu keliu: *"Kartą žmogus nuėjo miškan, rodos, tiktai savo daržų galan. Egi mato - giria didžiausia, tik sušniokščia, nei niekur tokia regėta, nei girdėta. Vaikščiojo vaikščiojo, ir vis giria baisesnė. Tfu, sako, kad tave, pragaran tik papuoliau, kaip persižegnojo, tai ir prapuolė"* (*LMD I 474/737*; plg. pasakojimus apie Auksūdžio Kūlių pilalę 6a[1], Sauserių Tamožinės mišką 57a). Medžiai tokioje girioje laikomi neliečiamais: *"Yra tokių žmonių, kurie kaip kokią dievybę garbina neįžengiamus miškus bei gojus ir laiko nusikaltimu bent mažą šakelę nusilaužti"*, - rašoma 1611 m. Kražių jėzuitų kolegijos kronikoje (*Lebedys J., 1976, 208*); *"Į ugnį spjauti, medelį nulaužti - nuodėmė"* (*LTR 4874/11*; plg. žinią apie Žemaičių Naumiesčio seniūnijos šventąjį mišką 971, Grūstės Mockaus miškelį 156c*, pasakojimą apie tai, jog žmogus, nukirtęs Kaušų šventąjį ąžuolą 516b, kitą dieną mirė ir pan.). Tai dievų, dievybių ar mirusiųjų buvimo bei pasireiškimo vietos. Henrikas Latvis 1206 m. rašė apie lyvį, kuris atėjo iš miško tankmės ir pasakojo "pasivaidenimą": *"Aš mačiau lyvių dievą, kuris pranašavo ateitį. Iš medžio išaugo dievo vaizdas nuo krūtinės iki galvos, ir dievas man sakė [...]"* (*Henrikas Latvis, 1992, 49*), plg. posakį: *"Dieve Dieve su stora žieve"* LTR 66/208).

Medis esąs gyvas kaip žmogus (*"Ne žmogus, bet gyvas (Medis)" LTR 4375/75*), jis turi kraują (*"Šimtametis seniuks savo krauju žmones maityn* (Medis ir sula)" LTR 453/46; pvz., ir Padvarninkų ąžuolų 188a savininkas nekirto, nes tikėjo, kad kertant iš jų bėgs kraujas). Medžiais virtę ir žmonės: *"Sako, eglė buvo kadai labai gera ir graži karalienė, užtai ji ir dabar žiemą žaliuoja,o pušis jos sesuo, o ąžuolas, beržas ir uosis jos sūnai"* (*LMD I 474/753*). Dažnai buvo tikima, kad medžiuose, kaip ir vandenyje, akmenyse po mirties atgailauja sielos ("dūšios"): *"Kai numiršta žmogus ir būna labai griešnas, tai jį Dievas nesiunčia užkart pragaran, bet liepia pirma žemėje atkentėti, pirmiausiai įkiša jo sielą į medį, ir kai medis rėkia, tai žinok, kad siela išmaldos prašo "čir-čir-čir". Šitai, sako, čirvančių niekam nedaviau, nei ubagams, nei kunigams. Užgirdę žmonės čirenantį medį poterius kalba"* (*LMD I 474/734*); *"Jeigu koks medis cypia, tai ne jis cypia, o jame gyvenanti dūšia verkia" (Balys J., 1981, 108 (Nr.1027); "Numirėlio siela apsigyvena medy" (ten pat, 106 (Nr.1007)*; plg. tikėjimą apie Rukšių Šventgojaus medžius 571). Medis, kurio šaknys žemėje, o viršūnė danguje, yra išraiškinga skirtingų pasaulių jungtis (plg. *"Senelis ir senelė išėjo laimės, mato, kad žmonės lipa į medį: Dievas šaukia žmones į dangų. Įlipo ir senis su baba [...]" LTR 1852/45*).

Su mitiniu medžių paveikslu susijusios ir šventės, apeigos giriose ar šventovėse prie atskirų medžių (plg. XIII a. minimą šventu laikomą nudžiūvusį *Ouse Warpe* medį (Dovilų seniūn. 975). Paprasta patarle dar buvo sakoma *"Girk dievaitį girioj, o Dievą bažnyčioj"* (*Krėvė V., 1935. T.2. Nr.307*).

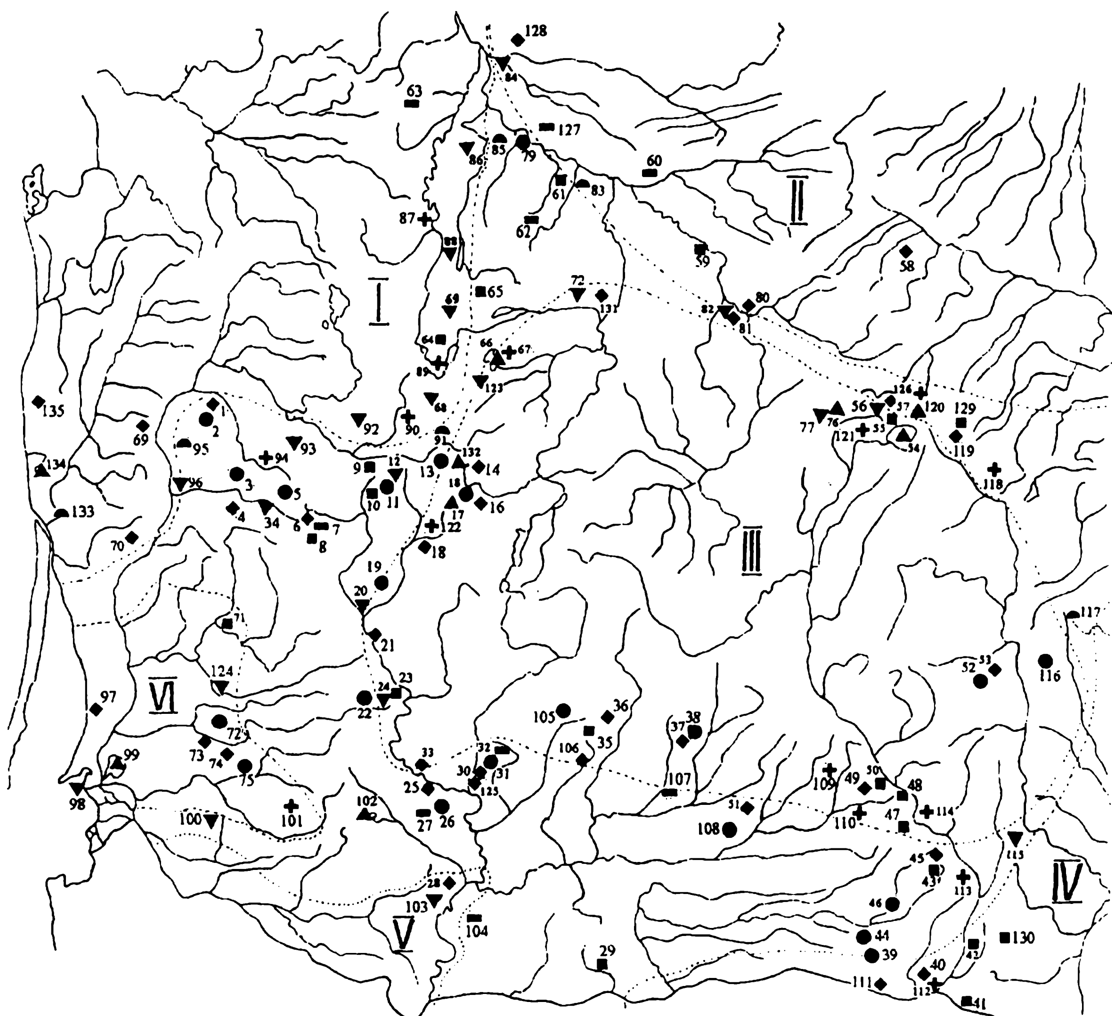
[1] Tai objekto aprašymo numeris kataloge.

Į katalogą įtrauktos girios skirtingos. Dalis jų, matyt, buvo tarp atskirų genčių, žemių, valsčių, etninių ar teritorinių junginių paribiuose. Šių teritorijų išskyrimo ir mitinio įprasminimo klausimus iškėlė ir aptarė V.Šimėnas, V.Žulkus (*Šimėnas V., 1988; Šimėnas V., 1990; Žulkus V., 1989; Žulkus V., 1993*). Su jais siejasi ir J.Genio straipsnis apie Vakarų Lietuvos apgyvendinimą (*Genys J., 1989*).

Nuo kuršiško Keklio į pietus - pietryčius ir į vakarus nuo žemaičių teritorijos žinomas Vėlaičių Vėlaitinės miškas 69, Didžiųjų Mostaičių Peklinės miškas 212, Alko tyro miškas 213*[1]. Tenenių apylinkėse nurodomi Ramusiškių šventieji miškai 552. Kiek į pietvakarius - XVI a. žinomas šventas *Heyligwaldt* miškas 971 (*Mannhardt W., 1936, 314*), Žygaičių apylinkėse - Dirvėnų Šventgiris 868, Vaitimėnų Stabgirė 895*. Ši miškų juosta tęsiasi rytų kryptimi, ribodama žemaičius iš pietų. Čia paminėtinas šventasis *Ventus* 925 miškas, Paagluonio Draustinės giria 911*, Pagausančio Karališkoji giria 826, netoliese Draustinės kaimas ir Draustinės upelis 803. Iš rytų ir šiaurės rytų žemaičius ribojusiose teritorijose atkreiptinas dėmesys į 1588 m. žinomą Tendžiogalos Alkagirį 855. Pietrytinė kuršių - šiaurės vakarinė žemaičių riba, kaip pažymi V.Žulkus (*Žulkus V., 1987, 29-30; Žulkus V., 1992, 9*), I tūkstantmečio pabaigoje - II tūkstantmečio pradžioje kito, todėl šventus miškus su tokia riba-dykra sieti problemiška. Vis dėlto ryškiau išsiskiria Plinkšių-Pasruojės miškų masyvas, besitęsiantis pro Lieplaukę, Keturakius, Medingėnų apylinkių ąžuolynus (užfiksuotas Lenkaičių Gojaus miško vardas 247a), šiame ruože ir Vėlaičių miškas 301, antras Tverų apylinkėje Vėlaičių kaimas, Stumbrių Šventinės miškai 288, toliau į vakarus - Alko Šventinės giria 198a.

Kai kurie XIV a. kryžiuočių kelių į Lietuvą aprašymai teikia čia svarbių žinių. Minima *Ventus* giria 925, matyt, ribojo Veliuoną (Junigendą) iš vakarų bei skyrė nuo žemaičių iš šiaurės, šiaurės vakarų (*SRP Bd.1, 184*), *Sautum* 822 skyrė Milžavėnus nuo Vaiguvos (*ten pat, Bd.2, 687-688*), V.Žulkaus nuomone, dažnai minima *Asswiote* giria 497 skyrė Jaunodavą, Kaltinėnus nuo Kražių (*Žulkus V., 1993, 30*). Aprašant kryžiuočių kelią į Lietuvą Nr.7, sakoma, kad nuo švento miško *Asswiote* iki Raudžio upės - 2 mylios (*SRP Bd.2, 669*). Miškas sietinas su Ašvos ar Ašvijos upe - dešiniuoju Raudžio intaku. Nurodomas nuotolis iki Raudžio - 2 mylios (apie 14 km - žr. *Thomas A., 1883, 5*) - liudija, kad *Asswiote* miškas nebuvo pačiame Ašvos upės žemupyje ir neskyrė Jaunodavos nuo Kražių. Be to, pasakojamoji tradicija mena šventą "Ašvytės" girią 555* ir sieja ją su Pakalniškių Alkos kalnu prie Ašvos upės, apie porą kilometrų nuo Jaunodavos į pietvakarius. Čia yra Pakalniškių kapinynas, kiek toliau į vakarus prasideda Laumėnų kaimas. Galimas daiktas, kad čia buvęs *Asswiote* miškas skyrė Jaunodavą,

[1] Objektus bei vietoves, kurie atskiruose katalogo aprašymuose tik minimi, žymi * ženkliukas prie nurodomo to aprašymo numerio.

IX-XIII a. GENČIŲ RIBOS VAKARINĖJE LIETUVOJE (pagal A.Tautavičių, V.Žulkų)
I - *kuršiai*, II - *žemgaliai*, III - *žemaičiai*, IV - *aukštaičiai*, V - *skalviai*, VI - *lamatiečiai (?)*
ir REIKŠMINGESNĖS ŠVENTVIETĖS GENČIŲ PAKRAŠČIUOSE

● giria, ■ upė, ▲ ežeras, ▬ pelkė, ▼ kalnas, ◠ akmuo, ◆ kaimas,
✚ krikščioniška stebuklinga vieta

Sąrašas vietovių ir objektų, minimų antrame paveiksle (skaičius kursyvu - numeris kataloge)

GIRIOS: 2 - Vėlaičių (Kretingos r., *69*), 3 - Peklinė (Plungės r., *212*), 5 - Alko tyro (Plungės r., *213**), 11 - Šventinė (Plungės r., *198a*), 13 - Gojus (Plungės r., *247a*), 15 - Vėlaičių (Plungės r., *301*), 19 - Šventinė (Plungės r., *288*), 22 - Ramusiškių (Šilalės-Šilutės r., *552*), 26 - Šventgiris (Tauragės r., *869*), 31 - Stabgirė (Šilalės-Tauragės r., *895**), 38 - Nemaxte (minima XIV a., Raseinių r., *821*), 39 - Wentus (minima XIV-XV a., Jurbarko r., *925*), 44 - Draustinė (Jurbarko r., *911**), 46 - Karališkoji (Raseinių-Jurbarko r., *826*), 52 - Alkagiris (minima XVI a., Raseinių r., *855*), 72 - Norkaičių-Potrimpų (Šilutės r., *944*), 75 - Heyligwaldt (minima XVI a., Šilutės r., *971*), 79 - Gojus (Mažeikių r., *150*), 105 - Šventgiris

(Šilalės r., *484a*), 108 - Drausgiris (Jurbarko r., *Plėkiai*), 116 - Velniamynės (Radviliškio r.); UPĖS: 8 - Dievupis (Klaipėdos r., *978*), 9 - Alkupis (Plungės r., *285*), 10 - Šventupis (Plungės r., *256*), 23 - Alka (Šilalės r., *548b*), 29 - Šventoji (Jurbarko r., *928*), 35 - Alkupė (Šilalės-Tauragės r., *884*), 41 - Šventupis (Kauno r.), 42 - Šventupis (Kauno r.), 43 - Draustinė (Raseinių r., *803*), 47 - Šventupis (Raseinių r., *811*), 48 - Šventupis (Raseinių r., *861*), 50 - Alkupis (Raseinių r., *813*), 55 - Šventupis (Šiaulių r., *771b*), 59 - Alkupis (Akmenės r., *336*), 61 - Šventupis-Saldupis (Mažeikių r., *194*), 64 - Šventupis (Telšių r., *355*), 65 - Juoda (Telšių r.), 71 - Alkupis (Klaipėdos r., *999*), 129 - Raganė (Radviliškio r.), 130 - Alka (Kauno r.);
EŽERAI: 17 - Ruškis (Plungės r., *249*), 54 - Rėkyva (Šiaulių r., *1010*), 66 - Mastis (Telšių m., *430*), 76 - Bulėnų (Šiaulių r., *741*), 99 - Krokų lanka (Šilutės r., *951*), 102 - Draudenių (Tauragės r., *898*), 120 - Talša (Šiaulių m., *780*), 132 - Rūpužinis (Telšių r., *349*), 134 - Kalotės (Klaipėdos r., *984*);
PELKĖS: 7 - Dausynų (Plungės-Klaipėdos r., *279*), 27 - Tyrelio (Tauragės r., *869**), 32 - Stabo (Tauragės r., *895**), 60 - Pakempinės (Akmenės r., *332*), 62 - Paskverblio (Mažeikių r., *151*), 63 - Veliekos plėšimo (Mažeikių-Skuodo r., *189*), 104 - Buveinės (Tauragės r., *877**), 107 - Alkos (Jurbarko r., *922a*), 127 - Mažeikių (Mažeikių m., *173*);
KALNAI: 12 - Alkos (Plungės r., *186b*), 20 - Alkos (Šilalės r., *538a*), 24 - Alkos (Šilalės r., *584a*), 34 - Žvaginių (Klaipėdos r., *1002*), 56 - Alkos (Šiaulių r., *771a*), 68 - Dievo krėslo (Telšių r., *446a*), 77 - Girnikų (Šiaulių r., *744a*), 78 - Paunšvystės (Telšių r., *447*), 82 - Ragankalnis (Šiaulių r., *771*), 84 - Šventorėlis (Mažeikių r., *171*), 86 - Alkos (Mažeikių r., *182*), 88 - Panų (Telšių r., *404a*), 92 - Alkos-Alkšės (Plungės r., *259*), 93 - Alkos (Plungės r., *304*), 96 - Dyklius (Klaipėdos r., *992*), 98 - Perkūnkalvė (Šilutės r., *952*), 100 - Alkos (Šilutės r., *941*), 103 - Šventkalnis (Tauragės r., *872*), 115 - Alkos (minimas XVI a., Kėdainių r.), 123 - Alkos (Telšių r., *411*), 124 - Alkos (Šilutės r., *969*), 137 - Alkos (Plungės r., *220*);
AKMENYS: 83 - Juodasis, Meilės (Akmenės r., *346*), 85 - Velnio, Trobelės (Mažeikių r., *152*), 91 - Dievo stalas (Plungės r., *291*), 95 - Didysis (Kretingos r., *25*), 117 - Velnio, Angelo (Radviliškio r.), 133 - Velnio (Klaipėdos m., *996*);
KAIMAI, VIETOVĖS: 1 - Vėlaičiai (Kretingos r.), 4 - Perkūnai (Klaipėdos r.), 6 - Dausynai (Klaipėdos r.), 14 - Vismaldai (Telšių r.), 16 - Vėlaičiai (Plungės r.), 18 - Vėlaičiai (Plungės r.), 21 - Padievaitis (Šilalės r.), 25 - Vaidilos (Tauragės r.), 28 - Lauksargiai (Tauragės r.), 30 - Romės laukas (Šilalės r.), 33 - Laumenai (Šilalės r.), 36 - Vėluikiai (Tauragės r.), 37 - Pagojai (2 kaimai, Raseinių r.), 40 - Ramovė (Jurbarko r.), 45 - Draustinė (Raseinių r.), 49 - Perkūniškė (Raseinių r.), 51 - Paupys-Perkūniškė (Raseinių r.), 53 - Dievogala (Raseinių r.), 57 - Pikuoliai (Šiaulių r., *Jakštaičiai*), 58 - Laumakiai (Šiaulių r.), 70 - Ouse Warpe (minima XIII a., Klaipėdos r., *Dovilų seniūn.*), 73 - Ramučiai (Šilutės r.), 74 - Ramuva (Šilutės r.), 80 - Romučiai (Šiaulių r.), 81 - Raganiai (Šiaulių r.), 97 - Svencelė (Klaipėdos r.), 106 - Auken (minima XIV a., Tauragės r., *Batakiai*), 111 - Veliuona (Jurbarko r.), 119 - Ramulėnai (Radviliškio r.), 125 - Kreiviai-Kryva (Šilalės r.), 128 - Laumės (Latvijos Respublika), 131 - Laumės (Telšių r.), 135 - Girkaliai-Ramučiai (Kretingos r.);

KRIKŠČIONIŠKOS STEBUKLINGOS VIETOS (APSIREIŠKIMAI, STEBUKLAI, STEBUKLINGI PAVEIKSLAI, KT.): 67 - Telšiai, 87 - Žemaičių Kalvarija (Plungės r.), 89 - Lieplaukė (Telšių r.), 90 - Žlibinai (Plungės r.), 94 - Kuliai (Plungės r.), 101 - Degučiai (Šilutės r.), 109 - Raseiniai, 110 - Girkalnis (Raseinių r.), 112 - Seredžius (Jurbarko r.), 113 - Butkiškė (Raseinių r.), 114 - Ugioniai (Raseinių r.), 118 - Radviliškis, 121 - Aukštelkė (Šiaulių r.), 122 - Tverai (Plungės r.), 126 - Jurgaičiai (Šiaulių r.).

Kaltinėnus nuo Medininkų, kol Jaunodava, Kaltinėnai nebuvo pakliuvę į ryškesnę šios žemės politinę ir administracinę įtaką. Jaunodavą ir Kaltinėnus nuo Kražių ir Pašilės iš tikrųjų skyrė miškai prie Raudžio upės, bet čia reikia atkreipti dėmesį į Ašvos upės žemupyje likusį nedidelį Rukšių Šventgojaus miškelį 570 (svarbu ir tai, kad nuo šios vietos, sutekėjus Raudžiui ir Ašvai, upė vadinama kitu vardu - Akmena). Taip pat iš kryžiuočių kelių į Lietuvą Nr.24 ir Nr.28 matyti, kad Viduklę iš šiaurės vakarų ir vakarų riboja šventas *Nemaxte* miškas 821 (*SRP Bd.2, 677, 679),* Kaltinėnus iš pietvakarių - Bartašiškės Perkūniškės giria 464, kuršišką Pilsotą iš rytų - šventa *Ouse Warpe* 975 vietovė, Mėguvą iš pietų - Ramučiai (šios vietovės, galimas daiktas, buvo susijusios su didesniais ar mažesniais miškų masyvais). Nuo Kačaičių, Raguviškių, Keklio žemėje į vakarus plytėjo Laumakių kaimo (Kretingos r.) ąžuolynai, į panašų kontekstą tektų įtraukti Mosėdžio apylinkėse rašytinių šaltinių paminėtus šventuosius miškus 118, Laumių Gojų 107b, Norkaičių miškus 944, Alsėdžių apylinkių (Plungės r.) Alsėdinės mišką, kai kurias kitas girias.

Yra ir lokalinių šventų girių, turinčių ryšį su kuriuo nors vienu priešistorinių paminklų kompleksu. Tos nedidelės šventos giraitės siejasi su atskiromis senovės gyvenvietėmis, pvz., sunaikinti Juodeikių ąžuolynai 159 - su Griežės archeologijos paminklų kompleksu, kryžiuočių kelio aprašyme paminėtas šventasis miškas 934a* - su Rambynu, Daubarių 150 Gojai - su Daubarių piliakalniais, Sauserių ąžuolynai 57a - su Sauserių kapinynu bei piliakalniu.

Dar viena grupė - tai girios ir miškeliai, esantys kaimų ar bažnytkaimių apylinkėse, pvz., Dvariškių Šventgiris 484a, Telšių apylinkių Gojus 428, Žalpių Gojus 822*, Kražių Medžiokalnio ąžuolynas 659a* ir kai kurie kiti. Šių šventųjų miškų gyvavimas taip pat gali siekti priešistorinius laikus.

KATALOGE APRAŠOMOS BEI PAMINĖTOS GIRIOS, MIŠKELIAI

Alk-girės: Didieji Mostaičiai 213*; Labardžiai 246; Tendžiogala 855; Mantviliai 910; Nemakščių seniūn. 823; ***Švent-girės:*** Alkas 198a; Stumbriai 288; Dvariškiai 484a; Rukšiai 570; Dirvėnai 868; Jokšiai 939; Žem.Naumiesčio seniūn. 971; ***Girios, vadinamos Gojais***: Vaineikiai 67*; Laumės 107b; Daubariai 150; Grūstė 157; Jogaudai 237; Lenkaičiai 247a; Pabiržulis 395; Telšių seniūn. 428; Laumenai 536; Šliužai 587; Miškiniai 666; Pašimšė 690; Nemakščių seniūn. 822*; ***Perkūn-girės:*** Bartlaukis 351; Bartašiškė 464; Perkūniškė 835; Bernotiškė 865; ***Karalių girios:*** Alkas 198a; Meižiai 331; Pagausantys 826; ***Vėl-miškiai:*** Vėlaičiai 69; Vėlaičiai 301; ***Ram-miškiai:*** Auksūdys 5*; Pajūrio seniūn. 552; Ramučiai, Ramuva, Šilutės r.; ***Kiti:*** Laumakiai, Kretingos r.*; Sauseriai 57a; Jedžiotai, Skuodo r. [1] ; Mosėdžio seniūn. 118; Grūstė 156c*; Juodeikiai 159; Padvarninkai 188a; Alsėdžių seniūn., Plungės r.; Didieji Mostaičiai 212; Viekšnių seniūn. 345*; Žibikai 346*;

---

[1] Jeigu minimas kataloge nenumeruotas objektas ar vietovė, nurodomas tik jo adresas (pvz., Jedžiotai, Skuodo r.). Duomenų tuomet reikia ieškoti Skuodo r. aprašymuose abėcėlės tvarka "Jedžiotų k." adresu.

Gimbūčiai 490; Jaunodava 497; Pakalniškiai 555*; Patulė, Šilalės r.; Gedruikiai 632*; Kražiai 659a*; Lyduvėnai, Raseinių r.; Nemakščių seniūn. 821, 822; Medininkai, Jurbarko r.; Paagliuonys 911*; Veliuonos seniūn. 925; Vaitimėnai 895*; Bitėnai 934a*; Norkaičiai 944.

MEDŽIAI

Nedaug tėra šventų medžių, susijusių su senojo tikėjimo apeigomis, tačiau gerai žinoma, jog prie storiausių, aukščiausių, senų, drevėtų, gumbuotų, keliakamienių, forma išsiskiriančių medžių jau krikščionybės laikais buvo atliekamos tam tikros apeigos (*Ivinskis Z., 1986, 380-381; Mannhardt W., 1936, 525-529*). Apie tai rašo J.Balys (*Balys J., 1948. T.2, 56-65*), P.Dundulienė (*Dundulienė P., 1979*) ir kiti tyrinėtojai. Tik keli iš žinomų šventų medžių galėjo tokias apeigas matyti dar ikikrikščioniškais laikais: Vieštovėnų Mingėlos ąžuolas 305, XIX a. sunykęs Kaušų Rotužės ąžuolas 516b, galbūt dar keli. Absoliuti dauguma šventųjų medžių susiję su tradicinėmis apeigomis: aukojimais, maginiais veiksmais ir pan. (Alkas 2c; Joskaudai 18b*; Dišliai 215; Puokė 126*; Plateliai 268; Kaušai 516b; Pakarčemis 675, Andriejaičiai 454, kiti).

Akį patraukia daugiausia šalia kelio augančios šventomis laikomos pušys. Lig šiol joms rodoma didelė pagarba, jos puoselėjamos, čia daromi gausūs įžadai (Kegriai 323; Biržuvėnai 353*; Giriškiai 639; Plikšilis 698; Svilė 707; Girnikai 744b; kt.). Atrodo, kad to priežasties reikia ieškoti minėtuose vaizdiniuose apie pomirtinį sielos ("dūšios") būvį, pirmiausia apie nelaimingų sielų buvimą (skaistyklą) medžiuose. Pvz., prie šventos Kegrių pušies 323 žmonės pamatė prieš savaitę numirusį Urvikį, nemažiau išraiškingas Stungurių ąžuolo 845 pavyzdys. Tokių vaizdinių sąsajos su pušimis išryškėja ir kituose motyvuose: sakoma, kad ant pušies buvo kariami baudžiauninkai, kunigas, prie jų buvo vykdomos bausmės, nuosprendžiai, čia žūdavo nelaimingos mergaitės (Svilė 707; Jurgoniškiai 647; Gėluva 807; Balniai 902; Raudonė 916; kt.). Žodžiu, nelaimių ir kančių motyvais imta perteikti senus pasaulėjautos vaizdinius.

Kai kada medžiai minimi pasakojant apie stebuklus ir apsireiškimus tose vietose, kur statytos bažnyčios (Beržoras, Plungės r.), manoma, kad pušis buvo bažnyčios altoriaus atrama (Kegriai 323), prie medžio buvo laikomos sukilėlių mišios (Balniai 902, Oreliškė 670, Galiniai 630). Žinoma keletas įdomių šventviečių, kuriose iš medžio kelmo trykštantis šaltinis laikytas šventu (Mockaičiai 115c, 116; Kražiai 659b). Atkreiptinas dėmesys, kad prisiminimuose (daugiausia apie tai, kaip atrodė atskiros šventvietės iki Antrojo pasaulinio karo) dažnai kalbama, jog šventasis kalnas buvo apaugęs ąžuolais (Gilaičiai 231a; Leckava 171; Rūdaičiai 53, kt.), prie švento akmens augo ąžuolai. Kitur tas vaizdas iš esmės nėra pasikeitęs ir šiandien (Auksūdys 5; Vaineikiai 67; Skaudaliai 61; Kražiai 659a).

KATALOGE APRAŠOMI BEI PAMINĖTI MEDŽIAI

Ąžuolai: Alkas 2c; Joskaudai 18b*; Plokščiai 50*; Juodeikiai 160*; Kušlėnai 167; Purvėnai 179; Padvarninkai 188a*; Dišliai 215; Lenkaičiai 247b; Plungė 274a; Viešlovėnai 305; Santekliai 338; Guivėnai 369; Padvariai 396; Pagirgždūtis 398*; Andriejaičiai 454; Ąžuolija 460; Bijotai 466; Kaušai 516b; Lembas 538b; Išlynos 648; Kerbedėliai 655; Kražiai 659b; Mosteikiai 667; Pabutkalnis 671; Pakarčemis 675; Reibkalnis 702; Šventragiai 716; Stunguriai 845; Jurbarko r. 899; Balandžiai 901; Raudonė 915a; Šilutės r. 931; Norkaičiai 944*; Mieželiai 989; Veiviržėnai 1001; Telšių r. 348*; ***Pušys***: Palanga 71; Lenkimai 108; Šaukliai 132; Daubiškiai 319; Kegriai 323; Viekšnių apyl. 343,344; Biržuvėnai 353*; Gadūnavas 362; Rūdupiai 413; Siraičiai 419; Vilkai 446a*; Padievytis 544a*; Giriškiai 639; Jurgoniškės 647; Oreliškė 670; Pamedžiokalnis 681; Plikšilis 698; Sarapiniškės 703; Svilė 707; Šona 714; Užventis 733*; Girnikai 744b; Gėluva 807; Šiluva 851; Balniai 902; Raudonė 916; Šiurpiškės, Tauragės r.; ***Uosiai***: Šakaliai 129; Plateliai 268; Plungė 274b; ***Liepos***: Puokė 126*; Plungė 274c; Paegluonis 885; Raudonė 915b; Bitėnai 934b; Norkaičiai 944*; Juodkrantė 1004*; ***Vinkšnos***: Viekšnių seniūn. 345*; Luponiai 758b; Ringiai 888; ***Beržai***: Beržoras*, Plungės r.; Luponiai 761; ***Eglės***: Padievytis 546; Galiniai 630; ***Blindė***: Kalnėnai 906; ***Tuopos***: Seredžius 919; ***neaišk.***: Babrungėnai 205; Dovilų seniūn. 975.

UPĖS IR UPELIAI

Paprastai išskiriamos tik atskiros upių dalys (versmės, žiotys, sūkuriai, gylės ir kt.). Jos laikytos šventomis ar priešingai - jų buvo vengiama tikint, kad ten gyvena ar pasirodo tam tikros piktos dievybės. Bet tokių mitologinių bei sakralinių objektų nėra labai daug. Kur kas dažniau upę, upės atkarpą, ištakas ar žiotis ežere, upių santaką matome šalia šventųjų kalnų ar girių, šventi akmenys guli tų upelių vagoje ar pan., tačiau ta upė ar upelis jau nebeišskirti. Tad lieka prisiminti rašytinių šaltinių, istorinių dokumentų užuominas, kad kai kurios upės buvo laikomos šventomis (žr. *Ivinskis Z., 1986, 394-395, 402)*. Šventųjų upių, ežerų temą aptaria E.Šturmas (*AL, 26-29*), J.Balys tuos duomenis papildo dar ir tautosakine medžiaga (*Balys J., 1948. T.2, 32-42*).

Tautosaka nurodo ne vieną vandenų (upių, šaltinių, ežerų, pelkių) mitinio įprasminimo detalę. Vanduo čia yra mirusiųjų, jų sielų (dūšių) pasaulis (*"Negalima spjauti į vandenį, ypač našlaičiams, nes mirusiems tėvams akis užspjausi [...]"* (*Balys J., 1981, 101 (Nr.944)*; *"Saulei nusileidus negalima skalbti, nes ten bus dūšios ir mes jas nuvaikysime (ten pat, 102 (Nr.961))*. Plg. Platelių ežero 270a ledai žvangėjo, šnarėjo vieni su kitais, ir žmogus, nuėjęs pasisemti vandens, išgirdo iš tų ledynų balsą: *"Aš jau atkentėjau, dabar pareis į tūs ledynus urednykas, į mona veit urednyks pareij"*. Žmogus, išsigandęs balso, parbėgo namo, sėdo ant arklio, nujojęs rado uredninką mirusį, paguldytą "ant lentos". V.Žulkus pažymi ryškų pačių priešistorinių laidojimo paminklų ryšį su vandenimis - upėmis, ežerais, pelkėmis (*Žulkus V., 1993, 24-26*)). Vanduo yra taip pat dievų erdvė: *"Negalima spjaudyti vandenin, vanduo, sako, yra Dievo*

akis" (LMD I 474/285); "Yra ežeruose dvasios: takios ku kai žuvės, ale labai dzidelės žiaunos ir su plaukais" (LMD I 474/527); "Seniau velnių būdavo pilnos girios, pilnos balos, ežerai, o jau kur neprieinamos pelkės, tai velnių pati maloniausia vieta" (LMD I 474/738). Ypač gyvas ežerų pasaulis - ežerai keliauja, nusileidę "ant vietos" dejuoja, ūkauja, kaukia, kas metai arba nuolat reikalauja aukų.

Katalogo upės ir upeliai skiriasi pagal tai, ar jie (jų dalys) susiję su konkrečia šventviete ir yra to komplekso dalis (Alkas 2a; Skirpsčiai 282; Sūdėnai 63c; Šventoji 75*; Daubariai 150*; Alkupis 452a, Raizgiai 772b, Padievytis 544b, Akmenė 792*, kt.), ar su šventviečių kompleksais ryšio neturi. Pastarųjų pavadinimuose dažnos šaknys: *alk-*, *švent-*, *diev-*, *juod-*. Šios upės ir upeliai siejasi su tarpgentinėmis dykromis, teritorijomis tarp atskirų valsčių ir žemių (teka ar tose vietose išteka). Tokie yra Tirkšlių seniūn. 194, Kejėnų 811, Stonių 580 Šventupiai, Kapstatų 985 Dievupis. Kai kada į katalogą įtrauktos upės ir upeliai priklauso abiem šioms kategorijoms (Naujoji Įpiltis 44a; Alkas 2a; Gargždelė 11a).

Trečia upių bei upelių grupė, kuri taip pat susijusi su senosios pasaulėjautos vaizdiniais, lokalizuojama kaimuose ar jų pakraščiuose. Nėra tvirtesnio pagrindo jas tapatinti su senosiomis šventvietėmis (pvz., Budriai 84; Jurbarkas 905, Baciai 900, kai kurie kt.). E.Šturmas manė, kad šventos buvo pirmiausia Alkupiais, Šventupiais, Dievupiais vadinamos upės bei upeliai ir įžvelgė skirtumus tarp Alkupių ir Šventupių, Šventųjų *(AL, 27-28)*.

ALKUPIAI - trumpi lokaliniai šventviečių upeliai, kurių šventumas greičiausiai buvo susijęs su šventomis (vadinamomis Alka, Alku) vietovėmis. ŠVENTUPIAI - ilgesni, jie skiria, riboja valsčius, žemes. Šiandien galima pasakyti, kad Kretingos, Skuodo rajonų ribose tekanti Šventoji 1 skyrė Diuvzarę nuo Mėguvos, Stonių Šventupis 580 Laukuvą iš rytų, Raizgių 772b ar Grimzių seniūn. 640 Šventupiai, atrodo, Šiaulius iš pietų, pietryčių. Kejėnų Šventupis 811 atskyrė žemaičius iš pietryčių pusės *(Žulkus V., 1993, 30)*, Vadžgirio Šventoji 924 - iš pietų. Skalvą iš rytų ribojo Viešvilės apylinkių Šventoji 928 *(Šimėnas V., 1990, 18)*, kuršius iš šiaurės rytų - Tirkšlių apylinkių Šventupis 194, iš pietryčių-rytų - Brizgių Šventupis 355 (V.Žulkus, tiesa, ribą tarp Keklio ir žemaičių Viešvės veda netolima Juodėnų Juodės (Juodupio) upe *(Žulkus V., 1993, 30))*. Įdomu, jog Alkupio kaime Alkupis 452a išteka prie Šventkalnio, iš Giliogirio-Alkų vietovės išteka Norgalvių Šventupis 256, o priešinga - šiaurės kryptimi - čia prasidedantis upelis yra Alkupis (285). Tai iliustruoja, jog pavadinimai su šaknimis *alk-* ir *švent-* įvairavo, galbūt ir keitė vienas kitą. Be to, atkreipus dėmesį į Juodes ir Juodupius *(Žulkus V., 1989, 110-111)*, pastebėta, kad jie siejasi su tarpgentinėmis teritorijomis (pvz., Juodupių Juodupis skyrė Mėguvą ir Diuvzarę *(Žulkus V., 1993, 30)*, atrodytų, Juodaičių Juodupis tekėjo pietiniame žemaičių žemių pakraštyje.

Įdomūs šventais laikomi upeliai, kurių, kaip ir šaltinių, šventumo priežastimi nurodoma jų tekėjimo kryptis. Labiausiai žinomi upeliai,

tekantys "prieš Saulę", "į rytus", kartais ir "į pietus" (Kretinga 37; Būtingė 73; Kulai I 105; Mačiūkai 111; Mockaičiai 116; Baciai 900). Paprastai pirmoji sąlyga ("prieš Saulę", plg. "*Akims skaustant, šalteny, priš saulę tekančiame, akis mazgojo" - Daukantas S., 1993, 65*) derinama su rytų ar pietų kryptimi tekančiu upeliu, šaltiniu. Tokių sąlygų, matyt, reikalavo kalendorinių švenčių papročiai ir apskritai maginiai veiksmai (pvz., gydymasis). Bene geriausiai žinomas paprotys - Velykų rytą, Saulei netekėjus, parnešti "į rytus", "prieš Saulę" tekančio ar tiesiog - "srovingo" upelio vandens (Rusnė 953*). Turint omenyje, kad Saulė pateka rytuose tik per pavasario bei rudens lygiadienius, matyt, išlikęs pavasarinis Velykų paprotys "persikėlė" iš pastovios pavasario lygiadienio (03 20-21) datos. Beje, "į rytus" tekantis šaltinis gali būti lydimas ir šv. Jono (Simėnai 576), kurio šventė - vasaros saulėgrįžos metu. Kadangi šv.Jonas - ne vienintelė krikščioniška figūra, siejama su šventais upeliais, šaltiniais (plg. šv.Marijos šaltiniai), apeiginiams tikslams vanduo iš aptariamų šventų upelių galėjo būti vartojamas įvairių švenčių metu. Mažiau, bet taip pat žinomos, ir "į pietus" tekančio vandens nepaprastos ypatybės. Plg. Ugionių 857 šaltinio vandenį, kai: "*vanduo kada pradėjo kilti į viršų, tas geras vanduo, ir ypač į pietus, į pietus, į Saulės pietų kryptį*" (*V.V.*) ir iš pietų: "*Šaltinis, kuris teka iš pietų (iš dvylikos) pusės, yra stebuklingas. Jeigu su to šaltinio vandeniu plausi akis, akys pagys*" (*LTR 5106/57*). Galbūt "saulės kryptis" pietuose susijusi su vidurvasariu, saulėgrįžos laiku ? (Plg. prie pietų pusėn tekančio Uogučių šaltinio 296 stovi šv. Jono koplytstulpis). Šioje byloje didelę reikšmę turi ir bendros Saulės, šviesos, rytų šalies sąsajos, kurių sakralumo faktas iškyla ne vien kalendorinėse apeigose.

Yra upelių, tekančių į rytus, laikomų šventais, nors tai aiškinama kitais motyvais arba visai nemotyvuojama (pvz., Žviliai 611; Kengiai 813, kt.).

KATALOGE APRAŠOMI BEI PAMINĖTI UPELIAI, UPĖS

Švent-upės: Kretingos r. 1; Tirkšlių seniūn. 194; Norgalviai 256; Akmenės seniūn. 317; Brizgiai 355; Padievytis 544b; Stoniai 580; Grimzių seniūn. 640; Padubysis 672; Tytuvėnų seniūn. 718; Raizgiai 772b; Kejėnai 811; Žemygala 860; Viešvilės seniūn. 928; ***Alk-upiai, Elk-upiai, Olk-upiai***: Skirpsčiai 282; Eivydai 219; Stalgėnų seniūn. 285; Alkas 2a; Gargždelė 11a; Naujoji Įpiltis 44a; Kerėžiai 324*; Papilė 336; Suginčiai, Akmenės r.; Pagirgždūtis 400; Alkupis 452a; Paežeris 548b; Palėkinis 678; Kengiai 813; Raseinių seniūn. 836; Viduklės seniūn. 858; Veiviržėnų seniūn. 999; Pabambiai 884; ***Kunigupiai***: Platelių seniūn. 263; Darbėnų seniūn. 8; ***Švento Jono upeliai***: Kurmaičiai 39; Bubių seniūn. 739; Dautartai 802; Ivangėnai 874; ***Vel-upiai***: Vinkšnėnai 788; Šiluva 849; Veliuona 926; Tauragės r. 861; ***Veln-upiai***: Žarėnų seniūn. 450; Godlaukis 808; Žem.Naumiesčio seniūn. 972; Ožnugariai 883; ***Pekl-upiai***: Raseinių seniūn. 837; Nemakščių seniūn. 824; Ramoniškiai 949; ***Perkūn-upiai***: Bubių seniūn. 738; Daugirdėnai 801; Tauragės seniūn. 894; ***Krauj-upiai***: Švėkšnos seniūn. 960; Gedruikiai 632; ***Pikt-upiai***: Piktupėnai 947; Dreižiai 976; Kerbedžiai 519; Spraudaičiai 577; Šapnagiai 779; Žygaičių seniūn. 898*; ***Nemuno senvagės***: Smalininkai 920; Bitėnai 935; ***Kitos***: Kražiškiai 165; Žviliai

611; Didkiemis 480; Kaušai 516c; Laukuvos seniūn. 535; Pupėnai 700a*; Draustinė 803; Baciai 900; Endriejavo seniūn 978; Kapstatai 985; Laumės 107a*; Padievytis 544a; ***Atskiros upių dalys***: Žem. Kalvarija 308; Kesiai 326*; Sūdėnai 63c; Lendimai 42*; Genčai 14; Kalnalis 26; Laiviai 40*; Salantai 55c*; Šventoji 75*; Budriai 84; Daubariai 160*; Griežė 155; Repšiai 185; Laižuvos seniūn., Mažeikių r.; Santekliai 339; Gandinga 225*; Biržuvėnai 352; Jokšai 371; Vedriai 602; Kražių seniūn. 657; Kražiai 660; Ariogala 795; Jurbarkas 905; Veliuona 925*; Šilutės r. 930; Pakalnė 945; Rusnė 953*; Sakūčiai 955; Švėkšna 962; Vilkų kampas 970; Akmenė 792*; Babrungėnai, Plungės r.; ***Upės kilpa***: Seda, Mažeikių r.; ***Brastos:*** Dapšiai 148*; Genčai 13c; ***Tiltai:*** Negirva 820.

ŠALTINIAI, VERSMĖS

Šaltiniai - labai dažni senųjų šventviečių kompleksų elementai, daugelio jų šventumą reikia kildinti iš priešistorinių senųjų gyvenviečių ir kapinynų naudojimo laikų. Didesnį dėmesį šventiesiems šaltiniams skyrė ir jų bylą papildė svarbiais duomenimis Latvijos tyrinėtojai (žr. *Урпанс Ю.В., 1985; Urtans J., 1995*). Lietuvoje šventi šaltiniai ar buvusios jų vietos nėra tyrinėtos.

Aprašyti Senosios Įpilties 59*, Ugionių 857, Kaltinėnų 507, Paplienijos 403, Luponių 759b, Vilkų lauko 607, Simėnų 576, Seredžiaus 918, kiti šaltiniai - piliakalnių teritorijoje, Pajuodupių 44b, Maironių 665*, Gintališkės 233 šaltiniai - kapinynų bei pilkapyno aplinkoje. Kita šaltinių dalis iš pirmo žvilgsnio nėra greta priešistorinių paminklų, tačiau aiškiai priklauso platesniam mitologinių ir sakralinių objektų kompleksui ir, galima manyti, buvo susijusi su senojo tikėjimo apeigynu, kultu dar iki krikščionybės įvedimo Žemaitijoje (Joskaudai 18b*; Račiai 182*; Luoba 109*; Alkas 2e; Padvarninkai 188b; Leckava 171*; Grūstė 156a*; Kražiai 659c, Pakapė 401b, Gvaldai 496*, Pasruojė 404b, kiti). Dar kiti į katalogą įtraukti, paminėti šaltiniai trykšta kaimuose, bažnytkaimiuose ar netoli jų: Truikinai 137; Visgaudžiai 145; Mockaičiai 116,117; Kretinga 37; Kantaučiai 239; Raseiniai 839; Puželiai 887, nors tai vėlgi nereiškia, kad šventais jie imti laikyti per paskutinius kelis šimtus metų. Greičiau taip tektų kalbėti apie kai kuriuos šaltinius, kurie nėra laikomi šventais, nors jų vanduo vartojamas gydyti, gaminti maistui ar pan. (Kirkai 162; Mockaičiai 117; Salantai 56; Svilė 708, Kamščiai 512, kt.).

Padavimai, tikėjimai šaltinius sieja su įvairaus rango dievybėmis, mitinėmis būtybėmis (šv.Marija - Joskaudai 18b*, Ugioniai 857, Laima - Luponiai 759b, Laume - Biržuvėnai 353, velniais - Perkūniškė 834), su kitu (požeminiu) pasauliu, ten vedančiu keliu (Luoba 109*, Dovainiai 218, kt.), reikšmingas jų tapatinimas su šventovėmis (prasmegusios bažnyčios įvaizdis - Kriokliai 327, Virmėnai 447*, Grūstė 156c). Plg. apie Gintališkės šaltinį 233 žinomas padavimas, kad žmonėms su kunigu netgi pavyko ištraukti ten nugrimzdusios bažnyčios paveikslą ir jis buvo atneštas į Gintališkės bažnyčią.

Plačiai žinomi pasakojimai, kad šaltinio vanduo buvo vartojamas kaip vaistai, magiška priemonė ir pan.

Dažniausiai tokiu vandeniu gydomos silpnos, traiškanojančios, pūliuojančios akys, juo taip pat plaunamos ligotos kojos, žaizdos, šaltinio akmenukai malšina dantų skausmą, dažnai tas vanduo ir geriamas. Taip gydomos skrandžio, vidaus ligos, psichiniai sutrikimai (Saugailiai 843). Be to, vanduo gali atjauninti senus (Biržuvėnai 353, Uogučiai 296). Neretai švento šaltinio vanduo atstoja šventą (pašvęstą) Sekminių, Devintinių, Žolinės vandenį (Joskaudai 18b*, Ugioniai 857).

Šaltinių vanduo žmogui gali teikti laimę (Luponiai 759b), šlakstant tuo vandeniu javus, būsiąs didesnis jų derlius (Pakapė 401b), tai esąs Gyvybės vanduo (Krapštikiai 242c, Kulskiai 244b).

Nėra galutinai pamirštas senas monetų aukojimo į šaltinius paprotys (plg. Paplienija 403, Senoji Įpiltis 59*, Ugioniai 857, Raguviškiai 54b). Jos metamos į šaltinį tik atėjus arba jau nueinant ("tokia Dievui auka" - Seredžius 918). Antra, iš esmės užmiršta auka šaltiniams - tai juostelių, kaspinų, smeigtukų, karolių aukojimas davus įžadą. 1978 m. J.Šliavas tokį kaspinėlį rado prie Joskaudų šaltinio 18b* užrištą ant medžio.

Įdomu, jog gegužės mėn. prie kai kurių šaltinių buvo renkamasi giedoti gegužinių ("mojavų") giesmių. Galbūt tai labiau lėmė faktas, kad prie tų šaltinių stovi koplytėlės (Račiai 182*, Raguviškiai 54b, Joskaudai 18b*), tačiau reikėtų turėti omenyje ir faktą, jog tomis giesmėmis pirmiausia buvo meldžiama lietaus, jog šaltinių sąsaja su lietumi (lietų teikiančiu Perkūnu) ryški. Plg. *"Vasarą, kai būdavo didelės sausros ir ilgai nelydavo lietus, sakydavo, kad reikia nueiti prie šaltinio, kur trykšta iš žemės, ir ką nors ten palikti - duonos ar pinigėlių bei paprašyti Dievo, kad atsiųstų lietų"* (*Šliavas J., 1979*).

KATALOGE APRAŠOMI BEI PAMINĖTI ŠALTINIAI, VERSMĖS

Teka "į rytus", "prieš Saulę", "į pietus": Kretinga 37; Būtingė 73; Kulai I 105; Mačiūkiai 111; Mockaičiai 116; Plokščiai 272a; Uogučiai 296; Simėnai 576; Ugioniai 857; Pailgotis 553b (iš rytų); (***teka į rytus, bet tai nepažymima***) Pajuodupiai 44b; Račiai 182*; Maironiai 665*; Rudaičiai 992*; ***trykšta iš po akmens***: Senoji Įpiltis 59*; Pelėkiai 49*; Joskaudai 18b*; ***Švento Jono***: Uogučiai 296; Nerimdaičiai 388; Betygala 798; Seredžius 918; ***Magdės***: Kaltinėnai 507; Raseiniai 839; ***Kiti***: Alkas 2c; Kartena 28,29; Raguviškiai 53b; Salantai 56; Augzeliai 79; Klauseikiai 100; Luoba 109*; Truikinai 137; Visgaudžiai 145; Grūstė 156a*,156c; Kirkai 162; Ketūnai 163c; Kražiškiai 164; Leckava 169*,171*; Padvarninkai 188b; Seda*, Mažeikių r.; Senmiestė 190; Dovainiai 218; Beržoras 208; Gintališkė 233; Kantaučiai 239; Krapštikiai 242c; Kulskiai 244b-c; Lubardžiai 245; Mikytai 253c (?); Paburgė 257; Plokščiai 272b; Varkaliai 300; Vilkai 306b; Žem.Kalvarija, Plungės r.; Būtingė 74; Mockaičiai 115c,117; Alkiškiai 318*; Kriokliai 327; Plungė 274c*; Biržuvėnai 353; Gailiškės 363; Pakapė 401b; Pasruojė 404b; Paplienija 403; Šaltupiai 423; Telšių seniūn. 429; Virmėnai 447*; Vismaldai 449; Apvaršuva 456*; Gvaldai 496*; Kamščiai 512; Vilkų laukas 607; Kražiai 659c; Svilė 708; Jurgaičiai 751*; Luponiai 759b; Šakynos apyl. 778; Ariogala 794; Gėluva 806; Kalniškiai 810; Perkūniškė 834; Saugailiai 843; Pakalniškiai 912b; Pašiliai 913; Inkakliai 938; Vilkų kampas 969*; Puželiai 887; Sniegoniškė I 892.

EŽERAI, KŪDROS, AKIVARAI

Žemaitijoje, kitaip nei Aukštaitijoje, didesnių ežerų nedaug, tačiau beveik kiekvienas turi svarbių pasakojamosios tradicijos detalių. Įdomu, jog su konkrečiomis šventvietėmis aiškiai susijusi ar vien mitinius įvaizdžius atspindi grupė ežerų vandenskyros kalvynuose, pelkėse, iš kurių išteka didesnės upės: Venta (Veniai 730), Virvytė (Pabiržulis 393), Dubysa (Raizgiai 772a), Mišė (Vydeikiai 303), Yžnė (Padievytis 544a), Tenenys (Paežeris 548a), Babrungas (Plateliai 270a) ir kt. Ežerai vandenskyrose atspindėjo senuosius mitinius įvaizdžius (Lopaičiai 249; Šiaulių seniūn. 781; Telšiai 430, Bulėnai 741). Dalis į katalogą įtrauktų paminėtų ežerų matomi platesniuose šventviečių kompleksuose (Alsėdžių seniūn. 199b*; Benaičiai 7c; Laumės 107a; Šilai 425*, Vilkai 446b, Platelių seniūn. 261, Bilioniai 474, kai kurie kiti), taip pat tokiuose ežeruose žinomos atskiros šventos vietos: Beržoro ežero šv.Jono (Beržoras 207), Platelių ežero Medveidžio seklumos (Plateliai 270a), Platelių ežero giliausia vieta (Plateliai 270a), tame pačiame ežere Kunigupio 263 žiotys ir Lūkšto ežere Varnelės upelio ištakos 437 bei kt. Reikia paminėti ir trumpas protakas: tai Kliokio ir Salotės ežerų protaka (šalia kurios yra Alkos kalnas 376), Lūkšto ir Biržulio protaka Varnelės upeliu, kurią pasakojamoji tradicija nurodo kaip buvusią šventą (Šerpaičiai, Telšių r.). Pasakojama, kad Sedulos upelyje, jungiančiame Sedulos ežerą ir Varduvos upę (Seda 187), nuskendo bažnyčios varpas. Tokie pasakojimai siejami ir su Plungės 272, Batakių 863, Tytuvėnų 721 kūdromis, Šiaulių 780 Talšos ežeru (taip pat su Kražių Kražantės upės dalimi 661).

Varpams, jų skambesiui, skambėjimo laikui gausiuose tikėjimuose suteikta įvairių reikšmių (plg. *Vyšniauskaitė A., 1961, 136*). Varpų skambesys, jo aidas ar rezonansas vandenyje (paminėtų vandenų prie bažnyčių, kuriuose, sakoma, yra nuskendę varpai, pavyzdys gerai tai iliustruoja) lėmė, kad ten "paskendo" varpai. Svarbiausia - dėl tos pačios priežasties tokiu motyvu buvo pažymėta ir nemaža ežerų, ežerėlių, pelkių, upelių, atskirų jų dalių, su kuriomis iš seno buvo siejami vaizdiniai apie požeminį pasaulį, vandenų dievybių, sielų - "dūšių" buvimą. Tokios samplaikos motyvai, pvz., Talšos ežero 780 atveju: pagal padavimą ežere nuskendę varpai, ir ežeras kasmet reikalauja aukos. Nuskendę varpai padavimuose išmeta ant kranto virves, už kurių žmonės bando traukti, nors varpo ištraukti nepavyksta (*Balys J., 1949, 55*). Lygiai taip išmesta virve, kaspinu sau aukas vilioja ir vandenyse būnantys skenduoliai (*Handwörterbuch, 983*). Daugelis varpų-skenduolių padavimuose savo įprasminimu artimi ar net tapatūs skaistykloje kenčiančių "dūšių" įvaizdžiui: varpai sapnuojasi, prašo už juos atlaikyti mišias, ateiti su procesija jų gelbėti (atlaikius mišias jie nurimsta (pvz., Tytuvėnai 721)), varpai dejuoja po vandeniu, plg. Sedos apylinkių Balyno ežeras 186 dejuoja: "Ai, ai" ir pasiima auką. Skenduoliai varpai šaukiasi pagalbos, kyla, bet niekada jų nepavyksta išgelbėti. Tad

skendusių varpų motyvas dažnai nurodo senąsias šventvietes (išskirtos, apeiginės vietos prasme).

Paskendę varpai, taip pat kunigai, kurie, važiuodami pas ligonį, su savimi vežėsi Švenčiausią sakramentą, gali iškilti ir kaip vandenų dievybių paveikslai (plg. dažnai "ežero dvasiai" atstovaujančio jaučio tapatinimą su varpu mįslėse).

Reikėtų paminėti ir prasmegusių pirčių ežerėliuose (Pamedinčiai 260, Žem.Kalvarija 313*), šaltiniuose (Račiai 182*), prie šventų akmenų (Mačiūkiai 110, Naujoji Įpiltis 44c) motyvą. Tai, jog Žem. Kalvarijoje tokia vieta žinoma šalia priešistorinio kapinyno, Užpelkiuose (298*) - greta Dovainių kapinyno, iš kurio į muziejus yra patekę V-XIII a. dirbinių, verčia atkreipti dėmesį į tai, jog mirusiojo vėlė turinti iškęsti "čysčių", t.y. tapti švari (plg. vėlės matomos baltos. Latvių tikėjime sakoma, jog mirusiajam karste po pagalve reikia padėti vantą, kad jis švariai išsipėręs galėtų eiti dangun (LLT 21025)). Ar ne tokių įvaizdžių lydėtas vietas žymi po žeme prasmegusių pirčių motyvas? Pasak žmonių, tose pirtyse bedieviai-nusidėjėliai lig šiol periasi. Beje, Užpelkiuose tokia pirtis nuskendo Peklos kalne 298, kurio pietinėje papėdėje esanti loma išlaikė Čysčiaus pavadinimą.

KATALOGE APRAŠOMI BEI PAMINĖTI EŽERAI, KŪDROS, AKIVARAI

Pikt-ežeriai: Gelučiai 635; Platelių seniūn. 261; Kaušėnai 240; ***Laum-ežeriai, balos:*** Platelių seniūn. 262; Laumės 107a; Kuršai 378a; Kirnės II; 521; ***Merg-ežeriai, balos:*** Gelučiai 634; Ganiprava 631; Benaičiai 7c; Paragaudis, Šilalės r.; ***Pekl-ežeriai, akys:*** Dišliai 216; Alsėdžių seniūn. 199b*; Žerniai 315; ***Kiti:*** Kašučiai 30b; Beržoras 207; Lopaičiai 249; Plateliai 270a; Sedos seniūn. 186; Meižiai 330; Antkalnė 349; Brazdeikiai 354; Karšteniai 375; Kungiai 377; Pabiržulis 393,394; Šaukštelis 424; Šilai 425*; Telšiai 430; Varnių seniūn. 437,438; Vilkai 446b; Bilioniai 474; Padievytis 544a*; Vabalai 596; Aukštiškė 616b; Pamedžiokalnis 680; Pupėnai 700a; Vaiguvos seniūn. 727; Veniai 730; Jonelaičiai 750; Šiauliai 780; Šiaulių seniūn. 781; Užpelkiai 732; Bulėnai 741; Pašvinės 770a; Dirvėnai 869; Žygaičių seniūn. 898; Plaušvariai 948; Rūgaliai 951; Kalotė 984; Priekulės seniūn. 990; Seda 187*; Tytuvėnų seniūn. 720; ***Ežerų protakos:*** Seda 187; Šerpaičiai, Telšių r.; Kliokai 376*; ***Akivarai:*** Klausgalvai 31; Skaudaliai 61; Kalnyčiai 506; ***Kūdros:*** Truikinai 138; Alkas 198c; Plungė 273; Žem.Kalvarija 312*; Buišiai 356*; Didieji Burbiškiai 358*; Pagirgždūtis 398*; Bijotai 470*; Upyna 595; Šaukėnų seniūn. 710; Tytuvėnai 721; Girnikai 744a; Trauleiniai 785; Pavamblis 914; Batakiai 863; Greižėnai 873; Juknaičiai 941; Vainutas 964; Šiliškės 341; Asteikiai 146; ***Kuršių marios:*** Juodkrantė 1003; Ventė 965 (sekluma);

PELKĖS

Pelkės ir pelkaitės senajame tikėjime panašios į ežerus. Kai kurios iš pelkių, atrodo, praeityje ir buvo ežerai (pvz., menami buvę Vaitimėnų Stabo 895*, Stonių Šventpelkės ežerai 580*). Rietavo seniūn. Dausynų pelkės 279, Dirvėnų Tyrulio pelkės 869*, Vaitimėnų Stabgirės pelkės 895* yra minėtoje dar I-IV a. archeologines kultūras, vėliau iš esmės žemaičius ir

kuršius skyrusioje tarpgentinėje dykroje. Be to, į šiaurę nuo Platelių, Bartuvos-Minijos-Ventos baseinų takoskyroje kuršiško Keklio atskirus teritorinius junginius, matyt, skyrė Mikytų 253a*, Užpelkių Tyrelio pelkės 297a, Ventos ir Bartuvos tarpupyje - Senmiestės pelkė 189; iš rytų Laukuvą, Bilionis ribojo Stonių Šventpelkė 580*. Galimas daiktas, tokiame kontekste reikėtų kalbėti ir apie Kamanų pelkių sritį (pvz., Pakempiniai 332).

Kalbant apie pelkes kaip atskirų šventviečių dalis, reikia pabrėžti, kad vandenys (ežerai, ežerėliai, upės, šaltiniai, taip pat pelkės) veik be išimčių aptinkami priešistoriniuose šventviečių komplcksuose (Auksūdys 6a*; Mačiūkiai 250; Mikytai 253a*; Alsėdžiai 199b, Pašilė 688, Vaitimėnai 895*, Žvirblaičiai 316*, Pagirgždūtis 398*) bei vėlesnėse "slaptose" šventvietėse, nors pastaruoju atveju pelkės pirmiausia turi tam tikrą apsauginę paskirtį (pvz., Šilalė 135b; Budriai 83; Kerbedėliai 656; kitos). Ne visada pelkės kaip mitologiniai ir sakraliniai objektai turi pasakojamosios tradicijos detalių, pvz., nebuvo jokio pagrindo manyti, kad pelkės Šatos upės aukštupyje (Šliktinė 113) praeityje siejosi su senojo tikėjimo apeigomis, o 1938 ir 1971 m. čia, į pietvakarius nuo Mikytų piliakalnio, buvo rasti gausūs į tas pelkes sumestų (įleistų ?) dirbinių lobiai. Prisimenant duomenis iš Latvijos Kuršo, atrodo, kad tai būdingi kuršių aukojimai (plg. *Latvijas PSR arheologija, 1974, 185*).

KATALOGE APRAŠOMOS BEI PAMINĖTOS PELKĖS

Alkos pelkės, durpynai: Rūdaičiai 53*; Mikytai 253a*; Laugiriškiai 663; Sirvydai 705; Taubučiai 922; ***Kipš-pelkės***: Degsnė 627; ***Velėk-pelkės***: Lašiškė 530*; Genčai 13b*; Gumbakiai 321; Senmiestė 189; ***Peklos pelkės***: Užpelkiai 298b*; Alsėdžių seniūn. 199b; ***Švent-pelkės:*** Mediškiai 385*; Stoniai 580*; ***Kitos***: Auksūdys 6a*; Šatilgalis 64; Palanga 72b; Gedrimai 90; Jedžiotai, Skuodo r.; Laumės 107b*; Šliktinė 113; Gauryliai 151; Grūstė 156d; Mažeikiai 173; Krapštikiai 242a; Rietavo apyl. 279; Užpelkiai 297; Žvirblaičiai 316*; Pakempiniai 332; Luokės seniūn. 383; Muitaičiai, Telšių r.; Paežerė 397; Ruišėnai 415c; Varnių seniūn. 437*; Juodainiai 501; Lapkalnis 529; Nedojės 541; Rubaičiai 568; Audeniai 615; Kerbedėliai 656; Opškalnis 669; Pakėvis 676; Bulėnai, Šiaulių r.; Rimeikiai, Šiaulių r.; Šiluvos seniūn. 847; Šiluva 853; Dirvėnai 869*; Endriušiai 903; Viešvilės seniūn. 929a; Gaideliai 937; Rusnė 954; Saugų seniūn. 956; Traksėdžiai 963.

DAUBOS

Senojoje pasaulėjautoje daubos artimos vandenims, dažnai jos pačios - nedidelės užpelkėjusios lomos, nedaug besiskiriančios nuo įprastinių pelkių. Įdomiausios iš kataloge aprašytų daubų - jų spiečius Šilalės krašte (Alkupis 452c, Balsiai 461, Drobūkštaliai 483, Laukuvos seniūn. 531, Pajūralis 551, Paupynis 562b, Šiaudaliai 585), o tarp jų - kelios daubos, susijusios su priešistoriniais kapinynais (Šiaudaliai 585, Pajūralis 551, Paupynis 560b). Krinta į akis universalus tose daubose Velykų rytą prasmegusių karčemų motyvas. Tai gerai ir kaimynininiuose kraštuose žinomas padavimas, kitose Lietuvos vietose gana retas. Tokio padavimo populiarumo Žemaitijoje šaknų galbūt net verta ieškoti vyskupo M.Valančiaus

blaivybės sąjūdyje (nusidėjėliui atstovauja bedievis girtuoklis). Vis dėlto įdomiausias šių daubų, kaip ir kitų šventviečių faktas yra religiniai-pasaulėžiūriniai lūžiai. Pvz., apie Šiaudalių Karčemvytę 585 pasakodami žmonės, matyt, dar dvejoja, ar ten nuskendo bedievių karčema, ar bažnyčia; apie Alkupio kaimo Šventkalnio pašonėje esančią daubą 452c padavimas pasakoja, kad ten prasmego bedieviai, o pačioje XX a. pradžioje L.Kšivickis apie "Šventkalniadaubę" dar rašė taip, tarytum jos buvusio šventumo aureolė jam buvo žinoma (*Кржививцкий Л., 1909, 123*); Ruišėnų dauboje 415b Velykų rytą nugrimzdo šv.Onos bažnyčia ir, pasak padavimo, kadaise dar buvo į kaimą atėjusi maldininkė, kuri toje vietoje, kur stovėjo bažnyčia, meldėsi. Plg. Krikščionišką "cūdauną" vietą ant Račių Alkos ar Aukos kalno 182, kur, pasak padavimo, prasmego Kūčių vakare besiperiantys pirtyje žmonės; garsųjį Jurgaičių Kryžių kalną 751, kur Velykų rytą į žemes dėl gyventojų nuodėmių prasmego bažnyčia ir pan.

Kitas, nors ir atspindinčias senuosius mitinius įvaizdžius daubas, retai kada yra pagrindas sieti su archeologinių paminklų kompleksais ar atskirais paminklais (plg. Stirbaičiai 286; Šlepečiai 293; Naručiai 254; kt.). Kai kurios daubos dar buvo tapusios tradicinių senojo tikėjimo švenčių vietomis (pvz., Senmiestė 191).

KATALOGE APRAŠOMOS BEI PAMINĖTOS DAUBOS, LOMOS

Alko duobės: Kūbakiai 243; Palendriai 828; ***Veln-duobės:*** Vigantiškiai 445; Brizgiai 355*; Lembas 539c; Butvilai 624; Pagirgždūtis 673; Vainagiai 728; Naujininkai 881*; ***Kipš-daubės:*** Naručiai 254; Šlepečiai 293; ***Kitos***: Sauseriai 57b,c; Mockaičiai 115b*; Ketūnai 163a; Senmiestė 191; Pamedinčiai 260a-b; Platelių seniūn. 261*,264; Stirbaičiai 286; Užpelkiai 297b*; Ruišėnai 415b; Alkupis 452c; Balsiai 461; Drobūkštėliai 483; Laukuvos seniūn. 531; Pajūralis 551; Paupynis 560b; Pavarsėdis 561; Sen.Obelynas 573(?); Šiaudaliai 585; Tūbučiai 594*; Smulkiškė 844; Rusnė 953; Juodkrantė 1004*; Grigaičiai 236.

PIEVOS, LAUKAI

Dažniausiai tai šventų vietovių elementai (aikštelės miškuose, pvz., Joskaudų miške 18b; Lendimų Šventosios upės lankos 42 ir pan.). Žinoma gana daug vietovių, apibūdintų kaip "laukas", "dirva" ir vadinamų Alkomis, Perkūniškiais. Ne visada aišku, ar tai nuorodos į upelių pakrantėse, pamiškėse buvusias šventvietes, ar tai arimais virtę kalnai, sunykusių girių ir miškelių vietos (pvz., užfiksuota nemažai "dirvų", "laukų", vadinamų Perkūnkalniais, Saulėkalniais (*VK*)). Raganinių, Kipšinių pievų, matyt, neįstengta visų suregistruoti, nes jų, ko gero, turėtų būti kiekviename kaime.

KATALOGE APRAŠOMOS BEI PAMINĖTOS PIEVOS, LAUKAI

Alka, Alkas, Olkas: Dalgai 211; Kairiškiai 322; Telšių r. 347, 348; Dirmeikiai 359; Nevarėnai 389; Pabiržulis 392b; Ubiškė 435; Visginai 448; Biržų laukas 475*; Lembas 539b; Paežeris 548c; Domeikiai 629; Liubišiškiai 664; Gilvydžiai 743; Švėkšna, Šilutės r.; ***Perkūniškė:***

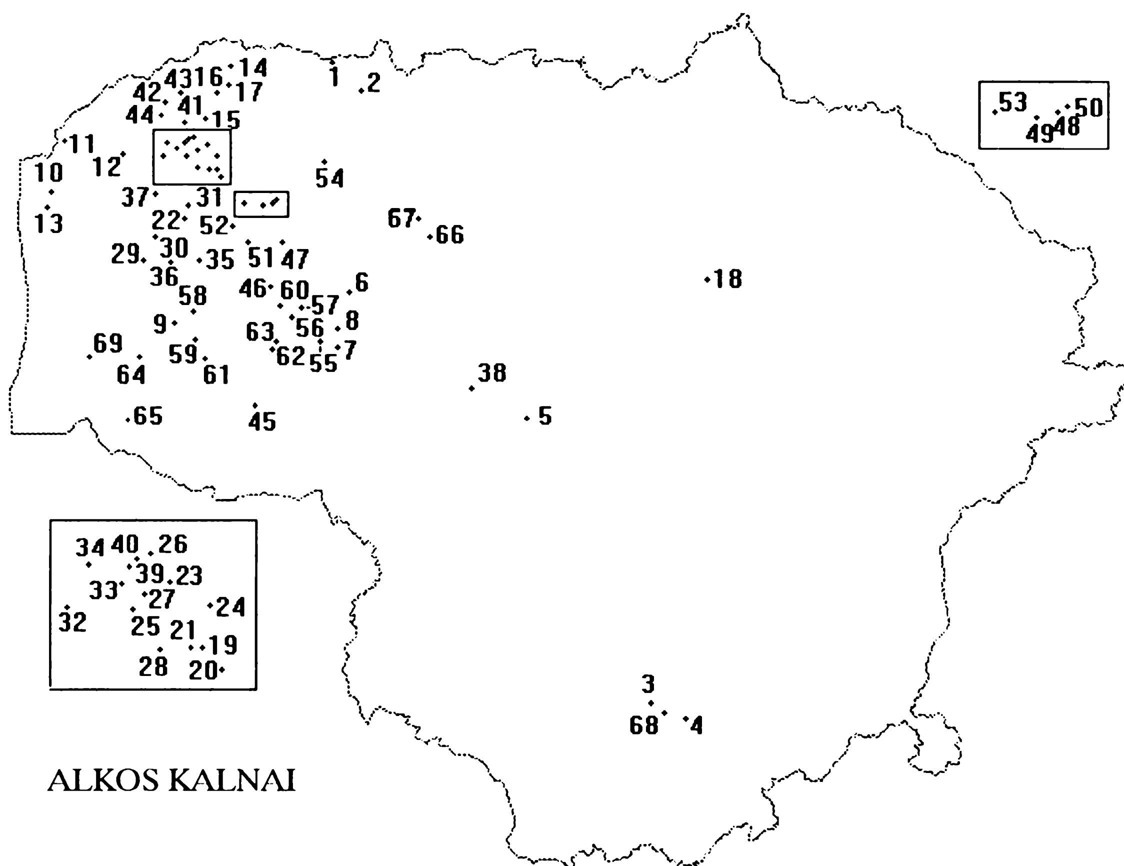
Drobūkščiai 361; Šloviai 426; Bilioniai 471; Adomaičiai 612; Gerdžiogalikė 637; Daineliai 799; Lygiai 816; Milaičiai 879; *Kitos:* Joskaudai 18b; Jundulai 99; Lendimai 42; Vabaliai, Skuodo r.; Griežė 154; Purvėnai 181; Beržvaitis 209; Pupiniai 411; Lapkalnis 528; Paupynis 560a; Šliužai 586; Užkalniai 787; Mockaičiai 880; Kalniškiai 982.

KALNAI

Nenuostabu, kad kalvotojoje Žemaitijoje kalnų, susijusių su senojo tikėjimo apeigomis, labai daug. Be abejo, žinoma tik dalis tikrųjų šventkalnių, nes apie daugelį vietovių stinga duomenų. Tautosakoje kalnas turi simbolinę reikšmę - jis jungiąs žemę su dangumi, esąs arčiausiai dangaus (patarlė sako: "*Dievas traukia kalnan, o kipšas pakalnėn" LTR 5564/ 186;* žr. Gilaičiai 231a; Padievaitis 543; Treigiai 589). Vakarinėje Lietuvoje kalnai, kalvynai ir pakilumos yra vienos būdingiausių senųjų šventviečių. Kalnuose, kaip pasakojama, pasirodydavo dievai ir dievybės (plg. Vilkų Dievo krėslo kalnas 446a; Barstyčių Raganos kalnas 80).

Nemaža Žemaitijos šventkalnių siejasi su archeologinių paminklų kompleksais, atskirais piliakalniais, kapinynais arba yra praeityje tankiai apgyvendintose teritorijose (Naujoji Įpiltis 44b; Visvainiai 307; Šarnelė 289; Rūdaičiai 53; Ėgliškiai 10; Gandinga 224; Leckava 171; Alsėdžiai 200; Puokė 126; Mikytai 253a; Eivydai 220; Uogučiai 294; Vadagiai 196; Žem.Kalvarija 312; Apuolė 76; Karūžiškė 514, Griguliai 491, Pakalniškiai 827b, Antininkai 455, kiti). Nemaža šventkalnių yra pelkėtose, nuošaliose vietovėse - tai, matyt, liudija šių šventviečių gyvavimą po krikščionybės įvedimo Žemaitijoje (Užupiai 299; Račiai 182; Latveliai 329, Mažasis Palūkstis 384). Tačiau dalis jų, priešingai, yra iškilūs, aukščiausi apylinkių kalnai, nuo kurių atsiveria platūs reginiai. Atmetus ryškiai su vėlesnėmis tradicinėmis apeigomis susijusias vietoves (Joninių, Kartuvių, kai kuriuos kitus kalnus) ir atsižvelgiant į šventviečių tradicijas, reikėtų pasvarstyti dėl tų šventviečių gyvavimo ikikrikščioniškais laikais.

Žemaitijoje išsiskiria ALKOS KALNŲ grupė. Tai pažymėjo jau L.Kšivickis XX a. pradžioje (*Кржививцкий Л., 1909, 90*), M.Alseikaitė-Gimbutienė, rašiusi, jog Alkos kalno pavadinimas "prieš akis pastato senovės šventą vietą" (*Alseikaitė-Gimbutienė M., 1943a, 3;* taip pat žr. *Alseikaitė-Gimbutienė M., 1943, 67*). Matyt, šitai ir Simonui Daukantui dar XIX a. leido taip apibūdinti senąjį tikėjimą: "*Turėjo dar taip pat už šventus aukurus, arba altorius, ant kalnų, kuriuos vadino auko kalnais, arba alko kalnais, ir viešpiliais [...]* " (*Daukantas S., 1993, 104*). Apžvelgiant duomenis iš visos Lietuvos, matyti, kad labiausiai į rytus nuo pagrindinio Alkos kalnų spiečiaus nutolęs Budrionių (Panevėžio r.) Alkos kalnas, į pietryčius - XVI a. istoriniame šaltinyje paminėtas Pernaravos (Kėdainių r.) Alkos kalnas (*Спрогис И.Я., 1888, 4*). Be to, pietryčių Lietuvoje žinomi du Alko kalnų vietovardžiai Daugų apylinkėje ir ten pat Maldzytakalnis Alkos vienkiemyje (Rytų Lietuvos Alko salas ežeruose tapatinti su Alkos kalnais nėra pagrindo). Į šiaurę nuo pagrindinio

Pav. 3. 1. Kesiai, Akmenės r.; 2. Alkiškiai, Akmenės r.(?); 3. Lelionys, Alytaus r.; 4. Andriūnai, Varėnos r.; 5. Pernarava, Kėdainių r.; 6. Daugėliškė, Kelmės r.; 7. Gudeliai, Kelmės r.; 8. Plūsčios, Kelmės r.; 9. Užvėnai, Klaipėdos r.; 10. Joskaudai, Kretingos r.; 11. Naujoji Įpiltis, Kretingos r.; 12. Alkas, Kretingos r.; 13. Rūdaičiai, Kretingos r.; 14. Dapšiai, Mažeikių r.; 15. Pabradumė, Mažeikių r.; 16. Vadagiai, Mažeikių r.; 17. Račiai, Mažeikių r.; 18. Budrioniai, Panevėžio r.; 19. Alsėdžiai, Plungės r.; 20. Eivydai, Plungės r.; 21. Makščiai, Plungės r.; 22. Pakerai, Plungės r.; 23. Getaučiai, Plungės r.; 24. Kubakiai, Plungės r.(?); 25. Uogučiai, Plungės r.; 26. Šarnelė, Plungės r.; 27. Visvainiai, Plungės r.; 28. Vilkai, Plungės r.; 29. Didieji Mostaičiai, Plungės r.; 30. Vieštovėnai, Plungės r.; 31. Dilbšiai, Plungės r.; 32. Gilaičiai, Plungės r.; 33. Mačiūkiai, Plungės r.; 34. Mikytai, Plungės r.; 35. Alka, Plungės r.; 36. Užupiai, Plungės r.; 37. Vydeikiai, Plungės r.; 38. Betygala, Raseinių r.; 39. Gudaliai, Skuodo r.; 40. Padegimė, Skuodo r.; 41. Puokė, Skuodo r.; 42. Erkšva, Skuodo r.; 43. Gedrimai, Skuodo r.(?); 44. Vabaliai, Skuodo r.; 45. Siaurkampis, Tauragės r.; 46. Mažasis Palūkstis, Telšių r.; 47. Pabiržulis, Telšių r.; 48. Ruišėnai, Telšių r.; 49. Muitaičiai, Telšių r.; 50. Sakalai I, Telšių r.; 51. Kliokai, Telšių r.; 52. Saušilis, Telšių r.; 53. Rubežaičiai, Telšių r.; 54. Leilėnai, Telšių r.; 55. Antininkai, Šilalės r.; 56. Pakalniškiai, Šilalės r.; 57. Rupšiai, Šilalės r.; 58. Lembas, Šilalės r.; 59. Pajūralis, Šilalės r.; 60. Karūžiškė, Šilalės r.; 61. Paežeris, Šilalės r.; 62. Gaidėnai, Šilalės r.; 63. Griguliai, Šilalės r.; 64. Vilkų kampas, Šilutės r.; 65. Juknaičiai, Šilutės r.; 66. Jusaičiai, Šiaulių r.; 67. Raizgiai, Šiaulių r.; 68. Alka, Alytaus r.(?), 69. Alka, Šilutės r. (?).

Alkos kalnų spiečiaus Žemaitijoje - vadinamieji *Elku kalni* Latvijos Kurše (*Šturms E., 1936)*. Su chronologiškai anksčiausiais archeologijos paminklais galėtų būti siejami Alkos kalnai Uogučiuose (čia III-V a. kapinynas), Eivyduose (čia išlikę greičiausiai III-IV a. pilkapių) - abu Plungės r., netoliese Akmenių, Perkūniškės pilkapių (su II-IV, II-III a. palaidojimais), istoriniuose dokumentuose nurodomas Daugėliškės dvaro Alkos kalnas (Kelmės r. - *Спрогис И.Я., 1888, 4*). Bet dauguma Alkos kalnų sietini su vidurinio bei vėlyvojo geležies amžiaus paminklais (Naujoji Įpiltis 44b; Alsėdžiai 220; Rūdaičiai 53; Šarnelė 289; Mikytai 253a; Puokė 126; Gudeliai 641, Pabiržulis 392a, Griguliai 491, Karūžiškė 514, Juknaičiai 941, Vilkų kampas 969, kt.). Antininkų Alkos kalnas yra netoliese to paties kaimo kapinyno, kur randama V-XIII a. radinių, Pakalniškių Alkos kalnas - šalia Pakalniškių kapinyno, kur aptinkama V-XI a. radinių, Vilkų kampo Alkos kalnas - netoliese kapinyno, kur rasta III-IX a. dirbinių.

Alkos kalnai - dažniausiai aukščiausi apylinkių kalnai (Rūdaičiai 53, Erkšva 87, Puokė 126, Alsėdžiai 220, Gilaičiai 231a, Pakalniškiai 555, Antininkai 455), arba kalnai, nuo kurių atsiveria platūs reginiai (Eivydai 220, Vilkai 306a, Padegimė 121). Taip pat tai kalnai didesniųjų upių ištakų iš ežerų vietovėse (Vydeikiai 303, Paežeris 584a) ar retkarčiais nežymios, menkos kalvelės upių santakose (Kesiai 326, Lembas 538a), ežerų pusiasaliuose (Mažasis Palūkstis 384), visai nuošaliose, sunkiai prieinamose vietose (Didieji Mostaičiai 213, Užupiai 299). Be to, keletas iškilių Alkos kalnų (Alkas 2b, Vilkai 306a, Puokė 126, kai kurie kiti) (kaip ir kitais vardais vadinami šventkalniai (Girnikai 344a, Vilkai 446a, Alsėdžių seniūn. 199a)) yra vandenskyrų kalvynų viršūnės (siauresnės ar platesnės vandenskyros - tai ruožai, neturintys upių; kalvotose vietose vandenskyrinės linijos eina kalvagūbrių keteromis, upių vagos prasideda netoli viena kitos priešinguose keteros šlaituose - *Lietuvos TSR fizinė geografija, 215*). Su tradicinėmis po krikščionybės įvedimo Žemaitijoje gyvavusiomis šventvietėmis sietini nuošalūs, sunkiai prieinami Alkos kalnai, nors Alko kaimo Alkos kalno 2b pavyzdys (žr. *Valančius M., 1972. T.1, 86-87)* rodo, kad ir iškilieji, aukščiausieji Alkos kalnai galėjo būti dar tradicinių apeigų vietos po oficialaus krikščionybės įvedimo. Istoriniai šaltiniai, aprašydami senojo tikėjimo liekanas po krikščionybės įvedimo Žemaitijoje, išvardindami tebegarbinamus kraštovaizdžio objektus, mini "alkus", pvz., 1573 m. Wolfenbuettelio bibliotekos Postilės rankraštyje sakoma: " *[...] kaukus Apidemes, Kalnus Alkus, upes Akmenis Eitwarius Perkuna melsti a garbinti [...]* " (žr. *Ivinskis Z., 1986, 394-395*). Atrodytų, kad buvo žinomos ir skiriamos atskiros vietos, vadinamos alkais. Galima spėti tais minimais "alkais" buvus Alkos kalnus, matyt, Alkomis vadintuose miškuose. Be to, kai kurie šventkalniai, galimas daiktas, prarado Alkos vardą, ėmus juos vadinti epitetais. Toks, atrodo, yra Alkupių Šventkalnis 452b, šalia kurio išteka Alkupis. Visais analogiškais atvejais kalnas taip pat turi Alkos

vardą. Alkų kaimo paribyje iškilus šventkalnis, vadinamas Liepkalniu, arba Agaudų vardu (199a) - atskira vandenskyros kalvyno viršūnė; kaimo pavadinimas rodo, kad jis galėjo būti vadinamas Alkos kalnu. Minėtini keli kalnai, vadinami vien Auko, Aukos kalnais (Galvyčiai 223; Pabradumė 175). Sprendžiant iš to, kad paprastai painiojami abu Aukos bei Alkos vardai, čia turėjo būti žinomas dar ir Alkos kalno vardas.

Iš kitų šventkalnių paminėtini PERKŪNKALNIAI. Turint omenyje, jog dievo Perkūno vardas dažnai charakterizuoja kone visą senąjį tikėjimą ir dievus, Perkūnkalnių nėra daug. Juodeikių 161b, Pikelių 176, Jurgoniškių 645, Užvenčio 733 Perkūnkalniai galbūt labiau panašūs į tradicines šventvietes. Svarbesni - Egliškių Perkūnkalnis (*Donnersberg*) 10 - piliakalnio dalis, Pakalniškių Perkūnkalnis 827b, kuris sietinas su netolimu to paties kaimo kapinynu, sunaikintu vežant žvyrą, Akmenių Perkūnkalnis 614 - irgi su priešistoriniais kaimo laidojimo paminklais.

KIPŠKALNIAI - šventkalniai, matyt, vadinami Velnio epitetu, žinomu daugiausia vakarinėse Lietuvos vietovėse (panašiai kaip čia Velnio epitetas Pikčius, plg. Pikčiakalnius). Tačiau Kipškalnius sieti su priešistoriniais paminklais nėra pagrindo, galbūt išskirtinis tik Kipšų dvaro Kipškalnis, kur prasidėjo "Velnio kelias" - ozas-pylimas 786a su mitologiniais akmenimis viršuje, vedantis į Laumakius - "Laumės dvarą", kur šalia Ventos ir Žaigės upių santakoje yra buvęs Visdergių senojo geležies amžiaus pilkapynas ir ankstyvųjų viduramžių senkapiai.

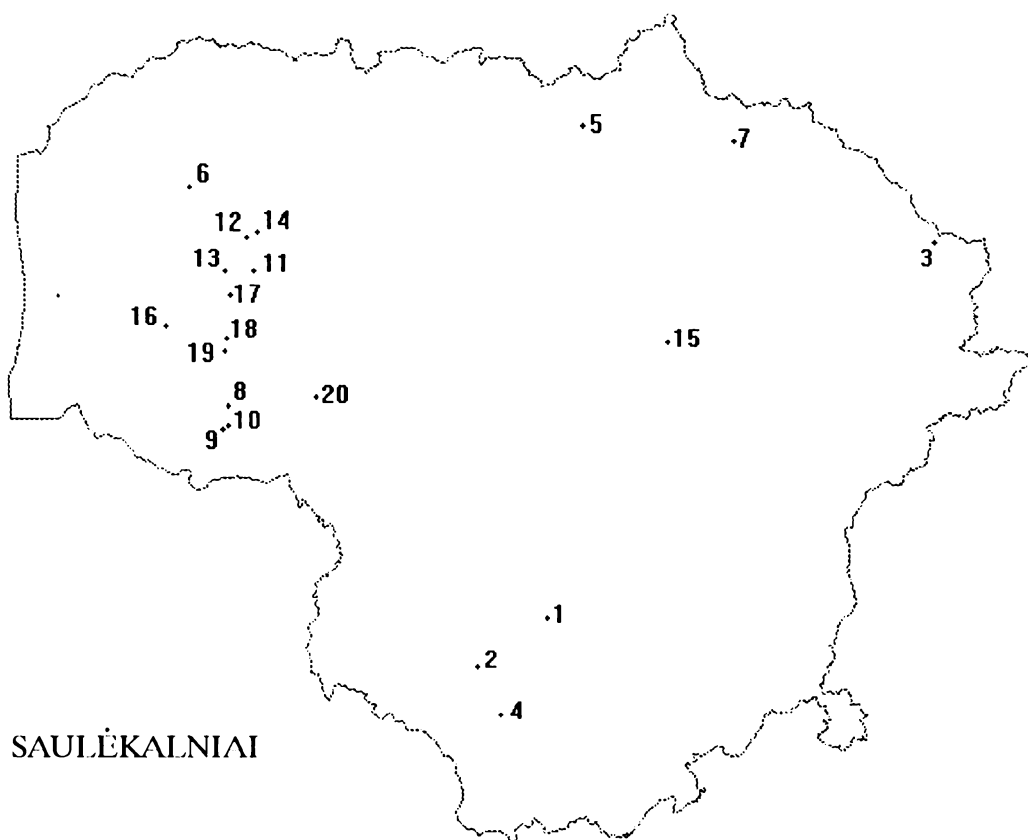
Žinoma kalnų, vadinamų mitinių lietuvių sakmių būtybių vardais - tai KAUKO, LAUMIŲ, RAGANŲ KALNAI.

Be abejonės, su senuoju tikėjimu jie susiję skirtingai. Kauko kalne gali gyventi kaukas (Gudaliai 93), ant Kiaukalių Kauktynės kalnelio 520, pasak padavimo, stovėjo bažnyčia, kurioje žmonės melsdamiesi net "kaukdavo". Kol kas sunku spręsti apie Kauko kalnų paskirtį.

Nemažai žinoma Laumės kalnų. Laumė ar laumės dažnai figūruoja padavimuose apie kitas vietoves (upelius, ežerus, akmenis), kalnuose jos paprastai gyvena (plg. Laumenai 537), ant Laumės kalno gali būti švenčiamos Kupolės (Kuršai 378b, Siauteliai 574) ar pan.

Dauguma Raganos kalnų - Kupolių šventės vietos, raganos ar čerauninkai, pasak padavimų, ten rinkdavosi, dainuodavo ar pan. Kupolės, matyt, vyko ir apleistuose piliakalniuose po krikščionybės įvedimo (Gedminiškė 488, Vedriai 601, Pašatrija 405a). Atskiras padavimų apie Ragankalnius motyvas - ragana ant to kalno buvusi sudeginta (plg. Vydmantai 442), bet paprastai ir šis motyvas sutinkamas kartu su pasakojimais apie vienoje ar kitoje vietoje besirinkusias raganas, vykusius raganavimus (plg. Riešketai 567, Barstyčiai 80).

Keliuose Lietuvos regionuose žinomi SAULĖKALNIAIS vadinami kalnai, bet gausiausia jų Vidurio Žemaitijoje. Jūros upės baseino Saulėkalnius reikėtų sieti su VI-XIII a. žemaičių kultūra, to meto gyvenvietėmis, kapinynais. Pvz., Indijos Saulėkalnis 503 yra į šiaurę nuo piliakalnio, į pietus nuo Žvilių kapinyno. Kaip Kupolių

Pav. 4. 1. Birštonas; 2. Žuvintai, Alytaus r.; 3. Raminavas, Zarasų r.; 4. Meteliai, Alytaus r.; 5. Teterviniai, Pakruojo r.; 6. Pučkoriai, Plungės r.; 7. Stasiūniečiai, Rokiškio r.; 8. Norkaičiai, Tauragės r.; 9. Beigeriškės, Tauragės r.; 10. Dvarelis, Tauragės r.; 11. Bartlaukis, Telšių r.; 12. Daktariškė, Telšių r.; 13. Gelžyčiai, Telšių r.; 14. Simutiškė, Telšių r.; 15. Radžiūnai, Ukmergės r.; 16. Sauslaukis, Šilalės r.; 17. Laukuvos seniūn. (Sauliškės), Šilalės r.; 18. Dreižiai, Šilalės r.; 19. Indija, Šilalės r.; 20. Lenkčiai, Jurbarko r.(?).

šventės vietos, Saulėkalniai žinomi padavimuose be "raganų" motyvų. Kalbėdamas apie garsųjį latgalių šventkalnį - Kraslavos *Sauleskalns*, V.Urtanas, beje, mini analogiškus paminklus Žemaitijoje (*Urtans V., 1961, 57*).

Iškilus Aušrinės kalnas (Kaušai 516a) - platesnėje šventoje vietovėje, viduriniame bei vėlyvajame geležies amžiuje tankiai apgyvendintoje teritorijoje (šalia - Pagrybio, Kaušų kapinynai). Su naujai išaiškintu Paparčių Pilies kalnu, šalia kurio rasta vidurinio geležies amžiaus žvaigždžiakojė lankinė segė, sietųsi netoli už Varduvos upės aukštupio pelkių dunksantis Paparčių Auškalnis 122, dabar vadinamas tik Aukštkalniu.

Mergakalniai, Bobkalniai Žemaitijoje nėra taip paplitę, kaip Rytų Lietuvoje. Tai įdomūs šventkalniai, dalis jų liudija apie ten vykusius merginų, moterų susiėjimus, apeigas, pvz.,

karan einančių vyrų palydų, žuvusių vyrų apraudojimo (Griguliai 492, Vabaliai 142). Mergos, bobos, panos šių kalnų pavadinimuose gali byloti apie įvairius dalykus - kaip minėta, apie tam tikras apeigas, lygiai taip pat - apie laumes, raganas tuose kalnuose (pasakose raganos vadinamos bobomis, sakmėse laumės - mergomis, plg. Šilų Panų kalną 425). Ant Stirbaičių Boblaužės (t.y. paleistuvės) kalvos 287, pasak padavimo, stovėjo bažnyčia, Pasruojės Panų kalno 404a vidus vaizduojamas kaip bažnyčia - su šventųjų statulėlėmis ir vyskupais, kunigais, panomis-vienuolėmis. Visus Bobkalnius, Mergkalnius apibūdinti, įvesti į bendrą Lietuvos, taip pat kaimyninių kraštų kontekstą kol kas nėra galimybių. Labai įdomus Didžiųjų Burbiškių Moteraičio 358 atvejis - tai įtvirtintas piliakalnis; pasak padavimų, čia gyveno milžinė Laumė, čia prasmegusi bažnyčia. Kalnas gavęs pavadinimą nuo čia vykusių vyrų palydų į karą ar net nuo to, jog kalnas primena gulinčią moterį (!). Beje, Pakalniškių Mergikalnis ir Perkūnkalnis 827a-b yra greta, juos skiria pelkėta loma.

Tam tikrą vaidmenį senajame tikėjime galėjo turėti BŪGNŲ, NABORO KALNAI, nors pasakojamoji tradicija mena tik patį veiksmą - rinktis ant tų kalnų buvo kviečiama būgnais. Įdomūs GAIDKALNIAI, GAIDPILĖS: ant Salantų Gaidžio kalno 55a - Žvainių ankstyvojo geležies amžiaus pilkapiai ir XV(XIV ?)-XVII a. kapinynas. Su Dovainių kaimo vidurinio ir vėlyvojo geležies amžių laidojimo paminklais sietina Dovainių Gaidpilė 217, su suardytais Mockaičių panašaus laikotarpio laidojimo paminklais sietinas Mockaičių Gaidkalnis 115a.

KARTUVIŲ KALNUS yra pagrindo sieti su paskutiniaisiais amžiais, kada šie kalnai buvo saulėgrįžos šventės - Kupolių - vietos. Kartuvių pavadinimas - epitetas, atrodo, kilo iš karčių statymo per Kupoles tradicijos ir imtas aiškinti "korimais". Kitaip nesuprantama, kam padavimuose minimas egzekucijos scenas reikėjo rengti kažkur laukuose, neretai ant aukščiausių apylinkių kalnų (Plateliai 267; Rotinėnai 281). Kitur tose "liūdnose" vietose Kupolės tebebuvo švenčiamos dar šiame amžiuje (Rinkšeliai 842, taip pat plg. Užubaliai, Rokiškio r.; Kudynai, Radviliškio r.; kt.). Kai kurios padavimų apie tuos kalnus detalės taip pat labai primena Kupolių šventės papročius - baidyklės ar pamėklės skandinimą, tikėjimus, jog tądien vienas žmogus turi nuskęsti - vandenys pasiima sau auką. Plg. Palangos m. dalyje Šventojoje ties ten buvusiu Kartuvių kalnu 75 (pasak kuršininkų - *Karu* kalnu) kasmet turėdavo nuskęsti žmogus.

Žinoma BAŽNYTKALNIŲ, KOPLYČKALNIŲ, kurie taip pavadinti dėl pasakojimų apie ten stovėjusias ir prasmegusias bažnyčias (Bažnytkalniai, Koplytkalniai, ant kurių yra stovėjusios koplyčios bei bažnyčios, šventkalniais kataloge nelaikomi).

Suregistruoti ir šventkalniai, kurių pavadinimai neatspindi jų sakralumo (pvz., Platelių Asmino, Jazmino kalnas 266, Alsėdžių seniūn. Liepkalnis 199a; Aukštagirės Taburkalnis 457, Girnikų kalnas 744a) arba yra visiškai unikalūs (Vilkų Dievo krėslo kalnas 446a). Be to, pagal pasakojamąją tradiciją šventkalniai neretai yra ir šiuo metu kaip PILIAKALNIAI saugomi kalnai. Dažnas iš jų

neturi aiškesnių piliakalniams būdingų įtvirtinimų (plg. Gaudučiai 12; Paparčiai 122; Lieplaukalė 248). Kai kurie padavimai apie piliakalnius gali byloti ir apie šventvietes stambių administracinių centrų ribose, pvz., Girgždutės gūbrio 394 atveju: vienoje gūbrio dalyje yra piliakalnis, gynybiniai įtvirtinimai, o kitame - nedidelė užpelkėjusi kūdra, apie kurią žinoma daugybė padavimų apie prasmegusią bažnyčią. Be to, kažkur čia dar iki Pirmojo pasaulinio karo augo ir labai senas, gumbuotas ąžuolas, prie kurio, kaip pasakojama, kunigas atvažiuodavo laikyti mišių. Kurmaičių Pilalės 37 tyrinėjimai tarytum nurodė ant kalno buvus šventvietę, pats kalnas buvo apsaugotas supilto pylimo, iškasto griovio.

Pasakojimai apie šventąją ugnį, degintas aukas piliakalniuose (Auksūdys 4; Apuolė 77; Dapšiai 148; Griežė 153; Jautakiai 159; Gyvoliai 320; Kerežiai 324; kt.) daugeliu atvejų, matyt, mena tradicines apeigas po krikščionybės įvedimo (apleistuose piliakalniuose (plg. ir Birutės kalno 70 atvejį)), arba šventosios ugnies motyvu imta iliustruoti kažkokios konkrečios istorinės vietos senovę, praeitį. Pasakojimai apie kapinynus, kapines, įrengtas ant kalnų, kalnelių, kartais siejami su bažnyčiomis - tai vietos išskirtinumo, šventumo raiška "bažnyčios" motyvu (Pūčkoriai 276, Žem.Kalvarija, Plungės r.; Gudaliai 94; Gandinga 226, 227; Skroblė, Plungės r., kt.).

KATALOGE APRAŠOMI, PAMINĖTI KALNAI

Alkos, Aukos, Auko kalnai: Alkas 2b; Joskaudai 18a; Naujoji Įpiltis 44b; Rūdaičiai 54; Erkšva 87; Gedrimai 89; Gudaliai 91; Padegimė 121; Puokė 126; Vabaliai 141; Dapšiai 148; Pabradumė 175; Račiai 182; Vadagiai 196; Alkas 186b; Alsėdžiai 200; Didieji Mostaičiai 213; Dilbšiai 214; Eivydai 220; Galvyčiai 223; Getaučiai 230; Gilaičiai 231a; Kubakiai 243*; Makščiai 251; Mikytai 253a; Pakerai 259; Šarnelė 289; Uogučiai 294; Užupiai 299; Vydeikiai 303; Vieštovėnai 304; Visvainiai 307; Vilkai 306a; Žem. Kalvarija 311; Alkiškiai 318; Kesiai 326; Kliokai 376; Leilėnai 380; Mažasis Palūkstis 384; Muitaičiai 387; Pabiržulis 392a; Rubežaičiai 412; Rūdupiai, Telšių r.; Ruišėnai 414; Sakalai I 416; Saušilis 418; Antininkai 455; Gaidėnai 487; Griguliai 491; Karūžiškė 514; Lembas 538a; Paežeris 584a; Pajūralis 550; Pakalniškiai 555; Rupšiai 571; Daugėliškė 626; Gudeliai 641; Plūsčios 699; Jusaičiai 752; Raizgiai 772a; Betygala 797; Siaurkampis 890; Juknaičiai 940; Vilkų kampas 969; Užvėnai 997; ***Perkūnkalniai:*** Ėgliškės 10; Juodeikiai 160; Pikeliai 176; Eivydai 221; Gomaliai 368; Patulė, Šilalės r.; Akmeniai 614; Jurgoniškės 645; Užventis 733; Trauleiniai 783; Luponiai 758a; Pakalniškiai 827b; Rusnė 952; Dausynai 974; ***Laumės kalnai, Laumkalniai:*** Kalniškiai 374; Jonaičiai 372; Kuršai 378b; Gulbės, Šilalės r.; Laumenai 537; Milaičiai 540; Siauteliai 574; Žadeikiai 609; Mažrimaičiai 942; Milaičiai, Tauragės r.; ***Raganos kalnai:*** Grūšlaukė 17; Barstyčiai 80; Notėnų seniūn. 120; Purvėnai 180; Plungė 274d; Godeliai 234; Vydeikiai 302; Ožtakiai 390; Vydmantai 442; Kanapukai 513; Riešketai 567; Tūbučiai 593; Aukštiškiai 616a; Raganiai 771; Čiūteliai 936; Juodkrantė 1005; ***Kaukalniai:*** Gudaliai 93; Babrungas 204; Kartupėnai, Jurbarko r.; ***Pikčiakalniai:*** Ylakių seniūn. 97; Trumplaukė 139; ***Kipškalniai:*** Peleniai 694; Šona 713; Rusinai 993; Urkuvėnai 786a; ***Saulės kalnai, Saulėkalniai:*** Pūčkoriai 278;

Bartlaukis 350; Daktariškė 357; Gelžyčiai 366; Simutiškė 421; Dreižiai 482; Indija 503; Laukuvos seniūn. 533; Sauslaukis 572; Beigeriškiai 864; Dvarelis 870; Norkaičiai 882; Lenkčiai 909; ***Šventkalniai:*** Mediškiai 385; Mileikiai 386*; Pabalvė 391; Alkupis 452b; Bilioniai 473; Pakražantis 677; Gilandviršiai 872; Svencelė 995; ***Bažnytkalniai, Koplytkalniai:*** Žvirblaičiai 316; Juodeikiai 161; Pūčkoriai 277; Šateikiai 292; Kesiai 326*; Palukojis 679; Pupėnai 700b; Vaišviliškiai 729; Raudiškės 701; Sarapiniškės 704; Žalpiai 735; Pašvinė 770b; Veliuona*, Jurbarko r.; ***Gojaus, Gajaus kalnai***: Dvarviečiai 86; Rotinėnai 280; Šarnelė 290; Getautė 367; Jomantai 499; ***Bobkalniai, Mergakalniai, Panų kalnai***: Stropeliai 62; Kyvaičiai 241; Stirbaičiai 287; Kruopių seniūn. 328; Didieji Burbiškiai 358; Drobūkščiai 360; Pasruojė 404a; Sarakai II 417; Šilai 425; Apvaršuva 456; Burbiškės 477; Griguliai 492; Požerė 564; Lapkalnis 527; Gedminai 633; Stirbaičiai 578; Šiaudaliai 584; Trumpainiai 591; Tūjainiai 594; Vaikių laukas 599; Skogalis 706; Taučiai 782; Pakalniškiai 827a; ***Verksmų, Raudų, Ašarų, Kauktynės kalnai***: Gudaliai 92; Luoba 109; Vabaliai 142; Kalniškiai 238; Plateliai 262; Kaltinėnai 508; Kiaukaliai 520; ***Šatrijos kalnai***: Rimoliai, Mažeikių r.; Paburgė, Plungės r.; Babrungėnai, Plungės r.; Skyplaičiai, Plungės r.; Medsėdžiai, Plungės r.; Pašatrija 405a; Paežeriai 768; Žem.Kalvarija 310; ***Kartuvių kalnai***: Šventoji 75; Leckava 170; Gegrėnai 229b; Plateliai 267; Rotinėnai 281; Žem.Kalvarija 313; Aukštagirė 459; Gulbės 494; Antaniškės 613; Kalviai 652; Užventis 734; Lyduvėnai 815; Rinkšeliai 842; Bartninkai 933; ***Gaidžio kalnai, Gaidkalniai***: Salantai 55a; Mockaičiai 115a; Dovainiai 217; Gintalai 364; Beržė 465; Laumenai, Šilalės r. ; Juodainiai 502; Pavėžupis 692; Vabalai 597; Krikliai 755b; ***Vištkalniai***: Krikliai 755a; Naukaimis 819; ***Būgnų, Naboro kalnai***: Grūstė 156b; Gurava 643;

Kiti: Benaičiai 7a; Pajuodupis 44b; Apuolė 76; Paparčiai 122,124; Dilbikiai 85; Šatės 128; Udraliai 140b; Nevočiai 119; Mikytai 114; Kruopiai 103; Grūstė 156a,158; Alsėdžių seniūn. 199a; Baltmiškis 206; Buožiai 210; Gandinga 224; Krapštikiai 242b; Medsėdžiai 252; Užpelkiai 298; Plateliai 266,270b,c,d; Gilaičiai 231b,c,232; Žem. Kalvarija 312; Latveliai 329; Kaušai 516a; Gilaičiai 231b,c,232; Šiuraičiai, Plungės r.; Gintalai 365; Juodėnai 373; Kuodžiai 379; Lieplaukė 381,382; Luokės seniūn. 383*; Mileikiai 386; Pakapė 401a; Pašatrija 405a*; Pavandenė, Telšių r.; Pieliai 410; Ruišėnai 415a; Skirmantiškė 422; Viekšnaliai 443; Vigantiškiai 444; Virmėnai 447; Vilkai 446a; Žąsūgalas 451; Alkupis 452d; Aukštagirė 457; Bardžiai 463; Bijotai 470; Dapkiškė 478; Juodainiai 500c; Kalnėnai 505; Karūžiškė, Šilalės r.; Laukuvos seniūn. 534; Padievytis 545, 547; Payžnys 554a; Palokystis 559; Prapymas 565; Tūbinės 592; Tūbučiai 594; Badauskiai 618; Gineikiai 638; Jurgoniškiai 646; Išlynos, Kelmės raj.; Karklėnai 653; Kerbedėliai 654; Kražiai 659a; Pečiuliai, Kelmės r.; Tytuvėnai 722; Šunikiai 715; Girnikai 744a; Linartai 757; Sodeliukai 777; Agelaičiai 791; Kuisiai 875; Paagliuonys 911; Užbaliai 923; Viešvilės seniūn. 929b,c; Bitėnai 934a; Rudaičiai 992; Juodkrantė 1004; Preila 1006; Raudiškės 950; Jonaičiai 940; Kražių seniūn. 658.

Saugomi kaip piliakalniai (ten degino aukas, degė šventa ugnis ir pan.): Auksūdys 4; Apuolė 77; Dapšiai 148; Griežė 153; Lieplaukalė 248; Nausodis 255; Žem.Kalvarija 309; Palanga 70a; Gyvoliai 320; Kerežiai 324; Bilioniai 473; Simėnai 575; Kreiviai 523; Treigiai 589; Biržų laukas 475; Gegužiai 489; Padievaitis 543; Padievytis 544c; Pakisys 556; Gudeliai 642; Kalniškiai 649; Paspąstis 686; Bubiai 740; Jurgaičiai 751; Luponiai 758a; Rekčiai 774; Betygala 797; Gėluva 805; Ižiniškiai 809; Naukaimis 818; Raseiniai 838;

Seredžius 917; Naujininkai 881; Šiūpariai 958; Kalotė 983; Veiviržėnai 1000; Žvaginiai 1002; Pagirgždūtis 398; (***stovėjo bažnyčia***): Mikytai 112; Martynaičiai 43; Paparčiai 122; Begrėnai 229a; Papilė 334; Skroblis, Plungės r.; Buišiai 356; Didieji Burbiškiai 358; Bukantiškė 621; Bumbuliai, Kelmės r.; Burbaičiai 622; Pagryžuvis 674; Papiliai 684; Pažvarkulis 693; Normančiai 767; Akmeniškiai 932; Vilkų laukas 608; (***rinkosi raganos***): Leckava 169; Pašatrija 405a; Gedminiškė 488; Vedriai 601; ***Kiti***: Gaudučiai 12; Negarba 45; Senoji Įpiltis 60; Pašimšė, Kelmės r.; Kartupėnai, Jurbarko r.; Palanga 70a; Pavėžupis 692.

Kapeliai, kapinynai (stovėjo bažnyčia, buvo aukojama): Leckava 171; Pūčkoriai 276; Stirbiškė 579; Švytriškė 717; Noliškiai 766; Ringuvėnai 775; Paluknys 832; Pabambiai 884*; Požerė 563; Senmiestė, Mažeikių r.; Kvietiniai 986; Tučiai 434; ***Kiti:*** Kurmaičiai 38; Ugioniai 856; Paegluonis 885; Žem.Kalvarija, Plungės r.

AKMENYS

Šventviečių tradicijoje akmenims tenka didelė reikšmė, dažnai jie yra atskiros šventvietės ar platesnių šventviečių sudedamosios dalys. Palyginti su kitais mitologinio pobūdžio paminklais, apie Lietuvos šventuosius akmenis yra nemažai darbų. Tai apibendrinanti archeologo P.Tarasenkos knyga "Pėdos akmenyje" (*PA*), naujais tyrinėjimais paremti V.Urbanavičiaus straipsniai (*Urbanavičius V., 1972; Urbanavičius V., 1979, kt.*), R.Matulio studija "Istoriniai akmenys" (*IA*), apie juos rašė ir J.Mickevičius (*Mickevičius J., 1958; Mickevičius J., 1958a*), A.Tautavičius (*Tautavičius A., 1966*), B.Dakanis (*Dakanis B., 1984*), V.Daugudis (*Daugudis V., 1992*) ir kiti autoriai.

Senieji mitiniai įvaizdžiai ir apeigų, aukų pobūdis rodo šventųjų akmenų sąsają su Velnio (ar Velino-pirmiausia požemio, mirusiųjų pasaulio dievybės) ir Perkūno pasireiškimo erdve. Su akmenimis susiję ir senieji vaizdiniai apie pomirtines sielų keliones, jų buvimą akmenyse, po jais: "*Dūšios pakūtavoja ant žemės: vienų dūšios pakūtavoja akmenyse, kitų medžiuose, skenduolių vandenyje*" (*Balys J., 1981, 100 (Nr.922); "Jei į akmenį nusimušei koją, tai sukalbėk "Amžiną atsilsį", nes po tuo akmeniu atgailoja siela ir ji nori, kad už ją pasimelstum" (ten pat, 103 (Nr.974)*). Kai kurie akmenys yra "suakmenėję žmonės" (plg. "*Seniau žmones paversdavo vilkolakiai į medžius, į akmenis [...]" LMD I 474/ 775).*

Akmenys tikėjimuose artimi augalams, žmogui. Jie augo (*"Akmuo ir be šaknų auga" - LKŽ T.1, 83): "Pirmiaus akmenis iš dangaus metė - vienus anksčiau, kitus vėliau. Ir jie augo lygiai kaip žmonės, labai nežymiai. Paskui, kaip Jezus vaikščiodamas po žemę apsidauži nagus ir kojas, sako: "Sustokit, biaurybės, augti". Ir tie daugiau nebeauga" LMD I 474/592*). Kiti akmenys yra dangiškos kilmės: "*Akmenys išeje iš ora, iš debesų. Pirmiau priš Kristaus atejimą visa musų žeme, visas ors buva apsiausts vynu [vienu] akmeniu [...] LTR 1790/64;* plg. Lapynų Buveinės akmuo 877). Ryški akmenų sąsaja su derlumu, vaisingumu, šventųjų akmenų įdubimuose susirinkęs vanduo esąs gydantis. Šventviečių akmenys taip pat yra vietos, jungiančios skirtingas žemės, požemio,

dangaus erdves, mirusiųjų, dievų ir žmonių pasaulius. Tai iliustruoja pėduotieji akmenys: dievai atsiranda žemėje ten, kur akmuo, nuo akmens jie nužengia į dangų (plg. Mekių akmuo 763), dingsta po akmeniu ar akmenyje.

Į katalogą įtraukti pavieniai akmenys, kartais jų poros, bet yra ir didesnių grupių (Kerežių akmenų ratas 325, Petrikaičių 695, Vaitimėnų 895* keliolikos akmenų eilės, labai tikėtina, kad ir Purmalių "paleoastronominę sistemą" 991 iš 7 akmenų reiktų vertinti pirmiausiai kaip šventovę). Krinta į akis, kad kataloge aprašomi akmenys yra didžiuliai, didingi rieduliai (Kačaičiai 25; Mikytai 253b; Plauskiniai 271; Šašaičiai 291; Naujoji Įpiltis 44c; Geidžiai 152; kt.) ir nedideli, gerokai mažesni už greta aptinkamus akmenis. Dažnas iš tų šventųjų akmenų nėra ar nebuvo didesnio nei maždaug 1,5-2,5 m skersmens (Mačiūkiai 110; Tauzai 136; Maironiai 665, nemažai akmenų su įdubomis, dubenimis). Kalbant apie aptariamų akmenų vietą kraštovaizdyje, dažniausiai matyti jų ryšys su vandenimis: upeliais, upėmis (Genčai 13a; Akmenė 792, Keberkščiai 518, Tauralaukis 996, Padievaitis 542), ežerais (Kalotė 984, Padievytis 544d), pelkėmis (Senmiestė 189*; Lašiškė 530, Petrikaičiai 695, Vaitimėnai 895*), pelkėtomis daubomis (Mockaičiai 115b; Genčai 13b), šaltiniais (dažnai jie laikomi šventais; Senoji Įpiltis 59; Joskaudai 18b*; Pelėkiai 49). Kai kurie akmenys guli tiesiog upelių vagose ar kyšo upelių krantuose (Laiviai 40,41; Salantai 55c,d; Eivydai 222; Lembas 539a). Bet yra akmenų ir ant kalnų viršūnių, kalnų šlaituose (Mikytai 253b; Vėžaliai 731, Gerbėniškė 636), laukuose (Pelėkiai 49; Plauskiniai 271; Raguviškiai 54a; Kaimalė 650, Pavaiguvis 692). Patraukia akį kai kurie akmenys, gulintys nuošaliose vietose, gūdžiuose miškuose ar sunkiai pereinamose pelkėse (Visgaudžiai 144; Viršilai 143; Pašilė 688, Šaukėnų seniūn. 709); šiais atvejais, matyt, lemiamos reikšmės turėjo tai, kad šventvietės gyvavo po krikščionybės įvedimo. Tai iliustruoja ir dauguma vadinamųjų cilindrinių aukurų su plokščiadugniais dubenimis (Šilalė 135b,c; Pubžibiai 275; Budriai 83; Ersla 88).

Visi į katalogą įtraukti, aprašomi bei minimi akmenys susiję su senojo tikėjimo ir tradicinėmis apeigomis arba su jais siejami tam tikri mitiniai įvaizdžiai (pvz., po akmenimis dega pinigai, pasirodo liepsnos ir t.t.). Kai kurie iš šventųjų akmenų aiškiai priklauso priešistorinių paminklų kompleksams: jie yra piliakalnių, senovės gyvenviečių (Imbarė 20,21; Senoji Įpilties 59; Kačaičiai 25; Kartena 27; Apuolė 78; Luponiai 786d,787a, Šereitlaukis 957, Purmaliai 991), laidojimo paminklų (Tauzai 136; Pryšmančiai 52; Maironiai 665, Junkilai 644, Vaitkaičiai, Kelmės r., Kaštaunaliai 515) teritorijoje ar artimiausioje aplinkoje. Daug šventųjų akmenų yra šventkalniuose - tai akmenys su dubenimis, įdubomis (Naujoji Įpiltis 44b*; Egliškiai 10*; Alkas 2c; Vilkai 306a*), "pėdomis" (Mikytai 253b; Sarapiniškės 704*), smailiadugniais dubenimis (Jusaičiai 752*), plokščiadugniais dubenimis (Udraliai 140a), lygia plokštuma (Joskaudai 18a*). Daug kataloge aprašomų akmenų yra kaimuose, sodybose, laukuose, prie kelių (Smilgiai 283; Paežerės Rūdaičiai 258; Alsėdžiai 201; Kaimalė 650).

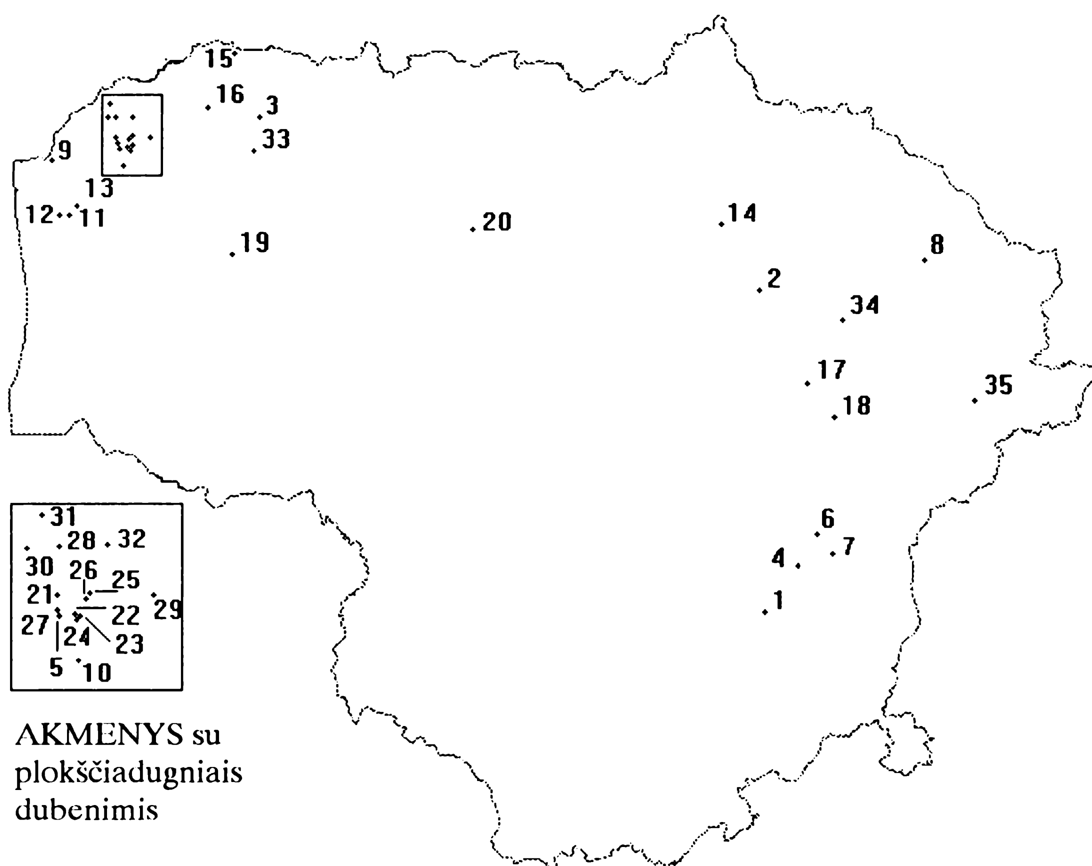
Nors V.Daugudžio "preliminari" šventviečių klasifikacija (tai mitologiniai akmenys ir medžio bei akmenų statiniai - *Daugudis V., 1992, 51*) kelia abejonių, reikia sutikti, kad šventieji akmenys išsiskiria iš visų mitologinių bei sakralinių objektų. Juos reikėtų vertinti platesniame šventos vietos kontekste ir neretai kaip turinčius tam tikrą funkcinę paskirtį šventvietėje (pvz., altoriaus ar pan.).

Šventųjų akmenų ir jų aplinkos identifikacija su šventvietėmis visada kelia daug klausimų ir abejonių. Būdingas Šaukėnų apylinkių Skaistgirio miško Martyno akmens 709 pavyzdys - reikėtų jį sieti su Kalniškių-Ramučių piliakalnio gyvavimu ar ne ? Nuo piliakalnio akmuo nutolęs per 2,5 km. Šiame amžiuje akmuo žmonėms, gyvenantiems maždaug už 4-6 km, žinomas, vietiniai čia ateidavo sirgdami, nelaimės ištikti, atsiskeldavo akmens nuoskalą, melsdavosi. Taigi šventvietė tebegyvuoja iki mūsų laikų, bet ar tai Kalniškių piliakalnio žmonių šventvietė ?

Reikia turėti omenyje ir dar vieną aplinkybę - diegiant krikščionybę, lengviausia buvo naikinti medžius, akmenis. Apie tai ne tik spėliojama, bet šį faktą mini ir jėzuitų pranešimai (*Lebedys J., 1976, 211*). Tai galėtų liudyti ir plačiai P.Tarasenkos aprašyti užkasti Kluonalių akmenys 34 (*PA, 54-55*). Kunigas A.Kašarauskas dar praeitame šimtmetyje rašė apie Varnių katedros šventoriuje surinktus "stabakūlius", kurie buvę žmonių garbinami (*ten pat, 11*). Be to, akmenys dažnai nukentėdavo nuo ūkininkų, statybininkų veiklos - jie juos užkasinėjo, skaldė, sprogdino.

Šventieji akmenys bus grupuojami, skiriamaisiais požymiais pasirenkant akmenų padėtį kraštovaizdyje, vietą konkrečioje šventvietėje, išvaizdą, mitinį įprasminimą ar kt. Čia bus paminėtos tik kelios svarbesnės ir ryškiau Žemaitijoje išsiskiriančios šventųjų akmenų grupės.

Akmenys su gamtinėmis, įvairių dydžių bei formų įdubomis. Akmens kaip aukuro paskirtį patvirtina didesnės ar mažesnės gamtinės, retkarčiais kiek žmogaus padailintos, pagilintos įdubos. Didelės pailgos gamtinės įdubos šventųjų akmenų viršuje, atrodo, atitiko jau vėlesnę akmenyse iškalamų dubenų paskirtį. Svarbūs čia Kunigiškių Šv.Jono akmens 525a aplinkos tyrinėjimai, parodę, kad akmuo sietinas su Pakisio piliakalnio naudojimu (akmenį nuo piliakalnio skiria Kisės upelis), o šventvietė čia gyvavo dar ilgai po oficialaus krikščionybės įvedimo. Analogiškos įdubos yra ir Senosios Įpilties 59; Mačiūkių 110; Kaušų 517, Lembo 539a akmenyse. Tikėtina, kad panašias įdubas turėjo ir sunaikinti, dingę akmenys ant Naujosios Įpilties 44b*; Ėgliškių 10*; Vilkų 306a* šventkalnių, taip pat Imbarės 23c, Sedos 188c akmenys. Jau gerokai įvairuoja Kašučių 30a; Plokščių 50; Senkų 58; Skaudalių 61*; Vaineikių 67; Paparčių 123 akmenų įdubos (tai, matyt, akmenys - aukurai, bet nelydimi jokios pasakojamosios tradicijos). Nustatyti šventviečių su akmenimis, turinčiais įvairių dydžių bei formų įdubas gyvavimo laiką - sunku (pvz., Alko akmuo 2e siejasi su vyskupo M. Valančiaus minima šventviete ant Alkos kalno 2b reformacijos-kontreformacijos laiku, o

Pav. 5. 1. Vilnius; 2. Katinai, Anykščių r.; 3. Skuodiškės, Mažeikių r.; 4. Švedai, Vilniaus r.; 5. Šilalė, Skuodo r. (plokščiadugnis dubuo iškaltas ne cilindro formos aukure); 6. Pikeliškės, Vilniaus r.; 7. Sakališkės, Vilniaus r.; 8. Lūžai, Zarasų r.; 9. Sūdėnai, Kretingos r.; 10. Gargždelė, Kretingos r.; 11. Klibiai, Kretingos r.; 12. Padvariai, Kretingos r.; 13. Voveraičiai, Kretingos r.; 14. Kirdiškiai, Kupiškio r.; 15. Žibininkai, Mažeikių r.; 16. Renavas, Mažeikių r.; 17. Trumponiai, Molėtų r.; 18. Paduobužė, Molėtų r.; 19. Pubžibiai, Plungės r.; 20. Kutiškiai, Radviliškio r.; 21. Igariai, Skuodo r.; 22,23. Šaukliai, Skuodo r.; 24. Šaukliai, Skuodo r.(?); 25,26. Šerkšniai, Skuodo r.; 27. Šilalė, Skuodo r.; 28. Udraliai, Skuodo r.; 29. Brotykai, Skuodo r.; 30. Budriai, Skuodo r.; 31. Puodkaliai, Skuodo r.; 32. Ersla, Skuodo r.; 33. Petraičiai, Telšių r.; 34. Stabulankiai, Utenos r.; 35. Reškutėnai, Švenčionių r.

Kašučių akmuo 30a sietinas su į šiaurės vakarus nuo jo esamais I tūkstantmečio laidojimo paminklais). Šiaurės Vakarų Lietuvoje žinomus cilindrinius aukurus su plokščiadugniais dubenimis galima bandyti kildinti iš čia minimų akmenų su įdubomis tradicijos. Viršilų 143, Vaineikių 60a, Tauralaukio 996 akmenys - tarsi tų cilindrinių aukurų bei juose iškaltų dubenų pirmtakai (apie tai toliau).

AUKURŲ SU PLOKŠČIADUGNIAIS DUBENIMIS Žemaitijoje žinoma 23 (Rytų Lietuvoje-11, Vidurio Lietuvoje-1), Latvijoje - 6(?) (*Caune A., 1974*). Šie Žemaitijos aukurai nebūna aukštesni

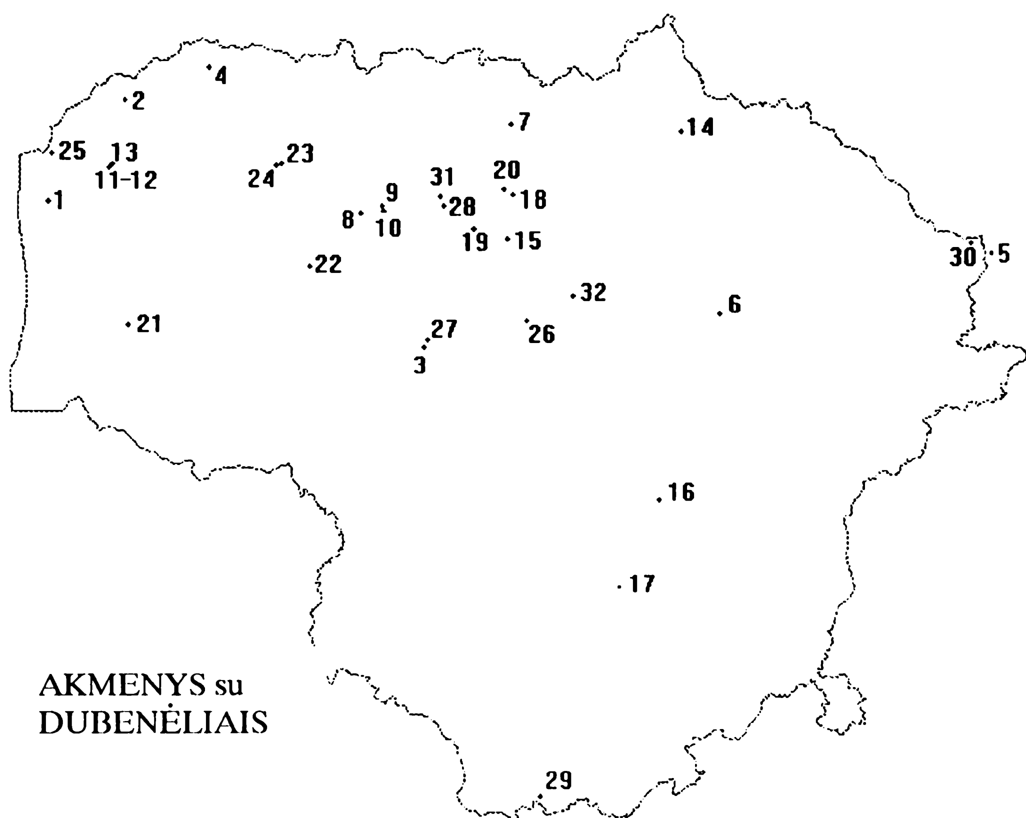
kaip 90-100 cm, viršutinės jų plokštumos - ne didesnė kaip 100-130 cm. Dubenys yra plokščiais dugnais, jų skersmuo nuo 18 iki 57 cm, gylis - iki 17 cm. 1970-1971 m. V.Urbanavičiaus tyrinėjimai leido teigti cilindrinius aukurus su plokščiadugniais dubenimis stovėjus po krikščionybės įvedimo Žemaitijoje gyvavusiose senosiose šventvietėse, nurodant jų klestėjimo laiką - XVI a. antrąją pusę -XVII a. pradžią (*Urbanavičius V., 1993, 18*).

Atkreiptinas dėmesys į Vaineikių akmenį 67 su 44-55 cm skersmens ir 6-13 cm gylio įduba, Tauralaukio akmenį 996 su 27-30 cm skersmens ir iki 12 cm gylio įduba, šventu laikomą Viršilų akmenį 143, kuris yra 134-136 cm skersmens, 58-60 cm aukščio. Vaineikių, Tauralaukio akmenų įdubos yra plokščiadugnių dubenų prototipai, o Viršilų akmuo rodo, kad šventieji akmenys gali turėti cilindrinių aukurų pavidalą. Be to, Gargždelės aukuras su plokščiadugniu dubeniu 11b yra prie Alkupio ištakų (o Alkupis su šventvietėmis į pietus nuo jo sietinas su Imbarės administracinio politinio centro gyvavimu), Puodkalių aukuras 125 sietinas su gerai įtvirtintu to paties kaimo piliakalniu Erlos ir Bartuvos santakoje.

Katalikų Bažnyčia neturėjo akivaizdžios įtakos cilindrinių aukurų su plokščiadugniais dubenimis formai ir paskirčiai (galimą poveikį nurodo V.Urbanavičius - *Urbanavičius V., 1977, 86)*. Apie tai byloja ir pirmi patikimi duomenys apie bažnyčiose, koplyčiose XVII-XVIII a. buvusius akmenis švęstam vandeniui laikyti: Ketūnų koplyčios, statytos XVII a. viduryje, toks akmuo yra vos 46 cm skersmens, 35 cm aukščio, 17 cm skersmens (viršuje) ir 6,5 cm (dugne) - t.y. siaurėjančiu 14 cm gylio dubeniu. Užlieknių akmuo bažnyčioje, pakliuvęs iš XVII-XVIII a. kaimo koplyčios, yra 57 cm skersmens, 44 cm aukščio, į dugną siaurėjančiu 25 cm skersmens, 10 cm gylio (vėliau pagilintu iki 25 cm) dubeniu. Vieninteliu Katalikų Bažnyčios sugestijos cilindriniams aukurams požymiu galbūt galima būtų laikyti tik faktą, kad šiuose akmenyse imama kalti kiek siauresnius dubenis, ir aukurai tampa šiek tiek mažesni. Tai iš esmės iliustruoja gausiausias šių akmenų spiečius Mosėdžio apylinkėse. Čia matomas ir visoje Šiaurės Vakarų Lietuvoje randamiems aukurams būdingas dydis bei dubenų skersmuo ir jau pakitęs (plg. Budriai 83, Ersla 88).

Aukurai su plokščiadugniais dubenimis yra būdingi šiam kraštui po oficialaus krikščionybės įvedimo, bet tokios tradicijos ištakų reikia ieškoti dar ankstesnėje - kuršiškoje šventviečių tradicijoje. Apie tai užsimena ir šiuos paminklus tyrinėjęs V.Urbanavičius (*Urbanavičius V., 1977, 87)*. Aukurų bei bažnyčios naudotų akmenų su dubenimis švęstam vandeniui "sąveiką" turėtų nurodyti tyrinėjimai ateityje.

Šiaulių, Kelmės, Raseinių rajonuose žinomas vienas kitas AKMUO SU SMAILIADUGNIU DUBENIU. Tai vieno iš pagrindinių šių paminklų spiečiaus, paplitusio Pakruojo, Pasvalio, Joniškio rajonuose, vakarinis - pietvakarinis pakraštys. Tiesa, vienas akmuo su smailiadugniu dubeniu, šiek tiek kitoks negu įprasti tokios rūšies akmenys, buvo ir Skuodo r. Puokės k. (dabar yra

Pav. 6. 1. Ankštakiai, Kretingos r.; 2. Apuolė, Skuodo r.; 3. Dapkaičiai, Raseinių r.; 4. Dapšiai, Mažeikių r.; 5. Drūkšiai (Baltarusija).; 6. Dvarionys, Anykščių r.; 7. Gaižiūnai, Pakruojo r.; 8. Gošteliškės, Šiaulių r.; 9,10. Jakštaičiukai, Šiaulių r.; 11,12,13. Imbarė, Kretingos r.; 14. Kadarai, Biržų r.; 15. Kleboniškės, Radviliškio r.; 16. Laukagalis, Kaišiadorių r.; 17. Mergiškės, Trakų r.; 18. Moniūnai, Pakruojo r.; 19. Paežeriai, Radviliškio r.; 20. Paežeriai, Pakruojo r.; 21. Papjauniai, Šilutės r.; 22. Pavaiguvys, Kelmės r.; 23,24. Pavirvytis, Telšių r.; 25. Pelėkiai, Kretingos r.; 26. Senkoniai, Kėdainių r.(?); 27. Šnipaičiai, Raseinių r.; 28. Šniūraičiai, Radviliškio r.; 29. Švendubrė, Varėnos r.; 30. Tilžė, Zarasų r.; 31. Žadžiūnai, Šiaulių r.

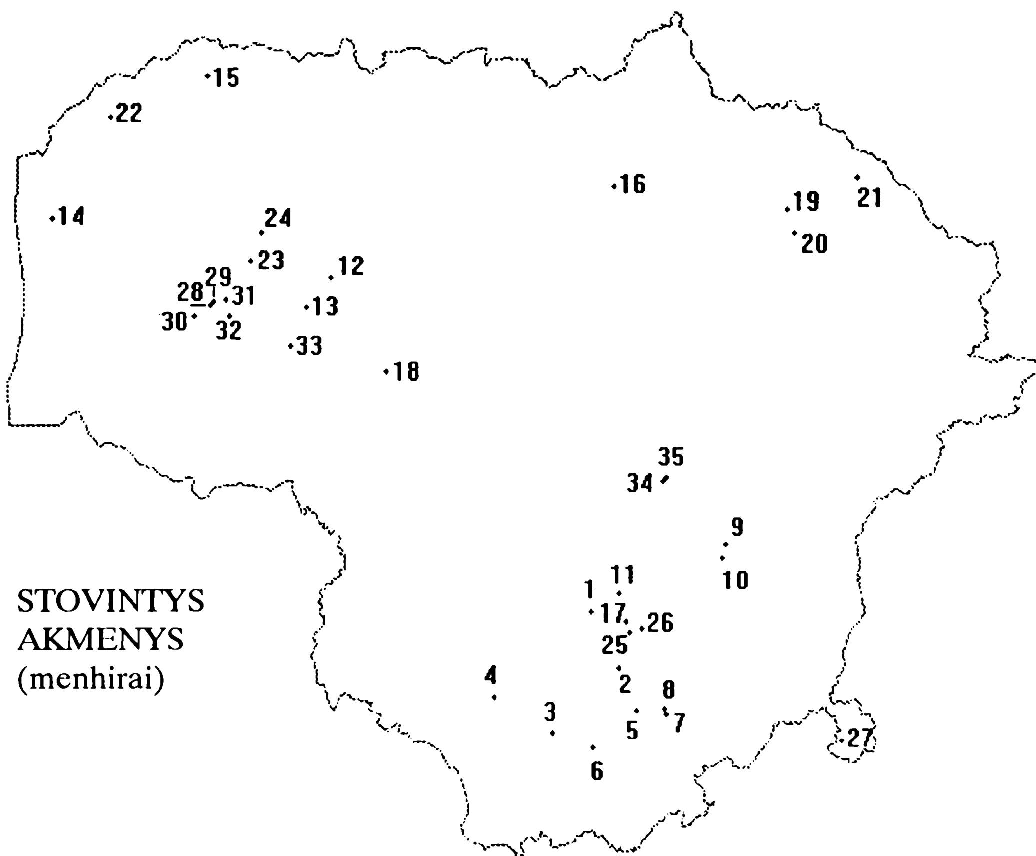
A.Samausko rinkinyje Paparčiuose, žr. 127). Tarp akmenų su smailiadugniais dubenimis yra šiek tiek besiskiriančių forma ir išvaizda - tokio pat dydžio, plokščiu, kartais nulygintu viršumi akmenys turi kitokį (kitokiu būdu ?) iškaltą ar išsuktą dubenį (pvz., Tryškiai 432b; Lyduvėnai 814, Rinkšeliai 841).

Įdomūs šventieji akmenys - AKMENYS SU MAŽAISIAIS DUBENĖLIAIS. 1984 m. B.Dakanio pateiktas sąrašas (*Dakanis B., 1984)* gerokai kito, atsirado patikslinimų. J.Urtanas, B.Dakanis Lietuvos ir Latvijos akmenis su dubenėliais pagrįstai sieja su analogiškais paminklais Estijoje (*Уртанс Ю.В., 1987, 72; Dakanis B., 1984, 109*). Akmenų su dubenėliais Estijoje atsiranda I tūkstantmečio pr. Kr. viduryje ar antrojoje pusėje (*Лыугас В.А., 1970, 18; Уртанс Ю.В., 1987, 71*); jų atsiradimas siejamas su "germaniškos

kultūros apraiškomis" ar įtakomis I tūkstantmečio pr. Kr. (*Лынугас В.А., 1970, 44*). Aprašytus bei paminėtus Pelėkių 49, Ankštakių 3, Imbarės (Žvainių) 21,23a akmenis su dubenėliais reikėtų sieti su Vakarų baltų pilkapių kultūros I tūkstantmečio pr. Kr. pilkapynais (Pelėkių - su Sūdėnų, Ankštakių - su Kvecių, Imbarės (Žvainių) - su Žvainių (Salantų)), Imbarės akmenį su dubenėliais 21, buvusį apie 300 m į šiaurės rytus nuo Imbarės piliakalnio - su to piliakalnio apgyvendinimu I tūkstantmečio pr. Kr. pirmoje pusėje (*Daugudis V., 1992, 57*), Jakštaičiukų (kitur vadinamus Jonelaičių) akmenis su dubenėliais 746, 747 - su Sauginių piliakalnio apgyvendinimu I tūkstantmečio pr. Kr. pabaigoje - pirmaisiais amžiais po Kr., Apuolės akmenį 78, buvusį apie 60 m į rytus nuo piliakalnio - su Apuolės piliakalnio apgyvendinimu pirmaisiais amžiais po Kr. Be to, netoli Dapkaičių bei Šnipaičių akmenų su dubenėliais 800, 854 žinoma Kupsčių senovės gyvenvietė, kurioje rasta retušuotų skelčių, žeberklų ašmenėlių, smulkių dirbinėlių, keramikos, iš tų pačių Kupsčių į muziejų pateko dalis titnaginio kirvio (lęšio pjūvio) su šlifavimo žymėmis ir akmeninio kirvio pentis (*Dakanis B., 1984, 109; VAK 38/47-49*). Šie, taip pat kai kurie kiti duomenys apie Lietuvos akmenis su dubenėliais leistų juos datuoti naujuoju žalvario - ankstyvuoju geležies amžiumi (I tūkstantmetis pr. Kr.), kai kurie akmenys su dubenėliais, atrodo, sietini su senojo geležies amžiaus (I-IV a.) paminklais ar jų kompleksais (tai pažymi ir B.Dakanis - *Dakanis B., 1984, 109*).

Akmenų su dubenėliais Lietuvoje išvaizda, dubenėlių dydis, skaičius skirtingi. Jie yra arba paprasti, niekuo neišsiskiriantys rieduliai (tiesa, kartais didžiausi apylinkėse), arba plokšti, didelėmis kartais nuolaidėjančiomis viršutinėmis plokštumomis. Dubenėliai ant akmenų aptinkami ir viršutinėse, ir šoninėse plokštumose. Nėra galutinai aišku, ar dubenėliai buvo išgręžti, išsukti ar išgludinti. Dubenėliai būna kaip "lėkštelės" ir gilesni - kaip "skylutės". Atrodo, kad abiejų tipų dubenėliai gali būti sutinkami ir ant to paties akmens (pvz., Pelėkių akmens 49 dubenėliai lėkšti, jų ant akmens sėte nusėta, bet tarp jų yra ir vienas gilus didžiausio skersmens dubenėlis - "skylutė"). Dubenėlių skersmuo įvairuoja, dažniausiai jie 3-6 cm skersmens, taip pat mažesni bei didesni - iki 10 cm skersmens (kartais ir "pėdos" akmenyse panašėja į mažuosius dubenėlius (Mikytai 253b, Prystovai 51, Tauralaukis 996)). Dubenėlių skaičius akmenyse įvairus - nuo kelių iki bene 89 (Pelėkių akmenyje 49). Atrodo, dažniausiai akmenys su dubenėliais buvę prie vandens (upių, upelių), jų slėniuose, slėnių aukštumose, taip pat laukuose.

Tarp vadinamųjų AKMENŲ SU "PĖDOMIS" yra "pėduotų" akmenų, nors jie jokių pėdų neturi (Mockaičiai 115b, Salantai 55c, Benaičiai 7b, Kunigiškiai 525b). Taip pat yra akmenų, kurių "pėdos" - mažos, gražios duobutės, labiau panašios į mažuosius dubenėlius (Mikytai 253b, Prystovai 51, Tauralaukis 996) ar įdubimus, negu į žmonių ar gyvulių pėdų atspaudus (Maloniškiai 5, Mačiūkiai 110, Šiluva

Pav. 7. 1. Noreikiškės, Prienų r.; 2. Pivašiūnai, Alytaus r.; 3. Jociūnai, Alytaus r.; 4. Mergalaukis, Alytaus r.; 5. Geidukonys, Varėnos r.; 6. Masališkės, Varėnos r.; 7. Akmuo, Varėnos r.; 8. Jakėnai, Varėnos r.(?); 9. Šiauliškės, Vilniaus r.(?); 10. Pylimai, Vilniaus r.(?); 11. Varkalės, Kaišiadorių r.; 12. Petrikaičiai, Kelmės r.; 13. Kražiai, Kelmės r.; 14. Kluonaliai, Kretingos r.; 15. Repšiai, Mažeikių r.; 16. Moliūnai, Pakruojo r.; 17. Intuponys, Prienų r.; 18. Geišiai, Raseinių r.(?); 19. Kamajai, Rokiškio r.; 20. Mikniūnai, Rokiškio r.; 21. Junkūnai, Rokiškio r.; 22. Krakės, Skuodo r.; 23. Varniai, Telšių r.(?); 24. Stabinė, Telšių r.(?); 25. Jurgionys, Prienų r.; 26. Migliniškės, Trakų r.; 27. Dieveniškės, Šalčininkų r.; 28,29. Ivoniškiai, Šilalės r.; 30. Kuliškiai, Šilalės r.; 31. Kaštaunaliai, Šilalės r.; 32. Padievytis, Šilalės r.; 33. Bijotai, Šilalės r.; 34,35. Liukonys, Širvintų r.;

850). "Pėduotų" akmenų grupėje bus akmenys su suaugusių žmonių, vaikų pėdomis (Purvėnai 178, Ramučiai 337; Svirkančiai 340; Balskai 862, Maironiai 665), gyvulių, dažniausiai kanopinių galvijų - karvių, jaučių pėdomis (Kartena 27, Plungė 273, Gūvainiai 495). Labai daug akmenų su "pėdomis" yra sunaikinta, apie juos liko tik skurdžių žinių arba žinomas vien jų buvimo faktas.

Absoliuti dauguma akmenų su "tikrais" gyvulių, žmonių pėdų atspaudais, dažniausiai kaip ir kaimyniniuose kraštuose (plg. Latvijoje - *Уртанс Ю.В., 1988, 94*), neturi ryšio nei su priešistorinių paminklų kompleksais, nei netgi su kaimavietėmis ir sody-

bomis. Jie paprastai yra nuošaliose, pelkėtose, negyvenamose vietovėse (Bilioniai 472, Šeduviškė 712, Žalpiai 859), bet vienas kitas iš jų susijęs su laidojimo paminklais (Tauzai 143, Junkilai 644, Vaitkaičiai, Kelmės r., Maironiai 665, Lyduvėnai 814). Matyt, tai ryškiausia būtent mitologinių objektų grupė, nes kalbėti apie senąsias apeigas tokiose šventvietėse ne visada yra pagrindas.

Žemaitijos "STOVINČIUOSIUS AKMENIS" (MENHIRUS) gali reprezentuoti vadinamieji stabakūliai. Stabakūlio varde išliko senasis pavadinimas "stabas" ar "stabis" (kuris Vakarų baltams reiškė akmenį (*Zinkevičius Z., 1984, 286*) ir vėlesnis - žemaitiškas "kūlis", kuris, beje, laikomas kuršių kalbos palikimu žemaičių tarmėje (*ten pat, 349*)). Kitas klausimas, ar "stabiu" kadaise vadinti vien šventais laikomi akmenys, tam tikra akmenų grupė (rūšis). O taip, atrodo, leidžia manyti faktas, jog daugelis šiandien žinomų vietovardžių su šaknimi *stab-* - tai šventų akmenų, vietovių, kur tie akmenys guli, pavadinimai. Reikia paminėti, kad, kunigo A.Kašarausko pranešimu, liaudies garbinami stabakūliai dar XIX a. buvo bažnyčios naikinami (*PA, 11*). Jų mažai ir žinoma. Iš nuotrupų sunku ką nors daugiau apie juos pasakyti.

Įdomus į istorinės Laukuvos žemės ribas (žr. *Žulkus V., 1987, 28 (Pav.2)*) patenkantis tokių akmenų spiečius (Kuliškiai 524; Ivoniškiai 504 (du akmenys); Kaštaunaliai 515; Padievytis 544d). Pasakojimuose bene apie visus tokius akmenis akcentuota, kad tai - suakmenėję žmonės. Kai šie padavimai nežinomi (ar neužfiksuoti), ir pačius akmenis kaip menhirus problemiška indentifikuoti (o jeigu jie dar nuvirtę !). Išlikusiems Žemaitijos menhirams atstovauja tik Krakių akmuo 101, iš nuotraukų žinoma Repšių 184, Kluonalių 34 akmenų išvaizda, iš aprašymų - Padievyčio 344d, Petrikaičių 695, kai kurių kitų. Žinomos kelios pirmiausia rūpimos šių akmenų (ryškiai atspindinčių tikėjimus apie sielų-"dūšių" buvimą, atgailavimą akmenyse) sąsajos su laidojimo paminklais - Kaštaunalių kapinyne (daugiausia ištirta VII-VIII a. kapų) stovėjo Kaštaunalių Stabakūlis 515, apie 100 m į šiaurės vakarus nuo Petrikaičių akmenų eilės, kasant rūsį, buvo atkastas žmogaus su ietigaliu ir žirgo kapas. Paskutiniai paminėti Petrikaičių akmenys, atrodo, bus buvęs kartu ir paleoastronominio pobūdžio paminklas, o tai yra būdinga Vakarų Europos menhirų ypatybė (kartu su jų išvaizda, padavimais).

Žemaitijos menhirų pavadinimas "stabakūliai" (plg. Krakės 101, Kaštaunaliai 515) juos suartina su analogiškais paminklais Baltarusijoje, atrodytų, jotvingiškose žemėse (A.Levkovas iš žodžio *stabas* kildino menhirų *Сцяпан, Сцёп камен* pavadinimą (*Ляукоу Э.А., 1992, 139-140*)).

Yra keli, tarytum niekuo ypatingu neišsiskiriantys akmenys, apie kuriuos taip pat žinomi padavimai, kad jie - suakmenėję žmonės (Benaičiai 7a, Šereitlaukis 957, atrodo, keli tokie akmenys buvo ir tarp Petrikaičių menhirų).

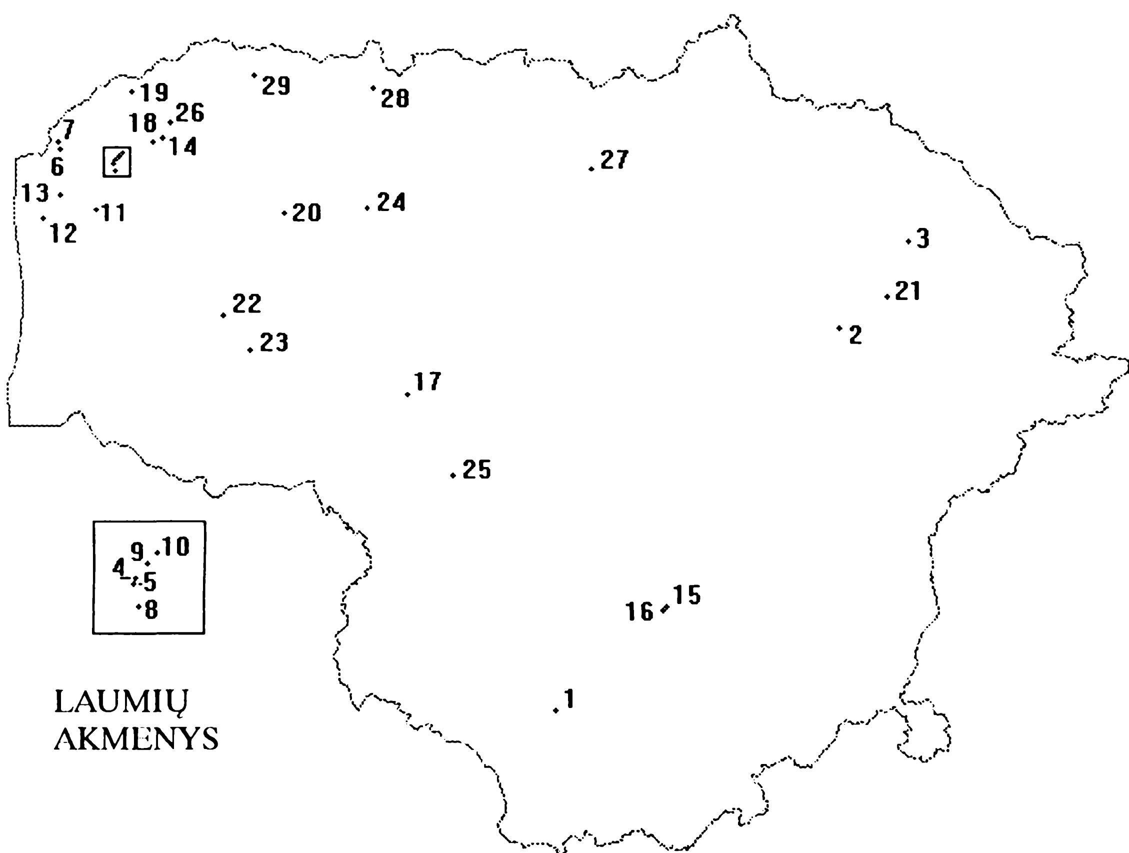
AKMENYS LYGIA VIRŠUTINE PLOKŠTUMA tarp šventųjų akmenų palyginti dažni. Toks faktas leidžia kalbėti apie

akmens-altoriaus paveikslą. Šiaurės Vakarų Lietuvoje žinoma akmenų nedidelėmis, maždaug 80-100 cm ilgio, 40-60 cm pločio lygiomis viršutinėmis plokštumomis. Tyrinėjimai prie Imbarės piliakalnio pašlaitėje gulinčio Imbarės akmens 20 V.Daugudžiui leido ten buvusią šventvietę datuoti I tūkstantmečio pabaiga - II tūkstantmečio pradžia (*Daugudis V., 1990, 64*). Salantų akmuo 55b yra Gaidžio kalno teritorijoje, prie Auksūdžio akmens 7 matoma akmenimis grįsta piltuvėlio pavidalo duobė, akmenų grindinėlis (beje, analogiškas akmuo guli tame pačiame miške, pirmoje "Kūlių pilalės" vietovėje (Auksūdys 6a*). Persisvėręs Benaičių akmuo 8c* guli šventkalnyje; apie jį žinomas padavimas, kad čia senovės lietuviai degino aukas. Šie akmenys labiau panašūs į funkcinius kultui reikalingus įrenginius (stalelius, galąstuvus ar kažką panašaus). Be to, yra kelis kartus didesnių akmenų lygia plokštuma (Prystovai 51), kai kurie akmenys turi į akmens kraštą nueinančius latakus (Žibikai 346), gamtines (Tamošaičiai 893) ar žmogaus padirbtas pakopas (Žibikai 346). Iš pirmo žvilgsnio į tokius akmenis panašūs keli žinomi "STALAI".

Žmonės "Velnio stalu" vadina vieną iš Vaitimėnų akmenų 895, "Dievo stalu" - didingą Šašaičių akmenį 291. Atrodo, kad tokie epitetai minimiems akmenims kliuvo pirmiausia ne dėl jų išvaizdos, bet dėl jų paskirties - Šašaičių "stalas" lygios plokštumos nė neturi ! Galima manyti, kad bent paskutiniuoju tų šventviečių gyvavimo laikotarpiu ant jų buvo dedamos aukos (maisto ?). Ant Vaitimėnų "stalo" aukas dėti dar šiame amžiuje buvo liepiama vaikams (*Jorudas K.A., 1992*).

Apie AKMENIS-"KRĖSLUS" Žemaitijoje nėra daug žinių. Išskirtinis visos Lietuvos mastu - Padievaičio Velnio sostas 542 su išgludinta patogia įduba sėdėti ir pasidėti rankoms. Akmens aplinkos tyrinėjimai leidžia manyti jį buvus vienu Padievaičio šventvietės elementų. Ši šventvietė sunyko XIV a., apleidus piliakalnį (*Urbanavičius V., 1972*). Visai kitoks yra Vaitimėnų "Krivio sostas" 895* (dėl jo pavadinimo autentiškumo tenka abejoti). Šis akmuo primena ne visai atskleistą knygą, sėdėti jame patogu, sėdintysis žiūri tiesiai vakarų kryptimi. Vargu ar tai atsitiktinumas, bet, deja, archeologiniai tyrinėjimai čia atsakymo nedavė. Yra akmenų, apie kuriuos pasakojama, kad ant jų sėdėdavo Velnias, bet ne visada tie akmenys turi ryškesnę įdubą. Galbūt įdomesnis Plauskinių akmuo 271, kurio šone yra patogi sėdėti įduba, bet žmogus ten šiaip sau neišsėdės - per aukštai nuo žemės, o Mačiūkių 110 akmens įduboje žmogui sėdėti patogu, atrodo, kad tai gamtinė, kiek pagilinta, sėdėjimui pritaikyta įduba.

AKMENYS-"LOVOS" - didelė Šiaurės Vakarų Lietuvos įdomybė. Labai gaila, kad šiandien jiems atstovauja tik Senosios Įpilties akmuo 59, Benaičių "lovų" 8b,d turimi tik piešiniai. Iš esmės tų akmenų įdubos panašios į aukščiau aprašytų akmenų dideles gamtines įvairių formų įdubas. Galbūt akmenys-"lovos" galėtų būti aptariami būtent tos akmenų grupės kontekste. Bet Laukžemės apylinkėse, Senosios Įpilties politinio administracinio centro ribose bei netolimoje Benaičių

Pav. 8. 1. Parečėnai, Alytaus r.; 2. Mozūriškės, Anykščių r.; 3. Davainiai, Zarasų r.; 4,5. Salantai, Kretingos r.; 6. Benaičiai, Kretingos r.; 7. Naujoji Įpiltis, Kretingos r.; 8. Imbarė, Kretingos r.; 9,10. Laiviai, Kretingos r.; 11. Kartena, Kretingos r.; 12. Pryšmančiai, Kretingos r.; 13. Tūbausiai, Kretingos r.; 14. Mikytai, Plungės r.(?); 15,16. Noreikiškės, Prienų r.; 17. Palendriai, Raseinių r.; 18. Mačiūkiai, Skuodo r.; 19. Guntinas, Skuodo r.; 20. Biržuvėnai, Telšių r.(?); 21. Nolėnai, Utenos r.; 22. Palokystis, Šilalės r.; 23. Pakoplyčis, Šilalės r.; 24. Urkuvėnai, Šiaulių r.; 25. Pakalniškiai, Jurbarko r.; 26. Kruopiai, Skuodo r.; 27. Vilūnaičiai, Pakruojo r.; 28. Kerežiai, Akmenės r. (?), 29. Mažeikių seniūn.

šventoje vietovėje žinoma šių akmenų grupelė (Benaičiai 7b,d; Senoji Įpiltis 59; Grūšlaukė 16) rodo savitų šventviečių tradiciją. Visi tie akmenys vadinti "lovomis", nors tai ne lovos ir ne gultai. Žemaitijoje kai kurie akmenys lygiu paviršiumi - "tikros lovos", tačiau tokio pavadinimo jie neturi. Panašu, jog, kaip ir "stalų" (savo išvaizda nebūtinai "tikrų stalų"), taip ir akmenų-"lovų" (savo išvaizda nebūtinai "tikrų lovų") pavadinimai žymi apeiginę (ar galbūt mitinę) jų paskirtį. Svarbu, kad apie visas šiandien žinomas "lovas" pasakojama, jog ten gulėjusios moteriškos dievybės (Ragana, Laumė) ar mitinės būtybės (Ponia, Karalienė), kurios išguli įdubas akmenyse.

Paminėtos "lovos" iš dalies susijusios su Laumių akmenų grupe

(padavimai sako, kad "lovose" gulėjo arba netoliese skalbė savo skalbinius laumės). Kitas bendras visiems šiems akmenims požymis - išskirtinė jų sąsaja su upeliais, upėmis, šlapiomis, pelkėtomis vietomis (Kartena 27; Salantai 55c, d; Mačiūkiai 110; Laiviai 40, 41; Naujoji Įpiltis 44c; Pryšmančiai 52; Guntinas 95; kt.). Lyginant su visa Lietuva, Žemaitijoje didelis Laumių akmenų spiečius, ypač įspūdinga akmenų grupelė Salantų apylinkėse. Benaičių 8d, Naujosios Įpilties 44c, Imbarės 23b akmenys priklauso platesnėms šventoms vietovėms, Pryšmančių akmuo 52 turi ryšį su kaimo priešistoriniais laidojimo paminklais, Kartenos 27 - su piliakalniu, Laivių akmuo 41, gulintis Bubino upelyje - su Erlėnų (Laivių)piakalniu ir Laivių kapinynu (Laumės akmuo guli Bubino upelyje - tarp kapinyno ir piliakalnio). Analogiškoje padėtyje ir Laivių 40, Salantų 55c,d akmenys - Salanto upelyje, už kurio į šiaurės vakarus - negyventos žemės, yra tik iškili Alko šventvietė 2a-c. Į Laumių akmenis panašūs ir pavieniai Žemaitijos šventieji akmenys upeliuose, nors Laumių vardu nevadinami (Eivydai 222; Gandinga 225; Pailgotis 553, Kaušai 517). Pastebimas visų šių akmenų panašumas į J.Voigto aprašytus Prūsijos Kurkės (*Curche*) akmenis (*Voigt J., 1827, 589-590)*.

Nedaug žinoma AKMENŲ SU ŽENKLAIS. Plačiai žinomas Paparčių, Skuodo r. "Saulės" akmuo su rašmenimis, nors tas "runų" įrašas labai primena griovelius girnų akmenų viršuje. Daug įdomesnis unikalus Paragių akmuo su dubeniu bei raštaženkliais 333. Pavaiguvio 691 ir, matyt, Apuolės 78 akmenys rodo, kaip vėlesniais laikais šventi akmenys virsdavo ribož enkliais ar įgydavo kitą panašią paskirtį. Dapšių akmuo su "Saulėmis" 147 panašus į tokios išvaizdos akmenis Vakarų Europoje, siejamus su specialia paskirtimi (ankstyvaisiais malūnais ar jų pirmtakais - *Denkmalpflege, 1989, 67 (foto)*).

KATALOGE APRAŠYTI, MINIMI AKMENYS, AKMENŲ GRUPĖS

Velnio: Genčai 13a,b; Senmiestė 189*, Kulskiai 245; Plauskiniai 271; Mockaičiai 115b; Pelėkiai 49; Gūvainiai 495; Kunigiškiai 525b; Siraičiai 420; Varnių apyl. 437*; Lembas 539c*; Payžnys 554b; Dauginiai 625; Kušleikiai 662; Žadžiūnai 789; Šiluva 852; Eivydai 222; Gandinga 225; Urkuvėnai 786b; Tauralaukis 996; Kalotė 984; ***Laumės, laumių, deivių akmenys:*** Kartena 27; Benaičiai 7d; Imbarė 23b; Salantai 55c,d; Laiviai 40,41; Naujoji Įpiltis 44c; Pryšmančiai 52; Tūbausiai 65; Guntinas 95; Kruopiai 102; Mačiūkiai 110; Mažeikių seniūn. 172; Kerežiai 325; Biržuvėnai 353*; Palendriai 829; Pakoplyčis 557; Pakalniškiai 912a; Urkuvėnai 786c; Palokystis 558; Mikytai 253b; ***Perkūno, Perkūnijos akmenys:*** Butvilai 623; Vėžaliai 731; Luponiai 758b; Lelėnai 987; ***Martyno akmenys:*** Pagirgždūtis 399; Šaukėnų seniūn. 709; ***Suakmenėję žmonės: (menhirai)*** Krakės 101; Repšiai 184; Bijotai 467; Varnių m. 440; Kuliškiai 524; Ivoniškiai 504; Kaštaunaliai 515; Padievytis 544d; Kražiai 660; Petrikaičiai 695; Stabinė, Telšių r.; Kluonaliai 34; Geišiai 804 (?); (***paprasti, neišsiskiriantys***) Šereitlaukis 957; Benaičiai 7a.

Aukurai su plokščiadugniais dubenimis: Padvariai 46; Klibiai 32; Gargždelė 11b;

Sūdėnai 63a; Voveraičiai 68; Brotykai 82; Budriai 83; Ersla 88; Igariai 96; Puodkaliai 125; Šaukliai 130a,b, 131; Šerkšniai 133,134; Šilalė 135b,c; Udraliai 140a; Renavas 183; Skuodiškiai 193; Žibininkai 197; Pubžibiai 275; Petraičiai 409; ***Akmenys su smailiadugniais dubenimis, "miniatiūriniais" plokščiadugniais:*** Puokė 127; Tryškiai 432b; Budriūnai 619; Dimgailiai 628; Kaimalė 651; Pašakarnis 687; Plekaičiai 697; Šeduviškė 711; Tolučiai 724,725,726; Bubių seniūn. 736,737; Jusaičiai 752*; Kuršėnai 753; Kybarčiai 754; Luponiai 760; Maniūšiai 762; Pakapė 769; Šakyna, Šiaulių r.; Trauleiniai 784; Lyduvėnai 814; Rinkšeliai 841; ***Akmenys su įvairiomis įdubomis (taip pat aiškiau necharekterizuotomis):*** Imbarė 23c; Naujoji Įpiltis 44b*; Alkas 2d; Kašučiai 30a; Plokščiai 50; Senkai 58; Skaudaliai 61*; Vaineikiai 67; Paparčiai 123; Seda 188c; Ėgliškės 10*; Vilkai 306a*; Kunigiškiai 525a; Verdainė 966; Smilgiai 284; Paragiai 333; Šūkainiai 427; Bijotai 468; Kaušai 517; Švėkšna 961;

Akmenys su dubenėliais: Imbarė 21,23a; Pelėkiai 49; Ankštakiai 3; Apuolė 78; Jedžiotai 98; Dapšiai 149; Pavirvytis 407,408; Pavaiguvis 691; Goštеliškiai 745; Jakštaičiukai 746,747; Žadžiūnai 790; Dapkaičiai 800; Šnipaičiai 854; Papiaunys 946; ***Su "pėdomis":*** Sūdėnai 63b*; Barstyčiai, Skuodo r.; Krapštikiai 242a*;Kulskiai 245; Maloniškiai 5; Grikšai 15; Kartena 27; Klibiai 33; Bobeliškis 81; Tauzai 136; Kuineliai 104; Purvėnai 178; Alsėdžiai 201; Eivydai 222; Gandinga 225; Mikytai 253b; Plungės m.; Smilgiai 283; Mockaičiai 115b; Prystovai 51; Pelėkiai 49; Svirkančiai 340; Ketūnai 163d; Papilė 335; Ramučiai 337; Biržuvėnai 353*; Pavandenė 406; Telšiai 431; Tryškiai 433; Alkupis 453; Bilioniai 472; Didkiemis 481; Dvariškiai 484b; Džiaugėnai 485; Eitvydaičiai 486; Gudirviai 493; Žerniai 314; Gūvainiai 495; Jomantai 498; Juodainiai 500b; Kalvaliai 509; Kamščiai 511; Košiai 522; Kunigiškiai 525b; Lašiškė 530; Reistrai 566; Šiaudaliai 583; Tautvilai 588; Vabalai 598; Vidgiriai 603-605; Burbaičiai 622*; Gerbeniškė 636; Junkilai 644; Kaimalė 650; Kušleikiai 662; Maironiai 665; Nagirbiai 668; Pašilė 688; Pikeliai 696; Sarapiniškė 703*; Šaukėnų seniūn. 709; Šeduviškė 712; Vaitkaičiai, Kelmės r.; Jonelaičiai 749; Luponiai 759a; Mekiai 763; Noliškiai 764; Žadžiūnai 789; Lyduvėnai 814; Dapkaičiai 800; Šiluva 850; Žalpiai 859; Klangiai 907; Veliuona 927; Balskai 862; Kuturiai 876; Varniškiai, Šilutės r.; Nikėlai 943; Aisėnai 973; Eidukai 977; Jurjonai, Klaipėdos r.; Medsėdžiai 988; Tauralaukis 996; Vaiteliai 998; Treigiai 590; Barboravas 462; Seredžius 918*;

Lygia plokštuma: Benaičiai 7e*; Auksūdys 6a*, 6b*; Imbarė 20; Salantai 55b; Prystovai 51; Joskaudai 18a*; Žibikai 346; Mockaičiai 115b; Vaitimėnai 895*; Rinkšeliai 840; ***"Lovos":*** Benaičiai 7b,d; Grūšlaukė 16; Senoji Įpiltis 59; Antsieniai 202; ***"Sostai", "kėdės", "krėslai":*** Mačiūkiai 110; Plauskiniai 271; Vegeriai 342; Žąsūgala 451*; Lembas 539a; Luponiai 758c; Vaitimėnai 895*; Padievaitis 542; ***Ilgi akmenys ("balnai", "karstai"):*** Raguviškiai 53a; Visgaudžiai 144; Lašiškė 530; Jurjonai 981; ***Su ženklais:*** Paragiai 333; Apuolė 78; Dapšiai 147; Kvesčiai 526; Vaitkaičiai 600; Badauskiai 617; Pavaiguvis 691; Paparčiai, Skuodo r.; Ratkūnai, Šiaulių r.; Palendriai 830; Šiluvos seniūn. 848*; Varlaukis, Jurbarko r.; Eidukai 977; ***Kiti:*** Dupulčiai 9; Joskaudai 18b*; Kačaičiai 25; Padvariai 47; Imbarė 24; Kusai 106; Geidžiai 152; Ketūnai 163b; Kražiškiai, Mažeikių r.; Laižuvos seniūn. 168; Mažeikių seniūn., Mažeikių r.; Petraičiai 177; Tirkšlių seniūn. 195*; Atlaužai 203; Gečaičiai 228; Gilaičiai, Plungės r.; Kūbakiai 243*; Paežerės Rūdaičiai 258; Plateliai 269; Šašaičiai 291; Uogučiai 295; Kretinga 35; Griežė, Mažeikių r.; Viršilai 143; Senmiestė 192; Kesiai 326*; Šilalė 135a; Tryškiai 432a; Paplienija 402;

Pašatrija 405b; Aukštagirė 458; Bučiai 476; Dargaliai 479a,b; Gvaldai 496; Keberkščiai 518; Požerė 562; Pailgotis 553a; Rubinavas 569; Stirbiškė 579*; Šarkai 581; Vytogala 606; Žąsinas 610; Galvydiškė, Kelmės r.; Gineikiai 638*; Kubiliai, Kelmės r.; Panūdžiai 682; Paplūsčiai 685; Pašimšė 689; Tytuvėnų seniūn. 719*; Čibirikai 742; Jonelaičiai 748a,b; Noliškiai 765; Raudondvaris 773; Akmenė 792; Molavėnai 817; Ariogalos seniūn. 793; Skirmantiškė, Raseinių r.; Šienlaukis 846; Gilandviršiai 872*; Lapynai 877; Žygaičių apyl. 897; Tamošaičiai 893; Šilutės r. 931*; Bitėnai 834a*; Vilkų kampas 969*; Bijotai 469; Kalotė 984; Purmaliai 991; Rusinai 994; Endriejavo seniūn. 979; Genaičiai 98.

KŪLGRINDOS, OZAI, KELIAI

Šiuos objektus toli gražu nevisada galima sieti su viena ar kita šventviete. Bet, pvz., nuo Alkupių Šventkalnio 452b* kūlgrinda prasidėjo, kūlgrinda iš Šiauduvos (žr. 344c*) vedė Payžnio kalno link (didžiausias Payžnio kalnas - vadinamasis Pakievės kalnas 554a). Įdomus ir Sūdėnų Velnio takas 63b* - kaip tik toje vietovėje Šventoji upė, "reikalaujanti ant metų žmogaus", t.y. skandina žmones.

Išskirtini keli OZAI, su kuriais buvo sieti mitiniai įvaizdžiai apie didelę jėgą turintį Velnią - "kraštovaizdžio pertvarkytoją". Urkuvėnų apylinkių Kipšų - Laumakių ozas 786a, vadinamasis Velnio takas, vedė į Laumakių pelkynus, kur netoliese buvo tyrinėjamas Visdergių senojo geležies amžiaus pilkapynas ir XV-XVI a. senkapiai. Paminėtinas į šiaurę nuo Tytuvėnų prasidedantis ir ties Bubiais-Aukštelke pasibaigiantis ozas-ledyninis pylimas 719, vadinamasis Velnio takas ar Rūža, apipintas padavimais kone visose vietovėse, per kurias eina.

Įdomūs ir KELIAI: Kengių Deivėkelis 812, Eržvilko seniūn. Perkūnkelis 904. Galima manyti, kad bent pirmasis turėjo apeiginę paskirtį. Eržvilko seniūn. senkelis, atrodo, veda pro kažkokią miglotai menamą šventvietę ir dėl to gavo Perkūnkelio pavadinimą.

KATALOGE APRAŠYTOS, MINIMOS KŪLGRINDOS, OZAI, KELIAI

Sūdėnai 63b; Šilalė 135b*; Daubariai 150*; Latveliai 329*; Alkupis 452b; Padievytis 344c*; Varnių seniūn. 437*; Šiauliai 780*; Urkuvėnai 786a; Tytuvėnų seniūn. 719; *Keliai:* Kengiai 812; Pakalniškiai 827b*; Eržvilko seniūn. 904.

APEIGŲ VIETOS KAPINYNUOSE, PILIAKALNIUOSE

Apie kai kurias šventvietes leidžia kalbėti tik archeologiniai atradimai. Dažniausiai kapinynuose randamos apeiginės, aukų duobės. Tos duobės, kaip nustatoma tyrinėjimų metu, esti arba vienalaikės su kapinyno kapais, arba iškastos vėliau, matyt, tam tikrų mirusiųjų pagerbimo apeigų metu (Pagrybis 549, Kukiai 166, Vidgiriai 967, Janapolė 370). Atrodo, kad apeiginės duobės būdingos kuršiškiems kapinynams (plg. *Latvijas PSR arheologija, 1974, 185*). Tarp apeigų vietų kapiny-

nuose ir piliakalniuose ryškiau išsiskiria savitas Užpelkių akmenų vainikas su apeiginėmis duobėmis (66), Dauglaukio apeiginės duobės (867), Donkalnio židinys (371).

KATALOGE APRAŠYTOS KAPINYNUOSE, PILIAKALNIUOSE TIRTOS APEIGŲ VIETOS

Imbarė 20; Užpelkiai 66; Palanga 70; Daubariai 150*; Kukiai 166; Gintališkė, Uogučiai, Plungės r.; Kurmaičiai 37; Varniai 439; Janapolė 370; Pagrybis 549; Vidgiriai 967; Lieporiai 756; Sauginiai 776; Dauglaukis 867.

KAIMAI, VIENKIEMIAI

Kataloge paminėta ir daug kaimų, vienkiemių, kurių pavadinimai atspindi senąją pasaulėjautą (pvz., Pagojai, Padievaitis). Tokie vietovardžiai dažnai susiję su platesne, dar priešistorine šventa vietove ar atskiromis šventvietėmis (kalnais, ežerais, pelkėmis), todėl svarbūs. Deja, nevisada tuose kaimuose senosios šventvietės išlikusios, nors yra pagrindo teigti, kad jos ten buvo.

KATALOGE MINIMI KAIMAI, VIETOVĖS, KURIŲ PAVADINIMAI SUSIJĘ AR SIEJAMI SU SENĄJA PASAULĖJAUTA

Alkas, Auksūdys, Laumaliai, Perkūnkaimis (žr. Salantai), Vėlaičiai, Žyneliai, Kretingos r.; Perkūnate, Latvijos Resp. (žr. Sūdėnai 63c*); Barstyčiai, Laumaičiai, Laumės, Skuodo r.; Auksūdys, Mažeikių r.; Alkas, Alkai, Laumalenkos (žr. Platelių seniūn.), Vėlaičiai (du kaimai), Plungės r.; Alkiškiai, Laumėnai, Pagojai, Ramučiai, Vėlaičiai, Akmenės r.; Alkeniūnai (436), Šerpaičiai, Vismaldai, Telšių r.; Lauksargis, Maldūnai, Padievaitis, Padievytis, Kriviškiai (544c*), Kreiviai, Romės laukas, Upyna, Šventai (žr. Žadeikiai), Šilalės r.; Perkūniškė (614*); Deiviai, Dievoniai, Ramučiai, Pagojis, Šventragiai, Kelmės r.; Pykuoliai (žr. Jakštaičiukai), Laimėnai (žr. Vizdergiai), Laumakiai, Raganiai, Ramučiai, Šermoniai (755b*), Šiaulių r.; Aušrinė, Šventragis (796), Dievogala, Draustinė, Kaukėnai, Perkūniškė (825), Pagojis (keturi kaimai), Pagojai (du kaimai), Perkūniškė, Pikčiūnai, Piktaičiai, Ramučiai, Raseinių r.; Ramovė, Kaukėnai (908), Veliuona, Jurbarko r.; Batakiai, Alkiškiai (868), Perkūniškė (871), Lauksargiai, Perkūniškė (891), Vaidilos, Tauragės r.; Alka, Ramučiai, Ramuva, Žyniai, Šilutės r.; Dausynai, Perkūnai, Svencelė, Klaipėdos r.

BAŽNYČIOS, KOPLYČIOS

Kataloge aprašyta daugybė objektų - kalnų, akmenų, šaltinių, kurių aplinkoje yra krikščioniškų kulto statinių, memorialinių paminklų ir pan. (Naujoji Įpiltis 44b; Joskaudai 18b; Raguviškiai 54; Pasruojė 404 ir t.t.). Įvairiais būdais šventės, apeigos, maginiai veiksmai buvo papildomi krikščioniškais elementais. Dėl tos priežasties kataloge atsirado ir duomenų apie kai kurias bažnyčias, koplyčias, stebuklingus paveikslus ar statulas, iš pirmo žvilgsnio neturinčius nieko bendra su senosiomis šventomis vietovėmis. Pasakojimai apie tas bažnyčias, koplyčias dažnai atitinka duomenis

apie ikikrikščioniškais laikais gyvavusias šventvietes. Kai kurios garsios stebuklingos krikščioniškos vietos galėjo būti ir svarbesnės senojo tikėjimo šventovės (pvz., Tverai, Plungės r.; Požerė, Šilalės r.; Girkalnis, Raseinių r.; Aukštelkė, Šiaulių r. - vandenskyros kalvynuose, o tai viena ryškesnių iškilios senosios švenvietės geografinių ypatybių).

KATALOGE APRAŠYTOS, MINIMOS VIETOS, KUR STEBUKLINGU BŪDU PARINKTA VIETA BAŽNYČIAI, KUR BAŽNYČIOSE BŪTA STEBUKLINGŲ PAVEIKSLŲ IR PAN.

Kretingos m.; Barstyčiai, Truikinai, Vaičaičiai, Skuodo r.; Grūstė, Lėlaičiai, Užliekne (195), Mažeikių r.; Alsėdžiai, Beržoras, Kantaučiai, Kuliai, Stalgėnai, Žlibinai, Žem.Kalvarija, Tverai, Plungės m. Plungės r.; Lieplaukė, Ubiškė, Pavandenė, Kęstaičiai, Telšiai, Varniai, Telšių r.; Laukuva, Požerė, Varsėdžiai, Šilalės r.; Kražiai, Pašiaušė, Pašilė, Tytuvėnai, Kelmės r.; Aukštelkė, Šiaulių r.; Butkiškė, Girkalnis, Raseiniai, Šiluva, Raseinių r.; Seredžius, Šimkaičių seniūn. (921), Jurbarko r.; Tauragės m.; Degučiai, Šilutės r.

PABAIGOS PASTABOS

Knyga, skirta Žemaitijoje žinomoms šventvietėms aptarti, deja, negali ryškiau jų išskirti iš visos Lietuvos šventviečių (kelios išimtys - Alkos kalnai, Saulėkalniai, Laumių akmenys). Dėl tos priežasties keblu kalbėti apie kontekstą, apie savitą senojo tikėjimo pobūdį šiame krašte. Tai lieka tolesnių tyrinėjimų uždavinys.

Darbe aprašyta ar paminėta daugiau kaip 1000 Žemaitijos šventviečių, įvairių jų kompleksų. Tai maždaug 350 kalnų, 250 akmenų, 100 upelių, upių dalių, 80 medžių, 50 ežerų ir ežerėlių, 50 šaltinių, 50 girių, miškelių, taip pat nemažai pievų, daubų, pelkių. Dauguma jų lokalizuoti kaimo tikslumu, maždaug pusė - visiškai tiksliai.

Dalis aprašytųjų šventviečių gyvavo ikikrikščioniškais laikais, dalis buvo įkurtos, naudojamos jau po krikščionybės įvedimo.

Ir duomenys apie senąjį tikėjimą, pasaulėjautą, ir pateikta gausi sakytinė, pasakojamoji tradicija apie senąsias šventvietes verčia manyti jas buvus skirtingas pagal tai, su kokiomis dievybėmis jos sietos, kokios dievybės ten pasirodydavo, kada ir kokios ten buvo švenčiamos šventės bei atliekamos apeigos. Šventvietes tektų sieti (sąlyginai) su dangaus skliautu, žeme, vandenimis, miškais, skirtingais tam tikrų jų galių pasireiškimais, atskirais dievais bei dievybėmis.

Pasitvirtino spėjimas, jog kuršių ir žemaičių šventvietės didžia dalimi buvusios panašios (kalnai, akmenys ir šaltiniai giriose, miškeliuose); tarp viso didelio aprašyto regiono šventviečių pastebėta nedaug skirtumų. Reikia manyti, kad tai lėmė iš esmės vienodos tų genčių gamtinės-geografinės sąlygos, bendras senojo tikėjimo klodas (pamatas), ant kurio viduriniame geležies amžiuje formavosi savitos kuršių bei žemaičių gentys. Galima spėti, kad vėlyvajame geležies amžiuje čia savo vaidmenį vaidino ir kuršių - žemaičių ryšiai.

Svarbiausi kuršių, žemaičių genčių šventviečių elementai - tai miškas, vanduo, kalnas. Netenka abejoti, kad didelę reikšmę vaidino ir ugnis, kūrenama nuolat ar tik švenčių metu. Dažnai šventvietėse žinomos atskiros vietos (tam tikri akmenys, medžiai), siejamos su dievybėmis ar mirusiaisiais. Apeigos mirusiesiems buvo atliekamos ir laidojimo paminklų ribose (to meto kapinėse).

Dalis šventviečių gyvavo "savoje" žmonių erdvėje, aptinkamos piliakalnių, senovės gyvenviečių, kaimų teritorijoje, netolimoje aplinkoje. Dalis - "svetimoje" žmonėms erdvėje. Šioms geriausiai atstovauja šventvietės, nuo senovės gyvenviečių, piliakalnių skiriamos vandenų: upelio, pelkės, ežero. Taip tenka apibūdinti ir daugelį šventviečių miškuose nepaisant to, ar jos miške pasirinktos po krikščionybės įvedimo, ar ikikrikščioniškais laikais. Be to, kai kurios šventvietės žinomos tarp "savos" ir "svetimos" erdvės arba šalia tokios ribos, pvz., upelyje.

Sunkus uždavinys - nustatyti aprašytų šventviečių svarbą (tam tikras jų pasiskirstymas pagal grupes, pagal gyvavimo laikotarpius buvo paminėtas). Manyti, kad senojo tikėjimo šventvietė galėjusi būti tam tikras religinis centras, leistų jos išskirtinė gamtinė, "kultūrinė" padėtis, jos išvaizda, ypatumai, krikščionybės laikais žinomas jos garsas. Tokius kriterijus atitinka aprašytos šventvietės vandenskyrose (pirmiausia šventkalniai miškuose), šventvietės politinių-administracinių centrų teritorijoje ar aplinkoje (šventkalniai, šventi akmenys, šaltiniai), didingi, pasižymintys nepaprastais ypatumais gamtos kūriniai, laikyti šventais, buvę kulto vietomis (kalnai, akmenys, šaltiniai, ežerai), plačiai žinomos krikščioniškos stebuklingosios vietos. Kartais šie kriterijai tarpusavyje sudaro įvairius derinius. Daugelis aprašytų šventviečių, matyt, buvo įkurtos ir naudojamos atskirų bendruomenių (kai kada galbūt net šeimų).

KATALOGAS

Katalogą sudaro keturiolikoje rajonų ir dviejuose respublikinio pavaldumo miestuose žinomų šventviečių aprašai. Rajonai ir miestai aprašomi ta tvarka, kokia buvo rengiamas šis darbas: Kretingos rajonas, Palangos miestas, Skuodo, Mažeikių, Plungės, Akmenės, Telšių, Šilalės, Kelmės, Šiaulių, Raseinių, Tauragės, Jurbarko, Šilutės, Klaipėdos rajonai ir Neringos miestas (Kuršių nerija).

Duomenys iš atskiro rajono pateikiami geografiniu principu, abecėlės tvarka pagal kaimų ar seniūnijų pavadinimus (remiamasi iki 1996 m. galiojusiu administraciniu-teritoriniu Lietuvos suskirstymu, vartojamos galiojusios pavadinimų formos). Šventvietės numeruojamos eilės tvarka, o atskiri komplekso komponentai - raidėmis (pvz., 5a, 5b, 5c ir t.t.). Kataloge be numerių palikti objektai, kurie tyrinėtojų nepagrįstai laikomi šventvietėmis. Taip pat nenumeruojami kai kurie neaiškūs objektai. Aprašymuose stengtasi pagal turimus duomenis pirmiausia nurodyti objekto paminklosauginį statusą iki 1995 m. (pvz., *Alkos kalnas (buvo saugomas kaip alkakalnis Av-1152)*), jo geografinę situaciją, dydį, ypatumus, ribas, padavimų, pasakojimų motyvus, tikėjimus, tam tikras istorines ar istoriografines žinias. Norėta atspindėti ir tyrinėjimų, jeigu jie kada nors vyko, rezultatus, taip pat nurodyti šaltinius, labiausiai informatyvią literatūrą. Jeigu aprašas parengtas remiantis daugeliu šaltinių, kelių autorių duomenimis, ir pačiame apraše stengtasi trumpai nurodyti, iš kur paimti duomenys (pvz., PADAV. Ant kalno stovėjo bažnyčia (Statkevičius V., 1987) arba: "Naktį pro akmenį žmonės bijo eiti" (1964 m., LII). Tikslios nuorodos, kokiais duomenimis paremtas aprašymas, yra tik jo pabaigoje (L. STATKEVIČIUS V., 1987, 36 arba: Š. 1964 M. LII ŽV., AS 301/46). Šios schemos nesilaikyta kataloge minint objektus, saugomus archeologijos paminklus - piliakalnius, kapinynus, nes daugumos jų aprašymai yra žinomi iš Lietuvos archeologijos atlaso (*LAA*) ar kitų šaltinių.

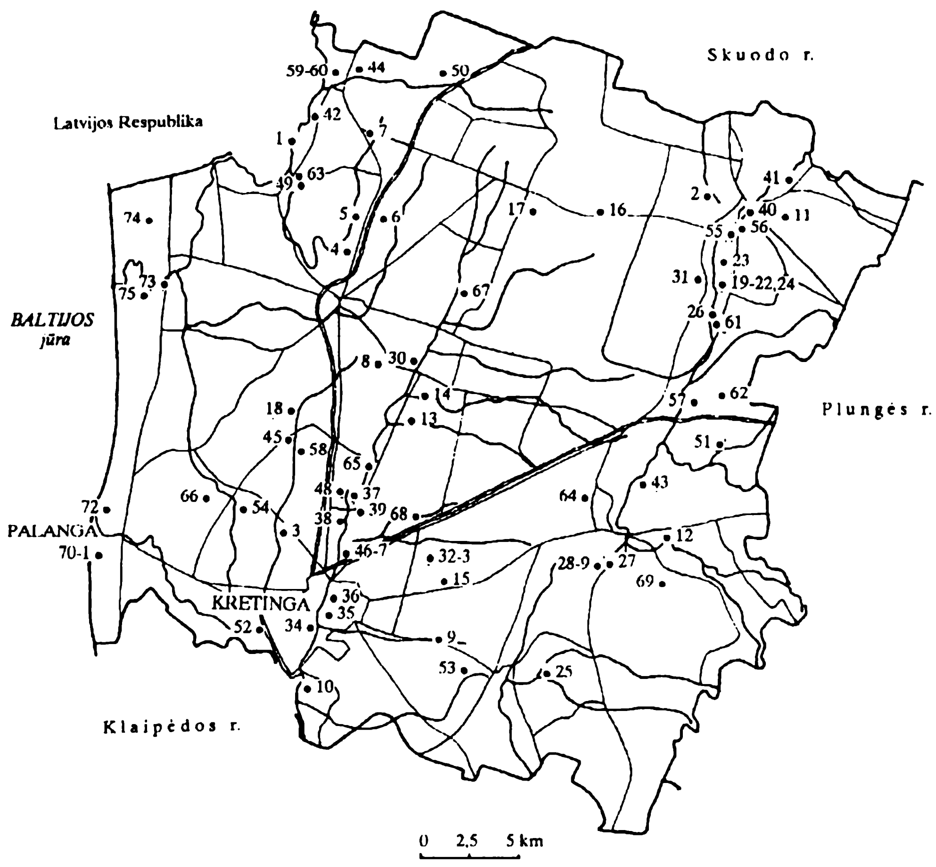
Jeigu tarp šaltinių nurodoma vien archeologinės žvalgomosios, tyrinėjimų ekspedicijos ataskaita, saugoma Lietuvos istorijos instituto Archeologijos skyriuje (pvz., Š. 1964 M. LII ŽV., AS 301/46), tuomet joje yra užfiksuota rūpima žinia ar duomenys apie objektą, kitais metais vykę objekto žvalgymai, tyrinėjimai nenurodomi. Visų šaltinių, naudotos literatūros sąrašas pateikiamas katalogo pabaigoje. Aprašymuose pilna tik "Rajono gamtos, istorijos ir kultūros paminklų katalogo" ir "Archeologinių tyrinėjimų Lietuvoje" nuoroda (pvz. ATL 1982 IR 1983 METAIS. V., 1984, 63) ir tais atvejais, jeigu šaltinis - vien tik archyve saugoma ar žurnale paskelbta nuotrauka (pvz. L. JAUNOJI KARTA, 1933 11 12 (NUOTR.).

Šventviečių aprašymuose, minint kitus kultūros paminklus ar objektus, taip pat naudojami paminklų sąrašuose žinomi jų numeriai, adresai, nors

pastarieji nevisada tiksliai sutampa su vartojamais archeologinėje literatūroje. Aprašymuose vartojami tradiciniai terminai: akmens amžiaus gyvenvietė, senovės gyvenvietė, piliakalnis, pilkapis, kapinynas, senkapiai (viduramžių kapinynas), kūlgrinda, taip pat šventa giria, medis, upė, ežeras, šaltinis, pelkė, dauba, pieva, akmuo, akmuo su pėda, akmuo su dubeniu, šventvietė, šventkalnis (prigiję terminai *alkvietė, alkakalnis* klaidino, nes ne visos Žemaitijoje žinomos senojo tikėjimo šventos, kulto vietos yra vietovėse, vadinamose Alkomis, ne visi šventkalniai čia vadinami Alkos kalnais).

Katalogo žemėlapiai su lokalizuotomis šventvietėmis buvo parengti remiantis kariniais topografiniais žemėlapiais M 1:10 000 (1 cm = 100 m). Toks mastelis išlaikytas ir visuose katalogo žemėlapiuose. Deja, šiuose žemėlapiuose neatsispindi paskutiniojo dešimtmečio vietovių pokyčiai (nugriauti ar pastatyti namai, nutiesti ar sunaikinti keliai, įrengti karjerai, iškirsti miškų plotai ir t.t.).

Į žemėlapių ištraukas įvesti lietuviški kaimų (pvz., Luponiai), vandenvardžių (pvz., *Platelių ež.*) pavadinimai, smulkūs mitologiniai-sakraliniai objektai pažymėti maža rodykle ir užrašu (pvz., ← akmuo), didesni - nubraižant jų ribas (teritorijos plotą) ir užpildant pažymėtą plotą smulkiais taškučiais.

Latvijos Respublika
Skuodo r.
BALTIJOS
jūra
Plungės r.
PALANGA
KRETINGA
Klaipėdos r.
0 2,5 5 km

KRETINGOS RAJONAS

1. ŠVENTOJI UPĖ išteka Skuodo r. (žr. Nr.118), Akmenos (Dangės), Minijos, Bartuvos bei Šventosios upių takoskyroje. Teka ŠV Kretingos r. pakraščiu, Šventojoje (Palangos m. dalis) įteka į Baltijos jūrą, 74 km ilg. Ir Livonijos, ir kryžiuočių dokumentuose, dalijantis kraštą, Šventoji upė ne kartą minima: "*Heiligena*" (1328 m.), "*Heilige Aa*" (1426 m. siena upe brėžiama nuo žiočių iki pat ištakų - Salys A., 1930). PADAV. A. Šventosios upės vandeniu krikštijo "šventą vaikelį", kuris šaukšteliu sėmė jūrą. Kunigą, pasiteiravusį, kodėl semiąs jūrą, - vis tiek neišsemsiąs, vaikelis paklausė, ar šis žinąs, kas yra šventa Trejybė. Kunigas vaikeliui negalėjo atsakyti (V.V.). B. Sakoma, kad Šventosios upėje ties Benaičiais ir Lendimais (Nr.42) buvo krikštijami žemaičiai (VAK). C. Važiavo per upę kunigas ir joje nuskendo. Todėl žmonės ją pradėjo vadinti Šventąja upe (VUB F213-137/23). Žinoma su atskiromis upės dalimis susijusių tikėjimų (Nr.63c,75).

Š. LTR 2103/2; VAK 19/174; VUB F213-137/23; V.V. L. SALYS A., 1930, 82-84; VARDYNAS, 169.

ALKAS
(IMBARĖS SENIŪNIJA)

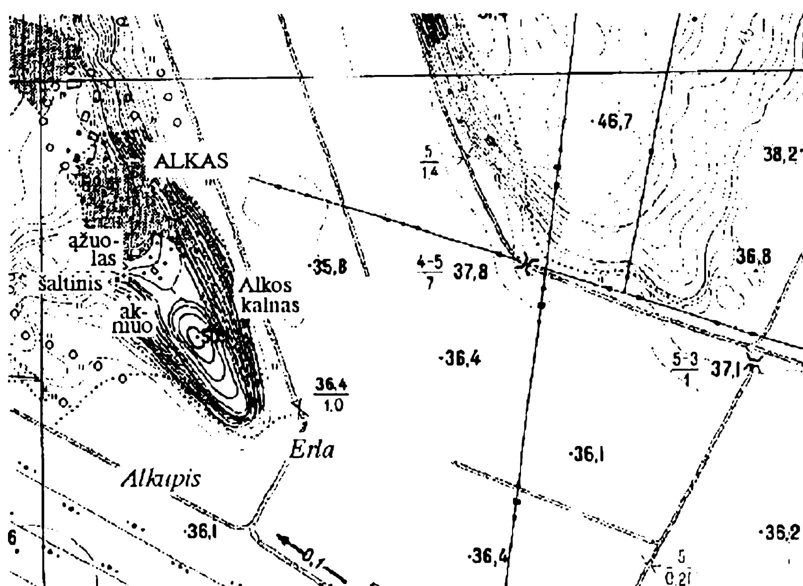
Alko (arba Alkos, Alko sodos - Būga K., 1924) kaimo apylinkės - tai Akmenos (Dangės), Šventosios, Bartuvos takoskyra. Salantų mieste, kuris yra per 1 km nuo Alko kaimo (skiriamas nuo jo Salanto upės), žinomi 5 pilkapiai, datuoj. I tūkstantmečiu pr. Kr., senkapiai, aptikta I tūkstantmečio pabaigos - II tūkstantmečio pradžios sen. gyvenvietės kultūrinio sluoksnio žymių.

L. AL, 5(NR.52); BŪGA K., 1924, 58.

2a. ALKUPIS. Kairysis Erlos intakas, apie 2 km ilg., iš PV supa Alkos kalną, kanalizuotas.

Š. V.V.

2b. ALKOS, AUKOS KALNAS - (*alkakalnis Ar-497*) - per 1,5 km į PV nuo tilto per Erlos upę kelyje Skuodas-Salantai, 110 m į ŠR nuo Alkupio deš. kranto. Alkos kalnu vadinama P iš visų pusių Erlos ir Alkupio up. slėnių supamo gūbrio dalis - apie 200 m ilg. (ŠV-PR) bei 40 m pl. (ŠR-PV). Kalno šlaitai statūs, h= 10-13 m. PADAV. A. Aplink kalną, kur dabar pievos, buvo ežeras (vėliau užakęs), o pats kalnas - tai sala. Du žemaičiai plaukė į tą salą ir sakė: "Ontai sala" - taip kilęs miesto vardas "Sal'ontai" (LTR 3950/246; Vaitkevičius V., 1995a). B. Alkos vardas atsiradęs dėl to, kad čia bausdavo žmones - palikdavo juos be maisto, kad alktų (kiti mano, kad ant kalno švedų apsupti žmonės išmirė nuo alkio. - Vaitkevičius V., 1995a). C. Ant Alkos kalno yra buvęs aukuras, kur senovės lietuviai (kitų manymu-vaidilutės) kūrendavo šventąją ugnį. Dvasininkai

Pav. 9. Alko k. Alkos kalnas, šaltinis, akmuo, Aukuro ąžuolas, Alkupis

laikydavo labai daug žalčių, kuriuos maitindavo Salantų Gaidžio kalno vaidilutės (VAK). Sakoma, kad ant kalno, drauge su kitomis aukomis buvo aukojami ir gyvi žmonės (Vaitkevičius V., 1995a). Be to, ant kalno vaidilutės ilgiausiai Lietuvoje nedavė užgesinti amžinosios ugnies. Jos neturėjo ginklų, ėjo gintis į prijuostę prisipylusios pelenų, kuriuos pylė kareiviams į akis. Taip vieną kartą apsigynė, kitąkart jau buvo užgesinta ugnis ir vaidilutės išėjo (Vaitkevičius V., 1995a). D. Kalnas esąs supiltas kareivių (švedų, kurie čia apsigyveno ir plėšikavo; kalną buvo užėmę švedai jau turėjo rinktis Šventosios uoste, bet paskutinę naktį juos išžudė lietuvės moterys - Vaitkevičius V., 1995a). E. Kalno ŠR dalyje švedų paslėpta 6 ar 7 statinaitės aukso (V.V.). F. Kalne esanti bažnyčia, į ją veda požemis. Tris kartus šalia gyvenusiam žmogui sapnavosi, kad eitų ant kalno kasti - pasiims daug bažnytinių daiktų (sakoma, kalno bažnytėlė yra stovėjusi nedidelėje aikštelėje Š kalno dalyje - LTR 3471/474; Šliavas J., 1978). G. Moteris sapnavo, kad per šv.Jurgį (04.23) švedai atjos atsiimti savo aukso per užšalusią Baltijos jūrą (Vaitkevičius V., 1995a). H. Ant kalno žmonės matydavo degančius pinigus, risdavęsi ugnies kamuoliai, kartą matė nuo kalno ateinančią seną moteriškę su vaiku (Šliavas J., 1978; V.V.). Vysk. M.Valančius 1848 m. "Žemaičių vyskupystėje" rašė: *"Kaipogi, nei katalikų, nei liuterių beklausydami, sugrįžo į seną tėvų savo stabmeldišką arba pagonišką, tikėjimą. Paskyrę sau vaideliotus arba kunigus, vėl sukūrė šventą ugnį. Ant Aukos kalno pas Salantus, ir ant Birutos kalno pas Palangą apent pradėjo aukas, arba apieras, dievui Perkūnui deginti, nešiojo namon kaulus sudegintųjų ant garbės dievų gyvulių, vildamos, jog tie kaulai paskalsins javų brandą [...]"* (Valančius M., 1972). L.Kšivickis XX a. pradžioje

pažymėjo, kad Alkos kalno pakalnėje yra Alko vienkiemis, o moteris, aiškindama, jog šioje vietovėje žemaičiai senovėje aukodavo, persižegnojo, šitaip paliudydama, jog kalnas esąs pagarbintas (Кржививицкий Л., 1909). Kasant iš kalno žvyrą, buvo rasta akmeninių rutulių, žalvarinių žiedų, apyrankių. Š kalno dalyje iškasta kaukolė.

Š. 1948 m. LII žv., AS 1/38-39; Kanarskas J., 1989a, 121-123; LTR 3471/474; 3950/246; Šliavas J., 1978, 41-43; VAK 20/199,206; V.V. L. AL, 5(Nr.55; Salantai); Būga K., 1924, 58; LAM, 229 (Salantai); Rapalis F., 1957, 3 (nuotr.); Vaitkevičius V., 1995a, 11; Valančius M., 1972, 2/86-87; Кржививицкий Л., 1909, 90.

2c. ŠVENTASIS, AUKURO ĄŽUOLAS (*la 1993 01-8-304*) - į ŠV nuo Alkos kalno, 5 m į P nuo Nongaudų sodybos svirno. Ąžuolas maždaug 4 m apimties (1,3 m aukštyje), nudžiūvęs. Padav. A. Prie ąžuolo vaidilutės kūreno šventą ugnį (todėl ir žievė nusilupusi). Buvo aukojamos aukos: avinai, žmonės (sakoma, po ąžuolu senais laikais degino aukas - LTR 3471/474; V.V.). B. Kada plėšikai švedai turėjo nuo Alkos kalno trauktis, užkasę auksą kaip ženklą pasodino šį ąžuolą (Vaitkevičius V., 1995a). C. Kartą brėkštant žmonės matė, kaip nuo ąžuolo pasirodė baltas, maždaug 2 m aukščio pavidalas (Vaitkevičius V., 1995a).

Š. LTR 3471/474; V.V. L. Rapalis F., 1957, 3 (nuotr.); Vaitkevičius V., 1995a, 12.

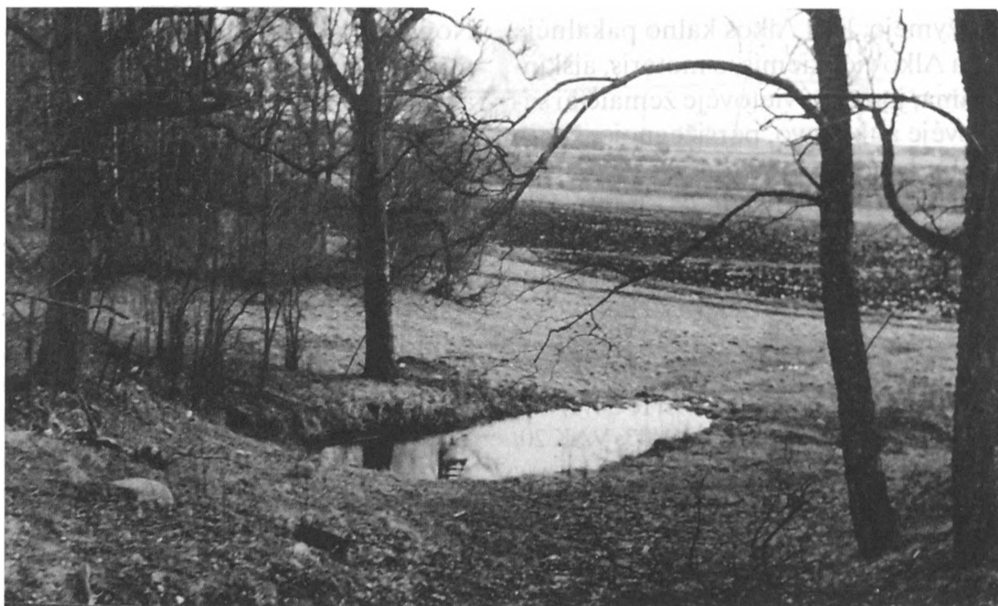

Pav. 10. Alko k. Šventasis, Aukuro ąžuolas šalia - A. Nongaudas). Aut. nuotr., 1993

2d. AUKURO (?) AKMUO (*la 1993 01-8-304*) guli per 20 m į PR nuo Šventojo ąžuolo, 2 m į V nuo Alkos kalno saugomos teritorijos ŠV ribos. Akm.- 1,2 m ilg. (R-V), 1 m pl. (Š-P), h= 0,9-1,1 m. V dalyje iškalta 35x50 cm dydžio ir 5 cm (R), 10 cm (V) gylio įduba. Įdubos krašteliai tarsi nusklembti, akmuo dabar guli persisvėręs. Dar XIX a. pabaigoje ant Alkos kalno buvo žinomas kažkoks Aukuru vadintas aukojimo akmuo,

Pav. 11. Alko k. Aukuro (?) akmuo. Aut. nuotr., 1993

Pav. 12. Alko k. šaltinis. Aut. nuotr., 1993

kuris vėliau nebuvo rastas (Kanarskas J., 1989a).

Š. Kanarskas J., 1989a, 121-123. L. Vaitkevičius V., 1995a, 11.

2e. ŠALTINIS (*la 1993 01-8-304*) trykšta 25 m į V nuo Šventojo ąžuolo, Nongaudų sodybos pašlaitėje. Šaltinis yra suformavęs maždaug 20 m ilgio ir 7 m pločio vandens telkinį - kūdrą. Tikėta gydomosiomis vandens savybėmis, labiausiai vanduo buvo vartojamas akių ligoms gydyti (Šliavas J., 1978).

Š. Šliavas J., 1978, 41-43. L. Vaitkevičius V., 1995a, 11-12.

ANKŠTAKIAI
(KRETINGOS SENIŪNIJA)

3. AKMUO su dubenėliais buvo apie 300 m į PV nuo kelio Kretinga-Rūdaičiai, kairiajame Tenžės up. krante. Akmens paviršius buvęs nubertas nedideliais dubenėliais. Aptiktas 1939 m., po karo neberastas. Akmuo gulėjo per 600 m į P-PR nuo Ankštakių kapinyno (*Ar-531*), datuoj. III-VI a., į Š-ŠR nuo ištirtų Kvecių pilkapių ir kapinyno (*Ar-534*), datuoj. I tūkstantmečiu pr. Kr. bei IX-XII a.

Š. Kanarskas J., 1989, 75.

AUKSŪDYS
(DARBĖNŲ SENIŪNIJA)

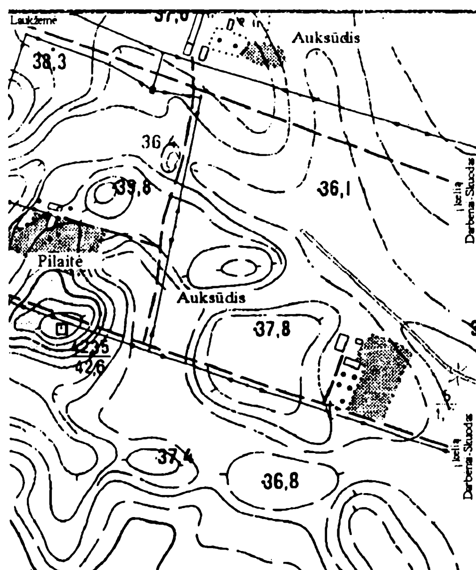
Vietovardžio šaknis *auk-* kilus nuo žodžių "auka", "aukoti", o dėmuo *sūd-* sietinas su lietuvių kalbos žodžiu sūduva, reiškiančiu klampynę raiste, akį, garmalą (Razmukaitė M., 1989). Padav. Ant Auksūdžio Pilaitės kalno buvo deginamos aukos dievams, kurias sunešdavo žmonės iš aplinkinių sodžių.

Dėl to kaimas gavo "Aukos sodžiaus" vardą (V.V.).

Š. LŽV (K. Kungienė, 1935); V.V. L. Razmukaitė M., 1989.

4. PILAITĖS, ALKOS (?) KALNAS (*piliakalnis Ar-485*). Padav. A. Ant kalno buvo deginamos aukos dievams, kurias sunešdavo žmonės iš aplinkinių sodžių (LŽV; V.V.). B. Naktimis iš kalno išjodavęs karys, kuris žmonėms nieko nedarydavęs (Kanarskas J., 1989a). C. Iš kalno naktimis eidavusios žvakelės (Kanarskas J., 1989a). Piliakalnis-ankstyvas, jį apleidus imta laidoti mirusiuosius (dirbiniai iš suardytų degintinių kapų datuojami IX-XII a.). Kalno papėdėje - sen. gyvenvietė. Apie 300 m į ŠV - kapinynas (*Ar-1569*), iš kurio į muziejus patekę radiniai datuoj. II-VII a.

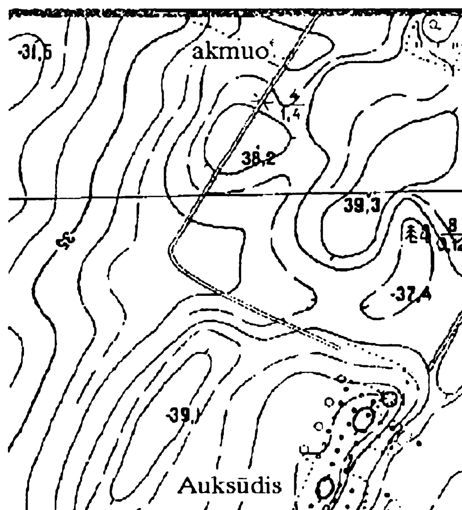
Š. Kanarskas J., 1989a, 190; LŽV (K. Kungienė, 1935); V.V. L. Dakanis B., 1992.

Pav. 13. Auksūdžio Pilaitė

Pav. 14. Auksūdžio Velnio akmuo. Aut. nuotr., 1993

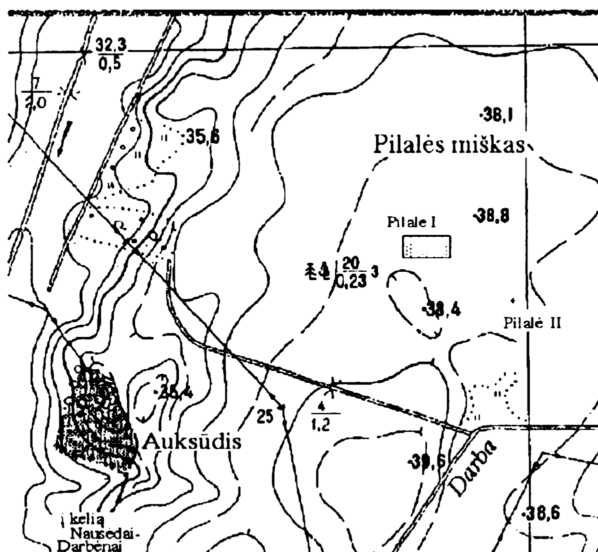
Pav. 15. Auksūdžio (Maloniškių) Velnio akmuo

5. VELNIO AKMUO (*mitologinis akmuo la 1993 01-8-304*) - P Ramoniškių miško dalyje, 850 m į ŠV nuo buvusio Maloniškių kaimo kelio, vedančio į vieškelį Skuodas-Darbėnai - Auksūdžio kaime, 550 m į R nuo Kulšės up. kanalo kairiojo kranto. Akm.- plokščiu paviršiumi, 3,7 m ilg.(R-V), 3,1 m pl. (Š-P), h= 20-60 cm (Š dalis žemesnė). Viršutinėje dalyje - įlinkis, kuriame daug gamtinių įdubimų, laikomų žmogaus, arklio, kiaulės ar Velnio pėdomis. Padav. Prie

akmens piemenims sekmadieniais, per sumą pasirodydavo vokietukas-velniukas, su kuriuo žaisdami (mušdami tekinį) piemenys praganydavo net gyvulius. Kunigui patarus, velniukui kartą sudrožė šermukšnine lazda. Tas su dideliu triukšmu niro po akmeniu ir daugiau nebesirodė. Kartais tas ponaitis-velniukas per sumą pasirodydavo ir kaime, šokinėdamas per tvorą gąsdindavo vaikus (Kanarskas J., 1989; V.V.). Akmuo per 1,7 km į Š nuo Auksūdžio piliakalnio (*Ar-485*; Nr.4).

Š. 1974 M. I.JABLONSKIS ŽV., AS 396/11-12; KANARSKAS J., 1989, 39; V.V.

6a. KŪLIŲ PILALĖ (I), VELNIO MALŪNAS (*pilkapiai (akmenų krūsnys) Ar-486*) - Auksūdžio pilkapių teritorijos PR dalyje, 620 m į PR nuo kelio Nausėdai-Auksūdys, 280 m į ŠR nuo aukštos įtampos linijos kampinio elektros stulpo ties K.Raišiui priklausiusios sodybos pastatais, *Dainiškėmis* vadinamų pelkių pakraštyje. Pakiluma nedaug išsiskiria, apie 0,5-1 m aukščio, juosiama akmenų pylimo, Š-ŠV pusėje išsiskiriančio tai į dvi, tai į tris dalis. Pylimas apjuosia maždaug 35x45 m dydžio plotą. Atskirų pylimo atkarpų plotis prie pagrindo - iki 6 m, vidutinis - 2 m. Aukštis vietomis siekia 40 cm. Tarp išsiskiriančių pylimo dalių - iki 20 cm gylio grioviai. Pylimas krautas daugiausia iš 10x15 cm, 15x 20 cm dydžio akmenų, daugelis jų atrodo tarsi būtų suskeldėję ar lyg ugnimi kaitintų didesnių akmenų skeveldros. Š dalyje išsiskiria nepanašus į kitus pastebėtus pylimo suardymus 2,7 m pločio tarpas-savotiški vartai. PADAV. A. Šioje vietoje buvo dvaro malūnas (kitų teigimu, buvo žadama jį statyti), vadinamas Velnio malūnu. Žmonėms čia buvo liepiama skalbti drabužius, nors, sakoma, skalbdavo ir kažkokios baidyklės, raganos, Laumė. Taip būdavę daugiausia švenčių dienomis - per Kalėdas,

Pav. 16. Auksūdžio Kūlių Pilalės

Naujuosius metus. Žmonės girdėdavo čia laumes naktimis velėjant (Vaitkevičius V., 1995b). B. Čia buvęs dvaras, kuris su visais ponais nugrimzdo į žemę. Žmonės kartais dvarą matydavo iškilusį (Kanarskas J., 1989b). C. Kūlių pilalės ponaitis-velniukas ateidavo su piemenimis mušti ripkos ir, tik uždavus jam šermukšnine lazda, daugiau nesirodęs (Kanarskas J., 1989b). D. Kūlių pilalę supylė švedai, čia buvo jų vyriausias štabas Lietuvoje (Vaitkevičius V., 1995b). E. Karų su švedais metu, sakoma, žmonės Kūlių pilalę pasiekdavo kūlgrinda ir čia pasislėpdavo (Šliavas J., 1978). F. Kūlių pilalėje buvo matomos klaidžiojandžios žvakelės, čia klaidindavo. Apsisukus galvai, žmonės nepažindavę vietos, matydavę gražias alėjas, girdėdavę švilpimą, mušdavęsi su medžiais (Vaitkevičius V., 1995b). Nuo XIX a. pabaigos pažymima, jog tarp vietos žmonių Kūlių pilalė turi blogą vardą, atsisakoma ten vesti, lydėti. Esą čia besiveisiančios net kelių rūšių gyvatės (Покровский Ф., 1899).

XX a. pradžioje, renkant akmenis Kūlių pilalės aplinkoje, piemenys aptiko žalvarinių segių, kai kurių kitų radinių. Dar XIX a. pabaigoje buvo pažymėta, kad Kūlių pilalėje žemė esanti tamsesnė už aplinkinę. 1984 m. P pylimo pagrinde buvo aptiktos trim eilėm stovėjusių stulpų stulpavietės (tarpai tarp jų - 1,1-1,2 m, o eilėse-kas 1,5 m). Stulpų aukštis, jų tarpusavio surišimo būdas nebuvo nustatytas. Vietovę tyrinėjusio I.Jablonskio manymu, čia buvusi ankstyva įtvirtinta gyvenvietė (piliakalnio prototipas). Kūlių pilalės aplinkoje žinoma buvus iki 300 (3-5 m skr.) akmenų krūsnių. Maždaug 18 m į R nuo akmenų pylimo yra akmuo lygia viršutine plokštuma (1,3x1 m, h=40-70 cm). Už 110 m į PR yra Auksūdžio šventvietė, taip pat vadinama Kūlių pilale (II; Nr.6b).

Š. 1948 m. LII žv., AS 1/31-32; 1984 m. I.Jablonskis tyr., AS 1149; Jablonskis I., 1981, 44-49; Kanarskas J., 1989b, 202-205; Šliavas J., 1978, 28-29; VAK 18/210. L. Dakanis B., 1992; Vaitkevičius V., 1995b; Анкета, 1892, 6; Покровский Ф., 1899, 84.

6b. KŪLIŲ PILALĖ (II) (*alkvietė la 1993 01-8-304*) - 770 m į R nuo kelio Nausėdai-Auksūdys, 780 m į PR nuo V.Jurgučio sodybos Nausėdų k., 340 m į ŠR nuo aukštos įtampos kampinio elektros stulpo ties K.Raišiui priklausiusios sodybos pastatais, Dainiškių pelkių pakraštyje. Šventvietę sudaro: akmuo lygia viršutine plokštuma (74x86 cm dydžio, kadangi jis persikreipęs, akmens aukštis yra jo storis-35 cm), išilgai viršutinės plokštumos iškaltos dvi beveik lygiagrečios 3 mm pločio ir 2 mm gylio juostelės-grioveliai (tarpas tarp jų - 36,5-38,5 cm); piltuvėlio pavidalo duobė (80-100 cm skr. dugne ir 1,3 m - viršuje), išgrįsta nedideliais 15, 20 cm skr. akmenėliais bei

Pav. 17. Auksūdžio šventvietė "Kūlių pilalė" (II) - akmuo lygia viršutine plokštuma pasviręs į apeiginę duobę (pagal autorių: Vaitkevičius V., 1995b, 14)

nuoskalomis. Aplinkui duobę - velėna užžėlęs tokio pat dydžio akmenėlių grindinėlis (maždaug 4-5 m^2 plote). PADAV. Čia žmonėms vaidendavęsis šuo su skambalu ant kaklo. Šventvietė yra 110 m į PR nuo Kūlių pilalės (I) (Nr.6a) saugomos teritorijos PR taško.

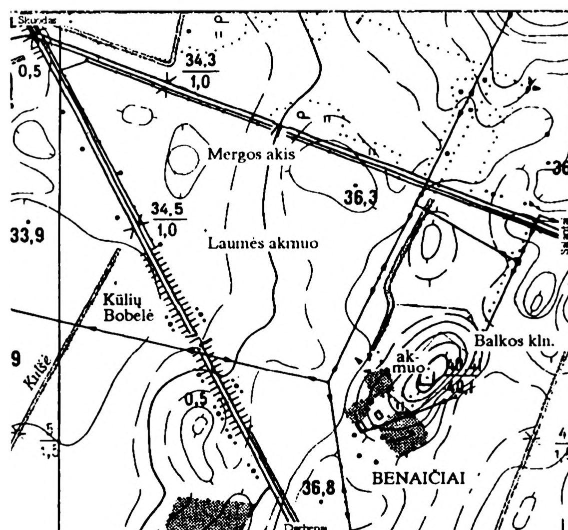
Š. V.V. L. VAITKEVIČIUS V., 1995B.

Pav. 18. Benaičių Kūlių bobelės akmuo. Aut. nuotr., 1994

BENAIČIAI
(DARBĖNŲ SENIŪNIJA)

7a. KŪLIŲ BOBELĖ, LEIKNĖS KŪLIS (*mitologinis akmuo Ar-521*) guli apie 300 m į P nuo kelių Skuodas-Darbėnai ir Skuodas-Salantai sankryžos, apie 50 m į V nuo kelio Skuodas-Darbėnai, Kulšės up. kanalo kairiajame krante. Akmuo - stambiagrūdis raudonas granitas, iš šono piramidės pavidalo, iš priekio - stačiakampio formos, 4,45 m ilg. (Š-P), 3,15 m pl. (R-V), h=1,55 m. V šoninė plokštuma ("šlaitas") - 4,45x2,30-2,65 m dydžio, o R - 4,45x1,7 m. Viršutinėje akmens briaunoje, 90 cm nuo P krašto, yra 97 cm ilg. ir 15 cm gylio iškirta. PADAV. A. Seniau čia gyvenusi pikta ragana, kuri visus atklydusius nakvoti paversdavo akmenimis. Vienas jaunuolis sužinojo burto paslaptį: jis pabučiavo raganą, ir užkeiktieji atgijo, o raganos troba pavirto dideliu akmeniu, kuris vadinamas "Kūliu babale" (t.y. Akmenų senute - Barkauskas Pr., Vabalas B., 1938). B. Prie akmens vaidenasi, kartą vidurdienį buvo pakilusi vėtra, kai kitur buvo ramu. Vieną naktį prapuolė

Pav. 19. Benaičių Kūlių Bobelės akmuo, Laumės akmens buvusi vieta, Mergos akies buvusi vieta, Balkos kalnas ir akmuo

prie akmens sukrautas šieno kūgis (LTR 3471/901). C. Naktį praeiviui atrodė, kad jis mušasi su užpuolikais, o pragydus gaidžiui suprato, kad mušėsi su akmeniu (V.V.). (Akmuo kituose padavimuose jau painiojamas su Benaičių "Laumės" akmeniu (7 d), "Ponios lovos" akmeniu (7b)). Akmuo yra 220 m į PV nuo sunaikinto Benaičių "Laumės" akmens buvusios vietos, 420 m į R nuo sunaikinto Benaičių "Ponios lovos" akmens, 300 m į ŠV-V nuo Benaičių Balkos kalno (7e).

Š. Kanarskas J., 1989, 5; LTR 3471/901; Šliavas J., 1978, 37; V.V. L. Barkauskas Pr., Vabalas B., 1938, 338; Jablonskis I., 1967, 3-4(akmuo budelė); LGP, 136; PA, 72 (Nr.82).

7b. AKMUO PONIOS LOVA gulėjo apie 490 m į V nuo kelio Skuodas-Darbėnai, 105 m į P nuo Kulšės up. kanalo, šlapioje pievoje. Jis buvo 2 m ilg., 1,7 m pl. prie pagrindo, 1,3 m - viršuje. Pagrindinė įduba pailga, 135x54 cm dydžio, 9 cm gylio, ŠV akmens dalyje - lyg išsėdėta. Paviršiuje būta ir kitų žmogui sėdėti reikalingų įdubimų (galvai, alkūnėms pasidėti). Akmenskaldžių sunaikintas 1967 m. Padav. A. Baudžiavos laikais gyvenusi labai pikta ponia-ragana, turėjusi reikalų su Velniu. Vieną naktį atsigulusi ant akmens, o kai atsikėlusi, palikusi visas savo kūno įspaudas akmens paviršiuje (Kanarskas J., 1989, kitų manymu - nakties metu sėdėjo Laumė, ir akmuo liko toks, tarytum būtų žmogui sėdėti. - V.V.). B. Dubuo akmenyje skirtas grūdams trinti (Kanarskas J., 1989). (Akmuo kituose padavimuose jau painiojamas su Benaičių "Laumės" akmeniu, "Kūlių bobelės" akmeniu).

Š. AP, 1959 (J.Mickevičius); Kanarskas J., 1989, 11-13 (pav.); V.V.

7c. AKIVARAS MERGOS AKIS buvo kelių Skuodas-Darbėnai ir Skuodas-Salantai sankryžoje, šlapiose pievose. Numelioruotas XX a.viduryje. Šalia akivaro gulėjo Benaičių "Laumės" akmuo (Nr.7d). Padav. A. Akivare uogaudama nuskendusi merga (V.V.). B. Sakoma, kad Mergos akyje atėjusios maudydavosi laumės, vėliau gulėdavo ant "Laumės" akmens, o naktį velėdavo ant jo skalbinius (Kanarskas J., 1989).

Š. Kanarskas J., 1989, 9; V.V.

7d. AKMUO LAUMĖS LOVA (buvo *mitologinis akmuo Ar-522*) gulėjo apie 450 m į PR nuo kelių Skuodas-Darbėnai ir Benaičiai-Salantai sankryžos, apie 170 m į R nuo kelio Skuodas-Darbėnai, šlapioje pievoje prie akivaro, vadinto Mergos akimi. Tai buvo raudonas granitas, netaisyklingo daugiakampio pavidalo, įdubusia viršutine dalimi (170x80-110 cm dydžio įduba), 2,8 m ilg., 1,2 m pl. (Š-P). Akmuo "kiek perlinkęs į vieną šoną, lyg pritaikytas ant kairiojo šono gulėti" (Šliavas J., 1978). Žmonių teigimu, ant akmens būta Laumės pėdos ("Laumės kojos" - V.V.). 1972 m. akmuo perkeltas prie B.Benaitienės sodybos, kur vėliau suskaldytas. Padav. A. Sakoma, kad Mergos akyje atėjusios maudydavosi laumės, vėliau ant šio akmens ilsėdavosi, miegodavo, dėl to akmenyje atsirado įduba, o akmuo

gavo "Laumės lovos" vardą (AP, 1959; Kanarskas J., 1989). B. Naktį, prieš aušrą buvo galima išgirsti laumes ant akmens velėjant skalbinius (V.V.; įduboje skalbdavosi Laumė - IA). C. Pėdą akmenyje įmynė bėgdama Laumė (V.V., nors apie pėdos atspaudą akmenyje nieko nežinoma). (Akmuo kituose padavimuose jau painiojamas su Benaičių "Ponios" , "Kūlių bobelės" akmenimis). Vaikai buvo gąsdinami akmeniu, esą ten gyvenančios laumės gali juos pagrobti (V.V).

Š. AP (J.Mickevičius, 1959); Kanarskas J., 1989, 9; Šliavas J., 1978, 36; V.V. L. Kanarskas J., 1994, 55 (nuotr.); IA, 87 (Nr.65); LGP, 136 (painiojama su ponios lovos akmeniu; paskelbtas gamtos paminklu, kada jau buvo sunaikintas).

7e. BALKOS, BALTAS KALNAS (*alkakalnis la 1993 m. 01-8-304*) - tarp Benaičių ir Kiaupiškių kaimų, 650 m į PR nuo kelių Skuodas-Darbėnai ir Benaičiai-Salantai sankryžos. Tai PV-ŠR kryptimi pailga kalva, 110 m ilg., 50 m pl., h=7-10 m. Iki 1933 m. kalvą supo pelkės. Kalnas vadinamas Balkos arba Balto kalno vardais. Galimas daiktas, kad Balkos pavadinimas atsirado įvairuojant pavadinimams Alka ir Baltas (V.V). Padav. A. Ant kalno prie akmens senovės lietuviai degino aukas (VAK). B. Ant kalno stovėjusi bažnyčia prasmego skradžiai žemę, bet dar ilgai buvo matyti jos pamatai, kyšojo kryželis (VAK). C. Ant kalno kadaise gyveno žydai (žydas Balka ar Balkus. - V.V). *Akmuo*, minimas padavime, guli kalno viršuje, 15 m į Š nuo viršūnę žyminčio geodezinio stulpelio. Akm.- apie 1,8

Pav. 20. Benaičių Balkos kalnas. Aut. nuotr., 1994

Pav. 21. Benaičių Balkos kalno akmuo. Aut. nuotr., 1993

m ilg., 1,2 m pl., h= 80 cm. Akmuo su lygia viršutine plokštuma, tik šiuo metu pasviręs į PR pusę.

Š. Šliavas J., 1978, 36; VAK 19/162-163, 168, 174; V.V.

DARBĖNŲ SENIŪNIJA

8. KUNIGUPIS išteka Darbėnų g-jos miškų kvartale Nr.41, aukštupys melioruotas. Teka V, PV nuo Žiogelių k., apie 3 km ilg. Į ŠV nuo Kunigupio aukštupio - telkšo Tyro pelkės, kur, pasak padavimų, pirma buvo Platelių ežeras. Paskui jis pakilo ir išėjo prie Platelių. Padav. Upė pavadinta Kunigupiu, nes nuskendo kunigas (LŽV; V.V.).

Š. LŽV (F. EINAS, 1935); V.V. L. VARDYNAS, 83.

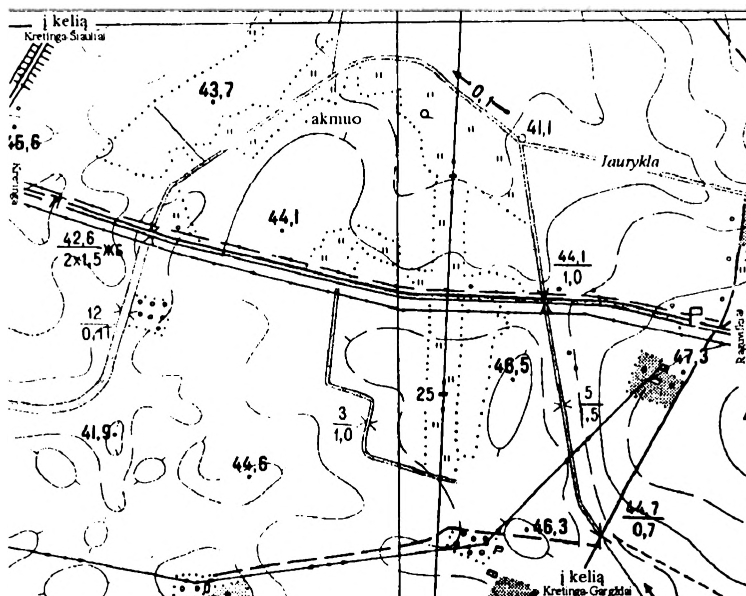
DUPULČIAI
(ŽALGIRIO SENIŪNIJA)

9. PALTANEIKIO KŪLIS (buvo *mitologinis akmuo Av-544*) - į R nuo kelio Kretinga-Raguviškiai pralaidos per Jauryklos up. kanalą, 130 m į Š nuo minėto kelio, 32 m į ŠV nuo Jauryklos up. kanalo kairiojo kranto, krūmuose. Akmuo didelis, netaisyklingos formos, maždaug 2,2x3 m dydžio, iki 1,4 m aukščio. R pusėje nuo akmens atskelta skeveldra, V krašte yra kalto paliktos duobutės - bandymo skaldyti žymės. PADAV. Akmuo esąs Velnio neštas ir pamestas: kartą naktį Velnias kažkur nešė akmenį, anksti ryte pirmą kartą užgiedojus gaidžiui, Velnias akmenį šioje vietoje pametė (Velnias galįs veikti tik iki pirmą kartą gaidžiui užgiedojus, po to jis turi viską mesti dirbęs) (AP).

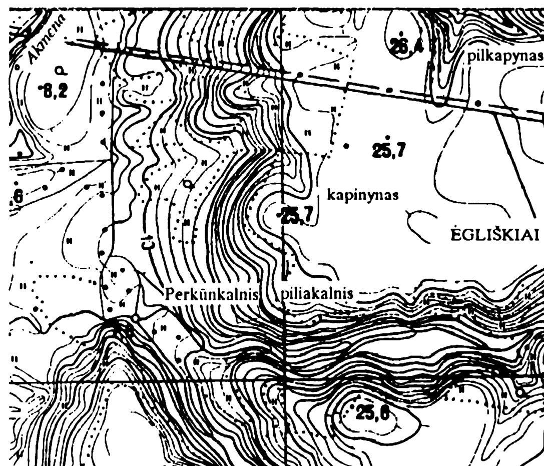

Pav. 23. Dupulčių Paltaneikio kūlis. Aut. nuotr., 1993

Š. AP (J.MICKEVIČIUS, 1959); KANARSKAS J., 1989, 16; V.V.

Pav. 22. Dupulčių Paltaneikio kūlis

Pav. 24. Ėgliškių Perkūnkalnis

ĖGLIŠKIAI
(ŽALGIRIO SENIŪNIJA)

10. PERKŪNKALNIS *(DONNERSBERG; piliakalnis Ar-550).* Perkūnkalnio aikštelė - trikampio formos, jos dalis nuslinkusi (likusi dalis - apie 36x20 m dydžio). PADAV. Senovėje ant kalno buvusi šventykla, čia buvęs Apierų akmuo, laikytas tos šventyklos aukų akmeniu (Kanarskas J., 1989).

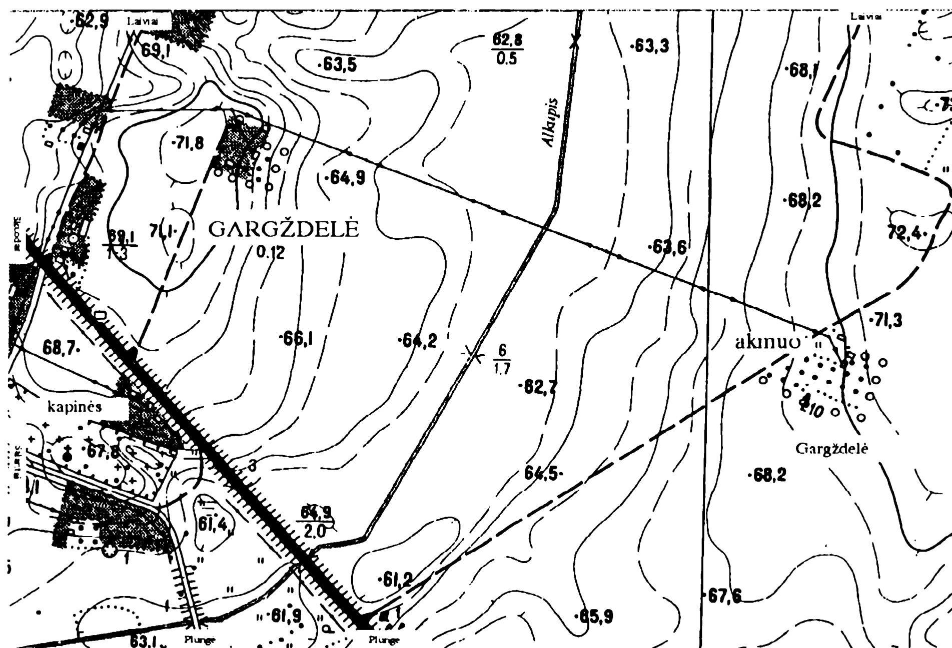
Pav. 25. Ėgliškių Perkūnkalnis. Aut. nuotr., 1993

Akmuo, minimas padavime, gulėjo kalno viršuje, buvo apie 1,5 m ilg., 70 cm pl., jo viršutinėje plokštumoje, ties viduriu buvęs įdubimas. Akmuo sunaikintas 1944 m. rudenį. Šioje vietovėje, manoma, stovėjo 1253-1263 m. minima Kretingos pilis (Jablonskis I., 1975). 100 m į Š - Ėgliškių (Andulių) kapinynas, datuoj. II-VIII a., IX-XII a. (pastarojo laikotarpio kapų daugiausia).

Š. 1963 M. LII ŽV., AS 187/5-6; KANARSKAS J., 1989, 73; KANARSKAS J., 1989A, 9. L. JABLONSKIS I., 1975, 182.

GARGŽDELĖ
(IMBARĖS SENIŪNIJA)

11a. ALKUPIS išteka Minijos ir Bartuvos takoskyroje, į P nuo Laivių, 3,1 km ilg., Salanto up. kairysis intakas. Į Salanto up. įteka ties Imbarės,

Pav. 26. Gargždelės akmuo, Alkupis

Žvainių k. ąžuolynu, pro Imbarės šventvietę (Nr.23).

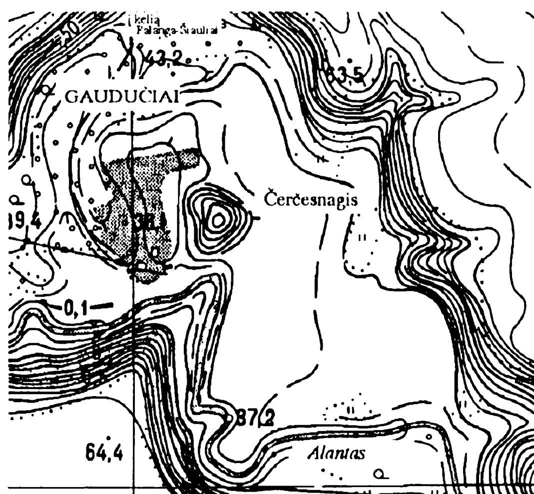
L. LE 1/328; VARDYNAS, 5.

11b. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu (*akmuo su dubeniu IP 54/A*) - Alkupio aukštupio vietovėje, 350 m į P-PR nuo jo kanalo kairiojo kranto, Orvydų sodybos V dalyje. Akm.- aptašytas, netaisyklingo cilindro formos, apie 1,2 m skr., h= 70 cm. Viršutinėje dalyje iškaltas 50 cm skr., 8 cm gylio dubuo plokščiu dugnu.

Š. 1991 M. LKPC ŽV.

GAUDUČIAI
(KARTENOS SENIŪNIJA)

12. ČERČESNAGIS (*piliakalnis Ar-501*). PADAV. A. Ant kalno vaidenasi, prie kalno upelyje vakarais skalbia laumės (VAK). B. Į kalną buvusios durys, bet dabar užgriuvusios. Kartą vaikas papuolė į kalno vidų ir ten pamatė daug grožybių, kitas, tyčia įlindęs, nebeišlindo (VAK). Įtvirtinimų, kultūrinio sluoksnio ant kalno nepastebėta, P.Tarasenkos nuomone, tai "apeiginis piliakalnis" (Tarasenka P., 1952). Čerčesnagis - apie 900 m į R nuo

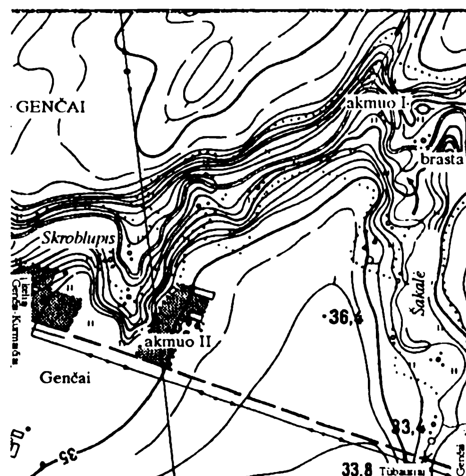
Pav. 27. Gaudučių Čerčesnagis

Vėlaičių piliakalnio (*Ar-511*), juos skiria tik Alanto upė.

Š. Kanarskas J., 1989a, 31; Tarasenka P., 1952, 4; VAK 19/136; L. Kviklys B., 1991, 4/337.

GENČAI
(KRETINGOS SENIŪNIJA)

13a. VELNIO AKMUO (I) (*mitologinis akmuo la 1993 m. 01-8-304*) guli R kaimo dalyje, 60 m į Š nuo Skroblupio ir Šakalės up. santakos, 660 m į R nuo tilto per Skroblupio up., kelyje Tūbausiai-Genčai. Akm.- 4 m ilg., 3,5 m pl., h= 1,5 m (Š). Š plokštumoje - nežymus 15x25 cm dydžio ištrupėjimas, I.Jablonskio laikytas dubeniu - įduba. Padav. A. Akmuo vadinamas Velnio, Bieso vardu, nes apačioje po juo gyvenąs Velnias (yra "Velnio lizdas". - V.V.). B. Praeiviams čia vaidendavęsi velniukai, kurie žmones lydėdavo namo. Sakoma, akmenį sutrankė perkūnas, kai kas mano ak-

Pav. 28. Genčų Velnio akmenys, brasta

menyje esant įspaustą pėdą. Akmeniu žmonės gąsdindavo vienas kitą, vaikus - apačioje po akmeniu gyvenąs Velnias (V.V.). Vasaromis, nusimaudę Skroblupyje, vaikai sėdėdavo ant akmens šildydamiesi prieš saulę. Šalia akmens, Skroblupyje, yra "Švento Jono" brasta (Nr.13c.), 450 m į PR, už Skroblupio - Velnio akmuo (II) (Nr.13b). Genčuose žinomi viduriniojo, vėlyvojo geležies amžiaus kapinynai, viename iš jų tirti VII-IX a., IX-XI a. kapai.

Š. 1974 m. I.Jablonskis žv., AS 396/3-4; Kanarskas J., 1989, 17-18; V.V. L. PA, 71 (Nr.80 "Genčiai. Yra pėduotas akmuo").

13b. VELNIO AKMUO (II), VELIEKOS PONAIČIO AKMUO (*mitologinis akmuo la 1994 m. 01-8-377*) guli PR kaimo dalyje, 320 m į P-PR nuo tilto per Skroblupio up., kelyje Tūbausiai-Genčai, 420 m į P-PR nuo Skroblupio ir Šakalės santakos, Skroblupio kairiojo kranto pelkėtos griovos, vadinamos *Velieka, Velėka,* šlaite. Akm.- apie 5,3 m ilg., 2,2 m pl., h= 40 cm (PR), 1,1 m (ŠV). PR dalies krašte -

Pav. 29. Genčų Velnio akmuo I. Aut. nuotr., 1993

Pav. 30.Genčų Velnio akmuo II. Aut. nuotr., 1994

8 cm skr. ir 2-4 cm gylio duobutė. Padav. A. Ant akmens mėgdavo sėdėti Veliekos ponaitis - Velnias. B. Po akmeniu yra Veliekos ponaičio "budinkai". C. Mišių laiku, dvyliktą valandą ant akmens šokinėdavo velniukai. D. Prie akmens pasirodydavo vaikščiojančios žvakelės, laikytos nekrikštytų vaikų vėlėmis. Prie akmens žmones klaidindavo. Akmeniu gąsdindavo vaikus - neikit, vaikai, ten Velnio kūlis.

Š. V.V.

13c. ŠVENTO JONO BRASTA - Skroblupio upelyje, 60 m į P nuo Velnio akmens (I). Užtvenkus Akmeną, Genčuose pakilo Skroblupio vanduo, brastos nebesimato. Prie brastos stovėjo Jono koplytstulpis. Padav. Čia nuskendo kunigas, ir nuo tada brasta likusi šventa.

Š. V.V.

14. ŠUKUPIO dalis šalia Genčų mokyklos pastato, ties tilteliu kelyje Genčai-Kašučiai. Padav. Iš upės girdėjosi balsas: "*Atejė adyna, žmogaus*

nėr". Tuo metu bėgantis per tiltelį vaikelis užkliuvo, išsinėrė iš švarkelio ir upėje paskendo.

Š. V.V.

GRYKŠIAI
(KRETINGOS SENIŪNIJA)

15. AKMUO su pėda nurodomas A.Kavaliausko lauke.

L. PA, 71 (NR.81).

GRŪŠLAUKĖ
(DARBĖNŲ SENIŪNIJA)

16. AKMUO (?) PONIOS LOVA Š kelio Grūšlaukė-Salantai pusėje. Plačių apylinkių žmonėms žinoma vieta, vadinama "Ponios lova". Miglotai menama tokiu vardu ten vadinus akmenį. PADAV. A. Čia praeiviams rodydavosi žvakelės, klaidindavo (V.V.). B. Praeivius kalbindavo ponaitis, kurio dovanota tabokinė namuose yra virtusi karvės pusnagiu (V.V.). C. Į Palangą važiavo kažkokia ponia "bajorė" ir šitoje vietoje pagimdė kūdikį. Į pagalbą jai buvo atėjusios kaimo moterys, todėl ponia tam kaimui suteikė Bajoralių vardą, žmonėms nereikėjo mokėti mokesčių (LŽV).

Š. V.V.; LŽV (J. GVAZDINSKAS, 1935; BAJORALIAI).

17. CYPIŠKĖS PIEVA - į PR nuo kaimo, 57 ha ploto pievoje nurodoma "Raganinė" - smėlio kalva. PADAV. Vieta gavusi vardą nuo deginamų čia seniau raganų, kurios deginamos cypė (= Cypiškė). Smėlio kalva - tai vieta, kur sudegintos 7 raganos; šešios jų kaltos ir septinta - ne. Jas sudeginus, ant kalvos išdygę šeši dagiai ir septinta lelija (LŽV, K. Lazauskas). Čia vaidendavosi raganos (LŽV, P. Baškienė).

Š. LŽV (K. LAZAUSKAS, 1935; GRŪŠLAUKĖ); LŽV (P. BAŠKIENĖ, 1935; SMELTĖ).

JOSKAUDAI
(DARBĖNŲ SENIŪNIJA)

18a. ALKOS, AUKOS KALNAS (*alkakalnis Ar-487*) - 1,5 km į Š nuo kelio Rūdaičiai-Dimitravas tilto per Tenžės up., 300 m į V nuo upelio, Joskaudų miško kvartaluose Nr.47 ir 48. Tai Š-P kryptimi pailga Tenžės slėnio aukštumos kalva, aukštesne P dalimi, Š jos galas kiek užsisuka į R. Kalnas Š ir P turi dvi maždaug po 15 m skr. viršūnes, tarp kurių yra apie 30x35 m dydžio aikštelė. Kalno šlaitai statūs, iki 20 m aukščio. PADAV. A. Ant Alkos kalno senovės lietuviai aukodavo aukas savo dievams, aukos buvo deginamos ant Aukuro akmens (Kanarskas J., 1989a; "*ten aukas degin, senovės laikas, unt tų kalno, dobė bovo ir ten aukas degino - dėl to Alkos kalnu vadina*" (pasak. P. Ruikienė, g. 1915 m. Pasertupio k., dab. gyv. Kašučių k. Užr. 1993. - V.V). Čia buvo kūrenama šventoji ugnis (LTR 1294/22). B. Kalne nugrimzdęs labai gražus dvaras, jo vietoje dabar įdubimas, piemenys

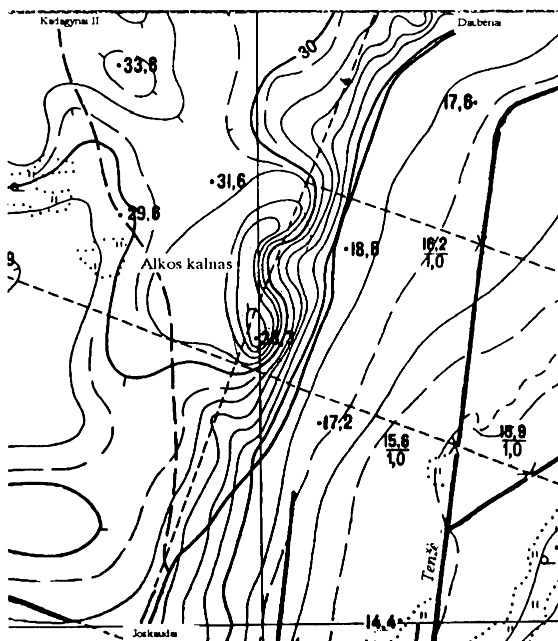
matydavo iš įdubimo išeinančius velniukus (Kanarskas J., 1989a; LTR 3471/974). C. Buvo rastas urvas į kalno vidų, bet jį dengė sunkus dangtis. Kitą kartą urvas buvo rastas kalno šlaite nuo Tenžės upės pusės. Ten įlipę piemenys leidosi laiptais, paskui kitais, vėl kitais, bet dugno nepriėjo (1950 m., LII; rado geležines duris - LTR 1294/69). D. Kartą ūkininkas važiavo pro kalną, ir prie jo vežimo atsirado būrys vaikų. Jie pradėjo lipti į vežimą, arkliai vežimo net nebepatraukė. Paskui žmogus, iš didelio išgąsčio kiek pasirgęs, mirė (LTR 1294/23). Ant kalno žmonės vengia eiti po vieną (galbūt dėl 1941 m. čia sušaudytų Darbėnų žydų ? - V.V.). *Akmuo,* minimas padavime, kalno viršūnėje gulėjo iki XX a. pradžios, PR kalno dalyje pradėjus imti žvyrą dingo (tai

Pav. 31. Joskaudų miško Alkos kalno pietinė viršūnė. Aut. nuotr., 1993

buvo didelis, plokščias akmuo, 1940 m. jis dar buvęs - Mickevičius J., 1958b).

1966 m. kalno ŠR viršūnėje pastebėtas iki 40 cm gylio su angliukais maišytos žemės sluoksnis, 1985 m. išilgai kalno išartoje priešgaisrinėje juostoje rasta lipdytos keramikos fragmentų, vidurinėje kalno dalyje - iš akmenų

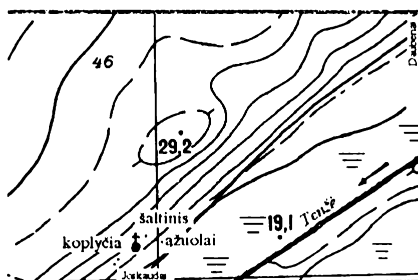

Pav. 32. Joskaudų Alkos kalnas

krautas apardytas židinys. Ant ŠR viršūnės - vėl gausių degėsių sluoksnis. Kalnas yra 600 m į ŠV nuo Dimitravo (Joskaudų) kapinyno (*Ar-488*), datuoj. IX-XII a.

Š. 1950 m. LII žv., AS 10/4-5; 1966 m. LII žv., AS 246/26-27 (Juoskaudai); Kanarskas J., 1989, 85; Kanarskas J., 1989a, 49-55; LTR 1294: 22,23,69; 3471/974; Šliavas J., 1978, 18; V.V. L. AL, 4(nr.45a; prie lazdininkų); Alseikaitė-Gimbutienė M., 1943, 69; LAM, 146 (Juskaudai); Mickevičius J., 1958b, 4; Кржививицкий Л., 1909, 90.

18b. VIETOVĖ ERŠKETYNĖ (*la 1993 m. 01-8-304*). Joskaudų miško 46 kvartalo P dalyje, ąžuolyne, ties pelkėta šaltiniuota rėva aptvertame plote įrengtas šulinys vandeniui, šalia yra akmuo. Už 15 m 1930 m. pastatyta mūrinė koplyčia (iki tol būta medinės, dabar ji perkelta į Kadagynų k.). 20 m į ŠR nuo šaltinio, už upelio, auga 2 didesni ąžuolai. *Šaltinis* tryško iš po akmens, ir tik išklojus 5x3 m dydžio plotą betoninėmis plokštėmis ties juo, buvo suardytas senasis vietos vaizdas. *Akmuo,* iš po kurio tryško šaltinis, - rusvas smulkiagrūdis granitas - 2,2 m ilg., 1,6 m pl. ties žemės paviršiumi, h= 1,3 m. Dabar ant jo viršaus pastatytas granitinis paminklas Švenčiausiai Panelei Marijai. *Ąžuolai,* minimi padavimuose, yra maždaug po 0,8-1 cm skr., aplinkui daug akmenų; pasak padavimų, prie ąžuolų buvo kūrenama šventoji ugnis: "... *čia Krivui Krivaitis degėna šventa ogni. Da senė žmuonės dar pasakuojė mon, tievū tieva [...] Vytauta laikas bova bažnyčia gal*" (pasak. Vaičekauskas, g.1921 m. Erškėtų km., dab. gyv. Darbėnuose. Užr. Z.Baniulaitytė 1993). Padav. A. Čia piemenėliams pasirodžiusi Švenčiausia Panelė Marija, kiti mano, kad pasirodė tik avys (V.V.; sakoma Marija pasirodė ant akmens, kiti mano, jog dabartinėje koplyčios vietoje). B. Sakoma, 1740 m. čia buvo pastatyta bažnyčia, kurios buvusių vartų vietoje tebeauga du ąžuolai (V.V). C. Vieta stebuklinga nuo to laiko, kai atėjęs senelis su ramentais pasimeldė koplyčioje ir pagijęs čia pat paliko ramentus (V.V). D. Tarybiniais laikais koplyčia buvo apiplėšta, drausta ją taisyti, šaltinėlyje vanduo išdžiūvo, bet žmonės vėl deramai vietą sutvarkė, šulinyje vanduo atsirado (V.V).

Pav. 33. Kadagynų šaltinis, ąžuolai

Pav. 34. Joskaudų miško Erškėtynės akmuo su šulinėliu. Aut. nuotr., 1993

Pav. 35. Joskaudų miško Erškėtynės ąžuolai. Aut. nuotr., 1993

Koplyčia, šaltinis, akmuo puošiami gėlėmis, išdažomi Marijos, Jėzaus Kristaus portretai, statomi kryžiai, medžiuose kabinamos koplytėlės. Nešama aukų: gėlių puokščių, žvakių, pinigų, kaspinų, karolių, rožančių (padariusieji įžadus kaspinus kabindavo ir ant medžių, 1978 m. čia balta skepetaitė kabojo ant alksnio šakos. - Šliavas J., 1978). Į koplyčios plytas įrėžiamos apsilankiusiųjų, pasveikusiųjų pavardės. Tikima, kad vanduo gydo nuo paralyžiaus, juo prausiamos rankos, sprandas, plaunamos žaizdos. Dvi Sekminių dienas čia einama giedoti Kalnų giesmių, pritariama "triūbomis". Einama ir per Devintines. Erškėtynė yra 1,1 km į ŠV nuo Alkos kalno (Nr.18a).

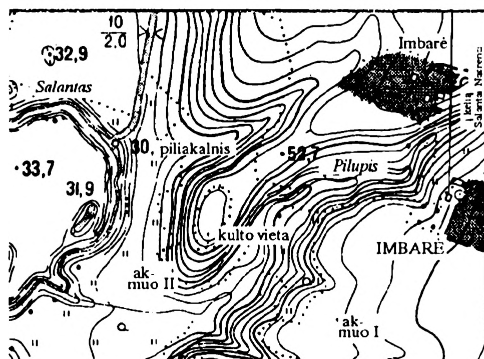
Š. Šliavas J., 1978, 19-20; V.V.

IMBARĖ (IMBARĖS SENIŪNIJA)

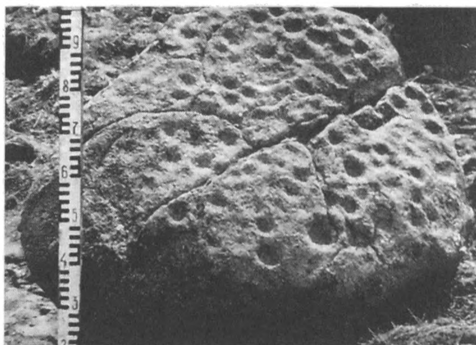
Tyrinėjant Imbarės politinį-administracinį centrą, buvo aptiktos kelios šventvietės.

19. Imbarės piliakalnio (*Ar-493*) P dalies aikštelės (20x35 m dydžio), nuo Š dalies skiriamos pylimo, V dalyje aptiktas pusapskritimio formos apie 2 m skr. grindinys. Jo Š pusėje buvo 1,85 m ilg., 50 cm pl. "kyšulys", ties jos viduriu - 10x15 cm dydžio akmenimis apdėtas plotelis, galimas daiktas, ten stovėjusio medinio stulpo vieta. Grindinėlio kultūrinio sluoksnio horizonte rasta lipdytų puodų šukių lygiu bei šiurkščiu paviršiumi. Tyrinėtojo V.Daugudžio nuomone, tai šventvietė, kurią jis datuoja pirmaisiais amžiais po Kr. (Daugudis V., 1992).

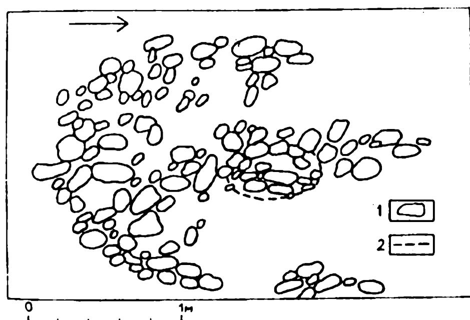
20. Imbarės piliakalnio PV papėdėje guli akmuo lygia viršutine plokštuma; jo dydis 80x120 cm, h=1,4 m, viršutinė plokštuma nugludinta. Akmuo aptiktas apverstas. Šalia akmens tyrinėjant rasta laužavietės pėdsakų, keletas 3x5,7 cm dydžio skaldytų akmenėlių, šiek tiek žiestų ir lipdytų (grublėtu paviršiumi) šukių. Tyrinėtojo V.Daugudžio nuomone, šventvietė gyvavo I tūkstantmečio II pusėje - II

Pav. 36. Imbarės akmens su dubenėliais vieta (I), akmuo lygia plokštuma (II), kulto vieta piliakalnyje

Pav. 38. Imbarės akmuo su dubenėliais (pagal: Daugudis V., 1984, 35)

Pav. 37. Imbarės piliakalnio šventvietės planas (1- akmuo, 2 - stulpavietė) (pagal: Daugudis V., 1992, 64, pav. 4)

tūkstantmečio pradžioje (Daugudis V., 1992).

21. 210 m į V nuo kelio Salantai-Nasrėnai, nuo Imbarės piliakalnio 300 m į PR (už Pilupio), sen.gyvenvietės R pakraštyje, pelkaitės pakraštyje gulėjo žemyn apverstas viršutine plokštuma akmuo. Akm.- 90x100 cm dydžio, h=1,4 m, akmens viršutinėje plokštumoje buvo išgręžti 65 (ar 75) maždaug 3-6 cm skr. ir 0,5-2 cm gylio dubenėliai. Dubenėliai buvo gręžiami smailais, kietais akmenimis, jie nevienodo dydžio bei gylio. Aplink šį akmenį stovėjo 6 panašaus dydžio akmenys, sudarę jau suardyto akmenų rato, kurio viduryje stovėjo akmuo su dubenėliais, įspūdį. Po 1984 m. melioracijos akmuo prapuolė.

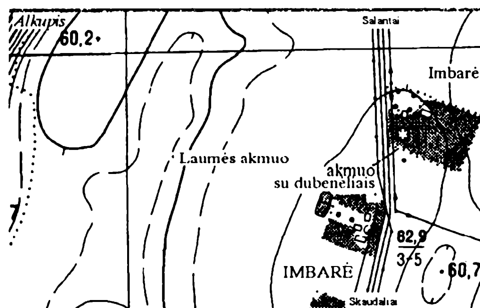
1983 m. tiriant vietą, kur gulėjo akmuo, buvo rastas 6x6 m dydžio plotas, nubarstytas smulkiais akmenėliais, kur pastebėta smulkių angliukų bei degėsių sluoksnelis, vietomis - iki 20 cm storio. Tyrinėtojo V.Daugudžio nuomone, šventvietę reikia sieti su Imbarės piliakalnio apgyvendinimu I tūkstantmečio pr. Kr. I pusėje (Daugudis V., 1984; Daugudis V., 1992). Šventvietės naudojimo laiku gyvenvietės šalia dar nebuvo, tik I tūkstantmečio po Kr. pradžioje čia pradeda kurtis žmonės, galimas daiktas, tada šventvietė nebegyvavo.

22. Tiriant piliakalnio aikštelę, pylimo akmenų konstrukcijose aptiktas

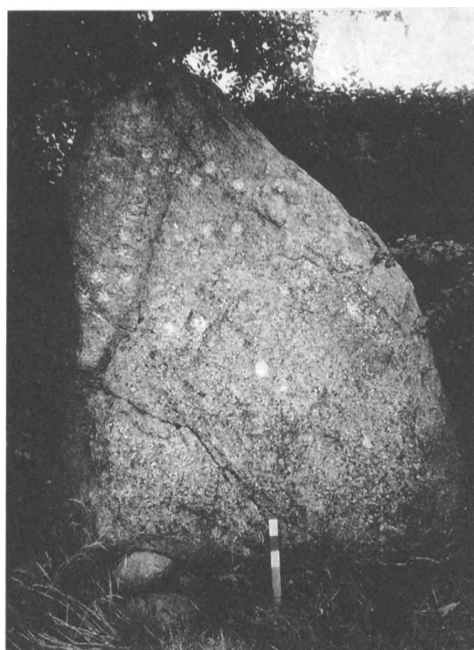
buvęs maždaug 30 cm skr. beveik apskritas, plokštokas, nelygiu paviršiumi akmuo (dalis jau nuskelta). Akmens storis - 8,5-10,5 cm. Viršutinėje akmens dalyje iškaltos 3 negilios smailiadugnės duobutės. Viena duobutė 3 cm nuo krašto, 6-7 cm skr. viršuje, 4 cm gylio. Per kitas dvi duobutes akmuo nuskeltas. Antra duobutė - 3 cm nuo minėtos pirmos, maždaug ties akmens viduriu, yra 5 cm skr., 3,5 cm gylio. Trečia duobutė per 3 cm nuo antrosios, prie kito krašto, yra 7 cm skr., 3,5 cm gylio. Kitoje akmens pusėje 1,5 cm nuo nuskėlimo vietos, pastebimos dar vienos-4-4,5 cm skr. ir 1,5 cm gylio nebaigtos kalti duobutės pėdsakai. Akmuo, praradęs savo paskirtį ar reikšmę, pakliuvo į pylimo akmenines konstrukcijas kaip statybinė medžiaga.

Š. 1981 M. DAUGUDIS V. TYR., AS 952/57 (APR. NR.22); 1982 M. DAUGUDIS V. TYR., AS 998/5-7(APR. NR.19); 1983 M. DAUGUDIS V. ŽV., AS 1048 (APR. NR.21); 1984 M. DAUGUDIS V. TYR., AS 1158/41-49, 49-52 (APR.NR.20,21). L. DAUGUDIS V., 1984, 35; DAUGUDIS V., 1990, 63-64; DAUGUDIS V., 1992, 55-57; IA, 57 (NR.66).

23a. AKMUO su dubenėliais (*Av-2033*) gulėjo vietovėje maždaug per 750 m į R nuo Salanto ir Alkupio santakos, 350 m į V nuo kelio Salantai-Skaudaliai. Dabar perkeltas į J.Baltaro sodybą, kelio Salantai-Skaudaliai dešinėje pusėje. Akm.- 1,66 m ilg., 50 cm pl. viename gale, 1,45 m - kitame, 1,05 m - ties viduriu. Akmens aukštis buvęs

Pav. 39. Imbarės akmuo su dubenėliais, Laumės akmuo

Pav. 40. Imbarės akmuo su dubenėliais J. Baltaro sodyboje. Aut. nuotr., 1993

(dabartinėje padėtyje storis) 78-86 cm, dalis akmens nuskelta. Viršutinėje lygioje akmens plokštumoje - 55, daugiausia 2-4 cm skr., 1-2 cm gylio gludinti dubenėliai. Akmuo yra buvęs 1,25 km į ŠR nuo Imbarės piliakalnio

(*Ar-493*), toje buvusioje vietoje jis gulėjo šalia Imbarės "Laumės" akmens (Nr.23b) ir akmens, vad. Šventyklos vartais (Nr.23c.).

Š. V.V.

Pav. 41. Imbarės Laumės kūlis. Aut. nuotr., 1993

23b. LAUMĖS KŪLIS (*la 1994 m. 01-8-377*) guli ŠV kaimo dalyje, ties Žvainių k. riba, 200 m į ŠV nuo J.Baltaro sodybos kūdros, 750 m į R nuo Salanto ir Alkupio santakos, šalia telkšojo kaimo kūdra. Akm.- 4,2 m ilg. (ŠR-PV), apie 3,2 m pl. (ŠV-PR), h=1,4 (Š) ir 1,5 m (P). Viršutinėje plokštumoje - "pėdą" primenantis įdubimas (25x8-10 cm dydžio, 2-4 cm gylio). Padav. A. Akmuo laikomas Laumės akmeniu, nes ten laumės papjovusios pavogtas žmonių avis. B. Sakoma, prie akmens buvo papjautas veršis. Akmeniu gąsdindavo vaikus - neikit, vaikai, Laumė pagriebs prie akmens.

Š. V.V. L. Vaitkevičius V., 1995a, 14.

23c. AKMUO ŠVENTYKLOS VARTAI gulėjo 750 m į R nuo Salanto ir Alkupio santakos, 350 m į V nuo kelio Salantai-Skaudaliai. Sakoma, kad akmuo buvo šiek tiek didesnis nei 1x1,7x1,8 m dydžio. Plokštumoje (viršutinėje. - V.V. ?) buvo gilus dubuo. Sunaikintas melioratorių 1979-1980 m. Padav. Akmuo vadintas Šventyklos vartais, nes senų senovėje čia buvusi šventykla.

Š. Kanarskas J., 1989, 79.

24. AKMUO. Vieta nežinoma. Padav. Žmogus sapnavo, kad "Salantų pilelės" (Imbarės piliakalnio. - V.V.) raktas yra upės sietuvoje, ten dvyliktą valandą pasinėrus reikia išimti raktą ir pilelę atidaryti. Tenka manyti, kad omenyje turima Salanto upė, kuri prateka netoli piliakalnio. Kuris akmuo joje turimas omenyje, nenustatyta.

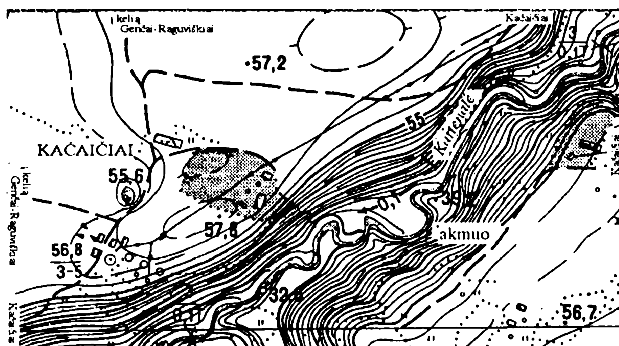
L. LT, 631 (Nr.702).

KAČAIČIAI
(ŽALGIRIO SENIŪNIJA)

25. DIDYSIS AKMUO (buvo *mitologinis akmuo Ar-503*) guli apie 2,2 km į PV nuo Budrių k., apie 15 m į P

Pav. 42. Kačaičių Didysis akmuo. V. Dougudžio nuotr., 1966

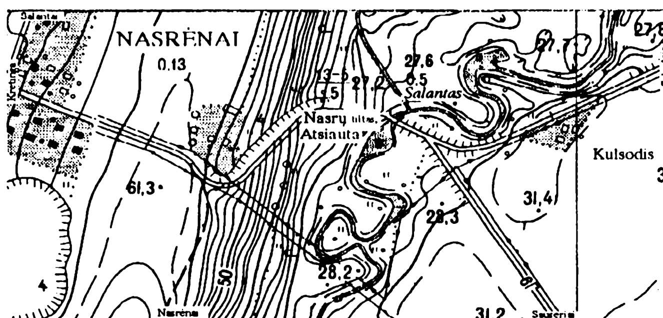
Pav. 43. Kačaičių akmuo

nuo Kartenalės up., kairiajame jos krante, apie 150 m į ŠR nuo Kartenalės ir Mažosios Kartenalės santakos. Akmuo - balkšvo, vidutinio stambumo granitas, pailgas V-R kryptimi, į V nuolaidėjančiu paviršiumi, P šonas - status. Akm. 5,2 m ilg., iki 4 m pl., h= iki 2 m. nuo žemės paviršiaus. ŠR akmens dalis nuskelta (80x90 cm dydžio). Viršuje - nedidelis įlinkis, maždaug 1,6x1,2 m dydžio. PADAV. A. Senovėje akmenį nešęs Velnias, užgiedojus pirmiesiems gaidžiams, Velnias jį pametė (AP; Kanarskas J., 1989); kiti mano, kad nešė Ragana, bet pamatė Velnią ir išmetė (Šliavas J., 1978). B. Prie akmens klaidindavo, žmogus ilgai vaikščiojo aplink akmenį, kol suvokė, kur esąs (AP; Kanarskas J., 1989). C. Sakoma, akmenį suskaldė perkūnas (AP). Žmonės manė, kad senovėje čia buvo kūrenta ugnis, nes žemėje ten buvo rasta anglių, pelenų. Žmonės ieškodavę pinigų (AP). Akmuo 300 m į ŠR nuo Kačaičių piliakalnio (*Ar-502*), juos skiria Mažosios Kartenalės upelis.

Š. AP (J.MICKEVIČIUS, 1959); KANARSKAS J., 1989, 20; ŠLIAVAS J., 1978, 24; V.V.

KALNALIS
(IMBARĖS SENIŪNIJA)

26. Salanto upės slėnis NASRAS - į ŠR nuo kaimo - gilus Salanto upės slėnis, besitęsiantis ties Kalnalio, Nasrėnų kaimais. PADAV. A. Sakoma, kad Nasro vardas slėniui likęs nuo to laiko, kada žemaičiai, užtvenkdami Salantą, sukliudydavo kryžiuočiams skverbtis

Pav. 44. Nasrėnai-Kalnalis, Salanto upės "įlanka" Atsiauta ir Nasrų tiltas

tolyn į kraštą. Nasro slėnyje daugelis jų nuskęsdavo tarsi patekę į nasrus (Kerbelytė B., 1969; LT; iš to kildinamas ir Nasrėnų k. vardas. - V.V.). B. Iš Salanto upės ties Kalnaliu girdisi balsas "*adyna bėngas, vuo žmuogaus nier*" (t.y. baigiasi valanda, bet dar nėra žmogaus. - M.U.). *Nasrų tiltu* vadinamas Nasrėnų tiltas per Salanto upę šalia gylės ("įlankos") upėje, turinčios apie 20 sieksnių gylio ir vadinamos Atsiautos vardu. Sakoma, toje gylėje daug kas prigeria (Vakarai, 1937a). Į R, ŠR nuo vietovės, Skaudalių ąžuolyne yra šventvietė (Nr.61), per ąžuolyną nuo Skaudalių, Kalnalio k. link eina lauko kelias, vadinamas Prancūzkeliu.

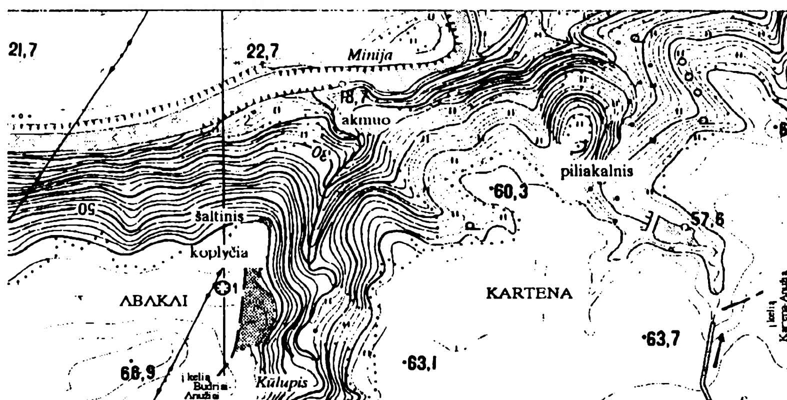
Š. LŽV (B. Kudarauskienė, 1935); M.U. L. Kerbelytė B., 1969, 90-92; LT, 656 (Nr.745); Vakarai, 1937a, 4; Vaitkevičius V., 1995a, 14.

Pav. 45. Kartenos Laumės akmens "karvės pėda". Aut. nuotr., 1995

KARTENA
(KARTENOS SENIŪNIJA)

27. AKMUO su KARVĖS, VELNIO PĖDA, LAUMĖS AKMUO (*akmuo su pėda Ar-506*) guli apie 60 m į P nuo Minijos up., 10 m į R nuo Kūlupio, jo dešiniajame krante, Minijos ir Kūlupio santakoje. Akmuo - smulkiagrūdis pilkšvas granitas, iki 2,95 m ilg.(PR-ŠV), apie 2 m pl. (ŠR-PV), 25-70 cm aukščio. Viršutinėje

Pav. 46. Kartenos Laumės akmuo ir šaltinis

plokštumoje yra keli įdubimai, laikomi "pėdomis" ("žmonės sako - akmuo yra su Velnio pėda". - Šliavas J., 1978). Ryškiausias įdubimas - ŠV viršutinės plokštumos dalyje, 17x15 cm dydžio, 1,5 cm gylio, laikomas karvės "pėda", be to, maždaug viduryje yra kelios į žmogaus pėdas panašios įdubos: 12x 5 cm, 2-4x10 cm dydžio. Š akmens šone matomos išgludintos raidės "PA" (Šliavas J., 1978). Padav. Žmonės čia net dieną matydavo laumes, drabužius velėjančias (AP). Akmuo - 300 m į V nuo Kartenos piliakalnio ir sen.gyvenvietės (*Ar-505*), datuoj. I tūkstantmečio viduriu - II tūkstantmečio pradžia (1263 m. Kartenos pilį sunaikina kryžiuočiai).

Š. 1986 m. I.Jablonskis žv., AS 1254/ 18(Abakai); AP, 1958 (A.Barikus); Kanarskas J., 1989, 22; Šliavas J., 1978, 25-26; V.V. L. IA, 57 (Nr.67);

28. ŠALTINIS - už Minijos upės skardžio, Kapeliais vadinamos kalvos šlaite į Minijos up. pusę. Sakoma, kad šaltinio vanduo turi gydomųjų savybių.

L. Kviklys B., 1991, 4/337.

29. ŠALTINIS - Minijos upės slėnio aukštumoje, į V nuo Minijon čia

Pav. 47. Kartenos (Abakų) Lurdas ir šulinys (dešinėje). Aut. nuotr., 1995

įtekančio Kūlupio, prie Abakų kaimo koplyčios, šalia žemiau koplyčios įrengto Lurdo, kur yra žmogaus ūgio Marijos statula. Ant šaltinio 1929 m. vieno ūkininko bernas įrengė šulinį, kartu jis įkūrė ir minimą Lurdą. Vieta laikoma šventa, puošiama, puoselėjama, - čia daromi įžadai. Į R - už Kūlupio - Laumės akmuo (Nr.27).

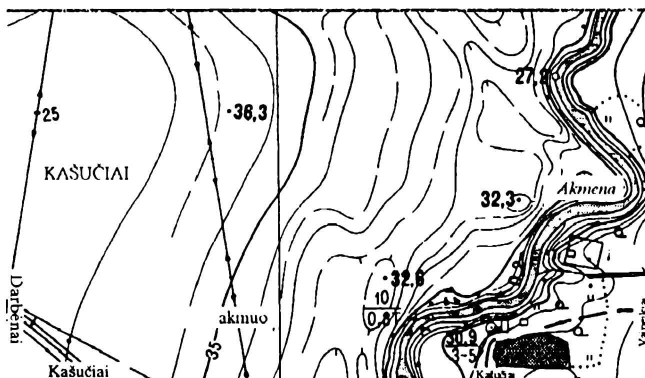
Š. V.V. L. Kviklys B., 1991, 4/337.

KAŠUČIAI
(DARBĖNŲ SENIŪNIJA)

30a. AKMUO su dubeniu buvo kaimo V dalyje, dešiniajame Akmenos up. krante, apie 150 m į V nuo upės, apie 400 m į Š nuo kelio Darbėnai-Kūlupėnai. Akmuo buvo 2,3 m ilg., 2,1 m pl., h= 1 m virš žemės. R akmens pusėje buvo iškaltas dubuo, kurio ilgis pagal Š-P ašį - 70 cm, plotis - 40 cm (Š) ir 60 cm (P). P dalyje akmuo vertikaliai tašytas norint jį suapvalinti, tačiau akmens šonai nebaigti tašyti. Šalia dubenio į Š, jo V puse eina maždaug 25 cm ilgio, 8 cm gylio gamtinis (?) griovelis. Akmuo sunaikintas melioratorių 7-8 dešimtmetyje. Akmuo gulėjo 500 m į P nuo Kašučių kapinyno (*Ar-489*), kur šalia Kašučių ež. esančioje kalvelėje aptikta II-IV a. kapų, apjuostų akmenų vainikais ir VIII-IX a. nedegintų mirusiųjų kapų.

Š. 1974 m. I.Jablonskis žv., AS 396/7-8; Kanarskas J., 1989, 23-24.

30b. KAŠUČIŲ EŽERAS - apie 9 ha ploto. Padav. Ežero vietoj buvo pieva, vakare čia žmonės grėbė, ir pas

Pav. 48. Buvusi Kašučių akmens vieta

juos atėjo vokietukas juoda skrybėle. Sako: "Bėkit visi laukan, kitaip skęsite". Žmonės neklausė, ir "tik štai didelis ežeras nusileido ant viršaus", kurie žmonės buvo prie krašto - išbėgo, kurie viduryje, tie "skęsdami sušuko ui, ui, ui". *"Ir dabar kas vakaras apie saulėlydį tie žmonės šaukia. Iš pradžių storai, paskui plonyn, plonyn ir vis šaukia ui, ui, ui"*. R, PR ežero pakrantėje yra kapinynas (*Ar-489*).

Š. LTR 1294/72.

KLAUSGALVIAI
(IMBARĖS SENIŪNIJA)

31. AKIVARAI. Spėjama, kad akivarai, apie kuriuos žinomas padavimas, telkšo į V nuo Klausgalvių ir į R nuo Klausgalvių, Medsėdžių kaimų, į ŠR nuo kelio Klausgalviai-Barzdžiai, ŠR-PV kryptimi pailgoje žemumoje. Čia telkšo maždaug dešimt įvairaus dydžio akivarų-kūdrų. PADAV. Sakoma, kad juose bėgdami skendo kryžiuočiai, tik jų galvos kurį laiką kyšojo. Jų buvo tiek daug, kad visą vietovę imta vadinti Klausgalviais (Jablonskis I., 1940).

Š. V.V. L. JABLONSKIS I., 1940.

KLIBIAI
(KRETINGOS SENIŪNIJA)

32. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu buvo kaimo bendrųjų ganyklų PV kampe, 340 m į Š nuo Klibių kapinių. Akm. - netaisyklingai apskrita viršutine plokštuma, kampuotas. Viršutinė plokštuma į kraštus nuolaidėjanti (nuo 14 iki 23 cm), yra 1,21-1,28 m skr. Akmens plotis ties kraštais - 61-72 cm, ties centrine dalimi - 86 cm, šonai - 30-45 cm atkarpoje nuo viršaus šiurkščiai tašyti, apatinė dalis nepaliesta. Viršuje, centre, šiurkščiai iškaltas 49-57 cm skr. ir 7-10 cm gylio dubuo plokščiu dugnu. Jo pakraščiais eina 3-4 cm pločio ir 1,5-3 cm gylio griovelis. 1971 m. akmenį išvertė melioratoriai, jis buvo perkeltas į Kretingos kraštotyros muziejų. Buvusioje akmens vietoje maždaug 25 m^2

plote I.Jablonskis pastebėjo daug suodžių ir angliukų, dirvožemio toje vietoje būta melsvai juodo.

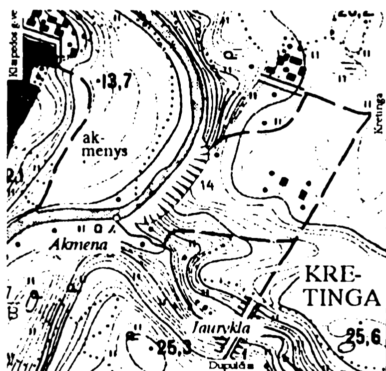
Š. Jablonskis I., 1981, 40-41; Kanarskas J., 1989, 69. L. Jablonskis I., 1971, 3.

33. AKMUO su PĖDA ir RANKOS ATSPAUDU buvo bendrose ganyklose, plokščias, su žmogaus pėdele ir rankos su penkiais pirštais atspaudu.

Š. LTR 3471/176.

KLUONALIAI
(ŽALGIRIO SENIŪNIJA)

34. AKMENYS menhira buvo aptikti 1924 m. Kretingos bendrojoje ganykloje tarp Kretingos glž. stoties ir Bajorų k., beveik ant pačio Akmenos up. dešiniojo kranto, priešais Jauryklos up. santaką su Akmena. Atkasus ir iškėlus didoką, bet iš viršaus vos matomą akmenį (1,2 m ilg., 1 m pl., h= 30-35 cm), buvo rasti keli tvarkingai sudėti

Pav. 49. Kluonalių akmenų radimvietė

Pav. 50. Kluonalių stabakūlis. P. Tarasenkos nuotr., 1924 (pagal: PA, 55, pav. 21)

trikampių bei keturkampių piramidžių pavidalo akmenys. Žemiau gulėjo dar keletas mažesnių akmenų. Po plokščiuoju gulėjo 4 trikampės 80-110 cm aukščio "piramidės" su apkalimo kai kuriose vietose žymėmis, 2 keturkampio pjūvio nuskeltomis viršūnėmis akmenys buvo 30-40 cm aukščio. Žemiau jų gulėjo dar apie 20 mažesnių akmenų, visi su skėlimo žymėmis, 10-30 cm aukščio. Kasant akmenis buvo pastebėta, kad žemė šioje vietoje buvusi judinta ir gerokai skiriasi nuo lauko dirvos. Tas maišytas sluoksnis baigėsi iškasus visus akmenis. P.Tarasenkos nuomone, tai buvusios šventvietės akmenys ("stabakūliai"). Tolesnis akmenų likimas nežinomas. Juos aptiko Klaipėdos akmenų apdirbimo

firmos "Granitas" savininkas J.Šeputis, greičiausiai jie buvo suskaldyti.

L. Kviklys B., 1991, 4/258-260 ("Bajorai"); LAM, 160 (Kretinga); Tarasenka P., 1924, 3; Tarasenka P., 1937; PA, 54-55.

KRETINGA

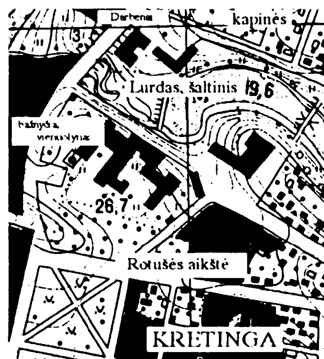
1602 m. pergalei prieš reformatus Žemaitijoje pažymėti J.K.Chodkevičius įkūrė Kretingos bernardinų vienuolyną (kartu su Kražių jėzuitų kolegija). Akmenos ir Pastauninko up. santakoje buvo pastatyti vienuolyno pastatai, kiek toliau į P - 1619 m. pašventinta bažnyčia. Bažnyčioje žmonės, jeigu juos apvogė, melsdavo šv.Antano pagalbos ieškant vagių, pavogtų daiktų, arklių ir pan.

35. AKMENYS. Tvarkant miesto Rotušės aikštę, buvo aptiktos tam tikros akmenų išsidėstymo sistemos liekanos. Akmenys buvo orientuoti tam tikromis kryptimis, sutampančiomis su Mėnulio ir Saulės azimutais. Sistema buvusi jau ankstesniais laikais suardyta (Klimka L., Žulkus V., 1989). Padav. (?) Velnias sumanė išnaikinti davatkas, nešė maišą akmenų ir papylė juos ant Kretingos miesto (LTR 1294/24).

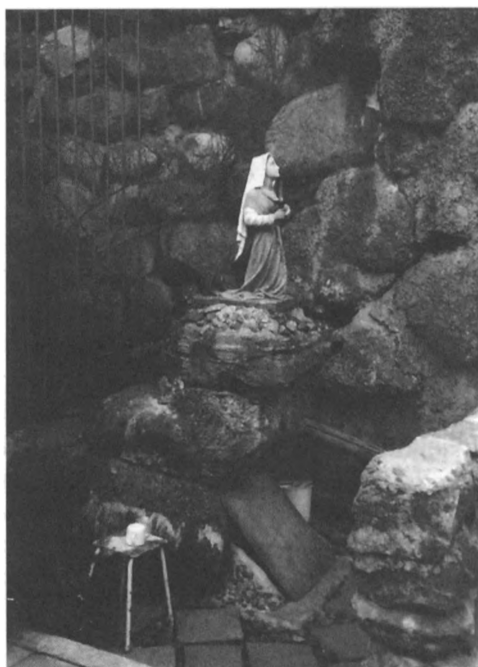
Š. LTR 1294/24. L. Klimka L., Žulkus V., 1989, 84-85.

36. ŠALTINIS. Prieš Antrąjį pasaulinį karą Pastauninko upelio slėnyje pranciškonų vienuoliai įrengė Lurdą, pritaikytą prie vietos aplinkos. Šaltinis pakliuvo į to Lurdo šulinėlį. Žmonės mano, kad šaltinėlis šventas dėl to, jog jis teka prieš Saulę (M.U.); šiandien atrodo, kad jis teka į V, PV).

Š. M.U. L. Vakarinės naujienos, 1989 07 21.

Pav. 51. Kretingos šaltinis, Rotušės aikštė

Pav. 52. Kretingos Lurdo šulinys. Aut. nuotr., 1993

AKMUO. Prie Kretingos vienuolyno PV kampo stovėjęs trikampio pjūvio akmuo, panaudotas saulės laikrodžiui, J.Mickevičiaus nuomone, praeityje buvęs menhiras.

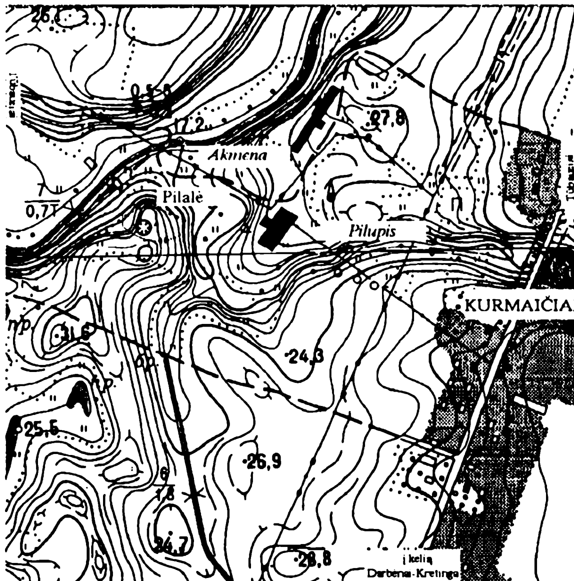
L. Mickevičius J., 1958, 4.

AKMUO su plokščiadugniu dubeniu (buvo *akmuo su dubeniu Av-1877*) buvo rastas Pastauninko upelyje. I.Jablonskis jį laikė aukuru. Akm.- 1,05 m skr., 20 cm gylio dubeniu viršutinės plokštumos centre. Tai girnoms pasirinktas akmuo.

Š. Kanarskas J., 1989, 31-32; Pranešimai 1968-1976, 13-14.

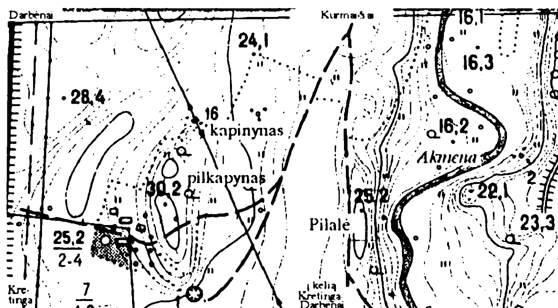
KURMAIČIAI
(KRETINGOS SENIŪNIJA)

37. PILALĖ (*piliakalnis Ar-518*). 1979-1980 m. archeologinių tyrinėjimų metu rastas 20 cm-1 m storio kultūrinis sluoksnis su lipdyta keramika, viena geležinė yla, 2 peiliukų dalys, galąstuvų fragmentai, molinės liejimo formelės, akmeninio trintuvo dalys, gabaliukas gintaro (ši archeologinė medžiaga leidžia piliakalnį datuoti I tūkstantmečio pr. Kr. pabaiga-III-IV a.). Buvo aptiktas ir keturkampis 3x2,6 m dydžio akmenėlių grindinys, į P, PV ir ŠR nuo jo - duobės iki 2 m skr. ir 1 m gylio su nuo ugnies suskeldėjusiais akmenė-

Pav. 53. Kurmaičių Pilalė

6. 3403

Pav. 54. Kurmaičių pilkapio - Pilalės vieta

liais, angliukais, lipdytomis šukėmis brūkšniuotu ir neryškiai grublėtu paviršiumi. ŠV-V kryptimi šalia grindinio aptiktos stulpaviečių eilės. V.Daugudžio nuomone, tai kulto paskirties statinys šventvietėje (Daugudis V., 1982).

Š. 1979-1980 M. A.MERKEVIČIUS TYR., AS 802. L. DAUGUDIS V., 1982, 37.

38. PILKAPIS PILALĖ buvo į PV nuo Kurmaičių kaimavietės, dešiniajame Akmenos up. krante, apie 60 m į R nuo Kurmaičių pilkapių ir kapinyno (*Ar-519*). Tai nedidelė kalvelė, buvusi apie 12 m skr. ir 1,5 m aukščio (nuo upės 7-8 m). Prieš 1926 m. (ar 1936-39) kalvą nukasė kaimo elgeta N.Tamošauskas, ieškodamas lobių. PADAV. A. Sapnavo, kad ant kalno užkasti kielikai, vyskupų lazdos, monstrancijos, bažnytinės brangenybės, auksinis dievaitis (Kanarskas J., 1989b). B. Sumos laiku iš kalno išeinąs kunigas bažnytiniais rūbais, laikąs pamaldas, o po to vėl išnykstąs (Kanarskas J., 1989b). C. Sakoma, kad iš Akmenos upės daubos eina urvas į kalno požemį (Kanarskas J., 1989b). D. Pilalė - švedų kariuomenės stovyklos vieta (VAK).

Pilalė buvo Kurmaičių pilkapyno teritorijoje; nukasdamas Pilalę, elgeta N.Tamošauskas rado degintinių kaulų, anglių, pelenų, kardą, 2 ietigalius, papuošalų, puodų šukių. Pats pilkapynas datuoj. V-I a. pr. Kr., II a., III-IV a. po Kr.

Š. KANARSKAS J., 1989B, 79-81; VAK 18/35, 55. L. NAGEVIČIUS V., 1926.

39. ŠVENTO JONO ŠALTINIS tekėjo kaimo viduryje, į V nuo kelio Kurmaičiai-Tūbausiai. Šalia stovėjo koplytėlė, kurioje buvo šv.Jono Krikštytojo statula. Upelis sunyko po to, kai

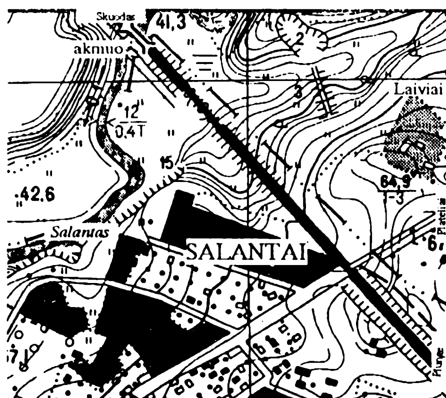
Pav. 55. Kurmaičių vieta "pas Joną" prie šv. Jono šaltinio. Aut. nuotr., 1993

buvo pataisytas gretimas kelias. Kaimo gyventojų per Kryžiaunas dienas čia buvo renkamasi giedoti gegužinių giesmių.

Š. V.V.

LAIVIAI
(IMBARĖS SENIŪNIJA)

40. AKMENYS LAUMĖS KŪLIS (*mitologinis akmuo Av-500*) guli per 1 km į Š-ŠR nuo Salantų m. bažnyčios, Salanto upelyje, po tiltu Skuodo-Plungės kelyje. Laumės kūlio vardu vadinami 3 vienas šalia kito esantys akmenys, tačiau neteisingai manoma juos esant vieno akmens skeveldromis. Tai gamtos darinys. Šiaurinis akmuo apie 3,4 m pl., 40 cm storio, h=1,7 m; pietinis, nutolęs nuo šiaurinio 80 cm, yra 3 m pl., 1,3 m storio, h=1,65 m. Nuo pastarojo akmens 60 cm į V yra trečias - mažiausias - 1,25 m ilg., 50 cm storio, 60 cm aukščio akmuo. Padav. Ant akmens skalbdavosi laumės. "*Kadaise, laumėms besiskalbiant, užėjo perkūnas bildėti. Laumės norėjusios baigti skalbtis. Užėjęs virš jų perkūnas*

Pav. 56. Salantų (Laivių) Laumės akmuo

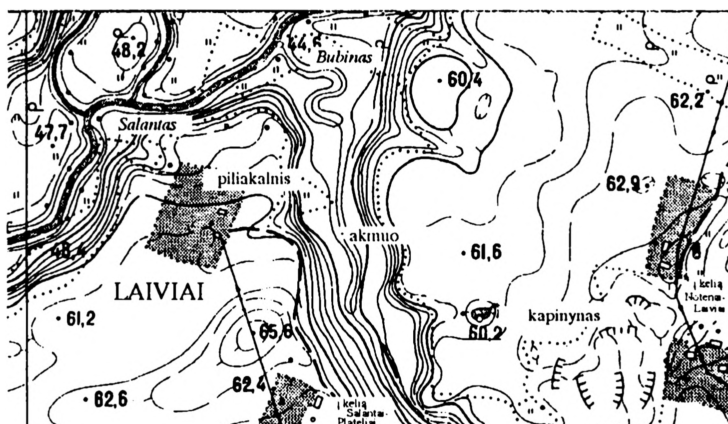

Pav. 57. Laivių (Salantų) Laumės kūlis. Aut. nuotr., 1994

trenkė į besiskalbiančias laumes, kartu ir akmenį perskėlė į dvi dalis" (AP; Kanarskas J., 1989). Senesnieji žmonės drausdavo į šią vietą eiti paaugliams ir vaikams. Sakydavo, kad ten daug nuskęsta. Sekmadienį (ypač mišių metu) paaugliams neleisdavo ten žvejoti, kad Laumė neįtrauktų į vandenį (V.V.).

Š. AP (J.Mickevičius, 1960); Kanarskas J., 1989, 39; V.V. L. IA, 57 (Nr.68); Vaitkevičius V., 1995a, 13.

41. LAUMĖS KŪLIS (*la 1993 m. 01-8-304*) guli apie 550 m į P-PR nuo Salanto-Bubino up. santakos, einant pagal Bubino (Matupio) upelio vagą, Bubino upelio viduryje. Akmuo pilkai balkšvas, pailgas (Š-P), apie 1,7 m ilg., 1,2 m pl., h=1,3 m. (virš vandens paprastai kyšo 50 cm). Viršutinėje akmens dalyje - nedidelis įdubimas, primenantis pėdas (10x15 cm dydžio) Padav. A. Akmuo buvo senovės pagonių šventykloje, ant jo buvo aukojamos aukos dievams (Kanarskas J., 1989). B. Ant akmens naktimis skalbdavusios laumės, žmonės girdėdavo jas teliuškuojant, matydavo judant kažką balsvą

Pav. 58. Laivių Laumės akmuo

(Šliavas J., 1978). Akmuo yra 50 m į PR nuo Laivių (Erlėnų) piliakalnio (*Ar-494*) teritorijos P taško, 270 m į ŠV nuo saugomos Laivių kapinyno (*Ar-495*) teritorijos V taško. Kapinynas datuoj.VIII-XIII a., žinomi ir IV-VII a. radiniai.

Š. Kanarskas J., 1989, 88; Šliavas J., 1978, 46. **L.** Vaitkevičius V., 1995a, 13.

Pav. 59. Laivių (Bubino) Laumės kūlis. Aut. nuotr., 1993

LAUKŽEMĖ
(DARBĖNŲ SENIŪNIJA)

ALKOS KALNAS minimas Laukžemės adresu. Greičiausiai supainiotas su Naujosios Įpilties Alkos kalnu.

L. AL, 4(Nr.460); Būga K., 1924, 59.

LENDIMAI
(DARBĖNŲ SENIŪNIJA)

42. KUNIGO VINGIAI. P.Tarasenkos duomenimis, Kunigų vingiai - pievos tarp Benaičių ir Lendimų kaimų. B.Smigelskis 1856 m. nurodė tą vietą esant arčiau Senosios Įpilties - į V nuo kaimo, ten, kur sausai, gerai galima prieiti prie Šventosios. Dabar Kunigo vingiais vadinama paupio lanka 700 m į ŠV nuo Juodupio tvenkinio Sen. Įpiltyje. Padav. Čia buvo apkrikštytos minios lietuvių (LTR 2013/2; VAK).

Š. LTR 2013/2; VAK 18/174; V.V.

LAUMALĖS
(ŽALGIRIO SENIŪNIJA)

Kaimas įsikūręs pelkėtoje Žalgirio girioje - ąžuolyne. 1,1 km į PR - Raguviškių k. Balniaus kūlis, šventas šaltinis (Nr.54). PADAV. Seniau čia gyveno žmogus pavarde Laumakis, nuo to ir kaimas gavo Laumalių pavadinimą.

Š. LŽV (A. PORUTYTĖ, 1935)

MARTYNAIČIAI
(KARTENOS SENIŪNIJA)

43. PILIAKALNIS (*Ar-508*). PADAV. Ant kalno buvusi švedų maldykla.

Š. VAK 18/264.

NAUJOJI ĮPILTIS
(DARBĖNŲ SENIŪNIJA)

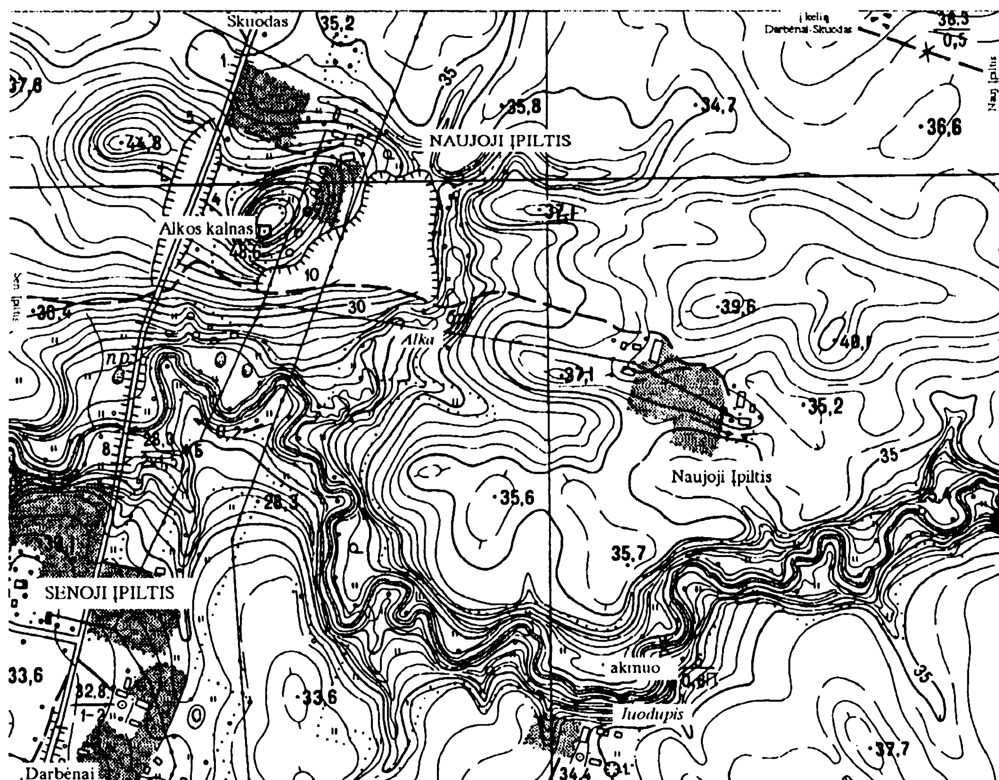
44a. ALKUPIS - 0,5 km ilg. Juodupio dešinysis intakas, teka Alkos kalno (Nr.44b) R puse. Naujosios Įpilties kaimo ribose į Juodupį ir įteka.

L. LE 1/328; VARDYNAS, 5.

44b. ALKOS KALNAS (*alkakalnis Ar-523*) - 50 m į V nuo kelio Darbėnai-Skuodas, 150 m nuo Alkupio up., apie 100 m į Š nuo Juodupio. Kalnas 115 m ilg. (Š-P), apie 60 m pl., viršuje - apie 35 m skr. aikštelė, kalva terasomis žemėja į ŠR pusę, kiti šlaitai kiek statesni, apie 15 m aukščio. 1930 m. ant kalno pastatyta dabartinė medinė kaimo koplyčia. *Aukuro akmuo,* kuris minimas padavime, sunaikintas maždaug XX a. pradžioje. Pasakojama, kad buvusioje (spėjamoje) akmens vietoje aplinkinių kaimų jaunuoliai, išeidami į armiją, dėdavo vainikus iš gėlių ir medžių lapų (Kanarskas J., 1989). PADAV. A. Ant kalno (kiti teigia: ant čia buvusio Aukuro akmens) senovės lietuviai dievams aukodavę (degindavę) aukas, buvo nuolat kūrenama vaidilučių šventoji ugnis (Kanarskas J., 1989; LT; V.V.). B. Ant kalno buvusi šventovė nugrimzdo į žemę (Pleškys A., 1927). C. Ant kalno dega užburti pinigai (V.V.). D. Per sapnus žmones kažkas ragindavo statyti ant kalno bažnyčią; kalno viršuje užkasus skrynią pinigų, skirtų bažnyčiai pastatyti, Velnias dalį jų perkėlęs į kitą vietą, tada ir pinigų užteko tik koplyčiai pastatyti (Šliavas J., 1978; V.V.). E. Vakarais arba sekmadienį per sumą praeiviai matydavo iš kalno išjojantį kariuomenės būrį (Kanarskas J., 1989a). F. Vėlų rudenį, pavasarį, naktimis (vakarais) iš kalno išeidavusios žvakelės, pavaikščiojusios Alkupio, Juodupio krantais, grįždavo (Kanarskas J., 1989a). G. Kartą matė nuo šlaito besiritantį rato pavidalo kamuolį, kurio viduryje buvo išsigimėlis (V.V.). H. Sakoma, apylinkėse yra buvęs "Šventasis

Pav. 60. Naujosios Įpilties Alkos kalnas. Aut. nuotr., 1993

Pav. 61. Naujosios Įpilties Alkos kalnas, Laumės akmuo, Alkos upelis

miestas" (Pleškys A., 1927). Vakare, naktį praeiviai vengia kalno (V.V.).

Žmonės lig šiol ant kalno renkasi Sekminių antrą dieną gegužinių pamaldų, giedoti Marijos litanijų. Anksčiau rinkdavęsi pasimelsti ir sekmadieniais. Nuo senų laikų vietos gyventojai, susirgę niežais ar kitom nesunkiom ligom, pasižadėdavo apeiti keliais koplyčią, paaukoti smulkių pinigų, pasimelsti. Po pamaldų per Sekmines ant kalno vykdavo gegužinės. 150 m į Š nuo kalno yra I tūkstantmečio sen. gyvenvietė. Alkos kalnas yra 1,2 km į ŠR-R nuo Senosios Įpilties piliakalnio I ir sen.gyvenvietės (*Ar-525a*).

Š. 1948 m. LII žv., AS 1/26 (Sen. Įpiltis); Kanarskas J., 1989, 85; Kanarskas J., 1989a, 121-123; Šliavas J., 1978, 38; VAK 19/271; V.V. L. Kudaba Č., 1977, 73; LAM, 232 (Sen.Įpiltis; Pakelėje į Skuodą yra Alkos kalnas); LT, 623 (Nr.690); Pleškys A., 1927, 18-20; Šidiškis T., 1995, 5 (pateikia Senosios Įpilties Marijos kalno padavimą).

44c. DAUBOS, PIRTIES, LAUMĖS KŪLIS (*Ia 1993 m. 01-8-304)* guli 600 m į PR nuo tilto per Juodupį, kelyje Suodas-Darbėnai, dešiniajame Juodupio krante, dauboje, apie 15 m į Š nuo upelio vagos. Akm.- tamsiai pilkas, stambiagrūdis, plokščias, 8,5 m ilg., 6,5 m pl., h=1,5-1,9 m granitas. Viršutinė akmens dalis nežymiai įdubusi, akmens paviršiaus plotas - 22 m^2. Sakoma, akmuo esąs su Laumės (arba "bež-

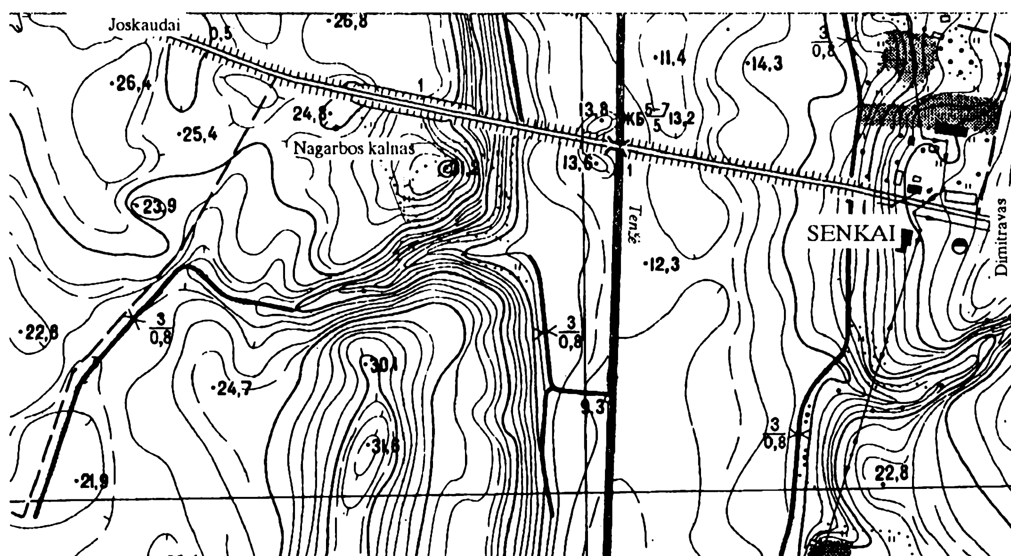
džionės") pėda, todėl vadinamas Laumės akmeniu (V.V.). PADAV. A. Nakties metu praeiviams ties akmeniu rodydavusios šmėklos. Vėlais vakarais iš daubos nuo akmens pasirodydavo žvakelė, eidavo į Alkos kalną (AP). B. Sakoma, ant akmens stovėjus pirtį, kur šeštadieniais po darbų perdavosi mergos, vaikai ir ūkininkai (Kanarskas J., 1989). Dauboje prie akmens jaunimas rengdavo gegužines, buvo šokama ir ant akmens. Akmuo - 630 m į PR nuo Alkos kalno.

Š. AP (J.MICKEVIČIUS, 1959); KANARSKAS J., 1989, 60; V.V. L. IA, 58 (NR.76).

NEGARBA
(KRETINGOS SENIŪNIJA)

45. NAGARBOS, OČERIŲ KALNAS (*piliakalnis Ar-535*) - tai piliakalnio aikštelė, juosiama pylimo (iš ŠV - 7 m, iš PR - 2 m aukščio), jo suformuotoje dubens pavidalo aikštelėje - užpelkėjusi kūdra, apie kurią sukasi daugelis žmonių pasakojimų. PADAV. A. Ant Nagarbos ir Rūdaičių Alkos kalnų (Nr.54) gyveno milžinai, kurie rankomis vienas kitam paduodavo kirvį (Buračas B., 1936). B. Kalne esąs (nuskendęs) dvaras, miestas ar pilis, toje vietoje atsiradusi kūdra. Metus į kūdrą akmenuką, šis negreit nukrisdavo. Užburtoji kalno panelė (karalaitė) išeina iš kalno su lėkšte rankose, ant kurios tupi rupūžė ir prašo, kad ją išvaduotų - pabučiuotų. Iš kalno išeina Očeris (Velnias), kuris žaidžia su piemenimis (Balys J., 1949, 75; LT, 641; V.V.). "*Seniau šventomis dienomis sumos laike ant Nagarbos kalno šokdavo ir puotaudavo kokie tai ponai ir ponios*" (LTR 1294/21).

Ant kalno būta plačiai pagarsėjusios vaiduoklių vietos. Netgi vykdant žemės reformą, neatsirado norinčių gauti žemę ten, kur esąs šitas kalnas. Vis dėlto pavasariais čia vykdavo jaunimo gegužinės, vakaronės (V.V.). Per Jonines

Pav. 62. Negarbos k., Nagarbos kalnas

Pav. 63. Negarbos k. Nagarbos kalnas. A. Merkevičiaus nuotr., 1966

(06 23-24) visą naktį linksmintasi, deginti laužai, bet didžiausia šventė būdavusi šv.Petro dieną (06 29). Ir Sekminių antrą dieną, pasilinksminus Joskaudų (Kadagynų) šventvietėje (Nr.18b), buvo pereinama ant šio kalno. Užfiksuotas įdomus paprotys, susijęs su kalnu: "*Kitą kartą buvom maži, gąsdin tėvai; ant Nagarbos kalno, krante iškas skylelę (duobutę) ir sakys: " Vaikai, eikit prie poterių. Ten velniuks, būkit geri". Ir poteriaudavom ten ar kur kitur*" (pasak. A.Bumbulis, g. 1901 m., Rūdaičių k. Užr. 1993 - M.U.). Vasaros saulėgrįžos rytą (06.24) žiūrint nuo Rūdaičių Alkos kalno, Saulė pateka per Nagarbos kalną (Šlapkauskas V., 1988). Į Kretingos muziejų 1925 m. pateko ant kalno po velėna rasti žalvariniai karoliai, užverti ant žalvarinės vielos, du mėlyno stiklo karoliai, žalvarinė plonos vielos įvija. Šalia kalno - sen. gyvenvietė. 1 km į Š, Joskaudų miško pakraštyje, - Negarbos (Jazdų) kapinynas (*Ar-536*), datuoj. X-XIII a., į ŠR, už Tenžės up., - Senkų kapinynas (*Ar-544*), datuoj. III-IV a., dar toliau yra Dimitravo kapinynas (*Ar-488*), datuoj. IX-XII a.

Š. 1966 M. LII žv., AS 246/38-39; LTR 1294/21; VAK 19/70-71; V.V. L. Balys J., 1949, 75; Buračas B., 1936, 3; LT, 641; Šlapkauskas V., 1988, 47.

PADVARIAI
(KRETINGOS SENIŪNIJA)

46. AUKURO AKMUO su plokščiadugniu dubeniu (buvo *akmuo su dubeniu Ar-484)* buvo Padvariuose, apie 30 m nuo Akmenos up. kairiojo kranto, buvusio moterų vienuolyno

Pav. 64. Padvarių akmuo Kretingos muziejaus kieme. Aut. nuotr., 1993

kieme, apie 25 m į PV nuo pagrindinio korpuso P galo. Perkeltas į Kretingos kraštotyros muziejų. Akmuo - raudonas, stambiagrūdis granitas, viršutinė, apskritoji jo plokštuma į vieną pusę nuolaidėja ir atrodo neapdirbta, plokštumos skersmuo - 1,09 m. Iškalto plokščiadugnio dubens skersmuo - 44-45 cm, dubuo - 10 cm gylio. Akmens šonai dailiai nutašyti, jų aukštis - 81-93 cm. Akmuo buvo aptiktas gulintis ant šono.

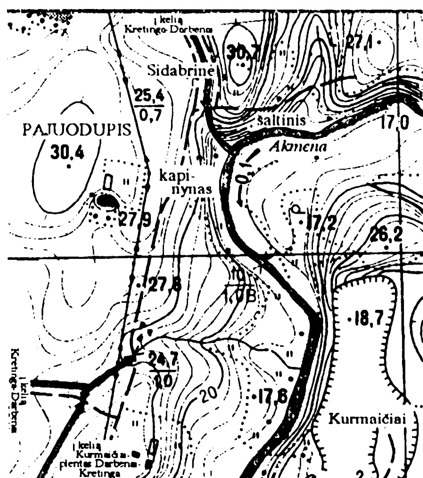
Š. AP (J.Mickevičius, 1959); V.V. L. Jablonskis I., 1964, 114; IA, 57 (Nr.69).

47. AKMUO. Vieta nežinoma. Padav. Ant akmens giedodavo gaidelis, žmogus matė paršelį, kuris staiga prapuolė.

Š. LTR 3471/183.

PAJUODUPIAI
(KRETINGOS SENIŪNIJA)

48. SIDABRINĖS KALNAS (buvo *pilkapiai Av-524*; dabar *senkapiai IP-2466/A*) - į ŠV nuo Kurmaičių, dešiniajame dabartinio Akmenos upės tvenkinio krante, į P nuo Juodupio ir Akmenos up. santakos. Kalnas - 50x 48 m dydžio, h=5 m, ŠR dalyje - kapeliai. PADAV. A. Vardas Sidabrinė kilęs iš ten augančių gėlių, panašių į sidabrą (V.V.). B. Kalne yra turtų, buvo atvažiavę jų ieškoti, bet iškasti sutrukdė Pirmasis pasaulinis karas. Sapne buvo raginama eiti kasti kalne paslėptų pinigų (Kanarskas J., 1989b). C. Ant kalno vaidendavosi - sekmadienį, sumos laiku, aviečiaujant pašlaitėje prie koplytėlės, išeidavo graži žydraakė moteris, todėl sekmadienio vidurdienį žmonės kalno vengė. Kad nesivaidentų, ant kalno ir buvo pastatyta koplytėlė; ten stovėjo Nazariečio statula, garsėjusi stebuklais (Kanarskas J., 1989b; dabar statula Tūbausių bažnyčioje). Čia buvo renkamasi melstis šv.Morkaus (04.25) dieną, Kryžiaunomis dienomis. Kalno R pašlaitėje būta tuo pačiu Sidabrinės

Pav. 65. Pajuodupių Sidabrinė ir buvusi šaltinio vieta

vardu vadinamo *šaltinio*, kuris R kryptimi tekėjo į Akmenos upę, dabar apsemtas tvenkinio. Pasak padavimų, prie šaltinio paslėpta begalinių turtų, aukso ir sidabro (Kanarskas J., 1989b). Į PV nuo kalno tirtas V-VII a. Kurmaičių-Pajuodupių kapinynas. Priešingame Akmenos up. krante, 600 m į R, yra Kurmaičių piliakalnis (Nr.37).

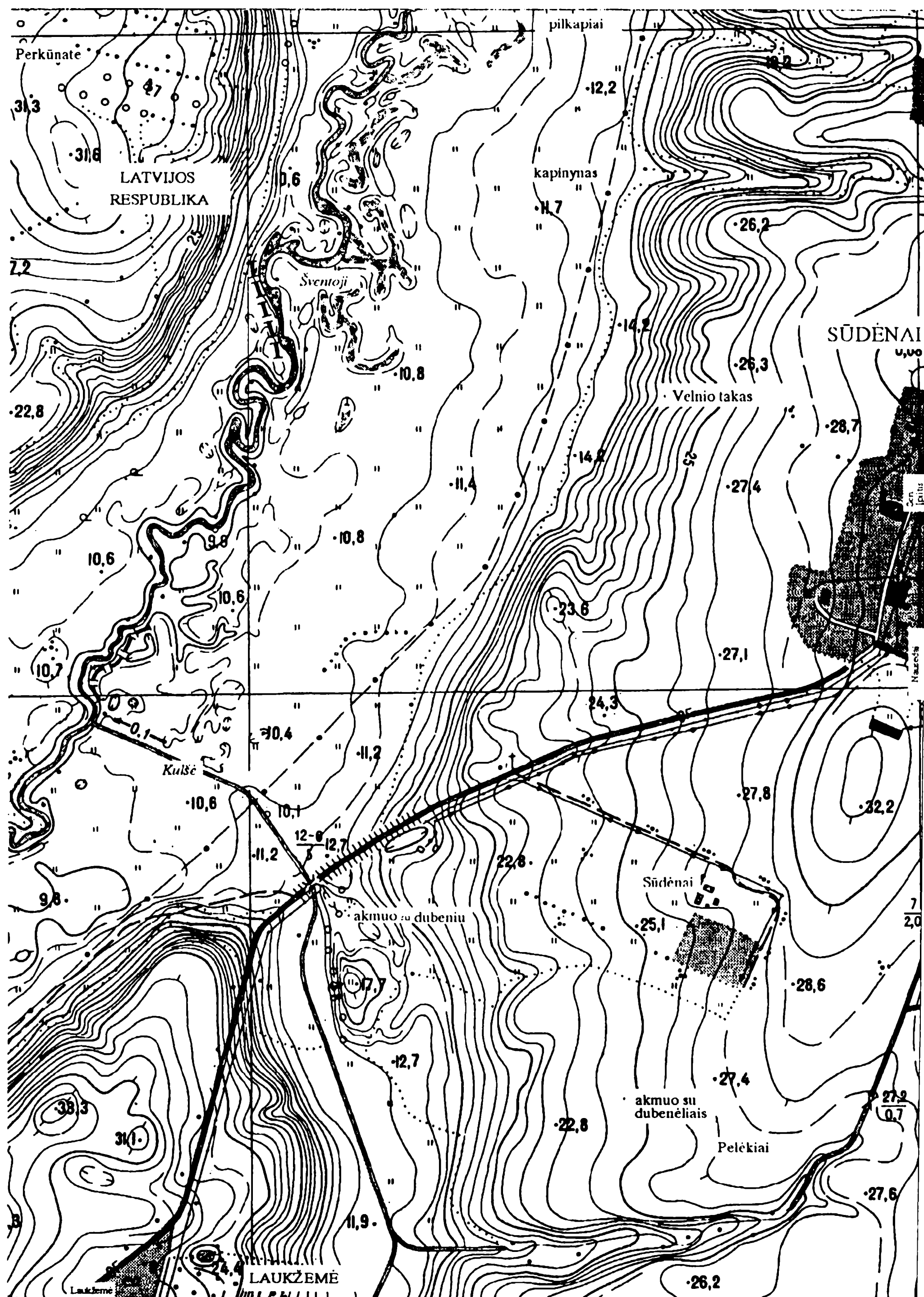
Š. KANARSKAS J., 1989B, 157-159, 211-215; V.V.

PELĖKIAI
(DARBĖNŲ SENIŪNIJA)

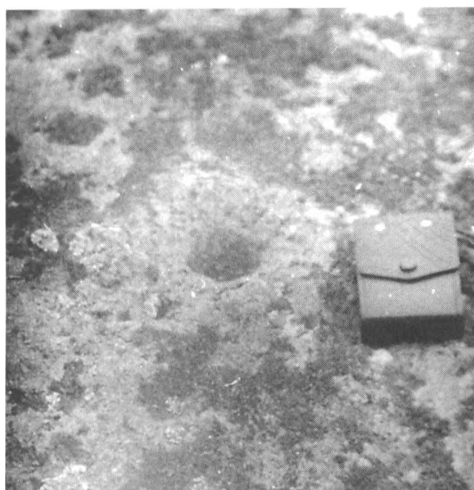
49. VELNIO AKMUO (*mitologinis akmuo Ar-524*) - 560 m į PR nuo tilto per Kulšės up., Laukžemės-Sen. Įpilties kelyje, 400 m į ŠR nuo Kulšės ir Daubalio up. santakos, 200 m į Š nuo Duobulio up. Akmuo rausvas, stambiagrūdis granitas, trikampės formos, smaigaliu nukreiptas į V. Dydis: 5,8 m ilg., 4,3 m pl., h=90-120 cm nuo žemės. Akmens paviršius plokščias, lygus, tik vidurinėje dalyje - maždaug 90x70 cm dydžio ir 3 cm gylio įduba. Plokštumoje išgludinti ar išsukti dubenėliai. Daugiausiai jų 3-4,5 cm skr., 0,5-1 cm gylio, taip pat keletas 5,5-6 cm skr., vienas, atrodytų, iškaltas (7,5 cm skr., 6 cm gylio). Dubenėliai susipietę P plokštumos dalyje, 1 m^2 plote. Suskaičiuoti 89 dubenėliai (nurodoma net 181 - Dakanis B., 1984). Į akis krentančių konfigūracijų dubenėliai tarpusavyje nesu-

Pav. 66. Pelėkių akmuo. Aut. nuotr., 1993

Pav. 67. Sūdėnų akmuo su plokščiadugniu dubeniu, Velnio takas, Pelėkių akmuo su dubenėliais

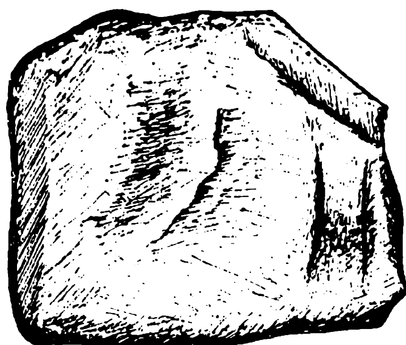
Pav. 68. Pelėkių akmens didysis dubenėlis. Aut. nuotr., 1993

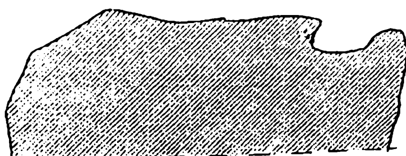
daro. Prie akmens šono yra du plokšti akmenys, panašūs į laiptus. Sakoma, kad ant akmens yra Velnio "pėdų" (V.V.). ŠV pusėje iš po akmens tryško *šaltinėlis*, kurio vandens atsigerti ateidavo žmonės, dirbdami laukuose (V.V.). PADAV. A. Sakoma, naktimis ant akmens šoka velniukai (V.V.). B. Šnekėdavo, kad čia pasirodo šmėklos (LTR 3471/882). Vietos mokytojai, atvedę vaikus prie akmens, pasakodavo, kad čia senovėje vaidilutės kūrendavo ugnį, kalbėdavo apie aukas (V.V.). Naktimis vengta eiti pro šalį. Miglotai menama, kad prie akmens jaunimas rengdavo šokius. 500 m į ŠV - Sūdėnų akmuo su plokščiadugniu dubeniu (Nr.63a). Už 1,2 km į R yra Žynelių kaimas.

Š. LTR 3471/882; ŠLIAVAS J., 1978, 34-35(APIE 100 DUOBUČIŲ); V.V. L. DAKANIS B., 1984, 107; LGP, 136.

PLOKŠČIAI
(DARBĖNŲ SENIŪNIJA)

50. AKMUO su dubeniu, buvo rastas V kaimo dalyje, kanalizuoto Juodupio up. dešiniajame krante, apie 300

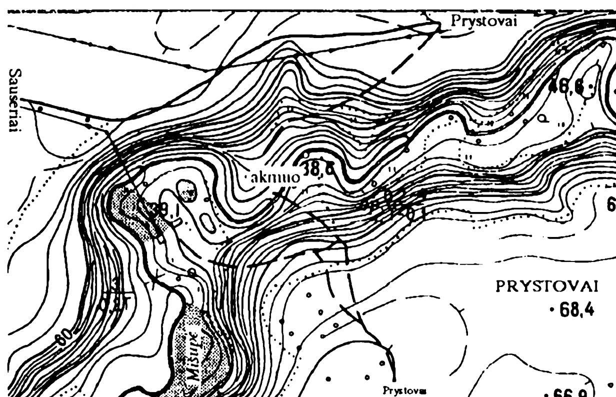
Pav. 69. Plokščių akmuo (pagal: Jablonskis I., 1971, 135, pav. 5)

m į PR nuo Grūšlaukės (Plokščių) ąžuolo (gamtos paminklas). Tikroji buvusi vieta - per 250 m į ŠV, 50 m nuo ąžuolo. Gulėjo viršumi į apačią. Akmuo sunaikintas apie 1970 m. Jis buvo 2,65 m ilg., 2,3 m pl. (P) ir 1,5 m pl. (Š), h=1,2 m. Siauresniame akmens gale iškaltas pailgas lovelio formos dubuo (105x37 cm dydžio ir 23 cm gylio).

Š. KANARSKAS J., 1989, 43-44; L. IA, 58 (NR.70); JABLONSKIS I., 1967, 4; JABLONSKIS I., 1971, 133-136.

PRYSTOVAI
(KŪLUPĖNŲ SENIŪNIJA)

51. ČERAUNINKO KŪLIS (*Ia 1994 m. 01-8-377*) guli V kaimo dalyje, 140 m į PR nuo kelio Sauseriai-Prystovai, 950 m į P nuo geležinkelio Klaipėda-Radviliškis, apie 150 m į ŠR nuo J.Domarkui priklausiusios

Pav. 70. Prystovų Čerauninko akmuo

Pav. 71. Prystovų Čerauninko akmuo. Aut. nuotr., 1994

sodybos, 60 m į Š nuo Mišupės up., dešiniojo jos kranto šlaite. Akm. pailgas PV-ŠR kryptimi, lygia viršutine plokštuma, 2,5 m ilg., 2,3 m pl. (ŠR), 1,2 m (PV), h=70-110 cm. Nuo ŠR krašto 90 cm - ištrupėjimas, primenantis "pėdas". Tikrąja "Velnio" pėda reikėtų laikyti duobutę 36 cm nuo PR akmens plokštumos krašto į ŠV, 76 cm į P nuo Š krašto. Duobutė apie 6 cm skr. ir 2 cm gylio. Akmuo buvo painiojamas su konglamerato uola, esančia Mišupės up. kairiojo kranto slėnyje į PV nuo J.Domarkui priklausiusios sodybos sodo. PADAV. Kartą šventą dieną ant akmens sėdėjo žmogus ir labai keikė kaimyną. Besikeikdamas jis prilipo prie akmens ir išbuvo taip per dieną ir per naktį. Iškėlęs rankas dangun prisiekė, kad kol gyvas būsiąs, niekad nesikeiks. Tik tada atlipo nuo akmens (pasak. J.Domarkas, g. ~ 1865 m. Prystovų k. Užr. 1935 - LŽV). Sakoma, akmenį suskaldė Perkūnas (V.V.). Šalia minimas ir kitas akmuo, vadinamas "Žalčio kūliu" (LŽV). 1995 m. nelokalizuotas.

Š. JABLONSKIS I., 1981, 42-43(KLAIDINGAI TAPATINA SU KONGLAMERATO UOLA); LŽV (S. VILKYS, 1935); V.V. L. IA, 58 (NR.71) (KLAIDINGAI TAPATINA SU KONGLAMERATO UOLA); PA, 76 (NR.160).

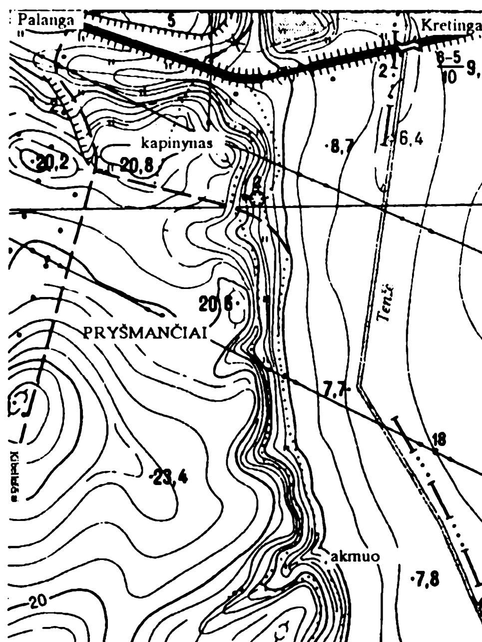
AKMUO. Mišupės up. kair. kranto pusiasalyje, ties kelio iš Sauserių į Prystovus tiltu per Mišupę, apie 100 m į V nuo jo. Iki suskaldant, akmuo buvęs 2,65 m ilg., 1,95 m pl., h=75-120 cm. Visos suskaldytos jo dalys tebeguli

vietoje. I.Jablonskio aprašyto ir nubraižyto dubens (80x62 cm dydžio, 20 cm gylio) akmuo neturi ir greičiausiai niekada neturėjo.

Š. 1974 m. I.Jablonskis žv., AS 396/5-6; Kanarskas J., 1989, 45-46; V.V.

PRYŠMANČIAI
(KRETINGOS SENIŪNIJA)

52. LAUMĖS KŪLIS (*mitologinis akmuo Ar-539*) - 600 m į P nuo senojo kelio Kretinga-Palanga, maždaug 150 m į V nuo Tenžės up., upės slėnio šlaite, prie "Žydo gerklės" pievos. Tai rausvas stambiagrūdis granitas - trikampės formos, 2,8 m pl., 1,3 m storio, h=2,6 m (R), V kraštas užneštas žemėmis. Šoninė R plokštuma suskeldėjusi, grioveliai kiek primena didelį

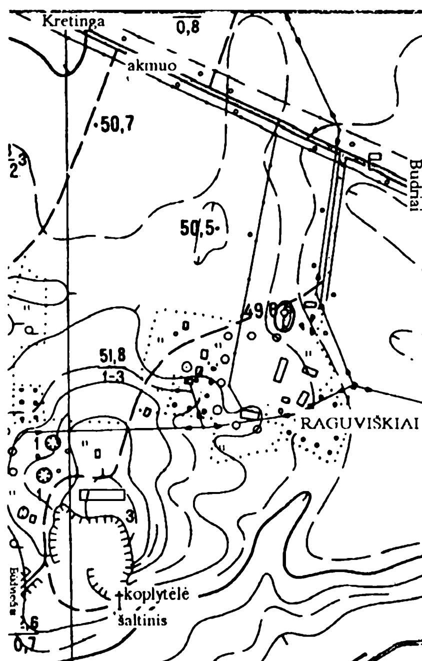
Pav. 72. Pryšmančių Laumės akmuo

ženklą "#". Padav. A. Vadinamas Laumės kūliu, nes ten, Tenžės upėje, laumės skalbdavusios skalbinius (Šliavas J., 1978; laumės ateidavo ant akmens skalbinių skalbti. - AP). B. Laumė nepatiko Perkūnui, todėl Perkūnas į ją trenkdavo, bet pataikydavo vien į akmenį (AP). Vietos gyventojai bijodavo pro Laumės akmenį naktimis eiti, čia vaidenosi, jis klaidino (AP). Akmuo yra 550 m į PR nuo Pryšmančių kapinyno I (*Ar-537*), datuoj. VIII-XIII a. ir apie 600 m į ŠR nuo kapinyno II (*Ar-538*), datuoj. III-V a. Į P nuo pastarojo aptikta ir ankstyvesnių pilkapių liekanų.

Š. AP (J.Mickevičius, 1959); Kanarskas J., 1989, 47-48; LŽV (B.Zaleckienė, 1935); Šliavas J., 1978, 17; VAK 18/162. L. IA, 58 (Nr.72); Mickevičius J., 1958b, 4; PA, 71 (Nr.79).

RAGUVIŠKIAI
(ŽALGIRIO SENIŪNIJA)

53a. BALNIAUS KŪLIS (buvo *mitologinis akmuo Ar-553*; dabar *la 1993 m. 01-8-304*) - 1,5 km į V nuo Raguviškių gyvenvietės centro, 23 m į PR nuo kelio Kretinga-Raguviškiai, ariamame lauke, nutolęs per 30 m į PR nuo Jokūbavo g-jos Žalgirio miško 5 kvartalo ŠR kampo. Prieš Antrąjį pasaulinį karą akmuo gulėjo Žalgirio miško (ąžuolyno) ribose. Tai - pilkas granitas, pailgas V-R kryptimi, yra gulėjęs taip, jog atrodė per vidurį natūraliai įdubęs ("perlūžęs" - iš čia panašumas į balną). Akmens dydis: 3,4 m ilg., vidutiniškai 70 cm pl., h=1,5 m nuo žemės paviršiaus (R) ir 1,3 m

Pav. 73. Raguviškių Balniaus akmuo, šaltinis

Pav. 74. Raguviškių Balniaus kūlis. Aut. nuotr., 1993

(V). "Balno"- įdubos dydis - 147x50 cm. Dabar akmuo paverstas ant Š šono. PADAV. A. Velnias ant akmens - balno - jojo, bet paskui metęs paliko (V.V.). B. Napoleono kareiviai traukdamiesi užkasė po akmeniu pinigų, kuriuos degant praeiviai dažnai matydavo (Kanarskas J., 1989). Kai kas mėgino pinigus kasti, bet niekam nepasisekė (AP). Prie akmens vaidendavosi. Žmonės Balniaus kūliu gąsdindavo vaikus - drausdavo eiti ten, nes akmuo (?) pagriebsiąs (Šliavas J., 1978). Vaikai, piemenys ant akmens "jodinėdavo" (AP). 1,1 km į V yra Laumalių k., už 700 m į P - šventu laikomas šaltinis (Nr.53b).

Š. AP (J.MICKEVIČIUS, 1960); KANARSKAS J., 1989, 49-50 (PAV.); ŠLIAVAS J., 1978, 22-23; V.V. L. IA, 58 (NR.73).

53b. MARIJOS ŠALTINIS (*la 1993 m. 01-8-304*) - ties Būdvievčių ir Raguviškių k. riba (į PV nuo Raguviškių k.), 300 m į PV nuo kaimo pradžios mokyklos, žvyro karjero pakraštyje, Pababrūnės vietovėje (šalimais Babrūnės up. ištakos). Šalia šaltinio - koplytėlė su šv.Marijos skulptūra (*dv-1592*). Šaltinis - maždaug 60 cm gylio, 80 cm skr., nedideliais akmenėliais išdėtame šulinėlyje. Didelių sausrų metu išdžiūdavo, šalimais pradėjus kasti žvyrą, visai išdžiūvo. Šaltinio vandens žmonės nešdavosi namo, plaudavosi akis, kojas, žaizdas. Žmonės dėdavo pinigų į aukų dėžutę, taip pat į šulinėlį mesdavo monetas. Sky-

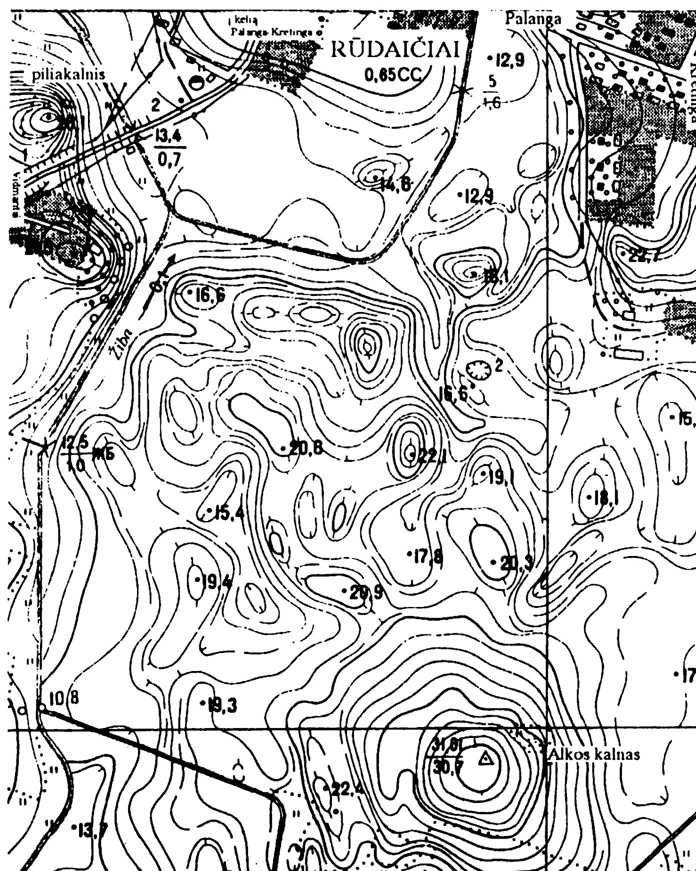
Pav. 75. Raguviškių koplytėlė ir šaltinis (aptvaro dešinėje). Aut. nuotr., 1995

lutė pinigams mesti yra ir koplytėlėje. Koplytėlėje ant Marijos statulos kabindavo karolius, vėrinius, taip pat poteriaudavo. Kartą metuose, per Kryžiaunas dienas atvažiuodavo kunigas laikyti mišių (nuo 1992 m. pamiršta tradicija atgijo). Paskutinę dieną prieš Šeštines žmonės nesiskirstydavo namo, būdavo per naktį, giedodavo litanijas. Buvo renkamasi giedoti ir gegužinių giesmių.

Š. Šliavas J., 1978, 22-23; V.V.

RŪDAIČIAI (KRETINGOS SENIŪNIJA)

54. ALKOS KALNAS (*alkakalnis Ar-541*) - P kaimo dalyje. Ilgą laiką ariant kalnas suplokštėjo, išliko vien kelių metrų pakiluma - maždaug 50x30 m dydžio. Padav. A. Ant kalno augo keli ąžuolai, po kuriais buvo akmenų krūva - ten senovėje buvo kūrenama šventa ugnis (LTR 4220/29). B. Čia gyvenęs vienas milžinas, ant Nagarbos kalno - antras. Jie rankom paduodavo

Pav. 76. Rūdaičių Alkos kalnas

Paav. 77. Rūdaičių Alkos kalnas (tolumoje, ilgai arta, baltuojanti pakiluma). Aut. nuotr., 1993

vienas kitam kirvį (Buračas B., 1936). Vasaros saulėgrįžos rytą (06.24) žiūrint nuo Alkos kalno, Saulė pateka per Nagarbos kalną (Nr.45), o leidžiasi per Rūdaičių piliakalnį (*Ar-540*) (Šlapkauskas V., 1988). Alkos kalną supo *Alkos pelkės* (VK). Alkos kalnas - apie 1,5 km į PR nuo Rūdaičių piliakalnio.

Š. LTR 4220/29; VAK 19/75. L. Buračas B., 1936, 3; Šlapkauskas V., 1988, 47.

SALANTAI

Miesto P dalyje, prie Salantų dvaro XX a. pr. buvo žinomas Perkūnkaimio vietovardis.

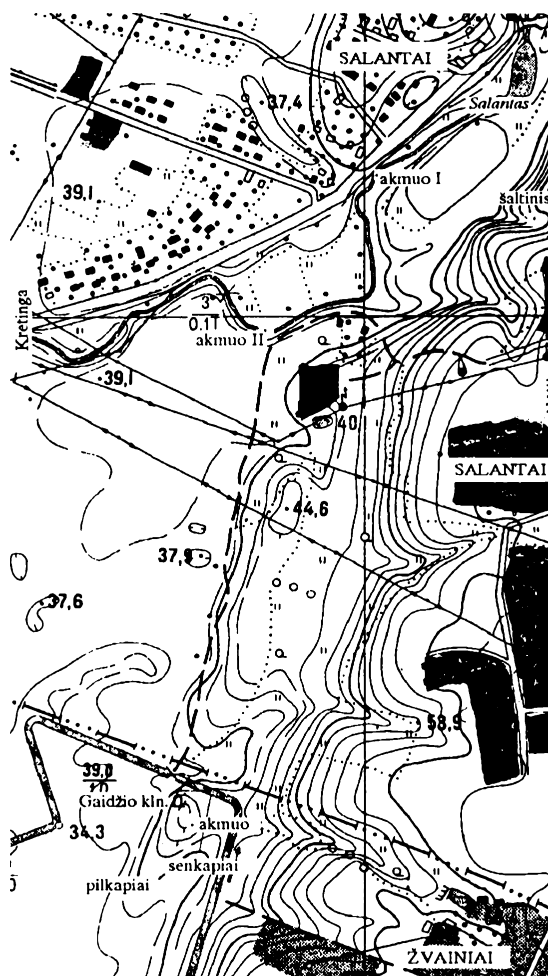
Š. LŽV (K.Dereškevičius, 1935).

55a. GAIDŽIO KALNAS (*pilkapiai ir senkapiai Ar-1529; Av-504*) - PV Salantų dalyje, apie 1 km į P nuo bažnyčios, 650 m į R nuo Salanto upelio, jo kairiojo kranto slėnyje, 800 m į PR nuo kelių Kretinga-Salantai ir Salantai-Benaičiai sankryžos mieste. Tai - apie 140 m ilg. (Š-P), apie 70 m pl. (Š) bei 20 m (P) kalnas. Aukštis - vos keli metrai. Ant kalno buvo pastatyta pirmoji Salantų koplyčia, antroji - 1603 (ar 1630) m. statyta jau dabartinės bažnyčios vietoje. Dabar stovinti koplyčia atsirado senosios medinės koplyčios vietoje apie 1911 m. Padav. A. Čia žmonės nešdavo aukų, netgi skilandžių. Dėl to ši vieta ir pavadinta Skilandžiais (VAK; iš tikrųjų toks senas vietos pavadinimas. - V.V.). Sakoma, senais laikais čia žmonės sueidavo melstis (Vaitkevičius V., 1995a). Be to, Alko k. Alkos kalno (Nr.2b) dvasininkai laikę daug žalčių, kuriuos maitindavo Gaidžio kalno vaidilutės (VAK). B. Ant kalno stovėjo bažnyčia (dvaras), kuriai nugrimzdus buvo pastatyta koplyčia (Vaitkevičius V., 1995a). C. Ant kalno dienos metu ir vidurnaktį vaidendavosi gaidys, gąsdinęs vaikus (Vaitkevičius V., 1995a). Praeiviai girdėdavo ant kalno gaidį giedant, tai ir pastatytą koplyčią pavadino Gaidžio vardu (Vaitkevičius V., 1995a).

Kalno koplyčioje žmonės eidavo klūpomis, kalbėdavo "Tėve mūsų". Kai ką nors skaudėdavo, sirgdavo (niežais ar pan.), toje koplyčioje darydavo įžadus, buvo aukojami segtukai, kaspinai - juos palikdavo Marijos statulai. Prieš Antrąjį pasaulinį karą koplyčioje jau buvo daugybė kaspinų. Pavasarį būriais čia traukė gimnazistai, eidavo aplink koplyčią keliais, kad pasisektų išlaikyti egzaminus. Gegužės mėn.

Pav. 78. Salantų Gaidžio kalnas. Aut. nuotr., 1993

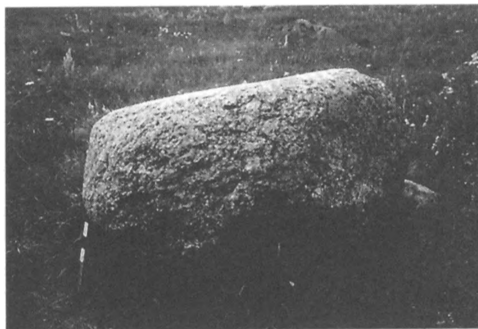
Pav. 79. Salantų Laumių akmuo I ir akmens II buvusi vieta, Gaidžio kalnas, akmuo

buvo renkamasi giedoti mojavų - gegužinių giesmių. Kalno Š dalyje - senkapiai (*Av-504*), o P - penki I tūkstantmečio pr. Kr. vidurio pilkapiai (*Ar-1529*). V kalvos pašlaitėje aptikti sen.gyvenvietės pėdsakai, pastebėtas intensyvus kultūrinis sluoksnis, manoma čia buvus senuosius Salantus (Gaidžiūnus), vienaamžius su Imbarės XIII a. gyvenviete.

Š. JABLONSKIS I., 1981, 61-63; KANARSKAS J., 1989A, 150; VAK 20/206, 311. L. BUTRIMAS E., 1988; KVIKLYS B., 1980, 1/271; POCIŪTĖ A., 1990; VAITKEVIČIUS V., 1995A, 14.

55b. AKMUO (*akmuo nulyginta plokštuma IP-2406/A*) yra Gaidžio kalno P dalyje, senkapių (*Av-504*) Š dalyje (22 m į R iki saugomos

7. 3403

Pav. 80. Salantų Gaidžio kalno akmuo. Aut. nuotr., 1993

teritorijos ŠR taško), iki koplyčios - 38 m į Š. Akm. - lygia viršutine plokštuma (gludinta ?), 1,35 m (Š-P), 1,4 m (R-V), h=70 cm (Š) ir 50 cm (P), pakrypęs P kryptimi.

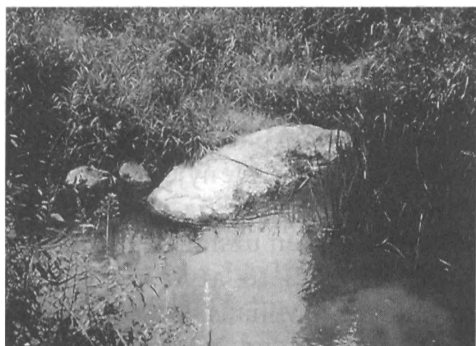
Š. 1992 LKPC žv. L. VAITKEVIČIUS V., 1995A, 14.

55c. AKMUO LAUMĖS KŪLIS (II) (buvo *mitologinis akmuo Ar-549)* gulėjo miesto V dalyje, apie 80 m į ŠV nuo Salantų pieninės, apie 800 m nuo kelių Kretinga-Salantai ir Salantai-Benaičiai sankryžos, Salanto upelyje, prie sietuvos, kiek arčiau kairiojo kranto. Rašoma, kad dar prieš Antrąjį pasaulinį karą buvo apskaldytas, gulėjo tik jo dalis. Nerastas po 1984 m., manoma, kad užnešė upės smėlis. Akmuo buvo juosvai balsvas, dėmėtas, 1,5 m ilg., 1,2 m pl., h=60 cm (nuo upės dugno). Iš vandens kyšodavo tik 5-10 cm aukščio jo dalis (nurodė J.Šliavas, 1978 m., taip pat pažymėjo: akmuo "visiškai plokščias, lyg prie vandens nueiti padarytas suolelis, ant kurio velėdavo drabužius". - Šliavas J., 1978). PADAV. A. Šiltais, miglotais vakarais pasirodo laumės (kitų manymu - Laumė) ir ant akmens skalbia, velėja drabužius, tik niekas to nemato. Dėl to akmuo vadinamas Laumės akmeniu (Šliavas J., 1978; V.V.). Pasakojama, kad kartą moteris atsinešusi ir mažą vaiką prie Laumės kūlio skalbė skalbinius. Kai baigusi skalbti ji parėjo namo, pastebėjo, kad pas Laumės kūlį pamiršusi vaikelį. Greitai ji nuėjo vaiko parsinešti ir rado laumes, jos vaiką "bedabojančias". Vaikas buvo gražiai aprengtas, neverkė, o Laumė su vaikeliu ant rankų dainavo: "- Čiūčia liūlia, užmirštuolėli". Laumė atidavė vaiką motinai, ji linksma grįžo ir apie tai papasakojo savo kaimynams. Turtinga kaimynė tyčia nunešė prie Laumės kūlio savo vaiką ir jį ten padėjo (kad Laumė vaiką papuoštų). Kai vėliau ta kaimynė atėjo prie akmens vaiko, rado Laumę linguojančią nepapuoštą, jau nebegyvą vaikelį ir dainuojančią: "Čiūčia liūlia, tyčia darbas" (VUB F213-116/172). B. Akmenį nešė Velnias (kiti mano, kad irgi Laumė), turėjo dar toliau nešti, bet paliko Salantuose (LTR 4649/87; V.V.). C. Šalia akmens, sietuvoje, yra nuskendęs Žylė ir rodydavosi praeiviams, išlįsdamas iš po akmens (AP; Kanarskas J., 1989; V.V.). Dienomis prie akmens mėgdavę maudytis vaikai, daugiausia mergaitės. Tėvai juos drausdavo, gąsdindavo, kad įtrauks sietuvoje *sūkurys*, laumės pagaus (V.V.). Sutemus akmens vengė, kad nesusitiktų Laumės, o einantys po vidurnakčio ir pasiklysdavo (V.V.). Akmuo buvo 600 m į Š nuo Gaidžio kalno, 250 m į PR nuo Laumės kūlio (I) (*Ar-548*).

Š. AP (J.MICKEVIČIUS, 1960); KANARSKAS J., 1989, 51-53; LTR 4649/87; ŠLIAVAS J.,

1978, 44-45; VUB F213-116/172; V.V. L. IA, 58 (NR.74); VAITKEVIČIUS V., 1995A, 13.

55d. LAUMĖS KŪLIS (I) (*mitologinis akmuo Ar-548*) - 400 m į PV nuo kelio Salantai-Kretinga tilto per Salanto up., prie miesto stadiono ŠV kampo, į R nuo S.Grigaitienės namų (skiria gatvė), iš Salanto upelio dešiniojo kranto išsikiša į vandenį. Akm.

Pav. 81. Salantų Laumės kūlis I. Aut. nuotr., 1994

apie 1,7 m ilg., 4 m pl., h= 85 cm nuo upės dugno. Akm. paviršiuje nurodoma 17 cm ilg., 3-8 cm pl., 5 mm gylio pėda (kitur rašoma atitinkamai 52x12x4 cm). PADAV. Kai Kristus dar nebuvo pašventinęs Žemės, akmenys buvo minkšti, ir atėjusi praustis Laumė atsistojusi paliko savo pėdos žymę akmenyje (AP; Kanarskas J., 1989; visi kiti pasakojamieji motyvai aiškiai susiję su kitu Salantų Laumės akmeniu (Nr.55c), kuris kur kas plačiau žinomas tarp žmonių).

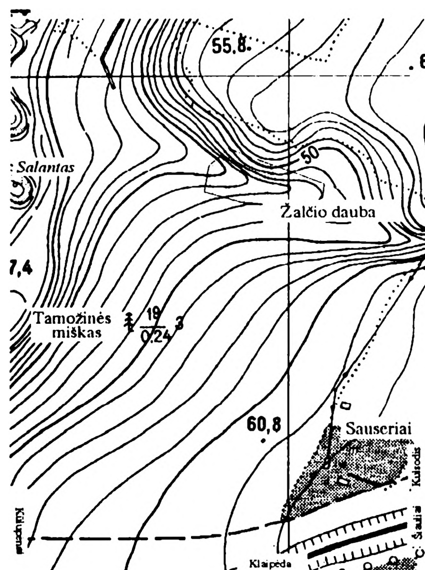
Š. AP (J.MICKEVIČIUS, 1960); KANARSKAS J., 1989, 51-53; ŠLIAVAS J., 1978; V.V. L. IA, 58 (NR.74); VAITKEVIČIUS V., 1995A, 13.

56. ŠALTINIS P Salantų miesto parko pakraštyje, už mokyklos internato pastatų akmenuota griova trykšta ir nuteka V kryptimi, Salanto up. link. Vandens gydomosiomis savybėmis tikima ligšiol. Vietos gyventojai nešasi vandens namo, gydo juo akių, skrandžio, žarnyno ligas.

Š. V.V.

SAUSERIAI
(KŪLUPĖNŲ SENIŪNIJA)

57a. TAMOŽINĖS MIŠKAS - tai į Š nuo Klaipėdos-Radviliškio geležinkelio, į Š nuo Sauserių ir į V nuo Salanto up. esantis ąžuolynas. PADAV. A. Šventadieniais mišių laiku miške vaidendavosi, kildavo baisios vėtros, kai kitur būdavo ramu (V.V.). B. Patamožinėje matydavo iššokstančią šviesą (V.V.). C. Iš Tamožinės ateidavo velniukai su piemenimis laukuose mušti

Pav. 82. Sauserių Tamožinės miško Žalčio dauba

ritinį ir čia visus aplošdavo (V.V.). D. Pravažiuojančiųjų mišką arkliai baidydavosi. Netekėjusioms merginoms (apie 25 metų) buvo sakoma, kad jas išvešią į Tamožinės mišką, atiduosią lapėms (*"Kad neapsiženija, kokių 25 metų, tai sak raik jau i Tamožin, raik vešt - jau pasenai, jau vyrą negausi - raik lapėms vešt. Tai taip ir sak, katra jau pasiek tokį amžių, neapsiženij, ir saka "senas mergas į Lapyną vešim"*, - pasak. P.Venckus, Prano, g.1906 m., Skaudaliuose. Užr. 1993 m. V.V.). Arčiausiai gyvenęs žmogus prieš Antrąjį pasaulinį karą save vadino Tamožinės Velniu, savo vardu gąsdindavo vaikus. Per P miško dalį R-V kryptimi eina senkelis - Prancūzkelis. 600 m į PV yra Sauserių kapinynas (*Ar-513*), kurio teritorijoje pastebėta I-IV a. kapams būdingų akmenų vainikų bei IX-XII a. kapų pėdsakų.

Š. LTR 2802 (24); V.V.

57b. ŽALČIO DAUBA yra per 850 m į PV nuo kelio Nasrėnai-Kūlsodis, 520 m į Š nuo geležinkelio Klaipėda-Radviliškis, 300 m į R nuo Salanto up. kairiojo kranto, Tamožinės miške-ąžuolyne. Dauba - medžiais užaugusios, pelkėtu šaltiniuotu dugnu griovos dalis, dėl stačių šlaitų iš visų pusių susidaro uždara erdvė (maždaug 0,2 ha ploto). Padav. A. Vienas muzikantas, naktį grįždamas iš patalkio, pamatė šviesą, netrukus pasirodė vyrukas ir pakvietė jį į gražius rūmus pagroti. Tas grodamas matė, kad svečiai vis į kažką pirštus mirkė ir akis tepė. Jis irgi pasitepė vieną akį. Staiga pamatė, kad pateko pas velnius. Prasitarė tam vyrukui (Velniui), tai šis išdūrė muzikantui akį, bet kaip atlygį davė saują auksinių. Visa bematant prapuolė, vyras grįždamas pamatė, kad pinigai - tai juodos anglys, ir jas iškratė (V.V.). B. Už Žalčio daubos, lankose, vaikščiodavo žvakelės (V.V.) Apylinkėse kasdieninėje kalboje vietoj "Velnias" sakoma "Žaltys".

Š. LŽV (S.Vilkys, 1935; Bulikai); V.V.

57c. MILIAUS DAUBA yra maždaug per 300-400 m į PR-R nuo Žalčio daubos, tame pačiame Tamožinės miške. Minijos slėnyje, 4 ha plote Milius ne per toli yra gyvenęs; kitų manymu, jis ten užsimušė pjaudamas medžius. Dėl to atsirado daubos pavadinimas Miliaus dauba. Sakoma, į šitą daubą dar XX a. pradžioje veždavo savižudžius, pakaruoklius (visus tuos, kurių į kapus nepriimdavo) užkasti. Žmonės, dirbdami pašlaitėse, rasdavo kaulų.

Š. LŽV (S.Vilkys, 1935; Bulikai); V.V.

SENKAI
(KRETINGOS SENIŪNIJA)

58. AKMUO guli į V nuo Senkų pilkapio (*Av-541*) ir į PR nuo Nagarbos kalno (Nr.45), kairiajame Tenžės up. kranto šaltiniuotame šlaite, prie šaltinio. Akm. - maždaug 80x60 cm dydžio, 20 cm aukščio, su ovalo formos, 50x40 cm dydžio, iki 10 cm gylio (gludinta ?) įduba.

Š. M.U.

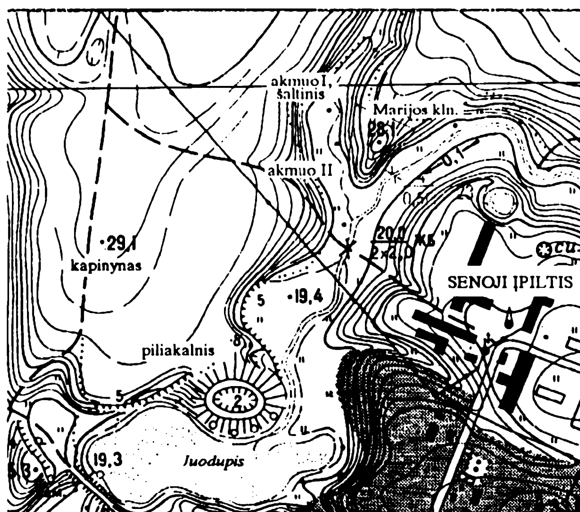
SENOJI ĮPILTIS (DARBĖNŲ SENIŪNIJA)

59. AKMUO PONIOS LOVA, AUKURAS (?) (*mitologinis akmuo Ar-530*) - Senosios Įpilties piliakalnio I ir sen.gyvenvietės (*Ar-525*) teritorijoje, apie 25 m į V nuo Graistupio, 180 m į Š-ŠV nuo Graistupio ir Juodupio santakos. Matomoji akmens dalis yra 3,6 m ilg. (Š-P), 3 m pl. (R-V), h=1,3 m. Įduba viršutinėje plokštumoje ("lova") 1,5x1 m dydžio, iki 20 cm gylio. Iš po akmens trykšta šventu laikomas *šaltinis,* kuris, sudarydamas kelių kvadratinių metrų balelę po akmeniu, toliau nuteka Graistupio link (į PR-R, pagal AP - į ŠR). Pievoje aiškiau išsiskiria tik 15-20 m ilgio jo atkarpa. PADAV. Labai seniai viena ponia - kažkokia karalienė - mėgdavusi gulėti ant akmens, todėl akmenyje yra toks įdubimas - "lova". Nežinia, ar Aukuro vardas tikrai vietos žmonių buvo vartojamas (V.V.). "*Akmuo buvęs*

Pav. 84. Senosios Įpilties akmuo Ponios lova ir iš po jo trykštantis šaltinis (kairėje). Aut. nuotr., 1994

laikomas didelėje pagarboje" (1963 m., LII). Šaltinio vandeniu dažniausiai plaunamos akys (karščiuojančios, "užkritusios" ir pan.), prausiamos ausys, veidas, keliai ("*tėn anė spiej, kad tėn geros vondou, ir aš eso nešusi akims tuo vondėns, gera akims tas vondou. Skaudieje akis, nešiaus*", - pasak. B.Rūsienė, Kazio, g.1911 m., Benaičiuose. Užr.V.V. 1994). Norėdami išgydyti vidaus ligas, vandenį geria, nešasi namo. Atėjusieji įmesdavo į šaltinėlį po mo-

Pav. 83. Senosios Įpilties akmuo, šaltinis, Marijos kalnelis

netą, melsdavosi (Kanarskas J., 1989). "*Prietaringa liaudis šaltinėlio vandeniu gydėsi ligas - tiek išorines, tiek vidines. Prieš panaudojant vandenį, būtinai reikėjo sukalbėti keletą poterių. Pavasarį, kiekvieno mėnesio gale, iš šaltinėlio pašalindavo dumblą, kad vanduo būtų tyras ir švarus*" (1960 m.; AP).

Š. 1963 m. LII žv., AS 187/8; AP, 1960 (J.Mickevičius); Kanarskas J., 1989, 57; M.U.; Šliavas J., 1978, 39-40; V.V; L. IA, 58 (Nr.75).

AKMUO mehiras (?) - apie 150 m į Š-ŠV nuo Graistupio-Juodupio santakos, apie 30 m į ŠV nuo Graistupio up., jo dešiniojo kranto slėnyje. Akm. - 2,6 m ilg., 85 cm pl. prie pagrindo (PV), 32 cm (ŠR), šoninės briaunos yra maždaug po 70 cm (PV) ir 30 cm (ŠR) aukščio. Trapecijos pjūvio viršutinė kraštinė, lygiagreti pagrindui, yra 15 cm pločio. Akmuo savo forma, išvaizda panašus į menhirus ("stovinčius akmenis"), tačiau visas akmuo nematomas, ir tai lieka spėjimas. Akmuo - Senosios Įpilties piliakalnio I ir sen. gyvenvietės (*Ar-525*) R pakraštyje, 30 m į PV nuo Ponios lovos akmens.

Š. Šliavas J., 1978, 39-40; V.V.

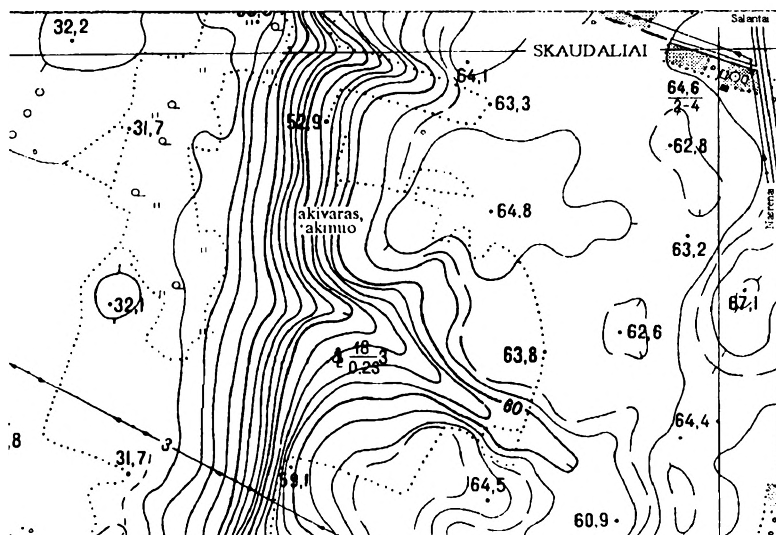
Pav. 85. Senosios Įpilties Marijos kalnelis. Aut. nuotr., 1993

60. MARIJOS KALNELIS (*piliakalnis Ar-527*). Padav. Ant kalnelio augusi didelė epušė. Kartą po ja pamatę kažkokią baltą moterį, dėl to atsiradęs pavadinimas "Marijos kalnelis" (Šliavas J., 1978). Manoma, ant kalno buvus dar vieną Senosios Įpilties piliakalnį. Aptikta sen. gyvenvietės pėdsakų, lipdytų puodų šukių nežymiai brūkšniuotu paviršiumi. Žmonių čia gyventa jau I tūkstantmečio pr. Kr. Piliakalnį nuo Ponios lovos akmens, šventu laikomo šaltinio skiria tik Graistupio upelis.

Š. Kanarskas J., 1989a, 110; Šliavas J., 1978, 39-40; L. Daugudis V., 1984a.

SKAUDALIAI
(IMBARĖS SENIŪNIJA)

61. Į V-ŠV nuo kaimo, Salanto upės slėnio aukštumoje plyti ąžuolynas. Čia išlikusi senojo tikėjimo šventvietė: a) *akivaras* prie Imbarės ir Skaudalių kaimų ribos, 600 m į V nuo kelio Skaudaliai-Imbarė, 720 m į ŠV nuo J.Budrienės sodybos pastatų Skaudalių k., 600 m į R nuo Salanto up. kairiojo kranto. Tai užakęs, į V nutekantis, apie 15-20 m skr. akivaras. Akivaro aplinkoje gausu akmenų. Dar prieš Antrąjį pasaulinį karą šalia augo labai storas, išpuvusiu vidumi ąžuolas. Padav. A. Buvo kalbama, kad akivare yra nuskendęs dvaras (Vaitkevičius V., 1995a; karalaitės rūmai - Daugudis V., 1992). B. Visame miške žmonėms vaidendavosi baidyklės, įvairūs gyvuliai. Žmonės čia klaidindavo (Vaitkevičius V., 1995a). C. Vietovėje, kalbama, yra užkasta prancūzų aukso (Vaitkevičius V., 1995a); b) prie

Pav. 86. Skaudalių akivaras, akmuo

akivaro - nedidelis *akmuo* su dubeniu. Akm. - 75 cm ilg. (Š-P), 55 cm pl. (R-V), h=45 cm, viršuje, kiek į P pusę, iškalta netaisyklingo apskritimo formos dubens pavidalo dugnu įduba (24-28 cm skr., iki 6 cm gylio). Akmens kraštas į Š pusę nuolaidus, V,P,PR pusėse akmens šonai nuskelti. V.Daugudžio nuomone, tai slaptai jau krikščionybės laikais gyvavusi šventvietė (Daugudis V., 1992).

Š. 1985 m. LII žv., AS 1204/2-3; V.V. L. Daugudis V., 1992, 58; Vaitkevičius V., 1995a, 14-15.

STROPELIAI
(KŪLUPĖNŲ SENIŪNIJA)

62. BOBKALVIS yra viduryje kaimo, prie Rėžgalių, 14 ha ploto. Padav. Bobos eina bruknių rinkti.

Š. LŽV (S. Vilkys, 1935).

SŪDĖNAI
(DARBĖNŲ SENIŪNIJA)

63a. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu (*Av-1879*) - apie 40 m į PR nuo tilto per Kulšės up. kelyje, Laukžemė-Įpiltis, Kulšės upelio dešiniajame krante, buvusiame malūno sode. Akm. - rusvas stambiagrūdis granitas, aptašytas, suapvalintas, 1,2-1,25 m skr., h= 90 cm, V šonas žemesnis, po juo pakišta akmenų. Akmens viršutinėje dalyje - 38 cm skr. (viršuje) ir 30 cm

Pav. 87. Sūdėnų akmuo. Aut. nuotr., 1994

(dugne) skr., 10-12 cm gylio plokščiadugnis dubuo. Nuo jo V krašto eina 15-20 cm pločio ir 1 cm gylio griovelis. PADAV. A. Ant akmens pagonys aukodavo aukas (V.V.; Šliavas J., 1978). B. Senovėje ant akmens baudžiauninkams, nebegalėjusiems dirbti, kirto galvas. Tam reikalui akmenyje iškaltas dubuo (V.V.). C. Senovėje buvo didelis Laukžemės miestas, kurio pakraštyje (čia) gyveno mirties bausmės vykdytojas (Šliavas J., 1978). D. Žiemą matė prie akmens degant ugnį ir manė degant pinigus (V.V.). E. Sakoma, kad akmuo-malūno girnos (V.V.). Akmuo 500 m į ŠV nuo Pelėkių Velnio akmens (Nr.49; žr. pav. 87).

Š. KANARSKAS J., 1989, 17; M.U; ŠLIAVAS J., 1978, 31-33; V.V. L. IA, 58 (NR.77); JABLONSKIS I., 1971, 133 (LAUKŽEMĖ).

63b. KŪLGRINDA VELNIO TAKAS (buvo *kūlgrinda Av-533*) - V kaimo dalyje, 500 m į V nuo Petreikio sodybos, 300 m į R nuo Šventosios up. vingio, šlapiose pievose. Tai kelio, supilto lankoje ŠV-V - PR-R kryptimi, atkarpa, platėjanti galuose. Atkarpos ilgis - 120 m, plotis - 5 m (galuose po 13 m). Kūlgrinda apie 30 cm iškilusi virš žemės. PADAV. Velnio takas ėjęs iki Šventosios upės, į Latviją, o per Šventąją buvęs tiltas. Kūlgrinda pastatyta švedų laikais (LT). Priešingoje Šventosios upės pusėje - vienkiemis *Perkūnate* (Latvijos Resp.), kuriame žmonės žino esant *akmenį* su vaiko pėdomis; ten vaidenasi. Kūlgrinda - 400 m į P nuo Sūdėnų kapinyno, vad. Vaidavingiu (*Av-530*), kur aptiktas I-IV a. kapas ir 700 m į P nuo kapinyno bei pilkapių, kuriuose rasti III a.pr. Kr. - I a. kapai (žr. pav. 67).

Š. BAUBONIS Z., 1991, 17-18; V.V. L. LT, 661.

63c. ŠVENTOSIOS atkarpa į V nuo Sūdėnų kaimo, besitęsiančio pagal kelią Senoji Įpiltis-Laukžemė. PADAV. Upė šioje vetoje kas metai turi pasiimti po žmogų ("žmogaus gyvybę"). Sakoma, tai ir išsipildo.

Š. V.V.

ŠATILGALIS
(KŪLUPĖNŲ SENIŪNIJA)

64. PELKĖS. Tai pelkės - durpynai kaimo pakraštyje, prie Razgauskio, Jurkaus sodybų (?). PADAV. Caro laikais baudžiauninkus ten bausdavo, mušdavo, pakardavo, į tas pelkes sumesdavo.

Š. V.V.

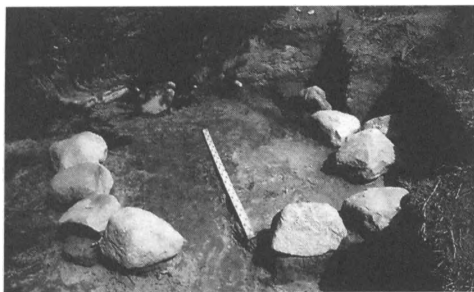
TŪBAUSIAI
(KRETINGOS SENIŪNIJA)

65. LAUMĖS AKMUO. Akmenos upėje ties Tūbausiais - didelis akmuo. PADAV. Ant akmens vakarais mėgdavo skalbti laumės.

L. JABLONSKIS I., 1967, 3-4.

UŽPELKIAI
(KRETINGOS SENIŪNIJA)

66. Užpelkių kapinyno (*Ar-546*) teritorijoje aptiktas sukrautas vainikas iš 11 didelių akmenų (79x59x36 cm; 82x82x36 cm. ir panašių dydžių). Š-P

Pav. 88. Akmenų vainikas Užpelkių kapinyne. A. Bliujienės nuotr., 1992

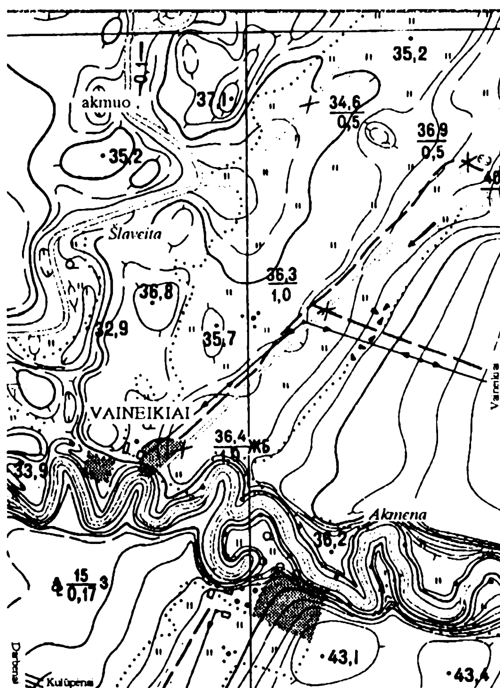
kryptimi vainiko ilgis - 4,75 m išorėje ir 3,72 m viduje. Vainiko plotis - 3,9 m išorėje ir 2,75 m viduje. Akmenys sukrauti įvairaus dydžio tarpais tik PR, PV, ŠR vainiko dalyse. ŠV vainiko pusėje esančioje duobėje rasta degėsių, suodžių, pelenų, smulkių akmenukų. Jos centre buvo 1 m skr. ryškesnė dėmė su dirbinių nuolaužomis. Kaulų liekanų neaptikta. Čia buvo 3 lipdyto miniatiūrinio puodelio šukelės, dalis žalvarinio smeigtuko adatos, keletas neaiškios paskirties geležinių daiktų liekanų. ŠR vainiko pusėje buvo 2,85x1,8 m dydžio ir 1,12-1,13 m gylio duobė, užpildyta žemėmis su negausiais degėsiais, pelenais. Joje rasti 2 arklio dantys. Aplink vainiką aptikta IV-V a. kapų, jie išsidėstę griežta tvarka, lyg spinduliu (to neatspindi toliau nuo vainiko rasti palaidojimai). Akmenų vainikas galėjo būti suardyto kapo vainikas. Galbūt jis sietinas su kapų vietos "pašventinimo", mirusiųjų laidojimo apeigomis. Be to, akmenų vainike išskirtos pasaulio kryptys, savaip pažymėtos Saulės tekėjimo bei laidos vietos horizonte (Bliujienė A., Klimka L., 1992).

Užpelkių kapinyne rasta IV-VI a., IX-XI a., XI-XII a. kapų.

Š. 1991 m. A.Bliujienė tyr., AS 1828/30-31; 1992 m. A.Bliujienė tyr., AS 2000.
L. Bliujienė A., 1992, 76-77; Bliujienė A., Klimka L., 1992, 11-12.

VAINEIKIAI (DARBĖNŲ SENIŪNIJA)

67. ŠLAVEITOS KŪLIS (buvo *mitologinis akmuo Ar-492*; dabar *la 1994 m. 01-8-377*) - ŠV kaimo dalyje, apie 600 m į Š nuo Šlaveitos ir Akmenos up. santakos, apie 800 m į ŠV nuo Vaineikių gamybinio centro, kairiajame Šlaveitos up. kanalo krante, 6 m į V nuo jo, ąžuolyne (iki iškasant Šlaveitai kanalą, upė akmenį juosė iš V - AP). Akmuo - pilkas stambiagrūdis granitas, 3,7 m ilg. (Š-P), 3,2 m pl. (R-

Pav. 89. Vaineikių Šlaveitos akmuo

Pav. 90. Vaineikių Šlaveitos kūlis. Aut. nuotr., 1993

Pav. 91. Voveraičių akmuo Kretingos muziejaus kieme. Aut. nuotr., 1995

V), h=1,45 m (Š) ir 1,6 m (P). Š akmens pusėje, prie krašto yra 45x55 cm dydžio, 6-13 cm gylio įduba, į kurią veda nuo P akmens pusės iškalti grioveliai (80-90 cm ilgio iš PV, 75-80 cm ilgio iš PR). Padav. "*Senovėje akmuo buvo žemaičių gerbiamas, laikomas nepaprastu*" (AP). Akmuo esąs pagoniškos šventyklos vietoje (Kanarskas J., 1989). Akmuo 500 m į Š nuo Vaineikių sen. gyvenvietės (*IP-2142/A*). Kaimo ŠV dalyje, 500 m į ŠR nuo Šlaveitos kūlio, o miškelis (apie 20 ha) vadinamas *Gojumi*.

Š. 1974 m. I.Jablonskis žv., AS 396/1-2; AP (J.Mickevičius, 1959); Kanarskas J., 1989, 61-64; LŽV (V.Čekas, 1935; Šlaveitai); Šliavas J., 1978, 30; V.V.

VOVERAIČIAI
(KRETINGOS RAJONAS)

68. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu - stambiagrūdis, pilkai balkšvas granitas, 1,55x1,65 m dydžio (viršutinė dalis 1,3 m skr.), h= 90 cm; 40-45 cm aukštyje nuo viršaus jo šonai aptašyti, matomi ryškūs tašymo kaltu grioveliai (6-7 cm pl.). Viršutinėje dalyje ne apskritas plokščiadugnis dubuo - 60x53 cm dydžio (55x50 cm - pagal IA), 6 cm centrinėje dalyje ir 9 cm prie krašto gylio (10 cm gylio - IA). Akmens kraštas nuskeltas. Akmuo perkeltas į Kretingos kraštotyros muziejų.

Š. V.V. L. IA, 58 (Nr.78).

VĖLAIČIAI
(KARTENOS SENIŪNIJA)

69. MIŠKAS VĖLAITINĖ - į P nuo kaimo.

ŽYNELIAI
(DARBĖNŲ SENIŪNIJA)

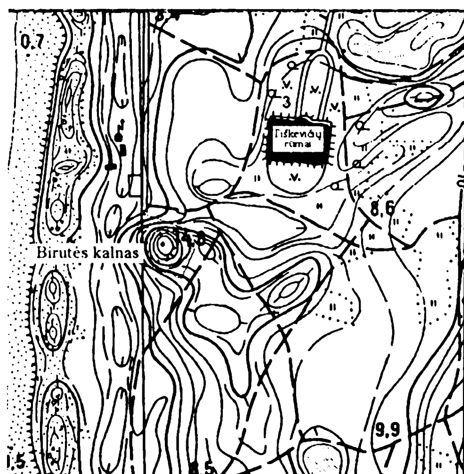
Kaimas į R nuo Pelėkių-Sūdėnų archeologijos paminklų komplekso ir į PR nuo Senosios Įpilties. Iš R kaimas jau ribojasi su Benaičiais, kur žinomas šventviečių spiečius (Nr.8).

PALANGOS MIESTAS

Rivijaus kronikoje, aprašant Vilniaus Perkūno šventyklą, minimi ir šventieji Palangos apylinkių miškai.

L. NARBUTAS T., 1992, 208-209; URBANAVIČIUS V., 1987, 55.

70. BIRUTĖS KALNAS (*piliakalnis Ar-23*) - 800 m į PV nuo Dariaus ir Girėno bei Vytauto g. sankryžos, Palangos grafų Tiškevičių dvaro parke. Kalno aikštelė apskrita, apie 60 m skr. (kitur nurodoma 40x80 m). Būta ir puslankio formos pylimo. Šlaitai statūs, daugiau kaip 20 m aukščio. 1506 m. toje vietoje, kur tariamai ilsisi Birutės palaikai, buvo įsakyta pastatyti šv. Jurgio koplyčią. J.Šliavas nurodo, kad tada ir vysk. M.Giedraičio pakviesti jėzuitai kalno papėdėje pastatė nekaltosios Mergelės Marijos statulą, kuri stabmeldžių imta garbinti kaip Birutė (Šliavas J., 1978). 1753 m. koplyčia atnaujinta (atkelta iš Šventosios), o 1869 m. pastatyta dabartinė. 1898-1900 m. kalno šlaite įrengtas Švenč. Panelės Marijos Lurdas. PADAV. A. Ant kalno

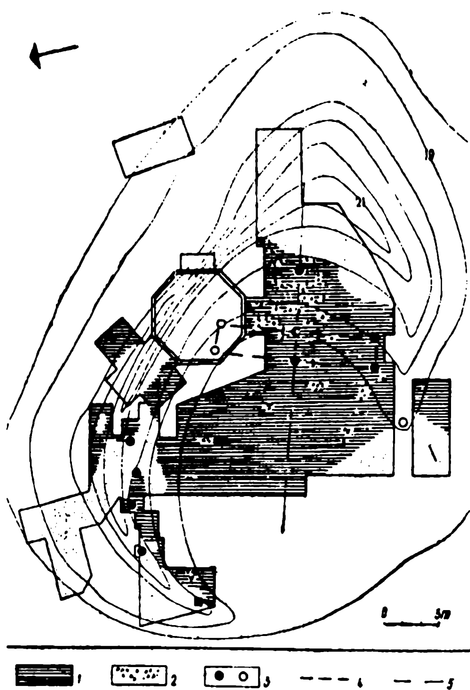
Pav. 92. Palangos Birutės kalnas

Pav. 93. Palangos Birutės kalnas. Aut. nuotr., 1993

gyvenusi vaidilutė Birutė ir vėliau čia buvusi palaidota (Kviklys B., 1991). B. Ant kalno būta aukuro (Praurimės), čia garbinti lietuvių dievai (Mūsų rytojus, 1933). Vaidilutė Birutė buvo prisiekusi skaistybę dievui Perkūnui, kursčiusi šventąją ugnį. Kunigaikštis Kęstutis vėliau Birutę sutikęs nešančią maisto savo broliams ir susitikimo vietoje pastatęs puikius rūmus (Dundulis P., 1985). C. Sakoma, kad ant kalno šventas Jurgis "smaką" nudūrė (M.U.). M.Strijkovskis 1582 m. "Kronikoje" rašė, kad Palangoje, prie jūros, žemaičiai ir kuršiai šventos Birutės vardu tebevadina kalną ir iškilmingai Birutės šventę švenčia toje pačioje vietoje, kur Romos kunigas atvažiuoja ir iš žvakių, aukų nemažą pelną gauna (Dundulis Pr., 1985). XVII a. pabaigoje, M.Pretorijaus žiniomis, Birutės kalnas, buvęs šventas praeityje, tokiu ir tebelaikomas. Kartą valstietis iš Klaipėdos srities, supykęs ant švento Jurgio (jo supratimu, naujojo dievo), kad jam vagys pavogė arklį, ir pasakęs: "*Nei asz taw, nei tu man*", aš nenoriu pas tave eiti, tu neik pas mane ir man nekenk (Mannhardt W., 1936). XVIII a. maras palietė Palangą, jos apylinkes. Sakoma, tomis dienomis ant Birutės

kalno susirinkę žmonės meldėsi ir raudojo, prašydami senų dievų pasigailėjimo (Kviklys B., 1991). L.A.Jucevičius 1842 m. rašė: "*Liaudis, su didžiu dėkingumu atsimindama tos kunigaikštienės dorybes, po mirties įskaitė ją į savojo krašto deivių tarpą. Net kai jau visai sunyko pagonybė Žemaičiuose, pastarieji žmonės nesiliovė Birutės laikyti šventąja. Minios žmonių plaukdavo iš tolo melstis prie jos kapo ir prašyti, kad ji iš šventovės aukštybių pažvelgtų į jų skurdą. Krikščionių kunigai turėjo ne sykį vaikyti susirinkusiųjų pulkus. Tačiau nei įkalbinėjimai, nei grasinimai, nei ginkluotų pajėgų naudojimai neįstengė fanatikų atgrasinti. Su ginklu rankose jie rinkdavosi atiduoti garbės mirusiajai Birutei. Tad vienas kunigas, Palangos klebonas, kurio pavardės negalėjau sužinoti, liepė pamūryti švento Jurgio koplyčią ant kalno, toje vietoje, kur ilsisi Birutės palaikai, kad bent jau šventoje bažnyčioje melstųsi liaudis. Ilgainiui žmonių uolumas nuslūgo, o Birutės dievinimo vieton atėjo jos dorybių ir taurių ypatybių minėjimas. Vis dėlto senovės paklydimas nėra dar visai išnykęs [...]*" (Jucevičius A.L., 1959, 441-442). J.Šliūpas, remdamasis Palangos kunigo Barkausko žiniomis, 1884 m. rašė, jog kalnas yra lankomas tiek katalikų, tiek liuteronų, o kovo 4 -ąją, balandžio 23 -iąją susibėgdavę "*minios Prusu ir Latviu, suvesdavo daug arkliu ir jus aplink kalną iszkilmingai vadžiodavę melsdami Dievo, idant jis per užtarimą szv.Jurgio gelbėtu jus nu limpancziu ligu ir antpulimo vagiu. Tądien aukodavo Dievui isz vaszko nulipintus visokio didumo arklius, kožnas pagal savo iszgalę: vieni didesnius, o kiti mažesnius; artojai gi dėjo akėczias, žambius ir kitus ukės įnagius, o ukininkės - verszius, parszus ir kitus vaszkinius padarus*" (Aušra, 1884). Per šv.Jurgį ir šv.Roką (04 23 ir 08 16) po pamaldų Palangos bažnyčioje procesijos eidavo ant Birutės kalno. Pastatytoje ant kalno koplyčioje buvo išpjova pinigams aukoti, ten aukota, kad sektųsi žvejyba, kad avys duotų geros vilnos, kad gytų rankos votys - aukota atitinkamos rankos pirštinė, kad koja - kojinė. Prašant sveikatos nešti smeigtukai. Buvo daromi įžadai (M.U.; V.V.; L.A.Jucevičius 1842 m. sutiko sergančią moteriškę, kuri davusi įžadus pasveikus aplankyti Birutės kapą). Atlaidų metu ant kalno šalia koplyčios sėdintiems ubagams aukoti

Pav. 94. Palangos Birutės kalno XIV-XV a. šventvietė (*1* -smėlis su suodžiais ir angliukais, *2* - laužavietės, *3* - stulpavietės, išvirtę ir spėjami stulpai, *4* - šventvietės statinio kontūras, *5* - šventvietės simetrijos ašis; aštuonkampio pastato kontūras - šv. Jurgio koplyčia). (Pagal V. Žulkų: Žulkus V., Klimka L., 1989, 68, pav. 31)

sūriai, sviestas, kiaušiniai, pienas, padžiovintos menkės (M.U.).

Ant kalno rasta I tūkstantmečio keramikos. Tuo metu kalnas buvo sutvirtintas smėlio pylimais, medinėmis užtvaromis. XII-XIII a. kalno papėdėje buvo kaimelis (12-15 pastatų). XIV a. pabaigoje-XV a.pradžioje ant kalno pastatyta gynybinė siena, kovų su kryžiuočiais metu, matyt, sudeginta. Po to kuriam laikui kalnas buvo apleistas, o vėliau buvo supilti pylimai iki 2,5 m aukščio, kurių vidiniu pakraščiu įkasti 16-18 cm skr. 8 stulpai. Pylimą tarp stulpų dengė ryškus juodas sluoksnis - periodiškai degintų laužų pėdsakai. Tai XV a. šventvietė su keturkampiu šventykos pastatu. Viskas apleista XV a. pabaigoje-XVI a. pradžioje. Minimų stulpų išsidėstymas puslankiu sudarė sistemą, kurios pagalba ant šio kalno būdavo nustatomos žiemos ir vasaros saulėgrįžų dienos, skelbiamos kalendorinių švenčių dienos, uždegami laužai (Klimka L., Žulkus V., 1989).

Š. 1948 m. LII žv., AS 1/33; 1984 m. V.Žulkus tyr., AS 1098a,b,c; M.U.; Šliavas J., 1978, 14-16; V.V. L. AL, 4 (Nr.48); Aušra, 1884; Dundulis Pr., 1985; Jucevičius A.L., 1959, 438-442; Klimka L., Žulkus V., 1989, 73-85; Kviklys B., 1991, 4/271; LAM, 201 (Palanga; buvusi lietuvių stabmeldžių šventovė); Mannhardt W., 1936, 529-530; Mūsų rytojus, 1933; Sekmadienis, 1933; Žulkus V., 1984.

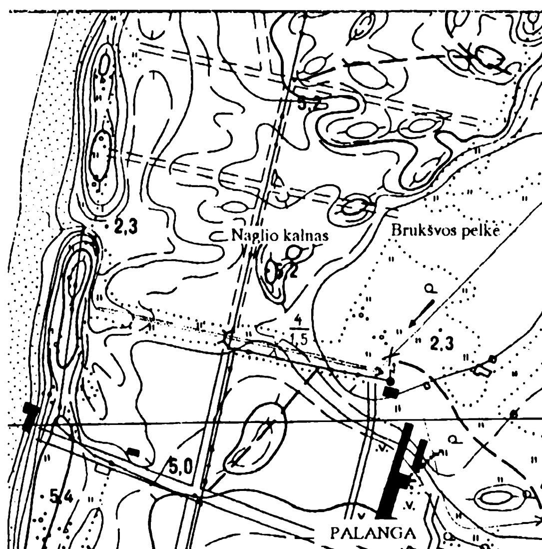
71. PUŠYS augo Palangos parke. Dvi pušys buvo suaugusios viena stora šaka. Viena iš tų pušų dar prieš Antrąjį pasaulinį karą nudžiūvo ir buvo nupjauta kiek aukščiau minėtos šakos. Žmonės manė, kad tokie medžiai kaip šios pušys turi raminančių, gydomųjų savybių, kad gali greitai gydyti išnirusius bei išlūžusius sąnarius, reikia tik landyti tarp jų ir aplink trintis, kalbėti: "*Lai suauga mano lūžęs stibikaulis, kaip jūs dvi esatau suaugusios*", arba: "*Sutaikink mane su vyru, kaip taikiai suaugusios pušys kad gyvena*".

L. Kviklys B., 1991, 4/283.

72a. NAGLIO, KAPŲ KALNAS (*piliakalnis Ar-19*) - ŠV miesto dalyje, 600 m į Š nuo Žvejų-Naglio g. sankryžos, Palangos g-jos 107 kvartale. Kalno aikštelės dydis - 22x30 m, šlaitai lėkšti. Padav. A. Čia žuvo kunigaikštis Naglis, kurio kūnas buvo sudegintas ir palaidotas toje vietoje, kur yra dabartinis kalnelis (Kviklys B., 1991). B. Naglis buvęs žvejys (V.V.). C. Iš jūros atplaukdavęs paukštis ar žmogus Naglis, apiplėšdavęs žmones ir sugrįždavęs į jūrą (M.U.). D. Daug kam sapnavęsi, kad pastačius ant kalno koplyčią, žmonėms užteksią ten paslėptų turtų (M.U). E. Ant kalno nuo karo laikų buvo užkasti pinigai, todėl šokinėdavusios ugnelės. Pinigų ieškotojams sukliudydavusi iš jūros ateinanti juoda "šmėkla". Kartą, jau iškasus skrynią pinigų ir nuėmus nuo dangčio ten buvusį kryžių, skrynia vėl nugrimzdo žemėn (M.U). F. Sakoma, kad kalne yra užkastų bažnytinių daiktų. Kai piemenys sumos laiku kasinėjo ir atkasė

Pav. 95. Palangos Naglio kalnas. Aut. nuotr., 1993

Pav. 96. Palangos Naglio kalnas, Brukšvos pelkė, upelis

kažkokį geležinį daiktą, tą akimirką atsirado kažkokia šmėkla, antra išniro iš jūros iki krūtinės, trečia dar iš kažkur pasirodė (V.V.). G. Prie kalno vaidenasi, baido, praeiviai susitinka ponaitį-velniuką (Mukienė D., 1994). Buvo sakoma, kad prie kalno esanti velnių buveinė (M.U). H. "Prie Prakeikto arba Švedų kalno (tarp Palangos ir Liepojos)" senovėje gyveno "lesvinčius stabmeldys", pas kurį kartą apsinakvojo kunigas ir susapnavo, kad turi kuo greičiau išvažiuoti - tuos namus palikti. Vidurnaktį išvažiavo, bet apsižiūrėjo, kad nepasiėmė savo knygelės. Grįžo - rado tik stulpą, su užmiršta knyga plaukiojantį jūroje, o tų namų nebebuvo (LTR 768/1). Žodis "*naglis*" laikomas germanizmu (vok. *Nagel* - vinis), o latvių kalboje žodis *naglene, naglinia* reiškia augalą, lietuviškai gvazdiką ("nėgelką"). Kalnas senuose raštuose vadinamas ir "Naglej smierci" (Mukienė D., 1994).

Manoma, kad sunaikinus šventvietę ant ant Birutės kalno, senieji dievai slapčiomis galėjo būti garbinami nuošalesnėje vietoje - ant Naglio kalno. Spėjama S.Daukantą, rašiusį XIX a. viduryje, turėjus omenyje Naglio kalną: "[...] *Palangos giriose Ginčio žinyčia, nuo jos paskuojo kūrėjų kūrėjo vadinama, ant Kuršo rubežiaus, kurią slapta vėl didžiai vėlai, jau krikščionimis būdami, dar lankę žemaičiai, parusėnai ir žiemgaliai arba kuržemininkai, minėdami savo laimingas dienas ir tardami save angis broliais buvusius; bet metuose 1700 išvertė ją žuvėdai* [...]" (Daukantas S., 1993).

1978 m. archeologiniai tyrinėjimai (vad.V.Žulkus) parodė, kad kalnas niekada nebuvo piliakalnis. Nuo XVI a. pabaigos ant kalno imta laidoti mirusiuosius. XVIII a. pabaigos Palangos inventoriaus žemėlapyje (1779-1781 m.) kalnui suteikiamas pavadinimas Kapų kalnas. XVI-XVII a. palaidojimai yra pagal senąją tradiciją, su įkapėmis. Papuošalai rodo kuršišką tradiciją. Aptikta daugiau kaip 30 kapų, suardžiusių XV-XVI a. I pusės sluoksnius su laužavietėmis. Sluoksniai gretintini su aptiktaisiais ant Birutės

kalno. V.Žulkaus nuomone, tai šventvietė, kurios vietoje nedidelė gyvenvietė vėliau ėmė laidoti savo mirusiuosius (gilesniame sluoksnyje taip pat aptikta anglių, nors nuo XV-XVI a. tokių sluoksnių jį galėjo skirti nemažas laiko tarpas; galimas daiktas, jog tada kalną kaip šventvietę lankė žmonės, gyvenę kažkur prie buvusio ežeriuko ir laidoję mirusiuosius degintiniuose XI-XIII a. kapuose). XVIII a., po pertraukos, vėl laidoti mirusieji, kurių dėl vienų ar kitų priežasčių neįleido į šventintas kapines (Žulkus V., 1981; Žulkus V., 1984). XIX a. prie kalno, palei upelį, vingiuojantį palei kalno šoną į jūrą, buvo sena gyvenvietė, vadinta Senuoju uostu. Į Š nuo Naglio kalno - kapinynas, datuoj. XI-XIII a.

Š. 1948 m. LII žv., AS 1/33; 1978 m. V.Žulkus tyr., AS 656; LTR 768/1; M.U.; VAK 19/27-28; V.V. L. AL, 4 (Nr.48); Daukantas S., 1993, 99; Klaipėdiškis A., 1924; Kviklys B., 1991, 4/282-283; Mukienė D., 1994; Žulkus V., 1981, 63-72; Žulkus V., 1984.

72b. PELKĖS BRUKŠVA yra į V, ŠV nuo Naglio kalno, iš jos teka Palšės upelis. Dar XIX a. čia buvo Ežeralio ežeras. Padav. Žuvusio kunigaikščio Naglio žmona Brakšva labai gailėjusi savo vyro, ilgai laisčiusi ašaromis nelaimingo karžygio kapą, o jo viršūnėje pasodinusi septynias pušaites. Po to nusileidusi nuo kalnelio ir pasiskandinusi buvusiame ežerėlyje (Kviklys B., 1991). Vietovė žinoma kaip velnių buveinė, vaidenimosi vieta (M.U.).

Š. M.U. L. Kviklys B., 1991, 4/282-283; Mukienė D., 1994.

BŪTINGĖ
(PALANGOS MIESTO DALIS)

73. ŠALTINIS - Šventosios upės slėnyje, prie kapinių. Teka į R. "*Šaltinis, kuris teka į rytus, ne į vakarus, šiuokiems tokiems dalykams tinka. Jis turi gyvybinių savybių. Reikėdavo vandens parsinešti, čerauninkas jį "apipotrija", tada naudoja gydymui, pirmiausia nuo akių, kitokių skausmų.*" (pasak. N.Kykalas, g.1918 m. Šventojoje. Užr. M.Motiejūnas 1993).

Š. M.Motiejūno 1993 m. informacija.

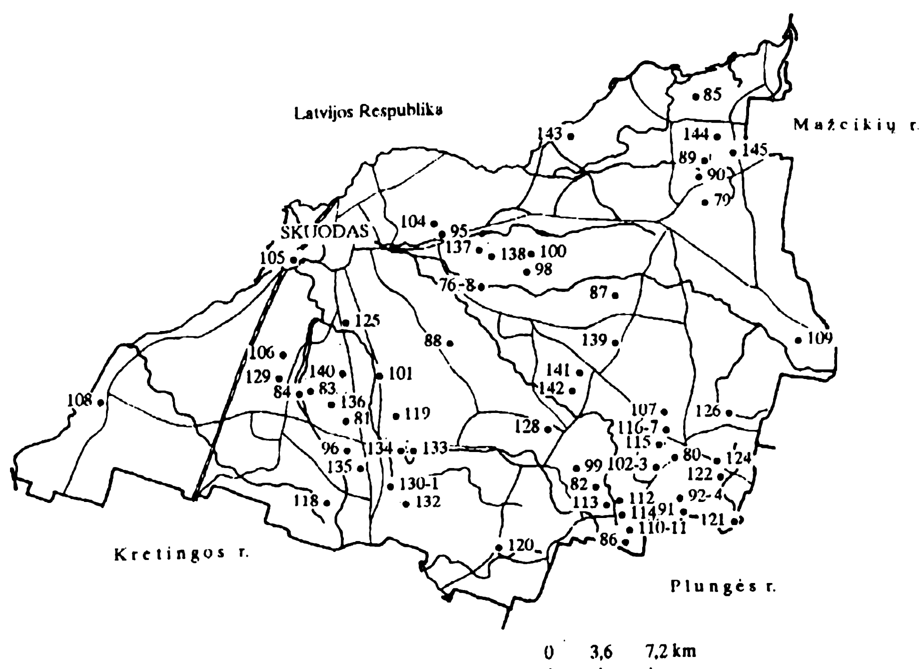
74. ŠALTINIS *ČIMPOS AVOTS* tryško Būtingėje, apie 700 m į PV nuo Palangos vandens valymo įrengimų, į V nuo Čimpos sodybvietės (toje vietoje, viduryje laukų, auga senas, apie 2 m skr. ąžuolas). Šaltinis sunyko amžiaus viduryje. Velykų rytą čia žmonės eidavo praustis, merginos basos bėgdavusios vandens namo parnešti.

Š. M.U.

ŠVENTOJI
(PALANGOS MIESTO DALIS)

75. *KARU* KALNAS buvo ties Šventosios upės vingiu, į R nuo šiandieninio Šventosios pramogų parko, kairiajame upės krante. Kalnas nukastas žvyrui. Padav. Ant kalno "vergų laikais" žmones bausdavo, kardavo, lupdavo, ten ir palaidodavo. Sakoma, kad viso kaimo žmonės ant kalno suėję teisdavo prasižengusiuosius ir juos kardavo. Vieną berniuką nuteisus pakarti, tas dar paprašė atsisveikinti su mama. Norėjo ją pabučiuoti, ir nukando jai nosį sakydamas: "Tu liepei man eiti bulvių vogti, o mane kars" (M.U.). Prie kalnelio vaidenasi (LŽV). *Šventosios upės* vingis ties Karu kalnu, sakoma, kasmet reikalauja aukų, kiekvienais metais čia turi kas nors nuskęsti (M.U.).

Š. LŽV (F. Mensonienė, 1935); M.U.

Latvijos Respublika
Mažeikių r.
Kretingos r.
Plungės r.
SKUODAS
85
143
144
89
145
90
79
104
95
137
138
100
98
105
76-8
87
125
88
139
109
106
129
140
101
84
83
141
142
108
136
119
81
107
126
128
116-7
115
96
134
133
80
124
135
99
102-3
122
130-1
82
118
132
113
112
92-4
11491
121
110-11
120
86
0 3,6 7,2 km

SKUODO RAJONAS

APUOLĖ
(ALEKSANDRIJOS SENIŪNIJA)

76. KALNAS nurodomas priešingoje negu piliakalnis (*Ar-954*) Luobos upės pusėje. J.Remeika rašė: "*Kitoj pusėj upės, pačiame kalne, medžiais apaugusiame, kaip ir pats piliakalnis, esą buvusi šventovės bei maldyklos vieta*" (Remeika J., 1931).

L. Remeika J., 1931, 1093; Remeika J., 1938, 79 (tarp dviejų upelių įsispraudė piliakalnis, o atokioj aukštumoj [...] turėjo vietą vadinamoji šventovė).

77. PILIAKALNIS (*Ar-954*). Padav. Sakoma, kad kai žmonės pradėjo tikėti į "tikrąjį dievą", po kurio laiko jie vėl nuo jo atsimetę ir grįžę prie savo pagoniškų tikėjimų. Tada ant Apuolės piliakalnio, taip pat ant Erkšvos Alkos kalno vėl pradėjo deginti aukas.

Š. Šliavas J., 1978, 52.

78. AKMUO su dubenėliais (*Av-2050*) perkeltas 570 m į ŠR nuo kelio Daujotai-Kaukolikai, 320 m į PR nuo Apuolės piliakalnio, 130 m į PV nuo kairiojo Brukio up. kranto, 260 m į Š nuo savo senosios vietos. Akm. - 2,3x2,3x2,8 m dydžio, dabar guli savo viršumi (kiek smailėjančiu) į apačią (ant šono). Akmens šone - 24, 3-9 cm skr. ir 1,2-2,5 cm gylio dubenėliai, be to, iškaltos raidės "Mt" ir metai "1818". Ties ženklu "t" - 5 gludinti dubenėliai. Ankstesnėje akmens padėtyje čia aukščiausiai buvo maždaug 3,5 cm skr. ir 0,5 cm gylio dubenėlis, nuo jo per 4 cm - maždaug 4 cm skr. ir 0,5 cm gylio, 5 cm žemiau - maždaug 3,0 cm skr. ir 0,3 cm gylio dubenėlis (jis beveik liečiasi su iškaltosios t raidės viršumi), dar 16 cm žemiau - 2,5 cm skr. ir 0,3 cm gylio dubenėlis, nuo kurio maždaug 7 cm žemiau yra apie 4 cm skr. ir 0,5 cm gylio dubenėlis.

Š. 1987 m. MMT žv., AS 1372/6; V.V. L. ATL 1986 ir 1987 metais. V., 1988, 181-182.

AUGZELIAI
(YLAKIŲ SENIŪNIJA)

79. ŠALTINIS - Skalkijaus pievoje, į Š nuo kaimo. "*Visad gyvas šaltinis, kurį moterėlės paskelbė net stebuklingu*". Čia žmonės semdavosi vandens akims prausti, nes tas vanduo ištraukia karštį.

Š. LŽV (K. Kuzminskis, 1935).

BARSTYČIŲ SENIŪNIJA

AKMUO - prie kelio Barstyčiai-Ylakiai, R jo pusėje, tuoj už Barstyčių, akmenų krūvoje. Jis turi gražų gamtinį įdubimą, primenantį dešinės pėdos atspaudą.

Š. D.R.

Pav. 97. Barstyčių seniūn. akmuo su "pėda" (antrame plane). D. Ramančionio nuotr., 1994

BARSTYČIAI
(BARSTYČIŲ SENIŪNIJA)

Pavadinimas Barstyčiai kilo greičiausiai iš lokalinio vietovardžio, žymėjusio vietą, susijusią su mitinėmis būtybėmis, rašytiniuose šaltiniuose žinomomis *barstuccas, barstuce* vardais (V.V.). Ta vieta galėjo būti pelkių aplinkoje, į Š-ŠV nuo miestelio, į Laumių k. pusę. PADAV. A. Velnias nešė į Žemaičių Kalvarijos atlaidus maišą davatkų, bet ties Barstyčiais jos pabirusios (iš čia "barstyti" ir "Barstyčiai" - (V.V.). B. Čia, miškuose, gyveno labai plėšrūs barsukai (*"iš tu tun jau barsiukų ir Barstytei"* - LTR 4061/42). C. Vardas kildinamas ir iš to, kad šeriant arklius vietos karčemoje likdavo pribarstyta šieno (V.V.). Barstyčiai 1649 m. buvo padovanoti Pašiaušės jėzuitų kolegijai. Pirma bažnyčia buvo pastatyta 1788 m. Padavimuose sakoma, kad poną čia buvusiuose miškuose užpuolė meška. Ponui artinosi mirtis, bet ponas pažadėjo išsigelbėjęs pastatyti toje vietoje bažnyčią, ir jam pasisekė likti gyvam (ponas šaukė: *"Pone dievuli, gelbėk, aš pastatysiu bažnyčią"* - VUB F213-137/31; kiti mano, kad užpuolė labai plėšrūs barsukai).

Š. 1994 M. LR KPI ŽV., AS 2223/1-2,9; LTR 4061: 42, 113; VUB F213-137: 31,32.

80. RAGANOS, RAGANŲ KALNAS (*alkakalnis Av-1137*) - PV Barstyčių pakraštyje, 120 m į PV-V nuo miestelio kapinių PV tvoros kampo, į ŠV nuo kelio Barstyčiai-Salantai. Vietovė vadinama *Vieše*. Kalnelis kiek pailgas Š-P kryptimi, apie 20 m skr., h=6 m. PADAV. A. Kartą čia medžiojo vienas žemaičių kunigaikštis. Užklupus nakčiai, jis pasiliko nakvoti ant kalnelio tarp miškų. Vidurnaktį iš kalno išlindo didelė ragana su trim ragais ir pranešė kunigaikščiui, kad šis skubėtų į savo pilį, kurią nori užpulti priešai. Taip buvo išgelbėta kunigaikščio pilis, ir gerosios raganos garbei kalneliui suteiktas jos vardas (VAK). B. Sakoma, kad čia mėgdavo suvažiuoti puotauti ("viešėti") raganos (1994 m. LR KPI; suskrisdavo ant šluotų ar ližių tartis. - V.V.; kiti mano, kad atlėkdavo linksmintis iš Laumių kaimo ežerėlio. - Kubilius A., 1961; "raganos išsimaudžiusios kalno papėdėje durpyne, naktį pakildavo į kalno viršūnę ir pasiutusiai šokdavusios iki gaidžiams pragystant, o paskui vėl grįždavusios į durpynus" - AP). C. Ant kalnelio sudegino raganą, ir kalnas taip pavadintas (LTR 4061/82). D. Raganiai senovėje negavo vietos gyventi tarp žmonių ir įsikūrė miškuose ant šio kalnelio. Po to raganiai nežinia kur išvyko, o ant kalno likusi gyventi tik

Pav. 98. Mockaičių Gaidkalnis, Pikčiaus kūlis, dauba, Barstyčių Raganos kalnas

Pav. 99. Barstyčių Raganos kalnas. Aut. nuotr., 1994

viena sena ragana (VUB F213-137/8). E. Pasakojama, kad dvaro panelė labai kankindavusi baudžiauninkus ir, panaikinus baudžiavą, ji pasikorė ant kalno - nuo to kilo pavadinimas (1994 m. LR KPI). F. Pokario metais vieną sekmadienį čia matė moteris labai gražiais rūbais, kurios nusiritusios nuo kalno ir prapuolusios (Šliavas J., 1978; kitą kartą buvo pasakojama, kad nusirito į balą - 1994 m. LR KPI). "Anksčiau pro kalną žmonės nakties metu bijodavo praeiti, nes buvo pasakojama šimtai atsitikimų" (1961 m. - AP). Ant kalno esą augo didelis alksnis, kurio viena lapų pusė buvo balta, o kita - žalia. Ant kalno švenčiama Joninių šventė (06 23-24).

Š. 1966 m. LII žv., AS 246/72; 1987 m. MMT žv., AS 1372/7-8; 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/9-10; AP (A.Kubilius, 1961 04 25); LTR 4061/82; Šliavas J., 1978, 54; VAK 28/7-8; VUB F213-137/8. **L.** Kviklys B., 1991, 4/387; Kubilius A., 1961.

BOBELIŠKĖS
(MOSĖDŽIO SENIŪNIJA)

81. AKMUO su MARIJOS PĖDOMIS buvo į V nuo kaimo, miškelyje, vad. Kryžiške. Akmenį sunaikino melioratoriai 7-8 dešimtmetyje. PADAV. A. Buvo apsireiškimas - vieną rytą (ar vakarą) pamatė ant akmens bestovinčią Mariją, o šalia - "Kristaus kryžmą" (kryžių ? - V.V.). Nuo tada ši vieta pavadinta Kryžiške, o akmenyje liko įspaustos dvi Marijos pėdos (Vaitkevičius V., 1995).

Š. LŽV (S.TAMOŠIŪNIENĖ, 1937; BAKŠČIAI, YRA AKMUO SU ŽMOGAUS PĖDOMIS); L. VAITKEVIČIUS V., 1995, 32.

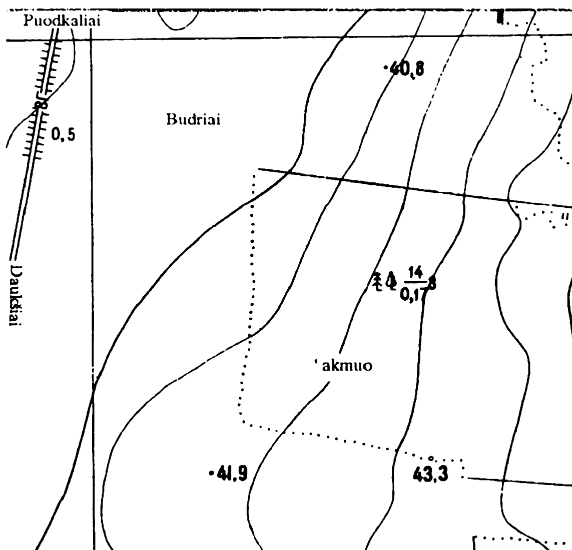
BROTYKAI
(NOTĖNŲ SENIŪNIJA)

82. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu. Iš šio kaimo į Mosėdžio akmenų muziejų perkeltas akmuo su plokščiadugniu dubeniu.

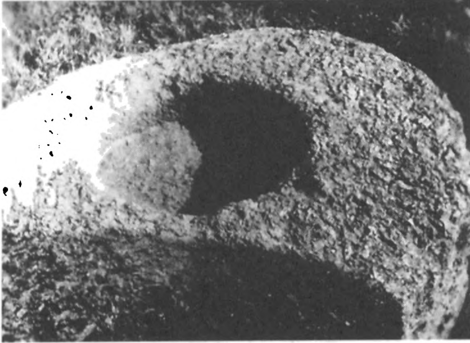
Š. V. ORBAKO 1994 M. INFORMACIJA.

BUDRIAI
(SKUODO SENIŪNIJA)

83. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu (*Av-2053*) - per 800 m į R nuo Erlos up. tvenkinio R kranto, 370 m į R nuo kelio Rusai-Kernai, Margės miško V dalyje. Akmens šonai šiurkščiai aptašyti, V pusėje likę 15 cm ilgio grioveliai, akmuo paverstas ant šono. Akm.- 1,2 m skr., h=55-60 cm, dubens skr. - 29x33 cm, gylis - 6 cm, vidus iškilus, nuo iškilimo dubens gylis - tik 3 cm. Dubens talpa - apie 5,5 litro vandens. PADAV. Akmuo ruoštas girnoms, bet kažkam "pabaidžius" meistrą, girnos nepabaigtos kalti (Jablonskis I., 1993). Tikėta, kad pavasarį po pirmos perkūnijos

Pav. 100. Budrių akmuo su plokščiadugniu dubeniu

Pav. 101. Budrių akmens dubuo. I. Jablonskio nuotr., apie 1970

dubenyje susirinkęs vanduo turįs gydomųjų savybių (Jablonskis I., 1991).

Š. 1987 m. MMT žv., AS 1372/8; L. IA, 77 (Nr.234); Jablonskis I., 1964, 110; Jablonskis I., 1991, 2; Jablonskis I., 1993, 10-11.

84. STANIAUS SIETUVA buvo į V nuo kaimavietės. Tai didžiausia Erlos upės sietuva, tinkama maudytis. Ji buvusi 85 m ilg., 30 m pl., apie 4 m gylio. Čia maudydavosi Šakalių, Budrių kaimų jaunimas. Dabar toje vietoje - Erlos tvenkinys. Padav. Kartą vaikas vasarą nuėjo į sietuvą maudytis. Jis atsisėdo atvėsti. Tuo metu iš sietuvos gelmės išniro puošniais rūbais apsirengęs kažkoks mažytis žmogiūkštis, priplaukė prie sietuvos krašto, išlipo ir ėmė garsiai šaukti: "*Kas čia yr ? Laikas atėjo, o žmogaus nėra, laikas atėjo, o žmogaus nėr*". Vaikas matė ir tylėjo, vokietukas garsiai tai kartojo, staiga atbėgo jauna mergina, nusimetė drabužius ir puolė maudytis. Tą akimirką vokietukas dingo. Vaikas suprato, koks reikalas, nelaukęs ėmė merginą šaukti, bet tik iš gelmės iškilo 3 dideli oro burbulai. Berniukas nubėgo kviesti pagalbos, atbėgę žmonės pamatė merginos rūbus ir škaplierius. Suprato - tai Velnio darbas. Jei mergina nebūtų nusiėmusi škaplierių, Velnias jos nebūtų nugramzdinęs į gelmę. Drąsesni nardydami gelmėje aptiko skenduolę - ji tebestovėjo stačia ir pakelta ranka rodė sau apie kaklą. Vaikinas ištempė merginą už plaukų, bet jos atgaivinti nebepavyko. Vėliau senelės kalbėjo, kad dar vandeny reikėjo uždėti jai škaplierius, tai būtų pavykę ją išgelbėti. Pasak vietos žmonių, toje sietuvoje gyvenęs Velnias ir kas kelinti metai paskandindavęs vieną kitą neatsargiai besimaudantį.

L. Jablonskis I., 1993, 188.

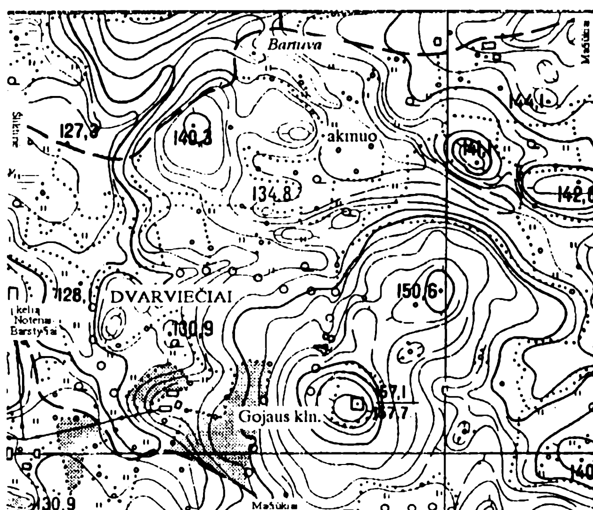
DILBIKIAI
(YLAKIŲ SENIŪNIJA)

85. MILIJONO KALNAS - tarp Dilbikių ir Visgaudžių, 60 m į ŠV nuo Visgaudžių kapelių II (*sg. 105*). Tai apie 120 m ilg. (Š-P) ir 25-35 m pl. gūbrys, aukštesne, 5-8 m aukščio Š-ŠV dalimi. Padav. Toje vietoje anksčiau buvo miestas ir bažnyčia, bet juos maro metu prarijo žemė (VUB F213-137/13).

Š. VUB F213-137/13; V.V.

DVARVIEČIAI
(NOTĖNŲ SENIŪNIJA)

86. GOJAUS, AUKŲ (?) KALNAS - apie 440 m į P nuo lauko kelio, jungiančio Dvarviečius su Mačiūkų k. Tai aukščiausias apylinkių kalnas, greičiau pakiluma, maždaug 2 ha

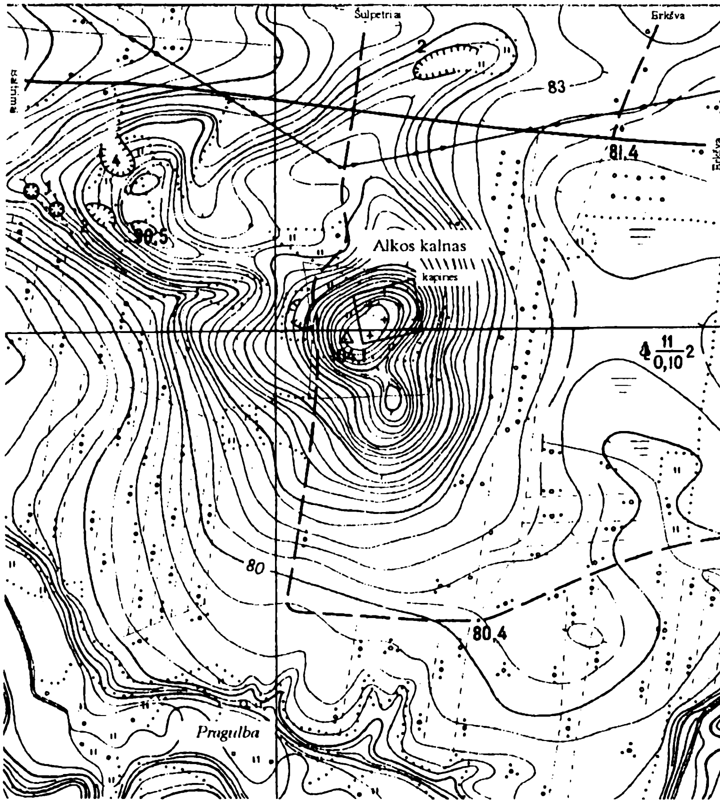
Pav. 102. Dvarviečių Gojaus kalnas, Mačiūkių Laumės akmuo

ploto, lėkštais, iki 8 m aukščio šlaitais. Iš šių vietų kilęs J.Mickevičius sakydavo, kad kalnas esąs šventkalnis, kad čia vaidilutės kūreno šventąją ugnį, kalną reiktų vadinti Aukų kalnu (1994 m., LR KPI). Lieka neaišku, ar tokie padavimai vietos žmonėms buvo žinomi. Vietovardis "Gojus" plačiai vartojamas. Kalnas yra 300 m į P nuo Mačiūkų Laumės akmens (Nr.110), netoliese, miške, nurodomas ir Pilies kalnas.

Š. 1966 m. LII žv., AS 246/19; 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/15-16.

ERKŠVA
(YLAKIŲ SENIŪNIJA)

87. ALKOS, AUKOS KALNAS (*alkakalnis Ar-962*) - apie 300 m į P nuo Luobos up. kairiojo kranto, kaimo V dalyje, prie kelio Erkšva-Apuolė. Kalnas - aukščiausia pakiluma apylinkėse, apie 3 ha ploto, šlaitai lėkšti, h=8-10 m. Ant kalno 1568 m. buvo pastatyta koplyčia, kuri 1964 m. sudegė (1993 m. pradėta atsatyti). Nuo seno ant kalno yra ir kapinės. Padav. A. Lietuvių žynys Alksnys įsakė lygumoje supilti šį kalną. Ant kalno aukodavo aukas, sakydavo, kad ant kalno buvusi pagonių bažnyčia, vėliau - krikščionių (Mineikis J., 1937; Mineikis J., 1937a). Tada ir ŠV kalno pusėje buvo legendinis Bareikių miestas, Ylakiai buvę tik Bareikių priemiestis. Pragulbos upelis dar išplauna buvusių miesto pastatų rąstų (Šliavas J., 1978). B. Sakoma, kad po to, kai žmonės pradėjo tikėti "tikrąjį Dievą", po kurio laiko vėl nuo jo atsimetę ir tada ant Apuolės piliakalnio ir šio Alkos kalno jie vėl pradėjo deginti aukas. Dėl to čia buvęs miestas buvo nubaustas - paskandintas. Jo vietoje liko kapinės ir pastatyti 2 kryžiai. Visa kita prarijusi žemė (Šliavas J., 1978). Kalne yra žemės praryti nedori žmonės. Kažkada vienas žmogus norėjo aukoti jautį, tai abu prarijusi žemė (LMD I 1002/81). Kiti sakydavo, kad kalne tikrai yra prasmegusi bažnyčia, bet miestą sudeginę švedai.

Pav. 103. Erkšvos Alkos kalnas

Sakoma, bažnyčia praryta šv. Petro dieną, kada mišių metu kunigas pakėlė ostiją ir suskambo bažnyčios varpai (Kviklys B., 1991). C. Švento Petro dieną galima girdėti skambant nugrimzdusios bažnyčios varpus. Ant kalno trepsint - bilda: jaučiasi, kad kalnas tuščiaviduris (V.V.). D. Švedai užėmė čia buvusį miestą, pilį, tiktai Alkos bažnyčios klebonui pasisekė pabėgti. Pasislėpęs miškelyje tarp pelkių, jis pastatė bažnytėlę, kurioje slapta žmonės rinkosi į pamaldas (nes švedai persekiojo). Klebonas turėjo nepaprastas akis, žvilgsniu žmones varstydavo (todėl Yla-akis=Ylakiai). Bažnytėlę jis buvo pasistatydinęs dabartinių Ylakių vietoje (Mineikis J., 1937a; LTR 2368/79). F. Kalne buvo urvai, į kuriuos žmonės buvo net nusileidę (LTR 4059/92).

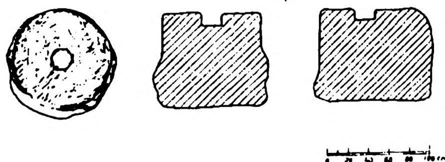
Iki 1964 m. žmonės rinkdavęsi prie koplyčios šv.Morkaus dieną (04 25) giedoti pamaldose. Vykdavusios gegužinės. Pasakojama, kad Erkšvos kaimo ribose buvo Bareikovo arba Bareikių miestas, kuris iki XVII a. vidurio minimas rašytiniuose šaltiniuose.

Š. 1966 M. LII ŽV., AS 246/71 (ARKŠVA); 1987 M. MMT ŽV., AS 1372/6-7 (ARKŠVA); LMD I 1002/81; LTR 1972/13(KALNAS Į BAŽNYČIĄ PADABNAS); 2368/79; 4059: 85,92 (MIESTAS BUVO PAKOROTAS IR BAŽNYČIA PRARYTA),240,294; LŽV (L. MILIUS, 1935); ŠLIAVAS J., 1978, 66-68; VAK 20/48; 27/18; VK, 1985; VUB F213-137/11 ("RETKAR-

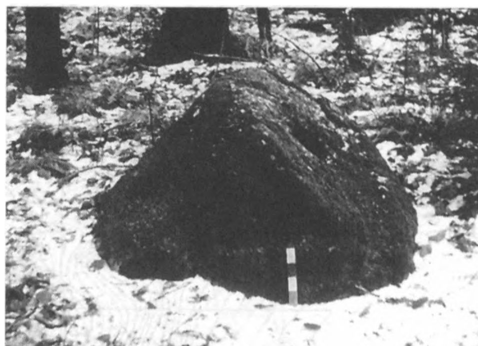
ČIAIS ŠVENTOM DIENOM PER SUMĄ ANT TO KALNO IŠKYLA MONSTRANCIJOS); V.V. L. AL, 6(NR.71); BŪGA K., 1924, 57; KVIKLYS B., 1991, 4/391, 393-394; LAM, 96 (ARKŠVA); LIČKŪNAS ST., 1934, 185; LIČKŪNAS ST., 1935; MINEIKIS J., 1937; MINEIKIS J., 1937A.

ERSLA
(ŠATĖS SENIŪNIJA)

88. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu (*Ar-976*) - į V nuo Erslos kaimavietės, apie 200 m į PR nuo Taučiaus sodybos, miško pakraštyje. Tai - rusvai pilkas stambiagrūdis granitas, išskyrus vieną šoną, apvaliai aptašytas, guli ant šono, įstrižai nuvirtęs. Akm. - 90-96 cm skr., h= 90 cm, dubens skr. - 19 cm, gylis - 12 cm, dugnas plokščias. 150 m į Š nuo akmens yra akmenų pylimo juosiama vietovė, vadinama Pilale.

Pav. 104. Erslos akmuo (pagal: Jablonskis I., 1971, 132, pav. 3)

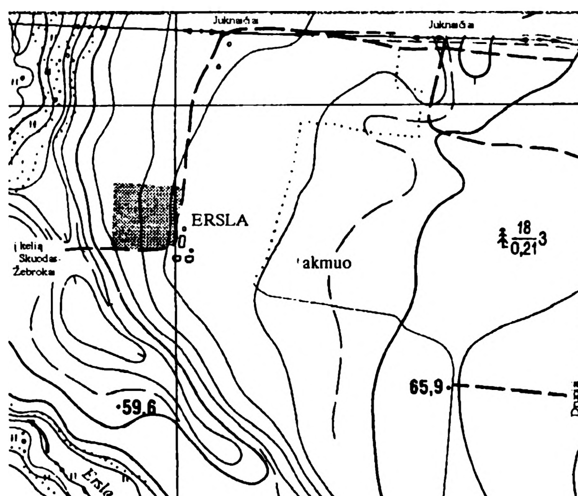

Pav. 106. Erslos akmuo. Aut. nuotr., 1994

Š. 1987 M. MMT ŽV., AS 1372/11; L. IA, 78 (NR.235); JABLONSKIS I., 1971, 130-133 (PAV.3; ARSLA).

GEDRIMAI
(YLAKIŲ SENIŪNIJA)

89. ALKOS (?) KALNAS (buvo *alkakalnis Av-1152*) - per 440 m į Š-ŠV nuo kelio Girdeniai-Visgaudžiai tilto

Pav. 105. Erslos akmuo su plokščiadugniu dubeniu

Pav. 107. Gedrimų Alkos (?) kalnas

per Veretos up., maždaug 460 m į V nuo minimo kelio. Tai iš R ir V miško "suspausta" Veretos aukštupio slėnio aukštumos kalva - maždaug 50x60 m dydžio, kelių metrų aukščio. Status, apie 8-10 m aukščio šlaitas yra tik nuo Veretos upės pusės (iš P), R pašlaitėje 1,5x2,5 m dydžio duobėje trykšta šaltinis. Padav. Buvo kalbama, kad kalne yra nuskendęs dvaras ar bažnyčia, dar matęsi to statinio mūro liekanų (Šliavas J., 1978). Kalnelio Alkos vardą pateikia tik P.Tarasenka, gavęs duomenų 1928 m. (LAM). Maždaug už 200 m į R yra 40 m skr. apaugusi kalvelė, supama Veretos upės slėnio. Apie ją buvo kalbama, jog ten paslėpti švedų turtai. Kasant Veretos up. kanalą slėnyje ties aprašomu kalnu, rastas akmeninis kirvelis su skyle kotui. Į V už 1,2 km buvo Girdenių piliakalnis (buv*Ar-963*).

Pav. 108. Gedrimų Alkos (?) kalnas. Aut. nuotr., 1994

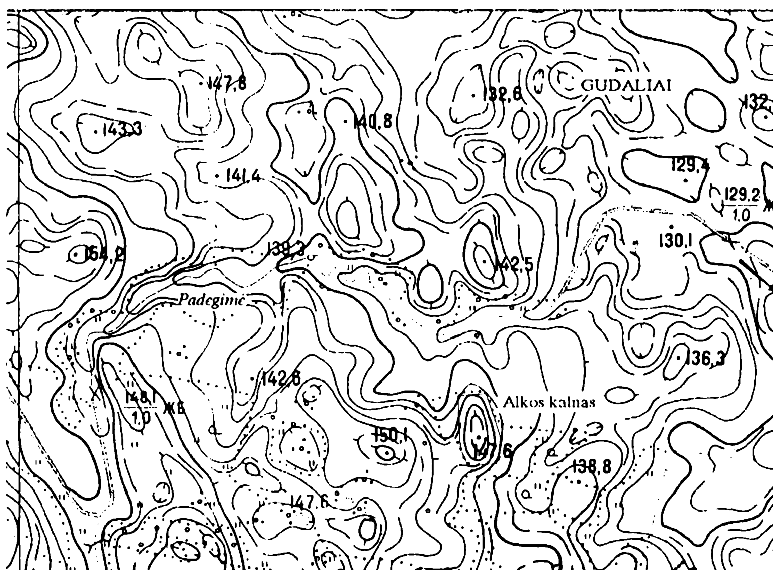
Š. Šliavas J., 1978, 69; V.V. L. AL, 6(Nr.72); LAM, 131.

90. VERKSNALIO KRŪMELIS - Pelkės P kaimo dalyje, apie 2 ha ploto.

Š. LŽV (T. Jokštis, 1935).

GUDALIAI
(BARSTYČIŲ SENIŪNIJA)

91. ALKOS, AUKOS KALNAS (*alkakalnis Ar-960*) - per 500 m į P nuo

Pav. 109. Gudalių Alkos kalnas

kelio Barstyčiai-Gudaliai, 800 m į Š nuo kelio Pūčkoriai-Mikytai, Padegimės up. kairiajame krante. Per kalną eina Skuodo-Plungės raj. riba. Kalvelė pailga Š-P kryptimi, maždaug 80x40 m dydžio, kelių metrų aukščio. Padav. A. Apylinkė senovėje buvusi tankiai gyvenama, gventojai susirinkdavo ant šito kalno, degindavo aukas ir melsdavosi (VAK). "*Aukas [ten] degindavo dievui, kokį gyvulį. Reikia aukoti veršį avį. Dievui dovanas neši, dūma ka rūkst, ded gyvulį ant lauža. Rudenį. Dievs viską der*", "*Alkos kalns. Liūb kalbiet, ka Dieva(ui) kit kart degina aukas. -Dievam, - nuij, aukas degin. Kitep aš nežinau. Čia, Gudaliuos, Alkos kalns, nor tikra tai Aukos, išeina, kalns*" (pasak.A.Damašius, Juozo, g.1916 m. Gudalių k., dab. gyv. Barstytėlių k. Užr. R.Nagaitytė, V.V. 1994). B. Sakydavo, kad virš kalno (iš kalno) garuoja kažkokie dūmai (1994 m., LR KPI). "*Alkos kalnas žmonių laikomas šventu*" (LAM). Į ŠV už 900 m - senkapiai, vad.Miškalniu, apie 1,1 km į P - Pūčkorių piliakalnis I (*Ar-809*).

Š. 1987 m. MMT žv., AS 1372/12; 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/21; LŽV (D. Kontrimienė, 1935; Lioliai); VAK 28/85-88. L. LAM, 138.

92. VERKSNIŲ KALNAS - per 240 m į Š nuo kelio Padegimė-Barstytaliai, 700 m į Š nuo senkapių, vad.Miškalniu. Kalva - apie 40 m skr., kelių metrų aukščio, iš Š supama pelkių.

Š. 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/21.

93. KAUKALNIS - kaimo laukuose; nurodomas dydis - apie 14 ha. Padav. Ant kalno gyvenęs kaukas, kuris naktimis vieniems žmonėms nešdavo gėrybes, o kitiems jas išnešdavo.

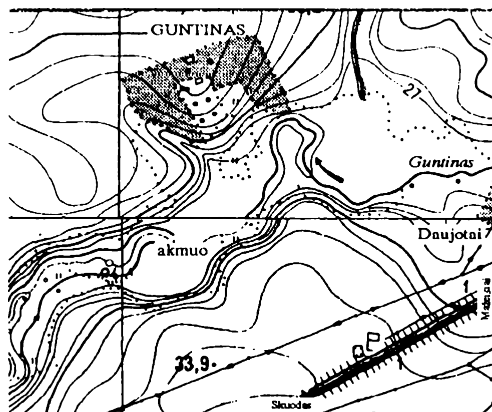
Š. LŽV (D. Kontrimienė, 1935).

94. MIŠKALNIS (*senkapiai 1994 m. la 01-8-357*) - per 260 m į P nuo kelio Gudaliai-Padegimė, 450 m į PV nuo M.Mažeikaitės sodybos. PADAV. Ant kalno stovėjo bažnyčia, jos liekanų dar buvo išariama. Ant kalno buvo randama archeologinių senienų, kaulų.

Š. 1994 M. LR KPI ŽV., AS 2223/21; LŽD (D. KONTRIMIENĖ, 1935).

GUNTINAS
(SKUODO SENIŪNIJA)

95. LAUMĖS AKMUO (*mitologinis akmuo Ar-972*) - apie 260 m į ŠV nuo kelio Skuodas-Mažeikiai, Guntino upelio viduryje. Akmuo rausvas, apie 2 m skr., iki 1,8 m aukščio. PADAV. Ant akmens sėdėdavo laumės, kultuvėmis velėdamos drabužius. Žmonės jas matydavo vakaro migloje, kai "zuikiai pirtį kūrendavo" (kai kildavo rūkas). Tuo laiku žmonės neleisdavo prie Guntino upelio vaikų (Šliavas J., 1978). "*Naktis metu žmonės bijodavo pro tą laumės akmenį ir praeiti, kad laumė nepaimtų į savo letenas lamžuoti*" (Mickevičius J., 1958a).

Pav. 110. Guntino Laumės akmuo

Pav. 111. Guntino Laumės akmuo. Aut. nuotr., 1994

Š. 1987 M. MMT ŽV., AS 1372/13; ŠLIAVAS J., 1978, 65. L. MICKEVIČIUS J., 1958, 4 (KUINELIŲ-GUNTINO); MICKEVIČIUS J., 1958A, 3.

IGARIAI
(MOSĖDŽIO SENIŪNIJA)

96. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu. Iš kaimo (netoli nuo Rimkaus sodybos) į Mosėdžio akm. muziejų buvo perkeltas akmuo su plokščiadugniu dubeniu.

Š. V.ORBAKO 1994 M. INFORMACIJA . L. IA, 78 (NR.236).

YLAKIŲ SENIŪNIJA

97. PIKČIAKALNIS. "Ylakių vals., Bokiškės k". Kaimas nežinomas. Nurodoma, kad Pikčiakalnis yra 1 km į R nuo Ylakių-Šačių plento, juosiamas Pragulbos ir Dargužio upelių. PADAV. Naktimis ant kalno girdisi įvairūs riksmai.

Š. LŽV (S. LEŠČINSKAS, 1936; BOKIŠKĖ).

JEDŽIOTAI
(ALEKSANDRIJOS SENIŪNIJA)

98. AKMUO - kaime, prie kelio, vedančio iš plento Mažeikiai-Skuodas 85° posūkio į V, prie koplytėlės (*dv-3991*). Akmuo čia padėtas kaip laiptelis. Akm. 1,12x0,54 m dydžio, iki 20 cm aukščio, plokščias. ŠR-R dalyje yra 20, vidutiniškai 1,5-2,5 cm skr. ir iki 2 cm gylio duobučių. Trys iš 20 duobučių primena kalimo tribriauniu kaltu žymes.

Š. V. Musteikio informacija 1994 m.

ŠPITOLĖS MIŠKAS - į R nuo kaimo, ribojasi su Gonaičių k., apie 1,5 km į Š nuo Luobos upės. Tai 15-20 ha ploto miškas.

Š. V.V.

JUNDULAI
(NOTĖNŲ SENIŪNIJA)

99. PIEVA KIPŠINĖ. 1-3 ha ploto.

Š. VK, 1937, 1972.

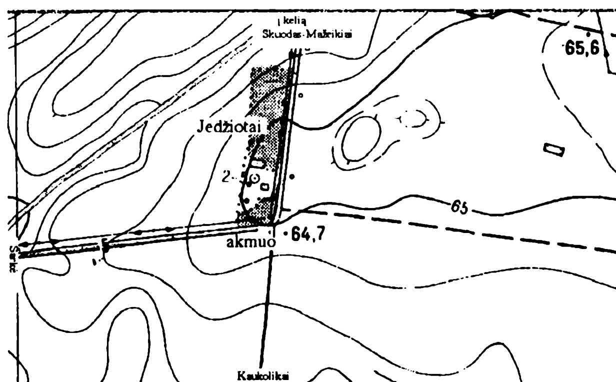
KLAUSEIKIAI
ALEKSANDRIJOS SENIŪNIJA

100. OPKĖS ŠALTINIS - ant Klauseikių ir Knežės k. žemių ribos, Kaukščio laukuose, pamiškėje. Tikima gydomosiomis šaltinio vandens savybėmis.

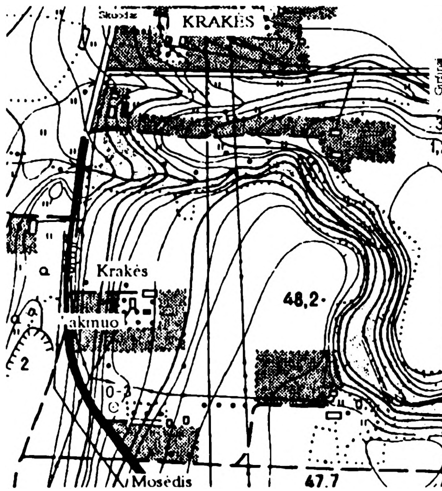
Š. V. Musteikio 1994 m. informacija.

KRAKIAI
(MOSĖDŽIO SENIŪNIJA)

101. STABO, ŠTABO KŪLIS, STABAKŪLIS (*mitologinis akmuo Ar-966*) - prie senojo kelio Mosėdis-Skuodas, netoli kaimo kapelių. Akm. - 80 cm pl., 40 cm storio, h= 1 m (tikroji akmens apačia buvo rasta dar 85 cm gylyje, akmuo stovi ant mažų akmenėlių grindinio). Akmens viršus

Pav. 112. Jedžiotų akmuo

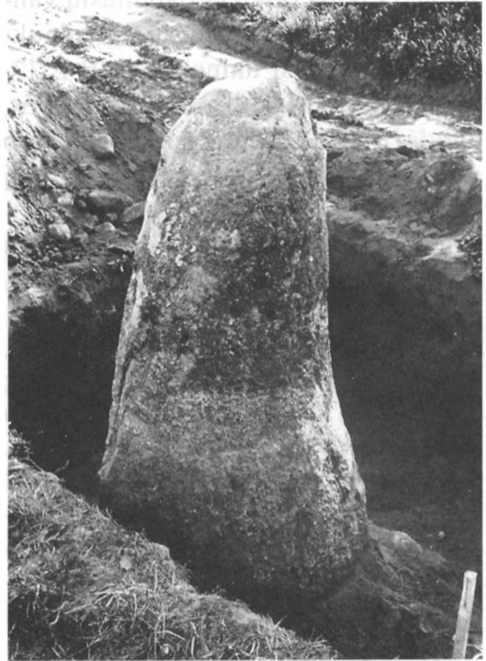

Pav. 113. Krakių akmuo

Pav. 114. Krakių Stabo kūlis. V. Urbanavičiaus nuotr., 1971

kiek smailėjantis, iš priekio žiūrint truputį panašus į sustingusį žmogų. Aplink akmenį dar XX a.pradžioje augo didelis ąžuolynas. Padav. A. Tai senovės laikų šventovės vieta, čia prie akmens rinkdavosi stabmeldžiai (Šliavas J., 1978; "*Žmonės pasakoja, kad labai senais laikais prie to akmens eidavo melstis stabmeldžiai. Tai buvo jų dievaitis*". - VUB F213-137/19). B. Važiavusi kariuomenė išgriauti ("išmušti") bažnyčios, bet šioje vietoje sustojusi ir

Pav. 115. Krakių Stabo kūlis tyrinėjimų metu. V. Urbanavičiaus nuotr., 1971

nebegalėjusi pavažiuoti. Vadas šokęs nuo arklio, peršokęs per patranką ir pavirtęs tuo akmeniu - ištiko stabas (LŽV). Kiti pasakoja, kad tas vadas akmeniu pavirto uždegęs patrankos dagtį šauti į Mosėdžio bažnyčią (Vaitkevičius V., 1995; dar kiti mano, kad tą akimirką suakmenėjusi visa kariuomenė, todėl esą tiek daug akmenų - VUB F213-137/18). Kada švedai pradėję šaudyti, žemaičiai prašė: "Perkūne dievaiti, nespirk į žemaitį, o spirk į švedą". Perkūnas žemaičių paklausęs, ir švedai (švedas. - V.V.) pavirto į akmenį (VUB F213-137/20). C. Kariuomenę šioje vietoje sustabdė didelis šaltis (1948 m., LII). D. Čia buvo apsistojusi kariuomenė, buvęs švedų štabas, todėl akmuo gavo Štabo kūlio vardą (Šliavas J., 1978). Švedų kariuo-

menė laukusi prie čia patvinusių vandenų, kol vanduo nuslūgsiąs ir belaukdama pastatė šį akmenį (VUB F213-137/21). E. Besitraukdami iš Lietuvos, švedai paslėpė daug aukso, o kaip vietos ženklą pastatė Stabo akmenį (VUB F213-137/22). 1971 m. archeologiniai akmens aplinkos tyrinėjimai (vad.V.Urbanavičius) rezultatų nedavė.

Š. 1948 m. LII žv., AS 1/53; 1971 m. V.Urbanavičius tyr., AS 351/25-26; 1987 m. MMT žv., AS 1372/15; LTR 3471/1442; LŽV (R. Jurgulis, 1937); LŽV (A. Jasmontienė, 1935); Šliavas J., 1978, 51; VUB F213-137: 18,19,20,21,22; V.V. L. Kviklys B., 1991, 4/307 (Nevočiai); Kudaba Č., 1972, 88; Mickevičius J., 1958a, 3; PA, 77 (Nr.170, 171); Vaitkevičius V., 1995, 31.

KRUOPIAI
(BARSTYČIŲ SENIŪNIJA)

102. AKMUO su LAUMĖS PĖDA gulėjo prie kelio Barstyčiai-Notėnai, priešais Pūkštos kalną. Po Antrojo pasaulinio karo, žvyruojant kelią, akmuo užpiltas. Akmuo buvo didelis, apie 40 cm aukščio, plokščias. Viduryje buvo žmogaus pėda, vadinta Laumės pėda (buvo iki 2 cm gylio).

Š. Mickevičius J., 1985, 58 (Geldėnai). L. PA, 76 (Nr.165; su 3 pėdom).

103. REGSČIO, PUŠELĖS KALNAS. Padav. Ant kalno buvo bažnyčia, kurią prarijo žemė. Buvusioje bažnyčios vietoje išdygo pušelė.

Š. VUB F213-137/7.

KUINELIAI (DABAR - GUNTINAS)
(SKUODO SENIŪNIJA)

104. AKMUO su BIESO PĖDA. Gulėjo bendrose ganyklose, buvo didelis, plokščias, apie 2 m pl., apie 50 cm aukščio. Viršuje - gyvulio "pėda", kuri buvo vadinama "bieso pėda". 1958 m. akmuo jau gulėjo akmenų krūvoje, paruoštas skaldyti.

L. Mickevičius J., 1958a, 3.

KULALIAI
(NOTĖNŲ SENIŪNIJA)

AKMUO su iškaltu plokščiadugniu dubeniu buvo kaime, Panumio sodybos aplinkoje. 1994 m., po melioracijos, akmuo dingo (V.V.). Jis buvo 1,24 m skr., h=65 cm, dubuo - 26 cm skr., 7 cm gylio. Tai girnoms tašytas akmuo.

Š. 1973-1974 m. I. Jablonskis žv., AS 386; V.V. L. IA, 78 (Nr.238).

KULAI I
(SKUODO SENIŪNIJA)

105. ŠALTINIS tryško Skuodo priemiestyje, 1-ųjų Kulų k., vadinamojo Pilies kalno papėdėje (Milvydžių k. kapelių pašonėje - pasak. A.Donėla, g.1911 m., Mosėdžio m.). Įrengus Bartuvos tvenkinį, šaltinis atsidūrė jo dugne. Prie šaltinio stovėjo koplytėlė (dabar perkelta į I Kulų k. kapines). Šaltinio šventumas buvo aiškinamas tuo, kad jis tekėjo į R. Buvo tikima gydomosiomis vandens savybėmis.

Š. V.Musteikio 1994 m. informacija.

KUSAI
(MOSĖDŽIO SENIŪNIJA)

106. AKMUO. 1939 m. kaimo gyventojas Donėla, Degsnių alksnyne užkasdamas ("laidodamas") didelį akmenį, prie jo šono rado tris masyvias sidabrines antkakles, datuoj. IX a. ir svėrusias po 400 gr. Viena antkaklė saugoma Kretingos kraštotyros muziejuje.

L. Jablonskis I., 1993, 185.

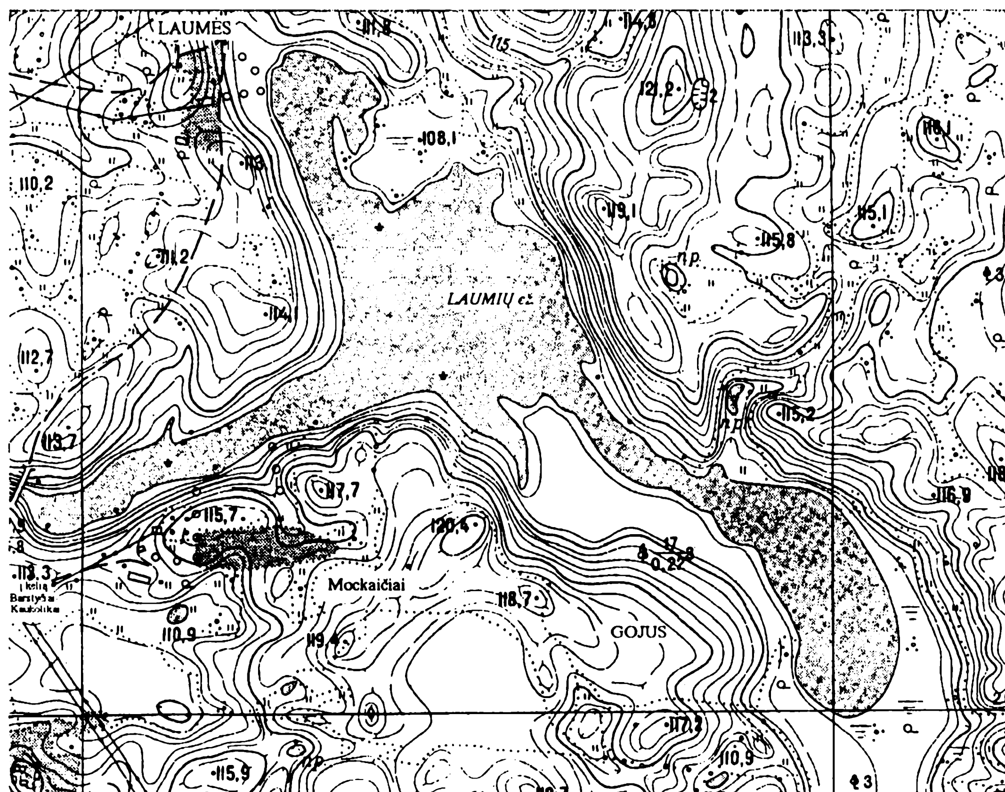
LAUMAIČIAI
(ŠAČIŲ SENIŪNIJA)

Į P nuo Kaukolikų, kairiajame Šatos krante.

LAUMĖS
(BARSTYČIŲ SENIŪNIJA)

Kaimo pavadinimas kildinamas iš Laumių ežero vardo. XVII a. į ŠR nuo Laumių ežero pastatyta koplyčia, nes "*Žmonės ilgai laikęsi senosios tikybos papročių ir tą vietą gerbę*" (Kviklys B., 1991). Padav. Sakoma, kad čia "senųjų buvusi gerbiama vieta ir nekertamas miškas" (VAK), čia baidydavo, pasirodydavo ugnelės, raiti milžinai ir pan.

107a. LAUMIŲ EŽERAS buvo maždaug 5-7 ha ploto, bet pokario metais jį patvenkus, vandens lygis gerokai pakilo, padidėjo plotas. Padav. A. Naktimis prie ežero velėdavusios laumės. Jos atrodė kaip miglos

Pav. 116. Laumių k. patvenktas Laumių ežeras, Gojus

"pluoštai", su kultuvėmis vandeny skalbinius velėdavo *"čiaku-čiaku"* (Šliavas J., 1978; V.V.). B. Ežere gyvenusios mergelės (undinės, laumės), jas, viliojančias ežere, stebėdavo "vokietukai". Šiems kiek pakibinus laumes, jos nerdavusios gilyn į ežerą (1994 m., LR KPI). C. Miglotai menama kalbėjus, jog Velnias nešęs akmenis, vieną numetęs Salantuose, kitą - Mockaičiuose, o trečią - į Laumių ežerą (1994 m., LR KPI). D. Sakoma, čia sukinėdavosi batsiuviu pasivertęs Velnias (Kudaba Č., 1972). P ežero pakrantėje - Gojaus miškas, PR - įteka *Laumupis (*prasideda Mockaičių kaime, apie 2 km ilg., į ežerą teka Š kryptimi*)*, ŠR - senkapiai, koplyčia.

Š. 1966 M. LII ŽV., AS 246/72, 77-78 (LAUMIŲ EŽ. PAKRANTĖS); 1994 M. LR KPI ŽV., AS 2223/13; LŽV (S. VOSYLIENĖ, 1935); ŠLIAVAS J., 1978, 60-61; VAK 28/81; L. KUDABA Č., 1972, 69-70; KVIKLYS B., 1991, 4/387; VARDYNAS, 88.

107b. GOJAUS MIŠKAS - P Laumių ežero pusėje, didesnio miško dalis (iš P ribojasi su Mockaičių k.) išlaikė Gojaus vardą. Nežinoma, ar žmonių nurodomas "Kloištės" miškas yra to paties Gojaus miško vardas, ar žymi jau kitą miško masyvą. Į R nuo Gojaus miško - Pagojaus pelkė, kurioje vaidendavosi juodas žmogus ilgu lietpalčiu, pakrūmiais ten vaikščiodavo ir laumės, kurios melžėjoms nutraukydavo skareles (Šliavas J., 1978).

Š. 1994 M. LR KPI ŽV., AS 2223/14; ŠLIAVAS J., 1978, 60-61.

LENKIMAI
(LENKIMŲ SENIŪNIJA)

108. KAPŲ PUŠIS - kaimo laisvamanių kapuose, prie kelio Lenkimai-Įpiltis, V kelio pusėje. Pušis žmonių gerbiama, įkelta koplytėlė. Medis - 1 m skr., h= 18 m.

Š. V.V.

LUOBA
(YLAKIŲ SENIŪNIJA)

109. VERKSMŲ, VERSMIŲ (?) KALNELIS melioracijos metu sunaikintas, dabar toje vietoje - lygus laukas. PADAV. Ant nedidelio kalnelio buvo karčema ("karčema, kurioje gyveno žydai" - LTR 1167/13), o šalia jos - šulinys. Kartą šventą dieną, sekmadienį per sumą toje karčemoje gėrė, puotavo ūkininkai. Kartu su jais buvusi ir vieno pono duktė, netrukus turėjusi ištekėti. Kadangi buvo puotaujama sekmadienį per sumą, Dievas juos nubaudė: kalnelis prasiskyrė ir prarijo karčemą (Vyšniauskas J., 1991). Padavime minimas šulinys prie karčemos - šalia kalnelio buvęs žiemą neužšąlantis *šaltinis*, apie kurį pasakojama, kad sekmadieniais per sumą ten verkdavusi ta pono dukra, ieškodavusi savo jaunikio (dėl tų raudų atsiradęs kalnelio pavadinimas - Verksmų kalnelis - LTR 1167/13). Kitame padavime kalbama apie tai, jog šaltinis atsirado toje vietoje, kur prasmego karčema. Vėliau iš šaltinio žmonės ištraukė 3

rentinius, esą buvo galima kartimis pasiekti tos nuskendusios karčemos sienas, jos garsiai sudundėdavo (Vyšniauskas J., 1991).

Š. LTR 1167/13. L. VYŠNIAUSKAS J., 1991, 3.

MAČIŪKIAI
(NOTĖNŲ SENIŪNIJA)

110. LAUMĖS AKMUO (*mitologinis akmuo Ar-970*) - per 220 m į P nuo lauko kelio Dvarviečiai-Mačiūkiai, kairiajame Bartuvos upės krante, jos aukštupio užliejamų pievų pakraštyje. Akmuo rausvai mėlynas, 1,8 m pl. (Š-P), 1,9 m ilg. (R-V), h= 40 cm (P). Viršutinė plokštuma per vidurį suskeldėjusi. P šios plokštumos dalyje - patogi sėdėti, iš pirmo žvilgsnio kiek glūdinta įduba (60x30 cm dydžio, iki 9 cm gylio). Sėdint šiame įdubime, yra patogu į akmens šoną įstatyti kairįjį kulną - kulno pavidalo įdubimas, 9x10 cm dydžio, 3,5 cm gylio. Taip sėdint patogu padėti dešinę ranką į 26x9cm dydžio įdubą akmens šone. Per akmens

Pav. 117. Mačiukių Laumės akmuo (priekyje kairėje - viena iš "pėdų", dešinėje - "kulnis". Aut. nuotr., 1994

Pav. 118. Mačiūkių akmens Laumės "pėdos". Aut. nuotr., 1994

vidurį ŠV-PR kryptimi nutįsusios dvi pėdos: pirmosios pėdos kulnas yra 40 cm nuo PR akmens krašto (pėda 24x5-8 cm dydžio, iki 4 cm gylio), o antroji pėda (18x7-9 cm dydžio, iki 2 cm gylio) yra 60 cm į ŠV nuo pirmosios priešakio (pateikiami akmens ir pėdų dydžiai skiriasi - čia pateikiami 1994 m. LR KPI žv. duomenys). Vieni žmonės žino tik vieną pėdą ir vietą pasidėti rankai sėdint įduboje. Pėdą jie priskiria Velniui. Kitiems žinomos dvi pėdos viršutinėje plokštumoje. Treti akmenį laiko esant su beždžionės pėda (beždžionė - nelyg baidyklė. - V.V.), jiems žinomas atspaudas akmenyje su penkių pirštų žymėmis ir kojos atspaudas. PADAV. A. Sakoma, kad Laumė bėgo per akmenį, po to sugrįžo, atsisėdo ant akmens ir būrė. Nuo tada pasilikę įspaudai (Šliavas J., 1978; kiti

sako, kad pėdos atsiradusios kažkam viena koja šokus per akmenį - 1994 m., LR KPI). Sakoma per akmenį bėgo Laumė su savo dukterimis, užšoko ant akmens ir įmynė pėdas (Mickevičius J., 1958; viena pėda Laumės, dvi mažesnės - jos dukterų). B. Kalbėjo, kad pėdas įmynė piktoji deivė Laumė, kai akmenys dar buvo minkšti (Tarasenka P., 1927). C. Netoliese buvo pirtis, kurioje pasirodydavo laumės (1966 m., LII). D. Senovėje į Š nuo akmens buvusi pirtis, kuri Velykų rytą, žmonėms besimaudant, nugrimzdusi į žemę. Nuo pirties likusi tik kūdra (Mickevičius J., 1985).

Š. 1966 m. LII žv., AS 246/78-79; 1987 m. MMT žv., AS 1372/16; 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/16; Mickevičius J., 1985, 53-54; Šliavas J., 1978, 62. L. LAM, 176; Mickevičius J., 1958, 4; PA, 76 (Nr.162); Tarasenka P., 1927, 614; Tautavičius A., 1966, 22.

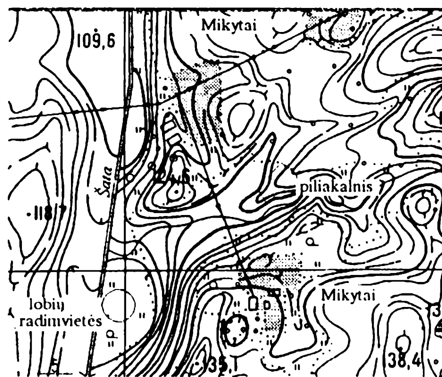
111. ŠALTINIS nurodomas Mačiūkiuose, jo šventumo priežastimi buvo laikoma tai, jog šaltinis teka į R. Gal būt tas pats Nr.296?

Š. 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/16.

MIKYTAI
(NOTĖNŲ SENIŪNIJA)

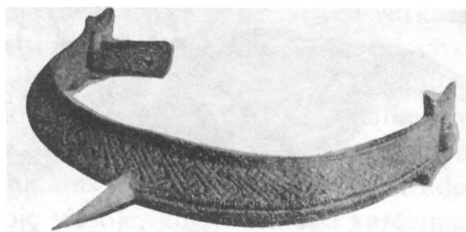
112. PILIES KALNAS (*piliakalnis Ar-971*). Padav. Vidurdienį kalne po žemėmis skamba varpas. Sakoma, ant kalno buvusi bažnyčia.

Š. 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/15(Šliktinė).

Pav. 119. Mikytų piliakalnis, Mikytų (Šliktinės) lobių radimvietės

113. PELKĖS. Ties Mikytų ir Šliktinės k. žemių riba, 300 m į P-PR nuo Mikytų piliakalnio (*Ar-971*), 1938 ir 1971 m. melioruojant pelkėtą Šatos upės slėnį, buvo surinkta daug archeologinių radinių, literatūroje plačiau žinomų Šliktinės (Mikytų) lobio vardu. Į muziejus pateko apie 300 radinių. Kai radiniai pakliuvo į vietą, čia buvo pelkė, Šatos upė arba akivaras šalia upės. *Pirmas* lobis 1938 m. rastas vienoje krūvoje po ąžuoliniu rąstu. Radiniai datuojami XI-XII a. Į KVDM pateko 192 radinys: 113 įmovinių ir įtveriamųjų ietigalių, keliolika peilių, 4 plačiaašmeniai kirviai, kovos peilių žalvariniai makštų apkalai, žalvarinis

Pav. 120. Žalvarinis pentinas iš Mikytų (Šliktinės) lobio (Lietuvos archeologijos bruožai, 1961, pav. 311)

pentinas, 4 žalvarinės pasaginės segės, kiti dirbiniai (Tautavičius A., 1972). *Antras* lobis, aptiktas 1971 m., taip pat greičiausiai buvęs vienoje vietoje; jis kiek ankstyvesnis už pirmąjį (datuoj. X a.). Daugumą radinių sudarė žalvarinės pasaginės segės keturkampėmis ir daugiakampėmis galvutėmis, keletas apyrankių, bent viena antkaklė plonėjančiais galais su kilpele ir kabliuku. Išliko vienas sveikas ir pusė kito juostinio žalvarinio pentino, žalvarinių diržo sagčių ir apkalų fragmentai, kovos peilis ar trumpas vienašmenis kalavijas su makštų liekanomis, įmoviniai ietigaliai ir žeberklinio tipo įtveriamieji ietigaliai bei pentinis siauraašmenis kirvis (Tautavičius A., 1972). Abiejų lobių dirbiniai - ginklai, vyro aprangos daiktai, vyrams būdingi papuošalai. Keliama mintis apie bendrą karių auką laimėjus karo žygį ar svetur žuvusiems kariams (Volkaitė-Kulikauskienė R., 1958).

Š. 1966 m. LII žv., AS 246/80; 1971 m. A.Tautavičius tyr., AS 314; 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/6,15; VAK 20/155-164. L. Kviklys B., 1991, 4/387; LAA 3/132; Tautavičius A., 1971, 3; Tautavičius A., 1972, 84-85; Volkaitė-Kulikauskienė R., 1958, 119, 121.

114. BARBOROS KALNAS - kaime, apie 1 km nuo kelio Barstyčiai-Salantai. Padav. Ant kalno buvo šventos Barboros bažnyčia, kurią už žmonių nuodėmes prarijo žemė.

Š. LŽV (D. Kontrimienė, 1935; Kruopiai) VUB F213-137/10.

MOCKAIČIAI (BARSTYČIŲ SENIŪNIJA)

115a. GAIDKALNIS (*alkakalnis 1994 m. la 01-8-359*) - apie 500 m į P-PV nuo kelio Barstyčiai-Vabaliai (nuo Barstyčių miestelio ŠV ribos). Gaidkalniu paprastai vadinama nedidelio dviejų viršūnių kalvagūbrio Š (aukštesnioji) dalis. Ji pailga Š-P kryptimi, apie 120 m ilg., 80 m pl., šlaitai statoki, iki 8-10 m aukščio, tačiau P kalva nežymiai pereina į aukštumą. Padav. A. Pasakojama, kad Velniui nešant Mockaičių Pikčiaus kūlio akmenį (Nr.115b), ant kalno pragydęs gaidys, ir dėl to kalnas pramintas Gaidkalniu (kiti sako, jis pragydo sekmadienį, žmonėms einant į bažnyčią - 1994 m., LR KPI). B. Iš Barstyčių ėjo žydas su gaidžiu namo, gaidys pabėgo ir pasislėpė ant kalno (buvo manoma, kad ant kalno gaidys ir gyvena - 1994 m., LR KPI). Kada žmonės eidavo pro kalną, visada girdėdavo giedant gaidį (VUB F213-137/6) C. Kartą moteris matė ant kalno vyrą, pjaunantį avį ir

Pav. 121. Mockaičių Gaidkalnis ir Pikčiaus dauba (dešinėje). Aut. nuotr., 1994

lupantį jai kailį. Tik žvilgtelėjo moteris šalin, vaizdas prapuolė (1994 m., LR KPI). R kalno pašlaitėje - Pikčiaus kūlis (*Av-1143*). Ariant šalia Gaidkalnio buvo rasta senoviškų dirbinių (paskutinį kartą - pentinų).

Š. 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/10; Šliavas J., 1978, 55-57; VUB F213-137/6.

115b. PIKČIAUS KŪLIS, KAZLAUSKO (?) AKMUO (*Av-1143*) - per 100 m į PR nuo Gaidkalnio Š viršūnės, per kelis metrus nuo bevardžio upelio (kairiajame jo krante), Pikčiaus vardu vadinamos daubos pakraštyje. Akm. 4 m ilg. (Š-P), 3,1 m pl. (ŠV-PR), iki 1,55 m aukščio (V), PR gale, 10 cm nuo akmens krašto - netaisyklingo rombo formos įduba (55x82 cm dydžio, 16 cm gylio (ŠV) ir 3 cm (PR)). PV akmens kraštas XX a. viduryje nuskeltas akmenskaldžio. Vietiniams žmonėms žinoma kažkokia gyvulio pėda akmenyje, tačiau jokio panašaus įdubimo ant akmens nėra (1994 m., LR KPI). G.Isoko žiniomis, akmuo yra su nedideliais įdubimais ("velnio pėdomis" - LGP). Padav. A. Akmenį nešė Velnias, norėdamas užtvenkti, "upę prie Barstyčių", ir tik

Pav. 122. Mockaičių Pikčiaus kūlis. Aut. nuotr., 1994

užgiedojus gaidžiui Gaidkalnyje, akmenį išmetė. Miglotai menamas padavimas apie tai, jog vieną akmenį Velnias numetė Salantuose, kitą čia - Mockaičiuose, o trečią - į Laumių ežerą (1994 m., LR KPI; Velnias akmenį norėjo užmesti ant kažkokio Kazlausko - LAM). B. Šventadienio vidurdienį, per sumą, žmonės ant akmens matydavę tris vyrus lošiant kortomis (1994 m., LR KPI). "Nelabasis" ant akmens sėdėdavo net dieną, pasivertęs kokiu gyvuliu (AP). C. Čia klaidindavo žmones; vienas vyras ėjo ratais aplink netoliese augusį ąžuolą, o ryte atsipeikėjęs pamatė, kad stovi jau įkišęs galvą į virvės kilpą ant to ąžuolo šakos (1994 m., LR KPI). "*[...] raganos liūb par ton kulį brauks so pėrštas teps ont akiūms [...] liūb pasakuos, ka tos liūbonts tata soserėnkt ten, soserenkėmus kels on to akmen. Anos brauks par akmenį ir prausis nu to akmeneis [...] vėsą borną praus, prausis vės tos čerauninkės [...] bortvinykės [...] liūb sakys: "Var i jūs nuoret palėkt čeraunynkiems?" - ka mes liūbam šuokiniesėm [...] "Ar ir jūs nuorėt palėkt čerauninkėm, atsiprauskėt i bosit raganos. Tai mes liūbam bėjuosėmos. O tas akmou ven šlaps bovo. Saulė kaitin, kaitin karčiausia, tas akmou šlaps bovo [...]*" (pasak. S. Sereckienė, Domininko, g. 1907 m. Gudelių k., dab.gyv. Paežerės Rūdaičių k. Užr. 1996 m. - LTR 6414(196). "*Barstyčių apylinkėje žmonės prisibijo Pikčiaus kūlio, kalba, kad prie jo vaidenasi*" (1969 m.; VUB F213-137.P.3). *Pikčius* šiose vietose yra Velnio vardas (V.V.). Už 10 m į R nuo akmens - *Pikčiaus dauba.* Daubos dugne - maždaug 18-25 m skr. užpelkėjimas. Vieta taip pat žinoma kaip klaidi, vaidenimųsi vieta: buvo

matomas velnias, pasivertęs kiaule, žindančia paršiukus, matė padvėsusią avį, po to vaizdas prapuolė, praeivis sutiko didelį vyrą, eidamos merginos - gražų kavalierių (1994 m., LR KPI).

Š. 1966 M. LII ŽV., AS 246/72; 1994 M. LR KPI ŽV., AS 2223/11-12; AP (A. KUBILIUS, 1961 04 25); LTR 6414(196); ŠLIAVAS J., 1978, 55-57; VAK 28/97; VUB F213-137.P.3; L. KVIKLYS B., 1991, 4/387; LAM, 103 (BARSTYČIAI); LGP, 246 (NUOTRAUKA - ŠILALĖS K. DIDŽIOJO AKMENS); PA, 76 (NR.164); STONKUS S., 1989.

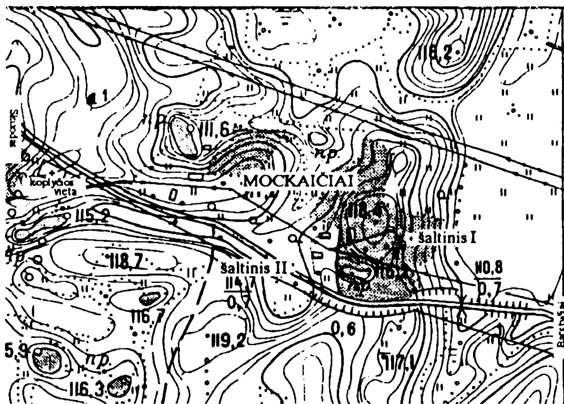
115c. LIEPOS ŠALTINIS. Apie 100 m į Š-ŠR nuo Pikčiaus daubos, Arkliaganių miškelyje nurodomas Liepos šaltinis, trykštantis iš po maždaug 1 m skr. liepos šaknų. PADAV. Liepa su ąžuolu senovėje buvę šventi medžiai. Todėl ir šaltinis, tryškęs iš po liepos šaknų, laikytas nepaprastu.

Š. ŠLIAVAS J., 1978, 59.

116. ĄŽUOLO ŠALTINIS tryško kaime, tarp M.Razmienės ir J.Pušinskienės sodybų, Š kelio Vabaliai-Barstyčiai pusėje, iš ąžuolo kelmo. Sunaikintas pilant minėto kelio pylimą (vanduo iš pylimo nežymiai tebesisunkia, ardydamas pylimą). PADAV. Ąžuolas ir liepa senovėje buvę šventi medžiai, todėl ir šaltinis, tryškęs iš po ąžuolo šaknų, o vėliau tekėjęs iš pačio kelmo, buvo laikomas nepaprastu (Šliavas J., 1978). Šaltinio vanduo pasižymi nepaprastomis gydomosiomis savybėmis todėl, kad "*kur yr šaltenia į rytus tek, tai jie toki yr stebuklingi ir šventi*" (pasak. M.Rubinienė, g.1914 m. Mockaičių k. - 1994 m., LR KPI). Sakydavo, kad daugiausia vanduo padeda nuo akių ligų, taip pat nuo karščiavimo. Žmonės, važiuodami į Žem. Kalvarijos atlaidus, visada sustodavo vandens atsigerti iš šio šaltinio.

Š. 1994 M. LR KPI ŽV., AS 2223/12-13; ŠLIAVAS J., 1978, 58.

117. PETREIKIO ŠALTINIS - apie 250 m į R nuo Ąžuolo šaltinio, ties sodybos, priklausiusios Petreikiui, gyvenamuoju pastatu. Dabartiniu

Pav. 123. Mockaičių Petreikio, Ąžuolo šaltiniai

metu ant jo pastatytas rentinys, vanduo seniai nebevartojamas, stovintis, nevalomas (sodyba nebegyvenama). Buvo tikima, kad vanduo padeda nuo akių ligų. Žmonės ir taip nešdavosi vandens namo, Petreikiai jį vartojo kaip geriamą vandenį.

Š. 1994 M. LR KPI ŽV., AS 2223/13.

MOSĖDŽIO SENIŪNIJA

1421 m. Mosėdis tapo Žemaičių vyskupo valda (buvo iki 1842 m.). Pirma medinė bažnyčia pastatyta 1551 m.

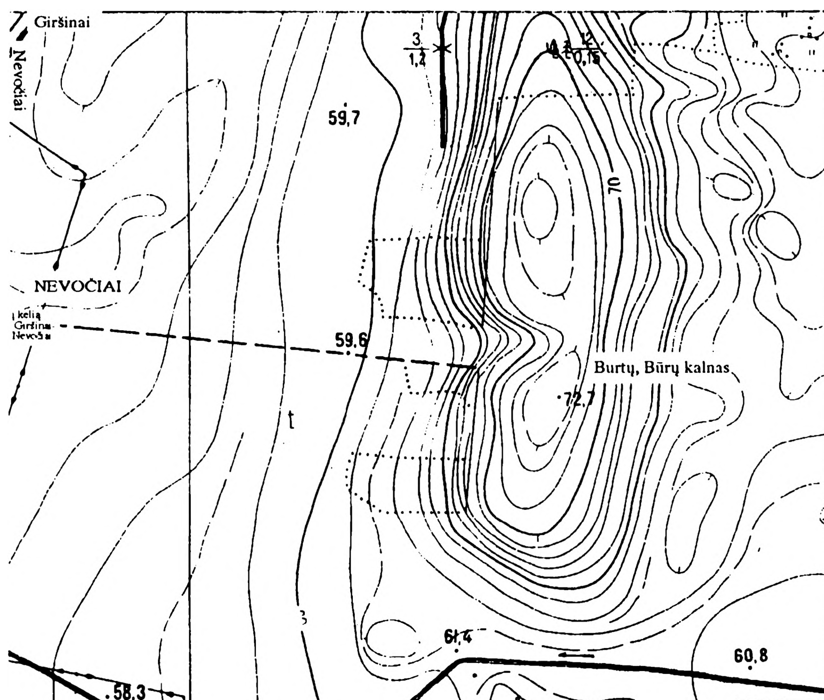
118. Šventieji MIŠKAI. Mosėdžio apylinkėse, į V, PV nuo miestelio 1426 m. Livonijos ir LDK sutartis dėl sienos nurodo du šventuosius miškus: "*Von der Peszell tho gande beth up twe Schlotesberge, dar twe hillige busche stahn, dar eine becke under fluht, genomet de Erla; van der becke beth in die Hillige Aa den middelsten strangk tho volgen beth indt wilde mehr*" (AL, 5). Tai teritorijos Akmenos (Dangės), Minijos, Bartuvos bei Šventosios upių baseinų sandūroje, čia Šventosios upės aukštupys. 1523 m. dokumente Mosėdis dar minimas prie šventojo miško: "*An den hilligen Busch Maysede*" (Salys A., 1930). Gal Šilalės kaimo ąžuolynas (žr. Nr.135b) - tų miškų reliktas?

L. AL, 5 (NR.56), 24; SALYS A., 1930, 153, 224; VAITKEVIČIUS V., 1995, 31.

NEVOČIAI (MOSĖDŽIO SENIŪNIJA)

119. BŪRŲ, BURTŲ KALNAS - į V nuo kaimo, 800 m į V nuo kelio Giršinai-Mosėdis. Tai masyvus atskiras gūbrys, pailgas Š-P kryptimi, apie 600 m ilg., 140-200 m pl., vidutinio statumo, iki 15-18 m aukščio šlaitais. P dalis aukštesnė; tai ir aukščiausia apylinkių vieta (72,7 m virš j.l.). Sakoma, kalnas esąs aukštesnis už Mosėdžio bažnyčią. PADAV. A. Ant kalno buvo bažnyčia ("apnešta"), "*tai buvo ne bet kokia bažnyčia, o užkeikta. Ją prarijo žemė. Kartais žmonės mato ją, iškylančią Velykų rytą*" (VUB F213-137/2; LMD I 1002/81). Žmogus matė, kaip per sumą iš kalno išsikėlė auksinė karūnėlė (VUB F213-80/13). B. Užėjus švedams, ant kalno žmonės rinkdavosi į būrius (būriuodavosi). C. Kalnas vardą gavo nuo burtų. Kada vyko lietuvių ir kryžiuočių karas, lietuviai prieš mūšį ant kalno atvesdavo belaisvį, pririšdavo jį prie ąžuolo ir durdavo ragotine. Jeigu kraujas bėgdavęs stipriai, tikėdavosi mūšį laimėti, jeigu nesmarkiai - pralaimėsią (VUB F213-137/3, jei čiurkšle bėgdavo - tai laimės, jei pagal kūną - pralaimės (LŽV). Ant kalno šventą dieną per sumą vaidenasi gulintis nuogas žmogus (VUB F213-74/170), ant jo žmonės matė didelį jautį stiklo pasagom (LMD I 1002/81). "*Jau daug metų tą Burtų kalną garbina*" (1969 m.; VUB F213-137/3).

Š. LMD I 1002/81; LŽV (S. VIRŠAITĖ, 1937; GONDLAUKĖ); VUB F213-74/170; 137/1,2,3; 80/13; V.V.

Pav. 124. Nevočių Burtų, Būrų kalnas

NOTĖNŲ SENIŪNIJA

120. RAGANŲ KALNAS, KUITIS - 2 km į V nuo Notėnų bažnyčios, 8 ha ploto. Raganų kalno pavadinimas buvo žinomas senesnei kartai.

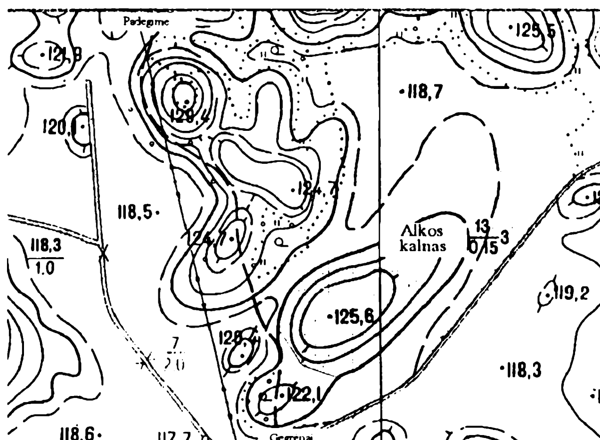
Š. LŽV (A. Bepirštis, 1935); Mickevičius J., 1985, 47.

PADEGIMĖ
(BARSTYČIŲ SENIŪNIJA)

121. ALKOS KALNAS (*alkakalnis 1994 m. la 01-8-359*) - P kaimo dalyje, prie Skuodo-Plungės r. ribos, apie 1,1 km į P nuo kelių Šarnelė-Paparčiai ir Gegrėnai-Padegimė sankryžos, pastarojo lauko kelio R pusėje. Kalnas apie 150 m ilg. (ŠR-PV), apie 90 m pl. (ŠV-PR), šlaitų aukštis - iki 15 m. Padav. Kalno Š pakraštyje yra pakastas akmuo, ant kurio buvo deginama amžinoji ugnis ir šalia pilami pelenai (1948 m., LII).

Pav. 125. Padegimės Alkos kalnas. Aut. nuotr., 1996

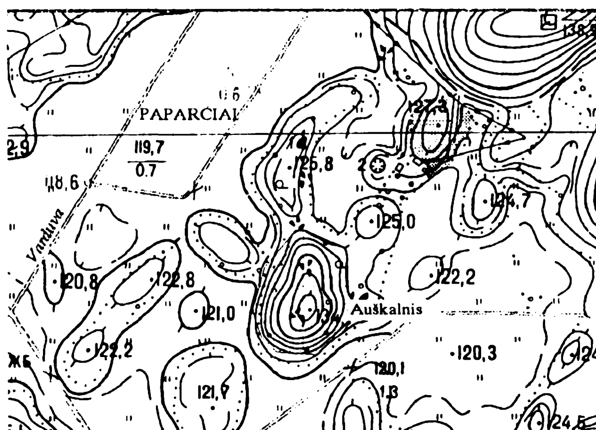

Pav. 126. Padegimės Alkos kalnas

Š. 1948 M. LII ŽV., AS 1/50-51 (GEGRĖNAI); 1994 M. LR KPI ŽV., AS 2223/21. L. KVIKLYS B., 1991, 4/67 (KLAIDINGAI TAPATINA SU GEGRĖNŲ PILIAKALNIU *AR-807*); VOLKAITĖ-KULIKAUSKIENĖ R., 1958, 112.

PAPARČIAI
(BARSTYČIŲ SENIŪNIJA)

122. AUŠKALNIS, AUKŠTKALNIS (*piliakalnis IP-1515/A*) - R kaimo dalyje, jau numelioruoto Varduvos up. aukštupio pelkių pakraštyje, A.Samausko sodybos teritorijoje. Kalnas viršuje - 70 m ilg. (Š-P), 10-30 m pl., iki 12 m aukščio šlaitais. PADAV. A. Buvo sakoma, kad kalne prasmego bažnyčia, ir sekmadieniais vidurdienį piemenys girdėdavo skambant tos bažnyčios varpą (1994 m., LR KPI). B. Ant kalno buvo malūnas, kurį "sudaužė" Perkūnas (VAK). Sodybos šeimininkas kalną vadina Undinio kalno vardu, žino daug savo kūrybos literatūrinių

Pav. 127. Paparčių Auškalnis

Pav. 128. Paparčių Auškalnis. V. Daugudžio nuotr., 1966

padavimų apie kalno atsiradimą, paskirtį (Vyšniauskas J., 1990). Dabar kalnas vadinamas vien Aukštkalnio vardu (1994 m., LR KPI). Už 800 m į ŠV (už Varduvos up.) - naujai išaiškintas Paparčių piliakalnis, vad.Pilies kalnu, kapinynas.

Š. 1966 m. LII žv., AS 246/82-83; 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/24-25; VAK 28/63. L. Vyšniauskas J., 1990.

123. AKMUO - A.Samausko sodyboje, Auškalnyje esančiame dendrologiniame parke. Sodybos šeimininko teigimu, šis akmuo su įduba buvo rastas prie Aukškalnio. Akm. - 1 m ilg., 75 cm pl., h= 40 cm, turi lovelio formos įdubą (45x30 cm dydžio, 6-12 cm gylio).

Š. 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/24-25.

SAULĖS (?) AKMUO atvežtas į Auškalnį ir, regis, lankytojų pramintas Saulės vardu. Akm. - 1,1 m skr., h=50 cm. Labiau primena girnoms tašytą akmenį, kuris, nuskilus daliai viršutinės plokštumos, buvo paliktas. Minimoje plokštumoje matomi pakraščiams statmeni įvairių formų grioveliai, nepamatuotai laikomi runomis.

Pav. 129. Paparčių "Saulės" akmuo. Aut. nuotr., 1994

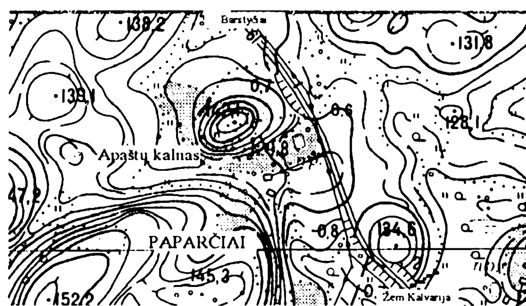
A.Samauskas, atvežęs akmenį į Paparčius, kaskart skirtingai nurodo vietą, kur akmuo buvo anksčiau (mini ir Barstyčių bažnyčią, ir Sedos apylinkių malūną, ir koplytėlę Mažeikių rajone.

Š. 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/24-25. L. IA, 139 (pav.).

124. APAŠTŲ KALNAS - per 300 m į P nuo kelių Barstyčiai-Žem. Kalvarija ir Paparčiai-Kančaičiai sankryžos, PV kelio Barstyčiai-Žem.Kalvarija pusėje. Kalnas pailgas ŠR-PV kryptimi, apie 100 m ilg., apie 90 m pl., šlaitų aukštis - iki 10 m. Padav. A. Ant kalno

Pav. 130. Paparčių Apaštų kalnas. Aut. nuotr., 1994

Pav. 131. Paparčių Apaštų kalnas

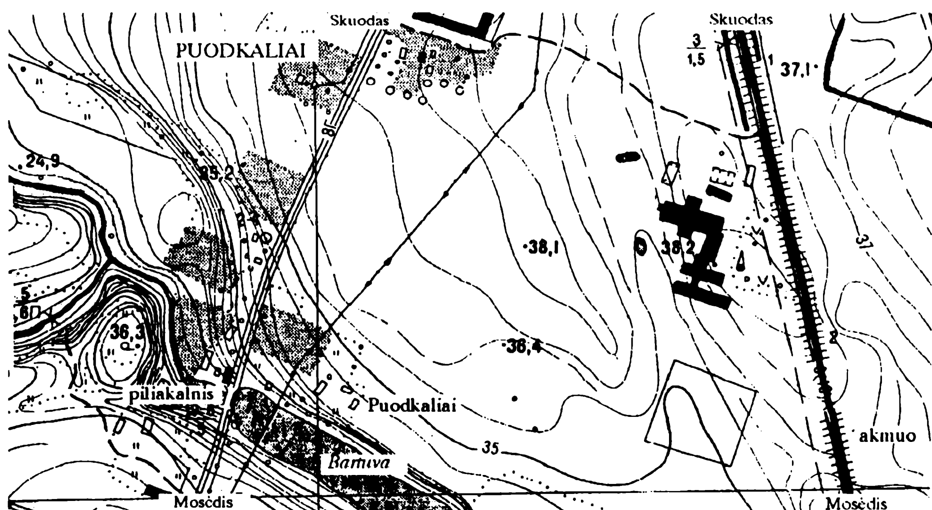
kūrenta šventoji ugnis, būta vaidilučių (1994 m. LR KPI). B. Ant kalno buvo bažnyčia, kuri užgriuvo. Kalno pavadinimas kilo nuo "apaštalavimo" (LŽV).

Š. 1994 M. LR KPI ŽV., AS 2223/25; LŽV (M. SKRABUTIENIENĖ, 1935).

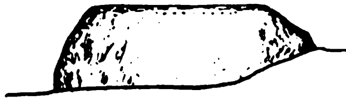
PUODKALIAI
(SKUODO SENIŪNIJA)

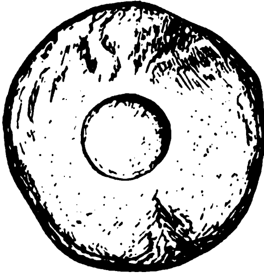
Puodakalių vardas galbūt byloja šioje vietoje dirbus (kalus) aukurus su plokščiadugniais dubenimis (IA). Toks aukuras buvo pačiuose Puodkaliuose, vietovėse į P nuo kaimo - buvo pats tirščiausias dabar žinomas tokios rūšies aukurų spiečius.

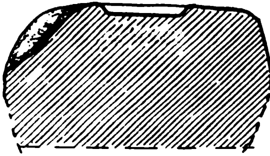
125. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu buvęs kaime, į PR nuo gamybinio komplekso, apie 300 m į Š nuo Bartuvos up., 13 m į R nuo kelio Skuodas-Plungė, lankoje. Dingęs. Akm. buvęs šviesiai rusvos spalvos stambiagrūdis granitas, viršutinioji jo dalis artima apskritimui, 1,42-1,48 m skr. Beveik pačiame centre iškaltas 47-48 cm (viršuje) ir 45-46 cm (dugne) dubuo. Dubens gylis - 4-5 cm. Akm.- 85 cm aukščio (Š) ir 25 cm (PV). 500 m į V - Puodkalių piliakalnis (*Ar-974*).

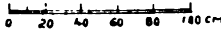

Pav. 132. Puodakalių akmens su plokščiadugniu dubeniu buvusi vieta

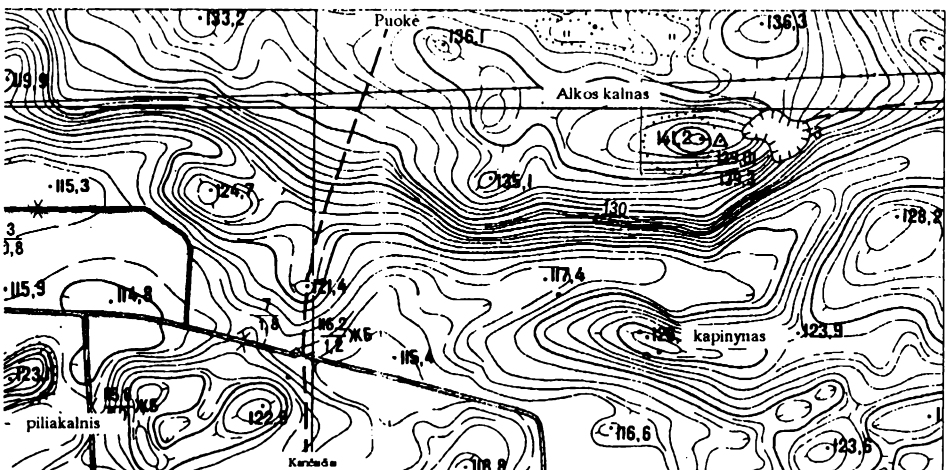

Pav. 133. Puodkalių akmuo (pagal: Jablonskis I., 1971, 129, pav. 1)

L. IA, 41,78 (Nr.241); Jablonskis I., 1971, 128-130 (Puotkaliai).

PUOKĖ
(BARSTYČIŲ SENIŪNIJA)

126. ALKOS KALNAS (*alkakalnis Ar-961*) - R kaimo dalyje, 500 m į P nuo kelio Puokė-Dagiai ir 1,5 km į Š nuo kelio Barstyčiai-Seda. Kalnas - aukščiausias apylinkėje, apie 40-50 m skr. kalvagūbrio viršūnė, vos keliais metrais iškyla aukščiau nei aplinkiniai laukai. Kalną aplinkui juosia markapių laikų akmenų tvora (sakoma, kad čia buvo laidojama maro metais), stovi keli kryžiai, kelios koplytėlės ir didesnė koplyčia. Už 2,5 m į P nuo koplyčios yra apie 4-4,5 m skr. (viršuje) ir 80 cm (dugne) piltuvėlio formos duobė, su kuria siejama daugelis padavimų (1994 m., LR KPI; tiesa, vienas jų sako, kad duobė - ant kalno stovėjusios bažnyčios rūsys - Mickevičius J., 1985). Ant kalno auga daug keliakamienių medžių. Pasakojama, kad po devyniakamiene liepa (kiekvienas kamienas maždaug po 50 cm skr.) buvo paslėpti pinigai. Senovėje Puokėje (tada ji buvo vadinama Baršių kaimu) buvo dvaras, o Laumių

Pav. 134. Puokės Alkos kalnas

Pav. 135. Puokės Alkos kalnas. V. Daugudžio nuotr., 1966

Pav. 136. Puokės Alkos kalno liepa. Aut. nuotr., 1994

k. - palivarkas. Puokės dvarininkas ant Alkos kalno pastatė pirmąją apylinkių bažnyčią, laikė kunigą. Bažnyčios šventoriuje laidodavo kilminguosius, o jos rūsiuose - "apylinkių galiūnus". Kai buvo pastatyta Barstyčių bažnyčia, čia bažnyčios nebeliko (Mickevičius J., 1985). Padav. A. Sakoma, kad ant kalno senovėje buvo deginamos aukos, Lietuvos valdovų įsakymu buvo užgesinta amžinoji ugnis (Mickevičius J., 1985; 1994 m., LR KPI; rašoma, jog aukos buvo deginamos po labai sena liepa - Lietuvos aidas, 1928). B. Kada senovėje buvo garbinamas Perkūnas, ant kalno aukodavo ir žmones (ant jo žmonės buvo laidojami, čia juos veždavo deginti - kremuoti; 1994 m., LR KPI). C. Duobės vietoje stovėjo bažnyčia; kartą, kai joje buvo susirinkę daug žmonių, visus juos prarijo žemė (1994 m., LR KPI; žmonės buvo labai ištvirkę, jiems suėjus į bažnyčią, pakilo didelis vėjas, ir bažnyčia nugrimzdo). D. Ant kalno buvo miestas (Vėlius N., 1995). E. Švedų karų metu ant Alkos kalno stovėjo kariuomenė (lietuvių ? - V.V.). Sakoma, iš to laiko likusi akmenų tvora - "užtvara"), o švedų kariuomenė stovėjo Trūpsalėje (naujai išaiškintame Puokės piliakalnyje). Tarp šių dviejų kariuomenių įvyko mūšis (Šliavas J., 1978). F. Čia vaikščiodavo nekrikštytos dūšelės (1994 m., LR KPI). G. Kada nuvirto padavime minima liepa, atvažiavo iš Liepojos jūreiviai klausti, kur dingo medis, pagal kurį jie, plaukdami jūra, orientuojasi (Lietuvos aidas, 1928). H. Prie Alkos kalno buvo pakasti pinigai. Vienas žmogus davęs apžadus ir ant tų pinigų užmetęs 12 gaidžių galvų, nors, kad išsikastum pinigus, reikėjo padėti 12 žmonių galvų (1994 m., LR KPI). I. Eidama į Kalvarijos atlaidus, moteris ant kalno prigulė pokaičio ir staiga išgirdo skambant, žvangant, mušant būgnus ("taip kaip aplink bažnyčią einant"). Moteris prabudo, sukalbėjo poterius ir nuėjo į Kalvariją (LTR 4056/134). Manoma, kad velnių paslėpti pinigai buvo po devyniakamiene liepa (Balys J., 1958). XX a.

pradžioje ant kalno nieko nebuvo, stovėjo vienas vienintelis kryžius, pastatytas prie nedidelio plokščio akmens kalno viršuje (V.V.). Vietinis žmogus neretai sakydavo: "*Nu, jau nieka nebijau, bet kad pro tą Alkos kalną rek et(eit), tai bijau i viskas*" (1994 m., LR KPI). Per Kryžiaunas dienas žmonės rinkdavosi ant kalno giedoti, buvo laikomos pamaldos. Ta proga žmones kviesdavo mušdami į medyje pakabintą noragą. "*Vieta visų labai gerbiama*" (1935 m.; VAK). 1983 m. R kalno šlaite įrengtame karjere buvo pastebėtas neintensyvus kultūrinis sluoksnis. Nuo Alkos kalno 800 m į PV, už upelio ir numelioruotų pelkių - naujai išaiškintas Puokės piliakalnis, vad. Trūpsale, 150 m į P - naujai išaiškintas Puokės kapinynas.

Š. 1966 M. LII ŽV., AS 246/83-84; 1987 M. MMT ŽV., AS 1372/22-23; 1994 M. LR KPI ŽV., AS 2223/25-26; LTR 1167: 6,7; 4056/134; MICKEVIČIUS J., 1985, 45-46; SIDERAVIČIUS K., 1932; ŠLIAVAS J., 1978, 63-64; VAK 28/123; VK, 1985; L. BALYS J., 1958, NR.81; LIČKŪNAS ST., 1934, 186; LIETUVOS AIDAS, 1928; VĖLIUS N., 1995, 319 (ISTORINIS AUKAKALNIS).

127. AKMUO su smailiadugniu dubeniu. Perkeltas į Paparčių k., A.Samausko sodybon. Buvo Puokės dvarininko Jonaičio sodyboje. Akm. - 75 cm skr., h= 25 cm, turi piltuvėlio pavidalo dubenį (24-26 cm skr., iki 17 cm gylio).

Š. 1994 M. LR KPI ŽV., AS 2223/25; L. IA, 78 (NR.240).

AKMUO. Didžiausias Lietuvos akmuo: 13 m ilgio, 6,5 m pločio, 4 m aukščio. Kol melioratoriai atkasė, kyšojo tik nedidelė akmens plokštuma,

Pav. 137. Puokės akmuo A. Samausko sodyboje. Aut. nuotr., 1994

primenanti akmeninį stalą. Sakoma, ant akmens yra žmogaus pėdos pavidalo įspaudas, vadinamas Bėso pėda ("*čia Velnia bovę, ant šios žemės vaikščioję, kai žemė nešventinta bova. O kai pašventina, visi kauka, visi velnia prapuolė*" - pasak. B.Kuntenis, g.1919 m. Kančaičių k., kalbėdamas apie tai, kaip akmenyje atsirado bėso pėda - 1994 m., LR KPI). Rašoma, kad šioje vietoje buvusi pagoniška šventvietė, bet, užrūstintas vaidilutės neištikimybės, dievas Perkūnas šventyklą su šventuoju akmeniu užvertė žemėmis ir taip palaidojo kaltąją (LGP). Greičiausiai pasakojimai atsirado atkasus akmenį, juos atvirai paakino akmens dydis (padavimas apie Bėso pėdą, matyt, "perkeltas" nuo kito mitologinio akmens).

Š. 1994 M. LR KPI ŽV., AS 2223/27; L. LGP, 245-246.

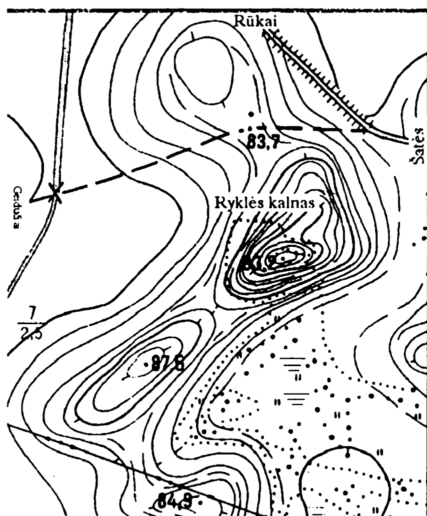
MIŠKAS GOJELIS. Kaime besikaršinantis kunigas Petrauskis tame miškelyje drausdavo kirsti net menkiausią medelį.

Š. 1994 M. LR KPI ŽV., AS 2223/25-26.

ŠATĖS
(ŠAČIŲ SENIŪNIJA)

Miestelis garsėjo šv. Jono Krikštytojo (06 24) atlaidais.

128. RYKLĖS KALNAS (*alkakalnis la 1994 m. 01-8-359*) - apie 1 km į V nuo Šačių miestelio V ribos, kairėje kelio Šatės-Rukai pusėje, apie 100 m nuo kelio. Kalnas - netaisyklingo trikampio formos (kiek pailgias Š-P kryptimi), apie 180 m ilg, iki 140 m pl, h= 10-12 m. Padav. A. Pasakojama čia nugrimzdus bažnyčią. Žmonės, pamatę, kad bažnyčią prarijo kalnas, pavadino jį Ryklės vardu (1948 m., LII). B. Čia stovėjo smuklė, kurioje Velnias pradėjo gaminti degtinę. Iš čia degtinė paplitusi visoje Žemaitijoje. Dėl šios priežasties smuklė buvusi praryta (ant kalno dar buvo atkasti 3 ar 4 šulinių rentiniai; Vyšniauskas J., 1991). C. Sukilimo laikais čia stovėjo bažnyčia, kurios kunigas prisidėjo prie rusų. Kai lietuviai buvo nugalėti, kunigas laikė mišias. Tada bažnyčia nugrimzdo į žemę. Kartą žmonės arė ir rado tos bažnyčios bokšto kryželį, kunigo stulą (LTR 1963/99). "*Dabar esą girdėti sumos laike varpų gaudimas, giedojimas*" (LŽV). D. Praeivius šioje vietoje klaidindavo, einantys iš bažnyčios paklysdavo. Vežimais važiuoti sukdavo aplink kalną ratus, nerasdami tikro kelio (1994 m., LR KPI). E. Naktį čia matę berną šienaujant, o ryte nė ženklo nebuvo, kad šienauta. Kartą matę nuo kalno nubėgančią karvę (1994 m., LR KPI). "*Šio kalnelio žmonės vengia, o ypač nakties metu*" (LTR 1963/99). Jaunimas ant kalno švęsdavo Joninių šventę, degindavo laužą.

Pav. 138. Šačių Ryklės kalnas

Š. 1948 m. LII žv., AS 1/51; 1994 m. KPI žv., AS 2223/14-15; LTR 1963/99; LŽV (J. Baltrūnas, 1937); L. Kviklys B., 1991, 4/308-309; Vyšniauskas J., 1991, 3.

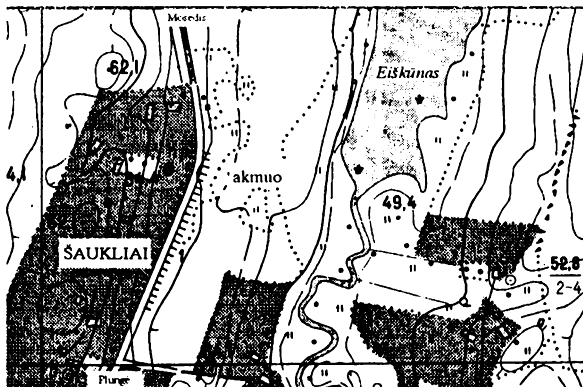
ŠAKALIAI
(SKUODO SENIŪNIJA)

129. UOSIS. A.L.Jucevičius 1842 m. pažymėjo: "*Šakalių kaime, Kurše, mačiau milžiniško didumo uosį, kurį liaudis pripažįsta šventu*".

L. Jucevičius A.L., 1959, 127.

ŠAUKLIAI
(MOSĖDŽIO SENIŪNIJA)

1971 m. rašytojas R.Granauskas su gydytoju V.Intu kaime aptiko du aukurus. Manoma, jog šios dvi šventvietės, esančios tik 35 m viena nuo

Pav. 139. Šauklių akmuo I

kitos, buvo įrengtos skirtingu metu, vieną aukuro akmenį suskaldžius ir išgriovus. (Antroji šventvietė taip pat išgriauta.)

130a. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu I (*Ar-967*) - į R nuo senojo kelio Salantai-Mosėdis, apie 160 m į V nuo Eiškūno up. kairiojo kranto. Akmuo apskaldytais šonais, aptiktas apverstas, 1,1-1,2 m skr., h=60 cm, netaisyklingo cilindro formos, viršutinė plokštuma nelygi. Šios plokštumos centre - netaisyklingo apskritimo formos, 50 cm skr. ir 7-8 cm gylio dubuo plokščiu dugnu. Akmens apačia apdegusi ir smarkiai aptrupėjusi. 1971 m. tyrinėjant aplinką (vad.V.Urbanavičius), rasta duobė, ant kurios krašto iš akmenų buvo sukrautas nedidelis postamentas dubenuotajam akmeniui. Duobėje aptikta ugniavietė. Vėliau akmuo buvęs nuo postamento nugriautas ir dubeniu žemyn įverstas į ugniavietę.

Š. 1971 M. V.URBANAVIČIUS TYR., AS 351/21-23 (II AKMUO). L. IA, 78 (NR.242); URBANAVIČIUS V., 1972.

130b. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu II - apie 50 m nuo senojo kelio Salantai-Mosėdis, ties A.Valužio

Pav. 140. Šauklių akmuo I. Aut. nuotr., 1990

Pav. 141. Šauklių akmuo II (antrame plane, kairėje) ir apeiginė duobė, išgrįsta akmenimis (pirmame plane) tyrinėjimų metu. V. Urbanavičiaus nuotr., 1971

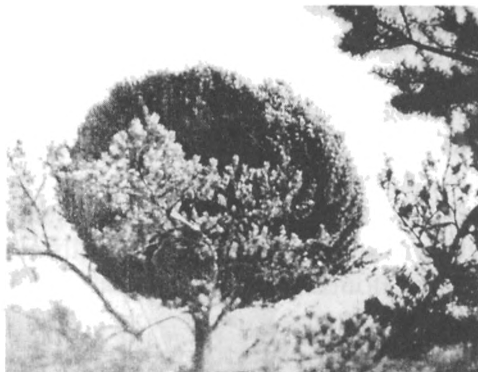
sodyba, per 35 m į ŠV nuo pirmojo aptikto akmens su dubeniu (Nr.130a). Akm. - 1,2 m skr., apskaldytas, dubens nebelikę, nors jo žymės aptiktos nuoskalose (?). 1971 m. tyrinėjant aplinką (vad.V.Urbanavičius), aptikta duobė su ugniaviete, duobės šonai ir dugnas grįstas tokio pačio rausvo granito nuoskalomis, kaip pats aukuro akmuo. Ugniavietėje rastas sudaužytas molinis dubenėlis žalia glazūra. Pagal radinį, V.Urbanavičiaus nuomone, šventvietę reikėtų datuoti XVI-XVIII a., ji galėjo būti įrengta suskaldžius Šauklių aukurą I (130a).

Š. 1971 M. V.URBANAVIČIUS TYR., AS 351/18-20 (I AKMUO). L. IA, 78 (NR.243).

131. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu - buvusiose kaimo ganyklose, į R nuo senojo kelio Salantai-Mosėdis. Akm. labai dailiai nutašytas, apskritosios dalies skr. - 1,19 m, dubens - 29 cm, dubens gylis - 6-7 cm, akmens h=57 cm. Sakoma, tai nebaigtos kalti girnos. 1971 m. tiriant aplinką (vad. V.Urbanavičius), rasta tik XX a. pirmųjų dešimtmečių butelių šukių. I.Jablonskis rašė, jog tai esąs vienintelis dubenuotas akmuo, tebestovintis nuo tada, kai čia buvo renkamasi į apeigas (Jablonskis I., 1967).

Š. 1971 M. V.URBANAVIČIUS TYR., AS 351/23 (III AKMUO). L. IA, 79; JABLONSKIS I., 1964, 113-114; JABLONSKIS I., 1967, 4(NUOTR.).

132. RAGANOS PUŠIS auga Šauklių geologiniame draustinyje. Medis - 22 cm skr., h= 9 m. Šakose yra sutankėjimų.

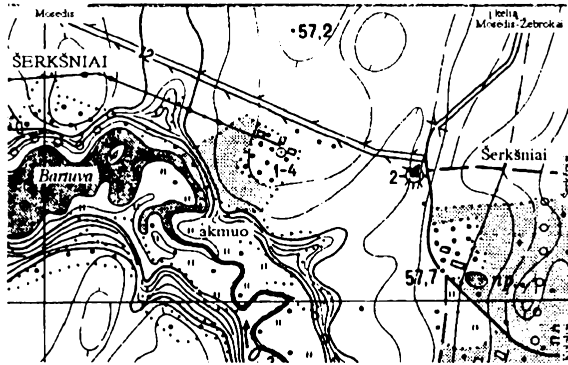

Pav. 142. Šauklių Raganos pušis (Mūsų gamta, 1990, Nr. 3)

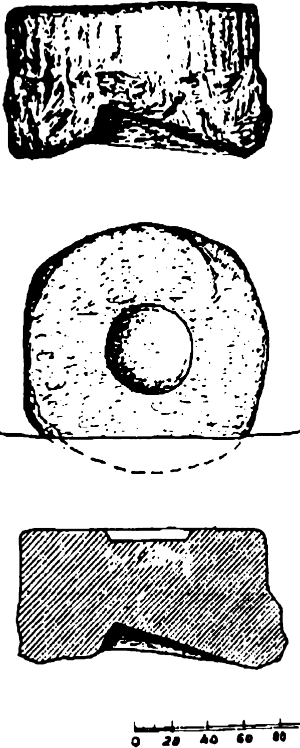
L. LGP, 248; "KODĖL ?", 1990.

ŠERKŠNIAI
(MOSĖDŽIO SENIŪNIJA)

133. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu I (buvo *akmuo su dubeniu Ar-968*) stovėjo Bartuvos up. kairiajame krante, 65 m į Š nuo upės, atšlaitėje priešais J.Rumbučio sodybą. Akmuo aptiktas gulintis ant briaunos, dubeniu į V pusę. Dabar perkeltas į Mosėdžio akmenų muziejų. Akm. - netaisyklingo cilindro formos, šiurkščiai aptašytais šonais, nelygia apatiniąja dalimi. Viršutinės apskritosios dalies skr. - 1,3 m, h= 80 cm. Dubuo netaisyklingo cilindro formos, 47 cm skr., 7-8 cm gylio. 1971 m. tyrinėjant aplinką (vad.V.Urbanavičius), į Š nuo akmens rasta iš lauko surinktų akmenų krūsnis, apie 50 cm į R nuo akmens su dubeniu perkasoje išryškėjo maždaug 1 m skr. tamsios žemės dėmė. Čia rasta degėsių ir anglių (5 cm storio suoksnis). Tai 80 cm gylio duobės su ugniaviete dugnas. Šventvietė išgriauta, akmens ir duobės

Pav. 143. Buvusi Šerkšnių akmens su plokščiadugniu dubeniu vieta

Pav. 144. Šerkšnių akmuo (pagal: Jablonskis I., 1971, 131, pav. 2)

aiškesnio tarpusavio santykio nustatyti nebeįmanoma. Virš laužavietės rasta daug pilko granito (toks čia akmuo su dubeniu) nuoskalų.

Š. 1971 M. V.URBANAVIČIUS TYR., AS 351/23-24. L. IA., 79 (NR.244); JABLONSKIS I., 1971, 130 (PAV.2).

134. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu II buvo tarp Mosėdžio ir Šerkšnių, atsidūrė tvenkinio dugne. Žinoma, kad akmuo turėjo plokščiadugnį dubenį.

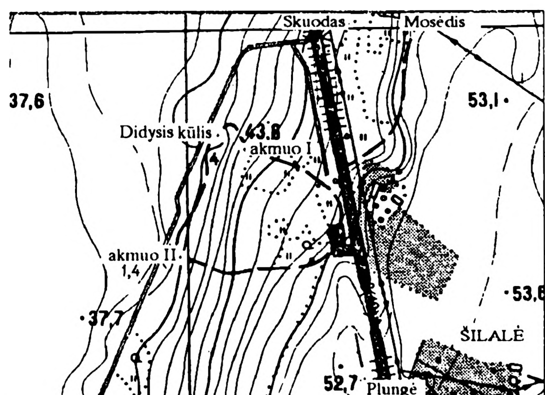
L. IA, 78 (NR.239).

ŠILALĖ
(MOSĖDŽIO SENIŪNIJA)

135a. DIDYSIS KŪLIS - apie 1,5 km į P nuo Mosėdžio, apie 500 m į V nuo plento Skuodas-Plungė, R bevardžio upelio (Erlos intako) kanalo pakrantėje. Akmuo - 7 m ilg., 5 m pl., h= 2,5 m (buvo dar neatkasus). PADAV. Po akmeniu miega vėjo sūnus.

Š. 1966 M. LII ŽV., AS 246/80-81 (MOSĖDIS-IGARIAI).

135b. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu I (*Ar-969*) - apie 1,5 km į P nuo Mosėdžio, 115 m į V nuo kelio

Pav. 145. Šilalės Didysis kūlis, akmenys su pokščiadugniais dubenimis

Pav. 147. Šilalės aukuro akmens dubuo. V. Urbanavičiaus nuotr., 1970

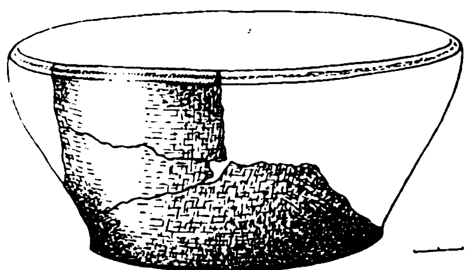

Pav. 146. Šilalės Didysis kūlis. V. Daugudžio nuotr., 1966

Pav. 148. Šilalės aukuro akmuo (antrame plane) ir apeiginė akmenimis išgrįsta duobė (centre) tyrinėjimų metu. V. Urbanavičiaus nuotr., 1970

Mosėdis-Salantai, ties Igarių ir Šilalės kaimų riba, pakilumoje, 35 m į R nuo Didžiojo kūlio (Nr.135a). Minimą maždaug 25 m skr. kalvelę iš visų pusių supo pelkės, nuo Šilalės kaimo jos link per pelkes vedė akmeninis grindinys - kūlgrinda ("natūralus akmenų grindinys" - Rimantienė R., Urbanavičius V., 1971). Sakoma, XX a. pradžioje čia dar

Pav. 149. Apeiginėje duobėje prie Šilalės aukuro akmens rastas dubenėlis (pagal V. Urbanavičių)

būta seno ąžuolyno. Tai pilkšvai rusvas, stambiai grūdėtas granitas. Apskritosios viršutinės dalies skr. - 1,1 m.,+ dubens skr. - 32 cm viršuje, 28 cm apačioje, dubens gylis - 10-11 cm. Akmens šonai 40-50 cm aukštyje šiurkščiai aptašyti. Buvo aptiktas apverstas, po akmeniu pasikasus. 1970 m. tiriant aplinką (vad.V.Urbanavičius), nustatyta, jog akmuo stovėjo žemesniąja puse pasviręs į židinį, kurį sudarė 1,5 m skr. ir 70 cm gylio duobė, jos dugno pakraštys buvo apjuostas 10-15 cm dydžio akmenų vainikėlio. Duobės šlaitai nuolaidūs, grįsti didesniais akmenimis. Š duobės pusėje ant akmenų pastovo stovėjo pats aukuras. Iš židinyje rastų anglių nustatyta, jog ugnis kūrenta ne vieną kartą ir ilgesnį laiką degintas beržas, ąžuolas, aptikta ir pušies žievių, ir kadagių anglių. Be to, rasta susilydžiusio gintaro bei sakų. Židinys ilgą laiką stovėjo apleistas, iš naujo jį užkūrus, jau nebuvo nuolat kurstomas. Šiuo laikotarpiu į židinį pateko ir molinių puodų šukių (16,5 cm skr., 7,2 cm aukščio dubenėlis, puodynėlė 18 cm skr. anga, su kiek atloštu krašteliu, puodo dugnelis, kt.). Tokie moliniai dirbiniai Lietuvoje žinomi nuo XVI iki XIX a. V.Urbanavičiaus nuomone, šventvietė buvo lankoma po krikščionybės įvedimo Žemaitijoje. Pradžioje ugnis degusi nuolat arba ilgesniais laiko tarpais. Vėliau šventvietė dėl tam tikrų priežasčių buvo apleista, o vėl ją atgaivinus, ugnis kūrenta tik tam tikromis progomis. Prieš Antrąjį pasaulinį karą šioje vietovėje jaunimas rengdavo gegužines.

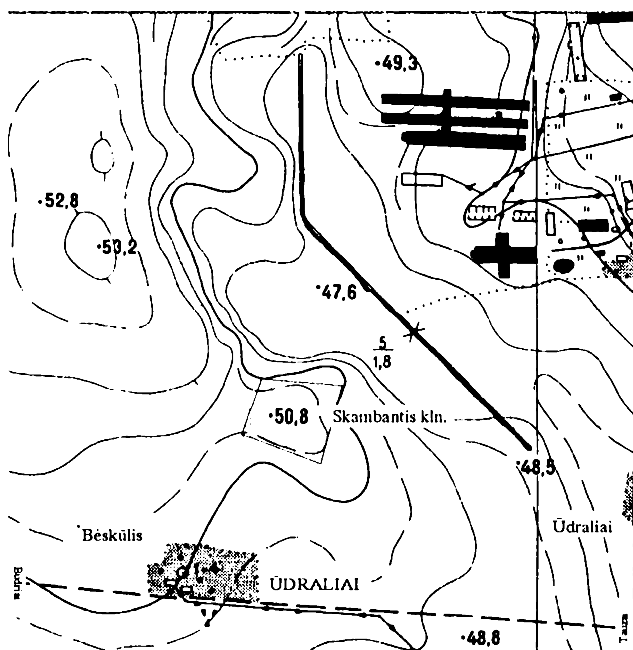
Š. 1966 m. LII žv., AS 246/80-81 (Mosėdis-Igariai); 1970 m. V.Urbanavičius tyr. L. IA, 79 (Nr.245); Jablonskis I., 1964, 112; Kviklys B., 1991, 4/308; Rimantienė R., Urbanavičius V., 1971, 11-13; Tautavičius A., 1966, 23; Urbanavičius V., 1972; Urbanavičius V., 1972a, 77-78.

135c. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu II (*Ar-1719*) - 380 m į R nuo bevardžio upelio (Erlos intakas) kanalo kairiojo kranto, 220 m į V nuo kelio Plungė-Skuodas, 160 m į P nuo Šilalės (Mosėdžio) akmens su dubeniu I (Nr.112b). Akm. - 1,5 m ilg., 1,2 m pl., h= 43 cm, viršutinės plokštumos krašte yra kiek netaisyklingos formos apskritas dubuo (27x23 cm dydžio, 14 cm gylio). 1970 m. tiriant aplinką (vad. V.Urbanavičius), kultūrinio sluoksnio, radinių nerasta.

Š. 1970 m. V.Urbanavičius tyr.; 1987 m. MMT žv., AS 1372/23-24. L. IA, 79 (Nr.246).

TAUZAI
(MOSĖDŽIO SENIŪNIJA)

136. BĖSKŪLIS buvo V kaimo dalyje, laukuose, apie 300 m į PV-V nuo "Skambančio" kalno (Nr.140b.). Akm. - 90x140 cm dydžio (aplinkui 3,5 m),

Pav. 150. Tauzų Bėskūlio vieta ir Ūdralių Skambantysis kalnas

plokštumoje būta dviejų "pėdų" ir lazdos atspaudo. Sunaikintas melioracijos metu. PADAV. A. Ant akmens stovėjo Velnias, ir akmenyje likusios jo išvirkščios formos pėdos. Buvo ir lazda padarytas įspaudas (Vaitkevičius V., 1995). B. Kartą vienas berniukas klausė kelio į Mosėdį, ir jam buvo paaiškinta bei parodyta, tačiau po kiek laiko berniukas sugrįžęs ir vėl iš naujo prašęs parodyti kelią. Berniukui iš Budrių kaimo taip kartojosi du kartus (1948 m., LII). Vietos žmonės vietą (ją ir vadina Bėskūliu) laiko klaidinančia, manoma, kad, naktį pro čia keliaujant, būtinai paklysi. "*Žmonių tikima, kad čia piktoji dvasia tyčia vedžioja ir klaidina*" (1948 m., LII).

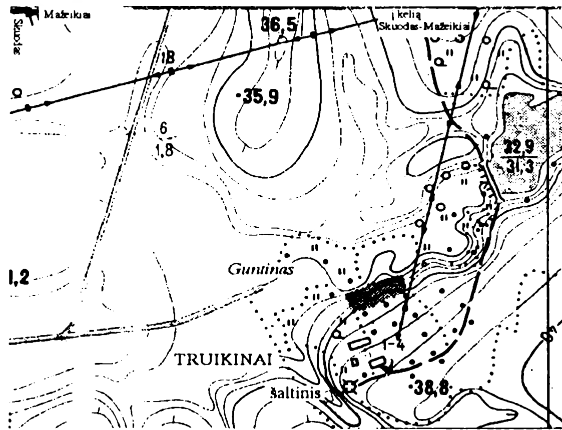
Š. 1948 M. LII ŽV., AS 1/53. L. PA, 77 (NR.170- KLAIDINGAI TAPATINAMAS SU KRAKIŲ K. STABO KŪLIU); VAITKEVIČIUS V., 1995, 31.

TRUIKINAI
(ALEKSANDRIJOS SENIŪNIJA)

PADAV. Važiavo ponas Truikinas, ir staiga nebeeina arklys. Kažkas ponui tris kartus sušuko: "Pastatyk bažnyčią". Kuomet ponas pažadėjęs, arklys pradėjo eiti. Po kiek laiko gimus pono sūnui Aleksandrui, ponas pastatė bažnyčią, ir miestelį ėmė vadinti Aleksandrija.

Š. VUB F213-137/37.

137. ŠMITOS VERSMĖ (*la 1994 m. 01-8-359*) trykšta 40 m į V nuo A.Vindašienės sodybos, apie 20 m į P-PR nuo tiltelio per bevardį upelį (tekantį į ŠV) lauko kelyje Truikinai-Šarkė. XX a. pradžioje čia stovėjo pašventinta koplyčia. Duburyje (5-6 m skr.) yra dvi versmės - gelsvai rusva ir

Pav. 151. Truikinų Šmitos versmė

šviesiai pilkšva. Pilkšva - apie 1,5 m pl., duburio dugnas kietas, didžiausias gylis - 6 m, anksčiau buvo gilesnis. Vanduo nuteka Šaltupio upeliu. PADAV. A. Versmėje žmonės girdydavo gyvulius, bet kartą ten nugarmėjusi karvė ir jautis. Pasakojama, kad jautis nusitraukė, bėgo gerti ir nuskendo, žmonės jo nerado (V.V.). Dar kiti pasakoja, kad jautis norėjęs karvės, ją vijosi, ir abu nuskendo. Tada supykę

Pav. 152. Truikinų Šmitos versmė. Aut. nuotr., 1994

žmonės norėję versmę ("žemės skylę") užversti akmenimis, bet kiek tų akmenų vertė, versmė tebetryško (Vyšniauskas A., 1975). Versmės vandeniu daugiausia gydydavo akis, sakydavo, kad vanduo padeda nuo šerpetojimo, kitų ligų. "*Žmonės tiki, kad vanduo esąs geri vaistai nuo "suskio", todėl jį vartoja*" (1935 m.; VAK). Prie versmės ateidavo kaimo moterys su vaikais, vandeniu prausdavosi, apiplaudavo vaikus. Į klausimą, kodėl taip darančios, atsakydavusios, kad tas vanduo esąs šventas ir juo galima išsigydyti (Rimaitis M., 1993). Anksčiau į versmę buvo merkiami linai - tos drobės būdavę labai baltos.

Š. VAK 20/64; V.V. L. LGP, 249-250; RIMAITIS M., 1993, 9; VYŠNIAUSKAS A., 1975, 3.

138. KŪDRA GRABELIS - kaimo lauke.

L. VYŠNIAUSKAS J., 1991.

TRUMPLAUKĖ
(YLAKIŲ SENIŪNIJA)

139. PIKČKALNIS - prie Pragulbos upelio, 0,3 ha ploto. Pasakojama, kad vaidenasi.

Š. LŽV (B.Vindašiūtė, 1935).

UDRALIAI
(MOSĖDŽIO SENIŪNIJA)

140a. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu buvo apie 300 m į V nuo kelio Skuodas-Plungė, Pasirvydžio miškelyje (Blauzdžio ganyklalėje). Akmuo perkeltas į Kretingos m., Pušyno g. 5, Jablonskių sodybon. Akmuo gulėjo pusiau įsmigęs į žemę, ant šono, dubeniu į P. Tai rusvas vidutinio grūdėtumo ir kietumo granitas. Šonai maždaug 35 cm aukštyje nuo akmens viršaus šiurkščiai aptašyti kaltu. Akmens viršutinės suapvalintos plokštumos skersmuo - 96-108 cm., dubens skersmuo - 38-39 cm, dugne - apie 36 cm., dubuo - 3-7 cm gylio, be griovelių kraštuose. Akmuo - 75-80 cm aukščio. Lobių ieškotojai 1967 m. akmenį išvertė ir jo stovėjimo vietoje iškasė duobę. Tada akmuo perkeltas į Kretingą

Š. V.V. L. IA, 79 (Nr.247); Jablonskis I., 1969, 110-112; Jablonskis I., 1993, 10; Vaitkevičius V., 1995, 32.

Pav. 153. Udralių akmuo Jablonskių sodyboje, Kretingoje. Aut. nuotr., 1995

140b. SMILTYNĖ, SKAMBANTIS KALNAS buvo į V nuo kaimo, 250 m į PV nuo kaimo gamybinio komplekso pastatų, buvusios pelkaitės, vad. Sirvydo papelkiu, PV pakraštyje. Kalva visiškai nuarta, belikusi vos pastebima (apie 1 ha ploto) pakiluma. Padav. A. Senais laikais ant kalno buvusi bažnyčia, kuri prasmegusi kiaurai žemę (Jablonskis I., 1969). B. Vaikai, ant kalnelio trypdami kojomis, girdėdavo duslų skambesį, tarsi šokinėtų ant ledo. Kalną ir praminė Skambančiu (Vaitkevičius V., 1995). Sirvydo papelkėje vaidenosi (LŽV).

Š. LŽV (A.Jasmontienė, 1935); L. Jablonskis I., 1969, 110; Vaitkevičius V., 1995, 32.

VABALIAI
(ŠAČIŲ SENIŪNIJA)

141. ALKOS KALNELIS nurodomas į P nuo kelio Ylakiai-Šatės, 2 ha ploto (LŽV). 1953 m. Sorgesevičiui ši vietovė dar buvo žinoma (išliko jo daryta nuotrauka, bet aprašymas - ne), jau 1966 m. ir vėliau - 1994 m. niekas negalėjo Alkos kalno nurodyti. Padav. Senovėje čia stovėjo bažnyčia, kuri nugrimzdo į žemę (LŽV).

Pav. 154. Vabalių Alkos kalnelis. A. Sorgevičiaus nuotr., 1953

Š. 1966 m. LII žv., AS 246/87 (spėja, kad buvo supainiotas su Erkšvos Alkos kalnu); LŽV (S.Leščinskas, 1936); V.V.

142. VERKAKALNIS buvo vietovėje į PV nuo kaimo, apie 900 m į Š-ŠV nuo Šatės up. dešiniojo kranto. Nedidelis kalnelis 1940-41 m. visiškai sunaikintas vežant žvyrą. Padav. A. Išėjus vyrams į karą, ant to kalno jų žmonos susirinkdavo "rėkti" (V.V.). B. Tai švedų kapai, čia vienam žmogui pasivaideno ugnies stulpas (V.V.). Kasant žvyrą, buvo randama žmonių kaulų, rastas "geltonų plaukų bizūnas".

Š. 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/14; LŽV (S.Leščinskas, 1936).

LAUKAS PRIEKELIS - kaime, į Š nuo Lukų sodybos. Padav. Niekas čia neardavo dirvos, nes buvo kalbama, kad ta dirva esanti užkerėta - esą kas tą dirvą ardamas susikeiksiąs, tas išeisiąs iš proto. Kartą vienas žmogus arė, o moteris lauke padėjo, ji susikeikė ir išprotėjo.

Š. 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/14.

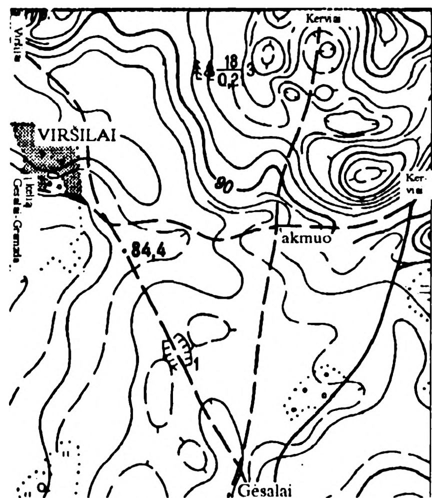
VAIČAIČIAI
(YLAKIŲ SENIŪNIJA)

Padav. Kartą sekmadienio vidurdienį, per sumą piemuo ganė arklius ir užsnūdo. Jam pasirodė, kad netoli yra bažnyčia, ir išgirdo, kaip žmonės, eidami aplink tą bažnyčią, gieda. Parbėgęs namo jis tai papasakojo žmonėms. Po kelerių metų žmonės ten pastatė bažnyčią. Praėjus dar keleriems metams, šalia bažnyčios gyvenantis ūkininkas savo pastogėje rado kažkokį šventą paveikslą, ir žmonės spėję, kad "senuose laikuose" toje vietoje jau buvusi bažnyčia. Rastasis paveikslas atsidūrė bažnyčios altoriuje.

Š. VAK 23/167,174.

VIRŠILAI
(ALEKSANDRIJOS SENIŪNIJA)

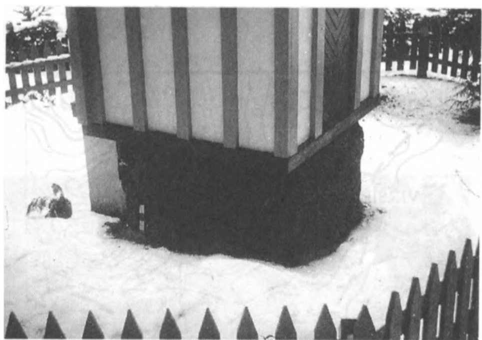
143. AKMUO (*la 1994 m. 01-8-359*) - Viršilų girios viduryje, 8 kvartalo

Pav. 155. Viršilų akmuo

Pav. 156. Viršilų miško koplytėlė ant akmens. Aut. nuotr., 1994

Pav. 157. Viršilų miško akmuo po koplytėle. Aut. nuotr., 1994

viduryje, miško kelių Gėsalai-Kerviai ir Viršilai-Kerviai sankryžos PR pusėje. Koplytėlė pastatyta XIX a. pabaigoje, 1932 m. degė, po to atstatyta nauja. Po karo koplytėlė vėl sudegė, atstatyta 1989 m. Akm. - 1,36 m ilg. (R-V), 1,34 m pločio (Š-P), apskritimo formos, h= 58-60 cm. Padav. A. Prieš 100 metų malūninkas Dominykas Intas per girią vežė labai didelį akmenį savo vandens malūno užtvankai. Beveždamas įklimpo. Atėjus nakčiai, Intas susapnavo Švenčiausiąją Mergelę Mariją, kuri pasakiusi, kad ant akmens reikia pastatyti koplyčią (Kiauleikis L., 1989). Kiti pasakoja, kad čia buvusį akmenį malūninkas norėjęs paimti į malūną, tačiau imant apsireiškė balsas: "*Tu neimk manęs, neimk to akmens, pastatyk geriau koplyčią*". Tada apsireiškė Marija ir paprašė neimti akmens (V.V.). B. Sakoma, kad bevežant akmenį, šioje vietoje sustojo arkliai ir nebepavyko akmens toliau vežti (V.V.). Procesija su kunigu šv. Roko dieną (08 16) eidavo prie koplytėlės, ten buvo laikomos mišios. Žmonės duodavo įžadus. Šioje vietoje gegužės mėn. buvo renkamasi giedoti litanijų.

Š. V.V. L. Kiauleikis L., 1989.

VISGAUDŽIAI
(YLAKIŲ SENIŪNIJA)

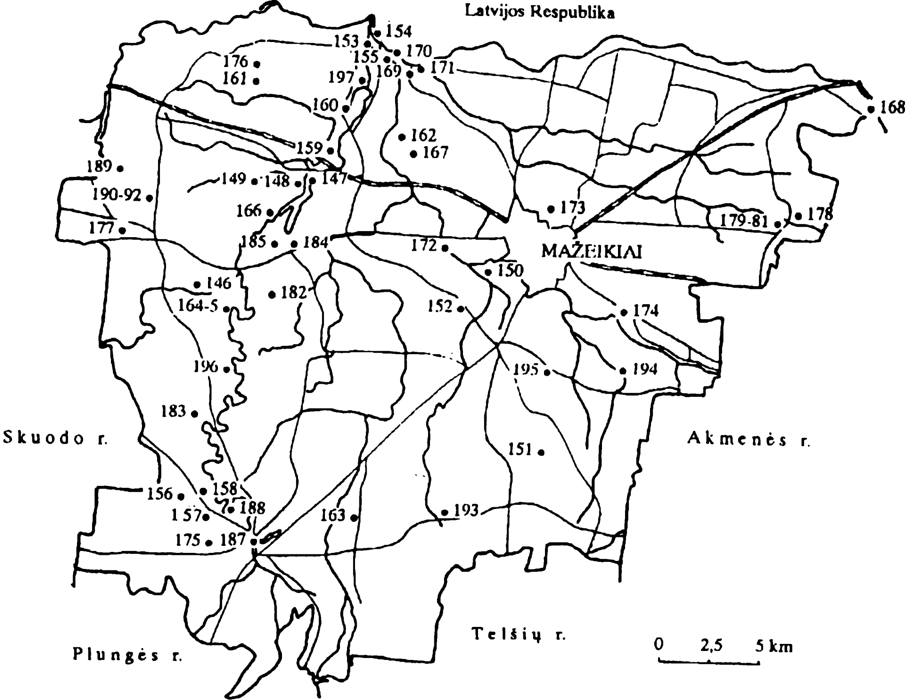
144. AKMUO - 470 m į Š nuo M.Poškio sodybos pastatų, vadinamoje Dilbikių biržėje, Stryko eglyne. Prieš kelerius metus, ieškant po akmeniu paslėptų lobių, eskavatoriaus kaušu buvo iškasta duobė. Dabar jau matomas visas akmuo. Tai smulkiagrūdis rausvas granitas, 3,8 m ilg. (ŠR-PV), apie 1,5 m pl., iki 2,2 m aukščio. Prieš akmenį atkasant, kyšojo tik maždaug 45-55 cm aukščio viršutinė jo dvišlaitė dalis (tai buvo į karstą panaši dalis).

PADAV. A. Sakoma, kad tai "akmuo, panašus į karstą", o po akmeniu esąs palaidotas Velnias (Kraštotyra, 1983). B. Po akmeniu pakasta aukso statinaitė. Ją paslėpusi kariuomenė ir po to užvertusi tą vietą akmeniu (V.V.). C. Kartą žmogus pamiškėje arė lauką ir pamatė iš miško ateinančią gaują velnių. Žmogus persigandęs paliko arklius, žagrę ir pabėgo namo (Kraštotyra, 1983). Žmonės kalba, kad po eglyną vaikščioja Velnio dvasia ir visus gąsdina. "*Visi žmonės bijoję pro tą mišką praeiti*" (Kraštotyra, 1983). Apie 300 m į R nuo akmens - Dilbikių kalnas (Nr. 85).

Š. V.V. L. KRAŠTOTYRA, 1983, 105.

145. ŠALTINIS tryško kaime, prie kelio Visgaudžiai-Gedrimai esančioje Poškių sodyboje. Sunaikintas kasant kūdrą. Buvo tikima šaltinio vandens gydomosiomis savybėmis. Į šaltinį buvo įstatyta statinaitė, šaltinis niekada neužšaldavo, "*pats iš savės verd, ons jod i jod*". Žmonės nešdavosi vandens namo gydytis, akims plauti.

Š. V.V.

Latvijos Respublika
MAŽEIKIAI
Skuodo r.
Akmenės r.
Telšių r.
Plungės r.
0 2,5 5 km
154
153
155
170
171
176
161
197
169
160
168
162
167
159
189
149
148
147
190-92
166
173
177
179-81
178
185
184
172
150
146
182
164-5
152
174
196
195
194
183
151
158
156
157
188
163
193
175
187

MAŽEIKIŲ RAJONAS

ASTEIKIAI
(ŽIDIKŲ SENIŪNIJA)

146. BEGALINĖ BALA - prie Kvistės upelio į R nuo malūno, 20 m^2 dydžio. PADAV. Baloje yra paskendusi ("praryta") bažnyčia (LTR 4927/4).

Š. LTR 4927/4; LŽV (V. PUSTAITIS, 1935).

AUKSŪDYS
(LAIŽUVOS SENIŪNIJA)

Šaknis *auk-* kilusi nuo žodžio auka, aukoti, o dėmuo *sūd-* sietinas su lietuvių kalbos žodžiu sūduva, kuris reiškia "klampynę raiste", "akį", "garmalą" (Razmukaitė M., 1989). Vietos žmonių pavadinimas kildinamas iš aukso vardo (LŽV).

Š. LŽV (J.JANIŠAUSKAITĖ, 1935); L. RAZMUKAITĖ M., 1989.

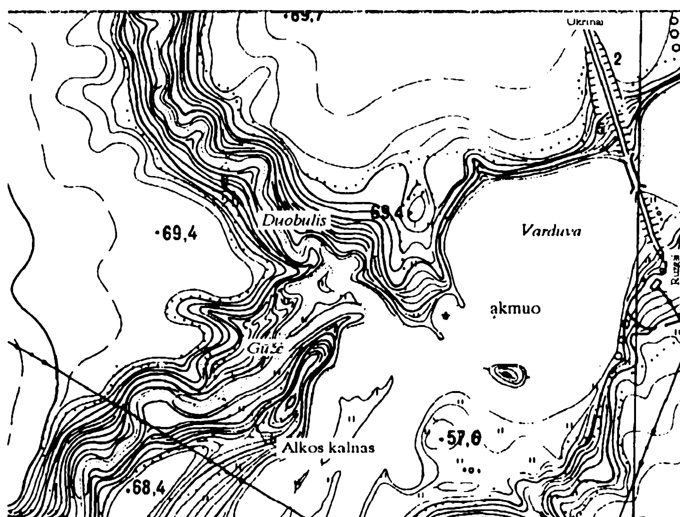
DAGIAI
(SEDOS SENIŪNIJA)

ALKOS KALNAS. Dagių k. adresu greičiausiai užfiksuotas Puokės ar Pabradumės Alkos, Aukos kalno vietovardis kaime.

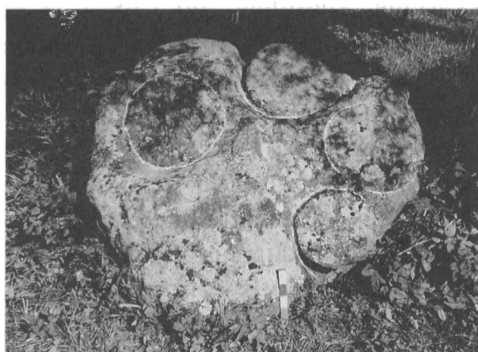
Š. VK, 1971.

DAPŠIAI
(ŽIDIKŲ SENIŪNIJA)

147. BRASTOS AKMUO (*akmuo su ženklais Ar-608)* buvęs į Š nuo Gūžės ir Varduvos upių santakos, Varduvos kairiajame krante. Nuo Dapšių piliakalnio (*Ar-609*) ŠR papėdės akmuo gulėjo apie 200 m į R (juos skyrė Gūžės upelis). Akmuo gulėjo plokštuma su "ratais" į P pusę, iš žemės kyšojo apie 60 cm. Dabar akmuo guli Ruzgų ryšių skyriaus skverelyje. Tai 1,65x1,75 m dydžio, 53-68 cm aukščio raudonas granitas. Akmenyje iškaltas vienas apskritimas ir trys puslankiai, kurie tyrinėtojų buvo laikomi apskritimais, nors jų grioveliai galuose nesusijungia. Kartais jie vadinami dubenimis "iškiliais plokščiais dugnais" (IA). Apskritimo griovelio plotis - 2-3 cm, gylis - 2-2,5 cm, pats apskritimas - 48x50 cm dydžio. Pirmojo puslankio (už 5 cm nuo apskritimo) galai nesijungia, o nueina į akmens kraštą. Grioveliai - 3,5-4 cm pločio, iki 3 cm gylio, puslankis - 44 cm pločio plačiausioje vietoje ir 41 cm - siauriausioje. Antrasis puslankis (už 6 cm nuo pirmojo) - 0,5 cm gylio, 2,5 cm pločio grioveliu, galai nesijungia, bet likęs labai nedidelis tarpelis. Šio puslankio dydis - 46x41 cm. Trečiasis puslankis (už 4 cm nuo antrojo) yra 1,5-2 cm pločio ir iki 2 cm gylio 36x37 cm dydžio griovelis. Tarp apskritimo ir trečiojo puslankio yra iš

Pav. 158. Dapšių akmens su "ratais" buvusi vieta, Alkos kalnas

Pav. 159. Dapšių akmuo perkeltas Ruzguose. Aut. nuotr., 1993

eilės iškaltos 3 duobutės: už 12 cm nuo apskritimo ir 27 cm nuo trečiojo puslankio maždaug 3 cm skr., 2,5 cm gylio, nuo jos už 6 cm ištrupėjusi maždaug 6 cm skr. ir 6 cm gylio, nuo jos už 5 cm ir už 4 cm nuo ketvirtojo puslankio maždaug 3,5 cm skr., 1 cm gylio duobutė. Apskritimas ir puslankiai buvo vadinami Saulėmis arba Saule ir Mėnuliu (*"Saulė, mėnuo ir nežymiai matytis viršuje akmens padkavos ženklas"* (1926 m.; VAK)). Padav. A. Kunigaikščio Kęstučio kariai, medžiodami aplinkiniuose miškuose, nušovė 6 vilkus, ant Dapšių Alkos kalno juos paaukojo Perkūnui, o šiame akmenyje iškalė 6 ženklus (Lauraitis V., 1970). B. Švedai ant Alkos kalno paslėpė daug statinių aukso, o kad atsimintų vietą, prie brastos Saule ir Mėnulio ženklais pasižymėję akmenį (Šliavas J., 1978). C. Naktimis prie akmens žmonės matydavo baltas bei raudonas ugnis (manė degant pinigus; VAK).

1934 m. vyrai kasė prie akmens, ieškojo pinigų, bet kažkas pradėjo nuo piliakalnio į juos akmenimis mėtyti, tada baigė (VAK). St.Ličkūnas nurodė, kad akmens ženklus vietos gyventojai pastebėjo tik XIX a.pabaigoje, tada ir pasklido kalbos, kad čia paslėpta turtų (VAK). Kasdamas prie akmens, jo savininkas Jančiauskis rado kažkokių senovės daiktų (nurodoma žalvarinių, geležinių gabaliukų, surūdijusių pinigėlių. - Ličkūnas St., 1934). Jau 1926 m. čia "žemė iškasinėta, matyti pelenų ir smulkių angliukų" (VAK). 1966 m. akmuo paskutinį kartą šioje vietoje

įverstas į šalia iškastą duobę, vietiniai gyventojai akmenį vėl iškėlė, duobę užkasė, vietą aptvėrė medine tvorele, dar 1969 m. akmuo gulėjo Dapšiuose (P.Š.). Prieš 1973 m. akmuo jau perkeltas į Ruzgus. Be to, čia, "antrame šlaito gale", buvo kitas toks pat *akmuo*, kurį Jančiauskis prieš Antrąjį pasaulinį karą paraku suskaldė ir sudėjo į pamatus. St.Ličkūnas 1934 m. nurodo, kad iš viso čia buvo 3 tokie iškalinėti akmenys, bet du mažesnieji seniau buvę panaudoti statyboms (Ličkūnas St., 1934).

Š. 1948 M. LII ŽV., AS 1/18-19 (DABŠIAI); 1966 M. LII ŽV., AS 246/45-46; AP, 1951 (J.LIGEIKIS); P.Š.; P.T.; ŠLIAVAS J., 1978, 88-91; VAK 27/14-15; 29/251, 258-266, 274. L. DAKANIS B., 1984, 107; IA, 59 (NR.83); KVIKLYS B., 1991, 4/398; LAM, 116; LAURAITIS V., 1970; LIČKŪNAS ST., 1934, 185; NAGIUS J., 1957A; PA, 44,72 (NR.96); ŠVEREBAS P., 1992A; ŠVEREBAS P., 1993A.

148. ALKOS KALNAS (*piliakalnis Ar-607*) - už Š piliakalnio pylimo 6 m į Š yra 3 m gylio ir 6 m skr. duobė, neretai laikoma apeigine. Prieš Antrąjį pasaulinį karą duobėje matėsi storokas anglių ir pelenų sluoksnis, 1948 m. duobės pjūvyje buvo matyti ir akmenų (1948 m., LII). Neaišku, ar muziejininkui St.Ličkūnui buvo žinoma dar viena duobė, grįsta akmenimis, kaip jis nurodo ("arčiau pietų galo buvo apskrita 5 m skersmens duobė, išgrįsta akmenimis. Į tos duobės vidurį žmonės kišdavo apie 5 m ilgio kotą". - Ličkūnas St., 1934). Neaišku, ar jis kalba apie vieną duobę. P.Šverebo duomenimis, dabar išlikusio ant piliakalnio duobę kaip slėptuvę (knygų ?) buvo išsikasęs vietos knygnešys Semėnas (P.Š.). Pagal archeologijos paminklo pase esančius duomenis, duobės vietoje buvo pylimas, tačiau jis kadaise įgriuvo ir jo vietoje liko duobė (AP). PADAV. A. Ant kalno buvo deginamos aukos (Šliavas J., 1978). B. Vilniaus vyskupas Jonas, XVI a. lankydamasis Žemaitijoje, prie Varduvos upės, ant Alkos kalno "rado daugybę ugnies garbintojų" (Lauraitis V., 1970). Piliakalnio pavadinimas "Alkos kalnas" vietos žmonėms žinomas. Pavadinimas galėjo būti "perkeltas" nuo tikrojo šventkalnio (juo norima laikyti kalvelę kitoje Varduvos upės pusėje - žr. Ruzgai). Galimas daiktas, kad Alkos kaip švento kalno, vardas atiteko piliakalniui ir dėl jo Š gale buvusių kapinaičių, kurios žmonių buvo labai gerbiamos (V.V.). Čia buvo renkamasi giedoti gegužinių pamaldų, labiau į Š žmonės linksmindavęsi ir vakarodavę. Ties kalnu per Varduvos upę ėjo "Alkos brastva". Per Gūžės upelį - Kiaulabrastė. Tai buvusi "nelaiminga vieta" (LŽV), čia vaidenosi. Už Gūžės up., prieš kalną, gulėjo Dapšių akmuo su iškaltu apskritimu ir puslankiais

Pav. 160. Dapšių piliakalnio duobė. Aut. nuotr., 1993

(Nr.147), taip pat dar 2 tokie patys akmenys. Tyrinėjant piliakalnį nustatyta, kad jis buvo apgyvendintas I tūkstantmečio pr. Kr. pabaigoje ir čia stovėjusi medinė pilis, sunaikinta XIII (XIV) a.

Š. 1948 M. LII ŽV., AS 1/22; 1966 M. LII ŽV., AS 246/45-46; AP, 1951 (J.LIGEIKIS); LŽV (K.PUČINSKAS, 1935; KUKIAI, KIAULABRASTĖ); P.Š.; ŠLIAVAS J., 1978, 88-91; VAK 27/9; 29/230-231. L. AL, 6 (NR.78); KVIKLYS B., 1991, 4/397-398 (409- KLAIDINGAI VADINA ALKSNOS KALNELIU IR NUKELIA Į PIKELIŲ SENIŪN.); LAURAITIS V., 1970; LIČKŪNAS S., 1934; MLTE, 1/47; NAGIUS J., 1957A; ŠVEREBAS P., 1993A.

149. AKMUO su dubenėliais - sunykusio Mažųjų Dapšių kaimo kapinaitėse. Akmuo, panaudotas antkapiniam paminklui, yra 80 cm ilg., h= 50-60 cm. Jokių užrašų ant akmens neiškalta, vien tik grioveliai - imitacijos, būdingos prieškario laikų antkapinių paminklų puošybai. Ant aprašomo antkapio yra 2 dubenėliai, nepriklausantys jokioms kompozicijoms: vienas dubenėlis ant šono - 10 cm skr., 8 mm gylio, antras plokštumoje - 8 cm skr. 5 mm gylio.

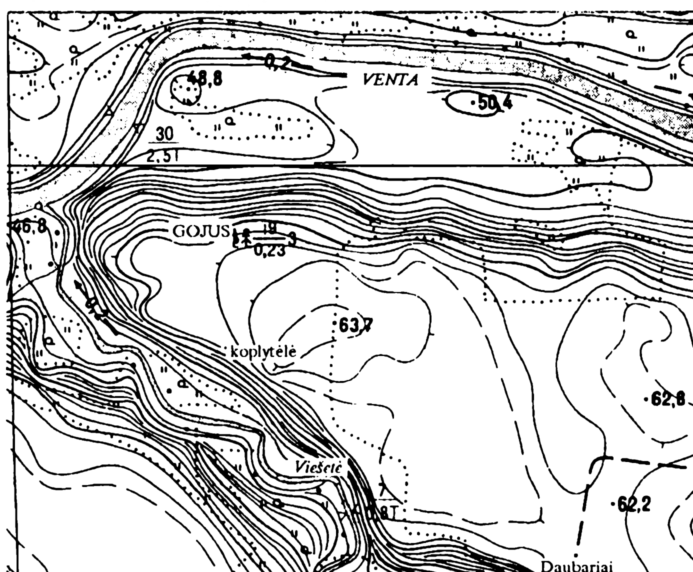
Pav. 161. Mažųjų Dapšių akmuo. P. Šverebo nuotr., 1995

Š. P.Š.

DAUBARIAI
(TIRKŠLIŲ SENIŪNIJA)

150. GOJUS, GOJAI, ŠVENTASIS MIŠKAS (*alkvietė Av-673*) - Ventos ir Viešetės upių santakoje. Tai maždaug 12 ha ploto miškas. Iki Antrojo pasaulinio karo daugiausia augo ąžuolų (buvo net iki 1,2 m skr.), taip pat klevų, uosių. PADAV. Gojuje buvo didelė pilis, kurioje apylinkių gyventojai gindavosi nuo užpuolimų (kitų manymu, čia stovėję rūmai). Pilies apylinkėse augo miškas, kurio niekas niekada neturėjo teisės kirsti. Miške buvo aukuras, kūrenta ugnis dievų garbei (Bružas R., 1953; Nagius J., 1957 - minimos pilies vieta laikomi Gojaus "Milžinkapiai" - tiksli jų vieta neaiški - V.V., aukuro vieta nurodoma R Gojaus dalis). Kai 1915 m. vokiečiai miške kasė apkasus (taip pat 1944 m.), buvo aptikta iš didelių akmenų mūrytų pamatų, padengtų storu anglių bei pelenų sluoksniu. (?) Gojuje rasta ir nemaža įvairaus dydžio molinių puodų - urnų, žalvarinių dirbinių, surūdijusių XV-XVI a. pinigų, sutrūnijusių žmonių kaulų. Miško savininkas prieš Antrąjį pasaulinį karą Gojuje "*neleisdavo nei ganyt, nei šienaut, nieko, užtat, kad šventas*" (V.V.). "*Gojai senųjų labai gerbiami*" (Ličkūnas St., 1936), "*Gojus nuo seno žmonių gerbiamas*" (1976 m.).

Šventa buvo laikoma *kalvelė* (maždaug 15x50 m dydžio) prie Viešetės up. dešiniojo kranto. Čia stovėjo koplytėlė

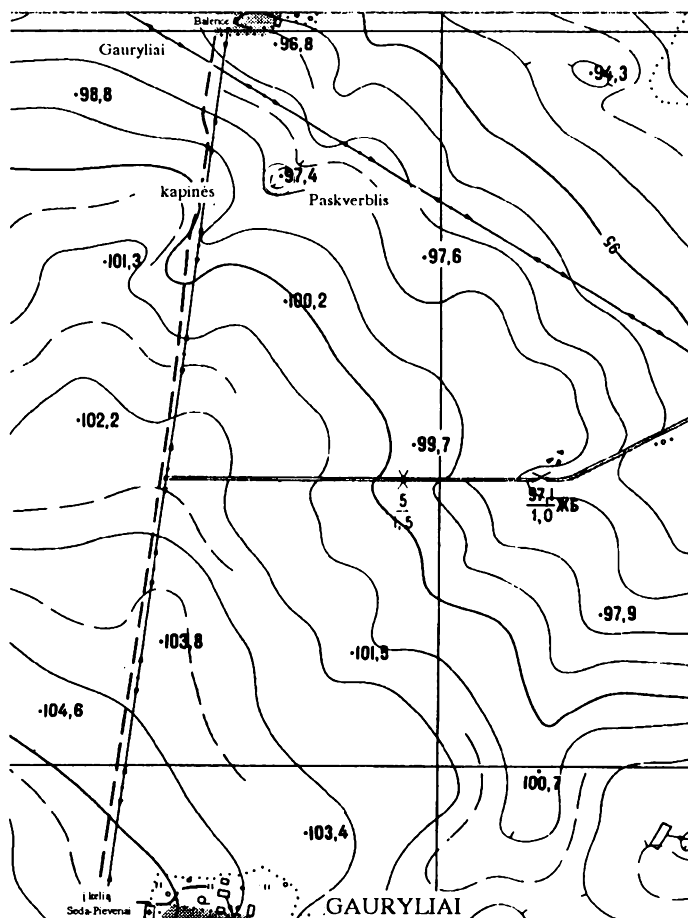
Pav. 162. Daubarių Gojaus miškas, koplytėlė

Pav. 163. Daubarių Gojaus koplytėlė. A. Dilienės asm. archyvas, 1939-1940

ir kryžius. Vietos žmonės vietą vadindavo Sukilėlių kapeliais. Viešetės šlaite tryško šaltinis. Koplytėlės Marijos statulą žmonės aprengdavo rūbais, į koplytėlę nešdavo apmegztų servetėlių, čia visą laiką buvo pamerkta gėlių (dažniausiai lelijų iš Ventos ir Viešetės santakos). Apie 1939 m. iš šalia augusio medžio iškrito maždaug 30-40 cm aukščio labai senoviška Marijos statulėlė. PADAV. A. Buvo kalbama, kad čia įvyko stebuklas: 1863 m. sukilimo metu šioje vietoje iš Viešetės upės (ar iš šalia trykštančio šaltinio. - Šverebas P., 1994) vaikas atnešė vandens sužeistai, sąmonės netekusiai sukilėlei, kuri nuo to vandens atsigavo ir vėliau pagijo (V.V.). B. Vaidendavosi (kartą žmonės matė šunelį su ragiukais kaip velnio, jis įsikoręs į medį. - Šliavas J., 1978). Prie koplytėlės ir kryžiaus buvo renkamasi gegužinėms pamaldoms, žmonės sukviečiami mušant pagaliu į

šalia pakabintą lentą. Dar caro laikais Ruzgų sodininkas vesdavosi vaikus iš Mažeikių pasimelsti prie koplytėlės. Vėliau, atsiradus progai, jis nusipirko Gojaus mišką ir atsikėlė į Daubarius gyventi (V.V.). R Gojaus pakraštyje buvo *kalvelė,* primenanti pilkapį, galbūt tai buvo V jau sunaikinto pilkapyno pakraštys. Tiriant spėjamą pilkapį, aptikta iki 65 cm gylio beveik keturkampė, 4x4 m dydžio, užapvalintais kampais į dugną siaurėjanti duobė, pripildyta degėsių. Degėsių sluoksnis buvo iki 50 cm storio. Ties duobės kraštu rasta gyvulio kaukolė (kiaulės ?) ir keletas kitų kaulų. Žemė po duobe - maišyta, primena pilkapių sampilų žemę, bet giliau nieko neaptikta. Pilkapio tyrinėtojo V.Daugudžio nuomone, tai apeiginė duobė, kurią reikėtų datuoti XVII a.pabaiga-XVIII a.pradžia. Viešetės up. vingyje, V Gojaus dalyje, augo labai storas *ąžuolas,* pro kurio lapiją nepralydavo lietus. Čia vykdavo gegužinės, buvo renkamasi švęsti Joninių. Šalia buvo brasta į Daubarius. 30 m į V nuo R Gojaus miško pakraščio ariant buvo randama senoviškų daiktų. Gojaus miškas - apie 1,4 km į Š nuo Daubarių

Pav. 164. Gaurylių Paskverblio pelkė

piliakalnių (*Ar-619 ir Ar-620*). Nuo jų šio miško link ėjo akmenimis grįstas kelias (Ličkūnas St., 1936).

Š. 1976 M. V.Daugudis tyr., AS 506; Šliavas J., 1978, 85-87; VAK 27/8,13; 28/235; VK, 1969(Šventasis miškas, Krakių k.); V.V. L. Bružas R., 1953, 4; Lićkūnas St., 1934A, 50; Lićkūnas St., 1936, 5; Nagius J., 1957; Šverebas P., 1994.

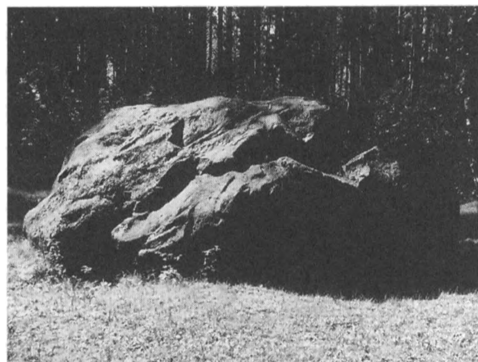
GAURYLIAI
(TIRKŠLIŲ SENIŪNIJA)

151. PASKVERBLIO PELKĖ - per 1,2 km į Š nuo kelio Seda-Viekšniai, apie 750 m į R nuo kelio, jungiančio Sedos-Viekšnių vieškelį ir Balėnų kaimą, 280 m į Š nuo kanalizuotos Šventupio aukštupio atšakos, į R nuo lauko kelio, šalia "Skverbės" kapelių. Pelkė numelioruota. Padav. A. Čia stovėjusią bažnyčią "paskverbė" pelkė, nuo to ir kilo vietos pavadinimas. B. Pelkės dugno žmonės negalėdavo pasiekti nei kartimis, nei surištomis vadžiomis.

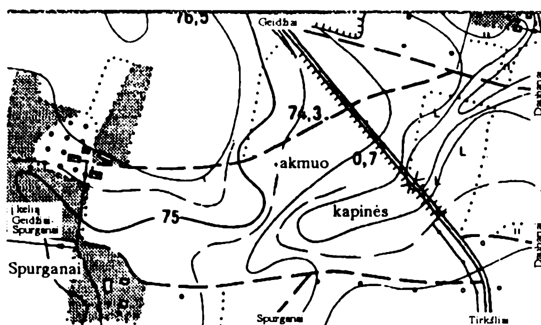
Š. P.Š.

GEIDŽIAI
(TIRKŠLIŲ SENIŪNIJA)

152. AKMUO TROBELĖ, PIRTELĖ (*mitologinis akmuo Ar-621*) - per 120 m į PV nuo kelio Tirkšliai-Geidžiai, į ŠV nuo kaimo kapinių. Akm. mėlynas, 6 m ilg., 3-3,5 m pl., h= 2,2-2,5 m (kitur nurodomas 4,5 m ilgis). Iš V pusės akmuo panašus į namelį su "prieangiu" Š dalyje. Š akmens dalį žmonės nuskėlė 1948 m., norėdami suskaldyti visą akmenį. Padav. A. Keleivis ėjo keliu, paklydo, buvo naktis, ir, nerasdamas kur

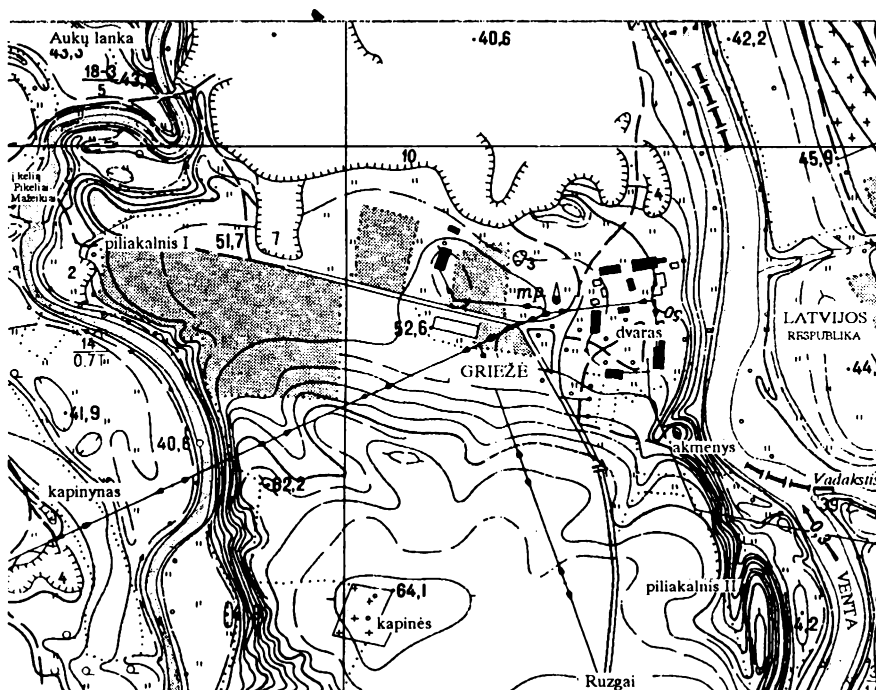
Pav. 165. Geidžių akmuo Trobelė. Aut. nuotr., 1993

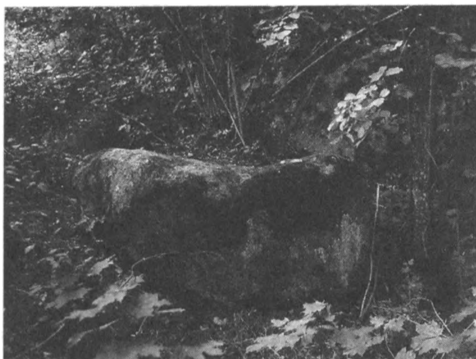
Pav. 166. Geidžių akmuo Trobelė

pernakvoti, jis ilgai vaikščiojo, kol tolumoj pamatė žiburėlį. Priėjęs mato trobelę. Įėjo į vidų, rado šiltą pečių, nusiėmė batus, pasidžiovė autus ant pečiaus, atsigulė į lovą. Rytą atsikelia - žiūri, kad guli prie didelio akmens, autus ant jo pasidžiovęs. Dėl šio atsitikimo akmuo pavadintas Trobele (VAK). B. Velnias nešė akmenį, norėdamas užtvenkti Ventos upę (buvo užpykęs ant Ventos upės), bet benešant per Geidžių mišką užgiedojo gaidžiai, ir akmuo su dideliu trenksmu iškritęs šioje vietoje (Šverebas P., 1992a). C. Aplink akmenį daužant žemę, aidi (VAK). D. Čia vaidenasi, bėgioja kažkoks šuo (VAK). E. Joninių naktį žmogus ant pečių nešėsi puodą aukso. Tačiau žmogų pradėjo vytis Velnias. Nežinodamas ką daryti, žmogus pamatė gulintį akmenį, pakėlė jį ir puodą su auksu ten paslėpė. Tuo metu užgiedojo gaidys, ir burtai pranyko. Auksas pasiliko gulėti po akmeniu (Šverebas P., 1992a). Tikima, kad tie turtai po akmeniu paslėpti, todėl vietos žmonės sako: "*Je nuori prabaguotietie, rek nueitė pri Geidiū kaima akmėns, anou pakeltė. Tik ton vėskou rek darytė veinam*" (Šverebas P., 1992; Šverebas P., 1992a). Už 170 m į ŠR nuo akmens - iš naujo išaiškintas Geidžių kapinynas.

Š. Šliavas J., 1978, 84; VAK 28/ 282,288. L. Kviklys B., 1991, 4/372; LGP, 154; Šverebas P., 1992; Šverebas P., 1992a.

Pav. 167. Griežės piliakalnis I, akmenys, Aukų lanka

Pav. 168. Griežės akmenys. Aut. nuotr., 1994

GRIEŽĖ
(ŽIDIKŲ SENIŪNIJA)

AKMENYS - Griežės dvaro sodybos (*IP-422/At*) teritorijos PR dalyje, kairiajame Ventos krante, kelio į brastą per Ventą perkirstos kalvos Š dalyje (P dalyje liko 1622 m. kalvinų bažnyčios griuvėsių). Einant keliu prie brastos nuo kelio Griežė-Ruzgai per 135 m ir pasukus 10° azimutu, už 20 m randami 2 aprašomi akmenys. Abu akmenys 2,4 m ilg., 1,5 m pl., V iš jų h= 1 m, jis turi ir "laiptelį" (40 cm aukščio (nuo apačios - 60 cm) ir 40 cm pločio). R akmens h= 90 cm. Tarpas tarp abiejų akmenų nežinomas, nes jį dengia storas velėnos sluoksnis. Apie 1983 m. vietinis žmogus pasakojo, jog senieji kalbėdavo ant akmenų esant "kažkokių skaičių". Akmenis pateikėjas vadino "Saulės akmens" vardu (Gricius S., 1983).

Š. Gricius S., 1983; P.Š.;V.V.

153. PILIAKALNIS I (*Ar-609*). Padav. Ant kalno vaidilutės kūrendavo šventąją ugnį (Šliavas J., 1978). Čia žmonės randa ir kaulų, anglių, pelenų. Kraštotyrininko J.Šliavo nuomone, šventoji ugnis čia buvo kūrenama reformacijos laikais. MLTE I/46 minimas Griežės Šventkalnis greičiausiai "perkeltas" iš Leckavos, kur žinomas Šventpilis, Šventorėlis (Nr.171).

Š. Šliavas J., 1978, 93-94; Šliavas J., 1979, 27; L. MLTE 1/46.

154. AUKŲ LANKA - prie Varduvos, jos kairiajame krante (priešais piliakalnį *Ar-609*; VUB F 191-338). LŽV duomenimis, ten, kur į Ventą įteka Varduva, yra Avinų lanka, kur, pasak, padavimų, "senovėj buvo deginamos aukos - avinai" (LŽV).

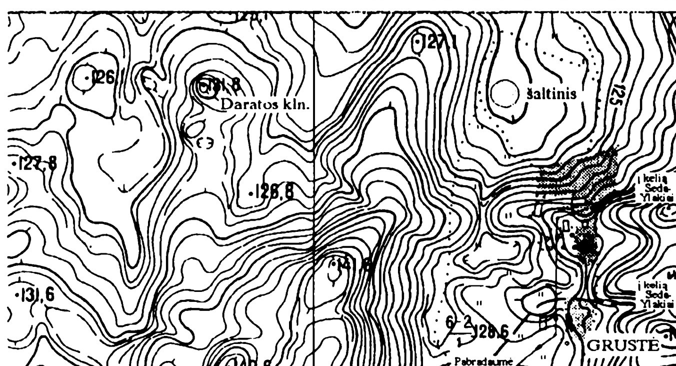
Š. LŽV (F.Šlaustas, 1937); VUB F191-338.

155. VENTOS UPĖS dalis - ties Griežе, Ventoje; pasak padavimų, čia nuskendęs varpas. Padav. A. Griežės kalvinų bažnyčioje žmonės naktimis melsdavosi; vieną naktį pakilo audra ir nuvertė bažnyčią į Ventą. Nuskendo ir auksinis bažnyčios varpas (LTR 3665/1144). B. Kartą Leckavos žmonės atėjo varpo traukti, su laivais ištraukė, beliko paimti, bet nepaėmė, ir tas vėl nuskendo. Saulėtą dieną varpas upėje buvo matomas (LTR 3665/1144).

Š. LTR 3665/1144; LŽV (F.Šlaustas, 1937).

GRŪSTĖ
(SEDOS SENIŪNIJA)

Padav. Grūstėje Vytautas medžiojo stumbrus, toje medžioklėje jam gyvybę

Pav. 169. Grūstės Daratos kalnelis, Mockaus šaltinio vieta

išgelbėjo Chodkevičius. Už išgelbėjimą jam Vytautas pažadėjo tiek žemės, kiek jis sugebės apeiti per vieną dieną.

Š. P.Š.

156a. DARATOS KALNELIS buvo apie 720 m į V nuo kaimo kapinių, apie 500 m į ŠV nuo Pocevičienės sodybos. Pro kalną yra ėjęs senasis kelias į Vaičaičius. Nurodomoje vietovėje, arimuose, dar matoma Daratos kalnelio vardą turėjusi pakiluma. Daratos kalnelis sunaikintas melioracijos metu, po 1962 m. Kalvelė buvo apie 30 arų ploto ir, kaip nurodoma, 20 m aukščio (VAK). Kalvos pašlaitėje

Pav. 170. Grūstės Daratos kalnelis. A. Kubilo nuotr., 1963

tryško *šaltinis*, kurio duobė vėliau buvusi išcementuota. Padav. A. Švedų antpuolio metu prie Gaidžpilės kalno kovose žuvo Daratos vyras ir du (ar trys) sūnūs, kurių ji labai verkusi. Kai švedai iš šios apylinkės pasitraukė, ji ateidavo ant greta pilies buvusio kalnelio ir verkdavo dienomis, naktimis. Vieną dieną ji čia rasta negyva. Dėl to kalnelis pavadintas Daratos vardu (VAK). Kiti pasakoja, kad senovėje Grūstėje buvo pilaitė, kurią gindamas žuvo narsus jos valdovas. Liko jo žmona Dorūnė - Dorutė - Dora, vėliau praminta Darata. Ji apsigyveno ant kalnelio ir iš jo niekur nebeidavo. Kartą apylinkes užpuolę priešai Dorūnę nužudė. Tačiau vietos karžygiai priešus vėliau nugalėjo, išvijo, o narsiąją Dorūnę palaidojo. Po to dar ilgą laiką matydavo kai kuriomis šviesiomis naktimis Dorūnę sėdinčią, kažką veikiančią (VAK). B. Švedų karo laikais moteris, vardu Darata, pasislėpusi verpdavo (VAK; ant kalnelio kažkokios mergelės verpdavo ir ausdavo drabužius. - P.Š.). C. Ant kalno buvo koplyčia, toliau - visas miestas. Sakoma, kad ant kalnelio buvusią bažnyčią

ar koplyčią sunaikino švedai (P.Š.). Šalia liko tik šaltinis, kuris būdavo visada pilnas vandens (P.Š.). D. Ganydami karves piemenys ant kalnelio matė bažnytinę procesiją, kuri tuoj pat dingo (P.Š.). D. Ant kalnelio matydavo vaikščiojančius žiburėlius. "*Kalnas apylinkės žmonių gerbiamas*" (1935 m.; VAK), "*anksčiau niekas neardavo ir neardydavo, nes visiems tik "Daratos kalnas", "Daratos kalnas"* " (1994 m., P.Š.). Kasant bulviarūsius, ant kalnelio rasta kaulų (ar žmonių - neaišku). Daratos kalnelis nurodomas arti Gaidžkalnio (ar Gaiškalnio), ant kurio stovėjusi padavimuose minima pilis (tačiau Gaiškalnis nelokalizuotas). Netoliese Daratos kalno yra ir supiltu laikomas aukštas Pyrago kalnas.

Š. P.Š.; VAK 28/35,36 (LŽV),44; V.V. L.Ličkūnas St., 1936, 5.

156b. BŪGNŲ KALNAS buvo apie 400 m į V nuo kelio Vaičaičiai-Seda, apie 500 m į Š nuo Daratos kalnelio (Nr.156a), 250 m į Š nuo senojo kelio į Vaičaičius. Dabar čia išsiskiria tik pakiluma, turėjusi Būgnų kalnelio vardą. Ilgą laiką ariant, kalva buvo nuarta. Kalvelės plotas buvęs maždaug 0,5 ha, nurodomas 30 m aukštis (VAK). Seniau ant kalnelio dar stovėjo kryžiai, čia buvo laidojami latviai, sakoma, kad palaidoti rusai Šaveliai. Padav. A. Per švedų karus lietuviai ant šio kalnelio mušdavo būgnus, kviesdami į karą. Kiti pasakoja, kad, užėjus priešams, kalnelio viršūnėje buvo mušami būgnai ir pučiami ragai, šaukiant į kovą apylinkės karžygius (sakoma, kad Būgnų vardą kalnelis gavo todėl, kad naktį ten mušdavo būgnus; VAK). B. Ne kartą žmonės ant kalnelio matė žiburius, dideles liepsnas. Žiburėliai vaikščiodavo, neaukštai pasišokinėdami (P.Š.). C. Kartą netoli Būgnų kalnelio, artimiausios sodybos aplinkoje pasirodė Marija (P.Š.). Kasant ant kalnelio bulviarūsius, atkasė rūsius, kuriuose aptiko mergelių kaulų (mergeles ten kažkas buvo užvertęs). Po to buvo pastatyti kryžiai. Vėliau, kai ant kalnelio neliko kryžių, žmonės per Jonines ten eidavo deginti laužų. Už Būgnų kalno buvo žvyro, kai vežė žvyrą, iškasdavo žiedų.

Pav. 171. Grūstės Būgnų kalnelio vieta. Aut., nuotr., 1994

Š. P.Š.; VAK 28/38(LŽV), 44. L.Ličkūnas St., 1936, 5.

156c. MOCKAUS ŠALTINIS buvo P kaimo dalyje, 130 m į V nuo kelio Vaičaičiai-Seda, apie 100 m į Š nuo Mockaus sodybos, vadinamajame Mockaus eglynėlyje. Vieta, apie kurią pasakojami padavimai, PV miškelio dalyje, klampioje, pelkėtoje, šaltiniuotoje vietoje ("liurlyne"). Dabar vieta numelioruota. Padav. A. Čia stovėjo bažnyčia, kuri prasmego kiaurai žemę (kitų manymu, buvo miestas). Šimtamečiai pasakojo, jog

Bružui apsireiškė, kad jo miškelyje, kur bažnyčia nuskendo, yra 12 statinaičių aukso. Jis turįs nueiti vidurnaktį, auksą atkasti ir toje vietoje vėl pastatyti bažnyčią. Tačiau nenuėjęs ir to nepadaręs. Kitą naktį jam vėl apsireiškė ir pasakė, kad jis blogai padaręs nenueidamas (kiti sako, kad Bružui pasirodė kunigas, kuris rodė į auksą ir liepė statyti bažnyčią, bet tas neapsiėmė, tai kunigas tik pasakė, kad kažkiek metų dar reikės jam vargti. - P.Š.). B. Kartą naktį praeiviui akimirką pasirodė (iškilęs ?) visas miestas ir gražūs rūmai (P.Š.). C. Kartą metuose čia kunigas laiko mišias, bet niekas nežino, kada, tik žino, kad vasarą. Jeigu kokį žmogų jis pamato, tuoj veda į požemius ir rodo pinigus. Vienu metu miškelio atšlaitėje įsitaisė gyventi ubagas su ubage, jis buvo aklas, tai ji turėjo jį vedžioti. Kai ubagas mirė, greit apako ir ubagė. Žmonės kalbėjo, kad ji surado tuos kunigo pinigus ir apako, lygiai taip buvo apakęs ir tas ubagas (P.Š.). D. Kartą medžiotojas čia pametė patroną, kuris nukrito į rūsį, ten atsidūrė ir pats medžiotojas, matė pinigus, bet kas toliau atsitiko - neprisimena (P.Š.). "*Eglynėlis iš kokių 150 senų eglių. Miškelio viduryje buvęs atviras pailgas šaltinis. Žmonės kalbėjo, kad toje vietoje esanti nuskendusi bažnyčia. Ta vieta buvusi laikoma šventa: niekas nekirtęs medžių ir neganęs galvijų*" (B.Kviklys, 1991). Miškelyje iškasdavo visokių plytgalių, "bromo plytų".

Š. P.Š.; L. Kviklys B., 1991, 4/394.

156d. GRŪSTĖS PAPELKYS buvęs į PV nuo Mockaus pušynėlio. Tai buvusi maždaug 1 ha ploto pelkė-bala, kur tryško apie 20 atvirų šaltinių, verdančių dugne. Padav. Čia nuskendęs dvaras ar miestelis. Dieną šaltinių dugne buvo matyti plytų. Ūkininkai papelkio nešienaudavo, čia neganydavo ir vaikams neleisdavo čia braidyti.

L. Kviklys B., 1991, 4/394.

157. MIŠKAS GOJAI - PV kelio Seda-Skuodas pusėje, dešiniajame Bradumo upelio krante. Iš mokyklos mokiniai visada čia eidavo pasivaikščioti. Buvo kalbama, kad čia yra ir *akmenų* su neišskaitomais parašais, nors tų akmenų niekas nebuvo radęs.

Š. P.Š.

158. JUZUMO KALNAS. Padav. Čia stovėjo viena iš trijų Grūstės bažnyčių (manoma, kad antra - Mockaus miškelyje, trečia - kapinėse).

Š. P.Š.

JUODEIKIAI
(ŽIDIKŲ SENIŪNIJA)

159. ĄŽUOLYNAS buvęs kairiajame Varduvos up. krante, ten, kur stovėjo Didžiųjų Juodeikių dvaras. Varduvos pakrantėje augo kelių hektarų ploto senas ąžuolynas. Buvo manoma, kad senojo tikėjimo laikais čia buvusi šventoji vieta (Kviklys B., 1991). Ant Varduvos up. kairiojo kranto, prie kelio Pikeliai-Leckava, tarp kitų senų medžių vienoje upės kilpų žaliavo 2 seni, galingi ąžuolai, iš kurių vienas buvo vadinamas *Katkevičiaus ąžuolu*. Žmogaus krūtinės aukštyje jis buvo 6,2 m apimties, storomis ir plačiomis šakomis. Ant vienos šakos net būta aikštelės, kur,

užlipę laipteliais, sėdėdavo muzikantai, vėliau, pokario metais, įsitaisydavo sporto varžybų sekretoriatas. Po ąžuolo šakomis buvo medinė šokių aikštelė. PADAV. Baudžiavos laikais prie ąžuolo pririštus baudžiauninkus plakdavo rykštėmis (Perkowski J., 1934). Prieš Antrąjį pasaulinį karą Bučių dvaro savininkas A.Svirtunas tarp senų dokumentų rado ąžuolo piešinį su užrašu "*Dąb Chodkewicza w Judejkach*". Ąžuolas sunaikintas kartu su ąžuolynu, apie 1975 m. įrengus valstybinę įmonę "Nafta" ir jos tvenkinį. Apylinkė buvo viena iš gražiausių vietų dabartiniame Mažeikių rajone, į P-PV nuo Griežės archeologijos paminklų komplekso.

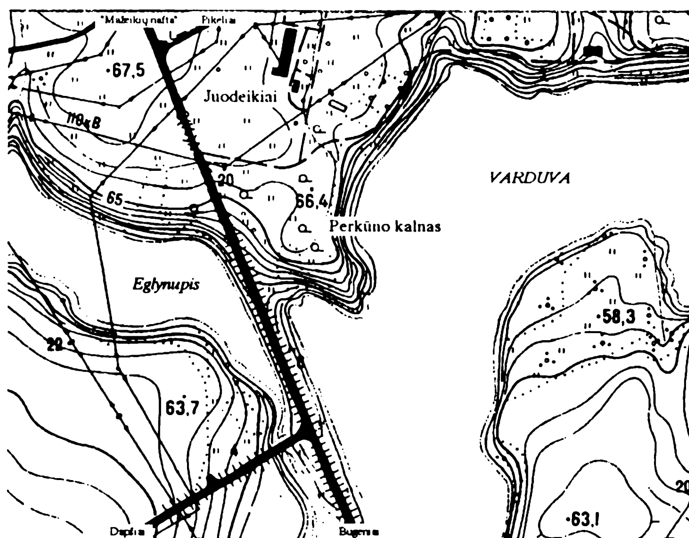
Š. P.Š. L. KVIKLYS B., 1991, 4/409; PERKOWSKI J., 1934, 181-182 (NUOTR.; JUDEIKIAI).

160. PERKŪNO KALNAS buvo į ŠR nuo kelio Ruzgai-Pikeliai, kairiajame Varduvos krante, jos santakoje su Eglynupiu; dabar yra tapęs Varduvos tvenkinio pusiasaliu (į PR nuo "Naftos" įmonės. Perkūno kalnas - netaisyklingo keturkampio formos, 30x28 m dydžio, 15 m aukščio šlaitais iš PV, P, PR. ŠV pereina į aukštumą. PADAV. Senovėje čia stovėjo bažnyčia, Perkūnas ją sudegino. Nuo to kilo ir kalno pavadinimas (AP).

Š. 1966 M. LII Žv., AS 246/51; AP (J. LIGEIKIS, 1951 11 15); LŽV (Z. ŽORGYTĖ, 1935).

Pav. 172. Juodeikių Perkūno kalnas. A. Kubilo nuotr., 1963

Pav. 173. Juodeikių Perkūno kalnas

JUODEIKĖLIAI
(ŽIDIKŲ SENIŪN.)

161. BAŽNYČIOS KALNAS - tarp Pikelių ir Juodeikėlių, R miško kelio Pikeliai-Juodeikėliai pusėje, tarp pelkių. Kalva - 80 m ilg. (Š-P), 18-20 m pl., stačiais, iki 2 m aukščio šlaitais. PADAV. A. Buvo bažnyčia, bet prasivėrė žemė ir ji prasmego (LŽV). B. 12 valandą ant kalno sėdi moteris, apsisiautusi raudona skara. Kiekvienas, čia pakliuvęs, paklysta (LŽV). 110 m į Š - Perkūnkalnis (Nr. 176).

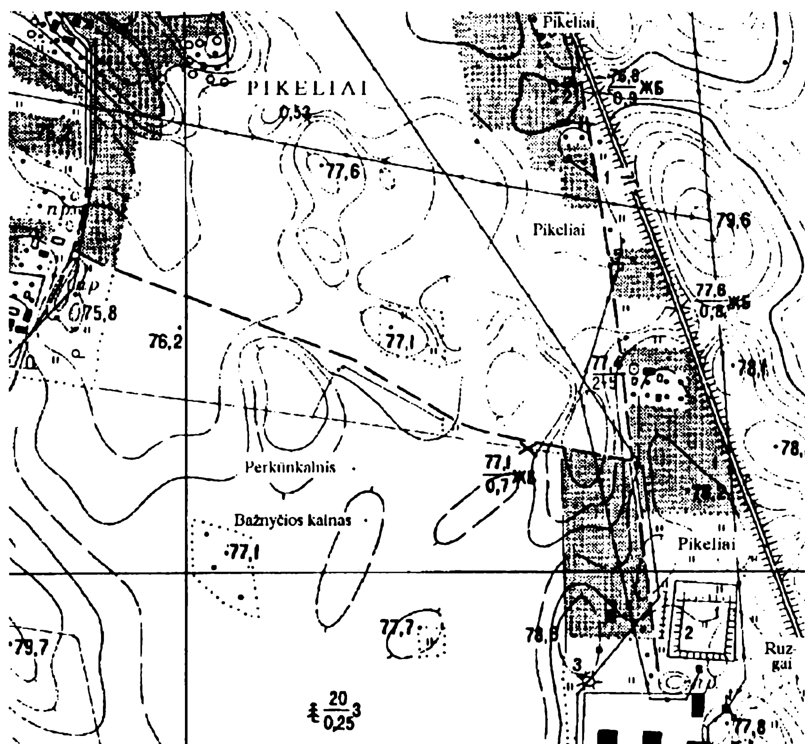

Pav. 174. Pikelių miško Bažnyčios kalnas. V. Vaitkevičiaus nuotr.

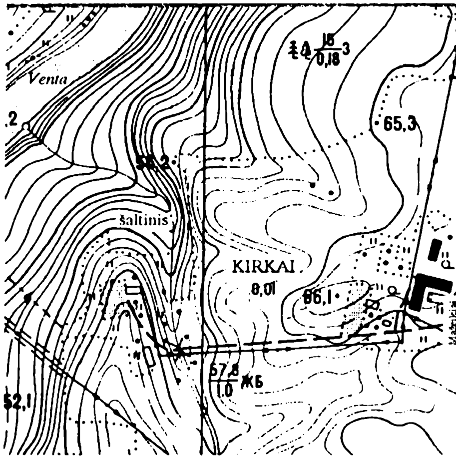
Š. AP (J. LIGEIKIS, 1951 11 10); LŽV (Z. ŽORGYTĖ, 1935; MAŽ. JUODEIKĖLIAI); V.V.

KIRKAI
(REIVYČIŲ SENIŪNIJA)

162. ŠALTINIS - kaimo V dalyje, 100 m į ŠR nuo Z.Baravikienės sodybos, Smalupio up. kairiojo kranto šlai-

Pav. 175. Juodeikėlių Bažnyčios kalnas ir Pikelių Perkūnkalnis

Pav. 176. Kirkų šaltinis

Pav. 177. Kirkų šaltinis. Aut. nuotr., 1994

te. Čia veržiasi kelios geležingo vandens versmės. Jų vanduo laikomas gydančiu, kaimo gyventojai vandeniu gydydavo akių, sąnarių, skrandžio ligas, skausmus.

Š. V.V.

KETŪNAI
(ŠERKŠNĖNŲ SENIŪNIJA)

AKMUO švęstam vandeniui (*la 1993 01-8-332*) - J.Derkinytės sodybos sode, 8 m į PR nuo pagrindinio gyvenamojo namo fasado. Akmuo - 46 cm skr. viršuje, h= 35 cm, jame iškaltas nupjauto kūgio formos dubuo yra 17 cm skr. viršuje ir 6,5 cm skr. dugne. Akmuo į sodybą pervežtas iš Ketūnų kapinių. Akmuo gulėjo prie apleistos 1650 m. jėzuitų statytos koplyčios (koplyčia nugriauta 1962 m.).

L. Šverebas P., 1992A.

163a. MALONĖS DUOBĖ nurodoma prie Šerkšnės ir kelio Seda-Mažeikiai, apie 2 ha ploto, B.Lenkausko ūkyje. Padav. A. Čia buvo kalvinų bažnyčia, "prisidėjęs proc žemės ausį, buvę galima girdėti varpais skambinant". B. Čia buvo karčema, kur žmonės gėrė ir "maloninosi" (todėl žemės savininkas buvo pramintas dauba, Malonės duobe).

Š. LŽV (S. Želvys, 1935).

163b. DIDYSIS AKMUO nurodomas prie kelio Ketūnai-Pašerkšniai, Z.Kenio ūkyje, 5x3,5x0,8 m dydžio. Padav. Po akmeniu, "žemės gilumoje", esąs dvaras, iš kurio požeminis urvas veda į Tirkšlius. B. Ant akmens naktį kažkas siuva batus. C. Naktim čia vaikščioja mažas, baltai apsirengęs vaikas. D. Po akmeniu pakasti pinigai.

Š. LŽV (S. Želvys, 1935).

163c. DAUKANTO ŠALTINIS yra Daukantų ūkyje, prie Nendrės up. (Šerkšnės deš. intakas). Šaltinį sudaro 5 mažos ir 2 didelės "akys". "Žmonės vandenį semia akims gydyti". Po to, kai

šaltinis įteka į Stirupį, jis imamas vadinti Nendre.

Š. LŽV (S. Želvys, 1935).

163d. AKMUO su dviem pėdom buvo Ketūnų kaimo laukuose, turėjo dvi "pėdas". Viena iš jų - mažo vaiko. Akmuo užkastas renkant iš laukų akmenis.

Š. P.Š.

KRAŽIŠKIAI
(ŽIDIKŲ SENIŪNIJA)

164. ŠALTINIS - kaimo Š dalyje, kur Varduvos upė daro vingį. Šio "verdančio" šaltinio vandenį žmonės vartodavo kaip vaistus akims. Jo vanduo visą laiką burbuliavo, "virė". Apie 1983 m. buvo jau beveik užneštas smėliu.

L. Kraštotyra, 1983, 103.

165. RŪDUPIS - dešinysis Varduvos intakas. Teka iš V į R. "*Vanduo turi daug geležies rūdos, todėl anksčiau iš tolo atvykdavo ligoniai praustis, maudytis*" (1936 m).

Š. LŽV (Z. Stirbys, 1936).

AKMUO - Skruzdijos pievoje, kairiajame Varduvos up. krante. Akmuo - 6x5 m dydžio. Padav. Prie akmens vaidenasi.

Š. LŽV (Z. Stirbys, 1936).

KUKIAI
(ŽIDIKŲ SENIŪNIJA)

166. Kapinyno (*Ar-648*) teritorijoje tyrimų metu rasta DUOBĖ, kuri, tyrinėjusio kapinyną V.Valatkos nuomone, susijusi su pagoniško kulto apeigomis. Duobė buvo netaisyklingo ovalo formos, jos dydis - 11,5 m ilg. (Š-P) ir 7 m pl. (R-V), viduryje buvo 70, 77, 90 cm gylio, į kraštus gylis mažėjo, siekė 33, 38, 40 cm, išimtį sudarė ŠV ir PR duobės pakraščiai, kur gylis išliko 80-85 cm. Duobė buvo nevienodo statumo šlaiteliais (R,P,V - nuolaidesni, o Š,PR - statesni). Duobės ŠR ir R dalyse rasta įvairių formų akmenų, vienur buvusių pabirai, kitur - grupelėmis (čia jie sudarė tarsi kokią įžambią sienelę). Prie sudėtų akmenų buvo ryškūs ugniaviečių pėdsakai. Pačioje duobėje išryškėjo dar 8 įvairių formų ir dydžio (daugiausiai ovalo) duobės, kuriose nieko nerasta, išskyrus vieną (26x27 cm dydžio, 11 cm gylio), kurioje tarp intensyvių degėsių buvo perdegusių žmogaus kauliukų. Daugiausia radinių aptikta iškart po ariamos žemės sluoksniu, giliau buvusioje tamsioje žemėje ir viršutiniame degėsingame sluoksnyje (iki 20 cm storio). Dar giliau konstatuotas šviesios anglingos žemės sluoksnis ir apatinis degėsingas sluoksnis (iki 7 cm storio). Duobės dugne buvo maišyto smėlio sluoksnis. Jos dugne rasta: juostinės, nežymiai gaubtos apyrankės fragmentų, vytinės antkaklės, apsilydžiusios ugnyje, fragmentas, žalvarinės karolių apvaros

fragmentas, žiedas pastorintu viršumi. Viršutiniuose sluoksniuose buvo aptikta: kalavijo rankenos skersinukas, kalavijo makštų galo apkalas (dirbiniai apsilydę ugnyje), geležinės sagties fragmentas, geležinis sagties liežuvėlis, deformuoti - diržo skirstiklis, sagtis, prikalta prie diržo kniedėmis, balno apkaustas, žąslų narelis, geležinių skiltuvų atlenktais galais, taip pat apsilydžiusių ugnyje vytinių antkaklių fragmentų, pasaginių segių cilindriniais, atlenktais (miniatiūrinė), aguoniniais, gyvuliniais galais fragmentų, žalvarinių, gintarinių karoliukų, profiliuotas kabutis, žvangučio fragmentas. Radiniai datuojami XII-XIII a., pats kapinynas - X-XIII a., čia rasta taip pat V-VIII a. dirbinių, greičiausiai iš suardytų to laiko kapų. Šalia kapinyno būta ir Kukių sen. gyvenvietės.

Š. 1976 M. V.Valatka tyr., AS 608/26-29.

KUŠLĖNAI
(REIVYČIŲ SENIŪNIJA)

167. ĄŽUOLAS. Kaimo kapinaitėse augo ąžuolas, kuriame būta geležinių strypų. Padav. Šiame medyje ant geležinių strypų buvo kariami 1863 m. sukilėliai.

Š. P.Š. L. Kontvainienė R., 1991, 33.

LAIŽUVOS SENIŪNIJA

168. AKMUO buvo R Žiogelių kaimo dalyje, Barsdinės pievoje. Padav. Ant akmens vidurnaktį išeidavo šiaučius su didele barzda ir siūdavo batus.

Š. LŽV (M.Misiukevičienė, 1935).

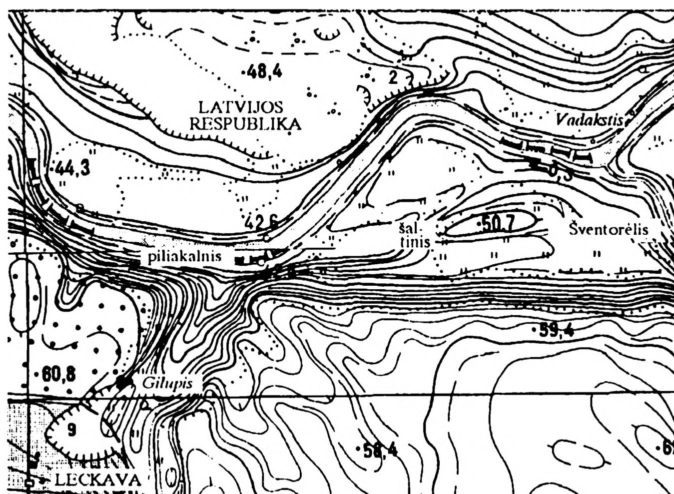
VADAKSTIES "ŠVEDŲ SIETUVA" minima Žiopelių kaime, Laižuvos valsčiuje. Kaimas buvo į Š nuo Jučių, vietovėje, kur Prūdupis įteka į Vadakstį. Sunykęs. Apie 10 m gylio sietuva nurodoma ties Čiuvinsko sodyba. Padav. Sietuvos vardas buvo siejamas su čia vykusiu mūšiu tarp švedų ir vietos žmonių.

Š. LŽV (M.Misiukevičienė, 1935).

LECKAVA
(REIVYČIŲ SENIŪNIJA)

169. RAGANOS KALNAS (*piliakalnis Ar-614*). Padav. Ant kalno gyveno ragana, kuri čia turėjo pasistačiusi rūmus. Ragana buvo nedora ir kerštinga. Pridarė apylinkių žmonėms niekšybių, žmonės ją sučiupo, užkūrė rūmus, į ugnį įmetė pačią raganą, ji liepsnose sudegė (LŽV). Vakarais prie kalno vaikų neleisdavo, sakydavo, "ten sėdi raganos" (Šliavas J., 1978). Nuo kalnelio į P žmonės rinkdavosi Joninių švęsti, kūrendavo laužus. Ant kalno iškeldavo Joninių kartį. Kitas jo vardas - Vestuvių kalnas (AP). Šalia Gilupio, piliakalnio pašlaitėje, buvo *šaltinis*, į kurį ankščiau buvo įstatyta statinė. Žmonės vandens nešdavosi namo buteliais. Šaltinis užslinko šlaitui šliaužiant.

Š. AP (J. Ligeikis, 1951 11 02); KPA, 291; LŽV (F. Šlaustas, 1935); P.Š.; Šliavas J., 1978, 95.

Pav. 178. Leckavos Šventorėlis, piliakalnis

170. KARTUVIŲ KALNAS - apie 1 km nuo Leckavos, kairiajame Vadaksties up. krante. Tai aukštumos kyšulys, skardis, apaugęs pušimis. Padav. A. 1863 m. rusai pakorė apie 300 apylinkių sukilėlių (KPA). B. Čia Griežės ponas už menkiausius nusikaltimus korė baudžiauninkus. Kartuvėse girdėdavosi pakaruoklių siūbavimas (LŽV).

Š. KPA, 291; LŽV (F. Šlaustas, 1935).

171. KALNELIS ŠVENTORĖLIS (*senkapiai Ar-615*) - apie 500 m į Š nuo kelio Leckava-Ezere (Latv.Resp.), į ŠR nuo Vadaksties ir Gilupio santakos, apie 100 m į P nuo Vadaksties up. Tai 160 m ilg. (ŠR-PV), 50 m pl., kelių metrų aukščio kalva. Sakoma, čia augo dideli ąžuolai. Padav. A. Senovėje čia buvo pilis, kurią jūromis atkeliavę priešai išgriovė (Ličkūnas St., 1936). B. Kada šiose apylinkėse tarp kalvinų ir katalikų buvo kovojama dėl Leckavos bažnyčios, katalikai nebegalėjo joje melstis, tai slaptai melstis jie rinkdavosi ant Šventorėlio kalvos (VAK; 1622 m. bažnyčią Leckavoje pasistatė kalvinai, o 1637 m. - katalikai. - V.V.). C. Ant kalnelio buvo senų laikų bažnyčia (V.V.). "*Žmonos susirinkusios*

Pav. 179. Leckavos Šventorėlio k .nelis. Aut. nuotr., 1994

užkurdavo laužą ir degindavo aukas, verkdamos savo vyrų. Todėl ir kilo tas vardas "Šventpilis", "Pilies Šventorėlis" (AP). D. Čia matydavo sėdintį ir verkiantį vaiką, vaikščiojančias švieseles (Šliavas J., 1978). Spėliojama, kad ant kalnelio yra "kai kas" palaidota (V.V.). Manoma, kad čia XVIII a. senkapiai, buvo rasta žmonių kaulų nuolaužų. Šventorėlio kalnelio P-PV papėdėje, Gilupio griovoje trykšta ir nuteka į Gilupį *šaltinis*. Tai maždaug 50 cm skr. verdanti akis. Tikima šaltinio vandenio gydomosiomis savybėmis, daugiausia žmonės plaudavosi akis (kai "ašarodavo, bėgdavo, kai puto"). Šaltinis lankomas, valomas ir dabar, nešamasi vandens namo.

Š. 1966 M. LII ŽV., AS 246/52-53; AP (J.LIGEIKIS, 1921 11 02); ŠLIAVAS J., 1978, 96; VAK 27/257; V.V. L. LIČKŪNAS ST., 1934A, 49; LIČKŪNAS ST., 1936, 5 (NUOTR.); NAGIUS J., 1956.

LĖLAIČIAI (TIRKŠLIŲ SENIŪNIJA)

STIRPEIKOS KOPLYČIA - kaimo kapinaitėse. Koplyčioje buvo stebuklingais laikomi vyro ir žmonos Stirpeikų palaikai. 1921 m. nuo žvakės užsidegė karstas, palaikai apdegė, bet iki pat 1975 m. dar gulėjo karstuose, 1984 m. jau buvo be kaukolių. Prie J.Stirpeikos karsto XX a. pradžioje traukė daugybė maldininkų, ypač moterų. Jos čia darydavo įžadus, atskiros palaikų dalys buvo apraišiotos kaspinais, skarelėmis. Šv.Jono dienos išvakarėse aplink karstą buvo statomos žvakės. "*Davatkoms šv.Jonas daręs stebuklus, žmonės pasveikdavę*" (P.Š.). Apdegusius palaikus jaunuoliai tampydavo, norėdami iš šokių grįžtančias merginas pagąsdinti.

Š. P.Š. L. KVIKLYS B., 1991, 4/375.

MAŽEIKIŲ SENIŪNIJA

172. LAUMĖS AKMUO - Ventoje, prie Lačo malūno (Krakių k.). Ties Laumės akmeniu skęsta žmonės, o malūnininkui negalima aukščiau kelt vandens (pasak. M.Vaivadienė, g. ~ 1885 m. Mažeikų k. Užr. 1935).

Š. LŽV (J.MAŽYLIENĖ, 1935).

AKMUO. "Už 1,5 km nuo Mažeikių, valstybiniame miške", aprašant pilkapyną, minimas ir didelis akmuo. PADAV. Po akmeniu yra urvas ir paslėpti pinigai, kažkokie daiktai. 1863 m. sukilimo metu čia stovėjo lietuvių kariuomenės štabas.

Š. VAK 27/15.

MAŽEIKIAI

173. PELKĖ Mažeikių mieste, į R ir ŠR nuo Birutės gatvės; pelkė-durpynai iš ŠR riboja Mažeikių miestą. PADAV. Potvynis (tvanai) čia paskandino

didelį miestą, bet iš pelkės dar ilgai kyšojo bažnyčios bokštas.

Š. LŽV. (?, apie 1935).

NAIKIAI
(MAŽEIKIŲ SENIŪNIJA)

174. PILIAKALNIS (*IP-1352/A*). PADAV. A. Ant kalno palaidotas kažkoks vyskupas. Kitų manymu, ten palaidotas kunigaikštis Naikys (iš šio vardo kildinamas kaimo pavadinimas) (LŽV). B. Nuo kalno žmonės parsinešdavo druskos (LŽV).

Š. LŽV (J.MAŽYLIENĖ, 1935); VAK 27/377, 381. L. LIČKŪNAS ST., 1936.

PABRADUMĖ
(SEDOS SENIŪNIJA)

175. AUKO KALNAS. Vieta nežinoma.

Š. VK (APIE 1935 M.).

PIKELIAI
(ŽIDIKŲ SENIŪNIJA)

Kaimo vardas kildinamas iš asmenvardžio Pikelis; kitų manymu, jis kilęs iš dievaičio Pykuolio vardo. XIX a. pabaigoje buvo manoma, kad Pikeliai - Pykuolio šventyklos vieta (Покровский Ф.В., 1899). 1 km į ŠR nuo Pikelių-Elki vnk. (Latvijos Resp.).

Š. LŽV (V.JASINSKAS, 1935); L. KVIKLYS B., 1991, 4/406; Покровский Ф.В., 1899, 320.

176. PERKŪNKALNIS - tarp Pikelių ir Juodeikėlių, R miško kelio į Juodeikėlius pusėje, Š miško pakraštyje. Kalnas 60x40 m dydžio, iki 4 m aukščio iškiliu viršumi. PADAV. Šioje vietoje buvo pastatyta pirmoji Pikelių bažnyčia, kurią "sugriovė" Perkūnas (AP). 110 m į P - Bažnyčios kalnas (Nr. 161) (žr. pav. 175).

Š. AP (J.LIGEIKIS, 1951 10 18); LŽV (V.JASINSKAS, 1935); V.V.

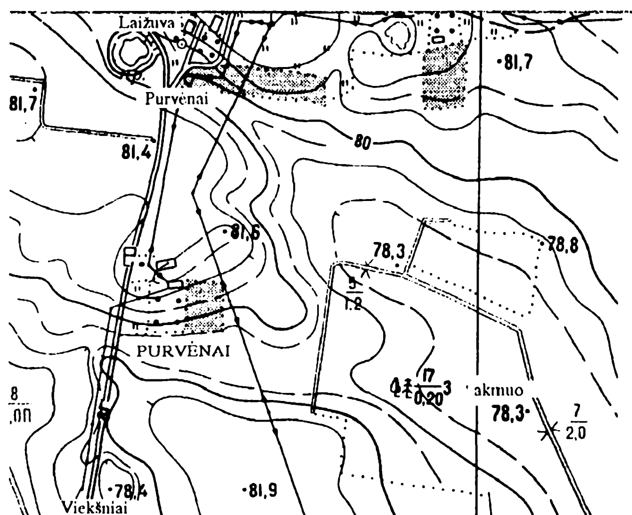
PETRAIČIAI
(ŽIDIKŲ SENIŪNIJA)

177. PIMPINĖS AKMUO buvo į Š nuo kelio Mažeikiai-Skuodas, į P nuo J.Gramalienės sodybos. Atrodė didelis, plokščias kaip stalas. Melioratorių sunaikintas pokario metais. PADAV. Prie akmens naktimis klaidindavo, pasiklydę žmonės iki pat ryto eidavo vietoje, ratu aplink akmenį. Buvo ir sakoma, kad čia "rek naktį ėt atsarge, ten klaidėn".

Š. V.V.

PURVĖNAI
(LAIŽUVOS SENIŪNIJA)

178. AKMUO su DIEVO PĖDELE (*mitologinis akmuo Ar-2090*) - 850

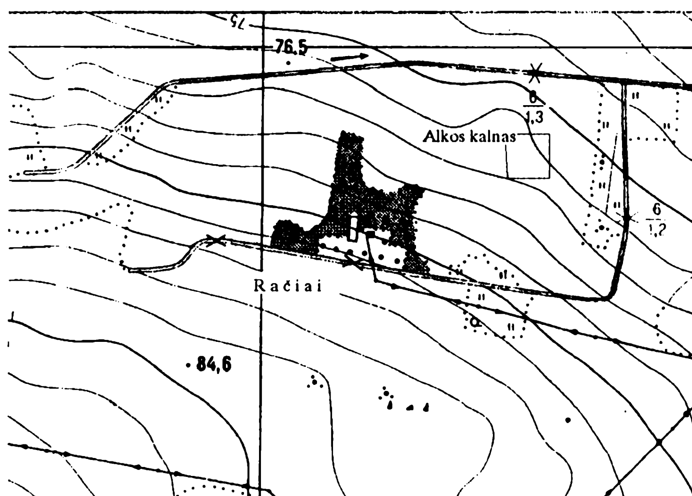
Pav. 180. Purvėnų akmuo

m į ŠR nuo kelių į Mažeikius, Viekšnius ir Laižuvą sankryžos, 470 m į R nuo kelio Mažeikiai-Laižuva, Beišino miške. Akmuo - rusvai pilkas, plokščiu viršumi, netaisyklingo trikampio formos (kraštinių ilgis 95, 110 ir 115 cm), h= 40 cm. P pusėje yra panašus į kairę mažo vaiko pėdelę įdubimas (18 cm ilg., 4-7 cm pl., 1,5-2 cm gylio, nukreiptas pirštais į PR). Padav. Pėdelė vadinama Dievo pėdele. Sakoma, įminta, kada akmenys buvo minkšti (1988 m., MMT). Pagal VK, akmuo buvo vadinamas Slapuku (Slapoks), ir Velnias bėgdamas užšoko ant jo, įmynė savo pėdą. Beišino miškelio pakraštyje buvo didelis ir plokščias *akmuo*, kurį 1944 m. bolševikai susprogdino. Nuo šio akmens "pėduotojo" link ėjo lyg akmenų tiltas - grindinys (P.Š.).

Š. 1988 m. MMT žv.; LŽV (K.Veževićius, 1935); VK, 1963 (B.Butkutė); L. ATL 1988 ir 1989 metais. V. 1989, 188; PA, 72 (NR.97); Šverebas P., 1992A.

179. ĄŽUOLAS augo apie 250 m į PV nuo A.Beišino ūkio. Buvo 1,5 m skr., apie 300 m. senumo. 1921 m. nukirstas. Padav. A. Napoleonas, bėgdamas iš Rusijos per Lietuvą, paslėpė čia 7 statinaites raudonųjų. Po karo prancūzai dar prašė rusų caro, kad leistų išsikasti lobį, bet čia pinigų ieškojo tik rusų inžinieriai. B. Vaidendavosi ožys, jautis, kurie puldinėdavo praeivius. 1912 m. čia rasta 10 plonų sidabrinių monetų.

Š. LŽV (K.Veževićius, 1935).

Pav. 181. Račių Alkos kalnas

180. RAGANOS KALNAS - kaimo laukuose, 500 m į PR nuo buvusios J.Undžiaus sodybos, 30x30 m dydžio. Buvo rastas žalvarinis kirvelis, anksčiau rasdavo "saidokų".

Š. LŽV (K. Vežеvičius, 1935); L. LAM, 218; Šverebas P., 1992A.

181. VIETOVĖ - kaime, iki Antrojo pasaulinio karo buvusioje J.Lapkaus žemėje, į P nuo Purvo upelio. Padav. Čia paskendo bažnyčia (LŽV). Kasant toje vietoje duobę, buvo rastas metalinis mėnulis (?), storų ąžuolo lentų.

Š. LŽV (K. Vežеvičius, 1935); L. LAM, 218 (Lauke, kuriame, pagal pasakojimus yra užkeikta bažnyčia, irgi randama senoviškų padargų).

Pav. 182. Račių Alkos kalno šaltinis. Aut. nuotr., 1993

Pav. 183. Račių Alkos kalnas. J. Rakštys meldžiasi prie koplytėlės. Aut. nuotr., 1993

RAČIAI
(ŠERKŠNĖNŲ SENIŪNIJA)

182. ALKOS, AUKOS KALNAS (*alkakalnis Ar-618*) - per 1,2 km į PV nuo tilto per Vaidoto up., kelyje Ruzgai-Žemalė, 700 m į V nuo Vaidoto up., 200 m į ŠR nuo J.Rakščio sodybos, miške, tarp Raudonųjų pelkių. Kalnelis - apie 15 m skr., h= 3 m. P aikštelės dalyje prie trikamienio beržo - *šaltinis*, jis R kryptimi nuteka pakalnėn. Nurodoma, jog toliau šaltinis vadinamas Pūrupiu, įtekančiu į Šerkšnės upę (LŽV). Ant kalvos stovi 3 koplytėlės, būta ir tvoros su vartais. Koplytėlėse - Švenčiausios Panelės Marijos paveikslas, šv.Jurgio statula. PADAV. A. Senovėje, kada dar nebuvo bažnyčių, apylinkės gyventojai ant šio kalniuko degindavo jaučius, ožius, avinus. Čia buvo atliekamos apeigos (Alseikaitė-Gimbutienė M., 1943; VAK; kiti mano, kad ši vieta tapo šventa, stebuklinga po to, kai apsireiškė Marija - po to įvykio žmonės ant kalnelio supylė aukurą, degindavo avinėlius, "Dievų garbino". - V.V.). B. Ant kalnelio buvo pirtis. Kūčių vakare žmonės joje pėrėsi ir visi nugrimzdo po žeme (Šliavas J., 1978; sakoma, nugrimzdo pirtis su trim vyrais, - dėl šitų aukų kalnelis gavęs Aukų vardą. - Šverebas P., 1994). Toje pirties vietoje atsirado kalnelio šaltinis. Kitų manymu, pirtį prarijo velniai. Be to, sakoma, kad su kabliu dar galima iš šaltinio ištraukti to

Pav. 184. Renavo akmuo dvaro kieme. Aut. nuotr., 1993

nugrimzdusio pastato rąstigalių. Bet šaltinis esąs toks gilus, kad ir sukišus 30 karčių, dugno nepasieksi (Šliavas J., 1978; Šverebas P., 1994). C. Šalia kalnelio buvo deginamos raganos ir čerauninkės (VAK). D. Kartą pro kalvelę jojo raitelis; nenorėdamas lenkti aplinkui, pasuko tiesiai ir vos su visu arkliu nenugrimzdo šaltinyje. Žmonės vos vos išgelbėjo (Šliavas J., 1978). Šaltinį žmonės laikė šventu, jo vandeniu plaudavosi skaudančias akis. Apsiplaudavo ir veidą, nuo to, tikėta, dingdavę galvos skausmai. Vandens žmonės nešdavosi buteliais namo. Duodavo prie šaltinio įžadus, palikdavo ten pinigų, padėdavo gėlių, ant statulų koplytėlėse rišdavo įžadų kaspinėlius. Prie koplytėlių žmonės rinkdavosi ir giedoti gegužinių pamaldų vakarais: "Pone karaliau" - prieš Šeštines, Kryžiaus dienomis - per pietus. Koplytėles tada puošdavo (per gegužines pamaldas - beržėlių šakomis, uždegdavo žvakes, o Kryžiaus dienomis priešais jas pakabindavo nupintą vainiką. - Šliavas J., 1978). Gegužinėms pamaldoms popiečių metu į kalnelį rinktis buvo kviečiama mušant į lentą, pakabintą prie didžiausio kalnelio beržo.

Š. LŽV (P. OSTACHAVIČIŪTĖ, 1936; SUDINTAI, PŪRUPIS); ŠLIAVAS J., 1978, 81-83; ŠLIAVAS J., 1979, 27; VAK 28/334-335,336; V.V. L. AL, 6 (NR.77); ALSEIKAITĖ-GIMBUTIENĖ M., 1943, 69; KVIKLYS B., 1991, 4/371; ŠVEREBAS P., 1994.

Pav. 185. Repšių akmuo. J. Žilevičiaus nuotr., apie 1958 m. (PA, 12, pav. 4)

RENAVAS
(SEDOS SENIŪNIJA)

183. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu (*Ia 1993 01-8-332*) - Renavo dvaro sodybos teritorijoje, 20 m į ŠV-V nuo dvaro rūmų pamatų ŠV kampo. Akmuo - rausvo granito, 1,1 m skr., h= 1 m, 60 cm viršutinės dalies šonai - aptašyti. Akmenyje iškaltas 50 cm skr. ir 17 cm gylio plokščiu dugnu dubuo. Į Renavo dvarą akmuo parvežtas melioratorių iš Gyvatinės pelkės.

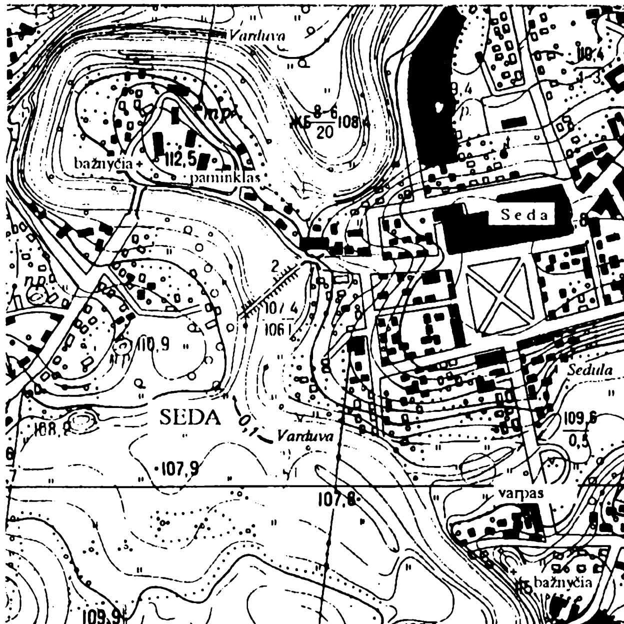
L. IA, 59 (Nr.84); ŠVEREBAS P., 1992A.

REPŠIAI
(ŽIDIKŲ SENIŪNIJA)

184. AKMUO - SUAKMENĖJUSI MERGA stovėjo kelių Mažeikiai-Plungė ir Repšiai-Ruzgai kryžkelėje. Gumbuotas akmuo, apie 1 m aukščio, primenantis moters figūrą. Sunaikintas. PADAV. Liūdėnų kaimo valstiečiai tarnavo baudžiauninkais Repšių dvare pas ponus Grosus. Grosas, be kitų žiaurumų, dar mėgdavo prievartauti jaunas baudžiauninkes. Vieną vakarą pas Raudžius atjojo urėdas ir įsakė Raudžiui rytoj ateiti į dvarą. Dvare ponas paliepė dukterį atvesti tarnybon. Dukra, dirbdama dvare, krimtosi. Motina jai kalbėdavo: " Verčiau akmeniu pavirsk, bet nepasiduok pono užgaidoms". Dukra irgi sakydavo: "Verčiau akmeniu tapsiu, bet ponui nenusileisiu". Kartą tas buvo benorįs Raudytės, bet toji pasakė: "Neląsk, tuojau nudėsiu vietoj" ir pasileido bėgti. Sakoma, kad Raudytė bėgdama nuo pono labai pavargo ir iš išgąsčio suakmenėjo (Dainius A., 1950).

L. DAINIUS A., 1950, 3; KVIKLYS B., 1991, 4/401; PA 11, 12(NUOTR.),72 (NR.95).

185. UPĖS (VARDUVOS ?) vieta. Padavime minimą upės vietą kerta kelio tiltas. Kokia upė minima, neaiš-

Pav. 186. Sedos nuskendusio varpo vieta, paminklas Vytautui Didžiajam

Pav. 187. Sedos paminklas Vytautui Didžiajam. Aut. nuotr., 1993

ku. Padav. Čia nuskendo kariuomenė. Žmonės mano, kad ties tiltu yra paslėptų turtų, eina jų kasti.

Š. LTR 1167/12.

RIMOLIAI
(SEDOS SENIŪNIJA)

KALNAS ŠATRIJA - prie Varduvos upės. Kalnas - 1 ha ploto.

Š. LŽV (J. Šakienė, 1935).

RUZGAI
(MAŽEIKIŲ SENIŪNIJA)

KALNELIS - per 150 m į R nuo Dapšių piliakalnio (*Ar-609*), jau Varduvos upės dešiniajame krante, ten, kur per Varduvą buvusi Alkos brasta. Kalnelis beveik apskritas, aikštelė apie 30 m ilg. (PR-ŠV), 28 m pl. (ŠR-PV). Kalnelis 1,5-2 m aukščio šlaitais, jį iš ŠV ribojo Varduva, iš likusių pusių juosia pelkėtos pievos. Tyrinėjimų metu kultūrinio sluoksnio aikštelėje neaptikta. Tyrinėtojo V.Daugudžio manymu, tai galėjo būti vieta, nuo kurios kilo Alkos brastos per Varduvą pavadinimas. Nuo to Alkos vardu pavadintas Dapšių piliakalnis (*Ar-609*).

Š. 1974 M. V.Daugudis tyr., AS 546.

SEDOS SENIŪNIJA

186. BALYNO EŽERAS (Balėnų k. ?). Padav. Ežeras dejuoja: "-Ai, ai" ir pasiima auką - skenduolį, "*uns dejavįs tin, saka, ka uns aukas renk, priš skindimui*".

Š. LTR 4056/223.

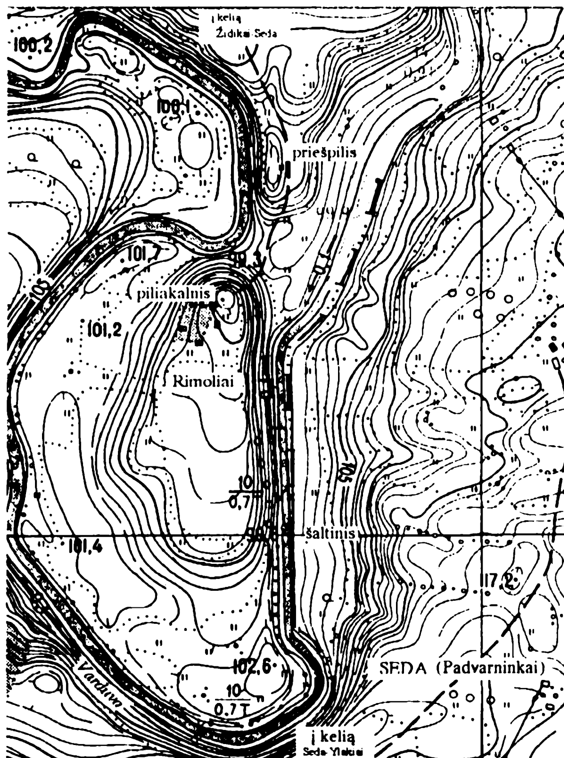
SEDA

Apie bažnyčią žinoma padavimų. Sakoma, kad bažnyčios centrinis alto-

rius pastatytas ant šaltinio, ir per pačius didžiausius atlaidus bažnyčia prasmegs kiaurai žemę (Šverebas P., 1993). Kiti sako, kad pirma prasmegs bažnyčia, paskui ir visas miestelis (Umbra Z., 1938).

L. Šverebas P., 1993; Umbra Z., 1938.

Sakoma, kad 1931 m. sediškiai Vytautui Didžiajam paminklą pastatė Varduvos kilpoje, vad. Salaite, ten, kur, pasak padavimų, buvusi pagoniška šventykla. Joje šventąją ugnį užgesinęs pats Vytautas Didysis. Kiti pasakodavo, kad vaidilutė įšoko į ugnį sužinojusi, kad šventykla bus naikinama ar pan. (P.Š.). "*Apylinkės, kur šiandien yra Seda, pagal padavimus senosios lietuvių tikybos laikais buvusios dievams skirtos; Varduvos kilpoje buvusi žinyčia, kūrenta amžinoji ugnis*" (Kviklys B., 1991). Kitoje Varduvos pusėje yra kalva, vad. Piliakalniu; sakoma, kad nuo jo Salaitės link ėjo akmenimis grįstas kelias. Salaitėje stovi antroji Sedos bažnyčia - šv.Jono Krikštytojo, pastatyta

Pav. 188. Sedos (Padvarninkų) šaltinis

Pav. 189. Sedos Užpilių slėnis. Aut. nuotr., 1993

Pav. 190. Sedos šaltinis. Aut. nuotr., 1993

1783 m.

Š. P.Š. L. Kviklys B., 1991, 4/382; Nagius J., 1972.

187. SEDULOS EŽERO protaka į VARDUVOS upę (Sedulos upelis). Ten, kur Sedulos ežeras jungiasi su Varduvos upe, buvusi klampi, užaugusi žolėmis vieta, ja vaikščioti nebuvę galima. Šalia šios vietos 1770 m. pastatyta šv.Mergelės Marijos į Dangų Ėmimo bažnyčia. Pasakojama, kad senovėje čia tyvuliavo ežeras. Parapijiečiai, norėdami aplankyti bažnyčią, galėjo į ją patekti tik laiveliais arba plaustais (Šilelis P., 1937). Padav. A. Pastačius bažnyčią, laiveliu buvo plukdomi varpai, tačiau laivelis vidurkelyje pakrypo, vienas varpas įkrito vandenin ir paskendo. Kiek žmonės vargo, varpo neištraukė (Šilelis P., 1937). B. Kartą klebonas sapnavo paskendusį varpą, kuris sakė : "Jei norite mane išgelbėti, atlaikykite ties manimi, ant kranto, mišias su visomis bažnytinėmis apeigomis". Kitą dieną ant ežero kranto buvo laikomos mišios, vyrai visokiais būdais varpą traukė aukštyn. Bet, mišioms pasibaigus, buvo pūste užpūstos žvakės - ne taip, kaip daroma. Varpas vėl pasinėrė. Tada išniro juodas, baisus šuo ir, apglėbęs varpą savo letenomis, dingo, nuo to laiko ežere atsiradę ir baidyklių (Šilelis P., 1937). C. Vakarais, kai ima skambinti bažnyčios varpai, giliu dusliu balsu atsiliepia varpas skenduolis: "*Paskendau-u-u, brolau-u-u*" (arba: "*Bruolau, skindau*" - LTR 1167/16; 4057/45). D. (Apie Sedulos ežero pakraštį prie miesto). Žiemos naktį ežero ledu ėjo žmogus, jį pasivijo ponaitis, pasikinkęs milžinišką baltą arklį. Pasisiūlė žmogų pavežėti, tam sutikus, juodu nurūko kaip viesulas. Žmogus persigando dėl tokio greito važiavimo, prašė lėčiau vežti, bet ponaitis tik nusijuokė. Netrukus žmogus ir tikrai iškrito iš vežimo, atsipeikėjęs jis nematė nei

ponaičio, nei arklio, bet žiūri, kad ant pasturgalio visi drabužiai, oda sudraskyta - "mat velnias jį per ežerą už kojų pagriebęs dulkino" (Šilelis P., 1937).

Š. LTR 1167/16; 4057/45. L. Šilelis P., 1937.

GAIŠKALNIS - ties Sedos miesto riba su Kulšėnų kaimu. Važiuojant į Židikus, reikėdavo šį kalną įveikti, "kalva visus gaišindavo".

L. Šverebas P., 1993, 3.

188a. UŽPILIAI, MILDOS SLĖNIS (?) - buvęs Padvarninkų kaimo slėnis Varduvos upės kilpose į R nuo kelio Seda-Židikai, dabar - iš dalies jau Sedos m. teritorijoje. Žinoma, kad dar 1908 m. slėnis buvo apaugęs ąžuolais, apie 1925 m. čia stovėjo 3 kryžiai, kurie, kaip nurodyta, buvo pastatyti ant didelio ąžuolo kelmo po žeme (VAK). Padav. Slėnyje augo šventi ąžuolai. Žemės savininkas tikėjo, kad kirsti ąžuolus būtų buvus nuodėmė, nes kertant iš jų bėga kraujas (VAK). Šio slėnio pavadinimas "Mildos slėnis" (LAM) nėra patvirtintas. Vietovė vadinama tik Užpilių vardu. Prieš Antrąjį pasaulinį karą, taip pat pokario metais Užpiliai buvo labiausiai mėgiama sediškių švenčių (ypač Joninių), sąskrydžių, kitų renginių vieta. Tik 1962 m. buvo nugriauta čia stovėjusi medinė estrada, skirta tiems renginiams.

Š. VAK 28/232 (Padvarninkai). L. AL, 6 (Nr.75); LAM, 197 (Padvarninkai; ties Varduvos upe yra Mildos slėnys, kuriame augę šventi ąžuolai).

188b. ŠALTINIS (*la 1993 01-8-332*) - Užpilių slėnyje, 290 m į Š nuo S.Virketaitės sodybos, 320 m į PR nuo Rimolių piliakalnio (*Ar- 617*) R pylimo krašto, 16 m į R nuo kairiojo čia tekančios Varduvos upės kranto. Į šaltinį įleistas 90 cm aukščio ir 92 cm skr. cementinis žiedas. Žmonės sako, kad šaltinis verda ir žiemą, ir vasarą. "*Žmonės vartoja šitą vandenį nuo visokių ligų*" (1926 m.; VAK), bet labiausiai tikima, kad vanduo sveikas akims plauti. Sakoma, kad vienu metu kažkas šaltinio vandenį tyrė, norėjo jį pilstyti ir pardavinėti. Laukai į ŠR nuo šaltinio vadinami Švedų pečiais.

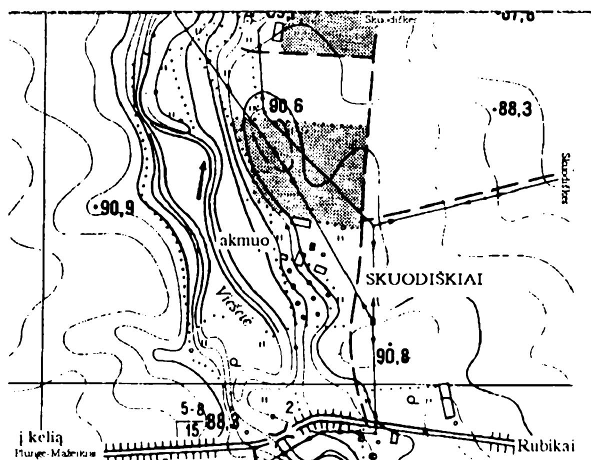
Š. P.Š.; Šliavas J., 1978, 76-77; VAK 28/232 (Padvarninkai).

188c. AKMUO. Užpiliuose po ąžuolu buvo didelis akmuo su dubeniu (V.V.), kitų prisiminimu - su keturiais ar penkiais dubenimis (P.Š). Tikslesnių žinių apie akmens išvaizdą neišliko, tik sakoma, kad vienas iš dubenų buvo nuskilęs. Akmuo panaudotas antkapių gamybai apie 1989 m.

Š. P.Š.; V.V.

SENMIESTĖ
(ŽIDIKŲ SENIŪNIJA)

KAPELIAI. Kapelių atsiradimas siejamas su čia stovėjusia bažnyčia. Padav. Kur dabar kapeliai, ten buvo

Pav. 191. Skuodiškių akmens dabartinė vieta

bažnyčia. Kaimo viduryje švedų laikais buvo kažkoks didelis miestas. Kartą sekmadienį kunigas toje bažnyčioje laikęs mišias, įpuolę švedai nukirto kunigui galvą, iškapojo bažnyčioje esančius žmones ir patenkinti išdūmė. Vėliau švedai sugriovė ir bažnyčią, ir miestą.

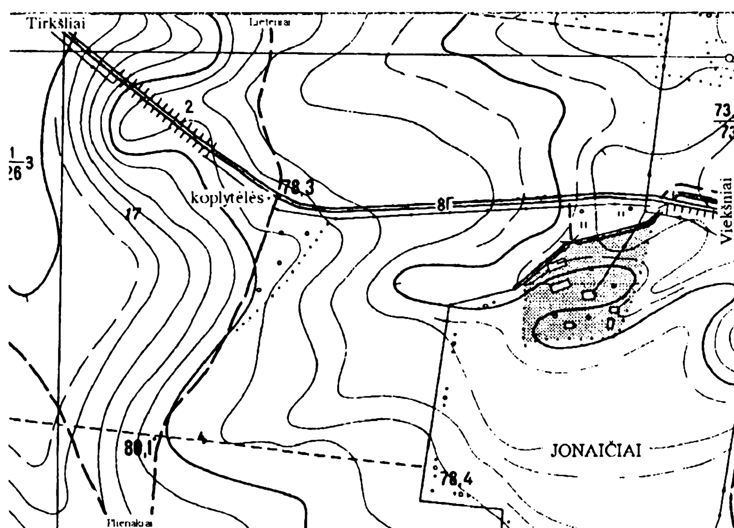
L. Kraštotyra, 1983, 102.

189. PELKĖS VELIEKOS PLĖŠIMAS buvo Senmiesčio-Skliaustės miško viduryje. Kur buvo Veliekos Plėšimas, augo tik samanos, kreivos mažos pušelės. Veliekos Plėšime riogsojo *akmuo - Velnių plūgas*, apie kurį pasakota padavimų. Akmuo, sakoma, savo išvaizda tikrai priminė plūgą. Padav. Šiame miške velniai norėjo sau pragarą padaryti. Iš žmonių

Pav. 192. Tirkšlių apylinkių koplytėlės Jonaičių miške. Aut. nuotr., 1993

nagų pasigaminę plūgą, arė žemę (plūgą gamino iš nagų tų žmonių, kurie juos nukirpo ir nepersižegnoję numetė - Kraštotyra, 1983). Velniai arė tik vieną naktį, nes paryčiui užgiedojo gaidys, ir jie, metę darbą, palikę riogsoti plūgą, prasmego į žemę (V.V.).

Pav. 193. Tirkšlių apylinkių koplytėlės

Š. V.V. L. Kraštotyra, 1983, 101.

190. BŪDUPIO ŠALTINIS. Didelės Būdupio pelkės tęsėsi ŠV kaimo dalyje į Š nuo tekėjusio Gyslos upelio. Padav. Pelkių pakraščiais klaidžiodavo nekrikštytos dūšelės. Pelkėse buvo labai gražus, niekada neužšąlantis šaltinis. Žmonės, pritrūkę vandens, visada ten važiuodavo vandens semtis.

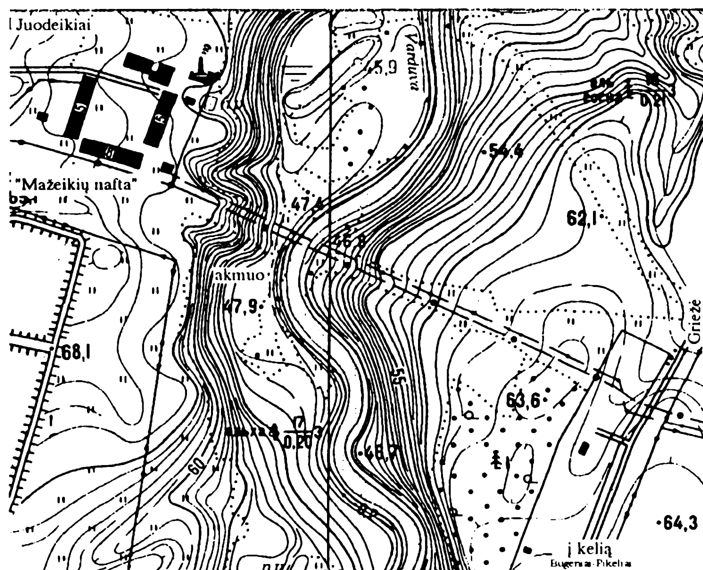
Š. LŽV (V. Gustaitis, 1935); L. Kraštotyra, 1983, 101.

191. VALANČIAUS DAUBA buvo ŠV kaimo dalyje, prie Valančiaus sodybos. Sunaikinta kartu su Valančiaus tvenkiniais. Padav. Senovėje dauboje velniai su raganomis linksmindavosi. Vieną naktį jiems bešokant, becypiant, staiga užgiedojo gaidys, ir jie visi kaukdami prasmego. Sakoma, Joninių naktį dauboje girdėti kažkokie nesuprantami, užburiantys muzikos garsai. Dauboje dažniausiai ir kaimas rengdavo vakarones.

L. Kraštotyra, 1983, 101.

192. AKMUO nurodomas prie kelio Židikai-Lūšė. Padav. Čia vyko smarkus mūšis. Kovėsi žemaičiai su švedais. Kai mūšis nutilo, atbėgo švedas kareivis be galvos ir atsisėdo ant didelio akmens. Jis ant akmens sėdėjo tris dienas. Kai iš ten pranyko, tai į akmenį trenkė perkūnas, ir akmenyje įskilo kryžius. Nuo tos dienos kiekvienas, kuris eidavo pro šį akmenį, paklysdavo.

L. Kraštotyra, 1983, 108.

Pav. 194. Žibininkų akmuo su plokščiadugniu dubeniu

SKUODIŠKIAI
(ŠERKŠNĖNŲ SENIŪNIJA)

193. AKMUO (*akmuo su dubeniu 1994 la 01-8-363*) - 33 m į ŠV-V nuo V.Strazdausko sodybos gyvenamojo namo, 56 m nuo Viešetės up. dešiniojo kranto, 242 m į Š nuo tilto per Viešetės up., kelyje Šerkšnėnai-Rubikiai. Akmuo - stambiagrūdžio rausvo granito, 1,1 m skr., h= 60 cm, su iškaltu 50 cm skr., 10 cm gylio plokščiadugniu dubeniu. Iš dubens į akmens kraštą eina 20 cm pločio "latakas". Akmuo pervežtas iš Kaduginės miško (apie 1 km į V). Padav. Buvo kalbama, kad akmuo - senoviškos girnos. Prie jo prieš Antrąjį pasaulinį karą buvo ieškoma lobių. Kasinėjo ir Mažeikių krašto pažinimo kuopelės vadovas V.Pūnis.

L. Šverebas P., 1992a.

TIRKŠLIŲ SENIŪNIJA

194. ŠVENTUPIS, SALDUPIS - tai Ventos kairysis intakas, 16 km ilg., išteka Plienakių k. apylinkėse, 10 km į PV nuo Viekšnių. Įteka į Ventą 4 km į P nuo Mažeikių.

Š. P.Š; V.V. L.Vardynas, 124 (klaidingai sutapatintas su Pieviu).

195. VIETOVĖ - Jonaičių miško kv. Nr.17, tarp Užlieknės ir Tirkšlių, apie 4 km į PR nuo Tirkšlių, aukščiausioje apylinkių pakilumoje, ant ryškiau neišsiskiriančios kalvos, PV kelio Tirkšliai-Užlieknė pusėje. Čia akmenine tvora aptvertas maždaug 3x3 m dydžio plotas, kuriame stovi dvi koply-

tėlės. Viena, stebuklinga laikoma koplytėlė pastatyta ant taisyklingo apskritimo formos akmens, primenančio vadinamuosius cilindrinius aukurų akmenis. Šioje koplytėlėje statulėlių nebėra, tik Nukryžiuotasis. Praeinantys, pravažiuojantys žmonės koplytėlėje aukoja pinigus, joje yra keli kaspinai, pastatytas buteliukas su šventintu vandeniu.

Š. P.Š; V.V.

UŽLIEKNĖ
(TIRKŠLIŲ SENIŪNIJA)

VESELĖS KAPINĖS - tarp Užlieknės ir Viekšnių, ant kalnelio, prie pat kelio. Senos atviros kapinaitės, kuriose stovėjo keli pakrypę mediniai kryžiai. PADAV. Buvo pasakojama, kad XVIII a. pradžioje čia kelyje susitiko du vestuvininkų pulkai. Vieni jų važiavę į Viekšnius, į jungtuves, kiti buvo grįžtantys po sutuoktuvių. Būdami bajoriškai išdidūs, pulkai susiginčijo, susišaudė. Mušėsi, žuvo ir abu jaunieji. Visi žuvusieji buvo ant kalnelio palaidoti. Iš to kilo Veselės kapinių pavadinimas.

L. KVIKLYS B., 1991, 4/434.

VADAGIAI
(SEDOS SENIŪNIJA)

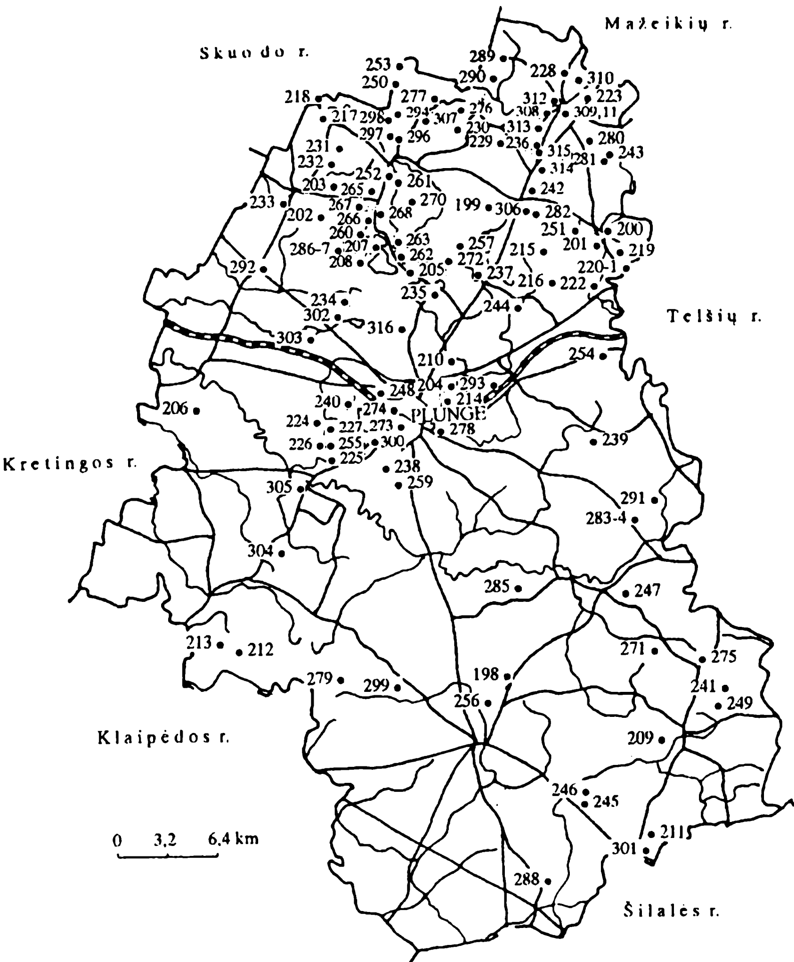
196. ALKOS KALNAS (buvo *alkakalnis Av-685*) - Varduvos upės pakrantėje, prie Alkos brastos. Tiksli vieta nenustatyta. Kalnelis - apie 0,25 ha ploto. Pagal panašų situacijos aprašymą painiojamas su Vadagių piliakalniu (*Ar-624*), nors iš VAK duomenų matyti, kad tai du atskiri paminklai. Aštuntajame dešimtmetyje paminklinė alkakalnio lenta pastatyta prie kaimo kapelių.

Š. VAK 29/369.

ŽIBININKAI
(ŽIDIKŲ SENIŪNIJA)

197. AKMUO (*akmuo su dubeniu Av-1881*) - Varduvos up. kairiajame krante, Lugnų lankos krūmuose, prie "Naftos" įmonės teritorijos R ribos. Akm. - šviesiai rusvo stambiagrūdžio granito, 1,2 m skr., h= 60 cm, viršutinė plokštuma nelygiu paviršiumi, su centre iškaltu 50 cm skr. ir 7 cm gylio dubeniu. Akm. parverstas ant šono. PADAV. Į akmenį senovėje buvo galandami akmeniniai kirveliai.

L. KUČIKIENĖ L., 1973, 3(NUOTR.); ŠVEREBAS P., 1992A.

Mažeikių r.
Skuodo r.
Telšių r.
PLUNGĖ
Kretingos r.
Klaipėdos r.
Šilalės r.
0 3,2 6,4 km

ALKAS
(RIETAVO SENIŪNIJA)

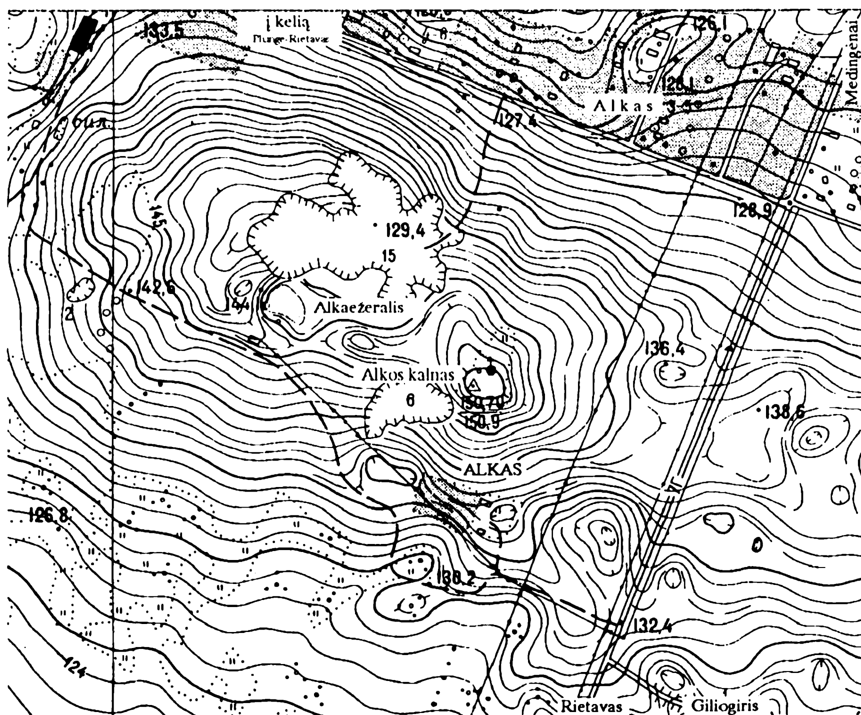
Kaimas pelkėtose, miškingose vietovėse, Minijos bei Jūros baseinų vandenskyroje. Aukščiausias kalnas vadinamas Alkos vardu, miško masyvas išlaikė Šventinės girios vardą, be to, kiek į Š prasideda Alkupis (Minijos kairysis intakas, žr.Nr.246), kiek į PV - Šventupis (Jūros kairysis intakas, žr.Nr.220). PADAV. A. Kaimo pavadinimas kilo "*nuo senųjų pagonių alkų*" (VK). B. Sakoma, kad švedų karų metu čia buvo labai išalkę žmonės (VK).

Š. VK, 1986. L. AL, 11 (NR.175).

198a. ŠVENTINĖS MIŠKAS, KARALIŠKOJI GIRIA. Iš P ir PV miškas riboja Alko kaimo žemes. Tai Rietavo g-jos miškų kvartalai Nr.52, 53, 54.

Š. VK, 1986 (ALKOS MIŠKAS). L. POŠKIENĖ R., 1989 (ŠVENTINĖS (KARALIŠKOJI) GIRIA).

198b. ALKOS KALNAS (*alkakalnis Ar-777*) - P kaimo dalyje, į V nuo kelio Rietavas-Medingėnai, į PV nuo kelio Rietavas-Medingėnai atsišakojimo į

Pav. 195. Alko k., Alkos kalnas, Alkaežeralis

Pav. 196. Alko k. Alkos kalnas (viršūnė - antrame plane), Alkaežeralis. A. Kubilo (?) nuotr., apie 1963

Bubėnus. Alkos vardu vadinamas milžiniškas gūbrys Minijos ir Jūros baseinų takoskyroje. Tai aukščiausia apylinkėje aukštuma (150,7 m virš j.l., matomos Rietavo, Plungės, Tverų, Medingėnų bažnyčios). Viršūnėje (t.y. ant Alkos kalno) įrengtos kaimo kapinės (paskutinis - 1941 m. palaidojimas), stovi 1939 m. pastatyta didelė koplyčia. R aukštumos dalyje buvo rusų (sentikių ?) kapinaitės. PADAV. Ant kalno buvo aukojama dievams, šventai ugniai, čia gyvenusios vaidilutės (Mišeikis V., 1994; LTR 4729/230). Senovėje čia vaidilutės kūreno šventąją ugnį (Ravickienė E., 1980). Prieš Antrąjį pasaulinį karą iš kalno pakraščio vežtas žvyras keliams taisyti, čia buvo randama "milžinų kaulų". Be to, dirvoje yra rastas kardas.

Š. LTR 4729/230; MIŠEIKIS V., 1994, 2; VK, 1986. L. KUDABA Č., 1972, 112; LAM, 91 (SENOBINĖS ŠVENTOVĖS VIETA); RAVICKIENĖ E., 1980, 3-4.

198c. ALKAEŽERALIS. Greičiausiai tai į V nuo Alkos kalno esančio ežerėlio pavadinimas (V.V.).

Š. VK.

PIEVA LAUMĖS LAUKAS. 1899 m. žinia apie Laumės lauką netoli Alkos kalno MTLE perkelta iš kitų Alkų (Vilkų) kaimo, Žemaičių Kalvarijos apylinkėje (žr. Nr. 306a).

L. MTLE 1/46; RAVICKIENĖ E., 1980, 3-4 (PRIE ALKO ALKAKALNIO YRA LAUMĖS LAUKAS); ПОКРОВСКИЙ Ф.В., 1899, 82.

ALKAI
(ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

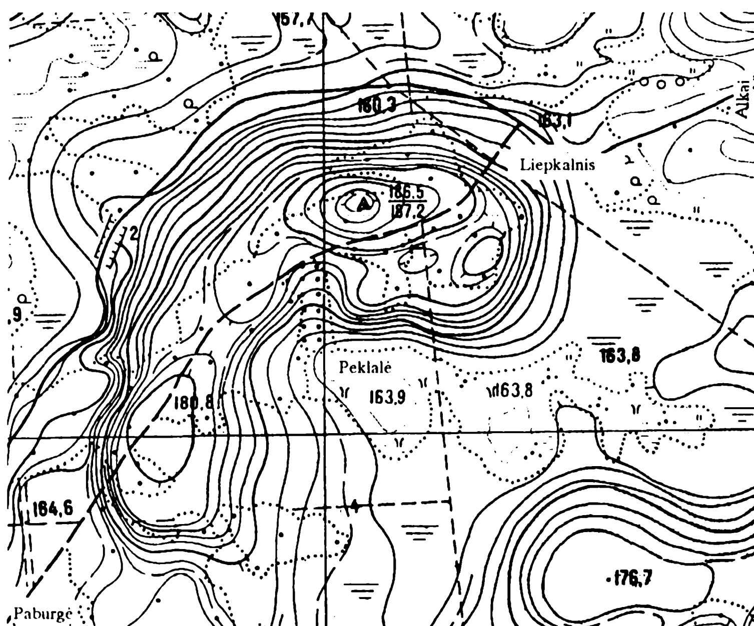
XX a. visa kaimo R dalis buvo pervadinta Vilkų kaimo vardu (čia pakliuvo ir Alkų kaimui priklausęs Alkos kalnas, iš esmės ir Alkupis). Šiuo metu Alkų kaimui skiriamos dvi sodybos: į V nuo kelių Plungė-Mažeikiai ir Alsėdžiai-Gintališkė sankryžos, į P nuo pastarojo kelio. Alkų kaimas minimas jau 1586 m. (Алкн албо Планщн) (Спрогнс И.Я., 1888).

Š. V.V. L. AL, 4 (NR.49); SALYS A., 1930, 11; СПРОГИС И.Я., 1888, 4.

ALSĖDŽIŲ SENIŪNIJA

Miškas (Liepkalnio, iš dalies Plokštinės) prie Vilkų, Alkų, Paburgės kaimų - vadinamoji Alsėdinė, priklausė Žemaičių vyskupui (Vilkų kaime yra ir Vyskupų lankos - į V nuo Vilkų k. Knygnešių šaltinio).

199a. LIEPKALNIS, AGAUDŲ KALNAS - per 1 km į PV nuo kelio Gintališkė-Alsėdžiai, apie 1 km į Š nuo Burgio ež., Liepkalnio miško ŠR dalyje. ŠV kalno papėde eina miško

Pav. 197. Liepkalnio miško Liepkalnis, Peklalė

kelias Alkai-Plokščiai. Kalnas-aukščiausias apylinkėse, keistokos, puslankio formos, stačiais, iki 15-18 m aukščio šlaitais, apie 8 ha ploto. Viršuje - trys pakilumos, iš kurių vidurinė (faktiškai Š) - apie 60x40 m dydžio. Nuo aukščiausios vietos į PR - pelkaitė (kūdra ?) ir maždaug 30x40 m dydžio pakiluma. Nuo aukščiausios vietos į P nueina kiek užsiriesdamas ragas, sudarydamas puslankio formos įspūdį. Tas puslankis iš dalies supa Peklalės pelkę. Padav. A. Senovėje čia gyveno garsus turtingas ponas Agauda. B. Ant kalno vaidendavosi, iš kalno išeidavo žvakelės, naktį ne vienas yra matęs Agaudų eglės viršūnėje stovintį milžiną vyrą ar moterį (Mickevičius J., 1985). Per 700 m į ŠR nuo kalno - Alkų kaimas.

Š. Mickevičius J., 1985, 44-45,59 (Agaudų kalnas); V.V.

199b. PELKĖS PEKLALĖ iš ŠV ribojasi su Liepkalniu (Nr.174a.). Pelkė - apie 6 ha ploto, čia telkšo ir du apie 80 m skr. ežerėliai. Padav. A. Peklalė atsirado praryto namo vietoje

Pav. 198. Liepkalnio miško Peklalė. Aut. nuotr., 1995

(du ežerėliai atsirado prasmegusių sodybų vietoje). Kartą Velykų naktį žmonės kepė duoną, už tai juos Dievas nubaudė - atsivėrė žemė ir prarijo namą su visais ten buvusiais žmonėmis. Kai namas pradėjo į žemę grimzti, vaikas dar šaukė: "*Lyr, lyr, lyr*", bet niekas nesuprato, kad vaikas pranašauja artėjant nelaimę. Iš tikrųjų vaikas šaukė: "*Ryn, ryn, ryn budinką*". Taip namas su žmonėmis prasmego. Peklalėje dar ilgai buvo matomas namo stogo lėkis (Mickevičius J., 1985). Kiti pasakojo, kad šeimininkė Velykų rytą ragaišį kepė, jai sakę: per šventę kepti ne laikas. Ji tik atkirto, kas ten ta šventė - nusispjovė, nusisuko, kepė toliau. Tada tas trobesys žemėn ir prasmego. O gaspadinė dar dabar kartais ant ližės "važinėja po ežeriuką" (VUB F213-22/66). C. Peklalėje vaidendavosi - praeiviai girdėdavo kaukimą, cypimą, dejavimą. Buvo sakoma, kad tai prarytų žmonių dūšios pragare kenčia (Mickevičius J., 1985). C. Kartą žmogų, einantį pro Peklalę, kažkas paėmė už rankos ir visą naktį vedžiojo aplink pelkę. Paleido tik auštant (Mickevičius J., 1985).

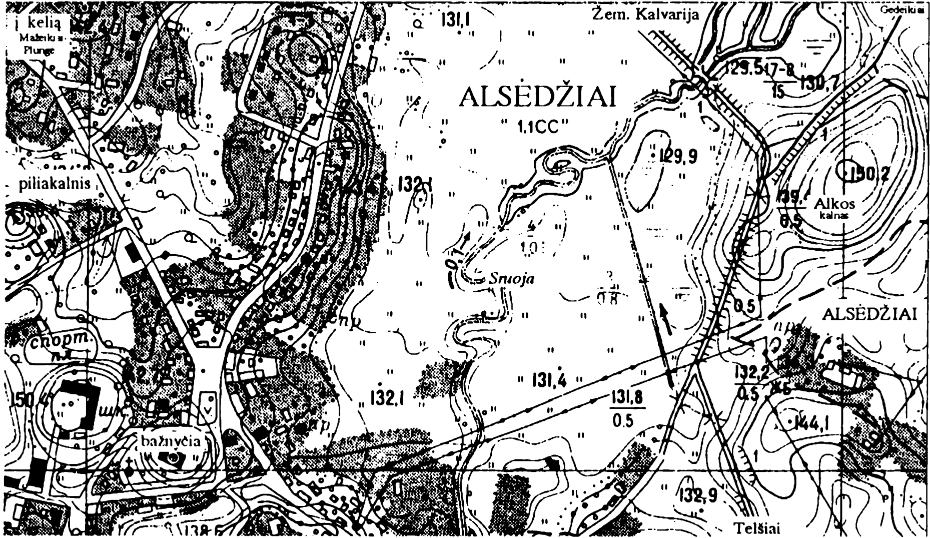
Š. MICKEVIČIUS J., 1985, 60 (ALSĖDINĖS MIŠKE TARP PAPLATELĖS IR LIKŠŲ KAIMŲ); VK, 1935 (? KIPŠPELKĖ, 4 HA PLOTO); VUB F213-22/66.

ALSĖDŽIAI
(ALSĖDŽIŲ SENIŪNIJA)

1421 m. Vytautas Alsėdžius, Alsėdžių ežerą užrašė pirmam Žemaičių vyskupui Mateušui I. "*Labai galimas dalykas, kad senosios lietuvių tikybos laikais Alsėdžiai buvo alkvietė, tačiau tikslesnių žinių apie tą laikotarpį trūksta*" (B.Kviklys, 1991). 1650 m. Vijūkas-Kojalavičius mini stebuklingu laikomą Švenčiausios Mergelės Marijos paveikslą Alsėdžių bažnyčioje.Vėlesni autoriai teigia, kad tai buvusi statula, o ne paveikslas (Kviklys B., 1991; Vaišnora J., 1958). Iki Pirmojo pasaulinio karo bažnyčioje buvo gerbiamas žmogaus ("milžino") šonkaulis. Vieni pasakojo, kad jį iškasė XIX a. pabaigoje vienose Alsėdžių apylinkių kapinaitėse ir atnešė Alsėdžių klebonui, kuris perrišęs kaulą kaspinu ir pakabinęs bažnyčioje. Kiti kalbėjo, kad po Alsėdžių bažnyčia buvo palaidotas milžinas Ašis (tas pats, kuris iškasė Masčio ežerą). Jis vaidendavosi, tada žmonės griaučius atkasė, paėmė šonkaulius ir pakabino bažnyčioje. Daugiau nebesivaidendavo, bet griaučius (?) dažnai rasdavo nuo sienos nukritusius ant grindų tokioje padėtyje, kokioje žmonės guli kryžiumi (LTR 284/642).

Š. LTR 284/642; L. KVIKLYS B., 1991, 4/47-50; VAIŠNORA J., 1958, 366.

200. ALKOS KALNAS - miestelio R dalyje, Sruojos up. dešiniajame krante, maždaug 100 m į PR nuo upės, ties Gadūnavo g-vės (kelio į Gadūnavą) posūkiu. Kalnas-aukščiausia apylinkių pakiluma, apie 240 m ilg. (ŠR-PV), apie 160 m pl. (ŠV-PR), nuolaidžiais, apie 8-10 m aukščio šlaitais, ilgą laiką artas. A.Rajeckienė Alkos kalnu laikė Ulbos vardu vietiniams gyventojams žinomą kalną, kur šalia vandens bokšto stovi kryžius (VK). Šalia Alkos kalno, ant Vaisoto

Pav. 199. Alsėdžių Alkos kalnas

Pav. 200. Alsėdžių Alkos kalnas. Aut. nuotr., 1994

kalnelio buvo randama akmeninių kirvelių, ietigalių. Kitoje Sruojos up. pusėje - Alsėdžių piliakalnis, vad. Žvėrinčiumi (*Ar-1651*).

Š. V.V. L. Varnelis K., 1989.

201. AKMUO su VELNIO PĖDA gulėjo Alsėdžių laukuose, netoli kelio Alsėdžiai- Gegrėnai (senasis kelias į Gegrėnus ėjo dabartiniu Platelių keliu, paskui suko per Skirpsčių mišką. - V.V.). Didelis akmuo su "bėso" pėda. Akm. buvo apie 1 m ilg., daugiau nei 1 m pl. Buvo matyti ryški, iki 3 cm gylio pėda - gilesnė kulnimi, bet buvo aiškiai matyti ir pirštai, taip pat "išliežis" tarp didžiojo piršto. Akmuo suskaldytas XX a. pradžioje. Padav. Geras, maldingas vaikelis dažnai eidavo išpažinties ir "prie švenčiausiojo". Kartą, po išpažinties eidamas namo, jis pamatė obelį su obuoliais, jam net širdis alpo. Jis niekaip negalėjo susilaikyti nuo obuolių. Vaikui prisiartinus prie obels, bėsas nebegalėjo išbūti medyje ir pabėgo ("nuo tokio švento vaiko") - bėsas taip išsigando, kad šoko ant akmens, jo pėdos žymė liko giliai akmenyje įspausta.

Š. VAK 36/59.

ANTSIENIAI
(PLATELIŲ SENIŪNIJA)

202. AKMUO PONIOS LOVA buvo 50 m į Š nuo kelio Antsieniai-Plateliai (pagal LŽV - nuo kelio Antsieniai-Salantai), Brazdeikio žemėje. 2x1,5x0,5 m dydžio akmuo buvo panašus į paklotą lovą. 1994 m. nelokalizuotas (V.V.).

Š. LŽV (T. Jogminas, 1935); Mickevičius J., 1985, 56. **L.** PA, 76 (Nr.161; Unsieniai).

ATLAUŽAI
(PLATELIŲ SENIŪNIJA)

203. DARATOS KŪLIS, DARATINIS gulėjo apie 30 m į ŠV nuo kelio Plateliai-Atlaužai pralaidos per Rūdupę, Grišmanausko žemėje. Buvo pailgas, aštriom briaunom, supleišėjęs, 2,2x1,8x1,2 m dydžio. Už 40 m į Š gulėjo vadinamasis Alasinis 1,8x1,2x1 m dydžio akmuo. Abu akmenys sunaikinti melioratorių.

Š. 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/18; LŽV (T. Jogminas, 1935).

BABRUNGAS
(BABRUNGO SENIŪNIJA)

204. KAUKO KALNAS - 250 m į Š nuo Plungės-Kretingos geležinkelio. Padav. "*Žmonės pasakoja, kad Rudaičių kaimo gyventojai esą matę ant šiuo[o] kalnu[o] kauką lakstantį*".

Š. LŽV (A. Smilingis, 1935).

BABRUNGĖNAI
(BABRUNGO SENIŪNIJA)

KALNAS ŠATRIJA. Vieta nežinoma.

L. Mickevičius J., 1940, 2.

205. MEDŽIAI (kokie ?). Važiuojant iš Plungės Babrungėnų malūno link, prie kelio trijuose medžiuose buvo įkeltos koplytėlės. Padav. Prie šių koplytėlių Platelių dvaro urėdo buvo plakti (ar net negyvai užplakti) baudžiauninkai.

L. Kviklys B., 1991, 4/318.

VIETA, kur iš Platelių ežero išteka Babrungo upė, prie kelio iš Babrungėnų į Plokštinės poilsiavietę stovėjo 1888 m. koplytstulpis su šv.Jono Krikštytojo statula. 1929 m. senojo vietoj pastatytas naujas.

L. Končius I., 1933, 8.

BALTMIŠKIAI
(ŠATEIKIŲ SENIŪNIJA)

206. ŽARDINKALNIS - kaimo viduryje, prie kelio Kuliai-Kartena, 6 ha ploto. Čia stovėjo kryžius. Padav. Kalne yra paskendusi bažnyčia. Buvo randama baltai spindinčių šventos "Katarinos" pinigėlių.

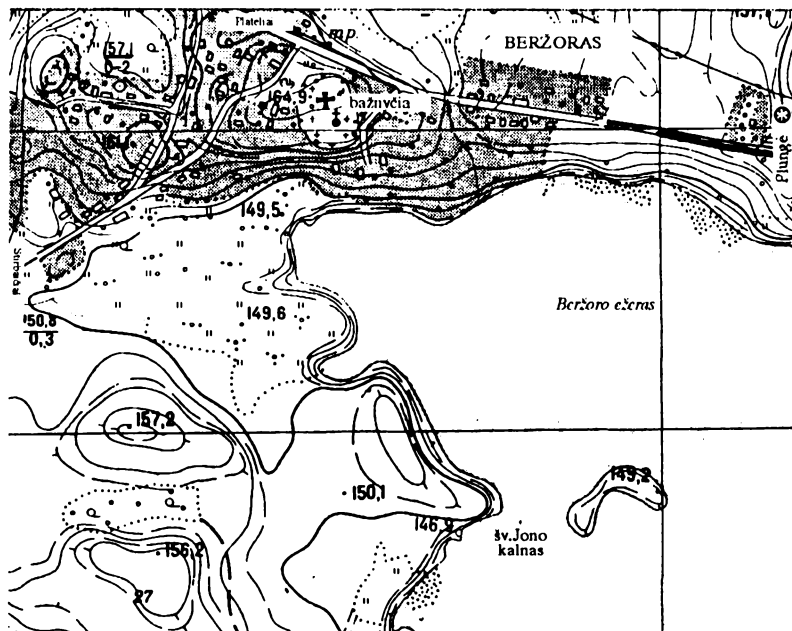
Š. 1948 m. LII žv., AS 1/66; LŽV (A. Gulbinskas, 1935).

BERŽORAS
(PLATELIŲ SENIŪNIJA)

Beržore medinė koplyčia pastatyta 1746 m., o 1759 m. Platelių klebonas Beržoro pušyne įrengė 14 medinių Kryžiaus kelių koplyčių. Čia vykdavo atlaidai, daug žmonių melsdavosi. Su Beržoro bažnyčios pastatymu, taip pat miestelio įsikūrimu siejami įvairūs padavimai. PADAV. Piemuo pamatė beržo viršūnėje Marijos paveikslą. Jis apie tai pasakė Platelių bažnyčios kunigui. Kunigas parvežęs paveikslą į Platelių bažnyčią, tačiau jis dingęs ir vėl atsiradęs beržo viršūnėje. Žmonės tą beržą nukirtę, o toje vietoje pastatę koplyčią. Koplyčioje pakabinę šį stebuklingą paveikslą. Vėliau šalia koplyčios pastatė ir medinę bažnyčią. Aplink bažnyčią pradėjo kurtis kaimas, kuriam prigijo Beržoro vardas. Kiti sako, kad ant beržo kelmo pasirodė mergaitė ir prašė pastatyti jai namelį arba: "Žmonės galvojo, kad ta vieta pašvęsta ir pradėjo ten gyventi" (LTR 4642/66; 4627/182; 4923/404). Taip pat pasakojama, kad čia, keliu beeidami, žmonės pamatę šventos Marijos statulą, kurią nunešus į Platelių bažnyčią, ji vėl grįžusi čia, ant beržo kelmo kapinių, tada "*suprato kunigas, kad čia šventa vieta yra*" (LTR 4923/404). Sakoma, kad po didžiuoju bažnyčios altoriumi tas beržo kelmas tebėra, kitų teigimu, "*kelmas jau keli šimtai metų stiprus ir lyg atžalas leidžia*" (VUB F213-196/11).

Š. LTR 4642/66; 4627/182; 4923/404; VUB F213-196/11; V.V.; ŽNP MOKSL. ARCHYVAS. L. GARUNKŠTIS A., KONTVAINAS R., STANAITIS A., 1993, 102.

207. BERŽORO EŽERAS -prie Beržoro bažnytkaimio. Ežero plotas (su sala) - 51,95 ha. PADAV. Kada visi

Pav. 201. Beržoro bažnyčia, šv. Jono sala (?)

žmonės buvo bažnyčioje, du žvejai išplaukė pažvejoti. Per sumą jie žiūri - iš vandens išlenda didžiulė gauruota galva ir plaukia prie jų. Žvejai ėmė žegnotis, poteriauti. Baidyklė pasikėlė, šoko po valtimi, vos jų nepaskandino. Vyrai grįžo namo be žuvų (LTR 4925/ 381). Ežere tarp Didžiosios, Mažosios salų ir kranto yra viena 5 arų dydžio *sekluma*, kuri vadinama švento Jono kalnu. Padav. Čia stovėjo pirmoji Beržoro bažnyčia (Mickevičius J., 1940). LŽV duomenimis, ant šv. Jono kalno stovėjusioje koplyčioje buvo šv. Jono statula, vėliau perkelta į Beržoro bažnyčią. Toji statula buvusi nepaprasta - kada ją norėjo išvežti į Platelių bažnyčią, keturi arkliai nepavežė (LŽV).

Š. LTR 4925/381. LŽV (J. Ausiukaitis, 1935); V.V.; L. Mickevičius J., 1940, 10.

208. ŠALTINIS nurodomas vadinamoje Kūlių pelkėje. Tikslesnė vieta nežinoma. Padav. "*Vieną mergikę kaip veste nuvedė į pelkę prie šaltinio. Ji maišė po šaltinį su koja, ir anai užsikabino katilo kampas. Tada jinai sušuko: "Velniai, bėkit čia ! Yra pinigai". Kai taip pasakė, katils pasidarė sunkus ir pradėjo grimzti. Pakol atbėgo tėvas ir vaikai, katilas sužvangėjo ir nugrimzdo*".

Š. VUB F213-196/13.

BERŽVAITIS
(RIETAVO SENIŪNIJA)

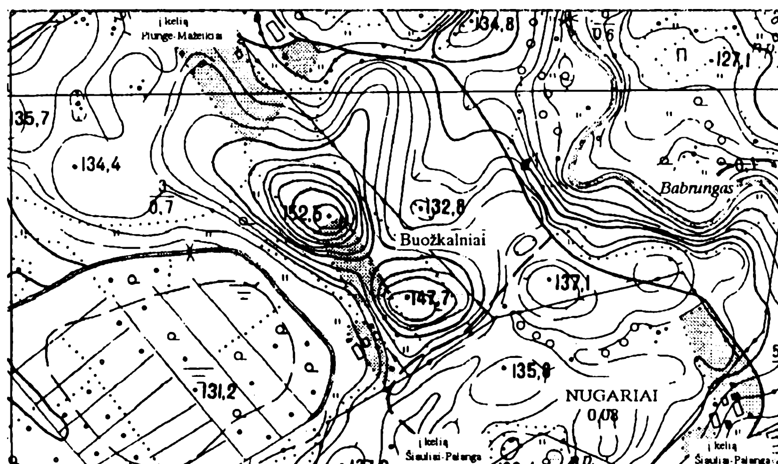
209. VIETOVĖ LAUMINIŠKĖ. Nurodoma, jog Lauminiške vadinamas "buvęs gyvenimas" (sodybvietė)

L. Rietavo apylinkės, 1992, 444.

BUOŽIAI
(BABRUNGO SENIŪNIJA)

Kaimo pavadinimas kildinamas iš Dievo vardo, kurį rusiškai reiškia žodis "Bože".

210. DIEVKALNIS(?), BOŽKALNIAI. Božkalniais vadinami du vienas

Pav. 202. Buožių Buožkalniai

Pav. 203. Buožių Buožkalniai. V. Daugudžio nuotr., 1964

šalia kito kalnai, maždaug 450 m į Š nuo kelio Palanga-Šiauliai, apie 200 m į V nuo Babrungo dešiniojo kranto, apie 150 m į V nuo lauko kelio Nugariai-Buožiai. Kalnai dominuojančioje plynaukštėje, ŠV kalnas - maždaug 100x140 m dydžio, 8-10 m aukščio (152,5 m virš j.l.). PR kalnas - 100x120 m dydžio, kelių metrų aukščio (147,7 m virš j.l.). Sakoma, kalnas anksčiau vadintas Dievkalniu, bet atėjus rusams buvo pervadintas (išverstas) į "Božkalnį".

Š. LŽV (J. Norkutė, 1935?); VAK 35/3.

DALGAI
(TVERŲ SENIŪNIJA)

211. PIEVA ALKODALBIS. Vietovardis žinomas iš 1554 m. Rietavo valsčiaus Dalgų dvaro dokumento.

Š. VK.

DYBURIAI
(ŠATEIKIŲ SENIŪNIJA)

AKMUO MALKIS. Iš kur kilęs akmens vardas, nežinoma.

L. PA, 77 (Nr.172).

DIDIEJI MOSTAIČIAI
(KULIŲ SENIŪNIJA)

212. PEKLINĖS MIŠKAI - Mostaičių g-joje, prasideda apie 1 km į PR nuo Kulių, 3234 ha ploto, pelkėti. Padav. Senovėje miške gyveno dvaro angliadegys-smaliavirys su sūnumi. Tas sūnus pamilo netoliese gyvenusio ūkininko dukterį, norėjo ją vesti, bet mergaitės tėvai nusižiūrėjo kitą - turtingesnį - jaunikį. Būsima jaunoji tik guodėsi angliadegio sūnui savo nelaiminga dalia. Bet abu nutarė, kad grįžtant iš bažnyčios angliadegio sūnus jaunąją išvaduos (pagrobs). Jis išpylė miške ant kelio smalos, pats pasislėpė. Vestuvininkai važiavo ir įklimpo. "*Ar į peklą įvažiavom, kad visur smala ?*" Jaunasis iškėlė jaunąją, pastatė prie kelio krašto, pats žiūri, kaip reikės išvažiuoti. Tuo metu angliadegio sūnus mylimąją ir pagrobė. Kada jaunasis apsižiūrėjo, buvo vėlu, sakė: "*Tai pekla, tai pekla*" ir dingo kaip į vandenį. Nuo to ir kilo Peklos, Peklinės miškų vardas (Srėbalius D., 1974). Peklinėje vaidenasi.

L. Srėbalius D., 1974, 3.

213. ALKOS KALNAS - *Alko tyro*, arba *Alkos* vardu vadinamuose miškuose, sunkiai pereinamose pelkėse. "*Kalnas senovėje šventu kalnu vadintas*" (1936 m.; VK). Pokario metais čia buvo rezistentų bunkeris.

Š. VK, 1936 (Mižuikių g-ja); V.V.

DILBŠIAI
(PAUKŠTAKIŲ SENIŪNIJA)

214. ALKOS, AUKO KALNAS - tai prie Babrungo up. nedidelė, apaugusi šilais kalva, iki Antrojo pasaulinio karo priklausiusi J.Rimkevičiui.

Š. 1948 M. LII ŽV., AS 1/70(DELBŠIAI); 1964 M. LII ŽV., AS 203/3(NELOKAL.); LŽV (A. KATILIŪTĖ, 1936; DILPŠIAI); VAK 35/15; VK, 1986; L. LE, 6/908.

DIŠLIAI
(ALSĖDŽIŲ SENIŪNIJA)

215. ĄŽUOLAS augo apie 600 m į PV nuo Alsėdžių PV pakraščio, kelio Alsėdžiai-Dišliai P pusėje, Jakumų sodyboje, prie tvartelio. Ąžuolo būta storo, jo negalėdavo apglėbti keturi vyrai. Sunykęs. PADAV. Po ąžuolu "pagonių laikais" degindavo ugnį. Pasakota, kad anksčiau šioje vietoje buvo vyskupo palivarkas.

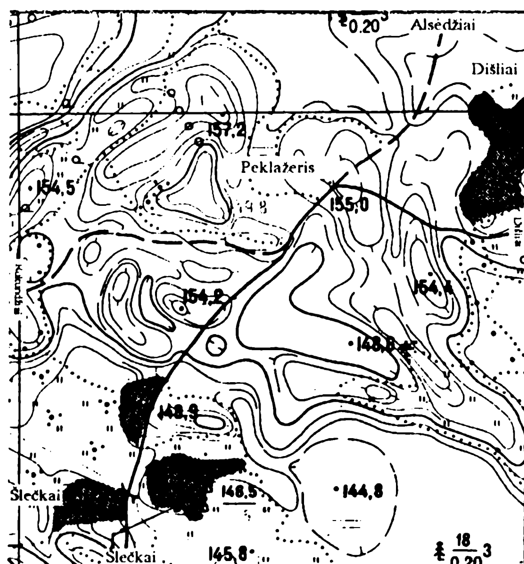
Š. V.V.

216. PEKLAŽERIS - į PV nuo Dišlių k., apie 900 m į PR nuo Rukundžių k., miško kelio Kulskiai-Dišliai ŠV pusėje, pelkėtame miške. Ežeras - 1-1,5 ha ploto. Ežero vanduo juodas, nematyti dugno. Kartą žvejai pabandė čia žvejoti, bet tik suplėšė tinklus.

Š. V.V.

DOVAINIAI
(PLATELIŲ SENIŪNIJA)

217. GAIDPILĖ (*pilkapis la 1994 01-8-398*) - Š kaimo dalyje, 200 m į ŠR nuo J.Jablonskio sodybos, 35 m į PV nuo Notės up., jos kairiajame krante,

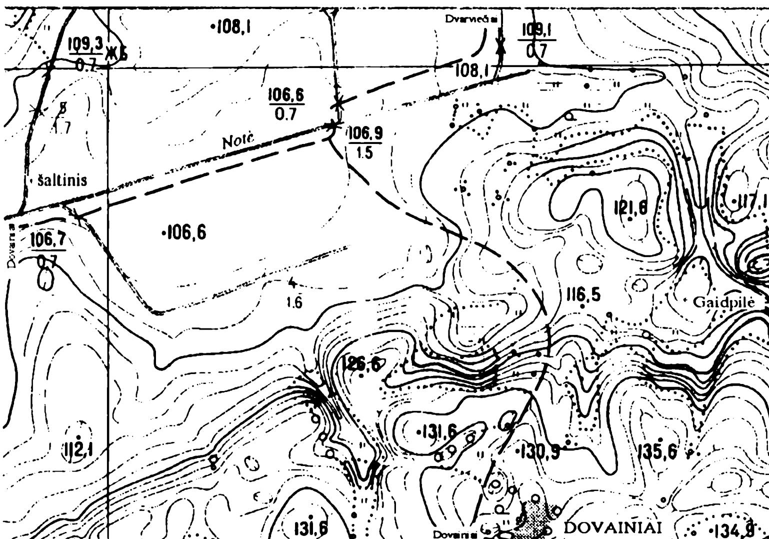

Pav. 204. Dišlių Peklažeris

upelio užliejamose pievose. Gaidpilė - apie 15 m ilg (R-V), 12 m pločio (Š-P), h= 3 m. PADAV. A. Naktį (vidurnaktį) kažkokiam praeiviui sugiedojo gaidys, ir tada kalnelį praminė Gaidpile. Kiti sako, kad šventą dieną sumos laiku gaidys čia šokinėjo ir, tris kartus sugiedojęs, pranyko (LTR 4650/239; tik žmonės stebėjosi, "*iš kur gali atsirasti gaidys, kad niekas arti negyvena*" - LTR 4925/35). Sekmadienį ant Gaidpilės augusioje ievoje pasirodydavo gaidys ir 3 kartus sugiedodavo (LTR 3950/184). Kitų pasakojimu, gaidys čia giedodavo atėjus šeštai valandai - išlįsdavo, tris kartus labai garsiai užgiedodavo ir pradingdavo (LTR 4923/146). Taip pat pasakojama, kad čia buvo dvaras ir auštant giedodavo gaidys. B. Čia buvo matoma arklio galva (LTR 4650/160). C. Sakydavo, kad Gaidpilėje yra palaidotas švedų vadas, kalnelis - jam supiltas kapas (1994 m. LR KPI). Iš Dovainių kapinyno žinomi V-XII a. dirbiniai.

Š. 1994 M. KPI ŽV., AS 2223/17; LTR 3950/184; 4650:160, 239; 4923/146; 4925/35; ŽNP MOKSL.ARCHYVAS. L. NEZABITAUSKAS A., 1966, 3 (KLAIDINGAI TAPATINA SU DOVAINIŲ KAPINYNU).

218. RAUDONDVARIO ŠALTINIS buvo dabar jau numelioruotose Notės up. užliejamose pievose, kairiajame upės krante, apie 830 m į V nuo Gaidpilės. Šaltinis sunaikintas melioracijos metu, visiškai pakeičiant aplinką. Dabar žmonės nurodo, kad jis trykšta iš vieno kanalo kranto tiesiai į kanalą. Šaltinis "virdavo", jo vanduo buvo geležingas, žemė aplinkui rusva. PADAV. Šioje vietoje buvo dvaras, ir dvaro ponas labai išnaudodavo darbininkus (už mažiausius nusikaltimus

Pav. 205. Dovainių Gaidpilė, Raudondvario šaltinio vieta

juos žudydavo, nebuvę vietos, kuri nebūtų nušlakstyta jų krauju, iš to ir kilo Raudondvario pavadinimas - LTR 3950/200). Kartą per Velykas darbininkus išvarė dirbti. Netrukus pasigirdo keistas bildesys, lyg kas griūtų. Darbininkai, tą išgirdę, pasižiūrėjo - jų dvaras grimsta, bet į pagalbą nesiskubino, ir dvaras nugrimzdo. Tik toje vietoje ištryško šaltinis (LTR 4924/410). Sakoma, kad dvaras, kurį prarijo žemė, buvo raudonų plytų, dėl to kilo Raudondvario vardas (V.V.). Kai kas iš vietinių žmonių tarpo mėgdavo iš šaltinio atsinešti vandens namo.

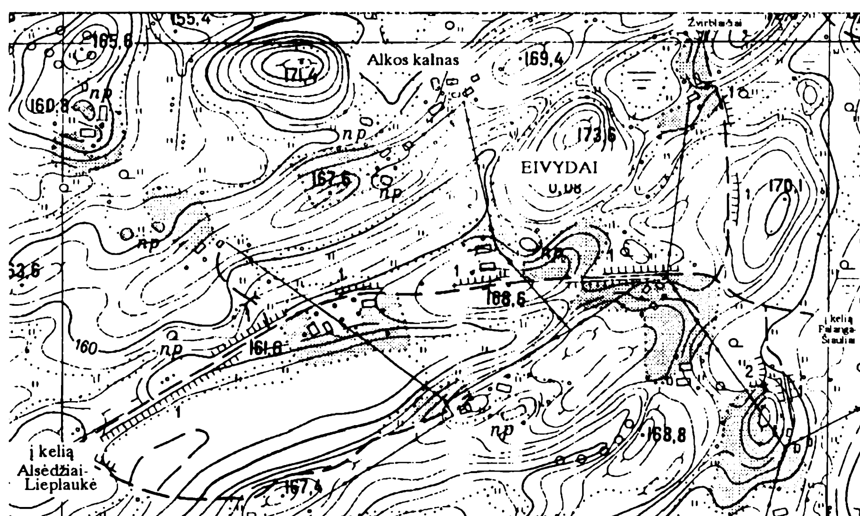
Š. 1994 m. KPI žv., AS 2223/17; LTR 3950/200; 4924/410.

EIVYDAI
(ALSĖDŽIŲ SENIŪNIJA)

219. ALKUPIS - Sruojos dešinysis 4,8 km ilgio intakas. Išteka Žvirblaičių-Eivydų k., žiotys - 1,5 km žemiau Alsėdžių. Galbūt painiojama su Skirpsčių Alkupiu (V.V.).

L. LE 1/328; Vardynas, 4.

220. ALKOS, AUKOS KALNAS - apie 300 m į Š nuo kelio iš Eivydų į Alsėdžių - Lieplaukės kelią, apie 750 m į ŠR nuo kelio Alsėdžiai-Lieplaukė, ŠV kaimo dalyje, tarp Pociaus ir Vilko sodybų, supamas pelkių. Kalnas - apie 15 m aukščio, statokais šlaitais, ilgai artas. Apie 180 m ilg. (R-V), apie 80-100 m pl. (Š-P), viršuje nedidelė maždaug 50x30 m dydžio aikštelė. Nuo kalno atsiveria platūs vaizdai V, PV, P kryptimi. Ant kalno 1946 m. žuvo 4 rezistentai, jų atminčiai čia pastatytas kryžius. Padav. A. Ant kalno buvo aukuras, kur vaidilutės baltais drabužiais, giedodamos giesmes, kūreno šventąją ugnį, sakoma, aplinkui susirinkę žmonės žiūrėdavo. B. Senovėje čia buvo deginami mirę žmonės (jų palaido-

Pav. 206. Eivydų Alkos kalnas

Pav. 207. Eivydų Alkos kalnas. Aut. nuotr., 1995

jimų, vietos žmonių nuomone, ir buvo randama į PV nuo kalno, K.Vilniaus žemėje. - V.V.). C. Čia susibėgdavo slėptis nuo švedų vietos žmonės. Apie 200 m į P V.Valatka buvo aptikęs sen.gyvenvietės pėdsakų, žiestos keramikos. Čia buvo randama puodų su pelenais, anglimis. Į P, Eivydų miške išlikę 2 pilkapiai (*Ar-1661*), datuoj. III-IV a.

Š. VK, 1985; V.V.

221. PERKŪNKALNIS nurodomas prie kelio Alsėdžiai-Lieplaukė.

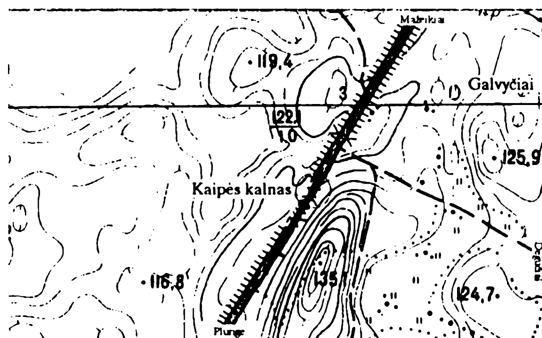
Š. VK, 1985.

222. VELNIO AKMUO nurodomas vietovėje apie 900 m į PV-V nuo kelio Alsėdžiai-Raišaičiai, į P nuo Šonių kaimo, apie 400 m į P nuo Sruojos upės tvenkinio P kranto, Sruojos upėje, arčiau dešiniojo jos kranto, šalia buvo tiltelis per upę. Pokario metais nerastas. Akmuo didelis, plokščias, buvo įdubimas, vadinamas Velnio pėda, panašus į karvės pėdą. PADAV. Velnias šoko iš šalia augusio šermukšnio medžio ant akmens, ir akmenyje liko įminta jo pėda.

Š. V.V.

GALVYČIAI (ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

223. AUKOS, KAIPĖS, KALPĖS KALNAS buvo 950 m į ŠR nuo kelių Mažeikiai-Plungė ir Degučiai-Žem. Kalvarija sankryžos, V kelio Mažeikiai-Plungė pusėje. P kalno pusėje tryško šaltinis, šalia kurio kažkas buvo radęs pinigų (LŽV). Nukastas 1967 m. žvyrui. Į ŠV nuo kalno vietos plyti

Pav. 208. Galvyčių Aukos, Kaipės kalno buvusi vieta

Varduvos slėnis. Padav. A. Čia buvo palaidotas milžinas Kaipa (K.B.). B. Ant kalno yra stovėjęs vienuolynas, ilgą laiką čia gyveno vienuoliai, kol švedai atvažiavę jų neišžudė. Vienuolynas tada ir sunykęs (K.B.). Ant kalno vaidendavosi. "*Vietos gyventojai šią kalvą vadina "Kaipės kalnu", o kai kurie senesnieji dar ir "Aukos kalnu"* (1967 m., LII). Kasant žvyrą rasta žmonių kaulų, XVI-XVIII a. būdingų dirbinių.

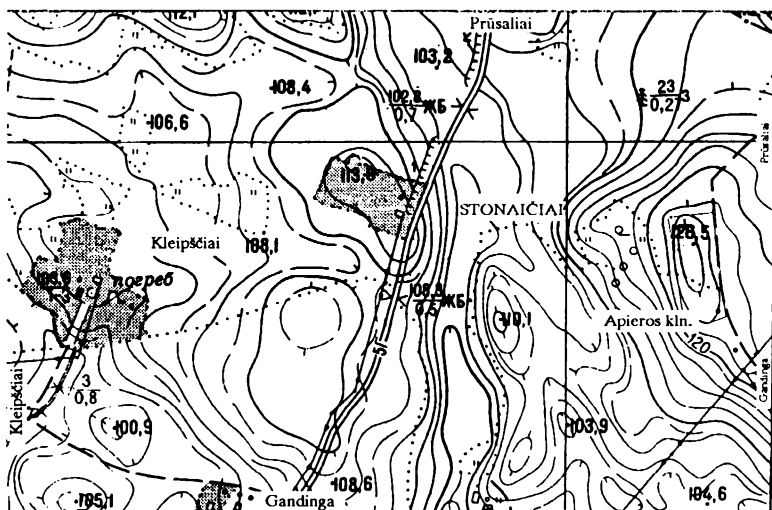
Š. 1967 m. LII ŽV., A5220; K.B.; LTR 4056/40; 4060/226,227; LŽV (V. Brinkis, 1935) VAK 28/22. **L.** Kviklys B., 1991, 4/ 385.

GANDINGA
(NAUSODŽIO SENIŪNIJA)

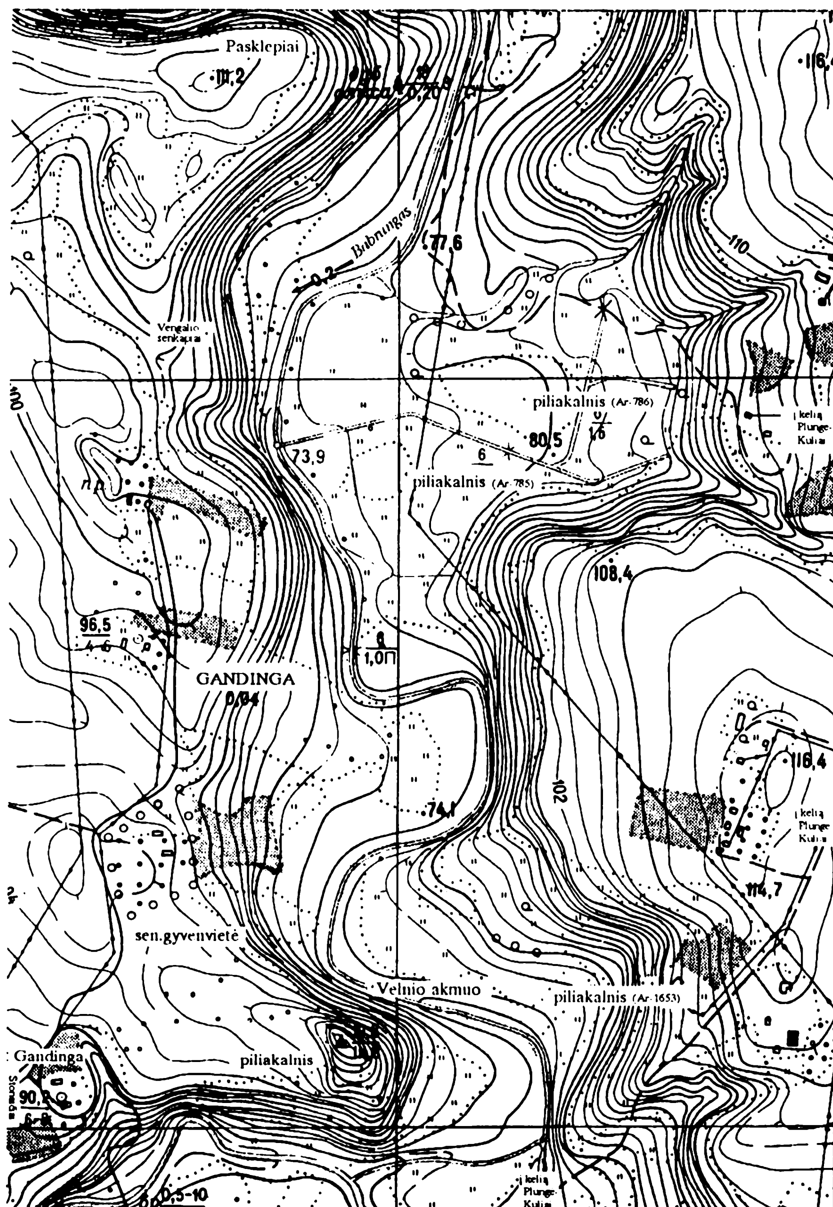
224. APIEROS KALNAS (*alkakalnis Ar-1653*) - per 1 km į P nuo Prūsalių kaimo, 350 m į R nuo kelio Prūsaliai-Stonaičiai, Plungės g-jos kv. Nr.10 PR dalyje. Kalva apie 80 m ilg. (Š-P), apie 30 m (R-V), nuolaidžiais, kelių metrų aukščio šlaitais. Statesni ir aukštesni V, ŠV šlaitai, PV kalvos dalyje kastas žvyras. L.Kšivickis XX a. pradžioje rašė, jog senas kaimietis pasakojo, girdi, Gandingoje stovėjo stabmeldžių bažnyčia, o ant Apieros kalno degė šventoji ugnis. Kas norėdavęs pasimelsti, į ugnį dėdavo auką, auka kildavo į dangų (su ugnimi). L.Kšivickio paklaustas, iš kur jis tai žino, žmogus paaiškino, jog žemė čia esanti juoda kaip anglis, čia velnias rodosi, naktimis girdėti įvairiausi balsai (Кржививцкий Л., 1909).

Š. V.V. **L.** AL, 10 (Nr.174); Kudaba Č., 1972, 104; LAM, 136; Кржививцкий Л., 1909, 120.

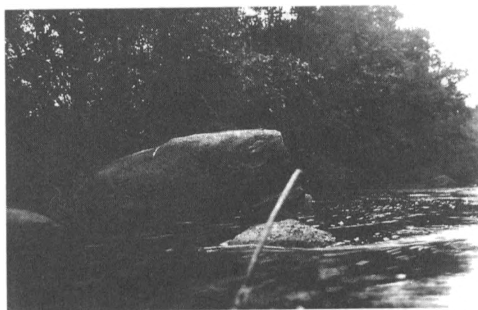
225. VELNIO AKMUO - Babrungo upės viduryje ties Gandingos piliakalniu (*Ar-782*), Š jo papėdėje. Akm. - melsvas, smulkiagrūdis granitas, netaisyklingo daugiakampio formos, apie 3,2 m ilg. (R-V), apie 3 m pl. (Š-P), P

Pav. 209. Gandingos Apieros kalnas

Pav. 210. Gandingos Velnio akmuo, Vengalio senkapiai, Pasklepiai, Varkalių (Nausodžio) piliakalnis (Ar-786)

Pav. 211. Gondingos akmuo. Aut. nuotr., 1995

galas - 1,3 m aukščio, Š - 45 cm. Žmonės akmenį žino kaip "pėduotą", tačiau viršutinė akmens plokštuma lygi, jokio įdubimo, primenančio "pėdas", nėra. PADAV. A. Pasakojama, kad ant piliakalnio stovėjusią pilį užvaldė velniai, čia apsikasė, gynėsi nuo švedų. Kai jau pamatė, kad nebeatsilaikys, velniai puolė bėgti, vienas kitam pakišo koją, tai Velnias šoko į upę ir įmynė akmenyje savo pėdą (E.R.). B. Į kalno vidų veda durys, bet raktas nuo jų paslėptas po šiuo akmeniu. Raktą galima paimti tik 12 valandą (vidurnaktį ? - V.V.), bet kliudo raganos, raktą saugo Velnias (V.V.). Kiti sakydavę, kad po akmeniu paslėpti švento Petro raktai, pats "*akmou užborts*" (V.V.). Tikima, kad sekmadienį Babrunge prie piliakalnio negalima žvejoti, nes "*ištrauksi raguotą su devyniomis galvomis. Veinas žmogus žvejojęs, ištraukęs tokią baisybę iš Babrungo, išsigandęs, o po to ir numiręs, prieš mirdamas kitus nuo žvejojimo atgrasinęs*" (1958 m.; VUB F213-21.P.1).

Š. E.R.; VAK 35/52; VUB F213-21.P.1; V.V. L. KVIKLYS B., 1991, 4/79.

226. VENGALIO SENKAPIAI (*IP-1440/A*) - apie 500 m į Š nuo Gandingos piliakalnio ir sen. gyvenvietės (*Ar-782*), senkapių (*Ar-784*), dešiniajame Babrungo krante. Nedidelė kalvelė, nuo seno čia stovėjo mediniai kryžiai. PADAV. Senovėje čia stovėjo bažnyčia. XIX a. pabaigoje čia žmonės rinkdavosi per Kryžiaunas dienas giedoti gegužinių pamaldų.

L. KUMŠLYTIS J., 1933; KVIKLYS B., 1991, 4/81.

227. SENKAPIAI PASKPLEPIAI (*IP-1439/A*). Dešiniajame Babrungo krante, nuo Vengalio senkapių apie 600 m į ŠR. Ant Babrungo slėnio daubos iškyšulio stovėjo trys kryžiai. PADAV. Čia stovėjo bažnyčia, aplinkui buvo laidojami žmonės. Po bažnyčia buvo rūsys, kuriame pridėta daug brangių daiktų ir pinigų (Kumšlytis J., 1933). Čia vaidenosi.

Š. VAK 35/76. L. KUMŠLYTIS J., 1933; KVIKLYS B., 1991, 4/81-82.

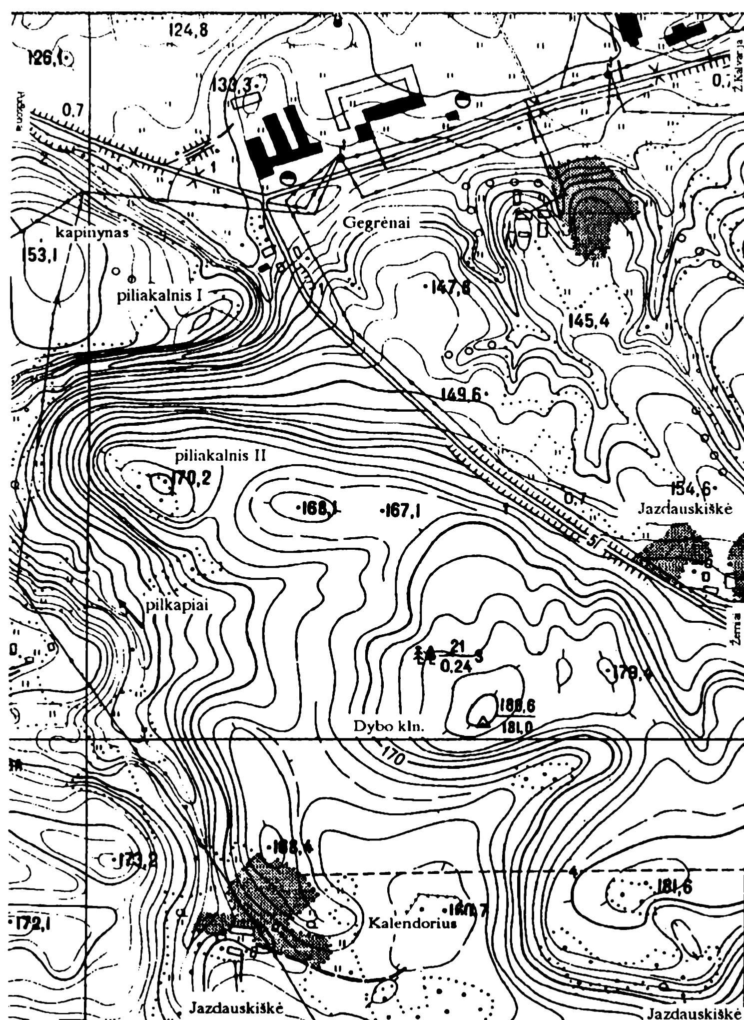
GEČAIČIAI
(ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

228. AKMUO minimas kaime, prie kelio, ant kalno. PADAV. Po akmeniu buvo pakasti pinigai. Vienam žmogui per sapnus Velnias sakė: "Eik, žmogau, ir pasiimk pinigus".

Š. V.V.

GEGRĖNAI (ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

229a. PILIAKALNIS (*Ar-1915*). PADAV. A. Ant kalno stovėjo bažnyčia, kuri potvynio metu paskendo (V.V.). Pasak padavimo, tos bažnyčios varpinė, špitolė, "koplyčios" buvo P piliakalnio papėdėje, ten, kur išliko "ratai" - sampilai (*IP-12*): "*[...] sakys, ka čia bovosi on kalno bažnyčia, čia bovo a špituolė, a ten ta ... kėtkart liūb bos, nu, kuoplyč tuokias, kad žmuogų atveš nomėrosi, ir ne kap dabar noveža į bažnyč, išvakar, i padies tėn, nu, grabi įdieta jau, gatav(ą) apgeiduotą jau, padies ir bos per naktį [...]*" (pasak O. Vaškienė, Antano, g. 1915 m. Ylakiuose, dab. gyv. Jazdauskiškės k. Užr. 1996 - LTR 6414 (230). B. Nuo kalno kildavo tiršti garai. Žmonės tvirtindavo, kad kalne

Pav. 212. Gegrėnų piliakalnis I, pilkapiai, Dybo kalnas, Kalendoriaus dauba

yra druskos. Baudžiavos laikais viena senelė iš to kalno dažnai parsinešdavo druskos, bet didelėje paslaptyje laikė tą vietą, kur druskos esama (Žiogas, 1925).

Š. LTR 6414 (230);V.V. L. Žiogas, 1925, 3.

229b. DYBOS, DYBO KALNAS - 450 m į PR nuo piliakalnio (*Ar-1915*), aukščiausia miško pakiluma (181,0 virš. j. l.) apie 3,5 ha ploto. Padav. Ant kalno buvo baudžiami ("dibavojami" = Dybo kalnas) baudžiauninkai (V.V.). P, stačiausias Dybos kalno šlaitas leidžiasi į vadinamąjį Kalendoriaus ežerėlį, arba Biesbliūdį. Jis per 230 m į Š nuo kelio į Getaučius atsišakojimo iš kelio Gegrėnai-Žerniai, apie 200 m į R nuo Vaškų sodybos. Tai apie 80 m skr. loma, kurioje dabar beveik nebebūna vandens. Lig tol čia buvusio ežerėlio vandens lygis, pagal pasakojimus, pranašaudavo orus, lietų: jeigu vandens nėra - lis, bus lietinga vasara, yra vandens - bus sausa. Iš to kilo Kalendoriaus vardas. Tolimesnių apylinkių žmonės žino, jog toje vietovėje yra Biesbliūdis. Matyt, kalbama apie tą pačią vietą.

Š.V.V.

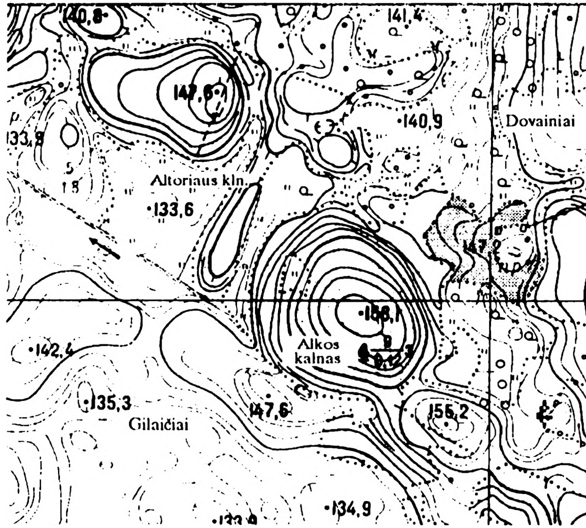
GETAUČIAI
(ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

230. ALKOS KALNAS (*piliakalnis Ar-811*). Piliakalnio pavadinimas "Alkos kalnas" žinomas platesnių apylinkių žmonėms.

Š. V.V.

GILAIČIAI
(PLATELIŲ SENIŪNIJA)

231a. ALKOS, AUKOS KALNAS (*alkakalnis Ar-791*) - per 1,5 km į R nuo kaimo, 800 m nuo kaimo gamyb. komplekso pastatų, 400 m į Š nuo kelio Gilaičiai-Plateliai per Medsėdžius, iš Š juosiamas upelio. Kalnas-aukščiausias apylinkėse, apie 2 ha ploto, statokais, iki 15 m aukščio šlaitais, viršuje tarsi išsiskiria aikštelė, ji maždaug 80 m skr. Ant kalno, nuo pusės šlaitų (t.y. tarp viršūnės ir apačios) aplink buvo matomos akmenų tvoros liekanos. Iš žemės kyšojo po vieną kitą akmenį, kurie juosė kalną vos žymia juosta. Ariant daug akmenų buvo nurinkta. Nuo vietos, kur buvo minima tvora, kalno šlaitai kiek stačiau kyla aukštyn. Kalno viršūnėje, P dalyje, nurodomas akmuo, "apmūrytas" mažesniais akmenimis su tinko gabaliukų liekanomis. Padav. A. Kalnas supiltas žmonių (LTR 3950/219). B. Senovėje ant kalno buvo deginamos aukos ir kūrenama šventoji ugnis (Mickevičius J., 1985; sakoma, kad kalno viršuje yra duobė, kurioje tos aukos buvo deginamos). "*Gilioje senovėje žmonės aukojo dievams aukas. Kad tos aukos greičiau pasiektų dievą, jas degindavo aukštose vietose*" (pasak.D.Razgus, g.1921 m. Plateliuose - LTR 3950/219). C. "*Čia atkalnie tokeij šaltinia, tok bouv ugniavietė, yr bovos su plytoms, akmenimis išgrenta, nu, žinai, daba nuardyta nuo viršaus [...] Ten ta, ka ugnį kad galėt(ų) kūrynt ka jau kit kart sakys, ka(d) laumės ugnį kūren*" (pasak. O. Jokubauskienė, g. 1926 m. Gilaičių k. Užr. 1994 - V.V.). Kalnas

Pav. 213. Gilaičių Alkos, Altoriaus kalnai

Pav. 214. Gilaičių Alkos kalnas. A. Kubilo nuotr., 1963

buvo ąžuolais apaugęs, bet pokaryje visus ąžuolus pjovė. Žmonių painiojami "Alkos" bei "Aukos" kalno vardai. 20 m į Š-ŠV nuo Alkos kalno - Altoriaus kalnas. Ten pat ir *Alkos kūdra* (buvusi apie 2 ha ploto).

Š. 1964 M. LII žv., AS 203/5; 1994 M. LR KPI žv., AS 2223/18; LŽV (T. JOGMINAS, 1935); MICKEVIČIUS J., 1985,43-44; VK, 1935; ŽNP MOKSL.ARCHYVAS.

231b. ALTORIAUS KALNAS - 20 m į Š-ŠV nuo Alkos kalno (skiria Alkos kūdravietė). Kalva pailga, apie 110x40 m dydžio, kelių metrų aukščio. J.Mickevičius dar ir kitaip nurodo šio kalnelio pavadinimą, pateikia su juo siejamus padavimus (kad kalbama apie tą patį kalnelį, liudija jo pateikiama geografinė situacija). Rašoma, kad kalnelis turi Balsio vardą, jį nuo Alkos kalno skiria Alkos kūdravietė, P, V kalvos šlaitai statūs, o iš R jie siekia Alkos kūdrą. PADAV. Ant kalno senovėje buvo nameliai, kuriuose gyveno vaidilutės (Mickevičius J., 1985). Kitoje vietoje J.Mickevičiaus sakoma, kad tai esąs kalniukas, vadinamas Būgno vardu. Kalnelio ilgis esąs 60 m, plotis - 35 m, vienas šlaitas labai status, iš 3 pusių kalnelį supęs Alkos kūdros vanduo. Aplink Alkos kalną teka mažas upelis, kuris skįria Alkos kalną nuo Būgno, o pro P jo galą įteka į Alkos kūdrą.

Š. 1994 M. LR KPI ŽV., AS 2223/18; MICKEVIČIUS J., 1985, 22 (BŪGNAS), 43-44 (BALSIO KALNAS).

231c. AVIŽOKALNIS. Per kalną eina kelias Salantai-Žem. Kalvarija. Kalnas - 5-6 ha ploto, V šlaitas status ir ilgas. PADAV. A. Kalne yra užburtas dvaras, vadintas Raudondvariu (yra užburta pilis ir jos turtai). B. Vaidendavosi oželis. Žmonės buvo pastebėję, kad nuo kalno matomos 7 bažnyčios.

Š. MICKEVIČIUS J., 1985, 31-32, 44.

232. JONINIŲ KALNAS - į PR nuo kaimo, bendrųjų ganyklų pakraštyje, 1 ha ploto pailgas Š-P kryptimi, V šlaitas status, R - pereina į aukštumą. Ant pačios viršūnės - perkūno perskeltas, daugiau kaip 1,7 m pločio, h=1,7 m akmuo. Joninių išvakarėse buvo kūrenamas laužas, čia jaunimas šokdavo.

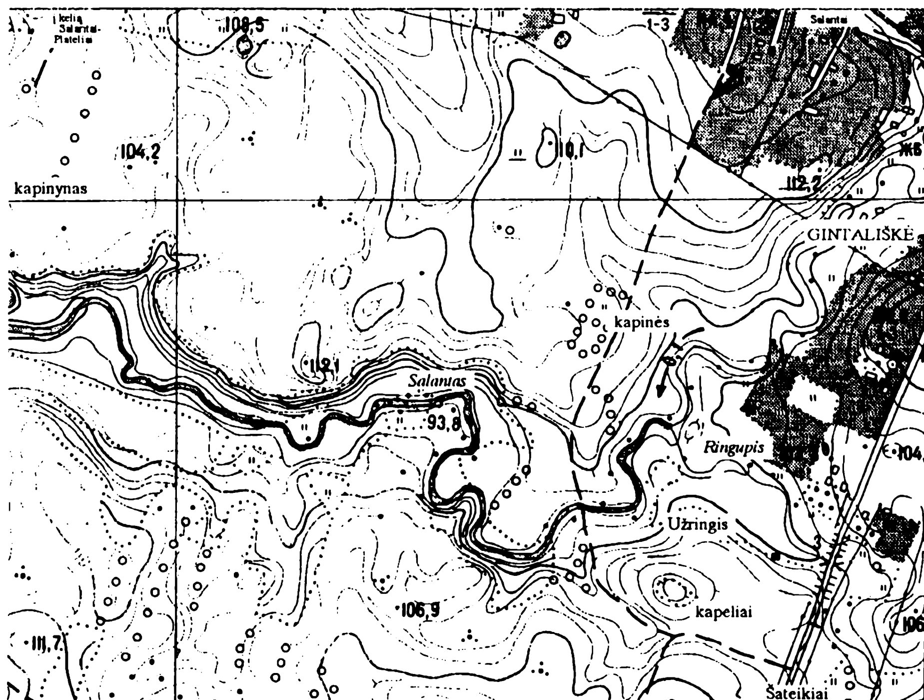
Š. LŽV (T. JOGMINAS, 1935); MICKEVIČIUS J., 1985, 32.

BADO, JŪROS AKMUO - nuo kaimo 400 m į PR, pelkėje. "Akmens dydis - apie 1,5 m, be jokių žymių". Vadinamas Jūros, arba Bado akmeniu.

Š. MICKEVIČIUS J., 1985, 52.

GINTALIŠKĖ
(PLATELIŲ SENIŪNIJA)

233. ŠALTINIS, minimas prie Užringio kapelių, 160 m į V nuo kelio Gintališkė-Šateikiai, kairiajame

Pav. 215. Gintališkės Užringio kapeliai

Salanto krante. PADAV. Senovėje prie kapelių (jų vietoje. - V.V.) buvo bažnyčia, šalia bažnyčios - šaltinis. Šaltinis plėtėsi po bažnyčia, ir ji per ilgą laiką "nusileido į žemę". Vėlinių naktį iškildavo šventi paveikslai. Kartą kunigas, žmonės nuėjo tų paveikslų, nusinešė "priborus", bet pamiršo reples žvakėms gesinti. Kada vienas paveikslas iškilo, jį paėmė, o kiti nuskendo. Tas paveikslas, kurį pasisekė ištraukti - Gintališkės bažnyčioje (LTR 3950/193). Į Š nuo kapelių, Užringio vietovėje, pasak padavimo, buvo aukuras, ant kurio senovėje degindavo aukas (Mickevičius J., 1985). 1 km į ŠV - vėlyvojo geležies amžiaus Gintališkės kapinynas (*Ar-793*).

Š. LTR 3950/193; LŽV (T. JOGMINAS, 1935); MICKEVIČIUS J., 1985, 46.

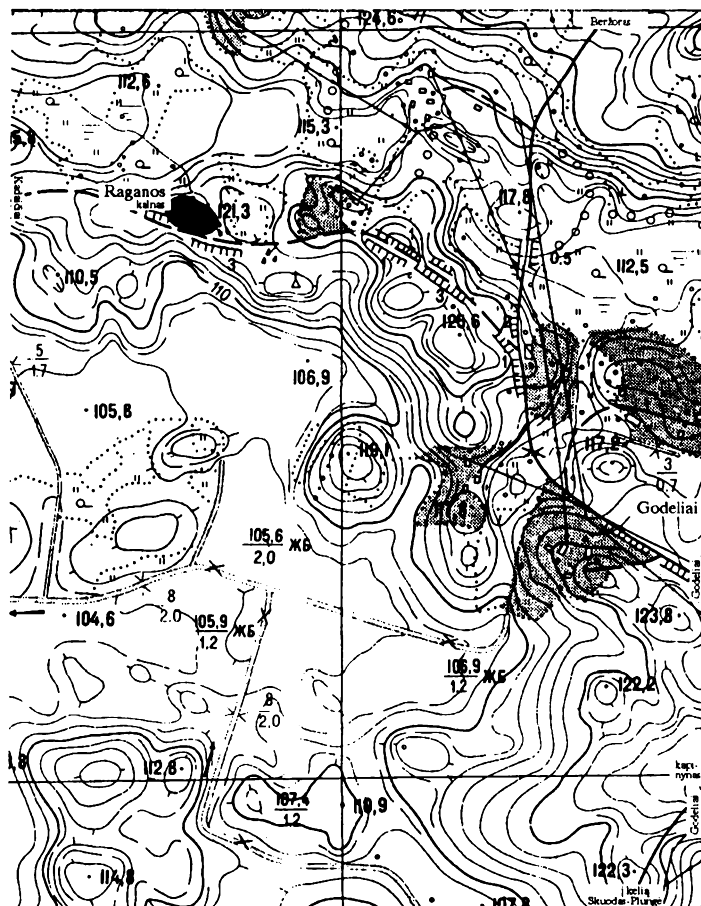
KAPINYNO (*Ar-793*) teritorijoje ištirta 166 įvairių formų - ovalios, apskritos, ne visai taisyklingos, maždaug 80-150 cm gylio, 1,5-4 m ilgio ar skersmens duobės. Jų dugnai sferiškai išgaubti. Duobės užpildytos nuo viršaus iki dugno vienoda, maišyta žeme, kurioje buvo pavienių dirbinių arba jų fragmentų, atskirų perdegusių kauliukų. Kai kurių duobių dugne buvo daug degėsių. Duobės buvo kasamos jau kapų teritorijoje, praėjus keliems dešimtmečiams ar šimtmečiams po laidojimo. Kasant duobes, buvo suardomi XI a. pabaigos-XIII a. degintiniai kapai mažuose karsteliuose, iš esmės visa tuometinio kapinyno teritorija buvo "perdengta" aprašomomis duobėmis. Toliau nuo kapinyno vidurio, į Š, R, V, duobėse degėsių, dirbinių fragmentų buvo mažiau ar nebuvo visai - matyt, duobes kasant nebebuvo ardomi kapinyno palaidojimai. Duobėse rastų kauliukų dalys pažaliavusios ar parudavusios nuo žalvarinių, geležinių dirbinių, tačiau nei kruopelytės tų daiktų šalia nerasta. Duobėse rasti dirbiniai, dirbinių fragmentai nesiskiria nuo būdingų kapinyno įkapių, tačiau duobėse daiktai randami išsklaidyti po visą duobės sampilo žemę, įvairiame gylyje, dažniausiai jie sulaužyti, sutraukyti, nenatūralioje padėtyje. Matyti, kad duobių užpildo žemė patekusi iš suardytų kapų. Dažnai ant duobės dugno, užpildo žemėse randamos horizontaliai paguldytos žalvarinės įvijos su piršto storumo medžio pėdsakais viduje, medis nupuvęs iš abiejų galų. Kartais įvijos vietoje aptiktas žalvarinis įvijinis žiedas iš juostelės arba įvijinis žiedas išplatinta vidurine įvija. Kapinyno degintiniuose kapuose tokių įvijų, žiedų nerasta. Išeitų, kad tai dirbinio, naudoto prie iškastos duobės, vėliau joje paguldomo ir užkasamo, fragmentai. Jis galėjo būti užkasamas kiekvienoje duobėje, bet galbūt nevisada buvo papuoštas įvija, žiedu. Tyrinėtojo V.Valatkos nuomone, duobės naudotos mirusiųjų pagerbimo apeigose, galbūt jas reikia sieti su mirusiųjų deginimo papročio atsiradimu.

Š. 1969, 1971 M. V.VALATKA TYR., AS 435.

GODELIAI
(ŠATEIKIŲ SENIŪNIJA)

234. RAGANOS KALNAS - per 420 m į ŠV nuo kelio Videikiai-Beržoras atsišakojimo į Kadaičius, 400 m į V nuo kelio Videikiai-Beržoras, Š Kadaičių kelio pusėje, numelioruotų Tyro pelkių aukštumoje. Kalnas - nedidelis, apie 40 m skr., kelių metrų aukščio, turi terasą. P šlaite trykšta šaltinis. 1 km į PR - Godelių kapinynas (*Av - 938*).

Š. V.V. L. MICKEVIČIUS J., 1940, 2.

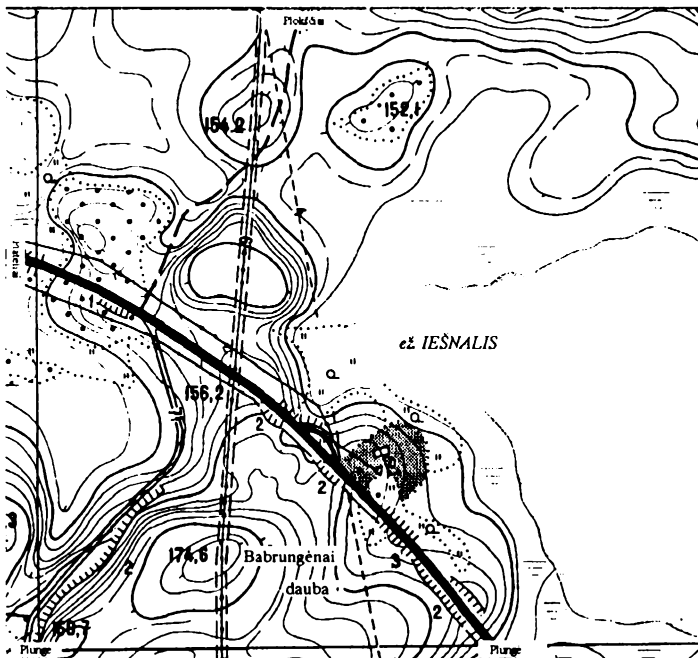
Pav. 216. Godelių Raganos kalnas

KAPINYNO (*Av-938*) teritorijoje tyrinėjimų metu rasta 10 degėsinga žeme užpildytų įvairaus dydžio ir formos duobių, kurios, kaip pažymėjo ir tyrinėtoja L.Valatkienė, labai panašios į kapinyne ištirtus degintinius kapus (duobės - 45x60 cm dydžio, apie 30 cm gylio, 40 cm skr., apie 13 cm gylio, 82 cm skr., 10-15 cm gylio, 38x55 cm dydžio, 15 cm gylio ir panašios degintinių kapų duobės - 45x55 cm dydžio, 20 cm gylio, 30x50 cm dydžio, 13-15 cm gylio, 40 cm skr., 13 cm gylio. Visų duobių dugnai dubens pavidalo). Skirtumas, kad ne visose "apeiginėse" duobėse buvo aptikta mirusiojo liekanų, įkapių, kad tų duobių užpildo žemėse yra daugiau degėsingos žemės, anglių. Tyrinėtoja L.Valatkienė duobes laikė apeiginėmis duobėmis kapinyno teritorijoje.

Š. 1986 M. L.VALATKIENĖ TYR., AS 1711/5,21-22,42,53-54.

GRIGAIČIAI
(BABRUNGO SENIŪNIJA)

235. PRARIJOS DUOBĖ. Plokščių eiguvos kv. Nr. 77, 70 m į P nuo kelio Plungė-Plateliai, apie 420 m į PR nuo kelio į Babrungėnus atsišakojimo (iš kelio Plungė-Plateliai). Dauba kiek

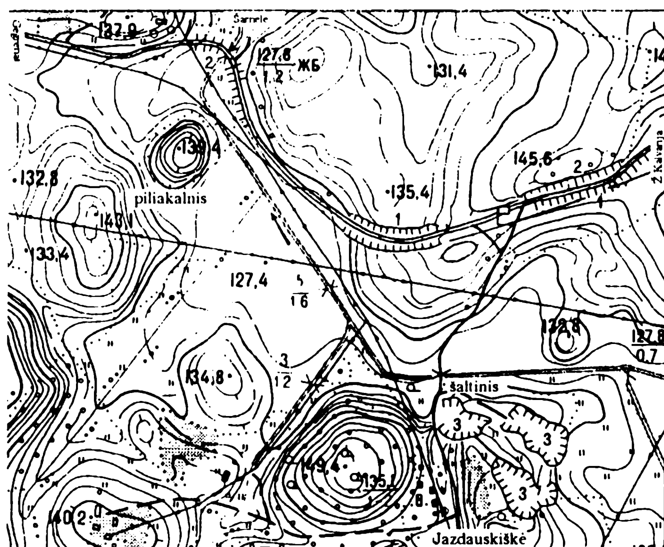

Pav. 217. Grigaičių Prarijos duobė

Pav. 218. Grigaičių Prarijos duobė. D. Vaitkevičienės nuotr., 1996

pailga ŠR-PV kryptimi, maždaug 25x30 m dydžio. PR, P, PV šlaitai vidutinio statumo, 15-18 m aukščio, ŠR - 8-10, ŠV, Š - stačiausi, iki 25 m aukščio. Daubos dugne - pelkutė. Vandens lygio svyravimai rodo būsimus orus: kai dugne sausa - bus lietingi metai, kai šlapia - sausi (V.V.). *"Kad yr vasara karšta, tai vandens ten yr, o kad lynant - tai sausa yr. Tokia "patarlė""* (pasak. V. Jakumas, Juozo, g. 1921 m. Babrungėnų k. Užr. 1996 - V.V.). PADAV. A. Šykštūs šeimininkai Velykoms šeimynai iškepė labai juodų pyragų. Visa šeimyna išbėgo į Velykas (bažnyčią ? - V.V.), gaspadinė liko. Tada ji išsikepė baltus pyragus. Kol jai tešla rūgo, kol ji iškūreno pečių, ėmė aušti, prieš pat rytą ji pyragus kišo į pečių ("po pečiaus"), ir trobą, viską, kas buvo, prarijo žemė, beliko išsikišusi viena ližė. Toje vietoje liko kalnas (LTR 3950/240). B. Žmonės kalbėdavo, kad čia buvę druskos (V.V). 1 km į PR yra Babrungėnų kapinynas (*Ar-772*), iš kurio į muziejus pateko XI-XIII a. radinių.

Pav. 219. Jazdauskiškės Šeško šaltinis

Š. LTR 4927/16; LTR 3950/245 (Babrungėnų Prarijos kalnas).

JAZDAUSKIŠKĖ (ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

236. ŠEŠKO ŠALTINIS - apie 200 m. į P nuo kelio Žem. Kalvarija-Gegrėnai, 450 m į PR nuo Jazdauskiškės piliakalnio (*Ar-808*), keliuko, jungiančio kelius Žem. Kalvarija-Gegrėnai ir Gegrėnai-Žerniai, R pusėje, ŠV karjero pakraštyje. Čia įrengtas medinis šulinėlis, toliau vanduo nedideliu upeliuku nubėga į Š, į kanalą. Padav. Čia pasirodė Švenčiausia Panelė. Čia vaidenasi. Važiuodami į Žem. Kalvariją, žmonės visada čia sustodavo, semdavosi vandens, prausdavosi. Tikima, kad vanduo gydo akis (numuša karštį, gydo rožę), suskaldo inkstų akmenis.

Pav. 220. Jazdauskiškės Šeško šaltinis. Aut. nuotr., 1996

Š. V.V.

JOGAUDAI (PAUKŠTAKIŲ SENIŪNIJA)

237. MIŠKAS GOJUS - tarp Endriuškaičių ir Jogaudų, apie 600 m į ŠV nuo kelio Plungė-Mažeikiai, apie 10 ha ploto.

Š. V.V.

KALNIŠKIAI (NAUSODŽIO SENIŪNIJA)

238. VERKSMŲ KALNELIS. Vieta nežinoma.

Š. VK, 1936.

KANTAUČIAI (ŽLIBINŲ SENIŪNIJA)

239. ŠALTINIS nurodomas tarp bažnyčios ir kapinių, su juo siejami pasakojimai apie Kantaučių bažnyčios pastatymą ir kaimo atsiradimą. Padav. A. Du čia gyvenusio Kontauto sūnūs senovėje neišėjo į karą. Sugrįžusieji iš karo Kontauto dvarą apsupo, norėjo sūnus nužudyti. Vieną bebėgantį nužudė, kitas, matydamas esąs apsuptas, "įsileido į čia pat pasitaikiusį šaltinį ir pasislėpė". Žiūrėdamas į kalnelį priešais, tarė: jeigu išsigelbėsiąs, ant to kalnelio pastatysiąs koplyčią. Ir tikrai jam pasisekė išsigelbėti. Kontautas savo pažadą išpildė, pastatė nedidelę koplyčią, kurią žmonės nuo dvaro savininko pavardės pavadino Kontautų koplyčia. Koplyčiai nugriuvus, buvo pastatyta bažnyčia (Kumšlytis L., 1934a; remiantis istoriniais duomenimis, - 1619 m.). B. Kada buvo krikštijami žemaičiai, susirinko vietos bajorai pasitarti, kaip naujam tikėjimui pasipriešinti. Vienas bajoras pasisakė, kad

nereikia priešintis, o patiems tą tikėjimą priimti. Bajoras susilaukė neapykantos, tik nakties tamsa pasinaudojęs jis paspruko. Įjojus į mišką, besivejantys neatsiliko, tada bajoras nulipo nuo žirgo, savo tarnui liepė joti tolyn, o pats, nieko nematydamas, pataikė į gilią duobę, ūkininko Kontauto šulinį, pasislėpti. Tupėdamas čia bajoras pažadėjo: jeigu išsigelbėsiąs - pastatyti šioje vietoje krikščionių bažnyčią. Išaušus rytui, ūkininkas bajorą ištraukė, ir tas išsigelbėjo. "Vietoje, kur buvo šulinys, pastatė šv.Marijos vardo bažnyčią ir kunigui namus" (Kumšlytis L., 1934a). C. (Neminimas šaltinis, bet "didelis rūsys".) Poną Šukštą, bevažiuojantį iš Plungės turgaus, užpuolė plėšikai. Šukštas netoli tos vietos, kur dabar Kantaučiai, pasakė vežikui, kad važiuotų, o pats išlipo, nubėgo į girią ir pasislėpė dideliame rūsyje. Plėšikai Šukšto nerado. Vežikas, grįžęs namo, viską papasakojo, po dviejų dienų jis su tarnais atvažiavo pono ieškoti ir rado tame rūsyje. Ponas tada pasakė, kad čia lieps pastatyti bažnyčią ir pavadins ją Kančių bažnyčia, nes čia jis daug kentėjo (LTR 284/578).

Š. LTR 284/578; L. Kumšlytis L., 1934a, 182-185; Kviklys B., 1991, 4/84.

KAUŠĖNAI
(NAUSODŽIO SENIŪNIJA)

240. PIKTEŽERALIS. Vieta nežinoma.

L. Vardynas, 124.

KĖKŠTAI
(PAUKŠTAKIŲ SENIŪNIJA)

KALNAS ALKAS greičiausiai painiojamas su kurio kito kaimo Alkos kalnu - Kėkštuose vietovardis buvo užfiksuotas ir nurodytas Kėkštų adresu (V.V.).

Š. VK, 1986.

KYVAIČIAI
(TVERŲ SENIŪNIJA)

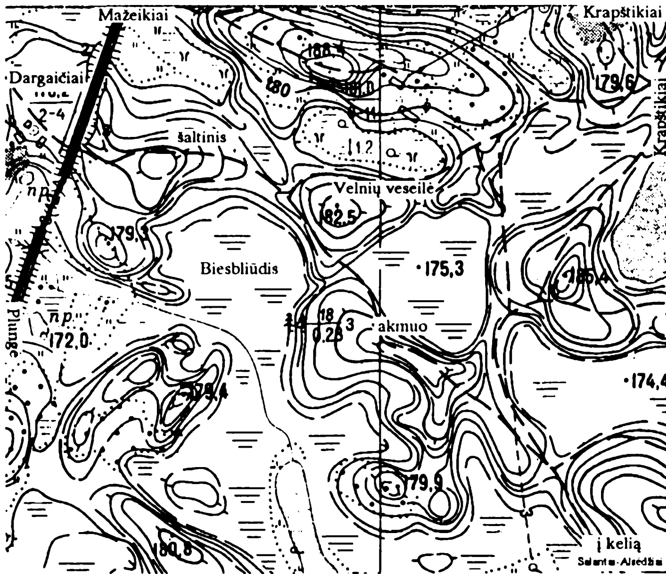
241. BOBKALNIS. Vieta nežinoma.

Š. VK, 1986.

KRAPŠTIKIAI
(ALSĖDŽIŲ SENIŪNIJA)

242a. BIESBLIŪDŽIO PELKĖ - 850 m. į ŠR nuo kelių Mažeikiai-Plungė ir Plateliai-Alsėdžiai kryžkelės, apie 200 m į R nuo pirmojo kelio, apie 250 m į Š nuo Lydekinio ež., Skirpsčių miške. Tai didelė, pusrutulio formos, su "išėjimu" į P, 170 m ilg. (R-V) pelkė. Į R nuo Biesbliūdžio, Dalenkų vietovėje, prie kelio ("Karališkojo"), jungiančio plentą Plungė-Mažeikiai su keliu Plateliai-Alsėdžiai, gulėjo nedidelis *akmuo* su "Bieso pėda", kuri priminė karvės kanopos atspaudą. Akmuo suskaldytas prieš Antrąjį pasaulinį karą.

Š. V.V.

Pav. 221. Skirpsčių-Krapštikių miško Biesblūdis, Velnių veseilės kalva, buvusi akmens su Bieso pėda vieta, Vaitkaus šaltinis

242b. KALVA VELNIŲ VESEILĖ - į ŠR nuo Biesbliūdžio, šiek tiek pailga R-V kryptimi, apie 90 m ilg., 70 m pl., kelių metrų aukščio. Tai tariama "velnių buveinė". Vietos pavadinimas Velnių veseilė kilo dėl vėjų, kurie labai ūždavo, sukdami kalvos medžių viršūnes.

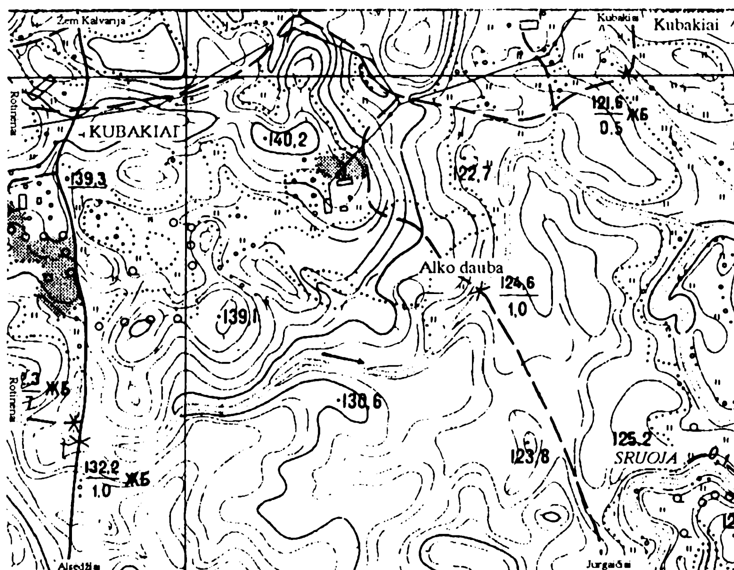
Š. V.V.

242c. VAITKAUS ŠALTINIS - į Š nuo Biesbliūdžio, Š "Karališkojo" kelio pusėje. Tikima vandens nepaprastomis ypatybėmis (jis geriamas, juo prausiamos akys). Sakoma, jog tai esąs "Gyvybės vanduo".

Š. V.V.

KUBAKIAI
(ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

243. ALKO DAUBA - apie 400 m į R nuo senojo kelio Alsėdžiai-Žem.Kalvarija, apie 220 m į V nuo Sruojos upės, jos slėnio atkalnėje. Dauba - nedidelė, maždaug 80 m skr. lomelė, apaugusi krūmais ir alksniais. Čia gulėjo didelis *akmuo* su Velnio (bieso) pėda. Buvo manoma, kad jis - senovės laikų aukuras (LTR 6309(326). Akmuo suskaldytas pokario metais, statant kolūkio tvartus. A.Rajeckienė Kubakių kaime 1986 m. užfiksavo Alkos kalno vietovardį ir pažymėjo, kad "kalnas garsus tuo, kad jame yra

Pav. 222. Kubakių Alko dauba

akmuo su "bieso" pėda" (VK). 1995 m. buvo išlikęs tik Alko daubos vietovardis, vietos žmonės nurodė, kad čia gulėjo akmuo su "bieso" pėda. Tad *Alkos kalnu*, galimas daiktas, buvo vadinama apie 220 m į ŠV nuo Alko daubos ir 250 m į R nuo senojo kelio Alsėdžiai-Žem.Kalvarija esanti kiek aukštesnė už aplinkines, apie 120 m skr. ir kelių metrų aukščio ilgai arta pakiluma (ar įsivėlė kraštotyrininkės klaida, ir vietoje Alko daubos užfiksuotas Alkos kalno vietovardis ?). Maždaug 1 km į P-PV už bevardžio upelio, kairiojo Sruojos intako - vadinamas Rotinėnų Pilies kalnas (piliakalniams būdingus požymius, manoma, sunaikino pokario metų melioracija).

Š. LTR 6309(326); VK, 1986; V.V.

KULIAI

Švenčiausios Dievo Motinos paveikslas bažnyčioje (Bochnios, Lenkijoje, stebuklingo paveikslo kopija) laikomas stebuklingu. Plungės dvarininkė O.Parvaniūtė-Oleknavičienė sunkiai sirgo akių liga, negalėjo matyti, padarė įžadus prie Kulių Dievo Motinos paveikslo, ir 1693 09 28 pasveiko. Salantų kunigas klebonas Laurinavičius Pašilskis apako - ant akių užaugo gyvos mėsos, ir gydytojai atsisakė jam padėti. Tada jis susapnavo jaunuolį su uždegta žvake rankoje, kuris kartojo: "*Ad Kul, non procul* (į Kulius netoli)". Kunigas atvyko į Kulius, padarė įžadus ir netrukus atgavo regėjimą. Tai įvykę 1708 05 09. Paveikslas 1793 m. jau buvo plačiai žinomas. "Apylinkės žmonės

įsitikinę, kad prie šio paveikslo Marija išklauso jų prašymų", ypač daug žmonių sutraukia per Škaplierinės atlaidus (susirinkdavę apie 20 000 žmonių; Vaišnora J., 1958). Be to, bažnyčios šventoriuje būta koplytėlių su dviem - Jėzaus ir Marijos stebuklingomis statulomis (Kviklys B., 1991).

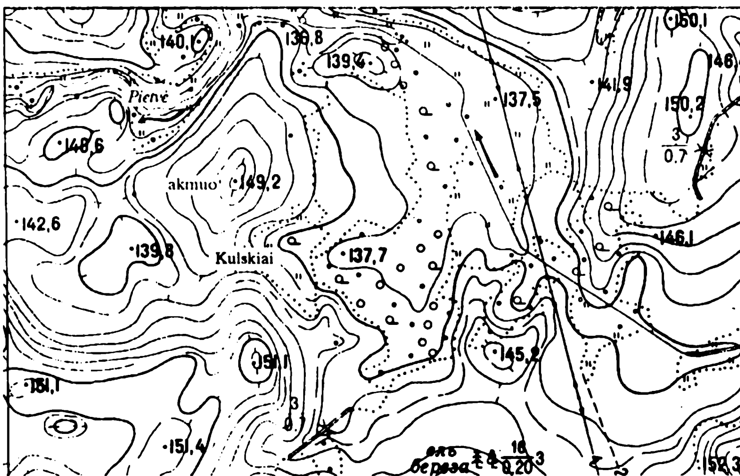
L. Kviklys B., 1991, 4/340-341; Vaišnora J., 1958, 367-368.

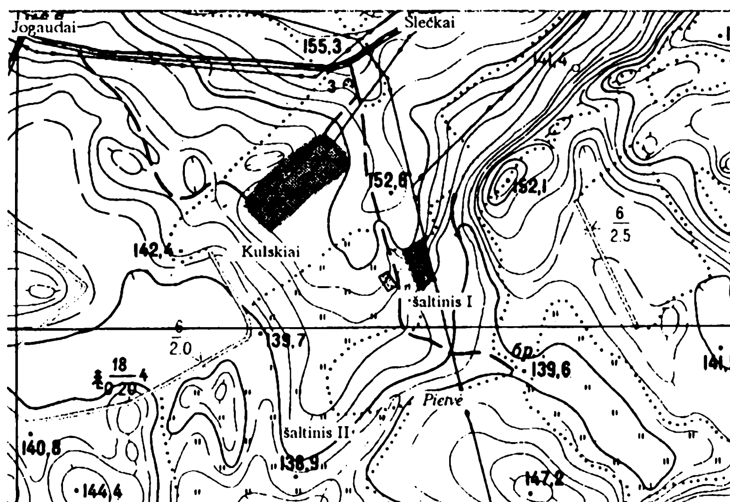
Pav. 224. Kulskių akmuo. Aut. nuotr., 1996

KULSKIAI
(PAUKŠTAKIŲ SENIŪNIJA)

244a. VELNIO AKMUO - apie 850 m į PR nuo kelio Šlečkai-Lazdeniai, apie 530 m į PV nuo Z.Vasiliausko sodybos, 90 m į PR nuo Pietvės kairiojo kranto, didelės kalvos viršuje, apie 10 m į V nuo aukščiausios jos vietos. Akmuo - raudonas stambiagrūdis granitas, netaisyklingo keturkampio, ištęsto Š-P kryptimi formos, maždaug 3,4x2,9 m dydžio, 1,6 m aukščio (P) ir 90 cm (Š). Š akmens dalyje, nuolaidžioje plokštumoje - maždaug 90x70 cm dydžio, iki 12 cm gylio įduba-"krasė". Sakoma, kad akmuo yra su Velnio pėda, bet vienintelis įdubimas, kuris primena "pėdas" - aukščiausioje akmens vietoje, maždaug 15 cm skr. natūralus ištrupėjimas. Padav. Velnias bėgo ir akmenyje įmynė pėdą.

Pav. 223. Kulskių akmuo su Velnio pėda

Pav 225. Kulskių šaltiniai

Š. V.V.

244b. ŠALTINIS I - apie 60 m į V nuo Pietvės deš. kranto, apie 25 m į Š nuo Vasiliauskų gyvenamojo namo, senkelio griovoje. Į šaltinį įleistas betoninis žiedas. Šio šaltinio vandens sustodavo senuoju keliu iš Plungės į Alsėdžius važiuodami žmonės. Vanduo gydo akis.

Pav. 226. Kulskių šaltinis I. Aut. nuotr., 1996

Š. V.V.

244c. ŠALTINIS II - apie 100 m į PV nuo Vasiliauskų gyvenamojo namo, deš. Pietvės krante. Pastaraisiais metais šio šaltinio vandens dar atvažiuodavo vienos iš čia kilusios senutės dukra. Senutė tikėjo, jog jai nuo sąnarių ligos padės tik šitas "Gyvybės vanduo"

Š. V.V.

LABARDŽIAI
(TVERŲ SENIŪNIJA)

245. ŠALTINIS LAUMĖS PAKAUŠIS - į R nuo kaimo, Gervės pievose. Pavadinimo kilmė nežinoma.

Š. LŽV (O. KAČERGIENĖ, 1937).

246. MIŠKAS ALKAS kaime nurodomas kaip "birštva", vadinama Alku.

L. AL, 10 (NR.172); BŪGA K., 1924, 58.

LENKAIČIAI
(ŽLIBINŲ SENIŪNIJA)

247a. MIŠKAS GOJUS - į R nuo Medingėnų, tarp Lenkaičių ir Akmenskinės kaimų, iš P riboja Gedikos upelis. Išlikę daug ąžuolų, P pakraštyje augo garsus Lenkaičių ąžuolas (Nr.247b). Apie 400 m į Š nuo Gojaus - Akmenskinės vėlyvojo geležies amžiaus kapinynas ir senovės gyvenvietė (*Ar-781*).

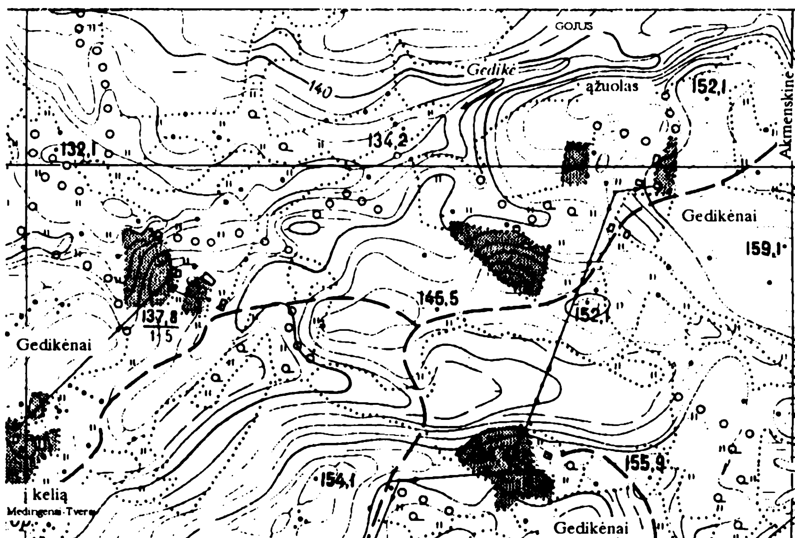
Š. KPA, 110; LTR 4869/350 (DIDELIS GOJUS AUGO); L. ŠIDIŠKIS T., 1995, 4

247b. ĄŽUOLAS augo Gojaus P pakraštyje, kairiajame Gedikos up. krante, į Š nuo Lenkaičių dvarvietės. Ąžuolo būta labai seno, jis galbūt turėjo apie 1000 m. Medis buvo apie 9 m apimties, išpuvusiu vidumi, rašoma, kad ten galėjo sueiti 15 suaugusių vyrų. Dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą ąžuolą kažkas buvo padegęs, jis apie mėnesį degė. Nurodoma, kad apie jį žinoma daug padavimų, bet jie neskelbiami. "*Padavimai jį riša su senosios lietuvių tikybos kultu*" (B.Kviklys, 1991).

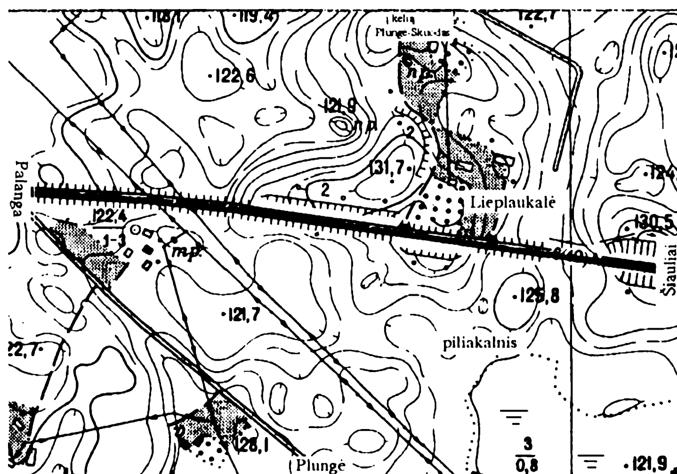
Š. KPA, 110; V.V. L. KVIKLYS B., 1991, 4/103,125; NAUJOJI ROMUVA, 1938 NR.22-24, 530 (NUOTR.).

LIEPLAUKALĖ
(BABRUNGO SENIŪNIJA)

248. PILIAKALNIS (*Ar-774*). PADAV. A. Čia buvo kūrenama šventoji (kitų manymu-amžinoji) ugnis (Kumšlytis L., 1934). B. Nuo kalno pas žmogų į jaują ateidavo ponaitis (VAK).

Pav. 227. Gedikėnų ąžuolo buvusi vieta, Lenkaičių Gojaus miškas

Pav. 228. Lieplaukalės piliakalnis

Š. VAK 35/177. L. Kumšlytis L., 1934, 187; Kviklys B., 1991, 4/78.

LOPAIČIAI
(TVERŲ SENIŪNIJA)

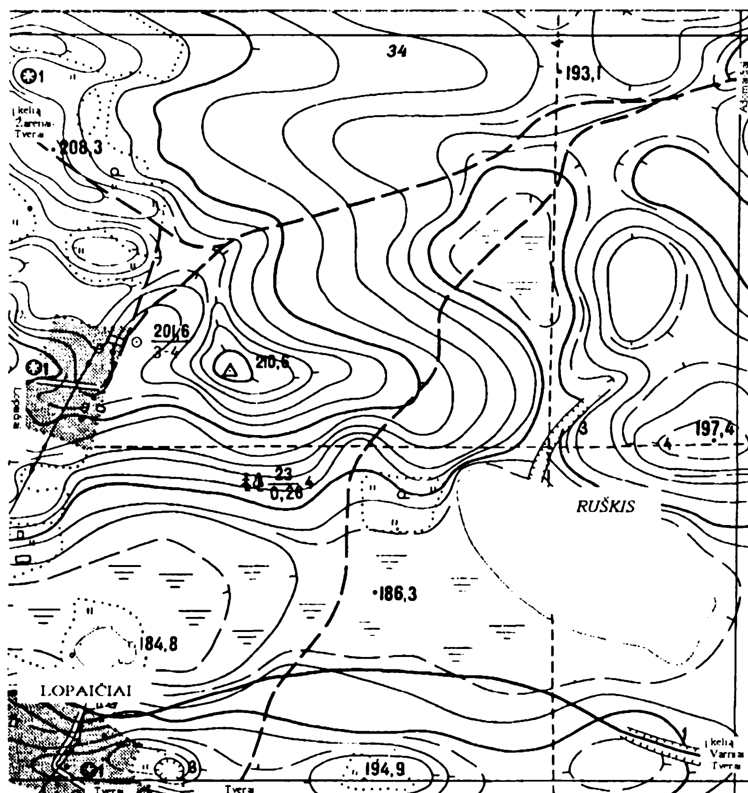
249. RUŠKIO EŽERAS - Lopaičių miško kv.Nr.34-35, 8 ha ploto. PADAV. Sekmadienį apie 12 valandą žmogus žvejojo, perėjo rąstu į salaitę. Po kiek laiko norėjo grįžti, žiūri - ant rąsto velnias stovi ir į jį žiūri, dvokia siera. Žmogus apmirė, rankos nebekilo. Tiktai kada suskambo varpai sumai, jis persižegnojo, ir velnias dingo. Po savaitės žmogus čia atėjo su draugu, kuris netikėjo, kad ežere gali kas nors vaidentis. Jiedu tuo pačiu laiku, kaip aną kartą, pamatė vienoje vietoje iš ežero išnirusią baltą moterį, kuri buvo "daugiau šešėlis, plaukai išsidraikę, veidas baisus" (LTR 4724/405). Ežero vandenį vietos gyventojai vartoja gydymui: jis gydo nuo nervų sutrikimų, išbėrimų, nutukimo, juo plaunant galvą, išnyksta pleiskanos, geriant gydomi vidurių negalavimai (Bumblauskas P., 1933). Vieta mėgiama vietos žmonių, dar prieš Antrąjį pasaulinį karą buvo paruošta aikštelė stovykloms įrengti. Apie 1 km į PR - Lopaičių piliakalnis (*Ar-802*).

Š. LTR 4724/405. L. Bumblauskas P., 1933.

MAČIŪKIAI
(PLATELIŲ SENIŪNIJA)

250. ALKOS KALNAS - Mačiūkių miško viduryje, prie Maccikienės pelkės V krašto. Kalnas - apie 80 arų ploto, 15 m aukščio iš V pusės, kiti šlaitai nestatūs. Alkos kalnu kalvą XX a. vadino jau vien senoji karta.

Š. Mickevičius J., 1985, 43; VK, 1935.

Pav. 229. Lopaičių miško Ruškio ežeras

MAKŠČIAI
(ALSĖDŽIŲ SENIŪNIJA)

251. ALKOS KALNELIS - per 1 km į V nuo kelio Alsėdžiai-Raišaičiai, apie 800 m į PV nuo kelio Plateliai-Alsėdžiai, PV lauko keliuko pusėje, į R nuo kanalizuoto Alkupio kairiojo kranto, 100 m į ŠV nuo vadinamojo Makščių Piliakalnio. Kalnas - 180 m ilg. (ŠV-PR), 80 m pl. (ŠR-PV), apie 8-10 m aukščio, aukštesne PR dalimi (165,7 m virš j.l.), apaugęs medžiais.

Š. VK, 1985 (Markčiai); V.V.

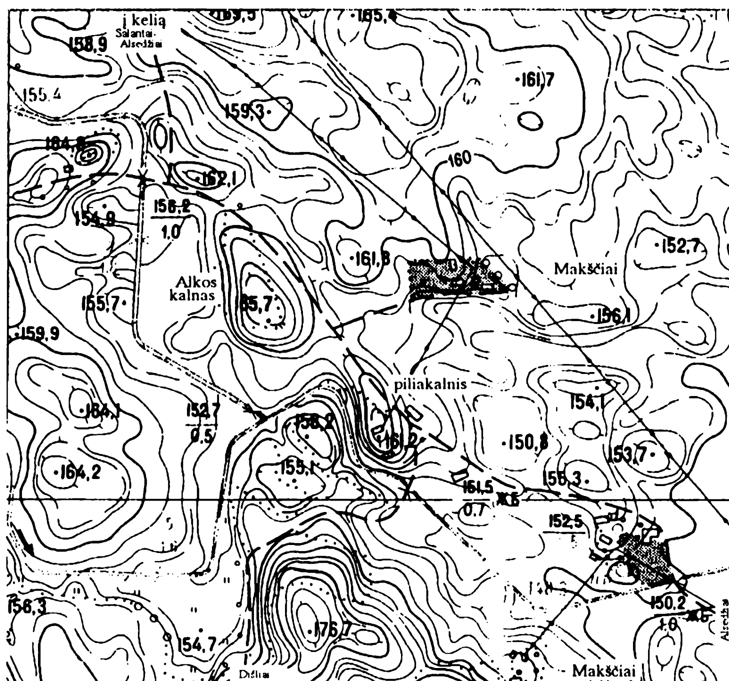
MEDSĖDŽIAI
(PLATELIŲ SENIŪNIJA)

252. ŠVENTORKALNIS - 260 m į R nuo kelio Plateliai-Užpelkiai, 200 m į ŠR nuo M. Stunčienės sodybos. Kalnas - 100 m ilg. (ŠV-PR), 40 cm pl., iki 12 m aukščio. Padav. Ant kalno stovėjo bažnyčia, rasta molinių šventųjų statulėlių (žr. pav. 231).

Š. V.V.

ŠATRIJOS KALNAS nurodomas prie kelio Plateliai-Užpelkiai, 1 ha ploto.

Š. LŽV (J. Ausiukaitis, 1935).

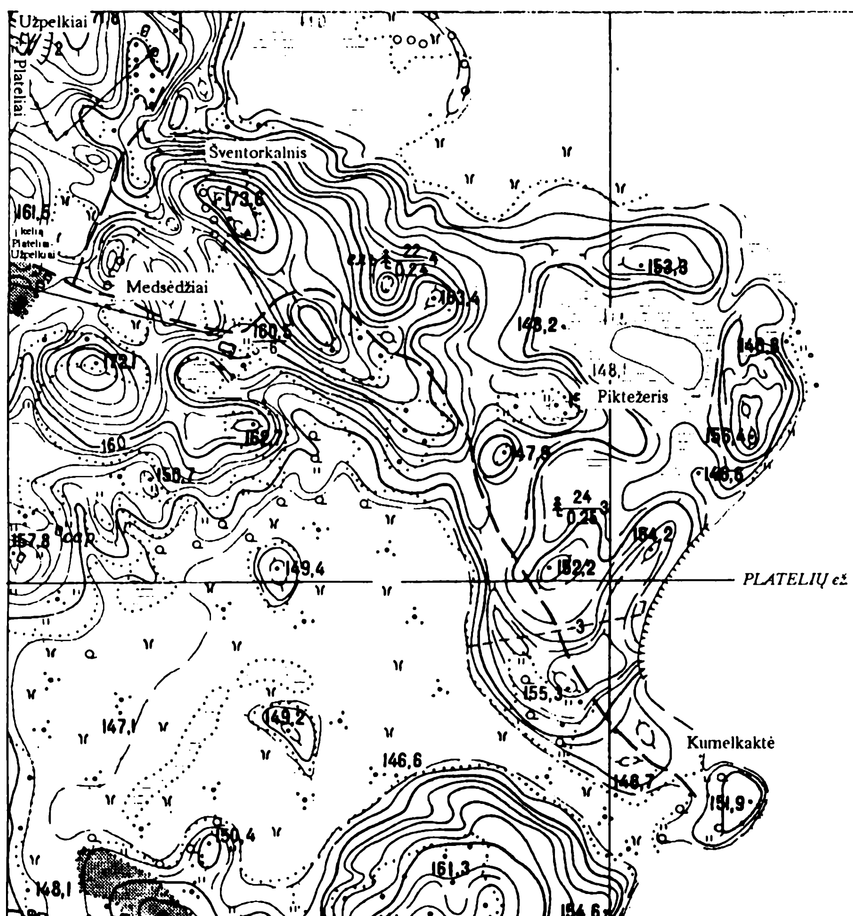
Pav. 230. Makščių Alkos kalnas

MIKYTAI
(PLATELIŲ SENIŪNIJA)

PADAV. Kaime gyveno didikas Mikyta. Jis vasarą važinėdavo šešiais baltais arkliais su rogėmis, turėjo 6 dukteris, kurios per marą mirė ir buvo ant vieno kalno palaidotos.

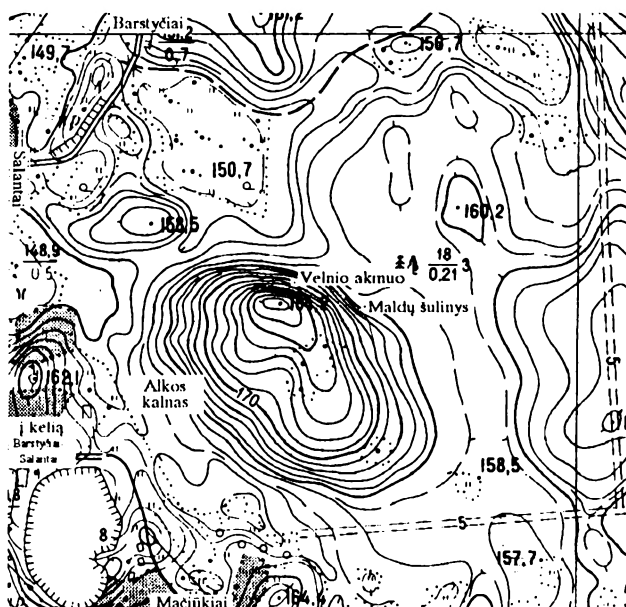
Š. VUB F213-137/29. L. ŠLEINYS A., 1970, 3.

253a. ALKOS, AUKOS KALNAS (*alkakalnis Ar-794*) - apie 200 m į PR nuo kelio Barstyčiai-Salantai, Mikytų Eglyne. Kalnas daugiau kaip 120 m ilg. (Š-R), 20-30 m pl. PADAV. A. Pasakojama, kad ant kalno buvo dievų "maldykla", kurią prarijo žemė (VAK). B. Kalną supylė švedai, čia buvo urvai (kitų manymu-sandėliai), kur įkišus kartį skambėdavo (1994 m. LR KPI). C. Buvo sakoma, kad ant kalno giedojo gaidys (1994 m. LR KPI). D. Ant kalno girdėdavo ožį kriokiant ("*Mikytų kalne uožys kriuok*", "*Ožys taip sukriokė, kad visa žemė sudrebėjo*" - 1994 m. LR KPI). E. Kada prancūzai buvo apsistoję Mikytuose, ten turėjo virtuvę. Virė valgyti, bet pritrūko druskos. Vienas kareivis nuėjo į Alkos kalną ir parsinešė druskos kepurėje prisipylęs (1994 m. LR KPI). Kiti pasakoja, kad kaime senai ligotai moteriai reikėdavę druskos, jai kareivis (ar sūnus) nuo kalno parnešdavo ("*daug, sako, navaliosem, kiek ten druskos yr*"). Kareivis kartą pasisiūlė moteriškei parodyti vietą, kur kalne druskos jis radęs, bet ta atsisakė, nes tuomet ji pasveiksianti ir iš čia

Pav 231. Medsėdžių Šventorkalnis, Platelių ežero Kumelkaktė, Šeirės miško Pikteželis

turėsianti išvažiuoti (LTR 4061/75; AP; padavimas apie druską siejamas ir su Velnio akmeniu kalno šlaite - Mickevičius J., 1985). F. Senovėje čia gyveno karžygys Mikita, čia ant kalno buvo ginamasi nuo priešų (VAK). G. Šabos naktį Velnias, atnešęs ant kalno, mesdavo žydą (Šliavas J., 1978). H. Kaimo bernai juokaudami pro rato stebulės skylę šaukdavo kalno pusėn: "Velniau, kur tu, atsiliepk". Velnias atsiliepdavo: "Ūūū". (Šliavas J., 1978) I. Naktį pro kalną žmonės vengdavo važiuoti, bijodami susitikti velnią. Tačiau vienas išgėręs žmogus, iš Platelių į Kruopius važiuodamas, nutarė važiuoti pro kalną. Čia išgirdo ožio bliovimą, po to pamatė patį ožį, kuris taikėsi įšokti į vežimą. Žmogus išsigandęs ėmė ožį žegnoti, tas kurį laiką dar lakstė aplink vežimą, bet neįšoko. Išsiblaivęs žmogus prisiekė pro kalną naktį daugiau nevažinėti (ŽNP). J. Kada ant kalno ėmė rodytis žmonėms ožys, šie, jau bijodami važiuoti pro Alkos kalną, paprašė kunigo švęstu vandeniu kalną pašventinti, tai kunigas ir į Velnio akmens duobelę to vandens pripylė.

Pav. 232. Mikytų Alkos kalnas, Velnio akmuo, Maldų šulinys

Pav. 233. Mikytų Alkos kalnas. Aut. nuotr., 1994

Nuo to laiko Velnias "atsižadėjo" akmens ir iš viso šios vietos (ŽNP). K. Piemuo, beganydamas Alkos kalno papėdėje, prie Didžiosios Alkos pelkės sutiko mažą berniuką, kuris pažadėjo duoti pinigų ir nusivedė piemenį į salelę, kur parodė skrynią pinigų. Tačiau piemuo bijojo pasiimti (AP). Senovėje paprasti žmonės neturėjo teisės ant kalno užlipti (Šleinys A., 1970). Prieš lietų, blogą orą nuo kalno pradeda rūkti garai. Virš kalno matydavo miglas, rūką ("*Ka lytus ar migla, ar žeima, ar speigs, ar rūkas, saulė kap jau užein, gražus oras, ka garou, vis kalns garou, pilna garo yr. Rytą nustoja garavims. Užej tyla, užeij speig, garo yr, nepermatomai garo, taip rodos, kas dega, kas lija kuom*" - LTR 4061/75). Apylinkėje žinomas keiksmas "*Kaip Alkos oželis*" (=kaip velnias; V.V.). 1971 m. archeologiniai kalno tyrinėjimai (vad. V.Urbanavičius) rezultatų nedavė. Š Alkos kalno šlaite Velnio akmuo su Velnio "pėda" ar "pasaga". R pašlaitėje - vadinama "Maldų šulinys". Iš Š-ŠR Alkos kalną supa Didžioji ir mažoji *Alkos pelkės*, apie 3-4 ha ploto. Apie 1 km į ŠV - Mikytų piliakalnis (*Ar-971*).

Š. 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/4-6,21-22; 1971 m. V.Urbanavičius tyr., AS 351/

17; AP (A. Kubilius, 1961 05 25); LTR 4061/75; 4649/114; LŽV (V. Jonauskienė, 1935); Mickevičius J., 1985, 42-43; Šliavas J., 1978, 72; VAK 20/38; ? VK, 1973 (Kipšo kalnelis); ŽNP moksl.archyvas. L. AL, 5(Nr.51); Šleinys A., 1970, 3.

253b. VELNIO AKMUO (*mitologinis akmuo Ar-795*) - Alkos kalno Š šlaite. Akm.- pilkas, 3,6 m ilg., apie 3 m pl., h= 4 m (Š). ŠR akmens dalyje du įdubimai - "pėda" su kulniuku (iš viso 30 cm ilg., 7-12 cm pl., 3 cm gylio). J.Šliavo nuomone, kairės kojos (Šliavas J., 1978). J.Mickevičius rašo, kad gyventojai nemėgo Bėso pėdos, todėl piemenys, ganydami eglyne, akmenimis išmušė Bėso pėdą - metant akmenį į didelį akmenį, labai įdomu klausytis. Tad akmens viršuje matyti keli lyg kumščio įspaudai (Mickevičius J., 1985). Padav. A. Ant akmens senovėje buvo deginamos aukos (VAK). B. Pėdą iškalė švedai, kurie gyveno ant kalno (1994 m. LR KPI). C. Manoma, kad Velnias bėgo ir įmynė akmenyje pėdą (kiti pėdą laiko "beždžionės" įminta - 1994 m. LR KPI; treti pasakoja, kad akmenys buvo minkšti ir pėdą (dvi pėdas) įmynė Laumė - LTR 4649/115). Sakoma, kad tai esanti arklio pėda ir "padkava". D. Velnias akmenį nešė ant bažnyčios, pats atsirėmė į akmenį ir paliko pėdos atspaudą (kitą kartą pasakota, kad Velnias nešė į Alkos kalno šventyklą duris iš Salantų bažnyčios, bet sugiedojo gaidžiai, jis metė duris, šoko ant akmens ir tada paliko pėdą. - VK). Velnias ritino akmenį, nes norėjo sugriauti ant kalno stovėjusią bažnyčią. Jis užritino akmenį, sugriovė bažnyčią, ir tas akmuo pariedėjo tolėliau nuo kalno (VUB F213-137/16). E. Velnias, tupėdamas ant akmens, paliko pėdą. O dabar, šventą dieną per sumą, vienam atėjus galima ant akmens pamatyti tupintį Velnią. Reikia tik vienam eiti ir apie tai niekam nesakyti (ŽNP). F. Žmonės, bijodami važiuoti pro Alkos kalną, paprašė kunigo švęstu vandeniu kalną pašventinti, jis ir į akmens duobelę to vandens pripylė. Nuo to laiko Velnias "atsižadėjo" akmens (ŽNP). Kiti pasakoja, kad ant kalno buvo "šventovė", o atkalnėje gulėjo akmuo. Kartą į šventovę įsimetęs velnias, ir kai "šventikai" velnią vijo, tas bėgdamas akmenyje įmynė pėdą (VUB F213-137/17). G. Platelių saloje švedų karalienė

Pav. 234. Mikytų akmuo ant Alkos kalno. Aut. nuotr., 1994

Pav. 235. Mikytų akmens "pėda". Aut. nuotr., 1994

burtininkė po akmeniu paslėpė vieną statinaitę aukso (LTR 4649/115; kitų manymu - po akmeniu paslėpti milžinų turtai - VUB F213-137/15). H. Ant akmens sėdėdavo žynys, jis ir vaikščiodavo kalno pašlaite (Šliavas J., 1978). J. Akmuo siejamas su druskos ieškojimu ant kalno. Kareivis, pasiėmęs kastuvą, priėjo prie kalno, kai tik palipo į kalną - tuoj numirė. Buvo sakoma, kad kareivis ant akmens druską tebesvarsto (kartais ūkanotą dieną ant akmens būdavo matomas žmogus, kuris užsidėjęs ant pečių naščius su dviem kibirais, linguodavo į vieną ir į kitą pusę. - Mickevičius J., 1985). K. Iš akmens vėlyvais vakarais arba kartais naktį iššokdavo ugnis (Mickevičius J., 1985). L. Kartą Mikytų bernas, grįždamas iš Eglyno, ant akmens pamatė pypkę berūkantį senį. Prisiartinęs bernas užkalbino senį, bet tas išnyko, jo vietoje liko tik šuns mėšlas (Mickevičius J., 1985). "*Pėda žmones ilgus laikus bauginusi*" (Kubilius A., 1961). 1971 m. tiriant akmens aplinką (vad. V.Urbanavičius), kultūrinio sluoksnio neaptikta. Po šiuo akmeniu buvo įsikūręs urve ir kelerius metus gyveno atsiskyrėlis beprotis.

Š. 1994 M. LR KPI ŽV., AS 2223/22-23; 1971 M. V.URBANAVIČIUS TYR., AS 351/15-17; LTR 3950/227(KAI AKMENYS BUVO MINKŠTI, BĖGĘS VELNIAS PRO ŠALĮ IR UŽLIPĘS ANT AKMENS); 4061/75; 4059/8; 4649/115 (DVI PIEDOS AKMENY LAUMĖS); 4925/155 (MYKYTŲ MEDĖJE [...] STOVI AKMUO SU GYVULIO PĖDA); MICKEVIČIUS J., 1985, 55-56; ŠLIAVAS J., 1978, 72; VAK 20/38; VK, 1985; VUB F213-137: 15,16,17; ŽNP MOKSL.ARCHYVAS. L. KUBILIUS A., 1961; PA, 76 (NR.163; AKMUO SU LAUMĖS PĖDA); VAITKEVIČIUS V., 1992, 3.

Pav. 236. Mikytų Alkos kalno "Maldų šulinys". Aut. nuotr., 1992

253c. MALDŲ ŠULINYS, APIEROS, AUKŲ ŠULINYS - Alkos kalno R pusėje, pašlaitėje, nedidelė, maždaug 2 m skr., iki 50 cm gylio piltuvėlio formos duobė, išdėta akmenėliais (J.Šliavas nurodo pailgą, apie 4 m ilg., 3,5 m pl. plotą, išgrįstą akmenimis, jame - apie 1 m skr. išgrįstą labai lėkštą duobę. - Šliavas J., 1978). PADAV. A. Tais laikais, kada dar nežinota apie bažnyčias, Dievą ("tikrąjį"), čia buvo aukojamos visokios aukos, gyvuliai. Sakoma, kad senovėje žmonės išsikasė šią duobę ir čia mesdavo aukas - avis, aukso. Tam, kad paskui tų aukų niekas nepaimtų, žmonės duobę užmetė akmenimis (1994 m. LR KPI). "*Anksčiau, kai lietuviai buvo stabmeldžiai, ant to kalno buvo šuliniai. Į tuos šulinius žmonės mesdavo brangenybes*" (VUB F213-137/17). "*Žmonės pasakoja, kad į tą šulinį mesdavo seniau įvairias brangenybes*" (LŽV). B. Senovėje čia buvo šulinys, kuriame apiplautus mirusiuosius nešdavo į Alkos kalną deginti (Šliavas J., 1978). Sakoma, šioje daubelėje - "šulinyje" buvo druskos (V.V.). 1971 m. archeologiniai vietos tyrinėjimai rezultatų nedavė.

Š. 1994 M. LR KPI ŽV., AS 2223/22-23; 1971 M. V.URBANAVIČIUS TYR., AS 351/17-18; LŽV (V. JONAUSKIENĖ, 1935); ŠLIAVAS J., 1978, 72; VUB F213-137/17. L. AL, 5(NR.51); ALSEIKAITĖ-GIMBUTIENĖ M., 1943, 69; LAM, 185 (MIKYTAI); MLTE, 1/47; VAITKEVIČIUS V., 1992, 3.

NARUČIAI
(ŽLIBINŲ SENIŪNIJA)

254. KIPŠADAUBIS - apie 500 m nuo Lieplaukės-Plungės kelio, pieva - 7 ha ploto. PADAV. Čia vaikščioja žiburiukai.

Š. LŽV (E. EREMIENĖ, 1935).

NAUSODIS
(NAUSODŽIO SENIŪNIJA)

255. PILIAKALNIS (*Ar-786*). PADAV. Čia buvo paslėpta aukso skrynia, auksinės žvakidės, senovės lietuvių kunigo karstas (Sakalas J., 1940; Ravickienė E., 1992). "*Viršuje labai gausu didelių ir mažų akmenų. Vieni - avino galvos, kiti - visai dideli. Mažesnieji jau surinkti ir sukrauti krūvon. Nežinau, kuriam tikslui didieji akmenys buvo sudėti eilėje ties šiaurės rytų ir pietų piliakalnio pakraščiais. Dauguma akmenų visai įkasti žemėje, matosi tik viršūnės*" (Kumšlytis L., 1934). L.Klimka mano, kad akmenys šiame kalnelyje siejosi su paleoastronominiais stebėjimais (Klimka L., 1984). Ūkininkas Astreikis, kasinėdamas piliakalnį, rado metalinį šalmą ir sidabrinę plokštelę.

Š. VAK 35/344. L. KLIMKA L., 1984; KUMŠLYTIS L., 1933; RAVICKIENĖ E., 1992, 49-51; SAKALAS J., 1940, 5.

NORGALVIAI
(RIETAVO SENIŪNIJA)

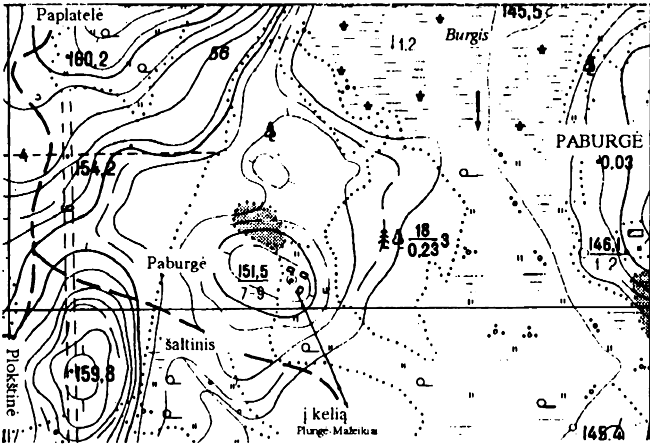
256. ŠVENTUPIS - Jūros upės kairysis intakas. Išteka į PV nuo Alko kaimo, pro Norgalvius (iš P) įteka į Jūrą, apie 5-6 km ilg.

L. RIETAVO APYLINKĖS, 1992, 434 (ŠVENTUPALIS (:UPIS)); VARDYNAS, 170 (ALKO K., ŠVENTUPALIS).

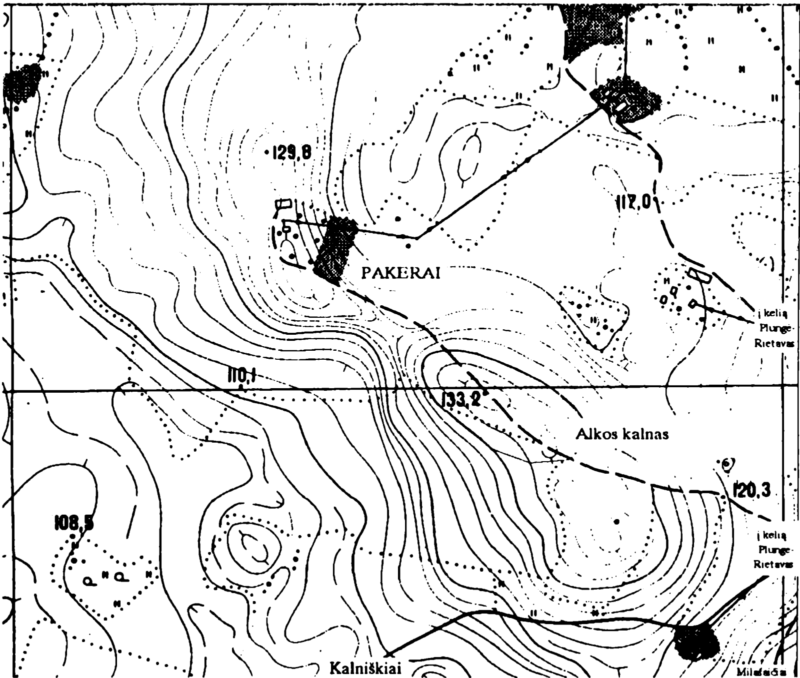
PABURGĖ
(PAUKŠTAKIŲ SENIŪNIJA)

257. KAZIMIERO ŠALTINIS - apie 700 m į ŠV nuo kaimo, apie 500 m į PV nuo bevardžio upelio, jungiančio Burgio ir Burgalio ežerus, prie Plokštinės miško kv.Nr.65 R pakraščio, į PV nuo miško kelio iš Paburgės į Plokštinės poilsiavietę, visada drėgnoje lomoje. Buvo sakoma, kad šio šaltinio vandeniu sveika praustis, plauti akis ("*sveks vondou*"). Arčiausiai gyvenusio žmogaus vardas buvo Kazimieras, iš čia kilo pavadinimas Kazimiero šaltinis.

Š. A.KUPRELYTĖS INFORM. 1995 M.; V.V.

Pav. 237. Paburgės Kazimiero šaltinis

Pav. 238. Pakerų Alkos, Alkės kalnas

PAEŽERĖS RŪDAIČIAI
(ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

258. AKMUO buvo kelio Gintališkė-Alsėdžiai P pusėje, į Š nuo P. Urbono sodybos. Sunaikintas. PADAV. Žmogus susapnavo, kad po akmeniu paslėpta aukso.

Š. V.V.

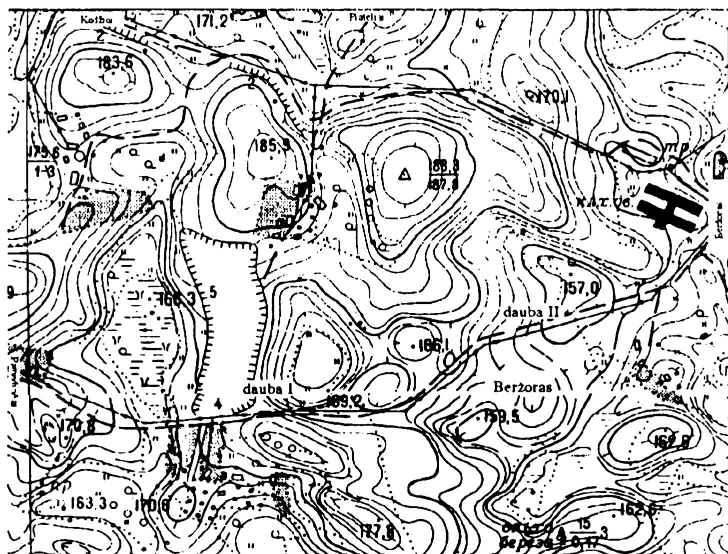
PAKERAI
(BABRUNGO SENIŪNIJA)

259. ALKOS, ALKŠĖS KALNAS (*alkakalnis IP-3043*) - į P nuo Pakerų, į V nuo Milašaičių, apie 700 m į V nuo kelio Plungė-Rietavas, apie 230 m į Š nuo kelio į Kalniškius, atsišakojančio iš kelio Plungė-Rietavas, apie 280 m į ŠV nuo Didžiosios Sruojos dešiniojo kranto. Kalnas - apie 420 m ilg. (ŠV-PR), 120-160 m pl., aukštesne ŠV dalimi (133,2 m virš j.l.), vidutinio statumo, apie 12-15 m aukščio šlaitais. Kalnas dominuoja apylinkėse. Į Š nuo Alkos, Alkšės kalno - Žaltakalnis. Alkšės vardu vadinamas dar apie 50 ha ploto miškas apie 600 m į PR nuo kalno.

Š. LŽV (M. BUTĖNAITĖ, 1935); L. ŠIDIŠKIS T., 1995, 5.

PAMEDINČIAI
(PLATELIŲ SENIŪNIJA)

260a. DAUBA I - 500 m į PV nuo Beržoro fermų pastatų, 280 m į P nuo lauko kelio Beržoras-Kadžiai, iš V ribojama karjero, iš P - lauko kelio Beržoras-Pamedinčiai. Dauba šiek tiek pailga ŠR-PV kryptimi, apie 70 m ilg., 60 m pl. (dugne), apie 8-10 m gylio. ŠV, Š, ŠR šlaitai nuolaidūs, PR -

Pav. 239. Pamedinčių daubos

Pav. 240. Pamedinčių dauba. D. Vaitkevičienės nuotr., 1996

aukščiausias - iki 15 m aukščio, PV - žemesnis, P - apaugęs miškeliu. V daubos šlaitas ariamas. P daubos dugno dalyje telkšo vanduo. Padav. A. Velykų rytą visi žmonės išėjo į bažnyčią, o vieni nuėjo į likusius tuščius namus vogti. Prisivogė, bet, vos tik įėjo į savo trobą, sodyba prasmego skradžiai žemę. Velykų naktį vandenyje matyti nuskendę namai. (LTR 4923/406). B. Velykų rytą žmonės kepė pyragus ir su visais pastatais prasmego, - "kad par tuokį šventį kepė pyragus" (V.V.)

Š. LTR 4923/406; V.V.

260b. DAUBA II - 100 m į PV nuo Beržoro fermų, 300 m į ŠR nuo pirmosios daubos, Š kelio Beržoras-Pamedinčiai pusėje. Dauba buvo užpilta žemėmis ir šiukšlėmis iš karvidžių. Jos P dalis nebeišsiskiria. Nepaliesta liko Š dalis su 2 ąžuolais šlaite ir bala dugne. Čia ir stačiausias - apie 12 m aukščio šlaitas. Pagal tai, kaip dauba atrodo (sausa ar šlapia) žmonės spėdavo, kokia bus vasara.

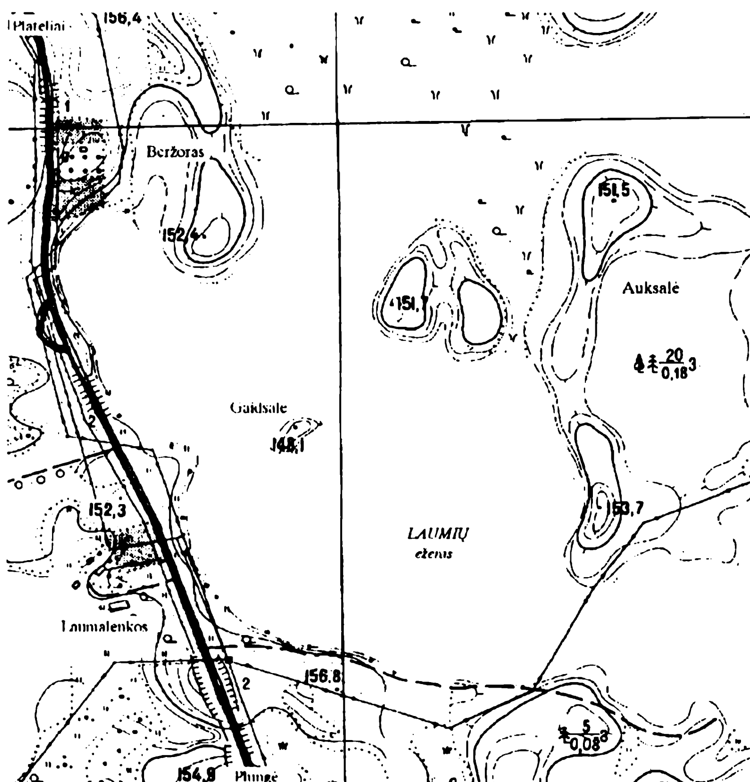
Š. V.V.

PLATELIŲ SENIŪNIJA

261. PIKTEŽERIS - apie 800 m į PR-R nuo kelio Plateliai-Dovainiai, apie 500 m į R nuo Medsėdžių k., apie 120 m nuo ŠV Platelių ež. kranto, Šeirių miške. Tai apie 1,5 ha ploto ežerėlis užpelkėjusiais krantais ("tuokia doubė, nė galo, nė krašto anas neturi, negal priet pri jo"), sakoma, požemyje jungiasi su Platelių ežeru. Padav. A. Gyveno žiauri karalienė, Velykų naktį ji išsiuntė šeimyną į bažnyčią, o pati kepė pyragus, kad nereikėtų jų duoti šeimynai. Pikta buvo karalienė ir gailėjo valgio. Parėjo šeimyna ir rado tik duobę vieną - karalienė paskendusi su visa pilimi. Tai buvo pono Dievo bausmė (LTR 4650/200). B. Kartą žmogus kasė pinigus, jis turėjo ten nusinešęs ir šventų dalykų - kad niekas nepavydėtų. Prie jo priėjo žmogus, sako: "Palik, nekask". Tas nepaklausė, tai kada parėjo, ėmė sirgti visi jo vaikai. Jis nuėjo pas kleboną, klebonas liepė jam iškastus pinigus įmesti į ežerą. Žmogus įmetė, nuo to laiko ten ėmė "baidyti". Iš to kilo ir Piktežerio pavadinimas (LTR 3950/239). Ežero gylį matavo linų rite, prisirišę sunkų daiktą, bet ežero dugno nepasiekė (LTR 6050/74). Prie Piktežerio iš V - Skarbo kalnas (skiria nuo Patelių ež.), netoliese - Pelkos duobė, apie 500 m į P nuo Piktežerio - Kumelkaktė (Nr. 270b) (žr. pav. 231).

Š. LTR 3950/239; 4650/200; 6050/74. L. Mickevičius J., 1940, 7; Vardynas, 124.

262. LAUMIŲ EŽERAS ir LAUMALENKOS - į PR nuo Beržoro, prie

Pav. 241. Beržoro-Laumalenkų Laumių ežeras (Platelių ež. įlanka), Gaidsalė

Laumių ežero, buvo Laumalenkos kaimas (vienoje iš jo sodybų-Beržoro girininkija). PADAV. "*Dėl tuo Laumalinkas tos pramane, kad laumės*

Pav. 242. Laumalenkų Gaidsalė. D. Vaitkevičienės nuotr., 1996

liubontias vakščiout tėn" (vaidendavosi laumės - LTR 4932/368). *Laumių ežeras* - Platelių ežero dalis-užutėkis (dokumentuose minimas 1585 m. - *ozero Lovmy*, 1598 m. - *ieziora Lowmio*). PADAV. A. Prie ežero laumės velėdavo skalbinius "*tikš-takš-tikš-takš*" (LTR 4932/368). B. Rytais ežeras skendėdavo rūkuose, iš jų išnirdavo laumė ilgomis kasomis, apsisiautusi žaliu šydu. Sakoma, kad ji naktį daug dirbdavo, iš vieno ežero plaukiodavo į kitą upeliukais ir rinkdavo pamerktus prie sodybų skalbinius. Tuos skalbinius plaudavo ežere. Švarius juos vėl džiaudavo prie sodybų. Paskui laumė šukuodavo

salose savo ilgus plaukus (Ravickienė E., 1975). Laumių ežere yra *Gaidsalė, arba Gaidiniukas*, apie 0,17 ha ploto. PADAV. A. Seniau Laumalenkų gyventojas Pilipavičius pavasarį valtimi nugabendavo į šią salą vištas, kad jos neitų į daržus ir į javus. Nuo to sala gavo savo vardą (Mickevičius J., 1940). B. Saloje ponai baliams pjaudavo gaidžius (LTR 4652/96). C. Čia giedodavo gaidys, bet niekas jo negalėdavo rasti.

Š. LTR 4652: 96,103; 4923/368; ŽNP MOKSL. ARCHYVAS. L. MICKEVIČIUS J., 1940, 19; RAVICKIENĖ E., 1975.

263. KUNIGUPIS įteka į Platelių ežerą iš PV, palei Kreiviškės pusiasalį. Apie 2,5 km ilg., prasideda Sibirijos pelkėje, per ją iki ežero ir teka. PADAV. A. Vardas kilo dėl to, kad buvo kunigo žemėje (ŽNP). B. Pavadinimas kilo dėl to, kad upelio žiotyse pasirodydavo kunigas (Mickevičius J., 1940). C. Netoli upelio žiočių ežere žvejojantį žvejį sekmadienį, per sumą išgąsdino iškilusi "baisiausia babaisa" (V.V.).

Š. V.V.; ŽNP MOKSL. ARCHYVAS. L. MICKEVIČIUS J., 1940, 7; VARDYNAS, 83(KUNIGO UPELIS).

264. DAUBA (?) "ties Kurmaičiais"; neaišku, kokia vietovė. Užrašyta Kadžių k., Platelių apyl. PADAV. Čia ėjęs kelias, prie kelio stovėjo pirtis. Vieną šventą dieną per sumą pirtyje maudėsi žmonės ir juos "paskandino ta pirtis". Einant pro tą vietą šventą dieną, per sumą, galima girdėti šaukiant: "Meskit garą, meskit garą".

Š. LTR 3950/183.

PLATELIAI
(PLATELIŲ SENIŪNIJA)

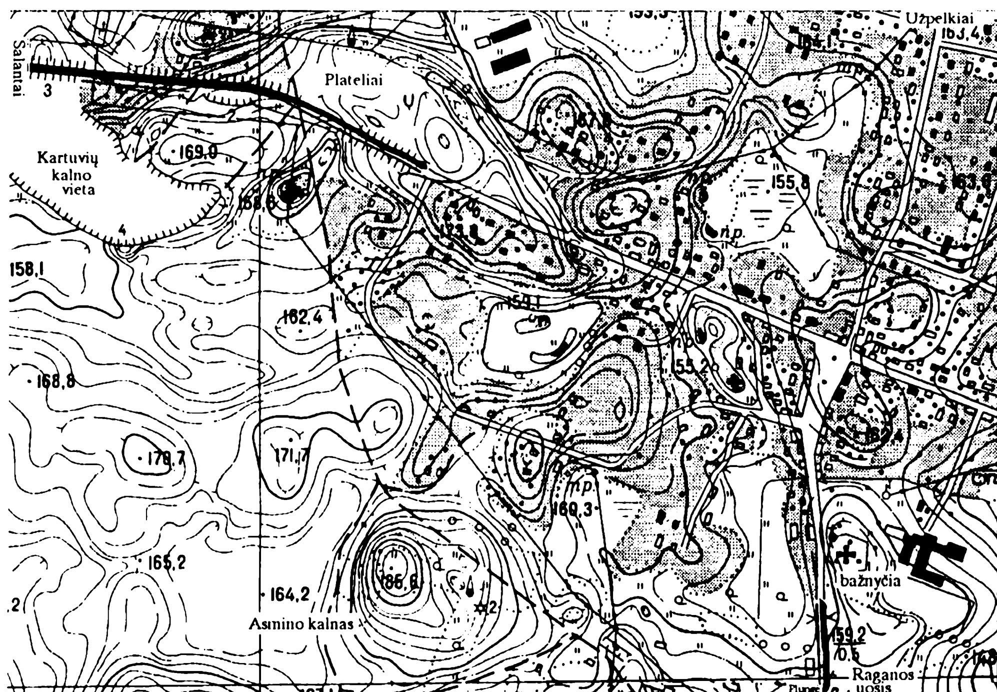
265. RAUDŲ KALNAS - 2 km į V nuo miestelio, 2 ha ploto. PADAV. "*Seniau yra tekę girdėti, kad tame kalne senovėj žmonės raudodavo - verkdavo*" (LŽV).

Š. LŽV (J. MICKEVIČIUS, 1935); L. MICKEVIČIUS J., 1940, 2.

266. ASMINO, JAZMINO KALNAS - apie 400 m į ŠV nuo kelio Beržoras-Plateliai, PV Platelių pakraštyje, apie 200 m į ŠV nuo Platelių gamybinio komplekso pastatų. Kalnas aukščiausias apylinkėje, apie 200 m ilg. (Š-P), apie 100 m pl. (R-V), viršuje yra ovalo formos, apie 50x60 m dydžio aikštelė. Kalno šlaitai iš V, ŠV - statūs, apie 12-15 m aukščio, kiti nuolaidūs. PADAV. Ant kalno senovėje buvo bažnyčia, kuri nuvirto nuo kalno. (Mickevičius J., 1985).

Š. LŽV (J. MICKEVIČIUS, 1935); MICKEVIČIUS J., 1985, 46-47.

267. KARTUVIŲ KALNAS - apie 500 m į V nuo miestelio, P kelio Plateliai- Gintališkė pusėje. Kalnas aukščiausias apylinkėse, buvo apie 1 ha ploto, dabar - beveik visas nukastas imant žvyrą. PADAV. A. Kalną išpylė milžinas, atnešęs smėlio iš pajūrio. B. Čia buvo kariami sukilėliai, baudžiauninkai, o kitiems žmonėms liepdavo atkalnėje stovėti ir žiūrėti. Kiti pasakoja, kad nusikaltusįjį pririšdavo prie stulpo ir paleisdavo nuo kalno. Taip buvo užmušami žmonės. Esą dar buvo matyti ir ąžuolinių stulpų liekanų

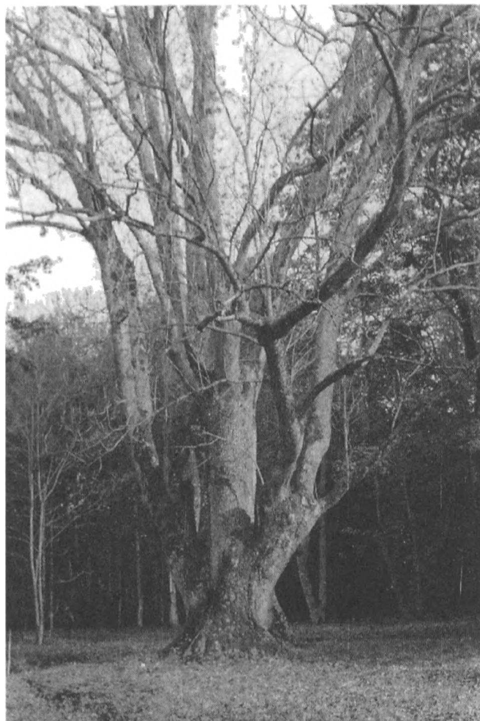

Pav. 243. Platelių Kartuvių kalno vieta, Asmino kalnas, Raganos uosis

(kartuvių ?). Buvo randama karstų liekanų. Iki Antrojo pasaulinio karo ant kalno buvo rengiamos gegužinės (LŽV).

Š. 1948 M. LII ŽV., AS 1/46-47; 1994 M. LR KPI ŽV., AS 2223/20; LTR 4652/87; 4649/20,34; 4923/367; 4925/218 (PAKARIUVĖS KALNAS), 415; 6000/143; 6050/40; MICKEVIČIUS J., 1985, 17.

268. RAGANOS, VELNIO UOSIS auga Platelių dvaro parke, buvo keturkamienis, dabar trikamienis. Medžio skersmuo - 2,1 m, h= 34 m. PR kamieno pusėje, 0,85 m aukštyje nuo žemės - didelis 65x70 cm dydžio gumbas (amalas), žmonių vadintas bei laikytas "Duonos kepalu". PADAV. A. Velnias ėjo sodinti medžių, apsodino visą parką, krepšyje beliko tik 7 medžių daigai. Staiga sugiedojo gaidžiai, ir Velnias prasmego į žemę. Dėl to uosis pavadintas Velnio uosio vardu (LTR 4925/160). B. Kartą moteriškė, grįždama iš giminių namo, parke paklydo, klydinėjo, puldinėjo, jai atrodė, kad čia nepažįstama giria. Klaidžiojo ji, kol pavargo, prisėdo po uosiu pailsėti ir užsnūdo. Tuo metu ragana griebė iš jos rankų duonos kepalą, kurį moteriškė nešėsi namo, jau mėgino jo skanauti. Nespėjo ji atsikąsti - užgiedojo gaidžiai. Užpykusi ragana trenkė duonos kepalą į medį, kepalas ir pavirto medžio gumbu, o žmonės uosį praminė Raganos uosiu (LGP). Arba: pro uosį takeliu ėjo mergaitė, ji nešėsi duonos kepalą, prie uosio kelią jai pastojo ragana, ji atėmė iš mergaitės duoną, bet staiga užgie-

Pav. 244. Platelių Raganos uosis. D. Vaitkevičienės nuotr., 1996

dojo gaidys, ir ragana nesuskubo pabėgti, ji "puolė į uosį ir susmego", ir dabar matyti duonos kepalas, kurį ragana buvo pagrobusi (LTR 3950/228). C. Dvaro liokajus anksti ryte ėjo į bažnyčią ir pamatė 4 velniukus. Jis velniukus surišo liepos lanku, paskui dar pridūrė šermukšnio medį. "*Kaip juos surišo, iš pradžių žmonės lyg ir matydavo, kad virvė plazdendavo, o velnią negalėdavo matyt. Ilgai jie ten buvo, o paskui pavirto į medžius*" (VUB F213-196/2). Pasak kitų, iš Platelių bažnyčios ėjusi moteris pamatė "velnį", išsigandusi sudavė jam rožančiumi, bet tas neišsigando: pasiėmęs rožančių, Platelių parke jis aprišo 4 medžius ir tie vėliau suaugę į vieną (LTR 3950/245). D. "*Liub pasakos, kad ten esanti apaugus moteriška su duonos kepalu ir liže*" (VUB F213-196/15). E. Kartą velnias su žmogum sulygo. Velnias sakė atnešiąs iš karto 4 medžius. Nuėjo į krūmus, "nutraukė" 4 medžius, bet iš kažkur ėjo žmogus, nešinas gaidžiu, gaidys užgiedojo, velnias, palikęs medžius, išnyko (LTR 3950/170). F. Senovėje parke raganos uosio vietoje augo 3 medžiai, "į tuos medžius netūpdavo nė vienas paukštis, nes tie medžiai buvo užburti". Kartą pro juos ėjo moteris, ji surišo skarele visus 3 medžius, tie suaugo į vieną drūtą medį (LTR 3950/169). Sakoma: "*Daug šakų - daug raganų telp*" (V.V.).

Š. 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/19; LTR 3950: 169;170,228,245; 4925/160; VUB F213-196: 2,15. V.V. L. LGP, 199.

269. AKMUO minimas Platelių parke prie išėjimo į miestelį. Apvalus akmuo. Padav. Ant akmens plakdavo žmones.

Š. LTR 6000/144.

AKMENINĖ FIGŪRA. 1899 m. nurodoma, kad grafo Platerio dvaro sode kaip papuošalas stovi nedidelė akmeninė sėdinčio žmogaus figūra.

L. Покровский Ф.В., 1899. 91.

270a. PLATELIŲ EŽERAS - 1204,62 ha ploto (be salų), giliausia vieta - 46 m (buvo manoma, kad 64-100 m). Vanduo išplauna mažų gintaro gabalėlių. Padav. A. Ežeras "parėjo" šienapjūtės metu kartu su žuvimis, vėžiais kaip debesis. Kada tas juodas

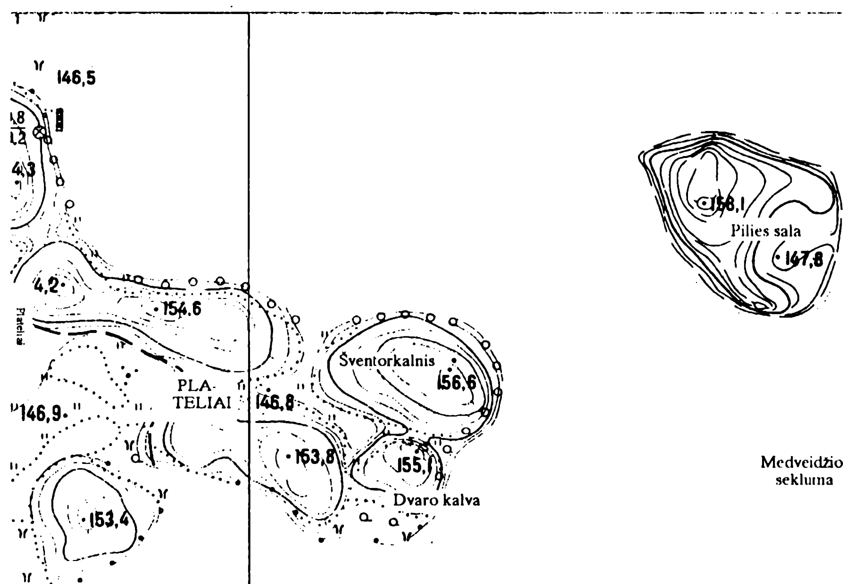
debesis kabojo virš čia buvusio kaimo ar miesto, iš debesies pasigirdo balsas: "Boba, laukan, boba, laukan". Ta moteris, kurią balsas varė, buvo "visai prikaršusi, prieš pat krikštynas". Dievas, sakoma, nenorėjo, kad gimstantis kūdikis žūtų be krikšto. Moteris ėjusi vos kojas pakeldama, kad tik suspėtų gyventojai toliau pabėgti nuo vietos, kur krisiąs ežeras. Kai dauguma sulipo į šiandieninį ežero krantą, vienas senelis atspėjo ežero danguje vardą, ir tas nukrito (Mickevičius J., 1940). B. Ežeras iš dangaus nukrito "*paplūdęs 12 valandą, kai bažnyčioj zvaninę*", ir dabar ežere "lygu zvanija" (VUB F213-196/18). Kada Platelių bažnyčioje skambina varpas Prisikėlimui, ežere atsiliepia varpas iš nuskendusios bažnyčios (V.V.). C. Ežere yra nuskendęs miestas (dvaras) (V.V.). D. Po ežerą neskęsdama ant balto žirgo sidabro pasagomis lakstydavo karalienė burtininkė (V.V.). E. Sekmadienį sumos laiku žmonės žvejojo, iš vandens ežere išlindo pabaisa, palindo po valtimi, paskui išniro kitame pašalyje ir nuplaukė prie Pilies salos. Čia išlipo, nusipurtė, pasižiūrėjo į žvejus ir nuėjo į salos gilumą (LTR 4925/380). F. Grafaitė buvo pamilusi žvejo sūnų. Grafienė galvojo, kad jos dukra krante lanko kažkokį sergantį senelį, bet kai sužinojo tiesą, dukrą mušė, baudė. Nieko jai negalėjo padaryti. Duktė išėjo pas žveją. Tada grafienė sudėjo auksą, sidabrą, briliantus į skrynią pasikvietė į laivą dukterį ir, nuplaukusi į ežero vidurį, nuskandino skrynią sakydama: "Tavo vyras žvejys, tegul ištraukia" (VUB F213-196/6). G. Žmogus nuėjo su kibirais pasisemti vandens, užlipo ant lieptelio ir išgirdo kaip ledai žvanga, "šnara" vienas su kitu, "skamba" ir išgirdo balsą: "*Aš jau atkentėjau, dabar pareis į tūs ledynus urednykas, į mona veit urednyks pareij*". Žmogus, išsigandęs balso, parbėgo namo, sėdo ant arklio, nujojęs į Barstyčius pas uredniką, rado jį mirusį, paguldytą "ant lentos" (pasak. K. Sereckis, Jono, g. 1907 m. ir S. Sereckienė, Domininko, g. 1907 m. Gudalių k., dab. gyv. Paežerės Rūdaičių k. Užr. 1996 - LTR 6414(194). H. Ežero dugne yra geležinės durys (V.V.). Tikima, kad ežeras kasmet pasiima sau auką-žmogų ("*Ons keikveina meta tor praryt*" - LTR 4652/37, "*privalo, kitep ir būt negal*". - V.V. "*Em ons vėsoumet po žmuogų, ne tik po veiną, kartą po du, po tris*" (V.V.), ir ežeras, prisiėmęs sau aukų, "kelsis į kitą šmuotą" (V.V.). Sakoma, kad švedų karalienę pašovus, ji paskendo ežere, bet kada kas nors nuskęsta, žmonės mano, kad tai "ji traukia prie savęs" (LTR 4925/442). Be to, pagal ežerą spėjamas oras: "Ežers kauks ir putas met - ryt poryt lietaus bus" (V.V.).

Užpelkių-Medsėdžių pakrantėje, įlankoje žmonėms žinomas VERPETAS, jo buvo vengiama maudantis, skalbiant skalbinius. Vaikams drausdavo ten eiti, sakydavo, kad daug žmonių paskęsta (1994 m. LR KPI). GILIAUSIOJE EŽERO vietoje į R nuo Pilies salos, sakoma, įleista dėžė su pinigais ir brangenybėmis. PADAV. A. Kada švedai užpuolė Platelius, karalienė Kotryna įsakė visas rūmų brangenybes ir pinigus surinkti, paslėpti ežere. Ta dėžė yra užburta ir stropiai pilies ponaičio saugoma (Mickevičius J., 1940). B. Kartą, kada ponaitis-sargas miegojo, žvejų tinklas užkliuvo už

dėžės, šie dėžę iki pat vandens paviršiaus iš dugno ištraukė, tačiau pabudo ponaitis ir su didžiausiu viesulu atsirado prie dėžės. Žvejai vos patys išsigelbėjo, dėžę su brangenybėmis paleido (Mickevičius J., 1940). C. Per šimtus metų ateina tik viena valanda, kada galima tą dėžę iš ežero ištraukti. Tačiau niekas nežino tos valandos.

SEKLUMOJE, esančioje į P nuo Pilies salos, netoli Medveidžio seklumos, pasakojama, buvusi bažnyčia, kurią "pareidamas" ežeras nuskandino. PADAV. Nuskandintosios bažnyčios bokštas dar ilgai kyšojo iš vandens neapsemtas. Bažnyčia iškildavo kartą per kelerius metus ir vėl nugrimzdavo. Tai įvykdavo per šv.Petro atlaidus, per sumą. Bažnyčia iškildavo su visu šventoriumi, aplink bažnyčią eidavo bažnytinė procesija: pirma buvo nešamos vėliavos, kunigas nešė auksinę monstranciją. Toje procesijoje dalyvaudavę įvairių profesijų žmonės - seneliai, suaugę, jauni ir vaikai, ponai, valdininkai, kariai, ūkininkai, amatininkai. Po kurio laiko bažnyčia, kartu ir "vėlės, meldžiančios į Dievą ir prašančios savo giminėms bei pažįstamiems Dievo palaimos", nugrimzdavo (Mickevičius J., 1940). Kai kurių valksmų pavadinimai: Kreiviškės, Kukanavoji, Kryžius. *Kryžiavoji* - apie 0,5 ha ploto sekluma į P nuo Briedsalės. Pavadinimas kildinamas iš sekliausioje vietoje riogsančio didelio akmens (ŽNP moksl.archyvas; iš kur kildinamas pavadinimas, neaišku. - V.V.).

Viena iš 7 ežero salų - PILIES SALA - V ežero dalyje, apie 1 km nuo Platelių mstl. 1486-1521 m. laikotarpyje minima Platelių pilis saloje, iš Žygimanto Augusto tą pilį valdyti gavo karalienė Bona (1534-1536 m. pilį ji valdė). Paskutinė medinė Platelių pilis 1585 m. jau buvo pasenusi, supuvu-

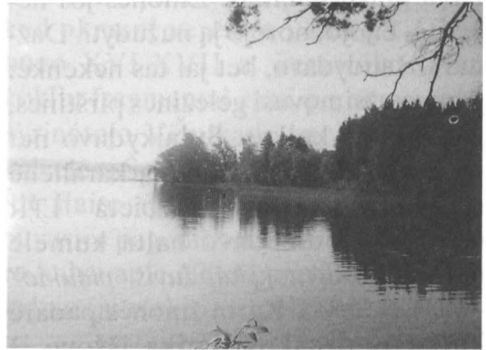

Pav. 245. Platelių Šventorkalnis, Dvaro kalva, Pilies sala

siomis sienomis, be stogo, žemyn nusvirusiais ir apgriuvusiais bokštais. PADAV. A. Pilyje gyveno čerauninkė (LTR 4652/219). B. Salos rūsyje buvo paslėpta skrynia aukso, o ant skrynios gulėjo gyvatė. Žmogus susapnavo, kad galima tą turtą rasti, tik reikia visus bažnytinius dalykus čia atsinešti. Taip padarė, skrynią rado, bet paaiškėjo, kad nebuvo paimtas žvakdegys. Todėl aukso negalėjo paimti (LTR 4652/183). J.Lasickis XVII a. rašė, jog Kirnis globoja prie vienos, paežerėje stovinčios tvirtovės augančias vyšnias, ir žemaičiai, norėdami jį permaldauti, papjautus gaidžius sumeta tarp tų vyšnių, prismaigsto ten degančių vaškinių žvakių (Lasickis J., 1969). Paprastai šis pranešimas siejamas su Platelių Pilies sala. Š ežero dalyje - UBAGSALĖ (sausesniu vasaros metu tampa pusiasaliu). Liepos 2-ąją eidami Š paežere į Žem.Kalvariją, ubagai brisdavo į salą nakvoti. PLIKSALĖJE, sakoma, buvo plakami pliki žmonės ("*Liuob plikus žmones ten gibavot*"). Kiti sako, kad rūsyje ("sklepe") čia užmūrytus žmones mušė ir kankino (LTR 4061/10; 6000/149), iš pilies čia veždavo mergikes, išrengdavo ir nužudydavo (VUB F213-196/22). AUKŠTSALĖ kartais pavadinama ir Auksalės (LŽV, J. Ausiukaitis), Aukų salos vardu (LTR 6050/42).

Š. 1994 M. LR KPI ŽV., AS 2223/19; LTR 4650/309; 4652/37,183,219; 4061/10; 4925/380,442; 6000/149; 6050/42; 6414 (194); LŽV (J. MICKEVIČIUS, 1935); LŽV (J. AUSIUKAITIS, 1935); VUB F213-196: 6,18,22; V.V. L. KVIKLYS B., 1991, 4/ 311,312-313; LASICKIS J., 1969, 19; LGP, 201; MICKEVIČIUS J., 1940, 20-23; NARBUTAS T., 1992, 1/129; ГУКОВСКИЙ К., 1889, 320; ПОКРОВСКИЙ Ф.В., 1899, 90-91.

270b. PUSIASALIS KUMELKAKTĖ, ARKLIAKAKTĖ - per 1,1 km į ŠV nuo Pilies salos, apie 800 m į Š nuo Platelių estrados aikštelės, ežero V pakrantėje. Nuo sausumos šis pusiasalis faktiškai atskirtas pelkaičių. Kumelkaktės pusiasalis - apie 100 m ilg. (Š-P), 35 m pl. (R-V). Aukščiausia dalis - ŠR, R šlaitas apie 5-6 m aukščio, paplautas ežero, V kalvelė šiek tiek

Pav. 246. Platelių ežero Kumelkaktė. Aut. nuotr., 1994

Pav. 247. Platelių ežero Kumelkaktės akmenų pora. Aut. nuotr., 1996

nuolaidesnė, iškilusi apie 2,5 m. Kalvelės pakraščiuose iš žemės kyšo maždaug 10-15 vidut. dydžio akmenų. Keletas didesnių akmenų iš paplauto R kranto guli jau ežere. Akį patraukia 5 m į R nuo aukščiausios pusiasalio dalies prasidedantis 6 iš žemės kyšančių akmenų "žiedas". Akmenys vid. dydžių (didžiausi 85x55x22 cm, 80x62x28 cm), "žiedas" maždaug 7 m skr. Galbūt jam priklauso ir dar 2 akmenys už 7,3 m ir 12,1 m į Š. PADAV. Pilies saloje gyveno "apsėsta" karalienė (kitų manymu-karalienė Bona). Ten ji turėjo labai gražius rūmus. Žmonės jos nekentė, bijojo, norėjo ją nužudyti. Dažnai ir šaudydavo, bet jai tas nekenkė: ji buvo užsimovusi geležines pirštines, gaudydavo kulkas. Sulaikydavo net patrankos kulkas. Į krantą karalienė (kai kurių manymu - Elzbieta - LTR 4649/107) jodinėdavo balta kumele ("*Turėjo arklį tuokį kap žuvis - plaukio*" - LTR 4650/81). Kartą žmonės padarė kulką iš druskos, kulka iššovė iš patrankos į kumelę, pataikė kumelei į kaktą ir ši nuskendo, o pati karalienė, užšokusi ant lydekos, nuplaukė atgal į salą (LTR 4652/106; "*Kareivis ištraukė iš švarko guziką ir nušovė tą kumelę*" - VUB F213-196; karalienė pasakė, kad ją nušaus kvailas kareivis. Tai tas kareivis nušovė ją medinėmis kulkomis ("kyliais"). Po vieną pataikė į abi rankas, trečią - į burną, ketvirtą - į krūtinę. - V.V.), todėl kilo vietos pavadinimas Arkliakaktė. Kiti pasakoja, kad švedams užpuolus, karalienė sėdo ant savo nepaprasto žirgo ir plaukė ežeru į šiaurę, bet ties Kumelkakte švedai pastebėjo jos žirgo galvą ir tuoj žirgą su karaliene nušovė (arba, sakoma, nušovė Napoleonas - LTR 4652/35). "*Kitą sykį čia gyveno karalienė Katarina Bona. Turėjo kumelę juodą, balta kakta. Kaip tik švedai užeina kariauti, taip ta karalienė su ta kumele po ežerą. Ana galėjo ir po orą skraidyti ta kumele. Negalėjo niekas nušauti karalienės. Grobdavo kulkas ir mesdavo atgal. Anos duktė buvus kokiam ten mieste. Toks oficierius ir klausia: "Ar nėra tokio, kas tavo motiną nušautų ?". "Yra. Prigirdykit kareivius dalimis. Ne visus iš sykio, o dalimis. Ir veiziekit. Kas putosis žaliomis putomis, tas galės nušauti". Nu, ir taip padarė. Prigirdė kareivius. Viens ir pradėjo putotis žaliomis putomis. Ano ir prašo: "Nušauk karalienę". Ir nušovė. Išsitraukė iš švarko guziką ir nušovė. Ir karalienę, ir tą kumelę*" (VUB F213-196/13).

Š. 1994 M. LR KPI ŽV., AS 2223/19. LTR 4627/196; 4649/107; 4650:42, 81; 4652/31,35,100,106; 6000/142; 6050/44; VUB F213-196: 3,13.; V.V. L. BALYS J., 1949, 41 (NR.33); KVIKLYS B., 1991, 4/313-314; MICKEVIČIUS J., 1940, 25.

270c. PUSIASALIS ŠVENTORKALNIS (*sen.gyvenvietė Av-2009*). PADAV. A. Čia stovėjo vėliau švedų sudeginta bažnyčia (viena iš 7 Platelių bažnyčių). Buvo randama bažnyčios molinių šventųjų statulėlių (1948 m. LII; sakoma, kad tai buvusi Pilies salos karalienės - burtininkės bažnyčia, kurią ji lankydavo tiltu iš salos į Šventorkalnį). B. Vienam žmogui prisisapnavo, kad keltųsi, eitų paimti raktų, nuėjęs į Šventorkalnį rasiąs vartus, kuriuos atrakinęs ras duris į požemyje esančią bažnyčią. C. Vyrai kasė, ieškojo čia pinigų, rado geležinę skrynią, bet tada pakilo didelė vėtra ir žmones, jų kastuvus sumetė į vandenį. D. Kada

Plateliuose skamba varpai, tai ir Šventorkalnyje po žeme girdisi prasmegusios bažnyčios varpai, žmonių giedojimas (žmogus, kuris tuo metu Šventorkalnyje buvo, išgirdo balsą: "Kelkis ir eik šalin, nesi vertas čia sėdėti". Žmogus nesitraukė, antrą kartą pasigirdo balsas: "Kas yra, kad nesišalini iš tos vietos ? Nesi vertas čia sėdėti, nes šioje vietoje yra užkastas šventas bažnyčios daiktas. Jei netiki - kask, rasi juos geležinėje dėžėje". Žmogus atsinešė kastuvą, netrukus atsikasė medinę dėžę, kurioje rado nepaprasto grožio auksinę monstranciją ir kitų supelijusių daiktų. Apie tai buvo pranešta klebonui, atėjo klebonas su procesija ir monstranciją pergabeno į Beržoro filijos bažnyčią. 1553 m. dokumente sakoma, kad Platelių bažnyčia ir klebonija esanti prie ežero. Ir žmonių Šventorkalnis laikomas senųjų Platelių vieta. Į šį pusiasalį nuo dabartinio miestelio vedė kūlgrinda ("pylių takas").

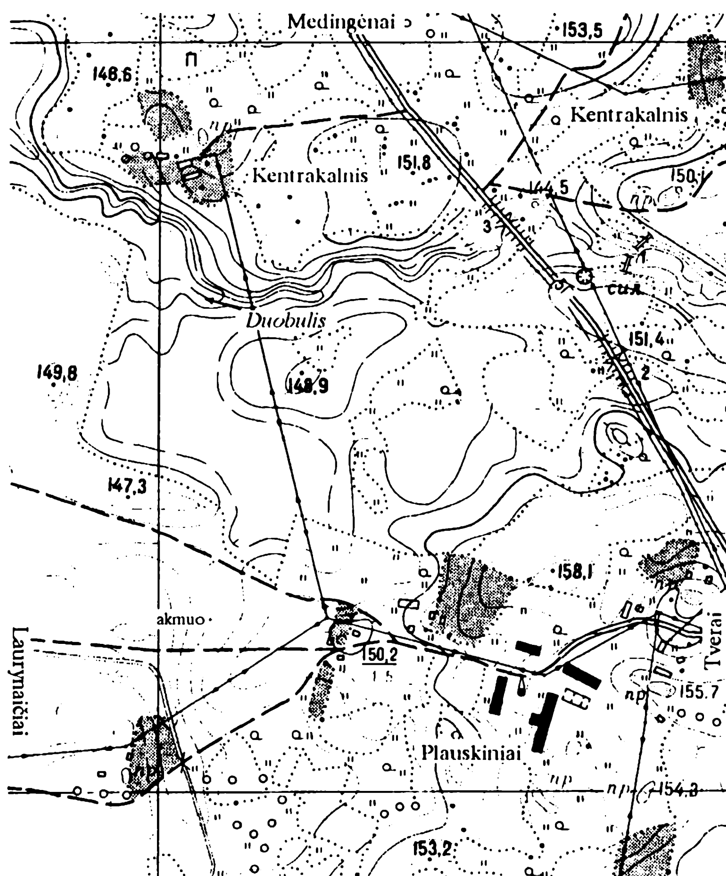
Š. 1948 m. LII žv., AS 1/47-48; LTR 3950/218; 4650/84; 4652:15,88,101; 4649/9,22; 6000/147; 6049/70; Mickevičius J., 1985, 47-50; L. AL, 5 (Nr.50); Kudaba Č., 1972, 96-97; Kviklys B., 1991, 4/311.

270d. APVALIOJI, DVARO KALVA - per 1 km į R nuo Platelių, ežero V pakrantėje, Šventorkalnio pusiasalio dalis. Apvalioji kalva - 60 m ilg. (R-V), 50 m pl. (Š-P), beveik lygia aikštele, kiek aukštėjančia Š dalyje. ŠV, ŠR ir Š šlaitai gana statūs, apie 8 m aukščio, R šlaitas žemėja į ežero pusę ir baigiasi stačiu ežero krantu. Š kalvos kraštu eina drėgna užpelkėjusi griova, skirianti kalvą nuo Šventorkalnio. Š kalvos papėdėje - maždaug 50x70 cm dydžio akmenys, atrodo, kad jie nuo kalvos nuridenti. Vienas panašus akmuo dar guli kalvos aikštelės ŠR dalyje. Čia šlaite aptiktas nuslinkęs dar didesnis, aukštesnis nei 1 m akmuo, kuris siaurėjo į viršų ir turėjo natūralią išėmą viename krašte. Kitas kraštas buvo nudaužtas. Šitaip akmeniui buvo suteiktas antropomorfinis siluetas. Buvo bandoma nustatyti akmens dydį kasant aplink jį. Tuoj po velėna rasta viena kita puodo šukė, nustatyta, kad akmuo guli ant natūraliai išlenkto paviršiaus. Matyti, kad akmenį verčiant į šlaitą čia jau buvo XVI-XVII a. keramikos (du koklių fragmentai rasti po akmeniu). Tyrinėtojo V.Žulkaus nuomone, nuo kalvelės į Š pašlaitę nuversti akmenys, ŠR šlaite aptiktas akmuo iš kalvoje buvusios pagoniškos šventvietės. Dvaro kalva apie 600 m į P nuo Šventorkalnio (juos skiria užpelkėjusi griova).

Š. 1986 m. V.Žulkus tyr., AS 1288.

PLAUSKINIAI
(ŽLIBINŲ SENIŪNIJA)

271. AKMUO VELNIO KOJINĖ (*la 1992 01-8-153*) - 320 m į V nuo kaimo, apie 70 m į Š nuo lauko kelio Plauskiniai-Varnaičiai, ganyklose. Akm. - pilko granito, netaisyklingos piramidės formos, jo apimtis ties žeme: ŠV šonas - 2,5 m ilg., ŠR- 1,8 m, PR- 3,1 m, PV- 2,4 m, h= 1,8 m (V), 2,2 m (R). Viršutinė plokštuma lygi, netaisyklingo daugiakampio formos (60x60x50x90x100 cm dydžio). P šios

Pav. 248. Plauskinių Velnio kojinės akmuo

Pav. 249. Plauskinių akmuo. Aut. nuotr., 1994

plokštumos dalis pereina į nedidelę trapecijos formos įdubą (75 ir 40 cm ilg., 48 ir 52 cm pl., maždaug 5 cm gylio), tarsi "užpakaliui" pasidėti. Žmogus, tiesa, negalėtų sėdėti, nes nėra kur kojų pasidėti, nuo žemės įduba - 1,85 m aukštyje. Padav. Ant akmens naktimis sėdėdavo (kiti nurodo aprašytą įdubą) Velnias ir lopydavo ar megzdavo kojines ("punčekas susieravodavo"). Buvo tikima, kad čia šventą dieną, per sumą, atnešęs kiauras kojines, parsineši jau geras. Kaime,

kai suplyšdavo kojinė, sakydavo: "*Nunešk ant akmens ir susieravos Velns*" (V.A.).

Š. V.A.; V.V.

PLOKŠČIAI
(PAUKŠTAKIŲ SENIŪNIJA)

272a. ŠALTINIS I - 340 m. į R nuo miško kelio Plokščiai - plentas Plungė-Plateliai, 280 m į PV nuo A. Vaškio sodybos, į PV nuo Uošnos aukštupio. Iš po jovaro trykšta kelios versmės, kurios susilieja į upeliuką ir nuteka į P, išsilieja pievoje. Tikima vandens gydomosiomis savybėmis (gydo akis), nes "*jeigu šaltinis teka iš kalno į pietus, tai ons gydo akis*".

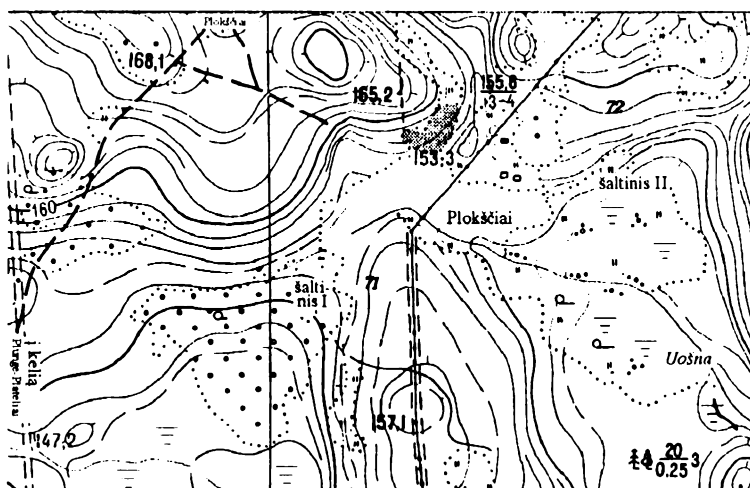
Š. V.V.

272b. ŠALTINIS II - 90 m į R nuo A. Vaškio sodybos, bevardžio upeliuko (kairysis Uošnos intakas) dešiniajame krante. Trykšta prie pat upelio, iškart į jį nuteka. Vanduo sveikas plauti akis, gerti.

Š. V.V.

PLUNGĖ

Buvo tikima, kad šv.Jono dieną (06.24) Plungę turi ištikti nelaimė - miestas arba sudegsiąs, arba nuskęsiąs. Manoma, kad iš dalies pranašystė išsipildė 1894 m., kai šv.Jono dieną Plungė sudegė (Grėguola P., 1992). Į Plungės bažnyčią XIX a.viduryje perkelta stebuklinga Švenčiausios Mergelės Marijos statula, kuri nuo 1815 m. stovėjo Plungėje, prie kelio į Žarėnus pastatytoje koplytėlėje (Kviklys B., 1991, 4/74). Bažnyčioje buvęs ir stebuklingu laikomas Marijos paveikslas (Vaišnora J., 1958). Plungės kapinėse, nuo vartų tako dešinėje pusėje - koplytėlė, kurioje buvusi Jėzaus prie

Pav. 250. Plokščių šaltiniai

stulpo statula, laikyta "cūdauna". Statula buvo apmazgyta, apraišiota spalvotomis, daugiausia jau išblukusiomis šilkinėmis juostelėmis: "*Aprištos įvairios dalys, turbūt kurioms buvo prašoma pagalbos, prie sienų prikabinėti veidrodėliai*" (B.Kviklys, 1991)

L. Grėguola P., 1992, 6; Kviklys B., 1991, 4/71,74; Vaišnora J., 1958, 368.

273. KŪDRA buvo žemiau bažnyčios varpinės, nedidelė, labai gili. 1920 m. ji pradėjo pakraščiais želti, ir 1944 m. jos vietoje jau stovėjo namai (Pakalniškis A., 1975). Padav. A. Kūdra - ta vieta, per kurią susisiekia požeminis ežeras su žemės paviršiumi, kur pastatytas Plungės miestas. Tas ežerėlis požeminiais kanalais susisiekia su Platelių ežeru (LTR 4868/156). B. Kūdroje buvo nuskendęs varpas, kuris kartais bažnyčios vargonams atsiliepdavo (Kviklys B., 1991). Sakoma, varpas į kūdrą nuriedėjo nutrūkęs iš varpinės. Vakare priėjus buvo galima girdėti skambant. Kiek varpo ieškojo (net ir kariškiai per karą), niekas

Pav. 251. Plungės kūdros vieta, Perkūno ąžuolas, Meilės (?) kalva

nerado (M.U.). Kiti pasakojo, kad per šv.Jono atlaidus užėjęs didelis juodas debesis užkrito ant buvusio miesto, bažnyčios. Taip ir to miesto varpinė atsidūrusi kūdros dugne. Ten buvę ir du varpai, vienas su kitu (?) "susišaukę". Vienas varpas iš "glūdumos" vakarais šaukdavo kitam: "*Juona-bruolau, skendau, skendau*" arba: "*Skendau, skendau ! Lig puona deiva teisma pražuvi esam!*" (LTR 4868/156).

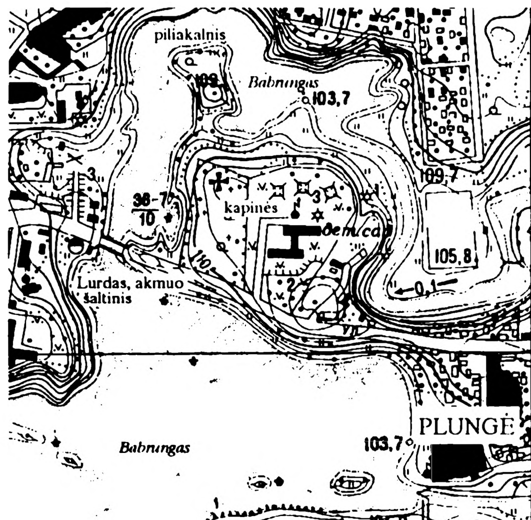
Š. LTR 4868/156; M.U. L. Grėguola P., 1992, 6; Kviklys B., 1991, 4/70; Pakalniškis A., 1975, 139-140.

AKMUO su KARVĖS PĖDA (buvo *mitologinis akmuo Av-918*). 1906 m., norint numatytai rusų cerkvės statybai užbėgti už akių, prie gydomojo vandens šaltinio už kapinių, kairėje Babrungo upės pusėje, buvo pastatyta grota -Lurdas su Švenčiausios Panelės Marijos statula. 1928 m. šalia įsikūrė ir kapucinų vienuolynas. Kairėje Lurdo pusėje yra įmūryta akmens su karvės pėda skeveldra. Akm. - apie 1,3 m ilg., apie 45 cm pl. Ryškiai matoma apie 18 cm ilg., apie 12 cm pl. ir iki 6 cm gylio skeltanagio gyvulio pėda (tarp "perskeltų" dalių - graži 3 mm pločio pertvarėlė). Akmenyje yra ir daugiau įdubimų, duobučių.

Pav. 252. Plungės Lurdo akmens "karvės pėda". Aut. nuotr., 1995

Š. Mickevičius J., 1985, 56-57; VAK 35/283, 36/7; V.V. L. Kviklys B., 1991, 4/71; Pakalniškis A., 1975, 136-137.

Pav. 253. Plungės m. Lurdas, akmuo su pėda, buvusi šaltinio vieta

Pav. 254. Plungės Perkūno ąžuolas. Aut. nuotr., 1992

274a. PERKŪNO ĄŽUOLAS auga dvaro parke (*Atr-128*), prie Babrungo upės. Storas, galingas ąžuolas, kamieno skersmuo - 1,65 m, lajos - 25 m. PADAV. Po medžiu buvo aukuras (Ravickienė E., 1968).

Š. ŠLIAVAS J., 1978, 71; L. BALIŪNAS K., 1939; KUDABA Č., 1972, 103; LGP, 199; RAVICKIENĖ E., 1968, 3-4.

274b. UOSIS auga parke, penkiakamienis. PADAV. Tėvas, turėdamas 5 sūnus, pasodino viename kelme penkis uosius. Sakoma, kad norint susilaukti sūnaus, reikia penkis kartus aplink medį apibėgti.

Š. E.R.

274c. LIEPA, auga parke, senas medis. PADAV. Liepą pasodino elgeta smuikininkas; jis ją augino, laistė ašaromis, senatvėje mirė tą medį apsikabinęs. Sakoma, kad prie liepos šaknų yra sūraus vandens *šaltinis* - elgetos smuikininko ašaros. Tikima, kad liepa prakalbės, kai rudenį, krentant paskutiniam jos lapui, pro šalį eis žymus smuikininkas, kuris, kaip tas, kuris medį buvo pasodinęs, bus tik vieną kartą gyvenime mylėjęs.

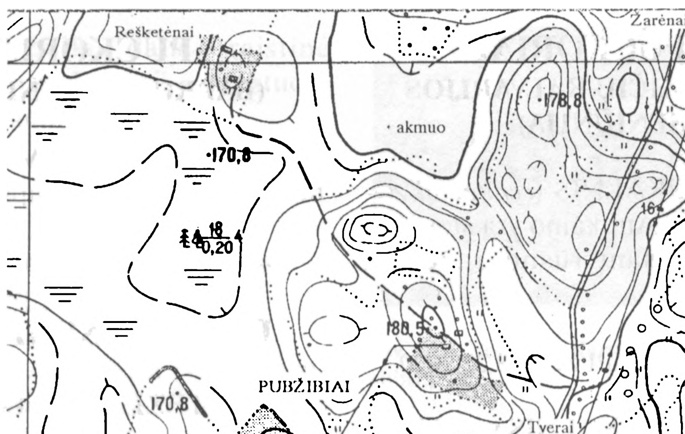
L. RAVICKIENĖ E., 1969, 2-3.

274d. MEILĖS(?) KALVA. Parke, prie Babrungo tvenkinių, nedidelė apskrita kalvelė. PADAV. Čia keldavo puotas raganos, paskui jos nusimaudydavo parko Babrungo upės tvenkiniuose ir, užlipusios ant šluotų, nuskrisdavo.

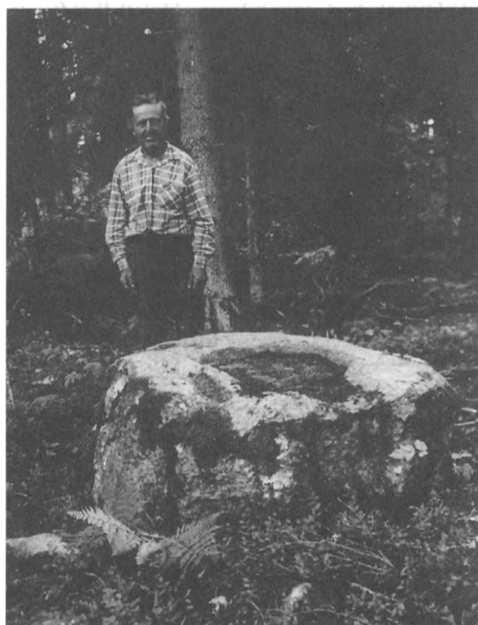
Š. E.R.

PUBŽIBIAI
(ŽLIBINŲ SENIŪNIJA)

275. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu (*la 1994 01-8-400*) - į ŠR nuo kaimo, apie 380 m į V nuo kelio Tverai-Žarėnai, A.Savickio miške, nuošalioje pelkėtoje vietoje, kur iš žemės kyšo daugybė akmenų. Aukurui pasirinktas pailgas PV-ŠR kryptimi stambiagrūdžio raudono granito akmuo. R akmens šonas status, matomi 4 statmeni kaltu tašyti grioveliai, PV pusėje akmuo "ištįsęs", nuolaidžia šonine plokštuma. Apdirbta buvo tik virš žemės kyšojusi (apie 50 cm aukščio) akmens dalis. Akm. - 1,25-1,4 m skr., h= iki 72 cm. Viršutinėje plokštumoje iškaltas 54-58

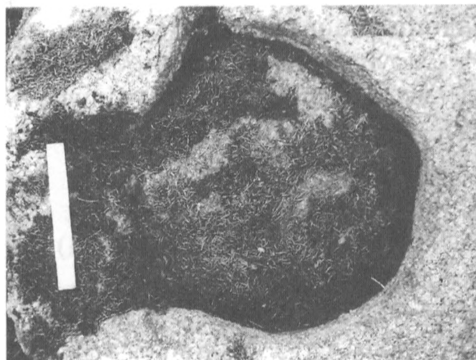

Pav. 255. Pubžibių akmuo

Pav. 256. A. Savickis prie Pubžibių akmens. Aut. nuotr., 1994

cm skr., stačiomis sienelėmis iki 7 cm gylio plokščiadugnis dubuo. Dubens pakraščiais matomas 1,5-2 cm pl. ir 5 mm gylio griovelis. ŠR dubens dalyje į akmens kraštą nueina 37 cm pl. "latakas". PADAV. Buvo sakoma, kad

Pav. 257. Pubžibių akmens dubuo ir latakas. Aut. nuotr., 1994

akmuo užburtas ir ant jo Velnias kaldavo (lopydavo) pirštines (V.V.). Vaikai buvo gąsdinami, jiems sakydavo, kad čia naktį atsisėdęs Velnias lopys pirštines (V.V.). Į V nuo akmens iš žemės kyšo panašios geologinės struktūros 50x25x12 cm dydžio akmens skeveldra. Už 4 m į R - lygia viršutine plokštuma, 1,05 m skr., 45 cm aukščio akmuo.

Š. LTR 4869/348 (PIRŠTINLOPIO AKMUO); V.V.

PŪČKORIAI (ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

276. LIEPKALNIS (*senkapiai Av-2021)*. PADAV. Ant kalno yra stovėjusi bažnyčia. Kasant rūsius randama žmonių kaulų.

Š. 1994 M. LR KPI ŽV., AS 2223/20.

277. KOPLYČKALNIS yra į V nuo kaimo, bendrose ganyklose, 0,3 ha ploto. Kalnelio viršūnėje yra buvusi medinė koplyčia, kurios likučiai, sakoma, kalne ir užkasti. PADAV. A. Prie stovinčio kryžiaus pasirodo raudona šviesa, ieškoma užburtų pinigų. B. Prie kryžiaus sekmadienį, dvyliktą valandą, matė gulintį milžiną.

Š. MICKEVIČIUS J., 1985, 36.

PŪČKORIAI (BABRUNGO SENIŪNIJA)

278. SAULĖS KALVA - miške, į P nuo kelio Pūčkoriai-Kapsūdžiai.

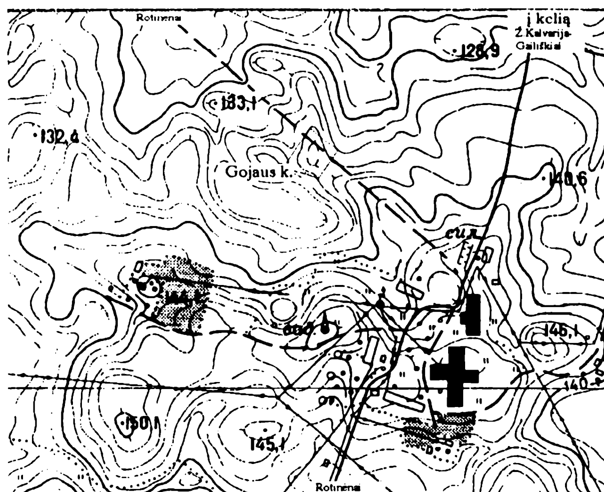
Š. LŽV (A. SMILINGIS, 1935).

RIETAVO SENIŪNIJA

ŠVENTEŽERIS. Toks vandenvardis nurodomas Girnakalių, Rietavo seniūn., adresu. Panašu, kad painiojama su Girnakalių k., Trakų r., kur netoliese yra Švenčiaus, Šventas ežeras (V.V.).

L. VARDYNAS, 169.

279. DAUSYNŲ PELKĖS - per 10 km į ŠV nuo Rietavo, prie Dausynų kaimo (jau Klaipėdos r.). Plotas - 145

Pav. 258. Rotinėnų Gojaus kalnas

ha, didesnė pelkių dalis - raistinė aukštapelkė, mažesnioji - kupstuota plynraistinė žemapelkė.

ROTINĖNAI
(ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

280. GOJAUS KALNAS nurodomas vietovėje apie 600 m į ŠR nuo kelio Žem.Kalvarija-Alsėdžiai, 280 m į ŠV nuo Rotinėnų fermų. Tai ilgą laiką arta apie 0,8 ha ploto pakiluma.

Š. K.B.; V.V.

281. KARTUVIŲ KALNAS - per 500 m į ŠR nuo kelio Žem.Kalvarija-Alsėdžiai posūkio Rotinėnų kaime, apie 700 m į V nuo senojo kelio Žem.Kalvarija-Alsėdžiai. Kalnas - maždaug 8-10 m aukštesnis už aplinkines kalvas, apie 280 m ilg. (Š-P), apie 80-100 m pl. (R-V) gūbrys nuolaidžiais šlaitais. Š jo dalis aukščiausia, čia kalnas - apie 10-15 m

Pav. 259. Rotinėnų Kartuvių kalnas. A. Kubilo nuotr., 1963

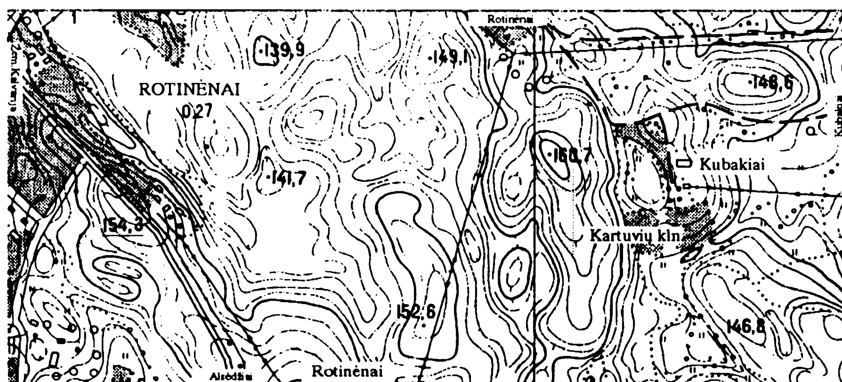
aukščio. PADAV. Ant kalno buvo baudžiami (kariami) baudžiauninkai. Čia buvo rengiamos Rotinėnų, Kubakių kaimų vakaronės, gegužinės, švenčiamos Joninės.

Š. V.V.

SKYPLAIČIAI
(PAUKŠTAKIŲ SENIŪNIJA)

KALNAS ŠATRIJA - 1 ha ploto. B. Cipijono žemėje.

Š. LŽV (S. POCIUS, 1935).

Pav. 260. Rotinėnų Kartuvių kalnas

SKIRPSČIAI
(ALSĖDŽIŲ SENIŪNIJA)

282. UPĖ ALKA, ALKUPIS išteka į R nuo Vilkų (Alkų), Skirpsčių kaimo žemėse, į P nuo kelio Alsėdžiai - plentas Plungė-Mažeikiai, pamiškėje. Aukštupys kanalizuotas. Sruojos (?) kairysis intakas.

Š. VK, 1985; V.V.

SKROBLIS
(RIETAVO SENIŪNIJA)

PILIAKALNIS (*Ar-778*). PADAV. Ant piliakalnio stovėjo bažnyčia, čia buvo laidojami pirmieji krikščionys.

L. Кржнвицкий Л., 1909, 84.

SMILGIAI
(ŽLIBINŲ SENIŪNIJA)

283. AKMUO su VELNIO PĖDOMIS, VELNIAKMENIS buvo Butkevičiaus ganykloje. Akm. buvo raudonas granitas, apvalus, paviršiaus plotas - apie 1 m^2, apie 50 cm aukščio. Akmuo turėjo batuko formos pėdą, iš šono pusės antroji pėda buvo naginės ar vyžos pavidalo, trečioji pėda - gyvulio liūto, ar meškos. Dar buvo kažkokie 2 ženklai, panašūs į paukščių pėdas. Sunaikintas prieš 1952 m. PADAV. Senovėje kaime gyvenusiam Butkevičiui kaukai nešdavo įvairius daiktus. Kartą buvo pastebėta, kad velnias nešąs turtus. Pradėjo tą velnią gintis ir su švęstu vandeniu krapyti. Velnias bebėgdamas užlipo ant trijų didelių akmenų. Ten, kur jis dėjo koją, liko atsispaudusi jo pėda (Balys J., 1941).

Š. AP, 1952; VAK 56/518,531. L. BALYS J., 1941, 225 (NR.500; TRYS DIDELI AKMENYS SU VELNIO PĖDOMIS); KVIKLYS B., 1991, 4/85; LAM, 236 (GANYKLOJE YRA AKMUO SU ŽMOGAUS PĖDA); PA, 79 (NR.202).

284. AKMUO su VELNIADUOBE, VELNIO PĖDA - Purvaičių g-jos Keturakių miške, apie 500 m nuo buvusios S.Eidinto sodybos, prie kelio į Šaltiškės vnk. (10 m atstumu nuo kelio). Tai pilkas 4 m ilg., 2,8 m pl., 1,2 m aukščio granitas. Duobutė viduryje akmens - apie 50 cm ilg., 20 cm pl., 8 mm gylio, į abu galus smailėjanti.

Š. AP, 1951 (V.VALATKA). L. PA, 79 (NR.202).

STALGĖNŲ SENIŪNIJA

285. ALKUPIS - 5,6 km ilgio Minijos kairysis intakas, išteka Kungių k, pro Daugėdus ir Gudelius įteka į Miniją.

L. AL, 11 (NR.186); LE, 1/328 VARDYNAS, 5.

STALGĖNAI
(STALGĖNŲ SENIŪNIJA)

Bažnyčios statymui žemę ir ūkį padovanojo P.Stonys, sielojęsis, kad nesusilaukia vaikų. Pasak padavimo, vieną naktį jis susapnavo balsą sakant: "Nesisielok, Petrai, kad nesusilauki

vaikų. Tavo gyvenimui skirtas kitas kilnus ir garbingas darbas, kad įvyktų Dievo valia". Tai kartojosi keletą naktų. Po to Stonys pastatė Stalgėnuose bažnyčią.

L. KVIKLYS B., 1991, 4/87.

STIRBAIČIAI
(PLATELIŲ SENIŪNIJA)

286. DAUBOS ŠVEDINĖ - kaime, netoli Žaliaus (?) sodybos. PADAV. A. Iš dangaus krisdami ledai išmušė šioje vietovėje daubas. B. Kartą dieną, kitą kartą naktį iš daubų sklido kaukimas.

Š. LTR 4642/70.

287. BOBKALNIS - per 140 m į ŠV nuo kelio Beržoras-Godeliai, 120 m į ŠV nuo A. Jurgutienės sodybos. Čia gyveno R. Pilybas. Kalnas - nedidelis, apie 80 m skr., kelių metrų aukščio, iš Š, ŠR, R, PR supamas pelkių.

Š. VK, 1935; V.V. L. MICKEVIČIUS J., 1940, 2.

STUMBRIAI
(RIETAVO SENIŪNIJA)

288. ŠVENTINĖS, ŠVENTŲ MIŠKAI plyti Plungės rajono PR ir Šilalės rajono ŠV paribiais. Plotas - 1530 ha (miškai - R-V kryptimi 7,5 km ilg., 4,5 km pl. Š-P). Sakoma, kad grafui Oginskiui draudžiant šiuose miškuose ganyti, kirsti medžius, net ir vaikščioti, kilo toks pavadinimas (LŽV). Iš PR, jau Šilalės rajone, buvo Šventų kaimas, žinomas nuo XVI a. pabaigos (dabar Žadeikių gyvenvietės teritorijoje).

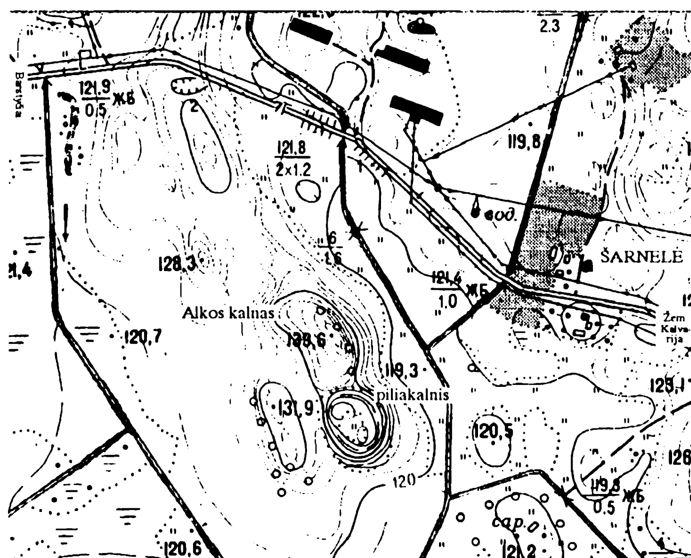
Š. LŽV (O. TAMONYTĖ, 1935; GIRĖNAI). L. KVIKLYS B., 1991, 4/99.

ŠARNELĖ
(ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

289. ALKOS KALNAS (*piliakalnio Ar-813 teritorijos dalis*) - apie 200 m į PV nuo kelio Žem. Kalvarija-Barstyčiai, P kalvagūbrio, vadinamo Ilgkalniu, dalyje. Tai apie 80 m pl. (ŠR-PV), 120 m ilg. kalva, aukščiausia dalis - ŠR (139,6 m virš j.l.). Stačiausias šlaitas ŠR - iki 15 m aukščio. Padavimai žinomi tik apie Šarnelės piliakalnį, esantį į P nuo Alkos kalno (skiria dauba), bet, galimas daiktas, laikui bėgant jie nuo Alkos kalno "perkelti" piliakalniui, kuris plačiai žinomas, ten buvo rengiamos gegužinės. K.Sideravičiaus duomenimis, Alkos vardą turi Ilgkalnio dalis Š kelio Žem.Kalvarija-Barstyčiai pusėje (tas kalnas dabar dažniausiai vadinamas Ąžuolų kalnu).

Pav. 261. Šarnelės Alkos kalnas (dešinėje) ir piliakalnis (kairėje). Aut. nuotr., 1994

Pav. 262. Šarnelės Alkos kalnas

Apie jį žinomas padavimas, kad kalną apgulė švedai ir apgulti kareiviai ten badavo-alko. Nuo to kilęs Alkos vardas (VUB F191-338). B.Kviklys rašė, jog "*Čia augusią girią, raistą ir pačią kalvą laikė šventa vieta. Girioje buvęs aukuras ir degusi šventoji ugnis*" (Kviklys B., 1991).

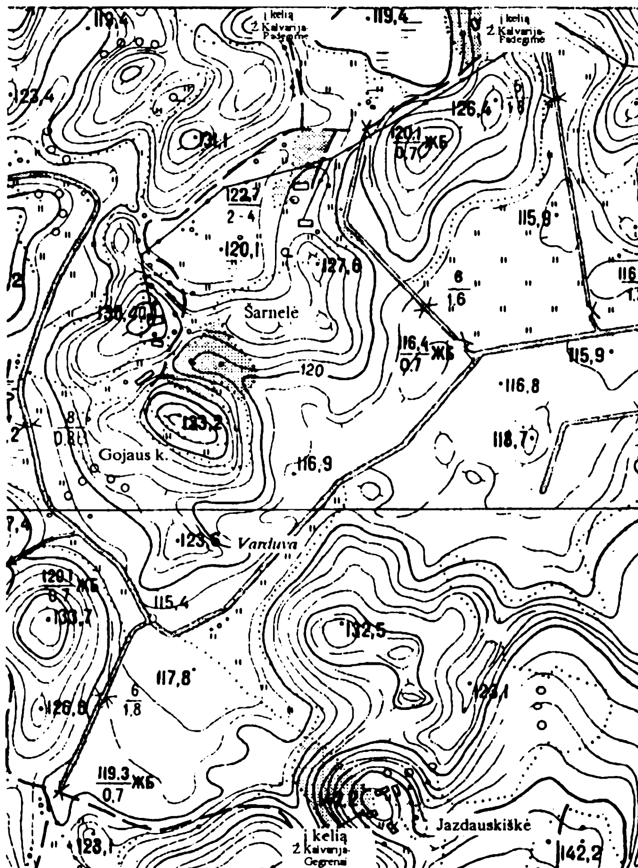
Š. 1964 M. LII žv., AS 203/32-33; 1994 M. LR KPI žv., AS 2223/24-25; K.B.; VUB F191-338; V.V. L. KVIKLYS B., 1991, 4/65.

290. GOJAUS KALNAS - apie 1 km į Š nuo kelio Žem.Kalvarija-Gegrėnai, 200 m į P nuo Bružų sodybos, iš V, P, R juosiamas Varduvos kanalo, apaugęs medžiais. Kalnas - Varduvos slėnio aukštumoje (133,2 m virš j.l.), maždaug 30x80 m dydžio, apie 10 m aukščio, vidutinio statumo šlaitais. R jo dalyje rasta žmonių kaulų.

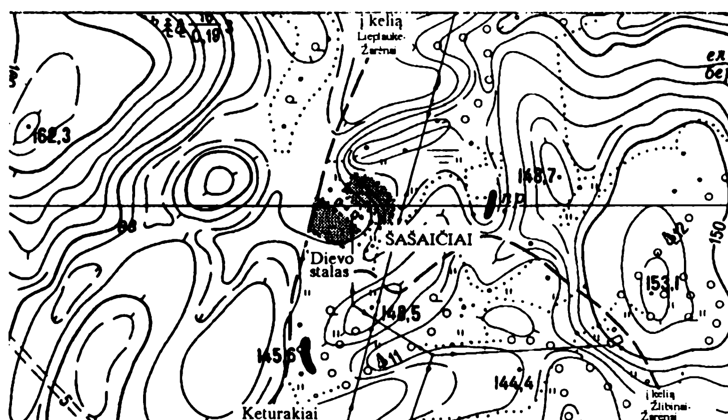
Š. K.B.; V.V.

ŠAŠAIČIAI
(ŽLIBINŲ SENIŪNIJA)

291. AKMUO DIEVO STALAS (*mitologinis akmuo Av-954*) - apie 650 m į V nuo Vilkos upelio, prie Keturakių miško kv.Nr.88 R ribos, R miško kelio iš Šašaičių į kelią Plungė-Keturakiai pusėje, aplinkui pelkėtos, drėgnos vietos. Į ŠR nuo akmens - buvusi Každailio sodyba. Akmuo - net iki 6,2 m ilg. (Š-P), apie 3,8 m pl. (R-V), iki 2,15 m aukščio (R) - aukščiausioje vietoje, kur užkelta koplytėlė. Į stalą akmuo nepanašus, greičiau į aukštyn kylančias dideles pakopas - iš V pusės pakopos sudaro "laiptų" pavidalo įspūdį (iš tikrųjų tik jais ir užlipama prie koplytėlės). O ŠR, PR akmens kraštai statūs, ŠR - 75-80° statumo. Akmuo priklausė dvarininkei Marijai Pozokienei. XX a. I pusės nuotraukoje (Gimtasai kraštas, 1934) matyti, kad

Pav. 263. Šarnelės Gojaus kalnas

Pav. 264. Šašaičių Dievo stalo akmuo

Pav. 265. Šašaičių akmuo Dievo stalas. Aut. nuotr., 1994

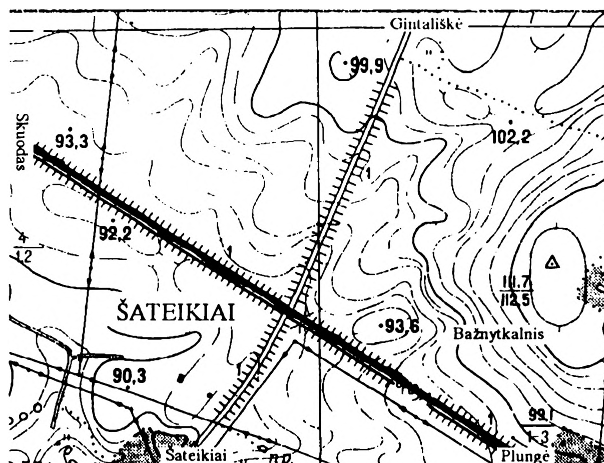
Pav. 266. Paaukoti pinigai koplytėlėje, ant Šašaičių akmens. Aut. nuotr., 1994

koplytėlė stovi atgręžta į ŠR pusę, dabar (ta pati koplytėlė) atgręžta į kelio (t.y. V) pusę. Koplytėlėje - dėžutė pinigams aukoti (kadaise tam tikslui buvo padėtas varinis dubuo), 1994 m. vasarą joje buvo maždaug 25 monetos (5 kapeikų nominalo apie 10, 2 ir 3 kapeikų nominalo - 10, 1 kapeikos - 7), nemažai popierinių rublių banknotų (po 1, 3, 5 rublius), taip pat popierinių laikinųjų atsiskaitomų talonų "vagnorių" iki 25 tl vertės (V.V.).

Š. AP, 1952 (V.Valatka); VAK 56/531-532; VK, 1986 (Rimučių k., Dievo altorius; Keturakių k., Dievo krėslas). V.V. L. Gimtasai kraštas, 1934, Nr. 3-4, 182 (nuotr.); PA, 79 (Nr.201).

ŠATEIKIAI
(ŠATEIKIŲ SENIŪNIJA)

292. BAŽNYTKALNIS, GIMBUTO KALNAS - į ŠV nuo kelių Skuodas-Plungė ir Šateikiai-Gintališkė san-

Pav. 267. Šateikių Bažnytkalnis, Gimbuto kalnas

Pav. 268. Šateikių Bažnytkalnis. Aut. nuotr., 1994

kryžos Šateikių mstl. ribose. Kalnas- aukščiausia apylinkių vieta (112.5 m virš j.l.), maždaug 2 ha ploto, ilgus metus artas, aikštelėje - Gimbuto sodyba. PADAV. Čia stovėjo Šateikių bažnyčia.

Š. V.V.

ŠIURAIČIAI
(TVERŲ SENIŪNIJA)

PILIAKALNIS - apie 300 m į V nuo Šiuraičių piliakalnio (*Ar-805*), prie Jeselskio sodybos. Kalnas pailgas Š-P kryptimi, apie 60 m ilg. ir apie 10 m pl., aukštesniu Š galu. Jokių įtvirtinimų ar kitų žmogaus veiklos pėdsakų nėra. Spėjama apeiginė vieta.

Š. 1964 LII ŽV., AS 203/35. L. BATŪRA R., 1964, 118.

ŠLEPEČIAI
(PAUKŠTAKIŲ SENIŪNIJA)

293. BIESDAUBĖ nurodoma abipus kelio iš Lankos lauko į Dilbšių kaimą. Čia vaidenasi.

Š. LŽV (A. KATILIŪTĖ, 1936).

TVERAI
(TVERŲ SENIŪNIJA)

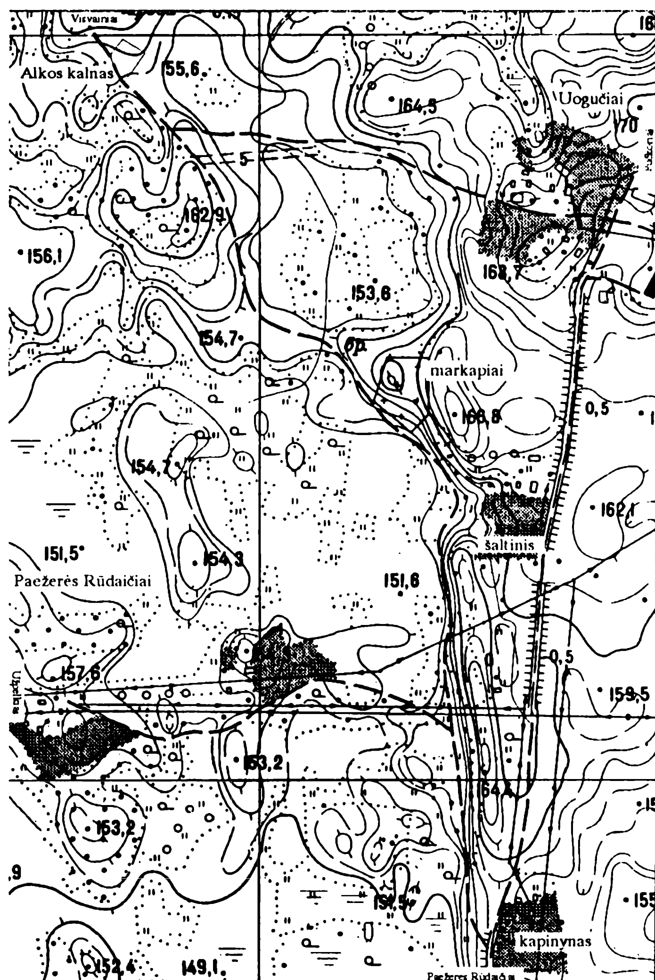
1646 m. vyskupas J.Tiškevičius popiežiui rašė, kad bažnyčioje yra Švenčiausios Mergelės Marijos paveikslas, tikinčiųjų laikomas stebuklingu. Paveikslas ėmęs garsėti stebuklais tuoj po 1618 m. (Vaišnora J., 1958). 1787 m. bažnyčiai sudegus, paveikslas buvo rastas sveikas šventoriuje. Ypač nuo tada maldininkai lankė paveikslą. Didžiausi atlaidai - 07 02-07 09. PADAV. A. Švenčiausios Panelės paveikslas buvo rastas tvoroje. Sakoma, kad kai degė pirmoji Tverų bažnyčia, klebonas paveikslą išnešęs įkišo į tvorą, taip jis buvo atrastas, o pastačius naują bažnyčią - "užmintas" jai ir miesteliui Tverų vardas (V.V.). B. Kai paveikslą norėjo išvežti (perdažyti, padidinti) iš Tverų, arkliai neįvažiavo jau į artimiausiąjį Šlapeikos kalną, nieko kito neliko daryti, kaip tik grįžti (kiti teigia, kad krito arkliai - LTR 4732/141). C. Paveikslas priklausė bažnyčios steigėjui Ilgovskiui, kuris su juo niekad nesiskirdavo. Patekęs į totorių nelaisvę, kalėjime jis dažnai prieš paveikslą melsdavosi, o kartą matė iš jo kylant šviesą. Pažadėjo pastatyti Marijos garbei bažnyčią. Sugrįžęs į Tverus, jis savo pažadą, esą, ir ištesėjo. Kaip nurodoma, iš nelaisvės paveikslą jis atsigabeno 1650 m. D. Ponas Tverskis buvo svečiuose pas Prancūzijos karalių, ir tas, važiuodamas į karą, parašė Tverskiui raštelį, kad jis įeitų į karaliaus kambarius ir pasiimtų vieną kokį nori daiktą sau. Tverskiui patiko paveikslas ("abrozdziuks"). Parsivežė jis paveikslą, pasikabino ir pradėjo jam kambary "*vaidintys švysybė ruodytis iš*

tuo abruozdo jau tin" (anot kitų, "*nušvėto visus kombarys. Pasiruod tin stebukls mata tuoks jau*"). Tada jau teko padirbti koplyčią ir perkelti paveikslą (LTR 4732/141). Jau XVIII a. maldininkai, turėdami rankose žvakę, keliaklūpsti ėjo aplink altorių, kuriame buvo paveikslas.

Š. LTR 4724: 112,201,303; 4729/369; 4731: 80,156; 4732/141; 4868/363; L. KVIKLYS B., 1991, 4/100; VAIŠNORA J., 1958, 369-371.

UOGUČIAI (ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

294. ALKOS KALNAS - apie 680 m į ŠV nuo kelio Uogučiai-Paežerės Rūdaičiai, apie 480 m į PR nuo kelio Visvainiai-Uogučiai atsišakojimo iš kelio Žem.Kalvarija-Plateliai, minėto miško kelio į Uogučius ŠR pusėje. Kalva - aukštumos kyšulys, 38 m ilg. (Š-P), 8 m pločio, iki 10 m stačiais

Pav. 269. Uogučių Alkos kalnas, šv. Jono šaltinis

Pav. 270. Uogučių Alkos kalnas. Aut. nuotr., 1996

Pav. 271. Uogučių šv. Jono šaltinis (dešinėje) ir koplytstulpis (kairėje). Aut. nuotr., 1996

šlaitais, tik Š - pereina į aukštumą. Kada kalva dar nebuvo apsodinta mišku, nuo čia matėsi Žem.Kalvarijos bažnyčia, Barstyčių kapai (V.V.). PADAV. A. "*(Ten) liūba aukas kūryns senuo gadyjuo*" (pasak. K.Sereckis, Jono, g.1907 m. Paežerės Rūdaičių k. Užr. 1996. - LTR 6414(180). B. Kalnas yra supiltas, čia vaidenasi (LTR 4649/146). Kai kurių žmonių teigimu, čia XX a. pradžioje dar stovėjo trys mediniai kryžiai, buvo kalbama, kad tai markapiai (V.V.).

Š. 1948 M. LII ŽV., AS 1/49; LTR 4649/ 146; 6414(180); MICKEVIČIUS J., 1985, 43; VK, 1935; V.V.

295. AKMUO minimas netoli vieno ūkininko sodybos. Didelis akmuo. PADAV. Kada užėjusi griaudėdavo perkūnija, ant akmens pasirodydavo šokinėjantis ir besivaipantis juodas katinas. Tai buvo biesas, katinu pasivertęs ir besivaipąs prieš Perkūną. Galbūt tas pats Nr. 258.

Š. LTR 758: 2,73.

296. ŠVENTO JONO, BUDRIO ŠALTINIS. Į PV nuo kelio Paežerės Rūdaičiai-Uogučiai, V Budriui priklausiusios sodybos pakraštyje, šaltiniuotoje griovoje trykšta daugiau kaip dešimt šaltinių, kurie susilieja į upeliuką ir teka į P-PV. Maždaug už 25 m Š pusėje prie upelio įrengtas tvenkinėlis, čia upeliukas priartėja prie kelio Visvainiai-Uogučiai (pro Uogučių markapius). Iš seno čia stovėjo koplytstulpis su šv.Jono Krikštytojo statulėle. Šioje vietoje moterys semdavosi vandens į butelius ir nešdavosi namo. Daugiausia tuo vandeniu būdavo gydomos akių ligos, viena moteris prausdavosi čia ir pasakodavo žmonėms, kad ji nusiprausus atjaunėja. Kai kurių žmonių teigimu, šaltinio vanduo turi nepaprastų savybių, nes "teka į rytus" (V.V.).

Š. V.V.

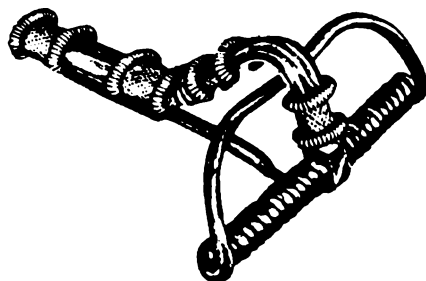
KAPINYNO (*Ar-770*) R dalyje, tyrinėtojo B.Tarvydo manymu, vykdavo laidotuvių apeigos. 1936 m. tyrinėjant čia rasta maždaug 20, 2 m skr. trumpalaikių laužaviečių, užpiltų storu smėlio sluoksniu. Paprastai ši kapinyno teritorijos dalis tyrinėtojų laikoma I tūkstantmečio pr. Kr. II pusės-I tūkstantmečio pradžios

gyvenviete. Uogučių kapinynas pagal radinius datuojamas III-V a.

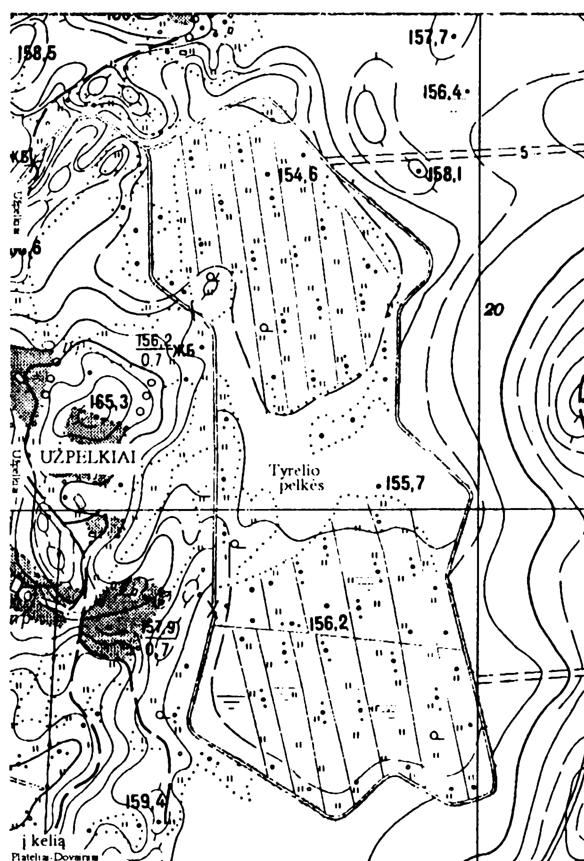
L. Tarvydas B., 1936, 527-529

UŽPELKIAI
(PLATELIŲ SENIŪNIJA)

297. TYRELIO PELKĖS. Pelkėse jau XIX a. buvo kasamos durpės. 1894 m. kasant durpes, buvo rastas senoviškų dirbinių *lobis*: dvi antkaklių dalys su viela apvyniotais galais ir lankinės segės žvaigždžiakoje kojele,

Pav. 272. Sidabrinė lankinė žieduotoji segė su aukso plokštelėmis tarp žiedelių iš Užpelkių lobio (Vaitkunskienė L. Sidabras senovės Lietuvoje. 1981, pav. XV)

Pav. 273. Užpelkių Tyrelio pelkės

dengta sidabro plokštele, fragmentas, sidabrinė žieduotoji segė, apyrankė (KDVM, Inv.Nr. 602:1-4).

Š. Mickevičius J., 1985, 4-5. L. LAA 3/133.

298. PEKLOS KALNAS. Į ŠV nuo kaimo, apie 180 m į V nuo Lesčio ežero, apie 400 m į Š nuo Notės upės kanalo dešiniojo kranto, į R nuo Dovainių kapinyno (*Ar-790*), kalną kerta lauko kelias. Pakiluma - netaisyklingo trikampio formos, maždaug 1,5 ha ploto, keleto metrų aukščio, ilgą laiką arta, stačiausias šlaitas - P, apie 10-12 m aukščio, leidžiasi į vadinamąjį Čysčių - lomą, drėgną pievą (pagal LŽV, P. Vičiulis, iš Čysčiaus į Notę teka Sūropelis; Čysčius - "šlapia ir šaltiniuota vieta, iškastas durpynas"). Peklos kalno pavadinimas kilo nuo į ŠR, Lesčio pakrantėse buvusių pelkių, vadintų Pėkla (LŽV, P. Vičiulis). Pasak padavimų, ten klaidžiodavo žvakelės (V.V.). Padav. A. Ant kalno buvo pirtis, kuri kartą, žmonėms besiperiant, prasmego į žemę (LŽV, V. Jonauskienė). B. Kada reikėdavo arti, nebuvo galima įvažiuoti į kalną, nes kalno šlaitai labai statūs (LTR 4627/190).

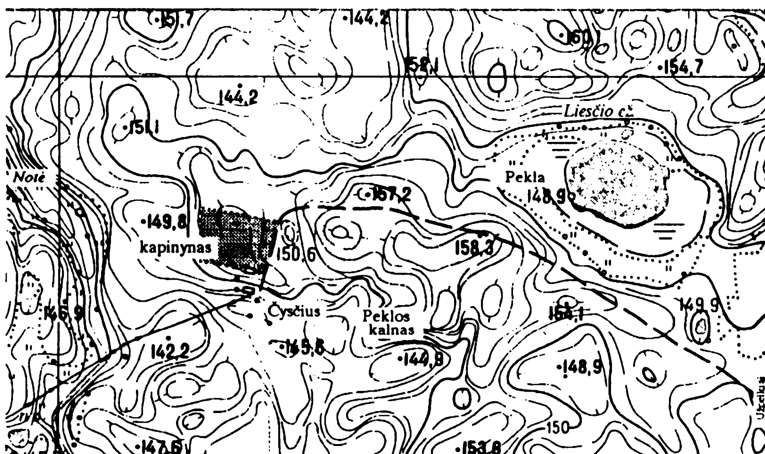
Š. LTR 4627/190; LŽV (P. Vičiulis, 1935; Užpelkiai); LŽV (V. Jonauskienė, 1935; Jockiai); Mickevičius J., 1985, 31 (Jockių k. Peklakalnis); ŽNP moksl. archyvas.

UŽUPIAI
(RIETAVO SENIŪNIJA)

299. ALKOS KALNAS (*alkakalnis Ar-780*) - apie 1,1 km į V-PV nuo kelio

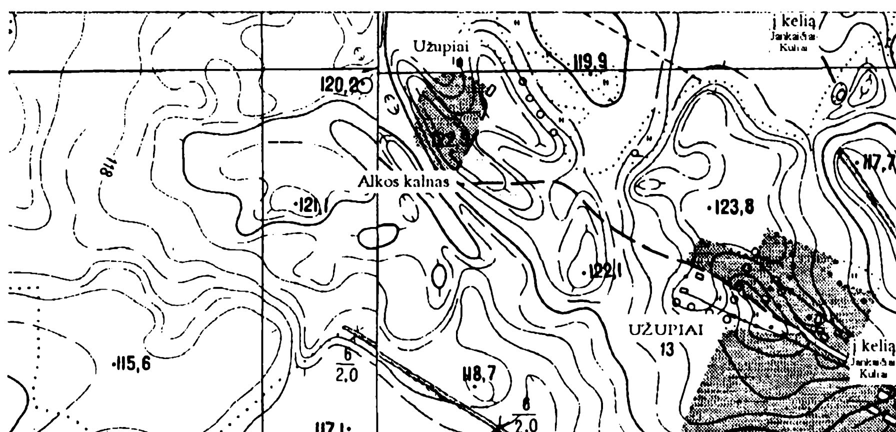

Pav. 274. Užupių Alkos kalnas. A. Kubilo nuotr., 1963

Pav. 275. Užpelkių Peklos kalnas, Čysčius

17. 3403

Pav. 276. Užupių Alkos kalnas

Mažieji Mostaičiai-Rietavas, 550 m į V nuo kanalizuoto Šaltupio dešiniojo kranto, numelioruotose pelkėtose pievose. Kalva - apie 180 m ilg. (ŠV-PR), 10-20 m pl., nuolaidžiais, kelių metrų aukščio šlaitais (122,9 m virš j.l.).

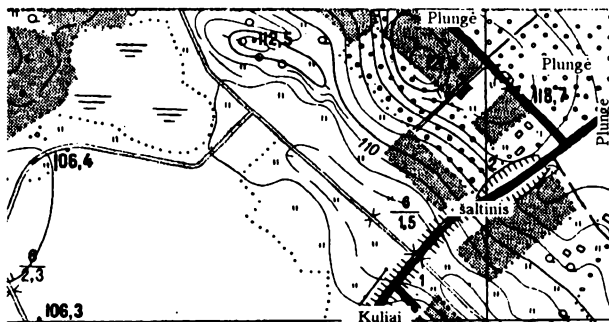
Š. 1964 M. LII žv., AS 203/36.

VARKALIAI
(NAUSODŽIO SENIŪNIJA)

300. ŠVENTO VINCENTO ŠALTINIS - buvusiose Varkalių kaimo žemėse, dabar jau prie P Plungės m. ribos, R kelio Plungė-Kuliai pusėje. 1912 m. šalia šaltinio stovėjo koplytėlė ant akmens su šv.Vincento, šv.Roko, šv.Joopo (?) statulėlėmis, koplytstulpis

Pav. 277. Varkalių šv. Vincento šaltinis (kairėje) ir koplytėlė. D. Vaitkevičienės nuotr., 1996

Pav. 278. Varkalių (Plungės) Vincento šaltinis

su šv.Barboros, angelo, Angelo sargo ir šv.Mykolo statulėlėmis, taip pat koplytstulpis su Švenčiausios Panelės statulėle. Buvo skardinė pinigams aukoti. Pokario metais viskas nušluota, šv.Vincento skulptūrėlė įmesta į šaltinį. Šiuo metu čia stovi mūrinė koplytėlė, yra šulinys. Teigiama, kad šaltinis šventu laikyti imtas po to, kai kunigas M.Šimkevičius čia atsigėrė šaltinio vandens ir pasakė, kad vanduo gydo visas ligas (Martinionis A., 1973). Žmonės tikėjo vandens gydomosiomis savybėmis, daugiausia tuo vandeniu plovė akis. Kai kurie, tiesa, juokdavosi ir sakydavo: "akis sugadinsi" (E.R.).

Š. E.R. L. KONČIUS I., 1931, 15; KVIKLYS B., 1991, 4/78; MARTINIONIS A., 1973, 49.

VĖLAIČIAI
(TVERŲ SENIŪNIJA)

Į PR nuo Kyvaičių, Adomaičių, į ŠR nuo Lopaičių miško.

VĖLAIČIAI
(TVERŲ SENIŪNIJA)

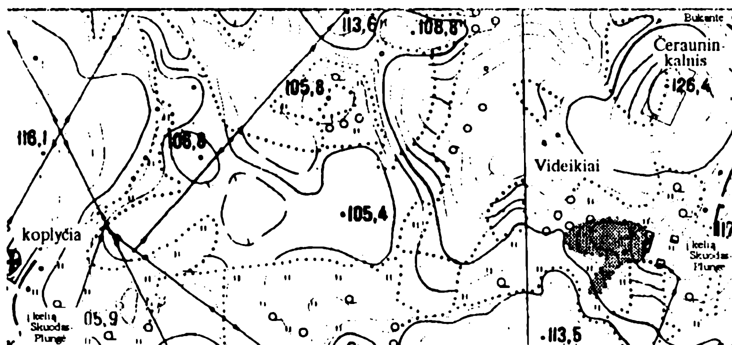
301. VĖLAIČIŲ GIRIA - į V nuo kaimo ir į PR nuo Labardžių. Miškai į R nuo Vienragių, kur žinomi senojo geležies amžiaus pilkapiai ir į PR nuo Pajomančio, kur iš suardyto kapinyno žinomi VII-XI a. dirbiniai.

VIDEIKIAI
(ŠATEIKIŲ SENIŪNIJA)

302. ČERAUNINKALNIS (*alkakalnis la 1994 01-8-376*) - ŠR kaimo dalyje, 800 m į ŠR-R nuo kelio Skuodas-

Pav. 279. Videikių Čerauninkalnis. A. Kubilo nuotr., 1963

Pav. 280. Videikių Čerauninkalnis

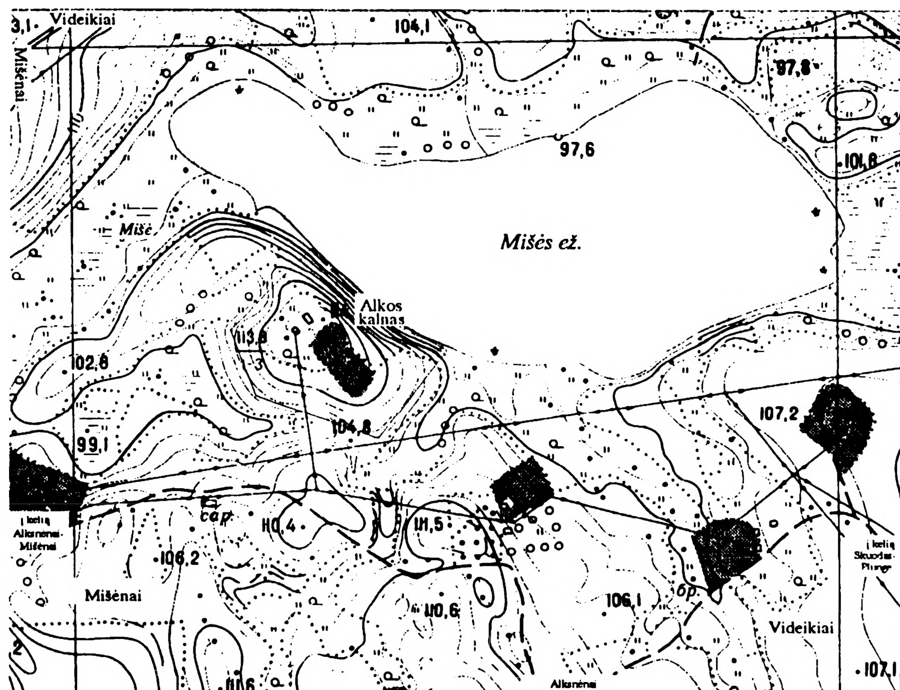
Plungė, 120 m į Š nuo A.Karečkos sodybos, 500 m į PV nuo rašytojos Žemaitės memorialinio muziejaus Bukantės k. pastatų. Kalnas - 80-100 m ilg. (ŠR-PV), apie 30 m pl. (PR-ŠV), h= 6-8 m, aikštelė nuolat kasinėjama lobių ieškotojų. PADAV. A. Kalną supylė čerauninkės, kada lėkdavo į pasitarimus (VUB F213-22/70). B. Čia buvo raganų susirinkimų vieta ("*Velnia a raganas kas tėn vakščiuoj*". - V.V.). Pasakojama, kad raganos, skrisdamos į pasitarimą ant Šatrijos kalno, čia sustodavusios pailsėti. Dėl to kilęs Čerauninkalnio pavadinimas (1948 m. LII).

Š. 1948 M. LII žv., AS 1/45; V.V.; VUB F213-22/70.

303. ALKOS, AUKOS KALNAS (*alkakalnis la 1994 01-8-376*) - PV kaimo dalyje, per 450 m į PR nuo kelio Mišėnai-Videikiai, 1,2 km į Š nuo geležinkelio Klaipėda- Radviliškis, PV

Pav. 281. Videikių Alkos kalnas. Aut. nuotr., 1994

Pav. 282. Videikių Alkos kalnas

Mišės ež. pakrantėje. Tai iškilus kalnas, stačiu šlaitu (Š-ŠR) į Mišės ež. Iš ŠV, V, PV, R kalną supa šlapios pievos. Išsiskiria apie 160 m ilg. (ŠV-PR), 120 m pl. (ŠR-PV) aikštelė su buvusios Maliauckų sodybos liekanomis. Šlaitų aukštis - 12-15 m. PADAV. Senovėje lietuviai ant kalno aukojo aukas dievams (VK).

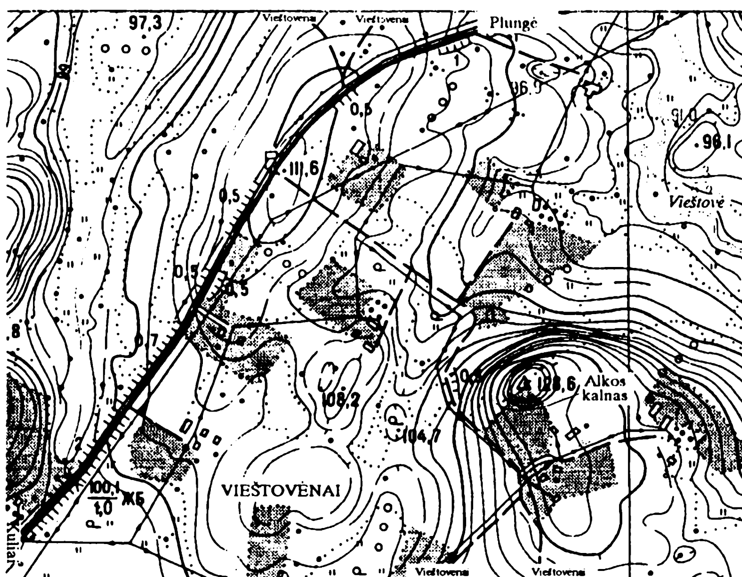
Š. VK, 1985, 1986; V.V.

VIEŠTOVĖNAI
(NAUSODŽIO SENIŪNIJA)

304. ALKOKALNIS, ALKOS, ALKVOS KALNAS (*alkakalnis Ar-816*) - apie 300 m į PR nuo kelio Plungė-Kuliai, 350 m į PV nuo pradinės mokyklos pastato, kairiajame Vieštovės upės krante. Kalno šlaitai nuolaidūs, tik iš ŠV statūs, iki 20-25 m aukščio. Kalnas - apie 1 ha ploto. PADAV. A. Senovėje ant kalno aukodavo aukas (buvo kūrenama šventoji ugnis). "*Pasakuojis mon tivėlis, laužus būdavo kūrins ir tėn tas aukas sukūrins. Būdavo kūrins laužus*" (pasak.L.Skėrus, Justino, g.1929m., Vieštovėnų k., dab. gyv.Varkalių k. Užr. 1995. - V.V.). B. Į kalną buvo "susimetę" žuvėdai (LTR 332/157). C. Kalne yra buvę dideli urvai, jų vietose

Pav. 283. Vieštovėnų Alkos kalnas. A. Kubilo nuotr., 1963

Pav. 284. Vieštovėnų Alkos kalnas

likę įdubimai (LTR 332/157). Vieštovėnuose yra piliakalnis, datuoj. I tūkstantmečiu.

Š. 1948 m. LII žv., AS 1/69 (Vieštavėnai); LTR 332/157; VAK 36/231,244; VK, 1986; V.V. L. AL, 4 (Nr.47); Būga K., 1924, 59; LAM, 260 (yra Alkokalniu vadinamas piliakalnis).

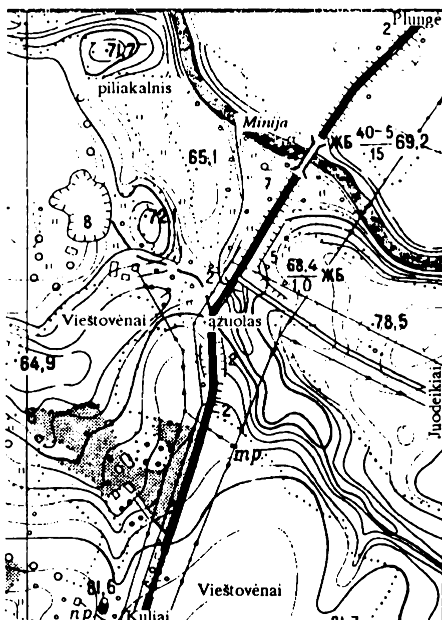
305. MINGĖLOS ĄŽUOLAS - šalia Mingėlų sodybos, prie kelio Kuliai-Plungė. Ąžuolas yra maždaug 7 m apimties, turi apie 800 m. Nukirstoje medžio viršūnėje buvo įkelta koplytėlė, kuri vėliau sutrūnijo. Padav. A. Prie ąžuolo degė šventoji ugnis (Balevičius K., 1979). B. Sakoma, kai Jogaila krikštijo žemaičius ir kirto šventus medžius, šis ąžuolas jau buvo drūtas. Neatsirado tokio, kuris būtų drįsęs medį kirsti, tik kai už darbą buvo pažadėta 10 metrų audeklo ir mušketa, sutiko Mingėla (kitų manymu, į susirinkusiųjų minią buvo sviesta kepurė ir į kurį pataikė, tam teko kirsti). Vis tiek ąžuolui įstengė nukirsti tik viršūnę, o Mingėlą vėliau kaimynai už šį darbą paskandino Minijoje (Šliavas J., 1979). C. Iš Minijos Mingėlos šešėlis naktimis išlipa, 12 kartų apeina ąžuolą, medį apsikabina, prašo atleidimo (Danilevičius E., 1984). D. Sakoma, ir įvedus krikščionybę ąžuole gyveno pagoniški dievukai, vidurnaktį prie ąžuolo šokdavo gerosios laumės (Danilevičius E., 1993). E. Žinoma istorija apie ąžuolo atsiradimą - mažas vaikas išėjo parnešti gilių savo seneliui gydyti, tačiau vaiką sudraskė vilkai. Senelis rado tik

Pav. 286. Vieštovėnų Mingėlos ąžuolas. Aut. nuotr., 1995

Pav. 287. Vieštovėnų Mingėlos ąžuolas. Aut. nuotr., 1995

Pav. 285. Vieštovėnų Mingėlos ąžuolas

negyvo anūko delne sugniaužtą gilę. Ji ir buvusi pasodinta tos tragedijos vietoje (Šliavas J., 1979). Šalia ąžuolo gyvena penkta Mingėlų karta. Sakoma, ąžuolas buvęs matyti nuo devynių Žemaitijos kalvų.

Š. Šliavas J., 1979, 35; L. Balevičius K., 1979, 106; Danilevičius E., 1984, 54; Danilevičius E., 1993, 12; Kudaba Č., 1972, 105; LGP, 199.

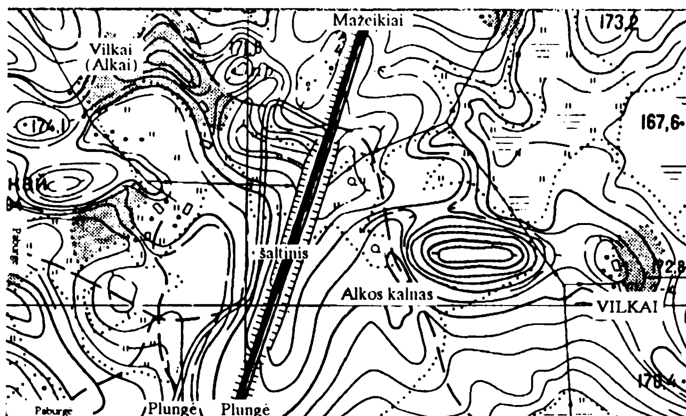
VILKAI (ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

Nurodoma, kad nuo čia esančio Alkos kalno ir kaimas buvo gavęs Alkų kaimo vardą, tik vėliau ši, R kaimo dalis imta vadinti Vilkų kaimu.

306a. ALKOS, AUKOS KALNAS (*alkakalnis Ar-771*) - per 500 m į PR nuo kelių Plungė-Mažeikiai ir Telšiai-Salantai kryžkelės, 300 m į R nuo kelio Plungė-Mažeikiai, 150 m į V nuo P.Jucio sodybos, miške. Kalnas apie 160 m ilg. (R-V), 60 m pl. (Š-P), jo Š, R šlaitai statūs, P, V - nuolaidūs, jų aukštis - 10-12 m. 1920 m. buvo pastytas medinis kryžius. Padav. A. Senovės laikais lietuviai ant kalno aukodavo (degindavo) dievams aukas (Покровский Ф.В., 1899; "*Senuovie aukas degint un to kalno, senų senovie*" (pasak. E. Mikalauskas, Petro, g. 1920 m. Getaučių k., dab. gyv. Paburgės k. Užr. 1995. - LTR 6309(22). B. Senovėje čia buvo miestas (Покровский Ф.В., 1899). C. Senovėje čia rinkdavosi apylinkių

Pav. 288. Vilkų Alkos kalnas. Aut. nuotr., 1995

Pav. 289. Vilkų Alkos kalnas, Knygnešių šaltinis

Pav. 290. Vilkų Knygnešių šaltinėlis. Aut. nuotr., 1995

gyventojai švęsti derliaus nuėmimo šventės. Ta proga ant kalno buvo aukojami ožiai, avinai, vištos, gaidžiai. Po to būdavo vaišinamasi (Ravickienė E., 1981). Statant ant kalno kryžių, rasta "visaip sudėliotų akmenų" (apie 1935 m.). Ant kalno buvo ir pailgas, aukštas *akmuo* su įdubimu. Aplinkui gulėjo daugiau akmenų. Apie 1936 m. žemės savininkas akmenį norėjo suskaldyti ir sudėti į tvarto pamatus. Iškalė dubenyje skylę, pripylė parako, bet sprogimo metu žmogui nutraukė du pirštus, ir akmenskaldys akmenį paliko ramybėje. Pokario metais akmuo neberandamas. Į R nuo Alkos kalno iš pelkių išteka Alkupis (Nr.282). Netoliese nurodoma vietovė Laumės laukas (Покровский Ф.В., 1899). Turimas omenyje šiandieninis Laumių k., Skuodo r., žinia "perkelta" nuo Puokės Alkos kalno (Nr.126).

Š. LTR 6309(22); Mickevičius J., 1985, 44-45; VAK 36/171-172; V.V. L. AL, 10 (Nr.168, Alkai); LAM, 91; Ravickienė E., 1981; Покровский Ф.В., 1899, 82.

306b. KNYGNEŠIŲ ŠALTINĖLIS - V senojo kelio Plungė-Mažeikiai pusėje, apie 40 m į PV nuo naujojo kelio Plungė-Mažeikiai, apie 150 m į PR nuo V.Vilniūtės sodybos Vilkų kaime. Iš seno stovėjo koplytstulpis su užrašu "Fundatorka Ona Bagdonaitė". Koplytstulpyje 1912 m. buvo Švenčiausios Panelės, nežinomo šventojo statulėlės, į šaltinio pusę atgręžta stovėjo šv.Jono Krikštytojo statulėlė, buvo ir krucifiksas, o po juo dar viena šventosios statulėlė. Šalia pritvirtinta dėžutė pinigams aukoti. Neseniai vėl pastatytas koplytstulpis su Rūpintojėliu (*sg.179*), į V nuo jo teka šaltinis. Žmonės tikėjo gydomosiomis šaltinio vandens savybėmis, juo daugiausia gydė akių ligas. Gretimų sodybų gyventojai nuolat semdavosi šaltinio vandens. Važiuojantys į Žem. Kalvarijos atlaidus, einančios ten eisenos nuo Plungės pusės visada šioje vietoje sustodavo pailsėti, pietaudavo. Kunigas laikydavo pamaldas. "Vieta stebuklinga" (1912 m.; Končius I., 1931), "Šaltinėlis labai apaugęs krūmais, nebeprižiūrimas" (1932 m.; Končius I., 1933). Pasakojama, kad šaltinis buvo orientyras knygnešiams, nešantiems knygas iš Prūsų. Čia jie ir pailsėdavę. Vienas knygnešys gretimoje Valančiauskių sodyboje buvo žandarų sučiuptas.

Š. V.V. L. Končius I., 1931, 8-9; Končius I., 1933, 7; Raveckienė E., 1981.

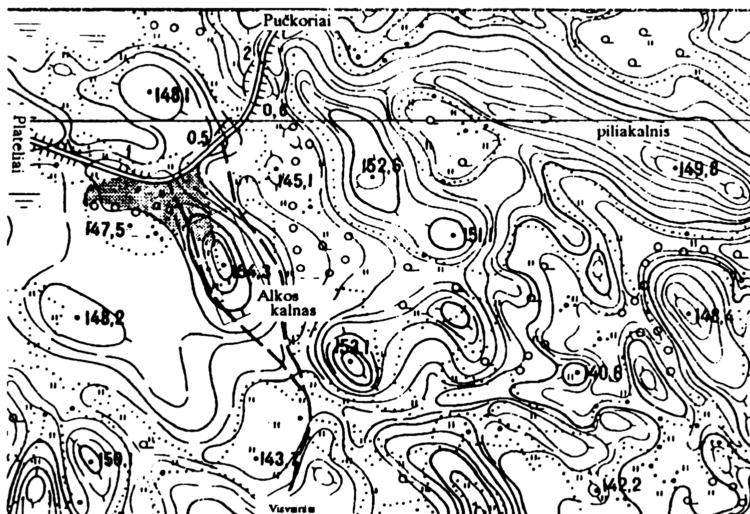
VISVAINIAI
(ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

307. ALKOS KALNAS (*alkakalnis la 1994 01-8-376*) - Š kaimo dalyje, apie 110 m į PR nuo kelio Pūčkoriai-Visvainiai. Kalva apie 150 m ilg. (ŠV-PR), 60- 80 m pl. (ŠR-PV) lėkštais, iki 8 m aukščio šlaitais. Padav. A. "*Saka, senūs laikūs ten melsdavūs žmuonės, sak, prieš Lietuvą nebuva apkrikštyta. Onta, kur kalnėlis. Žinau, ka esu girdėjus, ka šnek, sak, ka tep senūs laikūs, kai Lietuva nebovo nepkrikštyta melsdavos žmonės*" (pasak. M.Velkienė, g.1915 m. Paparčių k., dab. gyv. Pučkorių k. Užr. 1994. - V.V.). Čia buvo deginamos aukos dievams (Mickevičius J., 1985). B. Iš kalno su dideliu žvangesiu išjodavo senovės kavalerija (Mickevičius J., 1985). Prieš Antrąjį pasaulinį karą buvo renkamasi linksmintis į šalia esančius Malonės (Linksmybės) krūmelius. Alkos kalnas - 350 m į PV nuo Pūčkorių piliakalnio II (*Ar-811*) teritorijos PV kampo, į Š nuo Kuršpelkės, į R nuo Krikš(t)kalnio, arba Jono kalno.

Š. 1948 m. LII žv., AS 1/50; 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/20; Mickevičius J., 1985, 31-32.

ŽEMAIČIŲ KALVARIJA
(ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

Yra nuomonių, kad bažnyčia Žem.Kalvarijoje buvo pastatyta prieš 1593 m. Tikrai žinoma, kad Žemaičių vyskupas Stanislovas II Kiška apie 1619 m. pastatęs šv.Jono Krikštytojo koplyčią ant buvusio piliakalnio (kartu pastatė ir koplyčią Lieplaukėje, kad vietos žmonėms nereikėtų toli eiti į bažnyčią Alsėdžiuose). 1637 m.

Pav. 291. Visvainių Alkos kalnas

vyskupas Jurgis Tiškevičius dominikonams pastatė jau mūrinę bažnyčią ir vienuolyną. Garduose pastačius bažnyčią, tėvas Petras iš Romos atvežė Dievo Motinos paveikslą. Laikomas vienuolyne paveikslas "pasireiškė stebuklais", ir, perkėlus jį į bažnyčios didįjį altorių, imtas garbinti. 1643 m. surašytas stebuklų protokolas, kuriuo paveikslas oficialiai paskelbtas stebuklingu. 1936 m. prie paveikslo buvo 82 votai - kojos, rankos, širdys, akys (Vaišnora J., 1958). Žem.Kalvarija išgarsėjo atlaidais. 1767 m. vyskupas J.Lopacinskis į Romą rašė, kad Kalvariją aplanko 15 tūkstančių žmonių su giesmėmis, ragais ir būgnais. 1639-1642 m. buvo įsteigtos Kryžiaus kelių stotys (pasakojama, kad kunigaikštis (matyt, vyskupas J.Tiškevičius. - V.V.) vedė arklius, kur arkliai sustodavo, ten buvo statoma Kryžiaus kelių koplyčios). Maldininkai į atlaidus rinktis, eiti Kryžiaus kelius pradėdavę dar birželio 25 d. Vysk.J.Lopacinskis 1763 m. rašė, kad į miestelį įeinantys jaunikaičiai šaudydavo iš šaudyklių, pūsdavo trimitus, mušdavo būgnus. Seniai su moterimis giedojo ir šaukė, nes kuri parapija su didesniu triukšmu į miestelį įeidavo, tuo buvusi didesnė garbė. Po to vyskupas uždraudė į atlaidus taip triukšmingai keliauti (Valančius M., 1978). Atlaidų metu būdavę 16-18 tūkstančių maldininkų, o per visą laiką (07 02-07 12) Žem.Kalvarijoje apsilankydavo apie 150-200 tūkstančių žmonių. Paskutiniai maldininkai skirstydavęsi liepos 18 d. (1937 m.). Buvo sakoma: "*Šventa žemė Kalvarijos, bet prakeikti žmonės; verčiau tu be manęs, aš be tavęs*" (Bani Al., 1936). Tarp XIV ir XV a. koplyčių yra vadinamas Jurkaus prūdas, šalia stovi rožančiais ir škaplieriais apkabinėtas koplytstulpis, kuris nuo kūdros nueinančių maldininkų bučiuojamas. Kūdroje plaunamas veidas, rankos, ausys, sprandas, kojos (merkiamos net su batais, kojinėmis), rūpestingai apiprausiami vaikai; sakoma, "*kur skauda, ten patepk*". Vanduo geriamas, jo pilamasi į butelius ("*už tai, kad čia pašventintas vanduo*", "*čia šventas vanduo*", "*čia Jėzus brido*", "*čia Jėzaus upelis [...] aš plaunuosi ir niekada nesergu*" - V.V.). Ateinant ir nueinant prie kūdros žegnojamasi.

Pav. 292. Žemaičių Kalvarija. Prie "Jurkaus prūdo" atlaidų metu. Aut. nuotr., 1994

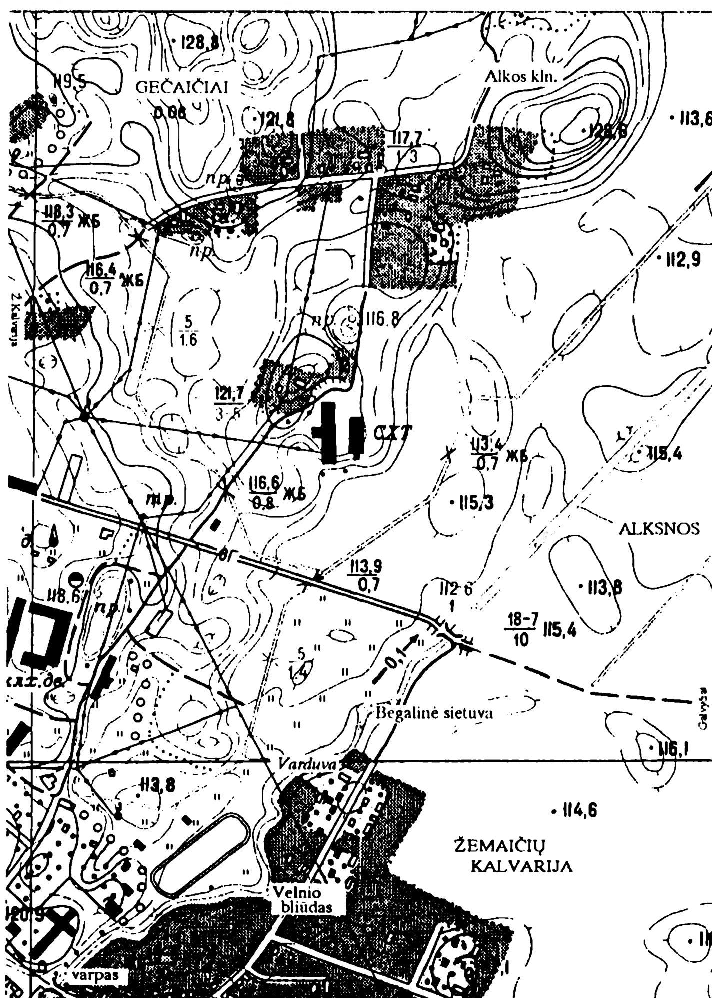
Š. V.V. L. Valančius M., 1978, 2/358-9; Kviklys B., 1991, 4/58; Sakalas J., 1937, 3; Vaišnora J., 1958, 371-377.

308. UPĖ VARDUVA. Pavadinimas kildinamas iš žodžių "vardądavė". Padav. Žemaičius krikštijo šioje upėje ir pakrikštijus būriais jiems duodavo vardus (LTR 3073/42; K.B.). Į Š nuo senojo tilto liekanų per Varduvą miestelyje (dabartinis tiltas

Pav. 293. Žemaičių Kalvarija. Varduvoje nuskendusio varpo vieta (kairėje) ir miestelio senbuvis Antanas Bubelė. Aut. nuotr., 1996

pastatytas šiek tiek labiau į P), ties 4 dideliais karklais, pasak padavimų, upėje yra paskendęs bažnyčios "Marijos" varpas. Anksčiau varpo kraštelis dar kyšojo, saulei tekant spindėdavo vandenyje, vėliau ir jis buvo užneštas upės smėliu. Vidurnaktį praeiviai girdėdavo varpą iš upės dejuojant. Niekas negalėjo varpo ištraukti, nes, sakoma, buvo Perkūno nutrenktas ir iš varpinės įkrito į upę.

Pav. 294. Žem. Kalvarijos-Gečaičių Alkos, Sakalo kalnas, Velnio bliūdas, Begalinės sietuvos, nuskendusio varpo vieta

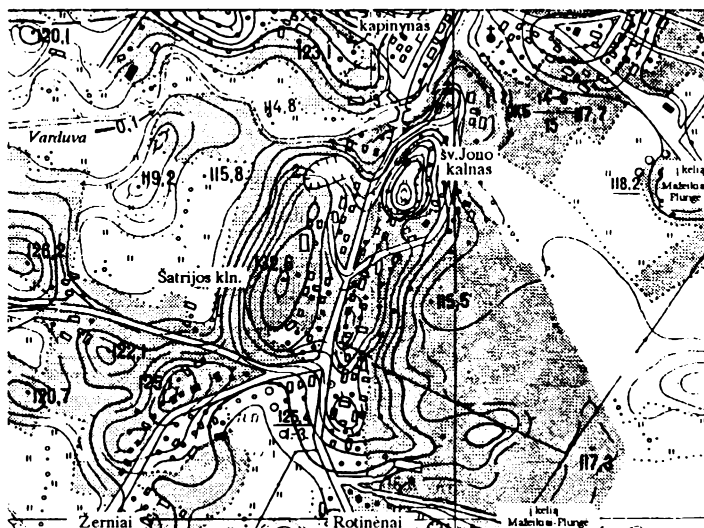
"Perkūna trėnkta nebuvo gali[ma] nieko pajodint [pajudinti]" (V.V.). Apie 200 m į ŠR nuo tilto per Varduvą ir "nuskendusio varpo" buvo Varduvos *sietuva*, vadinamasis Velnio Bliūdas, arba Jonušienės sietuva. Čia sukosi verpetas, retas kuris pasiekdavo sietuvos dugną. Sekmadienį per sumą čia vėžius gaudžiusią Jonušienę įtraukė "baisus vėžys" ir nuskandino (V.V.).

Š. K.B.; LTR 3073/42; V.V. L. Покровский Ф.В., 1889, 283.

309. ŠVENTO JONO KALNAS (*piliakalnis Av-948*) laikomas "pilaite ir alkviete" (B.Kviklys, 1991). Padav. Senovėje kalną supylė pagonys. Jų vadas įsakė visiems žmonėms, kad kiekvienas, senas ar jaunas, didelis ar mažas, raitas, važiuotas ar pėsčias, kuris vyks pro šią vietą, turi tam tikrą saiką žemių iš toliau atnešti ir pilti. Taip buvo supiltas kalnas. Paskui ant kalno pagonys degindavo aukas, jiems išnykus, ant kalno įrengtos kapinės (LTR 1167/14; išeitų, kad painiojama su Beržų kalnu-kapinynu (*Ar-814*) - V.V.).

Š. LTR 1167/14. L. Kviklys B., 1991, 4/58.

BERŽŲ KALNAS (*senkapiai Ar-814*) laikomas senosios šventvietės vieta: *"Vienas kalnas dar krikščionybę įvedus tarnavo alkos reikalams; jo vardas išsilaikė iki XVIII a. ir tik vėliau buvo Beržų kalnu pramintas. Įsikūrę pirmieji krikščionys, matyti, nedrįso tuojau užgesinti ant jo degančią ugnį, ir ji ten ilgėliau kūrenosi. Tačiau vėliau krikščionys kalną pavertė kapinėmis, tuo sujungdami senąjį pomirtinį kultą su krikščioniškais papročiais"* (B.Kviklys, 1991). Padav. Ant šio kalno buvo dalinami marškiniai Varduvoje apsikrikštijusiems žemaičiams (LTR 3073/42). Šalia, ant Žvizdro kalno - IX-XIII a. kapinynas.

Pav. 295. Žem. Kalvarijos Šatrijos kalnas, Šv. Jono kalnas

Š. LTR 3073/42. L. Kviklys B., 1991, 4/58.

ŠALTINIS - bažnyčios šventoriaus V dalyje. Ant šaltinio įrengtas šulinys. Šaltinis laikomas šventu.

Š. Šliavas J., 1978, 75.

310. ALKOS, SAKALO KALNAS - apie 1 km į Š nuo miestelio, per 300 m į ŠR nuo Varduvos up. kanalo kairiojo kranto, ŠR numelioruotų Alksnų pelkių pakraštyje. Kalva buvusi Alksnų pelkių sala, maždaug 120 m ilg. (ŠR-PV), 100 m pl. (ŠV-PR), iki 5-8 m

Pav. 296. Žem. Kalvarijos Alkos kalnas. A. Kubilo nuotr., 1963

aukščio, vidutinio statumo šlaitais. Aukščiausias ir stačiausias šlaitas - PR. 1857 m. kun. A.Kašarauskas mini čia Alkos kalną (LAM). 1935 m. Alkos kalno čia ieškota nesėkmingai (VAK). Tada jau buvo paplitęs ir vartojamas Sakalo, Sakalų kalno vardas, kalną buvo pamėgę vienuoliai marijonai, į Kalvariją atvykstantys kunigai. Čia buvo sodinamos pušaitės, planuota įrengti naująsias miestelio kapines. 1966, 1996 m. Alkos kalno pavadinimą žinojo tik keletas vietinių žmonių.

Š. 1964 m. LII žv., AS 203/38; VAK 36/ 202-205; V.V. L. AL, 10 (Nr.171); LAM, 148 (per 1 km nuo Kalvarijos lygumoje yra kalnas, vadinamas Alkos kalnu).

Pav. 297. Žem. Kalvarijos Šatrijos kalnas. Aut. nuotr., 1996

311. KALNAS ŠATRIJA - į V nuo Žem.Kalvarijos piliakalnio (Nr.309), V kelio į Platelius pusėje, Š galu ribojasi su Varduvos upe. Kalnas - apie 270 m ilg. (Š-P), 60-100 m pl., aukščiausia vidurine dalimi, nuolaidžiais, 4-6 m aukščio šlaitais. Statesni šlaitai tik V, ŠV, Š, kur siekia 15 m aukščio. Š galas nukastas žvyrui. Kaip tik su šia dalimi siejami pasakojimai, šlaito viduryje žemyn ėjo griovys - "koks tai įlinkimas, tarytum šliūžė". Padav. *"Į upės [Varduvos] pusę nuo Šatrijos kaip nuo stogo, pačiame šlaito viduryje - žemyn eina griovys, koks tai įlinkimas, tarytum "šliužė". Sakydavo, kad per tą tarpą raganos šliauždavo žemyn. Kiek toliau, pakalnėje - šaltinėlis buvo [...] Prieš Jonines čia rinkdavo žolynus, nes pamčlyvi nuo čia"* (pasak. T. Gedvilienė, g. 1909 m. Žem. Kalvarijoje. Užr. apie 1970 m. - K.B.).

Š. K.B.; LŽV (B. Bundzienė, 1936).

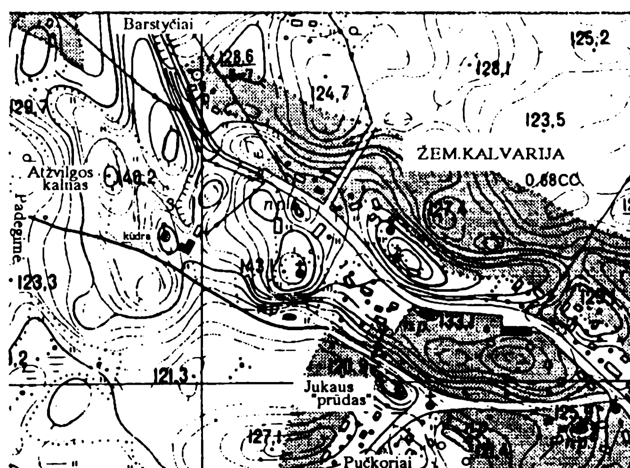
312. ATŽVILGOS KALNAS - ŠV Žem. Kalvarijos dalyje, prie miestelio ribos. Viršuje kelias Žem. Kalvarija-Padegimė kalną dalija į dvi dalis: ŠV (didesniąją) ir PR (mažesniąją). Kalną kerta ir kelias Žem. Kalvarija-Barstyčiai, Žem. Kalvarija-Padegimė jungiantis kelias. Atžvilgos kalnu vadi-

nama apie 600 m ilg. (ŠV-PR), 150-200 m pl. aukštuma, aukštesne ŠV dalimi (146,2 m virš j.l.). Kalnas iš V, P, PR aukštais, iki 25 m aukščio vidutinio statumo šlaitais, Š - pereina į žemesnį atragį, ŠR - už lomos pereina į kitą kalną, R - už lomos su kūdra taip pat aukštėja ir pereina į kitą kalną. Ant Atžvilgos kalno įrengtos naujosios miestelio kapinės. Padavime minima kūdra kalno viršuje išlikusi, tačiau yra šiek tiek padidinta ir pagilinta. PADAV. Kartą Didžiojo šeštadienio vakare žmonės pasikūrė pirtį, kuri buvo prie tvenkinio ant kalno. Kol pirtis įsikūreno, atėjo vakaras ir sutemo. Žmonės nuėjo pertis, nors jau buvo laikas eiti bažnyčion į pamaldas (skambino ir varpai). Žmonėms pirtyje besiperiant, atsivėrė žemė ir prarijo pirtį su visais ten buvusiais žmonėmis. Niekas neišsigelbėjo. Didįjį šeštadienį, vėlai vakare šioje vietoje galima išgirsti, kaip kažin kas periasi. Nuo to laiko, kada šią pirtį prarijo žemė, niekas Velykų vakare nebeina pirtin, bet visi stengiasi dar prieš pietus nusiprausti (LTR 1167/53). "*Kalno šlėniuose ir dabar ūkininkai ardami randa įvairių geležinių daiktų, panašių į kardus, šarvus ir pan.*" (Lietuvos aidas, 1932).

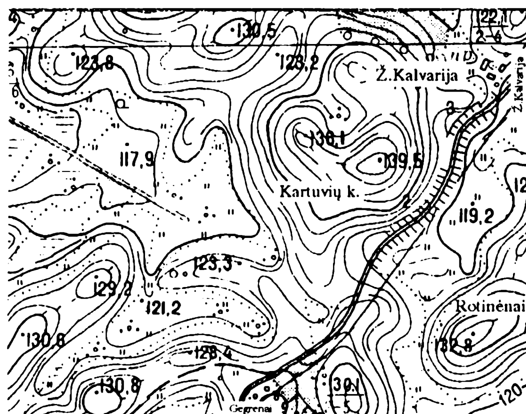
Š. LTR 1167/53. LŽV (B. BRUNDZIENĖ, 1936; ŠAŠAIČIAI); V.V.; L. LIETUVOS AIDAS, 1932 09 27.

313. KARTUVIŲ KALNAS - per 1 km keliu nuo Žem. Kalvarijos į Gegrėnus, ŠV kelio pusėje, 150 m į PV nuo Gintvainių sodybos. Tai didesnės pakilumos aukščiausia dalis (139,5 virš j.l.), maždaug 60 m skr., iki 15 m aukščio, vidutinio statumo šlaitais (R, PR). V, ŠV - tęsiasi aukštuma. PADAV. Čia buvo ponų kariami nusikaltę baudžiauninkai.

Š. LŽV (B. BRUNDZIENĖ, 1936; ŠAŠAIČIAI); V.V.

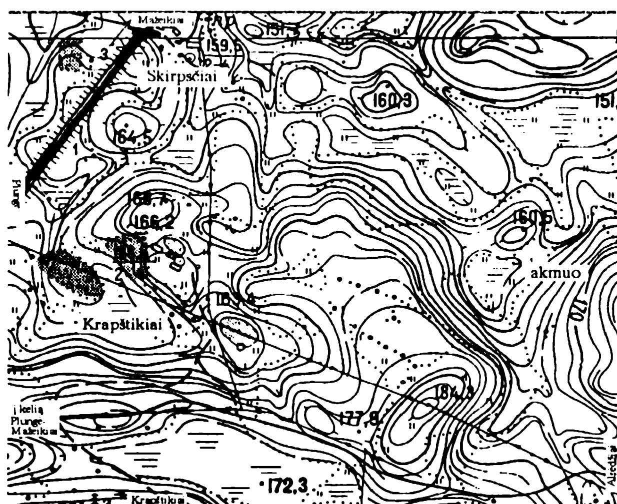
Pav. 298. Žemaičių Kalvarijos Atžvilgos kalnas, kūdra, Jurkaus "prūdas"

Pav. 299. Žemaičių Kalvarijos (Šašaičių) Kartuvių kalnas

ŽERNIAI
(ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

314. AKMUO SU BIESO PĖDA - tarp Žernių ir Krapštikių, 700 m į R nuo kelio Plungė-Mažeikiai, 450 į R nuo Zaleckų sodybos, 320 m į Š nuo kelio Krapštikiai - plentas Plungė-Mažeikiai, Pilelio (arba Virkšo) dauboje, ŠV Každailio kalno papėdėje, išdžiūstančio upelio vagoje, į P nuo akmeninio tiltelio liekanų, po galingu dvikamieniu (buvo trikamienis) ąžuolu. Akm. - rausvas smulkiagrūdis granitas, 1,2 m ilg. (ŠV-PR), 1,05 m pl., iki 45 cm aukščio. "Bieso pėdą" primena natūralus įdubimas PV akmens krašte, jis 17x7 cm dydžio. PADAV. A. Kažkas Biesą pagynė, tas bėgo ir koja

Pav. 300. Žernių akmuo su Bieso pėda

Pav. 301. Žernių akmuo (pirmame plane) ir ąžuolas. Aut. nuotr., 1996

Pav. 302. Žernių Peklos akies vieta. Aut. nuotr., 1996

"įsmego" į akmenį. B. Biesas ateidavo čia su juodu kepaliušiu pas piemenis, žaisdavo su jais "vokietį" ir juos aplošdavo.

Š. LTR 6414(148); V.V.

315. AKIVARAS PEKLOS AKIS, BIESBLIŪDIS buvo tarp Jazdauskiškės ir Žernių, apie 820 m į ŠV nuo kelio Plungė-Mažeikiai, apie 220 m į PR nuo Norvaišų sodybos, V senojo kelio Plungė-Žem. Kalvarija pusėje. Šią vietą kerta aukštos įtampos elektros stulpų linija. Čia buvo maždaug 20 m skr. akivaras, kuris jau visiškai užako. Niekas negalėjo išmatuoti jo gylio.

Š. V.V.

ŽLIBINAI
(ŽLIBINŲ SENIŪNIJA)

Padav. Šioje vietoje buvo stebuklinga, bet "visai nuskurdusi bažnytėlė. Jos pamatai visur buvę kiauri". Pasakojama, kad kiekvieną dieną daugybė sergančių žmonių rinkdavosi bažnytėlėn pasimelsti ar pažiūrėti įvykstančių stebuklų, nes kiekvienas ligonis, sirgęs akimis, pasveikdavo. Vėliau bažnytėlė buvo nugriauta ir pastatyta didelė bažnyčia. Aplink išaugęs miestas pavadintas Žlibinais nuo tų stebuklų su žlibakiais (neregiais).

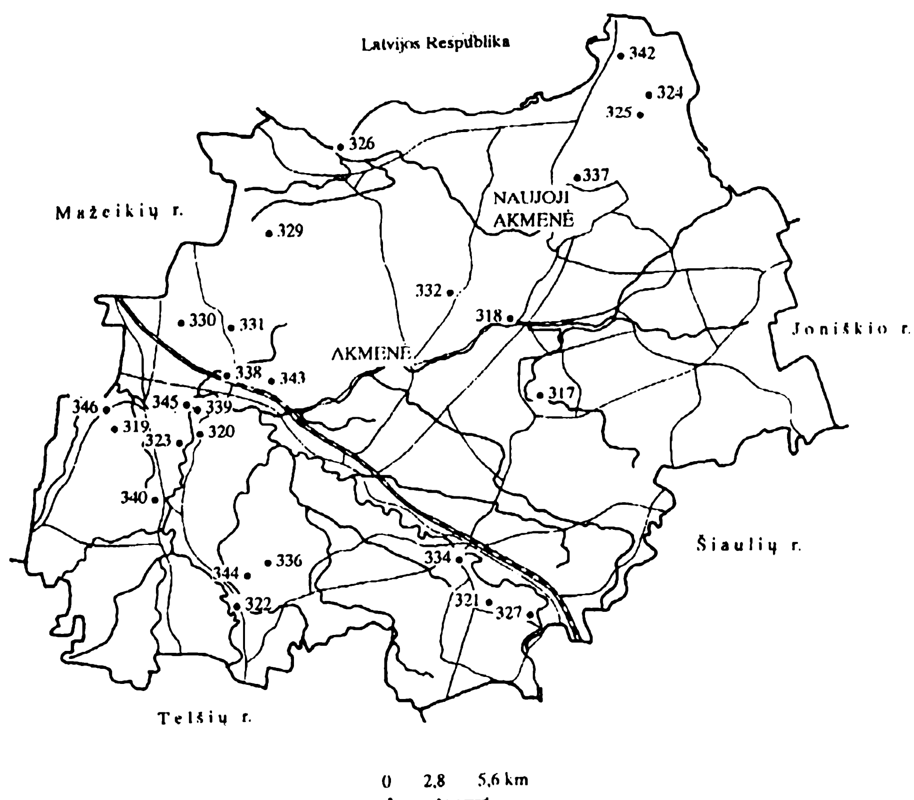
Š. LTR 284/584.

ŽVIRBLAIČIAI
(BABRUNGO SENIŪNIJA)

316. BAŽNYTKALNIS, ŠVENTOKALNIS - per 500 m į ŠR nuo kaimo kapinių, V kelio Plungė-Babrungėnai pusėje. Aukštuma. Iki įrengiant didesnėje jos dalyje šiukšlyną, sakoma, turėjo tarsi dvi dalis - Š ir P, vadinamas Šventokalniu ir

Bažnytkalniu. Visa aukštuma yra maždaug 120 m ilg. (Š-P), apie 90 m pl. (R-V), gana stačiais, iki 20 m aukščio šlaitais iš V, P. Š - pereina į Raudonkalnio aukštumą, o R - ribojama kelio Plungė-Babrungėnai. Įrengtas šiukšlynas aukštumos vaizdą pakeitė. Visiškai nepaliesta liko PV jos maždaug 30x20 m dydžio dalis, kuri PV leidžiasi į Liūnijos pelkes. PADAV. A. Senovėje ant kalno buvo šv.Jono bažnyčia, pastatyta "nuo pačių pirmųjų krikščionybės laikų". Tą bažnyčią žmonės "labai mylėjo, nes ji buvo pagarsėjusi stebuklais". Užėję švedai šią bažnyčią išplėšė, kunigus išžudė (tik, sakoma, kad šalia buvusiose *pelkėse* - "liūnijose", kur negalima net dugno pasiekti, buvo paslėpti turtai; LTR 284/590). B. Kartą bažnyčia iškilo, ėjo žmonės, kunigai, skambino varpai. Visiems suėjus vidun, durys užsidarė ir viskas pranyko. Čia randama plytų, yra "sklepų" (LTR 284/590).

Š. LTR 284/590; LŽV (A. VAINORIŪTĖ, 1935); V.V.

Latvijos Respublika
Mažeikių r.
Joniškio r.
Šiaulių r.
Telšių r.
NAUJOJI AKMENĖ
AKMENĖ
342
324
325
326
337
329
332
318
330
331
338
343
317
346
345
339
319
323
320
340
336
334
344
322
321
327
0 2,8 5,6 km

AKMENĖS RAJONAS

AKMENĖS SENIŪNIJA

317. ŠVENTUPIS - 26 km ilg. kairysis Dabikinės intakas. Išteka Kinkių apylinkėse, 10 km į R nuo Papilės. Įteka į Dabikinę 8 km į P nuo N.Akmenės (dabar santakos vietoje-Dabikinės tvenkinys). PADAV. Upelyje nuskendo vežamas pas ligonį kunigas (LŽV).

Š. LŽV (K. ŠUKYS, 1935; KRUOPIŲ G-JA); L. VARDYNAS, 170 (ŠVENTUPYS).

ALKIŠKIAI
(NAUJOSIOS AKMENĖS SENIŪNIJA)

Vietos gyventojai kaimo pavadinimą kildina tik iš ankstesnio kaimo vardo "Senieji Kiškiai" - "*Alt-Kischken*" (V.V.).

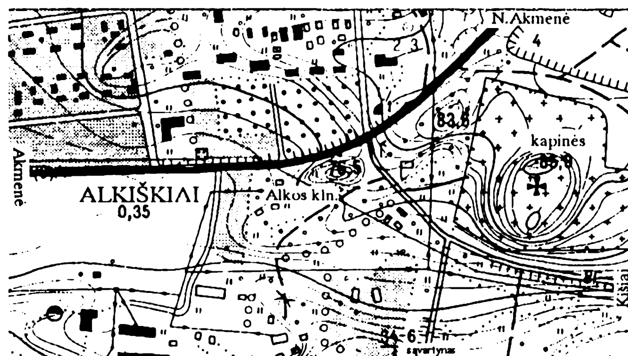
Š. V.V. L. AL., 5(NR.69); BŪGA K., 1924, 59.

318. ALKOS KALNAS. J.Šliavas nurodo, kad Alkos kalnu vadinama kaimo kalva prie kelių Akmenė-Naujoji Akmenė ir Alkiškiai-Sablauskiai sankryžos. Tai nedidelė, kelio Akmenė-Naujoji Akmenė apardyta, maždaug 30x20 m dydžio ir kelių metrų aukščio kalvelė, vietinių žmonių laikoma kaimo kapeliais. 1993 m. buvo matomos antkapinių paminklų liekanos. 150 m į PV nuo kalvos - *šaltinis*, kuris žiemą neužšąla, ir vietos žmonės jo vandenį vartoja maistui gaminti. J.Šliavo nuomone, tai vieno buvusios šventvietės komplekso dalys.

Š. ŠLIAVAS J., 1975A, 30-32; V.V.

ČEKAI
(VIEKŠNIŲ SENIŪNIJA)

319. ŠALTINIS LAUMĖS PIRTIS nurodomas į P nuo kaimo, vadinamojoje Užimtinių pievoje, ant kalnelio.

Pav. 303. Alkiškių Alkos (?) kalnas

PADAV. *"Vakarais laumės tame šaltinėlyje maudosi; kas į tą vietą ateinąs, visi paklystą. Tas įsitikinimas žmonėse ir dabar tebesąs"* (pasak. A. Lizdenis, g. apie 1905 m. Žibikų k. Užr. 1935).

Š. LŽV (E. DENIUŠIENĖ, 1935).

GYVOLIAI
(VIEKŠNIŲ SENIŪNIJA)

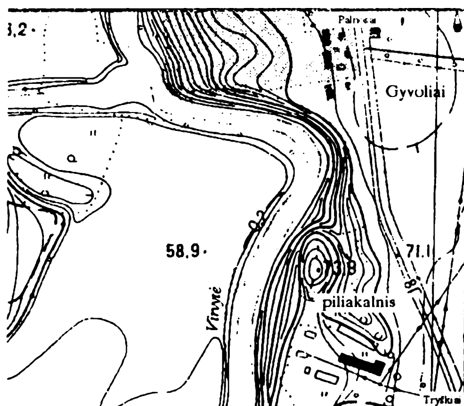
320. PILIAKALNIS (*Ar-34*). PADAV. A. Senų senovėje ant piliakalnio degdavo šventoji ugnis, kurią saugodavo ir prižiūrėdavo vaidilutės. Čia buvo šventykla (1948 m., LII). B. Baudžiavos laikais ant piliakalnio buvo baudžiami, mušami žmonės (VAK).

Š. 1948 M. LII ŽV., AS 1/8-9; VAK 29/105.

GUMBAKIAI
(PAPILĖS SENIŪNIJA)

321. VELĖKPELKIS. Čia teka ir to paties vardo upelis, Ventos kairysis intakas.

L. VARDYNAS, 189.

Pav. 304. Gyvolių piliakalnis

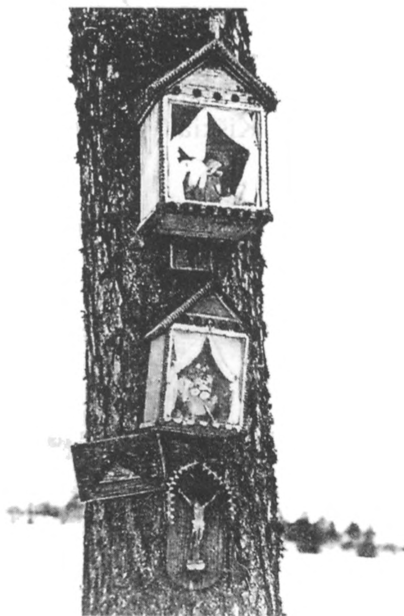
KAIRIŠKIAI
(PAPILĖS SENIŪNIJA)

322. PIEVA ALKA - į R nuo kaimo, 1 ha ploto. PADAV. Čia mušdavo žmones.

Š. VK, 1982.

KEGRIAI
(VIEKŠNIŲ SENIŪNIJA)

323. PUŠIS auga Kegrių pamiškėje, prie Kungio sodybos, 15 m aukščio, apie 80 cm skr., padžiūvusi. Medžio viršūnėje spyglių kuokštai atrodo kaip apversta lėkštė. Priešais ant akmeninio postamento pastatytas ir pritvirtintas geležinis kryžius. Pasakojama, kad pušį pasodino Kungio tėvo, turėjusio

Pav. 305. Kegrių pušies koplytėlės. B. Buračo nuotr., 1933(?) (Lietuvių liaudies menas, 1990, Nr. 150)

105 m., mirusio 1975 m., tėvo tėvas (Šliavas J., 1977). Padav. A. Čia stovėjo bažnyčia, o ši pušis buvo didžiojo altoriaus atrama. Bažnyčią švedai sugriovė ir paleido dūmais (Sekmadienis, 1933a). B. Kažkokio Knarkazo abi kojos buvo žaizdotos ("kiauros"). Kiek jis besikreipė į daktarus, niekas nepadėjo. Pasižadėjo jis padirbti šv.Panos koplytėlę ir pakabinti ją ant pušies. Kai koplytėlę padarė, pakabino, pats 3 kartus aplink pušį apėjo, išgijo, "kojos ano buvo sveikos ligi pat ano smerčio" (LTR 4722/383). C. Po pušimi savo kalvę buvo pasistatęs rusas Semianka. Sugalvojo jis pušį nugenėti - jo kalvės stogą medis gadinęs. Įsilipo Semianka į medį, pradėjo pjūklu pjauti ir visas sustingo. Negali net pajudėti. Persigando, bet tik kai pasižadėjo pušies nejudinti, stingulys atsileido, "taip iki pat mirties nekišo prie pušies pirštų" (LTR 4722/384). Prie pušies ir šalia stovinčio kryžiaus vaidenasi, klaidina. Kartą sekmadienį, dvyliktą valandą po kryžiumi sėdėjo moteriškė ir šukavo galvą spindinčiom šukom. Kitą žmogų čia buvo velnias pagavęs į glėbį. Kitas matė prie pušies bestovintį žmogų, kuris buvo prieš savaitę numiręs. Pušies kamienas, "*kiek pasiekia augalotas žmogus, apkarstytas rūpintojėliais, kaspinais, gėlių vainikais, vieni jų sveikutėliai, vos vakar prisegti, kitų-tik dalys*" (1933 m.; Sekmadienis, 1933a). Vienas vyras buvo apsižadėjęs pakabinti ant pušies 10 m kaspino, jeigu tik jo duktė pagytų. Duktė pagijo, ir tėvas nupirko kaspiną, sukarpė jį po 1 m ir apkabinėjo aplinkui visą pušies kamieną (LTR 4722/385). Kartą mergaitė, pabaigusi pradžios mokyklą, labai troško mokslus toliau tęsti, bet tėvai neketinę to leisti. Mergaitė davė įžadus tris kartus keliais aplink pušį apeiti, apėjo, ir vėliau tėvai leido ją toliau mokintis (LTR 4722/386). XX a. viduryje ant pušies buvo 3 koplytėlės. Dvasininkai buvo tokią "ereziją" uždraudę. Ši pušis globodavo įvairius liaudies sukilimus, tais atvejais jai buvo reiškiama didžiausia pagarba. 1863 m. ją apsupo (?) sukilėliai, 1905 m. vėl būreliai žmonių lankydavo pušį, nors valdžios buvo paskirtas specialus sargas, tariamas miškininkas, įvykiams čia stebėti. Pušis buvo lankoma ir Pirmojo pasaulinio karo metu Kegrių miške besislapsčiusių vietos žmonių (Sekmadienis, 1933a).

Š. LTR 4722: 383,384,385,386,387,388, 389,391,392; Šliavas J., 1977, 177. L. Balys J., 1948, 2/59 (Kiegriai); Lietuvos liaudies menas, 1990, Nr.150 (nuotr.); Sekmadienis, 1933a, 3; Sekmadienis, 1933 11 05 (Nr.45), 1(nuotr.).

KERĖŽIAI
(NAUJOSIOS AKMENĖS SENIŪNIJA)

324a. LOKAVOS KALNAS (*piliakalnis Ar-33*). Padav. A. Ant kalno buvo deginami galvijai ("aukodavę laukų derlių, galvijus". - St.Ličkūnas, 1934), šalia esančioje aukštumėlėje - "nedorus" (į nelaisvę paimtus priešus). B. Kalne esanti užburta bažnyčia ("užgriuvęs miestas su bažnyčia"). Velykų rytą čia skambėdavo varpai ir žviegdavo kiaulės. Buvo sakoma, kad norint bažnyčią išvaduoti, reikia, kad atvyktų procesija Velykų rytą. Taip kartą padarius, atvykus procesijai iš Vegerių bažnyčios, buvo pamirštas pasiimti

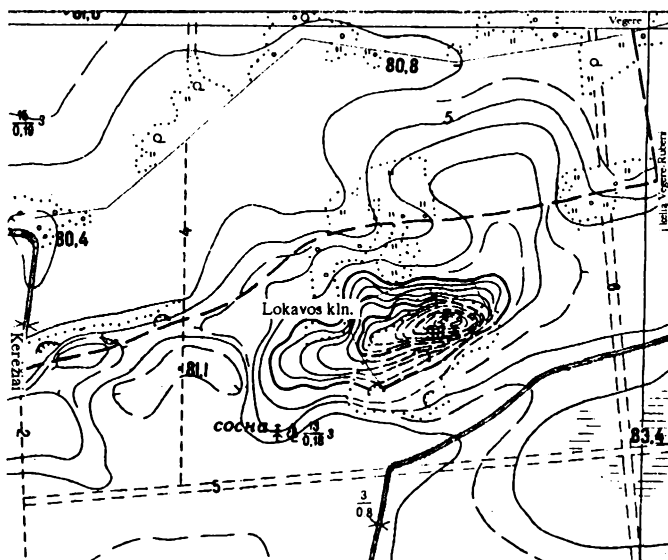
žvakėms gesinti prietaisas, ir bažnyčia liko neišvaduota (LŽV). Žmonės sapnavo, kad užkeiktas dvaras iš kalno išsikels, kada kalno pietinėje pusėje bus pastatyta bažnyčia (LTR 3665/875). "*Lokavos kalne yra užpilta bažnyčia [...] Ir buvis toks burtininkas, pietų laiki nueidavis - tai ten skambėdavo toj bažnyčioj*" (pasak. P. Žukauskas, g. 1914 m. Vegirių k. Užr. 1964 - LTR 3665/977). C. Vegrių bažnyčioje pavogė monstranciją, po to kartą keturi vyrai ėjo "pas kalną" pažiūrėti, ar ten jos neras. Kai priėjo, pamatė bažnyčią, prisiartinus atsidarė durys, bažnyčios viduj pamatė daug žmonių, kunigą prie altoriaus, belaikantį mišias. Tas kunigas įdavė vyrams monstranciją, tie jau vėliau į Vegerių bažnyčią ją nunešė, bet paskui ją vėl (?) pavogė vagys (VAK). Į PR nuo kalno, V kryptimi teka *Elkupis*.

Š. LTR 3665:864, 875, 977 LŽV (P. Lazdauskas, 1935; Lokava; Šliavas J., 1975, 131; VAK 29/30-31; L. Kviklys B., 1991, 4/419; Ličkūnas St., 1934, 186 (Lokavos alkakalnis).

324b. ELKUPIS, ALKUPIS priklauso Vadaksties baseinui, apie 3 km ilg. Išteka į V nuo kelio Ramučiai-Vegėrė (per Kerėžius), teka į V, paskui pasisuka į Š ir suteka su kitu kanalizuotu upeliu.

Š. LŽV (P. Lazdauskas, 1935; Kerėžiai); Šliavas J., 1975, 131.

325. DEIVIŲ AKMENYS. 1846 m. A.L.Jucevičius "Šiaulių apskrityje, vietovėje, kurios vardas Kerežiai", kuri tada priklausė teisėjui Martynui Urbonavičiui, aprašė akmenų grupę, kurią jis vadino Deivių akmenimis. "*Tai buvo dailus kauburys, nuo kurio gerai matėsi apylinkės; klonyje tekėjo upelė, o palei ją, kitoje pusėje, stūksojo keliolika akmenų, didelių, lygių, tvarkingai suguldytų [...] Tenai buvo*

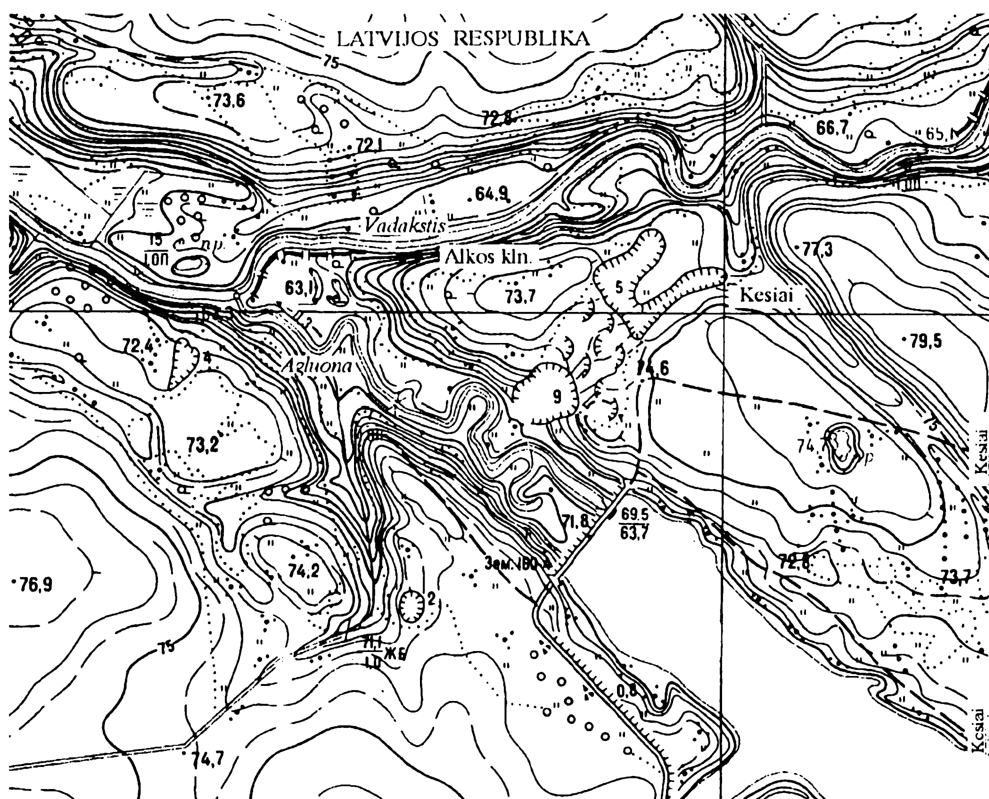
Pav. 306. Kerėžių Lokavos kalnas

keturiolika akmenų maždaug po tris uolektis dydžio, lygiai nutašytų ir iš visų pusių apkastų grioviu, kurio kitąkart būta gilaus, bet ir dabar dar žymėjo pėdsakai [...] Akmenys, senovės lietuvių sudėti palei upę, ženklino vietą, pašvęstą deivėms, vadinamoms deivėms valdytojoms, kurios graikų parkų pavyzdžiu turėjusios savo galioje žmogaus gyvenimą ir mirtį, toks tik buvęs skirtumas, kad lietuvių buvę tų deivių daugiau, ir ne siūlas reiškęs mirtingojo gyvenimą, o drobė, prie kurios jos darbavęsi. Buvę jų septynetas [...] Toms deivėms buvo pašvęsti akmenys palei upes ir upelius, kame jos dažniausiai rinkdavosi. Kiekvienas gyventojas turėjo savo akmenį, ant kurio sudėdavo atnešęs kuo brangiausias aukas. Kariauninkai čia nešdavo užmuštųjų priešų galvas ir dalį savo grobio, laimėto karinėse iškylose, ūkininkai - javus, linus, merginos - rankšluosčius, rūtų vainikus ir t.t. Prieš sudedant aukas, būdavo religinės apeigos, apie kurias nieko sužinoti negalėjau [...]". Iki galo nėra aišku, ar tai vietovė Kerėžių Naujosios Akmenės seniūnijoje, ar Kerežių Papilės apylinkėje.

L. Jucevičius A.L., 1959, 81-84.

KESIAI
(AKMENĖS SENIŪNIJA)

326. ALKOS, AUKOS KALNAS (*alkakalnis Ar-28*) - Agluonos dešiniajame ir Vadaksties up. kair. krante, jų santakoje, buvusiame ąžuolyne. Alkos kalnas-aukštumos kyšulys, turintis apie 60 m ilg., 25 m (R) ir 10 m (V) pl., apie 8 m aukščio. Visas kalnas akmenuotas, ypač V smailiagalys. Viršūnėje minimos apie 11 m skr. "lyg pastato liekanos-fundamentas apskritimo formos" (VAK). Muziejininko St.Ličkūno duomenimis, "vakariniame gale, trikampio formoje, per 4 m viena nuo kitos yra sukrautos su įdubimais akmenų krūvos, kurios čia esančios iš neatmenamų laikų ir, žmonių teigimu, esančios ugniavietės-aukavietės" (1939 m., VAK). 1966 m. LII ekspedicija akmenų krūsnių nerado. 1975 m. J.Šliavas mini, jog moterys arčiau R kalno pusės rasdavo išdėliotus akmenų vainikus, jis matęs čia 5 m skr. akmenų išdėliojimus (Šliavas J., 1975). Padav. A. Ant kalno senovėje buvo aukojama dievams, nuo to ir kalnas gavęs "aukos" vardą (VAK 27/51). Pasak kitų, "aukų ugnis" buvo kūrenama ne ant kalnelio, bet šalia - senkapių (*Av-7*) vietoje (Šliavas J., 1975). B. Čia buvo bažnyčia, kurią sugriovė kryžiuočiai ar švedai. Tos bažnyčios turtai tebėra užkasti kalne (VAK 27/51, 60-62). C. "*Kalne gyveno pana, vardu Aglona. Ji visą amžių kalne kūrenusi aukų ugnį. Kai pasenusi, vienos didelės šventės metu užkūrusi labai didelę ugnį, kurioje pati susideginusi. Kadangi ji buvo labai gera, visų gerbiama, jos pelenai palaidoti šiame kalne. Pats kalnas ir upė pavadinti Aglonos (Agluonos) vardu*" (VAK 27/52). D. Ant kalno buvo garbinamas Perkūnas (1971 m., MMT). E. 12 valandą dienos piemenė ganė kiaules ir pamatė čia vaikščiojantį vaiko didumo kunigą su patarnaujančiais ("bažnytiniais") žmonėmis, kiti matydavo kunigą be galvos, vaikščiojantį aplink Alkos kalną (VAK 27/60-62). F. Sakydavo, kad kalne po akmenimis gyvena velniai; vienas žmogus ganė arklius, atsigulė pasnausti ir išgirdo smarkų balsą: "Kelkis, ko čia guli". Žmogus nepaklausė. Balsas

Pav. 307. Kesių Alkos kalnas

šaukė ir antrą kartą, o kai sušuko trečią kartą, griebė žmogui už kojos ir sviedė į pakalnę (VAK 27/60-62). Kalbėdami apie Alkos kalną, žmonės jį kartais vadina "Kankinių kalnu" (AP).

Alkos kalno V dalyje yra didelis *akmuo*, apie kurį žinoma daug pasakojimų. Akm. - 3,1 m ilg., 1,5 m pl., h= 1,5 m (V), 70 cm - ŠV, 1,1 m - PR, apskaldytas. Padav. Po akmeniu paslėpti dideli turtai. Naktigonėje prie akmens atsigulusiam žmogui girdėjosi žvangėjimas, tiek jį išgąsdinęs, kad žmogus parlėkė namo. Už Alkos kalno, Vadaksties lankelėse niekad neišstovėdavo arkliai (VAK 27/60-62). "*Ir tolesnių apylinkių gyventojų kalnas tebėra gerbiamas*" (VAK 27/52), prieš Antrąjį pasaulinį karą šventadieniais į kalną eidavo nemaža žmonių pasivaikščioti. Tačiau naktimis ir šventadienių 12 valandą dienos kalno buvo vengiama (VAK 27/60-62).' Kažkur čia senieji eidavo prašyti lietaus (Šliavas J., 1975). 200 m į V - Kesių senkapiai (*Av-7*).

J.Šliavas mini ir į Š nuo Alkos kalno buvusią, vėliau žvyrui nukastą nedidelę apskritą kalvelę, kurioje, pagal padavimus, buvo "užgriuvusi" bažnyčia. Kalvelė buvo vadinama Bažnyčios kalneliu (Šliavas J., 1975; Šliavas J., 1979). Žmonės, siedami Bažnyčios kalnelį su Alkos kalnu, sakydavo, jog šiame yra buvęs Bažnyčios kalnelio vienuolynas, kurį "galutinai panaikino švedai" (Šliavas J., 1975). Prie Alkos kalno,

Vadakstyje, yra įmesta aukso (Šliavas J., 1975).

Š. 1966 M. II žv., AS 246/8-9; 1971 M. MMT žv., LKPC 131/3-4; AP (P. Šemeta, 1958 09 04); LŽV (J. Aukštikalnis, 1935). Šliavas J., 1975, 143-145; Šliavas J., 1979, 26-27; VAK 27/45, 51-58, 60-62;. L. AL, 6(Nr.70); Alseikaitė-Gimbutienė M., 1943, 69; Kviklys B., 1991, 4/421; LAM, 155; Ličkūnas St., 1934.

KRIOKLIAI
(PAPILĖS SENIŪNIJA)

327. ŠALTINIS RŪDYNĖ. Iš dviejų pusių jį supa Raudonskardis, iš trečios - Ventos upė, prie "Paversmės". Tai apskrita (apie 50 m^2) šaltiniuota vieta, žiemą neužšąla. Padav. Čia buvo Ventos upės krantas, ant kranto stovėjo bažnyčia. Bažnyčia nugrimzdo, ir atsirado Rūdynė.

Š. LŽV (V. Andriušis, 1935).

KRUOPIŲ SENIŪNIJA

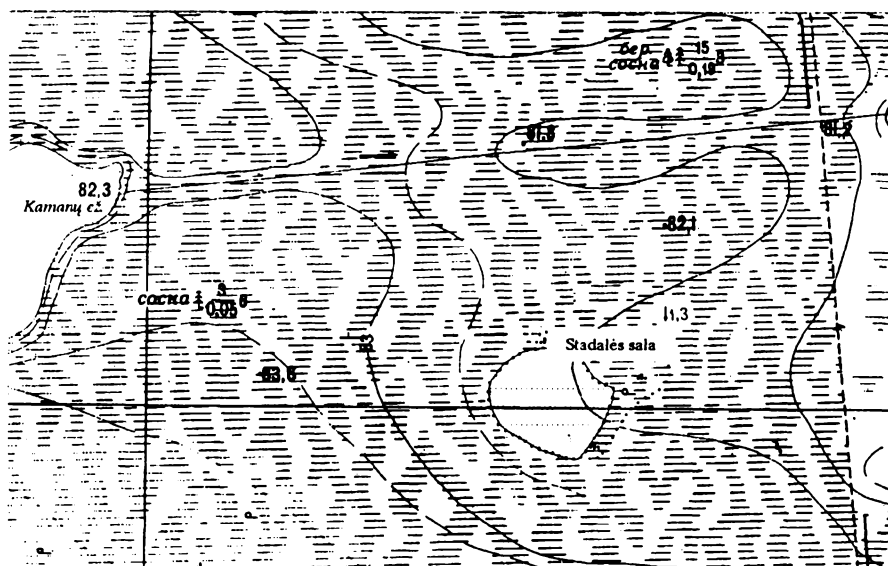
328. BOBKALNIS - Kruopių g-os miške, apie 0,5 ha ploto.

Š. VK, 1935.

LATVELIAI
(AKMENĖS SENIŪNIJA)

329. STADALĖS SALA - į PV nuo Latvelių kaimo; sala - Kamanų pelkėse. Ten link iš kaimo, kaip pasakojama, vedė kelias (kūlgrinda ?). Padav. A. Saloje stovėjo (yra nugrimzdusi) bažnyčia. B. Čia Latvelių kaimo žmonės (moterys, vaikai) slėpdavosi karų metu su manta ir gyvuliais.

Š. PŠ.

Pav. 308. Latvelių (Kamanų pelkių) Stadalės sala

LAUMĖNAI I IR II
(KRUOPIŲ SENIŪNIJA)

Į ŠR nuo Kruopių. Pavadinimas galbūt susijęs su į R nuo kaimų plytinčiais pelkynais.

MEIŽIAI
(VIEKŠNIŲ SENIŪNIJA)

330. MEIŽIO EŽERAS -35 ha ploto, krantai žemi, vietomis pelkėti. Per ežerą teka Ašva-Vadaksties intakas. PADAV. A. Ežeras anksčiau buvo prie Viekšnių. Kartą vasarą grėbėjos grėbė šieną, ir atjojo nepažįstamas raitelis perspėti, kad čia atkeliausiąs ežeras. Triskart perspėtos, jos nesitraukė, iš atkeliavusio debesio ėmė piltis vanduo, ir jos visos liko nusileidusiame ežere (Balys J., 1958). B. Ežero vardas kilęs nuo piktos raganos Meižienės, kuri gyvenusi prie ežero. Žmonės ją už blogus darbus prie ežero sudegino ant laužo, "o pelenus paleidę į ežerą plaukti" (Balys J., 1958).

Š. LŽV (A. SAMUOLYTĖ, 1935); L. BALYS J., 1958, 84-85 (NR.83); KVIKLYS B., 1991, 4/434.

331. KARALINĖS MIŠKAS - į R nuo Meižių, Ašvėnų ir ribojasi su Kamanų pelkėmis. 11 ha ploto. Čia vaidenasi. Tokiu pat vardu vadinamas miškas ir kelias per jį.

Š. LŽV. (A. SAMUOLYTĖ, 1935; MEIŽIAI); LŽV (A. RONKUS, 1938; AŠVĖNAI).

PAGOJAI
(PAPILĖS SENIŪNIJA)

Tarp Gumbakių ir Daubiškių, kairiajame Ventos krante. Pagal LŽV, Gojumi iki Antrojo pasaulinio karo dar buvo vadinamas 4 ha ploto ariamas laukas į Š nuo kaimo, iš ŠR besiribojantis su Gumbakiais.

Š. LŽV (J. DABKEVIČIŪTĖ, 1935).

PAKEMPINIAI
(NAUJOSIOS AKMENĖS SENIŪNIJA)

332. PELKĖ KEMPYNĖ - į P nuo kaimo, pelkė-durpynas, kelių tūkstančių ha ploto abipus kelio į Akmenę. PADAV. Kempynės vietoje buvo Bandabonjos miestas. Moterys Kempynėje uogaudamos nusidaužo kojas į buvusių (to miesto) bažnyčių kryžius.

Š. LŽV (V. VAITKEVIČIUS, 1935).

Pav. 309. Paragių akmuo (pagal: Matulis R., 1990, 140)

PARAGIAI
(PAPILĖS SENIŪNIJA)

333. AKMUO su dubeniu ir ženklais buvo aptiktas Paragių dvare - rašytojos Lazdynų Pelėdos gimtajame name. Akm. - 62x45 cm dydžio, su 24 cm skr. išgludintu lėkštu dubeniu ir neįskaitomais raštaženkliais. Akmuo dvare jau buvo Pirmojo pasaulinio karo metais; rašytojos Lazdynų Pelėdos tėvas, dailininkas N.Ivanauskas jo dubenyje maišydavo dažus. Šiuo metu akmuo perveztas į R.Matulio butą Vilniuje, K.Kalinausko 8-3.

L. IA, 115, 122 (Nr.1), 140 (pav.1).

PAPILĖ

334. PILIAKALNIS (*Ar-30*). Padav. A. Sakoma, kad čia buvo kūrenama šventoji ugnis (VAK). B. Kur aukštesnė piliakalnio vieta (pylimas ? - V.V.), ten yra užpiltas bažnyčios bokštas (Staugirdas E., 1932). Pasak kitų, švedai buvo čia jau stovėjusią bažnyčią pavertę tvirtove - bažnyčią apipylę iš visų pusių žemėmis. Taip ir atsiradęs bažnyčios formą turįs kalnas (Nezabitauskas A., 1966a).

Š. VAK 17/166. L. Nezabitauskas A., 1968, 3; Staugirdas E., 1932.

335. AKMUO su PĖDOMIS. Akmenyje iškaltos kairiosios ir dešiniosios kojų pėdos.

L. PA, 67(Nr.1).

336. ALKUPYS. Apie upę žinoma iš senųjų raštų, spėjama, kad tai dešinysis Ventos intakas (AL; LE; Vardynas). Greičiausiai tai Papilės seniūn., Užpelkių kaimo Alkupys, maždaug 2 km ilgio Miklinio intakas (LŽV).

Š. LŽV (E. Gauronskienė, 1935); L. AL, 8 (Nr.134); LE 1/328; Vardynas, 5.

Pav. 310. Papilės piliakalnio pylimas. L. Kšivickio nuotr., XX a. pr. (Кржнвицкий Л., 1909, 96)

Pav. 311. Ramučių akmuo. A. Kubilo nuotr., 1963

RAMUČIAI (NAUJOSIOS AKMENĖS SENIŪNIJA)

337. AKMUO - dešinėje kelio Ramučiai-Karpėnai pusėje, buvo Zdanavičiaus žemėje, Karpėnų miške, prie senojo kelio Akmenė-Vegerė, į V nuo jo. Akm. - 4 m ilg. (Š-P), 2,95 m plačiausioje vietoje (P). Š gale akmuo smailėja. Akm. - 2,1 m aukščio, vienšlaičio stogo pavidalo. Viršutinėje dalyje-įdubimas (40x15 cm). PADAV. A. Prie akmens pakasti pinigai (AP). B. Akmuo šliaužia nuo kelio tolyn, sakydavo: "*Vaikeli, tas akmuo no kelio šliaužia. Ans ne po daug - šliaužiant nematyt, ale vis po biškį toliau*" (LTR 4927/7). Akmuo juda į P pusę (1971 m., MMT). VAK archyve užfiksuota, jog Ramučių-Karpėnų akmuo yra maždaug 2 m ilg., apie 1,5 m pl., lygus su žeme, E.Zurgevičiaus pievoje, prie pat kelio Ramučiai-Karpėnai. Akmenyje yra viena paskui kitą iš eilės "trys žmogaus pėdo didumo įspaudos", panašios į žmogaus, apsiavusio naginėmis, pėdas (VAK). Galbūt ten buvo du akmenys ? (V.V.).

Š. 1971 M. MMT ŽV., LKPC 131/2; AP (P. ŠEMETA, 1958 08 20); LTR 4927/7; VAK 27/97, 29/17 (KULVELIAI I). L. LAM, 151.

SANTEKLIAI (VIEKŠNIŲ SENIŪNIJA)

338. ĄŽUOLAS. Prie kelio Santekliuose augo didelis ąžuolas. PADAV. A. Prancūzai (Napoleonas) bėgdami šioje vietoje pakasę 5 statines aukso (skrynią aukso - LTR 4881/71). B. Žmogus, sapnavęs, kad po ąžuolu paslėpti pinigai, ėjo kasti ir būtų išsikasęs, bet sukliudė pasivaidenęs nepaprasto ūgio vyras.

Š. 1948 M. LII ŽV., AS 1/13 (PALNORIAI); LTR 4881: 71(PO SANTEKLIAIS), 72,74; 5106/147. L. JUODAKIS V., 1971, NR. 82.

339. VIRVYTĖS dalis ties Santeklių (Palnosų) dvaru. PADAV. Čia nuskendo piemenė ir kas septinti metai septintą mėnesį tris kurios nors mėnesio savaitės dienas lygiai dvyliktą valandą upėje pasirodo pana su pinigų skrynia, sėdinti ant skrynios krašto, kojas nuleidusi į vandenį, besišukuojanti ilgus plaukus (plaukai net vandenyje mirksta - tokie ilgi). Niekas nežino, kaip tą paną išvaduoti.

Š. LTR 4721/163.

Pav. 312. Svirkančių akmuo. A. Kubilo nuotr., 1963

Pav. 313. Svirkančių akmens "pėda". A. Kubilo nuotr., 1963

SUGINČIAI
(NAUJOSIOS AKMENĖS SENIŪNIJA)

ELKUPIS. Greičiausiai tas pats Kerėžių (Nr.324).

Š. VK, 1961. L. Vardynas, 39.

SVIRKANČIAI
(VIEKŠNIŲ SENIŪNIJA)

340. AKMUO su PĖDA - per 100 m į P nuo kelio iš Svirkančių į kelią Viekšniai-Pievėnai, Vaizgelienės pievoje, priešais Jankausko sodybvietę (už kelio), ganyklose. Akmuo piramidės formos, truputį smailėjančia viršūne. Kraštinių ilgis prie pagrindo: V - 1,3 m, Š - 1,7 m, PR - 1,4 m, R - 2,2 m, akmens aukštis - apie 1 m. ŠV plokštumos apačioje akmenyje iškalta 19x 5 cm dydžio ir 5-6 cm gylio žmogaus pėda. Kiek nenatūraliai ji susiaurėja ties "kulnimi" (iki 1,5 cm). Be to, matyti dvi pirštų duobutės - nykščio ir visų kitų pirštų kartu. Iš Š ir R pusės prie akmens iškasta duobė (ieškota pinigų?).

Š. AP (P. Šemeta, 1958 07 15); VAK 29/192.

ŠILIŠKIAI
(PAPILĖS SENIŪNIJA)

341. KŪDRA. Vieta nežinoma. Padav. A. Debesis užkrito ant Šiliškių miesto, ir miestas nuskendo, jo vietoje liko kūdra. B. Kai "įeina į vidurį to prūdo, lyg mergaitė gailiai vaitoja".

Š. LTR 935/4.

Pav. 314. Peiliškių pušies koplytėlės. V. Miliaus nuotr., 1951 (Lietuvių liaudies menas, 1990, Nr. 151)

VEGERIAI
(NAUJOSIOS AKMENĖS SENIŪNIJA)

342. AKMUO KARALIENĖS KRĖSLAS nurodomas ant Uolyno kalnelio, kurį iš P supo pelkės. Kalnelis buvo 1 ha ploto, V jo dalis prieš Antrąjį pasaulinį karą priklausė Cukurui. Akmuo buvo panašus į kėdę.

Š. LŽV (S. CUKURIENĖ, 1935); 1971 M. MMT ŽV., LKPC 131/3(NELOKAL.).

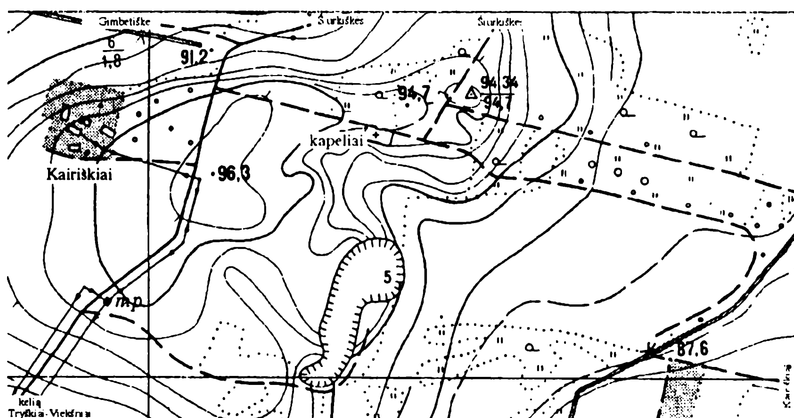
VĖLAIČIAI
(NAUJOSIOS AKMENĖS SENIŪNIJA)

Į ŠR nuo Naujosios Akmenės, prie kelio Naujoji Akmenė-Vegeriai.

VIEKŠNIŲ SENIŪNIJA

343. PUŠIS minima Peiliškių kaime, Viekšnių valsčiuje. Peiliškių kaimas buvo į ŠR nuo Palnosų, prie Kamanų miško. Sunykęs. 1951 m. pušis dar augo laukuose apie 300 m į Š nuo kelio Daubariškiai-Peiliškės, Boruso žemėje. Medis buvo apie 15 m aukščio, 1,5 skr. kamienu. 1951 m. nuotraukoje matyti prie pušies pritvirtintos dvi koplytėlės, taip pat lentelė su išpiešta Apvaizdos akimi (Lietuvos liaudies menas, 1990). PADAV. A. Vietos žmogus Triaušys, turėjęs ligotas kojas, davė įžadą pušį aptverti tvorele, jeigu tik išgis. Išgijęs jis savo pažadą tesėjo (LŽV, V. Pleskūnas). B. Pušis nesiduoda kertama. Vienas ūkininkas pasiuntė bernus ją nukirsti ir staiga apsirgo. Peiliškių dvaro savininkas Rimgaila kartą miegojo po pietų ir susapnavo, kad kažkas nori pušį kirsti. Pabudęs tuojau nuėjo žiūrėti ir rado kelis vyrus pušį kertant. Jis uždraudė jiems tai daryti, bet pušies liemenyje vis dėlto liko keli kirvio kirčiai (LŽV, V. Pleskūnas).

Š. LŽV (V. PLESKŪNAS , 1935); LŽV (A. RONKUS, 1938); L. BALYS J., 1948, 2/59;

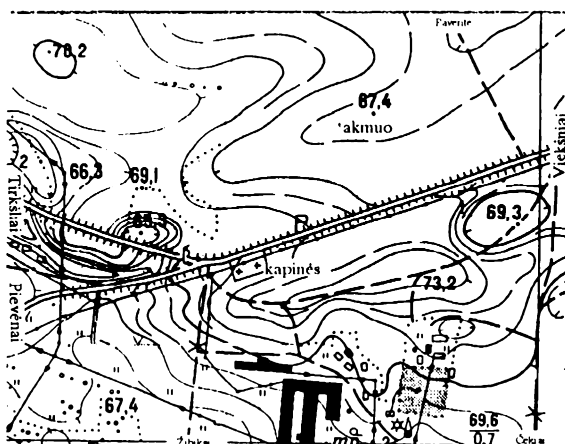

Pav. 315. Viekšnių seniūn. Apžadų kapeliai

LIETUVOS LIAUDIES MENAS, 1990, NR. 151 (NUOTR., DAUBARIŠKIAI).

344. PUŠYS auga apie 1,6 km į ŠR nuo kelio Kairiškiai-Viekšniai, apie 470 m į V nuo Kairiškių g-jos kv.Nr.34 PV kampo, aukščiausioje apylinkių pakilumoje, vadinamuose Apžadų kapeliuose (*Av-4*). Tai 15x25 m dydžio "kapeliai", nors kapelių čia nėra. Ėmus laidoti nekrikštytus žmones, valdžia uždraudė tai daryti, liepė juos perlaidoti, po to niekas čia mirusiųjų nelaidojo (Šliavas J., 1977). Didžiausia iš trijų pušų - sena, surambėjusi, daugiau kaip 1 m skr., į V nuo jos - jaunesnė, tiesesnė, apie 80 cm skr., trečia - ŠV aptvaro kampe, apie 60 cm skr. Dažniausiai stebuklinga laikoma tik seniausioji iš jų, bet neretai sakoma, kad visos trys pušys stebuklingos (Šliavas J., 1977). PADAV. "Žmonės tą pušį laiko šventa. Sako, senovėje, kai toje vietoje pradėjo kirsti mišką, apie tą pušį vis iš nakties rasdavę keliais apšliaužtą takelį, supratę, kad prie jos kažkas vis naktimis slapta melsdavęsis, taip ją po to ir paliko toje vietoje, o vėliau žmonės ėmė ir patys ją garbinti. Dar pasakoja, kad kirtėjams, kai šie kirto aplinkinį mišką, prisisapnavę, kad kas tą pušį kirs - tas mirs" (Šliavas J., 1977). Vis dėlto kažkas pušį bandė nupjauti, bet negalėjo - kiek dieną įpjaus, tiek po nakties vėl ta vieta užaugdavo (Šliavas J., 1977). 1815-1932 m. šioje vietoje buvo sukurta visa "šventykla": 1815 12 28, kaip rodo lenkiškas įrašas pušyje, prie jos buvo pritvirtinta storų ąžuolinių lentų, kalvio apkaustyta aukų dėžė, virš kurios po stogeliu pritvirtintas Nukryžiuotasis. 1895 07 16 į R nuo medžio pastatyta koplytėlė su Švenčiausios Panelės ir kitų šventųjų statulomis, aplink pastatyta kryžių. 1977 m. kraštotyrininkas J.Šliavas nurodė, kad kryžiai buvę su įvairiomis 1912-1972 m. laikotarpio datomis (Šliavas J., 1977). Nupuvus stogeliui virš pirmojo Nukryžiuotojo, jis perkeltas į koplytėlę, bet ant pušies, maždaug 4 m aukštyje, vėl buvo pritvirtintas kitas Nukryžiuotasis. "*Prie pušies melstis žmonės eidavo, kai kam ką skaudėdavo: eidavo apie tą pušį keliais, dėdavo prie jos pinigų, ant Nukryžiuotojo rišdavo kaspinėlių, statydavo šalia jos apžadų kryžius [...] dar ir dabar nuo tos pušies perkeltas į koplytėlę Nukryžiuotasis visas apraišiotas spalvotais kaspinėliais: baltais, rausvais, mėlynais, žaliais, vienas - juodas. Apraišioti kaspinėliais ir nuo pušies nuimti kryželiai bei Panelės Švenčiausios, koplytėlėj sustatyti šventųjų paveikslai. Sakydavo žmonės, kad nuo to esą jie pagydavę*" (Šliavas J., 1977). Kryžiavom dienom ir per Šeštines prie tos pušies susirinkdavo minios žmonių, giedodavo, eidavo aplinkui keliais. "Vienas iš pačių įspūdingiausių šios rūšies mitologijos paminklų Šiaurės Lietuvoje", rašė J.Šliavas, apsilankęs Apžadų kapeliuose (Šliavas J., 1977).

Š. ŠLIAVAS J., 1977, 172-176. L. KVIKLYS B., 1991, 4/431-432.

Pav. 316. Žibikų Juodasis, Meilės akmuo

Pav. 317. Žibikų akmuo. Aut. nuotr., 1993

345. VIETOVĖ Virvytės ir Ventos santakoje. Šioje vietovėje, pasakojama, augo trys vinkšnos. PADAV. Čia buvo šventa senovės lietuvių ąžuolų (?) giria, kurioje lietuviai melsdavosi savo dievams. Žmonės vinkšnas nukirto, iš to kilo ir įsikūrusios gyvenvietės žmonių vardas - vinkšniečiai (LTR 1622/182). Sakoma, Ventos ir Virvytės santakoje augo trys pušys, po kuriomis, kaip pasakota, prancūzai buvo paslėpę savo auksą (Kviklys B., 1991).

Š. LTR 1622/182. L. KVIKLYS B., 1991, 4/431-432.

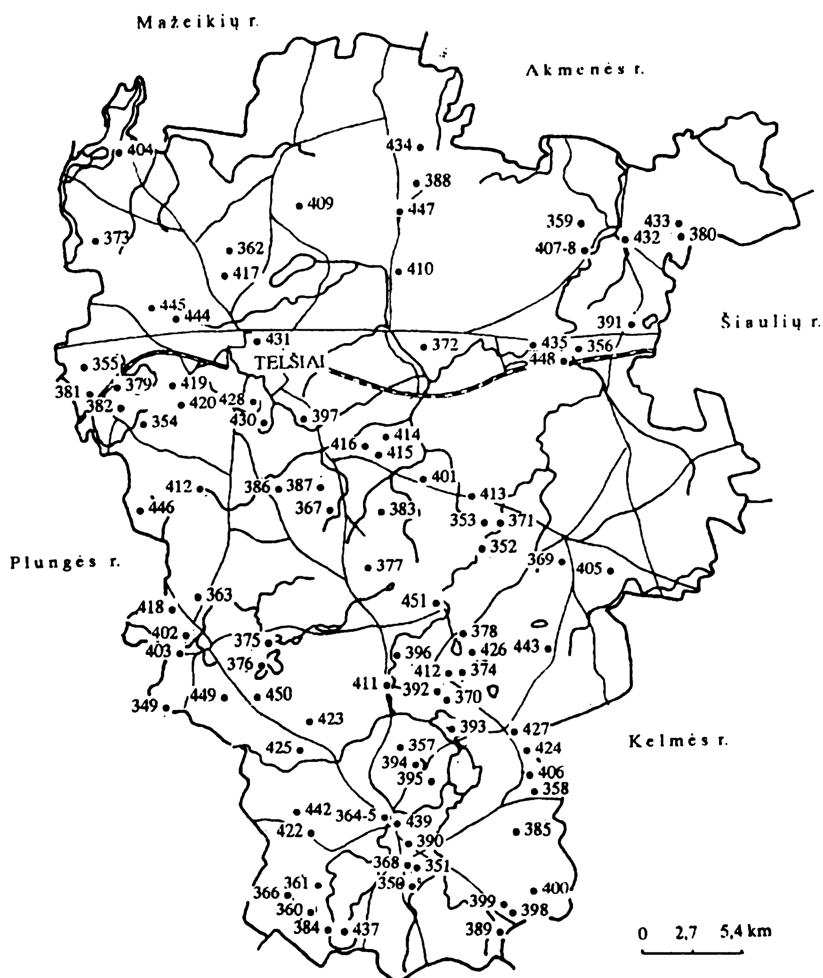
ŽIBIKAI
(VIEKŠNIŲ SENIŪNIJA)

346. JUODASIS, MEILĖS AKMUO (*mitologinis akmuo Ar-35*) - apie 220 m į ŠR nuo kelių Viekšniai-Pievėnai ir Viekšniai-Tirkšliai kryžkelės, apie 200 m į ŠR nuo kaimo kapelių, apie 140 m į Š nuo kelio Viekšniai-Tirkšliai, Viekšnių g-jos masyve Nr.8. Akmuo plokščiu paviršiumi, netaisyklingos ovalinės formos, 4,8 m ilg. (ŠV-PR), 3,5 m pl., 1,8-2 m aukščio nuo akmens apačios. (LGP nurodo atitinkamai 4,1 m, 2,9 m., 1,1 m.) P dalyje yra dvi laiptų pavidalo (80-90 cm ilg.)

pakopos. Apatinė nuo apačios - 80 cm aukščio, aukštesnioji - 60 cm ir nuo jos iki akmens paviršiaus - 60 cm. PADAV. A. Velnias nešė šį akmenį, norėdamas sugriauti Viekšnių bažnyčią, bet nespėjo to padaryti, nes ryte užgiedojo gaidys (sakoma, "akmuo Velnio neštas ir pamestas". - Kviklys B., 1991). B. Naktimis akmuo prasiveria, iš jo išlenda mergaitės ir per naktį čia šoka (LGP). C. Saulei leidžiantis ant akmens verpia laumės. Jeigu žmogus, eidamas nuo akmens, atsisuka ir pamato laumes, tai tuoj pavirsta į pušelę (LŽV, E. Deniušienė). D. Prie akmens paslėptas Napoleono auksas (R. Kviklys, 1991). Šiame pušyne prie pušų buvo kabinamos koplytėlės (Šliavas J., 1978). 1906 m. L.Kšivickis spėliojo, kad akmuo gali būti meteoritas (B. Kviklys, 1991).

Š. 1971 M. MMT ŽV., LKPC 131/7; LŽV (E. DENIUŠIENĖ, 1935); LŽV (S. ŠULCAITĖ, 1935); ŠLIAVAS J., 1978. L. LGP, 20; KVIKLYS B., 1991, 4/433.

19. 3403

Mažeikių r.
Akmenės r.
Šiaulių r.
Plungės r.
Kelmės r.
TELŠIAI
0 2,7 5,4 km

347. PIEVA ALKA 1681 ar 1691 m. dokumente minima Pukių kaime, Telšių valsčiuje. Kaimas nežinomas.

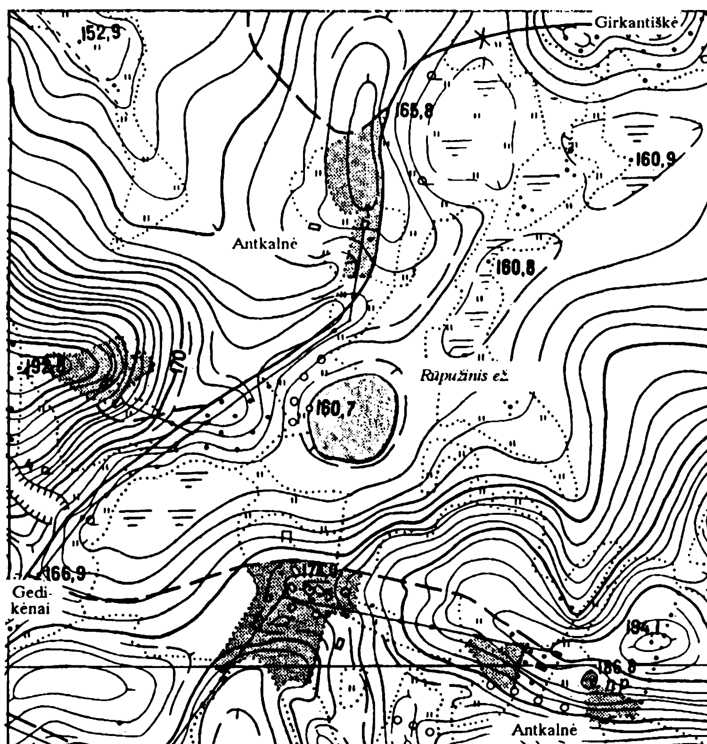
L. JABLONSKIS I., 1941, 138.

348. PIEVA ALKAS 1593 m. dokumente minima Pavandenės valsčiuje, prie Ringės ar Ringio upelio. Galbūt tai Kaltinėnų apylinkių Ringis, Ančios dešinysis intakas (V.V.) ? Dokumente sakoma, kad Alko pievoje auga ąžuolas, jame įkeltas kryžius, pati pieva ribojasi su Alko pjaunio mišku ("Алка пявнис").

L. AL, 11(NR.188); JABLONSKIS I., 1941, 138.

ANTKALNĖ
(ŽARĖNŲ SENIŪNIJA)

349. RUPŪŽINIS EŽERAS - į P nuo kaimo, miške, kelio Girkantiškė-Gedikėnai PR pusėje, apie 1 ha ploto. PADAV. Vidurdienį, dvyliktą valandą ten vienas prieš kitą plaukioja du jaučiai, susiremia, badosi, po to prapuola. "*Toks baisus ežers*" (LTR 4868/223).

Pav. 318. Antkalnės Rupūžinis ežeras

Š. LTR 4868/223. L. VARDYNAS, 140 (NAGURKOS K.).

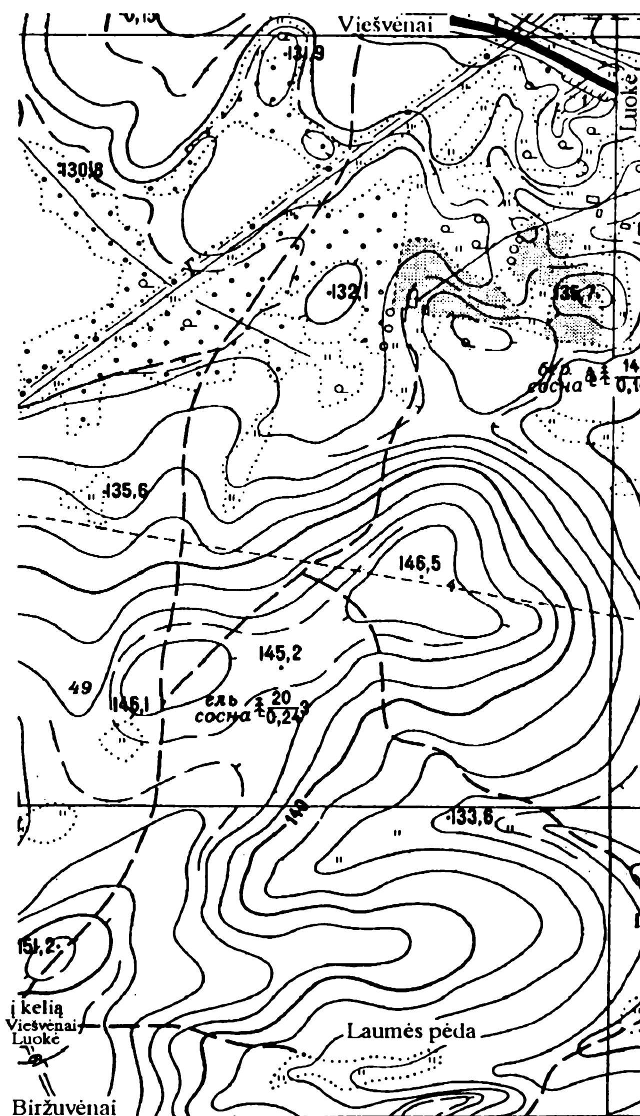
BARTLAUKIS
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

350. SAULĖS KALNAS - V kaimo dalyje.

Š. VK, 1984.

351. MIŠKAS PERKŪNIŠKĖ - Š kaimo dalyje, apie 20 ha ploto, iš ŠR ribojasi su Gomalių Perkūniškės kalnu (Nr.368).

Š. VK; VK, 1935 (PIEVA, 1 HA PLOTO); VK, 1935 (MIŠKAS, 20 HA PLOTO).

Pav. 319. Biržuvėnų Laumės pėdos pieva

BIRŽUVĖNAI
(LUOKĖS SENIŪNIJA)

352. VIRVYTĖS UPĖS UŽKERĖTAS SUKŪRYS. Šalia Virvytės upės, pakelėje stovėjo medinis kryžius, ant jo buvo prikalta daugybė kryžiukų. Šioje vietovėje Virvytėje yra sukūrys, kuris "*daug skenduolių vandenin įtraukęs*", kada dvariškiai maudydavęsi upėje.

Š. LTR 4909/228.

353. ŠALTINIS LAUMĖS PĖDA - per 350 m į R nuo kelio Biržuvėnai - Viešvėnų-Luokės kelias (per Biržuvėnų mišką), Kegų g-jos Biržuvėnų miško kv.Nr.51 centrinėje dalyje, 200 m į P nuo kvartalinės linijos tarp kvartalų Nr.49 ir 51, 320 m į ŠV nuo Virvytės up. kairiojo kranto. Vietovė -mišku apaugusi griova, atsiradusi šaltiniui plaunant Virvytės šlaitą. Pats šaltinis sunkiasi ŠV dalyje griovos, esančios apie 20x20 m dydžio tvenkinio - V krašte ("aplink šaltinį nedidelė pievelė, primenanti žmogaus pėdos formą". - Andriusevičius J., 1994). Griova supama žemių pylimėlių, likusių darant tvenkinius (dabar iš tvenkinių likę tik mišku užaugusios daubelės - greičiausiai tai buvę Gorskių žuvų tvenkiniai). PADAV. Čia praėjo didžiulė Laumė, ir iš jos įmintos pėdos ištryško šaltiniai (1986 m., MMT). "Laumė ėjusi per mišką, kur padėjo koją, ten paliko aikštelė (LŽV). Šaltinio vanduo laikomas stebuklingu, jis "*atjaunina senus, gydąs sergančius*" (Andriusevičius J., 1994). Šalia šaltinio auga sena *pušis*, prie kurios prikalta šv. Marijos koplytėlė, apkabinėta įžadus davusiųjų dovanomis (šventais paveikslėliais, kryželiais, rožančiais). "*Žmonės, kuriems skaudėdavo akys, apsižadėdavo apeiti keliais aplink tą pušį, kurioje buvo koplytėlė. Pasisemdavo iš šaltinio vandens ir mazgodavo akis. Akys pasveikdavo*" (pasak. H. Stakienė, g. apie 1885 m. Rapalių k. Užr. 1935 m. - LŽV).

Telšių Alkos muziejaus direktorius V.Valatka savo 1970 01 06 laiške K.Sideravičiui rašo, jog žmonių pasakojama, kad šioje vietovėje "*buvęs akmuo su laumės pėda, kurį dvarininkas Gorskis suskaldęs ir įmūrijęs į žuvų tvenkinio užtvanką. Toje vietoje prie didelės pušies yra koplytėlė su rūpintojėliu*" (1986 m., MMT). Kunigo A.Kašarausko (Kosarževskio) 1857 m. rankraštyje "Lituanica" yra minima Laumės pėdos pelkėta dauba, bet nieko neužsimenama apie buvusį akmenį su pėda (1986 m., MMT).

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/16-17; LŽV (L. SIMANAUSKAS, 1935); L. ANDRIUSEVIČIUS J., 1994, 22; MISIŪNIENĖ J., 1994, 43; PERKOWSKI J., 1935, 182.

BRAZDEIKIAI
(ŽARĖNŲ SENIŪNIJA)

354. EŽERĖLIS - apie 850 m į Š nuo kelio Lieplaukė-Rubežaičiai, apie 150 m į R nuo Lūšinės kairiojo kranto, R Lūšinės aukštupio pelkių pakraštyje. PADAV. Ežerėlio dugne buvo "užkeikta pora - vaikis su merga". Kartais jie pasirodydavo ir prašydavo, kad juos išvaduotų.

Š. VUB F213-204. P.16.

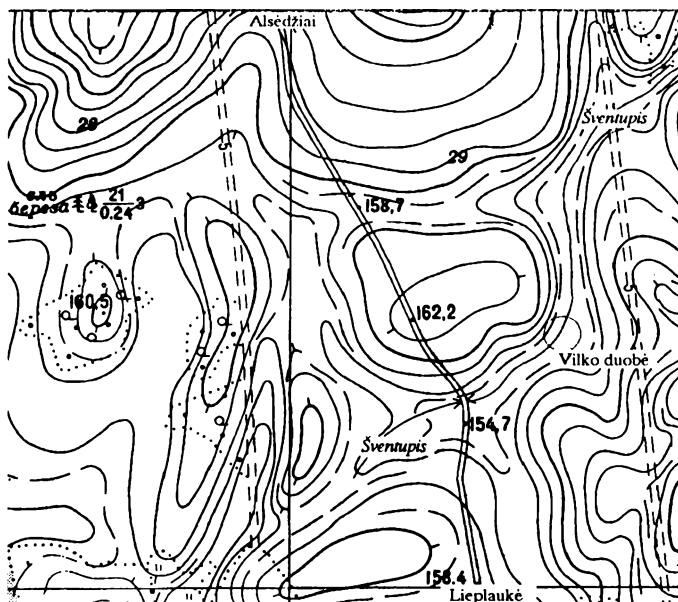
BRIZGIAI
(TELŠIŲ SENIŪNIJA)

355. ŠVENTUPIS išteka Lieplaukės miške, į ŠV nuo Gelžio ežero, ties Palangos- Šiaulių plentu, į P nuo jo. Upelis - apie 3 km ilg., įteka į Alsėdžių ežerą. Pagal LŽV - įteka į Lūšinės upę. Šventupio krante, vietovėje, kur jį kerta Alsėdžių-Lieplaukės kelias, yra *Vilko duobė*, apie kurią yra žinoma pasakojimų. PADAV. A. Prie Šventupio skalbdavo (velėdavo savo skalbinius) laumės (V.V.). B. Kartą sekmadienio rytą medžiotojas duobėje pamatė mešką, paskui atjojo kariuomenė baltais žirgais, baltais rūbais. Medžiotojas išsigando, kariuomenei prajojus iššovė į mešką, suskambo pinigai, ir liko katilas pinigų (kitur rašoma, kad nugriuvusiame upės skardyje buvo pakasti pinigai ir buvo matyti pinigų dėžės kertė, tų pinigų niekas negalėjo iškasti. - VAK). Kartą medžiojant per Adventą, medžiotojas išgirdo duobėje žvangesį (*"sako, aš tik klausau, žvang pro pat kojas ir važiuo ir važiuoja"*), jam rodės, kad žemė juda (LTR 4636/490). Šventupio vardas, kaip manoma, kilo todėl, kad upė bėga *"iš niekur, susirenka vanduo"* (V.V.). Į Š nuo Šventupio yra Aklaežeris, ten taip pat yra vadinamoji *Velnio duobė* (Sideravičius K., 1932).

Š. LTR 4636/490; LŽV (A. TENISONAS, 1935; TELŠIŲ G-JA); SIDERAVIČIUS K., 1932; VAK 36/125; V.V.

BUIŠAI
(TRYŠKIŲ SENIŪNIJA)

356. PILIAKALNIS (*Ar-1204*). PADAV. A. Ant piliakalnio yra stovėjusi bažnyčia (1986 m., MMT). Pasak kitų,

Pav. 320. Brizgių miško Šventupis ir Vilko duobė

piliakalnis supiltas bokštui ar bažnyčiai paslėpti (Džiugo varpai). B. Vaikai, lakstydami ant kalno, girdėdavo viduje skambant skambaliukus (Džiugo varpai). C. Viena moteris susapnavo, kad kalno viduje yra Šv. Panelės Marijos paveikslas. Jį reikią išimti ir pristatyti į Ubiškės bažnyčią. Moteris atvyko, apžiūrėjo piliakalnį ir iškeliavo, nes viena nepajėgė kasinėti (Džiugo varpai). Į ŠR nuo piliakalnio, senovės gyvenvietės teritorijoje yra pailga (R-V) šaltiniuota *dauba*. Jos pakraščiuose pastebėtos kultūrinio sluoksnio žymės. Sakoma, kad kūdroje (prūde) anksčiau dar buvo matoma nuskandinta patranka (LŽV).

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/17-19. **L.** DŽIUGO VARPAI, 35.

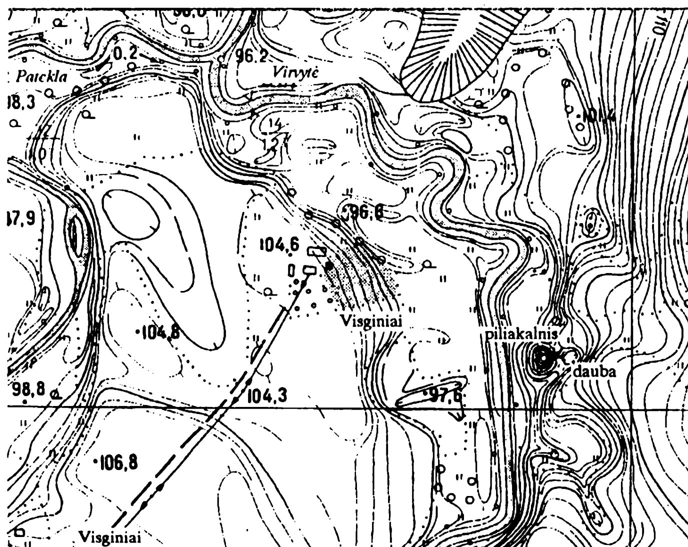
DAKTARIŠKĖ
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

357. SAULĖS KALVA. Vieta nežinoma.

Š. VK, 1989.

DIDIEJI BURBIŠKIAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

358. MOTERAITIS, BOBŲ, MERGŲ KALNAS (*piliakalnis Ar-1201*). Kalno centrinėje, aukščiausioje dalyje stovi senas medinis kryžius. Kalnas kiek panašus į gulinčią moterį. PADAV. A. Čia pavojų metu slėpdavosi moterys, vaikai, seniai (1986 m. MMT).

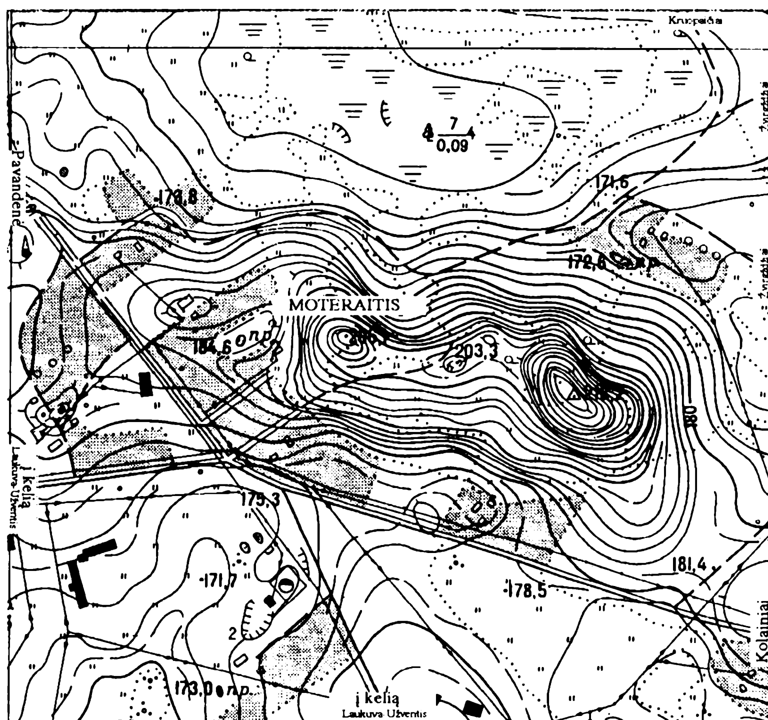
Pav. 321. Buišų piliakalnis ir dauba

B. Ant kalno susirinkdavo apylinkės moteriškės išlydėti į karą vyrų (VUB F213-204.P.65). C. Ant kalno buvo bažnyčia, kur dabar kalno viršūnė - buvusi bažnyčios viršūnė, bokštai, tik paskui bažnyčia nugarmėjo žemėn (VUB F213-204.P.64). D. Ant kalno laumės vėdina drabužius (LTR 4942/172). E. Ant kalno gyveno galinga karalienė. L.Kšivickis XX a. pradžioje rašė, jog Moteraitis iš arti atrodo lyg kryžius. Tą kryžių sudaro griovys, kuris ėjo nuo viršūnės ir "pakriaušė" šalia to kryžiaus šono. Šios vietos negalima arti, pilti, čia neauganti žolė (Кржививцкий Л., 1909). Moteraičio ŠR papėdėje yra Lazdynbarzdžio *kūdra*, kur, pasak padavimų, Velnias yra įmetęs pinigų (VUB F213-204). Moteraičio gūbrys - Ventos ir Virvytės baseinų takoskyroje.

Pav. 322. Didžiųjų Burbiškių Moteraitis. B. Buračo nuotr., apie 1935

Š. 1986 m. MMT žv., AS 1375/35-38; LTR 4942/172; VAK 56/110,115,117; VUB F213-204.P.64-65. L. Кржививцкий Л., 1909, 117.

Pav. 323. Didžiųjų Burbiškių Moteraičio kalnas

DIRMEIKIAI
(TRYŠKIŲ SENIŪNIJA)

359. PIEVA ALKA. Vieta nežinoma, 5 ha ploto.

Š. VK, 1935.

DROBŪKŠČIAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

360. BOBKALNIS. Vieta nežinoma, 1 ha ploto.

Š. VK, 1935.

361. PIEVA PERKŪNIŠKIS R kaimo dalyje ribojasi su Mažojo Palūksčio kaimu.

Š. VK, 1986.

GADŪNAVAS

362. PUŠIS augo Gadūnavo dvare, kiek į Š nuo bažnytkaimio. Padav. Senovėje dvarponiai prie pušies pririšdavo baudžiauninkus ir plakdavo.

L. Kviklys B., 1991, 4/47.

GAILIŠKĖ
(ŽARĖNŲ SENIŪNIJA)

363. ŠALTINIS. Jo vandeniu žmonės gydydavosi akis, žaizdas.

Š. Sideravičius K., 1932 (Gailių k.).

GINTALAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

364. GAIDŽIOKALNIS - bendrose ganyklose.

Š. LTR 5652/189.

365. DAUSKALNIS - 3 km į ŠR nuo Varnių, prie kelio į Žarėnus.

Š. LTR 5652/189.

GELŽYČIAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

366. SAULAKALNIS. Vieta nežinoma. 17 ha ploto.

Š. VK, 1937 (dirva).

GETAUTĖ
(VIEŠVĖNŲ SENIŪNIJA)

367. GOJAUS KALNAS - į ŠV nuo Lapinskio sodybos, prie Viešvės upelio. Kalva, V pereinanti į Getautės piliakalnį (*Ar-1210,* juos skiria tik pylimėlis).

Š. 1964 m. LII žv., AS 203/105.

GOMALIAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

368. KALNAS PERKŪNIŠKĖ - į R nuo kaimo, apie 730 m į R nuo kelio Kaltinėnai-Varniai, apie 500 m į PV nuo lauko kelio Klaišiškiai-Razmai, 250 m į PR nuo kanalizuoto Nekočios

upelio dešiniojo kranto. Tai atskira, pailga ŠR-PV kryptimi kalva, apie 200 m ilg., 60 m pl., nuolaidžiais, kelių metrų aukščio šlaitais. Iš PV ribojasi su Perkūniškės mišku (Nr.351).

Š. A REKAŠIAUS 1995 M. INFORMACIJA; LŽV (J. BUTKEVIČIŪTĖ, 1935); VK, 1991.

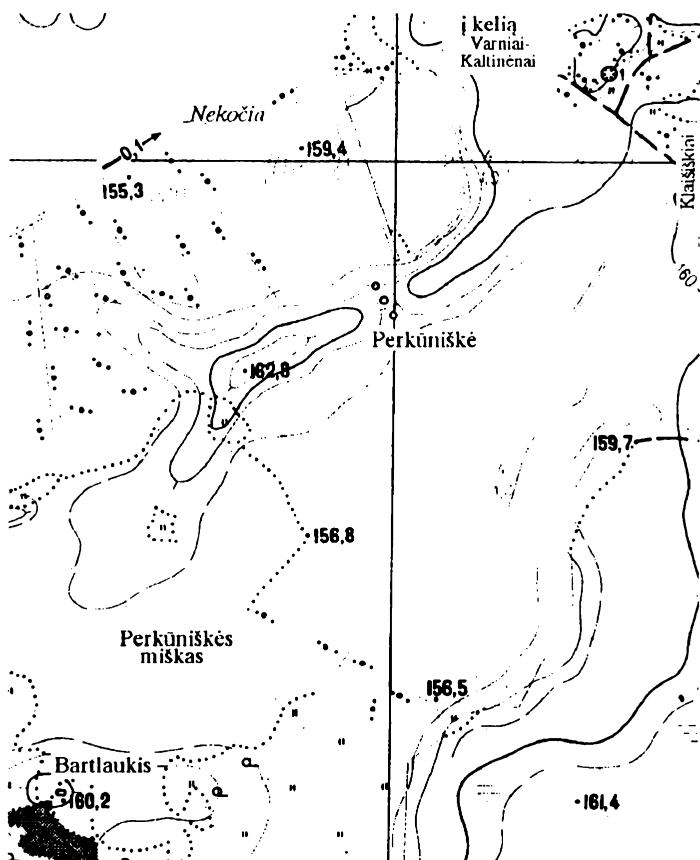
GUIVĖNAI
(LUOKĖS SENIŪNIJA)

369. ĄŽUOLAS augo miške, 2 km nuo Luokės prie kelio į Pavandenę. Ąžuolas buvo storas, bet tuščiaviduris. Trys vyrai kamieną vos apglėbdavo. Ten buvo prikalta koplytėlė su Dievo Motinos statulėle. PADAV. Prie koplytėlės pasirodo baltai apsirengusi moteriškė.

Š. LTR 4909/229.

JANAPOLĖ
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

1421 m. Vytautas visas apylinkes užrašė pirmajam Žemaičių vyskupui.

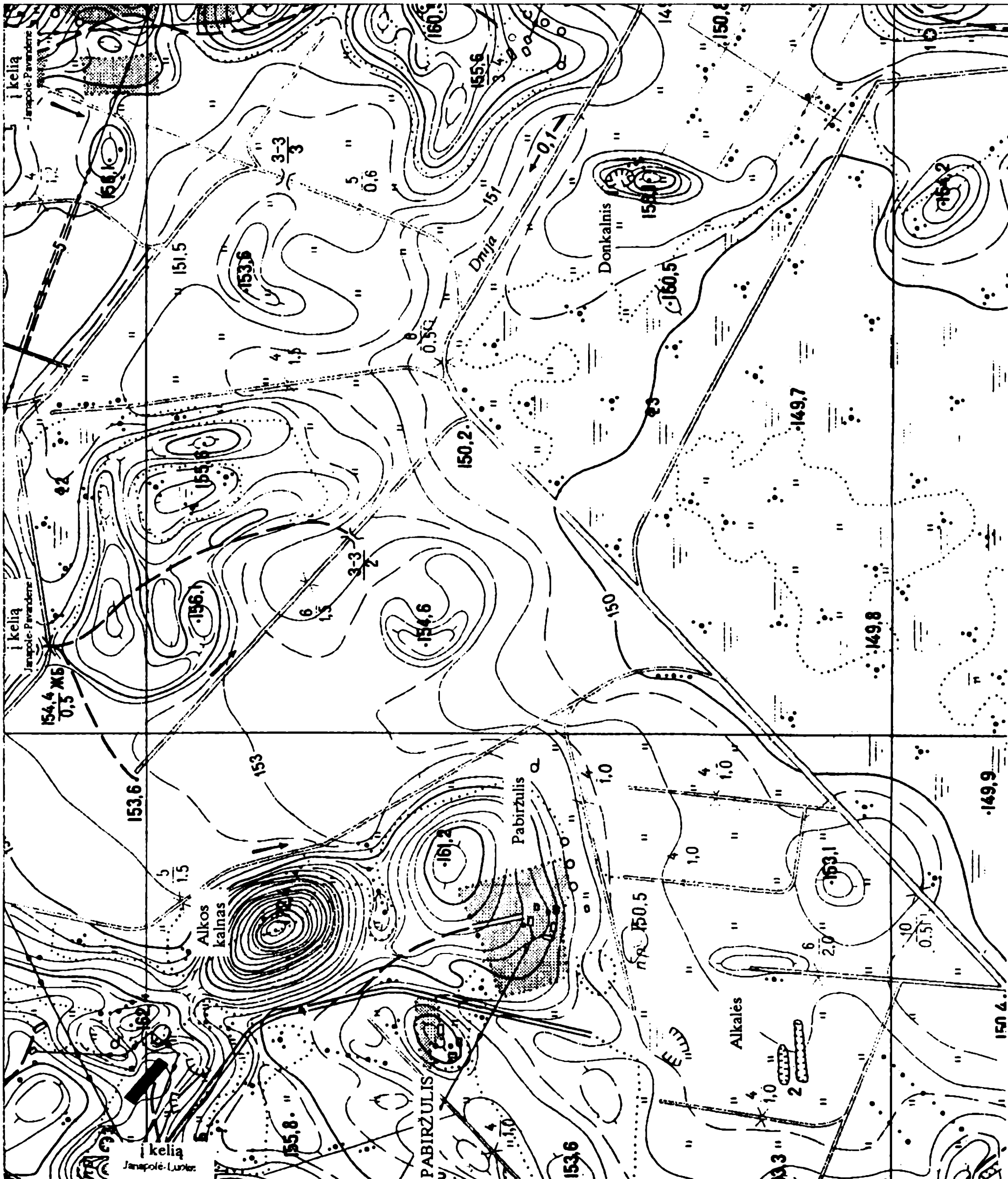

Pav. 324. Gomalių Perkūniškės kalva, Bartlaukio Perkūniškės miškas

370. DONKALNIS. 800 m į PV nuo kelio Janapolė-Pavandenė, tilto per Drujos up., 50 m į PV nuo Drujos up. kanalo kairiojo kranto. Donkalnis - buvusi Š Biržulio ežero dalies sala, sausesniais laikotarpais - pusiasalis, kuris jungiasi su kalvele Š, ant kurios stovi Lukošių sodyba. Seniau Druja juosė šią kalvelę, buvusią užliejamose pievose iš R pusės, o kelių šimtų metrų atstumu nuo jos P kryptimi buvo upės žiotys į Biržulio ežerą. Donkalnis - pailgas ŠR-PV kryptimi, maždaug 120x60 m dydžio, iki 6 m aukščio. R šlaitas status, PV - su gražia dviguba terasa, nuolaidesnis. Iš Š pakraščio imtas žvyras. 1981-1982 m. Donkalnį tyrinėjo A.Butrimas. ŠR Donkalnio vėlyvojo neolito gyvenvietės (II tūkstantmečio pr. Kr. pradžios) dalyje aptikta šventvietė. A.Butrimo nuomone, ją įkūrė pirmieji vietos gyventojai, gal kiek vėliau negu gyvenvietę, tačiau apytikriai tuo pačiu metu, nes visur aptikta tokių pačių akmens amžiaus dirbinių. Šventvietė čia išliko daug ilgiau (greičiausiai iki pat pirmųjų amžių pr. Kr., nes židinyje rasta ir žalvario amžiaus laikotarpio keramikos); gyvenvietė tada jau seniai nebeegzistavo. Šventvietės akcentas - 9 m ilg. (R-V) ir 6 m pl. (Š-P) židinys, aptiktas 1,1 m gylyje nuo žemės paviršiaus. Jis susidėjo tarsi iš 3 dalių, giliausia jo vieta - viduryje. Š židinio dėmės dalyje 25 cm gylyje rasta apskaldytų akmenų; kai kurie jų buvo lyg apdegę, tarp jų ir šalia jų aptikta ir apdegusių puodų šukių. 5x10 ir 8x20 cm skr. akmenys sudarė beveik pusratį. Čia židinys 80 cm gylio. 10 cm gylyje, dar velėnos sluoksnyje, Š židinio dalyje rasti keli žmonių kauliukų gabaliukai. Toliau į P židinio dėmė platėjo, joje buvo vis daugiau radinių, ypač daug puodų šukių, kauliukų. Netoli aptiktas ir nepragręžtas priekinis briedžio dantis. Šioje dėmėje, ypač R jos dalyje, būta kelių židinių, nes rasta įvairių laikotarpių puodų šukių. Kiti Donkalnyje rasti židiniai gerokai mažesni; juose radinių aptikta nedaug, visi to paties laiko, kaip ir didžiajame židinyje bei gyvenvietėje. Jie daugiausia buvo ovalaus pjūvio. Juose buvo labai mažai arba ir visai neaptikta kauliukų. Po gyvenvietės kultūriniu sluoksniu Š dalyje keliose vietose pastebėta dėmių su raudona ochra, smulkių gyvulių kauliukų, puodų šukių. Tyrinėtojo nuomone, tai apeiginės duobės. Viena tokia dėmė aptikta prie pat karjero krašto, ji buvo ovali; be smulkių kauliukų, puodų šukių ir titnagų, amuleto iš briedžio danties, čia aptiktas ir stambus lydekos žandikaulis. Greičiausiai alkvietės pastatų liekanos, kaip mano A.Butrimas. Aptiktos 6 juosvai rusvos beveik apskritos dėmės-stulpavietės, įgilintos 30-45 cm (nuo kultūrinio sluoksnio apačios). Jos galėjo likti tik nuo įkastų kuolų. Didysis židinys, pastato žymės ir kapai (Donkalnyje ištyrinėti 7 II tūkstantmečio pr. Kr. kapai, surinkta medžiaga iš 6 suardytų

Pav. 325. Donkalnis tyrinėjimų metu (Butrimas A., 1985, pav. 6)

Pav. 326. Pabiržulio Alkos kalnas, Alkalių pievos, Donkalnis

to laikotarpio kapų) sudaro vieną ritualinį kompleksą, susijusį su neolito gyventojų šventėmis bei laidojimo apeigomis. Apie 150-200 m į ŠR - III tūkstantmečio pr. Kr. paskutiniu ketvirčiu datuojama Kalniškių IV akmens amžiaus gyvenvietė.

Š. 1981-1982 m. A.Butrimas tyr., AS 1034; 1986 m. MMT žv., AS 1375/101-103 (Kalniškės. Akmens ir žalvario amžių gyvenvietė III ir kapinynas). L. ATL 1982 ir 1983 metais. V., 1984, 3-5; Butrimas A., 1983, 24-25; Butrimas A., 1985, 25-66; Butrimas A., 1990, 178.

JOKŠAI
(LUOKĖS SENIŪNIJA)

371. ČERAUNINKĖS SIETUVA - Virvytės upėje, prie Didžiosios lankos. Labai gili, 15x20 m dydžio. Padav. Sekmadienio pavakarį du vyrai žvejojo Virvytėje ir pamatė lankoje bešienaujantį ponaitį su skrybėle. Staiga "juos lyg traukte" ėmė traukti į sietuvą. Vyrai vos išsigelbėjo. Grįždami pamatė, kad lanka nešienauta, o išmindžiota. Suprato, kad tai būta velnio darbo.

Š. LŽV (L. Simanauskas, 1935).

JONAIČIAI
(DEGAIČIŲ SENIŪNIJA)

372. LAUMAKALNIAI - du kalneliai tarp balų, kur randama kaulų.

Š. LŽV (V. Razutytė, 1935).

JUODĖNAI
(GADŪNAVO SENIŪNIJA)

373. RAUDIKIO KALNAS. Padav. A. Čia buvęs miestelis Raunis (?), ant Raudikio kalno stovėjusi bažnyčia. B. Ant kalno yra skylė, kur įmetus didelį akmenį, jis ilgai skambėdavo. C. Čia paslėpta 12 statinių pinigų.

Š. LTR 4903/37 (nuo Alsėdžių 5 km į Jaudėnus).

KALNIŠKIAI (SENIEJI)
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

374. LAUMĖS KALNAS. Vieta nežinoma. 4 ha ploto.

Š. VAK 56/39 (LŽV; Didžiųjų Kalniškių k.).

KARŠTENIAI
(ŽARĖNŲ SENIŪNIJA)

375. DIDOVAS, KARŠTENIO EŽERAS - į R nuo kaimo, 25 ha ploto. Per ežerą teka Minija. Padav. Čia stovyklavo švedai, bet, rusų užpulti, turėjo bėgti ir įmetė į ežerą 3 statines aukso. Nors daug kas aukso ežere ieškojęs, nerado (VUB F213-204.P.40). Buvo kalbama, kad Karštenio ežeras viduryje niekada neužšąla (Kudaba Č., 1972). Į Š nuo Saločio, Kliokio ežerų (žr.Nr.376).

Š. VUB F213-204.P.40. L. Kudaba Č., 1972, 116.

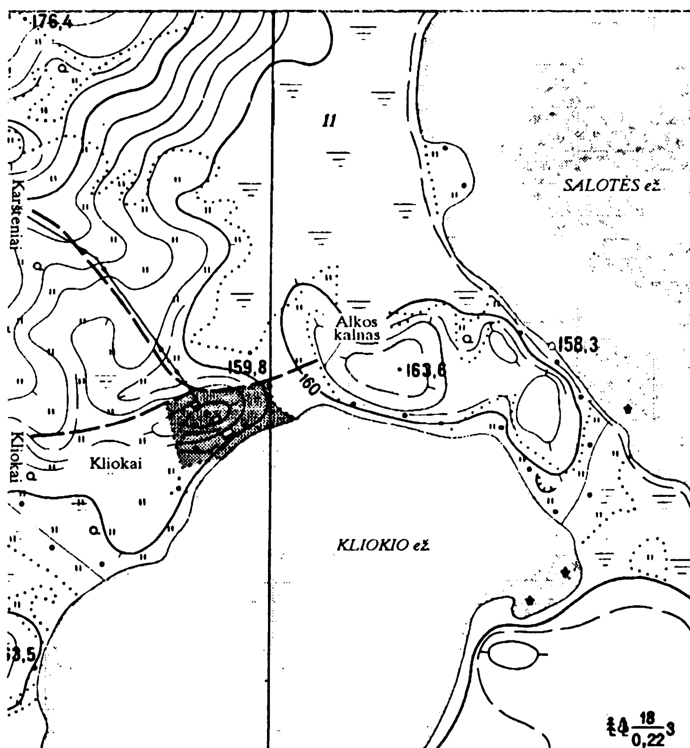
KĘSTAIČIAI
(GADŪNAVO SENIŪNIJA)

1738 m. vienuoliai rokitai gavo žemės, valstiečių. Jiems buvo pastatyta koplyčia su ligonine. 1764 m. Žemaičių vyskupo pavedimu buvo išstatytos garbinimui šv.Roko relikvijos. Šv. Roko paveikslas jau 1820 m. statytoje Kęstaičių bažnyčioje buvo laikomas stebuklingu ir garbinamas. PADAV. Jonui Antanui Šandžiui-Rimgailai prisisapnavo išprotėjęs kunigas, miręs jo sūnus ir paprašė dvaro turtus palikti paliegusiems kunigams.

L. KVIKLYS B., 1991, 4/55.

KLIOKAI
(ŽARĖNŲ SENIŪNIJA)

376. ALKOS KALVA - ŠR kaimo dalyje, tarp Kliokio ir Saločio ežerų, į ŠV nuo protakos, jungiančios tuos ežerus. Pakiluma pailga R-V kryptimi, ryškesnė ir, matyt, Alkos vardu vadinta V jos dalis, maždaug 180x130 m dydžio, 3-5 m aukščio, nuolaidžiais šlaitais. Kalva suarta ir apsodinta eglaitėmis.PADAV. Saločio ir Kliokio ežerai buvo vienas ežeras, tik vandeniui nusekus tarp ežerų, liko šis nedidelis tarpas. Švedai čia yra užkasę savo turtus. Kas jų ėjęs ieškoti, vis kokia nelaimė atsitikdavusi (VUB F213-204.P.38).

Pav. 327. Kliokų Alkos kalnas

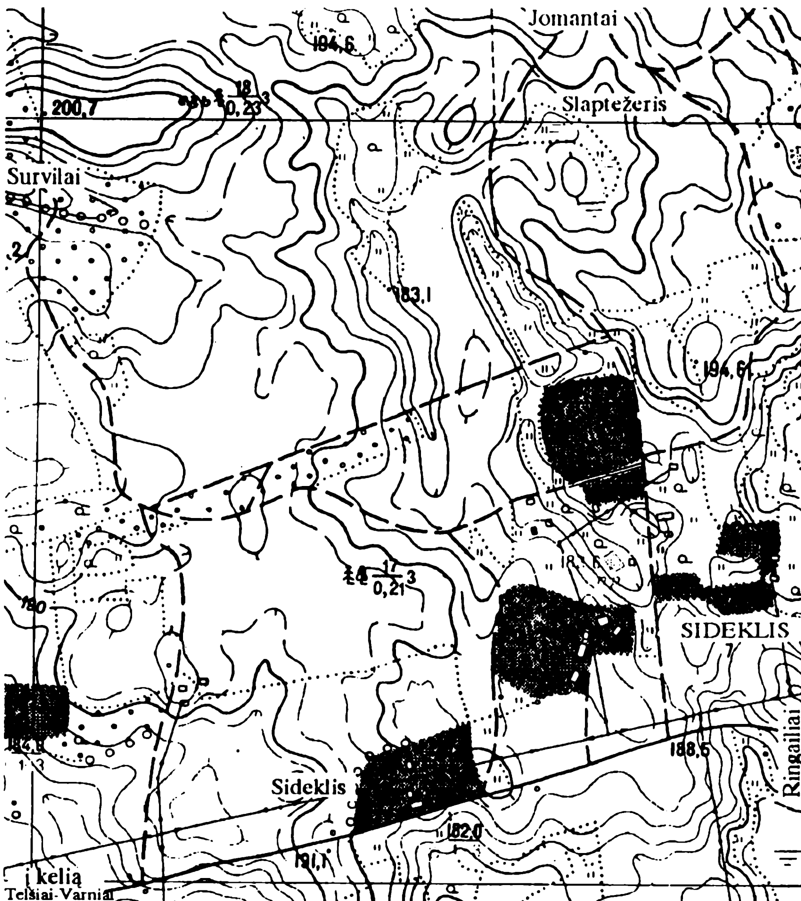
Kaimas sunykęs, Alkos vardas 1994 m. žmonėms buvo nebežinomas (V.V.).

Š. VK, 1987; VUB F213-204.P.38; V.V.

KUNGIAI
(VIEŠVĖNŲ SENIŪNIJA)

377. SLAPTEŽERIS, VUOKŠTELIS - Kungių g-jos Jomantų miške, kv.Nr.14, 1 ha ploto. PADAV. Ežere yra pasislėpęs kaukas: "*Uns pakavuo unt tuo vondens. Ka sausresnis mets - tuo ežera vėsai nebleikt matyti, vo ka driegniesnis - daug vondens tami ežerė yra. Tas kauks da babaužiu vadėnams. Uns dėl tuo kaitaliuo ton vondenį, ka nanuor, ka žmuonis anon, ton baboužį atrastom*" (pasak.O.Riškienė, g.1901, Kungių k. - VUB F213-204. P.23).

Š. VUB F213-204.P.23; L. LGP, 315-316 (AKLAŽERIS).

Pav. 328. Jomantų miško Slaptežeris

KURŠAI
(LUOKĖS SENIŪNIJA)

378a. BALTEŽERIS, KURŠŲ EŽERAS - į P nuo kaimo, 23 ha ploto. PADAV. Kartą, saulei nusileidus, ežere jaunimas plaukiojo valtele. Atsisukę pamatė, kad už nugaros paskui ežeru "važiuoja" grabas.

Š. LTR 4727/43.

378b. LAUMĖS KALNAS - ŠR Baltežerio pakrantėje, kelių Janapolė-Luokė ir Kuršai - Varnių-Telšių kelias kryžkelės PR pusėje. Kalnas - apie 1,5 ha ploto, kiek pailgas R-V kryptimi, apie 10-12 m aukščio, nestačiais šlaitais. Ant kalno šventom dienom rinkdavosi jaunimas, degindavo ugnį.

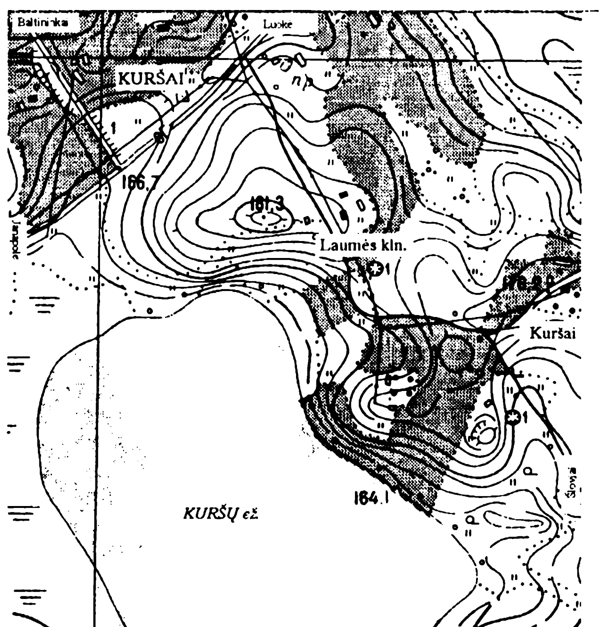
Š. LTR 4727/42.

KUODŽIAI
(TELŠIŲ SENIŪNIJA)

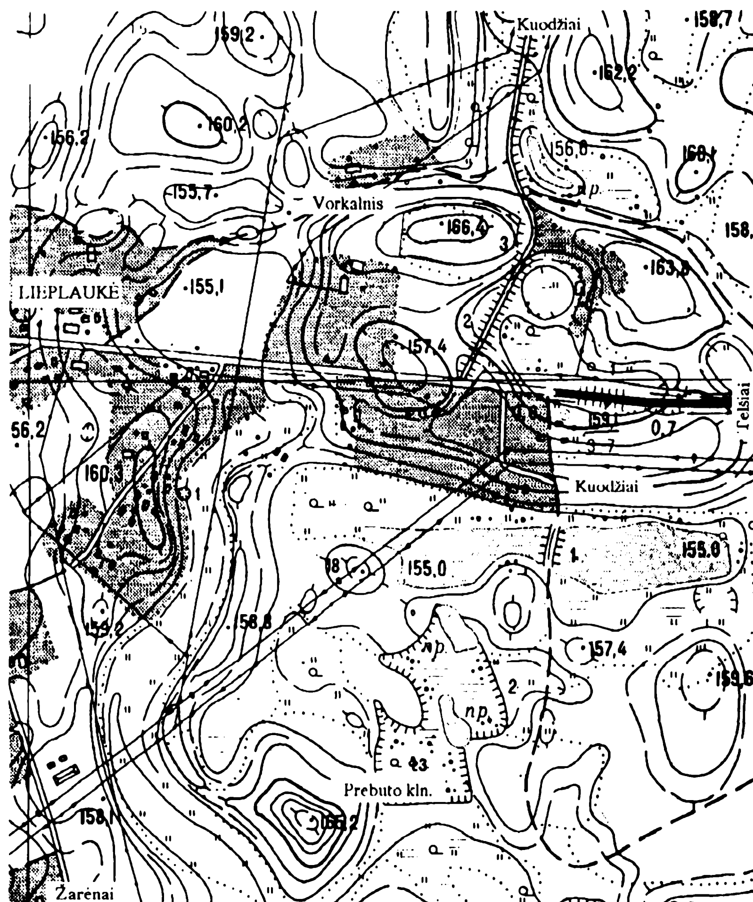
379. VORKALNIS (*alkakalnis Av-1509*) - 150 m į Š nuo kelio Telšiai-Lieplaukė, 450 m į P nuo Kuodžių fermų, 800 m į P nuo Lieplaukės bažnyčios. Kalva atskira, pailga R-V

Pav. 329. Kuodžių Vorkalnis. Aut. nuotr., 1994

Pav. 330. Kuršų ežeras, Laumės kalnas

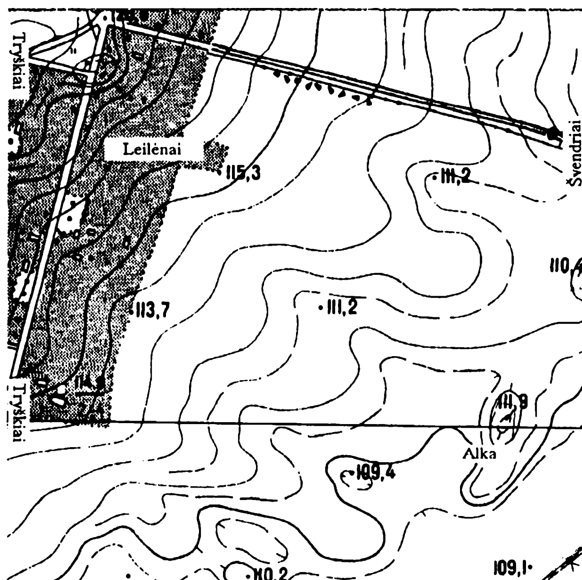
Pav. 331. KuodžiųVorkalnis, Lieplaukės Prebuto kalnas

kryptimi, plokščiu, apie 110x50 m dydžio viršumi. Šlaitai - apie 25° statumo, 5-6 m aukščio. PV kalvos dalyje stovi keturkampė medinė koplytėlė. Padav. A. Čia stovėjo dvi bažnyčios. Jos švedų laikais buvo "užpiltos" (LTR 4636/491; stovėjo šv.Morkaus ar šv.Roko bažnyčia). B. Čia stovėjo dideli ir gražūs rūmai (Покровский Ф.В., 1899). C. Gyveno piktas ponas, kuris korė žmones, jį už tą piktumą praminė Voru. Buvo palaidotas Vorkalnyje (V.V.). Ant kalvos galėjo būti viduramžių senkapiai. Prieš Antrąjį pasaulinį karą kasant duobes, čia rasta žmonių kaulų.

Š. 1986 m. MMT žv., AS 1375/125-127; LTR 4636/491; LŽV (Z. Valintelytė, 1935); VAK 55/125; VUB F213-204.P.13 (stovėjo didelė graži šv.Morkaus bažnyčia); V.V. L. AL, 11 (Nr.176); LAM, 173; Покровский Ф.В., 1899, 82.

LAUMIAI
(TRYŠKIŲ SENIŪNIJA)

Kaimas įsikūręs į Š nuo Maldenių.

Pav. 332. Leilėnų Alkos kalnas

LEILĖNAI
(TRYŠKIŲ SENIŪNIJA)

380. KALVA ALKA (*senkapiai Av-1518*) - apie 350 m į P nuo kelio Tryškiai-Švendriai, apie 200 m į Š nuo Tryškių g-jos kv.Nr.18 ŠR kampo. Kalva - maždaug 40x60 m dydžio (25 m skr. - 1986 m., MMT), iki 2 m aukščio, Š dalis - aukštesnė. Kalnelyje - kaimo kapinaitės. Matomos 1880 m. statytos koplyčios liekanos. PADAV. Praeiviams vaidenosi žmogus be galvos, kartą buvo sutikta graži mergaitė, kuri liepė prie eglės prikalti Švenčiausios Panelės paveikslą ir išnyko (LŽV).

Š. 1986 M. MMT žv., AS 1375/257; LŽV (K. JONIKAS, 1935).

LIEPLAUKĖ
(TELŠIŲ SENIŪNIJA)

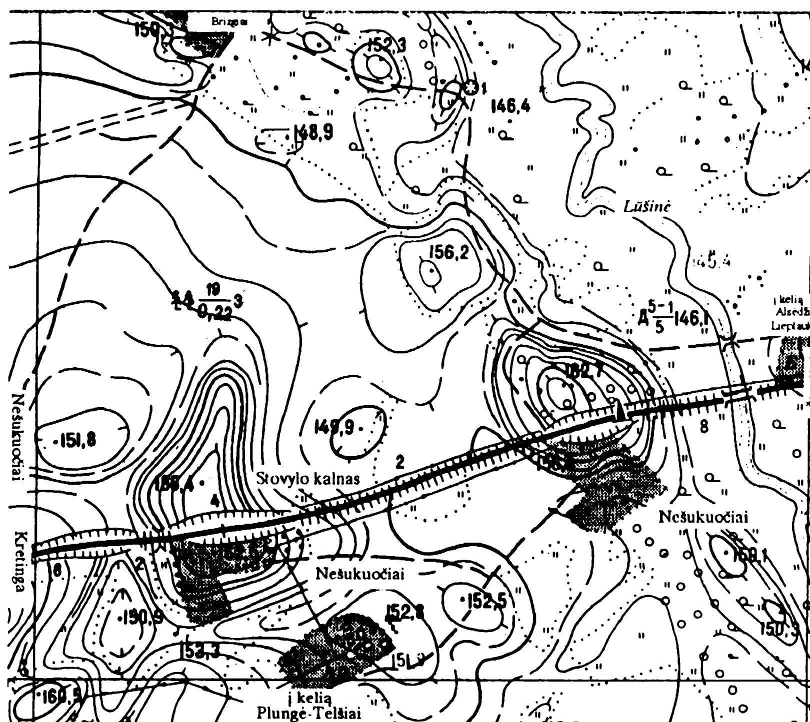
PADAV. A. Šiuose miškuose žmones gąsdindavo baidyklės sakydamos: "Lipk lauk". Tada toje vietoje buvo pastatyta bažnyčia (LTR 284/566). B. Kur šiandien Lieplaukė, yra buvęs didelis miestas (abiejose Lūšinės up. pusėse). Čia buvusios 7 bažnyčios. Viena stovėjo ant Prebuto kalno (Nr.382), antroji, šv.Roko, - ant Vorkalnio (Nr.379), trečioji - miške, už Prebuto kalno, ant Žvyriaus kalno, ketvirtoji, šv.Mykolo, stovėjo ant Smilties kalno. Kur buvo kitos trys, nebežinoma (K.Sideravičius, 1931). Šventomis dienomis skambindavo visų septynių bažnyčių varpai, vieni su kitais "susišaukdavo" (VUB F213-204.P.14; Vorkalnyje stovėjo šv. Morkaus bažnyčia).

Š. 1931 M. K.SIDERAVIČIUS ŽV., AS 88; LTR 284/566; VUB F213-204.P.14.

381. STOVYLO KALNAS - 250 m į V nuo Lieplaukės glžk. stoties, prie pat geležinkelio, jo Š pusėje. PADAV. Ant Lieplaukės Stovylo ir Prebuto kalnų stovėjo bažnyčios. Ant kalno vaidenasi.

Š. LŽV (E. EREMIENĖ, 1935; PAEŽERĖ); LŽV (O. GERVIENĖ, 1935; LIEPLAUKĖ).

382. PREBUTO, BERMONTO KALNAS - apie 500 m į P nuo kelio Telšiai-Lieplaukė, 700 m į R nuo Lūšinės up. dešiniojo kranto, 700 m į PV nuo Vorkalnio (Nr.379). Kalva pailga Š-P kryptimi, apie 300x200 m dydžio, iš visų pusių, išskyrus Š, nueinanti į natūralų οžnugarį, apsupta pelkių. Kalvos h= 7-8 m, ji nuolaidėja į visas puses, stačiausias V šlaitas yra 15° statumo. PADAV. A. Ant kalno buvo bažnyčia, vienas žmogus čia buvo radęs urvą ir ąžuolinį karstą (senovėje čia stovėjo kažkokia šventykla; 1931 m., K.Sideravičius). B. Žmogus sapnavo, kad ant kalno, kur augo trys kadagiai, yra užkasti pinigai. 1931 m. K.Sideravičius P kalno gale iškasė duobelę, kurioje rado anglių, puodų šukių, Š dalyje ("pylime") jis rado 15 cm anglių bei degusio molio-plytgalių sluoksnį. 1986 m. maždaug toje vietoje, kur anksčiau kasė K.Sideravičius, po nuslinkusiomis nuo viršaus žemėmis rastas apie 15 cm tamsesnis žemės sluoksnis su angliukais - matyt, kadaise įvykusio miško gaisro pėdsakai.

Pav. 333. Lieplaukės Stovylo kalnas

K.Sideravičiaus minimas "pylimas" - tai natūralus molingas ožnugaris, einantis Š ir paskui pasisukantis į R (ožnugaris kadaise buvo iš V Prebuto kalno pusės tekėjusios senovinės (poledyninės) upės R krantas, todėl jo V šlaitas gana status, 4 m aukščio).

Š. 1931 m. K.Sideravičius žv., AS 88/7-8; 1948 m. LII žv., AS 1/72 (Paikuto kalnas); 1986 m. MMT žv., AS 1375/132-134; LŽV (O. Gervienė, 1935). L. LAM, 173.; Покровский Ф.В., 1899, 82.

LUOKĖS SENIŪNIJA

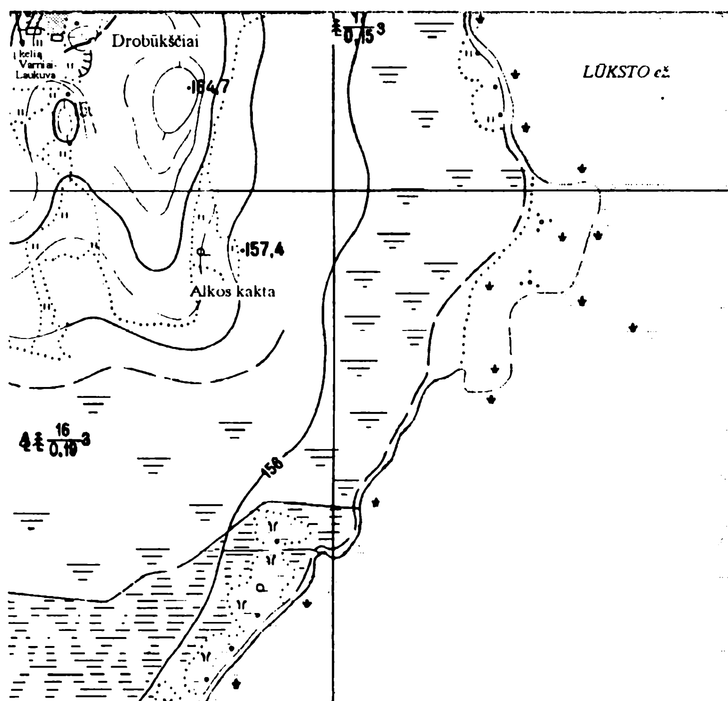
383. PELKĖ DURPYNĖLIS. Nurodoma, kad ši pelkė - apie 1 km į P nuo kelio Viešvėnai-Luokė, buvusiame S.Najulio sklype, Gečių kaime (?). LŽV žinomas tik P. Najulis gretimame Parakauskių kaime. Padav. A. Čia yra nuskendusi ("apsemta") bažnyčia (V.V.). Pasak kitų, ežero vietoje stovėjo graži bažnyčia, bet kartą prasivėrė žemė ir bažnyčia nugarmėjo, atsirado ežeras (VUB F213-204). B. Piemenukas beganydamas kartą girdėjo ežere vargonus grojant (VUB F213-204). C. Saulei nusileidus, čia skalbiasi kultuvėlėmis laumės "*titikš-titikš*" (V.V.). Žmonės matavo ežerėlio durpynėlyje gylį, bet, pririšę ir leisdami akmenį ant vadelių, dugno taip ir nepasiekė. Apie 50 m nuo ežerėlio, ant kalno, sakoma, stovėjo tos nuskendusios bažnyčios varpinė.

Š. LŽV (S. Saukienė, 1935; Parakauskiai); VUB F213-204. P.24(Najulio ežeras); V.V.

MAŽASIS PALŪKSTIS (VARNIŲ SENIŪNIJA)

384. PUSIASALIS ALKOS KAKTA, ALKVIETĖ (*alkakalnis Ar-1206*) - V Lūksto ež. krante, 1,1 km į PR nuo kelio Drobūkščiai-Čepaičiai, 600 m į Š nuo Sietuvos up. žiočių į Lūksto ežerą. Tai nedidelis iškilus ežero pusiasalis, gerokai prasikišęs į ežerą. PV pusiasalio krašte yra nedidelio upeliuko žiotys, už upelio vagos prasideda pelkės. Iš Š, ŠR pusiasalį supa pelkėta žemuma, matyt, čia irgi būta vandens. Pusiasalyje išsiskiria nedidelė kalvelė (pailga į PR-ŠV), ŠV pereinanti į mišką. Kalvelė - 45 m pl., jos dalis pusiasalyje - apie 60 m ilg. 1992 m. V.Žulkus ir A.Butrimas tyrinėjo Alkos kaktos kalvelę. Viename šurfe, pilkžemyje, 15 cm gylyje rastas žiesto puodo dugno fragmentas. Rasta taip pat lipdyta, kiek brūkšniuotu paviršiumi šukė, pavienės titnago skeltės, 2 titnago nuoskalos, titnaginis gramdukas. Sprendžiant iš radinių, Alkos kaktos pusiasalyje žmonės lankydavosi jau akmens amžiuje, lipdytos keramikos šukė brūkšniuotu paviršiumi skirtina geležies amžiui. Žiesta XV-XVII a. keramika gali būti siejama su vėlyva šventviete. Gretimo Drobūkščių k. ribose žinomas vietovardis *Alkija* (Спрогис И.Я., 1888, 4).

Š. 1964 m. LII žv., AS 203/111; 1986 m. MMT žv., AS 1375/140; 1992 m. V.Žulkus ir A.Butrimas žv., AS 2027/11-12; VK (A. Pociūtė; Alkvietė). L. AL, 11(Nr.182); Būga K., 1924, 59; LAM, 202; Спрогис И.Я., 1888, 4.

Pav. 334. Mažojo Palūksčio Alkos kakta

MEDIŠKIAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

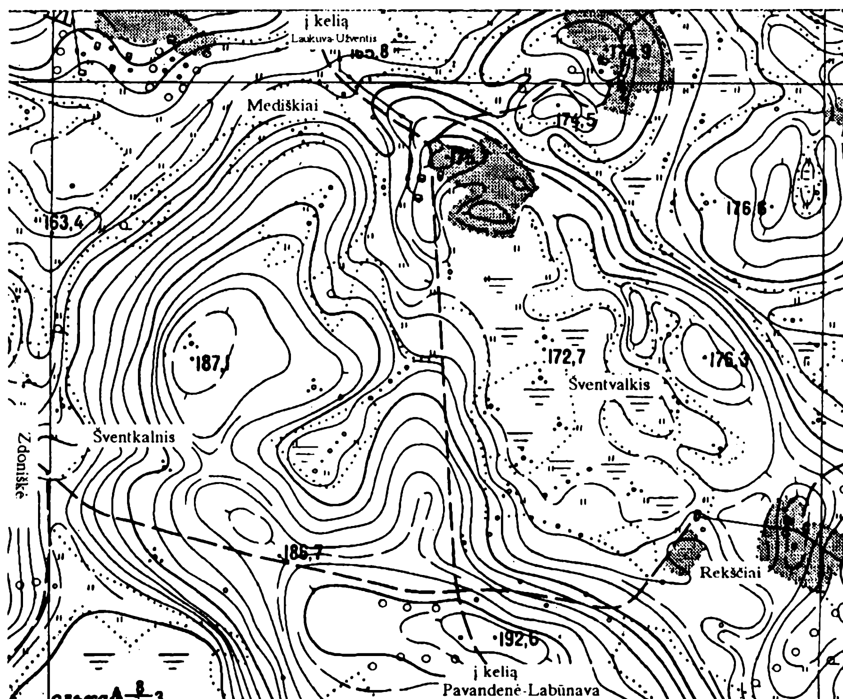
385. ŠVENTKALNIS - į PV nuo Mediškių ir į R nuo Zdoniškių, apie 1,2 km į P nuo kelio Laukuva-Užventis, 1,1 km į R nuo Zdoniškių gamybinio komplekso, apie 850 m į ŠR nuo kelio Zdoniškė-Karklėnai. Didelis, masyvus kalnas, apie 2 ha ploto, vidutinio statumo šlaitais. Į R plyti *pelkė* Šventvalkis.

Š. V.V.

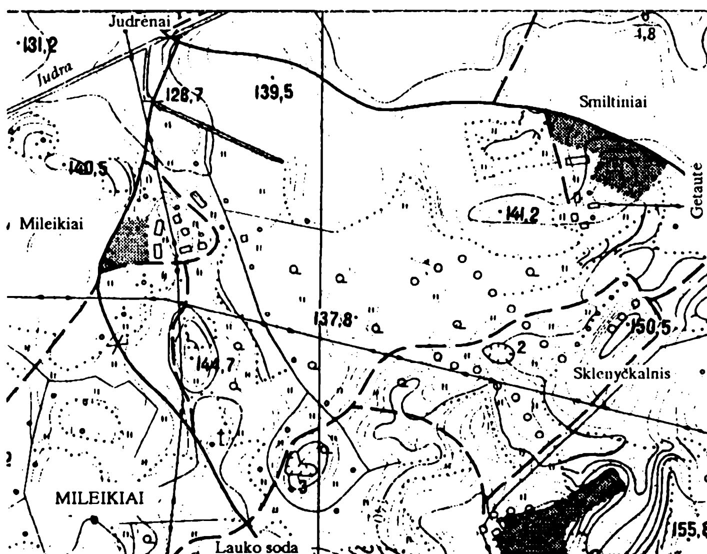
MILEIKIAI
(TELŠIŲ SENIŪNIJA)

386. SKLE(I)NYČKALNIS (*alkakalnis Av-1510*) - per 720 m į PR nuo tilto per kanalizuotą Judros upę kelyje Parpliai-Lauksoda, 550 m į ŠR nuo Mileikių (Galkančių) k. kapinių, 1,6 km į Š nuo Lauksodos fermų. Kalva pailga ŠR-PV kryptimi, apie 50x50 m dydžio, iki 5 m aukščio, 30° statumo šlaitais (virš j.l. kalva 150,5 m). Ji iškilusi, kiek išlinkusiu viršumi. Š kalvos dalis aukštesnė už P 1,5 m. Padav. "*Žmonės kalną vadina šventu, nes ten degusi šventoji ugnis. Turįs vardą nuo to, kad jo forma panaši į stiklinę.*" (LŽV). Sakoma, čia buvo randama šukių.

Į PV nuo kaimo, tarp Muitaičių ir Krėpštų, apie 900 m į R nuo kelio Lauksodė-Judrėnai, 320 m į PR nuo Judros up. dešiniojo kranto yra maždaug 120x90 m dydžio, iki 10 m aukščio šlaitais *Šventorkalnis.* Pagal LŽV, kol nebuvo bažnyčios Lauksodėje, Šventorkalnyje manyta statyti bažnyčią (LŽV, Krėpštai).

Pav. 335. Mediškių Šventkalnis, Šventvalkis

Pav. 336. Mileikų Slenyčkalnis

Š. 1986 m. MMT žv., AS 1375/147 (Mileikiai (Galkančiai)); LŽV (V. Montrimienė, 1935; Mileikiai); LŽV (L. Barnauskienė, 1937; Krepštai).

MUITAIČIAI (VIEŠVĖNŲ SENIŪNIJA)

387. KALNAS ALKA (*alkakalnis Ar-1203*) - per 1 km į V nuo plento Telšiai-Varniai, 1,5 km į PV nuo Viešvėnų bažnyčios, 750 m į PV nuo Viešvėnų tvenkinio. Didelė, masyvi, kalva, netaisyklingo keturkampio formos, 200x200 m dydžio, šiek tiek iškilusiu viršumi. Šlaitai iki 8 m aukščio, 40° statumo (virš j.l. kalva 167,3 m). Alka vadinama ir žemesnė, į PR nuo šio kalno esanti pailga PV-ŠR kalva, 400x100 m dydžio. 2,2 km į ŠV nuo Getautės piliakalnio (*Ar-1210*).

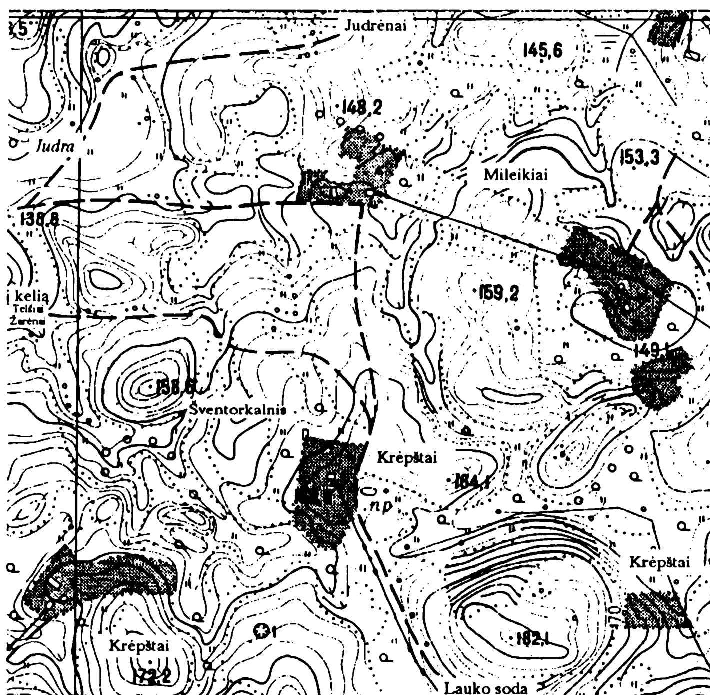

Pav. 337. Muitaičių Alkos kalnas. P. Šimkaus nuotr., 1953

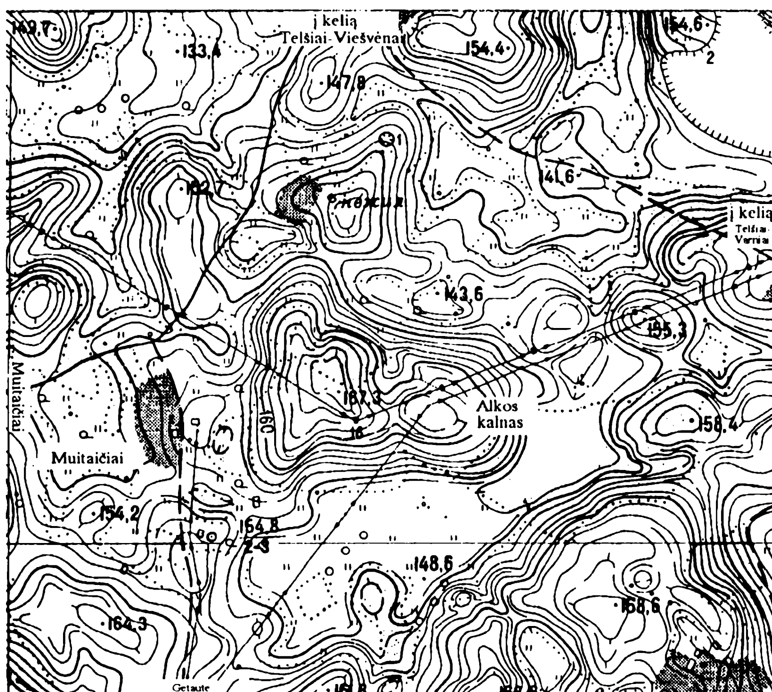
Š. 1986 m. MMT žv., AS 1375/153-155; LŽV (O. Udrėnienė, 1935).

PELKĖ GILTINĖ - iš V prie Smilties kalno. Padav. Pelkėje giltinės keldavo vestuves.

Š. LŽV (O. Udrienė, 1935).

Pav. 338. Mileikių Šventorkalnis

Pav. 339. Muitaičių Alkos kalnas

NERIMDAIČIAI
(NEVARĖNŲ SENIŪNIJA)

388. ŠV.JONO ŠALTINIS tryško netoli Nerimdaičių, prie Telšių kelio. Šaltinio vandeniu žmonės seniau gydydavosi.

Š. SIDERAVIČIUS K., 1932.

NEVARDĖNAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

389. PIEVA ALKA - 3 ha ploto. 1986 m. nelokalizuota.

Š. 1986 M. MMT žv., AS 1375/158; VK, 1935.

OŽTAKIAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

390. RAGANOS KALNAS. Vieta nežinoma.

Š. V.V.

PABALVĖ
(TRYŠKIŲ SENIŪNIJA)

391. ŠVENTKALNIAI - keletas kalnelių ("virtinė"), vadinamų bendru Švintkalnių vardu. Ant vieno kalnelio-kapinių likučiai. Pasakojama, kad čia buvo ponų Varžinskių bažnyčia ir kapinės. Anksčiau čia dar buvo akmuo su iškalta duobute šventam vandeniui laikyti.

Š. VAK 17/278 (LŽV).

PABIRŽULIS (VARNIŲ SENIŪNIJA)

392a. ALKOS KALNAS (*alkakalnis Ar-1197*) - per 350 m į PR nuo kelio Janapolė-Pavandenė, 550 m į ŠV nuo Drujos up. dešiniojo kranto, kanalo, įtekančio į Drujos upelį, dešiniajame

Pav. 340. Pabiržulio Alkos kalnas. A. Kubilo nuotr., 1963

krante, 1,3 km į R nuo Janapolės bažnyčios. Kalnas pailgas į Š-P, 250x200 m dydžio, vidutinio statumo šlaitų h= 8 m (virš j.l. kalnas 182 m.). Į PR nuo kalno - buvusi Biržulio ež. Pakrantė Alkalė (Nr.392b), į ŠR - *Stabinės k.* 800 m į R - Donkalnio šventvietė (Nr.371; žr. pav. 326). Į V nuo Alkos kalno - Janapolės piliakalnis, vad. Širmės kalnu, tapatintinas su senaisiais Viržuvėnais.

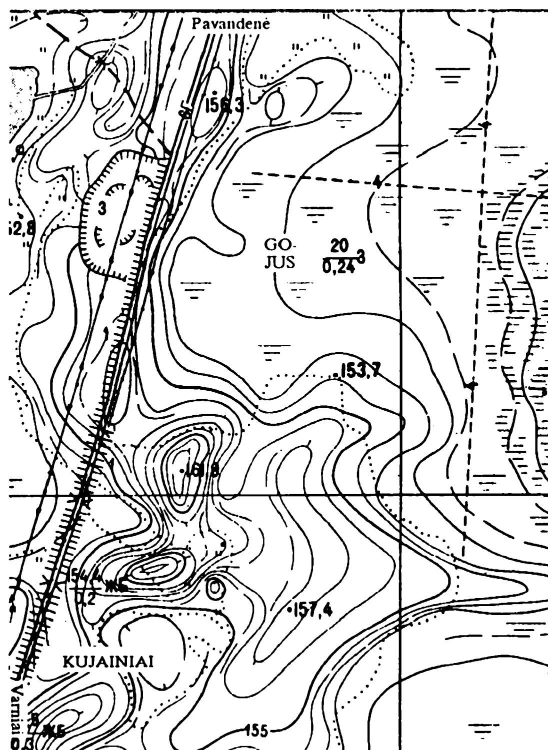
Š. 1964 M. LII ŽV., AS 203/106; 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/165; VAK 56/57. L. AL, 2(NR.2); BŪGA K., 1924, 59; BUTRIMAS A., 1987, 82-83.

392b. PIEVOS ALKALĖS - prie senojo Biržulio ež. kranto. Pievos - apie 500 m ilg., į P nuo Pabiržulio Alkos kalno (Nr. 392a).

L. AL, 11(NR.178D); BŪGA K., 1924, 58; BUTRIMAS A., 1987, 82.

393. EŽERAS BIRŽULIS - per 3 km į ŠR nuo Varnių, į PR nuo Janapolės. Iki 1954 m. buvo 754 ha ploto, didžiausias gylis - 4,5 m, vidutinis - 1,2 m. Ežero krantai žemi, pelkėti. Į ežerą įteka Varnelės, Drujos up., išteka Virvytė. 1421 m. Vytautas užrašė pirmajam Žemaičių vyskupui Motiejui pusę Biržulio ežero, kitą pusę valdė Žemaitijos seniūnija. Dėl to kildavo daug nesusipratimų. 1547 m. Žygimantas Augustas nustatė Biržulio ežero valdymo tvarką. Žemaičių vyskupas Vaclovas ir Žemaitijos seniūnas Jeronimas Chodkevičius savanoriškai pasikeitė Biržulio ir Lūkšto ežerų pusėmis. Biržulio dalis, kurią valdė seniūnas, atiteko vyskupui (išskyrus 2 pakraščius), o Lūksto dalis, kurią valdė vyskupas, atiteko seniūnui. Nuo to laiko visas Biržulio ež. priklausė Žemaičių vyskupams (Plečkaitytė I., 1987). PADAV. A. Ežeras vardą gavo nuo to, kad senovėje, kada ežeras buvo laikomas šventu, aplink jį augo šventi beržai (Buračas B., 1936c). B. Ežero pakrantėje prie Šerpyčių kaimo stovėjo dievaičio Šerpyčio stabas. Prie jo buvo meldžiama palaimos ir gero laimikio plaukiant žvejoti. Grįžus iš žvejybos, Šerpyčiui buvo aukojama dalis sugautų žuvų. Kadangi pakrikštyti žemaičiai nesiliovė Šerpyčiui aukoję, Vytauto kareiviai tą stabą paskandino ežere (Buračas B., 1936c). J.Lasickis XVII a. mini dievą *Birzulį*, kuris esąs "žmonių pagalbininkas". Š ežero dalyje valksma vadinama "*Po Alka*".

L. BURAČAS B., 1936C, 2; BUTRIMAS A., 1987, 82-83; LASICKIS J., 1969, 21; PLEČKAITYTĖ I., 1987, 69-71.

Pav. 341. Pabiržulio Gojaus miškas

394. EŽERAS STERVAS - į Š nuo Varnių, į P nuo Biržulio, 136 ha ploto. PADAV. Žmogus ganė prie ežero ir vijo botagą. Pas jį atėjo velnias ir klausia: "Ką čia dirbi ?" Žmogus sako: "Votagą veju. Ežerą rauksiu". Velnias ėmė maldauti, kad žmogus ežero nerauktų, nes ežere esąs palaidotas jo tėvas. Velnias pažadėjo žmogui pripilti kepurę pinigų. Žmogus iškasė duobę, ant jos uždėjo pradurtą kepurę, Velnias pylė pylė pinigus, bet kepurės nepripylė. Kai pripylė pilną duobę, pranyko, o žmogus tapo milijonierium, ežeras liko neužrauktas (Džiugo varpai, 43). "*Tami ežerė gyvena biesus. Uns tonke liūb išlįstė iš ežera i vakščiuoti aplinkou*" (pasak. O.Zimantienė, g.1927, Kūjenių k. Užr.1969; VUB F213-204. P. 56).

Š. VUB F213-204.P.56; L. DŽIUGO VARPAI, 43.

395. MIŠKAS GOJUS - į R nuo Stervo ir į V nuo Biržulio, iš V ribojamas kelio Kujainiai-Karkliškiai, iš R - Biržulio apyežerio pelkių. Maždaug 20 ha ploto.

Š. V.V.

PADVARIAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

396. ĄŽUOLAS augo Padvarių kaime, vietovėje, lig šiol vadinamoje "Ąžuolo kelmas". PADAV. Ąžuolas buvo žmonių garbinamas. Krikštijant žemaičius, Padvarių kaime vieni krikštijosi,

kiti ne. Kunigai liepė nukirsti ąžuolą - pagoniškąjį "Poną Dievą". Pagonys labai supykę, nutarė krikščionims įrodyti, kad tame ąžuole tikrai gyveno Dievas. Naktį jie papjovė vištą ir ąžuolą apvarvino jos krauju. Ryte rodė krikščionims ir priekaištavo dėl jų "Pono Dievo" nužudymo. Vietovė po to liko vadinama "Ąžuolo kelmu".

L. Džiugo Varpai, 50.

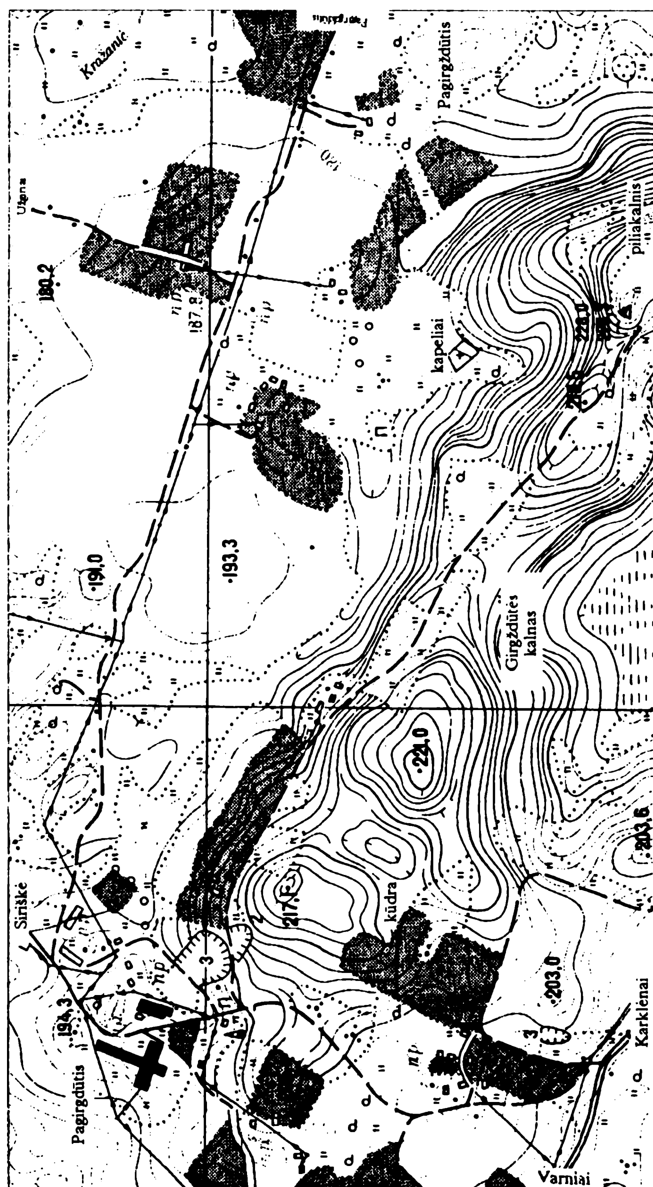
PAEŽERĖ
(VIEŠVĖNŲ SENIŪNIJA)

397. PIKTAPELKIAI, PIKTAKIAI. Padav. A. Pelkių pievos priklausė Telšių vienuolynui; vienuolis vaikščiodavęs po kaimus ir varu varydavęs žmones tų pelkių sausinti. Kartą pats vienuolis, pelkėje įklimpęs, nuskendo, ir jo siela čia likusi vaikščioti (pasirodydavo nuskusta galva, ilga juoda barzda, ruda sutana, balta juosta). B. Pelkėse gyvenęs paslaptingas žąsinas, kuris klaidindavęs žmones. C. Čia vaidendavęsis ir kareivių būrys: kartą žmogus, čia bebūdamas, sekmadienį, dvyliktą valandą skambinant bažnyčios varpams, atsiklaupė, išsiėmė maldaknygę, ėmė poteriauti ir žiūri - "saldotų" būrys atžygiuoja su savo vadu priešakyje. Paskutiniam kareiviui žmogus pliaukštelėjęs per užpakalį, ir iš kareivio likę tik pinigai.

Š. LTR 4868: 277, 278, 279.

PAGIRGŽDŪTIS
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

398. GIRGŽDŪTĖS KALNAS (*piliakalnis Ar-1207)* - R gūbrio dalyje įrengtas piliakalnis, V dalyje, apie 750 m į ŠV nuo piliakalnio, užpelkėjęs ežerėlis ir nedidelė kalvelė (antroji gūbrio viršūnė; atrodo, kad ji turėjo Avikalnio vardą - "*Ties Girgždūta yra mažas kalnelis Avikalnis, kurį žmonės laiko taip pat šventu kalnu*" (Buračas B., 1931). "*Šale Girgždutos yra mažas, žmonių gerbiamas kalnelis, Avinkalniu vadinamas. Gali būti, kad senovėj čia buvo aukojami avinai*" (Avižonis K., 1927); Č.Kudaba mini ir Alkos kalno pavadinimą (Kudaba Č., 1970). Paminėtas ežerėlis - ovalo (Š-P) formos dauboje, 100x50 m dydžio, jos viduriu eina griovys, kuriuo į ŠR nuteka susikaupęs vanduo. Daubos šlaitai - 4-8 m aukščio, 30° statumo. Apie šią vietą žinoma daugybė pasakojimų. Padav. A. Senų senovėje, kai žmonės buvo nekrikštyti, čia, ant kalno, buvo kūrenama amžina ugnis (Buračas B., 1931). B. Sakoma, kad kadaise ant kalno gyveno karalienė, kuri turėjo savo dievaičius "*ropke er žalte*" (rupūžę ir žaltį) bei juos garbino (LTR 3565/62; atsinešė juos iš Latvijos kaip kraitį - LŽV, Barakaučizna). C. Kalne esanti karalaitė, paversta varle (LTR 5458/90). D. Milžinai ant Girgždūtės ir Medvėgalio dalindavosi tabaku (LTR 3643/71; kiti mano, kad cigaretėmis). Vienas milžinas įsidėjo sau į pirštinę artoją.

Pav. 342. Pagirgždūčio Girgždūtės kalnas (piliakalnis, kūdra)

Sakoma, kad viena švedė virdavo valgį ant Moteraičio kalno, kita - ant Girgždūtės ir duodavo viena kitai paragauti. E. Girgždūtės kalnas - tai milžino žmonos kapas, kurį supylė milžinas iš pajūrio smėlio (Avižonis K., 1927). F. Kalne (ežerėlyje) yra prasmegusi bažnyčia (LTR 3578/258; Buračas B., 1931; žmonės, norėdami ją pažiūrėti, norėjo kūdros vandenį išleisti, kasė kanalą, tačiau iš ryto atėję rado ant kanalo užverstą akmenį, o ant jo stovint baltai apsirengusią moterį. Visi stebėjosi, pakabino ant lazdos rožančių ir tai moteriai parodė. Ji pasakė: "Pasitraukit visi, jūs nežinosite nei dangaus aukštumo, nei žemės gilumo !" Taip pasakiusi, ji dingo - Džiugo varpai, 30). G. Švedmečio laikais bėgdami iš Lietuvos, švedai kalno ežerėlyje paskandino skrynią su auksu. Kartais iškyla iš gelmių, bet ji užkeikta, ant jos sėdi barzdotas senis (sekmadienio vidurdienį ant iškylančios turtų skrynios tupėdavo šuniukas. - Džiugo varpai, 32), jeigu kas nors artinęsis prie skrynios, ji vėl nugrimzdavusi. Kartą gyventojai sumanė skrynią iš ežero išimti. Iškasė didelį griovį ir paleido ežerą, tuomet jiems prisisapnavo, kad ežeras paskandinsiąs visą kraštą (Buračas B., 1931; "*bus vesas Pagergždutes vandenio apleists*" - LTR 3578/258). Išsigandę sapno, žmonės nubėgo sustabdyti vandens ir rado iškastąjį griovį užverstą dideliu akmeniu (LTR 4393/79; akmenį atnešęs Velnias - VUB F213-204. P.58). Sakoma, kas norėdavo ištraukti skrynią iš ežero - nuskęsdavo (LTR 5485/91). H. Sapnavosi, kad norint skrynią iškelti, reikia su procesija atlaikyti čia mišias, bet jokiu būdu nieko negalima pamiršti iš reikalingų tam daiktų. Deja, buvo pamirštas šnipštukas žvakėms gesinti (LTR 3578/258; ežeras tada keistai "sugirgždėjo" ir nutilo, prie kranto atplaukė antis, kuri pasakė, kad lobiai prarasti, nes klebonas ne viską turėjo mišioms atlaikyti. - Džiugo varpai, 30). I. Ant kalno dingus arkliui, žmogus rado auksinį krėslą su auksine dėžute. Kartą žmogus ieškojo ant kalno dingusio arklio, eina, eina, kalno viršūnėj girdi arklį žvengiant. Arklys pašauktas atsišaukė. Žmogus žiūri, ten, aplink ežerėlį, aukso krėslai sustatyti, auksinis vežimas, mišioms skambina, skrynia pinigų stovi. Žmogus persižegnojo ir viskas išnyko (LTR 4393/79), nes tai buvęs velnio darbas, kad žmogų sugundytų (Кржвинцкий Л., 1909). J. Kalno kūdroje yra su arkliu nuskendęs kryžiokas. Naktimis vaidenasi baltas arklys, beieškantis kryžioko. K. Toje vietoje, kur prasmego bažnyčia, pabaksnojus su lazda, skamba lyg geležis ar pinigai (VUB F213-204.P.59). T.Šidiškis nurodo, jog apkrikštyti žemaičiai dar ilgai slapta naktimis nešė čia aukas, gėrė ir prausėsi stebuklingu ežerėlio ("Alkos ežerėlio") vandeniu (Šidiškis T., 1995).

Pav. 343. Pagirgždūčio Girgždūtės gūbrys. Kairioji viršūnė - piliakalnio, dešinioji - Avikalnio (?) ir kūdros. Aut. nuotr., 1994

Ant Girgždūtės kalno augo labai surambėjęs *ąžuolas*, dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą jis nudžiūvo, bet niekas nepajėgė jo nupjauti ar nukirsti. Jis stovėjo, kol kartą viesulas jį perplėšė pusiau. PADAV. Prieš kelis šimtus metų po ąžuolu kunigas laikydavo mišias (Garbenienė J., 1995). Nuo Girgždūtės kalno, kaip pažymi žmonės, matyti 14 bažnyčių bokštai. Kalno R viršūnėje (ant piliakalnio aikštelės) stovėjo kryžius, kurį pastatė bevaikiai tėvai, kad susilauktų įpėdinių. Įpėdinių jie tikrai susilaukė. "*Girgžduta žmonių labai gerbiama. Nuo senovės žmonėse yra paprotys čia kasmet rinktis antrą Sekminių dieną. Čia jų sueina didelės minios, šoka, žaidžia, linksminasi*" (Avižonis K., 1927). "*Kalnas seniau buvęs labai žmonių gerbiamas ir dabar čia yra likęs senas paprotys Sekminių antrą dieną daryti susirinkimus - pasilinksminimus, tą dieną susirenka net keli tūkstančiai didelių ir mažų žmonių iš artimų ir tolimų apylinkių*" (Buračas B., 1931).

Š. 1964 M. LII ŽV., AS 203/108; 1986 MMT ŽV., AS 1375/178; GARBENIENĖ J., 1995, 13; LTR: 3565/62, 3578/258, 3643/71; 4652/155; 4791/239,384; 4903/39; 4909/222; 5485/91, 5458/90, 5652/213, 4393: 2,79; 6050/88; LŽV (V. BUIVYTĖ, 1935; BARAKAUČIZNA); LŽV (S. ANDRIEJAUSKAS, 1935; PAGIRGŽDUTĖ); VAK 56/67-70,72; VUB F213-204.P.57,58,59. L. AVIŽONIS K., 1927, 24-26; BURAČAS B., 1931; BURAČAS B., 1939B, 3; DŽIUGO VARPAI, 28-32; KRAŠTOTYRA, 1969, 262; KUDABA Č., 1970, 43; KVIKLYS B., 1991, 4/119; ŠIDIŠKIS T., 1995, 5; КРЖИВИЦКИЙ Л., 1909.

399. MARTYNO AKMUO - nurodomas prie Kražantės upės, Pagirgždūčio gyvenvietėje. PADAV. A. Tai senasis aukuras, žemaičių krikštytojai akmenį norėjo išversti į upę, bet nepajėgė. B. Prie akmens, Kražantėje, buvo būriu krikštijami žmonės, visi jie pakrikštyti Martyno vardu, dėl to ir išliko akmens pavadinimas - Martynas.

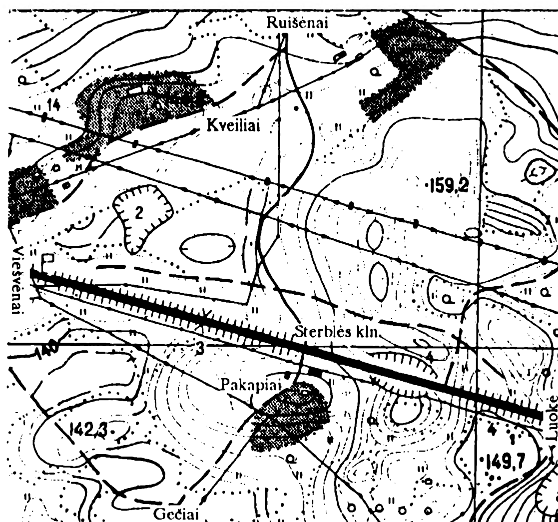
Š. GARBENIENĖ J., 1995, 13.

400. ALKUPIS - išteka tarp Siriškės ir Pagirgždūčio kaimų, į ŠR nuo lauko kelio Siriškė-Pagirgždūtis, maždaug 1,8 km ilg., kanalizuotas. Dešinysis Grabės (Grabė - kairysis Kražantės) intakas. Pagal LŽV, Grabė esanti tik antras Alkupio pavadinimas (t.y. į Kražantę įteka pats Alkupis). Teka apie 600 m į Š-ŠV nuo Pagirgždūčio piliakalnio II (*Ar-1208*). Ne kartą minimas XVI a. dokumetuose (*Antalkupiai, kt.*- СПРОГИС И.Я., 1888, 6).

Š. 1964 M. LII ŽV., AS 203/108; LŽV (V. BUIVYTĖ, 1935; UŽGIRIAI); L. VARDYNAS, 5; СПРОГИС И.Я., 1888, 6.

PAKAPIAI
(VIEŠVĖNŲ SENIŪNIJA)

401a. GARBĖS KALNELIS, STERBLĖS KALNAS (*alkakalnis Ar-1212*) - apie 1,5 km į V nuo kelių Viešvėnai-Luokė ir Mediškiai-Rūdupiai sankryžos, abipus kelio Viešvėnai-Luokė. Kalva pailga R-V kryptimi, apie 200x150 m dydžio, h=4 m. Š kryptimi kalva susilieja su gretimomis aukštesnėmis vietomis. Kelias kerta kalvą pusiau, Š dalyje stovi medinė koplytėlė (*dv-3151*), 5 mediniai kryžiai. PADAV. A.

Pav. 344. Pakapių Sterblės, Garbės kalnelis

Pav. 345. Pakapių Garbės kalnelis. P. Šimkaus nuotr., 1953

Pagonybės laikais čia žemaičiai aukojo aukas savo dievams (Andriusevičius J., 1994). B. Vieno žmogaus mirdavo vaikai, ant šio kalno pasimeldus, vaikai nebemirė. Po to kalnas imtas garbinti (čia Garbės vardo kilmė; Andriusevičius J., 1994). C. Kadaise šioje vietoje vienai merginai buvo atimta nekaltybė (dėl to Sterblės kalnelio vardas. - Andriusevičius J., 1994). D. Kalno smėlį, žemes sunešė įžadus davę žmonės (LTR 4857/4). E. Kartą boba važiavo ratuose, pasibaidė arkliai prie šio kalno, ji išvirto, sijonai susivyniojo į tekinį, ir dėl to kilo Sterblių kalno vardas (VUB F213-204.P.25). F. Naktį pakeleivis važiavo pro kalną, ir jam čia apsireiškė Švenčiausia Panelė Marija. Po to ant kalno buvusi pastatyta ir koplytėlė (VUB F213-204.P.25). "*Būta čia keisto papročio - aukai ar apžadui atnešti ant kalnelio akmenį. Nešdavo juos vyrai ir moterys, jaunos merginos ir paliegę seniai - visi, kas tik tikėjo, kad, atlikus tokį įžadą, išsipildo norai: ligoniai pasveiksta, merginos išteka, o bevaikės moterys susilaukia kūdikių. Praeityje kalnelis vadintas dar ir Sterblės vardu. Moterys, norėdavusios susilaukti vaikų, nešdavusios akmenis sterblėse ir kraudavusios juos ant kalnelio*". "*Panos, kurios norėdavusios gauti vyrą, juos (akmenis) sunešdavusios*" (Andriusevičius J., 1994). Prieš Pirmąjį pasaulinį karą čia buvo maža šventojo statulėlė, kryželis, pastatytas prie didelės akmenų krūvos. Po karo Viešvėnų klebonas susirūpino pakeisti kalnelio vardą (buvo siekiama įtvirtinti supratimą, kad mergina, išsaugojusi savo skaisty-

bę, įgyja labai brangią krikščionišką dorybę). Klebonas kalnelį pašventino, pasirūpino, kad ant kalnelio būtų pastatyta koplytėlė, jau po to imti statyti kryžiai; iki tol padarius įžadą, ant kalnelio būdavo atnešami akmenys. Tuo metu iš ten buvusių didelių akmenų (krūvų) buvo sumūryta tvorelė. Šventomis dienomis žmonės ant kalnelio melsdavosi.

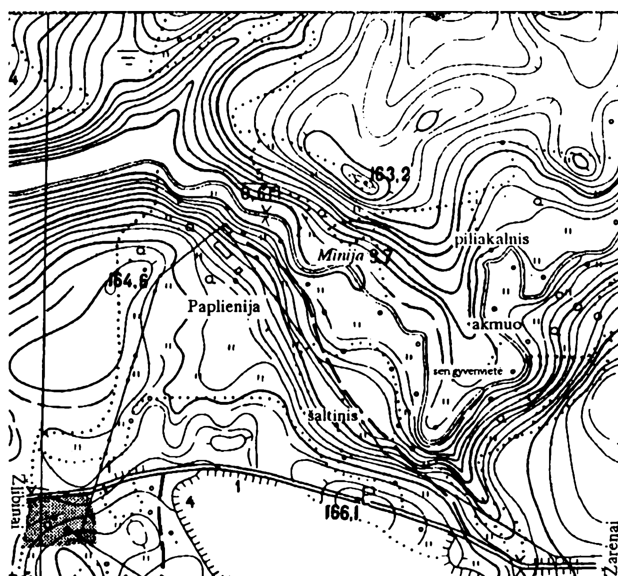
Š. 1986 M. MMT žv., AS 1375/181-182; LŽV (M. Dirginčaitė, 1936); VAK 55/153; VUB F213-204.P.25. L. Andriusevičius J., 1994a, 21-22.

401b. ŠALTINIS tryško šalia Garbės kalnelio, Šulinio pievoje. Prieš Antrąjį pasaulinį karą naktį šaltinis dingo (išdžiūvo ?), jo vietoje liko tik užpelkėjusi pievelė. Šaltinio vandeniu žmonės prausdavosi, norėdami pagydyti nesveikas akis, buvo plaunamos ir kitos skaudamos vietos. "*Žmonės eidavę nakčia iš jo semti vandens ir laistydavę juo laukus, tai, sako, gerai derėdavę*" (Sideravičius K., 1932); "*Ūkininkai, norėdami, kad laukuose gerai užderėtų javai, naktimis prisisėmę šio šaltinio vandens, nešdavę jį ant pasėlių ir laistydavę*". - Andriusevičius J., 1994a).

Š. LŽV (M. Dirginčaitė, 1936); Sideravičius K., 1932; L. Andriusevičius J., 1994a, 21-22.

PAPLIENIJA
(ŽARĖNŲ SENIŪNIJA)

402. AUKURO (?) AKMUO - guli piliakalnio (*Ar-1213*) P šlaite. Akm. - rausvai pilkšvas smulkiagrūdis granitas, 1,9x1,5x1 m dydžio (virš žemės paviršiaus), lobių ieškotojų apkastas iki 1 m gylio duobe. Ant kurios pusės akmuo gulėjo prieš iškasant šalia jo

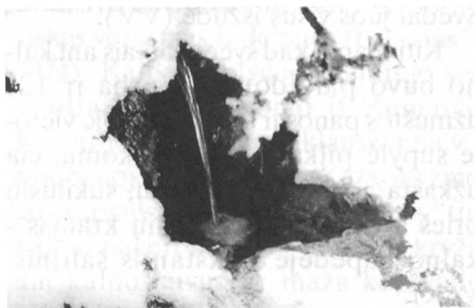

Pav. 346. Paplienijos akmuo, šaltinis

duobę, neaišku. PADAV. Po akmeniu paslėpti lobiai. Čia dvyliktą valandą velnias iškeliąs pinigų skrynią ir vėdina pinigus (LTR 4868/8). Telšių Alkos muziejaus direktorius V.Valatka akmenį vadino Aukuro akmens vardu.

Š. 1986 M. MMT žv., AS 1375/193; LTR 4868/8; V.V.

403. ŠALTINIS - apie 100 m į Š nuo kelio Žarėnai-Plungė, senovės gyvenvietės teritorijoje, 200 m į PV nuo piliakalnio (*Ar-1213*), Minijos slėnio V šlaite, apie 5 m žemiau jo viršaus. Čia šaltinis trykšta pokario talkos metu įrengto šulinio dugne ir veržiasi pro ŠR rentinio šone iškirstą skylę, maždaug 20 m ilg. upeliu ŠR-R kryptimi nuteka į Miniją. Šaltinis buvo laikomas stebuklingu: "*Jo vandeniu nusiplovęs žmogus kokias skaudamas vietas, pasveikdavo. Žmonės, melsdami sveikatos, į šaltinėlį mesdavę monetas. Šio šaltinėlio savininkas dvarininkas Undrevičius dar buržuaziniais metais rasdavęs šaltinėlio dumble plonyčių sidabrinių monetų ir sutikdavęs moterėlių, atėjusių prie jo ieškoti sveikatos*" (1959 m.; 1986 m., MMT). "*Vanduo švents*" (1995 m.; V.V.). Šaltinio vandens žmonės ir šiandien atvažiuoja iš plačių apylinkių. Kultūrinis piliakalnio ir papėdės gyvenvietės sluoksnis su įvairiais radiniais datuojamas I tūkstantmečio pr. Kr. viduriu-XIII a.

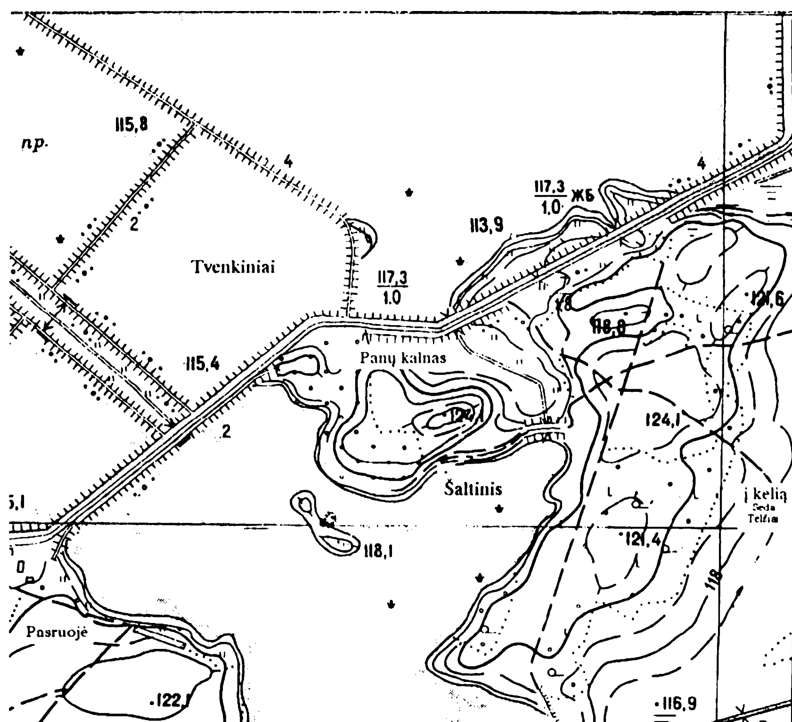

Pav. 347. Paplienijos šaltinis. Aut. nuotr., 1996

Š. 1986 M. MMT žv., AS 1375/193-194; V.V.

PASRUOJĖ
(GADŪNAVO SENIŪNIJA)

404a. PANŲ KALNAS, MERGAKALNIS (*alkakalnis Ar-1195*) - apie 850 m į PR nuo kanalizuoto Sruojos up. dešiniojo kranto, Pasruojės žuvininkystės ūkio tvenkinių R pakrantėje (iki tol Sruojos upė tekėjo kiek toliau nuo kalvos į V). Pro kalną ėjo senasis kelias į Sedą. Smėlėta kalva - 180x130 m dydžio, beveik keturkampė, kiek pailga V-R kryptimi, 6 m aukščio, 20° statumo šlaitais (virš j.l. 124,1 m). Kalvos viršus plokščias, apie 100x100 m dydžio. Jau 4 dešimtmetyje čia stovėjo koplyčia (4x2 m dydžio, *dv-3063*) ir 5 mediniai kryžiai. PADAV. A. Ant kalno senovėje buvo šventykla (Покровский Ф.В., 1899; ant kalno stovėjo bažnyčia, kurioje švedų užpuolimo metu slėpėsi mergaitės, joje meldėsi. Bet merginos buvo švedų nužudytos, pati bažnyčia sugriauta. - V.V.). B. Ant kalno stovėjo vienuolynas, kuriame gyveno jaunos panos - vienuolės ("nežanuotos mergelės jaunas vienuolės", "šventuolės panos" - V.V.). C. Kalne slaptai gyveno panos, kurios urvais išeidavo vien vandens pasisemti iš šaltinio, kartą taip jos ir išsidavė, švedai tada jas išžudė. Pasakojama, kad prie kalno gyveno 7

Pav. 348. Pasruojės Panų kalnas, buvusi šaltinio vieta

Pav. 349. Pasruojės Panų kalnas. Aut. nuotr., 1993

seserys, turėjusios didelį kraitį (audeklų ir kt. - V.V.). Sakoma, kad švedai užtikę apie 2000 slaptuose požemiuose pasislėpusių merginų ir tą angą užvertė dideliu akmeniu. "*Ten durelės bovo, mata, anos jok išlyst, anos reikiej [...] anos tikontios bovo, kap šventuolės anos dėdlia meldies, dėdlia, tuos trys panos gražios tuokias mergeles, po devyniuolikas metų, aštuoniuoliks i septyniuoliks, no anos dėdlia meldies ten, anos toriej savo [...] i šventuolel sosenešosės į ton orvelį [...]*" (pasak. A. Gintvainienė, Juozapo, g. 1929 m. Žem. Kalvarijoje. Užr. 1996 - LTR 6414(102) Pasak kitų, - slaptai kalne gyveno ne tik "panos", bet ir kunigai bei vyskupai. Švedai juos visus išžudė (V.V.).

Kiti mano, kad švedų laikais ant kalno buvo palaidotos 3 (arba ir 12) užmuštos panos ir švedai (?) toje vietoje supylė pilkapį (arba, sakoma, čia užkasta apie 200 jaunuolių, sukilusių prieš švedus (šių jaunuolių kraujas - kalno papėdėje trykštantis šaltinis; VAK).

"*Vienas senelis Pronckus žinojo, kaip į kalną įeiti ir kaip išeiti - jis 72 nekaltas*

Pav. 350. Pasruojės Panų kalno koplyčia. Aut. nuotr., 1993

mergeles, jaunas moteris kalne švedų laikais paslėpė. Švedai kankino senelį, bet jis sutiko geriau mirti, nei išduoti tą paslaptį" (Zvonkuvienė J., 1991). Kalnas buvo vadinamas Mergų kalnu, bet kartą žmogui prisisapnavo, kad "*nevadinkit mumis merguoms, mes esam grynas, nekaltas panas, vadinkit mūsų kalną Panų kalns*" (LTR 4056/41). Rudens naktimis čia girdėdavosi tolimas, lyg iš po žemių sklindąs moteriškas verksmas ir dejonės (Lauraitis V., 1974). Kalno koplyčią prižiūrėjo vienuoliai domininkonai iš Žemaičių Kalvarijos, jiems čia priklausė ir pievos prie Sruojos upės (K.B.). Kažkoks žmogus sapnavo, kad reikia šią vietą "tinkamai pagerbti". 1905 m. tarp kryžių ant kalno buvusi ir maža koplytėlė. "*Ypač jaunos mergelės ir jaunos moterys čia apžadus atlikdavo*" (Zvonkuvienė J., 1991). Kalnas gausiausiai lankomas atlaidų Žemaičių Kalvarijoje savaitę (liepos 2-10 dienomis). Dažniausiai duodami įžadai meldžiant sveikatos, laimės. Au- kojami pinigai, žvakės. "*Kada kokia bėda, tai į Panūn kalną šelpias*" (V.V.). "*Dėdlia bovo garbavojims tas Panūn kalns*" (V.V.). Iki Antrojo pasaulinio karo žmonės į Panų kalną rinkdavosi giedoti per Kryžiaunas dienas, per šv. Morkų (04 25). Pastaraisiais metais ant kalno imta palikinėti nors mažą, iš pagaliukų padaromą kryželį. Jų 1993 m. čia buvo jau ne mažiau kaip 80-100. "*Kiekvieną metą į tą kalną susirenka žemaitės mergaitės, dainuoja graudžias dainas*" (Kriukelis P., 1934).

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/194-195; K.B.; KPA, 303; LTR 4056/41; 4057/48; 4058/250; VAK 27/22; 36/14,110; VUB F213-137/4; V.V. L. AL, 10 (NR.170); DŽIUGO VARPAI, 36; KRIUKELIS P., 1934, 5; KUDABA Č., 1972, 72; KVIKLYS B., 1991, 4/383; LAM, 206 (YRA PONIŲ BEI PANELIŲ KALNAS, ANT KURIO, PASAKOJAMA, SENOVĖJE BUVUSI ŠVENTOVĖ); LAURAITIS V., 1974, 3; ZVONKUVIENĖ J., 1991; ПОКРОВСКИЙ Ф.В., 1899, 82.

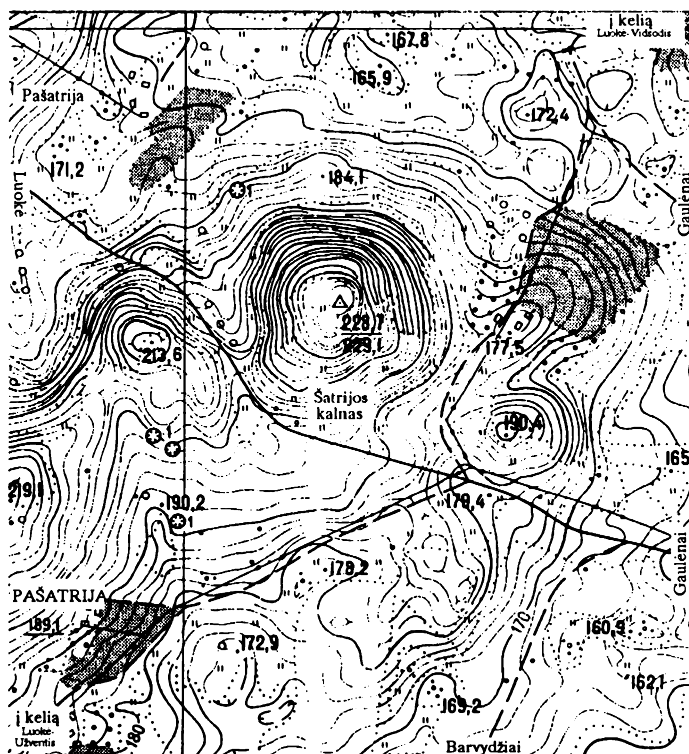
404b. ŠALTINIS tryško Panų kalno V papėdėje. XIX a. vienuoliai domininkonai šaltinį paskelbė stebuklingu ir iš to pasipelnė (Lauraitis V., 1974). PADAV. Bėgantis rudas vanduo, kaip buvo manoma, tai nekaltas prieš švedus sukilusių ir kalne užkastų 200 jaunuolių kraujas (VAK). Pasak kitų, tai esančios "Panų ašaros" (LTR 6309 (314). Kituose padavimuose minima, kad šaltinis buvęs jau laikais, kai ant Panų kalno buvęs "vienuolynas"; kaip tik čia "vienuolės" semdavosi sau vandens (V.V.). Šaltinio vandeniu

žmonės plaudavęsi skaudančias akis, atsivesdavę čia sergančius vaikus, semdavosi ir nešdavo jo namo.

Š. VAK 27/22; V.V. L. Kviklys B., 1991, 4/65; Lauraitis V., 1974, 3.

PAŠATRIJA
(LUOKĖS SENIŪNIJA)

405a. ŠATRIJOS KALNAS (*piliakalnis Ar-1199*). Padav. A. Kalnas esąs vyriausioji raganų buveinė. Visos raganos kartą į metus susirenkančios čia iš visų Žemaitijos kampų pasitarimui. "Raganos ten skraidė, ližes apsižergusios" (VUB F213-204.P.78), "raganos lakstė atsisėdusios ant grūstuvės" (VUB F213-204.P.77). B. Viena šeimininkė šv.Jono išvakarėse išsivirė košės ir, atėjus vakarui, pasitepusi ja pažastis, pasirišo šluotas, per kaminą išlėkė į Šatriją "paseplakte so čerauninkiems". Jos vaikas irgi taip padarė, netrukus taip pat atsidūrė ant kalno ir su šluotomis (su šatromis - VUB F213-204.P.77) pėrė kiek galėjo tenai susirinkusiuosius. Kitą rytą viena čerauninkė buvo marinama. Kiti pasakoja, kad ant kalno nuskridęs bernas mergų buvo sutiktas, vėliau gavo žirgą ir auštant ramiai parjojo namo (kuomet vieną berną velniai ant Šatrijos taip atpažinę, išdūrė jam akį - LTR 4869/16). Vienas vaikas nuėjo į sodą ir įlindo į avilį

Pav. 351. Pašatrijos Šatrijos kalnas

Pav. 352. Pašatrijos Šatrijos kalnas. Aut. nuotr., 1992

sužinojęs, kad raganos į Šatriją skrenda ant avilio. Atėjusios raganos kažin kuo pasitepė avilio viršų, sėdo ir lekia. Lekia, net kibirkštys eina. Vaiką apėmė baimė, jis ėmė žegnotis. Avilys tuoj ėmė leistis, kristi, raganos, vaikas avilyje persigando, bet vis dėlto naktį pasiekė kalną. Raganoms nematant, vaikas iš avilio išlindo ir viską matė. Nors tai atsitikę ir žiemos metu, ant kalno buvo žirnių, kurių jis prisivalgė ir dar į užantį prisidėjo. Raganos, susirinkusios ant Šatrijos kalno, mokindavosi įvairių paslapčių - kaip reikią surinkti rugių žiedus, pasitepti pažastis. Po to iš pažastų išdygstantys sparnai, ir galima skraidyti (LTR 4855/285; kituose variantuose bernas vejasi raganas prisirišęs prie grūstuvės - LTR 783/467, raganos skrenda ant vantų - LTR 1172/5 ir pan.). Vienas vaikinas šv.Jono naktį nuėjo į raganų puotą, rado prisirinkus daugybę moterų ir vyrų, apsirengusių vokiškais drabužiais, su skrybėlėmis, iš kurių kyšojo dideli ragai. Grojo nuostabi muzika, gėrimai upeliais tekėjo, visi susirinkusieji šoko iki žemės krisdami. Vaikiną pasodino ant deimanto sosto, vaišino geriausiais vynais iš aukso taurių, davė jam kelias saujas pinigų. Tik užgiedojo gaidys, viskas išnyko. Vaikinas liko vienas, tik pamatė, kad sėdi ant supuvusio kelmo, jo auksinė taurė - iškirmijusi numirėlio kaukolė, vietoj pinigų kišenėj rado skiedrų. Kiti pasakoja, kad raganos buvo sukvietusios visus ponus, davė jiems skanių valgių, brangių vynų iš auksinių taurių. O ryte ponai pamatė, kad geria iš karvių nagų (?), valgo varles (VUB F213-204.P.78). Susirinkusios ant kalno, moterys Joninių naktį rinko uogas, o šalia sėdėjo senis su alksnine nosimi (LTR 2171/26).C. Ant kalno buvo skylė ("kad žmogus galėtum įkristi"), pririštą akmenį į skylę leido, kiek norėjo. D. Kalną nešė Velnias, pirmą kartą žemių papylė - atsirado Šatrijos kalnas, antrą kartą - atsirado Borunkos kalnas už Luokės, užgiedojus gaidžiui, kažkur papylė ir trečiąjį kalną (V.V.; Šatrija sunešta velnių - LTR 1058/179). Pasak kitų, kartą milžinas per kaimą nešė kepurę žemių, sulojo šuo, milžinas išsigando, ėmė bėgti, kepurė iškrito ir pasiliko kalnas žemių - Šatrija (Džiugo varpai, 17), arba: galva debesis siekęs milžinas ėjo prisipylęs kišenes žemių. Beeidamas pavargo, gražioje vietoje po ąžuolu atsigulė ir užmigo. Atbėgusi pelė praėdė abi jo kišenes, žemės išbyrėjo. Pabudęs milžinas mato - žemių nebėra, ir, pamatęs pelę, sušuko: "Tai tu mano kišenes praėdei ? Kad duosiu šatru !". Nuo to kilo kalno pavadinimas Šatrija (Džiugo varpai, 17). E. Ant kalno palaidota Jauterytė - milžino Alcio žmona (Jucevičius A.L., 1959). F. Kur dabar yra Šatrijos kalnas, senovėje buvo labai didelė milžinų - švedų bažnyčia. Kartą kunigas toje bažnyčioje milžinams pasakė, kad ateis laikas ir žmonės žemėje taps žemesni. Milžinai supyko ir nutarė kunigą nužudyti.

Kunigas kažkur spėjo pabėgti, tada milžinai nutarė bažnyčią apipilti žemėmis. Apipylę bažnyčią, jie patys kažkur iškeliavo (Džiugo varpai, 19; kitų manymu, bažnyčią žemėmis apipylė supykusios raganos, po kiek laiko bažnyčia ėmė pūti ir kalnas įlinko. - Andriusevičius J., 1970. - Ant kalno buvo švedų bažnyčia, kurią prarijo žemė - LTR 1058/179; Šatrijos viduje yra bažnyčia - LMD I 667/1). G. Kartą valstietis ganė pono arklius. Saugodamasis nuo lietaus jis atsistojo po medžiu ir mato, kad kalne atsivėrė urvas, iš jo išėjo baltai apsirengusi mergaitė. Mergaitė žmogui tarė: "Jeigu nori likti gyvas, tai einam su manim". Abu įėjo į urvą. Žmogus mato - čia gražūs kambariai, o juose stovi baidyklės. Mergaitė paprašė žmogaus pabučiuoti baidykles, nes kitaip jos žmogelį draskysiančios. Žmogus pabučiavo vieną, antrą, trečią. Liko pati didžiausia ir baisiausia, tą akimirką pabučiuotosios baidyklės virto bažnyčios vėliavomis, paveikslais, altoriumi, staiga atsirado mergaitė, kuri buvo pradingusi, ir sako: "Kodėl nepabučiavai didžiausios baidyklės? Ji būtų pavirtusi bažnyčia". "O iš Šatrijos kalno būtų buvusi didžiulė bažnyčia" (Andriusevičius J., 1970; Džiugo varpai, 18). H. Kalnas esąs tuščiaviduris, jo viduje esančiuose pastatuose ("budinkuose") gyvena raganos (VUB F213-204.P.77). J. Pas vaikus, ganančius prie kalno, gyvulius ateidavo trys vaikai, nepanašūs į žmones, visi kartu jie žaisdavo. Paskui tėvas piemenims paaiškinęs, jog trys nepažįstamieji esantys velniai. Kitą kartą piemenys pamatė, jog iš kalno išlenda tie nepažįstamieji, nešini statinaitėmis, neturi nosyse skylučių, ir taip pat suprato, jog tai velniukai (Džiugo varpai, 22). I. Žmonės pasakoja, kad pakasinėjus kalną, vienoje pusėje galima pamatyti raudonomis plytomis išmūrytą sieną. Visi nusprendė, jog už tos sienos yra paslėpti lobiai. Kartą atsirado drąsuolių, kurie atėjo prie kalno su kapliais ir laužtuvais rankose. Kai tik jie kelis kartus sudavė į mūrą, iš gilumos atsklido piktas balsas: "Kam nusibodo gyventi, tegu tas griauna šitą sieną !" Niekas neišdrįso to daryti (Džiugo varpai, 24). K. Ant Šatrijos buvo deginama amžinoji ugnis. Žmonės išrinko vaidilutes ir jos amžinąją ugnį kūreno. Šalia buvo pastatyta šventykla, kur vaidilutės meldėsi (Džiugo varpai, 24).

"*Čia kadaise šv.Jono naktį iš viso krašto sulėkdavusios raganos į puotą*" (1846 m.; Jucevičius L.A., 1959). "*Tikėjo taipogi žmogų, kartą žavėti išmokusį, nebgalint amžiuj savo, kad ir norėtų, [to] beužmiršti. Sakė kiekvieną žavėtoją ir raganą šv.Jono naktį lekiant į Šatrijos kalną, kad pasigirtų velniams, kiek per metą sužavėjo ir žavėti išmokė.*" (1848 m.; Valančius M., 1972). "*Laikas nuo laiko visos raganos susilėkdavo į Šatriją mokytis įvairių gudrybių, susitarti ir velnių "veselijas" kelti*" (1931 m.). "*Ir dabar kalną žmonės gerbia, tiki visokiausiems dalykams*" (1948 m., LII). "*Ant Šatrijos kalno naktį susirinkdavo raganos ir burtininkai. Burtininkai naktį turėdavę išlįsti pro kaminą, kad niekas nepamatytų ir nesužinotų, kur jie einą*" (Andriusevičius J., 1970). "Šatrija" žemaičių tarmėje reiškia "triukšmadarę moterį" (Balčikonis J., 1976) arba "*pikto būdo, pašėlusią moterį*" (Vitkauskas V., 1976), "*pikto būdo, pašėlusią moterį, nesugyvenamą; smarkią, judrią moterį*" (LKŽ XIV, 544). Seni žmonės

sakydavo: "*Piktas kaip Šatrijos ragana*", kiti sako: "*Eik tu, Šatrijos ragana*" (VUB F213-21.-P.23). Vysk. M.Valančius 1848 m. rašė, kad prie Šatrijos žinyčios buvo bokštas, gyveno kunigai, čia ruseno visą laiką kurstoma ugnis. Kitoje vietoje vyskupas rašė: "*Karalius Vladislovas Jogaila su kunigaikščiu Vytautu, padėjusiu pamatus katalikų tikėjimo toj vietoj, važiavo toliau ir atvyko ant Šatrijos kalno. Čia lygia dalia liepė tuojau naikinti daiktus, prigulinčius stabmeldžių tikėjimui [...]*" (Valančius M., 1972, 2/49), "*Vyskupas Motiejus (pirmas Žemaičių vyskupas. - V.V.), nors turėjo gyventi Varniuose, vienok pagal linkėjimą didžio kunigaikščio daugiau gyveno Luokėj ir nedaleido stabmeldžiams ant Šatrijos kalno apent įkurti šventos ugnies*" (Valančius M., 1972, 2/57). Luokėje vykdavo šv.Jono atlaidai, po to procesija su kunigu giedodami eidavo ant kalno, kur vykdavo gegužinė (sėdėdavo ir kunigas). Teigiama, jog paskutinė ragana, kažkokia Sugaudienė, ant Šatrijos buvo sudeginta apie XIX a. pradžią (VAK), L.A.Jucevičius 1846 m. pateikia 1730 m. apkaltintų raganavimu kelių moterų (tarp jų ir Sugaudienės) bylą. "Kosciukienės prisipažinime" sakoma: "*Prisipažino, kad, susirinkusios į Tirkšlių rinką, lėkė į Šatriją Simanienė, Saukienė, Puodžiuvienė, Mataušienė, Sugaudienė, kurioms visoms po pažastimis patepė Mataušienė Sugaudienė, ir vieną vidutinio amžiaus moterį ji buvo atsivedusi su savim, ne iš miestelio, bet iš kaimo kurio; nulėkė į Šatriją ir ten daug susirinkusių matė. Vyriausioji buvo Sugaudienė. Toji pati prisipažino, kad matė ant Šatrijos kalno poną (velnią), vokiškais drabužiais apsirengusį, su skrybėle vaikštinėjantį, lazdele pasiramsčiuojantį. Ten šoko, vienas smuiku grojo raguotas, toks pat, kaip ir tas ponas, ir vaikai raguoti, pirmiausia šoko su Saukiene, paskui su Puodžiuviene, su Kosciukiene, su kitomis per consequens [iš eilės], maskolė Michalova, būdama šluba, nešoko, ją neseniai Puodžiuvienė išmokė visokių visagalybių, kurias moka visos, tik viena Michalova ne. Atgal į Tirkšlius parlėkusios, priešais puodžiaus vartus išsiskirstė. Viršum aukščiausių miškų lėkė*" (Jucevičius L.A., 1959, 411; apie tai rašo ir vysk. M.Valančius - Valančius M., 1972, 2/343-350). 1906 m. ant kalno buvo pastatyti 3 ąžuoliniai kryžiai (Luokės klebonas pasirūpino kalną apvalyti nuo burtų, raganų ir bažnytinės procesijos metu pastatė kryžius, juos pašventino). Pats kalnas pavadintas Juozapoto vardu, kuris neprigijo (Andriusevičius J., 1973). Vietos žmonės pagal Šatrijos kalną spėdavo ir orus: būdavo, kad giedrą dieną kalnas tarsi migloje ("surukes") - tai ateis prastas oras, lietus. Kitą kartą prastu oru Šatrijos kalnas "čystu czistas" - tai greit nusigiedrins (LMD I 1063/963). Moterys ant kalno rinkdavusios pailgus ar apvalokus "kiaurus akmenėlius" (verpstukus ? - V.V.) - "raganų papelius" ir naudodavo juos ligoms gydyti (pvz., nuo išgąsčio) (Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai, 155(Nr.251)). Piliakalnio, papėdės gyvenvietės kultūrinis sluoksnis datuojamas I tūkst. pr. Kr.-II tūkstantmečio pradžia. Pasakota, kad ant kalno "seniau rasta Perkūno dievo akmeninė stovyla - koks tai stabas" (VAK). Žmonių manymu, nuo kalno matomos 12 bažnyčių. Luokėje jau 1421 m. Vytautas pastatė bažnyčią.

Į PR nuo Šatrijos nurodomas Strumpakalnis šalia Galkienės ežerėlio, kur, pasak padavimų, augo vijokliai beržai ir iš jų šakų laumės mėnesienos naktimis rišdavo šluotas, maudydavosi ežerėlyje. Strumpa buvusi vyriausia laumė, o kartą žmogus ryte rado ant kalno lapelį, kuriame buvo užrašyta: "Čia gyvena laumės Strumpos" (Džiugo varpai, 23). Tikslesnė Strumpakalnio vieta nežinoma.

Š. 1948 M. LII ŽV., AS 1/98-99; LMD I 667/1; 1063: 13(RAGANOS ŠOKS, KRYKŠTAUS PER NAKTĮ),963,1261,1294; LTR 783/467; 1058/179; 1167/16; 1172/5; 2005/1; 2126/12; 2171/26; 2368/51; 4724/151; 4727/46; 4871/38; 4868/11 (*TIN BUVUSI SENUOVIS ŠVINTUOVI*); 4869/16 IR KT.; VAK 57/101,103-117; VUB F213-21.P.23; F213-204.P.77-78. L. AL., 10 (NR.173); ANDRIUSEVIČIUS J., 1970, 247-249; ANDRIUSEVIČIUS J., 1973, 3; BALČIKONIS J., 1976, 115; BURAČAS B., 1931A, 972; DŽIUGO VARPAI, 17-24, 23(STRUMPAKALNIS); JUCEVIČIUS L.A., 1959, 405-416; KŠIVICKIS L., 1928, 57; KVIKLYS B., 1991, 4/132-134; LAM, 175-176; ŠIAURĖS LIETUVOS SAKMĖS IR ANEKDOTAI, 154-155(NR.250-251); ŠIVICKIS P., 1931, 884; VALANČIUS M., 1972, 2/49,57,343-350; VITKAUSKAS V., 1976, 365; ПОКРОВСКИЙ Ф.В., 1899, 76-77.

405b. AKMUO gulėjo Šatrijos kalno ŠV pašlaitėje. Akmuo XX a. viduryje suskaldytas ir sudėtas į pamatus. 1936 ar 1938 m. senutei Būtautienei, gyvenusiai R Šatrijos pusėje, prisisapnavo, kad po akmeniu esanti paslėpta geležinė dėžutė, kur guli raktas nuo požemių, esančių kalne. Su tuo raktu ji galės įeiti į požemius. Susirinko vyrai, bet eidami pamiršo šventinto vandens, pradėjo kasti, tik pabaidyti pabėgo, pakilo didelis ūžimas. Būtautienė atnešė šventinto vandens, tada vyrai sugrįžo ir kasė. Iš po akmens iškasė geležinių dėžučių, bet rakto ten nebuvo.

Š. 1948 M. LII ŽV., AS 1/98-99.

PAVANDENĖ
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

Kasant apylinkėse durpes, buvo rasti šiaurės elnio ragai, juos žmonės paaukojo Pavandenės bažnyčiai. 1892 m. ragai kabojo bažnyčioje prikalti ant sienos. Kai kurios Pavandenės parapijietės slapta nuskobdavo sau šių ragų gabalėlį vaistams.

L. BUTRIMAS A., 1990, 177.

406. AKMUO su ŽMOGAUS, VELNIO(?) pėda gulėjo pievoje prie Pavandenės kapinių. Akmenyje buvo matyti žmogaus kojos pėda ir kelio atspaudas. Akmuo nerastas jau apie 1984 m. PADAV. Velnias ėjo pro Pavandenę ir paklydo, atsistojo ant akmens pailsėti, pažiūrėti kelio. Pakelėje ir liko akmuo su 2 pėdom, vadinamas Velnio akmeniu (LTR 3950/187).

Š. LTR 3950/187(? PAKELĖJE YRA AKMUO SU 2 PĖDOM); 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/215-216. L. BUTRIMAS A., 1990, 181-182.

SKLEPKALNIS (*alkakalnis IP-3037*) - į R nuo Pavandenės, prie Gludo ežero. Tai stačiašlaitė, taisyklingos formos, dominuojanti apylinkėje Gludo pakrantės kalva. PADAV. Kalnas - "milžinų virtuvė". Milžinai - vienas sėdėdamas ant Moteraičio, kitas ant Sprūdės kalno, čia valgydavo. A.Butrimas nurodo, kad kalnas kovų su

kryžiuočiais ir kalavijuočiais laikotarpiu, buvo vietos politinio-administracinio centro kulto vieta.

L. BUTRIMAS A., 1990, 178, 181; ŠIDIŠKIS T., 1985, 12.

PAVIRVYTIS
(TRYŠKIŲ SENIŪNIJA)

407. AKMUO su dubenėliais I - į ŠV kelio Tryškiai-Kiršiai pusėje, apie 350 m į ŠR nuo Pavirvyčio k. kapelių, apie 200 m į ŠR nuo kelio Tryškiai-Kiršiai pralaidos per Juodupį, apie 350 m į V nuo Virvytės kairiojo kranto. Akm. - smulkiagrūdis melsvas granitas, netaisyklingos formos, 2,55 m ilg.(Š-P), 2,3 m pl.(R-V), 36 cm aukščio (R), 1,15 m (V).Viršus lygus, kiek žemėjantis į R, čia matomi 20 ryškių ir 1 (ištrupėjęs ?) dubenėlis. Dubenėliai - 3,5-6 cm skr., iki 0,6 cm gylio, lėkšti.

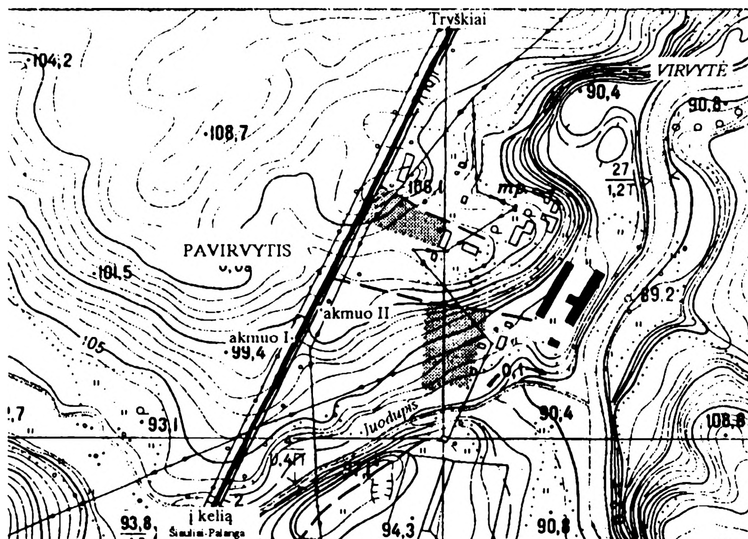

Pav. 353. Pavirvyčio akmuo I. Aut. nuotr., 1995

Akmuo prie kelio atvilktas iš gretimų laukų-Virvytės slėnio aukštumos.

Š. V.V.; L. VASILEVIČIAUS INFORMACIJA 1994 M.

408. AKMUO su dubenėliais II guli už 100 m į ŠR nuo pirmojo akmens (Nr.407), PR kelio Tryškiai-Kiršiai pusėje, perskeltas. Akm. - melsvas smulkiagrūdis granitas, matyt, tempiant iš laukų, akmuo skilo, viena dalis savo viršutine plokštuma atsidūrė po

Pav. 354. Pavirvyčio akmenys su dubenėliais

Pav. 355. Pavirvyčio akmuo II. Aut. nuotr., 1995

antrąja dalimi. Akmuo, regis, buvo apie 1,75 m ilg., apie 1 m pl., apie 70 cm aukščio, lygia viršutine plokštuma, kurioje matomi dubenėliai (vienas dubenėlis ir ant akmens šono). Pirmoje akmens dalyje, kuri gerai matoma, yra 7 ryškūs dubenėliai ir 1 nutrupėjęs (?). Jie - 3,5-6 cm skr., iki 1 cm gylio, lėkšti. Kitoje akmens dalyje, kurios viršutinė plokštuma nematoma, apčiuopiami dar ne mažiau kaip 3 dubenėliai. Akmuo atvilktas iš laukų, pačioje Virvytės pakrantėje.

Š. V.V.; L. Vasilevičiaus informacija 1994 m.

PETRAIČIAI
(NEVARĖNŲ SENIŪNIJA)

409. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu buvo rastas 1965 m. melioruojant laukus. Akmuo buvęs raudonas granitas, apie 1 m aukščio, natūralios, netaisykingos formos apačia, o nuo pusės į viršų - dailiai aptašytas, jo viršuje - apie 10 cm gylio, apie 25-30 cm skr. plokščiadugnis dubuo. 1966 m. jau suskaldytas.

L. Valatka V., 1971, 3.

PIELIAI
(DEGAIČIŲ SENIŪNIJA)

410. VARGONŲ KALNAS. Padav. Ant kalno buvo bažnyčia. 1986 m. vietiniai gyventojai kalno tokiu vardu nežinojo.

Š. 1986 m. MMT žv., AS 1375/223-224.

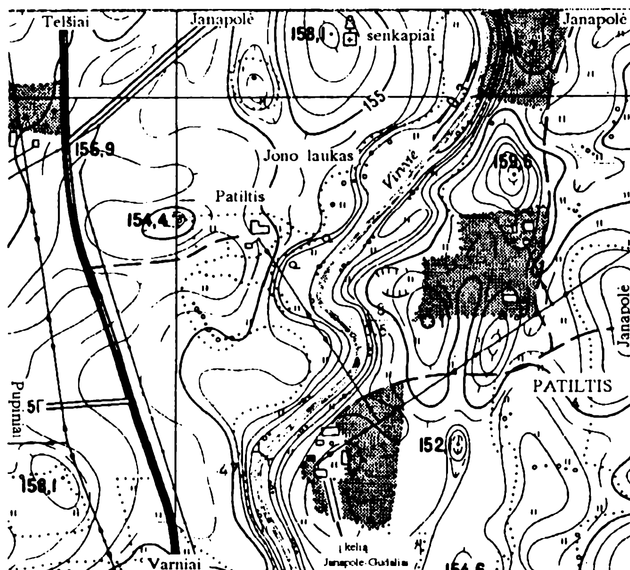
PUPINIAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

411. JONO LAUKAS - į P nuo senkapių (*Av-1500*), prie Virvyčios upės. Padav. Čia stovėjo bažnyčia. Bažnyčia buvusi skirta šv.Jono garbei. Virvyčia pavasarį užtvindydavusi bažnyčią, todėl ji perkelta į dabartinę Janapolę, likęs tik Jono laukas. Iš čia kilo Janapolės vardas. Iš čia stovėjusios bažnyčios Janapolėje tebėra šv.Jono medinė statula. Pupinių senkapiai datuoj. XVI-XVII (XVIII- XIX) a. Šalia būta senovės gyvenvietės, datuoj.VI-IX a.

Š. 1948 m. LII žv., AS 1/102.

RUBEŽAIČIAI
(TELŠIŲ SENIŪNIJA)

412. ALKOS KALNAS (*alkakalnis IP-2990*). 1995 m. T. Šidiškio teikimu, į naujai išaiškinamų paminklų sąrašą įrašytas Rubežaičių Alkos kalnas, sutapatintas su Naikos kalnu, esančiu 1,5 km į PV nuo kelio į Brazdeikius atsišakojimo iš kelio Telšiai-Žarėnai, 400 m į PV nuo kelio Rubežaičiai-Brazdeikiai, 600 m į V nuo kaimo

Pav. 356. Pupinių Jono laukas

kapinių. LŽV, taip pat iš P. Naumavičiaus (g. apie 1905 m.) duomenimis, Naikos kalnas ir Alkos kalnas - dvi skirtingos vietovės. Deja, Alkos kalno lokalizacija lakoniška: "Iš Žarėnų vieškelio 6 km, pasukus III rūšies keliu į kaimą, už 3 km prie keliuko" (LŽV). 1986 m. MMT Alkos kalno ieškojo nesėkmingai. PADAV. "*Vardas pareinąs nuo blogo derliaus, nes ten pasėjęs javus būsi išalkęs*" (VAK).

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/236; LŽV (V. MONTRIMIENĖ, 1935).

RŪDUPIAI
(VIEŠVĖNŲ SENIŪNIJA)

ALKOS KALNAS. Greičiausiai Rūdupių adresu užrašytas Ruišėnų kaimo Alkos kalno vietovardis.

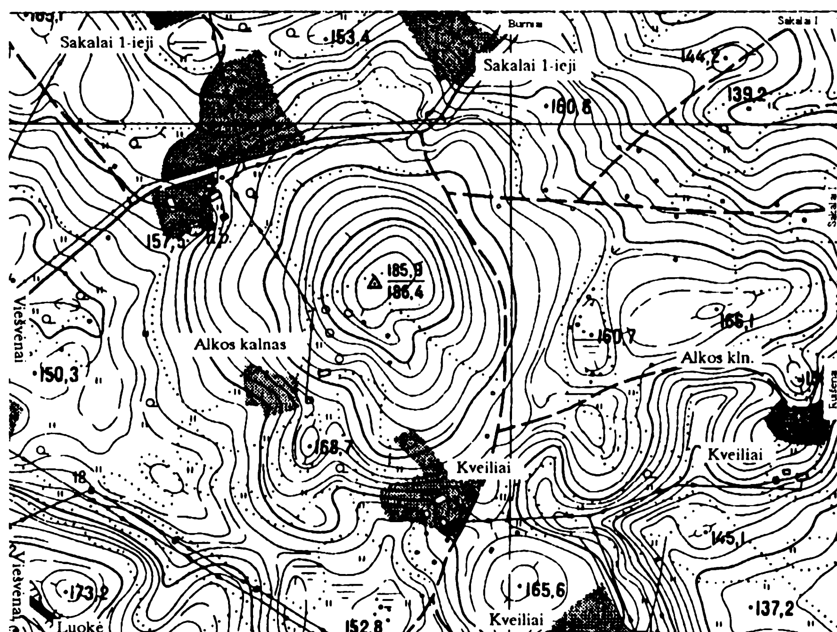
Š. VK, 1973 (RŪDUPIAI).

413. PYPKYNĖS PUŠIS - auga už Rūdupių į PR, Biržuvėnų ir Luokės kelių kryžkelėje. Pypkyne vadinama vietovė. PADAV. Labai seniai pro šią pamiškę žmogui, grįžtančiam iš Luokės jomarko, į vežimą įsiprašė juodarūbis ponaitis. Žmogus net išsižiojo, kai pamatė, kad tas ponas išsitraukė auksinę pypkę ir pasiūlė jam parūkyti. Išsiskiriant ponaitis, paėmęs žmogaus jomarkinę medinukę, mainais jam atidavė savo - auksinę. Grįžęs namo žmogus vietoj pypkės rankoje pamatė ožkos koją. Iš čia kilo Pypkynės vardas.

L. ANDRIUSEVIČIUS J., 1994, 22.

RUIŠĖNAI
(VIEŠVĖNŲ SENIŪNIJA)

414. ALKOS, AUKOS KALNAS - 900 m į ŠR nuo plento Viešvėnai-Luokė, 500 m į PV nuo kelio, vedančio

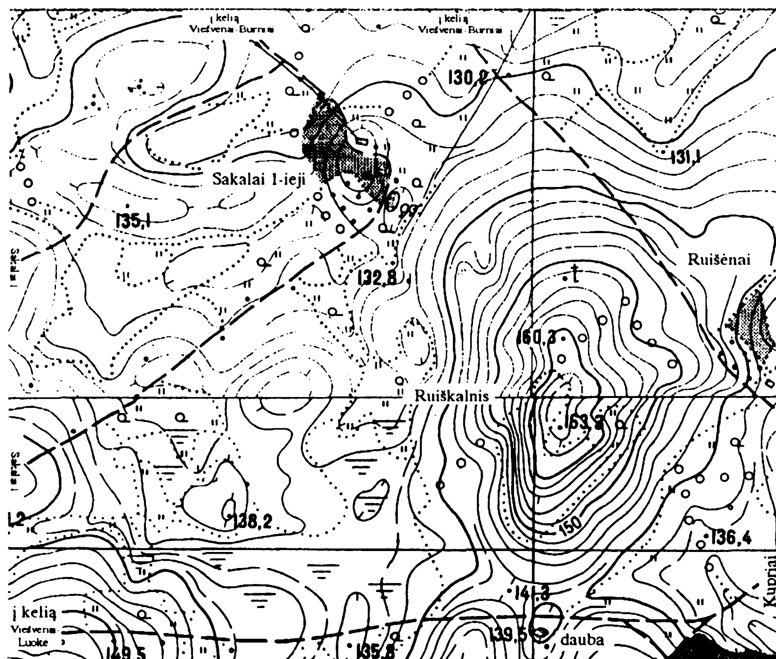

Pav. 357. Sakalų I k. Alkos kalnas, Ruišėnų Alkos kalnas

iš plento Viešvėnai-Luokė į Ubiškės mišką, 1 km į Š nuo Gervainio up. kairiojo kranto. Tai PV-ŠR pailga kalva, nuolaidėjanti į P, R. PV dalyje yra kaimo kapinaitės, žemiau jų buvo randama Kveilių (Ruišėnų) kapinyno radinių ir kapų (radiniai iš kapinyno datuojami II tūkstantmečio pradžia). K.Sideravičiaus pateikiamais duomenimis, Alka buvo vadinama visa kalva, kitų pateikėjų Alkos vardu buvo nurodoma kalvelė (ar pašlaitė ?) į apačią nuo kapelių, kelio link (1931 m., K.Sideravičius). Padav. A. "*Liub mona tėvalė nabašniks pasakuoti api ton kalną. Senovie čė liūb pjauti, deginti gyvolelius, eriokus, i dievou liūb aukuotė. Tėn vėsumet ognės kūrenos. Oukors būk tata bovės. Nu tuo i kalns gava Aukuos vardą*" (pasak.O.Monienė, g.1881, Kveilių k. Užr.1969 m. - VUB F213-204.P.27). B. Kalne yra nugrimzdusi bažnyčia (VUB F191-338) Alkos kalnas - apie 500 m į PV nuo Ruiškalnio (Nr.415a).

Š. 1931 m. K. Sideravičius žv., AS 88/3; LŽV (M. Dirginčaitė, 1936; Kveiliai); LŽV (Z. Sedleckienė, 1935; Sakalai I); VAK 55/225; VK, 1986 (Kveiliai, ŠR kaimo dalyje); VUB F213-204.P.27, F191-338.

415a. RUIŠKALNIS - per 1,5 km į ŠR nuo kelio Viešvėnai-Luokė, 1,3 km į ŠV nuo Gervainio up. kairiojo kranto, 1 km į R nuo kelio Burniai - Luokės-Viešvėnų kelias. Tai 300x100 m dydžio, pailgas Š-P kryptimi kalnas. Š dalyje yra kaimo kapinės. XIX a. ant kalno, atrodo, dar buvo senojo geležies amžiaus pilkapių. Padav. Vienai moteriai prisisapnavo, kad Ruiškalnyje yra 12 statinaičių aukso. Jei kas pastatytų bažnyčią, tai tą lobį turėtų. Bet bažnyčiai statyti reikia daug pinigų, tai ta

Pav. 358. Ruišėnų Ruiškalnis, dauba

moteris pastatė ant kalno koplyčią. Po nakties žiūri - koplyčia pakalnėn nuridenta. Taip atsitiko ir antrąkart. Tada vyrai nuėjo į artimą karčemą, įsigėrė ir saugoja trečią kartą atstatytą koplyčią. Vidurnaktį girdi: "Ū-ū-ū" ir koplyčią kažkas, lyg viesulas, nunešė pakalnėn. Drąsuoliai ryte koplyčią vėl atstatė ir saugojo gerdami smuklėje (?). Vidurnaktį audra (šturmas) koplyčią nunešė, ir pasigirdo balsas: "*Aš esu* Dievo Motina ir neverta, kad man statytumėt koplyčią - statytkit ją mano sūnui" (istorijos pabaiga nėra žinoma; 1931 m., K.Sideravičius).

Š. 1931 m. K.Sideravičius žv., AS 88/3; 1986 m. MMT žv., AS 1375/237-238. L. LAM, 227.

415b. DAUBA - apie 400 m į P nuo Ruiškalnio, kur prasideda aukštumos. Jų Š pusėje yra slėnis-dauba ("įdubimas, lyg amfiteatras"). Padav. Čia nugrimzdusi šv.Onos bažnyčia, kada žmonės aplink ją Velykų rytą ėjo. Dar kurį laiką buvo matoma "bonė" (?), bet "iš nakties buvus užlyginta žemėmis". Slėnyje primėtyta akmenų: "metant juos iš tiesų dunda, lyg kalno vidus tuščias būtų". "*Veiną sykį, ka aš da mažus bovau, bova atėjusi maldininkė iš kažėn kor tuolei i ana meldies tuo veituo, kor ta bažnyčė būk stoviejusi*" (pasak.A.Gudas, g.1895, Kveilių k. Užr.1969 - VUB F213-204.P.21).

Š. 1931 m. K.Sideravičius žv., AS 88/4. LTR 4857/5 (?);VUB F213-204. P.21.

415c. PELKĖS - netoli Ruiškalnio, dabar - durpynai. Padav. Pelkėse nuskendo vestuvininkai ("veselė").

Š. LTR 4857/5.

SAKALAI I
(VIEŠVĖNŲ SENIŪNIJA)

416. ALKOS KALNAS (*alkakalnis Ar-1214*) - per 600 m į ŠR nuo plento Viešvėnai-Luokė, 200 m į P nuo kelio, einančio iš plento Viešvėnai-Luokė į geležinkelio Šiauliai-Telšiai pervažą. Tai didelė, kiek netaisyklingo apskri-

Pav. 359. Sakalų Alkos kalnas. P. Šimkaus nuotr., 1953

timo formos 450x450 m dydžio (apie 20 ha ploto), iki 14 m aukščio, 5° statumo šlaitais (V šlaito - 10°, PV - 20°; 186,4 m. virš j.l.) kalva. Iškili kalvos viršūnė yra apie 50x50 dydžio, aukščiausioje jos dalyje stovėjo tranguliacijos bokštas, V šlaite, 1 m žemiau viršūnės stovi medinis kryžius (žr. pav. 357).

Š. 1948 M. LII ŽV., AS 1/75; 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/239-241; LŽV (J. ŠLIAŽAS, 1935; SAKALAI II).

SARAKAI II
(GADŪNAVO SENIŪNIJA)

417. BOBKALNIS - į PR nuo Gadūnavo, Jankaus žemėje, 5 m aukščio.

Š. LŽV (Z. KORETKIENĖ, 1935).

SAUŠILIS
(ŽARĖNŲ SENIŪNIJA)

418. ALKOS KALNAS minimas 1779 m. Telšių pavieto Saušilio dvaro dokumente ("*Wies Alka kalnas*").

Š. VK.

SIRAIČIAI
(GADŪNAVO SENIŪNIJA)

1901 m. į R nuo Džiuginėnų piliakalnio (*Ar-1193*), į ŠR nuo Siraičių X-XIII a. kapinyno, kalvoje rastas įsmeigtas kalavijas. Jį atkasant, šalia duobutėje aptikta XI-XII a. dirbinių: geležinis pentinas, sagtis, 16 pasaginių segių, žiedų, apyrankių, svarstyklių svorelis ir kt.

L. LAA 3/132; PERKOWSKI J., 1934A, 160-163.

Siraičių X-XIII a. kapinyne rasta "19 apeiginių (?) duobių (jos kartais laikomos ir atskirais kapais)" (LAA 3/103). Kapinyną tyrinėjęs archeologas V.Valatka manė, kad tai degintiniai kapai.

Š. 1956-1957 M. V.VALATKA TYR., AS 68.
L. LAA 3/103.

419. PUŠIS augo Š kelio Telšiai-Plungė pusėje, dvaro laukuose, ant Švilpio kalno viršaus. Buvo 7 kamienų, didelis medis. PADAV. Po pušimi paslėptas didelis lobis, kurio niekas negalėjęs iškasti. Kiekvieną, bandžiusį tai padaryti, pasitikdavo pakilęs vėjas ir švilpimas. Iš čia kalno pavadinimas.

L. KVIKLYS B., 1991, 4/41.

Pav. 360. Siraičių Velnio akmuo

Pav. 361. Siraičių akmuo. Aut, nuotr., 1994

420. VELNIO AKMUO - apie 130 m į Š nuo Siraičių fermų, šalia kelio Telšiai-Lieplaukė, prie šalutinio keliuko į Siraičių fermas (dvaro sodybą). Akm. - netaisyklingos piramidės formos, 1,7x1x1,45 m dydžio, jis apkapotas imituojant kelis sudėtus akmenis. Apie 1873 m. Siraičių dvaro savininkas Endrijauskas pastatė ant akmens 2,3 m aukščio ir 70 cm pločio kryžmą rausvo granito kryžių todėl, kad išliko gyvas po 10 metų tremties Sibire, nes rėmė sukilėlius. Akmenyje buvo iškalta niša, į kurią jis įstatė Dievo Motinos paveikslėlį, taip pat akmenyje iškalė bei nušlifavo skydą. Skyde turėjo būti įrašas apie 1863 m. sukilimą. Galimas daiktas, akmuo stovi ne pirminėje savo vietoje, o norint jį paversti paminklu, buvo pasirinktas ir atvilktas iš laukų prie kelio. PADAV. Velnias nešė akmenį sudaužyti Telšių bažnyčią, bet užgiedojo gaidys, jis akmenį pametė, liko tik grandinės žymės ant akmens. Velnias apsigyveno akmenyje ir krėtė žmonėms išdaigas: siūlė mainyti tabokines, klaidino. Tada Siraičių dvarininkas, norėdamas Velnią nuvyti, ant akmens pastatė kryžių, iškirto įdubą Dievo Motinos paveikslui. Šventinant kryžių, Velnias kunigo paklausė, kur jam dingti. Kunigas liepė tupėti po šventuoju paveikslėliu. Tada įsiutęs Velnias trenkėsi į akmenį, akmenyje likusios jo atvaizdo su dviem ragais, tarytum ožio barzda, žymės. Nuo to

laiko jis ir žmonių nebekliudė (Džiugo varpai, 84).

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/251-252; V.V. L. DŽIUGO VARPAI, 84; KUDABA Č., 1972, 61; VALATKA V., 1958.

SIMUTIŠKĖ
(LUOKĖS SENIŪNIJA)

421. SAULĖS KALNAS - P kaimo dalyje.

Š. VK, 1986.

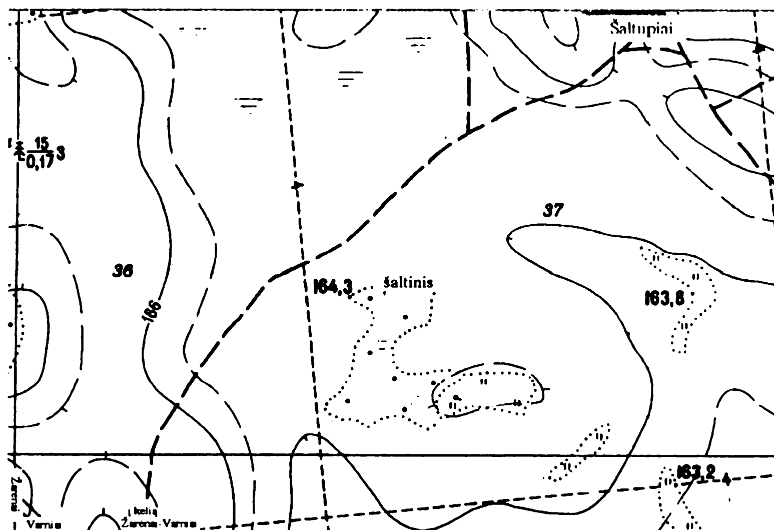
SKIRMANTIŠKĖ
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

422. KALNAS - per 400 m į Š nuo kelio Varniai-Tverai, 130 m į Š nuo Skirmantiškės kiaulidės, 50 m į Š nuo vandens bokšto. Tai maždaug 70x70 dydžio kyšulys, P susisiekiantis su aukštuma. PADAV. Kalnas buvo pagonių kulto vieta. Praeivius čia klaidina, naktimis neretai girdisi arklių žvengimas (ПОКРОВСКИЙ Ф.В., 1899); švedų laikais čia buvo bažnyčia - 1986 m. tyr.). 1986 m. vietą kasinėjo G. Zabiela ir aptiko iki 80 cm storio XVI a. pabaigos - XVII a. dvarvietės kultūrinį sluoksnį su keramikos, koklių fragmentais, medinio pastato liekanomis.

Š. 1986 M. G. ZABIELA TYR., AS 1375/254-256; L. (KAUPŲ-SKIRMUNTIŠKIŲ K.); AL, 11(NR.181); LAM, 153; ПОКРОВСКИЙ Ф.В., 1899, 75.

STABINĖ
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

Kaimas į Š nuo Pabiržulio Alkos kalno. Galimas daiktas, kad kaimo pavadinimas kilo nuo ten buvusio Stabakulio akmens.

Pav. 362. Šaltupių šaltinis

LAUKAS STABAKULIS minimas 1662 m. Viržuvėnų (dabartinės Janapolės) dvaro inventoriuje. Lauke žemes turėjo 3 valstiečiai (iš viso 14 margų). Galima manyti, kad lauke buvo stovintis akmuo Stabakūlis (V.V.).

L. Butrimas A., 1987, 82.

ŠALTUPIAI
(ŽARĖNŲ SENIŪNIJA)

423. ŠALTUPĖLIS - Šilų g-jos miško kv.Nr.37 V dalyje, maždaug 550 m į ŠR nuo kelio Šilai-Varneliai atsišakojimo iš kelio Žarėnai-Varniai, pelkės pakraštyje, į PR nuo miško keliuko į Šaltupius. Šaltinėlio vandeniu, būdavo sakoma, sveika plauti akis, gerti vandenį. Daugelis žmonių vandens nešdavosi namo.

Š. V.V.

ŠAUKŠTELIS
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

424. EŽERĖLIS - Šaukštelio piliakalnio, vadinamo Sprūdės kalnu (*Ar-1202*), P pusėje. Nusausintas, padalytas į dvi dalis. Viena dalis (apie 0,5 ha ploto) gili ir vadinama prūdu, antra-torpynė. Padav. Ežerėlyje ir pelkėje vakarais laumės skalbdavo drabužius.

L. Butrimas A., 1990, 180.

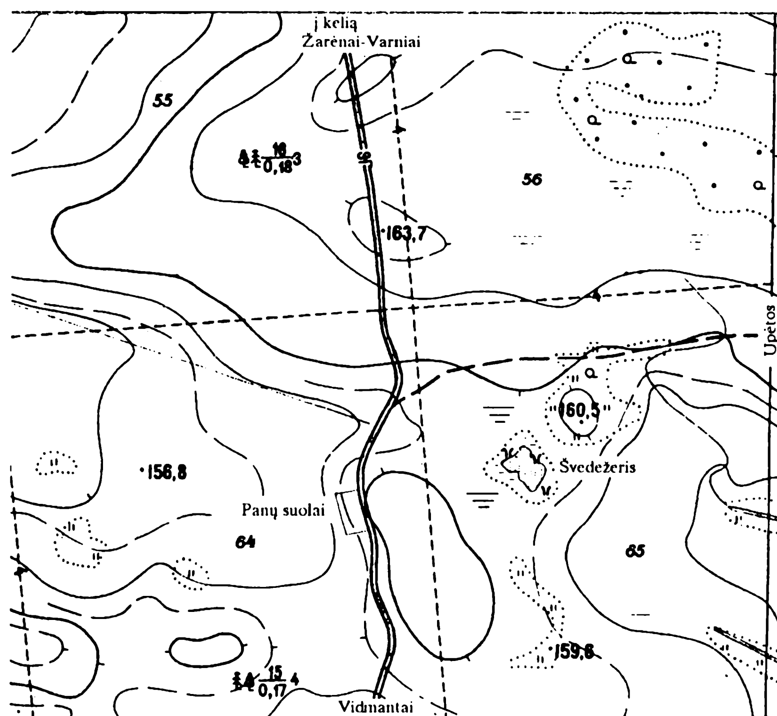
ŠERPAIČIAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

Padav. Šerpaičių kaime, Biržulio ežero pakrantėje buvusi senovės lietuvių šventvietė su audrų ir piktų vėjų dievaičio Šerpyčio stabu. Žemaičiai žvejai, išplaukdami žvejoti, melsdavo dievaitį palaimos ir gero laimikio, o grįžę iš žvejybos aukodavo dalį sugautųjų žuvų. Vėliau, žemaičius apkrikštijus, šie nesiliovė Šerpyčiui aukas dėję ir meldęsi. Tai matydamas, Žemaičių vyskupas paprašė Vytauto, kad jis uždraustų žemaičiams garbinti senovės dievus. Atėję Vytauto kareiviai sudraudė žmones, o stabą paskandino Biržulio ežere. Jeigu atsirastų žvejys, kuris galėtų iš ežero išgriebti dievaičio stabą ir pastatytų jį toje vietoje, kur jis stovėjo, tai netgi Lūkšto ežere paskendęs miestas vėl iškiltų su visomis ten esančiomis šventovėmis ir namais. Apylinkėse dar buvo žinomi priežodžiai "*Sergėk mus, Šerpyti*" (kaip kad kitose vietose "*Saugok mus, Viešpatie*"). Žemaitiškai Šerpytis reiškiąs "*šiaurpytį*"-"*šiaurpietį*" vėją (labai blogas vėjas).

L. Buračas B., 1936c, 2 (Šerpyčiai); Kviklys B., 1991, 4/112.

ŠILAI
(ŽARĖNŲ SENIŪNIJA)

425. KALNAS PANŲ, MERGŲ SUOLAI - tarp Šilų ir Upėtų, Šilų g-jos kv.Nr.64 ŠR dalyje, maždaug 1,4 km

Pav. 363. Šilų kalnas Panų suolai, Švedežeris

Pav. 364. Šilų Panų suolų kalnelis. Aut. nuotr., 1996

į P nuo kelio Šilai-Varneliai atsišakojimo iš kelio Žarėnai-Varniai, V kelio į Varnelius pusėje. Tai nežymi, kelių metrų aukščio kalva-pakiluma, iš R ribojama minėto kelio į Varnelius, iš V - miško keliuko. Kalvelė - apie 80 m ilg. (ŠR-PV), iki 30 m pl., truputį aukštėjanti ŠR kryptimi. R dalis nukasta žvyrui (maždaug 40x20 m dydžio karjeras), galbūt čia buvo ir aukščiausia dalis. *Švedežeris,* apie kurį taip pat pasakojami padavimai, yra maždaug 200 m į R nuo Panų suolų. Tai nedidelis, pelkėtais krantais ežerėlis - akis. PADAV. A. Ant kalnelio "suoluose" sėdėdavusios laumės ir dainuodavusios dainas (V.V.). B. Švedmečiu lietuvių kariai apsirengdavo merginomis ir sėdėdavo ant šio kalnelio, moteriškais balsais jie viliodavo švedus (šoko, dainavo, grojo, kad tuos švedus prisiviliotų. - V.V.). Priviliotus švedus užmušę, jų lavonus lietuviai įsiūbavę mesdavo Švedežerin (Balys J., 1958; V.V.). Taip lietuviai išžudė ir nuskandino daug švedų, todėl ežerėlis vadinamas Švedežeriu. Sakoma, kad prie ežero buvo apsistoję švedai, bet lietuviai juos nukariavo ir "*gyvus i negyvus - į ton ežerą skondina. Vondou bova vėsus*

raudoniausis nu švedų kraujė. I daba paveiziejus tuo ežera vondou atruoda rauduons" (VUB F213-204.P.41; tuos švedus čiups ir su visais arkliais į tą Švedežerį skandins. - V.V.). Žmonės pasakoja, kad ten yra daug švedų ginklų ir kitokių daiktų ("*ežerėlyje kartais randama švedų ginklų*". - Kudaba Č., 1972; žmonės ištraukė vežimo ratą - V.V.). Ežerėlis, kaip manoma, neturi dugno, kartą žmonės bandė jį išmatuoti, leido surištas dvejas vadeles, bet dugno nepasiekė (ežerėlis esąs bedugnė). Ežerėlio vanduo labai "minkštas", juo plaunantis rankas atrodo, jog su muilu plautum. Bet apskritai ežerėlis esąs "keistas" - čia nėra nei žuvies, nei varlės, nenutūpia ir jokia antis (V.V.).

Š. VUB F213-204.P.41; V.V. L. Balys J., 1958, 17 (Nr.7); Kudaba Č., 1972, 116; Kviklys B., 1991, 4/122; Lituanica, 1937, 130 (Szwiedežeris, Mergunsuolas).

ŠLOVIAI
(LUOKĖS SENIŪNIJA)

426. PIEVA PERKŪNIŠKĖ. R kaimo dalyje, vietomis priaugusi alksnių.

Š. LŽV (V. Lapinskas, 1935); VK, 1986 (Šlaviai).

ŠŪKAINIAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

427. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu buvo per 100 m į ŠR nuo kelių Janapolė-Pavandenė ir Karkliškiai-Miksodis sankryžos, ties melioracijos kanalo pralaida pastarajame kelyje, kanalo dešiniajame krante. Akm. buvo melsvos spalvos, apie 60-70 cm skr. su kažkokia iškalta 15-20 skr. duobute, kuri lyg būtų turėjusi plokščią dugną. 1985 m. akmuo dar gulėjo lauke, 1986 m. jo neberasta. Galimas daiktas, tai buvo nebaigta kalti girnapusė.

Š. 1986 m. MMT žv., AS 1375/279.

TELŠIŲ SENIŪNIJA

428. MIŠKAS GOJUS - į Masčio ežerą iš PV įsiterpiančio pusiasalio Š gale, priklausė Dirkstelių dvarui. 1921 m. stambesni medžiai čia jau buvo iškirsti. Į PV nuo ežero žinomos valksmos "ties Goju", buvo valksma "ties Krive" (Gaidamavičius J., 1943). Kokia tai vietovė - nežinoma.

L. Gaidamavičius J., 1943, 359, 361; Kviklys B., 1991, 4/41.

429. ŠALTINIAI buvę per 3 km nuo Telšių, prie Žarėnų kelio, dešinėje pusėje. Čia tryško du šaltiniai, stovėjo koplytėlė, du kryžiai. Šaltinių vanduo turėjo gydomosios galios.

Š. Sideravičius K., 1932.

TELŠIAI

Telšiuose 1650 m. pastačius naują mūrinę bažnyčią, buvo įsteigta ir mūro koplyčia "Loretas", kur buvo Marijos statula, laikoma stebuklinga.

L. Vaišnora J., 1958, 369.

430. EŽERAS MASTIS - Telšių miesto P pakraštyje, 276,5 ha ploto, didžiausias gylis - 5,3 m. PADAV. A. Kai virš miesto kabojo didelis juodas ežero debesis (kai kurių sakoma - per šv.Antaną), niekas negalėjęs atspėti jo vardo. Tik iškulniavęs, pasiremdamas mastu (siuvėjo metru. - V.V.) senas kriaučius netyčia ežero vardą atspėjo, drebėdamas iškėlęs mastą ir pasakęs: "Tegul bus Masts" (LTR 4868/157). B. Ežero vietoje buvo kaimas, užlieto vandeniu kaimo gyventojai persikėlė gyventi į šiandieninių Telšių vietą (Kviklys B., 1991). C. Švedų dalinio vadas įsakęs ežero dugne paskandinti didelę dėžę su pinigais ir brangenybėmis bei karo medžiaga. Ir dabar tuos turtus ežero dugne saugo Velnias (VUB F213-204.P.9). D. Ežeras - tai milžino Džiugo ašaros, išlietos dėl mylimosios žmonos (Džiugo varpai, 14; VUB F213-204.P.11). E. Velnias supyko ant žemaičio Masčio, kam šis jį išvijo iš jaujos, atsinešė akmenį ir sviedė į Masčio sodybą - nepataikė. Ten, kur akmuo nukrito, atsirado Germantu vadinamas ežeras. Antrąkart sviedė taikliau, bet vis tiek nepataikė. Masčio sodyba liko sveika, o greta jos, kur nukrito akmuo, atsivėrė ežeras, pavadintas Masčio vardu (Sakalas J., 1936). F. Piemenukas kartą išgirdo prie ežero balsą "Yra laikas, žmogaus nier" ir matė, kaip ežere tuo metu nuskendo mergaitė (VUB F213-204.P.8). G. Žiemą per ledą vežė varpą, ledas lūžo ir ežere nuskendo varpas. Kai kada dvyliktą valandą, daugiausia šventom dienom, varpas ežero dugne skambina (VUB F213-204.P.7). Ežere vaidenasi. Naktį žvejys matė raitelį juoda skrybėle, jis jojęs žvejo link, tas pabėgo (LTR 4855/321). "*Ežeras, kiek pamenu, buvo kaip užkerėtas. Kiekvienais metais nuskęsdavo vienas žmogus. O antras labai retai skęsdavo. Bet kad niekas nenuskęstų, tai jokiu būdu nepamenu*" (LTR 4670/905). "*Masčio ežere nuo neatmenamų laikų kasmet būtinai turi nuskęsti bent vienas žmogus, nors jame žmonės beveik nesimaudo ir jis nėra gilesnis už Germanto ežerą*" (Trimitas, 1930). "*Mastis uns dikte i-i žmuonis skenst tami Mastie [...] aš nežinau, a tiesa, a ne. Ir i u žmuogu kur kami nuskendis išgreb, ta tin anei e [...] mierou mastou, keik uns giloma, y saka kad diel to yr uždiets [duotas vardas. - V.V.] Mastis*" (LTR 4868/222). "*Mastė ežers rydava žmuonis*" (VUB F213-204.P.8). *Kartą iš ežero ištraukta* senoviška švedų patranka (pagal kitus - dar viena patranka ten likusi - LTR 4856/147, tykiais vakarais girdisi, kaip ji šaudo (?) - VUB F213-204.P.9). Ant kalvos ties ežeru 1624 m. buvo pastatyta medinė vienuolių bernardinų koplyčia.

Š. LTR 4670/905; 4855/321; 4856/147; 4868: 157,222; VUB F213-204.P.7,8,9,11. L. DŽIUGO VARPAI, 14; KUDABA Č., 1972, 61; KVIKLYS B., 1991, 4/30-31,43; SAKALAS J., 1936, 3; TRIMITAS, 1930, 240-241.

431. AKMUO su PĖDOMIS buvo už Džiuginėnų piliakalnio (*Ar-1193*), pakelėj Telšių link, Molio kalnelio papėdėje. 1927 m. čia gulėjo juodo akmens skeveldra, kurioje buvo matyti dvi pilnos žmogaus pėdos, trečiosios pėdos ant skeveldros matėsi tik dalis. Pirmoji pėda buvo lyg nauja medine klumpe įminta, antroji - lyg basu padu su labai ilgais pirštais (tarsi pėda būtų buvus iš vienų pirštų).

Š. MICKEVIČIUS J., 1985, 56.

TRYŠKIAI

432a. AKMUO - Žemaitės g. Nr.22 sklype, sode. Akm. - netaisyklingos formos, aukštėjantis į R pusę, apie 4,2 m ilg. (R-V), apie 3,1 m pl. (Š-P), iki 1,5 m aukščio (R). Padav. A. Čia buvo žydų sinagoga (V.V.). Kitų pasakojimu, čia buvo pirmoji Tryškių bažnyčia: kur guli akmuo, buvo tos bažnyčios durys (LTR 2368/203). Vienas ponas, nieko negailėdamas, liepė statyti jau naują didelę bažnyčią, kuri buvo pastatyta, bet ten labai vaidendavosi visokie "nelabieji", baltos žmogystos. Ponas su kunigu vėl nutarė statyti naują bažnyčią, bet ir vėl vaidenosi visokios nekrikštytos dūšios. Pagaliau buvo nutarta bažnyčią statyti dideliame klevyne prie Virvytės upės. Baudžiauninkams buvo liepta iškirsti klevus, bet vos tik jie pradėjo kirsti, pakilo didžiausia vėtra, "sumišo dangus su žeme". Praėjus audrai, žiūri, gi bažnyčia (?) suardyta, tik niekaip negalima rasti bokšto kryžiaus ("kryžma"). Buvo apieškoti visi pašaliai, bet niekas nerado. Po kelių savaičių moteriškės beuogaudamos atrado kryžių Tryškio upelio pakrantėje, dideliame ąžuolyne. Ponas apsidžiaugė ir suprato, kad pats ponas Dievas taip skyrė vietą bažnyčiai. Buvo įsakyta naują bažnyčią statyti su senu bokšto kryžiumi. Ši bažnyčia ir šiandien Tryškiuose stovi (LTR 2368/203). Aprašomoje vietoje, sakoma, vaidenasi: buvo matyti baltų žmogystų, baltų žmonių procesija, einanti aplink bažnyčią (LTR 2368/203). Iš suardytų kapų Tryškiuose yra rasta IX-XII a. radinių. Maždaug už 35 m į PR nuo šio akmens žemėse buvo rastas akmuo su dubeniu (Nr.432b).

Š. LTR 2368/203; V.V.

432b. AKMUO su dubeniu (*la 1993 01-8-334*) buvo rastas R.Klemanskio sklype, Žemaitės g. Nr.24. Tai rausvas, vidutinio grūdėtumo, 76 cm ilg., 62 cm pl., h= 25 cm, su 18,5 cm skr. (viršuje)

Pav. 365. Tryškių akmens su dubeniu radimvietė (II), Didysis akmuo (I)

Pav. 366. Tryškių akmuo su dubeniu. Aut. nuotr., 1995

ir 13 cm gylio dubens pavidalo dugnu granitas. Ten, kur iškastas akmuo, randama raudonų plytų fragmentų.

Š. V.V. L. Vasilevičius L., 1992.

433. AKMUO su VELNIO PĖDA (buvo *akmenys su pėdomis Av-1526)* - buvo apie 750 m į ŠR nuo Leilėnų fermų, apie 650 m į Š nuo kelio Tryškiai-Mickiškė, iš Š pusės buvo miškas, ŠR - Šalavėjaus ūkis, PR - Tereso ūkis. Tai 50 cm ilg., 40 cm pl. akmuo, didesnioji jo dalis virš žemės paviršiaus. Akmens viršuje buvo keletas įdubimų, vadinamų Velnio pėda. Akmuo panaudotas ūkiniams reikalams apie 1970 m.

Š. VAK 17/279(LŽV: pro Norkiją eina Tryškių miestelio išgana, ten randama akmenų su "velnio pėdomis"), 280,283,285 (nuotr.). L. Kviklys B., 1991, 4/449; LAM, 250; PA, 72 (Nr.92; "yra akmenų su Velnio pėdomis").

TUČIAI
(NEVARĖNŲ SENIŪNIJA)

434. KAPELIAI. Gintalo dvaro pušyne yra senkapiai, kur buvusi Dievo Motinos koplytėlė, laikyta stebuklinga. Padav. Čia stovėjusi bažnyčia.

L. Žemaičių prietelius, 1930.

UBIŠKĖ
(EIGIRDŽIŲ SENIŪNIJA)

Padav. Ubiškės bažnyčia pastatyta iš Byvainės miške rastų Tado Blindos lobių.

L. Andriusevičius J., 1986, 83.

435. ALKOS PIEVA - Pateklos up. dešiniajame krante, užliejama. 5 ha ploto.

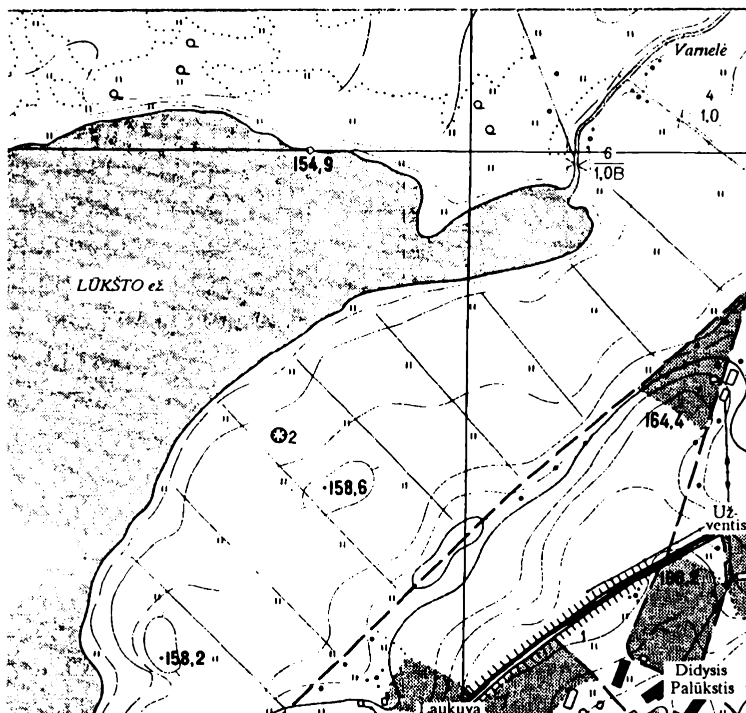
Š. LŽV (O. Eidenienė, 1935).

VARNIŲ SENIŪNIJA

436. ALKENIŪNAI. Vietovardis nurodomas tarp Baginų kaimo ir Lūkšto ežero, sodybvietė ("отчизна").

L. AL, 11 (Nr.187); Спрогис И.Я., 1888, 4.

437. LŪKSTO, LŪKŠTO EŽERAS - per 2 km į P nuo Varnių. 1016 ha ploto, didžiausias gylis - 8 m. Randama gintaro. 1421 m. Vytautas Žemaičių vyskupui užrašė 10 lažininkų,

Pav. 367. Didysis Palūkštis, Varnelės ištakos iš Lūkšto ežero

gyvenančių prie Lūkšto ežero. PADAV. A. Prieš ežerui ateinant, čia lakstė "tuoks pymenaitis su skrybeliuku apsimuovis ir šuokinieji", po kelių dienų ežeras dar stovėjo ant viršaus, kol tas piemenukas nepasakė "Lūksts, lūksts" (LTR 5652/114; tai atsitikę per šv.Petrą - LTR 4859/36). Kiti mano, kad ežeras nukrito tiesiog ant bažnyčios, būtų dar daugiau ką paskandinęs, bet tada vaikas atspėjo ežero vardą (V.V.). B. Šv. Petro dieną, kada suvažiavo žmonės į atlaidus, didelė liūtis paskandino tą bažnyčią, mažai kas iš žmonių išsigelbėjo (V.V.). Kai ramus vanduo, žvejai ties ta *vieta*, kur Varnos upelė išteka iš Lūkšto, gali įžiūrėti ežere esančią bažnyčią. Kartais žvejojant tinklai net užsikabiną už bažnyčios kryžiaus (V.V.; ši bažnyčia esą dievaičio Šerpyčio šventykla. - Buračas B., 1936c; ramią dieną plaukiant per ežerą, galima matyti namų stogus, bažnyčios bokštus - Džiugo varpai, 42). C. Nuskendusią bažnyčią dar buvo galima išgelbėti, bet laikant čia mišias, zakristijonas pamiršo pasiimti daiktelį, kuriuo gesinamos žvakės. D. Vežant žiemą ledu, ežere yra nuskendę varpai (didesnysis varpas iš dviejų - Džiugo varpai, 44): "*Vakari pryš saulei ir saule užsileidus ir kad [skambins - V.V.]: Sūnau-brolau, gelbiekiat, gelbiekiat*" (LTR 4791/136; - *Skindau brolau.* - VUB F213-204.P.52;

žmonės žino priežodį: "Atsiliepia kaip Varnių varpas Lūkste" - Džiugo varpai, 44). Kartą ganyklose prie kelio į Pavandenę žmogus, atsigulęs ant žemės, išgirdo paskendusius varpus skambinant, kaip "*puo dūšiu, kad zvanytų: Dyngū-dangū, dyngū-dangū*". Galvojo, kad velniai skambina prakeiktam kunigui mirštant. Kiti galvojo, kad šventas Petras davatkas iš dangaus veja, iš dangaus garsas į žemę atsimuša (LTR 4729/237). E. Kartą iš ežero prie kranto priplaukė pinigų skrynia. Atėjo ponaitis su skrybėle ir "vėdina" tuos pinigus. Žmonės klausia, kodėl ponaitis čia sėdi. Jis sako: "*Vadoukit, žmonele, muni iš ežera, iš tuos baisiuos tamybas. Atekėt su vėsa proceseje mėšiūn atlaikyti. Tik vėskon pasėjimkėt*". Atėjo procesija, bet zakristijonas užmiršo žnypleles žvakėms gesinti, ir ponaičio neišvadavo. Ponaitis su skrynia nugrimzdo į ežerą (VUB F213-204.P.51). F. Ežere yra auksinis stalas ir auksiniai indai, bet jie dugne prirakinti prie sidabrinio stulpo. Prirakinta ten ir "baidyklė" ar ragana, neduodanti tų brangenybių paimti (VUB F213-18/21). Tikima, kad nors ežeras per šv.Petro atlaidus pakils ir paskandins Varnius su žmonėmis (Varniai "skęs Lūkste per šv.Petrą". - V.V.). Kiti mano, kad tik susirinkus į atlaidus devyniems tūkstančiams devyniems šimtams, devynioms dešimtims ir dar devyniems žmoniems Varniai skęs (LTR 4727/96). Sakoma, kad Varniai skęsią, kada bažnyčioje per atlaidus susirinks lygiai moterų ir vyrų (VUB F213-204.P.47). Kada per atlaidus Varniuose imdavo lyti, senesnės kartos žmonės skubėdavo namo tikėdami, kad gali išsipildyti minimas pranašavimas. Pasakojama, kad ežere yra didelis, apie 10 m ilg., 7 m pl. (?) *akmuo*, kurį nešęs Velnias, norėdamas sudaužyti Varnių bažnyčią, bet, išgirdęs varpus skambinant, jis akmenį pametęs ežere (VUB F213-204.P.50). Mažąja vadinamoje ežero *saloje*, pasakojama, senovėje stovėjo bažnyčia, kuri, salą apsėmus vandeniui, nuskendo (VUB F213-204.P.50). Lūksto V pakrantėje - Alkos kaktos pusiasalis, *valksma*, prie Alkos kaktos vadinama Alkos kaktu. Pasakojama, kad skersai ežerą eina 7 km ilg. ir 2 km pl. (?) kūlgrinda. Ja kadaise joję kazokai, žiūrėdami į seną žemėlapį (VUB F213-214/29). Į Š nuo Lūksto ežero, tarp ežero ir Varnių - Debesnų pelkės, per kurias į Varnius teka Varnelės upelis. Pasak padavimo, Debesnų pelkėje įgriuvusia duobe muzikantas nusileido į pragarą (Džiugo varpai, 86).

Š. LTR 1217/171; 1605/17; 4724/205; 4727/96; 4859/36; 4791/136; 4909/227; 5340/100; 5652/114; VUB F213-18/21; 204.P.47, 50, 51, 52; 214: 28,29; V.V. L. Džiugo varpai, 42, 86-87(Debesnų pelkės); Buračas B., 1936c; Lituanica, 1937, 126-127.

438. AKLAŽERIS - prie Varnelės upelio vingio. Padav. Žvejai matydavo čia besisukiojantį ponaitį su skrybėle, ir jis kalbėjęs, kad ežere gyvenąs dar senesnis Velnias.

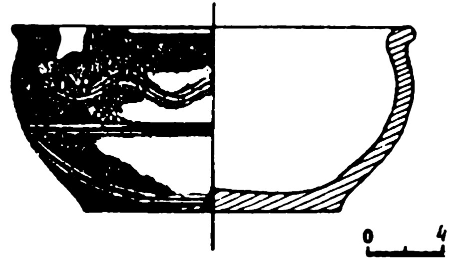
Š. VUB F213-204.P.55.

STRIUKBALIS. PADAV. Striukbalio ežere (Varnių seniūnija) paskendę pagonių dievaičiai ir bažnyčia (Buračas B., 1937b). Greičiausiai painiojama su Striukbalio ežeru Kauno r., Ežerėlio k. Ta vietovė buvo aprašyta spaudoje prieš Antrąjį pasaulinį karą (žr. Mūsų Girios, 1936. Nr.6-8, 471-474. - V.V.).

L. BURAČAS B., 1937B, 3.

VARNIAI

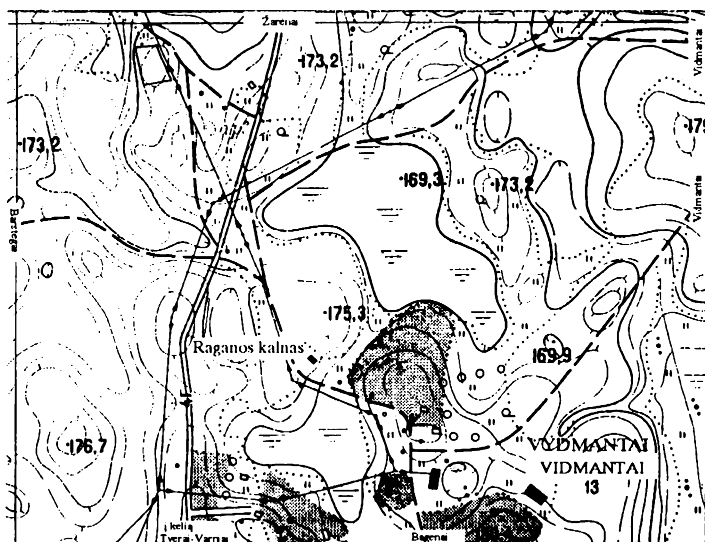
Kai Varniuose buvo įkurta 1417 m. įsteigtos Žemaičių vyskupystės vyskupo rezidencija, Varniai tapo krikščionybės centru Žemaitijoje. Varnių katedros šoniniame altoriuje buvo stebuklingas Švenčiausios Mergelės Marijos paveikslas (Vaišnora J., 1958). Miestelio senkapių tyrinėjimai bei istoriniai dokumentai leidžia teigti, kad Varniuose gyvenę kaimo bendruomenės žmonės bei miestiečiai XV a. pabaigoje-XVI a. pradžioje dar buvo daugiau pagonys nei krikščionys (Genys J., 1990). PADAV. "*Tarp žmonių vaikščioja 2 padavimai, kurie apgina jį (miestelį. - V.V.) nuo ugnies ir vandens. Vienas pasakoja apie šventąjį, kuris, čia gyvenęs ir palaiminęs šitą vietą, įsakė ugniai jos neliesti. Kitas - Lūksto ežero paviršiaus lygis aukštesnis už miestelio, rudens ir pavasario laikotarpiais ežeras plačiai išsilieja ir, aptvenkdamas visą apylinkę, susijungia su mažesnių ežerėlių vandenimis. Visa apylinkė virsta sraunia ir didele upe. Bangos veržiasi į visas puses, šėlsta ir verda vanduo, bet miestelis ramus: vanduo žino savo ribas. Varniai ežero nebijo*" (Segalis A., 1936; daugiau šio tikėjimo variantų žr.Lūksto ežero apraše Nr.437).

Pav. 368. "Paaukotas" puodas (pagal: Z. Genienė, J. Genys, 1993, pav. 5)

L. GENYS J., 1990, 68; KUSANDRA, 1940, 7; SEGALIS A., 1936, 5; VAIŠNORA J., 1958, 371.

439. XIII-XIV a. Varnių gyvenvietė kūrėsi dešiniajame Varnelės up. krante. Priešingoje Varnelės pusėje imta laidoti mirusiuosius (dabartinėje kunigų seminarijos vietoje). Trečioje, aukštesnėje vietoje, ant Varnelės kilpos apjuostos kalvelės - apie 200 m į ŠV nuo gyvenvietės ir apie 100 m į V nuo kapinyno - buvo varniškių šventvietė. Čia rasta "laužavietė su aukojimo ženklais". Laužavietės pakraštyje specialiai iškastoje 40 cm skr. duobutėje ant dugno padėto plokščio akmens stovėjo puodas su degėsiais. Puodas lipdytas, po to apžiestas, puoštas tiesiomis ir vingiuotomis rievelėmis. Jis 8,7 cm aukščio, angos skersmuo - 20 cm, dugno - 14 cm. Radinys datuojamas XIII-XIV a., kaip

Pav. 369. Vydmantų Raganos kalnas

ir pati šventvietė, kuri sietina su to laikotarpio gyvenviete bei senkapiais.

Š. 1989 M. J.GENYS TYR., AS 1603/29-30. L. GENIENĖ Z., GENYS J. 1993, 66-67, 69-70.

440. AKMENYS. Kunigo A.Kašarausko liudijimu, žmonės stabakūlius (stovinčius akmenis) garbino, todėl kunigai įsakė juos suvežti į Varnių bažnyčios šventorių. Iš čia tie stabakūliai nežinia kur dingo.

L. PA, 11.

VIEŠVĖNŲ SENIŪNIJA

441. DIEVAITIŠKIŲ dvaras minimas XVI a. Kur jis buvo, nežinoma.

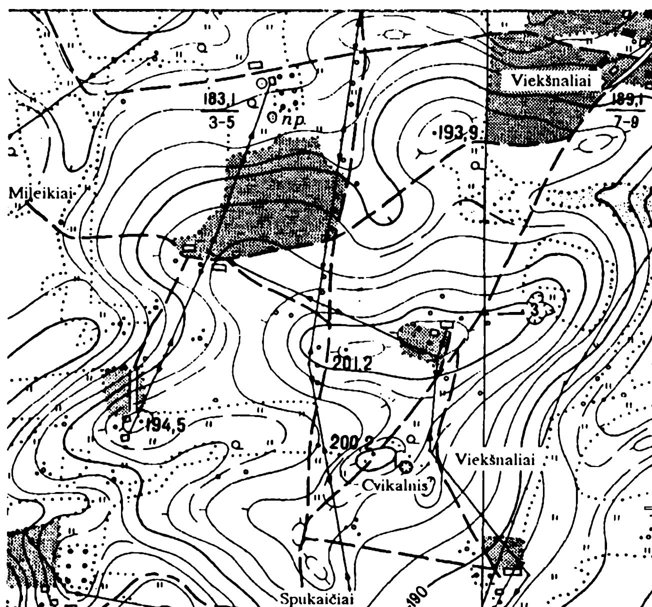
L. Спрогис И.Я., 1888, 92.

Pav. 370. Vydmantų Raganos kalnas. A. Kubilo nuotr., 1963

VYDMANTAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

442. RAGANOS KALNAS - per 1,4 km į Š nuo kelių Varniai-Tverai ir Varneliai-Vydmantai sankryžos, abipus kelio Varneliai-Vydmantai. Raganos

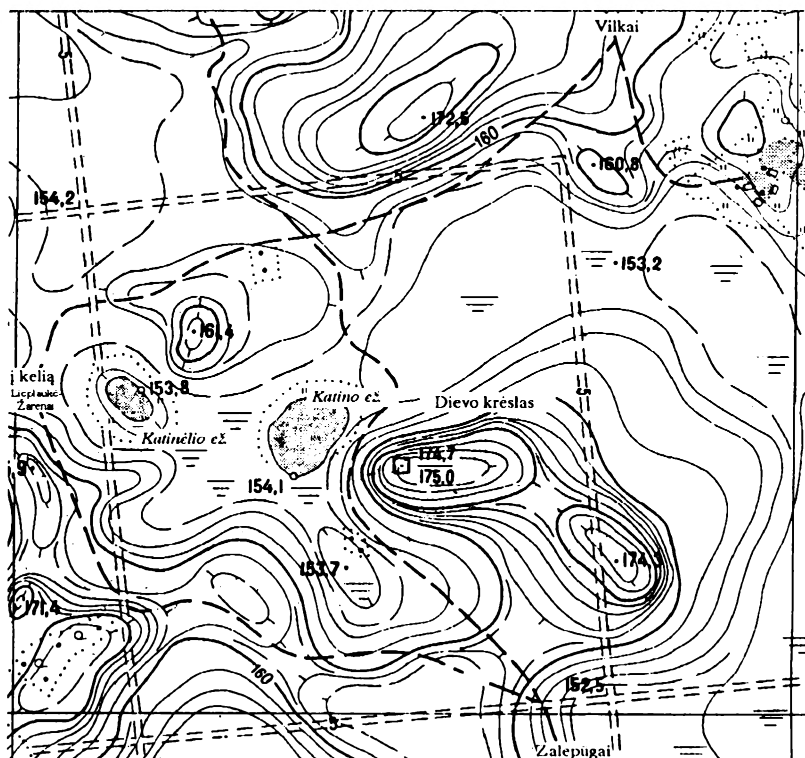
Pav. 371. Viekšnalių Cvikalnis

kalnu vadinama natūralios kalvos R dalis, esanti iš esmės į R nuo kelio Varneliai-Vydmantai. Tai beveik lygi (ne aukštesnė kaip 1 m) eglėmis apaugusi apie 100x100 m dydžio vieta. Per jos vidurį Š-P kryptimi eina natūralus 2 m gylio griovys, kuriuo iš šaltinio teka upeliukas. Padav. A. Ant kalvos buvo sudeginta ragana (1986 m., MMT). B. Raganų kalno pavadinimas kilo dėl blogos kalnelio žemės (1986 m., MMT).

Š. 1986 m. MMT žv., AS 1375/340-341;VAK 56/177. L. AL, 11(Nr.184); LAM, 260 (Raganų kalnas).

VIEKŠNALIAI
(LUOKĖS SENIŪNIJA)

443. CVIKALNIS - per 1,3 km į V nuo kelių Luokė-Gelsodė ir Viekšnaliai-Žaduvėnai sankryžos, 700 m į PV nuo Viekšnalių bažnyčios, į R nuo kelio Viekšnaliai-Spukaičiai. Kalva orientuota R-V kryptimi, 40x25 m dydžio, apie 4 m aukščio, šiek tiek iškilia centrine dalimi. P kalvos dalį nukasė (karjeras), dabar ten šiukšlynas. Padav. A. Kalną supylė maskoliai, nešę batuose baltas smiltis ir čia kratę. B. Ant kalno buvo bažnyčia, čia 12 valandą girdėjo vargonais grojant (iš po žemių ?).

Pav. 372. Vilkų miško Dievo krėslo kalnas, Katino ežeras

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/323; LŽV (L. SIMANAUSKAS, 1935).

VIGANTIŠKIAI
(GADŪNAVO SENIŪNIJA)

444. DRIEŽKALNIS - L.Auščio sodybos (iki Antrojo pasaulinio karo) P dalyje. PADAV. Čia buvusi bažnyčia (LŽV).

Š. 1931 M. K.SIDERAVIČIUS ŽV., AS 88/1; LŽV (J. LENKEVIČIUS, 1935).

Pav. 373. Vilkų Dievo krėslo kalnas (centre). Aut. nuotr., 1994

445. VELNIO DUOBĖ - miške, pakelėje.

Š. SIDERAVIČIUS K., 1932.

VILKAI
(TELŠIŲ SENIŪNIJA)

446a. KALNAS DIEVO KRĖSLAS, PONO DIEVO KRĖSLAS (*alkakalnis IP-2992*) - Žarėnų g-jos - kv.Nr.7 centre, 350 m į R nuo Karosinėlio ež. R kranto, prie Katino (ar Katinėlio) ež. R kranto, 450 m į ŠR nuo Aklaežerio ŠR kranto. Kalnas apaugęs, pailgas, PV-ŠR kryptimi sudėtingos netaisyklingos formos, iškilia centrine dalimi, žemėja į ŠR, kur pereina į gretimas aukštumas. Aukščiausias ir stačiausias - PV šlaitas Katinėlio ežero link - 12 m aukščio, 25° statumo, kiti šlaitai nuolaidesni. PADAV. A. Dievakrėslyje vaidilutės kūrenusios amžiną ugnį, todėl toks kalno pavadinimas (LTR 4869/87). B. Ant kalno stovėjo bažnyčia (1986 m., MMT). C. Ant kalno augo išlinkusi kaip krėslas *pušis*, nuo to kilo kalno pavadinamas (ar pušis ir buvo "Dievo krėslas", nebežinoma. - V.V.). D. Buvo sakoma, kad čia krėsle sėdėjo Dievas (V.V.). E. Senovėje šioje vietoje miškas neaugo, čia stovėjo dideli rūmai ir gyveno vyskupas. Tik po to, kai kažin kas atsitiko ir tie rūmai dingo, užaugo miškas. "*Ka ten vyskops bova gyvenės i pavadėna žmuonės ton kalną dieva krieslu*" (VUB F213-204.P.15). "*Dievo krėslo vardas yra užsilikęs iš tų laikų, kai žemė priklausė žemaičių vyskupams ir kai toje vietoje, ant Katino kalno yra buvusi bažnyčia*" (LŽV). Kalnas taip pat vadinamas Pono Dievo sostu, Katino kalnu.

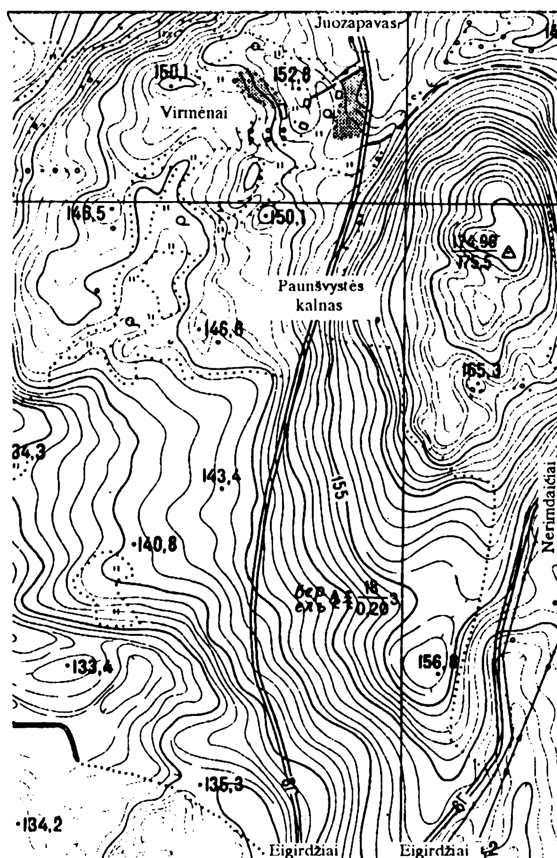

Pav. 374. Vilkų miško Katino ežeras. Aut. nuotr., 1994

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1735/329-330; LTR 4869/87; LŽV (J. KALINAUSKAS, 1935; TVERŲ G-JA); VUB F213-204.P.15; 1967 (15 HA PLOTO, DIEVO KRĖSLO GIRELĖ), 1972 (RIMUČIŲ K., DIEVOKŲ KALNAS, MIŠKAS APIE 100 HA PLOTO), 1972 (DIEVAKRĖSLIO MIŠKAS, APIE 200 HA PLOTO); V.V. L. ŠIDIŠKIS T., 1995, 4.

446b. KATINO, KATINĖLIO EŽERAS - į V nuo Dievo krėslo kalno, maždaug 80-100 skr. ežerėlis. PADAV. "*Vaideliutes meldies er buva žmuones... natekunčių daug Dieva kriesle. Leip anus tikietie.. [...] ir tiej žmuones kreta į vundenį ton, į ton ežerą. Teik prekreta tas Katen ežers pelns, ka i kūna buv da un veršaus, sak, sausun. Skundenuos - natikieje any*" (senojo tikėjimo žmonės skandinosi ežere, nepriėmė naujo tikėjimo; pasak. A.Naumavičienė, Petro, g.1906 m. Rubežaičių k.). Sakoma, kad po to aplink šį ežerą pradėjo baidyti, naktimis kniaukti, lakstyti katinas. Kada jau praminė Katino ežeru, niekas nebegirdėjo kniaukiant, nesusitiko to katino.

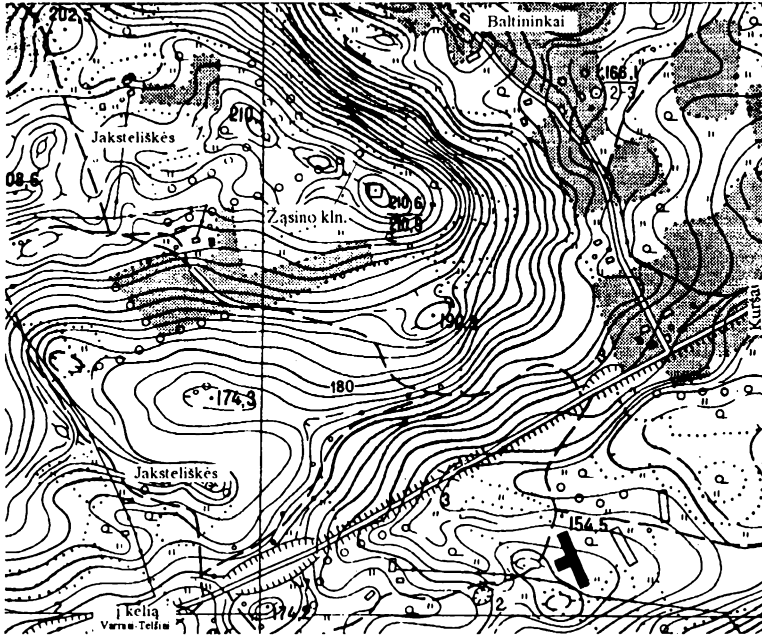
Š. LTR 4869/87.

Pav. 375. Virmėnų Paunšvystės kalnas

VIRMĖNAI
(NEVARĖNŲ SENIŪNIJA)

447. PAUNŠVYSTĖS KALNAS (*alkakalnis IP-2989*) - per 900 m į ŠR nuo kelio, einančio į Mitkaičius, atsišakojimo iš kelio Eigirdžiai-Mitkaičiai, 600 m į V nuo Nerimdaičių fermų, 300 m į PR nuo kelio Eigirdžiai-Mitkaičiai, 150 m į ŠV nuo kelio, einančio į Nerimdaičius iš kelio Eigirdžiai-Mitkaičiai. Tai pailga Š-P kryptimi, 500x250 m dydžio, nelygiai plokščiu viršumi kalva. Jos R šlaitas - apie 8 m aukščio, Š dalyje stovėjo sodyba, ant kalno buvo trianguliacijos bokštas, nuo čia matomos Viekšnių, Tryškių bažnyčios (bažnyčios ir Šatrijos kalnas - LŽV). PR kalno dalyje, prie pat šlaito, yra 30x20 m dydžio miškelis, kurio Š dalyje jau apie 100 metų stovi prižiūrima ir tvarkoma medinė koplytėlė su 3 skulptūromis (Marijos su kūdikiu - daugiau kaip 1 m aukščio, 2 sparnuotų

Pav. 376. Žąsūgalo Žąsino kalnas

angelų - abu maždaug po 40 cm aukščio). Koplytėlės R kampas stovi ant 2,4x2 m dydžio bei 70 cm aukščio nuo žemės paviršiaus iškilusio akmens. Nuo jo 4 m į V yra 10x6 m dydžio, Š-P kryptimi pailgas lauko akmenų grindinys (akmenų dydis - apie 50x40x30 cm, jie dėti vienas prie kito). ŠV dalyje iš šio grindinio nusitęsia 10x3 m dydžio akmenų "liežuvis", smailėjantis ir retėjantis į V. Nuo koplytėlės 2 m į PV guli į žemę visiškai įsmigęs, iš visų pusių apkastas 1,6x1,4 m dydžio akmuo (atkastas iki 80 cm gylio). Grindinio paskirtis neaiški. PADAV. Naktį čia baido žmones, vaikščioja katinai. Pasakojama, kad ant Paunšvystės kalno žmonės ieškojo aukso, bet nieko nerado. P Paunšvystės kalno pašlaitėje anksčiau tryško *šaltiniai*, šlaite guli daug didelių akmenų, laikomų čia stovėjusios bažnyčios pamatais, taip pat pasakojama, kad čia yra jau užslinkęs šulinys-požeminio tunelio anga.

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/331-333,335-336; LŽV (J. MAŽUTIS, 1935); SIDERAVIČIUS K., 1932.

AKMUO - per 450 m į PV nuo Būgenių fermų, 1,4 km į PR nuo Nerimdaičių bažnyčios. Akm. - netaisyklingos trikampės piramidės formos, rusvas granitas, 3x2,2x1,1 m dydžio, įsmigęs į žemę. Į akmens viršų įstatytas geležinis kryžius su Nukryžiuotuoju. ŠV akmens

Pav. 377. Žąsūgalo Žąsino kalnas. A. Kubilo nuotr., 1963

pusėje iškalti 12 cm aukščio skaičiai 1937.

Š. 1986 m. MMT žv., AS 1375/334 (Akmuo I).

VISGINIAI
(TRYŠKIŲ SENIŪNIJA)

448. PIEVA ALKAS. Vieta nežinoma. 1.5 ha ploto. Gal ta pati Nr. 435?

Š. VK, 1988.

VISMALDAI
(ŽARĖNŲ SENIŪNIJA)

Į PR nuo Žarėnų, prie kelio į Varnius. Kaimo kalvynas - Virvytės ir Minijos baseinų takoskyra. Padav. "*Vismaldai - tai visi melsdavos, skaitos tokie pamaldingi žmonės buvo. Už tai pavadinta Vismaldai. Buvo maldauninkai žmonės [...] kalba "maldauninkų kaimas"* " (pasak. J.Jančiauskis, Apolinaro, g.1930 m. Feliksavavo k., dab. gyv. Vismaldų k. Užr. V.V. 1995).

449. GIRNUPIS - miške tarp Vismaldų ir Feliksavo, Palaidynės kalno P pašlaitėje, į PR nuo M.Andriuškienės sodybos Vismaldų kaime. Iš žemės "verdančio" šaltinio vandeniu žmonės gydydavo akis, nešdavosi to vandens namo, gerdavo kaip vaistus.

Š. V.V.

ŽARĖNŲ SENIŪNIJA

450. VELNIO UPELIS išteka iš Ankantų girios (į ŠR nuo kelio Žarėnai-Varniai, Vertininkų kaime ?), įteka į Kliokio ežerą. Padav. Čia Velnias maudėsi ir gąsdino žmones (LŽV). Upelis tokiu pavadinimu nebežinomas, nurodomas tik Vėžupis (V.V.).

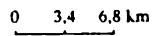
Š. LŽV (M. Šukštienė, 1935; Ukantai); V.V.

ŽĄSŪGALAS
(LUOKĖS SENIŪNIJA)

451. ŽĄSINO KALNAS - apie 400 m į Š nuo kelio, jungiančio Baltininkus su keliu Varniai-Telšiai, 700 m į ŠV nuo Virvytės, aukštumos kraštas. Viršuje - apie 60 m ilg. (ŠV-PR), 20-30 m pl. (ŠR-PV), stačiausi šlaitai - ŠR. ŠV - pereina į aukštumą. Tai aukščiausias kalnas apylinkėse (210,6 m virš j.l.).

PADAV. A. Kalne gyvena velniai ir čia kūrena pragaro katilus. Ant kalno esanti skylė, prie kurios kasdien, ryte, žmonės rasdavo svarą anglių. Kitą rytą vėl taip pat (VUB F213-204. P.79). B. Ant kalno buvo užkasti pinigai. C. Velniai buvo nusprendę apylinkes akmenimis užversti. Kiek maišan tilpo akmenų, Velnias juos išmetė Kūlio dauboje. Tie velniai ilsėdavosi ant šio kalno. Prieš velnius kovojantys apaštalai pasikvietė pagalbon, "panašiai kaip žąsys skrendančius apaštalus", iš to kilo ir Žąsino kalno pavadinimas (Šidiškis T., 1995). D. Ant kalno dažnai ilsėdavosi pro šalį skrendantys paukščiai, ypač žąsys. Iš to kilo kalno pavadinimas - Žąsino kalnas (Džiugo varpai, 34). Į PV nuo kalno, akmenų krūvoje guli *akmuo*-"sostas". 1992 m. ant to akmens rasta žmonių padėta laukinių gėlelių puokštė (Vasilevičius L., 1992).

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/349-351; VAK 57/85; VUB F213-204. P.79. **L.** DŽIUGO VARPAI, 34; VASILEVIČIUS L., 1992.

Telšių r.
Plungės r.
Klaipėdos r.
Kelmės r.
ŠILALĖ
Šilutės r.
Tauragės r.
0 3,4 6,8 km

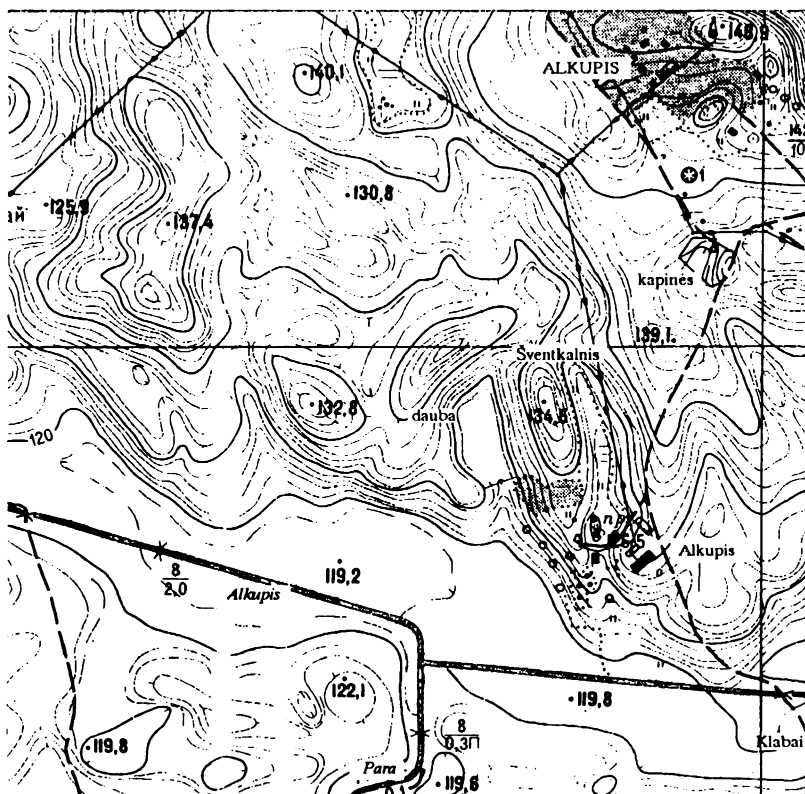
ŠILALĖS RAJONAS

ALKUPIS
(KVĖDARNOS SENIŪNIJA)

452a. ALKUPIS išteka Alkupio kaime, teka R kryptimi pro Šventkalnį, apie 5 km ilg., Paros intakas (pagal LE - Lokystos dešinysis intakas). Dabar iškastas kanalas, kanalizuoto upelio Alkupiu niekas nebevadina.

Š. STATKEVIČIUS V., 1990, 4. L. AL, 9 (NR.157); LE 1/328; VARDYNAS, 4.

452b. ŠVENTKALNIS, ŠVEDKALNIS (*alkakalnis Ar-1053*) - per 1,1 km į P nuo kelio Žadeikiai-Laukuva, 230 m į PV nuo kaimo kapelių, apie 300 m į ŠR nuo Paros ir Alkupio upių kanalų santakos. Kalva - apie 140 m ilg. (Š-P), apie 60 m pl. (R-V), R, V šlaitai statūs, apie 10 m aukščio, P šlaitas nuožulnėja palaipsniui, papėdėje įsikūrusi sodyba. Š kalnas pereina į aukštumą. Į PV nuo Šventkalnio teka kanalizuotas Alkupis. PADAV. A. Senovėje lietuviai pagonys ant kalno turėjo

Pav. 378. Alkupio k. Alkupis, Šventkalnis, dauba

Pav. 379. Alkupio Šventkalnis. Mažeikos nuotr., 1954

aukurą, kūreno šventąją ugnį (LTR 2273/85; "*melsdavos pagoniškyms dievams, aukas degydava*". - Statkevičius V., 1990). B. Šventkalnyje "išsidirbusi" urvus gyveno švedų kariuomenė (LTR 2273/85). C. Kalne paslėpta daug auksinių daiktų. D. Ant Šventkalnio buvo įsitaisę lietuviai, o ant Švedkalnio - švedai. Jie tarpusavyje kariavo, švedai niekaip nepasidavė. Tai trukę apie 300 metų (?), kol lietuviai taip prispaudė, kad švedai vilko akmenis ir, pelkėse pasidarę akmenų kelią, pabėgo (VUB F213-214/19). R Šventkalnio pakraštyje rasta ietigalių, žalvarinių dirbinių, išarta kaulų, rasta akmeninių kirvelių, peilis. "*Sako, kad čia stovėjęs aukuro akmuo*" (Statkevičius V., 1994). Į P nuo pat Šventkalnio per buvusias Paros pelkės (dabar Bulinę pievą) eina *kūlgrinda* (*Av-1349*), kuri jungia kalną su Stirbkalniu Klabų kaime. L.Kšivickis XX a. pradžioje rašė, jog nuo Šventkalnio šlaito einąs samanomis apaugęs kelias. Kasinėdamas jis atkasė dvi eiles akmenų, ant jų smėlį ir pušinius polius kelio šonuose (Кржнвицкий Л., 1909). Ten pat L.Kšivickis pažymi žmones pasakojant, kad toji kūlgrinda ("Švedų vieškelis") eina nuo Ivoniškių per Alkupį, Klabus, Kvėdarną.

Š. LTR 2273/85; Statkevičius V., 1987, 92; Statkevičius V., 1990, 2-3; VUB F213-214/19. L. AL, 9 (Nr.158); Kviklys B., 1991, 4/213; LAM, 92; Statkevičius V., 1994, 287. Гуковский К., 1892, 212; Кржнвицкий Л., 1909, 91, 123; Покровский Ф.В., 1899, 144.

452c. DAUBA - į V nuo Šventkalnio. Tai gili beveik stačiakampio formos dauba-loma ("ketvirtainiška duobė") su "išėjimu" į P. Padav. Čia Velykų rytą nuskendo karčema, nes joje girtuokliavę girtuokliai sumanė aplink ją, lyg aplink bažnyčią, eiti "procesija" (LTR 2273/86).

Š. LTR 2273/86. L. Кржнвицкий Л., 1909, 123.

452d. ŽYLEKŠČIO KALNAS. "Kalno išvaizda primena lėkštę", į R - status šlaitas, į pelkes - nuolaidėja. Padav. Čia meldėsi senovės lietuviai. Ant kalno randama iečių, kardų, balnų (?).

Š. VUB F213-214/20.

453. AKMUO. "*Kaimo kapuose, prie koplytėlės, yra akmuo su pėda*" (PA, 78). Pasakojama, kad pastačius kapeliuose koplytėlę, po kelių metų jos pamato cemente atsirado (tarsi būtų įminta) pėda - "mažutė, lyg 5 metų vaiko" (VUB F213-214/22). Po to imta kalbėti apie čia įvykusį stebuklą: "Koplytėlė ėmusi daryti stebuklus". Pasakojime minimas aklas žmogus, kuris dienom ir naktim meldėsi prie koplytėlės ir, vieną dieną ten praregėjęs, pats

parėjo namo. V.Statkevičius nurodo, kad žmonės kapukuose pėduoto akmens nežiną, tik prie kelio Kvėdarna-Laukuva yra stovėjusi koplytėlė, kurios postamentui buvo panaudotas akmuo su "pėda" (Statkevičius V., 1986).

Š. STATKEVIČIUS V., 1986, 2 (NR.1); VUB F213-214/22. L. LAM, 92; PA, 32,78 (NR.189).

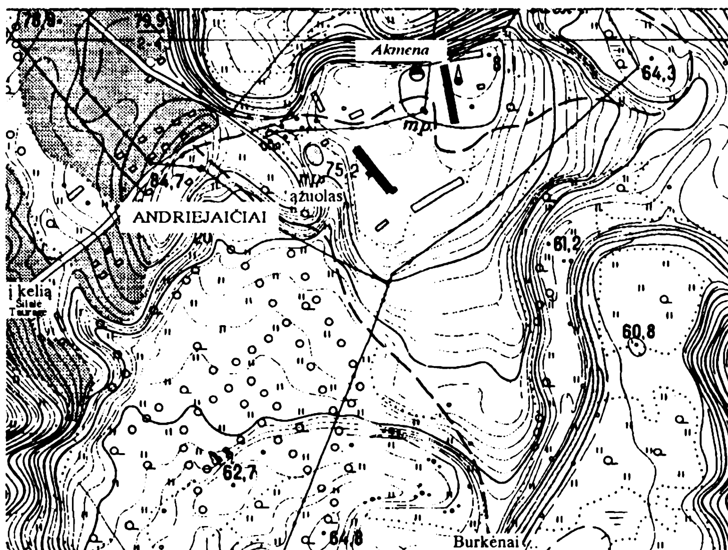
ANDRIEJAIČIAI
(ŠILALĖS SENIŪNIJA)

454. VYTAUTO ĄŽUOLAS auga į PR nuo kaimo, į PV nuo gamybinio komplekso, apie 250 m į PV nuo Akmenos dešiniojo kranto, aukštumos iškyšulyje, senuose kaimo kapeliuose (*sg. 446*). Ąžuolas augalotas, apimtis ties krūtine - apie 5 m. PADAV. Po ąžuolu didysis kunigaikštis Vytautas su savo kariauna "laikė pietus" (Almonaitis V., 1994). Laikomas šventu, "*žmonių pasakojimu senkapiai užsilikę nuo stabmeldžių laikų. Buvę senovės kulto medžiai, aukuras. Vėliau buvusi pastatyta bažnyčia, kurios žymių dabar nėra*". (KPA). Čia yra augęs ir dar vienas, netgi storesnis ąžuolas, į kurio drevę galėdavo sulįsti penki veršiai. Sakoma, čia rasta stovėjusios bažnyčios daiktų.

Š. 1977 M. V.STATKEVIČIUS ŽV., AS 923/85; KPA, 368; STATKEVIČIUS V., 1990, 22; VAK 54/3. L. ALMONAIČIAI J. IR V., 1991, 6-7; ALMONAITIS V., 1994, 104.

ANTININKAI
(UPYNOS SENIŪNIJA)

455. ALKOS KALNAS - per 350 m į P nuo tilto per Ančios upę važiuojant keliu Kražiai-Kauno-Klaipėdos plentas, Ančios dešiniajame upės krante,

Pav. 380. Andriejaičių ąžuolas

R Kražių - Kauno-Klaipėdos plento pusėje. Tai aukščiausia apylinkėse (150,3 m virš j.l.) kalva, apie 3 ha ploto, ilgą laiką arta, viršuje galėjo būti maždaug 25x30 m dydžio aikštelė. Kalvos šlaitai statoki, iki 12-15 m aukščio, nuo Ančios upės - šlaitas status, dar aukštesnis. PADAV. A. Čia buvo ąžuolų giraitė, kurioje buvę draudžiama kirsti ąžuolus. "*Kas kirsiąs, tą perkūnas nutrenks*" (pasak. P.Blauža. Užr. V.Statkevičius, 1967). Ant kalno buvę kažkokių akmenų, vietos žmonės spėliojo, kad tai buvęs aukuras, ant kurio buvo kūrenama ugnis, deginamos aukos (Statkevičius V., 1990). Apie 1,5 km į PR palei Ančią - Antininkų kapinynas (*Av-1362*), kur aptikta V-XIII a. radinių.

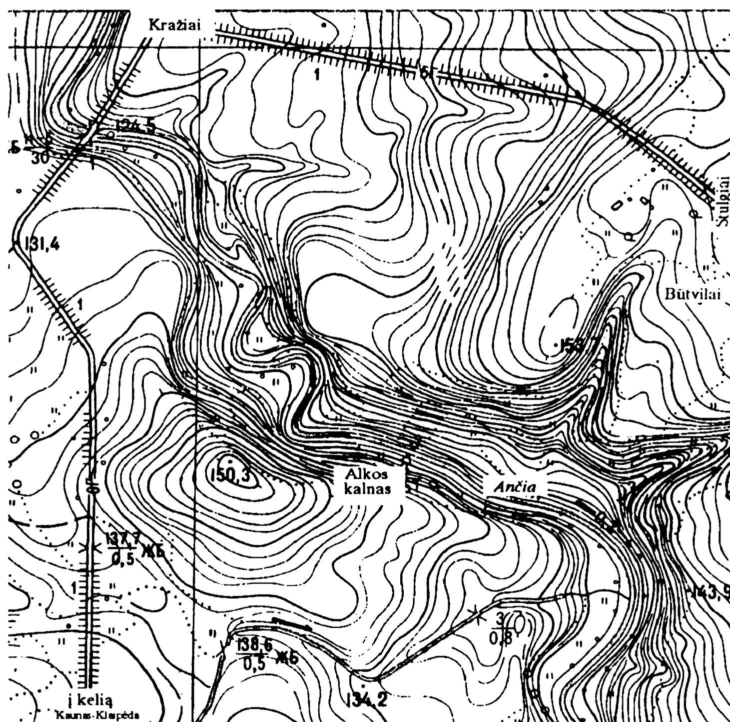
Š. STATKEVIČIUS V., 1990, 9; V.V.

Pav. 381. Antininkų Alkos kalnas. Aut. nuotr., 1995

APVARŠUVA
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

456. PANŲ KALNAS - kaime, apie 800 m į V nuo kelio Laukuva-Varniai

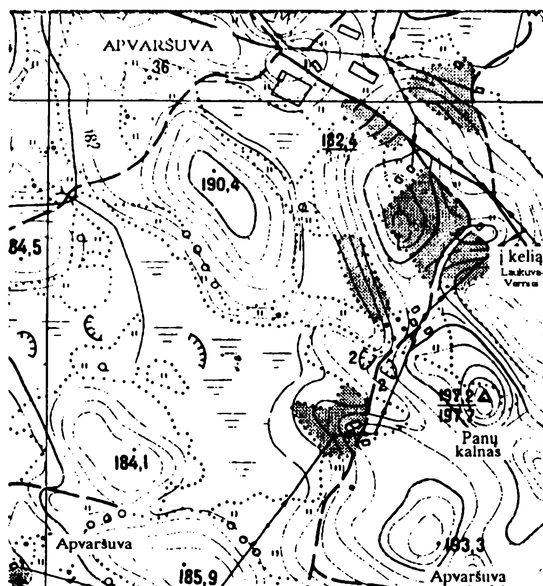
Pav. 382. Antininkų Alkos kalnas

(per Apvaršuvą), 200 m į PR nuo Apvaršuvos kaimo kapinių, 170 m į PV nuo kelio Apvaršuva-Mankiškė, į R nuo Birgiolos sodybos. Tai ŠV-PR kryptimi pailgas ožnugaris, aukštėjantis PR kryptimi. Kalva - apie 150 m ilg., apie 100 m pl. (prie pagrindo), šlaitai - apie 6-8 m aukščio, nuolaidūs. Aukščiausioje kalvos vietoje (PR) - geodezinis reperis. PV kalvos pusė nukastas (karjeras). Padav. A. Apie 12 valandą nakties pasirodo 3 panos, šoka čia, dainuoja, vilioja žmones (Statkevičius V., 1987). B. Karo metu čia su vaikais slėpdavosi moterys-panos (Apulskienė V., 1994). C. Senovėje ant kalno matydavo vaikščiojant mergaites be galvų (LŽV). Ant kalno vykdavo gegužinės. Kalno R papėdėje, šlapiose pievose, lomoje yra buvęs *šaltinis,* kuriame, pasak padavimo, priešai paskandino "aukštos kilmės" panas. Nuo to ir kilo Panų kalno pavadinimas (V.Statkevičiaus informacija 1994 m.). Kaime yra kapinynas (*Av-1939*).

Š. 1975 m. V.Statkevičius žv., AS 919/127; 1994 m. LII žv., AS 2358/3; Apulskienė V., 1994, 9; LŽV (J. Beniulis, 1935); Statkevičius V., 1987, 90-91.

AUKŠTAGIRĖ
(KALTINĖNŲ SENIŪNIJA)

457. TABURKALNIS - prie kelio Barvainiai-Gulbės, ŠR jo pusėje. Taburkalnis - ŠV (žemesnioji) Aukštagirės kalno - pailgo ŠV-PR kryptimi gūbrio su dauba viduryje - dalis. Taburkalnis - maždaug 150x200 m (prie pagrindo), 20x60 m dydžio (viršuje) kalnas, nelygiu, ŠV kiek aukštesniu galu. Šlaitai statūs, iki 10-12 m aukščio. Nuo Taburkalnio atsiveria labai platūs vaizdai (kalva 208,5 m virš j.l.). Padav.

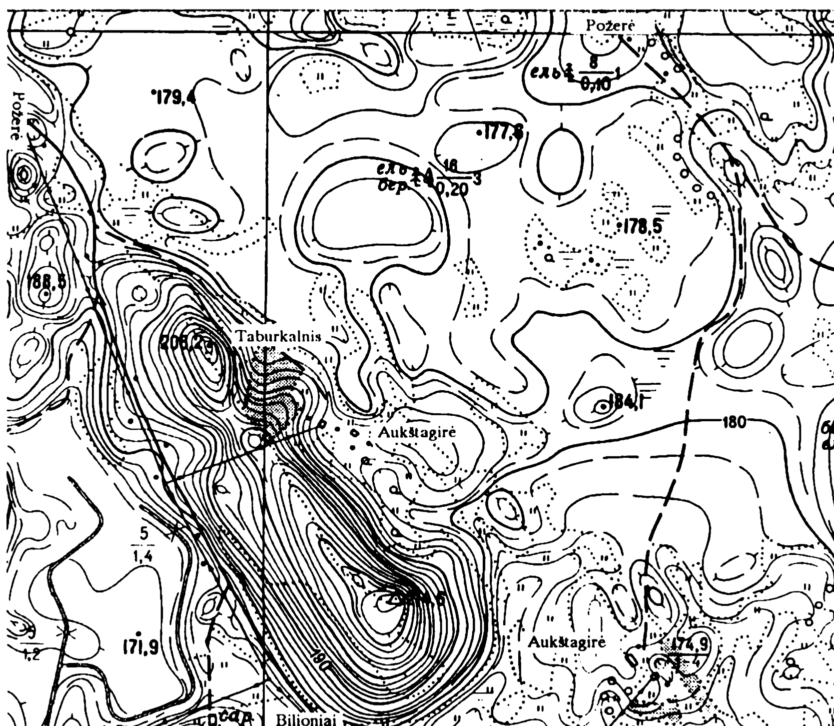
Pav. 383. Apvaršuvos Panų kalnas

A. Ant Taburkalnio yra stovėjusi bažnyčia, kuri nugrimzdo į žemę (Statkevičius V., 1987; LTR 3283/63). B. Kalne esama požeminių urvų (Statkevičius V., 1987). C. Ant Bilionių piliakalnio sėdėjo milžinas, išticsęs kojas, kada jis nusiėmė vyžas ir iškratė žemes, atsirado Aukštagirės kalnas. Sėdėdami ant Aukštagirės ir ant Bilionių kalnų, milžinai dalindavosi valgiu (1977 m., LII). Kiti, pasakodami apie "Lūgnų" akmenį (Nr.458), teigia, kad Aukštagirės kalno milžinas akmenį sviedė į Bilionių milžiną. Iš šio kalno medžių buvo dedami pamatai Laukuvos bažnyčiai. Į R nuo Aukštagirės kalno - Laumenų kaimas. Apie 1 km į PV - Bilionių piliakalnis (*Ar-1042*).

Š. 1975 M. V.STATKEVIČIUS ŽV., AS 919/49-50,145; 1977 M. LII ŽV., AS 499/2. LTR 3283: 60,63(AUKŠTAGIRĖS KALNE BUVO BAŽNYČIA); L. STATKEVIČIUS V., 1987, 4-5.

458. AKMUO. Guli prie keliuko Aukštagirė-Bilioniai. Anksčiau buvo Liūgnų pelkėse. PADAV. A. Po akmeniu pelkėse lindėdavo velniai, o naktimis tie velniai sulipdavo ant Taburkalnio ir "veseliodavosi". B. Aukštagirės kalno milžinas supyko ant Bilionių kalno milžino ir metė į jį akmenį. Tas bilioniškis milžinas akmenį paspyrė atgal ir jis buvo likęs gulėti Liūgnų viduryje.

Š. STATKEVIČIUS V., 1986, 2 (NR.20).

Pav. 384. Aukštagirės Taburkalnis

459. KARTUVIŲ KALNAS. Padav. Ant kalno kardavo baudžiauninkus.

L. Kviklys B., 1991, 4/206.

ĄŽUOLIJA
(KVĖDARNOS SENIŪNIJA)

Padav. Čia buvusi Šventų kaimo šventųjų miškų šventovė.

L. Juzumas V., 1994, 102.

460. ĄŽUOLAS. Sakoma, kad tas didelis medis turėjo 1000 metų. Ąžuolas buvo nupjautas dar XX a. I pusėje. Padav. Senovės lietuviai prie šio ąžuolo eidavo melstis, nes "tas ąžuolas buvo šventas". Dėl šio švento ąžuolo kilęs ir Ąžuolijos kaimo pavadinimas.

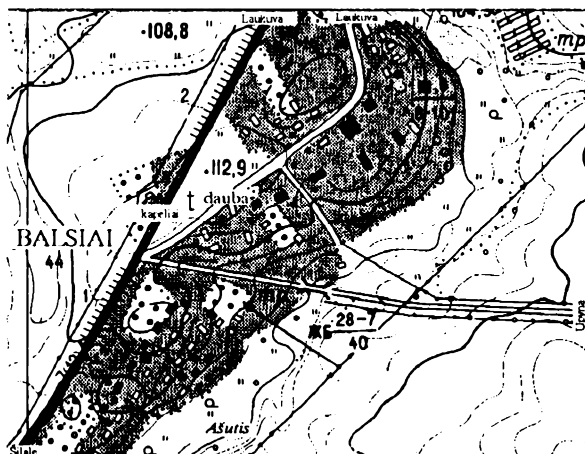
Š. LTR 2273/66.

BALSIAI
(ŠILALĖS SENIŪNIJA)

Padav. Balsiuose buvo miestas, 13 kartų didesnis už Šilalę. Čia stovėjusi didelė bažnyčia, vykdavę dideli jomarkai: per Blovieščius (03 25), antras - per šv.Pilypą ir Jokūbą (05 01), trečias - per šv.Trejybę, ketvirtas - per šv.Simoną Judą (spalio mėn.).

Š. VUB F213-214/17.

461. DAUBA buvo į ŠR nuo kaimo kapelių kelių Šilalė-Laukuva ir Šilalė-Upyna sankryžoje, į P nuo sporto aikštelės, P gatvės (senojo kelio į Laukuvą) pusėje, V. Jankauskienės daržų vietoje. Pokario metais daubą užlygino kolūkio pirmininkas Lukošius, įkurdamas čia sodybą (dabar valdo V. Jankauskienė). Lig tol visi bijojo čia kurtis. Pasak žmonių, daržų vietoje buvo "duobės",

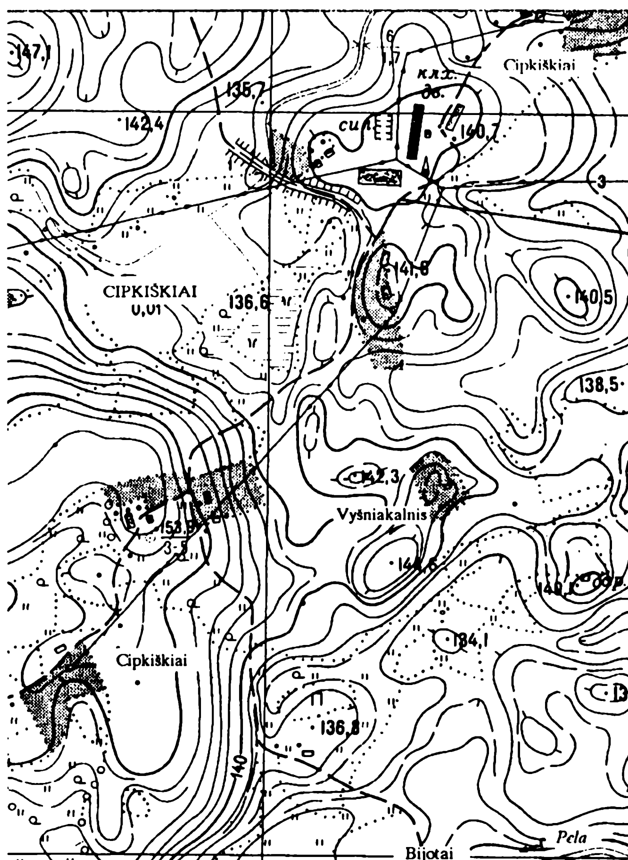

Pav. 385. Balsių daubos vieta

Pav. 386. Balsių daubos vieta (tarp baltojo namo ir kelio). Aut. nuotr., 1996

"sklepai", didelis ir staigus įdubimas pakelėje. Dauba nebuvo užpelkėjusi, čia vėjas pustė smėlynus (V.V). PADAV. A. Kartais vidurnaktį čia vaidendavosi ir ne viena pamaldi moteriškė matė šioje vietoje iš žemių išsikeliant tamsų, samanomis apaugusį trobesį (Sekmadienis, 1935). B. Daubos vietoj stovėjusi karčema. Velykų rytmetį, kada žmonės su procesija ėjo aplink bažnyčią, latrai, skambindami stiklinėmis, buteliais, keptuvėmis, ėjo aplink karčemą. Dievas juos "pakorojęs" ir visus

Pav. 387. Bardžių Vyšniakalnis

prarijusi žemė. Iš po žemių čia dar tris metus girdėdavosi gaidžio giedojimas (LTR 2368/161). Kaip tik pragydo gaidys, visą smuklę su girtuokliais prarijo žemė. "Nors jau praėjo daug metų nuo to įvykio, bet ir po šiai dienai neužžėlė ant tos vietos žolė" (LTR 2003/304). C. Kišdavo į daubą kartį, bet niekam nepasisekė pasiekti dugną.

Š. LTR 2003/304; 2077:462, 488 (Šilų dauba); 2273/59; 2331/266; 2368/161. L. Sekmadienis, 1935, 3.

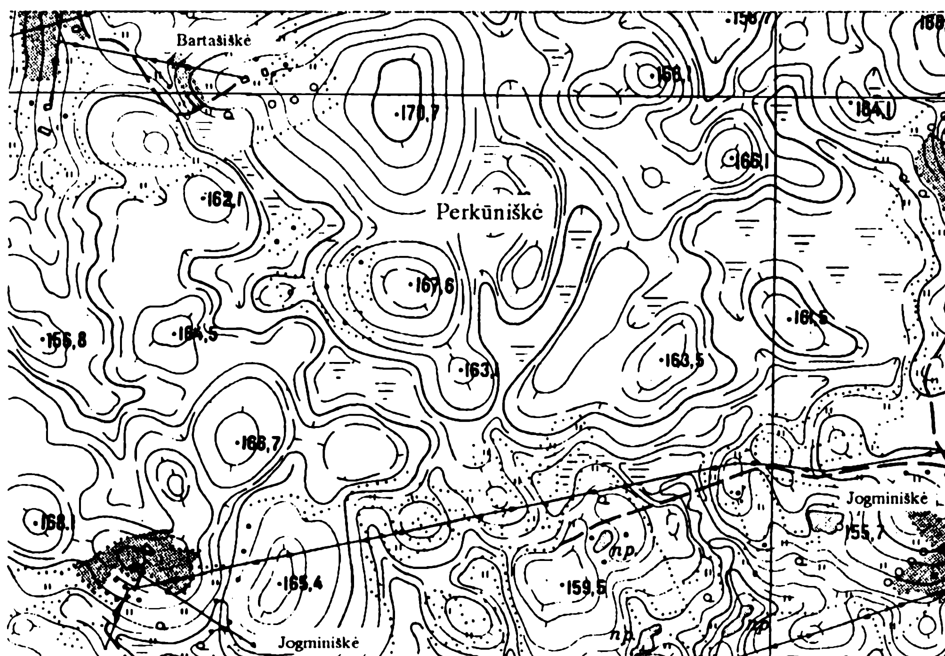
BARBORAVAS
(PAJŪRIO SENIŪNIJA)

462. AKMUO su PĖDOMIS gulėjo dvaro sodyboje (dabar priklauso Norvilui), gulėjo prie tvarto, vėliau - gėlių darželyje priešais gyvenamąjį namą, dabar perkeltas į sodo pakraštį, pastatytas. Akmuo - melsvas smulkiagrūdis 1x0,75 m dydžio iki 30 cm storio granitas. Stirnos, avies pėdomis laikomi natūralūs įdubimai: 15x10 cm dydžio, 6 cm gylio, 16x20 cm dydžio, 9 cm gylio, 10x9 cm dydžio, 6 cm gylio. Maždaug 4-5 mažesni įdubimai primena skeltanagių "pėdas".

Š. KPA, 370 (yra akmuo su pėdomis); Statkevičius V., 1986, 2 (Nr.3).

BARDŽIAI
(UPYNOS SENIŪNIJA)

463. VYŠNIAKALNIS - į V nuo kelio Žemaičių plentas-Bijotai, ties Pelos up. ištakomis. Ant kalno yra augę du ąžuolai, kuriems nudžiūvus, jie

Pav. 388. Bartašiškės Perkūniškės giria

D.Poškos 1811 m. buvo nupjauti ir paversti muziejumi Bijotuose. PADAV. Po ąžuolais vaidilučių buvo kūrenama šventoji ugnis. Į ŠR nuo kalno - miškelis, vadinamas Ąžuolija.

Š. STATKEVIČIUS V., 1990, 21-22.

BARTAŠIŠKĖ
(KALTINĖNŲ SENIŪNIJA)

464. MIŠKAS PERKŪNIŠKĖ - apie 600 m į PR nuo kelio Bytlaukis - Kauno-Klaipėdos plentas, apie 300 m į R nuo kelio Labardžiai-Bartašiškė, šalia "Volmerinės" girios, Kaltinėnų g-jos kv. Nr.15. Skirtingai nurodomas Perkūniškės dydis - 60 ha (1937 m.), 12 ha (1985 m.). PADAV. Į Perkūniškės miško medžius dažnai trenkia Perkūnas, nuo to kilo Perkūniškės vardas (LŽV).

Š. LŽV (A. BRAZDEIKIS, 1935); STATKEVIČIUS V., 1990, 22; VK, 1937 (KALTINĖNŲ G-JA, APIE 60 HA PLOTO), 1985 (TARP BARTAŠIŠKĖS, JOGMINIŠKĖS IR ŠLIUŽŲ K., 12 HA PLOTO).

BERŽĖ
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

465. ŽĄSIUKALNIS, GAIDŽIO-KALNIS - per 1,5 km į Š nuo Medvėgalio, 1 km į V nuo kelio Buciškė-Beržė, šalia Nekačios upelio.

Š. 1976 M. V.STATKEVIČIUS ŽV., AS 920/6.

BIJOTAI
(UPYNOS SENIŪNIJA)

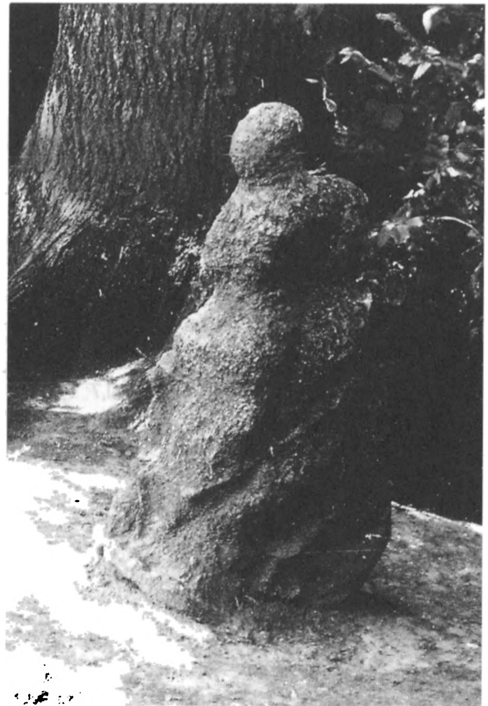
466. ĄŽUOLAS BAUBLYS (*Istorijos paminklas Ir-230*) augo netolimame Bardžių kaime, ant Vyšnių kalno (Nr.463). 1812 m. jis buvo nupjautas ir Dionizo Poškos paverstas muziejumi (D.Poška apie tai rašė: "*Prieš nukertant tasai ąžuolas Baublys dar 1811 metais buvo su lapais, bet lapai buvo tokie mažyčiai, jog nė pusės paprastų ąžuolo lapų dydžio nebeturėjo [...], o daugiau nei pusė šakų buvo jau nudžiūvusių. Vis dėlto aš neketinau ir nedrįsau jo kirsti [...] Bet, jo nelaimei, lapės po šaknimis olas išsikasė ir čia sau būstinę įsitaisė. Mano kaimyno berniokas, medžiotojas, įsigeidė, uždegęs šiaudus, lapes išbaidyti ir Baublio vos nesudegino [...] Tad aš, pabūgęs, kad vėl toks likimas jo kada neištiktų ir koks piemuo nesudegintų, 1812 m. kovo mėn. ąžuolą nukirsdinau, ketindamas pasidaryti altaną*" (Skrodenis S., 1986). Baublys buvo maždaug 13,5 m aukščio, platesnėje vietoje - maždaug 4,9 m skr., siauresnėje - maždaug 3,85 m. Savo šakomis ąžuolas uždengdavo visą Vyšnių kalną. Baublio kamieno rievių, jį nupjovus, buvo suskaičiuota iki 700, bet viduryje, kaip ir prie krašto, keliolika colių buvo kiek neryškių rievių, "todėl galima sakyti, ąžuolas turėjo daugiau kaip tūkstantį metų" (XIX a. pabaiga; Juzumas V., 1994). Baublys buvo išskaptuotas ir padarytos dvi altanos - mediniai pastatėliai su langais. Didesniame pastatėlyje padėtas suolelis, ant kurio 4 asmenys galėjo patogiai sėdėti. Prieš

jį stovėjo 15 žmonių stalas. Likusi ąžuolo nuopjova buvo atiduota Žemaičių vyskupui J.A.Giedraičiui. Apie Bijotuose šalia Baublio stovinčią nuopjovą tikrų žinių nėra. Vienų teigimu, tai to paties Baublio nuopjova, kitų - kad tai kito ąžuolo, augusio iš Baublio kelmo, nuopjova. Padav. A. Baudžiauninkai ritino nupjauto ąžuolo gabalą, o Dionizas Poška priekyje ritino degtinės statinaitę, sustodamas ir palaukdamas, kol baudžiauninkai pasivys. Jie, žinodami, kas D.Poškos statinėje, ritindami ąžuolą šaukė ir baubė - nuo to kilęs ąžuolo nuopjovos vardas (Juknius K., 1987). B. Prieš plakant baudžiauninkus ant Bėglio kalno Bijotuose, jie buvo uždaromi pastate, ten, kur šiandien pastatyti Baubliai. Uždarytieji verkdavo, raudodavo, ta rauda girdėdavosi lyg koks "baubimas". Iš čia kilęs vietos vardas, vėliau perkeltas ir ąžuolo nuopjovoms pavadinti. Dionizas Poška Baublio vardą siejo su lietuvių ir žemaičių medaus dievaičio Bubilo vardu (pasak J.Lasickio, rašiusio XVII a., buvęs dievaitis *Babilos*. - Lasickis J., 1969). B.Kviklys rašė, jog: "*apylinkės gyventojai senosios tikybos laikais tokius ąžuolus labai gerbdavę, laikydavę šventais ir aukodavę aukas Bubilui bei kitiems dievaičiams bei gamtos jėgoms*" (B.Kviklys, 1991). Baublio viduje, virš durų D.Poška buvo parašęs ąžuolo istoriją: "*Bardžiuse kayp užgimiau, Jau Tūkstantis metu, Parneszts ysz anžulina čion esmi Padietu, Tykras wards mana Baublis, Diewu garbints Buwau, Nuterioes Tiewiste Suwitau, Sudziuwau - Tis manem Perkunasui degie awis, oszkas, o Dabar manie Giwen Dyonizas Poszkas*" (Skrodenis S., 1994). 1932 m. nuotraukoje virš Baublio durų matomas įrašas: "*Vyskupe Žemaičių Baublys buvęs Dievaičiu Šendien kloupes prieš Jus*" (Juknius K., 1987).

L. Avižonis K., 1927, 35-36 (Abu ąžuolai buvo laikomi žmonių didelėj pagarboj); Juknius K., 1987, 8; Juzumas V., 1994, 93; Kviklys B., 1991, 4/173-174; Lasickis J., 1969, 21; Skrodenis S., 1986; Skrodenis S., 1994, 312-315.

467. AKMUO BOBA, pastatyta prie Baublių; iš kurios vietovės perkelta, nežinoma. Akmuo - melsvas granitas, 57 cm pl. prie pagrindo ir 29 cm viršuje, h = 95 cm. Viršuje - vėliau pricementuotas akmenėlis. Akmuo panašus į vadinamuosius žemaičių stabakūlius.

L. LAM, 106; PA, 77 (Nr.169).

Pav. 389. Bijotų Baublių muziejaus "Boba". Aut. nuotr., 1992

468. AKMUO (trinamųjų girnų apatinė dalis ?). Baublio muziejuje buvo padėtas akmuo su dideliu įdubimu. Akmuo perkeltas prie Baublių nuo kalno, kuriame senovėje buvo bažnyčia. 1823 m. Loboika apie "akmeninę geldą" rašė, kad ji buvo paimta nuo kalno, ant kurio buvo stabmeldžių aukuro pamatai (LAM). PADAV. Akmuo buvo naudojamas senojo tikėjimo reikmėms (Kviklys B., 1991).

L. KVIKLYS B., 1991, 4/173-174 (AKMUO SU "IŠKALTU VIDURIU, RASTAS PRIE VIENOS BUVUSIOS BAŽNYČIOS"); LAM, 106; PA, 34.

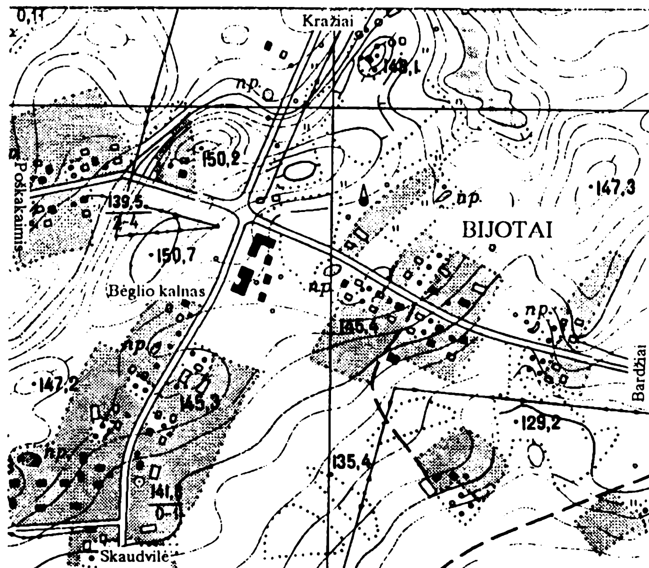
469. AKMENINĖ STATULA. Volmero, senienų mėgėjo, sode nurodoma akmeninė statula, laikoma pagonių dievo atvaizdu.

L. ПОКРОВСКИЙ Ф.В., 1899, 150.

470. BĖGLIO KALNAS. Ant kalno dabar pastatyta Bijotų mokykla. PADAV. A. Ant kalno plakdavo baudžiauninkus, o nuplaktiems liepdavo bėgti į pakalnę. Prieš plakdami ponai baudžiauninkus uždarydavo pastate, kur šiandien stovi Baubliai. Ten uždarytieji, sakoma, verkdavo, raudodavo (Juknius K., 1987). B. Ant Bėglio kalno buvo bažnyčia, kuri vieną naktį "pamažu

Pav. 390. Bijotų Bėglio kalnas. Aut. nuotr., 1996

Pav. 391. Bijotų Bėglio kalnas

nuslinko" į *kūdrą* kalno papėdėje, ir jos neliko nė žymės (LTR 2273/35).

Š. LTR 2273/35. L. JUKNIUS K., 1987, 8.

BILIONIAI
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

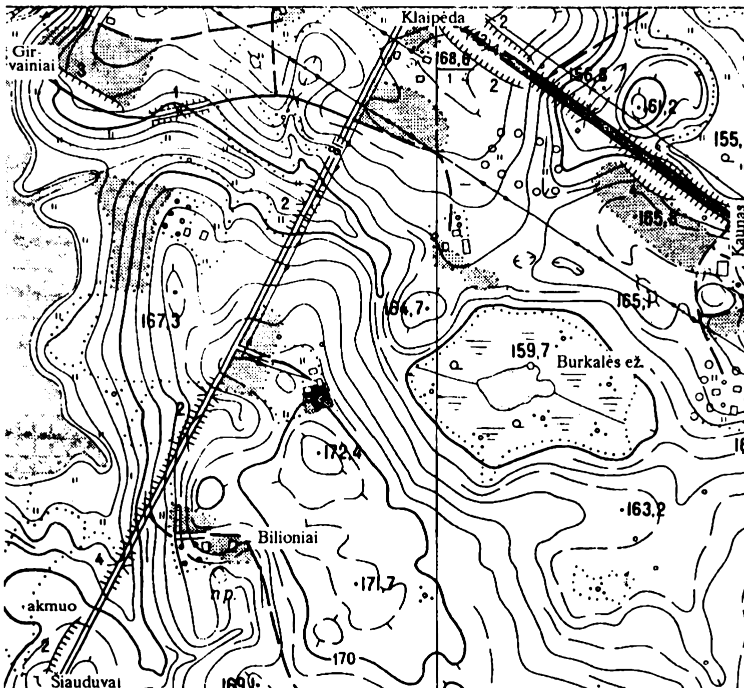
471. PIEVA PERKŪNO PJAUNIS. Vieta nežinoma. 3 ha ploto.

Š. VK, 1985.

472. AKMUO su VELNIO PĖDOMIS buvo per 500 m į PV nuo senojo Žemaičių plento, apie 45 m į PR nuo kelio Bilioniai-Pykaičiai, apie 150 m į PV nuo B.Petkevičiaus sodybos, bevardžio, baigiančio išdžiūti upelio dugne. Po melioracijos akmuo atsidūrė netolimo miškelio (100 m į V nuo kelio Bilioniai-Pykaičiai) pakraštyje. Akm. - rausvas granitas, apskaldytas, žiūrint iš viršaus - trapecijos formos, nuolaidžiais kraštais; 3,3 m ilg. (ŠR-PV), 2,3 m pl. (ŠR) ir 1,4 m (PV), h= 1,4. Akmens R gale buvo įdubimas, primenantis bato su kulnu formą. Ši

Pav. 392. Bilionių akmuo. A. Kubilo nuotr., 1963

Pav. 393. Bilionių akmuo su pėdomis, Burkalės ežerėlis

Pav. 394. Bilionių akmens "pėda". A. Kubilo nuotr., 1963

Pav. 395. Bilionių akmens "pėdos". A. Kubilo nuotr., 1963

"pėda" buvo 27 cm ilg., plačiausioje vietoje - 10 cm pl., o pats "kulnas" - 9 cm ir apie 4 cm gylio. "Pėda" pirštais atgręžta į V, tačiau neaišku, ar tai kairės, ar dešinės kojos atspaudas. Š akmens gale buvo du vienas šalia kito įdubimai, kuriuos skyrė 5 cm tarpas. Arčiau akmens krašto buvęs įdubimas priminė kairės kojos pėdsaką labai smailu kulnu. Ši "pėda" buvo 19 cm ilg., plačiausioje vietoje - iki 4,5 cm pl., 4 cm gylio. Antroji - dešinės kojos pėda buvo su 2 kraštinių pirštų formos pagilėjimais, savo pavidalu ji priminė 23,5 cm ilg., 8 cm pl., 4 cm gylio skeltanagio pėdą. Abiejų "pėdų" pirštai buvo jau nuolaidėjančioje akmens dalyje. Akmens paviršius su pėda (ar visomis ? - V.V.) nuskeltas (Statkevičius V., 1986). PADAV. Velniai važiavo į vestuvių puotą, su savim ant ratukų vežėsi šį akmenį. Jų ratukai sugriuvo, akmuo nusirito, o velniai ėmė ant akmens šokti ir linksmintis. Taip jie įmynė ir "pėdas". (Kiti sakydavo, kad velniai čia "balevodava, šokdava, ir jų pėdas pasilika").

Š. 1977 M. LII ŽV., AS 499/3; 1977 M. V.STATKEVIČIUS ŽV., AS 923/52; STATKEVIČIUS V., 1986, 3.

473. ŠVEDKALNIS, ŠVENTKALNIS (*piliakalnis Ar-1042*). PADAV. "*Seniau vadinuos ne Šviedkalnis, bet Šventkalnis. Tėn onksčiau liob aukas degins. Paskou šviedie užjiemė tun kalna unt vėršaus pėlė pasėstatė*" (pasak. A.Straukienė, g.1893, Gulbių k. Užr.1958 - VUB F213-18/26).

Š. VUB F213-18/26. L. LITUANICA,

Pav. 396. Bilionių piliakalnis. Aut. nuotr., 1996

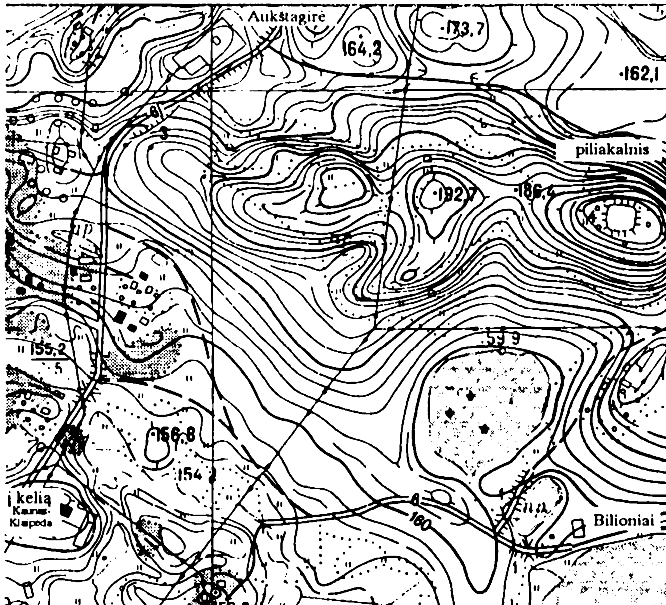
1923, 110-111 (Swentkalnis, gora niby szwedska nad Bilonami); Statkevičius V., 1994, 283 (Šventkalnis).

474. EŽERĖLIS BURKALĖ - per 500 m į PR nuo Žemaičių plento ir kelio Bilioniai-Pykaitaliai sankryžos, apie 300 m į P nuo Žemaičių plento, už V.Macijausko sodybos. Ežerėlis telkšo maždaug 1,5 ha ploto daubelėje, yra 50-60 m skr. Padav. A. Besitraukdami iš Bilionių švedai čia įmetė savo karaliaus auksinį staliuką ir dvi aukso kėdes (Kviklys B., 1991; arba - dvi skrynias aukso). Kitų manymu, švedai turėjo 12 auksinių kėdžių, auksinių indų, kuriuos surišę į krūvą ir bėgdami įmetę į Bučkalę (LŽV). B. Ežerėlis neturi dugno, metus į jį akmenį, pusvalandį burbuliuos. Kartą žvejai įleido žuvį su užkabinta spyna (?) ant uodegos. Po kurio laiko žuvį sugavo Lūksto ežere (VUB F213-18/21). Maždaug per 1 km į Š - Bilionių piliakalnis (*Ar-1042*).

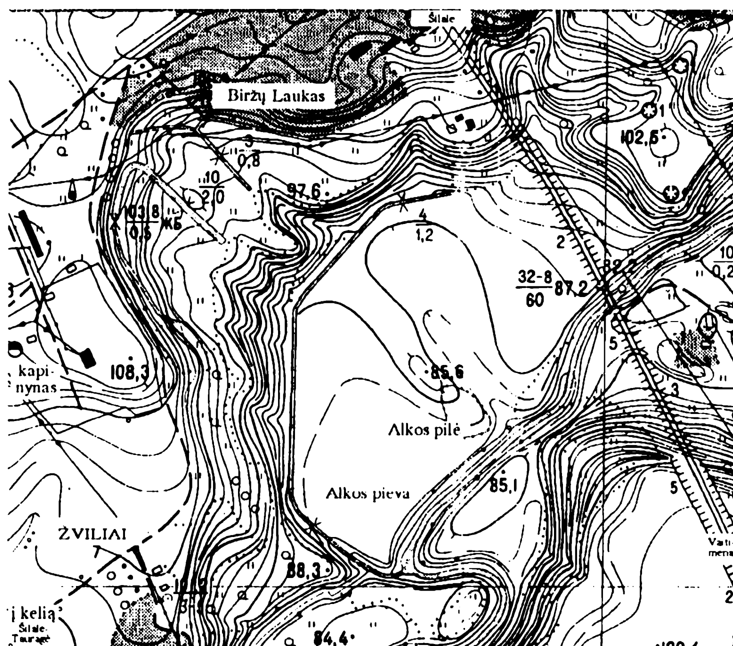
Š. 1976 m. V.Statkevičius žv., AS 920/102. LTR 2273/40; LŽV (J. Prialgauskas, 1935); Statkevičius V., 1987, 7; VUB F213-18/21. L. Kviklys B., 1991, 4/184-185(Kalno, vadinamo Švedkalniu, papėdėje-gilus ežerėlis - netiksliai); Statkevičius V., 1994, 283.

BIRŽŲ LAUKAS
(ŠILALĖS SENIŪNIJA)

475. ALKOS PILĖ, PILĖ (*piliakalnis Ar-1024*). Padav. A. Kalnas supiltas įvedant Žemaitijoje krikščionybę pagal kunigų paliepimą pagoniškosios šventvietės vietoje tam, kad

Pav. 397. Bilionių piliakalnis

Pav. 398. Biržų lauko Alkos pilė, Alkos pieva

Pav. 399. Biržų Lauko Alkos pieva ir Pilė (kairėje). Aut. nuotr., 1994

žmonės apie tai neprisimintų (Покровский Ф.В , 1899). Senovėje pilėj buvo aukuras. Čia žemaičiai dievų garbei kūrenę šventąją ugnį, aukoję dievams aukas. Atsivėrė žemė, ir su dideliu ūžesiu aukuras nugrimzdo į pilies gelmes (pasak. V.Lukoševičius, g.1889, Biržų lauko k. Užr.1939 - Statkevičius V., 1987). B. Biržų Lauko Pilėje buvo bažnyčia, kurią pastatę švedai; švedai pagonys čia meldėsi, o išsikraustydami iš Lietuvos, ir iš Biržų Lauko Pilies savo auksinius ir sidabrinius dievaičius paslėpė giliai į žemę. Po švedų išėjimo atsivėrė žemė, ir su dideliu trenksmu į žemės gelmes bažnyčia nugrimzdo (pasak. J.Baužienė, g.1876, Žvilių k. Užr.1941 - Statkevičius V., 1987). C. Pasakojama, kad vienas senelis sapnavęs, jog Biržų Lauko Pilies turtus iškasiąs tik senovės žynių giminės žmogus (pasak. J.Pratašienė, g.1868, Žvilių k. Užr.1941 - Statkevičius V., 1987). D. Kažkoks Druktenis ganė arklius, ir čia jam pasirodė dūšia. Dūšia sakė: "Lipk ir kask kalną. Atrasi 12 "balvonų", po to neilgai gyvensi, bet laimingai, o ir mane išgelbėsi". Bekasant "balvonus", Druktenį ištikęs stabas, ir niekas daugiau jo nematė (LŽV). Alkos pilę supa *Alkos pieva,* maždaug 4 ha ploto. Apie 800 m į V -

Žvilių kapinynas (*Ar-1028*), kur rasta III-IV a., VII-VIII a., X-XI a. kapų.

Š. LŽV (N. Lirgamerienė, 1935); Statkevičius V., 1987, 12-20; Statkevičius V., 1990, 10; VAK 54/15-19; VK, 1969(Alkos pievos, 14 ha ploto). L. Statkevičius V., 1994, 278-279; Покровский Ф.В., 1899, 145.

BUČAI
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

476. AKMUO. Šliapo sodyboje. Akm. - 4,3 m ilg., 3 m pl., h= 1,5 m. Padav. Sakoma, kad prie akmens buvo meldžiamasi, aukojamos aukos.

Š. Statkevičius V., 1986, 3 (Nr.6).

BURBIŠKIAI
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

477. MERGAKALNIS, PANŲ, BOBŲ KALNAS. Vieta nežinoma.

Š. Apulskienė V., 1994, 9.

DAPKIŠKĖ
(PAJŪRIO SENIŪNIJA)

478. GARBKALNIS. L.Kšivickio juodraščiuose (KVDM), rašant apie Pajūriškių kaimą, pažymėta, jog piliakalnis ten esąs *"šalia švento Garbkalnio"*. 1964 m. LII ekspedicija šią žinią siejo su Dapkiškės kaimu. Garbkalnio vieta nežinoma.

Š. 1964 m. LII žv., AS 203/41.

DARGALIAI
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

479a. AKMENYS. Prie kelio Šiauduva-Dargaliai, P "Pipiro trakos" pusėje, šalia žvyrduobės guli keli stambūs akmenys. Padav. Čia ant kalvelės, tarp Pipiro sodybos ir Dargalių keliuko, apie 800 m į Š nuo Kapų kalno, stovėjo Laukuvos bažnyčia. Kartą naktį velniai norėjo tą bažnyčią sudaužyti; susirinko jų didelis būrys, nešė akmenis ir mėtė, bet nepataikė. Pragydo gaidžiai, ir velniai išsilakstė. Vyriausiasis bebėgdamas kai spyrė, tai bažnyčia subyrėjo.

Š. Statkevičius V., 1986, 4 (Nr.8).

479b. AKMUO - apie 100 m nuo kaimo kapinaičių, ant Jėrubyno up. kairiojo kranto. Padav. A. Prie akmens žmonės melsdavosi. B. Šio didelio akmens Velnias nepakėlė, kai norėjo sudaužyti bažnyčią prie "Pipiro trakos". Čia klaidindavo.

Š. Statkevičius V., 1986, 5 (Nr.9).

DIDKIEMIS
(ŠILALĖS SENIŪNIJA)

480. AUŠRUPIS - Jūros up. kairysis intakas. Padav. Tretiesiems gaidžiams užgydus, visas upelis nušvinta, nes jau aušta Aušrelė.

Š. Statkevičius V., 1990, 26.

481. AKMUO su PĖDA - į P nuo Didkiemio, netoli nuo Žiurgžmočio up. (kairysis Jūros intakas) žiočių, jo dešiniajame krante.

Š. Statkevičius V., 1986 (Nr.10).

DRIEŽAI
(UPYNOS SENIŪNIA)

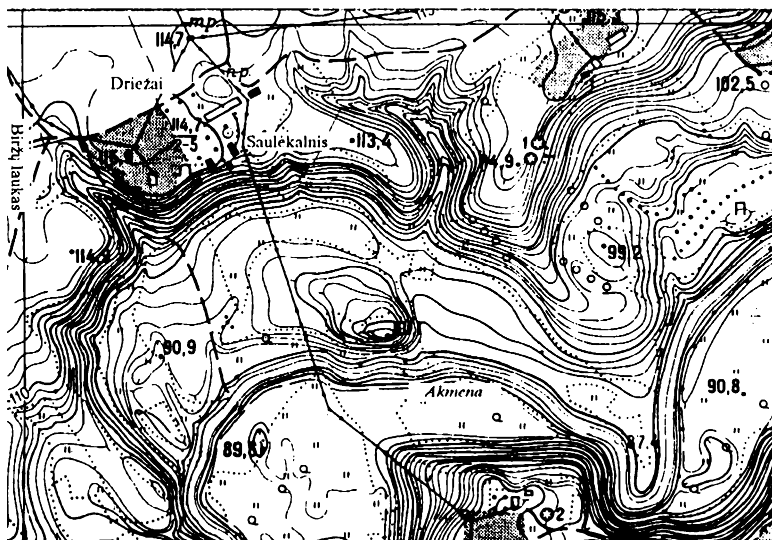
482. SAULĖKALNIS - į Š nuo Akmenos upės dešiniojo kranto, apie 200 m į PR nuo Daukilo sodybos. Kalva - Akmenos slėnio aukštumos kraštas (maždaug 130x60 m dydžio), iš Š ir R jį juosia gilios daubos. Atrodo, kad seniau Saulėkalnis buvo status Akmenos krantas. Padav. Per Saulės užtemimą kaimo žmonės, keldami triukšmą, bėgdavo ant šio kalno (šūkaudami, žvangindami), stengdamiesi greičiau nuvyti "Saulės užgrobėją". Kada Saulė teka, jos spinduliai pirmiausia apšviečia šį kalną, kada leidžiasi - Saulė šį kalną palieka paskutinį. "*Vykdant Dryžų kaimo gyventojų apklausą, daugumas patvirtino, kad Dryžų Saulėkalnis senovėje buvo laikomas šventa vieta ir kad įvairiausiomis progomis ten rinkdavosi pasilinksminti ar šiaip pabendrauti*" (V.S.). Čia žmonės rinkdavosi švęsti Joninių šventės.

Š. Statkevičius V., 1990, 25 (Dryžiai); VK, 1982 (Dryžiai; Saulėgrąžos kalnas); VK, 1982 (Dryžiai; Saulėkalnis); V.S.

DROBŪKŠTALIAI
(ŠILALĖS SENIŪNIJA)

483. DAUBA. Kaime, kalnelio viršuje, duobė "kaip kad pamatas namo", apie kurią pasakojamas padavimas. Padav. Čia buvo karčema. Velykų rytą, kada visi žmonės ėjo į prisikėlimą, ten girtavo. Kai žmonės ėjo aplink bažnyčią su procesija, karčemoje girtuokliai, pasiėmę stikliukus, ėjo skambindami ir keikdamiesi aplink karčemą. Tada visi jie su karčema įsmuko žemėn, atsirado duobė.

Š. LTR 2077/474.

Pav. 400 Driežų Saulėkalnis

DVARIŠKIAI
(UPYNOS SENIŪNIJA)

484a. ŠVENTGIRIS buvo į V nuo kelio Upyna-Varsėdžiai nedidelis miškelis. Melioratoriai sunaikino, jo vietoje liko ariama dirva. PADAV. Senovėje žmonės čia eidavo melstis (Čilvinaitė M., 1972). Upynos gyventojai dar šiame amžiuje eidavo į miškelį pasivaikščioti.

Š. STATKEVIČIUS V., 1990, 19; L. ČILVINAITĖ M., 1972; JUKNIUS K., 1988 (PAZIMKELIO K.).

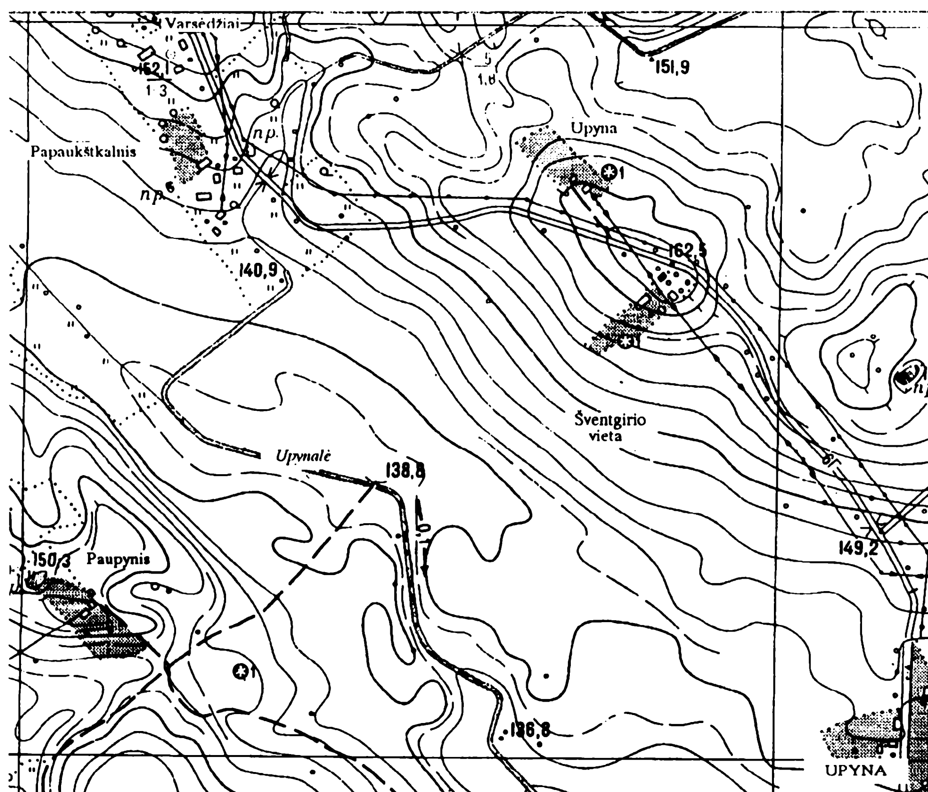
484b. AKMUO su KARVĖS PĖDA gulėjo Šventgiryje. Tai buvo didelis akmuo su karvės "pėda". Melioratoriai užkasė žemėse.

L. JUKNIUS K., 1988 (PAZIMKELIO KM.).

DŽIAUGĖNAI
(PAJŪRIO SENIŪNIJA)

485. AKMUO su ŽMOGAUS PĖDA buvo matomas apie 500 m į Š nuo kelio Šilalė-Pajūris, už aukščiausios kaimo kalvos lomoje. Dabar užstumdytas žemėmis. Akmenyje buvo iškalta žmogaus pėda.

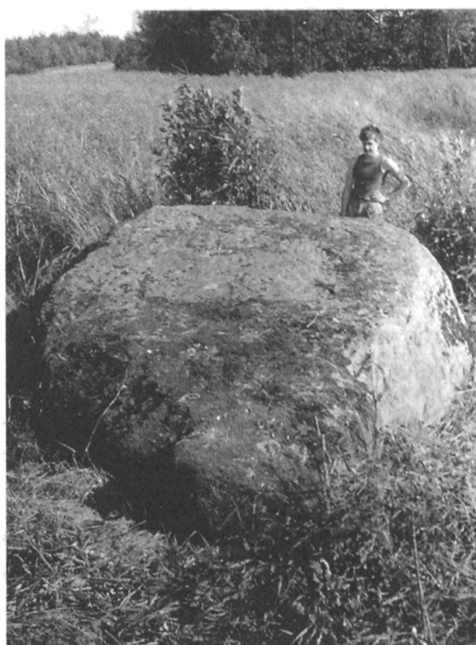
Š. STATKEVIČIUS V., 1986, 6 (NR.11); L. JUKNIUS K., 1988.

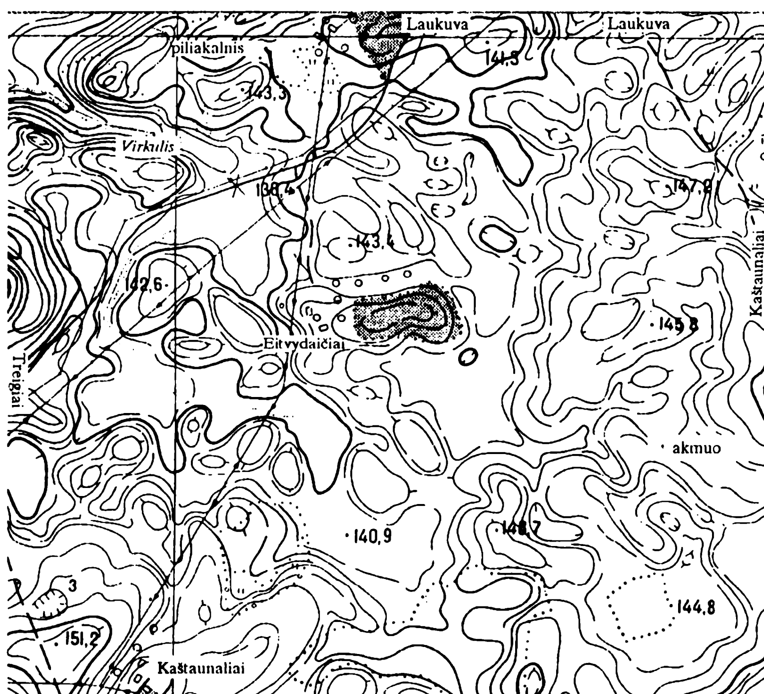
Pav. 401. Dvariškių (Upynos) Šventgirio buvusi vieta

EITVYDAIČIAI
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

486. AKMUO - per 600 m nuo kelio Laukuva-Treigiai, 350 m į PR nuo A.Bučnio sodybos, šlapioje pievoje, kurioje prasideda bevardis Lokaušo intakas. Akm. - rausvas granitas, beveik lygiašonio trikampio pavidalo, smailiuoju kampu nukrypęs į ŠV. Akm. - 5,1x3,4-4,15 dydžio, h=1,6 m virš žemės paviršiaus (kasant prie akmens duobę, jo apačia nepasiekta ir 2 m gylyje). ŠR akmens viršutinės plokštumos dalyje yra į kairiosios žmogaus pėdos atspaudą panaši įduba, vadinama Velnio pėda. PR akmens gale yra ženklai V41 (ar U41, 1141). Skaičių XX a. pradžioje žmonės dar nebuvo pastebėję. PADAV. Naktimis ant akmens pasirodo žiburinis. Buvo kalbama, kad

Pav. 402. Eitvydaičių akmuo. Aut. nuotr., 1991

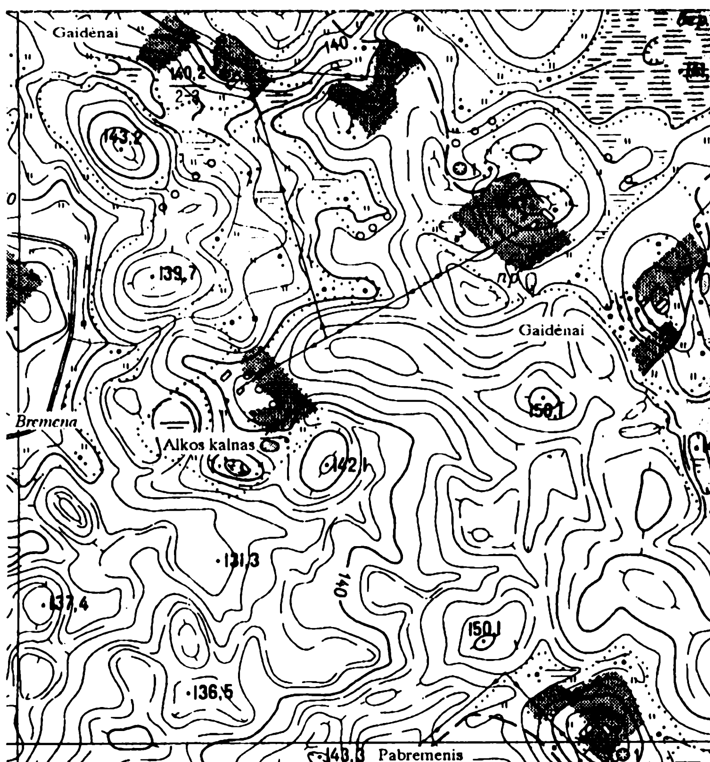
Pav. 403. Treigių piliakalnis, Eitvydaičių akmuo

čia yra pinigų lobis (pakastas ?). Akmuo laikomas "aukso slėpykla". Vietos žmonės pasakojo, kad, kasinėdami akmens Š pusėje, radę anglių ir puodynių šukių su "kažkokiais įrašais". Akmuo - apie 1 km į PR nuo Treigių piliakalnio (*Ar-1049*).

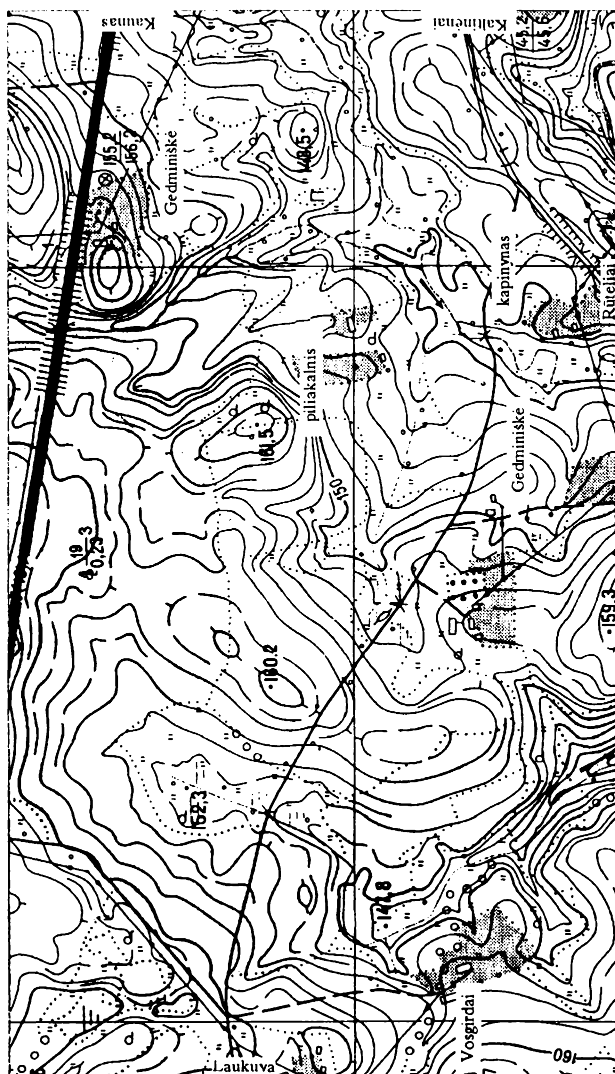
Š. 1975 M. V.STATKEVIČIUS ŽV., AS 919/81; 1977 M. V.STATKEVIČIUS ŽV., AS 923/54-55; STATKEVIČIUS V., 1986, 6-7 (NR.12).

GAIDĖNAI
(UPYNOS SENIŪNIJA)

487. KALNAS ALKA - per 1,3 km į R nuo kelio Obelynas-Varsėdžiai, apie 1 km į Š nuo kelio Obelynas-Upyna, apie 70 m į P nuo K.Gudausko sodybos. Iš PV, V kalvelę juosia bevardis upeliukas. Kalnelis nedidelis, pailgas, apie 30x25 m dydžio, nuolaidžiais šlaitais, V dalyje šlaitai - apie 7 m aukščio. PADAV. A. "*Seni žmonys šnekėji, ka pirmąjį nedėldynį, kumet visi java būdava nū laukų suvežti, kaima žmonys susedava unt Alkas kalnas, sūdegydava Perkūnų gaidį, padėkodava už gerą derlių. Po to čia linksmindavos, šokdava, dainiūdava pry lauža švysos*" (pasak. P.Kvederys, g.1902, Nauj. Obelyno k. Užr.V.Statkevičius, 1986). B. Buvo sakoma, kad po Joninių, kada trečią kartą užgiedodavo gaidžiai, išlakstydavo visos piktos dvasios, iš

Pav. 404. Gaidėnų Alkos kalnas

Pav. 405. Gedminiškės piliakalnis

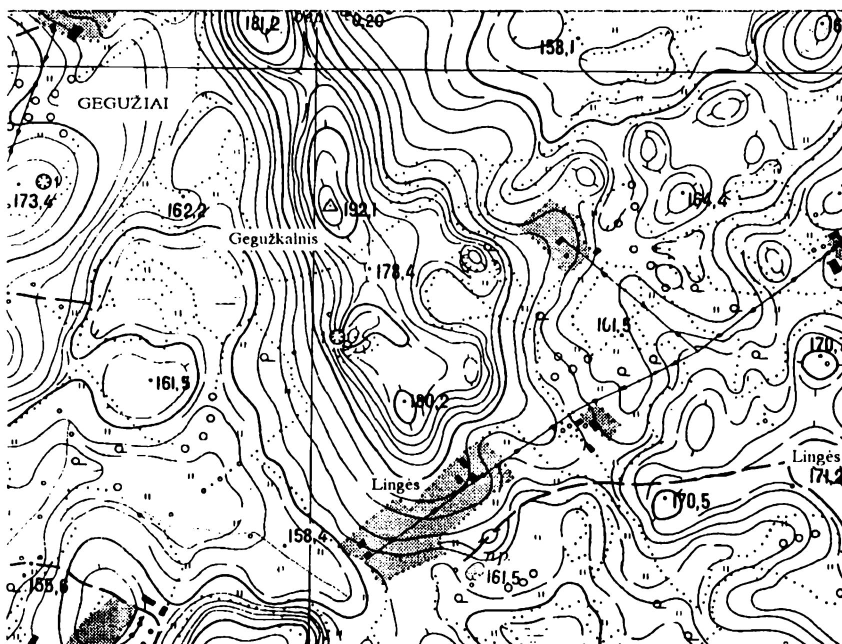
Alkos kalno išeidavusios trys jaunos "mergikes" ir laužydavusios nuo beržėlių sausas šakas ugniai užkurti, bet joms nesisekė, "piktos dvasios" būdavo pavogusios jų titnagus ir skiltuvus. Kuomet mergelės negalėdavo ugnies užkurti, sulįsdavo atgal į kalną raudodamos (pasak. P.Kuizinas, Prano, g.1905, Pabrėmenio k. Užr.V.Statkevičius, 1976). C. Alkos kalnas yra supiltas, čia stovėjusi bažnyčia (LŽV). D. Ant Alkos kalno anksčiau buvusi šventykla - kol žemaičiai buvę nekrikštyti. Po krikšto bažnyčia buvo pastatyta kapeliuose šalia V.Bambalo sodybos (pasak.V.Bambalas, Gaidėnų k. Užr. V.Statkevičius, 1976). Senų senovėje ant kalno buvo bažnyčia, o kai naują bažnyčią pastatė Varsėdžiuose, šitoji sunyko.

Š. 1976 m. V.Statkevičius žv., AS 920/51; 1977 m. LII žv., AS 499/21; LŽV (J. Keleris, 1935?); Statkevičius V., 1990, 15.

GEDMINIŠKĖ (KALTINĖNŲ SENIŪNIJA)

488. RAGANOS KALNAS, RAGANĖ (*piliakalnis Av-1921*). Padav. A. Ant kalno gyvenusios raganos, jeigu kas bandydavo ant kalno lipti, tai jos pasiversdavo žalčiu, rupūže arba žiurke (Statkevičius V., 1990). B. Čia raganos sulėkdavo mokytis visokių kerėjimų. Apie akmeninius kirvelius, kurių randama ant kalno, buvo sakoma, kad tai raganų kulkos, kuriomis jos šaudydavo, jeigu ant ko supykdavo (Statkevičius V., 1990).

Š. 1976 m. V. Statkevičius žv., AS 920/17; LŽV (P. Krikščiukaitis, 1935); Statkevičius V., 1990, 30; VAK 49/280 (Raguvija), 294(Pilių). L. Statkevičius V., 1994, 282.

Pav. 406. Gegužių piliakalnis

GEGUŽIAI
(UPYNOS SENIŪNIJA)

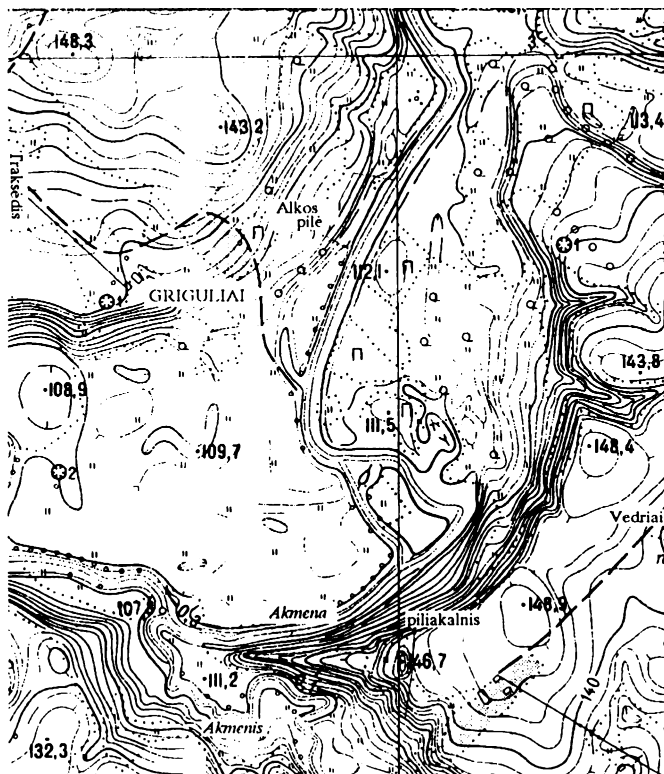
489. GEGUŽKALNIS (*piliakalnis Ar-1076*). PADAV. Ant kalno likusius kažkokio pastato pamatus žmonės laiko pagoniškos šventyklos liekanomis (Покровский Ф.В., 1899). "*Senovėje žmonės garbinę kaipo dievaitį*" (VAK). "Tame kalne buvusi senovės lietuvių maldykla, lietuviai kūrendavę ugnį" (LŽV). Ant kalno stovėjo bažnyčia, bet Dievas už nuodėmes vieną sekmadienį kalną atvėręs, ir šis visą beeinančią procesiją prarijęs. Atsigulus šventadienį, 12 valandą, kalne galima išgirsti varpų ir skambučių skambėjimą. Metus į skylę ant kalno akmenuką, jis atsimušdavo į bažnyčios bokštą (Statkevičius V., 1987).

Š. LŽV (T. BERNOTAITĖ, 1935); STATKEVIČIUS V., 1987, 25; VAK 51/88. L. KVIKLYS B., 1991, 4, 176-177; STATKEVIČIUS V., 1994, 287; ПОКРОВСКИЙ Ф.В., 1899, 146.

GIMBŪČIAI
(UPYNOS SENIŪNIJA)

490. VIETOVĖ ALKAS. 1602 m. dokumente minima Alko vietovė (miškelis ?). Kaime į PV nuo Kaušų, kur yra Aušrinės kalnas, augo šventi ąžuolai (Nr.516).

L. JABLONSKIS K., 1941, 138.

Pav. 407. Grigulių Alkos pilė, Vedrių piliakalnis

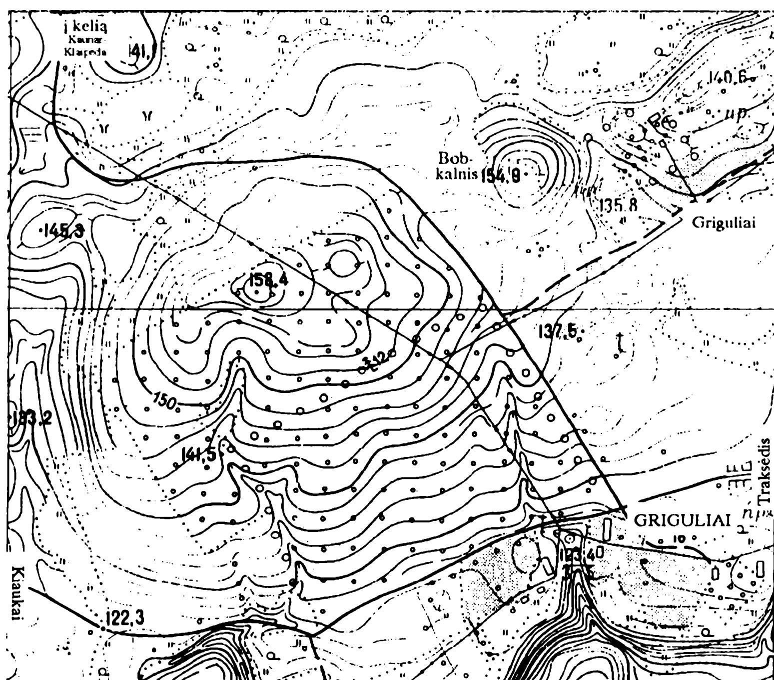
GRIGULIAI
(UPYNOS SENIŪNIJA)

491. KALNAS ALKA (buvo *alkakalnis Ar-1030;* dabar *alkakalnis 1993 m. la 01-8-292*) - dešiniajame Akmenos up. krante, apie 250 m į P nuo buv. Traksėdžio malūno, Akmenos ir Vaksupės up. santakoje, apie 400 m į ŠR nuo Čėsnų sodybos. PADAV. Vėlai vakare iš Alkos kalno išeidavusios dvi mergelės baltais drabužiais, nusileisdavusios į Akmeną praustis. Pasirodžius liepsnelėms, jos leisdavusios bėgti (pasak.O.Balčienė, g.1897, Bytlaukio k. Užr.V.Statkevičius 1977). *"Unt Traksėdžia Alkas senovė melsdavos, ka Perkūns trenktų į atėjūnus, kai any norėdavau užkariauti Vedrių pilę. Kap cara kariūmeni ateji, susirinka daug žmonių unt Alkas i pradėji šaukti: "Perkūne, dievaiti, namušk žemaiti, mušk gudą kap šunį rudą"* (pasak. B.Jurgilas, g.1918, Vedrių k. Užr.V.Statkevičius, 1978). Į Š nuo Alkos kalno, Traksėdyje randama ietigalių, žalvarinių dirbinių. 500 m į P - Vedrių piliakalnis ir sen.gyvenvietė (*Ar-1052*).

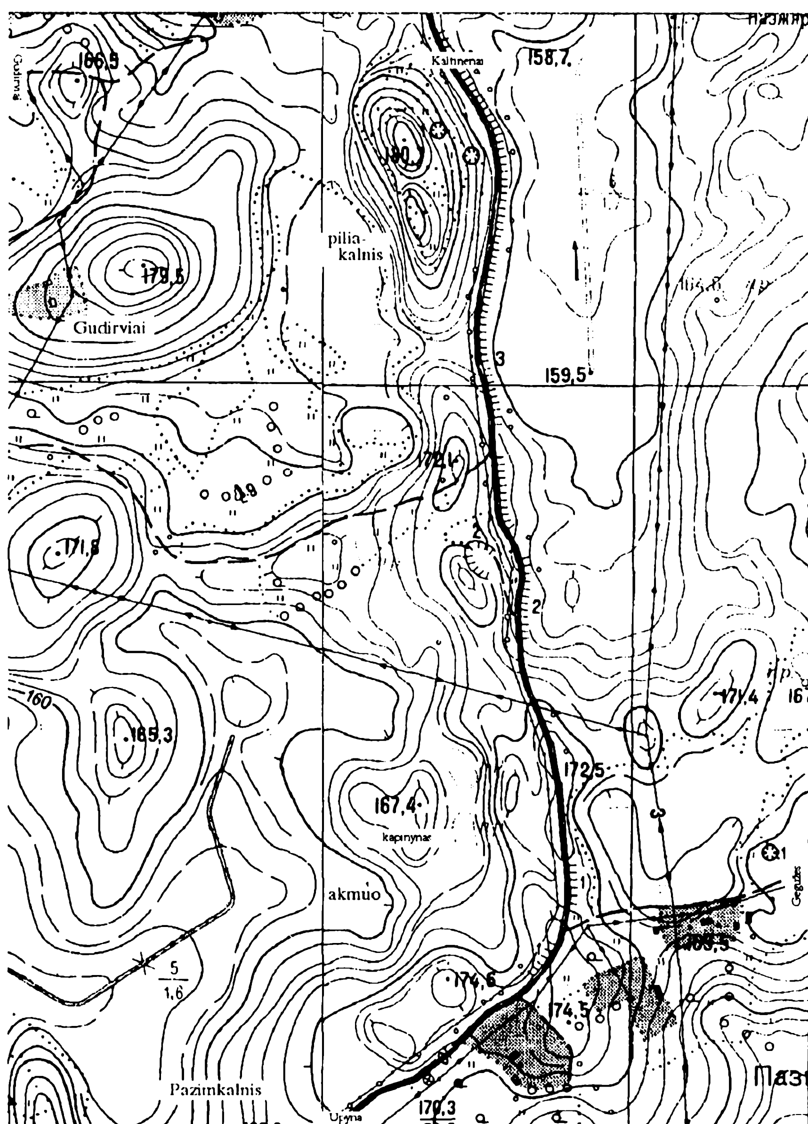
Š. V.S.; STATKEVIČIUS V., 1990, 11.

492. BOBKALNIS, BUBKALNIS - per 800 m į Š nuo Akmenos upės, prie kelio Bytlaukis-Griguliai. Kalva aukščiausia apylinkėse. Apie 10 ha ploto. PADAV. Čia per karus slėpdavosi moterys ("bobos"). Kitų teigimu, bobos ant kalno melsdavosi (1976, V.Statkevičius). Ant kalno rasta ietigalių.

Š. 1976 M. V.STATKEVIČIUS ŽV., AS 920/10-12; 1977 M. V.STATKEVIČIUS ŽV., AS 923/69-70 (BUBKALNIS); LŽV (J. KELERIS, 1935?); STATKEVIČIUS V., 1987, 95; VK, 1985.

Pav. 408. Grigulių Bobkalnis

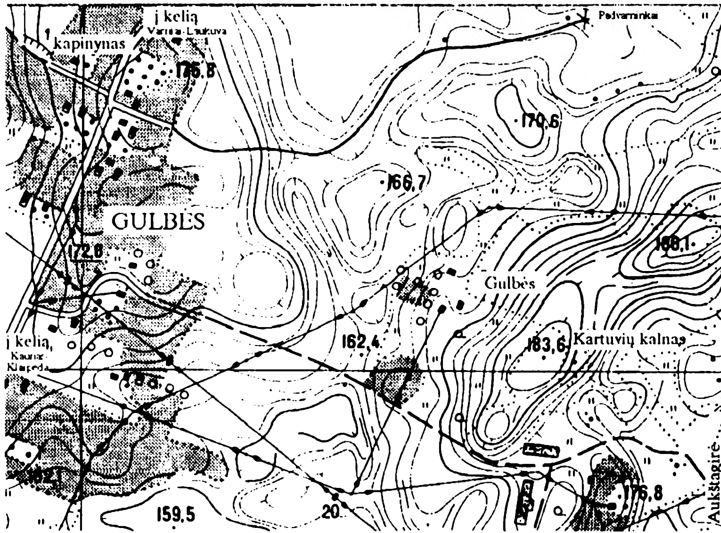

Pav. 409. Gudirvių akmens su pėda buvusi vieta

GUDIRVIAI
(UPYNOS SENIŪNIJA)

493. AKMUO su JĖZAUS PĖDA gulėjo laukuose į PR nuo Gudirvių kapinyno (*AV-2009*). Prasidėjus melioracijai, akmenį į savo sodybą perkėlė K. Lovčikas (Upynoje, Dariaus ir Girėno g-vė 3). Akm. - melsvas smulkiagrūdis granitas, plokščias, 1,35x 0,9 m dydžio, iki 48 cm aukščio. Prie pat akmens krašto yra dvi susijungiančios duobutės, laikomos Jėzaus Kristaus pėda. "Pėda" 17 cm ilg., 5,5-6 cm pl., 2 cm gylio. Mažesnioji iš dviejų "pėdos" duobučių 5 cm pl. grioveliu jungiasi su akmens kraštu. PADAV. Buvo sakoma, kad tai mažo Jėzuliuko pėdelė.

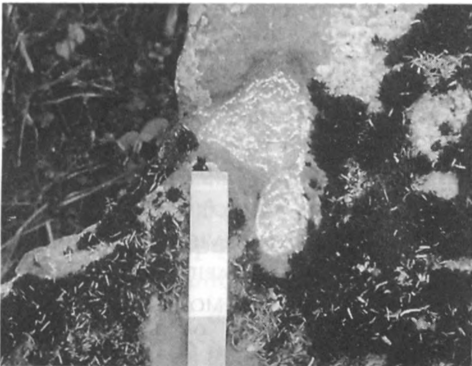
Š. V.V.

Pav. 410. Gulbių Kartuvių kalnas

Pav. 411.Gudirvių akmuo K. Lovčiko sodyboje. Aut. nuotr., 1996

Pav. 412. Gudirvių akmens "pėda". Aut. nuotr., 1996

GULBĖS
(KALTINĖNŲ SENIŪNIJA)

KALNAS LAUMĖ(?). Greičiausiai tas pats - Laumenų (Nr. 537).

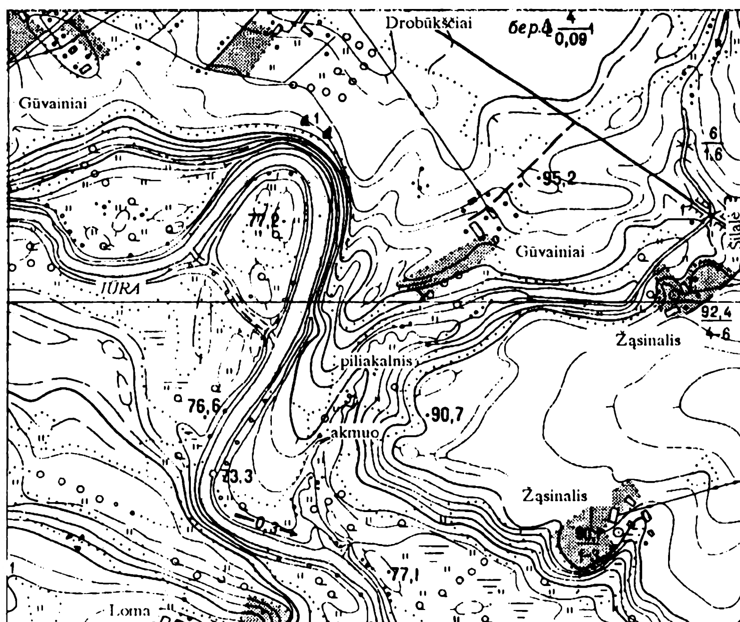
Š. Statkevičius V., 1990, 27.

494. KARTUVIŲ KALNAS - į PR nuo kaimo. Kalnas 100 m ilg. (ŠR-PV), 60 m pl. (viršuje), vid. statumo, iki 12 m aukščio šlaitais. Padav. Tai "teismo kalnas". Nuteistą žmogų čia atvarydavo ir pakardavo (LTR 3171/340).

Š. 1976 m. V.Statkevičius žv., AS 920/47; LTR 3171/340.

GŪVAINIAI
(ŠILALĖS SENIŪNIJA)

495. PILAVINIS, VELNIO AKMUO (*mitologinis akmuo la 1994 01-8-358*). Apie 500 m į PV nuo kelio Žąsinalis-Gūvainiai, 80 m į PR nuo Jūros up. kairiojo kranto, naujai

Pav. 413. Gūvainių Velnio akmuo

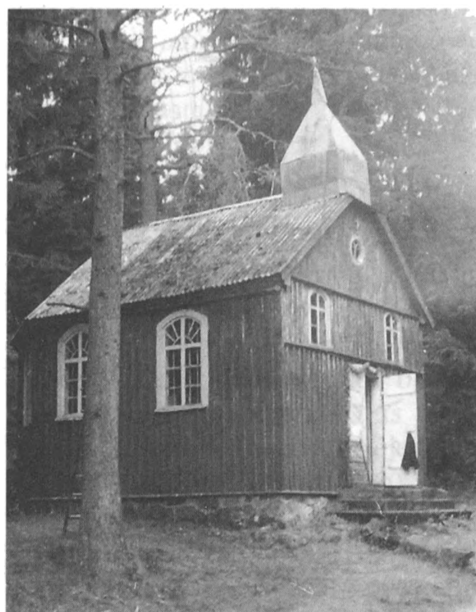
Pav. 414. Gūvainių akmuo. Aut. nuotr., 1995

išaiškinto Gūvainių piliakalnio, vad. Pile, PR papėdėje, 12 m į ŠV nuo bevardžio Jūros intako dešiniojo kranto. Akm. - pilkas smulkiagrūdis granitas, plokščiu paviršiumi, 116x97 cm dydžio, h= 40 cm. Plokščiajame akmens paviršiuje yra 2 įdubimai, žmonių laikomi "Velnio pėdomis". PV "pėdos" dydis - 21x12 cm, gylis - 4 cm, ŠR - atitinkamai 37x20 cm ir 9 cm. Akmuo vadinamas Pilaviniu. Padav. A. Po akmeniu gyvena nelabasis (Almonaitis V., 1994). B. Čia velniai "pilstydavo" pinigus. Vieta žmonių laikoma bauginančia, pro akmenį buvo bijoma ir praeiti (1994 m. LII).

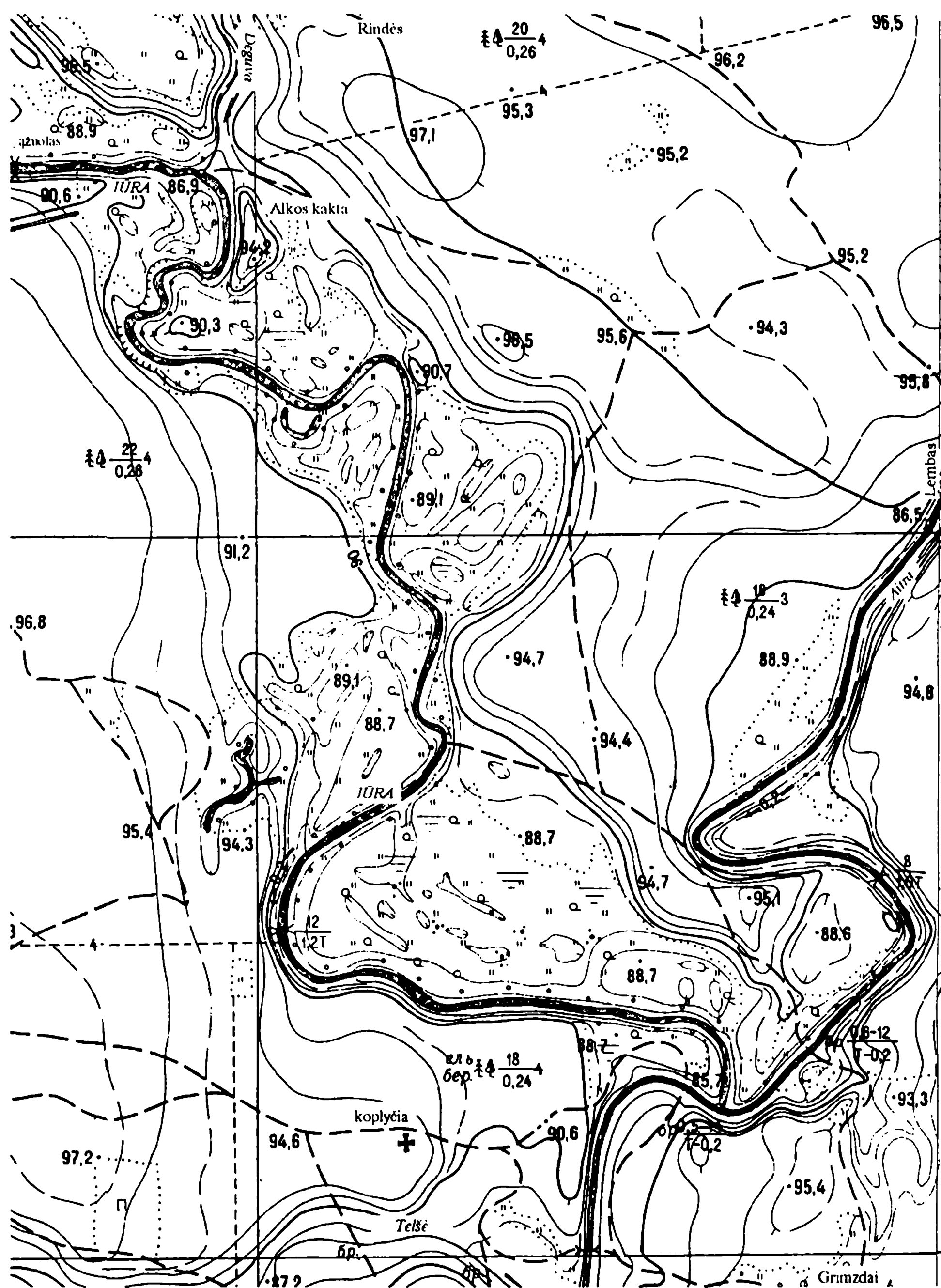
Š. 1975 m. V.Statkevičius žv., AS 919/ 74-75 (klaidingai, lankytas ne tas akmuo); 1977 m. LII žv., AS 499/18 (klaidingai, lankytas ne tas akmuo); 1994 m. LII žv., AS 2358/6-7; Statkevičius V., 1986, 8 (Nr.14; klaidingai - apie 300 m į R nuo Gūvainių k. spėjamo piliakalnio); Statkevičius V., 1987, 95. L. Almonaitis V., 1994, 43.

GVALDAI
(KVĖDARNOS SENIŪNIJA)

496. STEBUKLINGASIS AKMUO (buvo *mitologinis akmuo Ar-1035*) - į PV nuo Jūros ir Aitros upių santakos, apie 300 m į V nuo Jūros dešiniojo kranto, į Š nuo Telšės upelio, šalia miško kelio į Gvaldus, po vadinamąja Drungeliškių koplyčia. Akmens niekas nematė, bet teigiama jį esant - ant jo stovėjusi pirma nedidelė koplytėlė, kuri dabar pakliuvo į didesnės koplyčios vidų. PADAV. A. Ant akmens apsireiškė Kristus - buvo rasta Jėzaus Nazariečio skulptūra (ši skulptūra, daryta 1840 m., ir dabar yra virš akmens pastatytoje koplyčioje). Žmogus statulą nunešė į Kvėdarnos bažnyčią, bet po kurio laiko žiūri - ji vėl ant akmens. Kai ir trečią kartą tai pasikartojo, žmogus pastatė ant to akmens koplytėlę ir įdėjo į ją apsireiškusią statulą (Statkevičius V., 1986). B. Kazimierui Stankevičiui prisisapnavo Kristus, jis apsuko su lazda ratą ir paprašė pastatyti koplyčią tokio didumo, kaip apibrėžta. Tada Stankevičius ėjo per žmones, pasakodamas šį sapną ir rinko pinigus koplyčios statybai (1976, V.Statkevičius). C. Ūkininkas Viršila sapne ėjo per Jūros upę, ir upės viduryje jį sustabdė Dievo statula. Ji buvusi su erškėčio karūna ant galvos, grandine surištomis rankomis, raudonais drabužiais. Nejudindama lūpų statula tarė: "*Tegu dailidė padaro mano statulą tokią, kokią tu ją matai ir dar pastatysi man koplyčią*". Viršila pasakė, kad neturi iš ko koplyčią pastatyti, jam atsakė, nors ir iš kiečių, bet padaryt. Viršila statęs koplyčią dieną ir naktį, sakoma, jam po to buvo atlyginta: *jis turėjo visko, ko panorėjo.* Iš tolimiausių apylinkių ėmę plaukti į šią vietą žmonės, prašydami sveikatos (VUB F213-214/1). Kiti pasakoja, kad ėjusį per Jūros upę Viršilą sustabdė kažkoks balsas ir pareikalavo pastatyti koplyčią netoli šaltinio, tada Viršila pats turėsiąs visko, ko panorės (VUB F213-214/2). XX a. I pusėje virš pirmosios koplytėlės pastatyta didelė koplyčia. "*Jei skauda akys, reikia palikti veidrodį koplyčioje ir tada akys pagis. Jei skauda ranką ar koją, reikia tą vietą aprišti statulai su kaspinu*" (1969 m.; VUB F213-214/2). "*Nuo įvairių negalavimų galima išgyti, jei triskart apeisi keliais kolytėlę, apsirišęs sopančią vietą kaspinėliu ar užsidėjęs ant galvos medinį Jėzaus Nazariečio vainiką. Tuos kaspinėlius vėliau palikdavo koplyčioje. Be to,*

Pav. 415. Gvaldų miško Drungeliškių koplyčia. Aut. nuotr., 1987

Pav. 416. Lembo Alkos kakta, Lembo (Legų) ąžuolas, Gvaldų-Drungeliškių koplyčia

žmonės čia buvo sunešę daugybę įvairiausių veidrodžių, jų šukių - tai, rodos, auka, kad geriau matytum" (Almonaičiai J.ir V., 1991a). Pokario metais visi kaspinai bei veidrodžiai iš koplyčios buvo išnešti (ateistų ?), vagys pavogė statulėles, stebuklingąjį vainiką. Statulėlės atsirado, bet vainikas - ne. 20 m į P nuo Drungeliškių koplyčios trykšta *šaltinis*, laikomas stebuklingu, jo vandeniu žmonės gydosi ligas, nešasi vandens namo.

Š. 1976 M. V.STATKEVIČIUS ŽV., AS 920/ 100; LŽV (V. RAŠINSKIENĖ, 1937); STATKEVIČIUS V., 1986, 8 (NR.15); VUB F213-214: 1,2. L. ALMONAIČIAI J.IR V., 1991A, 14-15.

JAUNODAVA
(KALTINĖNŲ SENIŪNIJA)

497. AŠVYTĖS MIŠKAS (*ASSWIOTE*). XIV a. kryžiuočių kelių į Lietuvą aprašymuose minimas šventas miškas, vadinamas Asswiote: "Nuo Yžnės tilto iki šventojo miško, kuris vadinasi Asswyiote, 1,5 mylios" ("*Von Jensetilte bys czum heiligin walde, der heist Asswyiote, 1 1/2 Mile*") (1386 m.; kelias Nr.6), "nuo Yžnės tilto iki šventojo miško, vadinamo Asswyiote" ("*von Jensetilte czum heilgin walde, der heist Asswyiote*") (1386 m.; kelias Nr.7), "į Jaunodavos kraštą, kur yra šventas miškas ir upė" ("*czu Jonawdo dem lande, do lyt eyn heilig wald und eyn vlys*") (1395 m.; kelias Nr.18). Miško vardas dar minimas *Asswyiote, Asswoethe* (1387 m.), *Assweoten* (1393 m.) transkripcija. Pavadinimas sietinas su čia, pro Jaunodavą, tekančia Ašvija. Kryžiuočių kelių aprašymų komentarų autoriai klaidingai Ašvijos girią nukėlė į Užvenčio apylinkes (SRP). Vėliau tai kartoja ir kraštotyrininkas V.Rimkus (Rimkus V., 1975). Šventas miškas prie Ašvijos upės *Ašvytės girios* vardu menamas pasakojamosios tradicijos Pakalniškių kaime (Nr.555).

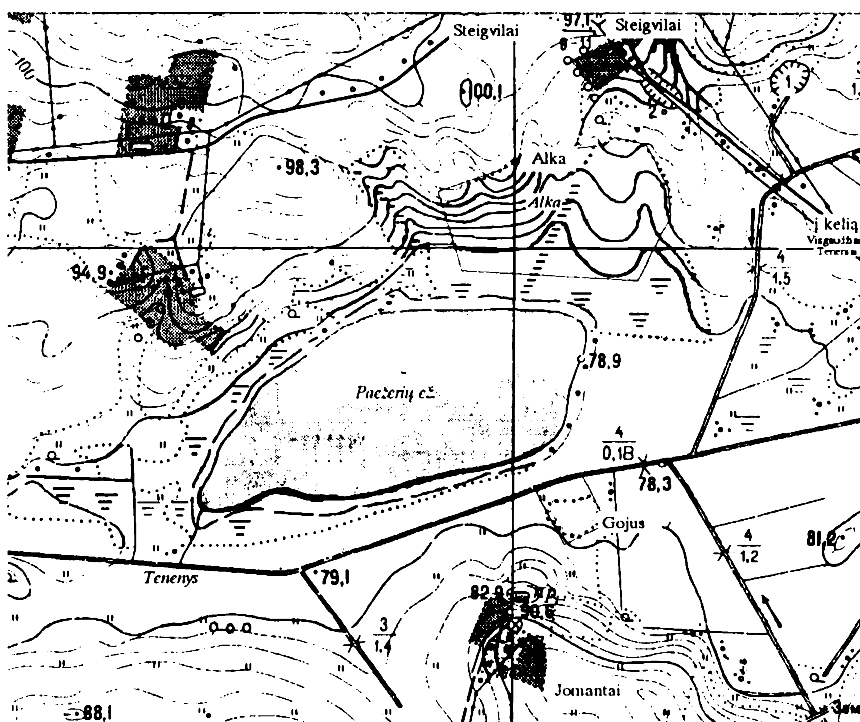
L. AL, 9 (NR.151); KRAŠTAS IR ŽMONĖS, 1983, 15; RIMKUS V., 1975, 106; SALYS A., 1930, 38; SRP, 2/665 (WEG NR.1, KOMENT.), 668 (WEG NR.6, KOMENT.), 669 (WEG NR.7, KOMENT.).

JOMANTAI
(PAJŪRIO SENIŪNIJA)

498. AKMUO - Jomantų ir Kusių k. riboje, 200 m į P nuo kelio Jomantai-Teneniai, Parganės miškelyje, prie Mockaus sodybos. Akm. - 1,5x1,5x1 m dydžio. Sakoma, kad tai - akmuo su Velnio pėda, nors jokios "pėdos" akmenyje nepastebėta.

Š. STATKEVIČIUS V., 1986, 8 (NR.17).

499. KALNAS GOJUS, GOJAUS PILIAKALNIS - per 500 m į V nuo "Šleiterių Pilalės", 80 m į P nuo Kupsčio ežero; kalva įsiterpusi į pelkėtą pievą, kuri seniau buvusi Kupsčio ežero dalis. Gojus buvo pusiasalis (greičiausiai P pusėje kalva susisiekė su aukštuma). Už 80 m į Š nuo Gojaus teka Tenenio upelis (išteka iš Kupsčio ežero). Kalva pailga, nuolaidžiais šlaitais, į ežero pusę apie 9 m aukščio. Kalvos viršūnė - ovalo formos (ištęsta R-V kryptimi), apie 35 m ilg., apie 10 m pl. P kalvos papėdėje

Pav. 417. Paežerio Alkos kalnas, Alkos upelis, Jomantų Gojus

Pav. 418. Jomantų Gojaus kalnas. V. Urbanavičiaus nuotr., 1977

buvo rasta žiestos keramikos šukių, puoštų horizontaliomis linijomis, banguotu ornamentu. 1977 m. Gojaus kalvą tyrinėjo V.Urbanavičius. P kalvos papėdėje, šalia numelioruotos pievos, dar velėnoje (10 cm gylyje) aptikta 70 cm skr. laužavietė. Laužo būta 15 cm gylio duobėje. Preparuojant duobę, rasta anglių, nuodėgulių, žiestų puodų šukių. Šukių taip pat buvo aptikta aplink laužavietę 10-25 cm gylyje. Tyrinėtojo V.Urbanavičiaus nuomone, Gojaus kalva galėjo būti aukų vieta. Apie 500 m į Š - Paežerio Alkos pilė (Nr.467a).

Š. 1977 m. LII žv., AS 499/16-17; 1977 m. V.Statkevičius žv., AS 923/19-21; 1977 m. V.Urbanavičius Tyr., AS 679/38-40; VAK 54/68-72,73(LŽV),75. L. Daugudis V., 1992, 70.

JUODAINIAI
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

Padav. Kaimo ir apylinkių kaimų žemės priklausė garsiam bajorui

Juodžiui ir jo giminei. Kryžiuočiai antpuolio metu Juodį nužudė, ir žmonės, radę jį negyvą, palaidojo. Palaikus sudegino ir palaidojo aukštame kalnelyje, dabar vadinamame Juodės kalnu.

L. Kėdavičius K., 1938, 410; Kudaba Č., 1972, Kviklys B., 1991, 4/204.

500a. SKRUZDIKALNIS, SKRUSTKALNIS, RŪSKALNIS - apie 100 m į V nuo kaimo kapelių, netoli Degėsynės pelkės. Padav. Buvo sakoma, kad Skruzdikalnis - šventa vieta, "ten žmonės melsdavosi ir šventą ugnį kūrendavo" (1975, V.Statkevičius). Netoliese, prie Degesynės pelkės, buvo rasti du akmeniniai kirveliai, anglių. 100 m į ŠR, Norbutiškės dauboje, buvo akmuo su arklio, karvės "pėdomis" (Nr.500b).

Š. 1975 m. V.Statkevičius žv., AS 919/136; LŽV (S.Norkaitytė, 1935).

500b. AKMUO su ARKLIO, KARVĖS PĖDOMIS buvo apie 100 m į ŠR nuo Skruzdikalnio, prie Juodainių kapinaičių, Norbutiškės dauboje. Suskaldė zimagorai, tiesdami Žemaičių plentą prieš Antrąjį pasaulinį karą. Manoma, kad jie čia rado turtų, "akmenyje buvęs aukso puodelis". Padav. Lenkai per sukilimą po akmeniu pakasė pinigus, kad akmenį galėtų rasti, įspaudė jame arklio pėdą (LŽV).

Š. Statkevičius V., 1986, 9-10 (Nr.20); L. PA, 26 (akmuo su arklio pėda).

501. PELKĖ PARPŠĖ. Į P nuo Juodainių, Lygumų durpyno dalis. Padav. Pasakojama apie "Lobių bažnyčią" Parpšėje, ten, teigiama, vedė ir akmeninis kelias.

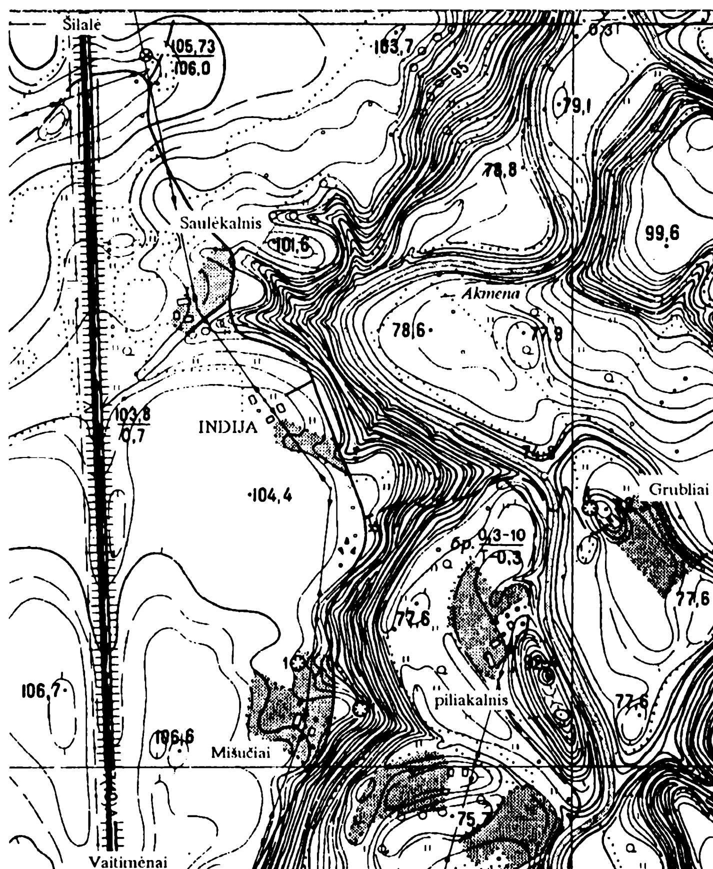
Š. Statkevičius V., 1986, 9 (Nr.20).

502. GAIDŽIOKALNIS - per 300 m į Š nuo Juodainių gyvenvietės centro, už Jakštienės kalno, miško P pakraštyje, tarp pelkių; priklausė J.Viršilui. Kalvelė - apie 20 m ilg., 15 m pl., aukštis - iki 25 m (?). Padav. Naktį čia žmonės girdėjo gaidžius giedant (Kėdavičius K., 1938).

Š. 1975 m. V.Statkevičius žv., AS 919/137. LŽV (S. Norkaitytė, 1935); L. Kėdavičius K., 1938, 411 (Lygiosiomis vadinamų pievų pakraštyje).

INDIJA
(ŠILALĖS SENIŪNIJA)

503. SAULĖKALNIS - R kaimo dalyje, apie 220 m į R nuo kelio Šilalė-Tauragė, Akmenos upės dešiniojo kranto aukštumos kraštas, iš Š ir P skiriamas upės slėnio griovų (tai maždaug 60x40 m dydžio, pailgas R-V kryptimi plotas). Į ŠR nuo kalno buvo Stonkaus sodyba. Padav. Ant kalno buvo kūrenama šventoji ugnis. Kai žemaičiai buvo pakrikštyti, čia pradėjo vaidentis (pasak. J.Luganeckas, Plerpų k. Užr.1961 m. V.Statkevičius). Vasaromis kaimo gyventojai pagal kalno apšvietimą pirmą rytą po Joninių nakties spėliodavo, kokie orai bus antroje vasaros pusėje (rytoj, poryt. - Statkevičius V., 1990). Jei Saulė kalno neapšviesdavo, laukdavo prastų, lietingų orų, ruošdavosi derliaus dorojimo vargams. Saulei nusileidus, žmonės vengdavo eiti prie kalno, nes vaidendavosi (užburta mergaitė. - Almonaitis V., 1994). Seniau čia buvo švenčiama Joninių šventė, žmonės rinkdavosi ant kalno pabūti per naktį, pasilinksminti iki Saulės tekėjimo. Jaunos merginos

Pav. 419. Indijos Saulėkalnis

čia dažnai ateidavo pasiskinti žibuoklių, saulės ašarėlių. Apie 500 m į ŠV nuo Indijos piliakalnio ir sen.gyvenvietės (*Ar-1025*), apie 1 km į ŠR teka stebuklingu laikytas Žadalio upelis (Nr.611).

Š. Statkevičius V., 1990, 25; VK, 1983 (prie Indijos ir Žvilių k. ribos). L. Almonaitis V., 1994, 103.

IVONIŠKIAI
(KVĖDARNOS SENIŪNIJA)

504. AKMENYS SUAKMENĖJĘ MEDŽIOTOJAI. Kunigas A.Kašarauskas 1857 m. pažymėjo, kad prie Ivoniškių dvaro du akmenys - tai medžiotojai, medžioję per šventę sumos laiku ir pavirtę akmenimis (Lituanica, 1923). P.Tarasenkos duomenimis, šie akmenys pono Volmero buvo pervežti į Vėžaičių dvarą, kur dingo (Tarasenka P., 1933). Ivoniškių dvaro vieta - apie 400 m į V nuo kelio Kvėdarna-Laukuva (dvaro pastatų nelikę, toje vietoje įsikūrusi nauja sodyba). Iš kaime ardomo kapinyno į muziejus pateko VIII-XII a. dirbinių.

Š. V.V. L. LAM, 141; Lituanica, 1923, 114; Tarasenka P., 1933, 552.

KALNĖNAI
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

505. JOKĖS, JUOKŲ KALNAS - per 500 m į R nuo kaimo, 250 m į PR nuo kelio Beržė-Kalnėnai. Kalnas apie 130 m ilg. (R-V), apie 60 m pl. (Š-P) viršuje, Š, R, PR šlaitai statūs, iki 25 m aukščio. V, PV kalnas pereina į aukštumą. PADAV. Ant kalno yra bažnyčia, ir sakoma: "*Neik tan - įkrisi, yra skylė į požemį*" (1976 m., V. Statkevičius).

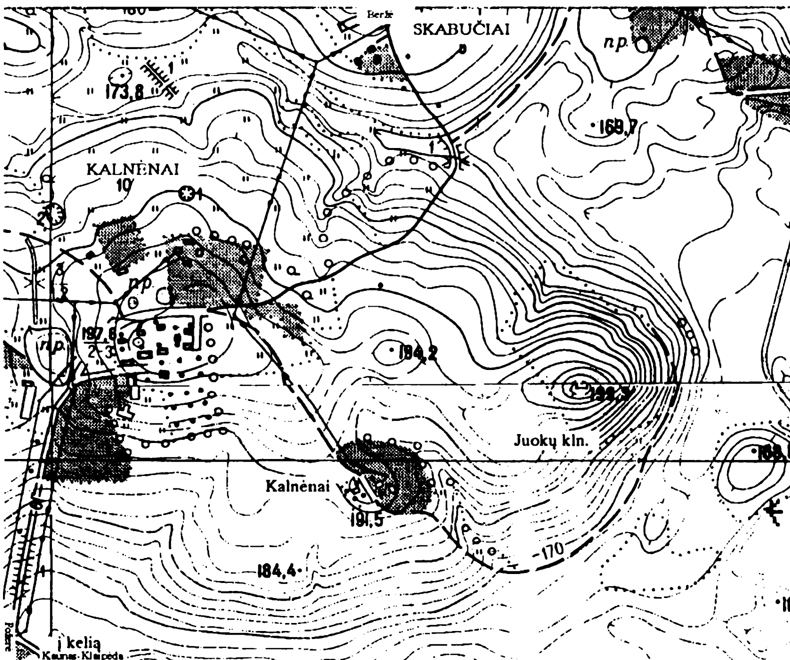

Pav. 420. Kalnėnų Jokės kalnas. A. Kubilo nuotr., 1963

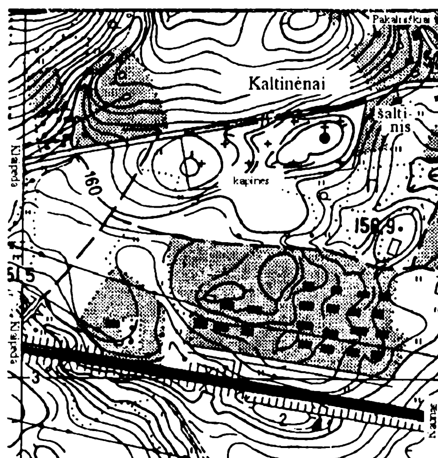
Š. 1976 M. V.STATKEVIČIUS ŽV., AS 920/48; LŽV (O. GREIČIŪTĖ, 1934; SKABŪČIAI).

KALNYČIAI
(KVĖDARNOS SENIŪNIJA)

506. AKIVARAS buvo ūkininko Aužbikio žemėje. Vieta pelkėse, apie kurią pasakojami padavimai, niekada neužšąla. PADAV. Čia stovėjusi bažnyčia, o netoli jos - karčema. Vieną rytą, kai aplink bažnyčią ėjo procesija, karčemoje gėrę latrai sugalvojo taip pat

Pav. 421. Kalnėnų Juokų kalnas

Pav. 422. Kaltinėnų Magdušės šaltinis

Pav. 423. Kaltinėnų Magdušės šaltinis. Aut. nuotr., 1996

padaryti "procesiją". Vienas, pasiėmęs kačergą, kitas degtinės butelį su taurele, kitas - šluotą, ėjo dainuodami šlykščias dainas. Apsiniaukė dangus, ir trenkė į miestelį perkūnas, miestelis nugrimzdo į žemę. Buvo likusi tik didelė skylė, kur, metus akmenį, tas atsimušdavo tarsi į "vario lentą".

Š. LTR 2077/467; 2273/4.

KALTINĖNAI

507. ŠALTINIS MAGDUŠĖ tryksta dauboje už 5 m į P nuo Kapų g-vės, 15 m į PR nuo J. Tverijono gyvenamojo namo. Dauboje tryksta keletas šaltinių, kurie susilieja į vieną upelį ir nuteka į P-PR. Dauboje pastatyti ir 4 pieninės vandentiekio šuliniai. Ligi šiol tikima šaltinio vandens gydomosiomis savybėmis, vanduo laikomas stebuklingu. "*Šaltinio vandenį žmonės labai vertina*" (Kviklys B., 1991).

Š. LŽV (P. Krikščiukaitis, 1935); V.V. L. Almonaitis V., 1994, 92; Kviklys B., 1991, 4/184 (prie Kaltinėnų kapinių).

508. AŠARŲ KALNAS nurodomas netoli nuo Pilių piliakalnio (*Ar-1033*) prie Kaltinėnų. Padav. Kalno viršuje yra gili duobė, kurios sienos buvusios ąžuolinės. Ten laikydavo nusikaltėlius, kol jie atlygindavo nuoskaudas arba mirdavo.

L. Kviklys B., 1991, 4/184.

KALVALIAI
(KALTINĖNŲ SENIŪNIJA)

509. KARVĖS AKMUO buvo su iškaltais ženklais. Melioratoriai akmenį užkasė žemėje.

L. JUKNIUS K., 1988.

KAMŠČIAI
(PAJŪRIO SENIŪNIJA)

510. ALKOS KAPAI (buvo *senkapiai Av-1358*) - kairiajame Jūros up. krante, apie 500 m į V nuo jos intako Pilkio. Kapeliuose yra akmeninis paminklas su 1913 m. data ir įrašu "*Prietele, neapleisket tus Alka kapus*". Čia buvo rasta senovinių dirbinių.

Š. STATKEVIČIUS V., 1990, 12; VK, 1963 (ALKINIAI KAPELIAI).

511. AKMUO su PĖDOMIS - per 200 m į PV nuo lauko kelio Didkiemis-Kamščiai, ant Urdenos up. kranto, buvusioje J.Urbono žemėje. Akmuo su daugeliu įdubimų - vaiko, veršiuko, velniuko "pėdomis". PADAV. Akmenys senovėje buvo minkšti, ir kažkas čia įmynė pėdas.

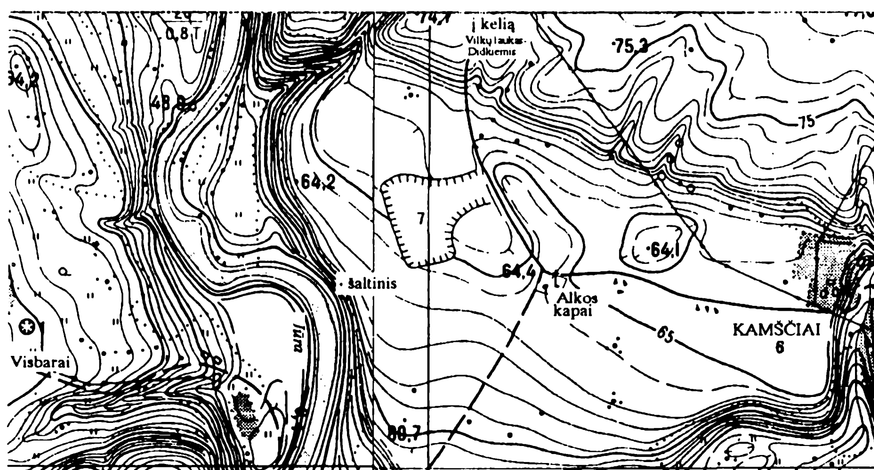
Š. STATKEVIČIUS V., 1986, 9 (NR.18).

512. ŠALTINIS VIRDULIUKAS - ties kaimo riba su Vilkų Lauku, Jūros upės kairiajame krante. Šaltinio vanduo šaltas, skanus. Tikima, kad vanduo gydo akių ligas. Apie 300 m į R - Kamščių "Alkos" kapai (Nr. 510).

L. ALMONAITIS V., 1994, 54.

KANAPUKAI
(KALTINĖNŲ SENIŪNIJA)

513. KALNAS RAGANOS KUPRĖ, RAGANIUKĖ - apie 700 m į P nuo kelio Kražiai-Kaltinėnai, į PV

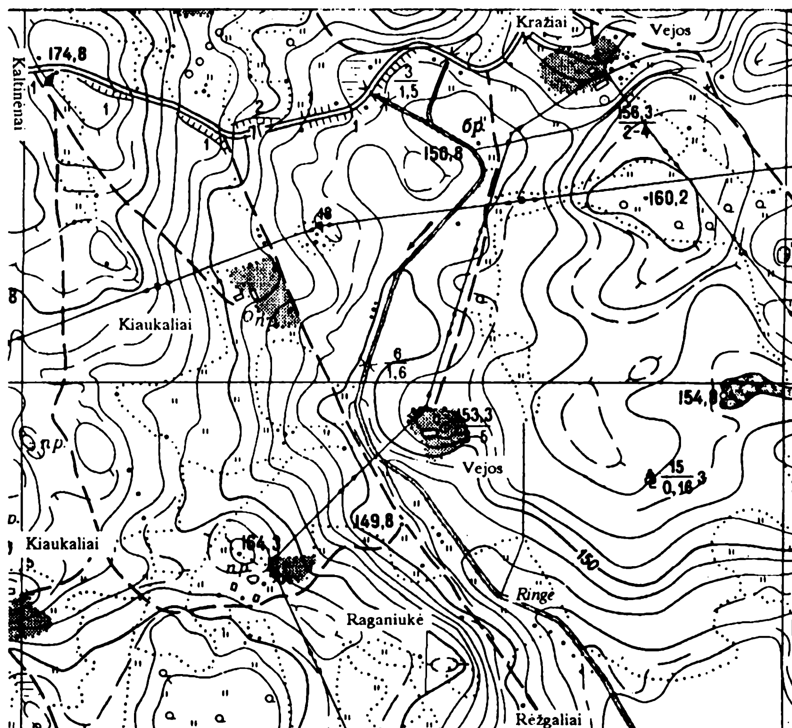
Pav. 424. Kamščių Alkos kapai, šaltinis Virduliukas

nuo Vejų, į ŠR nuo Kanapukų, į Š nuo Rėžgalių, apie 80 m į V nuo kanalizuoto Ringės upelio dešiniojo kranto. Tai nedidelis, maždaug 30x10 m dydžio aukštumos kyšulys, iš Š, R, P statokais, iki 8 m aukščio šlaitais, V pereina į aukštumą. PADAV. Čia gyveno Ragana; pasitepus pažastis užkerėtu tepalu, jai išdygdavo sparniukai, ir ji lėkdavo ant Šatrijos kalno, kur puotaudavo. Jos vaikas pamatęs, kaip ji daranti, ir pats pasitepęs pažastis tuo tepalu. Išdygus sparniukams, jis lėkė paskui savo motiną. Pamatęs ant Šatrijos kalno daugybę raganų, "raganiškai" puotaujančių, jis labai nustebo ir ištarė Dievo vardą. Raganai ir jos vaikui teko pėstiems iš Šatrijos pareiti, nes pradingo visi burtai. Kartą, nepatenkinti Raganos kerėjimais, kaimynai užkišo jos namų duris ir padegė tą lūšną. Ragana ten sudegė. Tik toje vietoje išdygo erškėtrožė (Statkevičius V., 1990).

Š. 1977 M. V.STATKEVIČIUS ŽV., AS 923/63-64; STATKEVIČIUS V., 1990, 31; V.V.

KARŪŽIŠKĖ
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

MEDVĖGALIO KALNAS - aukščiausias apylinkėse (234,6 m virš j.l.), statokais, iki 30 m aukščio šlaitais, viršuje-nedidelė, 20-25 m skr. aikštelė.

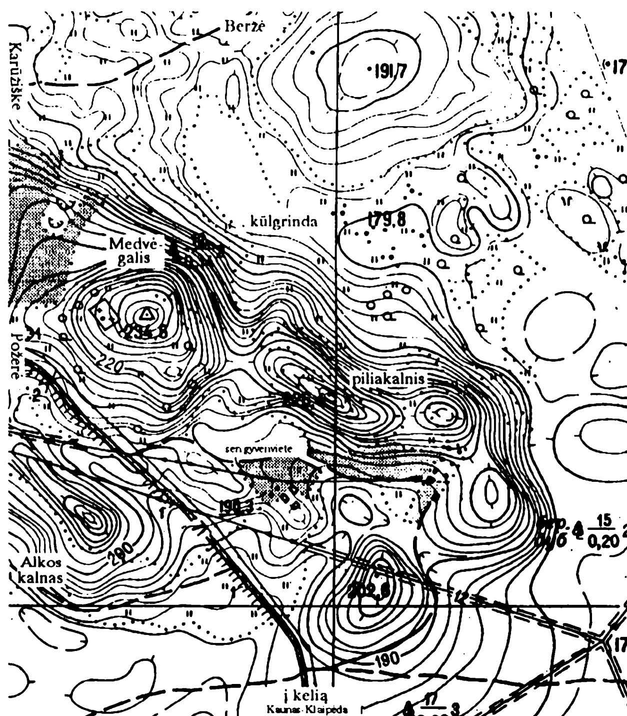

Pav. 425. Kanapukų Raganiukės kalva

Pav. 426. Rėžgalių Raganiukės kalnas. Aut. nuotr., 1995

Iš P pusės turi ryškesnę terasą. Į ŠV nuo piliakalnio (*Ar-1047*). PADAV. A. Kada lietuviai buvo stabmeldžiai, ant Medvėgalio kalno vakarais, saulei nusileidus, dvylika mergaičių, baltai apsirengusių, susikibusios rankomis šokdavo ir kai kada verkdavo. Paskui, kada lenkų kunigai apkrikštijo lietuvius, pradėjo patį kalną šventinti, ir tų mergaičių niekas daugiau nebematė (LTR 3643/245; vaidilutės po ąžuolu kūrendavo ugnį. - LTR 4791/238). B. Medvėgalio pavadinimas kartais kildinamas iš liūnuose nuskendusio karvedžio Medvėdžio vardo ("*Medvėdžio galas*" - LTR 5485/11). C. "*Kai kuriomis naktimis 12 valandą esą girdėti kalne varpai skambant ir būgnai mušant. Sako, iš kalno esą girdėti dejavimai. Žmonės, ypač senesniųjų dauguma, tiki, kad kalnas esąs užkeiktas*" (pasak. L. Bytautas, g. apie 1865 m.

Pav. 427. Karūžiškės Alkos kalnas

Karūžiškės k. Užr. 1935 - LŽV). ŠR kalno papėdėje prasideda kūlgrinda (*Av-1341*). Nėra galutinai aišku, ar padavimai "neperkelti" Medvėgalio kalnui nuo Alkos kalno (V.V.).

Š. LTR 3643:237,245; 4791/238; 4868/10 (TIN BUVUSIS GYVENUSIS TUO SENA TIKIEJIMA VAIDILUTĖS); 5485/11; LŽV (O. GREIČIŪTĖ, 1935); КРЖИВИЦКИЙ Л., 1909, 111.

514. ALKOS KALNAS (*alkakalnis Ar-1048*) - PV kelio Požerė - Kaunas-Klaipėda plentas pusėje. Alkos kalnas - atskira, pailga ŠV-PR kryptimi kalva, kiek aukštesniu PR galu, apie 160x360 m (prie pagrindo), 140x40-60 m dydžio (viršuje) kalva, statokais, iki 15 m aukščio (PR) šlaitais. Pagal V.Statkevičių, Alkos kalnas - su trim viršūnėmis, P - pati didžiausia, laikoma Alka, o pasak jo, kai kurių vietinių žmonių manymu, visos trys viršūnės esančios Alka (Statkevičius V., 1990). PADAV. A. Ant kalno buvo deginamos aukos (LTR 3643/239). Kiti pasakoja, kad čia buvo šventas miškas, o vaidilutės kūrenusios šventąją ugnį, manoma, kad ant kalno buvusi Perkūno šventykla, kurioje degusi amžinoji ugnis (Statkevičius V., 1990). B. Ant Alkos kalno buvusi pilis, švedams užpuolus, lietuviai joje užsidarė ir "ilga turėji kentėti nevalgen, negerėn". Kai jau nebegalėjo iškentėti, visi susirinko melstis prieš mirtį. Tada užėjo neregėta vėtra su perkūnijomis ir išmušė švedus. Todėl, kad gynėjai ant kalno labai išalko, jį pradėjo vadinti Alkos vardu (Statkevičius V., 1990). C. Ant kalno stovėjo bažnyčia ar koplyčia (VAK). D. Prie kalno vaidendavosi (juodas šuo, didelis kaip arklys). Alkos kalnas - apie 250 m į PV nuo Karūžiškės piliakalnio (*Ar-1047*), apie 100 m į P nuo Medvėgalio kalno.

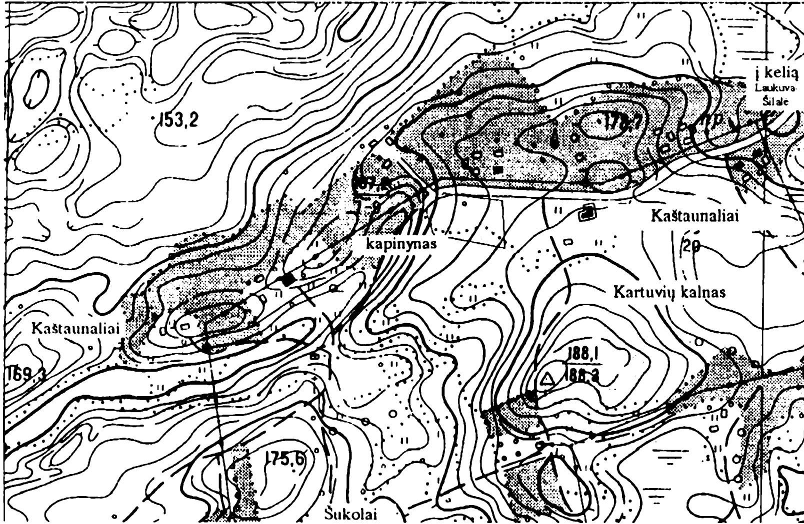

Pav. 428. Karūžiškės Alkos kalnas. Aut., nuotr., 1994

Š. LTR 3643: 208,239; LŽV (O. GREIČIŪTĖ, 1935; ČIA AUKURO BŪTA); STATKEVIČIUS V., 1987, 44; STATKEVIČIUS V., 1990, 5; VAK 49/106 (BERŽAI),118; L. JABLONSKIS K., 1941, 138 (ПОД ОЛКОМ ПОКОШОНУ - 1559 М., BERŽAI); KVIKLYS B., 1991, 4/189; LAM, 105 (BERŽAI); STATKEVIČIUS V., 1994, 287; СПРОГИС И.Я., 1888, 4 (АЛЬКА КАЛЬНАС - СЪНОЖАТЬ "ХРОСНЯКЬ" ВЪ ИМ.БЕРЖАХЪ); ПОКРОВСКИЙ Ф.В., 1898, 145; КРЖИВИЦКИЙ Л., 1909, 111.

KAŠTAUNALIAI
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

515. AKMUO STABO KŪLIS. 1857 m. kunigas A.Kašarauskas rašė, kad P.Pacevičiaus Pakapių vienkiemio laukuose, Kaštaunalių seniūnijoje, 3 varstai nuo Laukuvos pakeliui į Drukteinius, yra laukas, kuriame 2-2,5 pėdų gilumoje dažnai iškasami sutrūniję ir ne visai sutrūniję žmonių griaučiai su žalvariniais papuošalais,

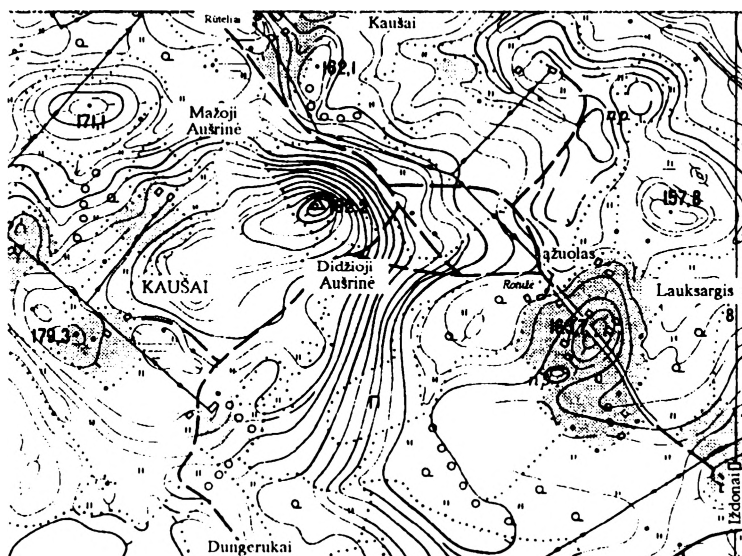
Pav. 429. Kaštaunalių Kartuvių kalnas, kapinyno teritorija (buvusi Stabakūlio vieta)

ginklais ir šarvais. Ten kaiminystėje yra Kartuvių kalnas, o pačiame lauke, kuris vadinamas *Stabakūle*, esąs didžiulis granito luitas, vadinamas Stabakūliu. Pagal padavimus, tai akmeniu pavirtęs žmogus. Seniau akmenyje dar buvę matyti žmogaus pečiai, diržas, skrybėlė. Kapinyno vieta yra išaiškinta abipus kelio į Laukuvą, čia ištirta 40 VII-VIII a. kapų, rasta ir atsitiktinių dirbinių, datuojamų III-IV a. ir IX-XII a.

L. Lituanica, 1923, 108-109 (Stabo kūlis); LAM, 141, 152.

KAUŠAI
(KALTINĖNŲ SENIŪNIJA)

516a. AUŠRINĖ, AUŠRINĖS KALNAS (*alkakalnis la 1992 01-8-174*) - į PR nuo Kaušų, į V nuo Lauksargio k., kelio Pagrybis-Rūteliai P pusėje. Aušrine ir Aušrinuku arba Didžiąja ir Mažąja Aušrine vadinama R ir Š didelio kalvagūbrio dalys. Š dalis - Aušrinukas - buvusi maždaug 80x60 m dydžio kalvelė (pakiluma), bet čia ilgą laiką kastas žvyras, bulviarūsiai, ir vieta labai apnaikinta. Į PR nuo Aušrinuko - R kalvagūbris kyla aukštyn ir jau viršutinėje dalyje galėjusi būti maždaug 15 m skr. lygi aikštelė, bet XX a., statant trianguliacijos bokštą, senasis vaizdas čia smarkiai pakito. Š, ŠR, R Didžiosios Aušrinės šlaitai statūs, 12-15 m aukščio. Padav. A. "*Unt to kalna senų senovėj žmonys melsdavos, Aušrinei aukas degydava, iš jos laimės prašydava. Kai pradėdava aušti, čia nusileisdava Aušrini žvaigždė i palaimydava maldininkus. Ji buva didelia graži [...] Aušrini aplunka tan mūsų kalną, apšvyst jin, ka malonu žiūrėti*" (pasak. J.Rimkienė, g.1913 m.

Pav. 430. Kaušų kalnai: Didžioji, Mažoji Aušrinė, buvusi ąžuolų vieta, Rotužės upelis

Pav. 431. Kaušų Aušrinės kalnas. Aut. nuotr., 1996

Šliužų k., dab. gyv. Prienų k. Užr. V.Statkevičius 1973; arba: "*Kad kas unksti, da pryš aušrą, atsikeldava, pamatydava visą tun kalną apšvystą*" - V.S.). "*Aušrinkalnis iš tų dievų tikėjima, sakė, kad Saulės tekančios ieškodava ten ir palika Aušrakalnis [...] saka eis Saulės tekančios sulaukt [...] didelia garbings kalns ir aukurus degin, ir akmenys bovį, ir, saka, kada Saulė tekės, aukurą užkurs [...]*" (pasak B. Pelenienė, g. 1928 m. Gudaičių k., dab. gyv. Pagrybės k. Užr. 1995 m. - V.V.). B. "*Senia senia mūsų senolia švinsdava Žemynos švintę. Tos švyntes rytmetį, da saulei nepatekėjus, balta pasirėdžiusias jaunas mergikes susedava unt Didžiosias Aušrines i šokdamas, dainiūdamas sutikdava tekunčią saulę. Senesni mesdava į ugnį dūnas papenčius (duonos kampus. - V.V.) melsdava, ka Žemyna užaugintų sėjamus javus i ka Lauksargis dabotų užsėtus laukus. Tot būdava unksti pavasarį, po švinta Jurgia*" (pasak. A.Koveckienė, gim.1916, Kaušų k. užr. V.Statkevičius, 1975). C. Sakoma, kad ant kalno buvo bažnyčia, kuri nugarmėjo į kalną už žmonių "griekus" (V.A.). D. Kada švedai buvo išvyti iš

Vedrių piliakalnio, jie atsikraustė į Aušrinės kalną (V.S.). E. Ant Aušrinės kalno degdavo pinigai ir žmonės juos kasdavo. Sapnavosi, kad eiti ten reikia netariant nė žodžio. Žmogus atkasė katilą pinigų, bet prakalbo ir nieko nepešė (V.V.). Apie 1 km į Š - Kaušų kapinynas (*Ar-1630*), pagal radinius datuoj. XII-XV a., apie 1,3 km į ŠR - V-XIII a. Pagrybio kapinynas (*Ar-1032*).

Š. 1964 m. LII žv., AS 203/47; 1975 m. V.Statkevičius žv., AS 919/39-40; 1977 m. LII žv., AS 499/19 (Aušrinkalnis); LŽV (J. Keleris, 1935; nuo kalno buvo greičiau matyti aušra). Statkevičius V., 1987, 96; Statkevičius V., 1990, 26; VAK 49/158; V.A.; V.S.; V.V. L. 145; Statkevičius V., 1989; Покровский Ф.В., 1899.

516b. ĄŽUOLAI augo vietovėje į ŠV nuo kelio Pagrybis-Rūteliai ir tilto per Rotužę, 10-15 m į Š nuo minimo kelio augo šventieji ąžuolai (antrojo ąžuolo, kuris garbintas dar XX a. viduryje, kelmas matomas apie 12 m į Š nuo to kelio; kelmas - apie 1,2 m skr.). Padav. A. (Apie pirmąjį ąžuolą, čia augusį XIX a.) Prie ąžuolo senovėje pagonys aukodavo aukas (Гуковский К., 1892). B. Aklam žmogui prisisapnavusi Marija sako: "Ąžuole, esu apaugus" (t.y. - irgi nematau). Tam žmogui ji pasakė, kokioje vietoje, kokiame ąžuole, kokiame aukštyje nuo žemės tą ąžuolą reik prakirsti (kad Marijos statulą išimtų). Taip aklasis žmogus sapnavo vieną kartą, antrą, niekas juo netikėjo. Jam per sapnus sako - prakirsk tą medį. Pagaliau tą žmogų nusivedė prie to ąžuolo, reikiamame aukštyje ąžuolą prakirto ir rado Švenčiausios Panos Marijos statulą. Tą statulą paėmė, o ąžuolas imtas garbinti. Jau vėliau "tuon ąžuolą po šakikę išnešioję žmonės, išnešiodavo kaip stebuklingą tuokį". Nukryžiuotasis tada buvo perkeltas ant kito šalia augusio ąžuolo, kuris lygiai taip buvo gerbiamas. Pagal kitą variantą - aklas senukas naktį "vis nemieg", negali užmigti. Prie žmogaus "prisistatė" moteriška ir pasakė, kokiame aukštyje reikia tokį ir tokį medį prakirsti, ir žmogus praregėsiąs. Prakirtus medį, buvo rasta Švenčiausios Panelės Marijos statula, o žmogus praregėjo (pasak. Z.Ežerskienė, g.1916, Lauksargio k. pirmas variantas užrašytas V.Almonaičio 1985, antras - V.V., 1994). B.Kviklys pateikia kiek kitą šio pasakojimo variantą: "Vienas aklas senukas tikėjęsis atgauti akių šviesą, reikią tik, kas jam padėtų atrasti "smūtkelį", įaugusį viename storame prie Šilalės vieškelio augančiame (painiojama - V.V.) ąžuole. Kartą vyrai nuvedę jį prie ąžuolo, įdavę į rankas kirvuką ir liepę juo "smūtkelio" ieškoti. Senelis kirvuku kapojęs surambėjusią ąžuolo žievę ir staiga sušukęs: "Matau! Jis tikrai praregėjęs", o "smūtkelis" buvęs padėtas Rotužėje, koplytėlėje, šventoriuje (painiojama - V.V.)" (Kviklys B., 1991). Pasakojama, kad įvykus stebuklui, prie senojo ąžuolo atvažiuodavo žmonės iš Vokietijos (Karaliaučiaus), iš Lenkijos. Važiavo ir ponai, visi nešė, vežė čia aukas (sakoma, pinigus, "patalynes": pūkines antklodes, pagalves). Vietiniai, aukas surinkę, veždavo į bažnyčias, kunigams, į Liolių vienuolyną. Tai po to Kaltinėnų klebonas pradėjęs pavydėti ir vieną naktį slapčia vadinamą "Rotužės" koplytėlę perkėlė į Kaltinėnus. Sa-

koma, kad senąjį ąžuolą, su kuriuo buvo siejami pateikti padavimai, žmonės "po šakikę išnešioję" kaip stebuklingą. Nežinia, kaip buvo iš tikrųjų. Vietos žmonės teigia, kad to senojo ąžuolo XX a. I pusėje nebebuvo, o koplytėlė buvusi jau prie ten pat augusio kito ąžuolo (Kaušuose gyvenęs Ruzgys neturėjo vaikų, ir buvo tą įžado koplytėlę padaręs). Vieta buvo laikoma šventa iki pat pokario metų. Čia būdavo einama poteriauti, iš Švenčiausios Panelės melsti sveikatos (buvo kalbama, kad čia žmonėms ji pasirodė). Pokario metais vietos valdžia davė leidimą ąžuolą nupjauti. Vietos žmonės kalbėjo: "Kam jūs pjaunat, čia iš mūs tas palikimas yr..." Nupjovęs ąžuolą, žmogus parsivežė vežimą tų malkų ir po dienos staiga mirė (V.V.).

K.Gukovskio duomenimis, įvedus krikščionybę, prie šventojo Kaušų ąžuolo buvo pritvirtintas Nukryžiuotasis, ir žmonės toliau penktadieniais, o vėliau ir sekmadieniais čia rinkosi. Be to, ir Nukryžiuotasis ėmė į žievę įaugti, maldininkai tai palaikę kažkuo nepaprastu. Autoriaus duomenimis, XIX a. pradžioje, sekmadienį čia buvo atnešamas avinas, jis pjaunamas, paskui žmonės eidavę melstis į koplyčią. Grįžę žmonės virdavo aviną ir puotaudavo (Гуковский К., 1892). Kunigas V.Juzumas XIX a. pabaigoje rašė: "*Dešimt varstų nuo Kaltinėnų, vietovėje, kuri vadinama Rotuše, yra didžiulis ąžuolas, iš seno čia, prie šio ąžuolo, pradėta melstis. Tikėtasi įvairių stebuklų. Kai kunigų atkalbinėjimai nepadėjo sumažinti šios vietos lankymo, tada prie šio ąžuolo buvo prikaltas kryžius. Po to kiekvieną penktadienį pradėjo rinktis dar daugiau žmonių ir melstis. Šis ąžuolas pagonybėje buvo aukojimo vieta*" (Juzumas V., 1994). Pasak B.Kviklio, "*[...] buvo labai senas ąžuolas, o jame Jėzaus statula, kuriai žmonės pripažino stebuklingą galią. Jie čia dažnai burdavosi, net apleisdami bažnyčioje pamaldas. Vysk. Valančius įsakė ją iš ten slapta išimti ir pastatyti bažnyčioje, prideramoje vietoje*" (Kviklys B., 1991, 4/185; tik klaidingai nurodo šį ąžuolą "Rūtenių miške").

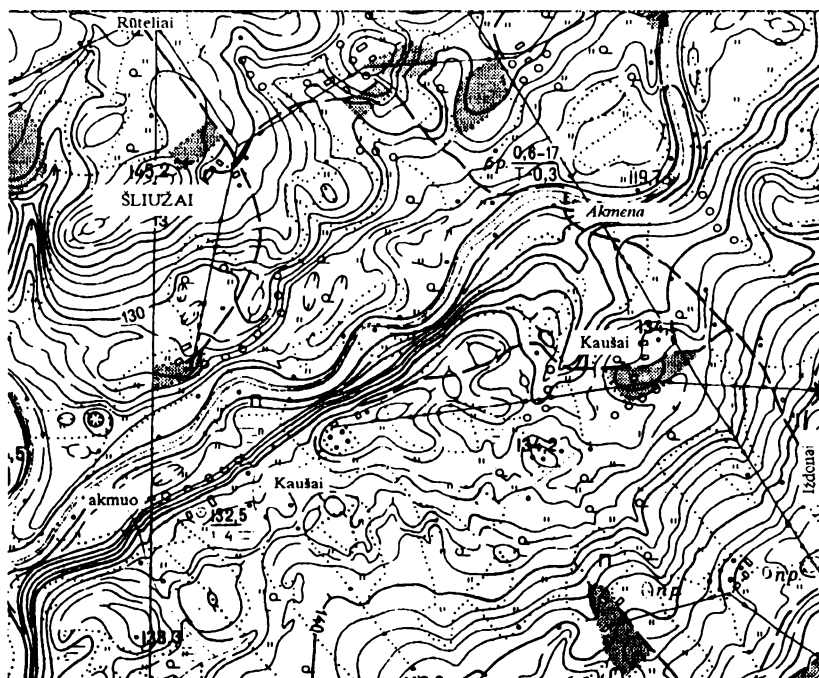
Maždaug XX a. viduryje ar I pusėje perkelta ir Rotužės vardu vadinama koplytėlė už senosios medinės Kaltinėnų bažnyčios tebebuvo žmonių gausiai lankoma ir gerbiama. Pastačius naują bažnyčią, koplytėlė perkelta arčiau vartų, ir šventoriaus kairėje pusėje mūrinė dviaukštė Rotužės koplytėlė tebestovi. Joje nėra statulėlių, įdėtas tik paprastas šventos Marijos paveikslas. Ilgą laiką čia žmonės dar dėdavo aukas (pinigus), bet kada imta koplytėlę plėšti, nustojo (V.V.). B.Kviklys nurodo, kad iš čia "Rotužė" (Nukryžiuotasis ?) dar buvusio klebono slapta perkelta į Balsius, nes prie naujos bažnyčios sena Rotužės koplytėlė netikusi. Po to davatkos pastebėjusios tą dingimą ir pasipiktinusios. Klebonas sakęs, kad "smūtkelis" dėl jų didelių nuodėmių perbėgęs į kitą vietą, bet, matydamas, kad žmonių neįtikins, "smūtkelį" jis grąžino. Po to Kaltinėnų žmonės net sakydavo: "*Taip, jis yra daug įvairių stebuklų padaręs, bet bene didžiausias jų tas, kad toks mažytis būdamas, per vieną naktį tris mylias (per 21 km) atgal į Kaltinėnus atbėgo*" (Kviklys B., 1991).

Š. V.A.; V.V. L. JUZUMAS V., 1994, 89-90; LE, 2/538; PERKOWSKI J., 1935, 182; ГУКОВСКИЙ К., 1892, 212-213; ПОКРОВСКИЙ Ф.В., 1899, 146.

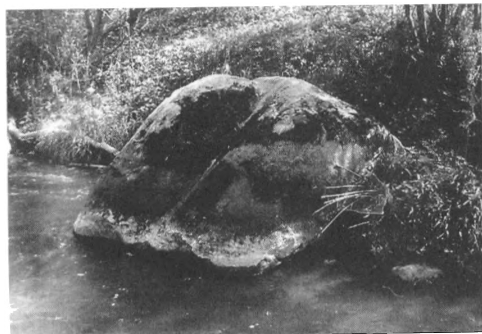
516c. UPELIS ROTUŽĖ - Merkio upelio dešinysis intakas, apie 1 km ilg. Dabar kanalizuotas. Vietovėje į ŠV nuo kelio Pagrybis-Rūteliai tilto per Rotužę; 10-15 m į Š nuo minimo kelio augo šventieji ąžuolai (Nr.516b.). PADAV. "*Upelis tuoks biega, i tą upėlį prausdavos, saka, i pasveikdavo. A kuoja skaudės, a kas, a kuokiais šišais apeidavo, saka, nusipraus - i sveiki būdavo, stebuklings buvo*" (pasak. Z.Ežerskienė, gim.1916, Lauksargio k. Užr. V.Almonaitis, 1985). Sakoma, kad anksti pavasarį šio vandens semtis su buteliais ateidavusios vietinės rusės moterys (sentikės ? - V.V.). Buvo gydomos akių, kojų ligos, prausiamas veidas. Parneštas namo vanduo, sakoma, ilgai stovėdavo.

Š. V.A.; V.V.

517. AKMUO. Apie 720 m į PV nuo kelio Iždonai-Rūteliai, upe žemyn nuo liepto per Akmeną liekanų, kairiajame Akmenos up. krante. Akmuo - raudonas smulkiagrūdis granitas su balkšvais intarpais, 2,95 m ilg. (Š-P), 2,5 pl (R-V), iki 1,65 m aukščio, R akmens kraštas tarsi nukirstas. Akmens viršuje 20 cm į P nuo Š akmens krašto yra trikampė (ŠR kraštinė 55 cm ilg., P - 75 cm, ŠV - 83 cm), į dugną smailėjanti 24-25 cm gylio įduba. 10 cm į ŠR nuo įdubos yra maždaug 15 cm skr. nudaužtu V kraštu 7 cm gylio duobutė, o į R nuo įdubos yra 1,05 m ilg., 26 cm pl., iki 9 cm gylio natūralus žemėjantis

Pav. 432. Kaušų akmuo

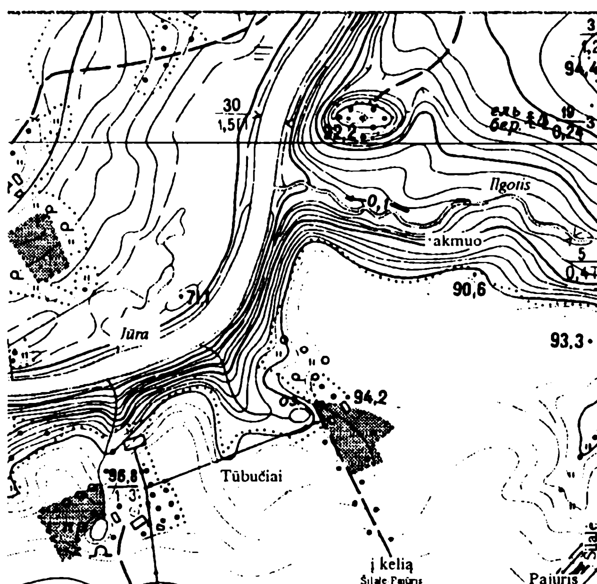
Pav. 433. Kaušų akmuo. Aut. nuotr., 1996

į R "lovys", kuris baigiasi prie R akmens krašto. Akmuo dabar guli 0,8 m atstumu nuo Akmenos kair. kranto, bet neapsemtas vandens. Pavasariais, atrodo, vanduo teka ir pro šią pusę. PADAV. Senovėje žmonės prie šio akmens melsdavosi ir aukodavo aukas. Užpykę kunigai liepė akmenį nuritinti į Akmeną (Statkevičius V., 1986). Akmenos kairiajame krante, ties lieptu, dešinėje išgraužos pusėje, kasant 1940 m. bulviarūsius, rasta "senoviškų metalinių dirbinių".

Š. 1976 M. V.STATKEVIČIUS ŽV., AS 920/14; 1977 M. LII ŽV., AS 499/19; STATKEVIČIUS V., 1986, 10 (NR.21); V.V.

KEBERKŠČIAI
(PAJŪRIO SENIŪNIJA)

518. AKMUO - per 800 m į ŠV nuo kelio Šilalė-Pajūris, Ilgočio upelio kairiajame krante, vadinamame Juškevičiaus skardžiu, apie 180 m į PR nuo Ilgočio ir Jūros santakos, apie 250 m į ŠR nuo Petrylos sodybos, 30 m į R nuo upelio. Akm. - vidutinio stambumo rausvas granitas, pilkas, 5,3 m ilg., 3,7 m pl., h=2,3 m. Keli nuskelti akmens

Pav. 434. Keberkščių akmuo

Pav. 435. Keberkščių akmuo. Aut. nuotr., 1996

luitai guli šalia. Kalbama, kad akmuo su "pėdomis", bet panašu, kad duobutės - tai akmenskaldžio darbas. PADAV. Ant akmens susirinkdavo šeši velniai, pasivertę katinais prisiviliodavo raganų iš Raganinės miško prie Tūbučių ir linksmindavosi (Statkevičius V., 1986).

Š. STATKEVIČIUS V., 1986, 10 (NR.22); V.V.; L. LGP, 275.

KERBEDŽIAI
(KVĖDARNOS SENIŪNIJA)

519. PIKTUPIS - Lokystos intakas, 4 km ilg. Išteka Rubaičiuose, teka V Kerbedžių puse. "Piktai šniokšdamas teka" (LŽV).

Š. LŽV (B. BUDELSKYTĖ, 1935); L. VARDYNAS, 124.

KIAUKALIAI
(KALTINĖNŲ SENIŪNIJA)

520. KAUKTYNĖS KALNELIS. Vietovė padavimuose siejama su Kiaukalių vardo atsiradimu, apylinkių žmonių nurodoma apie 500 m į PV nuo kelių Pašilė-Vejos ir Kražiai-Kaltinėnai sankryžos bei apie 600 m į PR nuo pastarojo kelio. Tai senų Vejų kaimo kapelių kalvelė, iki II pasaul. karo ten dar stovėjo ir trys kryžiai. PADAV. Senovėje čia buvo bažnyčia. Vietos žmonės buvę labai pamaldūs ir, susirinkę bažnyčion, melsdavosi taip uoliai, kad jų bendra malda buvusi panaši į kaukimą. Čia vaidenasi (VAK). "*Kiti kaimo vardą riša su Kauko vardu*" (Kviklys B., 1991). "*Būk tai dūšios kaukdavusios, [mes] vaikai, bijodavom, kad lėkdavom iš tos Kauktinės*" (V.V.). Pavasariais čia buvo renkamasi giedoti gegužinių pamaldų.

Š. VAK 51/197(LŽV; PAKARČEMIO K.). V.V.L. KVIKLYS B., 1991, 4/185.

KIRNIAI II
(PAJŪRIO SENIŪNIJA)

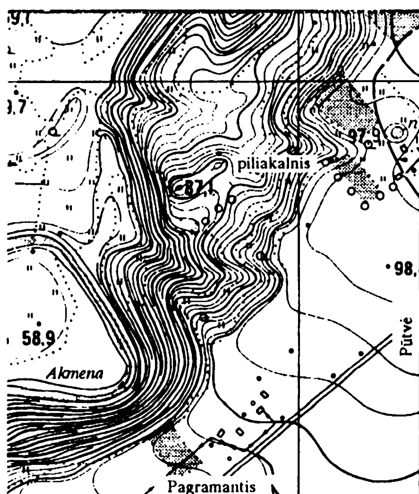
521. LAUMĖS BALA - 1 ha ploto. PADAV. Čia laumės skalbdavo savo drabužius (LŽV).

Š. LŽV (A. RAČKAUSKAS, 1935); STATKEVIČIUS V., 1990, 27.

KOŠIAI
(UPYNOS SENIŪNIJA)

522. AKMUO - Žemaičių plento PV pusėje, apie 300 m į ŠV nuo Košių autobusų stotelės. Melioratoriai akmenį atvilko iš gretimo lauko. Akmuo "pėduotas".

Š. STATKEVIČIUS V., 1986, 12 (NR.25).

Pav. 436. Kreivių piliakalnis

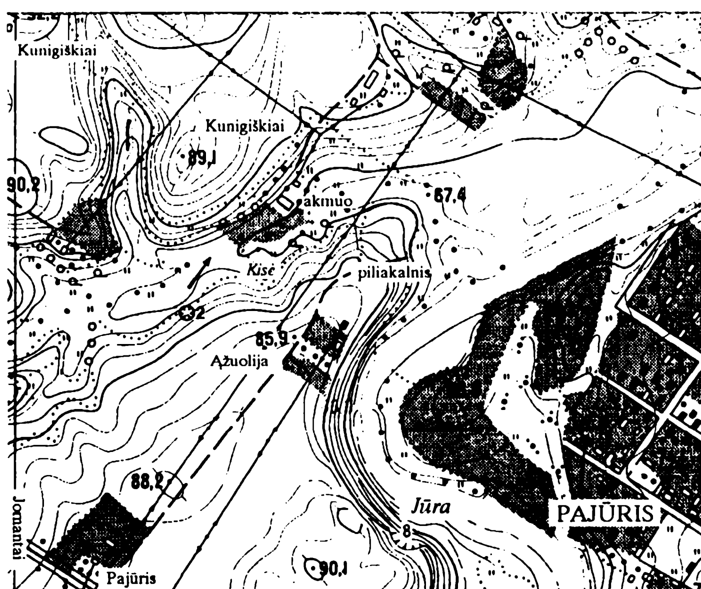
KREIVIAI
(ŠILALĖS SENIŪNIJA)

523. PILIAKALNIS (*Av-1322*). PADAV. Ant kalno senovėje melsdavosi, kūrendavo šventą ugnį (Statkevičius V., 1987).

Š. STATKEVIČIUS V., 1987, 34-35; L. ALMONAIČIAI J. IR V., 1991, 7.

KULIŠKIAI
(KVĖDARNOS SENIŪNIJA)

524. AKMUO SUAKMENĖJĘS MEDŽIOTOJAS stovėjo šlapioje, akmenuotoje Vailokų pievoje, buvo žmogaus ūgio. Akmuo melioratorių išvežtas ir suskaldytas. PADAV. Vieną Velykų rytą medžiotojas, apsiavęs veltiniais, išėjo medžioti. Jis vedėsi ir keturis šunis. Kai bažnyčioje "vyko prisikėlimas", medžiotojas pamatė šešis kiškius ir į vieną iš jų šovė. Tą akimirką visi šunys, kiškiai ir pats medžiotojas pavirto akmenimis. Toje vietoje likęs didelis akmuo - tai medžiotojas, keturi mažesni - šunys, o šeši mažiausi - kiškiai. Nesuakmenėjo tik medžiotojo veilokai (= Vailokų pieva) (pasak. K. Petkevičius, g. apie 1881 m., Kalnyčių k. Užr. apie 1965 m. - VK).

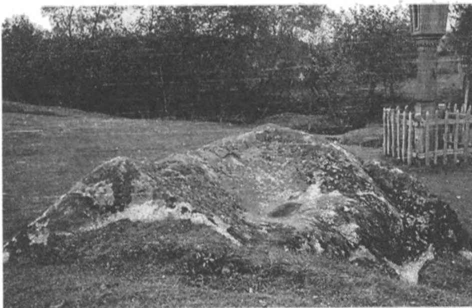

Pav. 437. Kunigiškių šv. Jono, Aukuro akmuo, Pakisio piliakalnis

Š. VK (M. Kvederienė, 1965?); L. Juknius K., 1988.

KUNIGIŠKIAI
(PAJŪRIO SENIŪNIJA)

525a. AKMUO AUKURAS, ŠV. JONO AKMUO (*mitologinis akmuo Ar-1064*) - Kisės upelio kairiajame krante, 3 m nuo upelio vagos, Tautvydų sodyboje, priešais Pakisio piliakalnį (*Ar-1068*), apie 100 m į ŠV nuo jo. Šalia akmens stovėjo 1930 m. statytas koplytstulpis su šv.Jono Krikštytojo statulėle (buvo pastatytas senojo koplytstulpio vietoj). Akm. pilkas, vidutinio stambumo granitas - 4,2 m ilg. (R-V), apie 3 m pl., apie 1 m aukščio. Iš P pusės akmenyje yra įduba, primenanti kėdę. Ji 30x80 cm dydžio dugne, šiek tiek įdubusiu dugnu. Padav. A. "*Prosenelis saki, kad čia pagonys ugnį kūrena i meldės*" (Stabmeldžių laikais ant to akmens buvę deginamos dievams aukos. - KPA) arba: "*Senuoviej un ta kurendava aukas. Te veršį paaukuodava, sudegindava. Ten buva šalia angle, kaulų. Saka, būdava i pirmagimį vaiką paaukodava, sudegindava. Senuole mūsų pasakuoja. Tas akmū vadindavuos Aukuru*" (Almonaitis V., 1994). B. Pareidami iš gegužinių pamaldų, žmonės čia vakarais rasdavo besiblaškantį, beverkiantį kūdikėlį, kuris prašydavo krikšto. Pastačius koplytstulpį su šv.Jono Krikštytojo statula, vaikelis nebesirodė. 1934 m. matininkas, dirbęs Kunigiškiuose, P akmens pakraštyje iškasė apie 1x1 m dydžio "per pusė kastuvo koto gylio" duobę, kurioje rado anglių, žmogaus kaulų, arklio dantį.

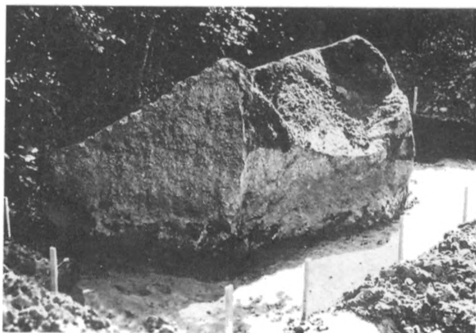
Pav. 438. Kunigiškių šv. Jono akmuo ir koplytstulpis (dešinėje). V. Ramanausko nuotr., 1936

1971 m. akmens aplinką tyrinėjo V.Urbanavičius. Po dirvožemio sluoksniu aptiktas iki 15 cm skr. netvarkingai išmėtytų akmenų grindinys, V jo dalyje buvo keli 30 cm skr. akmenys. Preparuojant akmenis, rasta degėsių ir nedidelių angliukų, kurie kokio nors sluoksnelio ar žymesnių židinių nesudarė. Prie R akmens galo tarp akmenų ir virš jų kartu su smulkiais angliukais rasta žiestų geltonos ir juodos spalvos puodų šukių. Dalis juodų šukių buvo ornamentuotos vingiuotomis linijomis. Dauguma arčiau didžiojo akmens grindinio rastų akmenų buvo apdegę, kai kurie net sueižėję, apsilydę. Vietomis apdegusi ir aptrupėjusi didžiojo akmens apačia. Po netvarkingu akmenų grindinėliu rastas melsvai pilko šlyno sluoksnis. Tame šlyne, 20 cm giliau aprašyto grindinio, buvo rastas naujas grindinys, kuris 2 m nuo P perkasos ir akmens galo siaurėjo, sudarydamas lyg grįsto tako į upelio pusę įspūdį. Grindinio centre buvo keletas stambesnių, iki 30 cm skr. akmenų, kiti - 15-20 cm skr. Po šiais akmenimis rastas dar ištisinis kelių eilių be tvarkos sumestų akmenų grindinys. Tarp šio grindinio buvo ir

stambesnių ar smulkesnių, kiek apdegusių šaknų. Po akmenimis, kurie buvo sukloti durpėse, rastas medžių šakų klojinys, gulėjęs ant pilko šlyno. Tai kadaise buvęs upelio dugnas. Šaknų kadaise buvo priklota labiausiai užpelkėjusioje vietoje. Prie pat akmens aptikti degėsių ploteliai. Tai būta trijų duobių, kuriose kūrenta ugnis (duobės buvo užpildytos apdegusiais akmenimis). Vienos duobės palei akmenį ilgis buvo 1,7 m, plotis - apie 1 m. Duobė - ovalo formos, į apačią siaurėjanti, jos šonai išgrįsti akmenimis. Tarp perdegusių akmenų duobėje rasta anglių, nedidelių kaulų gabalėlių, kažkoks susilydęs geležinis dirbinys. Duobė nuo žemės paviršiaus buvo 1,7 m gylio. Antra panašaus dydžio duobė, primesta akmenų, taip pat aptikta šalia didžiojo akmens, joje rasta anglių ir pora glazūruoto puodo šukių. Trečioji, beveik keturkampė, apie 1x1,2 m dydžio, į apačią siaurėjanti duobė rasta prie priekinio akmens paviršiaus, jos gylis nuo dabartinio žemės paviršiaus buvo apie 1,4 m. Šioje duobėje anglys ir degėsiai intensyvesnio sluoksnio nesudarė. Po žemutiniu akmenų grindiniu rastas arklio dantis, taip pat kažkokio gyvulio kaulų fragmentų (greičiausiai irgi arklio). Sprendžiant iš puodų šukių, apeigos čia vyko ir XVI-XVII a. 1740 m. "raganų" teisme J.Koliška tardomas pasakė, kad jo žmona Kotryna kerėti išmoko Pakisyje prie upelio (Jablonskis K., Jasas R., 1987).

Š. 1971 m. V.Urbanavičius tyr., AS 351/3-7; KPA, 370; Statkevičius V., 1986, 11 (Nr.23); Statkevičius V., 1990, 18; VAK 54/99-108. L. Almonaitis V., 1994, 47; Dauguodis V., 1992, 61-62; Jablonskis K., Jasas R., 1987, 362; PA, 78 (Nr.200; yra akmuo, vadinamas aukuru); Urbanavičius V., 1972a, 18-19.

525b. VELNIO NEŠTAS IR PAMESTAS AKMUO - per 300 m į V nuo Kunigiškių Aukuro akmens (Nr.525a), kairiajame Kisės upelio krante, upelio vingyje, V akmens galas nuo upelio nutolęs apie 1,5 m, R - apie 50 cm. Akm. panašus į Kunigiškių Aukuro akmenį, yra 5,2 m ilg. (R-V), 3,4 m pl. (prie žemės), 1,35 m aukščio. P pusėje akmuo į apačią nuolaidus, platėjantis, Š, ties viduriu, ištašytas nuolaidus įlinkimas, primenantis kėdės atlošą (atlošo plotis prie viršaus-1,25 m). R akmens galas apskaldytas kažkokio antkapinių paminklų meistro. Trečdalis akmens nuskelta, ir buvo padirbtas kryžius. Padav. Keli velniai kažkur vilko šį akmenį Velykų rytą ar naktį, bet užgiedojo gaidys, ir velniai jį paliko (arba, sakoma, pro šalį ėję žmonės velniams pasakė "Dieve, padėk", kitą kartą pasakojo, kad "Tegul bus pagarbints". Sakoma, kad tada Velnias į akmenį spyrė ir paliko). PV akmens šone buvo matoma ir

Pav. 439. Kunigiškių Velnio neštas akmuo tyrinėjimų metu. V.Urbanavičiaus nuotr., 1971

Velnio "pėda". 1971 m. V.Urbanavičius tyrinėjo akmens aplinką. Nuėmus velėną, aptikta nedidelė 70 cm skr. laužavietė. Ją preparuojant, rasta tik pelenų ir gerai sudegusių anglių (5 cm sluoksnelyje). Giliau rasta dar viena ovalo formos 2 m ilg. ir apie 1,5 m pl. laužavietė su 5 cm storio pelenų ir anglių sluoksniu. Jokių dirbinių neaptikta.

Š. 1971 m. V.Urbanavičius tyr., AS 351/ 8-9; Statkevičius V., 1986, 12 (Nr.24). L. Daugudis V., 1992, 62.

KVESČIAI
(KALTINĖNŲ SENIŪNIJA)

526. AKMUO su ženklais. Apie akmenį buvę pasakojami padavimai, tačiau kokie - nežinoma.

Š. VAK 49/190. L. LAM, 167 (Kvistai); PA, 79 (Nr. 203; yra akmuo su ženklais).

LAPKALNIS
(ŠILALĖS SENIŪNIJA)

527. BOBKALNIS - prie kelio Nevočiai-Palokystis, apie 10 m skr., h = 6 m..

Š. VK, 1983.

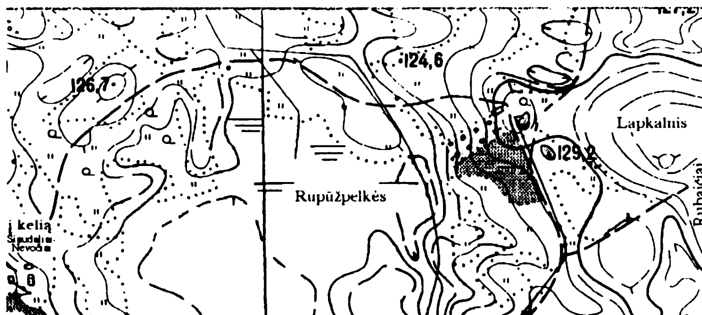
Pav. 440. Lapkalnio Bobkalnis. P. Savicko nuotr., 1955

528. LAUKAS DIEVELINĖ. Vieta nežinoma, 3 ha ploto.

Š. VK, 1935 (dirva).

529. RUPŪŽPELKĖS - į V nuo kaimo, 6 ha ploto. Padav. A. 1812 m. bėgdami iš Lietuvos prancūzai į šias pelkes sumetė savo ginklus, vežimus, kitus "padargus". Daugelis ir pačių prancūzų pasiskandino. B. Čia vaidendavosi stovintis kareivis, bliaunantis, ugnimi spjaudantis ožys. Buvo girdimas ginklų žvangesys. C. Buvo matomos degančių pinigų liepsnos. Kasdami durpes, žmonės rasdavo visokių ginklų liekanų, "šriūbų", kitko.

Š. LTR 2273/5; LŽV (S. Byla, 1935).

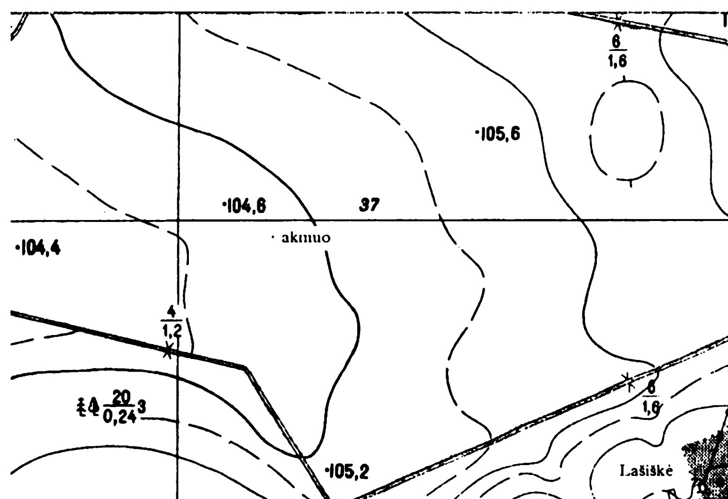

Pav. 441. Lapkalnio Rupūžpelkės

LAŠIŠKĖ
(ŠILALĖS SENIŪNIJA)

530. VELNIO AKMUO, VELIEKBALNIS buvo apie 1,4 km į PV nuo Šilalės-Vaitimėnų kelio, apie 400 m į P nuo Brėmenos up. kairiojo kranto, Groblinės miško Š dalyje (apie 250 m į P nuo Š to miško pakraščio), apie 500 m į V nuo P.Kvederio sodybos, *Veliekos, Velėkos pelkėje*. Akm. buvo pailgas, maždaug 3-4 m ilg., neaukštas, panašus į "balną" - iš čia kilo akmens vardas Veliekbalnis (V.V.; akmens paviršiaus plotas buvo 3x3 m dydžio - nurodo Statkevičius V., 1986). Akmenyje buvo arklio, karvės "pėdos" (tarp jų buvo maždaug 1 m atstumas). Apie 1970 m. antkapinių paminklų meistras Ramanauskas iš akmens padarė kryžių. PADAV. A. Kartą naktigonėj Groblinės miške žmogus sutiko velniuką su skrybėle. Žmogus žiūri, kad nekokį jis muštuką teturįs. Velniukas sako, duosiu savo, imk. Žmogus parsinešė muštuką, žiūri - pagaliukas, ne muštukas. Nuėjo atgal ir ant akmens atrado savo muštuką (V.V.). Sakoma, kad šioje vietoje visi klaidžioja, nes velnias klaidina (miške apsisuka galva tik įėjus, žmonės neranda kelio namo, klaidžioja per naktis, neatpažįsta net ir savo namų pamiškėje ir pan.). Buvo manoma, kad velnias gyvenąs miško pakraštyje po Veliekbalnio akmeniu. "*Po juo lindi velnias ir klaidina uogautojas uogenojuje, vadinamam Kaulais.*" (Statkevičius V., 1986). Apie 1 km į R nuo Indijos piliakalnio ir sen.gyvenvietės (*Ar-1025*).

Š. STATKEVIČIUS V., 1986, 12-13 (NR.26);VAK 54/50 (LŽV; GRUBLIAI); V.V.

Pav. 442. Lašiškės Veliekbalnio akmens buvusi vieta

LAUKSARGIAI (KALTINĖNŲ SENIŪNIJA)

Į R nuo Kaušų Aušrinės kalno, augusių šventųjų ąžuolų vietos, šventu laikyto Rotužės upelio. Padavime apie Aušrinės kalną (Nr.514a) užsimenama ir apie dievybę, vardu Lauksargis.

LAUKUVOS SENIŪNIJA

531. GAIDŽIO DAUBA. "Užgalių k., Laukuvos vals.", Gardausko žemėje. Kaimas nežinomas. Daubos dugne buvęs vanduo, ten žmonės skalbdavę skalbinius. PADAV. Žmogus, pavarde Gaidys, turėjo karčemą, ten žmonės pirkdavo degtinę. Kartą Velykų vakare užėjo būrys vyrų išgerti. Gėrė, kol išaušo. Pradėjo švisti - skamba Laukuvos bažnyčios varpai, tie girtuokliai, išgirdę skambinant, pradėjo šaukti: "Kam čia skambina ?". Vienas sako: "Man rodos, kad Velykos. Prisikėlimui skambina". Visi jie tuojau sako: "Einam ir mes prikelti !". Ir jie, pasiėmę butelius, keptuves ir katilus, ir lėkštes, ėjo aplink tą karčemą skambindami. Jiems beeinant, žemė pradėjo grimzti. Ir karčema su girtuokliais nugrimzdo. Galimas dalykas, kad tai LŽV Iždonų kaime žinoma Gaidžio dauba (200 m į R nuo Iždonų) (V.V.).

Š. LTR 2077/448; LŽV (A. BARTKEVIČIUS, 1935; IŽDONAI).

532. AKMUO buvo prie Mažutiškės vienkiemio, apie 2 km į R nuo kelio Laukuva-Varniai, Šilalės ir Telšių rajonų riboje. Akmuo buvo "dubenuotas", dabar suskaldytas ir guli senoje vietoje.

Š. STATKEVIČIUS V., 1986, 13 (NR.29); L. LAM, 257 ("MAŽUTIŠKIŲ" PIEVOJE YRA STULPO PAVIDALO AKMUO SU KELIOMIS DUOBELĖMIS); PA, 81 (NR.245; YRA DUBENUOTAS AKMUO).

533. SAULĖS KALNELIS buvo sunykusiame Sauliškių k., apie 1 km į V nuo Laukuvos-Varnių kelio, apie 400 m į Š nuo ūkio fermų pastatų. Ant kalnelio buvo kaimo kapinaitės. Dabar kalnas nukastas vežant žvyrą, išliko tik nedidelė jo dalis.

Š. V.S.

534. SILVESTRŲ KALNAS. Selvestrų kaime - į ŠV nuo Laukuvos (?). Ant kalno - kapinės. PADAV. Čia buvo senovės pagonių bažnyčia.

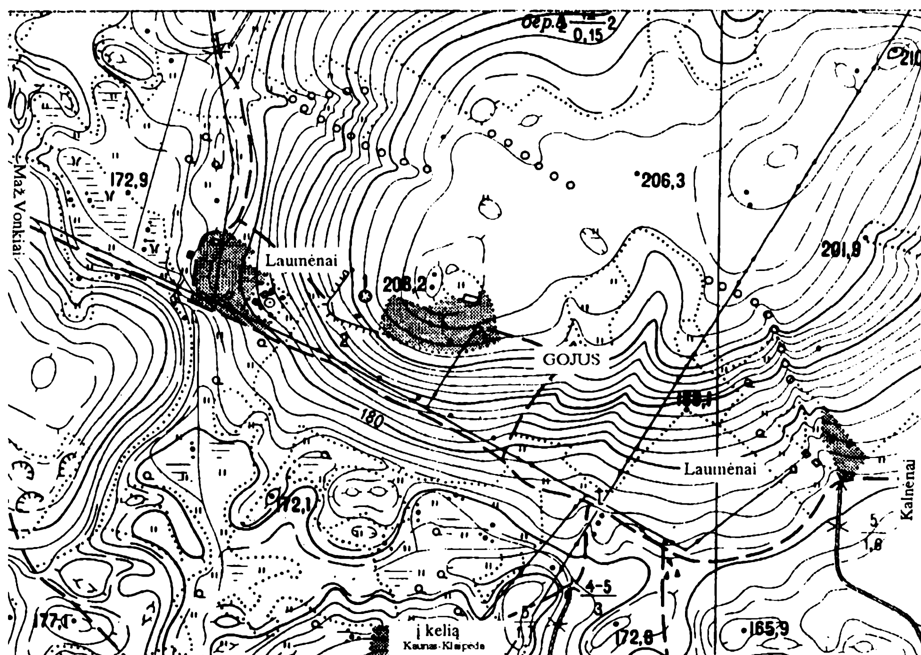
Š. VUB F 191-338.

535. UPĖ RAUDYS - Akmenos upės aukštupys, išteka prie Medvėgalio kalno. Nuo santakos su Ašvijos upe vadinamas Akmena. PADAV. A.Kada "ėjo karas", kraujo upės tekėjo, ir "*pagal kraujo pralyjimą*" upė pavadinta Raudžiu. (Statkevičius V., 1987). B. Pavadinimas kildinamas nuo "raudų", nes šioje apylinkėje žmonės praliejo daug ašarų (Medvėgalį puolant priešams) (LŽV).

Š. LŽV (O. GREIČIŪTĖ, 1935; KUNIGIŠKĖ); STATKEVIČIUS V., 1987, 112 (SEVERĖNAI).

LAUKUVA

1818 m. Saviečių kaimo gyventojas Stirbis nusipirko Jėzaus statulėlę ir laikė ją klėtyje ant aukšto. Susirgus žmonai jis susapnavo, jog jei nori sveikos žmonos, turi pritaisyti statulėlę prie kryžiaus (apie tai besirūpinančiam pasirodęs sapne būk kaži kas ir taręs: "*Jei nori, kad tavo moteris pagytų, neblaikyk ant viškų stovylos Jėzaus Kristaus*". - Valančius M., 1972). Vyras papasakojo sapną žmonai, abu susitarę greit pdirbo kryžių prie kelio iš Kvėdarnos į Laukuvą ir ten įkėlė sėdinčio Viešpaties Jėzaus statulą. Pati tuoj išgijo. "*Visus tuos dalykus veikiai pajutę, žmonės pradėjo plūsti su apžadais pas tą kryžių. Stirbis, keletui metų sukakus, išrovė kryžių ir jo vietoj pastatė medžio koplyčėlę viešpačiui Jėzui. Žmonėms tą dar tankiau pradėjus lankyti, kunigai užsigeidė perkelti stovylą Jėzaus Kristaus bažnyčion*" (Valančius M., 1972). Kunigai negalėjo sutarti, į kurią bažnyčią statulą perkelti: vieni norėjo perkelti į Ivoniškių koplyčią, nes ji buvo arčiau Rietavo kelio, kiti - į Laukuvą, nes Stirbis gyveno Laukuvos parapijoje. Be to, pasakojama, kad rietaviškiai net su ginklu rankose statulą norėjo paimti ir pernešti savojon bažnyčion. Pagaliau 1825 m., vyskupui J.Giedraičiui paliepus, Laukuvos kunigas Rimkevičius slapta stebuklingą sėdinčio Viešpaties Jėzaus statulą perkėlė į Laukuvos bažnyčią, ir tada jau tenai pradėjo labiau traukti žmonės. Kunigas V.Juzumas XIX a. pabaigoje rašė, kad ta stebuklinga

Pav. 443. Laumėnų Gojaus miškas

statula buvo virš didžiojo altoriaus ir kas penktadienį iš aplinkinių kaimų su aukomis čia rinkdavosi daug žmonių (Juzumas V., 1994).

L. Juzumas V., 1994, 80-81, 84-85; Kviklys B., 1991, 4/200 (Servyčių k. gyventojas); Valančius M., 1972, 2/194-195.

LAUMĖNAI
(KALTINĖNŲ SENIŪNIJA)

Kaimas į V nuo Ašvijos aukštupio, kur XIV a. kryžiuočių kelių aprašymai nurodo šventąjį Asswiote mišką (Nr.497), į R nuo Aukštagirės, į PV nuo Karūžiškės.

536. MIŠKAS GOJUS - kaime, abipus kelio Kalnėnai-Mažieji Vonkiai, PV milžiniškos plokštikalvės šlaite. Apie 15 ha ploto.

Š. V.V.

537. LAUMĖS KALNAS. Padav. A. Po kalnu gyveno laumės, jos čia skalbdavo, ant kalno sėdavo linus, paskui ausdavo audinius. Iš to kilęs kalno pavadinimas "Laumės kalnas". (LTR 3171/340). B. Čia gyvenusios laumės neturtingųjų vaikus aprengdavo, duodavo jiems maisto. Kada turtingieji vaikus aprengė skarmalais ir "nuleido prie laumių", tie vaikai dingo (LTR 3171/340). "*Laumėnkalnis, sako, seniau buvęs labai garsus žmonių padavimuose, bet, deja, dabar niekas jų nežino. Sako, kad ten laumės gyvenusios, todėl tokį vardą turįs. Nuo to kalnelio yra, kaip žmonės sako, pramintas ir kaimas - Laumenai. Anot jų, čia visas rajonas, kur dabar Laumėkalnis ir Laumėnų kaimas, esą buvę "Laumių karalystė"* (pasak. A. Noreika, g. apie 1885 m. Laumenų k.; LŽV).

Š. LTR 3171/340; LŽV (O.Greičiūtė, 1935).

GAIDŽIŲ PILALĖ. Vieta nežinoma.

L. LAM, 170.

LEMBAS
(KVĖDARNOS SENIŪNIJA)

538a. ALKA, ALKAKALNAS, ALKOS KAKTA (*alkakalnis Ar-1036*) - kairiajame Jūros up. krante, ties santaka su Deguvos upeliu. Tai kalva

Pav. 444. Lembo (Lėgų) ąžuolas. Aut. nuotr., 1990

palei Jūros upę, 125 m ilg. (ŠV-PR), ŠV galas - 10-15 m pl., į PR platėja ir yra jau iki 60 m pl. Kalvos h= 5-7 m. Dabar vadinama tik Alka ir Alkakalniu (1977 m.). Apie 200 m į Š auga senas ąžuolas (Nr.459b). Netoli buvo Siautelių vnk.

Š. 1964 m. LII žv., AS 203/48; 1977 m. V.Statkevičius žv., AS 923/6-7; Statkevičius V., 1990, 6. L. Almonaičiai J. ir V., 1991a, 14; LAM, 269 (Žvirblių piliakalnis); Statkevičius V., 1994, 287; Покровский Ф.В., 1899, 144 (Žvirbliai); Кржнвицкий Л., 1909, 114.

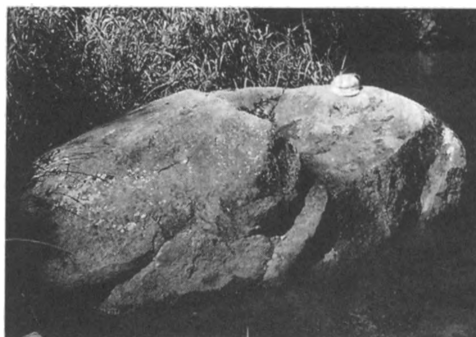
538b. ĄŽUOLAS auga ant Lembo ir sunykusio Lėgų k., ant Plungės ir Šilalės r. ribos (neaišku, ar ąžuolas dar Šilalės rajone). Medis - galingas, maždaug 6 m skr. Padav. Po ąžuolu buvo kūrenama šventoji ugnis, garbinamas Perkūnas.

Š. Statkevičius V., 1990, 6. L. Statkevičius V., 1994, 287 (ąžuolas, kurį senieji žmonės laikė šventu).

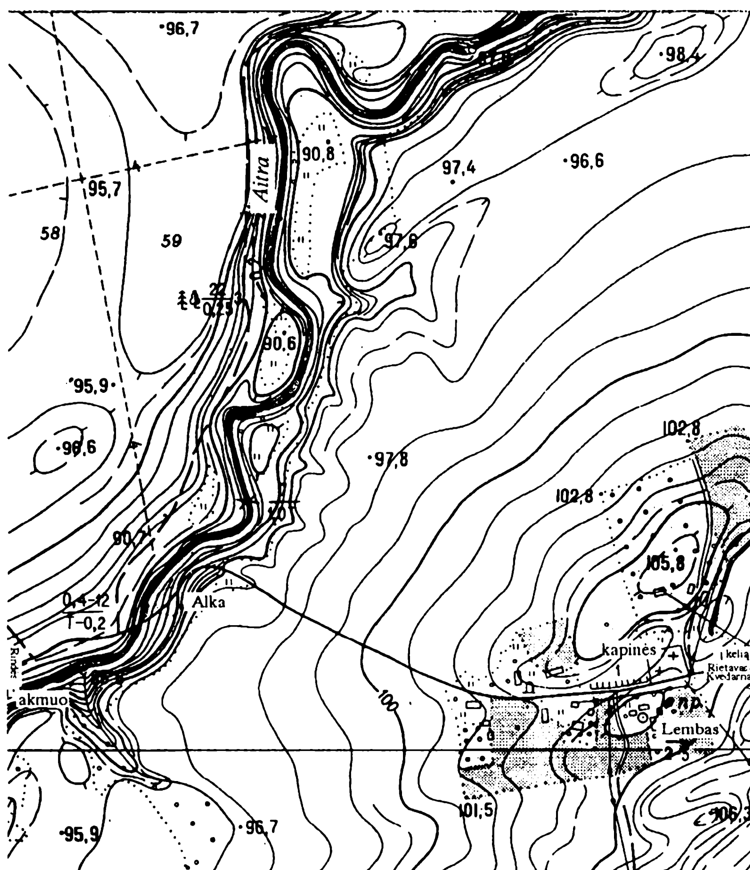
539a. AKMUO VELNIO KRASĖ (*mitologinis akmuo Ar-1037*) - per 500 m į V nuo kaimo, Aitros upės vagoje. Akm. - apie 2,4 m ilg., apie 2 m pl., iki 80 cm aukščio nuo upelio dugno. Viršuje - netaisyklinga, pailga, trikampio pjūvio, apie 1,6 m ilg. bei apie 1 m pl. (viršuje) įduba, dėl kurios panašumo į išsėdėtą vietą kilo akmens pavadinimas "krasė". Padav. A. Ledonešio metu Velnias akmenį atvilko iš netolimos Velniaduobės (sakoma, gulėjo Aitros upės Kiaulavingyje ties buvusia Narbuto sodyba, apie 1 km aukštyn upe nuo dabartinės vietos). "*Ledai tik piktos dvasios padedami galėjo jį (akmenį. - V.V.) iki čia panešti*" (VUB F213-214/3). B. Velnio krasė - tai gretimos Lembo Alkos aukuras, kuris buvo įverstas į upę įvedus krikščionybę. "*Aitros vagoje yra akmuo, vadinamas Velnio krase. Ten, sako, sėdėdamas Velnias gąsdindavęs maldininkus, kurie susirinkdavo Alkoje* - pievoje apie 200 m į ŠR (Statkevičius V., 1990.) 50 m žemiau Velnio krasės akmens į Aitrą įteka Juodupis.

Š. 1964 m. LII žv., AS 203/48; Statkevičius V., 1986, 13 (Nr.27); Statkevičius V., 1990, 7; VUB F213-214/3. L. Almonaičiai J. ir V., 1991a, 14; Kviklys B., 1991, 4/213.

539b. ALKA - vietovė prie Varanių brastos per Aitros upę, kur teka numelioruotas upeliukas. Prie jo esanti pieva, žemėjanti Aitros link, keliuko nuo Rudžio sodybos (Lembo k.) į Latviškės pievą PV pusėje turi Alkos vardą. Vietos žmonių posakiai ("*jei į Alkos kalną įvažiuoji, jau namie*". - 1977 m., V.Statkevičius) galbūt fiksuoja, kad Alkos vardą turėjo Aitros slėnio aukštumos kraštas. Padav. Tai senovės žmonių šventovė, kur buvo ir aukuras.

Pav. 445. Lembo Velnio krasė. Aut. nuotr., 1987

Pav. 446. Lembo Alkos pieva, Velnio krasės akmuo

Įvedus krikščionybę, aukuras buvo nuverstas į Aitros upę (tai "Velnio krasės" akmuo - per 200 m į PV nuo Alkos (Nr. 539a)).

Š. 1977 m. V.Statkevičius žv., AS 923/ 7-9; 1977 m. LII žv., AS 499/12; Statkevičius V., 1990, 7.

539c. VELNADAUBA - apie 1 km nuo Velnio krasės akmens Aitros upe aukštyn. Dauboje yra nedidelis *Velnio akmuo*. Padav. Po šiuo akmeniu Velnias turi paslėpęs pinigų. Kada kam pritrūksta pinigų, kaimo vyrai sako: "*Eik į Velnadaubą pasiskolyt pinigų*" (Almonaičiai J. ir V., 1991a).

Š. Statkevičius V., 1986, 13 (Nr.27); L. Almonaičiai J.irV., 1991a, 14.

AKMUO MEŠKA - apie 300 m nuo gimtosios K.Jauniaus sodybos, PV sodų pusėje, prie R.Šlavinsko sodybos, Maušo lauke. Tai didelis akmuo, žmonių vadinamas Meška.

Š. Statkevičius V., 1986, 13 (Nr.28).

MEIRĖS
(KALTINĖNŲ SENIŪNIJA)

AKMUO su ženklais - prie keliuko, jungiančio Meires su Trakos k., už Yžnės liepto nuo Meirių pusės, ties Varnių dauba. Šalia Paklupio auga 2 ąžuolai, o šalia, kapčiuje, yra aprašomas akmuo. Tai 1923 m. išvestos ribos tarp Meirių ir Gedminiškės ribo-ženklis, su iškaltomis raidėmis M, G, 1923 9-26 data. V.Statkevičius nurodo, kad akmens plokštumoje yra ir "pėdos" žymės.

Š. 1976 M. V.STATKEVIČIUS ŽV., AS 920/112.

MILAIČIAI
(KALTINĖNŲ SENIŪNIJA)

540. LAUMĖS KALNAS - miško pakraštyje.

Š. STATKEVIČIUS V., 1990, 27.

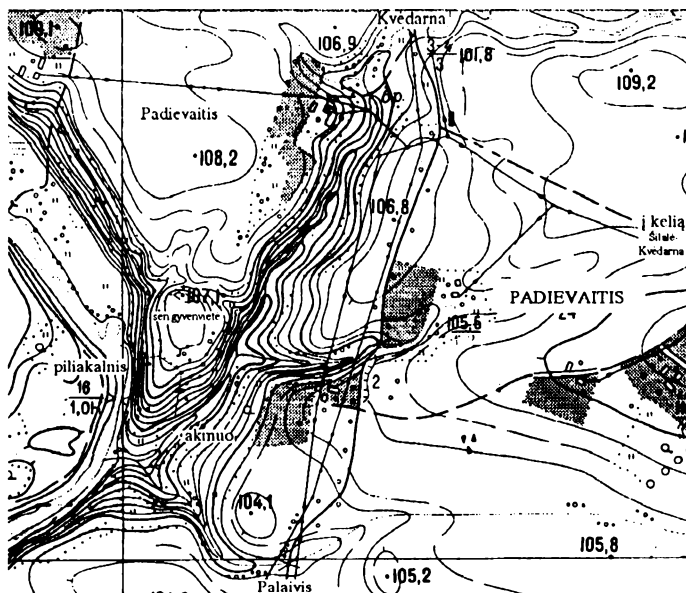
NEDOJAI
(PAJŪRIO SENIŪNIJA)

541. PELKĖS(?). PADAV. A. Pasakojama, kad kaime buvo ežeras, netoliese kurio stovėjo miestas, dvaras, kurie nugrimzdo į žemę (LTR 2273/13). B. Ten yra nuskendusi valtis auksiniu galu (V.V.).

Š. LTR 2273/13; V.V.

PADIEVAITIS
(KVĖDARNOS SENIŪNIJA)

542. AKMUO VELNIO SOSTAS, VELNIO KRASĖ (*mitologinis akmuo Ar-1039*) - PR Padievaičio piliakalnio (*Ar-1038*) papėdėje, kairiajame Druskio upelio krante, apie 10 m nuo upelio vagos. Apie 10 m į PR nuo akmens, kalvos šlaite, yra 2 šaltiniai, sutekantys

Pav. 447. Padievaičio piliakalnis, Velnio sosto akmuo

į vieną mažytį Druskio intaką, tačiau šiuo metu upelis, Druskio nepasiekęs, dingsta drėgnoje pievoje netoli akmens. Akm. - apie 1,8 m ilg., apie 1,6 m pl., h= 65 cm. ŠV akmens pusėje iškalta apie 77 cm pl., 40 cm ilg., 35 cm gylio pusapvalė, nuožulniais šonais, pusės cilindro formos įduba, primenanti kėdę su atrama. Žmogaus, sėdinčio "soste", balsas klausantiems piliakalnyje girdimas gerokai sustiprėjęs. PADAV. A. Velnias norėjo sudaužyti Kvėdarnos bažnyčią ir, radęs didelį akmenį, jį pradėjo tempti. Prie Druskio upelio pavargęs atsisėdo ir aptingo. Besėdėdamas jis ir įspaudė įdubimą, o gaidžiui užgiedojus, Velnias pašokęs nudūmė (Statkevičius V., 1986). B. Prie piliakalnio buvo velnių mokykla. Ant akmens sėdėdavo senas Velnias ir mokė savo vaikus "velniavų" ("*Ant to krėslo sėdėjęs velnias ir užrašinėjęs svieto nusikaltimus. Po kiek laiko šventoji ugnis užgesusi, o Velnias už nusikaltimą buvęs pakartas šioje švęstoje vietoje ant skroblo*". - V.Statkevičius, 1986). Ant akmens sėdėdavęs Padievaičio pilies viršininkas (VUB F213-68/31). C. Netoli akmens ganant gyvulius, pas mušančius tekinį piemenis ateidavo "toks" su viena skyle ir prisidėdavo prie žaidžiančių. Kai jis paleisdavo tekinį, tas kniaukdamas riedėdavo, nesustodavo (Statkevičius V., 1986). 1971 m. V.Urbanavičius tyrinėjo akmens aplinką. Rasta didelių, iki 1,2 m skr. akmenų, kurie į upelio pusę nuo akmens sudarė puslankį (t.y. Velnio sostą supo puslankiu). Pats "sostas" rastas uždėtas ant postamento, sukrauto iš 70 cm skr. akmenų. Į V nuo "sosto", paminėto puslankio ribose, rasta 1,5 m gylio, 1,3 m skr. duobė su degėsiais, stambiais kaulais. Degėsių ir anglių, taip pat gyvulių kaulų rasta ir už puslankio ribų juodžemyje, visai prie pat nejudintos žemės (atrodo, tai buvusios pelkės dugnas). Keletas kaulų rasta į šlaito pusę nuo akmens, čia aptiktos kelios juodos molinių puodų šukės, iš kurių viena buvo žiesta, puošta įstrižų įkirtų ornamentu. Viena šviesi šukė turėjo lyg ir grublėtą paviršių. Akmuo - priešais Padievaičio piliakalnį (*Ar-1038*), siejamą su 1329 m. sunaikinta pilimi prie Jūros upės.

Pav. 448. Padievaičio Velnio sosto akmuo (kairėje) tyrinėjimų metu. V. Urbanavičiaus nuotr., 1971

Š. 1964 M. LII ŽV., AS 203/52; 1971 M. V.URBANAVIČIUS TYR., AS 351/12-14; LTR 2273/111; 3470/28; STATKEVIČIUS V., 1986, 14-15 (NR.30); STATKEVIČIUS V., 1987, 45-47; STATKEVIČIUS V., 1990, 17; VUB F213-68/31. L. KVIKLYS B., 1991, 4/213; STATKEVIČIUS V., 1994, 273; URBANAVIČIUS V., 1972A, 19.

543. PILIAKALNIS (*Ar-1038*). PADAV. A. Ant kalno buvo žemaičių šventykla. Kalnas supiltas pagonybės laikais ir buvo žemaičių maldų vieta.

Pav. 449. Padievaičio piliakalnis. P. Savicko nuotr., 1955

Kiekvienas, atėjęs čia melstis, privalėjo atnešti su savimi žemių. Jos ir buvo išpilamos ant kalno. Žemaičiai tikėję, jog kuo aukštesnis jų šventasis kalnas, tuo lengviau malda pasiekia Dievą (Покровский Ф.В., 1899). Kiti pasakoja, kad kalno viršuje senovės lietuviai degino aukas (kur viršuje yra duobė, ten stovėjo aukuras - LTR 2077/472). B. Kalne yra "apgriuvusi" bažnyčia (VUB F213-68/36).

Š. LTR 2077/472; VUB F213-68/36. L. Juzumas V., 1994, 102 (kadaise ten buvo stipri pilis, o jos viduje pagoniška šventovė su dievaičio Perkūno statula. Šios pilies pašonėje esančio Padievaičio kaimo pavadinimas apie tai mums aiškiai sako); Гуковский К., 1892, 212; Покровский Ф.В., 1899, 144.

PADIEVYTIS
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

Vietovardis Dievytis sietinas su žodžiu *dievas* + priesaga *-ytis*. Vietos tarmėje priesagos -ytis, -ė dariniai reti, kartais taip vadinami gyvulių ir paukščių jaunikliai (plg. šunytis, antytis, žąsytis) ir žodis turi menkinamą reikšmę. Bet tai gali būti ir paprastumo reikšmė, kokią turi ir vediniai su priesaga -alis, -ė. Be to, pastarieji gali turėti ir pagarbos reikšmę - šksm. pondievali, mamūnale. Lygiai taip sakoma puondyvyti, mamunyti - jie turi aukščiausią maloninę reikšmę (Grinaveckis V., 1994).

Prie Divyčio ežero iki XIX a.vidurio stovėjo koplyčia, kuri, pasak padavimo, kunigų, krikštijusių žemaičius, buvo pastatyta XV amžiuje, "*pagonių šventyklos vietoje, kur buvo garbinami dievai*" (Juzumas V., 1994). V.Statkevičius nurodo, kad ta bažnytėlė stovėjo kapeliuose ir buvo dar 1773 m. perkelta į Laukuvą. Jos buvusioje vietoje stovėję 4 kryžiai (Statkevičius V., 1977).

Š. Statkevičius V., 1987, 107; L. Juzumas V., 1994, 84; Grinaveckis V., 1994, 53.

544a. DI(E)VYČIO EŽERAS - per 4 km į P nuo Laukuvos, 33 ha ploto, didžiausias gylis - apie 15 m. Iš ežero išteka Yžnė (Akmenos kairysis intakas). ŠV ežero dalyje įteka *Jautkaklio* upeliukas, kuriame, pasakojama, nuskendo atitrūkęs jautis (V.V.). P ežero krante, prie Šventupio žiočių, Yžnės ištakų, Divytyje - Divyčio kalnas (Nr.464c). Padav. A. Kartą žmonėms grėbiant šieną, iš kažkur atėjo "nei šioks, nei toks žmogus". Darbininkai ėmę iš jo juoktis. Nepažįstamasis rimtai pasakė: "Jūs nesijuokite, tik bėkite". Trinktelėjo, ežero vanduo susimaišė, pasikėlė ir nusileido ten, kur yra dabar. Pasak kitų, ežeras užliejo nepasitraukusius žmones, kiti, išlipę iš ežero, pradėjo

Pav. 450. Padievyčio Divyčio ežeras, kalnas, Aukų (?) kalnas, Šventupis

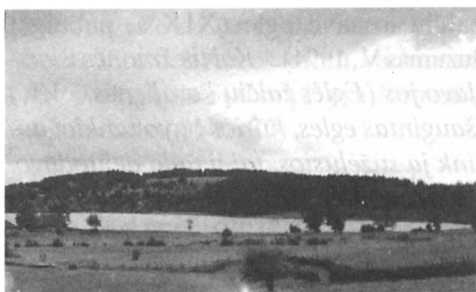
"dyvytis" (t.y. stebėtis), iš kur atsiradęs vanduo (LTR 2273/19). B. Ežere yra paslėpta daug turtų ir ginklų. V.Juzumas XIX a. pabaigoje rašė: "*Žemaičiams priėmus krikščionybę, šioje vietovėje Perkūno akmeninė statula turėjo būti nuversta nuo kalno ir paskandinta minėtame ežere*" (Juzumas V., 1994). Nurodoma, jog pagal padavimą lietuviai, nenorėdami, kad jų auksiniai dievai (šventi daiktai. - LTR 2273/18) atitektų priešams, paskandino tuos dievus ežere (Statkevičius V., 1994). Tada atsiradęs ežero vardas Dievytis, bet laikui bėgant imta vadinti tik Divyčiu (LTR 2273/39). C. Ežere gyvena Eglė, žalčių karalienė, ir jos vyras Žaltys (Buračas B., 1937). D. Ežerą senovės lietuviai garbinę, nes "Dievas jį pašventęs" (LTR 2273/92). 1884 m. "Aušroje" pasirodė žinutė: "[...] *Ažeras Divsvitis, į kurį, kaip žmonės pasakoja ir seni rasztai lidija, musu sentėviu dievaicziai ir sziaip visokie paminklai isz žilos senovės asą paskandinti nekuriu czia atsibasczusiu panatikų, idant ir menkiausia žimė apie musu tėvinės garbingąją praeitinę pražutu*" (Aušra, 1884a; taip pat - Balys J., 1929). L.Kšivickis XX a. pradžioje rašė, jog ežero savininkas, jį vedžiodamas šioje vietoje, aiškino, kad pavadinimas Divytis kilo sutrumpėjus žodžiams Dievo vieta. Tas pats žmogus pasakojo, kad kažkoks bernas, eidamas ledu per ežerą, dugne pamatė "žibantį žmogų" ir persigando. Pasak kitų, tai buvęs dievaitis (Кржибицкий Л., 1909). "*Pats ežeras, kaip ir jo vanduo, laikomi pagarboje*" (Grinaveckis V., 1994).

Š. LTR 2273:18,19,39,92; V.V. L. Aušra, 1884a; Balys J., 1929, 43; Buračas B., 1937b, 3; Grinaveckis V., 1994, 54; Perkowski J., 1935, 182-183 (Dziewitis); Statkevičius V., 1994, 281; Кржибицкий Л., 1909, 90.

544b. ŠVENTUPIS. Šventomis laikytos Šventupio ištakos - į PV-V nuo Šiauduvos, V kelio Šilalė-Laukuva pusėje. Dideliame plote burbuliuodavo upelio versmės, prie ištakų buvo ir trys akmenys. Dabar vietovė numelioruota, Šventupiui tekėti iškastas kanalas. Juo Šventupis teka apie 200 m į R, ir ten prasideda 4 upės patvankos. Upelio žiotys Dievyčio ežere, į V nuo Padievyčio piliakalnio (*Ar-1056*) ir į R nuo nurodomo Aukų kalno (tarp jų). Padav. A. Šventupį žmonės praminė šventa upe, nes jis teka "priešinga linkme kitų upių bėgimui". Prieš karą žmonės jo vandeniu gydydavo ligonius, vandenį laikė "šventenybe". Senovėje lietuviai aukodavę dievams aukas ant netoliese esančio Aukų kalno. Aukas nuplaudavo Šventupyje. Nuo to ir vardas Šventupis (LTR 2273/20). B. Žmonės sakydavo, kad ten, kur Šventupis tryško, buvo "apierų vieta", vaidilutės kūrendavusios šventą ugnį (V.V.).

Š. LTR 2273/20; Statkevičius V., 1990, 23; V.V. L. Kviklys B., 1991, 4/207.

544c. DIVYČIO KALNAS (*piliakalnis Ar-1056*) - P Divyčio ežero pakrantėje, į R nuo Šventupio upelio, į V nuo Ežervyčio pelkės. Padav. A. Ant kalno buvo šventovė, čia vaidilutės kūrendavo šventąją ugnį ir garbino dievus, kurie buvo padaryti iš aukso (Statkevičius V., 1994). Pavakariais, pasakojama, ant kalno, aplink augusią

Pav. 451. Padievyčio piliakalnis (antrame plane) ir Dievyčio ežeras. V. Ramanausko nuotr., 1936

pušį, šokdavo vaidilutės, kunigas prie tos pušies melsdavosi (LTR 2273/92). B. Pašventupiuose (ten, kur teka Šventupis, auga Dievyčio miškas) buvę "šventnamiai" (Grinaveckis V., 1994). C. Ant kalno naktimis vaikščiodavo balta moteris ir "dyvydavosi" (Statkevičius V., 1994). L.Kšivickis XX a. pradžioje rašė, jog vienoje vietoje iš kalno rūksta dūmai, ir kalnas apylinkės gyventojams tarnauja kaip barometras: jeigu rūksta - bus lietaus. Kalne, kuris laikomas šventu, yra druskos. Kartą kareivis jos radęs ir po saują parnešdavo šeimininkei. Kartą, pažadėjęs parnešti pilną maišą ir parodyti vietą, kur jis tos druskos randa, kareivis nebegrįžo (Кржнвицкий Л., 1909). "*Kada reikėdavo vasarojų vežti, kada jau kyla rūkas, ir į 2-3 dienas bus lietaus - tikrai, lyg ugnį kas kūrentų, žinot, kaip kyla dūmai*" (1994 m., V.V.). Iki pat Antrojo pasaulinio karo ant kalno būdavo rengiami ponų susirinkimai, pasilinksminimai (net kalnas buvo pavadintas Baliaus kalnu. - LTR 2273/92). Į rengiamas gegužines jau Respublikos laikais atvykdavo ne tik laukuviškių, bet ir žmonių iš kitų Žemaitijos vietų. Būdavo rodomos įvairios programos, jas atlikdavo Šiauduvos, Pykaičių ir Laukuvos mokyklų mokiniai, jaunieji ūkininkai, šauliai, Lietuvos kariuomenė. Vietoj Laukuvos bažnyčioje rengtos sumos, ji buvo laikoma ant Divyčio kalno. Vietovė - "*ir upelis, ir ta miško dalis dar 1930-1940 m. žmonių buvo laikoma pagarboje. Turėtas įsitikinimas, kad ten nieko negalima daryti, kas niekintų tos vietos šventumą*" (Grinaveckis V., 1994). Nuo Divyčio kalno prasideda kūlgrinda (*Av-1353*). Aptiktos kelios jos atkarpos Yžnės tvenkiniuose. Viena atkarpa - beveik 40 m ilgio. Ji nebuvo tiesi, nuo tvenkinio dugno buvo apie 30-40 cm gylyje, 4-5 m pločio, 50 cm storio, iš įvairių laukuose surinktų 10-20 cm dydžio akmenų. Nuo Divyčio kalno kūlgrinda ėjo per buvusį Skersokų ežerą (Ežervyčio pelkę). Nurodoma, kad kūlgrinda eina iki "Payžnio kalno" (LTR 2273/22; atrodo, kad turimas omenyje aukščiausias Payžnio Pakievės kalnas - žr.Nr.472a). Šiauduvos kaime (dabar viena gyvenvietė su Padievyčiu) rasta III-IV a. radinių. Netoliese buvusi Krivitiškių vietovė (Кржнвицкий Л., 1909).

Š. LTR 2273/92; STATKEVIČIUS V., 1987, 48-49; VUB F191-338 (1793 M. MINIMAS *LAS DYWITYS*); V.V. L. GRINAVECKIS V., 1994, 53, 56; LAM, 197 (MENAMA SENOVĖJE BUVUS ŠVENTOVĘ); STATKEVIČIUS V., 1994, 281; КРЖИВИЦКИЙ Л., 1909, 90-91.

544d. AKMUO BERNARDINAS stovėjo Padievyčio piliakalnio (*Ar-1056*) pašlaitėje. Tai buvo žmogaus pavidalo, apie 1,5 m aukščio akmuo, atgręžtas į Dievyčio ežerą ("žiūrėjo į Dievyčio vandenis". - Statkevičius V.,

1986). Suskaldytas 1855 m. ir sudėtas į Šiauduvos dvaro tvarto pamatus. PADAV. Kankinamas liūdesio, vienuolis paliko vienuolyną ir ilgai klajojo. Pagaliau jis surado mergaitę, kurią karštai pamilo. "Kai prisipildė nedorybių taurė, Dievo ranka pakilo virš jų galvų". Baisus viesulas juos pagavo ir išskyrė, mergaitę paskandino Dievyčio ežere. Vienuolis iš skausmo ir baimės sustingo, pavirto akmens stulpu. Tik kartą per šimtą metų pasigirsdavo jo širdį veriantis balsas, tada ir mergaitė išplaukdavo iš ežero gelmių, ateidavo į krantą ir savo išbalusį veidą, mėlynas akis priglausdavo prie Bernardino krūtinės. Paskui viskas nutildavo, nurimdavo (Statkevičius V., 1986).

Š. STATKEVIČIUS V., 1986, 21 (NR.40). L. LAM, 197; LITUANICA, 1923, 114 (TARP PADIEVYČIO IR PAKAPIŲ K. BUVO AKMUO BERNARDINAS. SUSKALDYTAS SVIRTŪNO KLOJIMO PAMATAMS 1855 M.).

545. AUKŲ KALNAS nurodomas už Šventupio, priešais Divyčio kalną (t.y. Šventupio kairiajame krante, į PR nuo Laukuvos-Šilalės kelio), "netoli miškelio". PADAV. Ant Aukų kalno senovėje degindavę dievams aukas.

Š. LTR 2273/21.

546. EGLĖ ŽALČIŲ KARALIENĖ augo į Š nuo Divyčio kalno, Senežeryje, ant Kepaliuškalnio. Buvo apie 40 m aukščio (?), 3 m storio (LŽV), aukštesnė už kitas egles. Ją išlaužė vėtra XX a. pradžioje. Per audrą virsdama eglė prislėgė dar septynias egles. PADAV. Dvaro ponas įsimylėjo kaimo mergelę ir mėgino ją per prievartą vesti. Ji prakeikė jį, paversdama žalčiu, o save egle (XIX a. pabaiga; Juzumas V., 1994). "*Kai tik žmonės iškirsdavo jos (Eglės žalčių karalienės. - V.V.) išaugintas egles, kurios buvo tankiai aplink ją suželusios, tai ji tada dejuodavo. Tą dejavimą netik senutė, bet ir daug kitų žmonių girdėjo*" (LTR 2273/23).

Š. LTR 2273/23. LŽV (A. PIPIRAITĖ, 1935?; ŠIAUDUVA); L. JUZUMAS V., 1994, 281.

547. VELNRAGĖ - senojo Laukuvos-Šilalės kelio vingis prie Divyčio ežero, jo R pusėje.

L. GRINAVECKIS V., 1994, 54; LAM, 197 (ŠALIA EŽERO YRA VELNIORAGIS, ANT KURIO YRA MILŽINKAPIS)

PAEŽERIS
(PAJŪRIO SENIŪNIJA)

548a. ALKOS PILĖ (*alkakalnis Ar-1067*) - apie 200 m į V nuo Joniko sodybos, į Š nuo Kupsčio ežero, prie Alkos upelio žiočių. Anksčiau Alkos pilė buvo Š Kupsčio ežero krantas. Apie 400 m į P nuo Alkos pilės iš Kupsčio V kryptimi išteka Tenenio upelis. Alkos pilė - tai aukštumos kraštas, lygia, maždaug 40x14 m dydžio aikštele, stačiais (R,P,V) šlaitais, V šlaitas - iki 13 m aukščio. Dalies gyventojų nuomone, čia yra 3 kalneliai, ir visas trejetas jų vadinamas Alka. PADAV. "*Vynam kalnely gyvena vaidilutes, kitam Alkas valdovas sava pilę buva įsitaisęs [...] O viduriniam kalnely (laikomu tikrąja Alka. - V.V.) vaidilutes kūrendava šventąją ugnį. Tin Gabiją garbindava*" (pasak. M.Urbonas, gim.

1897, Paežerio k. Užr. V.Statkevičius 1977). Vieta ežere ties Alkos kalnu vadinama "*Po alka*". Apie 500 m į P yra Jomantų Gojaus kalva (Nr.427).

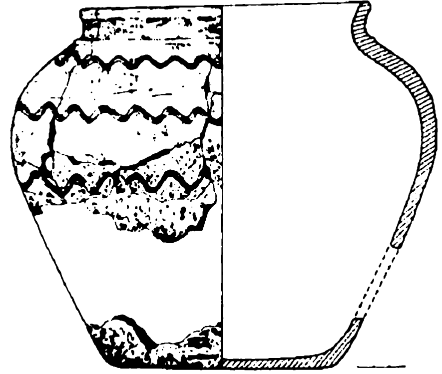
Š. 1931 M. K.SIDERAVIČIUS ŽV., AS 88/16-17; 1964 M. LII ŽV., AS 203/53-54; 1977 M. V.STATKEVIČIUS ŽV., AS 923/16-18; 1977 M. V.URBANAVIČIUS ŽV., AS 679/41-42; LŽV (A. RAČKAUSKAS, 1935). STATKEVIČIUS V., 1990, 8; VAK 54/136. L. STATKEVIČIUS V., 1994, 287 (GRETA YRA DVI KALVELĖS, KURIAS VIETOS GYVENTOJAI VADINA ALKOS KALNELIAIS).

548b. UPELIS ALKAS. Tai šaltinis, tampąs upeliu. Įteka į Kupsčio ež. ties Alkos pile.

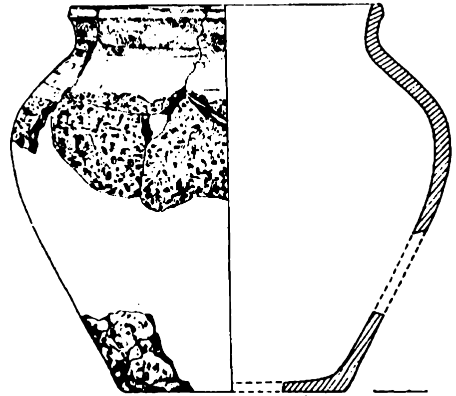
Š. VK, 1986.

548c. PIEVA ALKA, ALKALAUKIS. Prie Alkos kalno, 8 ha ploto.

Š. LŽV (A. RAČKAUSKAS, 1935).

Pav. 452. Puodas iš Pagrybio kapinyno židinio Nr. 2 (pagal: Vaitkunskienė L., 1995, 209, pav. 5:1)

Pav. 453. Puodas iš Pagrybio kapinyno židinio Nr. 1 (pagal: Vaitkunskienė L., 1995, 209, pav. 5:6)

PAGRYBIS
(KALTINĖNŲ SENIŪNIJA)

549. Kapinyno (*Ar-1032*) teritorijoje, tarp V-VI a. kapų 1980-82 m. buvo ištirti du židiniai. Pirmas židinys buvo 1,2 m skr. (dugne - 65-70 cm skr.), aplink buvo matyti perdegęs molis. Židinyje buvo 6 nedideli akmenys. Tamsios, vietomis ir perdegusios žemės sluoksnis su pavieniais angliukais čia buvo 20-25 cm storio. Rastos penkių žiestų bei bangele ornamentuotų puodų šukės, gyvulių kaulų. Antras židinys buvo ovalo formos, apjuostas akmenimis, 65x95 cm dydžio. Prie židinio rasta arklio kaukolės dalis, kojos kaulo fragmentas (iš suardytų V-VI a. kapų). Tamsios, su daugeliu angliukų žemės sluoksnis židinyje buvo 10-12 cm storio, jame rastos keturių žiestų puodų šukės, keli apdegę gyvulių kaulai. Židiniuose buvo rasta 22,5-24 cm aukščio, 18,4-19,3 cm skr. anga bei 9-14 cm skr. dugneliu žiestų bei bangele ornamentuotų XIV-XVI a. datuojamų puodų šukių. Tyrinėtojos L.Vaitkunskienės nuomone, tuo laiku žmonės priešistorinį kapinyną pasirinko mirusiųjų pagerbimo apeigų

vieta, prie židinių čia atliko tam tikras apeigas.

L. Vaitkunskienė L., 1995, 207-211; Вайткунскене Л., 1988, 167-174.

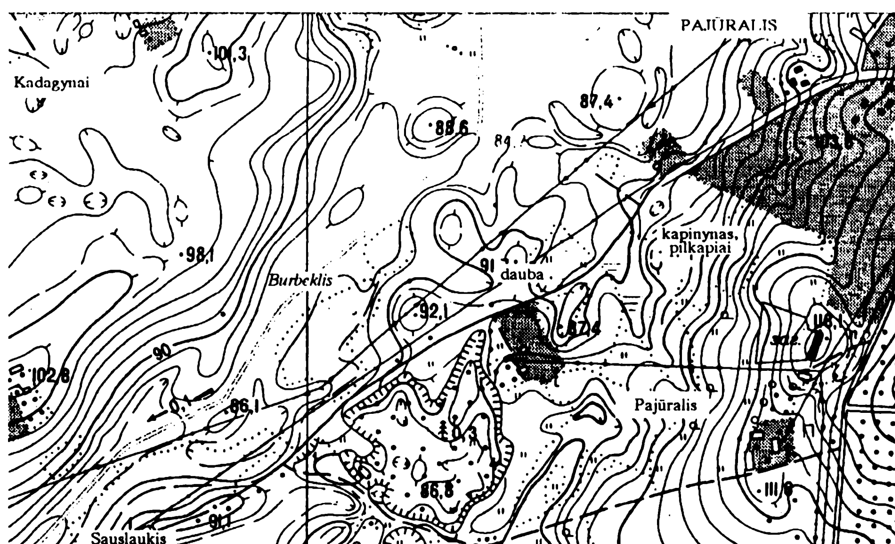
PAJŪRALIS
(KVĖDARNOS SENIŪNIJA)

550. ALKAKALNIS. B.Kviklys Pajūralio apylinkėje nurodo Alkakalnio kalną: "*Netoli miestelio esąs Alkakalnis rodo, kad vietovė buvo gyvenama iš senų laikų*".

L. Kviklys B., 1991, 4/216.

551. DUOBĖ - Š kelio Kvėdarna-Švėkšna pusėje. Duobės vietą skirtingi šaltiniai nurodo skirtingai. Pasak B.Kviklio, tai "*kalva, o jos viršuje duobė-liūnas, kurio dugno žmonės negali pasiekti*" (Kviklys B., 1991). Pagal J.Nausėdą - tai duobė Š kelio Švėkšna-Kvėdarna pusėje, prie pat kelio (Nausėda J., 1937). "Pelkėtos vietos vienoj kelio pusėj ir antroj - kalniukas, ant kurio viršaus šaltinis" (LLTI PK, karčema prasmegusi šaltinio vietoje). Duobės pavidalas primena stovėjusį namą. Duobė - 13 m ilg., apie 8 m pl. Jos gylio niekam nepasisekė išmatuoti.

Padav. A. Čia buvo pirma Pajūralio bažnyčia. B. Čia stovėjo garsi žydo Maušo smuklė. Jis su kompanija sekmadienį ar šiaip šventomis dienomis tyčiodamiesi eidavo nusitvėrę kas ką aplink smuklę, šaipydavosi iš Dievo. Tikintieji žmonės ėmė prašyti Dievo, kad jis sudraustų ar nubaustų smuklininką ir jo klientus. Velykų naktį čia vėl susirinko daug žmonių gerti. Kiti gi ėjo į bažnyčią "ant prisikėlimo". Tie gėrę per visą naktį, rytmetį per procesiją, kada kunigas ėjo aplink bažnyčią su žmonėmis (kitų teigimu -

Pav. 454. Pajūralio dauba (spėjama vieta)

kada jau turėjo prisikelti Jėzus Kristus iš mirusiųjų), girtuokliai pradėjo eiti aplink smuklę su buteliais, bet neapėjo, kilo ūžesys, prasivėrė žemė, ir pastatas nugrimzdo į žemę kartu su žmonėmis (amžinai prasmego žemėje. - VUB F213-214/6; pakilo audra, ir perkūnija trenkė į smuklę. - Kviklys B., 1991). Keletą dešimtmečių po šios Dievo bausmės kiekvieną Velykų naktį per Prisikėlimą smuklė iškildavo, pasigirsdavo girtuoklių dejavimas ir butelių skambėjimas. Ten tris dienas giedoję gaidžiai (LTR 4828/6; keliolikq metų ant kalniuko su šaltiniu giedodavo kažkoks raudonas gaidys ir šaltinio vanduo smirdėjo. - LLTI PK). P kelio į Švėkšną pusėje išlikę 4 II-IV a. pilkapiai.

Š. 1975 m. V.Statkevičius žv., AS 919/57-58; LLTI PK; LTR 2077/477; 4644/30; 4814/40; 4827/22(Po šiai dienai ten tebėr prūdas be dugno); 4828/6; 4844/18(Senovės laikais paniekino tikėjimą - ėjo apie karčemą dainuodami pijokai); LŽV (M. Jagminaitė, 1935?; Kadaginai); Statkevičius V. 1987, 107 (Pajūralio ir Kadagynų k. riboje); VUB F213-214/6 (Sauslaukio dauba). L. Kviklys B., 1991, 4/216 (Netoli vieškelio į Švėkšną); Nausėda J., 1937.

PAJŪRIO SENIŪNIJA

552. RAMUSIŠKIŲ MIŠKAI. Tenenių apylinkėse. B.Kviklys rašo, jog senojo lietuvių tikėjimo laikais šie miškai buvo laikomi šventais.

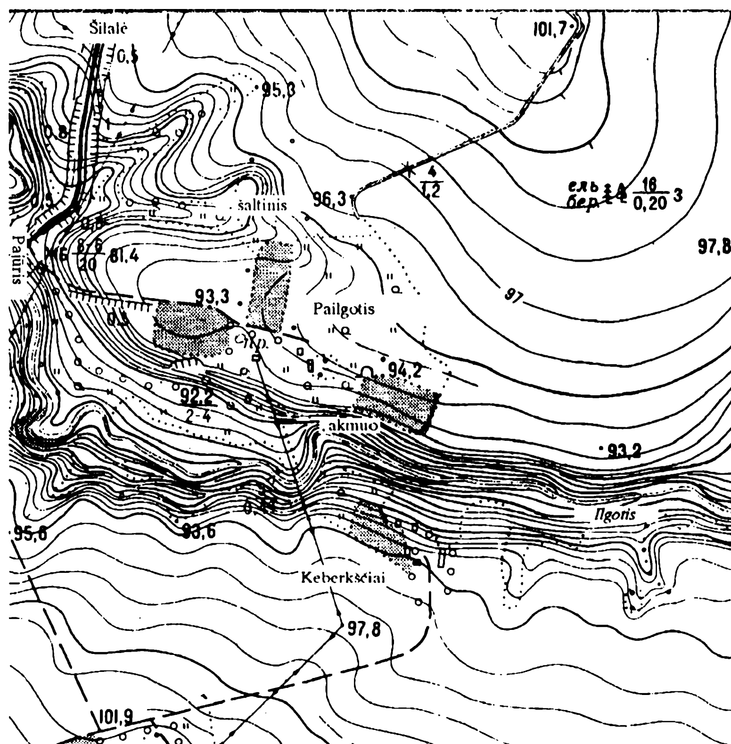
L. Kviklys B., 1991, 4/215.

PAILGOTIS
(PAJŪRIO SENIŪNIJA)

553a. BIRŽIŠKINIS AKMUO - apie 1 km į R nuo kelio Šilalė-Pajūris, apie 100 m į PR nuo buv. Biržiškų ūkio, Ilgočio upelio deš. krante. Čia guli du akmenys, P - tarsi kirste atkirstas nuo Š, kuris turi stačią ir lygią P plokštumą. P akmuo pilkai rausvas, smulkiagrūdis granitas, 2,9 m ilg. (ŠR-PV), 1,2 pl. prie pagrindo, h =75 cm (ŠR) ir 2 m - PV, trikampio pjūvio, PV galas remiasi į Ilgotį. Š akmuo tos pačios geologinės struktūros, lygia viršutine plokštuma, nežymiai žemėjančia į ŠV. Ta plokštuma 2,6 ilg. (Š-P), 0,8-2 m pl. Akmuo iki 2,3 m aukščio nuo upelio dugno, visas akmens dydis: 3,9 m ilg. P kraštinė, 2,2 m - V, 1,6 m - ŠV, 85 cm - Š, 3,7 m - R. Padav. A. Akmenį perskėlė Velnias (1977 m., LII). B. Ant akmens sėdėdavo senas Velnias ir spoksodavo į Mėnulį. Kartą trenkė Perkūnas, akmuo skilo, ir Velnias daugiau nebesirodė (Statkevičius V., 1986). Kaime yra II-VIII a. kapinynas (*Av-2099*).

Pav. 455. Vienas iš Pailgočio akmenų poros (šiaurinis). Aut. nuotr., 1996

Pav. 456. Pailgočio Biržiškinis akmuo, šaltinis

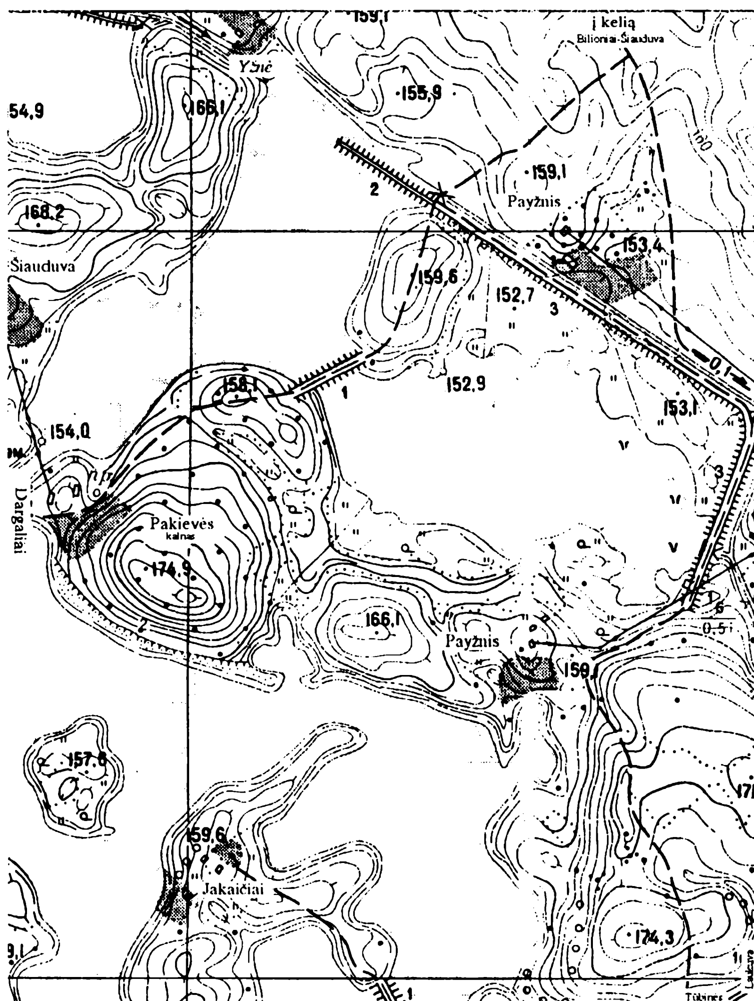
Š. 1977 m. LII žv., AS 499/14-15; Statkevičius V., 1986, 15-16 (Nr.31). L. LGP, 275.

553b. ŠALTINIS išteka apie 230 m į Š nuo buv. Biržiškų ūkio, 250 m į R nuo kelio Pajūris-Šilalė. Teka V kryptimi, apie 250 m ilg., R kelio Pajūris-Šilalė pusėje suformuoja šlapią lomelę (iki kelio rekonstrukcijos gražiai nutekėdavo į Ilgotį). Vandens nepaprastos savybės aiškinamos aplinkybe, jog šaltinis teka "iš rytų" ("*iš rytų yr jau sveikesnis vanduo*"). Daugiausia tuo vandeniu buvo gydomos akys.

Š. V.V.

PAYŽNYS
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

554a. PAKIEVĖS KALNAS - per 1,1 km į P nuo kelio Šiauduva-Pikaičiai, apie 800 m į ŠV nuo kelio Payžnys-Tūbinės, apie 250 m nuo Yžnės upelio kairiojo kranto, tarp Yžnės tvenkinių. Tai aukščiausias kalnas apylinkėse (174,9 m virš j.l), maždaug 260x170 m dydžio (viršus-100x100 m dydžio), kiek nelygiu paviršiumi, 8-10 m aukščio vidutinio statumo šlaitais. V šlaite - plati terasa, kurią suformavo čia besisunkiantis požeminis vanduo, Š kalno šlaitas nuolaidus, ariamas. Padav. Kalną

Pav. 457. Payžnio Pakievės kalnas

velnias nešė (per ežerą), bet, pragydus gaidžiui, pametė (drėbė į ežero vidurį) ir pats akimirksniu nugarmėjo į pragarą. Einant pro Pakievės kalną, pasirodo baidyklių, kurios klaidina praeivius. Kalnas apie 1,3 km į P nuo Padievyčio piliakalnio (*Ar-1056*), apie 600 m į P nuo kūlgrindos (*Av-1353*) išaiškintos atkarpos (sekant kūlgrindos kryptį tolyn, Pakievės kalnas tarytum lieka į PV nuo kūlgrindos). Iš Payžnio kaimo kapinyno (*Ar-1507*) žinomi VI-XIV a. dirbiniai, buvo ir senojo geležies amžiaus kapų.

Š. 1977 M. LII žv., AS 499/14; 1994 M. LII žv., AS 2358/9; STATKEVIČIUS V., 1987, 97.

554b. VELNIO AKMUO gulėjo Pakievės kalno PR papėdėje, prie Yžnės. Akmuo buvo plokščiu pa-

viršiumi. PADAV. A. Po akmeniu gyvena velniukas. Kartą prieš praeivę čia iššoko mažas oželis. Bėgo mekendamas, moteris ėjo paskui ir pasiklydo. Tada perpykusi pasakė, kad tu skradžiai žemę prasmegtum, oželis iš akių prapuolė. B. Po akmeniu paslėpti pinigai, tačiau jų niekam nepasisekė rasti.

Š. STATKEVIČIUS V., 1986, 16 (NR.32); STATKEVIČIUS V., 1987, 97.

PAKALNIŠKIAI
(KALTINĖNŲ SENIŪNIJA)

555. ALKOS KALNAS - Š kaimo dalyje, 1,2 km į V nuo kelio Kaltinėnai-Varniai, apie 130 m į P nuo Ašvijos up. dešiniojo kanalo kranto, į ŠV nuo Urbonų sodybos pastatų. Tai kiek aukščiau už aplinkines kalvas pakilęs aukštumos į Ašvijos slėnį kraštas (179,6 m virš j.l.). Kalvelė - apie 25 m skr., maždaug 6-8 m aukščio (ŠV), iki 3 m - PR, visa iškasta bulviarūsiais, XX a. viduryje iš jos vežtas žvyras. PADAV. A. Čia buvo bažnyčia (VAK). B. Kada buvo karas, čia buvo labai daug alkanų kareivių ir kariuomenė čia "alko". Nuo to kilo kalnelio vardas (V.V.). C. Ant kalno "*senoves žmonys Perkūnui švintą ugnį kūrendava, aukas degydava. Ašvijas pakrantėmis buvusi dideli, Ašvytis unžūlų giri. Tun giri senoves žmonys laiki švinta, unžuolų nakirsdava. Tik kap į Pakalniškius atsikėli naujas pons su nauju tikėjimu, lypi tun girią iškirsti ir švintąją ugnį užgesyti. Tik ilgą da buva kūrenama švintoji ugnis naktimis. Netrukus ji Radiškes giriose atsirada, o kap laumes į Laumenus ją nūsigabena, tin jau nabišsilaiki*" (pasak. B.Pamedytis, gim.1911, Pesių k. Užr. V.Statkevičius 1971). Kasant kalnelyje žvyrą, buvo rasta žmonių kaulų. Alkos kalnas - 100 m į Š nuo Pakalniškių kapinyno, vad. Sidabrine (*Av-1324*), pagal radinius datuoj.V-IX a., apie 2 km į PR nuo Laumenų km.

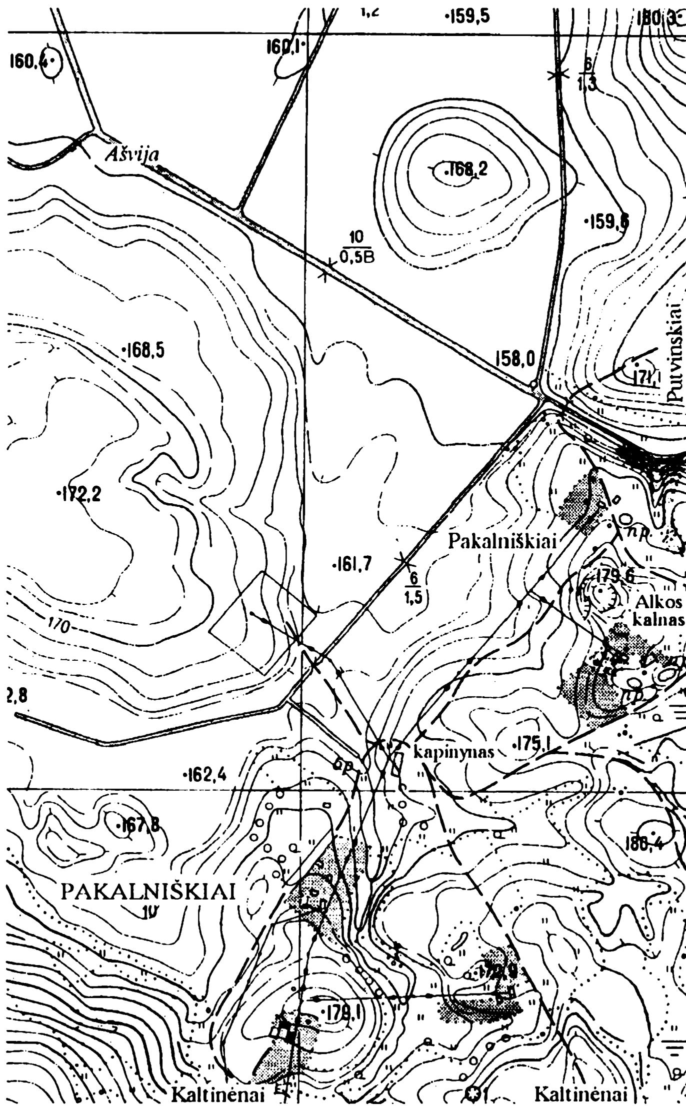
Pav. 458. Pakalniškių Alkos kalnas. Aut. nuotr., 1994

Š. LŽV (O. BUTKIENĖ, 1935); STATKEVIČIUS V., 1990, 13; VAK 49/268; V.V.

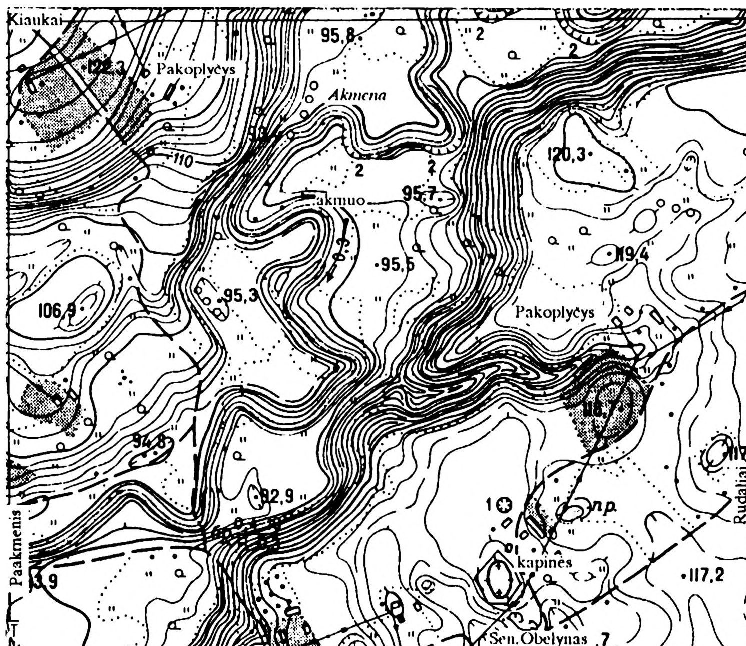
PAKISYS
(PAJŪRIO SENIŪNIJA)

556. PILIAKALNIS (*Ar-1068*). PADAV. Ant kalno būta švento pagonių stabo, vadinamo Pajūrio dievaičiu (XIX a. pabaiga; Juzumas V., 1994). 1874 m. I.Bušinskis rašė, kad kadaise Pajūrio apylinkėse buvo garbinamas šio krašto globėjas Dievaitis Pajūris (Buszynski I., 1874).

L. ALMONAITIS V., 1994, 48; BUSZYNSKI I., 1874, 137; JUZUMAS V., 1994, 107.

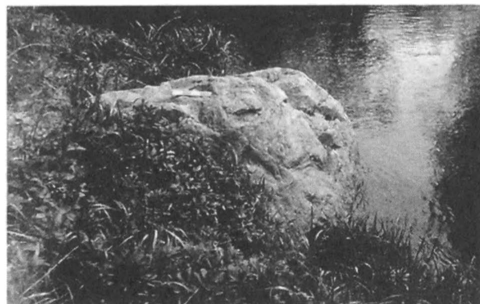
Pav. 459. Pakalniškių Alkos kalnas

Pav. 460. Pakoplyčio Laumių akmuo

PAKOPLYČIS
(UPYNOS SENIŪNIJA)

557. LAUMIŲ AKMUO - į Š nuo kaimo, apie 550 m į ŠV nuo Pakoplyčio kaimo kapelių, ties Gegrugynės vietove, Akmenos upės kairiajame krante. Akmuo - rausvai pilkas, vidutinio stambumo, netaisyklingos formos granitas, iš upės kranto kyšo akmens P dalis. Matoma akmens dalis 2,1 m ilg. (ŠV-PR), 1,8 m pl. (PV-ŠR), h=2 m (nuo upelio dugno). Akmuo suskeldėjęs, turi 1,5 ilg. žemėjantį į upę natūralų 67 cm pl., 45 cm gylio (V) ir 16-18 cm (R) "lovį". Šioje vietoje upė 8-10 m pl. Padav. Ant akmens sėdėdavo laumės (Almonaitis V., 1994). Į Š - Kiaukų kaimas.

Pav. 461. Pakoplyčio akmuo. Aut. nuotr., 1996

Š. V.V. L. Almonaitis V., 1994, 100; LGP, 275.

PALOKYSTIS
(KVĖDARNOS SENIŪNIJA)

558. AKMUO su PĖDA (buvo *mitologinis akmuo Ar-1940*) gulėjo Kerpaičio sodyboje, vėliau nuvilktas arčiau kairiojo Upuko kranto, į paupį (prie Lokystos upės. - VUB F213-214/ 7). Dabar perkeltas į Palokysčio

Pav. 462. Palokysčio akmuo Upuko krante. A. Poškos nuotr., 1960

mokyklos alpinariumą. Akm. - rusvai pilkas smulkiagrūdis granitas, 1,48x1,3 m dydžio, iki 70 cm aukščio, su daugeliu gamtinių įdubimų, laikomų "pėdomis". PADAV. Vieną iš įdubimų akmenyje įmynė Laumė (V.A.). "*Kažkas ant to akmens sėdėjo, o kai pasikėlė, tai paliko įspaustas savo pėdas. Matyt, būta tai kažkokios dvasios, nes įminta minkštai*" (VUB F213-214/7). Pasak kitų, pėdos ant akmens liko įmintos smūtkelio, kuris buvo koplytėlėje virš akmens, akmens pirminėje vietoje (AP).

Š. AP (A. POŠKA, 1960 06 28); STATKEVIČIUS V., 1986 (NR.33); V.A.;VUB F213-214/7.

559. KRIVĖS KALNAS - P kaimo dalyje, apie 1 ha ploto, h= 20 m.

Š. LŽV (J. BENIULIS, 1935); VK, 1969.

PARAGAUDIS
(KVĖDARNOS SENIŪNIJA)

MERGOS DUOBĖ. Vieta nežinoma, raistas su ežerėliu.

Š. VK, 1976.

PATULĖ
(UPYNOS SENIŪNIJA)

KALNAS PERKŪNEGLIS - į Š nuo kaimo šalia Tekio kalno, ant Tulės up. kranto.

Š. LŽV (J. KRIŪKA, 1936).

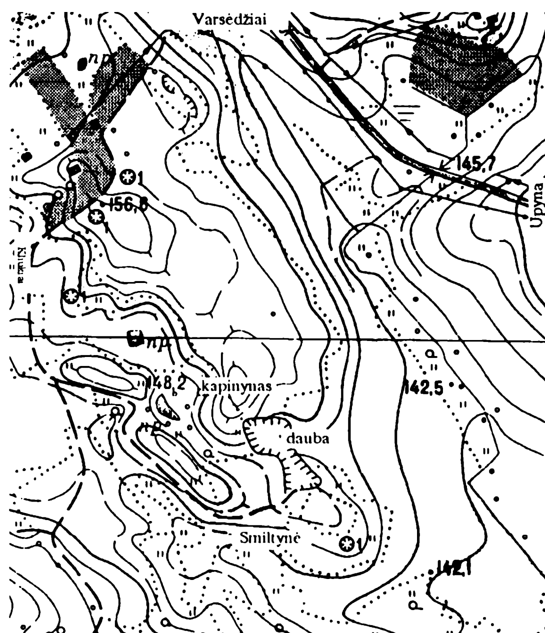
PAUPYNIS
(UPYNOS SENIŪNIJA)

560a. VIETOVĖ SMILTYNĖ - per 2,5 km į V nuo Upynos, 300 m į PV nuo kelio Upyna-Varsėdžiai, kaimo R dalyje. Tai vadinamosios Ąžuolynės dalis, kur buvo Masidunskių ūkis, kapinyno (*Ar-1080*) PV dalyje. PADAV. Čia buvusi bažnyčia, toje vietoje dar ilgai buvo matomi ir akmeniniai pamatai ar laipteliai. Kažkas čia radęs ir induką, panašų į smilkytuvą.

Š. STATKEVIČIUS V., 1987, 107-109; STATKEVIČIUS V., 1990, 20; L. ČILVINAITĖ M., 1972.

560b. DAUBA buvo tarp Smiltynės (Nr.562a) ir kapinyno (*Ar-1080),* gili. Sunaikinta įrengus karjerą. PADAV. Toje vietoje buvo karčema, kuri Velykų rytą nuskendo. Rytmetį girtuokliai triukšmaudami ėjo aplink karčemą (kaip aplink bažnyčią), ir visi prasmego į žemę (LTR 2273/96). Paupynio kapinynas pagal radinius datuojamas VII-VIII a.

Š. LTR 2273/96; STATKEVIČIUS V., 1987, 107-109.

Pav. 462. Paupynio vietovė Smiltynė, daubos vieta

PAVARSĖDIS
(UPYNOS SENIŪNIJA)

561. PEKLOS DAUBA - prie Akmenyno up. ir kelio, einančio iš Varsėdžių į Vedrius. PADAV. Velniai gąsdindavo žmones, kartą čia matė juodą gyvulį žibančiomis akimis.

Š. LŽV (O. VIDRINSKIENĖ, 1935).

POŽERĖ
(KALTINĖNŲ SENIŪNIJA)

562. AKMUO buvo šalia kelio Upyna-Kaltinėnai, į PV nuo Paukštkalnio, dauboje. PADAV. A. Pasivertęs vokietuku Velnias prisiviliodavo vėlai iš Upynos grįžtančius vyrus ir čia per naktį su jais žaisdavo kortomis (Statkevičius V., 1986). B. Vėlai grįžtančius iš Upynos vyrus Velnias pagriebdavo ir, pasiguldęs ant savo akmens, išplakdavo (Statkevičius V., 1986).

Š. STATKEVIČIUS V., 1986, 17 (NR.34; KALTINĖNŲ APYL., POŽERĖS K.); VAK 51/183(? APRAŠANT KAIMO PILIAKALNĮ MINIMAS IR AKMUO SU NESUAUGUSIO ŽMOGAUS KAIRĖS KOJOS ATSPAUDU).

563. KARNAGOS KALNAS (*senkapiai Ar-1079*). PADAV. Čia stovėjo medinė bažnyčia, kuri sudegė (LŽV). Kapinyne rasta senojo geležies amžiaus dirbinių, XIII-XIV a., XV-XVI a. dirbinių, tirti VII-VIII a. kapai.

Š. LŽV (S. DZIKAS, 1935; PAEŽERIS I); VAK 51/190.

564. BOBKALNIS. Prie kelio Kaltinėnai-Upyna, apie 2 ha ploto.

Š. 1976 m. V.Statkevičius žv., AS 920/59; LŽV (Dzikas S., 1935; Paežeris I); VK, 1985(Požerės).

POŽERĖ
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

Požerė laikoma stebuklinga vieta: "*sak žmogus, jeigu nori pasitaisyt, pasikeist, apsimainyt, važiuodavo į Poežerį, dar [darė] apžadus. Kiek tų tokių širdikių, kojikių, visa ko prikraut, prikalta ir atvažiuos, norės žmogus pasitaisyt, atsimainyt, už sav negerus darbus*" (pasak.A.Savickis, gim.1930, Pubžibių k., Plungės r. Užr. 1994 - V.V.). Daugiausia žmonės renkasi į Kristaus Atsimainymo atlaidus (08 06). Tada gausiai aukojama bažnyčiai, keliais einama aplink altorius ir pan. Bažnyčioje yra stebuklinga Viešpaties Jėzaus statula. B.Kviklys klaidingai nurodo, kad ši statula apie 1880 m. į Požerę buvo perkelta iš Ivoniškių dvaro koplyčios prie kelio iš Laukuvos į Kvėdarną (Kviklys B., 1991 - painiojama su Laukuvos bažnyčios stebuklinga Jėzaus statula). Apie 600 m į ŠV nuo bažnyčios - Paršežerio (Paršo) ežeras. Viename iš padavimų apie Paršežerio atsiradimą sakoma, kad velniukas norėjo nuo žemės paviršiaus šią šventą vietą nušluoti, atplėšė Lūksto ežero kampą ir jau norėjo ant Požerės užmesti, bet, laimė, vienas senis atspėjo ežero vardą ir miestelis liko neužlietas (LTR 4791/273).

Š. LTR 4791/273; V.V. L. Kviklys B., 1991, 4/204;

Pav. 463. Prapymo Pylimo kalnas. V. Urbanavičiaus nuotr., 1972

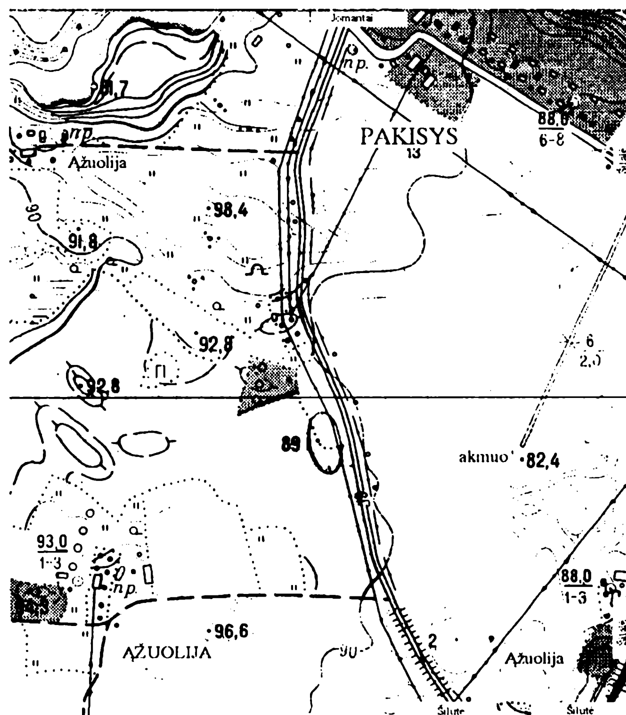
PRAPYMAS
(KVĖDARNOS SENIŪNIJA)

565. KALVELĖ PYLIMAS - prie išdžiūstančio Gaidupio kairiojo kranto. Į upelio slėnį kalva ("pylimas") įeina apie 12 m, jos plotis - apie 2 m (pats galas - kiek platesnis), h= 1,5 m. Padav. Čia buvo aukojamos aukos. 1972 m. V.Urbanavičius, tyrinėdamas "pylimo" gale, prie Gaidupio upelio, maždaug 20 cm gylyje aptiko ovalinę 60x90 cm dydžio duobę. Joje rasta anglių (tačiau sluoksnis nesusidaręs). Toje pačioje perkasoje rasta ir 1,6x1,2 m dydžio duobė-laužavietė (50 cm gylyje jos dydis buvo 1,4x1 m). Duobėje aptiktas maždaug 5 cm storio anglių sluoksnelis. Jokių dirbinių nerasta.

Š. 1972 m. V.Urbanavičius žv., AS 351/52-53. L. Daugudis V., 1992, 70.

REISTRAI
(PAJŪRIO SENIŪNIJA)

566. AKMUO nurodomas Reistrų, Ąžuolijos ir Pakisio kaimų riboje - apie

Pav. 464. Reistrų akmuo su pėda

300 m į Š nuo kelio Pajūris-Šilutė, buvusioje Birbalo žemėje, lomoje prie V kanalo galo. Akm. - apie 2,7 m ilg., 2,7 m pl., apie 1 m aukščio. Akmens dalis su trimis "Velnio pėdomis" nuskelta Norvaišo iš Ąžuolijos k.; iš jos buvo padirbtas kryžius. Pasakojama, kad anksčiau susprogdinti akmenį norėjusiam žmogui sutrukdė velniai.

Š. Statkevičius V., 1986, 17 (Nr.35).

RIEŠKETAI
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

567. RAGANOS KALNAS - Š kaimo pakraštyje. Padav. Šalia kalno gyveno moteris, kuri pakerėdavo karves. Užtekdavę vien to, kad ji praeidavo pro ganyklą vilkdama rankšluostį, ir karvės nustodavusios duoti pieno. Moteris ateidavo anksti rytą į ganyklą, semdavo saujomis rasą ir, pildama ant svetimos karvės nugaros, sakydavusi: "Jamu tava pusę pyna, jamu tava pusę pyna", - ir karvė mažiau beduodavusi pieno.

Š. Statkevičius V., 1990, 30 (Rėškėtų).

ROMĖS LAUKAS
(ŠILALĖS SENIŪNIJA)

Į ŠR nuo Kreivių bei Pūtvės, prie Stabgirės, apie 1,3 km į V nuo Stabinės šventvietės (Nr.895).

RUBAIČIAI
(ŠILALĖS SENIŪNIJA)

568. PELKĖ KUMETINĖ - apie 1,5 ha ploto, uždurpėjusi. Priklausė A.Petrauskui. PADAV. Čia nugrimzdo dvaras ir to dvaro kumetinė, nuo to kilo pelkės pavadinimas.

Š. LŽV (S. BYLA, 1935).

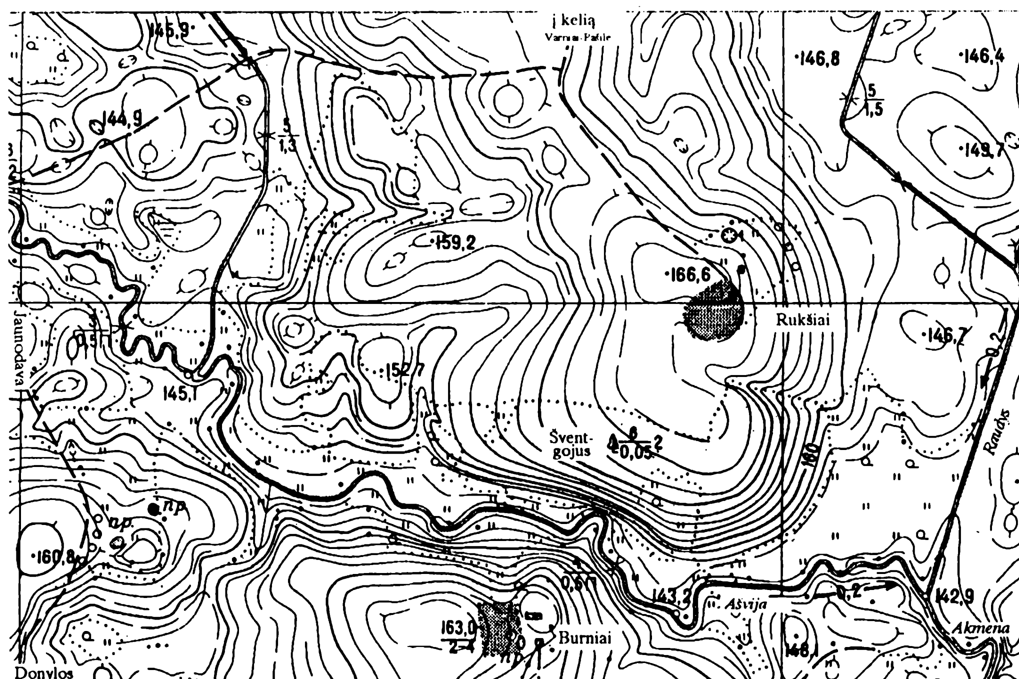
RUBINAVAS
(ŠILALĖS SENIŪNIJA)

569. AKMUO - dešiniajame Lokystos upės krante, ties Kempinų sodyba, prie vandens malūno. Akm. buvo su duobute. PADAV. Ant akmens naktimis sėdėdavo Velnias. Būdavo, sėdi senas Velnias ant akmens ir žiūri į Mėnulį, "vypso". Kartą kad trenks Perkūnas, ir paleido Velniui vidurius. Rytojaus dieną malūno savininkas žiūri - ant akmens "dyveldrekis". Suvyniojo jis dyveldrekį į popieriukus ir pardavinėjo kvailiems žmonėms kaip vaistą ("kitąsyk dyveldrekį rišdavo į karvės uodegą, kad kas pieno neužkerėtų"). Netoliese Rubinavo piliakalnis (*Ar-1026*).

Š. STATKEVIČIUS V., 1986, 17 (NR.36).

RUKŠIAI
(KALTINĖNŲ SENIŪNIJA)

570. MIŠKAS ŠVENTGOJUS, ROJUS - apie 1,4 km į R nuo kelio Kaltinėnai-Varniai, apie 1,1 km į P nuo kelio Varniai-Pašilė, P kaimo dalyje,

Pav. 465. Rukšių Šventgojus

kairiajame Ašvijos upės krante, apie 200 m į ŠV nuo Ašvijos ir Raudžio santakos (toliau upė vadinama Akmena). 1994 m. buvo likę trys nedideli miškeliai (vienas maždaug 8 ha ploto, kiti du-po 0,5-1 ha), vadinti Šventgojum, Gojum, Rojum (V.V.). Pagal LŽV, Rojumi buvo vadinama dirva, pieva ir miškas (20 ha) palei Raudžio santaką su Ašvija, o Šventgojum - dirva ir miškas (14 ha) 800 m į Š nuo Rojaus, prie kelio Severėnai-Pašilė, jo P pusėje (LŽV). PADAV. Žmonių manoma, kad tai senovės lietuvių šventovė, kur buvo deginamos aukos. Čia nebuvę galima kirsti medžio - net kirviu jo įkirsti, nes tai buvusi didelė nuodėmė (*"o gal tami medie tava tėva ar senolia dūšia tin yr"*. - Statkevičius V., 1990). Apie 2 km į PR nuo Jaunodavos kapinyno (*Av-2005*) ir naujai išaiškinto Jaunodavos piliakalnio.

Š. LŽV (O. BUTKIENĖ, 1935); STATKEVIČIUS V., 1990, 22; V.V.

RUPŠIAI
(KALTINĖNŲ SENIŪNIJA)

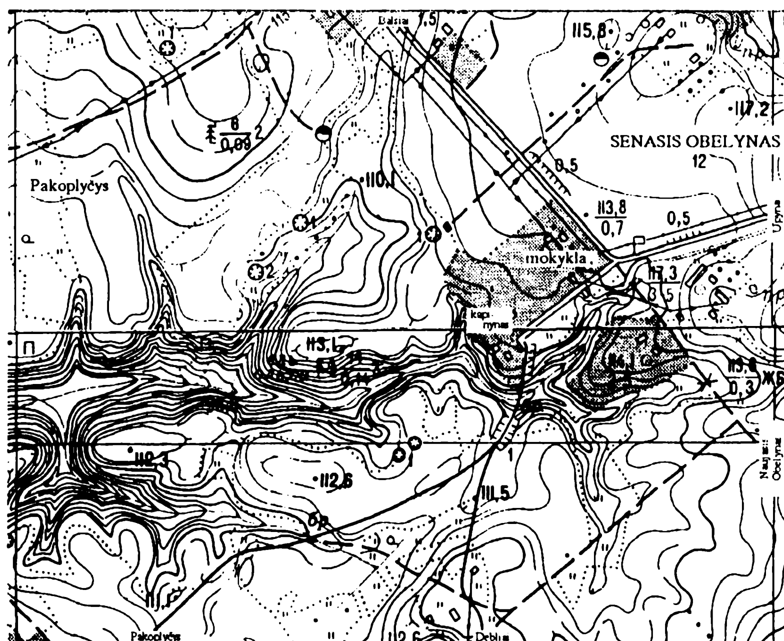
571. ALKKALNIS nurodomas į R nuo Radavičiaus sodybos, į PV nuo Šaltenių pievos.

Š. LŽV (S. PRIALGAUSKIENĖ, 1935).

SAUSLAUKIS
(KVĖDARNOS SENIŪNIJA)

572. SAULĖS KALNAS. PADAV. Ant kalno esančios duobės - tai urvai į Pajūralio bažnytkaimį. Priekalnėje, ariamame lauke randama kaulų, įvairių dirbinių (peiliukų, durtuvų, kt.).

Š. LTR 2273/88.

Pav. 466. Senojo Obelyno mokyklos vieta

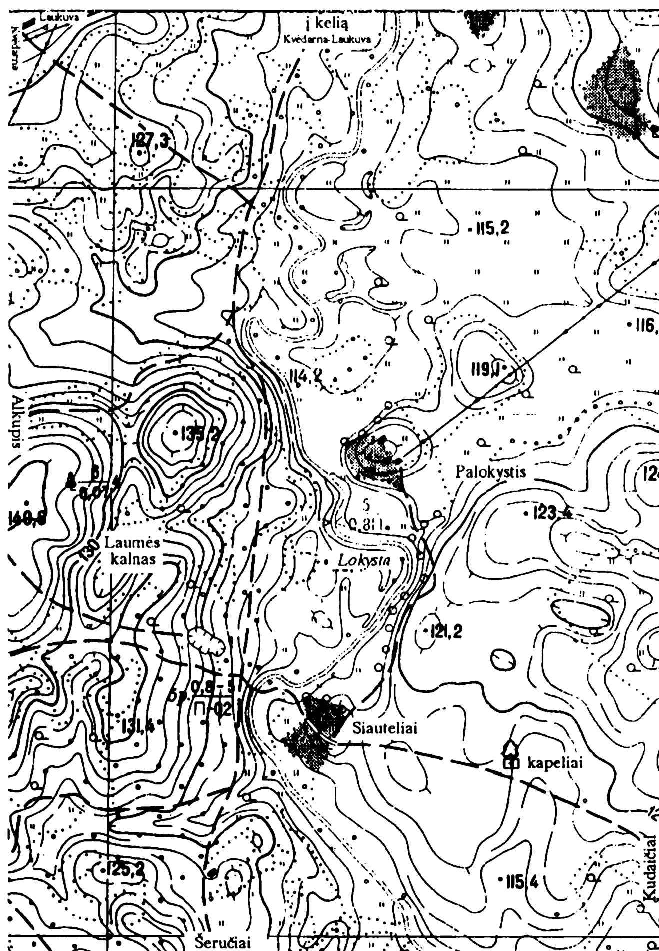
SENASIS OBELYNAS
(UPYNOS SENIŪNIJA)

573. VIETOVĖJE, kurioje buvo pastatyta Obelyno pradžios mokykla, sakoma, buvo karčema, kuri paskendo (ten buvo dauba? - V.V.). Dabar tai Noreikienės ir Aurylos gyvenamasis namas prie kelio Šilalė-Upyna, į ŠR nuo Naujojo Obelyno kapinyno (*AV-1942*). PADAV. Velykų rytą, kai aplink Pakoplyčio bažnyčią ėjo procesija, latrai ėjo aplink čia buvusią karčemą, ir juos prarijo žemė. Tris dienas, tris naktis girdėjosi giedantys gaidžiai (iš po žemių?).

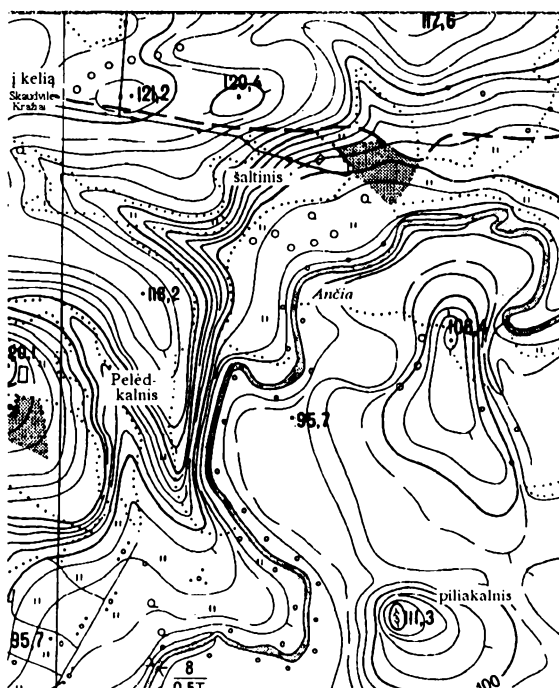
Š. 1976 M. V.STATKEVIČIUS ŽV., AS 920/54.

SIAUTELIAI
(ŠILALĖS SENIŪNIJA)

574. LAUMĖS KALNAS, LAUMĖKALNIS - per 750 m į PR nuo kelio Kvėdarna-Laukuva, 100 m į V nuo

Pav. 467. Siautelių Laumės kalnas

Pav. 468. Simėnų piliakalnis Pelėdkalnis, šaltinis

kelio Šeručiai - kelias Kvėdarna-Laukuva, 200 m į PV nuo dešiniojo Lokystos kranto. Kalva pailga ŠR-PV kryptimi, maždaug 100x40 m dydžio. PADAV. *"Pasakojama, kad ten gyveno laumės ir tas vardas nuo jų kilęs"* (pasak. K. Jucius, g. apie 1850 m. Siautelių k. Užr. 1935 m. - LŽV). Kalno pašlaitėse randama belemnitų - vadinamųjų laumės papų. Vietos žmonės čia rinkdavosi švęsti Joninių, degindavo laužus.

Š. D.BARONO INFORMACIJA 1992 M.; LŽV (J. BENIULIS, 1935); STATKEVIČIUS V., 1990, 27 (SIAUTILAI; KAIMO R DALYJE, LOKYSTOS UP. KAIR. KRANTE).

SIMĖNAI
(UPYNOS SENIŪNIJA)

575. AUKURO KALNAS, PELĖDKALNIS (*piliakalnis Ar-1069*). PADAV. A. Ant kalno vaidilutės kūrenusios ugnį (toje vietoje, kur sukastas keturkampis kapčius). B. Ant kalno stovėjo bažnyčia, kuri vėliau nugrimzdo. Tos bažnyčios durys iš kalno išeina į Ančios upę. Kasant kalną, kastuvas atsiduria į bažnyčios bokšto skardą. Buvo sakoma neiti prie piliakalnio į Ančią žvejoti, nes ten bažnyčios durys "lend" (pasak. A.Skirgaila, g.1915, Kalniškių k., dab. gyv. Simėnų k. Užr.V.Statkevičius 1973).

Š. LŽV (J. Smieliauskas, 1935; Kalniškiai); Statkevičius V., 1987, 73; Statkevičius V., 1990, 16.

576. ŠALTINIS (*sg.523*) trykšta dešiniajame Ančios krante, apie 20 m į PV nuo Lėmbartų sodybos ūkinių pastatų. Iš Ančios slėnio dešiniojo kranto aukštumos skardžių teka trys dideli šaltiniai, kurie papėdėje suteka į vieną. Toliau šaltinio vanduo XIX a. buvo panaudotas žuviveisos tvenkiniams (dabar jie apleisti). Aukščiau tos vietos, kur šaltiniai susilieja, iš seno stovi koplytėlė su šv. Jono Nepomuko, Dievo Motinos ir dviejų angelų statulėlėmis. Šaltinio šventumas aiškinamas aplinkybe, jog jis teka "į rytmečius". Išeitų, kad gydymui visais laikais buvo vartojamas jau susiliejusių į vieną šaltinių vanduo - tik tada tekėjimo kryptis išties rytų. Padav. A. Šioje vietoje kadaise buvo miestas, o ant piliakalnio (į PV nuo šaltinių) - bažnyčia. "Paskui tik kokie ten tvanai buvo ir viskas žuvo" (V.V.). B. Sodybos šeimininkės B. Lėmbartienės (g. 1926 m.) prosenelis Šimkus miegojo netoli šaltinių ir susapnavo: "*Kas an tos vytos [vietos] pastatys šventa Juona kuoplytėlį, tai bus laimyngs to gyvenims*". Šimkus neturėjo iš ko koplytėlę pastatyti, bet mirdamas prisakė vaikams (V.V.). Pirma buvo pastatyta "baublinė" koplytėlė (iš ąžuolo kamieno), paskui dar tris kartus statyta vis nauja. Žmonės ir dabar atvažiuoja šaltinio vandens, vartoja jį akims gydyti. 350 m į PV nuo šaltinio - Simėnų piliakalnis (Nr. 575).

Pav. 469. Simėnų koplytėlė prie šaltinio. Aut. nuotr., 1992

Pav. 470. Simėnų šaltinis. Aut. nuotr., 1996

L. Almonaitis V., 1994, 127. Š. V.V.

SPRAUDAIČIAI
(PAJŪRIO SENIŪNIJA)

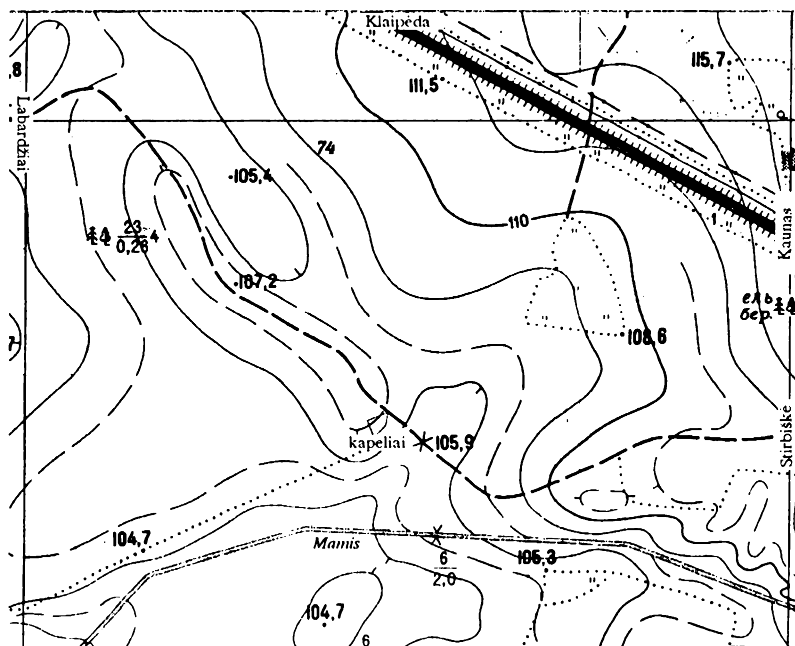
577. UPELIS PIKTILTIS. Vieta nežinoma.

L. Vardynas, 124(Vainutas).

STIRBIŠKĖ
(KVĖDARNOS SENIŪNIJA)

578. KALVA BOBLAUŽĖ. Vieta nežinoma, 2-3 m aukščio. Padav. Senovėje čia buvo bažnyčia.

Š. VK, 1976.

Pav. 471. Stirbiškės Smertiškių kapeliai

579. SMERTIŠKIŲ KAPELIAI - apie 1 km nuo Kunčių sodybos, 450 m į PV nuo Naujojo Žemaičių plento, miške, prie kelio Stirbiškė-Labardžiai. PADAV. A. Ant šio kalnelio senovėje buvo kūrenama ugnis ir aukojamos aukos dievams, "*ir dabar ten yra akmuo, spėlioja, kad aukuras*" (LTR 2273/80). B. Važiavo du pulkai vestuvininkų ir tarpusavyje susišaudė. Buvo išžudyta daug žmonių (Statkevičius V., 1987).

Š. LTR 2273/80; STATKEVIČIUS V., 1987, 112-113.

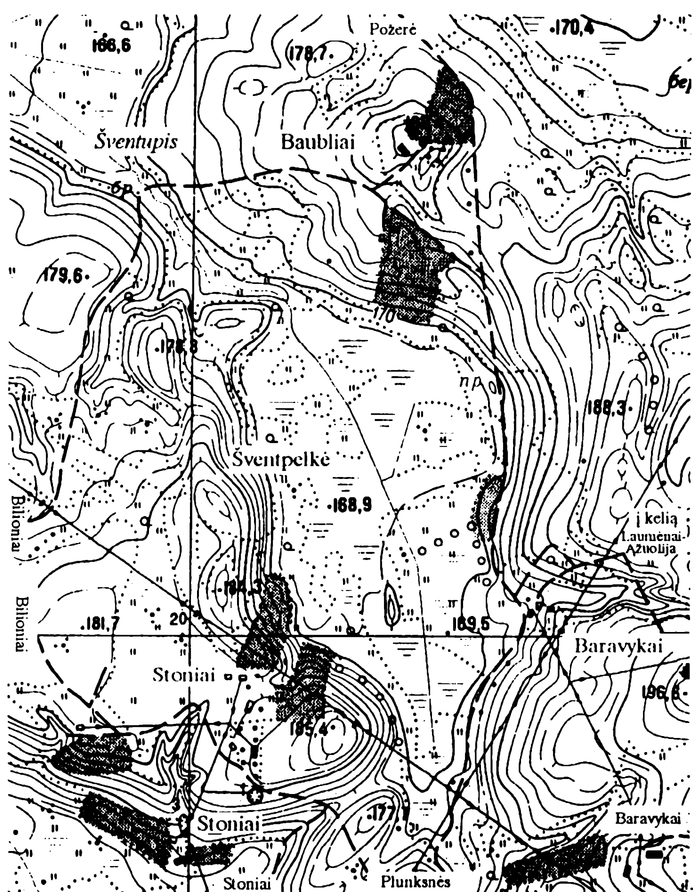
STONIAI
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

580. ŠVENTUPUKAS prasideda į ŠR nuo Stonių ir į ŠV nuo Baravykų k. ir teka Š kryptimi per *Šventpelkę* (didelį, apie 10 ha ploto duburį), toliau - į V ir pagaliau į PV. Upelis - maždaug 2 km ilg., dešinysis Rungio up. intakas, įteka į Rungį apie 800 m į R nuo Bilionių piliakalnio (*Ar-1042*). PADAV. Kada Šventpelkė buvo ežeras, per jį kėlėsi kunigas, bet pakilo didelis vėjas, ir kunigas su Švenčiausiu sakramentu paskendo. Nuo to kilęs ir Šventupuko pavadinimas (Statkevičius V., 1990; LŽV).

Š. 1977 M. V.STATKEVIČIUS ŽV., AS 923/46; LŽV (S. PRIALGAUSKIENĖ, 1935; RUPŠIAI); STATKEVIČIUS V., 1990, 24.

ŠARKIAI
(ŠILALĖS SENIŪNIJA)

581. AKMUO - per 1 km į ŠV nuo kaimo kapinaičių, tarp senojo kelio Šilalė-Kvėdarna ir kalvio Bernoto sodybos. PADAV. A. Po akmeniu buvo

Pav. 472. Stonių Šventpelkė, Šventupis

gilus rūsys ("sklepas"). B. Konstantinavos (t.y. Kvėdarnos) miestas tęsiasi iki pat šios vietos. Kada nugriovė to miesto bažnyčią, tai bažnyčios lobius paslėpė po šiuo akmeniu (prie akmens tie pinigai degdavo). Kiti pasakoja, kad pinigų skrynia buvo paslėpta ne po akmeniu, tik Velnias saugo pinigus, lindėdamas po akmeniu. Kartą keturi vyrai nutarė pinigus iškasti, kai skrynią atkasė, nesisekė jos atidaryti. Tada atvažiavo karietoje juodas ponaitis ir pasakė, kad reikia ateiti visai bažnyčios procesijai su visais reikalingais daiktais mišioms laikyti ("parunku"), nieko neužmiršti. Giedodama procesija atėjo, ponaitis klausia: "O šnirpštuką žvakėms gesinti ar turit ?". Tie apsidairė, žiūri, kad neturi. Skrynia su pinigais į žemę ir nugarmėjo. Kitų sakoma, kad tai buvusi ne skrynia, bet pinigų katilas. Šarkų kapinyne tirti III-IV a. kapai.

Š. Statkevičius V., 1986, 20 (Nr.38).

582. GOJUS. Vieta nežinoma. Ąžuolynas.

Š. Baublienė A., Statkevičius V., 1994, 11.

ŠERUČIAI
(KVĖDARNOS SENIŪNIJA)

ALKUPIS - Lokystos intakas, 5 km ilg., teka pro Šeručius, ties Šiaudaliais įteka į Lokystą (LE). Greičiausiai painiojama su Alkupio kaimo Alkupiu (Nr.452a). Tiesa, jis įteka į Paros upelį.

L. AL, 9 (Nr.156); LE 1/328.

ŠIAUDALIAI
(ŠILALĖS SENIŪNIJA)

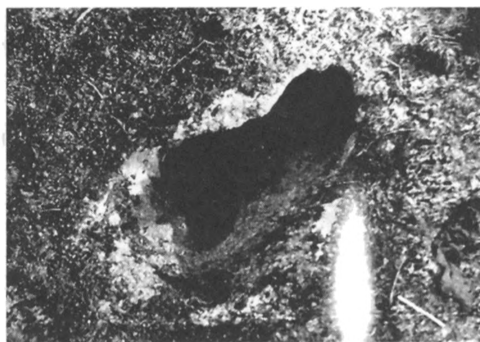
583. AKMUO su PĖDA buvo Lokystos ir Kalūpio santakoje, durpėtos balos pakraštyje. Akmuo - plokščias,

Pav. 473. Šiaudalių akmuo (centre). P. Savicko nuotr., 1955

Pav. 474. Šiaudalių akmens "pėdos". A. Poškos nuotr., 1960

Pav. 475. Trečioji Šiaudalių akmens "pėda". A. Poškos nuotr., 1960

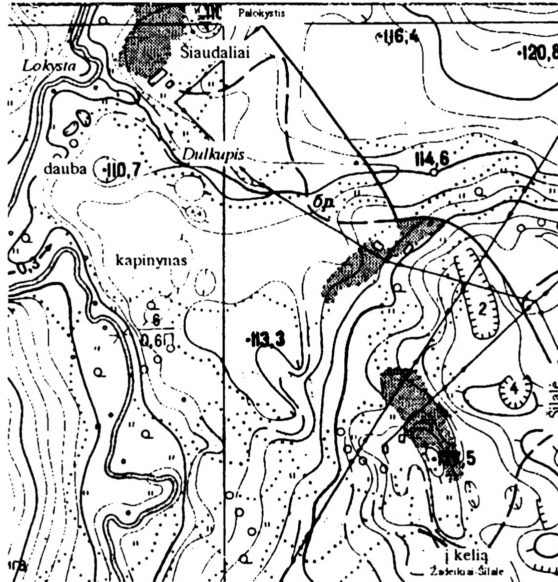
2,25x2,1 m dydžio, su trimis "pėdomis" 31x18 cm dydžio ir 11 cm gylio, 30x13 cm dydžio ir 9 gylio, 28x13 cm dydžio ir 8 cm gylio. "Pėdos" priskiriamos Velniui ir Raganai. Apie 1955 m. akmuo jau buvo suskaldytas į 4 dalis, vėliau melioratoriai jį užkasė.

Š. AP (A. Poška, apie 1955 m.); LŽV (S. Byla, 1935); Statkevičius V., 1986, 20 (Nr.39); L. PA, 26,78 (Nr.190; yra akmuo-aukuras su žmogaus pėda; pil. Bimbaro buv. pievoje yra akmuo su trimis pėdomis).

584. BOBKALNIS - P kaimo dalyje.

Š. VK, 1983.

585. DAUBA KARČEMVYTĖ - Lokystos ir Dulkupio santakoje, 100 m į P nuo jos, kapinyno (*Ar-1073*), datuoj. VIII-XV a. teritorijoje, šalia kaimo kapinaičių. Padav. Čia būta didelio miesto. Žmonės susirinko pasimelsti į bažnyčią (ji buvo atokiau Dulkupio). Tuo metu karčemoje girtuokliai girtuokliavo ir sugalvojo, linksmai šūkaudami, kaip "procesija" eiti aplink karčemą. Tada sugriaudė dangus, sudundėjo ir prasivėrė žemė,

Pav. 476. Šiaudalių Karčemvytės dauba

karčemos vietoje liko tik duobė. Kitų žmonių čia nurodoma esant ir *dvi* gilias *duobes*: vieną prie kapelių (kurioje, kai kurių pateikėjų žodžiais, prasmego bažnyčia) ir kitą - prie Dulkupio, kur stovėjo karčema. Pasakojama, kad karčemoje girtuokliaujančius perspėjo atjojęs karalaitis, liepė liautis, nes prasmegsią. Šie nesiliovę, ir karčema naktį prasmegusi.

Š. Statkevičius V., 1987, 114-115.

Pav. 477. Šiaudalių Karčemvytė (dešinėje). P. Savicko nuotr., 1955

ŠILALĖS SENIŪNIJA

KIAUKINĖS MIŠKAS - per 2-3 km į R nuo Šilalės.

L. Kviklys B., 1991, 4/194.

ŠLIUŽAI
(KALTINĖNŲ SENIŪNIJA)

586. LAUMĖS DIRVONAS - viduryje miško, 0,7 ha ploto.

Š. VK, 1968 (V. Statkevičius).

587. MIŠKAS GOJAI - kaimo ribose, 2 ha ploto.

Š. LŽV (A. Brazdeikis, 1935).

TAUTVILAI
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

588. AKMUO buvo prie keliuko į Rieškėtas, kuris prasideda iš kelio Laukuva-Vaitkaičiai, Tautvilų kaime,

ties koplytstulpiu. Akmuo buvo nedidelis, su "pėda". 1986 m. nerastas.

Š. STATKEVIČIUS V., 1986, 22 (NR.45).

TREIGIAI
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

589. PILIAKALNIS (*Ar-1049*). PADAV. Kalnas esą supiltas pagonybės laikais, žemaičių buvo laikomas maldų vieta. Kiekvienas, ateidamas čia melstis, privalėjo atnešti su savim žemių. Jos ir buvo išpilamos ant kalno. Žemaičiai tikėję, jog kuo aukštesnis jų šventasis kalnas, tuo lengviau malda pasieksianti Dievą.

L. ПОКРОВСКИЙ Ф.В. 1899, 144.

590. AKMUO su VELNIO PĖDA - prie Treigių piliakalnio, Virkulio upelio vagoje. Čia daug stambių akmenų, apie kuriuos pasakojami padavimai. Upelio pakrantėje vienas akmuo turi ir velnio "pėdą". PADAV. Po akmenimis yra užkeikti lobiai, po akmeniu su "pėda" - paslėptas aukso puodas. Švedai, traukdamiesi iš Treigių pilies, savo auksą sumetė į Virkulio upelį, paskui kievienas kareivis turėjo ant lobio užmesti po akmenį, kad aukso niekas negalėtų išimti (nuo to kilo ir Virkulio upelio vardas - "vyras, kūlis").

Š. STATKEVIČIUS V., 1986, 23 (NR.46).

TRUMPAINIAI
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

591. BOBKALNIS. Vieta nežinoma. Apie 2 ha ploto.

Š. VK, 1982.

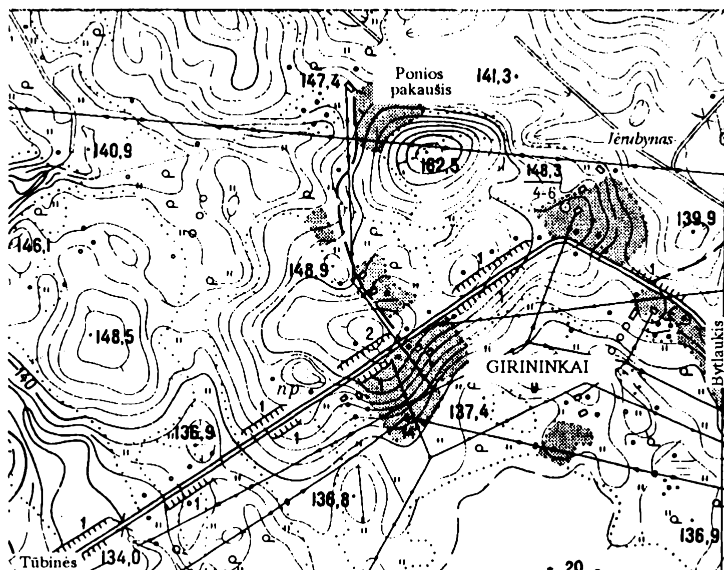
TŪBINĖS
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

592. KALNAS PONIOS PAKAUŠIS - kaimo R pakraštyje, apie 300 m į Š nuo kelio Šilalė-Kaltinėnai. Tai maždaug 120x180 m dydžio, statokais, 6-8 m aukščio šlaitais kalva. Kalnas primena žmogaus kaktą (VUB F213-214/10). PADAV.. Čia atvažiuodavo ponai juodais drabužiais, ligi rytmečio linksmindavosi. Kartą ryte jie neišvažiavo, tada prasivėrė žemė ir juos prarijo. Ponia dar norėjo išlįsti, stengėsi, bet žemė nebeleido. Viršuje liko kyšoti tik ponios pakaušis. Pasak kitų, ant kalno visada buvodavusi ponia juodais drabužiais, pas kurią "atbildėdavo" ponaičiai su juodomis skrybėlėmis (VUB F213-214/10).

Pav. 478. Tūbinių Ponios pakaušio kalnas. P. Savicko nuotr., 1955

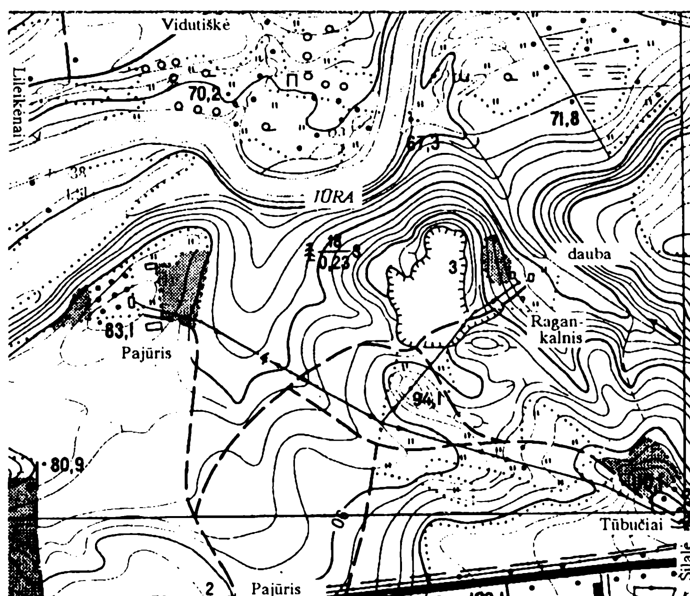
Š. LŽV (S. PRIALGAUSKIENĖ, 1935; BAGDONAI); LŽV (A. RAČKAUSKAS, 1937; TŪBINĖS); STATKEVIČIUS V., 1987, 100; VUB F213-214/10.

Pav. 479. Tūbinių kalnas Ponios pakaušis

TŪBUČIAI
(PAJŪRIO SENIŪNIJA)

593. RAGANKALNIS - Raganinės miške, 240 m į Š nuo kelio Pajūris-Šilalė, 160 m į ŠV nuo Vencku sodybos, 360 m į PR nuo Jūros up. kair. kranto. Ragankalnis - tai aukštumos atragis, keliais metrais aukštesne Š dalimi. Ta dalis apie 35 m ilg. (Š-P), 15 m pl., čia daug iškasinėta urvų. Š, R, V šlaitai statūs, aukšti, P Ragankalnis pereina į aukštumą. Senų žmonių ši vieta buvo vadinama Raganų kalnu, Ragankalniu, su juo siejamas ir Raganynės miško vardas. Ilgainiui, kada lapės (urvais) ir medžiotojai (duobėmis) iškasinėjo Ragankalnį, jį imta vadinti ir Lapkalniu. Beje, dar vienas Lapkalnis Raganynėje - už 200 m į V (ten žuvo ir medžiotojas Genys) (V.V.).PADAV. A. Raganos ant kalno šokdavo savo raganiškus šokius, ir kartą ant kalno buvę rūmai prasmego į žemę su visomis raganomis. Sakoma, kad ant kalnelio naktį susieidavo raganos ir šokdavo su ližėmis, šluotomis įvairius šokius (LTR 2273/45). B. Ant kalno rūmuose gyveno Ragana (arba - raganos), kuri vogdavo žmonių vaikus. Pajūrio dvare augo ponaitis, kurį prižiūrėdavo trys moterys: auklė, auklėtoja ir penėtoja. Kartą tos moterys vaiką išsivežė į Raganinės mišką ir besilsėdamos visos užmigo. Ragana sukeitė vaikus. Apkeistasis vaikas iš veido buvo labai panašus į ponaitį, ir ponai augino tą raganiuką. Tiesa, pastebėjo, kad vaikas tapo kur kas labiau išdykęs ir piktesnis. Buvo kalbama, kad ant kalno yra duobė, kurioje raganos gyveno (?), jos augindavo vaikus (LTR 2273/42). "*Senų senuovieje gyvena [o] ragana. Tai buvusi labai sena i negraži muoteris i laba neduora. Ale pry jos aidavę žmonys visuokių patarimų diel sveikatas, o kiti*

Pav. 480. Tūbučių Ragankalnio vieta, Laumės dauba

ir neduoras reikalas[ais] - a mergai reikdava berna prisiviliuoti, a svetimas karves pakerieti... Kai jau žmoniems ji pakyrieji, paskundi vienuoliam, i any pagava tan ragana i padari teisma. Ragana buva sudeginta an kalna tami miške" (Almonaitis V., 1994). *"Kas jau nuskalsdavo stipriau, ponai labai bausdavo ... katros moterys išsigelbėdavo, nubėgdavo an to kalno, subėgdavo, čia būdavo. O kur sugaudavo, tai sukurdavo laužą ir sudegingavo. Tėvalis mano pasakojo, kad tep buva, ir dėl to čia Raganinė. Pri tų bajorų kur dirbdavo, ir nusikalsdava anas, ten loviai buvo padirbti, plakdava su rykštėmis, o katros pabėgdava čia, tai paskui eidava vaikus paauklėt žmonių biednųjų"* (pasak. P. Venckus, g. 1925 m. Tūbučių k. Užr. 1995 m. - V.V.). C. Raganynės miške yra paslėpta ginklų skrynia (V.V.). D. Prie kalno vaidendavosi juodas katinas, kitos baidyklės. "Kas įeidavo į tą miškelį, tai tos raganos užkerėdavusios, kad žmogus paklysdavęs" (LTR 2273/42). Į ŠR nuo Ragankalnio gilus slėnis - vadinamoji Laumės dauba (Statkevičius V., 1990).

Š. 1976 m. V.Statkevičius žv., AS 920/80-82. LTR 2273/42; LTR 5036/132 (raganos rinkdavosi Raganės girioje); LŽV (M. Bernotienė, 1935; Pajūris); Statkevičius V., 1987, 101-102; Statkevičius V., 1990, 28-29. L. Almonaitis V., 1994, 46.

TŪJAINIAI
(UPYNOS SENIŪNIJA)

594. BOBKALNIS. Vieta nežinoma. 0,2 ha ploto kalnelis.

Š. VK, 1938.

UPYNA

"*Upynos pavadinimas yra kilęs nuo vandens dievo vardo Upinis, kurį iš pagoniškos pagarbos dievybei tos vietovės mišką pašventino ir pavadino Šventgiriu (turimas omenyje Dvariškių Šventgiris Nr.413a - V.V.)*" (XIX a. pabaiga).

L. JUZUMAS V., 1994, 92.

595. PALAKPRŪDIS nurodomas prie A. Rimkaus sodybos, 0,1 ha ploto, 2 m gylio. PADAV. Kūdroje yra nuskendęs varpas. Apie 1905 m., rugpjūčio mėnesį J. Čilvinas dar girdėjo varpą kūdroje skambant.

Š. LŽV (J. KRIŪKA, 1936).

VABALAI
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

596. PARŠEŽERIO P pakrantė. PADAV. Vakarais, kada žmonės sumigdavo, čia išeidavusios pasivaikščioti, maudytis laumės.

Š. STATKEVIČIUS V., 1990, 27.

597. GAIDKALNIS. Vieta nežinoma.

Š. BAUBLIENĖ A., STATKEVIČIUS V., 1994, 20.

598. AKMUO - apie 100 m į PV nuo P.Brazausko sodybos, tako Rėšketai-Laukuva ir upelio sankirtoje, upelio vagoje. Akmuo nedidelis, su "vaiko pėda". Žmonės ant akmens stojasi, žengdami per upelio vagą. Kai kas mano, kad tikrasis Vabalų akmuo su "pėda" gulėjo prie to paties upeliuko ir kelio Laukuva-Vaitkaičiai sankirtos (tas akmuo suskaldytas tiesiant Žemaičių plentą).

Š. STATKEVIČIUS V., 1986, 21-22 (NR.41).

VAIKIŲ LAUKAS
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

599. BOBKALNIS. Vieta nežinoma. Apie 1 ha ploto.

Š. VK, 1968.

VAITKAIČIAI
(LAUKUVOS SENIŪNIJA)

600. AKMUO su ŽENKLAIS. Vieta nežinoma. Akmuo "su neaiškiu parašu".

L. LAM, 255; MICKEVIČIUS J., 1958, 4; PA, 75 (NR.149).

VARSĖDŽIAI
(UPYNOS SENIŪNIJA)

Varsėdžių šv.Roko paveikslas laikomas stebuklingu. Paveikslas yra atskiroje, jam skirtoje koplyčioje. Žolinės metu (08 15) prie jo suplaukia tūkstančiai žmonių.

L. KVIKLYS B., 1991, 4/186.

VEDRIAI
(UPYNOS SENIŪNIJA)

601. PILIAKALNIS (*Ar-1052*). PADAV. Tamsiomis naktimis čia susirinkdavo raganos ir raganiai pasitarti dėl savo burtų ir kerėjimų. Užgiedojus gaidžiui, viskas pranykdavo.

Š. LTR 2273/53.

602. AKMENOS sietuva - prie Vedrių piliakalnio (*Ar-1052*). Sietuva niekada neužšąla (toks užkeikimas). PADAV. A. Kada švedų piliakalnyje seniai nebebuvo ir piliakalnio dalis upės paplauta nugriuvo, "į upę išsšliaužusi iš kalno" dėžė, o ant jos sėdėjo pana. Ji trejus metus ant dėžės sėdėjo ir verkė, prašė pagalbos. Piemenys ėmė į ją svaidyti akmenis, tada pana pasakė, jog prie Akmenos yra medis, upė nuplaus krantus, medis nugrius, iš jo padirbs lopšį, jame išaugs vaikas, kuris ją išgelbėsiąs ir pasiimsiąs dėžę. Tai pasakiusi, pana pasinėrė kartu su dėže sietuvoje: toje vietoje vanduo niekada neužšalęs. B. Pas vedriškę moterį tarnavo merga, kuri nuolat bėgiodavo į Akmenos paupį, sušvilpdavo, ir prie jos atsirasadvo bernai švedai. Sodžius pradėjo manyti, kad ji turinti santykių su piktosiomis dvasiomis, ir ėmė merginą persekioti, dėl to ji pabėgo iš Vedrių kitur tarnauti.

L. КРЖИВИЦКИЙ Л., 1909, 116.

VIDGIRIAI
(PAJŪRIO SENIŪNIJA)

603. PIKTAKMENIS buvo per 1 km į V nuo Bastakio sodybos, apie 200 m į Š nuo kelio Jomantai-Teneniai. Akmuo - apie 3x4 m dydžio, plokščias, visas žemėje. Akmenyje buvo matyti velnio, ožkos "pėdos", botago kirčių "randai". Nerastas (greičiausiai užslinko žemėmis).

Š. VK, 1968 (M. PAKALNIŠKIENĖ); STATKEVIČIUS V., 1986, 22 (NR.42). L. JUKNIUS K., 1988.

604. AKMUO su PĖDOMIS buvo kaimo R pusėje, apie 300 m į P nuo kelio Jomantai-Teneniai, buvusioje Bertašiaus žemėje, Bimbalinės krūmynuose. Akmuo buvo su dviem arklio ir viena "paslydusia" "pėda". Manoma, kad melioratoriai akmenį užkasė.

Š. STATKEVIČIUS V., 1986, 22 (NR.43). L. JUKNIUS K., 1988.

605. AKMUO - apie 100 m į V nuo P.Jančiausko sodybos. Melioratoriai nuvilko į R sodybos pusę ir, atrodo, apvertė. Akm. - 1,8x1,8x0,8 m dydžio, akmenyje yra įspausta vaiko "pėda", kurios, akmenį apvertus, nesimato.

Š. STATKEVIČIUS V., 1986, 22 (NR.44).

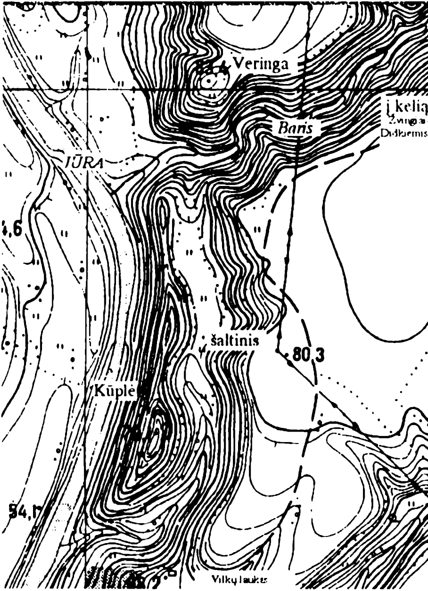
VYTOGALA
(UPYNOS SENIŪNIJA)

606. AKMUO. Nuo seno kaime ant didelio akmens stovėjo koplytėlė. Akmuo, pakinkius 8 arklius, buvęs atvežtas iš pagirio, iš "Puteikio dešimtinių". Prieš Pirmąjį pasaulinį karą be leidimo buvo sumanyta pastatyti naują koplytėlę. Visą kaltę po to prisiėmė B.Sungailienė sakydama, kad mažai matanti, tai ir pasistačiusi įžadinę koplytėlę Dievo Motinos garbei tikėdama, kad praregėsianti.

L. KVIKLYS B., 1991, 4/179.

VILKŲ LAUKAS
(PAJŪRIO SENIŪNIJA)

607. ŠALTINIAI trykšta R Kuplės piliakalnio (*Ar-1060*) papėdėje. Padavime sakoma: dvaras buvęs Bario

Pav. 481. Vilkų lauko Kūplės piliakalnis ir Bario lankos šaltinis

lankoj - LTR 2077/491). Šaltiniai nuteka į P, paskui užsisuka apjuosdami piliakalnį ir įteka į Jūros upę. Padav. A. Buvo dvaras su piktu ponu. Velykų rytą bernai atsikėlė melstis, tai ponas tuojau nuvarė juos malkų skaldyti. Dėl to pono dvaras pradėjo grimzti į žemę, liko tik duobė, kurioje vėliau atsirado ežeras, po kurio laiko jis išnyko, liko tik šaltiniai (LTR 2077/491). B. Buvo didelis dvaras, ponų būta gobšių. Kartą kalėdodamas pas juos užsuko kunigas, su savimi turėjęs stulą. Stulą jis pasidėjo ant stalo, tuo metu šeimininkė norėjo kunigą pavaišinti - paėmusi kiaušinių, norėjo juos pakepti. Vienas kiaušinis krito, sudužo. Šeimininkė ėmė bartis, ir dvaras nugrimzdo. Viršuje beliko tik stalas su padėta stula. Be to, buvo matyti ir to dvaro kaminas, kur, metus akmenėlį labai giliai suskambėdavo (ar nepainiojama jau su piliakalniu ? - V.V.). Kuplė ir Veringa buvo nuskendusių dvarininkų dukros (Pajūrio m-klos kraštotyros fondas. Užr.1969 m.). C. Vakare prie šaltinių vis vaikščiodavo mergaitės ir sveikindavosi "Kūpli", "Veringa", nuo to kilo šaltinių vardai. Sakoma, kad, pamačiusios žmogų, tos bevaikščiojančios mergaitės nerdavo į likusią to dvaro skylę (kaminą ?). Vasarą, kada vanduo būdavo skaidrus, ten (dugne) buvo matyti mūrai (Pajūrio m-klos kraštotyros fondas. Užr.1967 m.). Žmonės visada čia eidavę atsigerti ("*Kur eisi ? Ar į Kūplį, ar į Veringą*" - LTR 2077/491).

Š. LTR 2077/491; Pajūrio m-klos kraštotyros fondas.

608. KUPLĖS KALNAS (*piliakalnis Ar-1060*). Padav. Kalne yra nugrimzdusi bažnyčia.

Š. VAK 52/278.

ŽADEIKIAI
(KVĖDARNOS SENIŪNIJA)

Šiandieninėje Žadeikių gyvenvietėje yra Šventų dvaras, minimas 1593 m. Į V-ŠV - Šventų miškai (Nr.288), jie minimi ir padavime apie Ąžuoliją (Nr.460). Padav. Senovėje kaime buvo koplyčia, šventa vieta. Nuo to kilo kaimo pavadinimas Šventai.

L. Balčiūnas K., 1983, 99.

KALVELĖ ALKA(?) - Šventų dvaro parko Š kampe. Tai kauburys, V.Statkevičiaus duomenimis, vadinamas Alka. Jis apvalus, apie 4-5 m skr., h= 2 m. Padav. Kalvelės viduje yra

išmūrytas kažkoks rūsys. Jis jungiasi požeminiais urvais su kitais dviem rūsiais, virš kurių taip pat buvę sampilai. Apie 1930-1940 m kalvelę tyrinėję kažkokie mokslininkai.

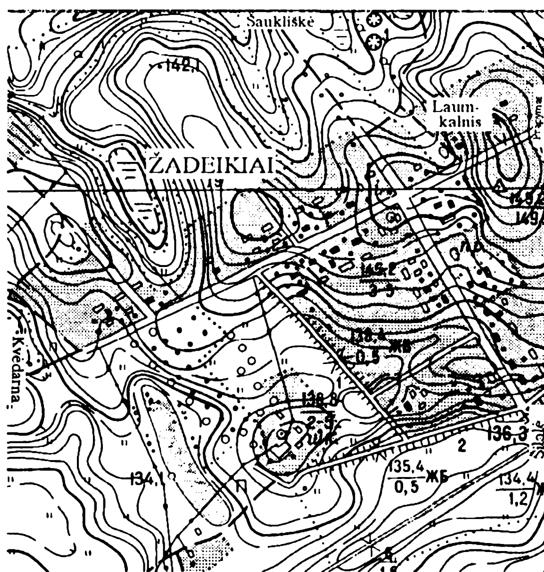
Š. 1975 M. V.STATKEVIČIUS ŽV., AS 919/ 101; STATKEVIČIUS V., 1990, 14.

609. LAUMKALNIS - gyvenvietės centrinėje dalyje, kelių Kvėdarna-Laukuva ir Kuliškiai-Prapymas sankryža - ant Laumkalnio plynaukštės. Pagal VK Laumkalnis - tai kapeliai tos plynaukštės viršuje. PADAV. Kartą merginai (labai gražiai-"tikrai Laumei") piršosi du jaunikiai, ji surengė lenktynes: kuris iš jų greičiau pribėgs prie jos - už to tekės. Mergina stovėjo ant dabartinio Laumkalnio, vaikinai atbėgo kartu, bet prie jos kojų mirė. Mirė iš širdies skausmo ir mergina. Laumkalnyje visi trys yra palaidoti, jiems atminti pastatyti keli kryžiai ir koplytėlė. Prie jų gegužės mėn. renkamasi giedoti gegužinių pamaldų.

Pav. 482. Žadeikiai. Kapeliai ant Laumkalnio. Aut. nuotr., 1994

Š. 1975 M. V.STATKEVIČIUS ŽV., AS 919/ 102; STATKEVIČIUS V., 1987, 115; STATKEVIČIUS V., 1990, 27; V.S; VK, 1968.

Pav. 483. Žadeikių (Šventų) Laumkalnis

ŽĄSINAS
(ŠILALĖS SENIŪNIJA)

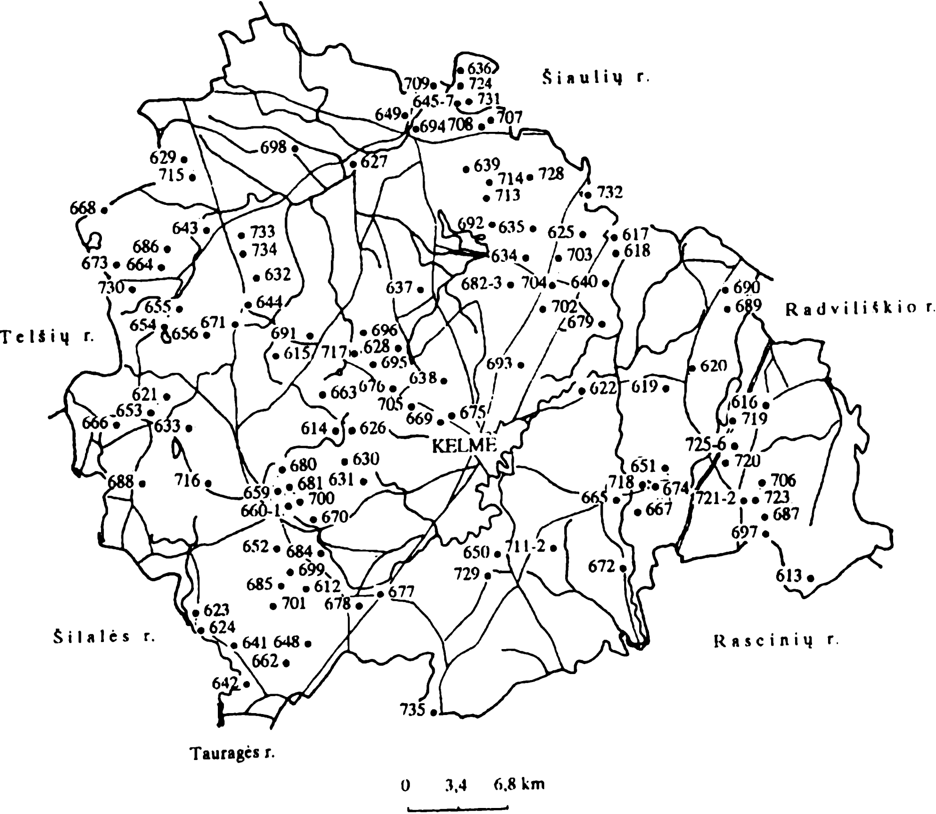
610. AKMUO - kapinyno (*Ar-1074*) teritorijoje, Š keliuko Žąsinas-Žąsinalis pusėje. Tyrinėjant Žąsino kapinyną, akmuo visas atkastas: 80 cm gylyje jis buvo 1,8x2,8 m dydžio, h =1,1 m. Be to, rasta ir 1,2x0,45 m dydžio jo nuoskala. Žmonių buvo kalbama, kad po akmeniu paslėptas lobis (Statkevičius V., 1986). Kapinyne tyrinėti X-XIII a. kapai.

Š.1976 m. L. Vaitkunskienė tyr., AS 527/44-45; Statkevičius V., 1986, 23 (Nr.47).

ŽVILIAI
ŠILALĖS SENIŪNIJA

611. UPELIS ŽADALIS išteka prie Šilalės-Tauragės kelio, apie 2 km ilg., teka R kryptimi į P nuo Žvilių, į Š nuo Apidėmės, Indijos k. Padav. "*Kur dabar pradeda tekėti upelis, kitą kartą buvęs šaltinis, kuris turėjęs gydomosios reikšmės. Jei kas nusiprausdavo tuo vandeniu, tai akys išgydavusios. Kartą apakęs vienos ponios šuniukas. Ši nuvedus jį prie to šaltinio ir išmaudžius. Nuo to laiko šaltinis nustojęs gydomosios reikšmės. Kadangi žmonės pasižadėdavo, tai ir upelis gavo vardą "Žadalis"*" (pasak. O. Kaminskienė, g. apie 1885 m. Kraikių k. Užr. 1935 - LŽV). Į Š nuo upelio - Žvilių kapinynas (*Ar-1028*), į ŠR - Biržų Lauko Alkos pieva ir Alkos Pilė (Nr.475), į PV - Indijos Saulėkalnis (Nr.503).

Š. LŽV (J. Žymantaitė, 1935). L. Almonaitis V., 1994, 102.

Šiaulių r.
Radviliškio r.
Telšių r.
Šilalės r.
Raseinių r.
Tauragės r.
KELMĖ
0 3,4 6,8 km
636
709
724
645-7
731
649
694
708
707
698
629
627
715
639
714
728
713
732
668
643
733
734
686
673
664
632
730
692
635
625
617
634
703
618
637
682-3
704
640
690
689
655
644
654
656
671
702
679
691
696
615
717
628
695
693
620
638
621
653
666
633
663
676
705
669
675
622
619
616
719
614
626
680
630
725-6
720
651
688
716
659
681
631
700
718
674
706
665
721-2
723
660-1
670
667
687
697
652
684
650
711-2
672
613
699
729
685
612
701
678
677
623
624
641
648
662
642
735

KELMĖS RAJONAS

ADOMAIČIAI
(PAKRAŽANČIO SENIŪNIJA)

612. LAUKAS PERKŪNIŠKĖ - į Š nuo kaimo, 1 ha ploto.

Š. LŽV (O. Karaskaitė, 1935).

ANTANIŠKIAI
(TYTUVĖNŲ SENIŪNIJA)

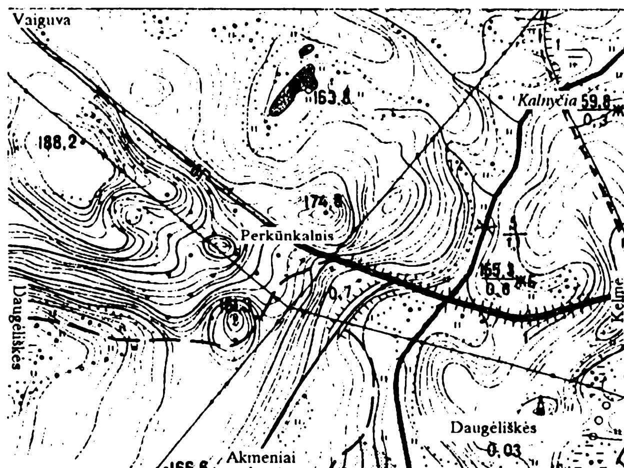
613.KARTUVIŲ KALNAS. Padav. Ant kalno rusai korė 1863 m. sukilėlius.

Š. LŽV (S. Gžegožauskaitė, 1935); L. Kviklys B., 1991, 4/542.

AKMENIAI
(VAIGUVOS SENIŪNIJA)

614. PERKŪNKALNIS (*alkakalnis IP-1409/A*) - Kražių meistrijos miško kv.Nr.58 R pakraštyje, 250 m į ŠV-V nuo Kalnyčios upelio pralaidos kelyje Kelmė-Vaiguva, į PV nuo to kelio. Kalnas - 0,4 ha ploto (apie 17 ha - VAK), 80 m ilg. (ŠV-PR), 40 m pl. Ant kalno būta ir "akmenų tvoros". Padav. Ant kalno buvo kūrenama amžinoji ugnis, vėliau buvusi švedų pilis, jų "maldykla" ir "prūdelis apsiplovimui nuo griekų". Ant kalno įsitvirtinę švedai išbuvo net 3 metus (LŽV). "*Perkūnkalnis ir Kerštkalnis. Tektų rišti su senosios lietuvių tikybos kultu*" (Kviklys B., 1991). Į V-PV - Perkūniškė vadinta vietovė, tik apie 1970 m. čia sunyko *Perkūniškės vienkiemis.* Akmeniuose, Perkūniškėje tyrinėti pilkapiai, kuriuose rasti II-IV a. kapai, be to, rastas 1 V-VI a. kapas ir 46 - XV-XVI a.

Š. 1989 m. MMT žv.; KPA, 595(Kalnas, ant kurio senovėje buvusi švedų maldykla. Prie kalno prūdelis išgrįstas

Pav. 484. Akmenių Perkūnkalnis

AKMENIMIS); LŽV (A. ADOMAITIS, 1935); VK, 1935 (KALNAS, 17 HA PLOTO). L. ATL 1988-1989 METAIS. V. 1990, 186; KVIKLYS B., 1991, 4/466; RIMKUS V., 1970, 3-4.

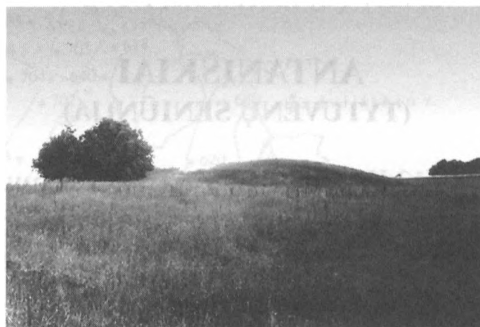
AUDENIAI
(UŽVENČIO SENIŪNIJA)

615. BAŽNYTPELKĖ - į P nuo kaimo, 1,5 ha ploto.

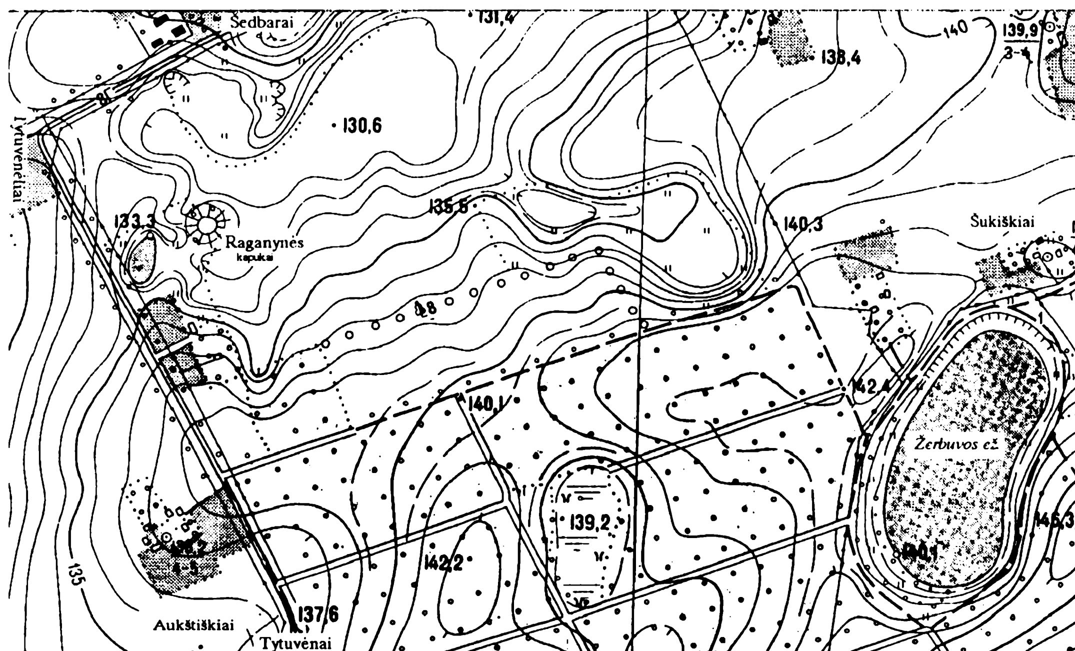
Š. LŽV (K. JAKUBONIENĖ, 1935).

AUKŠTIŠKIAI
(TYTUVĖNŲ SENIŪNIJA)

616a. RAGANYNĖS KALNELIS. Tai kalvelė apie 250 m į PR nuo kelių Tytuvėnai-Aukštiškė ir Tytuvėnai-Šiaulėnai sankryžos, Tytuvėnų vaismedžių medelyno teritorijoje. Kalvą iš trijų pusių supo Raganiukių pelkė. Kalva beveik taisyklingo keturkampio formos, viršuje - 30x20 m dydžio aikštelė (kitur nurodoma 55 m skr.), šlaitai iki 6 m aukščio. P šone yra įdubimas, ties kuriuo du - 150x80x50 cm ir

Pav. 485. Aukštiškių Raganynės kapukai. Aut. nuotr., 1995

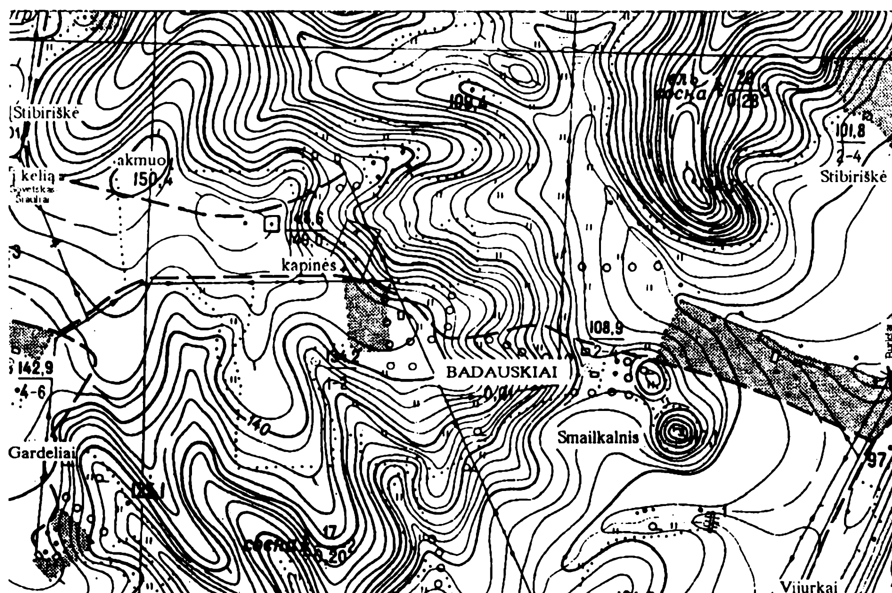
Pav. 486. Aukštiškių Raganynės kapukai, Žerbuvos ežeras

80x60x30 cm dydžio akmenys. PADAV. A. Naktį į kalną raitos ant šluotų atjodavo plačios apylinkės raganos ir šokdavo su nelabaisiais prie laužo (Jagminas P., 1958a). B. Ant kalno vaidendavosi klaikios šviesos. Be to, kartą pravažiuojančiam žmogui į ratus įšoko juoda blizgančiom akim būtybė ir susirangiusi gulėjo vežime tol, kol žmogus pravažiavo pro kalną. "*Pro šį kalną praeiti ir pravažiuoti nakties metu žmonės bijodavo ir lenkdavo jį iš tolo*" (Jagminas P., 1958a). Pasakojama, kad ant kalvos buvo randama akmeninių kirvelių. Paprastai kalva laikoma kaimo kapinaičių vieta. Apie 900 m į PR - Žerbuvos ežeras.

Š. 1967 M. LII ŽV., AS 292/10; 1967 M. MMT ŽV., AS 470/9; LŽV (K. ŠIVICKAITĖ, 1935); VAK 14/228-234. L. JAGMINAS P., 1958A, 2; KUDABA Č., 1972, 8; KVIKLYS B., 1991, 4/542; ŠIDIŠKIS T., 1995, 4.

616b. ŽERBUVOS EŽERAS - apie 1,2 km į PR nuo kelių Tytuvėnai-Aukštiškė ir Tytuvėnai-Šiaulėnai sankryžos, Tytuvėnų vaismedžių medelyno teritorijoje (jos ŠR dalyje). Maždaug 8 ha ploto. PADAV. A. Ežero vietoj senovėje stovėjo bažnyčia, vėliau atsirado ežeras. Ežere dar girdimas nuskendusios bažnyčios varpo gaudimas (LŽV). B. Kada moterys ežero pakraštyje skalbdavo žlugtą, ežere gyvenusios laumės išeidavo iš vandens ir, įvairiai nardydamos maivydavosi, dainuodavo (Jagminas P., 1958a). Į Š - buvęs Ramoniškių k. (dabar Šukiškių), apie 900 m į ŠV - Aukštiškių Raganinės kapukai (Nr. 616a).

Š. LŽV (K. ŠIVICKAITĖ, 1935; RAMONIŠKIS); L. JAGMINAS P., 1958A, 2.

Pav. 487. Badauskių akmuo su ženklais, Smaikalnis

BADAUSKIAI
(GRIMZIŲ SENIŪNIJA)

617. AKMUO (*akmuo su ženklais Ar-381*) - per 400 m į PV nuo senojo kelio Kelmė-Šiauliai, 280 m į R nuo Bagdonienės sodybos, miško vietovėje, vadinamoje Ragaviniu. Akmuo čia pastatytas 1910 m. (skirstantis Badauskių kaimui į vienkiemius) ant sukasto 3,5 skr. kapčiaus - "Ragavinio", tarp O. Umbrasienės ir J. Kazlausko žemių (AP). Akm. - rausvai pilkas, nuapvalintos piramidės formos, 30 cm pl. (viršuje) ir 40 cm pl. (apačioje), h= 40 cm. Akmens R pusėje iškaltas kryžius ir lankelio formos ženklas su kilpute viename lankelio gale.

Š. 1967 m. MMT žv., AS 470/10-11; AP (P. Jagminas, 1968 11 18); L. Kuncevičius A., 1983, 65; Rimkus V., 1969, 3.

618. SMAILKALNIS, PILAITĖ. Kalnas kupolo formos, 58 m ilg. (ŠV-PR), 50 m pl. (ŠR-PV), h= 9 m. Padav. A. Kalnas supiltas senovėje (D.R.). B. Kadaise čia buvusi bažnyčia ar koplyčia ir mergaičių vienuolynas, kurie nugrimzdo į smėlį (AP). Šiauriniame kalno šlaite yra plokščias akmuo, kuriuo užversta buvusi anga į požemį (D.R.). Prie kalno randama žalvarinių dirbinių.

Š. AP (P. Jagminas, 1970 11 02); D.R. L. Šidiškis T., 1995, 5.

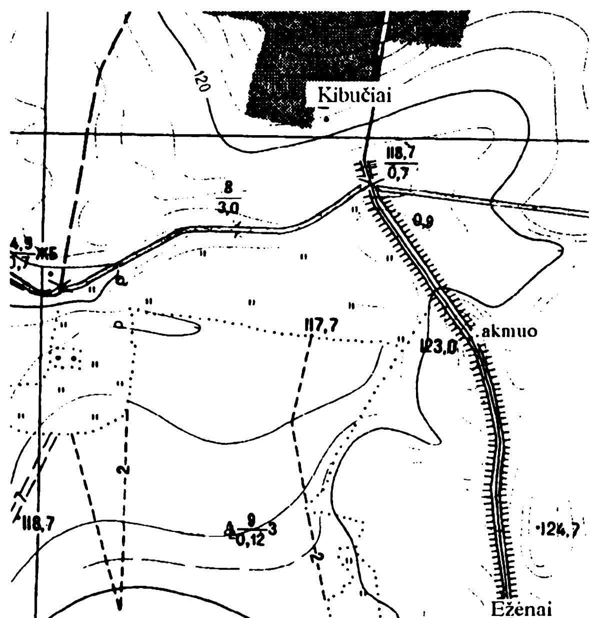
Pav. 488. Badauskių Smailkalnis. D. Ramančionio nuotr., 1993

BUDRIŪNAI
(TYTUVĖNŲ SENIŪNIJA)

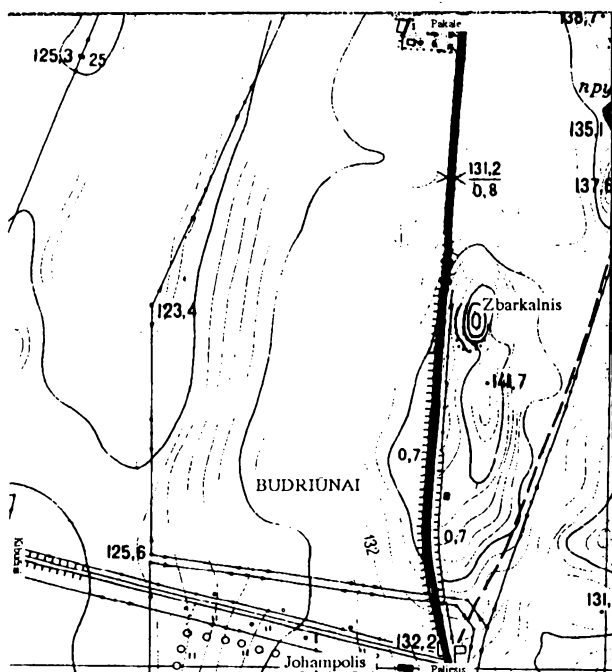
619. AKMUO su smailiadugniu dubeniu (*Ar-391*) - per 1 km į V nuo kelio Tytuvėnai-Šiauliai, apie 600 m į V nuo Johampolio dvaro, R kelio Budriūnai-Kibučiai pusėje, kaimo kapeliuose (saugomuose kaip Budriūnų senkapiai, *Ar-390*). Akm. - rausvas, trikampio formos, plokščiu, 1,5x1,2 m dydžio paviršiumi, centre yra 20 cm skr., 15 cm gylio smialiadugnis dubuo (IA -

Pav. 489. Budriūnų kapelių kryžius ant akmens su dubeniu. V. Daugudžio nuotr., 1967

Pav. 490. Budriūnų akmuo su smailiadugniu dubeniu

Pav. 491. Budriūnų Zbarkalnis

dubuo 19 cm skr., 19 cm gylio). Ant akmens apie 1910 m. Johampolio kumečių pastatytas kalvio J. Navicko darbo geležinis ažūrinis kryžius, savo keturiomis kojomis "apglėbęs" dubenį.

Š. 1967 M. MMT ŽV., AS 470/12; 1967 M. LII ŽV., AS 292/12; AP (P. JAGMINAS, 1960 08 02); L. IA, 56 (NR.55).

620. ZBARKALNIS (*senkapiai Av-330*). PADAV. A. Ant kalnelio buvo kalvinų bažnyčia, kuri nugrimzdo į žemę (AP). Pasak kitų, kalvinai ("protestantai") čia tik buvo pradėję statyti bažnyčią, bet Bazilionių jėzuitai sutrukdė - Bazilionių gimnazijos mokiniai plytas pernakt sunešiodavo į Raudinuko ežerą (LŽV). B. Kalne yra požemiai, rūsiai; įmetus akmenėlį į kiaurymę kalne, pasigirsta keistas žvangėjimas. C. Ant kalnelio protestantai rinkdavosi tartis, nuo to kilo Zbarkalnio vardas (LŽV). Johampolio dvarininko O.Grušausko tėvas, pasakojama, norėjo čia

Pav. 492. Budriūnų Zbarkalnis. Aut. nuotr., 1993

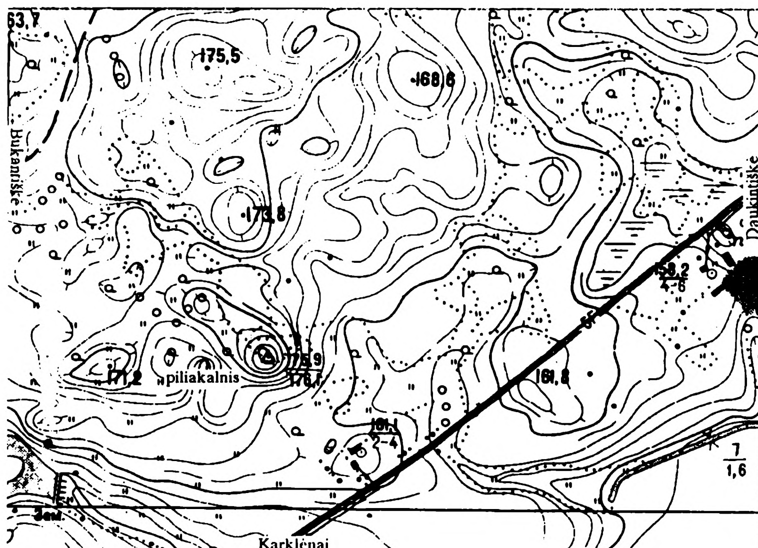
bažnyčią atstatyti, bet nesulaukė žmonių pritarimo (AP).

Š. AP (P.JAGMINAS, 1960 08 02); LŽV (L. ZDANAVIČIUS, 1935; ALKSNYNIŠKĖ).

BUKANTIŠKĖ
(KRAŽIŲ SENIŪNIJA)

621. PILTINĖ (*piliakalnis Ar-383*). PADAV. Kadaise ant kalno buvo bažnyčia.

Š. VAK 14/33 (LŽV).

Pav. 493. Bukantiškės piliakalnis

BUMBULIAI
(PAKRAŽANČIO SENIŪNIJA)

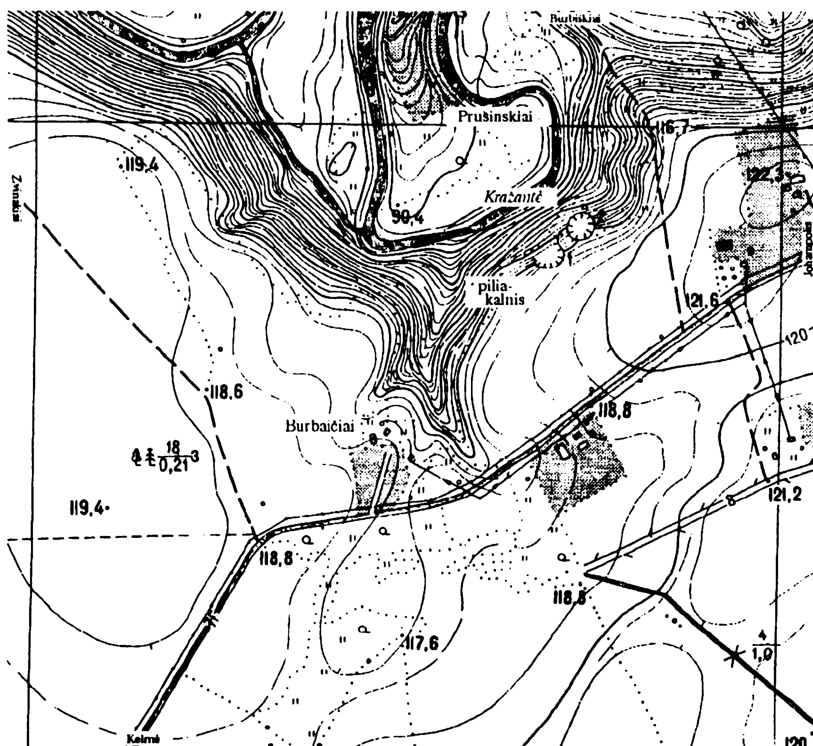
DAUGVIERĖS KALNAS (*senoviniai gynybiniai įtvirtinimai Ar-400*). PADAV. Čia buvo vienuolių stovykla.

Š. VAK 14/39-40(LŽV). L. RIMKUS V., 1970, 3-4 (SU SENOVĖS RELIGINIU KULTU SUSIJĘS IR BUMBULŲ KAIMO KALNELIS, VADINAMAS DAUGVIERE).

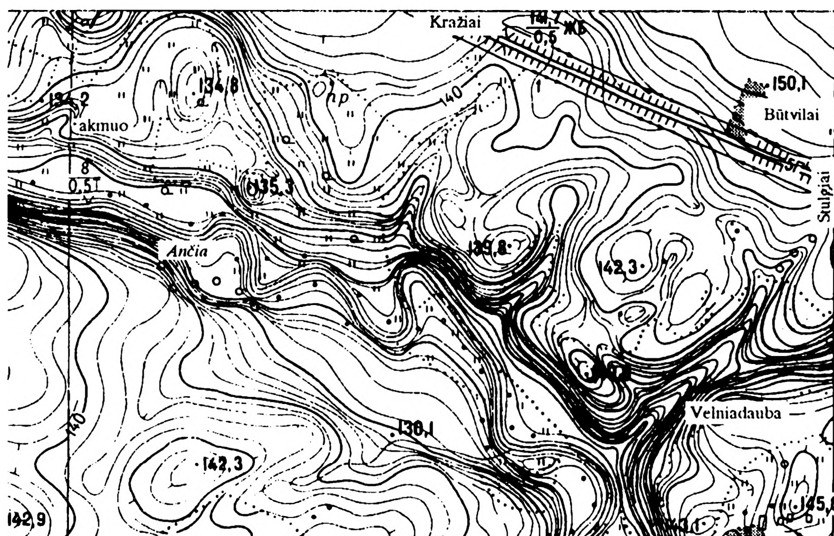
BURBAIČIAI
(GRIMZIŲ SENIŪNIJA)

622. PILIAKALNIS (*Ar-382*). PADAV. A. Ant kalno nuskendusi švedų bažnyčia, naktį girdimas jos varpų skambesys (Kviklys B., 1991), gaidžio giedojimas (Кржививцкий Л., 1909). Kalno bažnyčią užkasė milžinai (LŽV). Kražantės upė iš kalno išplovė monstranciją (V.V.). B. Kalne žmonės mėgino kasti, bet kitą dieną viską rado užversta. Vėliau mėgino arti, bet kada vienas kunigas užsėjo ir atėjęs rado tik "mažučio vaikelio" pėdas, nustojo (Кржививцкий Л., 1909). P piliakalnio pusėje nurodomas *akmuo* su "pėda".

Š. LŽV (E. KVEDARIENĖ, 1935); V.V. L. KVIKLYS B., 1991, 4/530; LAM, 214(PILIUKAI); PA, 71(NR.63; PILIUKAI); RIMKUS V., 1969, 3; RIMKUS V., 1992A; КРЖИВИЦКИЙ Л., 1909, 86.

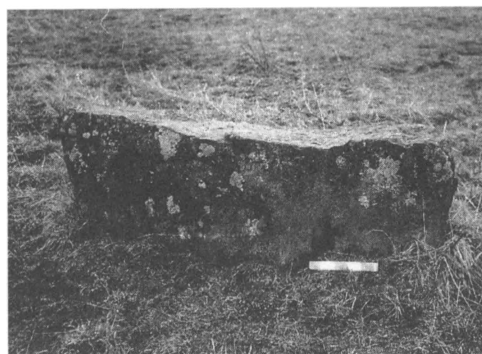
Pav. 494. Burbaičių piliakalnis

Pav. 495. Butvilų Perkūnplokščio akmuo ir Velniadauba

BUTVILAI
(PAKRAŽANČIO SENIŪNIJA)

623. AKMUO PERKŪNPLOKŠTIS, PERKŪNPLOŠČIUKAS - per 420 m į PV nuo kelio Kražiai-Stulgiai, apie 160 m į P nuo Kybartų sodybos pastatų, Akmenos slėnio šlaite, apie 100 m nuo Akmenos kairiojo kranto. Akm. - pailgas R-V kryptimi, 1,8 m ilg., 38-54 cm pl., h= 48-55 cm.

Pav. 496. Butvilų Perkūnplokščio akmuo. Aut. nuotr., 1995

Š. LŽV (O. Pėstininkaitė, 1935); VK, 1986 (Perkūnplokštis); V.V.

624. VELNADAUBIS - į PV nuo Stulgių-Kražių kelio. Maždaug 400 m ilg. griova, kuria į Akmeną (iš R) įteka nedidelis, vasarą išdžiūstantis Varlupis. Velnadaubyje vaidenasi.

Š. V.V. L. Almonaitis V., 1994, 125-126.

DAUGINIAI
(TYTUVĖNŲ SENIŪNIJA)

625. AKMUO VELNIO GALVA - Nariškių, Dauginių, Spitkiškių, Žukiškių kaimų ribų kampe. Akm. - 1,5 m skr., h= 1 m. Padav. Velnias aplink akmenį vedžioja, žmones klaidina.

Š. LŽV (V. Žibaitis, 1935).

DAUGĖLIŠKĖ
(VAIGUVOS SENIŪNIJA)

626. ALKOS KALNAS. 1593 m. dokumente minimas Alkos kalnas („Лесная уволка вь им. Довгялишках"). Be to, 1642 m. Kražių klebonijos inventoriuje sakoma: "*pod gurą Alka kalniem*". Vieta nežinoma.

Š. VK. L. AL, 7(Nr.98); Būga K., 1924, 58,59; Dundulienė P., 1979, 98; Jablonskis K., 1941, 160; LAM 117; Спрогис И.Я., 1888, 4.

DEGSNĖ
(UŽVENČIO SENIŪNIJA)

627. KIPŠPELKĖ. Vieta nežinoma, pelkėtos pievos.

Š. VK, 1982.

DEIVIAI
(GRIMZIŲ SENIŪNIJA)

Kaime Šventupis (Nr.640) įteka į Dubysą.

DIEVONIAI
(KELMĖS SENIŪNIJA)

Į Š nuo Kelmės, į R nuo Gineikių, prie kelio į Šaukėnus.

DIMGAILIAI
(KELMĖS SENIŪNIJA)

628. AKMUO su smailiadugniu dubeniu (*Av-1861*) - M. Stakutienės sodyboje, prie daržinės, užkrautas plytomis (bene į dubenį įstatyta daržinės vartų ašis). Buvo rastas 1941 m. lauke. Akm. - tamsiai pilkas, 115x65 cm dydžio, h=30 cm, su 18 cm skr. (dugne - 5 cm) ir 16 cm gylio pusapvalio pjūvio dubeniu.

Š. AP (P. Jagminas, 1970 11 03); L. IA, 56 (Nr.56).

DOMEIKIAI
(UŽVENČIO SENIŪNIJA)

629. PIEVA ALKĖ. LŽV plane ir anketoje įsivėlusi klaida (Alkė nurodoma skirtinguose sklypuose). Greičiausiai Alke vadinama pieva reikėtų laikyti vietą į Š nuo kaimo, 250 m į Š nuo lauko kelio Domeikiai-Žaduvėnai tiltelio per Ušną (buvęs Adomaičio sklypas). Padav. Vienas šeimininkas išsiuntė šią pievą šienauti berną ir liepė pareiti valgyti, kada nupjaus. Bernas pjovė ilgai, išalko (nuo to kilo pavadinimas). Parėjo tik apie pietus.

Š. LŽV (J.Šimas, 1935).

GALINIAI
(VAIGUVOS SENIŪNIJA)

630. EGLĖ augo Liepynų kalno Š pusėje. Padav. Čia buvusi sukilėlių (metežninkų) virtuvė. Sukilėliai apylinkės gyventojus plėšdavę, nešdavę savon virtuvėn maistą. Po egle tie sukilėliai turėjo pasidarę altorių ir melsdavosi.

Š. LŽV (A. Adomaitis, 1935).

GALVYDIŠKĖ
(ŠAUKĖNŲ SENIŪNIJA)

AKMUO - prie Galvydiškės piliakalnio (*Ar-409*) žmonės nurodo akmenį "su kažkokiais raštmenim". PADAV. Po tuo akmeniu paslėptas sukilėlių auksas.

Š. D.R.

GANIPRAVA
(KRAŽIŲ SENIŪNIJA)

631. MERGEŽERIS - nurodomas į R nuo kaimo, miškuose. PADAV. Ežere nuskendo skalbėjos, todėl kilo Mergežerio pavadinimas (Lituanica, 1923). Regis, tą patį ežerą kaip undinių buveinę aprašė ir T.Wolanskis 1845 m. (Dundulienė P., 1990). Galbūt nurodomą Mergežerį Ganipravoje reikia tapatinti su Šilų-Mergiškės miškų (5 km į P nuo Ganipravos) Mergežeriu (V.V.).

L. DUNDULIENĖ P., 1990, 122; LITUANICA, 1923, 108.

GEDRUIKIAI
(UŽVENČIO SENIŪNIJA)

632. KRAUJUPIS išteka iš Kraujupio lauko pelkių, Š Naikmiškio pusėje įteka į Varmę (?). PADAV. A. Kraujupio lauke švedai kovojo durtuvais, ietimis, buvo pralieta labai daug kraujo, net pradėjo tekėti ši kraujo upė. B. Čia buvo bažnyčia, kurią, užimtą švedų, sunaikino ledų debesys. Švedai tad norėjo bažnyčią vėl pastatyti, ruošė medžiagas, bet nespėjo (žymūs dar grioviai, likę po to, kai švedai tampė rąstus; VAK). L.Kšivickis XX a. pradžioje, rašydamas apie Švedų brastą per Ventą, pateikia, atrodo, išplėstą padavimo apie bažnyčios statymą motyvą. Jis rašo, jog švedai sunaikino Užvenčio bažnyčią, degindami ją, į ugnį įmetė ir šventos Marijos paveikslą. Tada šventa Marija ėmėsi padėti lenkams, kurie su švedais kariavę. Besimeldžiančio lenkų vado rankose atsirado kortelė, kur buvo parašyta, kaip jis turi elgtis. Lenkų vadas liepė kariuomenei atsigerti vandens ir sekė, kas gers pasisemdamas kepure, kas prigulęs. Jis pasiėmė su savimi visus, kurie vandenį gėrė neprigulę ir patraukė prieš švedus. Kada prie jų priartėjo, danguje atsirado debesėlis, iš kurio ant švedų pasipylė ugnis ir neregėto didumo ledai. Švedai pamanė, kad lenkai atsiveda burtininką ir, sudėję rankas ant kryžiaus, pasidavė, pažadėjo nebepulti. Jie buvo priversti atstatyti ir Užvenčio bažnyčią. Kadangi vežant medieną reikėjo keltis per Ventą, jie pasidarė akmeninį tiltą (Кржививкий Л., 1909). Kraujupio lauke randama kaukolių, iečių. Netoliese-Junkilų kapinynas (*Ar-425*), iš kurio į muziejus pateko IX-XII a. radinių. Į R nuo Gedruikių - *Raganės miškas* (6 ha ploto). Ten žinomas ir trumputis Raganės upelis (LŽV, Pušynas).

Š. 1967 M. LII ŽV., AS 292/24; LŽV (G. SARGAUTAITĖ, 1935; GEDRUIKIAI); LŽV (G. SARGAUTAITĖ, 1935; KRAUJUPIS); LŽV (G. SARGAUTAITĖ, 1935; PUŠYNAS) L. КРЖИВИЦКИЙ Л., 1909.

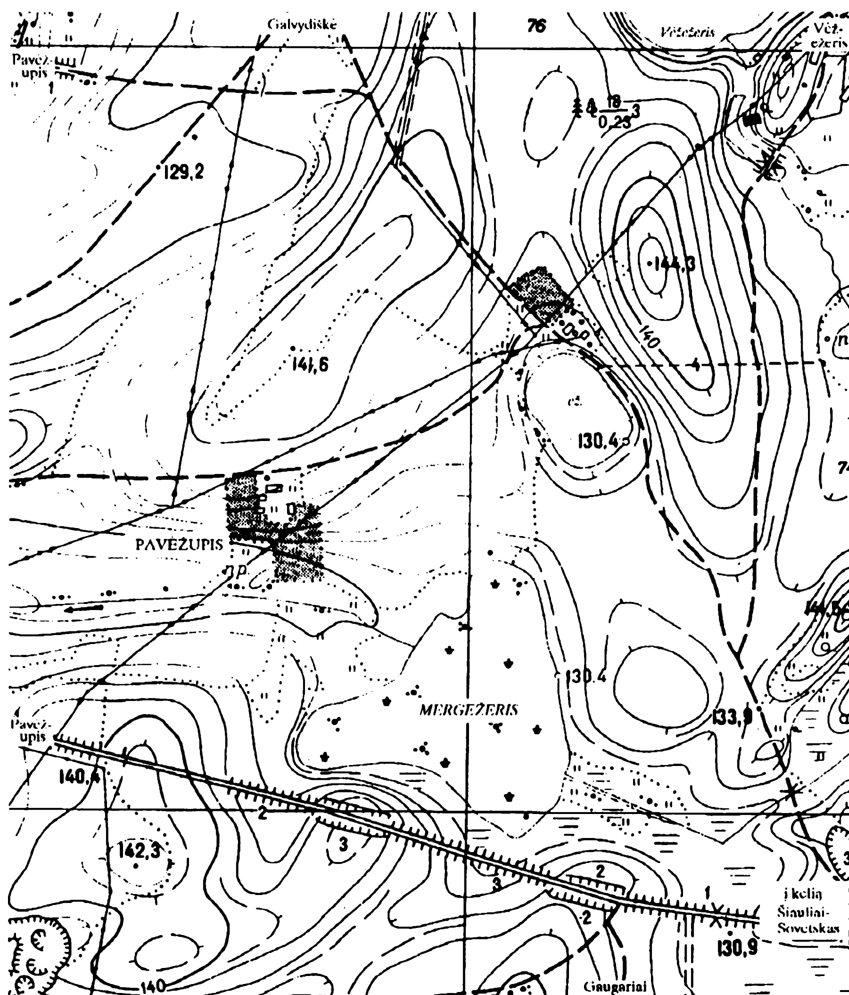
GEDMINAI
(KRAŽIŲ SENIŪNIJA)

633. MERGOKALNIS - į P nuo Kražantės upės. Apie 2 ha ploto. PADAV. Maro metu Gedminų sodyboje visi išmirė, liko tik 2 sesės Gedminaitės. Jos kasdien laukusios mirties, bet taip gyveno dar pusę metų. Joms mirus, buvo palaidotos, toje vietoje (išeitų, ant kalno - V.V.) augo rausvos buvusio jų darželio lelijos.

Š. LŽV (S. PETRUSEVIČIŪTĖ, 1935; GEDMINAI; RADIŠKĖ).

GELUČIAI
(ŠAUKĖNŲ SENIŪNIJA)

634. MERGEŽERIS - apie 2,6 km į ŠV keliu iš Šiaulių-Kelmės plento į Pavėžupį, Š kelio pusėje, miške. Ežeras - apie 10 ha ploto, krantai pelkėti. PADAV. A. Mergežerio vardas kilęs dėl to, kad ten "mergos skandinos". Kiti

Pav. 497. Gelučių Mergežeris

pasakoja, kad čia nusiskandino tokia Teliškaitė, nes motina neleido jai tekėti (D.R.). B. Viena meilės nuvilta mergina gailiai verkė, iš jos ašarų pasidarė ežerėlis. Ji ežerėlyje ir pasiskandino (LTR 3659/243). C. Mergežeris esąs labai gilus - apie 20 metrų gylio. Apie 1927 m. žiemą traukiant žuvį, staiga pasirodė kažkoks gyvūnas. Žvejai traukė, traukė, bet trūko tinklas ir gyvūnas nuslydo atgal į vandenį. Jis buvęs panašus į vėžį (kojos buvo kaip vėžio), svėrė apie 100 kilogramų. V.Putvinskis tą vasarą jau norėjo ištirti gyvūną, nusamdė narus iš Šiaulių. Narai ieškojo, bet nieko nerado, tik sakė, kad tame ežere šlaitas labai status - kaip "nuo stogo". Jie ten radę ir labai didelę angą, kur galima buvę stačiam įeiti. Patys narai pabijojo ten lįsti (D.R.).

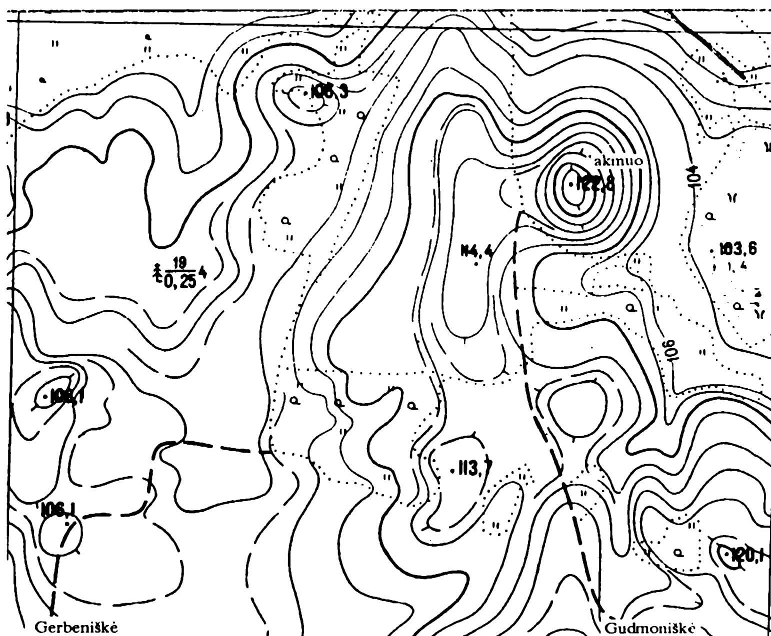
Š. D.R.; LTR 3659/243.

635. PIKTEŽERIS. Gelučių miške.

L. Vardynas, 124.

GERBĖNIŠKĖ
(ŠAUKĖNŲ SENIŪNIJA)

636. AKMUO su KUMELIUKO PĖDA - į R nuo kaimo, į V nuo kelio Šiauliai-Užventis, Gerbėniškės miške, ant Cigonkalnio, jo ŠR dalyje, 12 m žemiau kalno viršūnės. Akm. - netaisyklingos trikampio formos, nukreipta į PV viršūne, akmuo - 2,3 m ilg., 1,5 m pl., h=90 cm. Viršutinė plokštuma kiek plokščia, bet nelygi, su išgraužomis. Kumeliuko "pėda" - apvali 7 cm skr., 3 cm gylio, nelygiu dugnu duobutė. Išsikišusi iš šlaito akmens dalis - nuskaldyta. 1995 m. tyrinėjimų metu (vad. B. Salatkienė) akmens aplinkoje rastos dvi nuo akmens nuskeltos ir

Pav. 498. Gerbėniškės akmuo su pėda

Pav. 499. Gerbėniškės akmens "pėda". D. Ramančionio nuotr., 1992

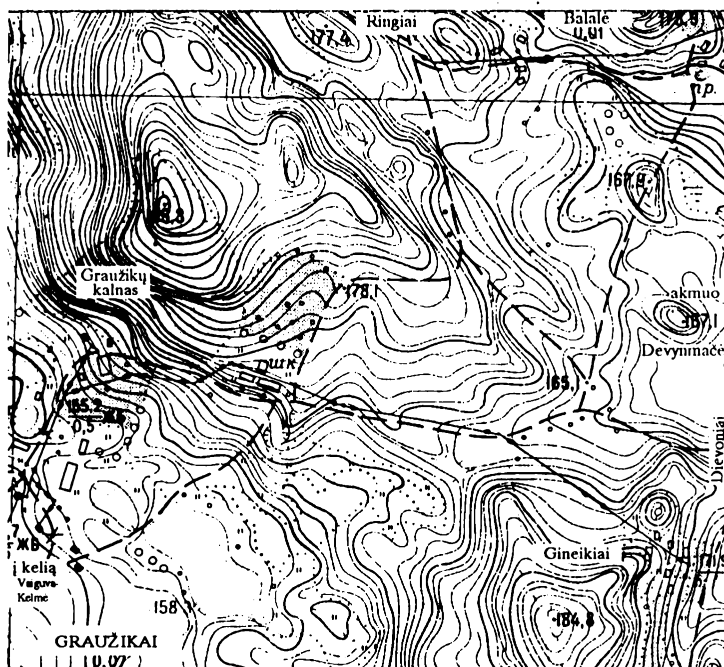
paliktos skeveldros (90x40 cm, 120x90x50 cm dydžio). Į P nuo akmens su "pėda" papėdės iki krašto rastas 1,5 pl. akmenų grindinys (akmenys vidutiniškai 24x15x20 cm dydžio). ŠR grindinio dalyje tarp akmenų rasta keletas atskirų angliukų, dar keletas angliukų rasta prie pat akmens iš PV pusės. Priešingame (ŠR) Cigonkalnio šlaite, maždaug per 12 m nuo kalvos viršūnės guli 2 akmenys (maždaug 3x1x0,5 m dydžio raudonas granitas), kuriuose - iki 3 cm pl. ir 5 cm gylio iškalti grioveliai. Maždaug 100 m į ŠV nuo akmens su "pėda", Cigonkalnio papėdėje trykšta Kivylių šaltiniai.

Š. 1995 M. B.SALATKIENĖ TYR., AS 2534; D.R.

GERDŽIOGALIKĖ
(KELMĖS SENIŪNIJA)

637. PIEVA PERKŪNIŠKĖ į R nuo kaimo, 3 ha ploto. PADAV. "Pievas kai šienaudavo, vyrai taip smarkiai pjaudavę žolę, jog net perkūnai rūgdavę, todėl tą pievą žmonės ir pavadino Perkūniške".

Š. LŽV (A. SUTKAITYTĖ, 1935).

Pav. 500. Gineikių kalva Devynmačė ir Aukuro akmuo

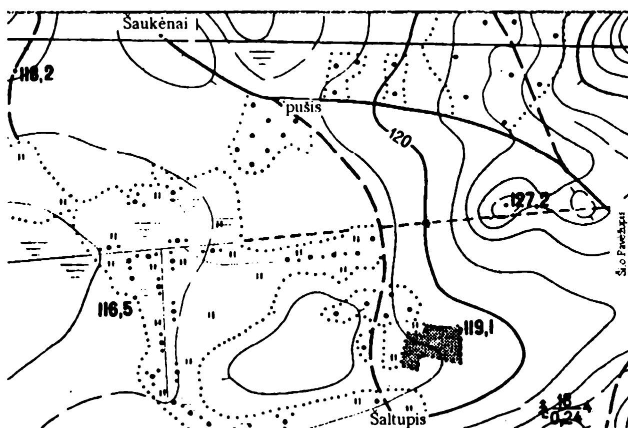
GINEIKIAI
(KELMĖS SENIŪNIJA)

638. KALVA DEVYNMAČĖ - per 1 km į Š nuo kelio Kelmė-Graužikai, apie 550 m į V nuo kelio Verpena-Miežaičiai, 500 m į R nuo Graužikų pradžios mokyklos pastato, į ŠR nuo E.Karčiauskienės sodybos. Tai 4-5 m aukščio, 35 m pl. ir 65 m ilg. kalvelė. Šlaitai nuolaidūs, ariami. PADAV. A. Ant kalvos augusios Devynmačios žolės (jos gydančios nuo devynių arba devyniasdešimt devynių ligų. - Rimkus V., 1992b). B. Šioje vietoje senovėje buvo šventa ąžuolų giria, kurios viduryje - Devynmačės kalnelis su aukuro akmeniu, prie kurio vaidilutės kūreno amžiną ugnį, buvo aukojama senovės lietuvių dievams (Rimkus V., 1992b; įsigalėjus katalikybei, šventoji ugnis buvo užgesinta, Aukuro akmuo buvo nustumtas nuo Devynmačės kalno - Šidiškis T., 1995). Padavime minimas akmuo, vadinamas *Aukuro akmeniu* (buvo *mitologinis akmuo Ar-388*), gulėjo apie 70 m į ŠV nuo Devynmačės kalvelės. Teigiama, kad jis buvo nustūmtas iš senosios vietos (Rimkus V., 1992b). Dabar akmuo guli ant Devynmačės kalvos. Tai - smulkiagrūdis, rausvai pilkas, apie 2,5 m ilg., 1,95 m pl. iki 1,8 m aukščio granitas (Rimkus V., 1992b; MMT žv. - 3 m skr., ties žeme - 1 m, h= 1,6 m). Graužikų dvarą valdęs Šaulių sąjungos įkūrėjas V.Putvinskis manė, kad po akmeniu paslėptos senovės lietuvių dievaičių skulptūros (Rimkus V., 1992b).

Pav. 501. Gineikių Devynmačės kalva. P. Jagmino nuotr., 1960

Š. 1967 M. LII žv., AS 292/21-22; 1967 M. MMT žv., AS 470/18. AP (P. JAGMINAS,

Pav. 502. Giriškių pušis

1960 08 05); VAK 15/57; L. LAM, 134 (DEIMACĖ); RIMKUS V., 1992B; ŠIDIŠKIS T., 1995, 4; VAITKEVIČIUS V., 1992A, 17.

GIRIŠKIAI
(ŠAUKĖNŲ SENIŪNIJA)

639. PUŠIS. Einant iš Didžiųjų Giriškių į Šaltupį, miške prie pušies stovi koplyčia. Sakoma, koplyčia buvusi labai sena, pokario metais sugriauta, dabar vėl atstatyta ir puoselėjama. PADAV. Antrojo pasaulinio karo metais liaudies gynėjas Puplauskis koplyčios Marijos statulai kažkaip peršovė akį. Grįžęs namo, Puplauskis su kažkuo susiginčijo ir pats sau persišovė tą akį, kurią buvo peršovęs Marijai (D.R.). Koplyčia buvusi pastatyta iš Putvinskių Šonos dvaro žmonių surinktų pinigų. Žmonės jau tada čia karštai melsdavosi, atsinešę uždegdavo žvakes, koplytėlėje aukodavo pinigų (išrinktas žmogus surinkdavo pinigus ir nunešdavo klebonui, kad atlaikytų mišias). Kai kurios tikinčios moterys iš kaimo iki koplyčios ir dabar dar eina keliais. "*Visi sako, kad ten šventa vieta. Ir kai mišką kirto, tai tos pušies, prie kurios anksčiau stovėjo koplytėlė, nelietė*" (1992 m. D.R.). "*Ten atėjus, pasimeldus, visada išsipildys (norai), pagysi*" (V.V.).

Š. D.R.; V.V.

GRIMZIŲ SENIŪNIJA

640. ŠVENTUPIS išteka į ŠV nuo Karauskų k., į ŠR nuo Pašventupio I km., iš pelkių. Tai maždaug 10 km ilg. dešinysis Dubysos intakas. Teka P-PV kryptimi, ties Vijurkais užsisuka į R, Deivių kaime įtekėjo į Dubysą (dabar - į Dubysos kanalą).

L. AL, 7(NR.101); RIMKUS V., 1970, 3-4 (ŠVENTUPIUKAS); VARDYNAS, 170.

GUDELIAI
(PAKRAŽANČIO SENIŪNIJA)

641. ALKOS, AUKOS KALNAS. ŠR kalno dalį kerta Stulgių-Būtvilų-Kražių kelias, PV dalyje įsikūrusi Butkų sodyba. Tai apie 1,2 ha ploto, aukščiausia apylinkėse plynaukštė (151,4 m virš j.l.), virš aplinkinių laukų ji iškyla iki 10 m (PR). PADAV. Senovėje važiavo žmogus rogėse, nukrito po

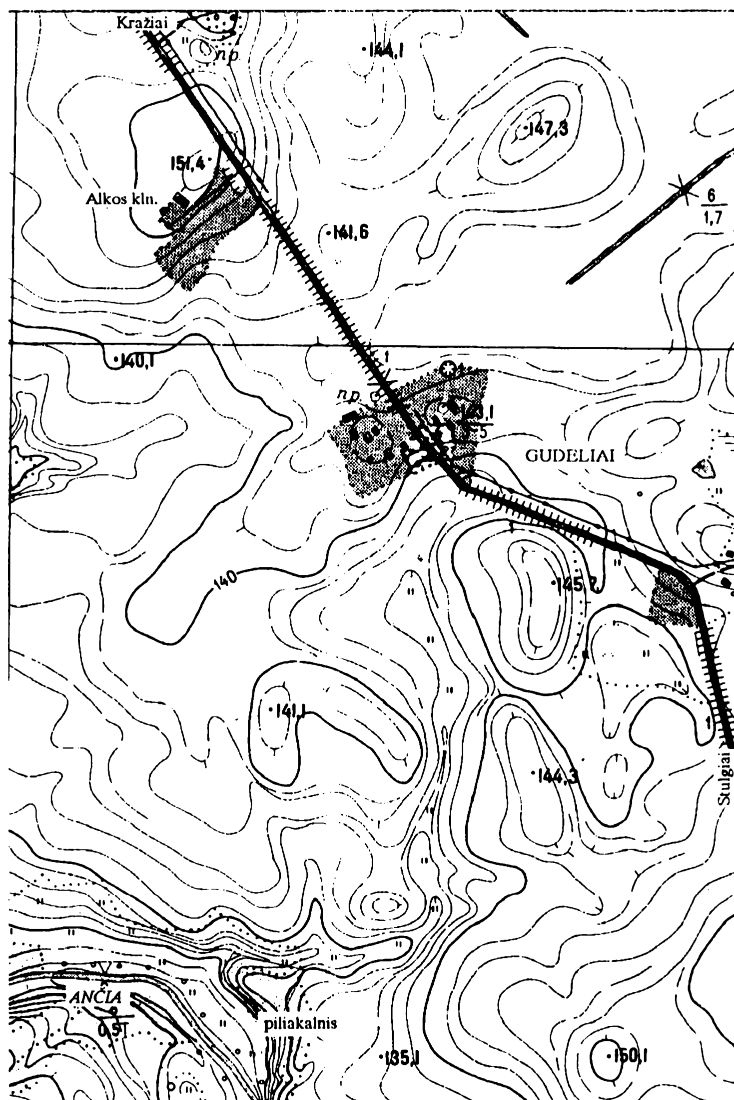

Pav. 503. Gudelių Alkos kalnas. Aut. nuotr., 1995

rogėm, ir tos nupjovė jam galvą. Nuo to kilo pavadinimas - Aukos kalnas (V.V.). 1 km į Š nuo Gudelių piliakalnio (*Ar-405*).

Š. VK, 1986; V.V.

642. PILIAKALNIS (*Ar-405*). PADAV. A. "*Pasakuodava, kad tai čia bažnyčia esanti nugrimzdusi, kad tam*

Pav. 504. Gudelių piliakalnis ir Alkos kalnas

Perkūnui, Pikūla ir ten kitiems, kiek ten yra tų buokštų (piliakalnio aikštelių - V.V.), šventą ugnį kūrendavo, atskirai ant kožno degindavo aukas tos apylinkės" (Almonaitis V., 1994). B. Kalne yra paskendusi kažkokia bažnyčia (V.V.). Čia buvo "*didelė trijų aukštų bažnyčia, pirmame aukšte gyveno pats kunigas, antrame buvo laikomos pamaldos, o trečiame, žemutiniame aukšte buvo tamsūs požemiai, kuriuose ponai kankindavo jiems nepaklusnius žmones [...] bažnyčios rūmai ir dvaras su visu turtu nugrimzdęs į žemę. Nugrimzdusios bažnyčios vietoje buvo likusi gili kiaurymė, įmetus pro ją akmenuką, pasigirsdavo dundesys. Pasakojama, kad dvyliktą valandą naktį buvo girdima*

Pav. 505. Gudelių piliakalnis. Aut. nuotr., 1995

skambant varpus [...] šiauriniame piliakalnio šlaite, ties šaltiniu esą požemiai. Kartą iš jų buvo pusiau išvirtusios geležinės durys [...]" (AP).

Š. AP (P.Jagminas, 1965 10 05); L. Almonaitis V., 1994, 126.

GURAVA
(UŽVENČIO SENIŪNIJA)

643. NABORO KALNAS - nuo dvaro 1 km į R, 2 ha ploto, h= 20 m. Padav. Ant kalnelio senovėje susirinkdavo lietuviai ir traukdavo į karą.

Š. LŽV (A. Padagas, 1935; Gurava); LŽV (J. Tomaševičius, 1935; Markūniškis); L. Kudaba Č., 1972, 42 (į PV nuo Užvenčio).

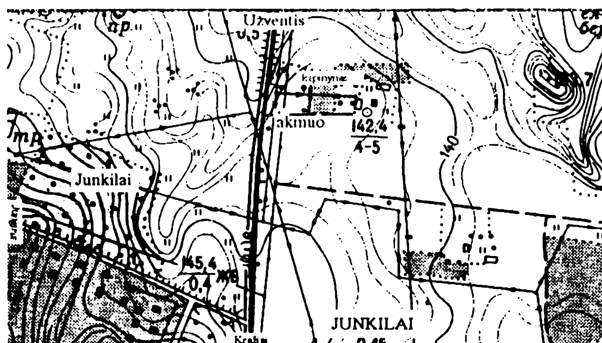
JUNKILAI
(UŽVENČIO APYL.)

644. AKMUO su VELNIO PĖDA - kaimo kapelių (kapinynas *Ar-425*) teritorijoje, kapelių akmenų tvoros PV dalyje. Akm. - pilkas smulkiagrūdis, nelygaus, grublėto paviršiaus granitas. 90 cm ilg., 75 cm pl., 55 cm storio. Akmens šone yra pėdos-kanopos formos įdubimas, laikomas Velnio pėda. "Pėda" - 25 cm ilg., 11 cm pl., 5 cm gylio. Iš Junkilų kapinyno į muziejus pateko IX-XII a. dirbinių.

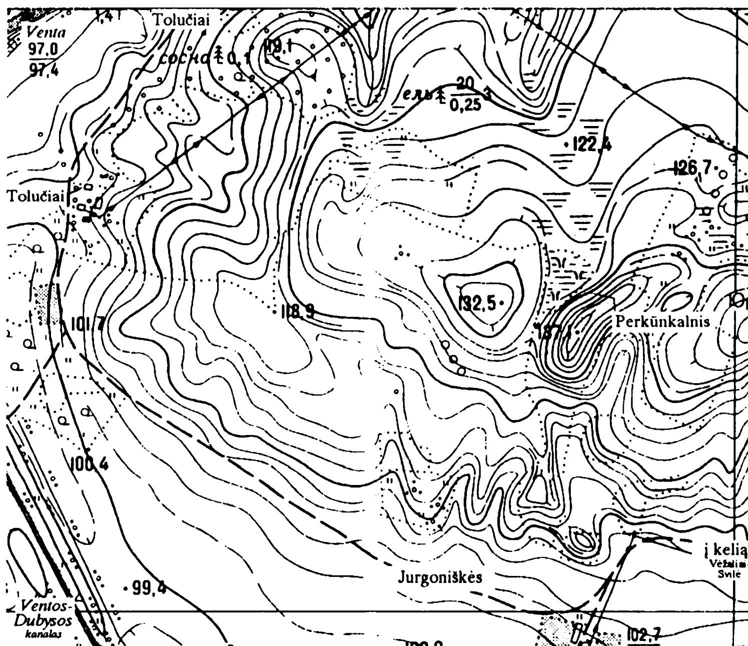
Š. J.Valterienės 1994 m. informacija.

JURGONIŠKĖS
(ŠAUKĖNŲ SENIŪNIJA)

645. PERKŪNKALNIS - ŠV kaimo dalyje, į ŠR nuo S.Petrauskienės sodybos. Tai Ventos slėnio aukštumos atragis, apie 150 m ilg. (Š-P), 30-40 m pl., į P nuolaidesnis. Aukščiausioje dalyje - apie 15x10 m dydžio pakilumėlė. Nuo kalno atsiveria platūs vaizdai. Padav. Į

Pav. 506. Junkilų akmuo su pėda

Pav. 507. Jurgoniškių Perkūnkalnis

Pav. 508. Jurgoniškių Perkūnkalnis (žymi strėlė). Aut. nuotr., 1995

kalnelį dažnai trankydavo Perkūnas, todėl pavadintas Perkūnkalniu (D.R.).

Š. D.R.; V.V. L. BURAČAS B., 1934, 374 (PERKŪNKALNIS, SU DIDELIU AKMENIU VIRŠŪNĖJE).

646. GIRKALNIS, GIRNKALNIS(?) - į Š nuo kaimo, apie 600 m į V nuo miško kelio Jurgoniškės-Vėžaliai, apie 500 m į ŠV nuo Abromavičiaus sodybos, Joniškelės miške. Kalvelė - maždaug 60x40 m dydžio, neaukšta. PADAV. Ant Girkalnio velnias kaldavęs girnas. Apie 700 m į Š nuo Jurgoniškių Perkūnkalnio.

Š. D.R.

647. PUŠIS - šalia kaimo, Dulkiškių miške. 1823 m. priešais pušį pastatytas ąžuolinis stogastulpis. PADAV. Šaukėnų ponas medžioklėje šioje vietoje tyčia nušovė baudžiauninką kaip taikinį (pastatė po pušimi ir nušovė). Kiti mano, kad Kurtuvėnų grafas medžiodamas čia nušovė mergaitę, nešančią uogų ar grybų. Ratu aplink stogastulpį ėjęs net išmintas keliukas, bet niekas nėra matęs; kada žmonės čia aplink stogastulpį eina keliais, pats stogastulpis buvo apkabinėtas paaukotais mažais mediniais kryželiais (apie 1926 m.). Galbūt ta pati Nr. 707 ? (V.V.).

Š. LTR 4901, 12-13.

IŠLYNOS (PAKRAŽANČIO SENIŪNIJA)

648. LAIMĖS ĄŽUOLAS augo Išlynų miške. Tai senas, išpuvęs medis. PADAV. "*Senovėje žmonės kalbėję: kas po tuo ąžuolu ateis, tas bus laimingas*".

Š. LŽV (O. JUŠKIENĖ, 1935; IŠLYNAI).

KALNAS SKUBURTA. Tai 2 ha ploto, didelis, aukštas kalnas. PADAV. "*Ant kalno kriviai iš ugnies skubotai skelbdavo karvedžiams pasisekimus ir nepasisekimus kovose. Iš to, kad skubotai burdavo, kilo vardas*" (pasak. J. Mockus, g. apie 1865 m. Sotkalnės k. Užr. 1935, LŽV). "*Senovėje ant to kalno kriviai turėdavo skubiai išburti ateitį*" (KPA).

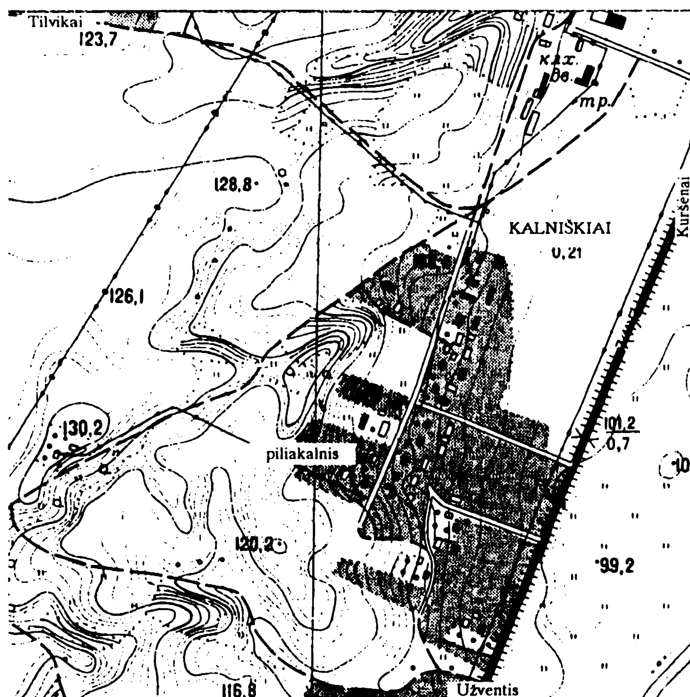
Š. KPA, 595; LŽV (O. POŠKIENĖ, 1935; PASKUBURTĖ); L. ŠIDIŠKIS T., 1995, 4.

KALNIŠKIAI (ŠAUKĖNŲ SENIŪNIJA)

Seniau vietovė vadinosi Romuva ar Ramovė (dabar šalia gyvenvietė-Ramučiai). PADAV. Šioje vietoje buvusi šventa vieta.

L. KVIKLYS B., 1991, 4/469.

649. BIRŽĖS KALNAS (*piliakalnis Ar-403*). PADAV. A. Šventadieniais matę iš kalno išeinant kunigą bažnytiniais rūbais su procesija. "*Iškildavo į viršų visa nugrimzdusios bažnyčios žmonių minia ir jos turtas*" (AP). B. Ant kalno yra stovėjusi švedų bažnyčia, kuri

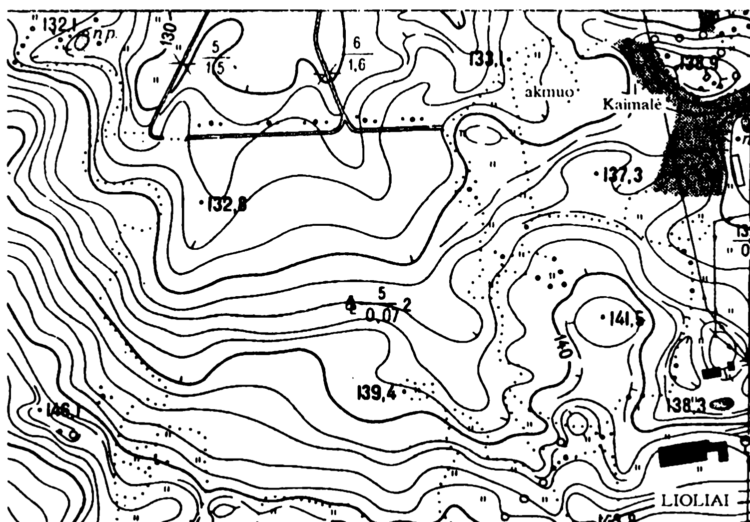
Pav. 509. Kalniškių piliakalnis

"užgriuvo" (V.V.) C. Dažnai ant kalno girdėdavosi skambinant varpais, kartais bliaudavę ožkos, kartais "išeidavęs viesulas" (LTR 1322/17). "*Kai už keleto kilometrų esančios Varputėnų bažnyčios varpais skambindavo, atsiliepdavę ir Biržės kalno požemiuose esančios bažnyčios varpai. Tai esą todėl, kad kalno viduje esanti bažnyčia yra užburta*" (Rimkus V., 1992). Milvydų dvaro ponas buvo pradėjęs kalną kasti, bet jam prisisapnavo, kad darbą mestų - jeigu nemesiąs, "viskas apeis vandeniu". Po to ir metė (LTR 1322/17). L.Kšivickis XX a. pradžioje rašė, jog girdėjo kalbant, kad ant kalno buvo pagonių šventovė. Pabėgdami pagonys ją užkasę (Кржививцкий Л., 1909). "*Ant Biržės piliakalnio taip pat buvo deginamos raganos. Apie tai seniau pasakodavo senoliai, o Šaukėnų dvaro savininkas Tamošius Nalenč-Gorskis dar prieš karą savo archyve saugojo seną dokumentą, vadinamą raganų teismo dekretu, kuriame buvę surašytos pavardės nuteistųjų sudeginti ant Biržės piliakalnio. O seneliai kalba, kad dar ir dabar sudegintų raganų dvasios neduodančios ramybės gailiais dejavimais ir šaukiančios dievų keršto budeliams*" (Rimkus V., 1992).

Š. AP (P. Jagminas, 1965 07 14); LTR 1322/17; VAK 16/163,166; V.V. L. Buračas B., 1931a (Raganos tais laikais buvo deginamos ir ant kitų piliakalnių); Mūsų rytojus, 1936 05 29; Rimkus V., 1970, 3-4 (Romuvos kalnas); Rimkus V., 1992; Кржививцкий Л., 1909, 89.

KAIMALĖ
(LIOLIŲ SENIŪNIJA)

650. AKMUO su ŽMOGAUS PĖDOMIS (*akmuo su pėdom Ar-395*) - per 320 m į V nuo kelio Kelmė-Lioliai,

Pav. 510. Kaimalės akmuo su pėdomis

120 m į ŠV nuo J.Jankevičiaus sodybos. Akm. - pilkas 95x80 cm dydžio, jame yra 25 cm ilg., 13 cm pl. (ties kulnu - 12 cm) "žmogaus pėda" - šalia stirnos "pėdelės" atspaudo (10x7 cm dydžio).

Š. 1967 M. MMT ŽV., AS 470/19; AP (P. JAGMINAS, 1968 11 20) L. LAM, 156 (KIMELIAI); PA, 71 (NR.64; KYMELIAI); RIMKUS V., 1969, 3 (KYMALIAI).

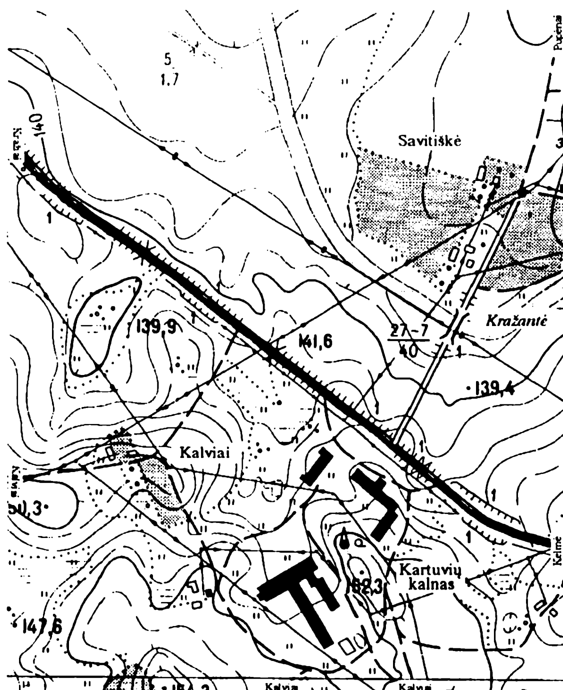
KAIMALĖ
(TYTUVĖNŲ SENIŪNIJA)

651. AKMUO su smailiadugniu dubeniu (*Ar-413*). Prieš perkeliant akmenį į Tytuvėnus, Pievų g. Nr.24, pas V.Meškauską, jis buvo apie 150 m į V nuo Kaimalės mokyklos, apie 500 m į R nuo Pagrįžuvio dvaro, apie 100 m į Š nuo Grįžuvos up. kranto, lauke prie keliuko tarp sodybų. Jau tada akmuo buvo atvilktas iš ariamų laukų, kur iki 1933 m. gulėjo prie V.Stankaus gyvenamojo namo durų (paskui namas buvo nugriautas). Akm. - rausvai pilkas, beveik trikampio formos, apie 1,2x1 m dydžio, centre yra 17 cm skr., 12 cm gylio duobutė (MMT žv. - 105x105 cm dydžio, h= 30 cm, dubuo 20 cm skr., 15 cm gylio). Pagal IA - akmuo susprogdintas 1974 m.

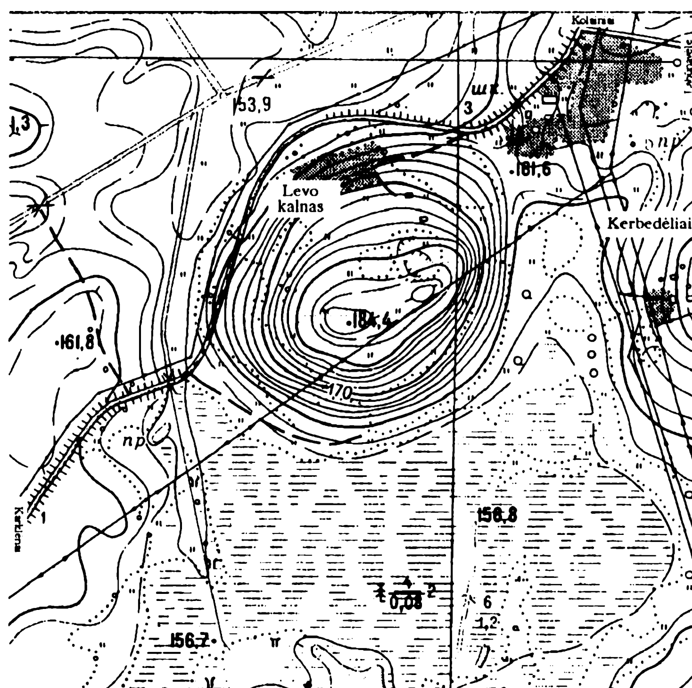
Š. 1967 M. LII ŽV., AS 292/24; 1967 M. MMT ŽV., AS 470/19-20. AP (P. JAGMINAS, 1966 04 14); L. IA, 56 (NR.57).

KALVIAI
(KRAŽIŲ SENIŪNIJA)

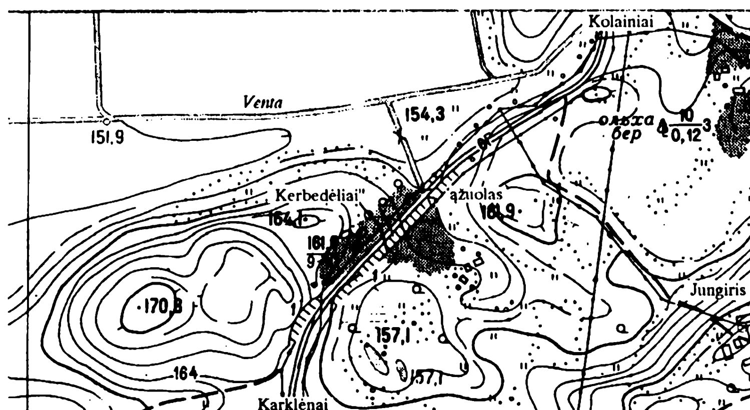
652. KARTUVIŲ KALNAS (*senkapiai Av-353*) - per 150 m į PV nuo

Pav. 511. Kalvių Kartuvių kalnas

Pav. 512. Kerbedėlių Levo kalnas

Pav. 513. Kerbedėlių ąžuolas Kerbedėlis

kelio Kražiai-Kelmė, Kalvių gamybinio komplekso teritorijoje. Kalnas - 105 m ilg. (Š-P), 48 m pl., 10-15 m aukščio. Aikštelė - 54x18 m dydžio, nelygi. Padav. Ant kalno buvo stulpai (kartuvės) kur ponai kardavo baudžiauninkus (LŽV, A. Mackevičius). Rusai per "metiežą" korė maištininkus (LŽV, E. Venclauskienė). Imant iš Š dalies žvyrą, rasta žmonių griaučių.

Š. AP (P.Jagminas, 1961 05 26); LŽV (A. Mackevičius, 1935; Kalviai); LŽV (E. Venclauskienė, 1935; Savitiškė); VAK 14/80.

KARKLĖNAI
(KRAŽIŲ SENIŪNIJA)

653. PAVIEKALNIS - į R nuo Karklėnų, važiuojant Kražių keliu, prie kelio. Padav. Ant kalno stovėjo pirma Karklėnų bažnyčia. Vėliau ponai, nebetilpdami vienoje bažnyčioje, susipyko ir apie dešimtmetį riejosi, šitaip užrūstindami Dievą. Kartą per šventas mišias, per patį pakylėjimą atsivėrusi žemė bažnyčią su visais ponais prarijo.

L. Garbenienė J., 1995, 14

KERBEDĖLIAI
(UŽVENČIO SENIŪNIJA)

654. LEVO KALNAS - kelio Kolainiai-Karklėnai PR pusėje, 250 m į PV nuo atsišakojimo į Labūnavėlę iš minėto kelio, iš P juosiamas pelkių. Tai masyvi, maždaug 250x150 m dydžio (viršuje), stačiais, iki 20 m aukščio šlaitais kalva. Padav. A. Kalne yra užpilta milžinų (?) bažnyčia ("*milžinais bažnyčia*").

Š. VAK 16/37.

655. ĄŽUOLAS KERBEDĖLIS - kelio Kolainiai-Karklėnai PR pusėje. Medis - 1,3 m skr., h= 21 m. Medyje įkeltos dvi koplytėlės. "*Prie ąžuolo pakabinus kryželį, bet koks prašymas išsipildo*" (E.B.). Nuo medžio vardo kilo kaimo pavadinimas (?).

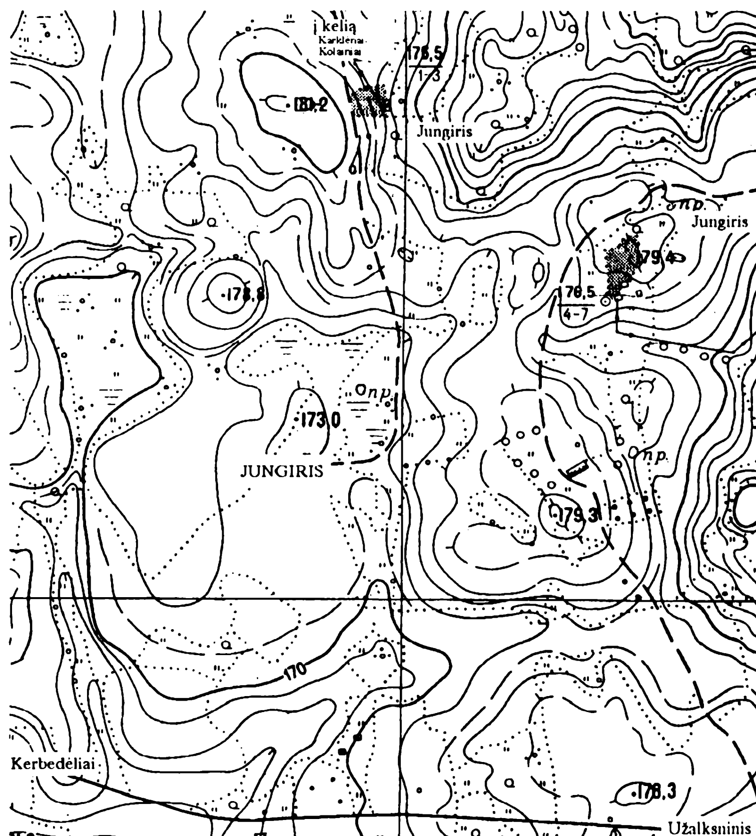
Š. E.B. L. LGP, 109; Salagiris M., 1969, 3.

656. KRĖVĖS PELKĖS - į R nuo kaimo, neišdžiūstančios pelkės. Padav. Už pelkių gyveno krivis, o Jungirio miške buvo žinyčia. Žmonės, ten eidami per pelkes, pačias pelkes pavadino Krėvėmis (pasak P. Jankauskis, g. apie 1885 m. Kerbedėlių k. Užr. 1935 - LŽV).

Š. LŽV (O. Jonkutė, 1935; Kerbedlaukis) L. Šidiškis T., 1995, 5.

KOLAINIAI
(UŽVENČIO SENIŪNIJA)

1750 m. Kolainių dvarą žemę su aplinkiniais kaimais gavo valdyti karmelitai, kuriems čia buvo pastatyti ir vienuolyno pastatai.

Pav. 514. Kerbedėlių-Jungirio k. Jungiris

KRAŽIŲ SENIŪNIJA

657. KRAŽANTĖS gylė ŠVENTVANDENIS buvo ties sunykusiu Šukštų dvaru, į Š nuo Kražių, prie Šukštų dvaro tilto per Kražantę (tilto nebėra). Sprendžiant iš nuotraukos, Šventvandeniu buvo vadinamas nedidelis Kražantės linkis - sietuva (3 m gylio - LŽV) ties Šiukštų dvaru (dvaro sodu ?; Jaunoji karta, 1933). Kražantė šioje vietoje kanalizuota, Šventvandenio gylės nebelikę. PADAV. Vežė per ledą pas ligonį kunigą, ir jis su Švenčiausiu sakramentu (su Švenčiausiuoju) čia paskendo (LTR 4791: 48, 197).

Š. LTR 4791: 48,197,261,385; LŽV (S. BIELIAUSKAS, 1935) L. JAUNOJI KARTA, 1933 11 12 (NR.44; NUOTR.).

658. KLERIJONO KALNAS. Vieta nežinoma. PADAV. Ant kalno buvo bažnyčia, prie kurios gyveno keturi kunigai. Išpuikę kunigai ėmė su žmonėmis žiauriai elgtis, Dievas supyko ir vieną kartą ryte žmonės rado bažnyčią sugriautą.

Š. LTR 552/472.

KRAŽIAI
(KRAŽIŲ SENIŪNIJA)

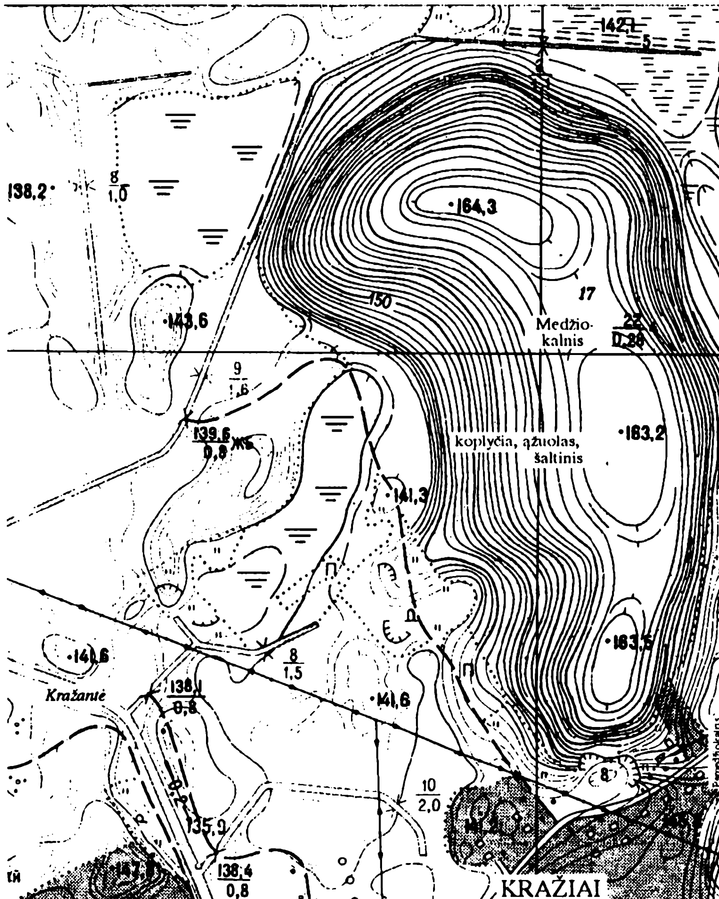
1416 m. Kražiuose pastatyta bažnyčia, ir 1608 m. čia jau pastoviai gyveno du jėzuitai, 1609 m. jėzuitų ordino sąrašuose minima "Žemaitijos misija", o 1610 m. - jau "Kražių misija". 1616 m. pradeda veikti Jėzuitų kolegija. Bažnyčioje buvo stebuklingu laikomas Marijos paveikslas (Vaišnora J., 1958).

L. Vaišnora J., 1958, 366.

Pav. 515. Kražių Medžiokalnis. Aut. nuotr. 1995

659a. MEDŽIOKALNIS (*alkakalnis Ar-1901*) - per 950 m į Š nuo Kražių bažnyčios, 400 m į ŠR nuo Kražantės

Pav. 516. Kražių Medžiokalnis (koplyčios, ąžuolo ir šaltinio buvusi vieta)

upės kairiojo kranto, į R nuo kelio Kražiai-Pamedžiokalnis-Kalnyčiai, Medžiokalnio miško kv. Nr.17. Tai 900 m ilg. (Š-P) ir 550 m pl. (R-V), iki 12-15 m aukščio statokais šlaitais plokštikalnis. PADAV. A. Ant kalno buvo aukojama lietuvių dievybei Medžiojimai (Покровский Ф.В., 1899; ant kalno buvo vaidilutės, kūrendavo aukuro ugnį - LTR 4791/73; ant kalno buvo aukuras - LTR 4792/15). Medžiokalnyje "*mergaitis dyna nakti gyva ugni kūrendava. Kap užvardyjims anų, nebatminu. Vienuolis. Tun jau žmuonis tanke šnek. I turieje anuos dideli teisi*" (LTR 4791/383). Ant kalno "*laikas nuo laiko vaidilutės turėdavusios deginti ir gyvus nekaltus kūdikius. Vieną naktį prieš aukų deginimo šventę vyresniajai vaidilutei prisisapnavęs pats vyriausias dievas Perkūnas. Rodos, ji ėmusi verkti ir skųstis Perkūnui, kam jis reikalaująs tokių skausmingų aukų. Perkūnas mergelę išklausęs ir pasakęs, kad vietoje kūdikių galima aukoti avinukus. Nuo to laiko nustota deginti žmones*" (Rimkus V., 1970). B. Medžiokalnį supylė baudžiauninkai (LTR 4791/275; švedai. - AP). C. Kalne yra druskos ("*tai nėra jokia pasaka, bet Medžiokalnyje tikrai druskos esą*"). D. Čia jodinėdavo ponai, eidavo puotauti, taip pat ir zuikius medžioti. Iš čia kilo Medžiokalnio vardas (LTR 4791/375). E. Iš kalno požemiai eina į Kražius ir Linkaučius (AP). Prie ąžuolo, šaltinio ponai buvo "dėl garbės" pastatę koplyčią, čia kunigas laikydavo mišias. Koplyčia nugriauta per Pirmąjį pasaulinį karą (LTR 4791/275). A.L.Jucevičius XIX a. viduryje rašė: "*Medžioima. Tuo vardu mūsų liaudies padavimai plačiai mini deivę, globojančią medžioklę. Žmonės ją vaizduojasi kaip merginą su vyrišku veidu, apsigaubusią meškos kailiu, su lanku ant pečių. Vietos padavimas sako, kad Žemaičiuose, Raseinių apskrityje, prie Kražių miestelio, kairėje Kražantės upės pusėje, ant kalno, vardu Medžiokalnio, poeto Sarbievijaus pamėgtoje vietoje buvusi deivės Medžioimos šventykla. Ten, kaip žmonės pasakoja, ir nūnai ji tarpais pasirodanti - liūdna, apsiverkusi, be lanko ir meškos kailio. Jos žodžiai, kuriais prakalbanti į praeivius, esą tokie: "Lietuva yra miškuose! kirskit miškus; iškirsite miškus - nebus Lietuvos. Kirskit ! Kirskit !*"" (Jucevičius L.A., 1959). Kalnas tebevadinamas šventu ir laikomas stebuklingu (1940 m.), "*Medžiokalnis yr cūdauna vieta*" (1976 m.). 1988 m. J.Genys PV Medžiokalnio dalyje atliko žvalgomuosius tyrinėjimus, jų metu kultūrinio sluoksnio žymių ant kalno neaptikta.

Š. 1988 M. J.GENYS ŽV., AS 1561/2; AP (P. JAGMINAS, 1961 12 28); KPA, 595 (MIŠKAS, VADINAMAS MEDŽIOKALNIU SENIAU BUVO VADINAMAS ŠVENTU ĄŽUOLYNU, IR TEN BUVUSI MEIDEINĖS DEIVĖS AUKURAS IR VAIDILUTĖS KURENUSIOS ŠVENTĄJĄ UGNĮ); LTR 4791: 18,73,275,375,383; 4792/15,210; VAK 14/150(LŽV); L. AL, 7(NR.99); BURAČAS B., 1940; BUSZYNSKI J., 1872, 8-9; BUSZYNSKI I., 1874, 107; JUCEVIČIUS L.A., 1959, 87-88; LAM, 159 (MEDŽIOKALNYJE MENA BUVUS DEIVĖS MEDEINĖS ŠVENTOVĘ); RIMKUS V., 1970, 3-4; ПОКРОВСКИЙ Ф.В., 1899, 128.

659b. STEBUKLINGAS ĄŽUOLAS. Medžiokalnyje augusiam ąžuolui iš po šaknų tryško šventas šaltinis (1934 m. pasirodžiusiame A.Bn pasirašytame straipsnyje (Sekmadienis, 1934) rašoma

Pav. 517. Kražių Medžiokalnio kryžiai. Aut. nuotr., 1995

Pav. 518. Kražių Medžiokalnio ąžuolas prie kryžių aikštelės. Aut. nuotr., 1995

apie šią vietą. Šventas šaltinis aprašomas kaip trykštantis iš senos pušies stuobrio, tiesa, pažymėta, kad šaltinis prieš trumpą laiką jau išdžiūvęs). Ąžuolas 38 cm skr., 16 m aukščio. Jo priekelmyje ir buvo 12 cm skr., 30 cm gylio "kaiurymė", iš kurios veržėsi vanduo (AP). Padav. Po ąžuolu senovėje buvo kūrenama šventoji ugnis, sakoma, čia stovėjo deivės Medeinės statula (stovyla) (Buračas B., 1940). Ąžuolą daugiausia lankydavusios moterys bei merginos su įvairiais apžadais ar maldomis. Dažnai jos klūpėjusios po medžiu, eidavo klūpom aplink (aplinkui ąžuolą buvęs maldininkų ištryptas ratas), šlakstydavosi šaltinio vandeniu. "*Mergaitės prašo, kad patiešytoji Marija padėtų ištekėti. Einama keliais aplink ir vandeniu nuplaunamos lūpos. Sako, padeda, Kražiuose nerasi senstelėjusių gražuolių*" (1934 m.). Žmonės čia nešdavę aukas ir kabindavę medyje koplytėles. Labiausiai ąžuolas buvo lankomas bevaikių moterų, norinčių susilaukti įpėdinių, čia buvo prašoma sveikatos (tai buvo daroma naktimis, kad nebūtų žmonių matoma). Kelpšos nesulaukė vaikelio gimstant 10 metų. Kažkas patarė pastatyti kryžių prie ąžuolo. Taip padarius, netrukus gimė berniukas ir mergaitė (Buračas B., 1940). Kitą kartą moteriai skaudėjo koją, ji vartojo visokius vaistus, niekas nepadėjo. Tada padarė apžadus prie ąžuolo, šiaip taip apšliaužė aplink šventąjį medį, ir pagaliau skaudanti koja ėmusi sveikti, visai pagijo (Buračas B., 1940). Nurodoma buvusi ąžuolo vieta - apie 500 m į Š nuo Medžiokalnio P galo. Čia buvusi 7x12 m dydžio aikštelė, kur stovėjo koplyčia ir kryžiai. 1995 m. čia stovėjo 3 kryžiai (seniausias statytas 1926 m.), į vieną ąžuolą buvo įkeltas Nukryžiuotasis. Vieta puoselėjama, panašu, kad prie kryžių kalami apžadų kryželiai, jie puošiami ir gėlynais.

Š. LTR 4791/198,257; V.V. L. Buračas B., 1940, 3; Perkowski J., 1935, 182; Sekmadienis, 1934, 3.

659c. ŠALTINIS - tryško Medžiokalnyje, iš seno ąžuolo kelmo (Nr. 659b), šalia, pievelėje, stovėję kryžiai. Šaltinis veržėsi iš 12 cm skr. ir 30 cm gylio duobutės, į ją vandens niekas nepildavęs, o vandens netrūkdavo nei žiemą, nei vasarą. Vandeniu daugelis gydydavosi (pirmiausiai akis, "*Jegut kur skaust, rek praustys. Je akes skaust*". - LTR 4791/18), nešdavosi jo namo. Moterys, merginos, darydamos įžadus, eidavo keliais aplink ąžuolą, paskui šlakstydavosi šaltinio vandeniu ("*su vandeniu žegnodavomės*". - LTR 4791/73; daugiausia jos tą darydavo, norėdamos susilaukti įpėdinių, ištekėti, prašydamos sveikatos, "apie šį šaltinėlį daug sukasi tie, kurie ieško paguodos meilėje" - LŽV). "*Vandeniukas labai stebuklingas. Kur visai visai žmonėms padiedava*" (LTR 4792/210).

Š. AP (P. Jagminas, 1961 12 28); LTR 4791/18,73; 4792/210. LŽV (S. Bieliauskas, 1935; Pamedžiokalnis); L. Buračas B., 1940; Kudaba Č., 1972, 22.

660. KRAŽANTĖS UPĖS vieta - ties Kražių bažnyčia. Padav. Kada tik pradėjo bažnyčios varpai skambinti, atitrūko ir iškrito, nuriedėjo į upę. Kiek žmonės bevargo, neišėmė. Kada skambina bažnyčioje varpai, upėje skenduolis varpas atsiliepia: "*Brolau, skendau*" (LTR 4791/240). Pasakojama, kad vienas vokietis su 30 vyrų varpą norėjo ištraukti, gerokai ištraukus, "pasidarė didelis šniokštimas", varpo ūžimas, persigandę žmonės pabėgo, o vokietis su vyrais ir varpu paskendo. Kai skamba bažnyčios varpai - atsiliepia ir Kražantėje: "Skindau, brolau", o paskendęs vokietis: "Per varpą pražuvau" (LTR 2003/16).

Š. LTR 1538/122; 2003/16; 4724/113; 4791: 240,380.

661. AKMENYS "STULPAI" minimi prie Kražantės upės ("Pakražantie"). Padav. Velykų rytą, kuomet buvo prisikėlimas, prisigėrę latrai nusitvėrė kas ką ir ėmė eiti (vaikščioti ?) lyg aplink bažnyčią. Tada jie pavirtę į akmenis - "*i suakmenėję ani buva į stulpus tuokius*".

Š. LTR 4793/282.

KUBILIAI
(TYTUVĖNŲ SENIŪNIJA)

AKMENYS. Apie Kubilių kaime buvusius nepaprastus akmenis pasakojami padavimai. Neaišku, ar tai tie patys akmenys, gulėję Kubilių piliakalnio (*Ar-414*) aikštelėje (jie 1933 m. suskaldyti), ar gulėjo ant gretimos piliakalniui kalvelės (Jagminas P., 1958). Šiandien dar nurodomi 2 iš tų akmenų grupės: vienas, vadinamas Birutės, arba Susiūtu akmeniu, kitas esą su Lietuvos žemėlapiu ant šono (1,1x0,7x0,3 m dydžio). Birutės akmuo (1,15x1,05x0,5 m dydžio) turi vingiuotą kvarco gyslą, kuri ir laikoma "siūle", arba Dubysos upės vaizdiniu. Akmenys perkelti apie 500 m į R nuo Kubilių piliakalnio (*Ar-414*), prie lauko kelio Kubiliai-Papušynis, 40 m atstumu vienas nuo kito; tarp kitų akmenų 1995 m. nerasti. Padav. Priešai buvo užpuolę ir apsupę Švilpos bei jo žmonos Birutės pilį. Mūšio metu, matydama, kad gynėjai neatsilaikys, Birutė vieno akmens įdubime paslėpė vyro jungtuvių proga padovanotą brangų deimantą. Paskui tarnai akmenį sulipdę ir užkasę į žemę.

Birutė žuvusi tame mūšyje, buvo palaidota piliakalnyje, vadinamame Birutkalniu, jos vyras Švilpa žuvęs vėliau. Iš to laiko buvo likę 7 akmenys, iš kurių viename buvęs paslėptas Birutės deimantas.

Š. 1967 m. LII žv., AS 292/26; AP (P. Jagminas, 1965 07 08); PT (1959 m. nuotr.); L. Jagminas P., 1958, 3; Rimkus V., 1969, 3; Rimkus V., 1992b.

KUŠLEIKIAI
(KELMĖS SENIŪNIJA)

662. VELNIO AKMUO nurodomas į V nuo kaimo 40 m nuo kelio Šaltiniai-Kušleikiai, 50 m nuo Gausės up. Akmuo buvo nedidelis, su dviem tarsi žmogaus įmintomis pėdomis. Padav. Ant akmens stovėjo Velnias ir paliko įspaustas dvi pėdas. 700 m į PV yra vadinamasis Velniokapis, arba Kapmilžės pilkapis.

Š. LŽV (J. Grabytė, 1935); L. Šidiškis T., 1995, 4.

LAUGIRIŠKIAI
(VAIGUVOS SENIŪNIJA)

663. ALKOS DURPYNAI - į Š nuo kaimo, 6 ha ploto.

Š. LŽV (A. Mikašauskaitė, 1935).

LIUBIŠIŠKIAI
(UŽVENČIO SENIŪNIJA)

664. PIEVA ALKA - R kaimo dalyje, šlapia pieva, 2 ha ploto.

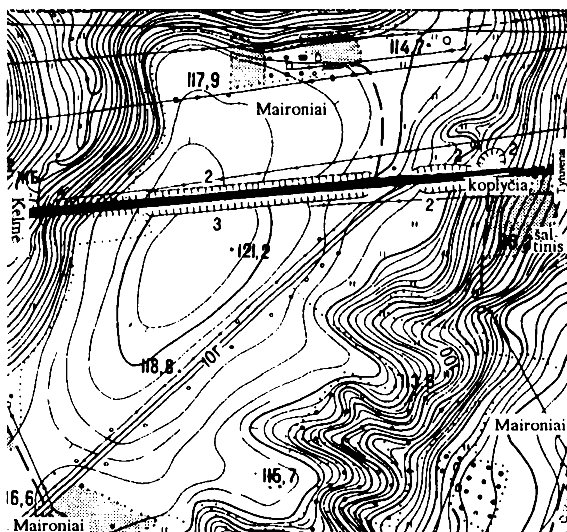
Š. 1986 m. MMT žv., AS 1375/137-138 (turėjo klaidingą nuorodą - Liūbiškiai, Varnių vals.); LŽV (A. Marozas, 1935).

MAIRONIAI
(LIOLIŲ SENIŪNIJA)

665. AKMUO su VAIKO, DIEVO PĖDA (*akmuo su pėda Av-349*) - per 80 m į R nuo kelio į Maironius atsišakojimo iš kelio Tytuvėnai-Kelmė, pastarojo kelio P pusėje, mūrinės koplyčios (past. 1901 m.) viduje, grindyse. Iki pastatant koplyčią, akmuo gulėjo prie storo medžio, šalia stovėjo ir ąžuolinis kryžius (AP). Akm. - pilkas, 85x70 cm dydžio, 35 cm aukščio (60x50 cm dydžio - pagal MMT, 1974). "Pėda" - ŠV akmens pusėje, ji - 8 cm ilg., 3-4

Pav. 519. Maironių koplyčia. Aut. nuotr., 1993

Pav. 520. Maironių koplyčia (akmuo su pėda viduje), šaltinis

Pav. 521. Maironių akmuo koplyčioje. Aut. nuotr., 1993

cm pl., 1,5 cm gylio. Į apačią nuo jos, už 12 cm - 2x3 cm dydžio, 1 cm gylio "kelienėlis". 22 cm nuo "pėdos" - 2 cm skr. ir 1 cm gylio "lazdelės įspaudas" (AP). Padav. A. Ant akmens, mažas būdamas, užlipo Dievas (LTR 4791/265). Pasak kitų, ant akmens klūpojo kūdikėlis Jėzus, tada akmenyje liko įmintos dešinės kojos, kairės kojos kelienio ir lazdelės galo įdubimai (AP). B. Pėdą minkštame akmenyje įmynė Švenčiausia Panelė Marija (VUB F213-214/11). 1894 m. laikraštyje "Vienybė Lietuvninkų" išspausdintas nepasirašytas straipsnelis "Į Tituvėnus": "*Ant kelio Titavėnų ir Kelmių tarpe, per mylią nu Titavienų ant pusės Dubysos upės kalno, yra vysznių darželis, ten kryžius ir stiklinė koplytėlė ant žemės su iszraižytais isz medžio apasztaliukais. O czia pat ant žemės guli paprastas akmu, kokių daugel ant laukų atsiranda. Tame akmenyje yra įspaudimas deszinės kojalės kudikio nu metų, kulnis labjau įsispaudusi, bet ir pirzcziukai žymus. Yra ten netoli akmeninis szulinys su szaltinio kaip krisztals vandeniu. Žmonės ten ėmė melstis ir ima į butelius tą vandenį, kuris kaip sako nu daugel ligų pagelbą duda [duoda]. Apie tą vietą yra toks pasakojimas: Buvo atstaunas kareivis, kuris apjako [apako]. Taigi jam prisisapnavo, kad Pana Szvencziausia prie jo kalba: Eik ten, o ten rasi didelę akmenų krūvą samanomis apaugusią, o tų akmenų tarpe atrasi vieną akmenį su mano sunaus atspausta pėda ! Arti yra*

szaltinis, tenai mazgok akis, o praregėsi ! - Nurodo žmonės ir tą kaimą isz kurio tas žmogus paėjo, netoli nu czia, nu Saudinįkų pusės" (Į Tytuvėnus, 1894). *"Jau nuo neatmenamų laikų žmonės šį akmenį gerbė, laikydami jį stebuklingu. Prie jo melsdavosi, dėdavo aukoms pinigus ir jį bučiuodavo"* (AP).

Minimas *šaltinis* yra 24 m į PR nuo koplyčios, ant jo dabar įrengtas šulinys, šalia - keli didoki akmenys. Panašu, kad šaltinis kadaise griova nutekėdavo į Dubysos slėnį, R-PR kryptimi. Tebetikima šaltinio vandens gydomosiomis savybėmis, sakoma, "*vanduo tai švents*" (V.V.). Labiausiai vieta lankoma 09 08-09 16, kada traukiama į Šiluvos atlaidus. Tuomet būna atrakinama koplyčia, čia sustojama, meldžiamasi, semiamasi šaltinio vandens. "*Saudininkų stebuklingas šaltinėlis [...], kuriame žmonės, keliaudami į atlaidus, dažnai prausiasi jo vandeniu ir dažnai stebuklingai išgija*" (Vitauskas A., 1937). Į R - Dubysos slėnyje, būta apie 30 pilkapių, datuoj. II-IV a., taip pat XV-XVII a. senkapių.

Pav. 522. Maironių šulinys (prie jo veda takelis nuo koplyčios). Aut. nuotr., 1993

Š. 1974 m. MMT žv., AS 470/24; AP, 1970 11 04 (P.Jagminas); LTR 4791/265; LŽV (P. Laugalytė, 1935; Maliorišké); VUB F213-214/11; V.V. L. Į Tytuvėnus, 1894, 390; Vitauskas A., 1937, 137.

MIŠKINIAI
(KRAŽIŲ SENIŪNIJA)

666. MIŠKAS GOJUS - į PV nuo kaimo, 350 m į Š nuo kelio Labūnava-Mažieji Burbiškiai. Nedidelis miškelis.

Š. V.V.

MOSTEIKIAI
(TYTUVĖNŲ SENIŪNIJA)

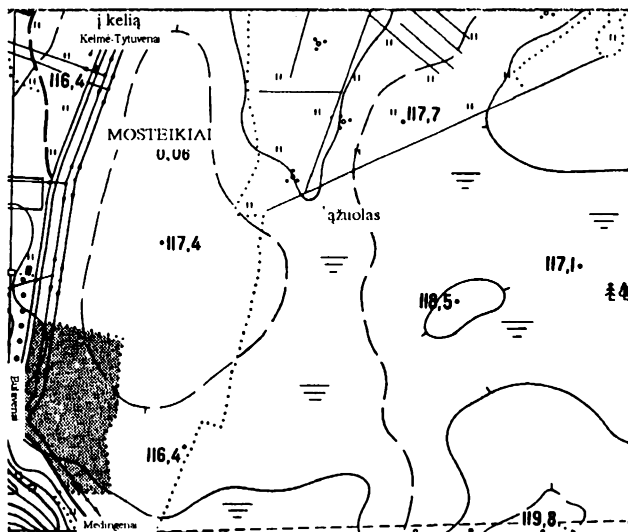
667. DIDYSIS ĄŽUOLAS auga 360 m į R nuo kelio Bulavėnai - plentas Kelmė-Tytuvėnai, Dubysos g-jos kv.Nr.1 - į P nuo Šventravio aukštupio pievų. Ąžuolas - 1,3 m skr., h= 21 m. Medis laikomas šventu (Rimkus V., 1970).

L. LGP, 109; Rimkus V., 1970, 3-4.

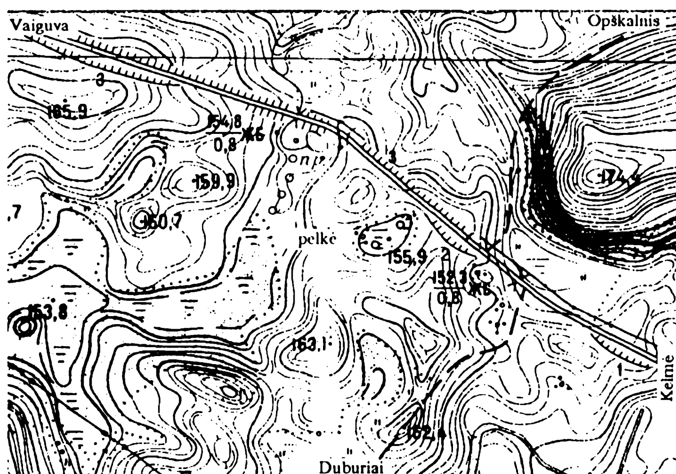
NAGIRBIAI
(UŽVENČIO SENIŪNIJA)

668. AKMUO su RAGANOS PĖDA nurodomas kaimo ganykloje.

L. PA, 80 (Nr.237); Rimkus V., 1969, 3.

Pav. 523. Mosteikių ąžuolas

Pav. 524 Opškalnio pelkė

OPŠKALNIS
(KELMĖS SENIŪNIJA)

669. PELKAITĖ - į ŠV nuo Pakarčemio, apie 150 m į PV nuo Opškalnio kalno, prie Kelmės-Vaiguvos kelio, jo PV pusėje. Pelkaitė - apie 0,1 ha ploto.

Padav. Čia japonai įmetė ir paskandino dėžę pinigų. Į ŠR nuo oficialiai vadinto *Kipšų dvaro*, apie 750 m į PR nuo vadinamojo Sirvydų piliakalnio, kur rasta VIII-X a. dirbinių iš kapų.

Š. V.V.

ORELIŠKĖ
(KRAŽIŲ SENIŪNIJA)

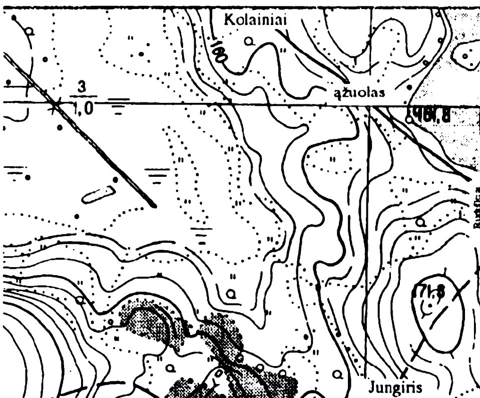
670. PUŠIS - netoli vienkiemio, įkalnėje. PADAV. 1863 m. sukilimo metu prie šios pušies kunigas Mažeika laikė mišias ir laimino, į mūšį išleisdamas sukilėlius.

Š. LTR 4793/228.

PABUTKALNIS
(UŽVENČIO SENIŪNIJA)

671. ĄŽUOLAS auga Pabutkalnyje. Tai 1,5 m skr., h= 29 m medis. PADAV. A. Po ąžuolu yra paslėpta skrynia aukso, naktį prie medžio vaidenasi keturi raiteliai - lobių sargybiniai (Salagiris M., 1969). B. Po ąžuolu gyvena "žemės vyrai", kurie medį ir išaugino (LGP).

L. LGP, 110; SALAGIRIS M., 1969, 3.

Pav. 525. Pabutkalnio ąžuolas

PADUBYSIS
(LIOLIŲ SENIŪNIJA)

672. ŠVENTRAVIS prasideda į V nuo Padubysio, į ŠR-R nuo Zakeliškių gamybinio komplekso, apie 2 km ilg., dešinysis Dubysos intakas. Įteka į Dubysą Padubysio kaime.

Š. LŽV (M. GUDMONIENĖ, 1935) V.V.

PAGIRGŽDŪTIS
(KRAŽIŲ SENIŪNIJA)

673. VELNIADUOBĖ. Prie kelio į Karklėnus, apie 2,5 ha pelkėtos pievos. PADAV. A. Visada pravažiuojančius žmones čia baugina žiburiniai, baidyklės. B. Čia augo uosis, po juo praeiviai matė nuluptą avį. Buvo rasta milžinų kaulų.

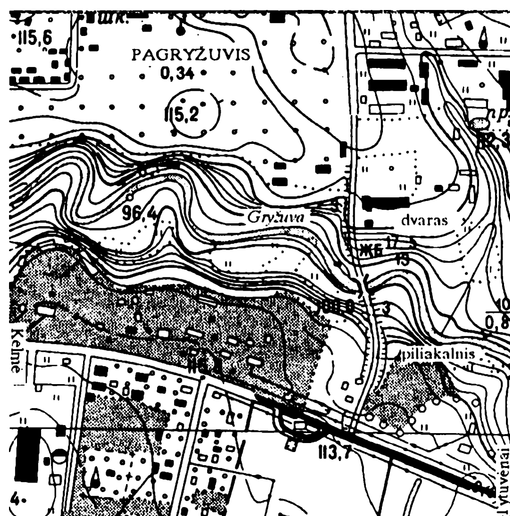
Š. LTR 3577/55; 3561: 6,7; LŽV (SEMOŠKIENĖ J., 1937; KARKLĖNALIAI).

PAGOJIS
(KELMĖS SENIŪNIJA)

Į PV nuo Kelmės, prie kelio į Tauragę. Kur vietovė, vadinama Gojumi, nežinoma.

PAGRYŽUVIS
(TYTUVĖNŲ SENIŪNIJA)

674. KALVINŲ KALNAS. (*piliakalnis Ar-416*). PADAV. "*Žmonės pasakoja, kad ant kalno buvusi pastatyta kalvinų bažnytėlė, kuri dėl nežinomų priežasčių bene bus užgriauta. Jų*

Pav. 526. Pagryžuvio piliakalnis

manymu, pakilesnioji pietų kalno dalis gaubia "bažnytėlės bokštą". Kalno viduje esama gyventojų, nes retkarčiais girdėt keisti dejavimai [...]" (pasak. J. Ragauskas, g. apie 1905 m. Padeksnio k. Užr. 1935 - LŽV). Be to, kai palyja, ypač pavasarį, kalnas smirda siera (LŽV).

L. Jagminas P., 1958b, 2. Š. LŽV (M. Balilionytė, 1935; Anelinas).

PAKARČEMIS
(KELMĖS SENIŪNIJA)

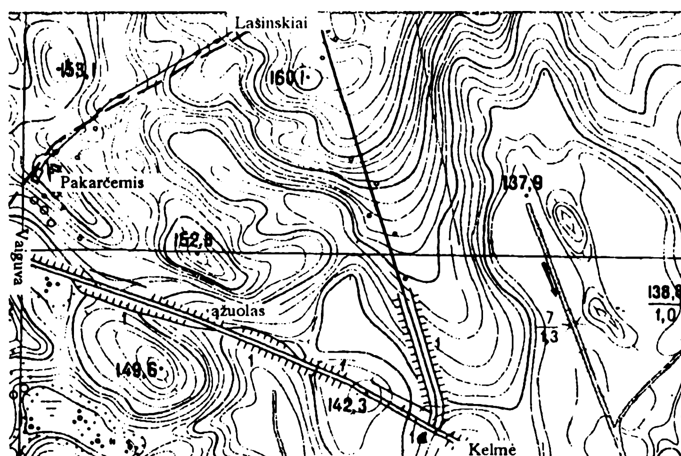
675. ĄŽUOLAS - kelio Kelmė-Vaiguva Š pusėje, apie 360 m į ŠV nuo kelio į Graužikus atsišakojimo iš minėto kelio. Medis - 1,6 m skr., h= 22 m. Padav. Prie ąžuolo senovėje kūreno šventąją ugnį (LGP).

L. LGP, 110; Salagiris M., 1969, 3; Vaitkevičius V., 1992a, 17.

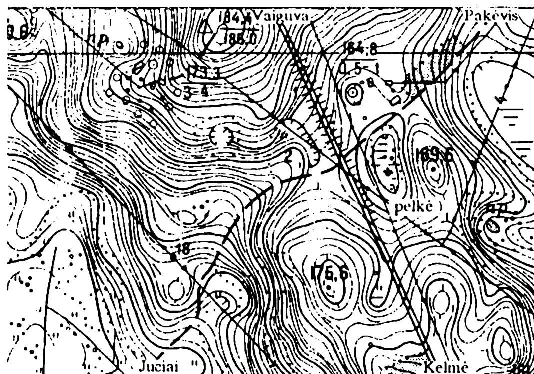
PAKĖVIS
(VAIGUVOS SENIŪNIJA)

676. PELKAITĖ - į P nuo Pakėvio gyvenvietės, apie 150 m į PR nuo Karoblės kalno, prie Kelmės-Vaiguvos kelio, jo R pusėje. Pelkaitė pailga Š-P kryptimi, maždaug 80x40 m dydžio. Padav. Čia švedų kariai įmetė aukso pinigų skrynią.

Š. V.V.

Pav. 527. Pakarčemio ąžuolas

Pav. 528. Pakėvio pelkė

PAKRAŽANTIS
(PAKRAŽANČIO SENIŪNIJA)

677. ŠVENTKALNIS minimas XVI a. dokumente.

L. Rimkus V., 1970, 3-4.

PALĖKINIS
(PAKRAŽANČIO SENIŪNIJA)

678. OLKUPIS minimas 1601 m. dokumente, šalia Olko ("под Олкемъ").

L. Jablonskis K., 1941, 194 (Didieji Palekiai, Viduklės vls.).

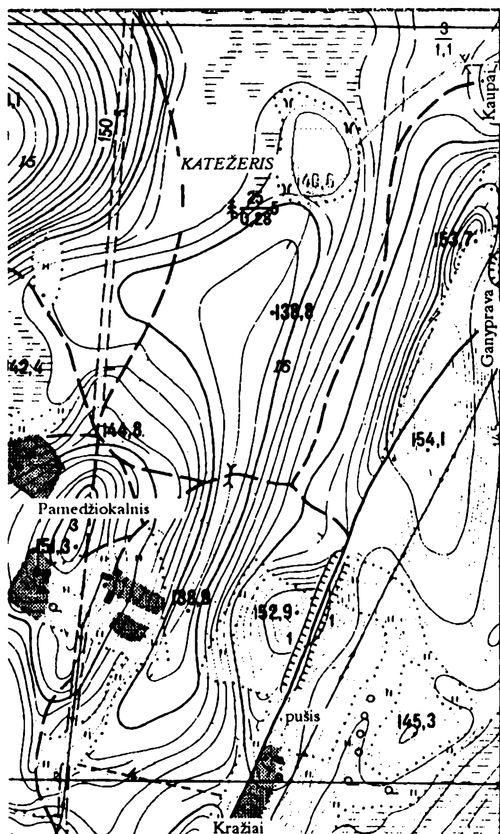
PALUKOJIS
(GRIMZIŲ SENIŪNIJA)

679. KOPLYČKALNIS - į P nuo kaimo, apie 150 m į V nuo Dubysos. Kalnas - apie 2 ha ploto, 15 m aukščio. Kalnas "kaip kokia koplyčia".

Š. LŽV (P. Čepulytė, 1936).

PAMEDŽIOKALNIS
(KRAŽIŲ SENIŪNIJA)

680. KATEŽERIS - per 160 m į ŠV nuo kelio Kražiai-Papušynis, Medžiokalnio miško kv.Nr.16. Ežerėlis - apie 1 ha ploto, į Š nuo jo prasideda pelkynai. Padav. A. Katežery skalbdavo dvi laumės: *tykū-tākū, tykū-takū* (LTR 4791/17). B. "*Ežeras , liaudies manymu, yra deivių būstas, ten gyvena vadinamosios ežerų deivės, kurios yra žuvų valdovės ir leidžia jas gaudyti tik savo mylimiems asmenims. Kai tiktai neturintis jų malonės žmogus tinklą užmeta, tuojau jos visas žuvis suvaro į dideliausią olą, esančią dugne, ir uždaro. Rusų valstiečiai (taip liaudis teigia) žino paslaptį, kaip atidaryti olą, todėl jiems visada geriausiai sekasi žūklė. Yra toks pasakojimas apie ežerėlį, vardu Katežerį, esantį netoli Kražių Žemaičiuose, kad seniau tenai nebūdavę galima pagauti nė vienos žuvies. Tik šit vienas rusas, išsinuomojęs tą ežerėlį, pasinėrė po vandeniu, atrakino olą ir, spyną įsikandęs, išnešė į viršų. Nuo to laiko Katežery pradėjo būti daug žuvies […]*", - rašė A.L.Jucevičius XIX a.

Pav. 529. Pamedžiokalnio pušis ir Katežeris

Pav. 530. Pamedžiokalnio pušis. Aut. nuotr., 1995

viduryje (Kerbelytė B., 1969). Katežeris - apie 800 m į Š nuo Kražių Medžiokalnio (Nr.659a.).

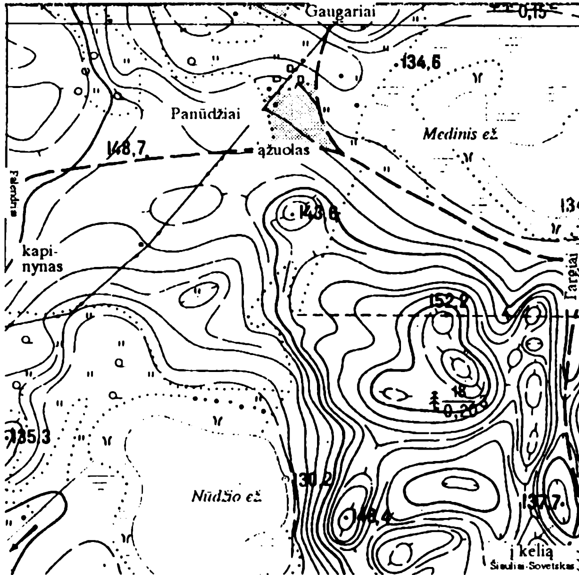
Š. LTR 4791/17. L. Kerbelytė B., 1969, 87-88; Kviklys B., 1991, 4/521.

681. PUŠIS - prie kelio Kražiai-Papušynis, kelio R pusėje, apie 1 km keliu nuo Kražių mstl. ribos. Pušis - apie 70 cm skr.; 3 m aukštyje atsišakoja stambi šaka nuo kamieno, kiek aukščiau išsišakojimų yra dar ir daugiau. Įkelta sena koplytėlė su Nukryžiuotoju. Panašu, kad buvo pjaustoma ir šios pušies žievė (gydymui ?).

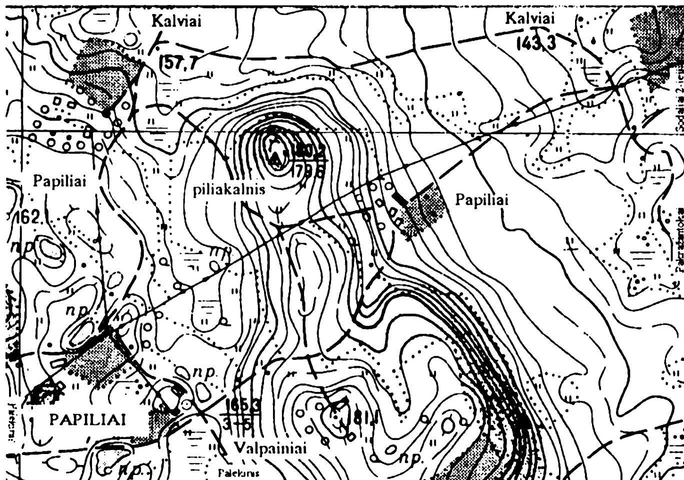
Š. V.V.

PANŪDŽIAI
(KELMĖS SENIŪNIJA)

682. DIDYSIS AKMUO buvo kaimo laukuose, į PV nuo Nudžio (Laukinio) ež., viduriniojo geležies amžiaus kapinyno paribyje. Akmuo suskaldytas apie 1930 m. K.Avižonis 1927 m. rašė: "*Milžinkapiuose nėra jokių kalvelių, bet yra ypatingos akmenų grupės. Visų akmenų didžiausias ir labiausiai išsiskiriąs iš kitų tarpo yra Didysis akmuo, esąs vidury ariamo lauko į vakarus nuo Panūdžių kaimo. Jo medžiaga - rausvas granitas. Didžiojo akmens ilgis 4 m, plotis - 2 m ir aukštis - 1,5 m; su žeme jis beveik statmenas iš šiaurės pusės. Vakarų pusėj yra tarytum koks laiptelis*" (Avižonis K., 1927). Padav. Didįjį akmenį nešė vienas milžinas ir pametė čia kaip paminklą (Avižonis K., 1927). Panūdžių kapinynas datuoj. VI-VII a.

Pav. 531. Panūdžių ąžuolas ir kapinyno vieta

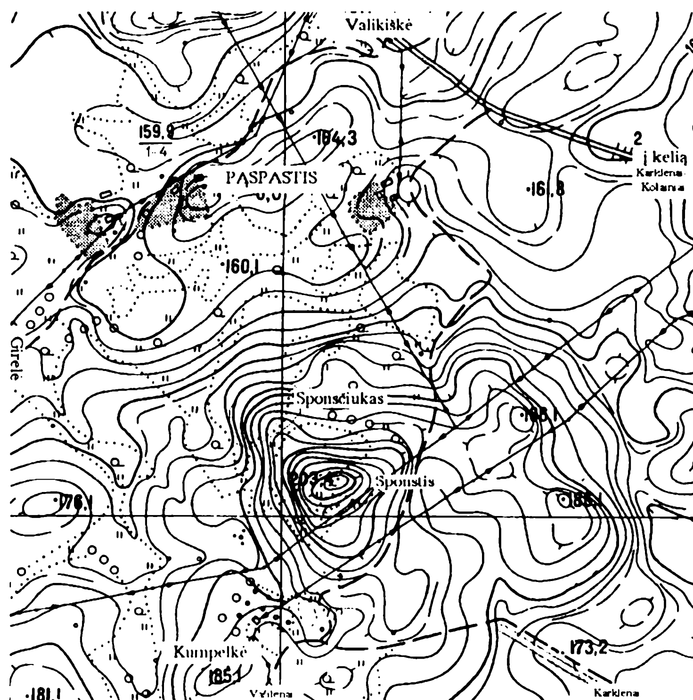

Pav. 532. Papilių piliakalnis

Š. 1967 m. LII žv., AS 292/31. L. Avižonis K., 1927, 31-32; Kviklys B., 1991, 4/ 469-470; LAM, 203; PA, 80 (Nr.236; yra akmuo, vadinamas Didžiuoju, apie kurį pasakojama daug padavimų); Rimkus V., 1985a, 7.

683. ĄŽUOLAS auga netoli Nūdžio ežero, apie 700 m senumo. Padav. Senovėje prie ąžuolo buvo aukuras, vaidilutės kūreno šventąją ugnį (Rimkus V., 1985a).

L. LGP, 110; Rimkus V., 1985, 3; Rimkus V., 1985a, 7.

Pav. 533. Paspąsčio kalnai Sponstis ir Sponsčiukas

PAPILIAI
(PAKRAŽANČIO SENIŪNIJA)

684. PILIAKALNIS (*Ar-401*). Padav. Kalne "apipilta" bažnyčia.

Š. VAK 14/151.

PAPLŪSČIAI
(KRAŽIŲ SENIŪNIJA)

685. MALDOS AKMUO buvo Paplūsčių dvare, pas Antaną Gedgaudą.

Š. KPA, 595.

PASPĄSTIS
(KRAŽIŲ SENIŪNIJA)

686. KALNAI SPONSTIS, MALDOKALNIS (*piliakalnis IP-1399/A*) ir SPONSČIUKAS (*alkakalnis IP-1400/*

Pav. 534. Paspąsčio Sponsčio (dešinėje) ir Sponsčiuko (kairėje) kalnai. B. Buračo nuotr., apie 1935

Pav. 535. Paspąsčio Sponsčio kalnas. A. Tautavičiaus nuotr., 1967

A) - per 1,1 km į V nuo kelio Karklėnai-Kolainiai, 850 m į P-PR nuo Kražantės upės deš. kranto, 300 m į PR nuo Girelės miško PR pakraščio. Sponsčiukas - ovalo formos, maždaug 0,25 ha ploto, 60 m ilg. (ŠR-PV), 50 m pl. Kalno R šlaite guli didelis akmuo. Į ŠR - Sponsčio kalnas. Sponstis - 160 m ilg. (ŠV-PR), 100 m pl., 1,2 ha ploto, aukščiausias apylinkėse, matoma 20 km ir didesniu atstumu nutolusios vietovės. Aukščiausioje (Š) Sponsčio vietoje stovėjo kryžius. Padav. A. Ant Sponsčio buvo šventykla, ten buvo renkamasi pamaldoms. Ant Sponsčiuko stovėdavęs kunigas (vaidila. - Kviklys B., 1991) ir sakydavo pamokslus būriui žmonių ant Sponsčio (VAK). B. Sponsčiukas - kunigams gyventi kalnas (VAK). C. Urvais Sponsčio kalnas jungiasi su Girgždūte, tik to urvo anga (V kalno papėdėje) yra užversta akmenimis. K.Avižonis 1927 m. rašė: "*Spanstis ir Spansčiukas, du greta stovinčiu kalnu, yra viena gražiųjų senovės lietuvių alkviečių. Kad tai yra alkvietė - nėra abejojimų, nes ir dabar žmonės šią vietą senovės lietuvių šventykla vadina*" (Avižonis K., 1927). PR Sponsčio papėdėje pastebėtos kultūrinio sluoksnio liekanos, R papėdėje yra rastas akmeninis kirvelis. Ant Sponsčiuko randama anglių, žalvarinių dirbinių.

Š. 1989 m. MMT žv.; LŽV (J. Brundza, 1935); VAK 14/164-168. L. ATL 1988 ir 1989 metais. V., 1987, 186; Avižonis K., 1927, 22-23; Kviklys B., 1991, 4/524; LAM, 206.

PAŠAKARNIS
(TYTUVĖNŲ SENIŪNIJA)

687. AKMUO su smailiadugniu dubeniu (*Av-381)* įmūrytas į dvaro rūmų (*IP-321*) pamatus (Š dalyje). Matoma rausvo akmens dalis - 40 cm ilg., dubuo - 20 cm skr., 10 cm gylio (pagal IA - dubuo 18 cm skr., 12 cm gylio). Akmuo yra buvęs Šiluvos kalvinų bažnyčioje ir buvo naudojamas šventam vandeniui laikyti (Rimkus V., 1989).

Š. 1967 m. MMT žv., AS 470/28; AP (P. Jagminas, 1968 11 21); L. IA, 56 (Nr.58); Rimkus V., 1989.

PAŠIAUŠĖ
(TYTUVĖNŲ SENIŪNIJA)

1654 m. Pašiaušėje įsikūrė jėzuitai. 1663 m. buvo pastatyti nauji vienuolyno pastatai, senajame - įrengta bažnyčia. 1658-1773 m. Pašiaušėje veikė jėzuitų kolegija. Pašiaušės bažnyčioje buvo Švenč. Mergelės Marijos paveikslas laikomas stebuklingu.

L. Kviklys B., 1991, 4/481.

PAŠILĖ
(KRAŽIŲ SENIŪNIJA)

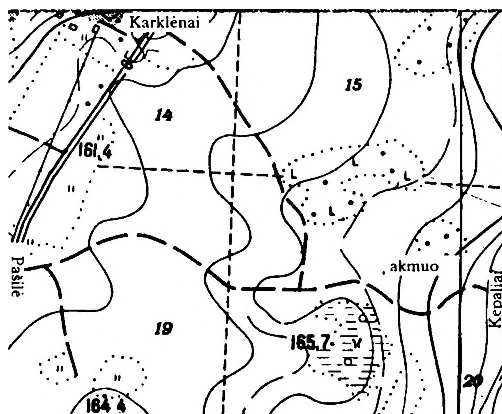
Bažnyčia laikoma stebuklinga. "*Stebuklinga yra šventa Jurgia bažnyčia, stebuklings altorius, ir nešdavom aukas - kiaušinių bliūdą padės, pinigėlių įmeta. Atlaidai dideli būdavo, prašo žmonės pagalbos, gyvuliukams sveikatos, kad derlių pagelbėtų visokiais orais*" (pasak. A.Aleksandravičienė, g.1932, Pašilė. Užr. V.V. 1994).

688. AKMUO su DIEVO PĖDA, PONO DIEVO GRABAS (*mitologinis akmuo Ar-386*) - Kražių meistrijos kv.Nr.56 ŠV dalyje, apie 500 m į R nuo kelio Karklėnai-Pašilė, kalvyno šlaite, į ŠR nuo pelkaitės. Akm. - netaisyklingo trikampio formos, 2,5 m ilg. (Š-P), iki 2,2 m pl. (P), iki 70 cm aukščio pilkas granitas. 15 cm nuo Š galo yra 16 cm ilg., 4,5-6 cm pl., 1 cm gylio išzulinta ar buku įrankiu iškalta kairioji žmogaus "pėda". "*Buvęs Kražių g-jos eigulys Gedutis Adolfas papasakojo, kad Pašilės miške yra akmuo su pėda, vadinamas Pono Dievo grabas*" (AP). Akmenyje esanti pėda, kuri vienų vadinta Velnio pėda, kitų - Dievo pėda. Trečių pasakojimu, tai mažo vaikelio - Jėzaus Kristaus šiame akmenyje įminta pėda (V.V.). Nuo akmens apie 1 km į Š - Paalksnių pilkapiai ir kapinynas (*Ar-384,385*), kur tirti senojo bei vėlyvojo geležies amžiaus palaidojimai.

Š. AP (P.Jagminas, 1968 11 19); V.V.

PAŠIMŠĖ
(TYTUVĖNŲ SENIŪNIJA)

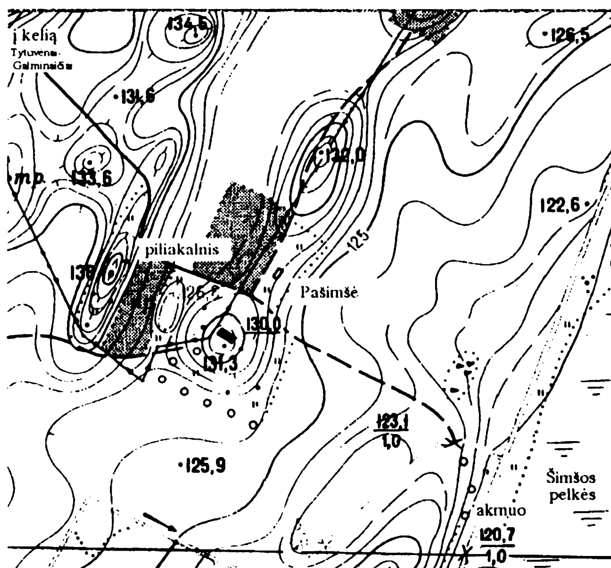
689. OERTELIO AKMUO - apie 50 m į PR nuo buvusios Povilaičio sodybos, ant Rūžos pylimo, prie V Šimšos pelkių pakraščio. Akm. - 5 m ilg., 2,5 m pl., h= 2 m. Akmens PV šone lenkų kalba iškaltas užrašas, kad 1850 m. Nikalojus Oertelis nusausino Tyrulius. Padav. A. Velnias nešė akmenį ant Pašimšės piliakalnio ponų statomiems rūmams sugriauti, bet turėjo mesti, nes užgiedojo gaidys (E.B.). B. Ant akmens mėgdavo sėdėti ponas Tvardauskis (kuris važinėdavosi Rūžos

Pav. 536. Pašilės miško akmuo Dievo grabas

Pav. 537. Pašimšės akmuo. P. Jagmino nuotr., 1961

Pav. 538. Pašimšės piliakalnis ir Oertelio akmuo

keliu; LTR 1934/33). Pačiose Šimšos pelkėse velniai perėjo vaikus, kartu jie tarnaudavę ir Tvardauskiui (LTR 1934/33).

Š. AP, 1962 10 22 (P.Jagminas); E.B.; LTR 1934/33. L. Kudaba Č., 1972, 10; LGP, 109 (klaidingai - Certelio akmuo, Pašiaušės k.); Rimkus V., 1969, 3 (suakmenėję valdovai, žmonės, gyvuliai turi ir vardus - apie Oertelio akmenį).

690. MIŠKAS GOJUS. Tarp Pašimšės ir Gudelių kaimų, iš P ribojamas kelio Pakapė-Pašiaušė. Apie 10 ha ploto.

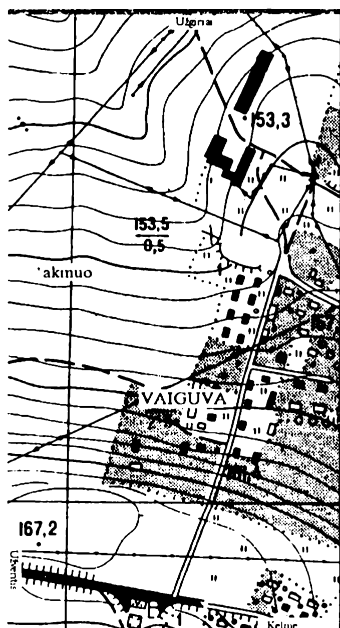
Š. V.V.

PILIAKALNIS (*Av-393*). Padav. Kalno pavadinimas kilo nuo to, kad ant jo kabėjo skambalas - varpas, kuriuo į darbą buvo kviečiami baudžiauninkai.

Š. 1967 m. LII žv., AS 292/35-36. L. Jagminas P., 1958e, 3 (Galminaičiai).

PAVAIGUVIS
(VAIGUVOS SENIŪNIJA)

691. AKMUO su dubenėliais, ženklais (*Ar-428*) - per 270 m į V nuo Vaiguvos V pakraščio, apie 400 m į Š nuo kelio Vaiguva-Užventis, 1 km į PR nuo Knitojaus up. Akm. - lietuviško sūrio formos, plokštuma pasvirusi į P 23° kampu. Akm. - 2,65 m ilgio (Š-P), iki 1,75 m pločio (P), h=1,1 m. Padav. A. Po akmeniu "guli kryžiokų vadas" (palaidotas; LŽV). B. Po akmeniu paslėpti pinigai (LŽV). Aplinkos tyrinėjimai parodė, jog akmens P dalis statmenai eina gylyn, 35 cm gylyje jos apačia nebuvo aptikta. Š dalyje iškaltas kryžius lygiašonėmis 55 cm ilgio kryžmomis (x padėtyje) su 5-9 cm ilgio skersinukais ant galų, žemiau kryžiaus

Pav. 539. Pavaiguvio akmuo su dubenėliais ir ženklais

Pav. 540. Pavaiguvio akmuo. Aut. nuotr., 1995

- data 1789 ir raidės GSZ TB (pagal V.Rimkų, 1969 - 1280). Šalia kryžiaus yra 6 gludinti dubenėliai. Š dubenėlis, esantis akmens pakraštyje, labai sunykęs, vos įžiūrimas. Tolesnis dubenėlis taip pat sunkiai įžiūrimas, per jį eina kryžiaus detalė. Dubenėliai: I- 4 cm skr. ir 0,5 cm gylio, II- 5 cm ir 1,5 cm, III- 6,5 cm ir 2 cm, IV- 5,5 cm ir 1, V- 7,5 cm ir 1,2 cm, VI- 7 cm ir 1 cm. 1980 m. M.Černiauskas tyrinėjo akmens aplinką. Prie P akmens pakraščio 10 cm gylyje aptikti akmenys, 35 cm gylyje - 15x20 cm dydžio akmenų grindinys.

Š. 1967 m. LII žv., AS 292/47-48 (Vaiguva); 1980 m. M.Černiauskas tyr., AS 794; AP (P. Jagminas, 1968 03 16); LŽV (B. Baronienė, 1935); VAK 15/265 (LŽV; Butkiškės vnk.); V.V. L. Dakanis B., 1984, 107; Kuncevičius A., 1983, 65; Rimkus V., 1969, 3.

PAVĖŽUPIS
(ŠAUKĖNŲ SENIŪNIJA)

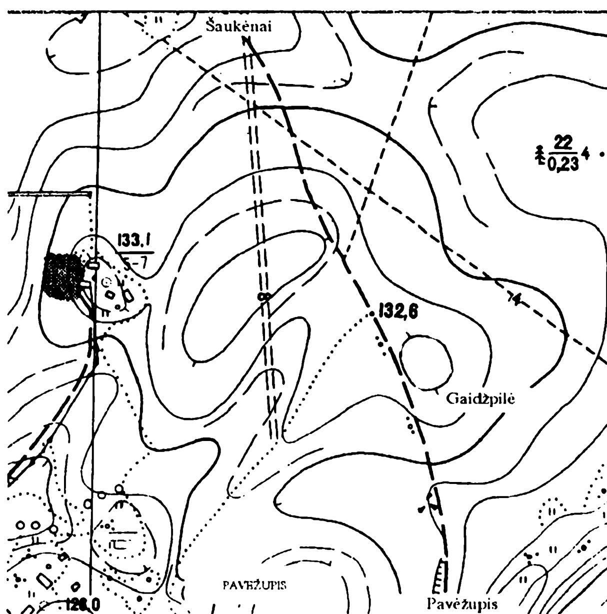
692. GAIDŽIUPILĖ, GAIDŽIAKALNIS (*piliakalnis Ar-411*) - į Š nuo Pavėžupio palivarko pastatų, Šaukėnų g-jos kv.Nr.49 pakraštyje. Kalnelio aikštelė - 23-25 m skr., šlaitai žemi (žemiausias Š), nuolaidūs, h= 2-4 m. Per kalnelį eina griovys, 1803 m. žymėjęs Pavėžupio ir Kelmės dvarų ribą. Padav. Ant šio kalnelio girdėdavo gaidžius giedant (1967, LII).

Š. 1967 m. LII žv., AS 292/44-45 (Šilo Pavėžupis); VAK 16/289; L. LAM, 244.

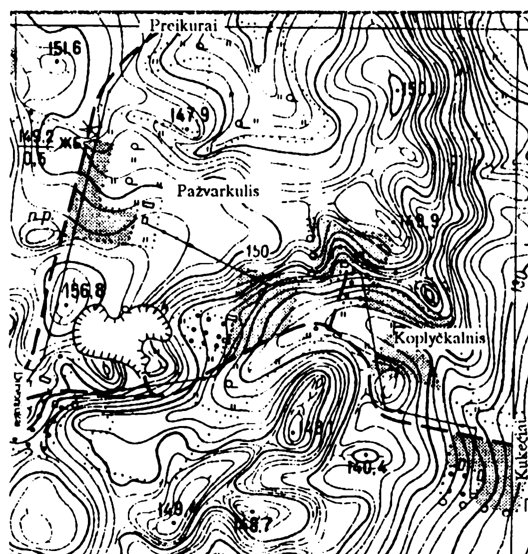
PAŽVARKULIS
(GRIMZIŲ SENIŪNIJA)

693. KOPLYČKALNIS (*piliakalnis Av-305*). Padav.. Čia stovėjo bažnyčia bei koplyčia, kurios nugrimzdo. Dar buvo likusi kiaurymė (AP).

Š. AP (P. Jagminas, 1968 11 30); L. Rimkus V., 1970, 3-4.

Pav. 541. Pavėžupio Gaidžpilė

Pav. 542. Pažvarkulio Koplyčkalnis

PEČIULIAI
(KRAŽIŲ SENIŪNIJA)

PEČIULIŲ ŽVYRDUOBĖ - apie 1 km nuo Kaltinėnų-Varnių ir Kaltinėnų-Pašilės kelių kryžkelės, kairėje pastarojo kelio pusėje. Kalnas - didelė aukšta kalva, kurios didesnė dalis nukasta. Kalvos viršuje, šalia žvyrduobės, buvo kaimo kapinaičių žymės. PADAV. A. Čia buvo Karklėnų bažnyčia (LŽV); B. Velniai čia keldavo vestuves (LTR 4393/80). C. Sekmadieniais ant kalno pasirodydavo geležinė skrynia su turtais, per pamaldas ji atsidarydavo, ir į ją įlįsdavo šuo (LTR 4393/80). Vežant žvyrą, buvo randama žmonių kaulų ir įvairių dirbinių ("laikrodžių" - spėjama, kad plokštelinės segės, datuojamos XIV-XV a.).

Š. 1967 M. LII ŽV., AS 292/37; LTR 4393/80; LŽV (J. SEMOŠKIENĖ, 1937).

PELENIAI
(ŠAUKĖNŲ SENIŪNIJA)

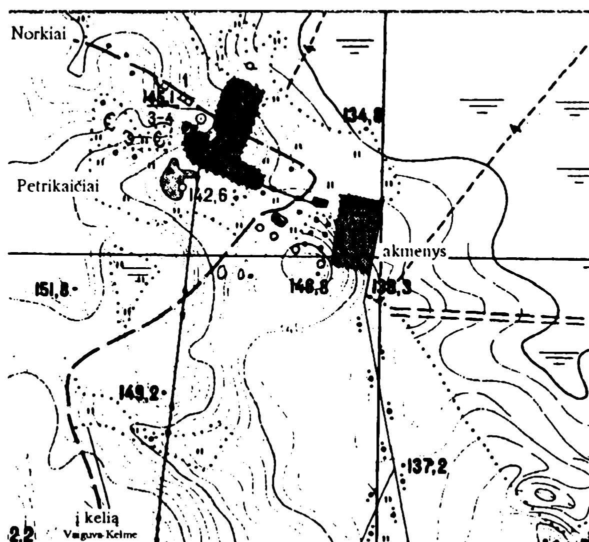
694. KIPŠKALNIS - į Š nuo kelio Jurgoniškės - kelias Šiauliai-Užventis, į P nuo Ventos, miške. PADAV. A. Pasakojama, kad kalnas atsirado tada, kai "užgriuvo" bažnyčia. "*Švedų karo laikais kalno vietoje stovėjo graži katalikų bažnyčia, visoje Žemaitijoje garsi. Švedai, protestantai labai nekentė katalikų, ir todėl, lietuvius įveikę, naikino bažnyčias, žemėm užpildami. Užėjus nakčiai, švedai sustojo šioje bažnyčioje ir čia arklius suvedė, sargybos nestatė. Apylinkės žmonės, sužinoję apie savo šventovės išniekinimą, apsiginklavo ir nuvyko į bažnyčią, visus švedus išpjovė. Surinkę švedų lavonus, nunešė į Ventą, sumetė, sakydami "tekeliauja į savo šiaurę". Netoli buvo kitas švedų būrys. Rytą, pamatę plaukiančius upe draugų lavonus, jie suprato, kas atsitiko, ir davė žinią visam pulkui. Vadas liepė kareiviams prisisemti batus smėlio ir eiti užpilti bažnyčioje besimeldžiančius laimėjusius lietuvius. Žmonės pamatė juos apsupusius švedus, užsirakino ir nutarė geriau žūti negu pasiduoti. Švedai ėmė ant bažnyčios pilti smėlį ir tol pylė, kol užpylė net bažnyčios kryžių. Liko gyvi žmonės užpilti bažnyčioje. Dabar kartais sekmadieniais, dvyliktą valandą dienos metu girdisi varpų skambesys, ir galima išgirsti nelaimingųjų graudžius giedojimus*" (Jurk E., 1930). B. Buvo sakoma, kad kalne yra skylutė ir, metus jon akmenuką, "nuskamba tarsi varpai" (D.R.) C. Prie kalno vaidenasi. Kartą grįžtanti iš darbo moteriškė mato, kad atlekia vežimas su trim ar keturiais "juodų juodžiausiais" arkliais, o vežime sėdi du velniai, ir vežime stovi kažkokios "bankės" (statinės), iš kurių lekia kibirkštys. Moteriškė pasislėpusi krūmuose, o vežimas pralėkęs, prašvilpęs. Kiti, eidami prie Kipškalnio, pamatę šviesą, kuri vis artėjo. Dukra žiūri - tėvas atsiklaupė, žegnojasi. Mato - atvažiuoja pora juodų arklių, ratuose, priekyje, sėdi du vyrai ir gale du vyrai. Viduryje ratų - statinė, iš kurios kyla ugnis. Žmonės vėliau sakę, kad tai velniai vežė pinigus, reikėję su šventu daiktu jiems sukirsti, būtų pinigai subyrėję. Pro Kipškalnį einant girdėjo ir jaučius baubiant (taip vaidendavęsi velniai). Kitą kartą žmonės pamatė, kad ant kalno dega ugnis, vienas nuėjo tų pinigų kasti, bet nieko nerado

(D.R.). "*Man ten visada vaidenas. Kai tik einu iš kur nors jau pritemus arba sutemus, tai taip iš paskos ein žmogus kokius du kilometrus*" (pasak.P.Priedis, Petro, g.1917, Pašonių k. Užrašė D.Ramančionis 1992). "*Pro Kipškalnį baugu ir važiuoti ar eiti, nes, sako, kad ten dažnai kipšas vaidenas*" (1992 m.). Kipškalnis - apie 800 m į R nuo Kalniškių piliakalnio (*Ar-403*), juos skiria Ventos slėnis.

Š. D.R. L. JURK F., 1930, 339-340.

PETRIKAIČIAI
(VAIGUVOS SENIŪNIJA)

695. AKMENYS VESELIJA, UŽKEIKTOS VESTUVĖS - apie 1,1 km į ŠR nuo kelio Vaiguva-Kelmė, apie 100 m į PV nuo V.Meliešiaus sodybos pastatų Petrikaičių k., miške, P senojo Kelmės-Vaiguvos kelio (dabar paprastas miško kelias), Pakėvio "Kėvio" pelkių duburio (virš 400 ha ploto) R pakraštyje. Buvo 12 akmenų. Rašoma, kad 9 iš tų akmenų stovėję eilėje po vieną stati, kiti-gulėję. Akmenys buvę statūs, gumbuoti ("guzuoti"), kiti platūs. Visi akmenys buvę vienoje, maždaug 22 m ilg. eilėje (Avižonis K., 1927). Pirmasis akmuo, stovėjęs linijos PV pusėje, buvo didžiausias, o kiti - mažesni. Didžiausias akmuo buvo vadinamas (suakmenėjusiu) jaunuoju, tolimesnis - jaunąja, toliau ėjo "piršlys" ir kiti vestuvių pulko dalyviai. 1935 m. LŽV anketoje pažymėta, kad akmenų būta apie 25, jie buvę išsirikiavę nuo didžiausio vis mažyn per 2 m iš Š į P. Suakmenėję vestuvių pulko arkliai - tai "akmenų plonesnis galas", o vežimas su žmonėmis - akmenų "storasis galas". Vestuvininkai važiavę iš P į Š, todėl ir akmenys į Š pusę buvę plonesni, į P - storesni, pažymima toje pačioje anketoje. Visi akmenys buvę vienas nuo kito maždaug per 1 sieksnį

Pav. 543. Petrikaičių Veselijos akmenų buvusi vieta

Pav. 544. Petrikaičių "Jaunosios" (pirmame plane) ir "Jaunojo" (antrame plane) akmenų skeveldros. Aut. nuotr., 1995

(LŽV). P.Meliešiaus vaikai prisimena tėvų pasakojimus, kad 12 akmenų stovėjo šešiomis poromis: 3 poros suakmenėjusių arklių, tempusių vežimus, ir 3 poros vestuvininkų (V.V.). Akmenis prieš 1927 m. suskaldė P.Meliešius. Plėšiant akmenis, labai tratėję, jų skeveldros toli lėkusios. Jaunojo ir Jaunosios akmenų skeveldros tebėra vietoj, kur anksčiau stovėjo akmenys, - pažymėjo K.Avižonis, lankydamasis čia apie 1926 m. Apie suskaldytų akmenų vietą, matomas likusias tų akmenų duobes jis rašė: "*Nuo volo užsisukimo iki 12 akmens ("Jaunojo") yra 16 žings. Nuo kapčiaus iki 1 akm. yra 28 ž. Iš ŠR I duobė - 1 m pločio. Nuo I-os duobės už 80 cm yra II duob. 0,5 m skr. Už 160 cm nuo II duob. yra III duob. 80 cm skr. Už 160 cm - IV duob. 1,5 m skr. Už 80 cm V duob. 2,2 m skr. Už 50 cm yra VI duob. 1,6 m skr. Už 80 cm yra akmuo, nuo kurio už 80 cm yra VIII duob. 80 cm pločio. Už 30 cm yra IX duob. 80 cm pločio. Už 80 cm yra X duob. 45 cm pločio. Už 50 cm yra XI duob. su "Jaunosios" skeveldromis, nuo kurios už 1 m yra XII d. su "Jaunojo" skeveldromis*" (Avižonis K., 1927). 1995 m. nustatyta, kad senojoje Vestuvių akmenų vietoje likę 7 akmenys: 5 skirtingų akmenų skeveldros ir 2 akmenys. Iš K.Avižonio aprašo matyti, kad yra likusios viena šalia kitos Jaunojo bei Jaunosios akmenų skeveldros: Jaunojo akmuo buvo smulkiagrūdis, šviesiai melsvas granitas, skeveldra yra 66 cm ilg., 39 cm pl. Panašu, kad tai smailai basibaigianti Jaunojo akmens viršūnė. Jaunosios akmuo buvo vidutinio rupumo rausvas granitas, turėjo beveik stačią šoninę briauną. Matoma iš po žemių 22 cm aukščio skeveldros dalis yra 75 cm ilg., 34-42 cm pl., likusi apskrita akmenskaldžių kalto žymė, kuriuo akmuo buvo perskeltas išilgai. Už 2,45 m į ŠR nuo šios skeveldros guli melsvo smulkiagrūdžio granito 78, 52, 54 cm ilgio kraštinėmis ir 13 cm aukščio akmuo. Atrodo, šis akmuo - ne skeveldra. Šalia guli 54, 54, 43, 16 cm ilgio kraštinėmis ir 11 cm aukščio virš žemės rausvo granito akmens skeveldra. Už 2,2 m į ŠV nuo šios skeveldros guli 44 cm ilg., 27 cm pl. bei 19 cm aukščio virš žemės melsvo smulkiagrūdžio granito akmens skeveldra. Šalia - 62 cm ilg., 24-36 cm pl., 18 cm aukščio virš žemės rausvai pilkšvo smulkiagrūdžio granito akmens skeveldra. Panašu, kad tai stačio akmens viršūnė. Valant nuo akmens

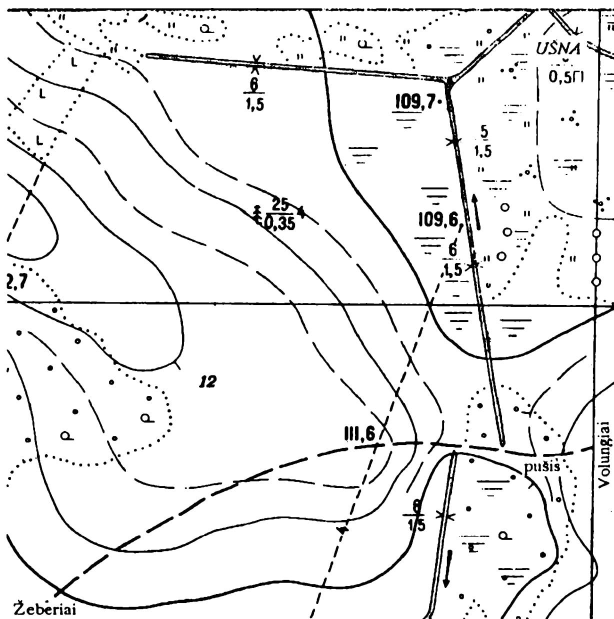
velėną, rasta labai surūdijusi Respublikos laikų kareivio ar specialios paskirties aprangos saga. Nuo ketvirtosios aprašytos skeveldros 6,2 m į ŠR matoma 1,4 m ilg., 56 cm pl. (plačiausioje vietoje), iki 12 cm aukščio virš žemės melsvai pilkšvo smulkiagrūdžio akmens dalis. Panašu, kad akmuo guli savo senoje vietoje. Vedant per išlikusias 3 akmenų skeveldras bei 2 akmenis ašį (tik penktoji bei šeštoji skeveldros lieka šone), matoma ŠR-PV kryptis (222°-223° - 42°-43°) (V.V.).

K.Avižonis pažymėjo, kad keli Veselijos akmenys pakliuvo į P.Meliešiaus namo pamatus ir nurodė jų vietą pamatuose, kiti parvežti Veselijos akmenys, suskaldyti apie 1927 m., gulėjo Meliešiaus kiemo patvoryje. Nustatyta, kad P.Meliešiaus gyvenamojo namo ŠR pamatų kampe yra Veselijos smulkiagrūdžio melsvo granito su balta išilgine gysla akmens skeveldra (iš Š - 50 cm ilg., 9 cm aukščio, iš R - 42 cm ilg., 14 cm aukščio). Iš kieme tebegulinčių akmenų vienas ar du, galimas dalykas, yra Veselijos akmenų skeveldros (tai ilgų, ištęsto ovalo pjūvio, smailia viršūne akmenų skeveldros). Padav. A. Vienas jaunuolis sumanė vesti turtingą merginą, slapta iškėlė vestuves ir nuvažiavo į bažnyčią. Sužinoję jaunosios tėvai prakeikė jau grįžtančius iš bažnyčios jaunuosius su palyda. Vestuvininkai pavirto akmenimis (Avižonis K., 1927; Akmenys - užkeikti vestuvių žmonės su gyvuliais ir važiais). Kiti pasakoja, kad jaunosios motina, jauniesiems susėdus važiuoti į bažnyčią, juos prakeikė žodžiais: "Kad jūs visi bevažiuodami į akmenis pavirstumėt!" (LŽV). B. Akmenis suritino Velnias, prie jų pavakariais rodydavosi vaiduoklis "puona Hevičina Velns" (LTR 4791/74). Ties akmenimis, prie senojo Kelmės-Vaiguvos kelio XX a. pirmoje pusėje dar stovėjo senas medinis kryžius. Maždaug per 50 m į ŠV nuo akmenų rasti žmogaus, žirgo griaučiai bei ietigalis. Už 150 m ta pačia kryptimi, kalvelėje, smėlyne, buvo rasti 3 ar 4 akmeniniai gludinti kirveliai su skyle kotui.

Š. 1967 m. LII žv., AS 292/37 (Petrikaičiai); LTR 4791/74; LŽV (O. Jonkutė, 1935); V.V. L. Avižonis K., 1927, 27-29 (Veselija); Kviklys B., 1991, 4/529 (467-jau kaip Petrikaičių k.); Kudaba Č., 1972, 31; LAM, 211; PA, 10,70 (Nr.62; Petrikaičiai); Rimkus V., 1969, 3; Покровский Ф.В., 1899, 130.

PIKELIAI
(VAIGUVOS SENIŪNIJA)

696. AKMUO su DIEVO PĖDA gulėjo netoli kaimo tekėjusiame upeliuke ("prižėlusiame griovyje"), brastoje. Tai galėjo būti Prūdalės ravas kaimo P dalyje, arba Norkupelis - R dalyje. Abu - Knituojos intakai (V.V.). Kur akmuo perkeltas, nežinoma. "*[...] Ėjo takelis, kuriuo daugiausia tik šventadieniais ėjo žmonės į bažnyčią, tai buvo 1947-1952 m. Per tą griovelį vietoje liepto buvo perėjimui sudėti akmenys ir vidury buvo vienas nemažas akmuo, ant kurio buvo maždaug vienerių metų vaiko amžiaus kojytės įspaudas, taip kaip ant paprasto molio. Mums - man ir mano broliukui - buvo aiškinama, kad tai šventas akmuo ir ta pėdelė yra Dievo. Mes su pagarba ir baime žiūrėdavom į tą vietą,*

Pav. 545. Plikšilio Martyno pušis

o vakarais tai būdavo tik siaubo vietovė, nes kiekvieną akimirką bijodavom pasirodant Dievo ar Marijos, vėliau šitą akmenį su bažnyčios įsakymu iškasė ir nuvežė kaipo šventu kažkur į koplyčią [...]".

Š. Pranešimai 1949-1967, 55.

PLEKAIČIAI
(TYTUVĖNŲ SENIŪNIJA)

697. AKMUO su smailiadugniu dubeniu perkeltas į R.Šidlausko sodybą. Buvo maždaug už 30-40 m, senoje sodyboje. Ten prie akmens stovėjo ir kryžius. Akm. 80x60 cm dydžio, h= 35 cm, dubuo - 17 cm skr., 12 cm gylio, smailiadugnis. Akmens - dubenyje buvo laikomas šventas vanduo.

L. IA, 56 (Nr.59).

PLIKŠILIS
(UŽVENČIO SENIŪNIJA)

698. MARTYNO PUŠIS - Plikšilio miško kv.Nr.13, į V nuo kaimo sodybų, prie miško kelio. Pušis - 1 m skr., h= 16 m. 1938 m. nuotraukoje ant pušies matyti prikaltos 4 koplytėlės ir vienas paveikslas. Padav. Mišku ėjo aklas bernas Martynas ir šios pušies žieve pasitrynė akis. Netrukus po to bernas praregėjo. Kitų manoma, kad praregėjęs aklas elgeta (E.B.). "*Ši vieta laikoma stebuklinga ir vietos bei tolimiausių apylinkių žmonių gausiai lankoma. Ant tos pušies yra prikalta koplytėlė su šv.Martyno atvaizdu, žemiau - stacijų vaizdeliai, o aplink visą kamieną prikabinėta aplankančių ją žmonių įvairių šventųjų atvaizdėlių ir kryželių*" (Mūsų girios, 1938). Prie pušies dažnai traukdavo samdiniai (šv.Martynas - jų

Pav. 546. Užvenčio girininkijos tarnautojai prie Martyno pušies 1938 m. (Mūsų girios, 1938, Nr. 6-7, p. 385)

globėjas ?), žmonės lupdavo nuo pušies žievės gabalėlius ir nešdavosi jų namo (E.B.).

Š. E.B. L. LGP, 110; MŪSŲ GIRIOS, 1938, 385(NUOTR.); RIMKUS V., 1970, 3-4.

PLŪSČIOS
(PAKRAŽANČIO SENIŪNIJA)

699. ALKOS KALNAS. 1664 03 24 dokumente Plūsčių dvaro archyve minimas "Alka kalnas".

Š. VK.

PUPĖNAI
(KRAŽIŲ SENIŪNIJA)

1643 m. bajoras J.Dausynas Kražių Jėzuitų kolegijai pardavė savo tėvonines žemes-Dausyniškę prie Dausino ežero. Nuo to laiko šią vietovę valdė jėzuitai.

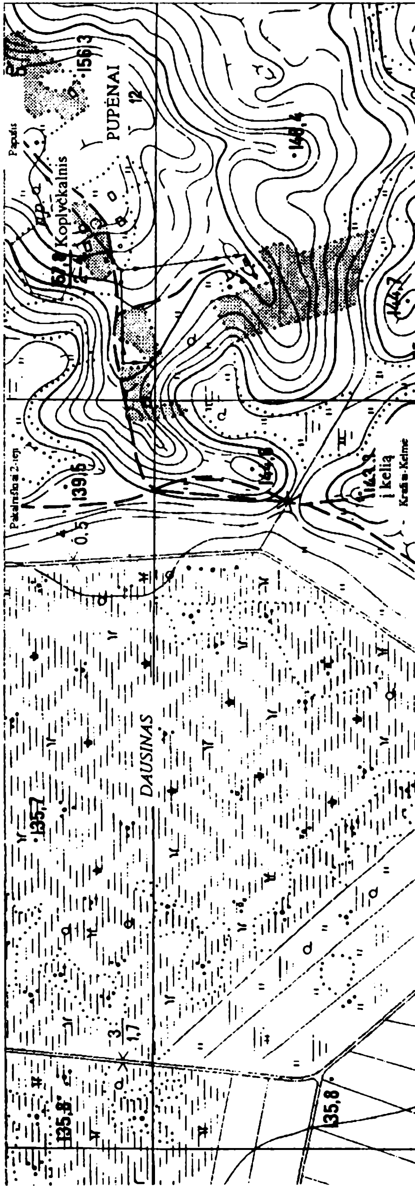
L. KUZMAITĖ J., 1977, 9.

700a. EŽERAS DAUSINAS - per 1,5 km į R nuo Kražių, 36 ha ploto. Krantai lėkšti, pelkėti. Į ežerą iš R įteka *Ragansupis* (*Raganos upelis*).

Š. LŽV (E. VENCLAUSKIENĖ, 1935). L. RIMKUS V., 1970, 3-4; VARDYNAS, 131 (RAGANSUPIS); СПРОГИС И.Я., 1888, 4.

700b. KOPLYČKALNIS, GOJUKAS, PAGOJUKAS (*senkapiai Av-337*) - per 200 m į R nuo Dausyno ež., apie 200 m nuo J.Mockaus sodybos. Kalnas - apie 1 ha ploto. Ant kalno maždaug 50x50 m dydžio plote - senkapiai, kur stovi 4 kryžiai. PADAV. Žmonės spėja, kad čia buvo jėzuitų koplyčia. Senovėje ant kalno buvo garbinami senieji dievai, vėliau buvusi pastatyta mūrinė jėzuitų koplyčia (Rimkus V., 1970). Sakoma, kad kalne yra požeminiai tuneliai, kuriais vaikščiodavo jėzuitai. Žmonės, kasdami rūsius, kalne rasdavo kalkių, akmenų, plytų. Ant kalno auga ir vienas labai senas ąžuolas.

Š. 1967 M. MMT ŽV., AS 470/31; LŽV (E. VENCLAUSKIENĖ, 1935); L. RIMKUS V., 1970, 3-4.

Pav. 547. Pupėnų Koplyčkalnis, Dausino ežeras (užpelkėjęs)

Pav. 548. Reibkalnio ąžuolas

RAUDIŠKĖ
(PAKRAŽANČIO SENIŪNIJA)

701. KOPLYČKALNIS - V kaimo dalyje. 1/2 ha ploto. PADAV. Senovėje buvo koplyčia.

Š. LŽV (M. BOGUŠIENĖ, 1935).

REIBKALNIS
(GRIMZIŲ SENIŪNIJA)

702. ĄŽUOLAS auga kaimo kapeliuose, ŠR jų dalyje. Ąžuolas - 1,8 m skr., h= 20 m. PADAV. A. Po ąžuolu buvo senovės šventovė, kur vaidilutės kūreno ugnį, garbino Perkūną ir kitus dievus. Tik vėliau ant kalnelio buvusios įrengtos kapinės (Rimkus V., 1970). B. Baudžiavos laikais Reibių dvarininkas Janavičius ant ąžuolo storos šakos korė baudžiauninkus, kol šaka nulūžo (AP).

Š. AP (P. JAGMINAS, 1961 05 06); L. LGP, 110; RIMKUS V., 1970, 3-4; ŠIDIŠKIS T., 1995, 5.

SARAPINIŠKĖ
(GRIMZIŲ SENIŪNIJA)

703. PUŠIS. PADAV. Už Varnapelkės ant pušies buvo kartuvės. Ten kardavo baudžiauninkus, sukilėlius. Buvo pasakojama, kad vienas iš pasmerktųjų prieš jį kariant pasakė: *"Nekabinkit manęs aukšta, kad puona galėtų į subinę pabučiuot"*. Tuomet jį pakorė kuo aukščiau, kiek galėjo.

Š. D.R.

704. KOPLYTKALNIS - į Š nuo Sarapiniškės, į P nuo Targių k., apie 940 m į ŠR nuo kelio Šiauliai-Kelmė sankryžos su Targių-Jautmalkės II km keliu, pirmojo kelio R pusėje. Iš P

Pav. 549. Svilės šaltiniai. Aut. nuotr., 1996

kalną supa *Cedroniškės* upelis (įteka į Širkšnės upelį), iš Š telkšo Meškos pėdos bala. Kalnas - apie 40-50 m ilg. (R-V), 30 m pl. (Š-P), viršuje nelygia, ovaline aikštele. Kalno šlaitai statoki, apie 12-15 m aukščio. Ant kalno stovėjo kryžiai, prie pušų prikalti Nukryžiuotojo atvaizdai. PADAV. A. Ant Koplytkalnio buvo senovės koplyčia, kuri nuskendo kalne (D.R.). B. Čia Velykų naktį dvyliktą valandą skambėdavo varpai (D.R.). C. Kalne buvo tunelis, kuriuo lendant galo nerasdavo (D.R.). Ant Koplytkalnio viršaus buvo didelis *akmuo* su žmogaus pėda. Per karą akmuo susprogdintas, buvo skeveldros. Į P nuo Koplytkalnio, prie Aukštulių Virškalnio rastas akmeninis kirvelis.

Š. 1967 M. LII ŽV., AS 292/16-17 (CEDRONIŠKĖ-GILUIČIAI); D.R.

SIRVYDAI
(KELMĖS SENIŪNIJA)

705. PELKĖ ALKA - į V nuo kaimo, 1 ha ploto.

Š. LŽV (O. LANKYTĖ, 1935).

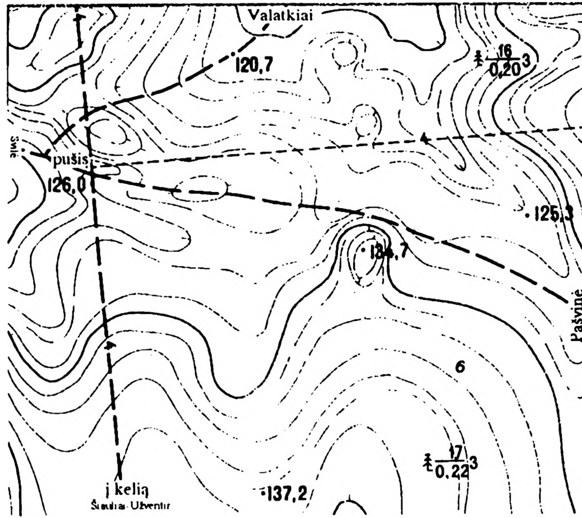
SKOGALIS
(TYTUVĖNŲ SENIŪNIJA)

706. BOBKALNIS. Aukštas Bridvaišio ežero (Nr. 723) R krantas, 6 ha ploto.

Š. LŽV (J. ABROMAITIS, 1935).

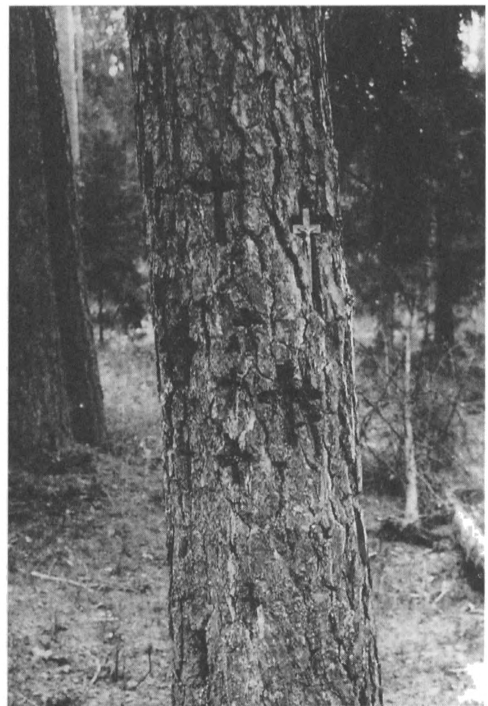
SVILĖ
(ŠAUKĖNŲ SENIŪNIJA)

707. PUŠIS augo apie 600 m į Š nuo Šiaulių-Užvenčio plento, prie kelio į Svilės kaimą, miške, prie dviejų miško kelių sankryžos. Medis buvo labai senas, drevėtas. 1885 m. priešais tuomet dar augusią senąją pušį buvo pastatyti 3 kryžiai. Senoji pušis išvirto po audros apie 1965 m. Šiuo metu toje pačioje kryžkelėje yra garbinamos net kelios pušys, gausiai keliami apžadų kryželiai, kabinami škaplieriai, rožančiai, pjaustoma žievė, pušų kamienuose įraižomi kryželiai. Priešais pušis - jau visas "kryžių kalnelis", čia stovi tiek mediniai, tiek geležiniai, taip pat padaryti iš paprasčiausių pagaliukų kryželiai. PADAV. Ant pušies buvo kariami baudžiauninkai (ar 1863 m. sukilėliai), sukilimo metu buvęs

Pav. 550. Svilės miško pušies buvusi vieta

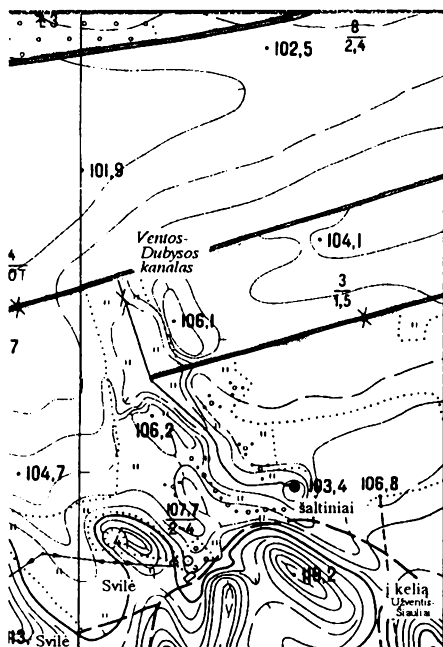

Pav. 551. Svilės miško kryžiai prie pušų. Aut. nuotr., 1994

Pav. 552. Viena iš Svilės miško šventų pušų. Aut. nuotr., 1994

pakartas ir kunigas (E.B.). B. Po medžiu sukilėliai kunigai laikė mišias (LTR 3659/243). C. "*Už Svilės yra tokie kryželiai. Anksčiau jų buva trys, o kai mano tėvuks pasakojo, kiekvieną Velykų rytą rasdava dvi vaiko pėdikes nueitas*" (pasak. J.Bražienė, g.1915 m., Giriškių k., Užr. D.Ramančionis 1994). Prie senosios pušies stovėjusių kryžių žmonių būdavo karštai meldžiamasi, čia nešami ir aukojami (kabinami ant pušies) škaplieriai, rožančiai, gėlės. "*Čia šventa Marijos vieta*" (1994 m.; V.V.). Netoli pušies gulėjo *akmuo*, prie kurio degdavę pinigai, žmonės tų pinigų ieškoję, tai kunigas vėliau akmenį apkasė grioveliu ir uždraudė kasinėti.

Š. D.R; E.B; LTR 3659/243 (Šaukėnų girioje esąs dar medis); V.V.

Pav. 553. Svilės šaltiniai

708. ŠALTINIAI - į ŠR nuo kaimo, apie 300 m į P nuo Ventos-Dubysos kanalo. Maždaug 1,8 ha plote čia trykšta-verda apie 100 įvairaus dydžio "akių". Upeliuku vanduo nuteka į Ventos-Dubysos kanalą. Visų šaltinių vanduo skaidrus, šaltas, skanus. Daugelio žmonių vanduo vartojamas maistui gaminti, juo gydomos akys, prausiamasi.

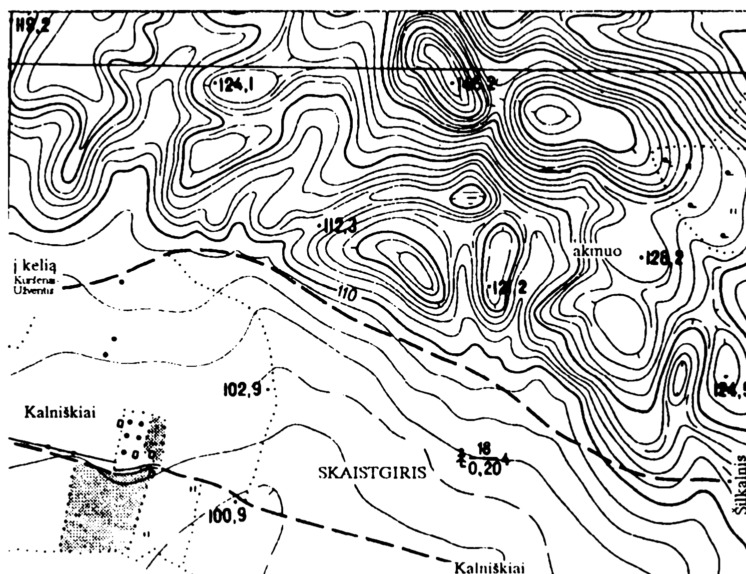
Š. D.R; V.V.

ŠAUKĖNŲ SENIŪNIJA

709. MARTYNO AKMUO guli apie 1 km į R nuo kelio Kalniškiai-Kuršėnai, Šaukėnų g-jos Skaisgirio miško kv.Nr.10. Akm. - 5,9 m ilg. (ŠR-PV), 2.85 m pl. (PV) ir 1.9 m (ŠR), h= 2 m (PV) ir 45 cm (ŠR). Viršutinėje dalyje yra buvusi pirštais į P žmogaus (Martyno) pėda - maždaug 36 cm ilg. ir 10-12 cm pl., 7 mm gylio, kairioji. Pėda nuskaldyta, dabar toje vietoje ištrupėję. Padav. A. Velnias naktį nešė akmenį, norėdamas užmesti ant Šaukėnų bažnyčios, bet gaidžiui pragydus

Pav. 554. Skaistgirio Martyno akmuo. V. Daugudžio nuotr., 1967

Pav. 555. Skaistgirio Martyno akmuo

Pav. 556. Skaistgirio Martyno akmens "pėda". V. Daugudžio nuotr., 1967

nespėjo ir supykęs sviedė į mišką (E.B.). B. Gyveno neturtingas žmogus Martynas, ir prasikaltus ponui (pono žemėje akmuo buvęs) Martyną čia mušė, jis kančiose mirė (E.B.). Kiti pasakoję, kad Martynas buvo geriausias pono kumetys, bet kartą, jam prasikaltus, ponas jį išvijo kitur ieškotis darbo. Martynas atėjęs dar prašėsi priimamas atgal, bet ponas atsakė. Supykęs Martynas užmušė geriausią pono šunį, ir ponas įsakė tą Martyną nužudyti. Slapstėsi anas miške, bet bemiegantį ant akmens jį rado ir nukirto galvą. Sakoma, dar po kurio laiko prie akmens atsiradęs ir kapas (LTR 4941/571). Apie akmenį kalbant sakoma: "*Dieds koks guli*", "*Martyns jis*" (V.V.) Žmonės tikėjo akmens skeveldrų stebuklinga gydomąja galia ir ilgainiui nuskaldė pėdos įdubimą (E.B.; "*liaudis įsitikinus, kad šis akmuo turįs stebuklinga gydomąją galią, skaldė iš jo*

gabaliukus ir tuo būdu nuskaldė 1/3 pėdos". - AP). Prie akmens labai mėgsta po jungtuvių atvažiuoti vestuvių pulkai, jaunasis nešioja jaunąją ant akmens (V.V.). Apie 300 m į V nuo akmens - aukštas, status Blizgės kalnas.

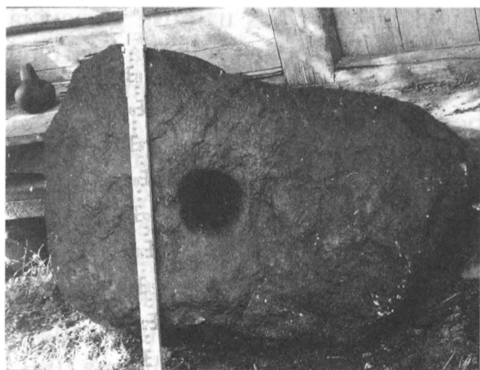
Š. 1967 m. LII žv., AS 292/41 (Skaistgirio miško); AP (P. Jagminas, 1965 07 05); E.B.; LTR 4941/571; V.V. L. Rimkus V., 1969, 3; Šliavas J., 1977, 29, 66-67.

710. KŪDRA buvo Kambariškio vienkiemyje, 100 m į ŠR nuo Kašmerienės sodybos, 1/4 ha ploto. Nusausinta vedant Šaukėnų-Varputėnų kelią. Padav.. Napoleonas kūdroje paskandino dvi statinaites aukso. Kadangi kūdra buvo labai gili, niekas nepasiekė jų ištraukti, nors ir mėgino. Vaidenosi liepsnelės.

Š. LŽV (T. Buivytė, 1935).

ŠEDUVIŠKĖ
(LIOLIŲ SENIŪNIJA)

711. AKMUO su smailiadugniu dubeniu (buvo *Ar-399*) gulėjo J.Zavelskio sodyboje, prie svirno, vietoje prielaipčio, kur 1892 m. (1967 m. LII; 1897-AP) buvo atvilktas iš vietovės, esančios maždaug už 200 m į R nuo J.Zavelskio sodybos. Akm. - pilkai rausvas, plokščias, jo viršus kiek išgaubtas, stačiakampio formos, apatinė jo pusė plokščia, 125x72 cm dydžio. Akmens lygiojoje plokštumoje yra 17 cm skr. ir apie 20 cm gylio dubuo (MMT žv.- 19cm skr., 23 cm gylio). 1974 m. melioratorių užkastas.

Pav. 557. Šeduviškės akmuo. V. Daugužio nuotr., 1967

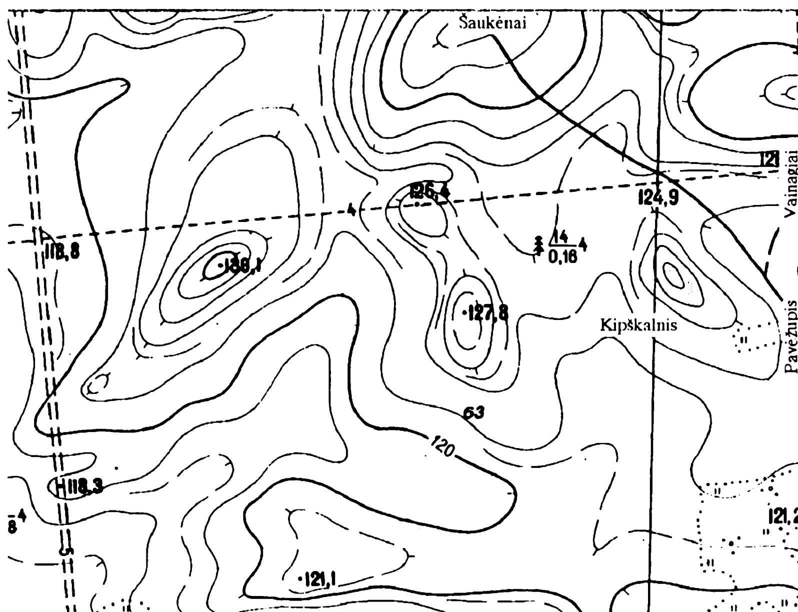
Š. 1967 m. LII žv., AS 292/42; 1967 m. MMT žv., AS 470/35. AP (P. Jagminas, 1965 07 05); L. IA, 56 (Nr.60).

712. AKMUO su PĖDOMIS. Į PR nuo J.Zavelskio sodybos yra Dobrovolskio sodyba, už jos į R, ganyklose, teka Šepečio up. Upelio kair. krante yra 3 m ilg., h= 1,2 m akmuo, nuo jo už 15 ar 20 m nurodomas nedidelis akmuo su iškaltomis dviem pėdomis. Nerastas.

Š. 1967 m. LII žv., AS 292/43.

ŠONA
(ŠAUKĖNŲ SENIŪNIJA)

713. KIPŠKALNIS - per 70 m į PV nuo kelio Šaukėnai-Pavėžupis, 90 m į V nuo kelio į Vainagius atsišakojimo iš minėto kelio. Tai nedidelė, ŠV-PR kryptimi pailga, maždaug 100x60 m dydžio kelių metrų aukščio kalva. Padav. Čia buvusi daržinė. Švedai, bėgdami nuo rusų, sulindo į tą daržinę, apsipylė žemėmis, kad niekas nerastų.

Pav. 558. Šonos Kipškalnis

"Naktį niekas (ten) neidavo, nes bijodavo švedų. Sakydavo, švedai kipšais pavirtę".

Š. D.R.

714. PUŠYS. Šalia Karobkalnio buvo pušynas, kur augusios dvi pušys. PADAV. Viena iš tų pušų buvo nukirsta ir iš jos padarytas lovys - ten varydavo prasikaltusius baudžiaunikus ir juos lovyje plakdavo. Dalyvaudavęs net kunigas.

Š. D.R.

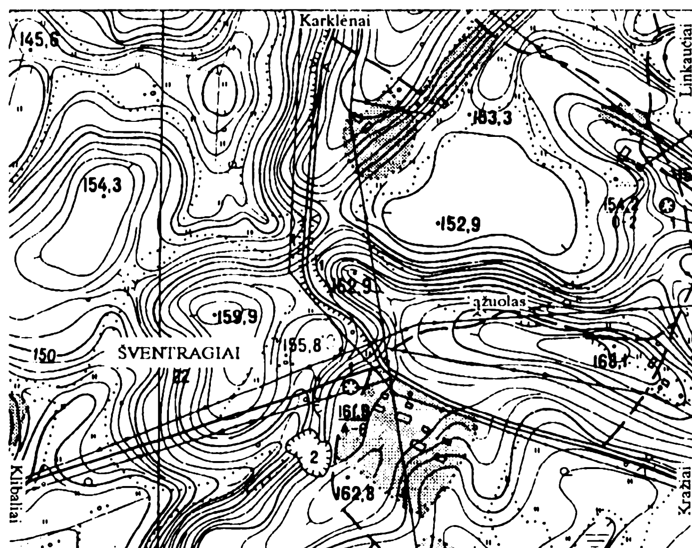
ŠUNIKIAI
(UŽVENČIO SENIŪNIJA)

715. SŪDKALNIS - per 300 m į Š nuo kaimo, prie Girnikų-Tolainių kelio. Kalnas - 250x300 m dydžio. PADAV. Ant kalno teisdavo nusikaltėlius ir čia pakardavo. Nuo žodžio sūdas kilo ir pavadinimas Sūdkalnis.

Š. VAK 16/83 (LŽV).

ŠVENTRAGIAI
(KRAŽIŲ SENIŪNIJA)

716. KAIMO KAPELIAI ir ĄŽUOLAS - per 140 m į ŠR nuo kelio Karklėnai-Kražiai. Kapelių kalva - 120 m ilg., 85 m pl. R jos dalyje auga maždaug 800 m senumo, 1,3 m skr. ąžuolas. PADAV. A. Ant kapelių kalvelės po ąžuolu buvo kūrenama šventoji ugnis, iš čia buvo trimituojama šventu ragu (nuo to Šventragių pavadinimas), kviečiant į apeigas. Prie ąžuolo buvo aukuras, kur mergelės, "vadinamos saulutėmis", kūreno ir saugojo šventąją ugnį. Dievams čia buvo aukojami gyvuliai ir kitos aukos (Rimkus V., 1970). B. Po ąžuolu paslėpta sukilėlių pinigų,

Pav. 559. Šventragių ąžuolas

kuriuos degant žmonės daug kartų matė (AP). Vėliau čia imta laidoti mirusieji, per tris Kryžiaus dienas į kapelius žmonės rinkdavosi melstis.

Š. 1989 m. MMT žv.; AP (P. Jagminas, 1960 10 12); LŽV (S. Petrusevičiūtė, 1935); L. ATL 1988 ir 1989 metais. V., 1990, 184; Buszynski I., 1872, 58; LGP, 110; Rimkus V., 1970; Šidiškis T., 1995, 5.

ŠVYTRIŠKĖ (VAIGUVOS SENIŪNIJA)

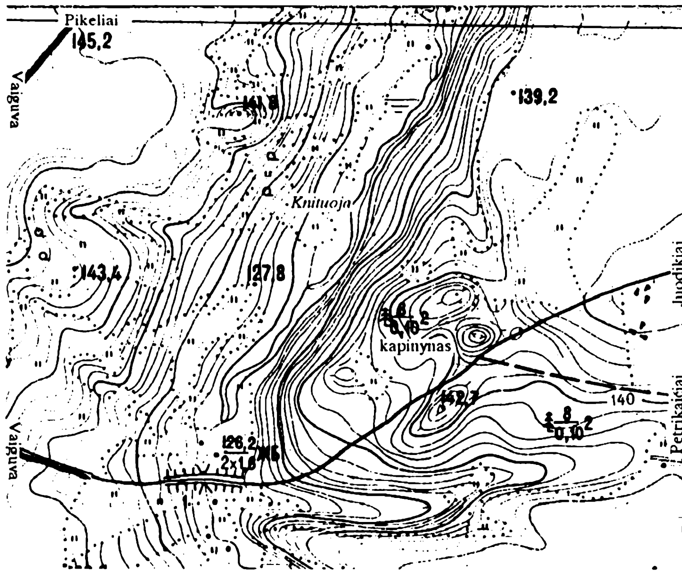
717. KAPELIAI (*pilkapiai ir senkapiai Av - 403*). Padav. A. Netoli kapelių buvo bažnyčia. Kartą kunigas laikė mišias ir bažnyčia su visais žmonėm nuskendo (LŽV; su visu turtu. - AP). Tada bažnyčia jau buvusi pastatyta Vaiguvoje. O Švytriškės bažnyčios vietoj liko kiaurymė, kur, metus akmenį, pasigirsdavo žvangėjimas, nes akmuo pataikydavo į nugrimzdusią bažnyčią (AP). B. Vaiguvos bažnyčios archyvuose, pasakojama, parašyta, kad čia stovėjo dar šiaudais dengta švedų šventykla (V.V.).

Š. AP (P. Jagminas, 1965 03 28); LŽV (I. Tamošaitytė, 1935); V.V.

TYTUVĖNŲ SENIŪNIJA

718. ŠVENTRAVIS išteka 660 m į P nuo kelio Kelmė-Tytuvėnai atsišakojimo į Bulavėnus, 1 km ilg., kairysis Gryžuvos intakas. Teka į Š, natūrali aplinka likusi tik į Š nuo upelio pralaidos kelyje Kelmė-Tytuvėnai.

Š. LŽV (M. Balilionytė, 1935; Mosteikiai); V.V

Pav. 560. Švytriškės kapinynas

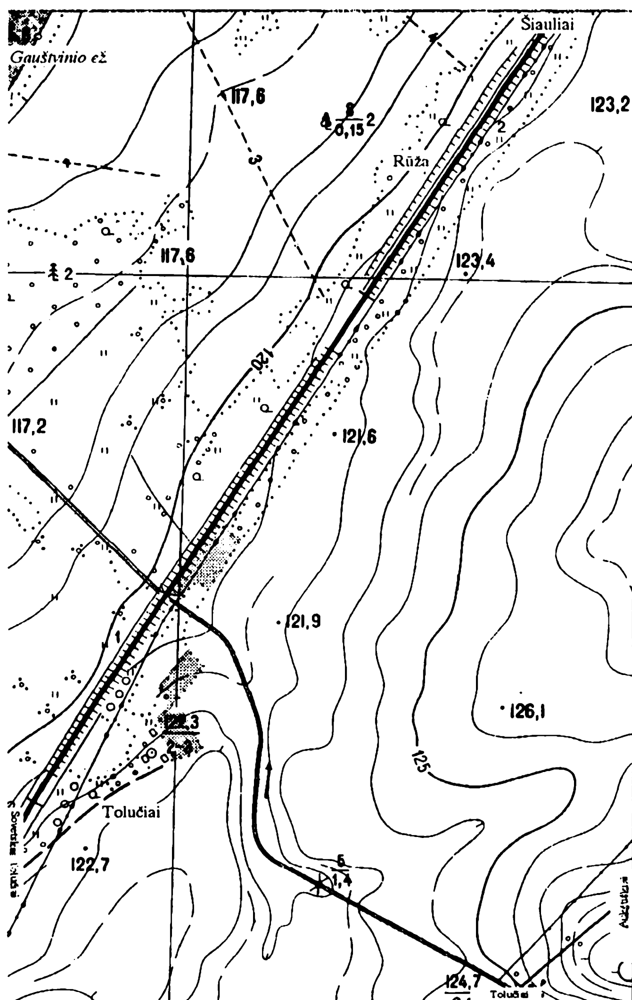

Pav. 561. Rūžos akmenys. V. Augustino (?) nuotr., apie 1938

719. PYLIMAS RŪŽA, RŪŽAS, RŪŽIS, VELNIO KELIAS, ŠAŠĖJUS, PERKŪNAS DIEVAITIS(?) Kelmės rajone driekėsi Pažerio, Šimšų ir Užpelkių miškų kvartaluose Nr.2,30, 32,36,39,41. Milžiniška loma Tytuvėnų apylinkių kraštovaizdyje Š-P kryptimi - tekėjusių ledyninių vandenų žymė. Lomoje - tokio pat išilginto pavidalo ežerai, jų šlaituose išplauta nemažai riedulių. Įspūdingas toks riedulių ruožas - *Rūžos pylimas*. Manoma, tai paskutinio ledyno, suformavusio Bubių-Rėkyvos-Tytuvėnų gūbrį, padarinys. Rūža buvo siauras, maždaug 6-8 m pl., 2-3 m aukščio akmenimis sėte nusėtas pylimas, nuo Tytuvėnų apylinkių besidriekiantis daugiau kaip 30 km ir percinantis į Šiaulių rajoną. Nuo Tytuvėnų pylimas vingiavo R Gauštvinio ež. puse - Tytuvėnėlių k. laukais, Pacžerio miškais, Pagauštvinio ir Pacžerio kaimų žemėmis, toliau ėjo per Peldžių k. laukus, Kiaunorių miško pakraščiu, Pašimšės km. laukais, Galminaičių mišku, Šimšos pelkių pakraščiu tęsėsi Šiaulių rajone (Jagminas P., 1958c), kur baigiasi Bubių apylinkėse, ties Aukštelke, į P-PV nuo jos (čia likusi apie 5 km ilgio pylimo atkarpa. - D.R.; "prasidėjęs nuo Dubysos kranto ir vingiavęs visokiais vingiais per Aukštelkės žemę, palei Rėkyvos ežerą". - Puronas V., 1984). Pokario metais Rūža buvo naikinama,

akmenys renkami ir skaldomi, išvežami šalia buvusiu geležinkeliu.

Tytuvėnų apylinkėse žinomos kelios pylimo atkarpos. Viena - Tolučių k., į R nuo Gauštvinio ež., prie geležinkelio Šiauliai-Tauragė (iš V pusės), 110 geležinkelio kilometre. Pylimas čia - 3-4 m pl., iki 1,5 m aukščio iš V, apie 2 m iš R (šioje pusėje sunku aukštį nustatyti, nes prie geležinkelio iškastas griovys). Vienoje vietoje aprašomoje atkarpoje matoma 7 iš pylimo kyšantys akmenys, už jų, 15 m į P - dar 3, už 12 m ta pačia kryptimi - dar apie 10 įvairaus dydžio akmenų. Išlikusios Rūžos ryškesnės atkarpos ilgis - apie 150 m. Vietos žmonių nurodoma, kad pylimas buvęs labai vingiuotas, Rūža jie vadinę "akmenų volą" ar tiesiog "akmenis" ant laukų (V.V.). Antra, Pašimšės kaime, ant Rūžos likęs Oertelio akmuo (Nr.689). PADAV. A.

Pav. 562. Tolučių Rūžos atkarpa

Pav. 563. Toluičių Rūžos atkarpa (už kanalo). Aut. nuotr., 1995

Prie Germanto ežero gyveno panelė, Velnias tą panelę apvogė, bet rado tik akmenų. Susidėjo juos į maišą ir nešėsi. Ties Aukštelke maišas praplyšo, ir akmenys išvirto. Tada ir liko tiesus "100 m ilgio" kelias (VK, 1983, Motaičiai). B. Senais laikais Tytuvėnų dvare gyveno ponas Tvardauskis, kuris buvo sudaręs su Velniu sandėrį. Norėdamas nujoti ant gaidžio raitas iš Tytuvėnų dvaro į Žemaičių Kalvariją piršlybų bei kitais reikalais, Tvardauskis pareikalavo iš Velnio supilti jam per naktį akmenų, smėlio kelią (Jagminas P., 1958c). Kiti pasakoję, kad velniai nesuspėję to darbo iki galo atlikti, nes Tvardauskis pasikoręs "ant mėnesio" (LŽV, E. Božytė). Pylimą sunešė velniai (LŽV, M. Buinytė). C. Rūžą supylė žemaičiai, kunigaikščio Vytenio paliepti. Už "volo", kaip už mūro, buvo ginamasi nuo priešų (Puronas V., 1984).

1945 m. Šimšos miške (kv. Nr.24), pakilesnėje Rūžo vietoje, įrengiant daigyną, rasta titnago dirbinių: kirvukas, peiliukų, strėlių, grandukų, kitų "skeldinių". Iš viso maždaug 50 vnt. (Jagminas P., 1958c). Ruožas taip pat vadinta Laumių taku, Velnio keliu, netgi Perkūnu dievaičiu (VK, 1983; Verduliai). Prie Rūžos, ties Aukštiškių kaimu, gulėjo labai didelis *akmuo*, ant kurio mėgdavo sėdėti Tvardauskis. Akmenį susprogdino vokiečiai per Pirmąjį pasaulinį karą (LTR 1934/33).

Š. E.B.; LTR 1934/33; LŽV (E. Božytė, 1935; Rūža); LŽV (M. Buinytė, 1935; Žilaičiai); LŽV (V. Eigelis, 1937; Paežeris); LŽV (K. Šivickaitė, 1935; Šadbarai); LŽV (J. Abromaitis, 1935; Tytuvėnai); LŽV (E. Božytė, 1935; Kupriai); LŽV (E. Božytė, 1935; Švarciškė); LŽV (K. Šivickaitė, 1935; Aukštiškiai; "čia Tvardauskas kovojęs su velniais"); LŽV (A. Bartkaitienė, 1935; Aukštelkė); LŽV (A. Bartkaitienė, 1935; Dzydiškiai); LŽV (A. Bartkaitienė, 1935; Vizgirdai); VK, 1983 (Šiaulių apyl. Verdulių k. pylimas akmenuotas, tęsiasi nuo Verdulių iki Giniočių, Rūža vadina ir mažesnius pylimo ruožus, pvz., Aukštelkėje); VK, 1983 (Šiauliai, Motaičių k. akmeninis kelias į pietryčius nuo Aukštelkės kalvos). L. Buszynski I., 1874, 91-92; Grigaliūnas P., 1987; Jagminas P., 1958c; Kudaba Č., 1972, 8; LAM, 249 (per Tyrulių pelkes eina Ružio pylimas); Puronas V., 1984, 3; Tarasenka P., 1933, 361-362; Живописная Россия, 1882. 183.

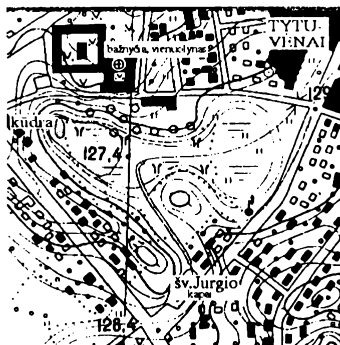
720. APUŠĖS, ENUPIO EŽERAS - į PR nuo Tytuvėnėlių, į ŠV nuo Tytuvėnų. ŠV ežero kraštas per 150 m į P nuo geležinkelio Sovietskas-Šiauliai. Ežeras pailgas Š-P kryptimi, apie 30 ha ploto, krantai žemi, pelkėti. Padav. Ežere yra nuskendęs kaimas, ežero dugne dar buvę galima matyti trobas.

L. Vitauskas A., 1937, 140.

TYTUVĖNAI

Bažnyčia miestelyje minima jau 1555 m. Tytuvėnų dvaro valdytojas A.Valavičius 1613 m. į Tytuvėnus pakvietė bernardinus, kuriems buvo pastatytas vienuolynas, o 1618-1633 m. - bažnyčia. Bažnyčioje esantys Švenč. Mergelės Marijos bei šv.Antano paveikslai laikomi stebuklingais. Šventoriuje 1771-1775 m. pastatyta šventųjų laiptų koplyčia su laiptų pakopose įdėtomis relikvijomis, kurias lipdami laiptais maldininkai bučiuoja.

721. KŪDRA - į P nuo Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno pastatų, lomoje. Už lomos - šv.Jurgio kapai (Nr.721). Padav. Kada buvo nuliedintas Tytuvėnų bažnyčiai varpas, jį vežė žiemą dvylika arklių per ežerą, ir, privažiavus vidurį, ledas lūžo, varpas su arkliais nuskendo. Kartą per dešimt metų varpas ežero dugne skamba. "Dabar ežeras užaugęs samanom ir kerpėm, bet ta vieta neužauga, ir žiemos šalčiai tos vietos neužšaldo" (LTR 1934/32). Pasak kitų, varpas įkrito

Pav. 564. Tytuvėnų kūdra, šv. Jurgio kapai

Pav. 565. Tytuvėnų šv. Jurgio kapai (antrame plane) ir kūdra (pirmame plane). Aut. nuotr., 1995

į šaltinį keliant jį į bažnyčios bokštą. "Prieš oro atmainas varpas imdavęs gausti labai graudingu balsu ir daręs apylinkės gyventojams nejaukų įspūdį, sužadindamas gailesčio jausmą. "Skendau Jonai, skendau Jonai", pasigirsdavęs liūdnas, pagalbos prašąs varpo gaudimas iš paslaptingos šaltinio gelmės". Žmonės suruošė procesiją prie šaltinio, pasimeldė, po to varpas nustojo gausti (Vitauskas A., 1937).

Š. LTR 1934/32. L. Vitauskas A., 1937, 140.

722. ŠV.JURGIO KAPAI prie Šiluvos gatvės. Kalva - 70x50 m dydžio, 5-6 m aukščio, apaugusi eglaitėmis. Kalvos aikštelėje matyti koplyčios (stovėjo iki 1918 m.) liekanos, ŠR dalyje - pastatytas paminklas naujagimiui. Padav. "*Senovėje tas kalniukas buvo gražus ąžuolynas. Ten amžinai rusendavusi amžinoji Perkūno ugnelė. Ugnį kurstydavę 12 bernelių ir 12 mergelių. Jie turėjo dešimt dievaičių. Krikščonybę Lietuvoje įvedant, vienas vyskupas atvyko čia senojo tikėjimo*

naikinti. Bet nuo Šatrijos kalno oru šluotas apsižergę atlėkė "čerauninkai" ir raganos ir užmušė vyskupą ir jo palydovus. Paskiau su kariuomene atvykęs kitas vyskupas dievaičius išdaužęs, užgesinęs amžinai rusenančią ugnelę. Toje vietoje pastatė bažnyčią (1581 m. šv.Jurgio koplyčia ar bažnyčia Tytuvėnuose jau buvo. - V.V.)"; (pasak. A.Ramoška, g.apie 1840, Tytuvėnuose. Užr. apie 1931; Buračas B., 1931a).

Š. 1967 m. MMT žv., AS 470/36. L. Buračas B., 1931a; Rimkus V., 1970, 3-4; Šidiškis T., 1995, 5.

723. TYTUVĖNŲ, BRIDVAIŠIO EŽERAS - į PR nuo miestelio. Padav. A. Ežero vietoje stovėjo Tytveiškos ar Tytuvio pilis, bet pily tėvas prakeikė sūnų jo vestuvių dieną, ir, kilus perkūnijai, trenkė žaibas, viskas nugarmėję (Sturys V., 1937). B. Ežere vaidenasi: kada kildavusi audra, ežere pasigirsdavo baisus triukšmas, iš dugno sklisdavo prakeikto sūnaus skundas ir aimanavimai (Sturys V., 1937). C. Pasakojama, kad ežere nuskendo Komaro duktė, kuri kiekvieną naktį, saulei nusileidus, iki jai užtekant, prie ežero verkia ir baltinius skalbia, skalauja (LTR 3665/1304). Ežero pakrantėje - Tytuvėnų (Bridvaišio) piliakalnis.

Š. LTR 3665/1304; L. Sturys V., 1937, 5.

TOLUČIAI
(ŠAUKĖNŲ SENIŪNIJA)

724. AKMUO su smailiadugniu dubeniu, gulėjęs kaip prieslenkstis B.Šiautkulytės ir P.Eningienės sodyboje, dabar perkeltas prie Šaukėnų kultūros namų, guli ant šono, įsmigęs žemėje. Tai stambiagrūdis, rausvas granitas, 103x73 cm dydžio (matoma virš žemės dalis), 18 cm storio (buvęs akmens aukštis). Dubuo - ne plokštumos viduryje, o 24 cm skr. viršuje ir 6-7 cm - dugne. Dubens gylis - apie 13 cm.

Pav. 566. Tolučių akmuo prie Šaukėnų kultūros namų. Aut. nuotr., 1994

Š. AP (P. Jagminas, 1968 03 08); V.V. L. IA, 56 (Nr.61).

TOLUČIAI
(TYTUVĖNŲ SENIŪNIJA)

725. AKMUO su smailiadugniu dubeniu I (*Ar-419*) yra V.Sinušo (Simu-

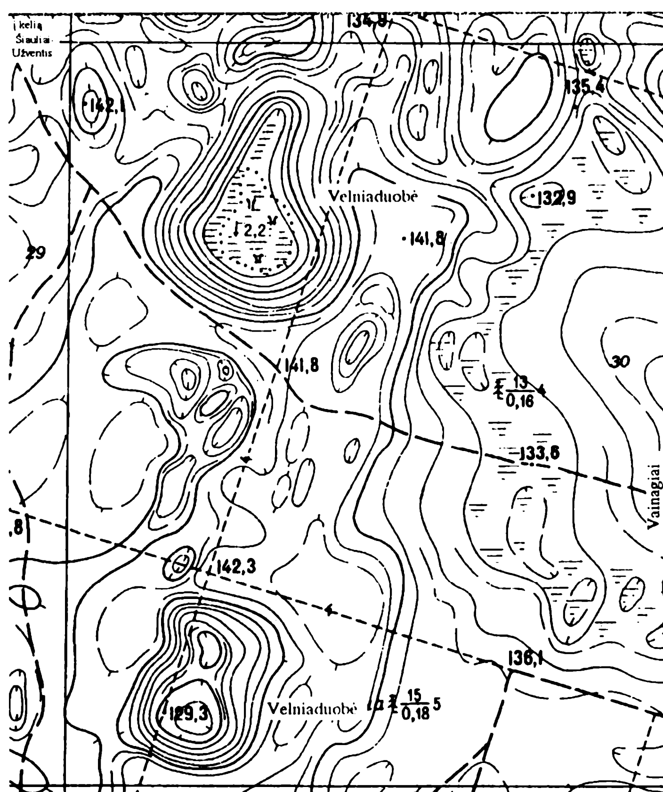
Pav. 567. Tolučių akmuo. V. Daugudžio nuotr., 1967

čio) sodyboje, kur atvilktas iš gretimo lauko. Akmuo 1938 m. buvo rastas senuose J. Tučkaus namo pamatuose. Akm. - rausvas, 90x70 cm dydžio, h= 50 cm, turi 20 cm skr. ir 15 cm gylio dubenį.

Š. 1967 M. LII žV., AS 292/45; 1967 M. MMT žV., AS 470/36; AP (P. JAGMINAS, 1968 03 10); L. IA, 56 (NR.62).

726. AKMUO su smailiadugniu dubeniu II (buvo *Ar-420*). Iki 1976 m. dar gulėjo apie 250 m į V nuo V.Sinušo (Simučio) sodybos, prie akmenų krūvos. Buvo prie A. Sinšienės sodybos klėties (slenkstis). 1932 m. klėtis buvo nugriauta, akmuo liko apverstas. 1966 m. vėl rastas į P nuo V. Sunušo sodybos (AP). Akm. - rausvai pilkas, nulygintu viršumi, 110x60 cm dydžio, dubuo 20 cm skr., 15 cm gylio, guli ant šono. Susprogdintas 1976 m.

Š. 1967 M. LII žV., AS 292/45; 1967 M. MMT žV., AS 470/37. AP (P. JAGMINAS, 1968 11 16); L. IA, 56 (NR.63).

Pav. 568. Vainagių (Pūstalaukio) Velniaduobės

VAIGUVOS SENIŪNIJA

727. GERNADUCĖS EŽERAS. Prie Pogerneducės kaimo nurodomas Gerneducės kalnas, šalia jo - ežeras. Vietovė nežinoma. PADAV. Ant kalno buvusi bažnyčia prasmego ir atsirado ežeras.

L. ПОКРОВСКИЙ Ф.В., 1899, 70.

VAINAGIAI
(ŠAUKĖNŲ SENIŪNIJA)

728. VELNIADUOBĖS - apie 1,2 km į V nuo Vainagių g-jos pastatų, Vainagių k., apie 750 m į ŠV-V nuo kelio Šiaulių-Užvenčio plentas - Galvydiškė, Pūstalaukio miško kv.Nr.29, 30, 38. Tai dvi didelės, įspūdingos, maždaug po 2 ha ploto, iki 15-18 m gylio daubos, vadinamos Velniaduobėmis. Čia vaidenasi. Už 500 m į V-PV nuo Ilgio ežero - pelkėtas duburys, išteka Ilgio upelis. Apie 1 km į R - Vainagių piliakalnis (*sg.44*).

Š. D.R.

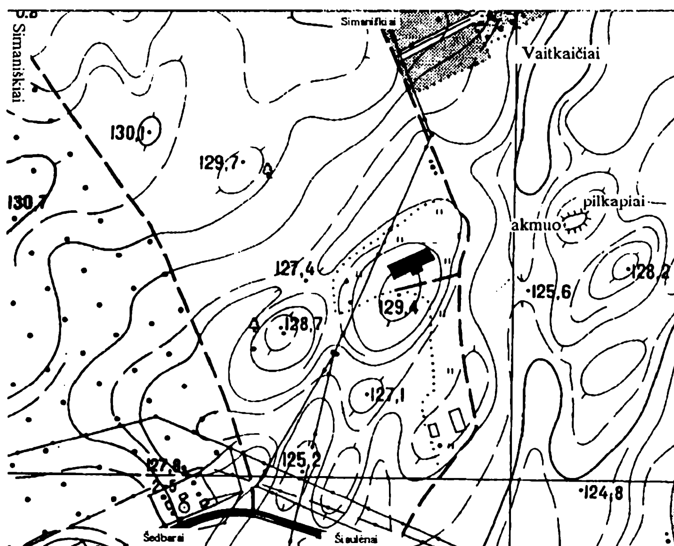
VAIŠVILIŠKĖ
(LIOLIŲ SENIŪNIJA)

729. KOPLYČKALNIS - į P nuo kaimo, 0,25 ha ploto, apie 20 m aukščio.

Š. LŽV (K. ŽĖKAS, 1935).

VAITKAIČIAI
(TYTUVĖNŲ SENIŪNIJA)

AKMUO su VAIKO PĖDA. Pilkapyno (*Ar-421*) teritorijoje, didesniajame iš dviejų išlikusių senojo geležies amžiaus pilkapių akmenų vainikų yra nedidelis pilko granito 45x30 cm

Pav. 569. Vaitkaičių akmuo su pėda

dydžio akmenėlis (matomas jo aukštis - 20-30 cm). "Pėda" akmenyje - 9 cm ilg., 4 cm pl., 1,5 cm gylio.

Š. 1967 M. LII ŽV., AS 292/48; 1967 M. MMT ŽV., AS 470/38; J.VALTERIENĖS 1994 M. INFORMACIJA.

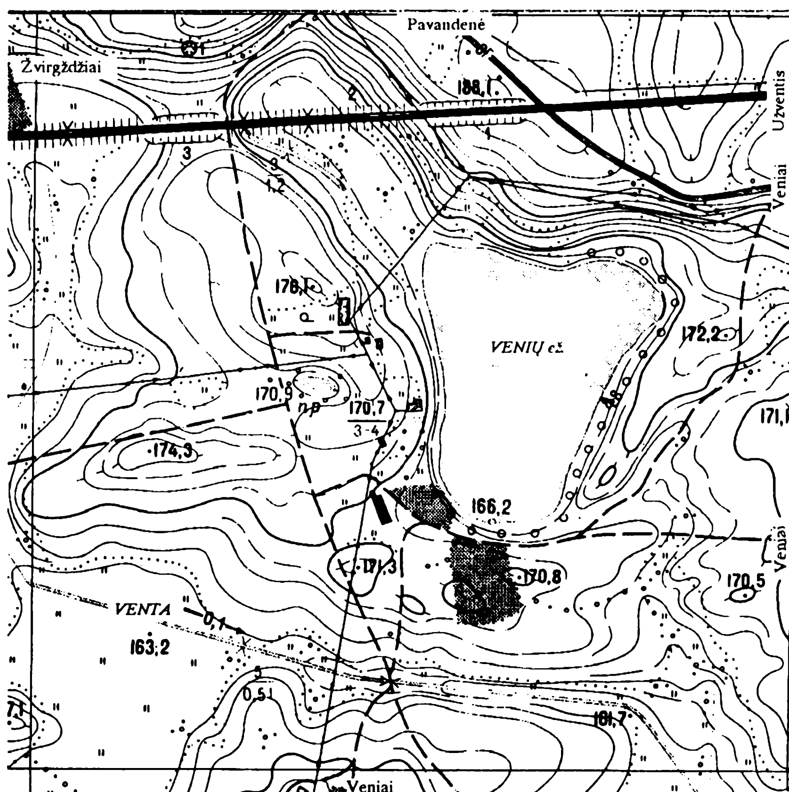
VENIAI
(UŽVENČIO SENIŪNIJA)

730. VENIŲ EŽERAS - į P nuo kelio Varniai-Kolainiai, 9 ha ploto, čia ištekėdavusi Venta (LŽV). PADAV. Napoleonas, bėgdamas per Lietuvą, čia sumetė savo armotas bei sunkias dėžes, nes nebegalėjo pavežti. Ežeras esąs užkeiktas, turi du dugnus, jame niekaip negalima pagauti žuvies (pasak B. Olevikas, g. apie 1865 m. Venių k. Užr. 1935).

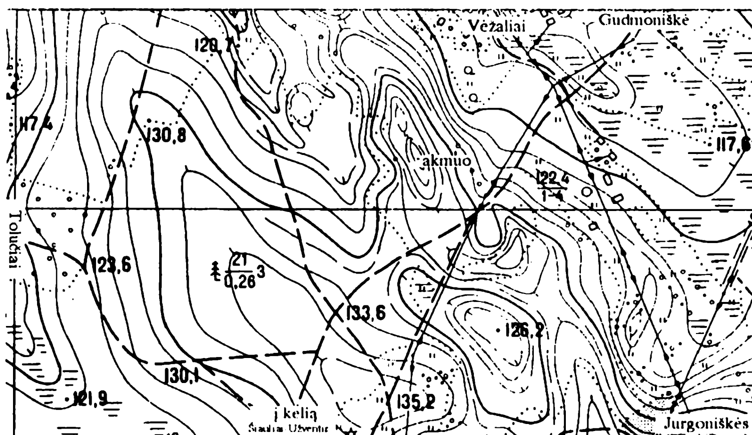
Š. LŽV (K. KAUPAS, 1935).

VĖŽALIAI
(ŠAUKĖNŲ SENIŪNIJA)

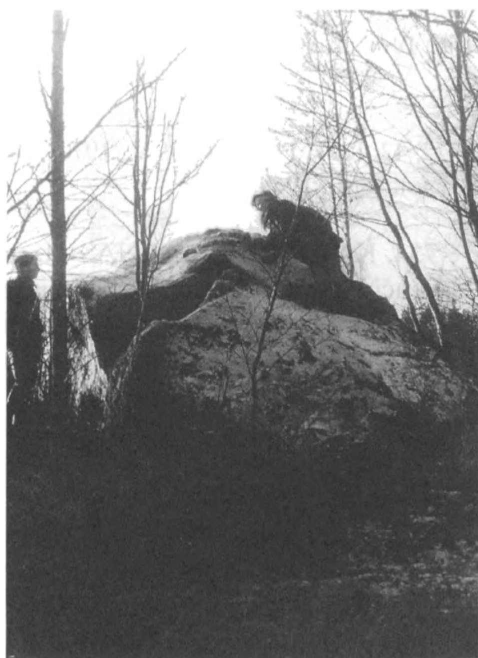
731. AKMUO - PV kaimo dalyje, ant aukščiausio kalno viršūnės, aukščiausioje vietoje, pamiškėje. Akm. - apie 5 m ilg., 4 m pl., h= 2,5 m, perskilęs. Skilimo vietoje išaugęs šermukšnis. Sakoma, kad į akmenį trenkė Perkūnas, todėl akmuo suskilęs. Pokariu, kartą per metus, vis tą pačią dieną,

Pav. 570. Venių ežeras

Pav. 571. Vėžalių Perkūno akmuo

Pav. 572. Vėžalių akmuo. V. Kalvelio nuotr., 1992

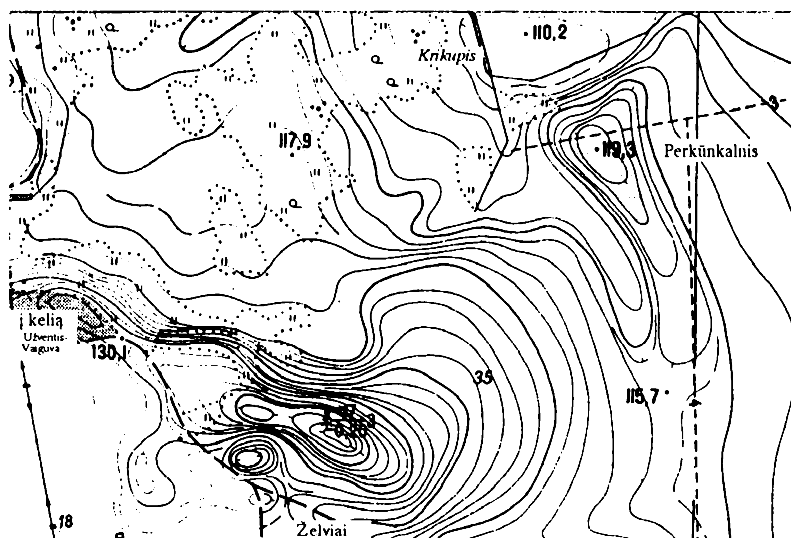
prie akmens atvykdavo kaime nepažįstamas žmogus. Čia jis kūrendavo ugnį, praleisdavo visą dieną. B.Buračas greičiausiai šį Vėžalių kalną nurodo Perkūnkalnio vardu (Buračas B., 1934).

Š. D.R.; E.B. L. Buračas B., 1934, 3.

UŽPELKIAI
(GRIMZIŲ SENIŪNIJA)

732. BIJOTĖS EŽERAS - į R nuo Kvedariškės k., R naujojo Kelmės-Šiaulių plento pusėje. Ežeras - apie 60 ha ploto, iš P - supamas pelkių. Iš ežero išteka Kurtuva. Padav. Visą mėnesį virš tų apylinkių ėjo didžiuliai debesys. Dangus aptemęs, ir tie debesys kažkaip ūžė. Vieną kartą buvę atlaidai. Visi kaimo žmonės išėję į bažnyčią, tačiau vienas žmogus pasiliko namuose. Jis pasižiūrėjo pro langą į debesis ir sako: "Bijau, kad neužkristų. Eisiu parsivesiu arkliuką". Kai tik pasakė šiuos žodžius, tai ir užkrito debesis ant bažnyčios. Toj vietoj ir atsirado Bijotė. Visi žmonės, buvę bažnyčioj, žuvo. Liko jis vienas. Bažnyčia buvus toj vietoj, kur dabar ežere sala. Ilgą laiką žmonės iš šio ežero ištraukdavo kubilų ar senoviškų baldų.

Š. D.R.

Pav. 573. Užvenčio (Želvių) Perkūnkalnis

UŽVENTIS

733. PERKŪNKALNIS, KADAGIUKALNIS (*alkakalnis Av-397*) - per 500 m į ŠV nuo kelio Užventis-Varniai, Želvių miško pakraštyje, prie Krikupio ištakų, supamas pelkių. Kalnas - 180 m ilg. (ŠV-PR), 30-50 m pl. (ŠR-PV), aukštesne ŠV dalimi (119,3 m virš j.l.), apie 6-7 m aukščio nuolaidžiais šlaitais. PADAV. Prie senos pušies ant kalnelio buvo kūrenama šventoji ugnis Perkūno garbei, žemaičiai garbino Perkūną (Rimkus V., 1970). Padavime minima *pušis* auga PR Perkūnkalnio dalyje, kaip teigia žmonės, jai apie 400 m, ji 1 m skr., h= 27 m. Prie Perkūnkalnio buvusi rasta dievaičio Perkūno statula (stovyla).

Š. AP (P. JAGMINAS, 1969 03 12); VAK 16/107; VK, 1935 (UŽVENČIO G-JA; APIE 7 HA PLOTO). L. AL, 8(NR.138); KUDABA Č., 1972, 42; LGP, 110; RIMKUS V., 1970, 3-4; SALAGIRIS M., 1969, 3.

734. KARTUVIŲ KALNAS - tarp Užvenčio ir Želvių. PADAV. A. Sukilimo metu čia buvo kariami sukilėliai (LŽV). B. Čia pavojaus metu rinkdavosi žmonės (Kudaba Č., 1972).

Š. LŽV (A. PADAGAS, 1935; ŽELVIAI); L. KUDABA Č., 1972, 42.

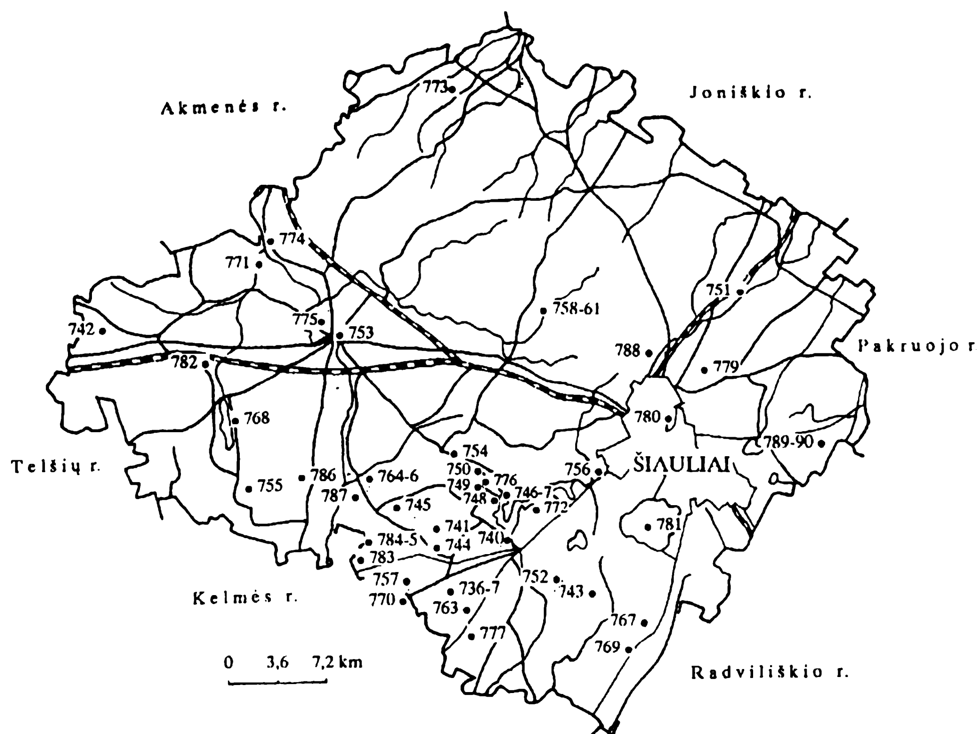
ŽALPIAI
(PAKRAŽANČIO SENIŪNIJA)

735. KOPLYČKALNIS - į PV nuo Žalpių, kelio Žalpiai-Nemakščiai V pusėje, į ŠV nuo tilto per Žalpę tame kelyje, kair. Žalpės krante. Kalnas 115 m ilg. (Š-P), 75 m pl. (R-V), 16-20 m aukščio šlaitais. Ant kalno stovėjo Žalpių dvaro koplytėlė. PADAV. A. Senovėje

Pav. 574. Žalpių Koplyčkalnis

kalnas buvo apaugęs ąžuolais, viršuje buvo kūrenama šventoji ugnis, o vėliau katalikai ant kalno pastatę koplyčią, kuri nugrimzdo į žemę (Rimkus V., 1970). B. Baudžiavos laikais dvarininkas ant kalno (ant storio gluosnio. - AP) kardavo valstiečius, todėl čia vaidenasi įvairūs vaiduokliai (AP; Rimkus V., 1970).

Š. AP (P. Jagminas, 1966 04 04); LŽV (V. Siparis, 1935); L. Rimkus V., 1970, 3-4; Šidiškis T., 1995, 4.

Akmenės r.
Joniškio r.
Pakruojo r.
Telšių r.
Kelmės r.
Radviliškio r.
ŠIAULIAI
773
774
771
742
775
753
782
758-61
751
788
779
780
768
789-90
754
755
786
764-6
750
776
756
749
748
746-7
772
787
745
781
741
784-5
744
740
783
757
736-7
752
743
770
763
777
767
769
0 3,6 7,2 km

ŠIAULIŲ RAJONAS

AUKŠTELKĖ
(ŠIAULIŲ SENIŪNIJA)

1871 m. J. Bušinskis pirmasis Aukštelkę susiejo su senovine šventviete. Jis manė, jog Aukštelkė pavadinimas sudarytas iš dviejų žodžių - "aukštas" ir "elk". Pastarasis pažymi šventą vietą (Buszynski I., 1871).

PADAV. Aukštelkė - "viena pagoniškosios tikybos vietų" (Džekas Reporteris, 1933a). Kai žinyčia buvusi panaikinta, jos vietoj pastatyta koplyčia, kurios pamatus XIX a. dar žmonės žinojo netoli dvaro (Puronas V., 1984). Bažnyčios Dievo Motinos statula ("Motinėlės Marijos statulėlė") buvo laikoma stebuklinga. Jos garbinti į Aukštelkės bažnyčią per Šilinės atlaidus (09 08) suplaukdavo daugybė maldininkų. Dabar statula perduota Šiaulių m. Rėkyvos bažnytėlei. PADAV. Kada Dievo Motinos statulą norėjo pervežti į Šiaulius, įdėjo ją į vežimą, arkliai niekaip nepajudėjo iš vietos. Taip stebukingoji statula likusi Aukštelkėje (V.V.).

Š. V.V. L. BUSZYNSKI I., 1871, 12 DŽEKAS REPORTERIS, 1933A; PURONAS V., 1984, 3.

BAGDONIŠKĖ
(BUBIŲ SENIŪNIJA)

AKMUO - kaimo laukuose, Šiaušės upelio šlaite. Akm. - 4,5x3,5x1,8 m dydžio, beveik taisyklingos stačiakampio formos, lygiu kaip stalas viršum. Dalis akmens buvo nuskelta perkūnijos ir sudėta į pamatus. Apie 800 m nuo akmens, ties Pikeliškės ir Slišų vienkiemių riba, rasti 2 surūdiję durklai (ietigaliai ?).

L. RIMKUS V., 1965, 35.

BAZILIONIAI
(BUBIŲ SENIŪNIJA)

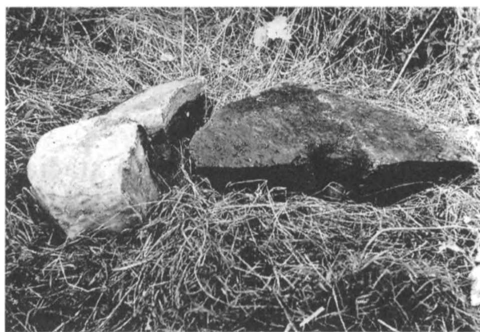
1749 m. miestelyje įsikūrė bazilijonai vienuoliai.

BUBIŲ SENIŪNIJA

736-737. AKMENYS su smailiadugniais dubenimis nurodomi Bubių seniūnijos Sodaičių kaime. Kaimas sunykęs, buvo 1 km į PR nuo Kurtu-

Pav. 575. Sodaičių akmuo I. V. Daugudžio nuotr., 1972

Pav. 576. Sodaičių akmuo II. V. Daugudžio nuotr., 1972

vėnų. Sodaičių R dalyje 1971 m. ariant lauką, apie 50 m į V nuo Čiaušos upelio slėnio krašto, apie 150 m į P nuo Račkausko sodybos, rasti du vienas šalia kito akmenys maždaug 1 m gylio duobėje, kurioje buvęs iki 50 cm storio degėsių sluoksnis. Šalia abiejų akmenų su dubenimis buvo ir paprastų, mažesnių akmenų. Vienas iš akmenų buvo paliktas Sodaičių laukuose, apie 200 m į Š nuo A.Kančiausko sodybos (dabar, atrodo, perkeltas į Šiaulius, prie "Aušros" muziejaus). Akm. - kiek plokščias, netaisyklingos formos, 1 m ilg., 80 cm pl., h= 30 cm. Smailiadugnis dubuo - 20 cm (17 cm - IA) skr., 15 cm gylio.

Keliamas iš duobės antrasis akmuo skilo, buvo nuvilktas prie kitų iš lauko suvežtų akmenų krūvos Čiaušos slėnyje. Akm. buvo kiek plokščias, netaisyklingos formos, 80x85 cm dydžio, h= 30 cm. Smailiadugnis dubuo - 19 cm skr., 18 cm gylio.

Š. 1972 m. LII, MMT žv., AS 332/45-46; Pranešimai 1968-1976, 38. L. IA, 80(Nr.252-253).

738. PERKŪNLŪPIO UPELIS - Raudos intakas.

L. Vardynas, 121 (Kurtuvėnai).

739. ŠONIENOS(?) UPELIO atkarpa ŠVENTJONIUKAS. Vainagių miške, tarp Naisių ir Jautmalkės prie kelio. Čia tebestovi senas koplytstulpis, tik be šv.Jono statulėlės. Upelis teka iš V į R, iš Liekno pelkės (lieka neaišku, ar kalbama apie tą patį Šventjonį - LŽV). Padav. A. Antrojo pasaulinio karo metu priartėjus čia frontui, vykstant mūšiams, "*visas Šventjoniukas buvo raudonas*". (Užr. E. Kemėraitė). B. Kada 1930 m. nuvirto prie upelio stovėjęs šv. Jono kryžius, vyrams ganant arklius pasivaideno trys vaiduokliai: galva - žmogaus, priekinės kojos karvės, paskutinės - arklio, uodega - ožkos. Vaiduokliai ėmė "baidyti". Jų klausia, ko baido. Tie atsakė, pastatykite naują kryžių, tai niekas nesibaidys (LŽV, E. Božytė).

Š. LŽV (J. Grickevičiūtė, 1935; Judaičiai; Šventjonis-ravas 250 m atstu nuo vnk.); LŽV (E. Božytė, 1935; Kupriai); E.Kemėraitės informacija 1993 m. L. Vardynas, 169(Kuprių vnk.).

BUBIAI
(BUBIŲ SENIŪNIJA)

Padav. Kaimo pavadinimas kildinamas iš to, kad miškuose daugybė kurtinių *baubsėdavo* (Kviklys B., 1991, 4/477).

740. PILIAKALNIS (*Ar-1006*). Padav. A. Senovėje ant kalno buvo bažnyčia, kuri prasmego (D.R.). B. Ant kalno buvo kūrenama šventoji ugnis, kurios žmonės eidavo parsinešti (VAK). L.Kšivickis XX a. pradžioje rašė, jog iš miško sargo jis girdėjo

Pav. 577. Bubių piliakalnis. Aut. nuotr., 1993

pasakojimą apie tai, jog tie žmonės, kurie norėdavę eiti į Bazilionių bažnyčią, turėdavę atnešti keturis gorčius smėlio, penkis - tie, kurie jodavo raiti. O jeigu kam nors reikėdavę šventosios ugnies, kuri kūrendavusis ant piliakalnio, jis irgi turėdavo aukoti, pvz., duonos šventikams (kokie šių dienų zakristijonai). Žmonės turėdavo kas savaitė ateiti pasiimti šventosios ant Bubių piliakalnio degusios amžinosios ugnies (Кржививцкий Л., 1909). Kitoje vietoje L.Kšivickis, aprašydamas, kaip jis piliakalnį kasinėjo, pasakoja, kad kartu su juo ten kasęs žmogus kalbėjo, jog ant kalno gyvenę trys žyniai - vienas vyresnysis, kiti du - padėjėjai. Žmonės čia ant kalno ateidavo tarytum išpažinties, laikydavo rankas ties ugnimi kokią dešimt minučių (kol galėjo iškęsti) ir nueidavo nusikratę nuodėmių (Кржививцкий Л., 1909). C. Kas ant piliakalnio nakvodavęs, per naktį buvo piktųjų dvasių kamuojamas (Кржививцкий Л., 1909). Ant kalno nestovi kryžius - piktos dvasios jį per naktį nuo kalno nuvelka (1935 m., VAK).

Š. D.R.; VAK 47/45. L. Кржививцкий Л., 1909, 88; Kviklys B., 1991, 4/477.

BULĖNAI
(BUBIŲ SENIŪNIJA)

741. BULĖNŲ EŽERAS. Padav. A. Kartą užėjo juodas debsis, žmonės nežinoję, ką bedaryti. Jie atvedė seną, apie 100 metų turintį žmogų, ir tas ėmė šaukti debesį jaučio vardais: "Šėmi, Margi, Buli...". Kai tik ištarė "Buli", ežeras nukrito. (LTR 293/408; "atspėjo, kad kriokimas esąs bulio". - LŽV). B. Ežerą priverkė milžinas, grįžęs iš savo motinos laidotuvių (Balys J., 1949) (yra daugiau padavimo variantų apie liūdėjusį milžiną ir ant Girnikų kalno verkusį (žr. Nr.744a)). Iš ežero išteka Bulio upelis. Bulėnų ežeras, pelkės - į ŠR nuo Girnikų kalno (Nr.744a).

Š. LTR 293/408; LŽV (J. Petniūnaitė, 1935); L. Balys J., 1949, 87(Nr.89).

MERGAPELKĖ - į P nuo kaimo. Tai 9 ha ploto durpynas. Padav. Čia pasikorusi merga.

Š. LŽV (J. Petniūnaitė, 1935).

ČIBIRIKAI
(RAUDĖNŲ SENIŪNIJA)

742. AKMUO gulėjo pelkėtame miške. Tai didelis, plokščiu viršumi akmuo. Perkeltas į Raudėnus, kaip dekoratyvinis elementas, jis buvo pastatytas Raudėnų tvenkinyje. Padav. Po akmeniu buvo paslėpti pinigai (lobis), žmonės dažnai jo ieškodavo.

Š. V.V.

GILVYDŽIAI
(ŠIAULIŲ SENIŪNIJA)

743. PIEVA ALKA. Į P žemėjanti 10 ha ploto pieva, nurodoma Klimo ir Milašių sklypuose.

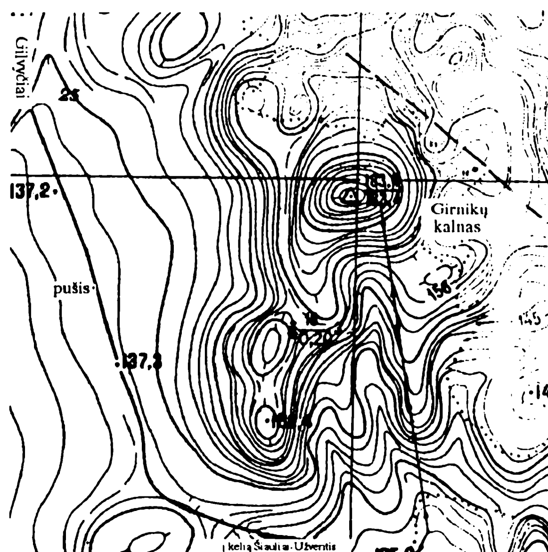
Š. LŽV (P. GEGECKAS, 1935).

GIRNIKAI
(BUBIŲ SENIŪNIJA)

744a. GIRNIKŲ KALNAS - į ŠR nuo kaimo, miške, į R nuo kelio Girnikai-Šalpirščiai. Girnikų kalnu vadinamas aukštas, kone 10 ha ploto kalvynas (aukščiausia viršūnė - 183 m virš j. l.). Ant kalno 1905 m. buvo pastatytas kryžius lietuviškos spaudos atgavimo metinėms atminti. Teigiama, kad nuo kalno matyti 14 bažnyčių bokštai. PADAV. A. Per smėlynus ėjo milžinas laidoti savo mirusios motinos, prisisėmė klumpes smėlio, čia išsikratė, ir taip atsirado Girnikų kalnas (LTR 293/407). Kiti pasakojo, kad tėvas milžinas turėjo mylimą sūnų, kuris išėjo pasivaikščioti ir negrįžo. Tada nuliūdęs tėvas sūnaus ieškojęs, pavargęs, iškratęs smėlio prisemtas klumpes, kur dabar yra Girnikų kalnas, ir ant kalno atsisėdęs verkė, priverkė Raizgių ežerą (galbūt painiojama su Bulėnų ežeru. - V.V.; LŽV; Balys J., 1949). Rašoma ir

Pav. 578. Girnikų kalnas. B. Buračo nuotr., apie 1935

Pav. 579. Girnikų kalnas, pušis

apie tai, jog milžinas Anculis čia tiek daug primušęs priešų, kad iš jų lavonų susidaręs kalnelis. Tada nuėjęs į pajūrį, prisisėmęs savo batus smilčių, atnešęs ir užbėręs ant užmuštųjų. J.Tumas-Vaižgantas rašė apie tai, kad Kuršėnuose gyveno milžinas Kuršis, o jo motina Kurtuovė - Kurtuvėnuose. Dar prieš motinos mirtį Kuršis kartą nutarė ją aplankyti, kad gautų jos palaiminimą. Beeinant pas ją, Kuršio klumpės grimzdo į smėlį, jis kaskart turėjo jas kratyti - taip atsirado kalneliai tarp Kuršėnų ir Kurtuvėnų. Kuršis kelyje užgaišo, ir motina mirė tardama: "Turbūt jis Kuršėnų vieškelyje nuklimpo". Tuo metu Kuršis, atsisėdęs ant paskutiniojo Girnikų kalnelio, pravirko ir pakalnėje priverkė visą ežerą ašarų. Apsiraminusiam Kuršiui iš tolo ėmė mirkčioti milžinė Šatrija, Kuršis davė jai pašniaukšti tabako, ana ėmė čiaudėti ir pričiaudėjo slėnį tarp Šatrijos iki Girnikų kalno. Drėgnas slėnis kaipmat užaugo giriomis, ir tada jau Šatrija atsviedė Kuršiui kirvį, tas kirtęs, bet vienoje vietoje įklimpo ir prasmego (Tumas-Vaižgantas J., 1978). B. Kalne yra "apnešta" bažnyčia, prie kryžiaus buvo skylė. Metant į tą skylę akmenis, jie labai ilgai krisdavo (pasak. J.Geležinis, Jono, g.1913 m. Šalpirščių k. Užr. D.R. 1992). Ant kalno "*bažnyčia buvusi, ir kaip tai anais laikais smėliu užnešė. Tai, mano, būktai tėvas nuėjęs ant to Girnikų kalno, atsisėdęs (buva 12 valanda, sekmadienis, kad Kurtuvėnų bažnyčioj pamaldas eja) ir jis užmiga. Jam ne sapnas, bet pilnai pasirodė, kad iš to kalna išėja daug viščiukų baltų. Dabar tie viščiukai kažkaip tai sapne pranyko, būktai tas kalnas pasidarė. Tie viščiukai suėję, ir iš tų viščiukų pasidarė žmonės. Bažnyčia gražiausia, altorius, kunigs mišias laika. Žiūr, daugybė žmonių, kaip per tas sumas vargonai groj, žmonių pilna. Pasibaigė tos pamaldos, ir jis atsibuda bažnyčioj besėdįs*". (pasak. V.Mockevičius, g.1912 m. Rimšiškės k. Užr. D.R. 1992). Ant kalno minimas *akmuo*, ant kurio kūrendavo ugnį (kas ? - V.V.) (pasak. A.Jablonskienė, g.1911 m. Traulcinių k. Užr.D.R. 1992). Kartą bevaikščiodamas žmogus rado kalne urvą, atsistojo šalia, girdi - kažkas griežia, žmogus išsigando ir nubėgo neatsisukdamas (LTR 293/407). Kalnas "*laikomas šventu, kaip ir Jurgaičių, žmonių labai gerbiamas yra*" (1935 m.; VAK). Ant kalno buvo rengiamos gegužinės, vakaronės, vykdavo Joninių šventės.

Š. D.R.; LTR 293/407; LŽV (L. Baltutis, 1935); VAK 47/77, 85-87. L. AL, 8(Nr.132); Balys J., 1949, 87 (Nr.88); Buračas B., 1939a, 3; Kudaba Č., 1972, 37; Kviklys B., 1991, 4/476; LAM, 134; J.Tumas-Vaižgantas, 1978, 273-274.

744b. PUŠIS - į ŠV nuo Girnikų kalno, miške, prie kelio Girnikai-Šalpirščiai. Pušis - apie 20-25 m aukščio, apie 50 cm skr., drevėta. Prie kamieno prikaltos 3 apirusios koplytėlės, matyti, kad buvusi ir ketvirta. Apačioje, prie pušies padėtas nedidelis plokščias *akmuo* (aukoms ?). Padav. Sutemus čia vaidenosi: atbėgo juodas katinas ir atsitūpė viduryje kelio (D.R.).

Š. D.R.; V.V.

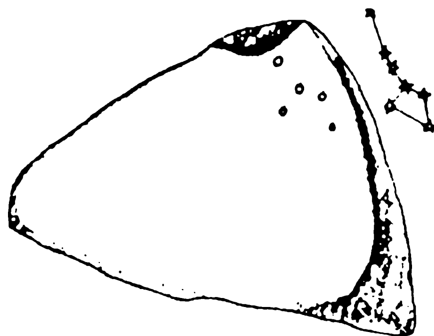
Pav. 580. Girnikų pušis. Aut. nuotr., 1995

744c. KŪDRA. Padav. Seniau kaime buvo kūdra, bažnyčia, o netoliese - karčema. Sekmadienį žmonės ėjo aplink bažnyčią, girtuokliams irgi atėjo į galvą taip pat eiti aplink karčemą. Jiems suėjus, nugarmėjo visa karčema, ir atsirado kūdra.

Š. LTR 3443/647.

GOŠTELIŠKIAI
(BUBIŲ SENIŪNIJA)

745. AKMUO su dubenėliais (buvo *Av-1936,Av-1974*) gulėjo apie 400 m į P nuo kairiojo Čiaušos up. kranto, 100 m į Š nuo J.Urbono sodybos, upės pelkėtos pakrantės pievose, kur būta vagos. Akmuo po 1973 m. nerastas. Jis

Pav. 581. Gošteliškių akmuo (pagal: Černiauskas M., 1974, 60)

buvo 3,6 m ilgio, 2,3 m pločio, 35-75 cm aukščio, netaisyklingo trikampio formos, kiek žemėjantis į vieną pusę. Akmens P pusėje, viršutinėje dalyje buvo 5 lėkštelių formos duobutės. Dvi - 8 cm skr. ir 3 cm gylio, trečioji - 8 cm skr. 2 cm gylio, ketvirtoji - 8 cm skr. ir 3,5 cm gylio, penktoji - 7 cm skr. ir 1,5 cm gylio. Dubenėlių išsidėstymas "žiūrint iš priešingos pusės" ypač artimas Didžiųjų Grįžulo ratų žvaigždyno struktūrai (Černiauskas M., 1973).

J.Šliavas, ieškojęs akmens 1977 m., pažymėjo, kad Gošteliškių kaime Čiaušos upelis neteka, kaime J.Urbonas negyveno. Situacija, nurodyta M.Černiausko (Černiauskas M., 1974a), atitiktų Bunokiškės kaimo (4 km į PV nuo Gošteliškių) vietovę prie Čiaušos upelio, į Š kaip tik nuo J.Urbono sodybvietės (sodyba 1977 m. jau buvo nugriauta). Deja, ir toje vietovėje apie akmenį niekas nebuvo girdėjęs (Šliavas J., 1977).

Š. Šliavas J., 1977, 68; Černiauskas M., 1973, 5. L. Černiauskas M., 1974a, 60.

JAKŠTAIČIUKAI
(KUŽIŲ SENIŪNIJA)

Į Š nuo Jakštaičiukų yra *Pikuolių* vietovė - buvęs Pikuolių kaimas.

Š. LŽV (P. Jankutė, 1935; Pikuoliai).

746. AKMUO su VELNIO PĖDA, VELNIO VARSTOTAS buvo netoli Jonelaičių ir Sauginių kaimų ribos, Duobulio upelio dešiniajame krante, apie 10 m į P nuo Duobulio vagos, 200 m nuo Duobulio santakos su Dubysa. Akmuo buvo 2x1,8 m dydžio, h= 80 cm, jame buvo 4 colių gylio dešinė Velnio pėda, pirštais prieš Dobulio tėkmę (į ŠV), be to, akmenyje buvo 10-15 nedidelių duobučių. Akmenį apie 1946 m. suskaldė V.Jokubaitis.

1937 m. B. Buračas, apsilankęs šiose vietose, rašė: "*Vienas gyventojas parodė 400 cnt sunkumo akmenį, kuris, pasak vietos gyventojų, vadinamas Velnio varstotu. Pasirodo, kad jame yra apie 15 žmogaus kulnies formų įdubimų [...] pasakojama, kad milžinų gadynėje ten rinkdavęsi velniai, kiekvienas nelabasis, kurs eidavęs į svietą gundyti tikinčiuosius, palikdavęs tame akmenyje savo kulnies įdubimą*" (Buračas B., 1937f).

Š. 1972 m. LII, MMT žv., AS 332/19; LŽV (J. Čepulevičiūtė, 1935); Pranešimai 1968-1976, 33; VAK 47/114,120. L. Buračas B., 1937f; Dakanis B., 1984, 106 (kitu adresu -Jonelaičių akmuo).

747. AKMUO su dubenėliais buvo netoli Jakštaičiukų k. gyventojo S.Linkaus sodybos, liepyne. Viršutinė akmens dalis buvo plokščia, įskelta. Akmens plokštumoje buvo keliolika

Pav. 582. Jakštaičiukų akmens viršus. V. Urbanavičiaus nuotr., 1972

didesnių ir mažesnių dubenėlių. 1972 m. V.Urbanavičius akmens aplinką tyrinėjo. Kultūrinio sluoksnio pėdsakų nerasta.

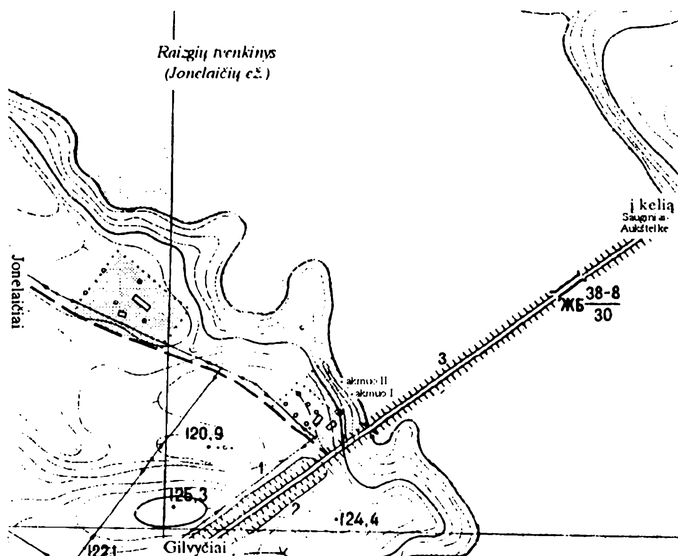
Š. 1972 m. V.Urbanavičius tyr., AS 352/12.

JONELAIČIAI
(KUŽIŲ SENIŪNIJA)

748a. AKMUO VELNIO KURPĖ (*mitologinis akmuo Av-1256*) - R Raizgių tvenkinio krante (buvusioje Jone-

Pav. 583. Jonelaičių akmuo Velnio kurpė. V. Urbanavičiaus nuotr., 1972

Pav. 584. Jonelaičių ežeras, akmenys Velnio kurpė (I), Velnio kurpės brolis (II)

laičių ež. pakrantėje), apie 50 m į ŠR nuo I.Jokubaičio sodybos. Akm. - 3 m ilg. (Š-P), 2 m pl. (R-V), h= 90 cm (PV), 60 cm (ŠR). Akmuo savo forma primena žemaitišką medinę klumpę. Iš šios vietos iškeltas (?). 1973 m. V.Urbanavičius tyrinėjo aplinką prie Velnio kurpės akmenio. Kultūrinio sluoksnio nerasta. Netoliese buvo apardytas Jonelaičių kapinynas, kur rasti 2 II-III a., taip pat vienas XV-XVI a. kapas.

Š. 1973 m. V.Urbanavičius tyr., AS 413/6.

748b. AKMUO VELNIO KURPĖS BROLIS gulėjo per 30 m nuo Velnio kurpės akmens. Akm. buvo skilęs, susmegęs į šlapią pievą. Suskaldytas. 1973 m. V.Urbanavičius akmens aplinką tyrinėjo, bet kultūrinio sluoksnio pėdsakų neaptiko.

Š. 1973 m. V.Urbanavičius tyr., AS 413/6.

749. AKMUO su ŠV.PAULIAUS, POVILO PĖDA gulėjo apie 50 m į Š nuo E.Jokubaitienės sodybos (iki Antrojo pasaulinio karo), prie pelkės. Akmenį iš ŠR supo pelkė, iš kitų pusių - dirvos. Akm. - 3 m ilg., 1,5 m pl., h= apie 1 m. Akmuo buvo laikomas stebuklingu (Tarasenka P., 1933c).

Š. VAK 47/130,122(painiojama su Jakštaičiukų akmeniu). L. Kviklys B., 1991, 4/476; LAM, 142 (Janulaičiai); PA, 78(Nr.188, prie piliakalnio randamas

AKMUO SU ŠV.POVILO PĖDA); TARASENKA P., 1933C, 377.

750. JONELAIČIŲ EŽERAS buvo 20 ha ploto, dabar-Raizgių tvenkinio dalis. PADAV. Ežeras atėjo dangumi, debesiu. Atspėjus jo vardą, nukrito ant Jonelaičių kaimo ir vietoje kaimo atsirado ežeras, liko iš ežero kyšoti tik bažnytėlės mūrai. Bet per ilgą laiką ir jie nuvirto, liko sala. Jos nebuvo matyti, bet jos vietą nurodydavo ten augantys lelijų lapai (pasak. P. Petrauskas, g. apie 1885 m. Jonelaičių k. Užr. 1935; LŽV).

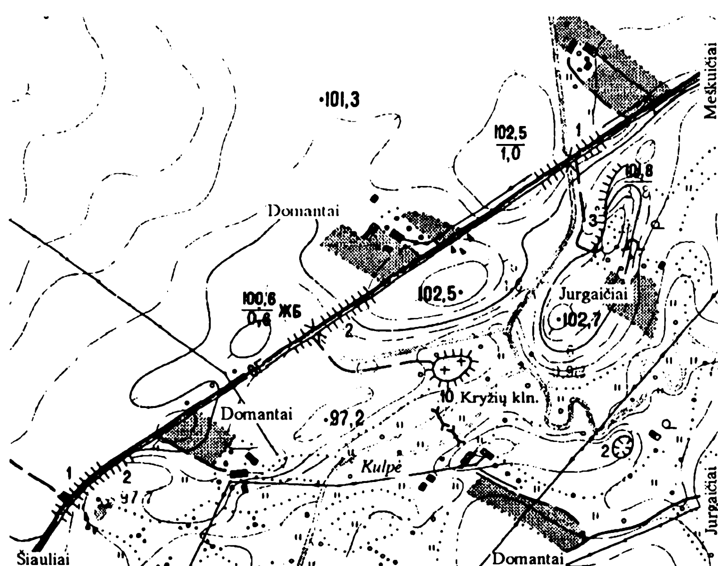
Š. LTR 293/413; LŽV (V. TRINKA, 1935).

PELKĖ VELNIO SKREITAS, SKRITĖ buvo apie 350 m į R nuo I.Jokubaičio sodybos, tarp pelkių, šalia iš gretimo ežerėlio ištekančio mažo upeliuko. Dauba-ovalo formos, 50 m ilg. (R-V), 30 m pl. (P-Š), užpelkėjusi. P ir Š jos šonuose buvo 8-8,5 m pl. ir 1,5 m aukščio pylimai. Į daubą vedančiais negiliais grioviais kadaise patekdavo ir ištekėdavo vanduo. 1973 m. V.Urbanavičius Velnio skreitą tyrinėjo ir jokių kultūrinio sluoksnio pėdsakų ar daiktų čia nerado. Greičiausiai tai buvo vienas iš dvaro tvenkinių, kurio paskirtį žmonės pamiršo ir dėl keistos pelkaitės-daubos formos pavadino Velnio skreitu.

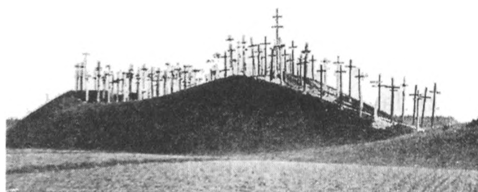
Š. 1972 M. LII, MMT ŽV., AS 332/17-18; 1973 M. V.URBANAVIČIUS TYR., AS 413/7-8; LŽV (V. TRINKA, 1935); PRANEŠIMAI 1968-1976, 34; VAK 47/152,347.

JURGAIČIAI
(MEŠKUIČIŲ SENIŪNIJA)

751. KRYŽIŲ KALNAS (*piliakalnis Ar-1015*). PADAV. A. "*Ant to kalno kūrenta šventoji ugnis, kurią saugodavusios*

Pav. 585. Jurgaičių Kryžių kalnas

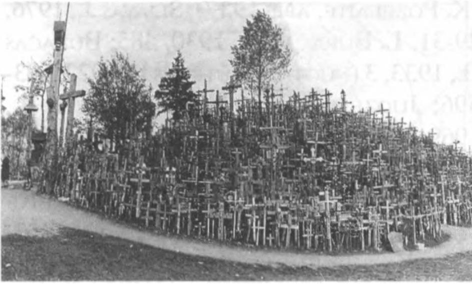

Pav. 586. Kryžių kalnas XX a. pr. L. Kšiviekio nuotr.

Pav. 587. Kryžių kalnas šv. Jono (?) atlaidų metu. B. Buračo nuotr., apie 1935

vaidilutės. Čia buvęs ir vaidila" (Kryžių kalno padavimai, 1993. *Žmonės pasakoja, kad seniau degino aukas*" (pasak. P. Juozapaitis, g. apie 1885 m. Jurgaičių k. Užr. apie 1937 - LŽV). Čia buvusi žinyčia, kurioje lietuviai, kol nebuvo apsikrikštiję katalikais, degindavo aukas. Žinyčia buvusi apnešta žemėmis 1712 m., šv. Jono dieną (LLTI PK). B. Ant kalno buvo pilis, joje - bažnyčia. Vieną Velykų rytą dėl gyventojų nuodėmių pilis, bažnyčia, kiti trobesiai kartu su gyventojais, skambant bažnyčios varpams, nugrimzdo žemėn (bažnyčia esanti "užnešta" žemėmis, - Šliavas J., 1976). "Ant kalno buvusi pastatyta bažnyčia, bet tai nepatikę seniesiems pagonių dievams: užkilusi audra, Perkūnas trenkęs, kirtęs žaibais ir sugriovęs bažnyčią. Net kalnas toje vietoje įdubęs" (Kryžių kalno padavimai, 1993). Ant Kryžių kalno senovėje buvusi skylė. Kartą čia atėjusi pasimelsti moteris su dviem vaikais. Ėmė vienas vaikas ir įkrito į tą skylę. Motina tuoj bėgo ieškoti žmonių, šaukėsi pagalbos. Atlėkę vyrai į skylę įleidę ilgą virvę, vaikelis į ją įsikabinęs, šie jį ištraukę. Žiūri - vaikeliui ant kaklo užkabintas auksinis kryžius. Jis pasakęs, kad kalno gelmėje esanti bažnyčia, gieda kunigas, skamba vargonai, daug žmonių, ten labai gražu (Kryžių kalno padavimai, 1993; Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai, 156(Nr.254)). Kartą žmogus, įėjęs pro duris į kalno vidų, išvydo ten kunigą, laikantį mišias, ant altorių degančias žvakes, skambančius varpelius, daugybę besimeldžiančių žmonių (Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai, 157(Nr.256)). C. Vienas kunigas kasė kalną ir rado taurę, monstranciją, bet ant šių šventybių tupėjo šuo ir žemėmis bėrė kunigui į akis (Крживицкий Л., 1909). Sakoma, kad kunigas buvo surinkęs vyrus, ir jie kasė kalno įdubime, prisikasė bažnyčios stogą, vienas vyras įlindo į bažnyčią, išnešė kelis liktorius. Po kurio laiko kunigas susapnavo, jog jis privalo tuos liktorius atgal į kalną grąžinti. Kasėjui vyrui paralyžius atėmė rankas. Jam nieko kito nebeliko, kaip tik atkasti, padėti atgal liktorius, viską užlyginti ir pašlakstyti šventu vandeniu. Paralyžiuotasis davė apžadus, keliais ėjo aplink kalną, kol rankos pasveiko (Juozėnas D., 1988). D. Naktį tarp kryžių vaikštinėja vėlės (Šliavas J., 1976). 1930 m. B.Buračas paskelbė tokius pasakojimus apie Kryžių kalną: "*Kalno niekas neliečia. Vienas drąsuolis bandęs kasti - turtų ieškoti, bet tuoj buvęs sutrauktas į krūvą, kai pasižadėjo ant kalno kryžių pastatyti, vėl liko paleistas. Senovėj žmonės čia pradėdavo rinktis šv.Jono išvakarėse. Sunešdavo daug au-*

Pav. 588. Kryžių kalnas. A. Vaitkevičiaus nuotr., 1992

kų, ugnį kūrendavo, giedodavo. Gyvenąs prie kalno šimtametis senelis pasakoja, kaip yra girdėjęs iš savo tėvo, o šis iš senelio. "Prieš daug šimtų metų, kada dar nebuvo Šiaulių nei Meškuičių, šio kalno taip pat nebuvę. Toje vietoje, kur dabar kalnas, buvo smarkus mūšis. Kovoje žuvo daug kareivių. Žuvusius garbingai palaidoję, toj vietoje gyvieji rieškutėmis ir saujomis supylę šį kalną. Kalnas dar ir dabar didelis, o senovėj dar didesnis. Kalną pylę 3 dienas ir 3 naktis. Kada kalnas buvo baigtas pilti, tuomet kareiviai ant kalno darę aukas dievams, ir nuo to laiko ant kalno gyvenęs vaidila ir pasišventusios mergelės. Buvusi kūrenama šventoji ugnis. Vėliau, įvedus Lietuvoje priverstiną krikštą, aukuras buvęs nugriautas, vaidila ir šventosios mergelės buvę išvaikytos". Kitas padavimas dėl kryžių statymo sako taip: žmogus turėjęs mylimą vienturtę dukterį, kuri susirgo sunkia liga. Kas tik kokį vaistą žinojęs, nešė, bet niekas negelbėjo, sveikata ėjo vis menkyn ir diena po dienos artinosi mirtis. Vieną naktį pats tėvas budėjo prie sergančiosios lovos, ir pačiame vidurnaktyje apėmė jį toks saldus miegas, kad neišlaikydamas padėjo nuvargusią galvą ant dukrelės priegalvės ir užsnūdo. Sapnavo, kad nepaprasta moteris šviesiais rūbais jam pasirodė ir sako: "Žmogau, tu nori, kad dukrelė pasveiktų, tai tu turi padaryti medinį kryžių ir pats jį nunešti į Pilies kalną ties Meškuičiais ir ten pastatyti". Tai pasakius, pranešėja dingusi. Tėvas pabudęs nesupratęs, ar jis užmigęs sapnavęs, ar jam tokia mintis kilo. Nutarė padaryti gražų kryžių ir kuo greičiausiai nurodytoje vietoje pastatyti. Kaip tik kryžius padarytas, padaręs apžadus dukters sveikatai išprašyti ir išėjo tėvas kryžių nešinas. Kryžius buvęs sunkus, sveikata silpna, bet stengėsi iš paskutiniųjų jėgų. 13 valandų ėjęs, pasiekė kalną, pabučiavęs kryžių ir pastatęs patį pirmąjį kryžių ant kalno. Grįždamas dar pusiaukelėje sutikęs ateinant pasveikusią dukterį su motina. Tėvas net apsvaigo. Paaiškėjo, kad kaip tik jis išėjo, dukters sveikata ėmė gerėti, o jam pasiekus kalną, duktė ir iš lovos atsikėlė [...] Kryžių ant kalno yra visokių. Daug jų nešte atneštų nemažų ir iš nevisai arti - iš už kokių 30 kilometrų" (Buračas B., 1930). Apžadų, pagijimų, analogiškų stebuklų apie Kryžių kalną žinoma dešimtys, apie tai kalbama lig šiol, tų stebuklų įvyksta ir šiandien - bent taip kalbama.

Kalnas gerbiamas kaip šventa vieta, statomi kryžiai (1899 m., Покровский Ф.В. , 1899) Pažadėtąją auką - kryžių - visada stato tik tada, kai troškimai išsipildo. Ant kalno 1900 m. suskaičiuota 130 kryžių, 1902 m. - 155 (Кржнвицкий Л., 1909), 1933 m. - apie 400 (Buračas B., 1933). Po 1863 m. sukilimo, kada buvo uždrausta pakelėse bei prie namų statyti naujus kryžius, koplytstulpius, Jurgaičių piliakalnis tapo tinkamiausia vieta šio įsakymo nepaisyti. Šis reiškinys įgavo ir politinį atspalvį. Statomi žuvusiųjų sukilėlių, ištrem-

34. 3403

tųjų šeimų atminimui, jie piliakalniui suteikė naują prasmę. Tai virto savotišku pasipriešinimu valdžiai. Panaikinus kryžių bei koplytstulpių statymo draudimą, jų statymo ant kalno banga gerokai nuslūgo. Lietuvos Respublikos laikais kalnas atgijo, tapo garsiu liaudies kultūros paminklu, pamažu prarandančiu stebuklingumo skraistę ir įgydamas paminklinės - reprezentacinės reikšmės. Beveik kiekviena Lietuvos parapija laikė sau garbe pastatyti čia gražų, menišką kryžių. Kaip tik tada kryžių atsirado daugiau kaip 400. Po Antrojo pasaulinio karo kryžiai nuo kalno buvo negailestingai šluojami (pvz., 1962 m.), bet žmonės juos statyti nesiliovė. Taip rodytas pasipriešinimas valdžiai, religinis fanatizmas, misticizmas, davatkiškumas (Juozėnas D., 1988). Ir šiandien aplankiusįjį Kryžių kalną pribloškia nesuskaičiuojamas didelių bei mažų koplytstulpių, kryžių, kryželių gausumas, kiekvienas stengiasi pats palikti savo kryžių, kryželį, rožančių. Jų galima nusipirkti vietoje, kryželiai gali būti parduodančiųjų įkasti, prikalti pageidaujamoje vietoje. Iki Antrojo pasaulinio karo šalia kalno gyvenęs ūkininkas malkų sau neruošdavo, o kūrendavo tik senus kalno kryžius, ir jų visiškai pakakdavo (Buračas B., 1933). L.Kšivickis užsimena apie čia buvusį šventą *šaltinį*, kuris pirmas pagarsėjo stebuklais ir prie kurio plūdo žmonės. Tik po to kalnas imtas laikyti šventu (Кржививцкий Л., 1909). Jurgaičių piliakalnio senovės gyvenvietės kultūrinis sluoksnis datuojamas XIII-XIV a.

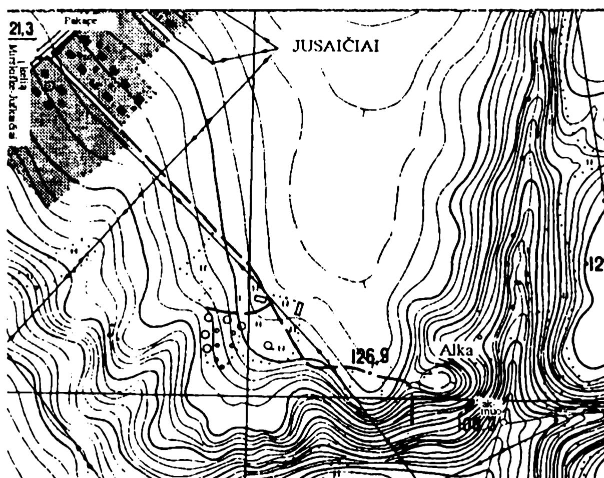
Š. LLTI PK; LTR 284/572; 350/214; 1020/6(BAŽNYČIA UŽGRIUVUSI); LŽV (K. POŽĖLAITĖ, APIE 1937); ŠLIAVAS J., 1976, 29-31. L. BURAČAS B., 1930, 485; BURAČAS B., 1933, 3 (NUOTR.); BŪTĖNAS P., 1922, 593-596; JUOZĖNAS D., 1988; KERBELYTĖ B., 1969, 40-41; KRYŽIŲ KALNO PADAVIMAI, 1993, 9; LAM, 145; LIETUVOS LIAUDIES MENAS, 1990, NR.422-425 (NUTOR.); ŠIAURĖS LIETUVOS SAKMĖS IR ANEKDOTAI, 156-157(NR.253-256); КРЖИВИЦКИЙ Л., 1909, 86; ПОКРОВСКИЙ Ф.В., 1899, 55.

JUSAIČIAI
(BUBIŲ SENIŪNIJA)

752. ŠĖTKALNIS, ALKA (*alkakalnis Ar-1000*) - apie 500 m į PR nuo kaimo, tarp dviejų Šetupių upelių. Tai medžiais apaugęs apie 70 m ilg. (Š-P), apie 40 m pl. (R-V) aukštumos kyšulys. Į Šetupių slėnius nusileidžiantys šlaitai (P, R, V) gana statūs, siekia 18-20 m aukščio. Kalvos R šlaite yra *akmuo* su smailiadugniu dubeniu (*Ar-1965*). Akmuo plokščias, trapecijos pavidalo, 80x43 cm dydžio, smailiadugnis dubuo - 17 cm skr., 12,5 cm gylio. Tik R akmens dalis virš žemės iškilusi 10 cm. PADAV. A. Ant kalnelio

Pav. 589. Jusaičių Alkos kalnas. Aut. nuotr., 1993

Pav. 590. Jusaičių Alkos kalnas, akmuo su smailiadugniu dubeniu

buvo bažnyčia, kuri "įdubo" (LŽV) ("prasmego". - D.R.). B. Kalnelyje buvo skylė. Piemenims metus į skylę akmenuką, jis ilgai krisdavo (D.R.). C. Baudžiavos laikais ant kalnelio plakdavo žmones (D.R.).

Š. 1972 m. LII, MMT žv., AS 332/20; 1991 m. LKP MC žv.; Šliavas J., 1977, 39; LŽV (J. Grickevičiūtė, 1935). L. ATL 1990 ir 1991 metais. V., 1992, 99-100.

KURŠĖNAI

753. AKMUO su smailaidugniu dubeniu buvo griūvančio namo pamatuose, vėliau - miesto skvere. Akm. turėjo smailiadugnį dubenį ir išgludintą lanko formos įdubimą. 1991 m. neberastas.

Š. 1991 m. LKP MC žv. L. ATL 1990 ir 1991 metais. V., 1992, 102.

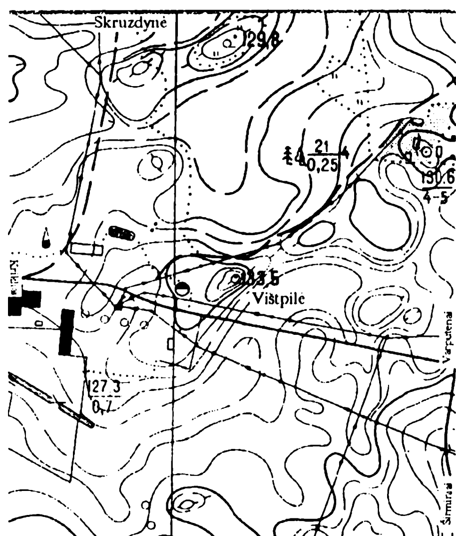
KYBARČIAI
(KUŽIŲ SENIŪNIJA)

754. AKMUO su dubenimis gulėjo prie kaimo koplyčios. Akmenyje buvo iškalti du dubenys: vienas smailiadugnis, kitas - greičiausiai švęstam vandeniui laikyti. 1991 m. neberastas.

Š. 1991 m. LKP MC žv. L. ATL 1990 ir 1991 metais. V., 1992, 101.

KRIKLIAI
(MICAIČIŲ SENIŪNIJA)

755a. VIŠTKALNIS, VIŠTPILĖ (buvo *alkakalnis Ar-1017*) buvo į Š nuo lauko kelio Juozapavas-Varputėnai. Kalnelis apie 1984 m. nukastas, dabar jo vietoj - fermų degalų saugyklos aikštelė. Kalnelis buvo maždaug 70 m ilg. (ŠR-PV), 50 m pl., 3-4 m aukščio, nuolaidžiais šlaitais, akmenuotas,

Pav. 591. Kriklių Vištpilė (dabar nukasta)

Pav. 592. Kriklių Vištpilė. B. Buračo nuotr., apie 1935

dydžiu išsiskyrė vienas akmuo (iš viso buvo apie 10 didelių akmenų). Iš kalvelės Š pusės buvo tarsi išplautas takas, "kaip išėjimas", iš P,R ir Š kalvelę supo daubos, iš V - slėnis. Dar prieš Antrąjį pasaul. karą čia buvo iškasinėta apie 50 bulviarūsių. PADAV. A. Kalnelyje paslėpta ginklų (LŽV). B. Žmogus ant kalnelio kasėsi ir atsikasė didelį akmeninį karstą su numirėlių kaulais. Išsigandęs vėl užkasė (VAK). Vištpilė buvo 700 m į PR nuo Gaidpilės (Nr.755b).

Š. 1967 M. LII ŽV., AS 292/82 (KRIKLIAI-PUSGAUDŽIAI); LŽV (T. BUIVYTĖ, 1935); ŠLIAVAS J., 1977, 27-28; VAK 16/188,212. L. RAMANČIONIS D., 1992, 10.

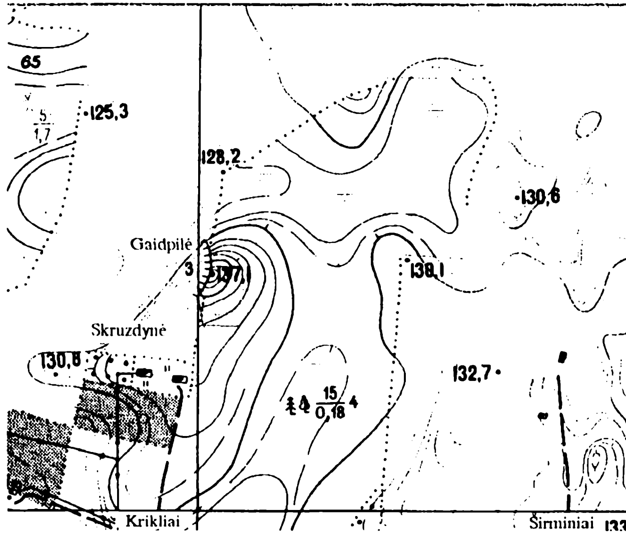
755b. GAIDPILĖ (*alkakalnis Ar-1016*) į V nuo kaimo, prie Skruzdynės vnk., 700 m į R nuo Padvarninkų k. kapinių ir 400 m į ŠV nuo Kriklių-Paežerių kelio, ties jo posūkiu, Ramono miško kv.Nr.72 ŠV-V pakraštyje. Nuo Gaidkalnio matyti Šatrija, Girgždūtė. Kalnelis - aukštumos atragis, nuo Kriklių-Paežerių kelio pusės nukastas, eina į R ir dabar aukščiausioje vietoje (h= 6-8 m) kalnelis

Pav. 593. Kriklių Gaidkalnis. Aut. nuotr., 1994

Pav. 594. Kriklių Gaidkalnio akmenų pora. Aut. nuotr., 1994

Pav. 595. Kriklių Gaidpilė

užsisuka į P (žmonių teigimu, aukščiausia buvusi Gaidkalnio nukastoji dalis), dabar Gaidpilė - apie 120 m ilg., 15 m pl. Ant kalnelio gausu akmenų. Išsiskiria iš ŠR kalno papėdės PV-V kryptimi išsidėstę *akmenys* (eilė pasibaigia šiandieninėje kalnelio viršūnėje). Pirmas akmuo (ŠR pusėje) - 60x60 cm dydžio, h= 40 cm, šalia antras akmuo - 1,1x1,1 m dydžio, h= 35 cm, už 9 m nuo šio akmens - trečiasis, kurio iš šlaito kyšo 2,7 m ilg. dalis (V), 2.25 (R), h= 1,85 m ir 65 cm (šlaito pusėje), paviršius nežymiai įdubęs, yra netaisyklinga pailga įduba. Nuo šio akmens likusieji - jau tiesioje ŠR-PV linijoje (45°-225°). Ketvirtasis, už 5 m, yra 80x45 cm dydžio, h= 15 cm, penktasis, už 2,5 m - 1,85 m ilg., 80-85 cm pl., h= 85 cm, šeštasis, maždaug už 2,3 m - 60x60 cm dydžio, h= 20 cm, septintasis, maždaug už 1 m - 100x70 cm dydžio, h= 35. Pastarasis akmuo - 4 m į R nuo šiandien aukščiausios kalnelio vietos. Ant kalnelio yra ir keli įspūdingi lygia viršutine plokštuma akmenys: 2,2x1,7 m dydžio, h= 95 cm, 1,6x1,7 m dydžio, h= 25 cm (PV papėdėje). Iki II pasaulinio karo ant kalnelio prie didelio beržo dar stovėjo kryžius. Padav. A. Ant kalnelio buvo bažnyčia (LŽV). B. Gyveno vienas ponas, kuris turėjo labai mylimą gaidį, gaidys išgyveno 20 metų, o kai pastipo, ponas liepė toje vietoje, kur gaidį palaidojo, supilti kalnelį. Supylus jis gavo Gaidpilės vardą. Ilgus metus retas kuris galėjo čia lankytis, nes vaidendavosi (LŽV). C. Kartą žmogus nuvedė arklius į ganyklą, grįžo namo, pamatė nuo Gaidpilės važiuojančią puikią karietą su labai gražiais juodais arkliais, joje sėdėjo juodai apsirengę ponaičiai. Žmogus persigandęs parbėgo namo, viską papasakojo. Žmonės nuėjo pažiūrėti ir rado ant kalnelio negyvą juodą gaidį (VAK; pro Gaidpilę jojo ponas ir išgirdo

giedant gaidį, kai užjojo pažiūrėti, pamatė, kad gieda negyvas gaidys. - Ramančionis D., 1992). Pasak kitų - ant kalnelio sugiedojo gaidys ir staiga nuo kalnelio į mišką keturiais arkliais kažkas nulėkė. Kai ponas nuėjo pasižiūrėti, pamatė, kad ant kalnelio guli negyvas gaidys (Šliavas J., 1977). B.Buračas iš vietos gyventojo užrašė padavimą, kuriame žmogus pasakoja ir apie tai, kad *jis šventadienį lygiai dvyliktą valandą nuėjo "pas Gaidpilę" poteriauti*. Čia jam pasivaideno, bet vaiduokliai pranyko, kada žmogus baigė kalbėti "Sveika, Marija" (VAK). Apie 1 km į P - *Šermonių* kaimas (oficialiai - Širminiai).

Š. 1967 M. LII ŽV., AS 292/82 (KRIKLIAI-PUSGAUDŽIAI); LŽV (T. BUIVYTĖ, 1935; PUSGUDŽIAI); ŠLIAVAS J., 1977, 27-28; VAK 16/201, 208; V.V. L. RAMANČIONIS D., 1992, 10-12.

LAUMAKIAI
(MICAIČIŲ SENIŪNIJA)

PADAV. A. Seniau čia gyveno jaunos, gražios laumės, o Kipšų dvare bastėsi kipšų "karaliūnas". Jaunos laumutės įsimylėjo kipšų karaliūną, viliodavo jį gražia juosta padebesiuose, kurią visi Kipšų dvaro darbininkai matydavo tįsant iš Laumakių raisto. Kartą Perkūnas trenkė į Laumakių raistą, gavo galą Kipšas ir jo mylimoji Laumė. B. Laumės gyveno Ventoje, ir dvaras Ventos krante gavo Laumakių vardą (LTR 4941/323). Šaukėnų apylinkėje yra žmonių, pavarde *Laumakys, Laumakienė* (Buračas B., 1936).

Š. LTR 4941/323. L. BURAČAS B., 1936, 3.

LIEPORIAI
(ŠIAULIŲ SENIŪNIJA)

756. KAPINYNO (*Ar-1727*) teritorijoje, tuščiame nuo kapų plote, tarp P, PV ir Š kapų grupių, tyrinėtojos B.Salatkienės nuomone, buvusi apeigų vieta (čia buvo rasti tik 2 kapai, kur mirusieji palaidoti virš atrastųjų židinių, stulpaviečių horizonto). Minimoje Lieporių kapinyno dalyje rasti 77 labai nevienodi ir netolygiai išsidėstę židiniai. Didžiausi židiniai - 5,5x2 m dydžio, 3x3 m, mažiausi - 30x40 cm skr. Visų jų gylis - nuo 10 iki 45 cm. Išsiskiria tik apskriti, 50 cm skr., 20 cm gylio židiniai, kuriems duobės buvo iškastos molyje. Tokių židinių daugiausia. Apie 50 jų išsidėstę P kalvelės dalyje - 40x15 m plote, gana arti vienas kito. Be degėsių, pelenų, apdegusių akmenų ir perdegusios žemės, juose nieko nebuvo. Visi židiniai rasti po armeniu, 30-50 cm gylyje, molio ar smėlio intarpų paviršiuje, viename gylyje su kapais. 4 židiniai buvo aukščiau kapų, 2 kapai - virš židinio. Kultūrinio sluoksnio, maišytos žemės čia nerasta. Nematyti, kad čia anksčiau už kapinyną galėjusi būti gyvenvietė. Atrodo, kad židiniai turėjo apeiginę reikšmę, be to, ir daugumos kapų sanpiluose rasta angliukų, kai kur - labai daug. Į PR nuo židinių, tame pačiame tuščiame nuo kapų plote rastos 63 stulpavietės. Jos daugiausiai 20-30 cm skr., nuo 12 iki 52 cm gylio. Jų pjūviai-keturkampiai, suapvalintais kampais, pusapvaliai arba smaili. Visos stulpavietės aptiktos molyje, išsiskirdavo kaip apskrita geltona dėmė, dažniausiai jos būdavo 30-50 cm gylyje. 38 stulpaviečių žemėje buvo angliukų,

7 - akmenų, 1 - geležinio peiliuko nuolauža ir 1 - žolėdžio gyvūno dantis. Stulpavietės 20x20 m plote išsidės-čiusios netvarkingai. Čia negalima įžiūrėti nei stulpinės konstrukcijos pastato, nei tvoros kontūrų. Kapai, židiniai ir stulpavietės buvo tame pačiame gylyje, molio paviršiuje. Tyrinėjant nepaaiškėjo, ar stulpavietės turi ryšį su kapinynu. Dauguma židinių ir stulpaviečių koncentruojasi tuščiame tarpe tarp kapų grupių, todėl tyrinėtoja B.Salatkienė mano, kad čia galėjo būti apeigų vieta. Be to, šiame plote aptikta ir 13 tamsių dėmių, kurių skersmuo - nuo 30 cm iki 1-1,5 m, o gylis nuo 5 iki 50 cm. Kapinynas datuojamas IV-IX a., daugiausia - IV-VII a. kapų. Maždaug už 500 m į P-PV nuo kapinyno teka kanalizuotas Šventupis (Nr.771b).

Š. 1990 m. B.Salatkienė tyr., AS 1733; 1991 m. B.Salatkienė tyr., AS 1834.

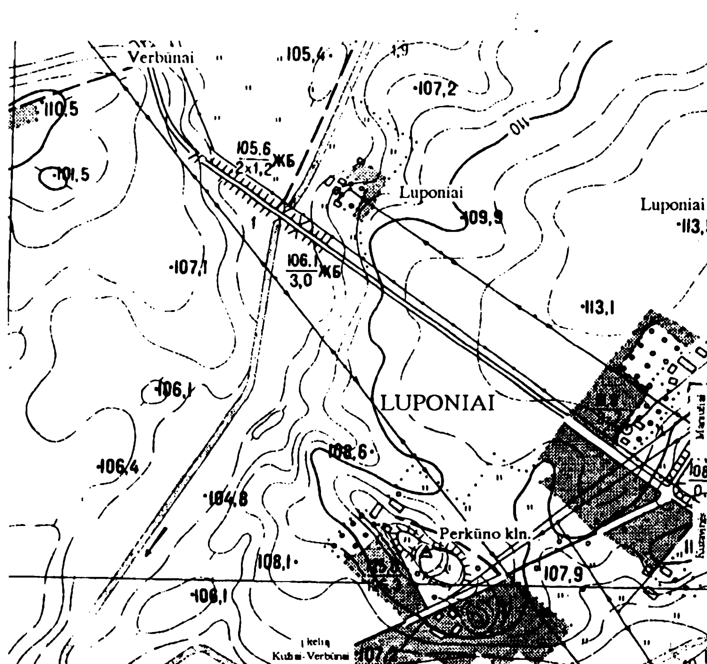
LINARTAI
(BUBIŲ SENIŪNIJA)

757. KARALIŲ KALNAS - tarp Pašvinės ežero ir Linartų P kelio Linartai-Kurtuvėnai pusėje, 2 ha ploto neaukšta kalvelė. Padav. Kartu su kitais karaliais čia medžiojo Vytautas, ir ant kalno jis turėjo savo palapinę (LŽV).

Š. 1972 m. LII, MMT žv., AS 332/25; LŽV (L. Baltutis, 1935).

LUPONIAI
(KUŽIŲ SENIŪNIJA)

758a. PERKŪNKALNIS, RAGANŲ KALNAS (*piliakalnis Ar-1013*).

Pav. 596. Luponių Perkūno kalnas

Pav. 597. Luponių Perkūno kalnas. M. Michelberto nuotr., 1967

PADAV. A. Kalne yra nugrimzdusi bažnyčia, piliakalnio pylimo V gale buvusi skylė, į kurią vaikai mėtydavo akmenukus, norėdami išgirsti juos krentant. Kartą per skylę į kalną buvo nuleistas vaikas, jis ten pamatė bažnyčią, kunigą, suklupusius besimeldžiančius žmones (Šliavas J., 1976). Kartą ant kalno buvo išarta bažnyčios karūnos "galvelė" (Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai, 157(Nr.257)). B. Pravažiuojantiems pro kalną (labiausiai-vestuvininkams) raganos, laumės pastodavo kelią, reikalaudavo išpirkos. Į vienus nuvažiuojančius vestuvininkus laumės ir metusios akmenį, kuris vėliau riogsojęs prie Gruzdžių kelio (Nr.759a; Šliavas J., 1976). C. Kartą vienas ūkininkas išvijo piemenaitę mergaitę. Ji 3 dienas buvo dingusi, paskui atsirado ir papasakojo, jog buvusi Pilelėje. Kada šeimininkas ją išvijo, ji verkė, atėjo ponaitis ir mergaitę nusivedę. Kalne mergaitei davė malti riešutus, ji nepajėgė, tuomet turėjo grūsti žvirzdą - nepagrūdo. Tada ją paleido. Mergaitė sakė kalne mačiusi daug žmonių, vieni iš jų grūda, kiti mala (Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai, 155(Nr.252)). D. Kalne girdėdavo giedant gaidį (Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai, 155 (Nr.252)). Į kalną iš Š pusės seniau dažnai trenkdavo Perkūnas, nuo to, manoma, kilo ir kalno pavadinimas. Toje vietoje, kur trenkdavo Perkūnas, neaugdavo žolė, buvo tikima, kad kiek žemiau tos vietos, lindynėje, gyvenąs burtininkas, kuris bendraudavo su raganomis. B.Buračas 1934 m. rašė: "*Nors Perkūno garbinti niekas nebeina į senovėj jam pašvęstas vietas, tačiau jos ir po šiai dienai tebėra dar visai neišnaikintos. Štai Luponių Perkūnkalnis [...]*" (Buračas B., 1934).

Š. ŠLIAVAS J., 1976, 32-40. L. BURAČAS B., 1934, 374; LAM, 176 (APVALUS, AKMENIMIS APDĖTAS); ŠIAURĖS LIETUVOS SAKMĖS IR ANEKDOTAI, 155(NR.252), 157(NR.257).

758b. PERKŪNO AKMUO buvo ant Perkūnkalnio, nelabai didelis, 20 vyrų panešamas. Aplink tą akmenį buvo daug mažesnių. PADAV. Prie šio akmens buvo kūrenama ugnis Perkūnui, naktimis šią ugnį kurstydavo giedodamos, niūniuodamos laumės. "*Ir ugnis buvusi labai graži, kaip Saulės spinduliai. Žmonės prie to kalno susirinkdavę iš tolimiausių apylinkių*" (pasak. Marija Černiauskienė, g.1923 m. Luponių k).

Š. ŠLIAVAS J., 1976, 32-40.

758c. AKMUO RAGANŲ KĖDĖ - Piliakalnio V papėdėje. Prieš apskaldant, juodos spalvos akmuo buvo apie 1,7 m ilg., 1,3 m pl., su "išsėdėta sėdyne", šalia buvo ir 5 pirštų atspaudas. Apskaldytas. Likusioji akmens (rytinė) dalis yra 1 m ilg., 40 cm pl., h= 40 cm. Viršuje iškalta kažkokia trikampė duobutė (3 cm skr., 5 cm gylio), PV

šone įkaltas kažkoks 25 cm ilg. ir 3 cm pl. strypas. Padav. Raganos ant akmens vakarais sėdėdavo ir žiūrėdavo į besileidžiančią Saulę, niūniuodavo.

Š. Šliavas J., 1976, 32-40.

758d. VINKŠNOS augo P kalno dalyje. Tai dvi vinkšnos, po kuriomis, pagal padavimą, buvo bėgančios kariuomenės paslėptas auksinis "untalikas" (?) bei auksinė pasaga. Vinkšnos buvo laikomos raganų medžiais, raganos jose sėdėdavusios. Šių medžių šakos pakildavo į viršų, jeigu tik kas siekdavo jas laužti.

Š. Šliavas J., 1976, 32-40.

759a. AKMUO su VELNIO PĖDA, DIEVO RANKA buvo prie kelio į Gruzdžius. Tai pilkai melsvas apie 2,5 m ilg., 2 m pl., 1,6 m aukščio akmuo. Š pusėje buvo vadinamoji Velnio "pėda" (Šliavas J., 1976), kitų pasakojimu - "normalaus dydžio rankos delno" Dievo rankos atspaudas (VUB F213-207/26). Statant 1925 m. Kužių bažnyčią, buvo renkamos statybai lėšos, kunigas Kleiba "pasistengė", kad akmuo būtų sveikas atvežtas ir įmūrytas į bažnyčios pamatus prie jos durų (VUB F213-207/23; pasak kitų - akmuo buvo suskaldytas ir sudėtas į bažnyčios pamatus (1972 m. LII, MMT; pagal J.Šliavą - akmuo suskaldytas tik apie 1966 m. - Šliavas J., 1976). Padav. A. Apie Dievo rankos atspaudą buvo sakoma, kad jis įspaustas Dievo, kuomet jis vaikščiojo Lietuvos žeme. Kitų manymu, Dievas ranką akmenyje įspaudęs tada, kai akmenys buvo minkšti (VUB F213-207/26). B. Akmuo anksčiau buvo ant piliakalnio, kur gyveno raganos. Šios labai nemėgdavo vestuvininkų ir krikštynų. Kartą pro akmenį (?) važiuojančių vestuvininkų raganos paprašė išpirkos, kai negavo - griebė nuo piliakalnio akmenį ir sviedė jį į vestuvininkus (Šliavas J., 1976). C. Velnias akmenį sviedė nuo Žagarės į pastatytą ant piliakalnio naują kryžių (PA). Taip akmuo atsidūrė maždaug 300 m į ŠV atstumu nuo Luponių piliakalnio (*Ar-1013*).

Š. 1968 m. LII žv., AS 258/89; 1972 m. LII, MMT žv., AS 332/27; Šliavas J., 1976, 32-40; VUB F213-207: 23,26. L. PA, 78(Nr.186).

759b. LAIMĖS ŠALTINIS nurodomas apie 90 m į V nuo akmens su Velnio "pėda", taip pat Š kelio į Gruzdžius pusėje, pelkės pašlaitėje. Tai versmė, prie kurios buvo padėtas *akmuo* su dubeniu, vadintas Velnio kaušu. Padav. Velnio kaušą laumės, pasimovusios ant piršto, sukdavo ir nešiodavo. Buvo sakoma, jeigu kas iš žmonių tą kaušą paimsiąs, tam teks mirti. Jeigu gersi iš kaušo ar apsipilsi- būsi laimingas. Iš šio šaltinio daugiausiai gerdavo vyrai (pasak. Marija Černiauskienė, g.1923 m. Luponių k.).

Š. Šliavas J., 1976, 32-40.

760. AKMUO su smailiadugniu dubeniu nurodomas į ŠR nuo Luponių piliakalnio, prie senkapių (*Ar-1014*), prie A.Urbono pirtelės kampo, tarp suverstų akmenų.Tai - juodas 85x58 dydžio, h= 30 cm akmuo. Smailiadugnis dubuo - 16 cm skr., 12 cm gylio ("parabolės formos").

Š. 1968 M. LII žv., AS 258/89; J.ŠLIAVAS, 1976, 32-40.

761. BERŽAS auga senuose kapeliuose, teigiama, kad beržas-šimtametis. PADAV. Ant medžio buvo kariami Kužių apylinkių 1863 m. sukilėliai.

Š. VUB F213-207/23.

MANIŪŠIAI
(KUŽIŲ SENIŪNIJA)

762. AKMENYS su smailiadugniais dubenimis (kiek ?). Prie kelių kaimo sodybų dar prieš Antrąjį pasaulinį karą buvo akmenų su dubenimis. Jie suskaldyti melioratorių iki 8 dešimtmečio.

Š. 1972 M. LII, MMT žv., AS 332/29.

MEKIAI
(BUBIŲ SENIŪNIJA)

763. AKMUO su DIEVO PĖDA buvo Kurtuvėnų miške, pelkėje, "šiapus Laisvučių", netoli vadinamojo Rimo kalno. Akmenį į savo sodybą pervežė Kalinas (dabar miręs), jam priklausiusios sodybos kieme akmuo pritvirtintas ant sukamo rato. Akmuo pailgas, žemas, jame yra maždaug 3-5 m amžiaus vaiko maždaug 1 cm gylio "pėda" (matyti kulniukas bei piršteliai). PADAV. Žmonės sakydavo, kad Dievulis ant akmens iš dangaus nužengė (pasak. A.Druktenis, Juliaus, g.1924 m. Šukiškės k. Užr. D.R. 1992). "*Žmonės sakė, kad yra Dievo pedelė, švents akmuo*" (pasak. J.Urbonas, Antano, g.1932 m. Simoniškės k. Užr. D.R. 1992).

Š. D.R.

NOLIŠKIAI
(BUBIŲ SENIŪNIJA)

AKMUO buvo apie 200 m į V nuo kaimo, pačiame pelkėtos pievos pakraštyje, iš kur jį 1972 m. iškėlė melioratoriai (tuo metu jis buvo iš naujo atrastas, nors prieš kelias dešimtis metų jis iš žemės dar kyšojo). M.Černiauskas manė, kad į pelkę akmuo buvo įmestas, nustojus jį naudoti pagal paskirtį (t.y. kaip aukurą); tikroji akmens vieta galėjusi būti nežymi aukštumėlė už keliasdešimt metrų į V nuo pelkės, kur ariant buvo randama degėsių, kaulų, apdegusių akmenų, keramikos (1973 m. MMT). Šiuo metu akmuo - F.Povilaičio sodyboje, Užkalnių k. Akmuo - raudonas, stambiagrūdis granitas, cilindro formos, 90 cm skr., h= 39-40 cm, iškalto dubens skersmuo - 24 cm (dugne - 20 cm), gylis - 20 cm. Akmens šonai nulyginti. Į žinomus aukurus su plokščiadugniais dubenimis akmuo nepanašus (V.V.).

Š. 1972 M. LII, MMT žv., AS 332/32; 1973 M. MMT žv., AS 390/11; PRANEŠIMAI 1968-1976, 35; V.V. L. IA, 80(NR.250).

764. AKMUO su KARVĖS PĖDA buvo kaime, prie neužšąlančios kūdros. Akm. buvęs melsvos spalvos, su karvės "pėda".

Š. 1973 M. MMT žv., AS 390/11.

765. AKMUO LAUCIUS - kaime, prie A.Geležinienės sodybos. Tai 5,7 m ilg., 3 m pl., h= 1,2-1,3 m "būdingos aukurui formos" akmuo.

Š. 1973 m. MMT žv., AS 390/11.

766. VIETOVĖ ŠAKAUNYČIA, ŠOKAUNYČIA (*pilkapis Ar-1007*) - į PV nuo kaimo, apie 200 m į ŠV nuo F.Povilaičio sodybos Užkalnių k. Tai didingo Ventos slėnio aukštumos kraštas - pakiluma (atsiveria platūs reginiai), kur buvo senojo geležies amžiaus iš akmenų sukrautų pilkapių grupė. Padav. A. Naktigoniai čia matydavo šokančias, baltais rūbais apsirengusias mergaites - vaidilutes. Jos būdavusios su karūnomis. B. Prie šios vietos arkliai baidydavosi, net "šokdavo" (V.V.). Šakaunyčios net arkliai šalindavosi (1973, Černiauskas M.). Noliškių pilkapiuose ištirti I-II a. kapai.

Š. 1973 m. M.Černiauskas tyr., AS 390/11; 1975 m. M.Černiauskas tyr., AS 534/1; V.V.

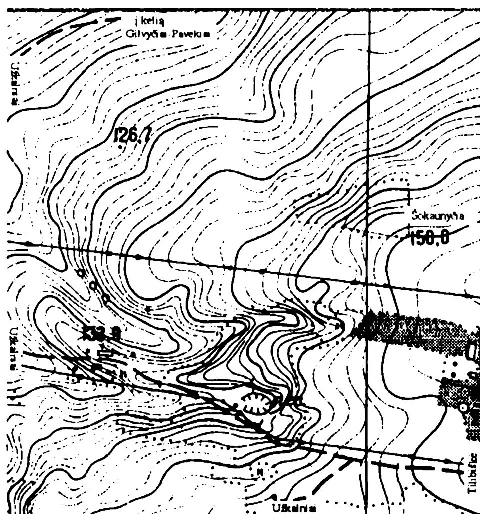
NORMANČIAI
(ŠIAULIŲ SENIŪNIJA)

767. BAUSKĖS KALNAS (*piliakalnis Ar-1019*). Padav. Kalne "užpilta" bažnyčia - ją "iezavitai" (t.y. jėzuitai) užpylė kepurėmis, gindamiesi nuo juos puolusių priešų (VAK; Užpylė švedai smėliu. - LŽV).

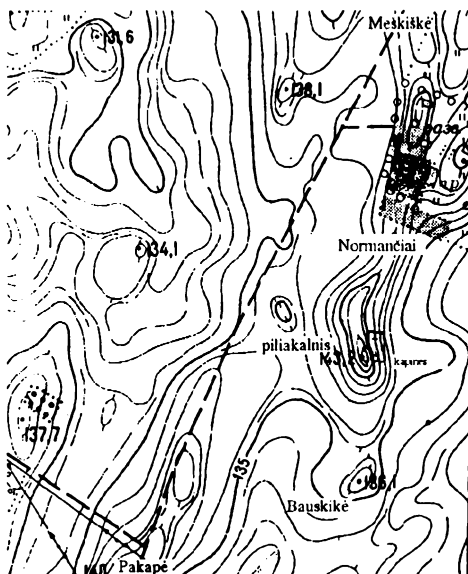
Š. LŽV (P. Stonytė, 1935); VAK 47/254.

KALNAS BAUSKIKĖ - apie 100 m į P nuo Normančių piliakalnio (*Ar-1019*) nedidelė, duobėmis iškasinėta kalvelė.

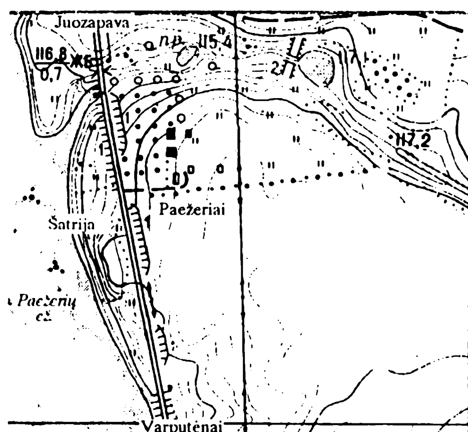
Š. 1967 m. LII žv., AS 292/83.

Pav. 598. Noliškių vietovė Šokaunyčia (pilkapiai)

Pav. 599. Normančių piliakalnis ir Bauskikės kalva

Pav. 600. Paežerių Šatrijos kalnas (kapeliai)

PAEŽERIAI
(RAUDĖNŲ SENIŪNIJA)

768. KALNAS ŠATRIJA, ŠATRIJĖLĖ, KAPELIAI (*neveikiančios kapinės IP-2134*) - Paežerio kaimo ežero R pakrantėje, tarp ežero ir kelio Juozapava-Varputėnai. Kalva - nedidelis (40 m ilg. ir 4-10 m pl.) pailgas aukštumos kraštas. Nuo bendro kalvos lygio pakilusi 1-1,5 m, o nuo ežero - 6-7 m. Ant kalvos stovi trys aukšti seni kryžiai. Padav. Ant kalno buvo kūrenama šventoji ugnis ir rinkdavosi raganos. "*Šatrijėlė esanti tikras šventkalnis, o ne Šatrijos kalnas, teigia vietos žmonės*" (1935 m.; VAK). 1973 m. kalvą tyrinėjo E.Butėnienė. Kultūrinio sluoksnio liekanų nerasta, buvo atkasti keli gerai išlikę bei suardyti žmonių palaidojimai be įkapių. Čia, matyt, buvo laidojami karo metu žuvusieji, savižudžiai ar nekrikštai.

Š. 1967 m. LII žv., AS 292/84 (Paežeris); 1973 m. E.Butėnienė tyr., AS 407; VAK 16/209,17/48.

PAKAPĖ
(ŠIAULIŲ SENIŪNIJA)

769. AKMUO su smailiadugniu dubeniu gulėjo M.Kaškelienės sodyboje, buvo padėtas po gyvenamojo namo slenksčiu. Akm. - trapecijos formos, 97x72 cm dydžio, h= 33 cm, smailiadugnis dubuo - 17 cm skr., 15 cm gylio. Akmuo ir į Pakapę buvo pervežtas iš apylinkių. Sodybos šeimininkės teigimu, akmuo vadintas šventu (IA, 80; "akmenį jau turėjusi jos bobutė, kuri visoje apylinkėje garsėjo "burtų" žinojimu". - Pranešimai 1968-1976). Dabar akmuo - Rumšiškių liaudies buities muziejuje.

Š. 1972 m. LII, MMT žv., AS 332/36-37; Pranešimai 1968-1976, 68, 69(nuotr.). L. IA, 80(Nr.251).

PAŠVINĖS
(BUBIŲ SENIŪNIJA)

770a. ŠVINĖS, PAŠVINĖS EŽERAS - į Š nuo kelio Šiauliai-Užventis, 20 ha ploto. Padav. Juodas debesis (ežeras) nukrito ant kaimo. Nuo to laiko čia ir liko ežeras, pavadintas Pašvinio ežeru. Sakoma, kad nuskendusios kaimo trobų liekanos dar ir dabar išplaukia į paviršių.

Š. D.R.

770b. BAŽNYTKALNIS - į Š nuo kelio Šiauliai-Užventis, R Švinės ežero pakrantėje. Nedidelis, pailgas R-V kryptim kalnelis, kelių metrų aukščio. Padav. Manoma, kad kalnelis-tai žemių

"užnešti" karalaitės maldos namai (pasak. J.Stanelis, Mykolo, g.1907 m. Kurtuvėnų m. Užr. D.R. 1992). Ant kalnelio žmonės matė degančius pinigus, vaikai kasė, bet rado tik stiklo šukių, karoliukų.

Š. D.R.

RAGANIAI
(KURŠĖNŲ SENIŪNIJA)

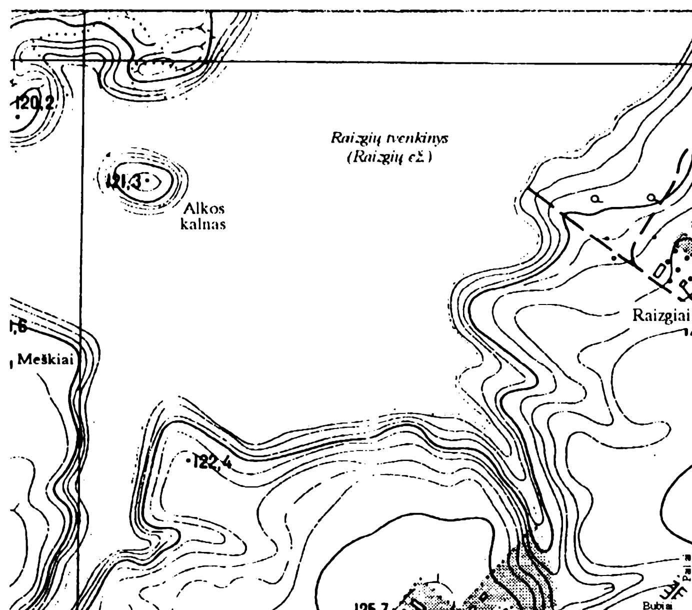
Į P nuo Ventos ir Žižmos upių santakos, dešiniajame Žižmos krante. Pavadinimas (kita forma - Raganų kaimas) galbūt susijęs su Ragankalniu ir apie jį žinomais padavimais.

771. RAGANKALNIS - į PR nuo Ventos ir Žižmos upių santakos, aukštumos kraštas. PADAV. Kalno viršuje buvo randama druskos, kurią vadindavo Raganų druska. Anksčiau čia rinkdavosi jaunimas, bet ilgai neužsibūdavo, nes bijodavo raganų. Be to, žmonės ant kalno rasdavo ir "akmenukų su skylute", kuriais trindavo pakerėtas karves.

Š. LTR 2228/34.

RAIZGIAI
(BUBIŲ SENIŪNIJA)

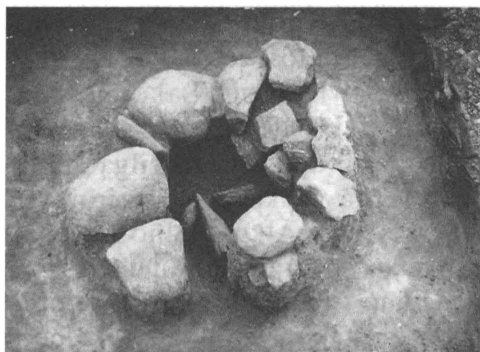
772a. ALKOS, AUKOS KALNAS, ŠVEDŲ TVIRTOVĖ (buvo *alkakalnis Ar-1009*) buvo prie PV Raizgių ežero kampo, netoli tos vietos, kur iš ežero ištekėdavo Dubysa. Sakoma, kad Dubysa ištekėdavusi iš Raizgių ežero PV kampo, apjuosdama ilgą žemą kalvą. Kartą visi kaimynai susirinkę ir perkasę šalia Alkos kalno buvusią sąsmauką, pakreipdami Dubysą kita vaga. Taip Alkos kalnas atsidūrė prie Dubysos ištakų. Netoli Alkos kalno į

Pav. 601. Raizgių Alkos kalnas

Pav. 602. Raizgių Alkos kalnas. V. Urbanavičiaus nuotr., 1972

Pav. 603. Raizgių Alkos kalne tyrinėjimų metu rasta viena iš dviejų stulpavietčių. V. Urbanavičiaus nuotr., 1972

Raizgių ežerą įteka Šventupis. Alkos kalnas buvo stačiašlaitis, pailgas R-V kryptimi, 50x20 m dydžio kalvos kyšulys. Dabar Alkos kalnas tapo Raizgių ežero sala. Jaunesni vietos žmonės kalną vadina Alkakalniu, senesnieji- švedų tvirtove. PADAV. A. Karų su švedais metu apylinkėse buvę dideli mūšiai. Ant Alkos kalno susispietusią lietuvių kariuomenę laikė apsupę švedai. Lietuviai laikėsi labai narsiai, nepasidavė. Bet pritrūko maisto, žmonės pradėjo mirti badu, atrodė, kad jau ateina galas. Tik staiga užėjo audra, kiaušinio dydžio kruša išmušė pusę švedų kariuomenės. Likusią jos dalį lietuviai nustūmė į liūnus, esančius kalno papėdėje. Žuvo ir pats švedų kariuomenės vadas. Bet jo žemė nepriėmė už tai, kad tiek lietuvių dėl jo badu išmirė. Pasakojama, kad seniau žmonės matydavę ant Alkos kalno tą švedų vadą, gulintį geležiniuose ratuose. Piemenys kartais tuos ratus nustumdavo į pakalnę. Tada švedas pakeldavęs galvą ir murmėdavęs. Galvą kratydamas, jis pats vėl užvažiuodavo į kalną. Dėl to liko ir priežodis: "*Murma kaip švedas ratuose*". Pats kalnas buvo pavadintas Alkos kalnu (Beresnevičius G., 1990). B. Čia senovėje buvo aukojami avinėliai (1972, Urbanavičius V.). C. Alkos kalnas buvo žinomas kaip laumių buvojimo vieta. Našlys vyras augino mažą vaikelį, pamotė vaikelio nemylėjo. Kartą ji dirbo prie Alkos kalno ir užmiršo ten pasiimtą vaikelį. Tėvas nubėgo vaiko - mato, tą laumė supa. Tėvas pabijojo artintis, grįžo, o ryte vėl nuėjęs rado vaikelį apdėtą brangiais daiktais. Pamotė kitą dieną jau savo vaikelį atnešė ir tyčiomis ten prie kalno paliko. Rytą atėjusi rado tik vaikelio kaulelius (VAK 47/162). Viename padavime pasakojama, kad Raizgių ežeras atsirado iš verkusio ant Girnikų kalno milžino ašarų (Balys J., 1949, 87; galbūt supainiotas su Bulėnų ežeru ? - V.V.). 1972 m. V.Urbanavičius tyrinėjo visą Alkos kalno aikštelę. Čia buvo rastos 2 stulpavietės. Stulpams įleisti buvo iškastos 90 cm skr., 90 cm gylio ir 65 cm skr., 105 cm gylio duobės. Vienas iš stulpų-kamienas (40 cm storio, o duobės apačioje - 20 cm storio) buvo įkastas viršūne žemyn. Įkasus stulpus, aplink buvo primesta akmenų. Be to,

aikštelėje išryškėjo ir 20-40 cm skr., 50-90 cm gylio, į apačią siaurėjančių (tik viena platėjanti) duobių kontūrai (kiek ? - V.V.). Duobėse nieko nerasta. Aikštelėje aptikta ir lenkta tamsios su degėsiais sumaišytos žemės 5,5-6 m ilg. juosta, viename gale tarsi pertrūkusi, kitame - paplatėjusi. Juostos plotis - 30 cm, paplatėjusios dalies - 50 cm. Atrodo, kad tai sudegęs rąstas.

Š. 1972 m. LII, MMT žv., AS 332/40; 1972 m. V.Urbanavičius tyr., AS 352/1-3; LŽV (A. Bartkaitienė, 1935); Šliavas J., 1977, 38; VAK 47/162. L. AL, 8(Nr.137); Beresnevičius G., 1990; LAM, 221.

772b. ŠVENTUPIS išteka iš Rėkyvos ežero apyežerio pelkių, teka į Š-ŠV, pro Lieporių archeologijos paminklų kompleksą, įtekėdavo į Raizgių ežerą iš R, netoli tos vietos, kur buvo Raizgių Alkos kalnas (dabar įteka į Raizgių tvenkinį). Apie 10 km ilg. Padav. Kunigas važiavo pas ligonį su švenčiausiu per upelį ir paskendo. Nuo to kilo upelio pavadinimas Šventupis (Šliavas J., 1977). 1358 m. Šiaulių krašte minimas Šventupis ("*beke Swente*"), kuris, prof.A.Salio nuomone, arba aprašomasis Šventupis, arba Šventupis - kairysis Dabikinės intakas (Nr.317).

Pav. 604. Šiaulių apylinkių Šventupis ties Lieporiais. Aut. nuotr., 1993

Š. LŽV (P. Jankutė, 1935; Dainiai); LŽV (P. Jankutė, 1935; Pailiai); LŽV (A. Bartkaitienė, 1935; Raizgiai); (Šliavas J., 1977; L. Buszynski I., 1871, 12 (Lieporiai); Salys A., 1930, 35; Vardynas, 170 (Dainių k.).

RATKŪNAI
(GRUZDŽIŲ SENIŪNIJA)

AKMUO su ženklais įmūrytas kapinaičių tvorelėje. Akmens ženklai panašūs į Dapšių akmens (Nr.147) ženklus.

L. Kuncevičius A., 1983, 65.

RAUDONDVARIS
(ŠAKYNOS SENIŪNIJA)

773. DUOBGIRIŲ AKMUO gulėjo Raudondvario eiguvos kvartalo Nr.1 lankoje, vėliau melioratorių nustumtas į akmenų krūvą. Sprendžiant iš nuotraukos (Skėrys L., 1971), akmuo buvo didelis, plokščias, su balto kvarco (?) juosta - intarpu. Padav. A. Prie Duobgirių vietovės buvęs didelis miestas, kuris buvo sugriautas per karus (Skėrys L., 1971). B. Kartą Selmiesčio kaimo ūkininkas prieš aušrą pasiuntė į Duobgirių lanką, kur gulėjo akmuo, berną parvesti arklių. Priėjus pievą, pakilo tirštas rūkas, viskas dingo iš akių, ir takelis. Prieš akis atsirado

laužas. Priėjęs arčiau, mato, kad ne laužas, o šviesa "iš angos tarp akmenų einanti". Bernas ėmė leistis į požemį, pateko į menę, kur sėdėjo pusnuogė moteris, šukavosi plaukus. Aplink ją žėrėjo auksinių daiktų statinaitės. Moteris sako: "Imki, kas tik patinka". Bernas paėmė porą auksinių šaukštų ir išėjo (Skėrys L., 1971).

Š. 1972 m. LII, MMT žv., AS 332/10-11 (nelokal.). L. Skėrys L., 1971, 3(Nuotr.).

REKČIAI
(KURŠĖNŲ SENIŪNIJA)

774. PILIAKALNIS (*Ar-1004*). Ant piliakalnio prieš Pirmąjį pasaulinį karą dar stovėjo labai senas ąžuolinis kryžius, o dar seniau jų buvę 3. Padav. A. Čia buvo bažnyčia, kuri įgriuvo žemėn. Kartais vidurnaktį girdėti tą bažnyčią skambinant (VAK). Kartą piemuo per Sekmines ant kalno ganė karvių bandą ir užmigo. Išgirdo varpų skambėjimą, išsigando, mato - procesija eina į kalną, tuoj ir išnyko (LTR 935/2). B. Ant kalno buvo kūrenama šventoji ugnis (VAK; kitų manymu, kraštą užpuolus priešams - pavojaus laužas. - VAK).

Š. LTR 935/2; VAK 17/163,181.

Pav. 605. Rekščių piliakalnis. Aut. nuotr., 1993

RIMEIKIAI
(BUBIŲ SENIŪNIJA)

KUKALYNO PELKĖ. Vieta nežinoma.

Š. D.R.

RINGUVĖNAI
(KURŠĖNŲ SENIŪNIJA)

775. SENKAPIAI (*Av-1975*). Padav. Ringuvėnų senkapiuose stovėjo pirmoji Kuršėnų bažnyčia ir buvo kapinės.

Š. VAK 17/59.

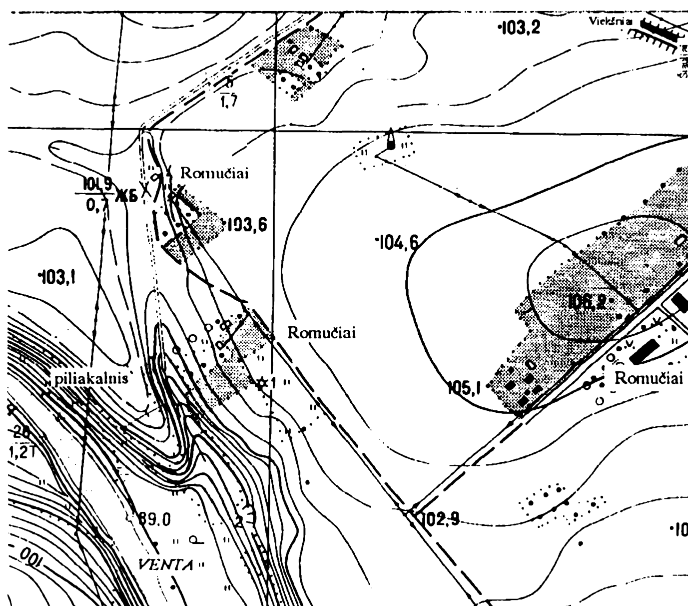
ROMUČIAI
(KURŠĖNŲ SENIŪNIJA)

PILIAKALNIS GOJELIS (*Ar-1003*). "*Žmonės tą vietą seniau vadindavę šventa vieta*" (pasak. S.Zaveckas, g.1915 m., Romučiuose. Užr. 1976 m. - Šliavas J., 1977).

Š. LŽV (E. Daukšienė, 1935; Romučiai, Gojus); Šliavas J., 1977, 36-37.

SAUGINIAI
(KUŽIŲ SENIŪNIJA)

776. 1973 m., tyrinėjant (vad.V.Daugudis) piliakalnio (*Ar-1010*) aikštelę,

Pav. 606. Romučių piliakalnis

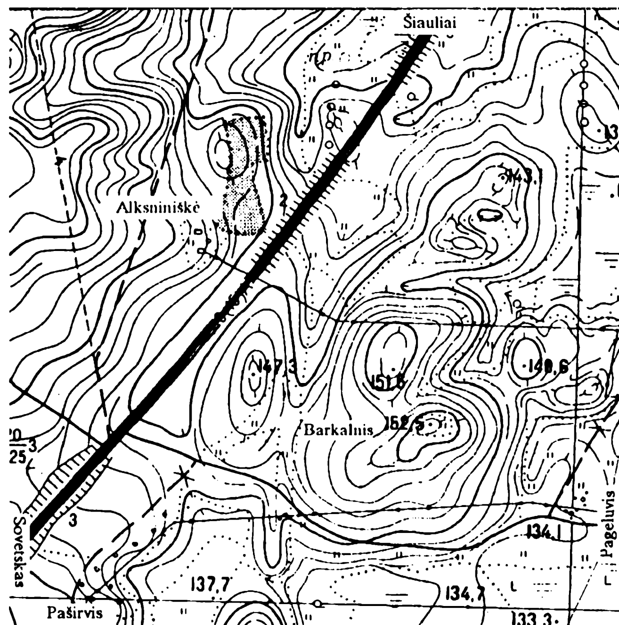
jos R bei PR dalyse rastos 8, 90-140 cm skr., ovalo formos, smailiadugnės, 40-130 cm gylio, kaip manoma, APEIGINĖS DUOBĖS. Kai kurių duobių dugnai ir šonai atrodė tarsi būtų iškloti 15 - 20 cm storio molio sluoksneliu, maišytu su smėliu. Duobėse aptikta smulkių angliukų, pavienių vidutinio dydžio akmenų. Vienoje iš duobių rasti kažkokių stambių gyvulių (ar gyvulio) kaulai. Visos tirtos duobės buvo iškastos sunaikinant ankstyvą piliakalnio aikštelės kultūrinį sluoksnį. Vadinasi, piliakalnis, kada buvo kasamos duobės, nebebuvo gyvenamas. Duobių aplinkoje rastos kelios žiestų puodų šukės, puoštos bangelių ornamentu. V. Daugudžio nuomone, ištirtosios duobės Sauginių piliakalnyje - XIV-XVI a. ant piliakalnio vykusių kažkokių kulto apeigų pėdsakai.

Š. 1973 M. V.DAUGUDIS TYR., AS 361.

SODELIUKAI
(BUBIŲ SENIŪNIJA)

777. BARKALNIS - apie 320 m į R nuo kelio Šiauliai-Kelmė, Š iš plento atsišakojančio kelio į Alksniniškę pusėje. Kalnas didelis, šiek tiek pailgas ŠR-PV kryptimi, apie 80 m ilg., 20-40 m pl. viršuje, vidutinio statumo, apie 15-18 m aukščio šlaitais. PADAV. Ant Barkalnio statė bažnyčią (po kalnu yra sklepai), bet kiek per dieną pastatydavo, tai į ežerą (Dubuką) naktį kažkas sumesdavo plytas (pasak. J.Geležinis, Jono, g.1913 m. Šalpirščių k. Užr. - D.R. 1992).

Š. D.R.

Pav. 607. Sodeliukų Barkalnis

ŠAKYNOS SENIŪNIJA

778. ŠALTINIS nurodomas 4 km nuo Žarėnų k., alksnyne. Čia stovėjo koplyčia. Per Šeštines žmonės čia gausiai suvažiuodavo, buvo laikomos mišios, šaltinio vandeniu prausdavosi apsižadėję.

Š. D.R.

ŠAKYNA
(ŠAKYNOS SENIŪNIJA)

AKMUO su dubeniu - kapinių koplyčios (pastatyta 1801 m.) V pusės prieangyje, iš P pusės. Akmens storis (ties viduriu) siekia 21 cm, kraštuose - 11-13 cm, skersmuo - apie 80 cm, iš sienos (?) jis kyšo išlindęs 6 cm, dubuo - 20 cm skr., 16 cm gylio.

Š. 1972 m. LII, MMT žv., AS 332/49.

AKMUO su dubeniu Šakynos bažnyčios (pastatyta 1879 m.) prieangyje, akmens šonai statmenai apskaldyti. Iš sienos (?) akmuo kyšo apie 5 cm, dubuo - 20 cm skr., 17 cm gylio.

Š. 1972 m. LII, MMT žv., AS 332/49.

ŠAPNAGIAI
(ŠIAULIŲ SENIŪNIJA)

779. PIKTUPIS. Švedės intakas.

L. Vardynas, 124.

ŠIAULIAI

PADAV. Po Šiaulių bažnyčios (pastatyta 1625 m.) kalnu yra ežeras - Talšos ežero brolis. "Kai bažnyčion suplūsta daug žmonių, kai jų prisirenka pilnas šventorius, būtina laikytis ramybės ir tvarkos, kad bažnyčia neprasmegtų, nenugrimztų į tą požemio ežerą" (Žvelgaitis S., 1993). Bažnyčia dar nenuskendusi, nes nebuvo priėjusi pilna žmonių (LMD I 1063/1367). 1931 m. eucharistinio kongreso metu Šiaulių bažnyčioje buvo kilusi panika - "Bokštas griūna, bažnyčia grimzta !", mat buvo sakoma, kad po bažnyčia yra padėti dokumentai apie tai, jog, bažnyčioje susirinkus daugiausiai žmonių, bažnyčia turėsianti nugrimzti (Inčiūra K., 1936). Pasak kitų, iš Talšos ežero atsigėrė didelis jautis, čia pat atsigulė ir užmigo, miegojo ilgai, ant jo ir medžiai užaugo, buvo pastatyta bažnyčia: "*Ir šiandien, sako, tas jautis tebemiega: priglausk ausį prie žemės ir išgirsi, kaip plaka jo širdis*" (Žvelgaitis S., 1993).

Š. LMD I 1063/1367. L. INČIŪRA K., 1936, 150; ŽVELGAITIS S., 1993, 11.

780. TALŠA, TELKŠA, ŠIAULIŲ EŽERAS - mieste, Š-P kryptimi pailgoje lomoje, į R nuo kalvagūbrio, ant kurio statyta Šiaulių bažnyčia. PADAV. A. Ežeras kabojęs virš miesto, ir žmonės, nenorėdami visi pražūti, pažadėjo ežerui kasmet duoti pačiam pasiimti po žmogų, kurio jis panorės (Buračas B., 1937a). B. Tyliais vakarais iš ežero galima išgirsti sklindant duslų ūkimą - "*Ūūū-ūūū-ūūū*", tarsi kas prašytų pažadėtosios kasmetinės aukos (Buračas B., 1937a). C. Ežero vietoj buvo graži bažnyčia, kurios varpai girdėdavosi 2 mylias. Šalia bažnyčios buvo ir vienuolynas, kurio vienuoliai kartą kažkuo nusidėjo, ir viskas prasmego. Tada toje vietoje atsiradęs ežeras (kada ramus ežero vanduo, galima matyti paskendusią bažnyčią, tačiau jos bokštai remiasi į ežero dugną (Buračas B., 1937a). Kitų manymu, vežant per ežerą varpus, ledas įlūžo, ir varpai, skirti Šiaulių bažnyčiai, nuskendo. Bažnyčios varpas skambėdamas šaukdavęs: "Jonai-Jonai-Jonai", o ežere paskendęs atsakydavęs: "Kundrot-Kundrot" (LMD I 1063/1366; ežero vidury sukdavo verpetas, kuris žiemą mažai teužšaldavo, toj vietoj varpą vežė ir įlūžo. - LTR 3116/528). Pasakota, kad tą Rygoje nulietą ir Talšos ežere nuskendusį varpą buvo mėginama ištraukti, bet niekam iš nardžiusiųjų nepavyko ant varpo užnerti virvę. Tada atsiradęs žydelis, kuris sakėsi tai padarysiąs ir už tai norįs, kad būtų leista žydams apsigyventi Šiauliuose. Šitam Valfui ar Volfui iš trečio karto pavyko užnerti ant varpo virvę, varpas buvo su ceremonijom įkeltas į varpinę, o žydams leista apsigyventi Šiauliuose (VUB F213-207/20). Kunigui sapnavosi, kad jeigu su visais bažnyčios

reikmenimis (parėdais ir grožybėm) ryte nueitų, varpas išsikelsiąs ant ežero krašto. Visiems nuėjus paaiškėjo, kad neatsineštas žvakių gesintuvas. Varpas nugrimzdo. Jau vėliau nardęs naras pasakojo matęs, kad žaltys ant varpo širdies "užsirietęs, ir gana" (LMD I 1063/1366). D. Ežeras norėjo pakilti. Kad jis nepakiltų ir neužlietų Šiaulių bažnyčios, reikėjo įminti jo vardą. Vienas žmogus įminė: jam įpjovė į bevardį pirštą ir, nulašinę tris kraujo lašus, pasakė: "Telkšok ir nebeik iš vietos iki sūdnai dienai". Po to ežeras nebekilo ir liko pavadintas Telkšiu (Balys J., 1949). 1921 m. šiame ežere nuskendusį žmogų, pavarde Galvydis, ėmus gaivinti, tarp susirinkusiųjų pažiūrėti pasigirdo senų žmonių šnabždesys, kad skenduolio nepavyks atgaivinti, nes Šiaulių ežeras kasmet turįs gauti nors po vieną žmogų. Ta auka buvusi pažadėta, kada ežeras dar kabojo virš miesto. Einant į ežerą maudytis, "*reikia kokią nors auką nunešti ir įmesti ežeran, nes kitaip ežeras besimaudantįjį įtraukia ir paskandina*" (Buračas B., 1937b; nėra galutinai aišku, ar B.Buračas, rašydamas apie "Šiaulių ežerą", nepainioja Talšos ežero su į P telkšančiu Bitinėliu - V.V.). L.Kšivickis XX a. pr. nurodė per Šiaulių ežero vidurį einant grįstą akmenų kelią.

Š. LMD I 1063/1366; VUB F90-207/20. L. Balys J., 1949, 86(Nr.86); Buračas B., 1937a, 3; Buračas B., 1937b, 3; Daumantis J., 1933, 3; Кржвицкий Л., 1909, 125.

ŠIAULIŲ SENIŪNIJA

781. RĖKYVOS EŽERAS - į P nuo Šiaulių m., 1174 ha ploto, didžiausias gylis - iki 5 m. Š, V ir P ežero krantai pelkėti. Ežeras Mūšos, Ventos, Dubysos ir Nevėžio takoskyroje, anksčiau iš jo tekėjo Šiauša (LŽV). Padav. A. Ežero vietoj seniau buvo dvaras. Jame apsinakvojo kunigas. Rytą tarnaitė rado židiny išdygusią nendrę. Kunigas pasakė tarnaitei, kad reikia greit, net daiktų nepasiėmus, iš tų namų bėgti. Abu bėgo, tarnaitei vanduo jau kojas semia. Kunigas buvo pamiršęs ant stalo knygą, tai stalas su knyga dar priplaukė, kunigas knygą pasiėmė (LTR 2234/26). B. Ežere yra paskendę varpai (LTR 776/56).

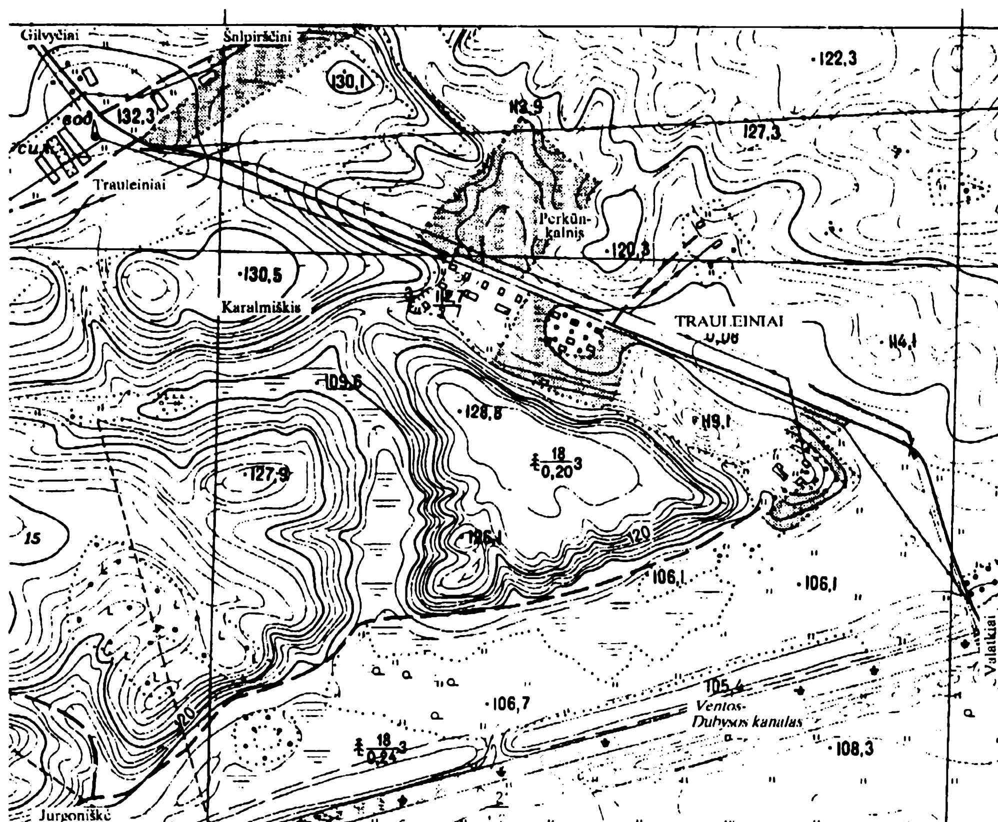
Š. LTR 776/56; 2234/26; LŽV (P. Gegeckas, 1935; Vaikšnėgala).

TAUČIAI
(RAUDĖNŲ SENIŪNIJA)

782. BOBKALNIS - V kaimo dalyje.

Pav. 608. Trauleinių akmuo. V. Daugudžio nuotr., 1972

Pav. 609. Trauleinių Perkūnkalnis

Š. VK, 1982.

TRAULEINIAI
(BUBIŲ SENIŪNIJA)

783. PERKŪNKALNIS - per 700 m į PR nuo kelio Valatkiai-Gilvyčiai atsišakojimo į Šalpirščius, 50 m į ŠR nuo pirmojo kelio. Tai ilgai arta 120 m ilg. (ŠR-PV), apie 50 m pl. (viršuje), nuolaidžiais 5-6 m aukščio šlaitais kalva.

Š. V.V.

784. AKMUO su smailiadugniu dubeniu (buvo *Av-1937)* buvo rastas PV kaimo dalyje, ant kalnelio buvusios J.Jagmino sodybos pakraštyje apie 1970 m. Akm. - kiek plokščias, netaisykingos formos, 80x70 cm dydžio, h= 25 cm, smailiadugnis dubuo - 16 cm skr., 13 cm gylio. Perkeltas į Šiaulius, prie "Aušros" muziejaus.

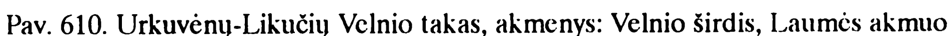
Š. 1972 M. LII, MMT žv., AS 332/53; PRANEŠIMAI 1968-1976, 38.

785. KŪDRA telkšojo tarp Žiburių kalno ir Varpkalnio (į V nuo jo), per 600 m į Š nuo Perkūnkalnio (Nr. 783). Numelioruota. PADAV. "*Buvo "užkritęs" prūdas. Pasakoja, kad ten paskendusi bažnyčia, užkritus debesiui. Mat toje bažnyčioje buvo negeras kunigas*" (pasak.J.Andžienė, Antano, g.1935 m. Jurgoniškės k. Užr. - D.R. 1992).

Š. D.R.

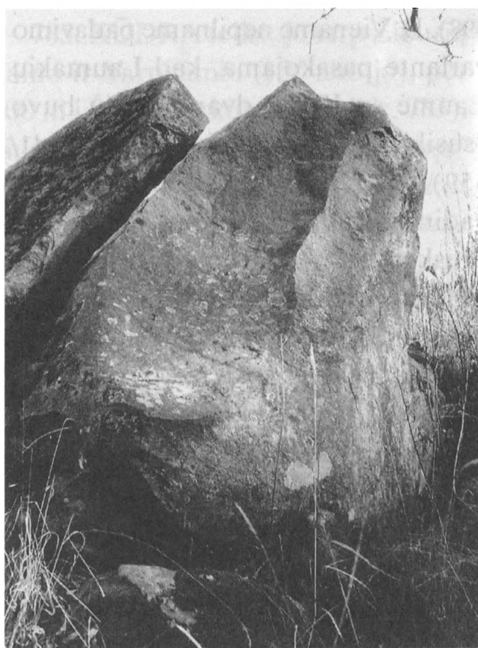
URKUVĖNAI
(MICAIČIŲ SENIŪNIJA)

786a. OZAS-PYLIMAS VELNIO TAKAS buvo apie 3-4 km ilg., jo pradžia buvusi į ŠV nuo Saulučių k., *Kipšų dvaro* žemėje (J.Šliavas čia nurodo ir atskirą kalvelę "Kipškalnį", PV Žaigės up. krante, 100 m ilg., 70 m pl., 2 m aukščio, kurios V dalimi eina kelias į Vilkiškės k.; pasak vietos gyventojų, ant to kalno gyveno kipšas (Velnias) - Šliavas J., 1977, pagal LŽV, čia tekėjo ir Kipšiuko upelis - Žaigės intakas (LŽV, Kipšiai). Ozas tęsėsi į P-PR, ėjo į V nuo Visdergių k., į R nuo Urkuvėnų k. Čia atsiradus žvyro karjerui, Velnio kelio vietoje belikusios duobės. Tik ant mažos kalvelės - Velnio kelio dalelės čia liko *Velnio akmuo* ar vadinamoji Velnio širdis (Nr.786b). Prie Likučių vienkiemio kelias sunaikintas, ir tik į Š-ŠR nuo Likučių vienkiemio (čia ozas darė vingį į ŠR-R) išlikusi gražiausia ozo - Velnio kelio atkarpa, nueinanti į Š, buvusių Laumakių dvaro pelkių link (dabar ten Visdergių k. tvenkiniai). Likusi Velnio kelio atkarpa į ŠR nuo Likučių vnk., į R nuo kelio Kuršėnai-Šaukėnai yra vidutiniškai 12-15 m aukščio, iki 5 m

Pav. 610. Urkuvėnų-Likučių Velnio takas, akmenys: Velnio širdis, Laumės akmuo

pločio (viršuje), iš ozo šonų, jo viršuje kyšo daug didesnių bei mažesnių akmenų. Čia Velnio kelias vingiuodamas tęsiasi dar apie 700 m. Ant išlikusios ozo dalies didžiausias akmuo laikomas *Laumės akmeniu* (Nr.786c). PADAV. A. "*Pasakoja, kad Kipšiuose seniau gyvenęs velnias. Jis vieną sykį panorėjęs sužinoti, kur įteka Žeigės (Žaigės. - V.V.) upelis. Jis beeidamas paupiu priėjęs Ventą (Žaigė įteka į Ventą ties Laumakių dv.). O Laumakiuose gyvenusi laumė. Kipšas, pamatęs laumę, ir ji jam labai patikusi. Bet jam vaikščioti į Laumakius kliudė balos. Jis sugalvojo pasitaisyti kelią. Nulėkęs į pragarą, pasiėmė maišą, nuėjęs prie Palangos ir prisisėmęs žvyro su smėliu; ir vieną labai didelį akmenį dar įsidėjęs į maišą - manęs jį Paventy pasidėti. Kai grįžęs, jau buvę tamsu, bet vistiek buvęs pasiryžęs tą naktį supilti kelią. Žaigės paupiu buvę klampu eiti ir jis kiek pasukęs dešinėn. Beeinant maišas prakiuręs, ir smėlis išbiręs, o kur akmuo užstodavęs skylę, ten mažiau birę, todėl ir kalnas yra su pertrūkiais. O kai kritęs akmuo, kipšas išgirdęs ir atsisukęs pažiūrėti, bet smėlio jau maža buvę ir tuo tarpu pragydęs gaidys. Velnias ir dabar likęs tuose kalnuose vaidentis*" (LŽV, Urkuvėnai, skelbta ir Balys J., 1949). Manoma, kad kipšas norėjęs nueiti pas kipšienę, o buvo purvas, "bjaurus kelias" - todėl pylė sau kelią - pylimą (LTR 4941/139), kelią pylė suvaryti kipšai (LTR 4941/207). Pasak kitų, Laumė pati liepusi Velniui išpilti kelią, jeigu jis norįs pas ją ateiti (LTR 4941/498). B. Viename nepilname padavimo variante pasakojama, kad Laumakių Laumė su Kipšų dvaro Kipšu buvo "susikibus" ir nugalėjo jį (LTR 4941/559). C. Pylime (šiame motyve vadinamame Kipškalniu. - V.V.) yra druskos; apie tai galima spręsti iš ant pylimo augančių žolių. Pirmojo pasaulinio karo metu Urkuvėnuose stovėjo rusai kareiviai ir pritrūko druskos. Vienas kareivis pasiėmė kastuvą, maišelį ir iš pylimo parnešė nešvarios rudos druskos. Buvo sakoma, kad ir Likučių pavieto savininkas Jankevičius parsinešdavo rudos druskos, bet niekam nesakė, kur randa, mirė nepasakęs (LŽV, Urkuvėnai). 1925 m. B.Buračas ant Velnio akmens nuotraukos pažymėjo: "*Šis akmuo, vadinamas "Vingiu", yra Likučių vienkiemio lauke ant Velnio kelio. Velnio kelias - 2 km ilg., 4 m aukščio per pelkes eina. Šį kelią supylęs koks "jaunikis" eiti pas "panelę". Kiti sako, kad velnias nešęs žemių maišą, o žemės per skylę biro ir skylė tuo akmeniu buvo užsikimšusi todėl mažą tarpelį pylimas turi pertrūkį, o po to yra šis akmuo ant to pat pylimo. Yra, rodos, ir kitoki padavimai. Šis akmuo yra raudonas 2 m 10 cm aukščio nuo žemės paviršiaus granitas*" (PT). 1929 m. Trimito žurnale Nr.32 prie Velnio tako nuotraukos pridėtas pasakojimas: "*Kuršėnų valsčiuje akmenų atsiradimą žmonės aiškina taip. Labai seniai, kada neklusnius angelus Dievas žemėn ištrėmė velniais paversdamas, jų tuomet tiek daug buvo, kad bastydamiesi žmonėms jie ir šposus krėtė, ir visaip*

Pav. 611. Urkuvėnų akmuo Velnio širdis. Aut. nuotr., 1994

jiems kliudė. Dieną dar šiaip taip, bet vakare tai reikėjo namie būti iki saulėlydžio. Pasivėlinai, būk sveikas, broliuk, velniams į nagus pateksi. Taigi tuomet, kada daug bedarbių velnių bastėsi, kai kurie jų, nesurasdami darbo sau, maišais akmenis, nešiojo. Vienam tokiam velniui benešant akmenis maišas pratrūko ir išbyrėjo akmenys didelėj pelkėj, Kuršėnų valsčiuj [...] akmenų eilė tęsėsi kokių 2 km ilgio ir 4 m aukščio".

Š. LTR 4941: 139,205,207,221,315, 440,465,498,559,563,570; LŽV (L. Kelpšaitė, 1935; Likučiai); LŽV (L. Kelpšaitė, 1935; Urkuvėnai); LŽV (M. Vargonaitė, 1936; Kipšiai); LŽV (M. Vargonaitė, 1936; Vilkiškė); PT (MAB RS F235-425 NR.15(nuotr.)); Šliavas J., 1977, 31-35; V.V. L. Balys J., 1949 Nr.93 (Kipškalnis); Trimitas, 1929 Nr.32. P.547 (nuotr.).

786b. VELNIO, KIPŠO AKMUO, VELNIO ŠIRDIS - ant išlikusios nenukastos Velnio kelio dalelės, į ŠR nuo Likučių vnk. Tai - 5,9 m ilg., 3,7 m pl., 2,9 m aukščio riedulys, skilęs pusiau (Šaulys A., 1976). Nebeaišku, ar prie pagrindinės akmens dalies yra antroji Velnio akmens pusė, ar ne. Pagrindinė akmens dalis - dvišlaičio pavidalo, viršuje graži abiejų plokštumų sudaroma briauna, akmuo - 2,6 m ilg. (R-V), apie 2,1 m pl. (Š-P), h= 1,85 m (P), apie 2,9 m (Š). V plokštumoje per visą aukštį - iki 6 cm gylio įduba. Padav. A. Kipšas ėjęs Velnio kelio pylimu pirštis pas Laumę, nešėsi dovanų, bet tuo keliu einant jos iškritusios ir "akmeniu likusios gulėti" (LTR 4941/221; Velnias sau ir laumei nešėsi po akmenį, pavargo, savo akmenį pametė (jis krisdamas ir suskilo), o

Pav. 612. Urkuvėnų Laumės akmuo. Aut. nuotr., 1994

laumei akmenį nunešė dovanų. - Šaulys A., 1976). Pasak kitų - ir Velnias, ir Laumė nešėsi po akmenį, bet nė vienas neatsinešė: Laumė, savojo nebegalėdama užtempti iš pelkės ant pylimo, akmenį numetė, o Velniui akmenį nešant prakiuro maišas, ir akmuo krito žemėn, skilo (Šliavas J., 1977). B. Sakoma, kad Velniui nebedaug buvo likę pas Laumę nueiti, bet pastojo kelią upeliukas, reikėjo daryti lieptą, Velnias tam reikalui dar nešė didelį akmenį, bet akmuo iškrito miške, ir Velnias neperėjo upelio, Laumė "paliko našlė" (LTR 4941/315). C. Sakoma, kad Laumė, nesulaukus, kada Velnias išpils kelią pas ją, mirė, ir Velniui iš skausmo iššoko širdis - "*iškiša širdis*" (kalbama apie Velnio akmenį; LTR 4941/465). D. (?) Prie šio akmens ponas Jankus buvo užkasęs pinigų, žmonės čia kasinėdavo ir tų pinigų ieškodavo. Jau žmogus buvo ir radęs, bet Velnias užkišo jam po pažastimi tošies - žmogus pamanė, kad jo grobai (žarnos) lauk lenda, išsigando ir pabėgo. Nuo to laiko niekas pinigų kasti nebėjo (VK, 1981).

Š. LTR 4941: 221,315,465; Šliavas J., 1977, 31-33; VK, 1981 (Kipšo akmuo; miške, į rytus nuo Vizdergių); V.V. L. LGP, 266; Šaulys A., 1976, 30(nuotr.).

786c. LAUMĖS AKMUO (*Ar-1726*) - per 500 m į R nuo Kuisos upelio dešiniojo kranto, 700 m į PR nuo kelių: Šaukėnai-Kuršėnų glž. stotis ir Dukurniai-Urkuvėnai sankryžos, Varputėnų miško kvartalo Nr.1 R dalyje, Velnio kelio pylimo šlaite, apie 12 m nuo pylimo viršaus. Tai rausvas, stambiagrūdis, netaisyklingo daugiakampio formos granitas. Kraštinių ilgis: ŠV - 3,6 m, V - 60 cm, PV - 3,8 m, R - 3,8 m, ŠR - apie 40 cm. Akmens aukštis - 65 cm (ŠV), 45 (PR). Viršutinė plokštuma nežymiai išgaubta. Padav. A. Sakoma, kad iki Antrojo pasaulinio karo akmens viduryje, duobutėje buvo įstatytas vadinamasis "Laumės papas" (belemitas), nuo to akmuo gavo Laumės vardą (V.V.). B. Prie Laumės akmens Kipšas su Laume susitikinėdavo (LTR 4941/563); pasakojama, kad Laumė, gražiai pasipuošusi, čia atskrisdavo, 3 kartus sušvilpdavo, ir tada atlėkdavęs Velnias su dideliais ragais. Juodu ant akmens šokdavo (LTR 4941/570). Kitus šio motyvo padavimus žiūrėti prie Velnio kelio (Nr. 786a) aprašymo.

Š. LTR 4941: 563,570; V.V. L. Kviklys B., 1991, 4/456; LGP, 266; Nasvytis T., 1975, 4 (Nuotr.).

UŽKALNIAI
(BUBIŲ SENIŪNIJA)

787. SLĖNIS - tarp Užkalnių ir Mingėlių k. Padav. "*Ėjom per mišką. Sekmadienį, mišių laike. Persižegnojom, sukalbėjom poterius ir ėjom. Žiūriu, kad bažnyčios bokštas matyti per miškiuką. Iš kur čia dabar ta bažnyčia?*

Einam einam - nebėr kelio. Kų dabar čia daryt ? Ant Surminų perėjom tiltą, žymus keliuks buvo (nuo Surminų dvaro keliuks ein). Kur mums reikėjo suktis link giminių ūkio - nebėr keliuko, kur mums reik pasukt link Užkalnių. Žiūram, bažnyčia, taip atkalnėj. Žolyns gražus, medžiai kap gluosniai gražūs tokie. Žiūrim žiūrim. Žiūrėk, sakau seseriai, kad tie medžiai aplink šventorių apdegę. Šventorius matyti, kryžiai, durys į pietus, langiukai tokie pat kaip dabar mūsų Šaukėnų bažnyčioj pastatyti. Tik ten lygus stogas buvo ir trys kryžiai. Per vidurį dar viens palinkęs. Pilka ta tokia bažnyčia. Taip gražiai Saulė spind. Aš sakau: "Taip norėčiau pasižiūrėt į tų bažnyčelę". Nebijojau. Sesuo susiėmė galvą ir bėg namo. Sakau: "Nelėk, palauk, aš tai nelėksiu". Parlėkė atgal. Sakau: "Ar matai bažnyčią ?". Matau, sako. Abi matom. Tik čykšt ir nebeliko. Nebėr tos bažnyčios. Žiūram, nelabai aukštai moteriška susisukus tokiuos gražiuos drabužiuos. Žalsva tokia nuo pusės, o už nugaros tokia švysa - sidabrinė sidabrinė. Jau toks baugulys paėmė. Neisiu vis tiek. Sesuo nor bėgt. Nebeliko tos moteriškos - paukštis toks, didelis toks, kaip angels bažnyčioj, ruds, raibos drūžės per nugarą. Laba gražus, galva tokia didelė, kaip mažo vaiko galvikė, kaklas didelis, gūžys toks riests, sparnai išskleisti. Nudžiugom, kad tas paukštis toks gražus. Paskui to paukščio nebeliko. Raibi tokie pagal kelią ant medžiuko tupi [...] Ne ant Mingėlių, bet ant Užkalnių pusės buvo. Ant granyčios. Dvi sodnikės buva. Tai buva tada, kai Užkalnius dalijo į vienkiemius" (pasak. S.Šiukšterytė, Povilo, g.1909 m. Ramučių k. Užr. D.R. 1992).

Š. D.R.

VINKŠNĖNAI
(ŠIAULIŲ SENIŪNIJA)

788. VELIUPELIS, VĖLIŲ UPELIS - į PV nuo kaimo, pievoje. "Nevandeningas".

Š. LŽV (E. Blažienė, 1935). L. vardynas , 189.

VISDERGIAI
(MICAIČIŲ SENIŪNIJA)

Iki Antrojo pasaulinio karo buvo vartojamas Visdergių-Laimėnų pavadinimas. Panašu, kad Laimėnai buvo atskira kaimo dalis (iki tol - atskiras kaimas) (V.V.). Į P buvo Laumakių dvaras ir pelkynai, kur vedė Velnio takas (Nr. 786a). Visdergiuose buvo senojo geležies amžiaus pilkapynas (datuoj. II-IV a.) ir XV-XVI a. senkapiai.

Š. LŽV (M. Vargonaitė, 1936; Vizdergiai-Laimėnai).

ŽADŽIŪNAI
(KAIRIŲ SENIŪNIJA)

789. AKMUO VELNIAUODEGIS. Akmuo buvo per 700 m į Š nuo

Gudelių, nedidelėje siauroje, 3 ha pelkėje. Buvo 2x2 m dydžio, įdomios formos. PADAV. Senovėje ant akmens sėdėdavo ponaitis (LŽV, Gudeliai). Ant akmens buvo žymios velnio pėdos (LŽV, Žadžiūnai). Slėnyje, kuriame akmuo stovėjo, žmonės dažnai paklysdavo. Akmuo suskaldytas apie 1965 m.

Š. 1968 M. LII ŽV., AS 258/91; LŽV (L. KRESLAUSKAITĖ, 1935; GUDELIAI, VUOLVUODEGA); LŽV (L. KRESLAUSKAITĖ, 1935; ŽADŽIŪNAI) L. PA, 78(NR.187; VALVAUODEGIS).

790. AKMUO su dubenėliais (*Ar-1959*) buvo rastas netoli rašytojo Jovaro Krikščiūno gimtosios sodybos, akmenų krūvoje. Perkeltas į Šiaulių "Aušros" muziejaus kiemą. Rusvas, stambiagrūdis akmuo buvo iš trijų pusių apskaldytas, 1,1x1,35 m dydžio, h= 1,35 m, viršutinėje, kiek įdubusioje plokštumoje dar buvo 20 nedidelių, 4-8 cm skr., 1-1,27 cm gylio dubenėlių. Tarp dubenėlių atstumai įvairūs - nuo 5 iki 20 cm.

Š. 1991 M. LKP MC ŽV. L. ATL 1990 IR 1991 METAIS. V., 1992, 102.

Kelmės r.
Radviliškio r.
Kėdainių r
Tauragės r.
Jurbarko r.
Kauno r.
RASEINIAI
850-52
853
847
840-42
792
814-5
859
849
846
855
808
822
817
816
821
799
832
800
802
854
791
845
809
825
836
804
839
834,5
843
812,3
838
860
798
797
827
828-31
844
856
857
833
811
801
818,9
794
820
810
795
805-7
803
0 3,6 7,2 km

AGELAIČIAI
(BETYGALOS SENIŪNIJA)

791. KALNAI STUNGIS (*piliakalnis Ar-891*) ir STUNGIUKAS - per 1,25 km į R nuo Ilgižių gamybinio komplekso, apie 400 m į Š nuo kelio Ilgižiai-Kupsčiai, 170 m į Š nuo V.Žėgunio sodybos (Steponkaimio k.), Užpalių pelkėje. Stungiukas yra apie 40 m į ŠR nuo Stungio, kalvelė - apie 5 m aukščio, gana stačiais šlaitais, 20x7 m dydžio aikštele. Padav. Tėvas Stungis sūnui liepė supilti kalną, jeigu jis norįs vesti paprasto žemdirbio dukterį. Stungiukas 7 metus kalną pylė, supylė, bet tėvas ir tada neleido jam vesti. Stungiukas pakasė kiek kalno žemių, palindo po žemių griūtim ir buvo gyvas kalne palaidotas. Sužinojusi apie mylimojo mirtį, mergina, vardu Ąžuolytė, pamišo, išbėgo, klaidžiojo, galiausiai pasiskandino (ten tekantis upelis imtas vadinti Ąžuolytės vardu). Ant Stungiuko kalno "*ateina įsimylėjusios merginos ir gėlių lapeliais buria - myli nemyli. Būrimas ant Stungiuko kapo visada teisingai atspėja meilės dalykus*". Kaime iki Antrojo pasaulinio karo dar buvo apie 15 senojo geležies amžiaus pilkapių.

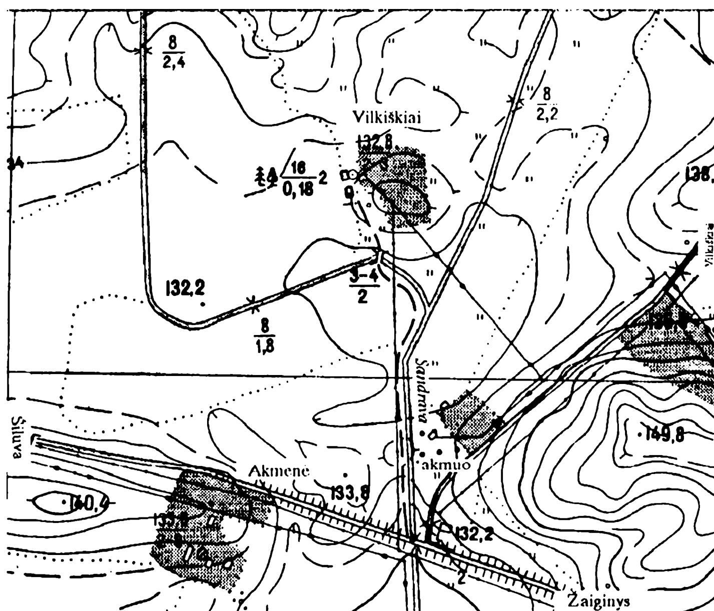

Pav. 613. Agelaičių Stungio kalnas. V. Daugudžio nuotr., 1967

Š. 1967 m. LII žv., AS 292/57-58; 1980 m. MMT žv., AS 2243/3. **L.** Sakalas J., 1939a, 3.

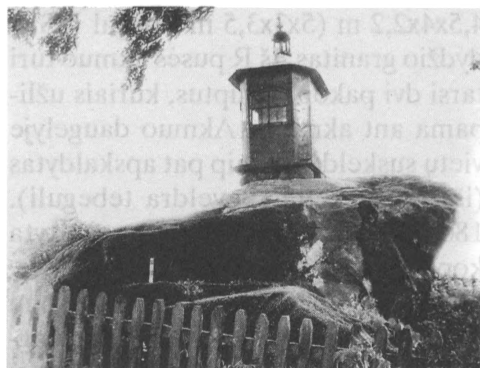
AKMENĖ
(ŠILUVOS SENIŪNIJA)

792. AKMUO (*mitologinis akmuo Ar-902*) - į ŠV nuo kelių Šiluva-Žaiginys, Šiluva-Šaukotas kryžkelės, į R nuo kanalizuoto Sandravos upelio kairiojo kranto (Sandravos upelis teka į PR kanalu tiesiai kaip styga, atokiau senosios vagos, anksčiau Sandravos upelis lanku iš R supo akmenį - 1967, LII), prie E.Masiulio sodybos. Tai pilkas, rusvas vidutinio grūdėtumo, netaisyklingo penkiakampio formos, 4,5x4x2,2 m (5x3x3,5 m - pagal LGP) dydžio granitas. Iš R pusės akmuo turi tarsi dvi pakopas-laiptus, kuriais užlipama ant akmens. Akmuo daugelyje vietų suskeldėjęs, taip pat apskaldytas (iš ŠR nuskelta skeveldra tebeguli). 1808 m. ant akmens buvo pastatyta koplytėlė, 1921 m. ji suremontuota. Koplytėlė - 1,25 m ilg., 1 m pl., 1,6 m aukščio, su bokšteliu, jos viduje įrengtas altorėlis, kuriame buvo šv.Onos, kūdikėlio Jėzaus, Marijos ir atskirai šv. Elžbietos statulėlės. Padav. A. Senais

Pav. 614. Akmenės akmuo

laikais ant akmens buvo aukojamos aukos dievams (AP). B. Po akmeniu paslėptas pinigų lobis. Pinigai dažnai degdavo, žmonės jų ieškojo, bet nerado. Aukštadvario dvaro savininkė Kontrimienė (XIX a. pr.) susirgo akių liga ir pasižadėjo ant akmens pastatyti koplytėlę, kad pasveiktų. Tik koplytėlę pastačius, dvarininkė pasveikusi. Kartu buvo pastatyta maža špitolė, kurioje nuolat gyveno keletas neturtingų, aklų senelių, išsilaikančių iš suaukotų ant šio akmens esančioje koplytėlėje aukų (žmonės koplytėlę laikė stebuklinga). Prie koplytėlės buvo meldžiamasi, sudedamos aukos pinigais. Aukoti nustota 1930-1932 m. (Jagminas P., 1958d). "*Akmuo laikytas šventu, o iš greta tekėjusio Sandravos upelio imtas vanduo gydymui*" (1967 m., LII). Apie 300 m į PR nuo akmens buvo senojo geležies amžiaus pilkapynas (1935 m. - 23 pilkapiai) bei vėlesnis plokštinis kapinynas (?), į KVDM iš suardytų kapų yra patekę II-VII a. radinių.

Pav. 615. Akmenės akmuo. Aut. nuotr., 1995

Š. 1967 m. LII žv., AS 292/58; 1980 m. MMT žv., AS 2243/5; AP (P. Jagminas, 1962 08 17); V.V. L. Jagminas P., 1958d, 2; Lietuvos liaudies menas, 1990, Nr. 6 (nuotr.); LGP, 229.

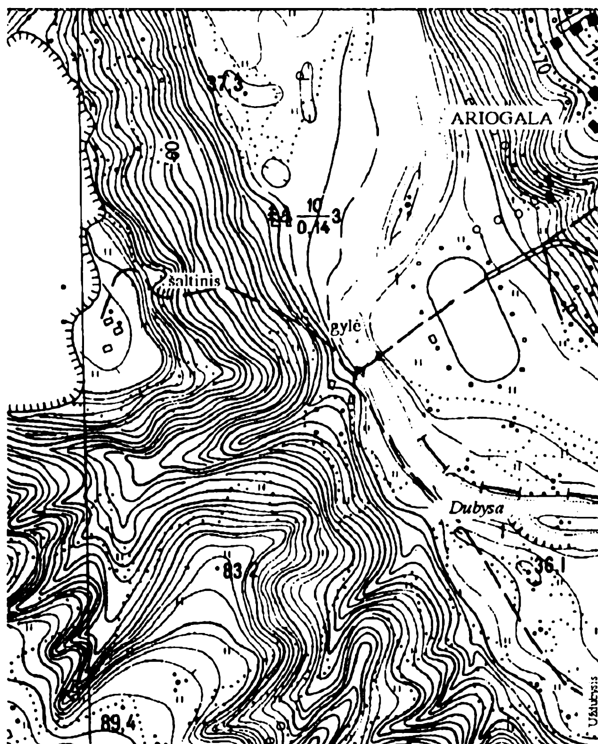
ARIOGALOS SENIŪNIJA

793. AKMUO minimas Dubysos pakrantėje. PADAV. Po akmeniu yra paslėpti Velnio turtai, dideli aukso lobiai. Kartą vėlyvą vakarą iš Raseinių turgaus ėjo žmogus ir mato - ant akmens tupi susirietęs Velnias ir skaičiuoja žėrinčius auksinius. Velnias norėjo išsigelbėti nuo Perkūno (žaibavo) ir kviečia žmogų: "Eik šen, padabok mano spirgučius, o aš einu riešutauti". Žmogus, priėjęs arčiau, pamatė Velnią ir krūvą pinigų, persižegnojo ir pasišalino. Tuoj Perkūnas tris kartus trenkė į akmenį.

L. BURAČAS B., 1939C, 3.

ARIOGALA

794. ŠALTINIS (*sg.128*) - už tilto per Dubysą, Dubysos slėnyje, šalia senojo Žemaičių plento. Apie 1936 m. šaltinio aplinka sutvarkyta, iš šaltinio padarytas nedidelis stilingas baseinėlis. Šaltinėlis trykšta žiemą ir vasarą, neužšąla. Aukščiau šaltinio, šlaite pastatytas didelis geležinis kryžius, aplinkui statomi mažesni kryželiai, vieta lankoma, laikoma stebuklinga. PADAV. A. Kartą, pokario metais, žmogui prisisapnavo, kad šaltinis - tai Marijos ašaros, sapne žmogaus prašė (neaišku kas - V.V.) šioje vietoje pastatyti kryžių. Žmogus naktį pastatė kryžių ir paliko raštelį, kad jam prisisapnavę, jog

Pav. 616. Ariogalos Dubysos gylės vieta, Kalniškių šaltinis

šaltinis esąs Marijos ašaros, Marija prašiusi kažkokios aukos, nes "*visi naudojamės tos Marijos ašarom*". B. Žmogui prisisapnavo aukščiau šaltinio, aukštumoje pokario metais sušaudyti ir ten užkasti 4 rezistentai Barkauskiai, kurie prašė pastatyti kryžių. Žmogus kiek aukščiau šaltinio ir pastatė pirmą didelį metalinį kryžių, kuris buvo nuverstas. Vėl pastatytas tik atgimimo metais.

Š. V.V.

795. DUBYSOS GYLĖ buvo PV Ariogalos pakraštyje, ties stadionu, kur į Dubysą įteka Varnupis (dešinysis intakas), kiek aukščiau Dubysos liepto. Tai buvusi gelmė, kur neretai prigerdavo ir arkliai, ir žmonės. PADAV. Naktigonėje žmogus išgirdo toje vietoje upę vaitojant: "Reikia žmogaus, - nėra, reikia žmogaus, - nėra". Tą akimirką atbėgo "maskolius", įšoko į upę ir prigėrė. "*I tas vanduo išreikalava tą maskolių*" (pasak. M. Lukonaitienė, g. 1927 m. Kalniškių k., d. gyv. Bažavalės k. Užr. 1996).

Š. V.V.

AUŠRINĖ
(ŠILUVOS SENIŪNIJA)

Į ŠV nuo Šiluvos, į V nuo kelio Šiluva-Tytuvėnai.

BETYGALOS SENIŪNIJA

796. ŠVENTRAGIS minimas kaip kaimo pavadinimas. Kaimas nežinomas (V.V.).

L. SAKALAS J. 1939A, 3.

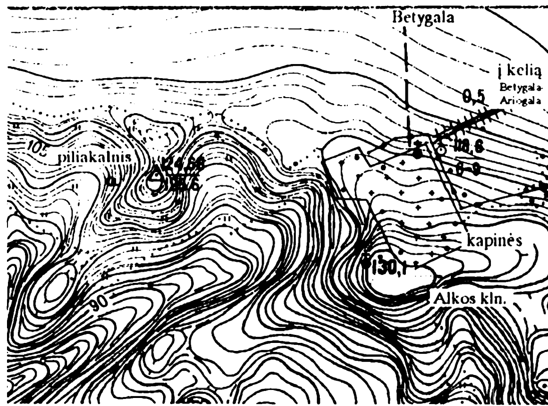
BETYGALA
(BETYGALOS SENIŪNIJA)

1417 m. Vytautas Betygaloje pastatė bažnyčią.

797. ALKOS, AUKOS KALNAS (*piliakalnis Ar-881*). Nuo 1866 m. ant kalno stovi mūrinė koplyčia. PADAV. A. Ant kalno buvo pagoniška šventykla (Покровский Ф.В., 1899). Čia "sulig pasakojimu senų žmonių - būta "pagonijos" laikų šventykla aukuras, kur vietos gyventojai atnešdavo aukas dievams", čia buvusi Žynyčvietė (VAK 38/73). "*Nu, aukas degidavo, senovės, toks, kai sakant, tokia aikštelė [...]*" (pasak. A.Rainys, Tomo, g.1916, Pakalniškių k. Užr. V.V. ir V.Musteikis 1994 m.). B. Kalne buvo skylė, kur, metus akmenuką, tas su trenksmu krisdavo. Ant kalno iš seniau (?) stovėjusią koplyčią perkūnija 3 kartus buvo sudeginusi (Sakalas J., 1939a). Su vietove XIX a. buvo siejamas *Aukaimio, Auken* vietovardis, ne kartą minimas kryžiuočių šaltiniuose. Vysk. M.Valančius 1848 m. "Žemaičių vyskupystėje" rašė: "*Karalius [...] ryžos vykti į Žemaičius dėl apsakinėjimo vieros katalikų. Karaliui į mūsų šalį važiuojant,*

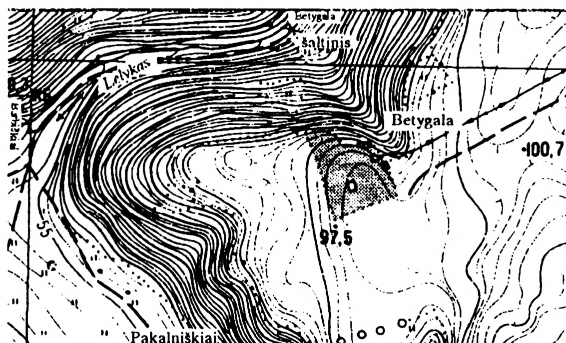

Pav. 617. Betygalos Alkos kalnas. Aut. nuotr., 1994

Pav. 618. Betygalos Alkos, Aukos kalnas

važiavo vienkart karalienė Jadvyga, karalaitė Ona, didis Lietuvos kunigaikštis Vytautas, keletas kunigų lenkų, Vilniaus pralotas Motiejus, mokąs lietuviškai, ir daug kitos diduomenės. Atbrazdėję į Kauną, ėjo visi į bažnyčią melsti Dievo, kad padėtų dailiai be kraujo praliejimo šventą darbą nudirbti [...] pats (karalius. - V.V.) su visais minavotais vyriškaisiais, įsisėdęs į laivelį, Nemunu pagal leidos lig santeklio Dubysos. Iš čia nusigavo į vietą, vadinamą Onkaimiu, arba Aukaimiu, kame buvo žinyčia, šventi krūmeliai ir gyvenimas Kūrėjo Kūrėjų, arba aukščiausio kunigo Gintauto (Paaišk.: Žinyčia ta buvo pas miestelį Betygalos, kame ant pat skardžio Dubysos ir dabar yra aukštas kalnas, viršum paskiau apipiltu, iš šalies tvirtos žemės apkastas giliu grioviu, nesgi čia gyveno aukščiausias stabmeldžių kunigas, todėl kryžiokai tankiai lankė tą vietą. Vadinos ta vieta Aukų, arba apierų, kalnu, bet vokiečiai, žemaitiškai nemokėdami, perkreipė tą vardą į Onkaim ir Aukain [...]). Karaliui liepiant, lenkų kareiviai tuojau pradėjo kirsti šventus miškus, altorius griauti, stabus dievų vartalioti ir naikinti. Išgirdę, kas destis, artimose sodose gyvenantys žmonės bruzdėjo ant Aukų kalno, o katalikų kunigai kaip įmanydami mokė juos tikėjimo krikščioniško. Visa tai regėdamas, aukščiausias kunigas stabmeldžių verkdamas apleido savo kiemą ir pasislėpė tarp žmonių mylimųjų, kame ir amžių savo pabengė, sukakęs metų 74" (Valančius M., 1972, 2/45-46). 1885 m. "Aušroje" pasirodė Vėv. slapyvardžiu pasirašyta žinutė: "*Czionai ant didelio ir toli matomo pilkalnio yra dar kelmai szulu nu szventinyczios senovės lietuviu tikėjimo, kur amžina ugnis degė ir Žemaicziu kryviu kryvaitis liki apsikrikszty jimo per Jagėlą gyveno. Buvo ant to kalno tvirta pilis, vadinama Kryžioku Okaimiu. Žmonės bijo po tą kalną vaikszcioti sakydami, kad tenai vaidinasi, ir nenor neko apie kalną pasakoti, laikydami už grėką. Tasai kalnas, apaugęs gire, tur savyje daug pylimu, ravu ir kitu dalyku, žmoniu ranka iszdirbtu. Žmonės pasakoja, kad tenai yra pakasti senovės tikėjimo dievai*" (Aušra, 1885). Ir kai kurių XIX a. istorikų su šia vieta buvo siejami pasakojimai apie Romovę, paskutinį Krivį Krivaitį Gintautą (Гуковский К., 1891). 1605

Pav. 619. Betygalos šv. Jono šaltinis

m. minimas *Alkakalnas* ("имєнис" в земли Жомойтск., Ойраголск. вол. - VK). Į ŠV nuo Alkos kalno - Betygalos piliakalnis I (*Ar-880*).

Š. VAK 27/22; 38/73-74; V.V. L. Aušra, 1885; Buszynski I., 1871, 34-36, 36-39; Buszynski I., 1874, 73-75, 77-78; Kviklys B., 1991, 4/555; Sakalas J., 1939a, 3; Valančius M., 1972, 2/45-46; Гуковский К., 1891, 166-167; Покровский Ф.В., 1899, 132-133.

798. ŠVENTO JONO ŠALTINĖLIS (*IP-988*) - apie 800 m į PV nuo Betygalos, Lelyko upelio slėnyje, kairiajame jo krante (apie 20 m nuo upelio), PR kelio Betygala-Žemygala pusėje. Šiuo metu iš Lelyko slėnio šlaito trykšta šaltinis ir nubėga specialiai įrengtu vamzdžiu, sutvarkyta mokytojo A.Juškos rūpesčiu aplinka, įrengti suoliukai. Vaikams buvo sakoma, kad šaltinio vanduo esąs geras, gydantis (stebuklingas). Vaikai bėgdavę to vandens gerti, praustis.

Pav. 620. Betygalos šaltinis. Aut. nuotr., 1994

Š. A.Musteikienės informacija 1994 m.; V.V.

BUTKIŠKĖ
(ARIOGALOS SENIŪNIJA)

1939 m. pastatytoje šv.Jono Krikštytojo bažnytėlėje yra stebuklingas Marijos paveikslas. Padav. Bažnyčios vietoje pasirodžiusi šventa Marija.

Š. V.V.

DAINELIAI
(RASEINIŲ SENIŪNIJA)

799. PIEVA PERKŪNPJAUNIS. Vieta nežinoma. Į ŠR nuo kaimo - Kaukėnų kaimas.

Š. VK, 1935; VK, 1960 (Alėjai), 1981 (Alėjai).

DAPKAIČIAI
(PAGOJUKŲ SENIŪNIJA)

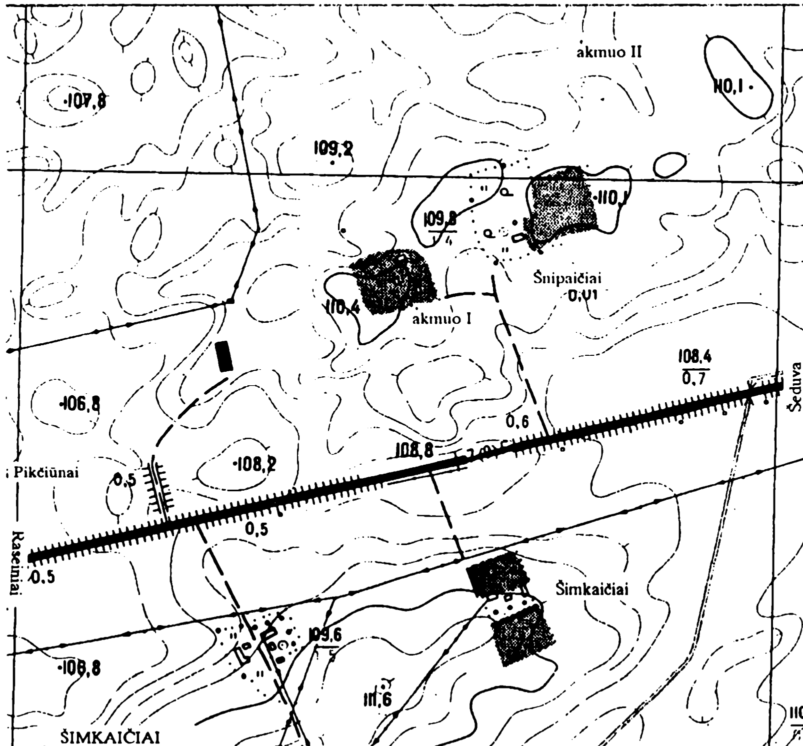
800. AKMUO su VELNIO PĖDOMIS buvo apie 700 m į Š nuo kelio Raseiniai-Baisogala, apie 400 m į ŠR nuo P.Stelmoko sodybos, lauke. Akm. - maždaug 1,5x1,3 m dydžio, turėjo 13 ar 14 dubenėlių (apie 10 - 1980 m., MMT). Padav. Duobutes Velnias su koja "išmynė" (VAK). Netoliese akmens ganydami piemenys rasdavo akmeninių kirvelių. Maždaug už 400 m į PR gulėjo ir Šnipaičių akmuo su dubenėliais (Nr.854).

Š. 1980 m. MMT žv., AS 2243/30; VAK 38/48. L. Dakanis B., 1984, 106, 108.

DAUGIRDĖNAI
(ARIOGALOS SENIŪNIJA)

801. UPELIS PERKŪNRAVIS teka apie 300 m į R nuo kaimo kapinių, į ŠR. Apie 900 m ilg. dešinysis Dubysos intakas. Apie 600 m į R - Kalniškių II (Ginaičių) piliakalnis (*Ar-885*). Padav. "*Perkūnravis gavo vardą nuo perkūno trenkto medžio. Kiti sako, būk dėl to, kad labai sunkiai pereinamas, tai žmonės keldamiesi keikia perkūnais*" (LŽV).

Š. LŽV (O. Šoltarienė, 1935); L. Vardynas, 123 (Girkalnis; klaidingai - Platupio intakas).

Pav. 621. Šnipaičių akmens su dubenėliais (I), Dapkaičių akmens su dubenėliais (II) buvusios vietos

DAUTARTAI
(PAGOJUKŲ SENIŪNIJA)

802. UPELIS ŠVENTAJONIS. 1,5 km ilg. Luknės intakas.

Š. LŽV (E. KUPRYTĖ, 1935); L. VARDYNAS, 169.

DIEVOGALA
(PAGOJUKŲ SENIŪNIJA)

Prie Vosiliškio V ribos. Kaime buvo kapinynas (*Av-1076*), iš kurio į muziejus pakliuvo XI-XIII a. radinių.

DRAUSTINĖ
(ARIOGALOS SENIŪNIJA)

Kaimas įsikūręs į ŠR nuo Juodaičių, į ŠV nuo Kilupių. Kaimo pavadinimas, matyt, susijęs su Draustinės mišku (dabar - Didmiškis, tarp kaimo ir naujojo Žemaičių plento).

803. UPELIS DRAUSTINĖ. Kairysis Gausantės intakas.

L. VARDYNAS, 32 (JUODAIČIAI).

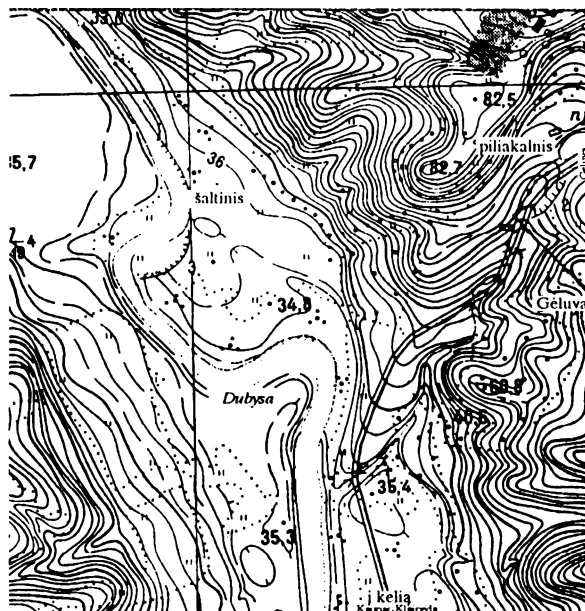
GEIŠIAI
(RASEINIŲ SENIŪNIJA)

804. STABALAUKIS. Prie kaimo. Galimas dalykas, kad vietovės pavadinimas kilo nuo ten buvusio "Stabo" akmens (V.V.).

L. AL,7 (NR.94); LAM, 131.

GĖLUVA
(ARIOGALOS SENIŪNIJA)

805. BIRUTĖS KALNAS (*piliakalnis Ar-879*). PADAV. Ant kalno

Pav. 622. Gėluvos piliakalnis ir šaltinio vieta

senovėje buvo aukuras ir kūrenosi amžinoji ugnis (Lietuvos aidas, 1935). Ant kalno ugnį kūreno Birutė (V.V.).

Š. V.V.; L. Lietuvos aidas, 1935.

806. ŠALTINIS BIRUTĖS, BIRUTO, BIRONTO AKIS - Dubysos slėnyje, 260 m į V nuo piliakalnio, kairiajame Dubysos krante, V lauko kelio į naująjį Žemaičių plentą pusėje. Šaltinio vietą žymi vandens augalų ir karklų priaugusi apie 25 m skr. lomelė, kurios viduryje - keli 1 m skr. švendrių ploteliai, - matyt, užakusių šaltinių vietos. 1949 m. čia būta apie 3 skr. "akies", 1985 m. - jau tik 1 m skr. Ilgainiui užako ir ji. "Neišdžiūstantis liūnas, tartum be dugno - taip ir traukia žmogų gilyn" (LTR 2044/83). Padav. A. Važiavo didelis ponas, pavarde Birovas, Birontas ar Birantas su karieta, pakinkyta 4 arkliais. Pakely jis sutiko dvi meškas. Arkliai pasibaidė, pasileido į lankas, kur buvo liūnas - karietą su arkliais, ponu, vežiku liūnas prarijo. Ponas buvęs labai storas, šaltinis ilgai burbuliavo, bet niekas net nebandė pono gelbėti - negalėjo artyn prieiti. Iš šaltinio ilgai dar kyšojo vežimo grąžulas ("dišlius") (V.V.). Šaltinis imtas vadinti Birovo, Bironto ar Biruto akimi, vėliau - ir laukas, kalnas (t.y. piliakalnis; Tamulioniai A.ir P., 1971). B. Čia buvo krikščionio karčema, ne vienas čia girtuokliaudamas paliko arklius, žemes. Vienas keliautojas pralošė pinigus, iš jo lošėjai ėmė šaipytis. Kaip tik tuo metu pro karčemą važiavo kunigas su švenčiausiu sakramentu ("ponu dievu") pas ligonį. Niekas nesiklaupė, tik tas, kuris pralošė pinigus. Kada kunigas pravažiavo, klūpojęs pakėlė akis - vietoj karčemos stovėjo tik "smirdanti bala" (LTR 2044/83). C. Karžygys Domantas įsimylėjo ant piliakalnio ugnį kūrenusią Birutę ir kartą naktį, kada Birutė budėjo prie ugnies, ją pagrobė. Nešė nuo kalno, ir maždaug ties ta šaltinio vieta trenkė į juos supykęs Perkūnas, atsivėrė žemė, jie abu prasmego. Toje vietoje atsirado akis (V.V.).

Pav. 623. Gėluvos Birutės akies vieta. Aut. nuotr., 1996

Š. LTR 2044/83; VAK 23/74 (Birutės pieva ir šaltinis); V.V. L. Tamulioniai A. ir P., 1971, 3.

807. PUŠIS augo Gėluvos kryžkelėje, kur šakojasi keliai į Vilkiją ir Kėdainius. Pušis buvo sena, stora, su mūkele. Nupjauta apie 1980 m. Padav. A. Baudžiavos laikais buvo nedoras ponas Belskis. Šioje vietoje jis sutiko gražią mergaitę ir norėjo ją išniekinti. Ji nepasidavė, tuomet ponas įsakė ją paguldyti ant kryžkelio ir pats bizūnais užplakė negyvai. Šioje vietoje ir užkasė. Tik paskui žmonės čia pasodino pušelę, nes kryžių statyti neleido (LTR 4909/75). B. Grįždamas iš 1812 m. karo Napoleonas po šita pušimi ilsėjosi (V.V.).

Š. LTR 4909/75; V.V.

AKMUO su ženklais - Gėluvos dvaro alėjos gale. Akmuo - 1,6 m skr., h= 90 cm. Ženklai akmenyje - įrašas, jog tai Kazimiero Chlevinskio (1755-1821) antkapinis akmuo.

Š. VAK 23/96-103(NUOTR.). L. IA, 128(NR.26); PA, 68(NR.17).

GIRKALNIS
(KALNUJŲ SENIŪNIJA)

PADAV. Senovėje čia buvo miškai. Kartą vienas ponas išėjo medžioti, ir jį užpuolė vilkai. Ponas pradėjęs šaukti į dangų: *"Dievi, išgelbiek, če pastatysiu bažnyče !"* Dievas išgirdo, poną išgelbėjo. Ponas ant to kalno pastatė bažnyčią, *"o kad Dievs nu tuo kalno išgirdes žmogaus balsa, tai ta kalna ir bažnyčę pavadina Girkalniu"* (LTR 2368/569). Pasak kito padavimo, poną Jurgį, medžiojusį šiuose miškuose, užpuolė vilkai, ir jis pažadėjo toje vietoje pastatyti bažnyčią, "visi vilkai išsilakstė". Kadangi ponas buvo Jurgis, už tai pastatyta šv.Jurgio bažnyčia, o už tai, kad viskas vyko girioje, - Girkalnis (LTR 1552/183). Pirma bažnyčia Girkalnyje pastatyta prieš 1613 m.

Š. LTR 2368/569; 1552/183.

GODLAUKIS
(ŠILUVOS SENIŪNIJA)

808. UPELIS VELNIARAVIS, VELNARAVIS - Daukšupio intakas, apie 200 m ilg. PADAV. Čia vaidendavosi, pasirodydavo baisūs šunys, katinai, žvangėdavo geležis (LŽV).

Š. LŽV (V. ŽDANKUS, 1935; GODLAUKIS II (GIRINAIČIAI); L. VARDYNAS, 190.

IŽINIŠKIAI
(NEMAKŠČIŲ SENIŪNIJA)

809. PILIAKALNIS (Ar-895). PADAV. A. Ant kalno buvo "žinyčia". Visi eidavę ir sakydavę: *"Į žinyčią, į žinyčią"* (iš čia ir Ižiniškių vardas - Almonaitis V., 1994). B. Baudžiavos laikais netoli piliakalnio buvo dvaras, kurio ponas sumanė ant kalno pastatyti kryžių. Kryžiui nukirto tvirčiausią ąžuolą, pradėjo dirbti kryžių. Bet naktį sapne jam kažkoks balsas sako: "Tame kalne tu neturi valios kryžių statyti, jei mano balso nepaklausysi, su savo dvaru skradžiai žemę nugrimsi". Ponas pabijojo balso ir kryžiaus nepastatė. Pamestas kryžius dvaro kieme buvo, kol supuvo (Buračas B., 1936e).

L. ALMONAITIS V., 1994, 112; BURAČAS B., 1936E, 12.

KALNIŠKIAI
(ARIOGALOS SENIŪNIJA)

810. ŠALTINIS - Dubysos dešiniojo slėnio aukštumos šlaite, apie 100 m į ŠR nuo A. Lukošiaus sodybos Kalniškių kaime, 8 m į Š nuo tako iš Kalniškių, vedančio prie liepto per Dubysą ties stadionu. Ant šaltinio įrengtas senas medinis stačiakampis rentinys,

Pav. 624. Kalniškių šaltinio vieta (prie trikamienio gluosnio, kairėje). Aut. nuotr., 1996

virš šulinėlio keroja galingas trikamienis gluosnis. Padav. Tai esąs deivių šulinėlis. Žmonės matydavo dvi juodai apsirengusias, baltom skarelėm deives, velėjančias viena prieš kitą "taukšt-taukšt-taukšt-taukšt". Priėjus artyn, deivės dingdavo (žr. pav. 616).

Š. V.V.

KAUKĖNAI
(RASEINIŲ SENIŪNIJA)

Į ŠR nuo Alėjų, į Š nuo Plauginių kaimo. Padav. Anksčiau buvo vienas didelis Plauginių kaimas. Kaukėnai vadinta jo dalis, kur gyveno "atėjūnai". Plauginių žmonės leisdavo gyvulius kur norėjo, bet "atėjūnai" ėmė tuos gyvulius nuo savo žemės gaudyti. Vietiniai pyko ir sakė: "Biesas žino, iš kur sukaukti ir gaudo mūsų gyvulius". Nuo to kilo Kaukėnų pavadinimas.

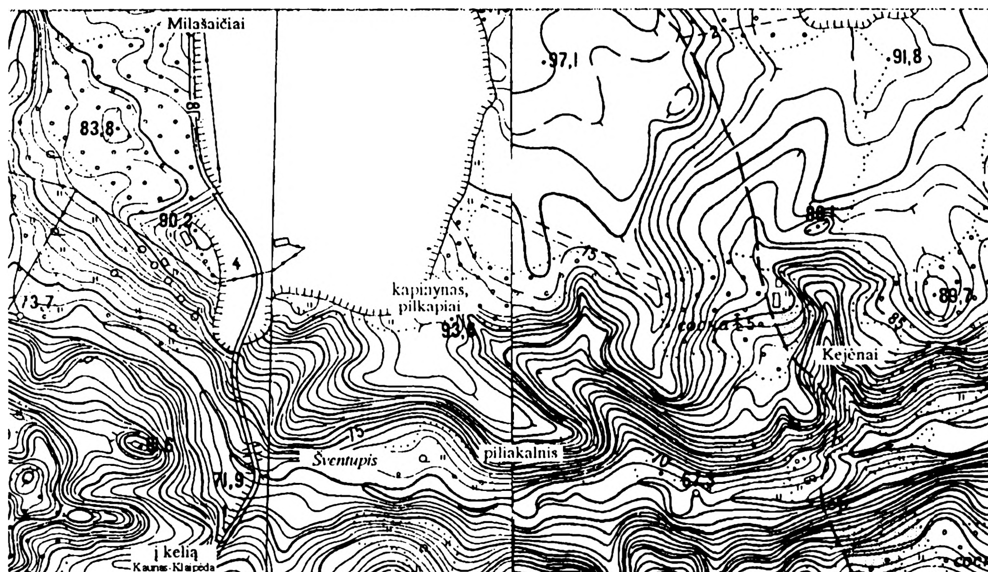
Š. LŽV (A. Baršauskienė, 1935).

KEJĖNAI
(ARIOGALOS SENIŪNIJA)

811. ŠVENTUPIS. Visas Šventupio aukštupys vadinamas Lokupiu. Ištakos - Mankūnų k. Teka į Š, daro vingį į R ir kerta kelią Milašaičiai - senasis Žemaičių plentas (čia, apie 150 m į Š nuo upelio - Kejėnų pilkapynas ir kapinynas). Šioje vietoje Lokupis imamas vadinti Šventupiu ir teka į R iki Dubysos dar apie 3 km, paskui į ŠR. Įteka į Dubysą priešais Ugionių k. Padav. A. Per upelį pas ligonį važiavo kunigas ir vežėsi Švenčiausiąjį (sakramentą). Buvo pakilęs upelio vanduo ar netvirtas ledas, arkliai, rogutės įlūžo, vežikas, kunigas išsimaudė, bet nenuskendo, tik kunigui iškrito Švenčiausiasis. Vėliau kunigas paskelbė parapijai, kad tai atsitikę prie upelio, tada parapijos žmonės nutarė upelį pakrikštyti Šventupiu (V.V.). Kiti pasakoja, kad žiemą kunigas važiavęs iš Milašaičių plento link, toj vietoj, kur kelias kerta Šventupį, lūžęs upelio ledas, kunigui iškritęs Švenčiausiasis ir nuplaukęs. Dėl to upelį imta vadinti Šventupiu, jis "pasišventina(o)" (V.V.). B. Upelyje yra bevažiuodamas nuskendęs kunigas klebonas - "šventas žmogus", dėl to kilo Šventupio pavadinimas (V.V.). Kejėnuose, į Š nuo Šven-

Pav. 625. Vieta, kur Lokupis imamas vadinti Šventupiu (tolumoje, kur upę kerta Milašaičių kelias). Aut. nuotr., 1996

Pav. 626. Kejėnų Šventupis

tupio, yra senojo geležies amžiaus pilkapynas, X-XIV a. kapinynas, XV-XVII a. senkapiai, Šventupio slėnio aukštumoje - piliakalnis (*Ar-887*).

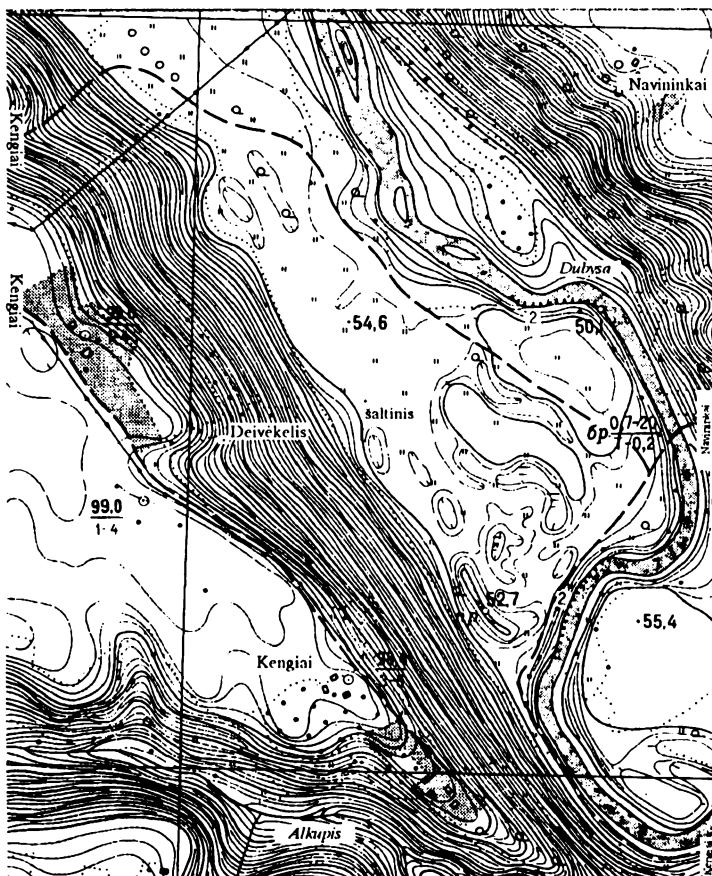
Š. VK, 1980 (? Tarosai; su Švenčiausiu prigėrė kunigas); V.V. L. Vardynas, 170.

KENGIAI
(RASEINIŲ SENIŪNIJA)

812. DEIVĖKELIS, DEIVIEŠKELIS - į PR nuo kaimo, 430 m į Š nuo Alkupio kair. kranto, 300 m į PV nuo Dubysos deš. kranto. Prasideda į ŠR nuo Pocių sodybvietės (likę du klevai), veda į Dubysos lankas, apie 200 m ilg. Kelias - senas, giliai įsigraužęs į šlaitą, iš P ribojamas griovos, atveda tiksliai į "Deivių šulinėlį" lankoje. Padav. Keliu vaikščiodavo deivės, jos užpuldinėdavo praeivius, pravažiuojančius, juos kankindavo

Pav. 627. Kengių Deivėkelis. Aut. nuotr., 1996

Pav. 628. Kengių Alkupis, Deivėkelis, Deivių šaltinio vieta

(LŽV, O. Kuncaitė). Deivės (pagal kitus - laumės) šituo keliu eidavo į šulinėlį praustis (V.V.). *Šulinėlio* (šaltinio) vieta - apie 50 m į R nuo Deivėkelio pabaigos, 210 m į PV nuo Dubysos deš. kranto, tarp laukų. Šulinėlio vieta - karklais apaugusi, maždaug 10x6 dydžio daubelė. Šaltinis anksčiau čia "virdavo", niekad neužšaldavo, dabar užakęs.

Š. LŽV (K. Budrienė, 1935, Navininkai); LŽV (O. Kuncaitė, 1935; Kengiai); V.V.

813. ALKUPIS išteka į R nuo kelio Kengiai-Lenkeliai, teka R, PR kryptimi tarp Kengių ir Pakapurnio. Tai apie 2,2 km ilg. dešinysis Dubysos intakas. Padav. "*Senovėje čia buvo aukurai, gyveno vaidilutės, ir pats upelio pavadinimas gavosi*" (pasak. A. Digrys, g. apie 1875 m. Kengiuose. Užr. 1935 - LŽV). "Teka visuomet ir žiemą neužšąla" (1935 m.). Prie Alkupio yra *Alkos pieva*.

Š. LŽV (K. Budrienė, 1935); VK, 1981. V.V. L. Būga K., 1924, 62; LE 1/ 328(Navininkai; 1,5 km ilg.); Vardynas, 4 (Kengiai).

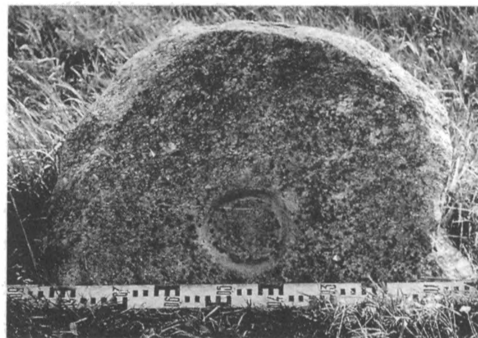
LYDUVĖNAI
(ŠILUVOS SENIŪNIJA)

PADAV. Čia buvo didelis Liudavėnų miestas su 70 bažnyčių (pasak. J. Mockus, g. apie 1865 m. Lyduvėnuose. Užr. 1935 - LŽV).

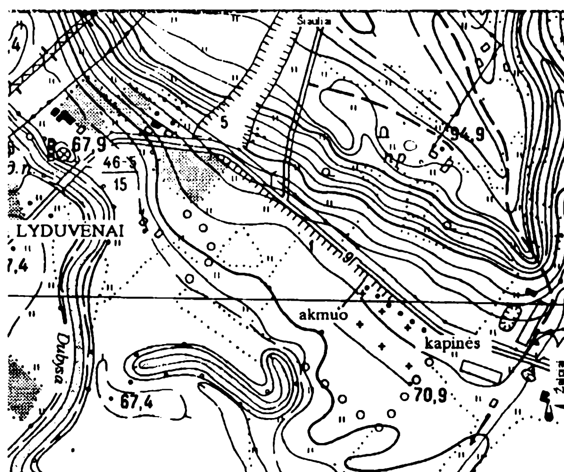
Senąja šventviete nurodoma vieta už miestelio, Dubysos ir Dratvens (Dratvinės) santakoje. Čia augę dideli ąžuolai. PADAV. Čia žmonės priėmė krikštą (Buračas B., 1937d).

Š. LŽV (V. ŽDANKUS, 1935); L. BURAČAS B., 1937D, 3.

814. AKMUO su VELNIO PĖDA (buvo *akmuo su dubeniu Ar-905*) guli naujųjų Lyduvėnų kapinaičių pakraštyje, kairiajame Dubysos krante, prie ariamo lauko. Anksčiau gulėjo kapinaičių vietoj, buvusiame senojo geležies amžiaus pilkapyne, "vieno pilkapio paviršiuje" (Šalna A., 1971). 1955 m. akmuo iš vietos buvo išstumtas. Tokių akmenų buvo du, antrasis dingęs (Šalna A., 1971). Akmuo - pilkas smulkiagrūdis granitas - 1,3x1,1 m dydžio, jo centre - 19-20 cm skr. apskritas iki 3 cm gylio dubuo ("ratas"), kurio pusė nevienodai iškalta, kita pusė nepabaigta kalti. Dubens pakraščio griovelio gylis - 1-4 cm, dugno vidurys likęs iškilus. Iš šono žiūrint atrodo, kad į akmenį įminta apskrita arklio kanopa, kuri ir vadinama "velnio pėda". PADAV. Bėgdamas Velnias ant akmens užlipo ir paliko įspaudęs savo pėdą (Šalna A., 1971).

Pav. 629. Lyduvėnų akmuo. A. Tautavičiaus nuotr., 1967

Pav. 630. Lyduvėnų akmuo su Velnio pėda

Š. 1967 M. LII ŽV., AS 292/63-64; 1980 M. MMT ŽV., AS 2243/33-34; AP (P. JAGMINAS, 1962 08 18); L. KUNCEVIČIUS A., 1983, 65; ŠALNA A., 1971, 3.

815. KARTUVIŲ KALNAS apie 500 m į R nuo Lyduvėnų, kairiajame Dubysos krante, prie Beržravio. Tai apie 200 m ilg., 200 m pl. pakiluma. PADAV. Čia buvo kariami 1863 m. sukilėliai. Vokiečiai, kasdami žvyrą, čia rado senovės kario griaučius, kelis pinigėlius.

Š. LŽV (V. ŽDANKUS, 1935).

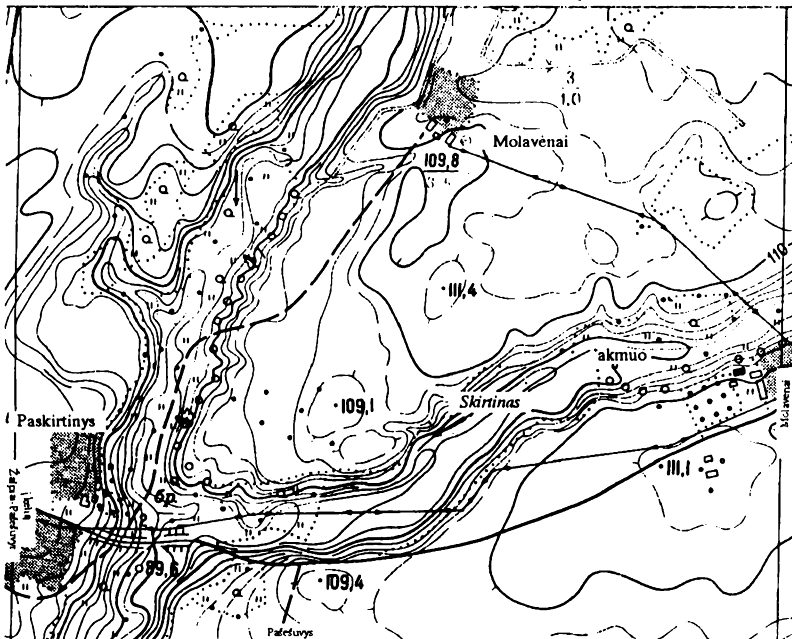
LYGIAI
(NEMAKŠČIŲ SENIŪNIJA)

816. LAUKAS PERKŪNIŠKĖ - šalia Palaukių pievos, apie 1 ha ploto.

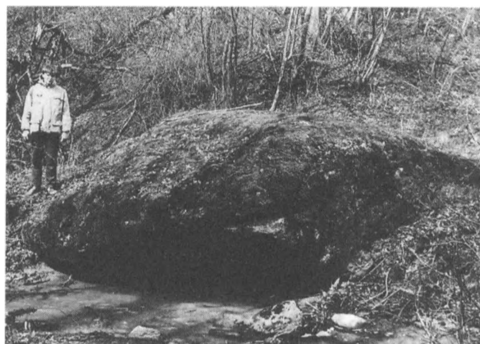
Š. LŽV (G. LOPATIENĖ, 1935).

MOLAVĖNAI
(NEMAKŠČIŲ SENIŪNIJA)

817. AKMUO (*mitologinis akmuo la 1992 01-8-152*) - apie 130 m į ŠV nuo Petravičių sodybos pastatų Molavėnų k., Skirtinio upelio slėnyje, dešiniajame krante. Akmuo - 6 m ilg., 5 m pl., h= 2,2 m, PR akmens dalis - upelio vandenyje. PADAV. A. Velnias nešė akmenį, norėdamas jį numesti ant Molavėnų, bet pametė prie Skirtino upelio (Almonaitis V., 1992). B. "*Kitados, kada žemėje dar vaikščioję, kartu su žmonėmis gyvenę velniai, trys iš jų nuritino tą akmenį į pakalnę. Gal užsitvenkė tą upelį išsimaudyti* (*bene norėję jį užtvenkti, maudyklę sau pasidaryti.* - Almonaitis V., 1988)" (pasak. P.Stonys, g.1908 m., Tukių k. - Almonaitis V., 1992).

Pav. 631. Molavėnų Velnio akmuo

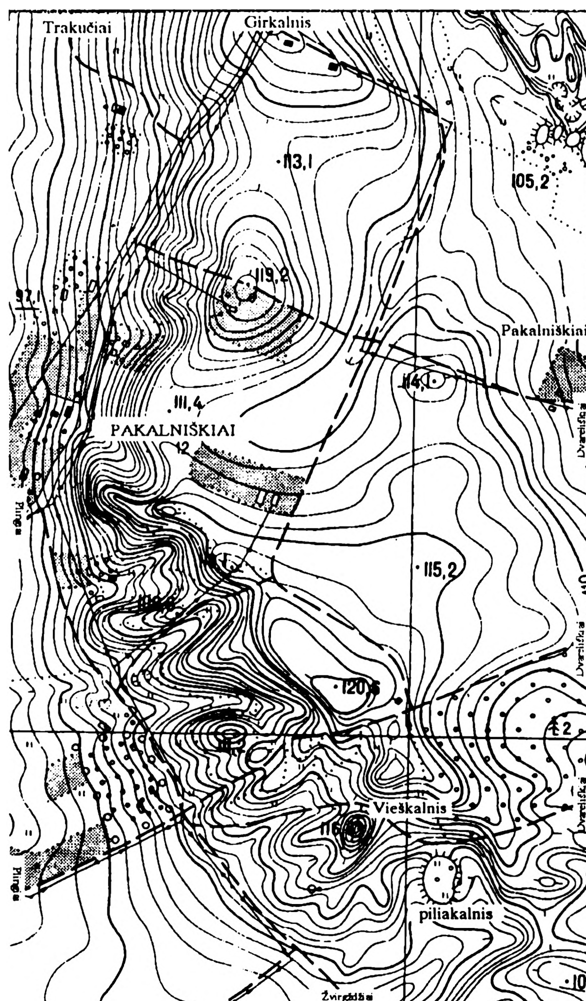

Pav. 632. Molavėnų akmuo. Aut. nuotr., 1993

L. Almonaitis V., 1988, 4; Almonaitis V., 1992, 75; LGP, 229.

NAUKAIMIS
(GIRKALNIO SENIŪNIJA)

818. PILIAKALNIS (*Ar-890*). Padav. "*Stabmeldystės laikuose žmonės deginę aukas dievų garbei*" (pasak. V. Aleksiejus, g. apie 1887 m. Plingių k. Užr. 1937 - LŽV).

Pav. 633. Naukaimio Vieškalnis, Vištkalnis

Pav. 634. Naukaimio Vištkalnis. A. Tautavičiaus nuotr., 1967

Š. LŽV (P. SKINDERIS, 1937; GABRIELIŠKĖS).

819. VIEŠKALNIS, VIŠTKALNIS - apie 80 m į ŠV nuo piliakalnio (*Ar-890*). Kalva - pailga ŠR-PV kryptimi, apie 50 m ilg., apie 30 m pl., aikštelės kraštas pereina į šlaitą, ryškesnės ribos tarp jų nėra. Kalvos šlaitai vidutinio statumo, h= 3 m (PV), 6 m (ŠR). PADAV. "*Ant to kalno buvusi kunigų buveinė. Vėjai namus užpustę ir dabar dar tie namai tebesą. Kalno viršūnėje buvusi didelė skylė, kai piemenys įmesdavę akmenį į tą skylę, tai kalno gelmėse suskambėdavę [...]*" (pasak. M. Puskepalinė, g. apie 1867 m. Trakūčių k. Užr. 1937 - LŽV).

Š. 1967 M. LII ŽV., AS 292/61; 1980 M. MMT ŽV., AS 2243/38-39; LŽV (P. SKINDERIS, 1937; GABRIELIŠKĖS); L. LAM, 128 (VIŠKALNIS - KLAIDINGAI NURODOMAS KAIP PILIAKALNIO VARDAS).

NEGIRVA
(ARIOGALOS SENIŪNIJA)

820. PERKŪNTILTIS. "Senas tiltas". PADAV. Vieną naktį Velnias nešė sielą į pragarą. Perkūnas suardė tiltelį, tai Velnias, palikęs nelaimingojo sielą, pabėgo. Kas eina per tiltelį, girdi kažką sunkiai dejuojant.

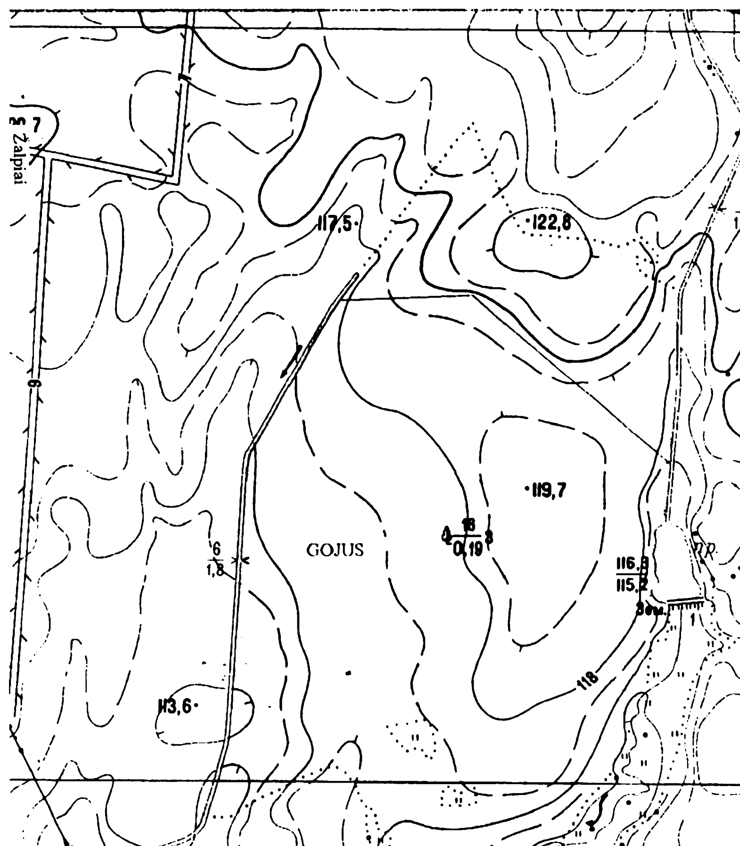
Š. LTR 832/165.

NEMAKŠČIŲ SENIŪNIJA

821. NEMAKŠTĖS MIŠKAS (*NEMACSTE, NEMAGSTE*). XIV a. kryžiuočių kelių į Lietuvą aprašymuose minimas šventas miškas Nemacste, prie Nemakščių ("*[...] von Rogyaren czu Namaxste, czum heiligin walde [...] ist iij mile*" (1386 M.; WEG NR.7; SRP 2/669/670), "*von dannen bis an das land iiij mile wiltnisz, und denne in das land vordan j myle czum walde Nemagste genant*" (1395 M.; WEG NR.24; SRP 2/677)), miške nurodomas didelis ežeras ("*und das hèer, das czu Weduckelen sprenget, lyt die nacht bie dem walde Nemacste, do ist ein grosir see und czu heerin gnung und vol landes*" (1394 M.; WEG NR.28; SRP 2/679)). Manoma, kad apie šventojo miško su ežeru ("*ein grosir see*") vietą byloja Paežerių kaimo pavadinimas, kaime tyvuliuoja ir maždaug 3 ha ploto ežeras. Buvusį šventąjį mišką, matyt, nurodo ir du Pagojo kaimai (AL, 25), vienas iš jų - maždaug 1 km į PV nuo Paežerių.

L. AL, 7 (N.104), 25; KVIKLYS B., 1991, 4/507; MANNHARDT W., 1936, 127-128; SALYS A., 1930, 59; SRP 2/669-670, 677, 679.

822. SIAUTŪNŲ MIŠKAS (*SAUTUM, SAUTEN*). XIV a. kryžiuočių kelių į Lietuvą aprašymuose

Pav. 635. Žalpių Gojaus miškas

minimas šventas miškas, prie Sautum vietovės (*[...] von Milsowe ij mile bis czu Sauten czu deme heiligenwalde do mus das heer legen*" (1385 M.; WEG NR.51; SRP 2/687-688), kitame aprašyme paminėta, kad Sautum miškas yra prie Šešuvies (*Die dritte nacht lyt man im lande an eyme walde, der heist Sautum bi eynem vlise Sassaw*" (1395 M.; WEG NR.27; SRP 2/678)). Miško būta prie Šešuvies upės, už 2 mylių (apie 12-14 km. - V.V.) nuo Milžavėnų ir Vejukų (ar Vaikių ?), taigi, atrodo, regione į PR nuo Žalpių (AL, 25), Šešuvies upės srityje. Gal Kelmės rajono Žalpių *Gojaus miškas,* į PR nuo Žalpių, dešiniajame Skirtino krante (apie 500 m į P nuo kelio Žalpiai-Mažučiai) XIV a. minimo šventojo miško reliktas ? (V.V.).

L. AL, 7(NR.112), 25; MANNHARDT W., 1936, 126; SALYS A., 1930, 66; SRP 2/678, 687-688.

823. MIŠKELIS OLKAS minimas 1573 ar 1575 m. Viduklės valsčiaus dokumente ("под олком, гаемь березовым"). Tame pačiame dokumente minima pieva prie Skirtino upelio galbūt leistų įtarti ir minėtąjį beržyną *Olką* buvus Nemakščių apylinkėse, Paskirtinio, Molavėnų kaimų apylinkėse (V.V.).

L. AL, 7 (Nr.109); Alseikaitė-Gimbutienė M., 1943, 67; Jablonskis K., 1941, 91.

824. PEKLALŪPIS. Nurodomas į Š nuo Paupynio vnk.

Š. LŽV (V. Šveikauskas, 1935; Paupynis); L. Vardynas, 121 (Nemakščiai).

NUMGALIAI
(VIDUKLĖS SENIŪNIJA)

825. VIENKIEMIS PERKŪNIŠKĖS buvo prie Numgalių dvaro, čia augo senas ąžuolynas. Padav.. Čia buvo lietuvių pagonių Perkūno šventykla. Dėl to atsirado ir toks vienkiemio pavadinimas.

Š. LTR 832/155 (Nuomgalių).

PAGAUSANTYS
(ARIOGALOS SENIŪNIJA)

826. KARALIAUS GIRIA. Tai pelkėtų miškų masyvas į P nuo kaimo, tarp Armenos ir Mituvos upių, Tamošių ir Armoniškių gyvenviečių. Dabar tai vadinamieji Burbinės miškai. Karaliaus giria jie dar buvo vadinami XIX a., o po 1918 m. "pakrikštyti" Puščia Pavetova (atsirado ir kaimas Pavetova). Neoficialiai kelios Pakarklių kaimo sodybos buvo laikomos Karalgirio kaimu.

Š. V.V. L. AL, 4(Nr.33).

PAGOJYS
(BETYGALOS SENIŪNIJA)

Į Š nuo Ariogalos, į R nuo Darbutų, prie kelio Ariogalos-Betygalos plentas - Lenčiai.

PAGOJIS
(KALNUJŲ SENIŪNIJA)

Į P nuo Kalnujų, Šaltuonos kairiajame krante, į V nuo kelio Kalnujai-Vengerskai.

PAGOJYS I IR II
(NEMAKŠČIŲ SENIŪNIJA)

Į V nuo Nemakščių. Pavadinimai greičiausiai byloja apie Nemakščių apylinkėse buvusį šventąjį mišką *Nemacste* (Nr.821). Miške minimas ežeras, kaip manoma, tai Paežerio kaimo ežeras, Pagojo I kaimas - tik apie 1 km į PV nuo Paežerio kaimo.

PAGOJAI
(PAGOJUKŲ SENIŪNIJA)

Tarp Dubysos upės kairiojo kranto ir Akstinų kaimo.

PAGOJUKAI
(PAGOJUKŲ SENIŪNIJA)

Prie kelio Raseiniai-Grinkiškis, į R nuo Dubysos upės.

PAKALNIŠKIAI (BETYGALOS SENIŪNIJA)

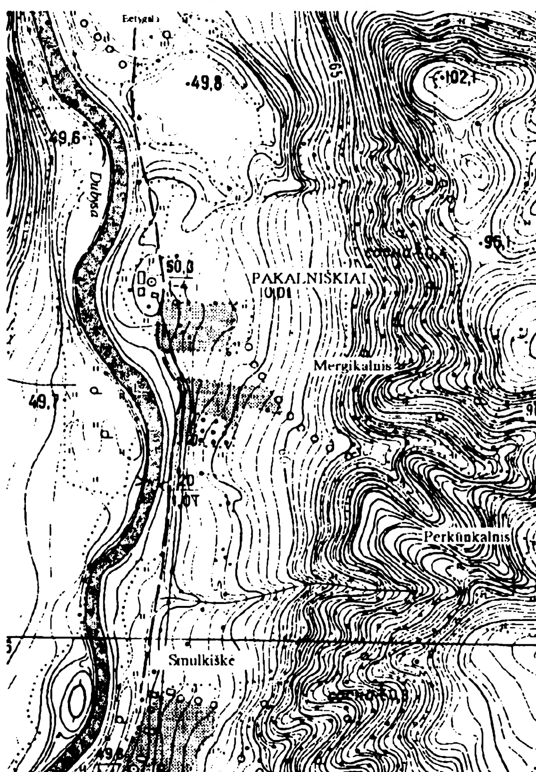
827a. MERGIKALNIS. Kairiajame Dubysos kranto slėnyje, apie 280 m į R nuo T.Rainienės sodybos (anksčiau buvo Pakalniškėlių k., dabar priklauso Pakalniškių k.), aukštumoje, kiek nuolaidėjantis, apie 100 m ilg. (PV-ŠR), iki 30 m pl. (ŠV-PR) atragis. Iš Š, V, P šlaitai gana statūs, iki 25 m aukščio, R - pereina į aukštumą. PADAV. Ant kalno iš meilės pasikorė kažkokia panelė (ji čia tik palaidota). "Sako, kad ten sena merga pasikorė". Kalnas buvęs "juostom apdėtas akmenimis". Vaikai čia radę akmeninę "ripką" (trinamųjų girnų viršutinę dalį ? - V.V.). Į ŠV nuo Mergikalnio, Dubysos slėnio šlaite buvo *akmuo* su giliu dubeniu (nerastas).

Š. V.V.

Pav. 636. Pakalniškių Mergikalnis (kairėje) ir Perkūnkalnis (dešinėje). Aut. nuotr., 1994

827b. PERKŪNKALNIS - kairiajame Dubysos kranto slėnyje, apie 320 m į PR nuo T.Rainienės sodybos, aukštumoje, nuolaidėjantis, apie 200 m ilg. (ŠV-PR), iki 80 m pl. (ŠR-PV) atragis. Iš Š, ŠR, PV, V šlaitai gana statūs, iki 20-25 m aukščio, R, PR -

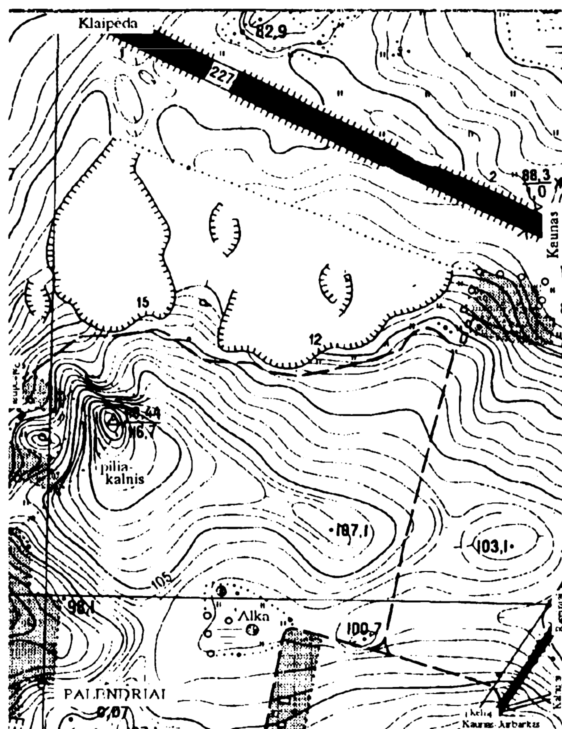
Pav. 637. Pakalniškių Mergikalnis ir Perkūnkalnis

aukštėja ir pereina į aukštumą. Pasak kitų - Perkūnkalnio vardą turi aukštumos kraštas toliau į P - maždaug už 200 m. PADAV. Prie Perkūnkalnio buvo vėliausiai užgesintas aukuras (V.V.). Žmonės ant kalno išardavo pelenų, apdegusių akmenų (VK). Į V nuo Perkūnkalnio ir Mergikalnio, Dubysos slėnyje - ryškus viduramžių kaimavietės kultūrinis sluoksnis. Mergikalnis - apie 130 m į Š nuo Perkūnkalnio, tarp jų - šlapia, šaltiniuota griova, vadinta *Karališkuoju keliu* (būta medgrindos), kuris vedė Dubysos link, į brastą. Perkūnkalnis, Mergikalnis - apie 1 km į PV nuo Betygalos archeologijos paminklų komplekso. Apie 500 m į ŠR nuo Perkūnkalnio, "Roputės" vietovėje, kasant žvyrą, buvo rasta ietigalių.

Š. VK, 1979; V.V.

PALENDRIAI
(KALNUJŲ SENIŪNIJA)

828. DAUBOS ALKA - per 450 m į ŠV nuo kelio Raseiniai-Šimkaičiai, 700 m į PV nuo naujojo Žemaičių plento, 280 m į PR nuo Kalnujų piliakalnio (Ar-893). Tai maždaug 0,5 ha ploto šlapia loma, kur telkšojo 3 maži, maždaug 20 m skr. ežerėliai (dabar kūdra agrofirmos teritorijoje). PADAV. (M.Davainis-Silvestraitis 1888 m. apie vietovę užrašė tris padavimus) A. "*Apei tas alkas yra - jau metų gali būti po užgimimo Kristaus penki šimtai, tei yra tiek metų nuo pradžios, nuo atejimo Girulių į Žemaičius, kurių pradžia vadinos lietuvanai. Ir tame laike buvo Prūsų šalies karalius, o to karaliaus brolis Baitoras buvo aprinktas ant Lietuvos. O Baitoro sūnus vardu buvo Brotenis, ir ans buvo apskirtas visų pirmiausis kuningu vyriausiu ant visų krivaičių. Ir tie jau krivaičiai gavo įsakymą nuo Brateno, vyriausio savo kuningo, kad po visą Žemaičių kraštą užneštų visiems gyventojams savo kreivas lazdas ir darodytų anims ant savo lazdų kaip ant gromatos parašytos, jog anie esą pasiųstais nuo vyriausio Brateno kuningo. Taip įsakyta, kad po visą Lietuvą ir visi gyventojai, arba retai kur yra kaima ir kur nebūtų, kad ant kožnos kaimos sau aprinktų ant geros vietos laukus, kur yra pazarnės labai vietos, ir tenai išmieruotų 115 pėdų ilgumo, o platumo 93 ir gilumo į žmogaus stuomeno, kryžavą ir iškastų žemę. Tai vieta bus vadinta apierine auka [alka]. O kada tie žmonys lietuvninkai teip iškasę, kaipo buvo jiems įsakyta, no, teip tie krivaičiai kožnas tokią duobę, iškastą ant lauko, pašventino ir apgarsino savo žmonims, kad kožna kaima savo tą auką apięrinę dabotų. Kur už mažus dievaičius turėjo tie jau žmonys, kaipo tei: gyvates, žalčius, piktosios varles, - tei tuos turėjo priliodųoti į tas duobes, sugavę kitur. Ir kožnas kaimoje, kas mieliausis buvo miręs, no, tei turėdavo tose duobėse aukoj [alkoj. - V.V.] apierinėj, visi susieję, ciela besieda, balsu didžiu apraudoti. Ir pri tos aukos buvo pečiukai pri krantų, kuriuos kūrė su šermukšninims malkomis. Kai dažinodavo, kad kas numirė, tei tada užkurdavo tą pečiuką. Ir tada smilkydavo meškų nagums, kaip nabašninką ten atveždavo (ir nuveždavo iš tenais ant artimų kapų). Ir tos meškos nagus sudroždavo į skiedrikes, o ant žarijų užpildami, dūmais apsmilkydavo mirusį toj aukoj. Jei metai yra blogi ar ligos užpuola, ar marai, ar neprieteliai, no, tei tada visa kaima, maži ir dideli, biedni ir bagoti,*

Pav. 638. Palendrių Alka

bėga kuo greičiau į tą apierinę auką. Ir visi iš vieno ima balsu didžiu melstis, kaip mens šiandien bažnyčioje, ir ant ragų trūbija. Kaip mens bažnyčioje šiandien darom, teip jie darė toj aukoj tame laike [...]" (Davainis-Silvetraitis M., 1973, 67-68). B. Alkos duobės - tai likusios senų laikų vilkduobės. Kartą įkritęs į tokią duobę bajoras, išsikapstęs, bet paskui vyriausybė liepusi vilkduobes užkasti. Ne visos jos buvusios gerai užlygintos, tai jų po laukus ir likę ("nekurios kaipo sodželkos ir didesnės, kurias vadina alkos"; Davainis-Silvetraitis M., 1973, 68-69). C. Alkos duobės likusios nuo švedų ("žuvėdų") laikų. Jie iš duobių kasė žemes ir pylė aukštus kalnus ("sako, kad tei alkos pasiliko, iš kur jau žuvėdai kalnus pylė"; Davainis-Silvetraitis M., 1973, 69). Duobės Alkos minimos dar viename padavime "Laumės karvės": Laumės buvusios be galo didelės karvės, jos netilpo į jokį tvartą, "*anos vis po laukus laikydavosi ar naktį, ar dieną. O anas milžti galėjo, kas kam papuolė, ar tai biedniejai, ar tai bagotiejai, kam tropijos pri anų prieiti. Anos dienomis ganėsi, kur yra po girias plačios erčios, o ant nakties pereina į kalnuotas vietas, ir kur pri lomos kalnas, anų būriais, pulkais sustoja. Ir kur tiktei savo stovyklą apsirenka, teip ten tankiai ir pareina į tą vietą stovėti. Ir del to žmones pramanė po laukus duobes kasti del tų karvių, kurios, radusios tokias tai duobes iškastas, tei anos ant nakties pilnas duobes prikemša. Sustoja eilių eilės, ir visos, sako, buvo pritvinkusios (pieno. -*

V.V.). Teip tada eidavo gaspadinios ir bobos labai anksti milžti, ir teip sako, kad bačkas ir kubilus pieno pripildavusios. Del to tas duobes pramanė alkums. O tei nuo senųjų žodžių yra sakyta, kad "aš nealksiu, turėdamas duobę del tų karvių". Ir po šios gadynės mens sakom alka. Todel yra vadinama alka, kad anoje niekas neišalko ir vis buvo perpiln pieno. Ar biednas, ar turtingas - visi nebuvo alkani". Tik po to užėjo labai didelis šaltis, ir vieną naktį visos laumės karvės iššalo, jų terandami palikti "laumių karvių papai", į akmenis pavirtę (Davainis-Silvetraitis M., 1973, 200-201). Be to, čia yra ir pačio M.Davainio-Silvestraičio paaiškinimas: "*Alkos maži ežerėliai arti Kalnujų prie Raseinių, Žemaičiuose. Alkomis todel vadinasi, kad po tas vietas buvo šventi raistai, alkomis vadinami*" (Davainis-Silvetraitis M., 1973, 389). Palendriuose vietovardis *Alka* minimas 1854 m. (VK).

Š. LTR 4545/205; LŽV (K. Ignatavičius, 1935?; Kalnujai II); LŽV (J. Survila, 1935; Palendriai); L. Davainis-Silvetraitis M., 1973, 67-69, 200-201, 380,389(paaiškinimai).

829. AKMUO su LAUMĖS, LAIMĖS (?) PĖDA paminėtas 1662 m. dokumente (*Laumies pieda;* VK). M.Davainis-Silvestraitis rašo, kad tai buvęs tas pats akmuo, kurį XIX a. (?) Antanas Jarudas liepė suskaldyti ir įmūryti į Žieveliškių dvaro pamatus (LLTI PK).

Š. LLTI PK; VK. L. Į Tytuvėnus, 1894, 390 (Pagal vietinius dokumentus žinoma, kad ant Kalnujų laukų, Raseinių parapijoje ir paviete buvo didelis akmuo, Laimes pėda vadinamas).

830. AKMENYS su ženklais, nurodomi Kalnujuose, 1971 m. buvo dingę.

L. Šalna A., 1971, 3.

831. LAUKAS PERKŪNIŠKĖ - į PR nuo kaimo, 12 ha ploto.

Š. LŽV (K. Ignatavičius, 1935?).

PALUKNYS
(ŠILUVOS SENIŪNIJA)

832. KAUKAZO KALNELIS, JASNAGURKA, MILŽINKAPIS (*Ar-909*). Padav. Milžinkapyje nugrimzdo bažnyčia. Čia XX a. pradžioje T.Daugirdas tyrinėjo VIII-XI a. kapus.

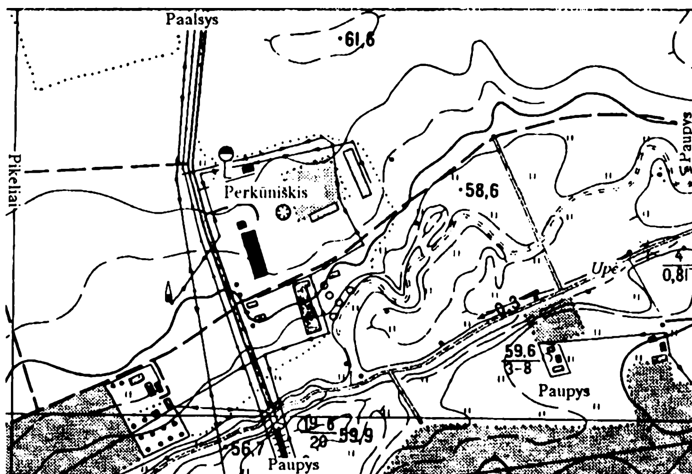
Š. VAK 39/138.

PAUPYS
(VIDUKLĖS SENIŪNIJA)

Padav. Paupys buvo vadinamas Perkūniške, nes žmonės eidavę slaptai garbinti Perkūno (VK). Paupio "*pilnas pavadinimas - Perkūniškės, Paupio kaimas. Per ilgą laiką Perkūniškės buvo užmirštos, liko Paupio kaimas*" (pasak. A.Gintaras, g.1905, Paupyje. VUB F213-321.P.1).

Š. VK, 1983; VUB F213-321.P.1.

833. PERKŪNIŠKIS - vieta Š Paupio dalyje. Vienų manymu, tai tiltas per Upės upę, vieta, kur stovi malūnas, lentpjūvė (VUB F213-321.P.26,33, kt.), kiti vietovę supranta kur kas platesne

Pav. 639. Paupio vietovė Perkūniškis

prasme, kalba apie tai, jog Paupys buvo vadinamas Perkūniškiu (LTR 832/154; kt.). Padav. A. Perkūnas buvo garbinamas miške prie Nemuno, paskui, kada kryžiuočiai priartėję, stabas buvo perkeltas čia ir prie tilto pastatytas (LTR 832/656; buvusi Perkūno šventovė - LTR 832/651). Čia buvęs visos Lietuvos šventyklų centras (LTR 832/659). Kitų manymu, perkeltas nuo Nemuno Perkūnas (jo stabas ?) buvo užkastas viduryje girių, visi bijo sakyti kurioje vietoje, nes stabas užburtas (LTR 832/154). "*Nuo aukojimo Perkūnui kaimas vadinamas Perkūniškėmis*" (VUB F213-321.P.1). "*Netoli Paupio kaimo yra vieta, vadinama Perkūniškiu. Jau maža kas atmena, iš kur tas vardas, tik iš tėvų paminėjimų žino: jis iš tų laikų, kai dar buvo stabmeldžiai. Toje vietoje buvo viena sodyba ir ąžuolų gojus, kuriame garbindavo Perkūną*" (pasak. O.Petraitytė-Macijauskienė, g.1912 m. Paupyje. VUB F213-321.P.26). B. Čia prie kelio augusį ąžuolą sudaužė Perkūnas, nuo to kilo Perkūniškės vardas (LTR 832/652).

Š. LTR 832: 152,154,651,652,656,659; VUB F213-321.P.1,26,31,33. L. Kviklys B., 1991, 4/504.

PERKŪNIŠKĖ
(RASEINIŲ SENIŪNIJA)

Padav. A. Čia buvo dievo Perkūno šventykla ("храмъ Diewa perkunu" - LTR 1589/7h). B. Čia daug žalos pridarydavo Perkūnas. Kiek namus pasistato, tiek griaustinis juos sudegina, todėl kaimą praminė Perkūniškėmis (LTR 823/667). C. Perkūnas kasmet trenkdavo į aukščiausią medį - ąžuolą. Nuo ko kilo vietos pavadinimas (LŽV). Apie 1,4 km į R - išteka Alkupis (Nr.813).

Š. LTR 823/667; 832/152; 1589/7h; LŽV (A. Skinderienė, 1935).

834. VELNIŲ ŠULINĖLIS minimas kaimo viduryje. Padav. Juodvarniais pasivertę velniai čia vaidendavosi ir maudydavosi.

Š. LŽV (A. Skinderienė, 1935).

835. PERKŪNIŠKĖS MIŠKAS. 8 ha ploto.

Š. LŽV (A. Skinderienė, 1935).

PIKČIŪNAI
(ŠILUVOS SENIŪNIJA)

Prie kelių Betygala-Žaiginys ir Raseiniai-Grinkiškis sankryžos.

PIKTAIČIAI
(ŠILUVOS SENIŪNIJA)

Į PV nuo Šiluvos, į P nuo kelio Lyduvėnai-Šiluva, į Š nuo Juškaičių.

RAMUČIAI
(ARIOGALOS SENIŪNIJA)

Prie kelio Ariogala-Paliepiai, į ŠR nuo Lenčių.

RASEINIŲ SENIŪNIJA

836. VILKUPIS išteka į ŠR nuo Raseinių, į Š nuo kelio Raseiniai-Betygala, teka į V per Š Raseinių dalį, Šakos kairysis intakas, apie 4 km ilg. I. Bušinskis nurodo, jog senuose dokumentuose upelis vadinamas Elkupiu.

L. Buszynski I., 1874, 63.

837. UPELIS PEKLIKĖ. Prabaudos intakas.

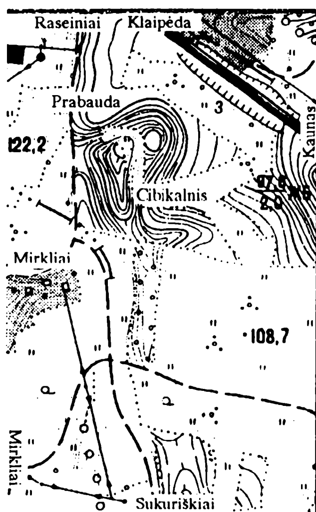
Š. LŽV (P. Jaučys, 1935; Flerijoniškė); L. Vardynas, 121 (Raseiniai).

RASEINIAI

Raseiniuose 1421 m. Vytautas pastatė bažnyčią. 1642 m. čia įkurdinti domininkonai, kurie Raseiniuose 1663 m. pastatė bažnyčią, 1682 - vienuolyną. 1742 m. Raseiniuose įsikūrė pijorai. Bažnyčioje buvo stebuklingu laikomas Marijos paveikslas (Čenstakavos Marijos paveikslo kopija) su vainikais ir auksuotais sidabriniais rūbais. Domininkonų vienuolyne, kapitulos salėje buvo kitas stebuklingas *Marijos paveikslas*, irgi papuoštas sidabriniais rūbais ir vainikais (Vaišnora J., 1958). Padav. Labai seniai, kada lietuviai dar buvę pagonys, ten, kur dabar Raseinių miestas, buvo pagonių šventykla. "Ten pri prūdo, pakalnikie buvo ugnekūrs", ant kurio kūrendavo ugnį. Kai ugnis imdavusi gest, ugnies prižiūrėtojai sakydavo "rusyk, rusyk", ir tą vietą žmonės pradėjo vadinti Rusini. Kada čia atsirado miestas, jį ėmė vadinti Ruseni, vėliau ir Reseiniai (LTR 2368/595). Kalbama, kad bažnyčia buvo pastatyta ant senojo lietuvių tikėjimo šventovės (Kviklys B., 1991). Tikima, kad Raseiniai stovi ant ežero, ir po kurio laiko, ežerui prasivėrus, miestas nugarmės (LTR 1552/180).

Š. LTR 2368/595; Šliavas J., 1979, 9. L. Daukantas S., 1993, 99 (Rusene vadinama, šventoje girioj, toj pačioj vietoj, kurioje šiandien Raseinių pilis yra, nuo kurios Raseiniai ir vardą savo gavo); Kviklys B., 1991, 4/488,493; Vaišnora J., 1958, 342-343.

838. PRABAUDOS KALNAS (*piliakalnis Ar-878*) ir CIBIKALNIS - yra 150 m į P nuo kelio Kaunas-

Pav. 640. Cibikalnis ir Prabaudos kalnas

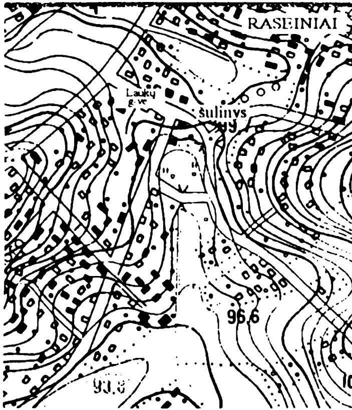

Pav. 641. Raseinių Prabaudos kalnas (kairėje) ir Cibikalnis (dešinėje). A. Tautavičiaus nuotr., 1967

Raseiniai, 230 m į V nuo Prabaudos upelio pralaidos minėtame kelyje. Į ŠR nuo Cibikalnio - Prabaudos kalnas. Cibikalnis - apie 110 m ilg. (Š-P), 20-40 m pl. (R-V), stačiais, iki 12-15 m aukščio šlaitais. Literatūroje Cibikalnis painiojamas su Prabaudos kalnu ir atvirkščiai. PADAV. A. Prabaudos upelis gavo vardą nuo šioje vietoje gyvenusio Prabaudos - žynio, šventiko ("Diewajcze Diewa Wajta Пробовда"). Be to, kartą jo įsakymu į žemę buvo gyva užkasta jo dukra už tai, kad iš meilės jaunikiui norėjusi pabėgti (LTR 1589/7c). B. Cibikalnyje buvo pono Cibikio dvaras, ant Prabaudos kalno ponas bausdavo žmones. Ponas buvęs "nelabas ir paleistuvis", jis gyviems diržus iš nugarų rėžė, dar kitaip bausdavo lažininkus. Žmonės poną, jo dvarą prakeikė ir vieną naktį žemė juos prarijo. Dvaro vietoje likęs kalnas buvo pramintas Cibikalniu. Be to, toje dvaro vietoje buvęs plyšys, kur metus pinigą, kalne girdėdavosi varpais skambinant, o įmetus akmenį - vilkus kaukiant (Buračas B., 1936d). C. Cibikis dvikovoje (kitų manymu, kovėsi broliai Čibikiai) žuvo dėl mylimosios. Jis Cibikalnyje buvo palaidotas (ant Cibikalnio vyko dvikova. - VAK). D. Pilyje turėjo savo slėptuvę plėšikas Cibas (Vilainis A., 1936). E. Vidurnaktį piliakalnyje palaidota kariuomenė pakyla, ir jos karvedys ilgai trimituoja ožio ragu (Vilainis A., 1936). F. Joninių naktį pasipuošusi mergaitė čia šoka šokį, prašo praeivių supinti jai plaukus (Vilainis A., 1936). Teigiama, kad Raseinių varguomenė čia ganydavo ožkas, nuo to kilęs Cibikalnio vardas (Vilainis A., 1936). Naktį niekas pro čia nedrįsdavo eiti ir su žiburiu (Buračas B., 1936d).

Š. 1967 M. LII ŽV., AS 292/73-74 (RASEINIAI-PRABAUDA); 1980 M. MMT ŽV., AS 2243/54-55; AP 1963 03 21 (P.JAGMINAS; PRABAUDA - VAKARINĖ KALVA, CIBIKALNIS - RYTINĖ); LTR 1589/7C; LŽV (P. JAUČYS, 1935; PAVIRKŠNIAI); VAK 39/7,34-39. L. BURAČAS B., 1936D, 4; VILAINIS A., 1936, 3.

839. MAGDĖS, MAGDUSĖS ŠULINYS (*la 1994 01-8-350*) - Laukų-Ateities gatvių sankryžoje. Anksčiau

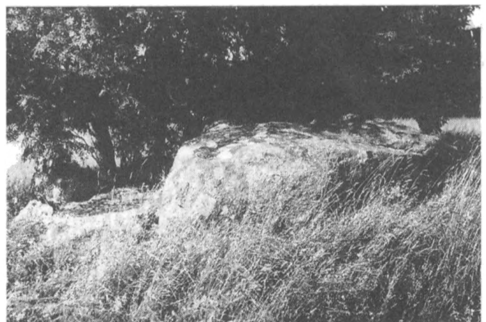
Pav. 642. Magdės šulinys

čia tebuvo kelių metrų skersmens rentinys, kuriame tilpdavo daug vandens, vėliau įleisti betoniniai žiedai, dabar virš šulinio - net namelis, vėl rengiamasi vietos tvarkymui. PADAV. A. Magdė buvusi didelė gražuolė ir puošeiva, bet, už savo išmones nubausta, labai verkusi. Tada toje vietoje atsivėręs šaltinis (Stankus S., 1971). Pasakota, kad lenkų bajoras pagrobė gražuolę Magdę, norėdamas ją vesti, o apimtas sielvarto tėvas padaręs žmogaus ūgio Magdės statulą, iš kurios akių pabiro ašaros, atsirado šulinys (Vitkus V., 1993a). Pasak kitų, ta Magdė čia prausdavosi (Stankus S., 1971). Sakoma, kad toje vietoje, kur vėliau atsirado šulinys, gyveno turtinga lenkė su dviem dukterimis. Pas jas tarnavo ir graži mergaitė Magdė, šeimininkų vadinama Magduse. Abi dukros sumanė motiną nunuodyti ir nuolat duodavo jai valgyti aguonų, kurios motiną veikė kaip narkotikas (?). Ilgainiui šeimininkė ėmė dusti ir šaukdavo: "Mak dusit". Dukterys manė, kad motina visą turtą nori palikti Magdei ir ją šaukia pas save (Vitkus V., 1993a). B. Magdė buvo sena pana, kartą ėjo pro šaltinį ir įkrito, paskendo. Žmonės vandeny pamatė tik jos kurpes ir suprato, kad Magdė prigėrusi (V.V.). C. Kareiviai iš kaladės čia buvo padarę bobą (Magdę ? - V.V.) ir liepdavo ją žmonėms bučiuoti. Už tai žmonės kareiviams duodavo pinigų (Davainis-Silvestraitis M., 1973). Amžiaus pradžioje iš Magdės šulinio vandenį ėmė ir vartojo bene pusė Raseinių gyventojų. Žinomas posakis: "*Įšėlus lygu Raseinių Magdė*" (VUB F213-55/31).

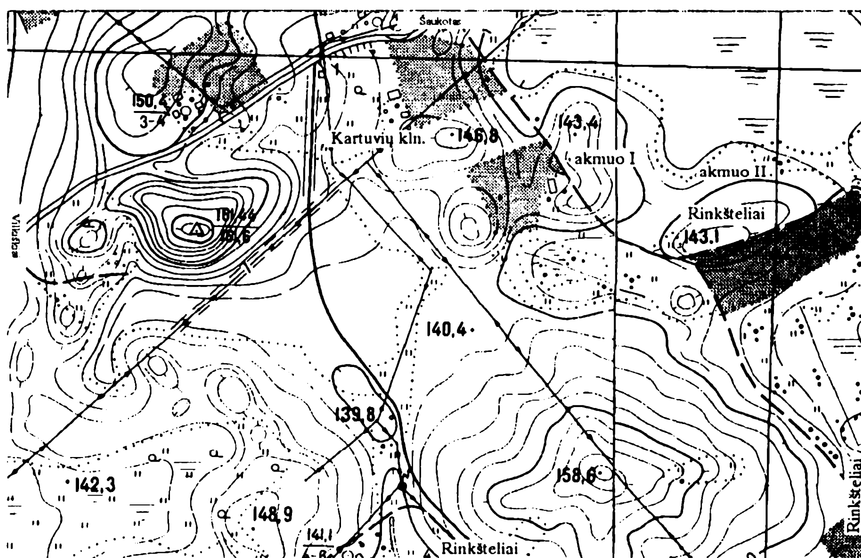
Š. ŠLIAVAS J., 1978, 169; VITKUS V., 1993A; VUB F213-55/31; V.V. L. DAVAINIS-SILVESTRAITIS M., 1973, 432 (NR.517); STANKUS S., 1971, 3(NUOTR.).

RINKŠELIAI
(ŠILUVOS SENIŪNIJA)

840. DIDYSIS AKMUO (buvo *mitologinis akmuo Ar-902*) - per 300 m į PR nuo kelio Šiluva-Šaukotas, ant kalvos, ariamo lauko pakraštyje, apie 250 m į P nuo L.Valinčiaus sodybos. Į PR nuo akmens, iš pelkių išteka Žobros upelis. Akmuo - pilkšvai rusvas,

Pav. 643. Rinkštelių Didysis akmuo. Aut. nuotr., 1995

Pav. 644. Rinkšelių Kartuvių kalnas, Didysis akmuo (I), akmuo su dubeniu (II)

netaisyklingos formos, plokščias, 4,5x5,5x1,5 m (pagal LGP - 4x4x1,5 m, pagal 1980 m., MMT - 5,5x5x1,3 m), suskilęs trenkus perkūnui. V pusėje - nuo akmens per visą jo ilgį atskilusi "pakopa", iš Š - natūrali, kiek mažesnė "pakopa". Viršuje akmuo šiek tiek natūraliai įdubęs. 120 m į V nuo akmens - Kartuvių kalnas (Nr.842). Pasakojama, kad M. Gorodeckis, kasinėdamas prie akmens, rado žalvarinių dirbinių (AP). PADAV. "*Po akmeniu esą paslėpti skrynia su užkeiktu lobiu, kurią saugoja pats velnias. Velnias nuolat tupėdavęs po akmeniu. Kai jis kartą atsitūpė ant akmens, Perkūnas trenkė į velnią ir perskėlė akmenį*" (AP). Rinkšelių kaime prieš Antrąjį pasaulinį karą ištirti 2 senojo geležies amžiaus pilkapiai, iš kaimo į muziejus yra patekę V-IX a. radinių.

Š. 1967 M. LII žv., AS 292/74-75 (RINGŠTELIAI); 1980 M. MMT žv., AS 2243/58-59; AP (P. JAGMINAS, 1963 10 24); V.V. L. IA, 77(NR.228); LGP, 229.

841. AKMUO (buvo *akmuo su dubeniu Ar-913*) - per 300 m į PR nuo kelio Šiluva-Šaukotas, apie 250 m į R nuo Didžiojo akmens (Nr.840), tarp kelių susmegusių žemėn akmenų. Akm. - rausvas, smulkiagrūdis, 100x90

Pav. 645. Rinkšelių akmuo su dubeniu. D. Vaitkevičienės nuotr., 1995

cm dydžio, h=35 cm granitas. Akmuo plokščias, turi 14x18 cm dydžio (ovalo formos) dubenį, kurio dugno griovelių gylis - 3-3,5 cm, dubens vidurys neišvalytas ir yra vos 1,5-2 cm gylio.

Š. 1967 M. LII ŽV., AS 292/74; 1980 M. MMT ŽV., AS 2243/59; V.V. L. IA, 77(NR.228).

842. KARTUVIŲ KALNAS - 170 m į PR nuo kelio Šiluva-Šaukotas atsišakojimo į Rinkšelių kaimavietę, 130 m į P nuo pirmojo kelio. Kartuvių kalnas - nuarta, R-V kryptimi pailga, kelių metrų aukščio, apie 70x40 m dydžio, pakiluma.

Š. V.V.

SAUGAILIAI
(BETYGALOS SENIŪNIJA)

843. ŠALTINIS - Luknės upės dešiniajame krante, įteka į Luknę. Buvo tikima šaltinio vandens gydomąja galia, čia žmonės gydydavosi net psichines ligas.

Š. V.V.

SKIRMANTIŠKĖ
(PAGOJUKŲ SENIŪNIJA)

AKMUO buvo dvaro laukuose, apie 750 m į R nuo kelio Betygala-Pikčiūnai-Žaiginys, apie 750 m į R nuo Skirmantiškių PR pakraščio, keliuko Kupsčiai-Pirktiniai Š pusėje. Akm. buvo netaisyklingos formos, net 7,5 m ilg., 6-6,5-m pl., h=1,5-2 m, "su įdubimu viduryje". Apie 1965 m. suskaldė P.Teresas ir sudėjo į pamatus.

Š. 1980 M. MMT ŽV., AS 2243/61-62.

Pav. 646. Smulkiškės dauba (centre). Aut. nuotr., 1994

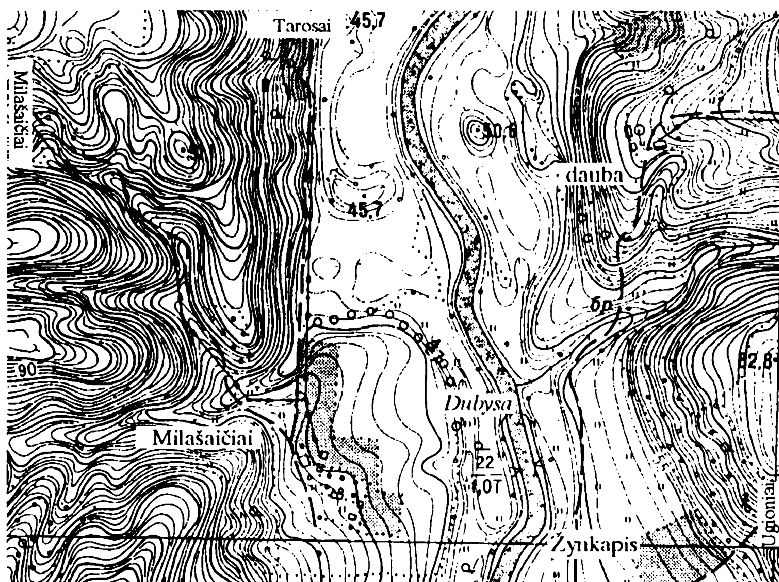
SMULKIŠKĖ
(BETYGALOS SENIŪNIJA)

844. DAUBA - Dubysos slėnio šlaite, į V nuo Bakučių sodybos, už tvartelio pastato. Nedidelė loma, maždaug 15 m ilg. (ŠR-PV), 9-14 m pl. (ŠV-PR), su "įėjimu" iš PV-V pusės (nuo Dubysos). Dauboje matyti nemaža nedidelių, skaldytų, tašytų akmenų. Visi daubą apaugę medžiai - ir šlaite, ir lomoje - viršūnėmis susiviję, susisukę virš daubos (!). PADAV. Šioje dauboje zimagorai skaldė, tašė akmenis Dubysos krantinei grįsti ir jiems čia auksiniais pinigais velniai (?) mokėdavo atlyginimą (V.V.). Apie 500 m į P - Ugionių Žynkapis (Nr.856).

Š. V.V.

STUNGURIAI
(VIDUKLĖS SENIŪNIJA)

845. ĄŽUOLAS. Pro jį einant, medis girgždėdavo. PADAV. Vienas praeivis, išgirdęs ąžuolą girgždant, pasakė: "Garbė Jėzui Kristui". Iš

Pav. 647. Smulkiškės dauba, Ugionių Žynkapio vieta

ąžuolo atsakė: "*Trisdešimt metų laukiau, kad mane iš skaistyklos išgelbėtų, nors vienas išvadavo*" (pasak. O.Skirmantienė, Juozo, g.1911, Didvejų k., d.gyv.Viduklėje. Užr. 1982 m.).

Š. VUB F213-322.

ŠIENLAUKIS (VIDUKLĖS SENIŪNIJA)

846. DEIVIŲ (?) AKMENYS. 1846 m. A.L.Jucevičius, aprašęs Deivių akmenis Kerežių kaime, Šiaulių apskrityje, pažymėjo: "*Prieš keliolika metų jų buvo kelios dešimtys palei Šešuvos upę, netoli nuo Felikso Stankevičiaus kaimelio Šienlaukio; jie buvo suvartoti pamatams*".

Š. 1980 m. MMT žv., AS 2243/64(NELOKAL.); VAK 39/324-326. L. JUCEVIČIUS A.L., 1959, 84; IA, 77; LAM, 245 (ŠINOLAUKIS; YRA AKMUO-AUKURAS).

ŠILUVOS SENIŪNIJA

847. PELKĖ TYRULIAI - į ŠR nuo Šiluvos, Tytuvėnų apylinkių Tyrulių tąsa. PADAV. A. Bevežant Šiluvos bažnyčios naujus varpus per užšalusias Tyrulių pelkes, arkliai pasibaidė, vienas varpas išvirto ir, pramušęs ledą, nugrimzdo. Mažąjį varpą parvežė, o didysis likosi. Duobė ilgainiui virto liūnu, paskui net ežeru. Tik Šiluvos bažnyčioje pradėjo skambėti naujasis varpas, atsiliepė ir Tyrulių pelkėse paskendęs varpas. Žmonės prie iškilusiojo norėdavo prieiti, bet vos tik prisiartindavo, varpas vėl nuskęsdavo. Kartą klebonui prisisapnavo, kad norint varpą išimti, reikia suimti visus bažnytinius daiktus ir su procesija

giedant, eiti artyn ežero. Viena sąlyga - nieko negalima pamiršti. Sekmadienį procesija artinosi, varpas iškilo, bet vos klebonas priėjo prie ežero, varpas pasinėrė. Pradėjus tikrinti daiktus paaiškėjo, kad pamirštas vožtuvėlis žvakėms gesinti. Nuo to laiko varpo niekas nebegirdėjo ir nebematė iškylant. B. Rusas "technikas" nėrė ir matė varpą dugne, tik pasakė, kad prie jo prieit negalima - varpą laiko apkabinęs didelis žaltys. C. Pelkių dvasia - graži mergaitė, gera kaip angelas, kerštinga kaip demonas.

Š. LTR 3116/3667 (Akmenių k. durpynėse). L. Šidlauskas V., 1937, 5; Vilainis A., 1937.

848. MIŠKAI Šiluvos apylinkėse. Padav. "Pagonystės laikais" už Šiluvos, girių viduryje, buvo ežeras, prie kurio pagonys kūrendavo šventą ugnį. Ugnį jie kūrendavę ant akmens, kuriame buvo iškalti briedžio ragai ir arklio pasaga (akmuo sudaužytas pokario metais).

Š. LTR 5036/220.

849. UPELIS VELIUONĖLĖ, VELIONKA - Dratvens dešinysis intakas, apie 3 km ilg., teka iš P į Š, toliau pasisuka į R.

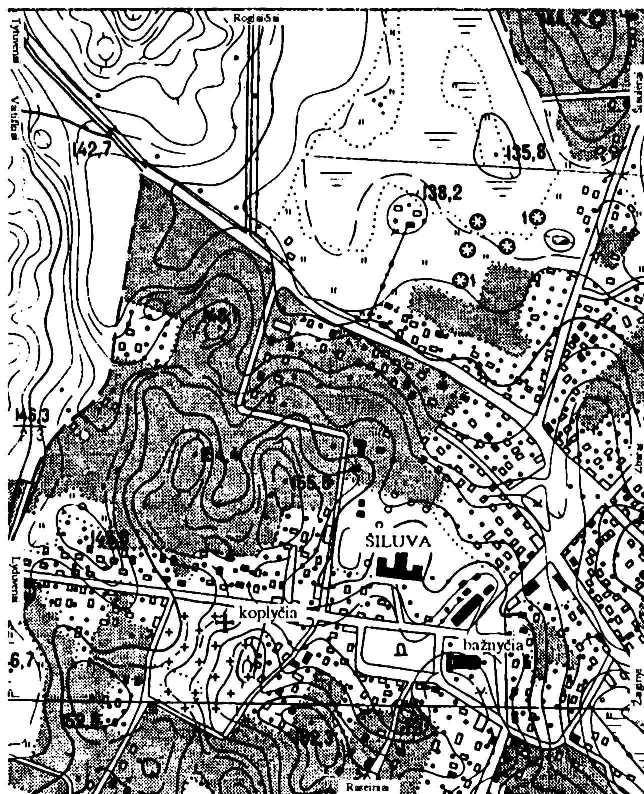
Š. LŽV (J. Staugaitytė, 1935; Baltmiškis); LŽV (J. Staugaitytė, 1935; Janapolis); L. Vardynas, 189(Šiluva).

ŠILUVA
(ŠILUVOS SENIŪNIJA)

1413 m. Šilas (dabartinė Šiluva) su visom žemėm ir žmonėmis atiduotas Žemaičių valdytojui P.Gedgaudui. Jis 1457 m. pastato pirmąją bažnyčią, o jai sudegus, 1500 m. - antrąją. Jau XVII a. Šiluvos bažnyčioje nurodomas *stebuklingas Dievo Motinos paveikslas.* Padav. *Romantiški padavimai nusako, kad ant kalvos, kurios viršūnėje dabar stovi Šiluvos bažnyčia, senosios lietuvių tikybos laikais degusi šventoji ugnis, skirta išminties dievaitei Budai*" (Kviklys B., 1991, 4/543). Tokią dievaitę XIX a. pradžioje aprašo istorikas T.Narbutas ("*Išminties deivė. Jos vardą paėmiau iš vieno liaudies padavimo, išgirsto Klaipėdos apylinkėse, iš kurio aiškėja, kad šiuo vardu dievinta išmintis*". - Narbutas T., 1992).

L. AL, 6 (Nr.90); Jurša L., 1992, 29-30; Kviklys B., 1991, 4/543; LAM, 244 (bažnyčios vietoje senovėje buvo lietuvių šventykla); Narbutas T., 1992, 81; Povilonis J., 1933, 734-735.

850. AKMUO su MARIJOS PĖDOMIS - Šiluvos Švenčiausios Dievo Motinos apsireiškimo koplyčioje, Lyduvėnų gatvėje. Vadinamasis akmuo su "pėdomis" ir dar 3 akmenys yra koplyčioje, altoriaus postamente, įmūryti į koplyčios grindis. V altoriaus papėdėje - matoma 2,25 m ilg. (ŠR-PV), 95 cm pl. (ŠV-PR) dydžio, 15-18 cm virš grindų akmens dalis, R - vienas šalia kito likę trys akmenys. PR matoma 70 cm ilg. (ŠR-PV), 50 cm pl. (ŠV-PR), 35 cm aukščio dalis, viduriniojo - maždaug 1x1 m dyžio ir iki 52 cm aukščio dalis. Šiame akmenyje yra nežymūs, bučiuojant akmenį nugludinti įdubimai, matyt, ir laikomi Marijos "pėdomis". Š šios grupės akmens matoma 90 cm ilg. (ŠR-PV),

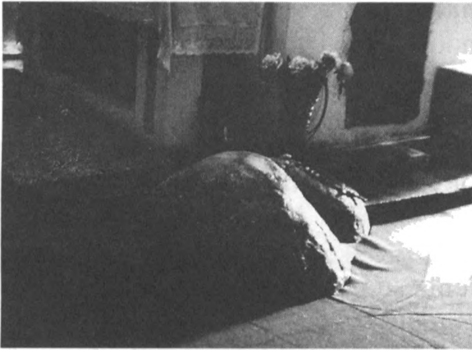

Pav. 648. Šiluvos akmenys (koplyčios viduje)

50 cm pl. (ŠV-PR), 13-14 cm aukščio dalis (abu šie akmenys, regis, buvę atskiri ?, dabar matomi sujungti-sucementuoti). Visuose akmenyse yra nedidelių duobučių (žmonės taip imdavo akmenų dulkes gydymui (?), visi akmenys - pilko su rausvais intarpais smulkiagrūdis granitas. Architektūros muziejuje saugomas architekto A.Vivulskio Šiluvos koplyčios centrinio projektuojamo altoriaus planas, darytas apie 1906 m. (Проэктъ Часовни Божей Матери въ м.Шидловъ Ковенской губ. Россиенскаго уезда. Планъ), kuriame matyti, kad architektas altorių projektavo ant dviejų, vienas šalia kito esančių akmenų. Projekte galima atpažinti dabar V altoriaus pusėje esantį akmenį ir visą R pusėje esančią akmenų grupę (pagal to nupiešto akmens kontūrus). Išeitų, kad statant altorių, tik jau pagal kitą projektą, akmenys buvo perkelti taip, kad stovėtų naujojo altoriaus šonuose. Padav. Akmenyje yra atsispaudusi Dievo Motinos pėda, kada ji ant akmens stovėjo (Buračas B., 1937c). 1848 m. vysk. M.Valančius "Žemaičių vyskupystėj" be kita ko rašė: "*Kozakevyčia, matydamas apsukui Šidlavos dideliai daug tebesant kalvinų, pastatė tame miestely mažą medžio bažnyčią, nes, maž katalikų parakvijoj tesant, vylės, jog ir ta šmėkšos pustuščiai, datyrimas vienok spėriai kitką parodė. Paskelbtas*

Pav. 649. Šiluvos akmuo koplyčioje (rytinėje altoriaus pusėje). Aut. nuotr., 1995

Pav. 650. Šiluvos akmenys koplyčioje (vakarinėje altoriaus pusėje). Aut. nuotr., 1995

apsireiškimas švenčiausios Marijos ant akmens ir įstatyta į didįjį altorių stebuklinga maliavonė motinos dievo patraukė iš visų Žemaičių daugybę žmonių taip, jog 1629 metuose per atlaidus, arba atpukus užgimimo Marijos panos 11 000 katalikų priėmė švenčiausią sakramentą [...] Tokia eile kalvinai Šidlavos parakvijoj skubiai gaišti pradėjo" (Valančius M., 1978). Marijos apsireiškimo istoriškumui pagrįsti nurodomas Šiluvos bažnyčios archyve saugomas vieno lapo spausdintas pergamentas be autoriaus ir leidimo metų. Atrodo, tik Šiluvos kunigas klebonas M.Jurgaitis (klebonavęs 1903-1926 m.) ant jo užrašė 1786 m. datą. Kadangi 1786 m. - Šiluvos Dievo Motinos paveikslo vainikavimo metai, tikėtina, kad ta proga buvo išspausdinta ir Šiluvos bažnyčios istorija - "*Stebuklingos Švenčiausios Panelės Šidlaviškės bažnyčios steigimo, žlugimo ir atgavimo istorija*", kurioje Marijos apsireiškimas aprašomas taip: "Vieną kartą lauke, kur piemenėliai ganė bandą, pamatė prie didelio akmens ponią palaidais plaukais, laikančią rankose kūdikėlį ir graudžiai verkiančią. Vienas iš piemenėlių tuojau nubėgo pas kalvinistų katechistą ir pranešė, ką matęs. Katechistas, pasiėmęs su savimi mokytoją Saliamoną, prisiartino prie akmens ir, pamatęs ponią, kreipėsi į ją: "Ponia, ko verki ?" Ta atsakė: "Todėl, kad prieš tai tose žemėse garbino mano sūnų, o dabar čia sėja rugius". Taip pasakiusi, išnyko. Tuos žodžius išgirdę, katechistas su mokytoju tarė: "Šmėkla kokia tai buvo, ar fantazija". Paskui, vakare, parginę bandą, piemenėliai ėmė pasakoti apie regėtą įvykį valstiečiams, tarp kurių atsirado vienas daugiau kaip šimto metų, nuo senatvės apakęs senelis, kuris tarė: "Ponai, kaimynai, kalbėkite ką norite, ne kokia šmėkla ant akmens pasirodė, bet pati ponia su savo sūneliu, kurio garbei tose žemėse prieš aštuoniasdešimt metų buvo senoji katalikų bažnyčia, o mūsų ponai ją pražudė" (Vaišvila A., 1972), B.Buračas nurodo, kad 1612 m. piemenėliams prie akmens pasirodė "moteriškė palaidom kasom, sūnų rankose laikanti ir graudžiai verkianti". Tuomet žmonės prisiminę čia buvus pagoniškąją šventvietę (kad "*ši vieta nuo senovės laikų yra laikoma dideliai stebūklinga*"), kiti gi kalbėjo apie čia

buvusią katalikų bažnyčią, treti - apie ties akmeniu paslėptus užkeiktus turtus (Buračas B., 1937c). Tos kalbos pasiekė ir Žemaičių kanauninką J.Kazakevičių, kuriam kilo mintis teismo keliu iš kalvinų atkovoti ten buvusias katalikų bažnyčios žemes. Tuo tikslu beieškodamas fundacinių dokumentų Žemaičių žemės teismo knygoje, jis rado du sulipusius lapus, kuriuos atskyręs perskaitė tik šiuos žodžius: "O aš, Morkuvienė-Vnučkienė maršalkienė [...] ir tas stabmeldžių (t.y. katalikų. - V.V.) žemes visiems laikams prijungiu prie mano Šiluvos evangelikų bažnyčios" (Vitkus V., 1993; pagal Vaišnora J., 1958. - tekstas išgalvotas). Grįžęs į Šiluvą, J.Kazakevičius surado aklą senelį ir paprašė jam parodyti tą vietą, kur stovėjo senoji katalikų bažnyčia. Tik atėjęs į senąją katalikų bažnyčios vietą, senelis praregėjo ir parodė, kur užkasti bažnyčios fundacijos dokumentai. Tuo metu skilęs pusiau didelis akmuo (koks ? - V.V.), ir tai buvęs ženklas, kad taip atskils Šiluvos bažnyčios žemės nuo evangelikų. Byla po 15 metų bylinėjimosi katalikų buvo laimėta (Vitkus V., 1993). Labai nežymiai bažnytinės legendos siužetas skyrėsi ir pirmame jos Žemaičių kanauninko Šiluvos klebono M.Sviechauskio užrašyme 1661 m. Ten sakoma, kad Marija apsireiškė ant didelio akmens, kur šiandien stovi koplyčia (Vaišvila A., 1972), ji akmenyje įspaudė savo pėdą, ant akmens biro Marijos ašaros (Vitkus V., 1993).

1625 m. Šiluvos altarija buvo įsteigta arti kapų (šalia akmens), 1739 m. bažnyčios inventoriuje minima, kad ant akmens stovi koplyčia, o jos viduryje, ant paties akmens, yra Marijos paveikslas stebuklui atminti. 1818 m. vysk.S.Giedraitis tos koplyčios vietoje pastatė naują koplyčią, ant paties akmens padarė altorių, virš jo pastatė Marijos statulą. 1910-1924 m. pagal A.Vivulskio projektą čia pastatyta dabartinė koplyčia. Šventasis akmuo koplyčioje gydė įvairiausias ligas ir "šiaip negeroves". Aplink akmenį maldininkai eina keliais, bučiuoja jį, anksčiau kiekvienas maldininkas atsiskeldavo akmens ir nuoskalą laikydavo namie kaip relikviją. Trindavo ta nuoskala žaizdas, skaudulius. Greitai buvo uždrausta akmenį skaldyti, nes jau seniai jo būtų nebelikę. Ant akmens buvo dedamos aukos, pinigai, kitokios brangenybės, buvo duodami apžadai, meldžiamasi (Buračas B., 1937c). 1994 m. prie akmens, altoriuje, įtvirtinta lenta su užrašu: "*Šventas Tėvas Jonas Paulius II 1993 09 07 meldėsi prie šio altoriaus, atsiklaupęs pabučiavo šį akmenį ir jį palaimino*".

Š. Vitkus V., 1993; V.V. L. Buračas B., 1936f, 4; Buračas B., 1937c, 3; Buszynski I., 1859; Buszynski I., 1874, 81-84; Jucevičius A.L., 1959, 371-372; LAM, 244 (kapų koplyčioje yra akmuo, ant kurio, pagal padavimus, buvo apsireiškusi Panelė Marija. Akmuo laikomas stebuklingu); PA, 22,79(Nr.208); Vaišnora J., 1958, 343-362; Vaišvila A., 1972, 38-40; Valančius M., 1978, 2/113-114.

851. PUŠIS ŠNABIO PYPKĖ augo Šilo gatvės gale, ant nedidelės kalvelės, apie 300 m nuo miško, vieniša. Pušis buvo maždaug 15 m aukščio, kamieno negalėdavo apglėbti du ilgarankiai vyrai. Maždaug 1 m aukštyje kamiene buvo išdeginta drėvė,

Pav. 651. Pušis Šnabio pypkė (Želvys P., 1989)

kurioje tilpdavo 2 vaikai. Apie 4 m nuo žemės nuo kamieno atsišakojo seniai nulūžusi stora šaka, primenanati pypkę. Apie 1970 m. pušį išlaužė audra. PADAV. Kadaise po pušimi mėgdavo sėdėti dvarininkas Šnabys (Šnabavičius - LŽV) ir rūkyti pypkę. Todėl pušis buvo pavadinta Šnabio pypke. "*Dabar niekas nepasakys, kuriam iš Šiluvos kunigų atėjo mintis "Šnabio pypkę" paskelbti šventu medžiu. Atsirasdavo tikinčiųjų, kurie dievdirbių sukurtus rūpintojėlius, Marijas, koplytėles kalė prie Šnabio pypkės. Ir tikintieji su didžiausia pagarba žvelgė į pušį, kuri iš tiesų galėjo turėti ne mažiau kaip 500 metų. Atsirasdavo nemaža tokių, kurie ar peiliuku, ar piršto nagu atsilupdavo pušies luobelį, atsipjaudavo švento medžio žievelės ar medienos gabalėlį, įsidėdavo į maldaknygę ar nosinaitę ir it šventą relikviją gabendavosi į namus*".

Š. LŽV (A. BERZINIENĖ, 1935); L. ŽELVYS P., 1989(NUOTR.).

852. AKMUO VELNIO GIRNA gulėjo miestelio lauke, buvo perkūno apskaldytas. PADAV. Žiemą, besiartinant audrai, žmogus ėjo iš darbo pro šį akmenį ir mato ant akmens sėdintį susirangiusį, malantį taboką velniūkštį. Žmogus sako: "Padėk Diev, ponaiti !" Velnias nusikvatojo, kviečia žmogų "pasitabokinti" skania maltine taboka. Žmogus tik persižegnojo ir nuėjo. Perkūnas tuoj netrukus skėlė į akmenį, pakvipo siera, velnio nebeliko. Paskui pamatė, kad ir akmuo perskeltas.

L. BURAČAS B., 1939C, 3.

853. VARPELKĖ - apie 800 m į V nuo Šiluvos, kelio Šiluva-Lyduvėnai Š pusėje. Teigiama, jog pelkaitės kontūrai primena varpą. Pelkaitė - ištęsto lašo formos, apie 150 m ilg. (ŠV-PR), 10-60 m pl. PADAV. Vežė keliu varpą, bet pasirodė Velnias, ir, arkliams pasibaidžius, varpas iškrito į pelkę (Vaišvila A., 1971; pasibaidė arkliai, gal ratas užšoko ant akmens. - Jurša L., 1992).

L. JURŠA L., 1992, 5; VAIŠVILA A., 1971, 3.

ŠNIPAIČIAI
(PAGOJUKŲ SENIŪNIJA)

854. AKMUO su dubenėliais buvo apie 200 m į Š nuo kelio Raseiniai-

Baisogala, prie pat P.Stelmoko sodybos, lauke. Akmuo buvo maždaug 100x70 cm dydžio, plokščias, turėjo 9 dubenėlius (pagal 1980 m., MMT - apie 7, "dauguma duobučių buvę maždaug 5-10 cm skersmens ir apie 1-3 cm gylio, o dvi - "mažytukės" "). Apie 1975 m. sunaikintas melioratorių. PADAV.. "*Pikčiūnų ir Šnipaičių krūmuose yra toks akmuo, kuriam kiekvieną metą atsiranda po vieną dobę; taip, kaip su kulnu išsukta. Yr teisybė, kad atsiranda, aš pats ištyriau*" (LTR 260/524). Gretimame Kupsčių kaime buvo randama senojo geležies amžiaus dirbinių iš kapų, taip pat retušuotų titnago skelčių, žeberklų ašmenėlių, smulkių dirbinėlių, nuoskalų, keramikos. Iš šio kaimo į muziejų pateko titnaginio lęšio pjūvio kirvio su šlifavimo žymėmis dalis ir akmeninio kirvio pentis. 400 m į ŠV buvo Dapkaičių akmuo su dubenėliais (Nr. 800).

Š. 1967 M. LII žv., AS 292/76-77 (AKMUO SU DUBENIU; NELOKAL.); 1980 M. MMT žv., AS 2243/65; LTR 260/524; VAK 38/47. L. DAKANIS B., 1984, 106; SUŽEISTAS VĖJAS., 1987, 86.

TENDŽIOGALA
(PAGOJUKŲ SENIŪNIJA)

855. ALKAGIRIS minimas 1588 m. dokumente.

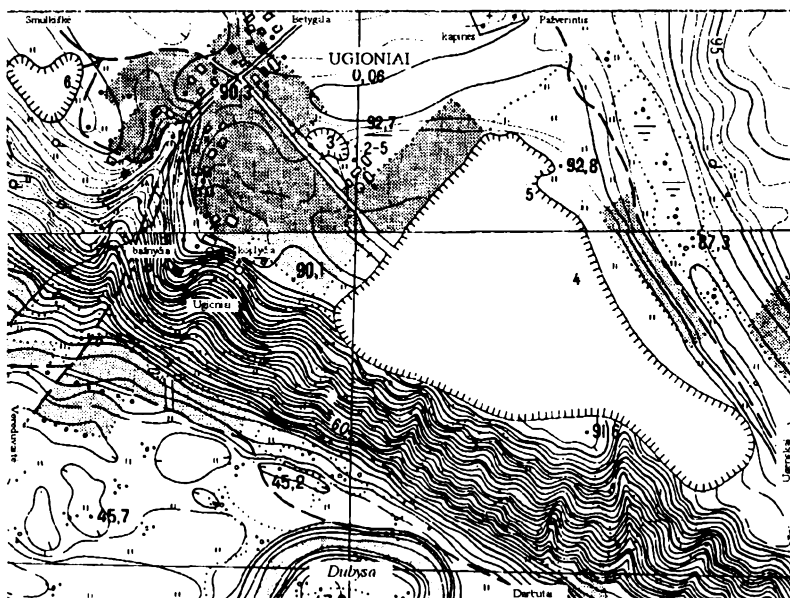
L. AL, 8 (NR.136); BŪGA K., 1924, 57; Спрогис И.Я., 1888, 4.

UGIONIAI
(BETYGALOS SENIŪNIJA)

856. ŽYNKAPIS, ŽINKAPIAI (*senkapiai Av-1031*). PADAV. Tai "žynių kapai", kitų teigimu, čia gyvus degino žmones, kurie "daug žinojo" - žynius, raganas, čeraunykus, kad jie nečerėtų (V.V.). "*Močiutė sakydavo, ten žynius degino, kur ten tokie pranašai, buvo pranašai žyniai, užkerėtojai va ten, visokie [...] Jie labai užburdavo viską - užburdavo gyvulius, nugriūdavo. Už kiek laiko jis atsikelia, vėl eina gyvulys. Kad užkerėja ką nors ir padaro pagal sava*" (pasak. I.Arbačiauskienė, Stasio, g.1938 m., Ugionyse, d.gyv. Kaune. Užr. V.V. 1994). Be to, kai norėję vieną žynį sudeginti, tam ant krūtinės atsirado ledas, kuris nedegė. Po to toje vietoje atsirado duobė (?), kurios žymės, sakoma, dar buvo matomos (pasak. P.Balsienė, g.1886 m. Pakalniškėlių k. Užr. J.Trinkūnas). Žynkapio žemėje buvo randama įvairių senovės dirbinių, "šukų" ir kt.

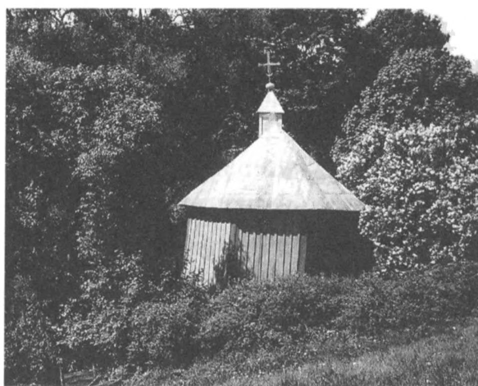
Š. LŽV (K. JUŠKAITYTĖ, 1936; PAKALNIŠKIAI); VAK 38/102-103; V.V. L. KVIKLYS B., 1991, 4/557.

857. ŠALTINIAI. Kaime, Dubysos slėnio šlaituose, trykšta keletas šaltinių, vienas didesnis upelis. Labiausiai žinomas ir lankomas yra šaltinis, virš kurio šulinio XIX a. pastatyta medinė koplyčia. Bet tokia pati reikšmė (imamas vanduo gydymuisi, prausiamasi) teikiama ir keliems kitiems šaltiniams prie koplyčios: maždaug už 8 m nuo koplyčios į PR, virš šaltinio, įrengtas šulinys, apie 10 m į ŠV - taip pat, kiek žemiau koplyčios (į PV) trykšta dar vienas šaltinis (ar galbūt nubėga koplyčios šaltinio vanduo ?). Šis - ilgesnis, nuteka į patį Dubysos slėnį. PADAV. A. Senovėje ištryško šaltinėlis, jis buvo pašventintas ir imtas laikyti šventu, stebuklingu. "*Taip jau pasakoja,*

Pav. 652. Ugionių koplyčia (šulinys viduje)

kad šventino jį. Vanduo kada pradėjo kilti į viršų, tas geras vanduo, ir ypač į pietus, į pietus, į Saulės pietų kryptį [...] ir teka čia jisai nuein" (pasak. B.Reifonas, Kazimiero, g.1915 m., Verėduvaitės k. Užr. V.V. 1994). B. Prie šaltinio pasirodė Marija, ji čia prausė burną, ir vėliau žmonėms sapnavosi, prašė, kad jai pastatytų "namelį" - koplytėlę (V.V.). Švenčiausia Panelė Marija ėjo iš Seredžiaus į Šiluvą ir Ugionyse buvo apsistojusi (V.V.). "*Butkiškėj pasirode Marija, čia už Ariogalos, Ugionyse nusiprausė, a Šiluvoj apsistoje, tai mano uošvis sakydavo*" (pasak. E.Rupeikienė, Petro, g.1934 m. Ugionyse. Užr. V.V. 1994). C. Šventasis šaltinis - Marijos ašaros, buvo sakoma, kad Marija čia verkusi (V.V.). D. Kartą tarnaitė nuėjo iš šulinio parnešti vandens ir rado Marijos paveikslą. Pasakė klebonui - tas nepatikėjo. Rytojaus dieną nuėjo pažiūrėti, tikrai - paveikslas prie šulinio. Klebonas parnešė jį, užrakino skrynioje, bet paveikslas ir vėl "tenai šaltinėlyje". Jau po to virš šaltinio šulinio buvo pastatyta koplyčia (V.V.). 1842 m. A.L.Jucevičius rašė: "*Tad 1413 metais Vytautas su savo broliu Jogaila atvyko čia (į Žemaitiją. - V.V.) ir pradėjo atverčiamąjį darbą nuo griovimo stabmeldžių aukurų, stovėjusių toje vietoje, kur šiandien Uogionys vadinasi. Abu broliai, gerai mokėdami lietuviškai, vietos žmonių kalba dėstė savo valdiniams tikėjimo tiesas, atgabeno iš Lenkijos dvasininkų ir pačioje pradžioje įkūrė devynias parapijas. Liaudis miniomis plūdo apsimazgoti išganymo vandeniu [...]*" (Jucevičius A.L., 1959). 1848 m. "Žemaičių vyskupystėj" vysk. M.Valančius rašė: "*Pusėj septynioliktojo amžiaus kaži kas Ugioniuose, ant pat krašto Dubysos, pastatė koplyčią, kuriojoj kunigas, iš Betygalos atvažiodamas šventomis dienomis, mišias laikydavo. Ties koplyčia buvo*

Pav. 653. Ugionių koplyčia virš šaltinio. Aut. nuotr., 1994

Pav. 654. Ugionių šaltinis prie koplyčios. Aut. nuotr., 1994

niekuomet nešąląs šaltenis. Metuose 1657 kana kas pradėjo pasakotis, 28 d. lapkričio Ugioniuose matęs ties pat šalteniu kybančią ant oro maliavonę, arba abrozdą, motinos dievo. Nieko netrukus mažne po visus Žemaičius žmonės pradėjo šnekėti apie tą pasirodijimą maliavonės motinos dievo, dar pridurdami, jog nuo to laiko kas vien skaudančias akis nuplauna Ugionių šalteny, tuojau išgyna. Tikėdami tam, žlibieji žmonės iš visų pusių būriais pradėjo eiti į Ugionius. Buvo ir tokių spitrių, kurie ir pagydė akis savo, nes visuomet geliančias akis šaltenio vandeniu kiek tiek gali pagelbėti. Pajutęs tuos dalykus, vyskupas Parčevskis 1658 metuose 14 d. sausio Mateušą Zaleskį, Kazimierą Laukominą ir Vaitiekų Vitkevyčią, džekonus, taipogi Povilą Zaranką su Jonu Cundzevskiu, ponu, išsiuntė į Ugionius, kad pačioj vietoj išsiklaustų, ar įdėm atsitiko toks apsireiškimas ant šaltenio, ar ne. Tie nuvažiavę klausinėjo kiek tinkami, bet nė vieno žmogaus, savo akimis apsireiškimą mačiusio, nerado. Todėl vyskupas apsireiškimo nepatvirtino, į Ugionius vienok žmonėms vaikščioti ir šalteny skaudančias akis mazgoti neužgynė" (Valančius M., 1978, 2/133). B.Kviklys rašo: "*Vietovės vardas siejamas su amžinąja ugnimi, kuri čia senosios lietuvių tikybos laikais degusi. Iš Dubysos upės kairiojo kranto tryškęs šaltinis, kažkurios dievybės globojamas, turįs stebuklingos gydomosios galios. Net ir žemaičiams krikštą priėmus, amžiną ugnį užgesinus, krikščionių dvasininkams draudžiant, žmonės šią vietą lankę, aukas nešę, šventojo šaltinio vandenį gėrę ir juo skaudamas vietas mazgoję*" (Kviklys B., 1991, 4/557). "*Ugionei dabar rokujami už stebuklingą vietą. Arti bažnyczios yra szulinys koplyczėle apręstas, kurio vandu esąs stebuklingas. Kad vieną kartą valė tą szulinį tai ant jo dugno rado visokiu senovės pinigu, primėtytu musu sentėviu ant aukos*" (Aušra, 1885). Daugiausiai žmonės šaltinio vandens ima Didįjį šeštadienį prieš Velykas, Sekminių dieną ir per Žolines. Vanduo po to visus metus naudojamas akių, vidaus, kitų ligų, žaizdų gydymui, "krapinimui" ir pan. "*Kur neregėjims, tai aidavo, pasiimdavo to vandens, ir pagydavo, jau pagydavo, praregėdavo, dabar tai nėra elgetų, o, bet anksčiau, per šitus atlaidus [Sekminių]*

Pav. 655. Ugionių šaltinis koplyčioje (šulinys po Marijos statula). Atlaidai septintą sekmadienį po Velykų. Aut. nuotr., 1994

tai čia, ten būdavo visą laiką toki visi nukentėję rinkdavosi, ten melsdavosi, žodžiu, invalidai, tai čia toj vietoj Marija pasirodė.. ir būtinai pasiimdavo to vandenio iš tenai" (pasak. A.Rupeika, g.1957 m., Ugionyse, d.gyv.Šilutėje. Užr. V.V. 1994), "*čia stebuklingas (vanduo), i prausiamės, i vandenį vežamės, šventintą, stebuklingą*" (1994 m.; V.V.). Iš šaltinio gydymuisi buvo renkami ir akmenėliai, jais trinamos skaudamos kūno vietos, akmenėliai dedami prie skaudamų dantų. Daug žmonių čia apsižadėdavo, aukodavo pinigus, audinius, rankdarbius (bažnyčiai). Prie šulinio koplyčioje atlaidų metu sėdėdavo maršalka (kaimo seniūnas ? - V.V.), ir jam atėjusieji, kurie norėdavo užpirkti Ugionyse mišias, sumokėdavo jam už tas mišias pinigus. Kasmet per atlaidus Ugionyse, procesija iš bažnyčios eina į koplyčią, šaltinį pašventina. Nuo koplyčios virš šaltinio iki bažnyčios - apie 100 m, tarp jų padarytas takas. Apie 1 km į PR nuo šaltinio - Ročiškės piliakalnis (*Ar-883*).

Š. V.V. L. Aušra, 1885; Buszynski I., 1871, 39-40; Buszynski I., 1874, 72-73; Jucevičius A.L., 1959, 397; Kviklys B., 1991, 4/557; Vaišnora J., 1958, 362-364; Valančius M., 1978, 2/133.

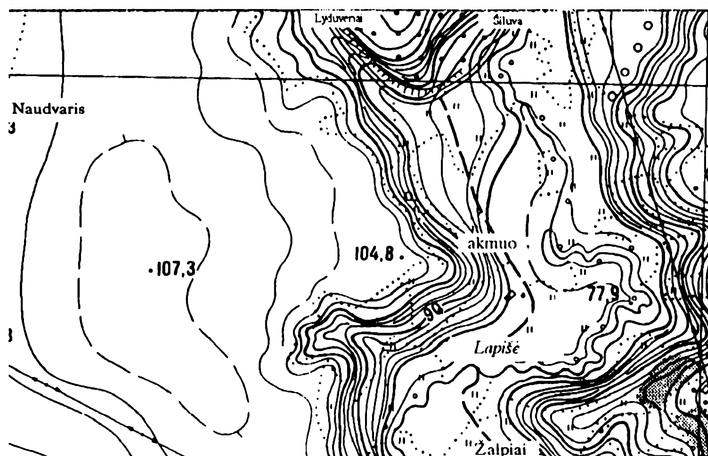
VIDUKLĖS SENIŪNIJA

858. ALKAUPĖ minima XVI a. dokumente Viduklės valsčiaus kaime *Šunolavki* (pagal Salį A., 1930, 70 - Šilaukio kaime), ten pat dar žinomi ir kiti vietovardžiai su šaknimi *alk-* : "Алкаи, нива"; "Алькое, сеножать"; "Алькис, сеножать". Galbūt tai 1935 m. dar žinoma Šuneliškių vietovė tuometiniame Girkalnio valsčiuje ar Šienlaukio k. Nemakščių seniūn. (V.V.).

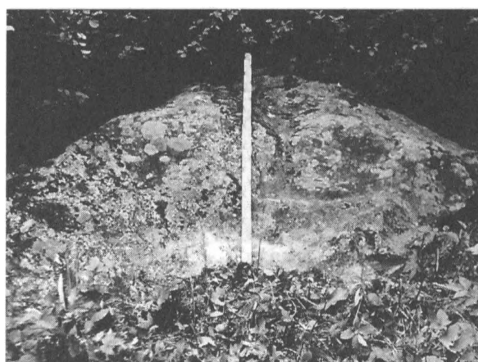
Š. LŽV (K. Šimulynas, 1935; Šuneliškės); L. AL, 7(Nr.106-108); Būga K., 1924, 58; Спрогис И.Я., 1888, 4.

ŽALPIAI
(ŠILUVOS SENIŪNIJA)

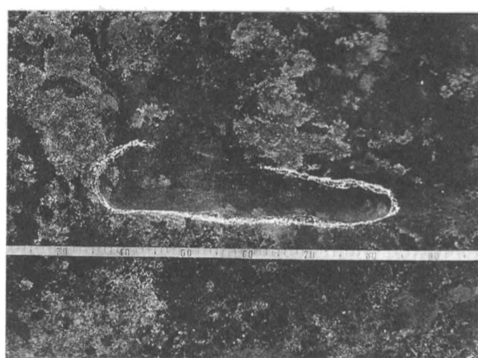
859. AKMUO su VELNIO, DIEVO PĖDA (*mitologinis akmuo Ar-906*) - apie 200 m į PR nuo kelio Šiluva-Lyduvėnai, apie 70 m į Š nuo K.Simonavičienės sodybos, pelkėje, dešiniajame Lapišės up. krante, apie

Pav. 656. Žalpių akmuo su Dievo, Velnio pėdomis

Pav. 657. Žalpių akmuo. A. Tautavičiaus nuotr., 1967

Pav. 658. Žalpių akmens Dievo "pėda". A. Tautavičiaus nuotr., 1967

40 m į V nuo upelio. Akm.- tamsiai pilkas, netaisyklingos trikampės piramidės formos, apie 3,8 m ilg., 2,5 m pl., h= 1,15 m (pagal LGP - 3x3,5x1,5 m, pagal 1980 m. MMT - 4x3,6x1,15 m). PV akmens šonas nuskeltas perkūno. Plokščiojoje akmens pusėje, apie 60 cm nuo apačios ir 1,8, 1,4 m nuo akmens galų yra palyginti negili, 50 cm ilg., 8 cm pločio kulnu bei 15 cm pl. pirštų srityje žmogaus dešinės kojos "pėda", kuri vadinama Dievo pėda (1967, LII); pagal 1980 m. MMT - velnio pėda yra PR akmens šone, 14 cm ilg., 7,5 cm pl., 3 cm gylio. Padav. "*Kitąsyk stovėjęs ant to akmens Dievas. Atlėkęs prie jo velnias ir atsisėdęs šalia. Dievas kai stūmęs velnią. Velnias nugriuvęs, palikęs įmynęs pėdą ir nuspyręs akmens kampą. Ir dabar ten naktimis pasirodo velnias. Naktį niekas neina nei į tą pelkę, ypač prie akmens, net arkliai ir tie bijo artyn prieiti*" (pasak.

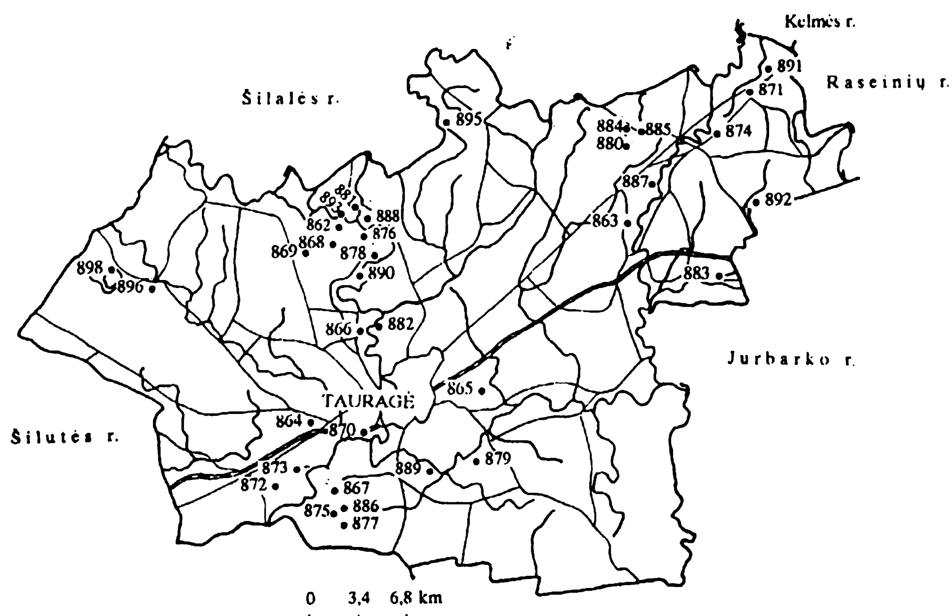
S. Stonienė, g. apie 1885 m. Žalpių k. Užr. 1935 - LŽV).

Š. 1967 M. LII žv., AS 292/77; 1980 M. MMT žv., AS 2243/78. LŽV (V. ŽDANKUS, 1935); L. PA, 23, 79 (NR. 209, JUŠKAIČIAI); LGP, 229.

ŽEMYGALA
(ARIOGALOS SENIŪNIJA)

860. UPELIS ŠVENTRAVIS - Dubysos dešinysis intakas, apie 2,4 ilg. Išteka į PV nuo kelio Žemygala-Raseiniai, Dubysos ir Jūros baseinų takoskyroje. Teka į ŠR, vėliau pasisuka į ŠV ir jau iš P įteka į Dubysą.

Š. V.V.; L. VARDYNAS, 170.

Kelmės r.
Šilalės r.
Raseinių r.
Jurbarko r.
Šilutės r.
TAURAGĖ
891
871
895
884
885
880
874
887
892
863
888
862
876
869
868
878
890
898
896
883
866
882
865
864
870
873
872
889
879
867
875
886
877
0 3,4 6,8 km

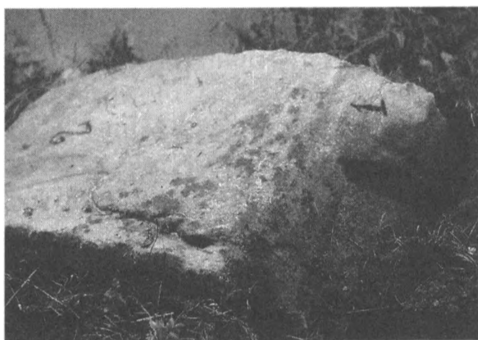
TAURAGĖS RAJONAS

861. UPELIS VELIONĖ. Vieta nežinoma.

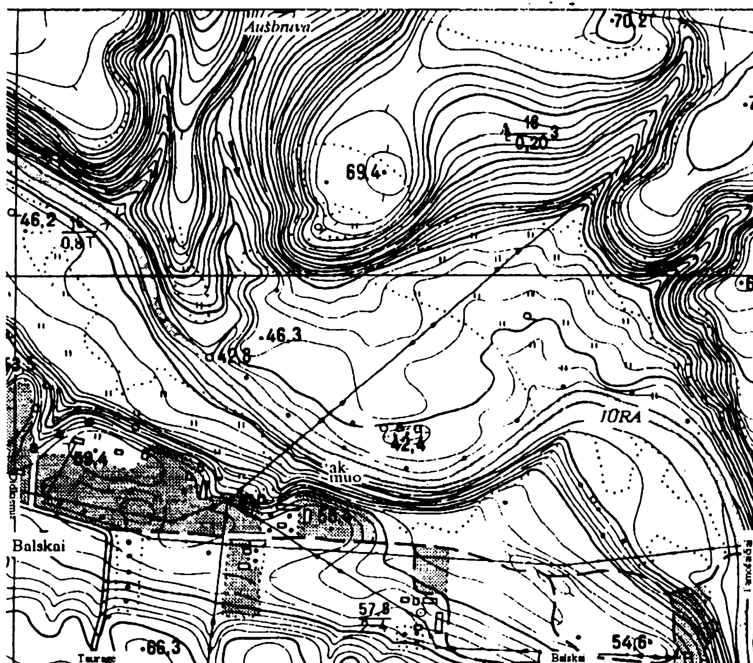
L. VARDYNAS, 189.

BALSKAI
(MAŽONŲ SENIŪNIJA)

862. AKMUO su VELNIO PĖDOMIS (buvo *mitologinis akmuo Av-1476*) gulėjo apie 200 m į PR nuo Jūros ir Aušbravės upių santakos, apie 150 m į R nuo P.Uoginčiaus sodybos, stataus dešiniojo Jūros upės šlaito apačioje, apie 3 m nuo upės. Dabar ši vieta apsemta Jūros upės tvenkinio. Akmuo buvo rausvo granito, pusapvalios formos, su 2 juodos spalvos, pailgomis duobutėmis, primenančiomis pėdas. "Velnio pėdos" buvo akmens

Pav. 659. Balskų akmuo. P. Savicko nuotr., 1954

Pav. 660. Balskų akmens su Velnio pėdomis buvusi vieta

PR ir PV pakraščiuose, priekine dalimi nukreiptos į ŠV. "Pats akmuo pilkas, gi jame įdubusi vieta - ruda, lyg ne to paties akmens" (VAK). Akmuo kažkada buvęs žymiai didesnis, bet iš R bei V pusių nuskeltas.

Š. 1981 M. MMT ŽV., AS 2243/9-10; LŽV (J. GOBIS, 1935); L. ČERNIAUSKAS M., 1973, 3; PA, 78 (NR.198; YRA AKMUO SU ŽMOGAUS PĖDA).

BATAKIAI
(BATAKIŲ SENIŪNIJA)

Batakiai siejami su XIII-XIV a. šaltiniuose minimu *Auken, Aukon, Augken, Augken* kaimu bei pilimi. Iš kur galėjo kilti vietovardis su šaknimi *auk-*, nežinoma.

L. SALYS A., 1930, 38; 59-60.

863. KŪDRA buvo bažnyčios kalvos papėdėje, nusausinta 1991 m. PADAV. Batakių varpinėje buvęs varpas nutrūko ir įkrito į kūdrą. Kartais jis, skambant bažnyčios varpams, atsiliepia šaukdamas: "Jonau, brolau, prūde skendau" (LTR 4911/45). Kartą kūdros vanduo ėmė kilti ir semti bažnyčią, tai balandis lakiojo ir "vardus minė". Kai Pranciškumi pavadino, vanduo nuslūgo, o varpą išėmė (LTR 5035/360). Buvo kalbama, kad varpas kelsis per šv.Oną ir vanduo apsems bažnyčią (LTR 5035/442), paskandins visą miestelį (LTR 5035/254).

Š. LTR 66/451; 4911/45; 5035: 254, 360, 442.

BEIGERIŠKIAI
(TAURAGĖS SENIŪNIJA)

864. SAULĖKALNIS. Ant kalno gyveno Stonys (ar ne tas pats Dvarelio ? (Nr.870))

Š. VK, 1983.

BERNOTIŠKĖ
(GAURĖS SENIŪNIJA)

865. PERKŪNGIRĖ. Miške yra "aukšta vieta", kur perkūnas trankydavo medžius.

Š. VK, 1983 (PERKŪNGIRĖ, VILKDUOBĖ).

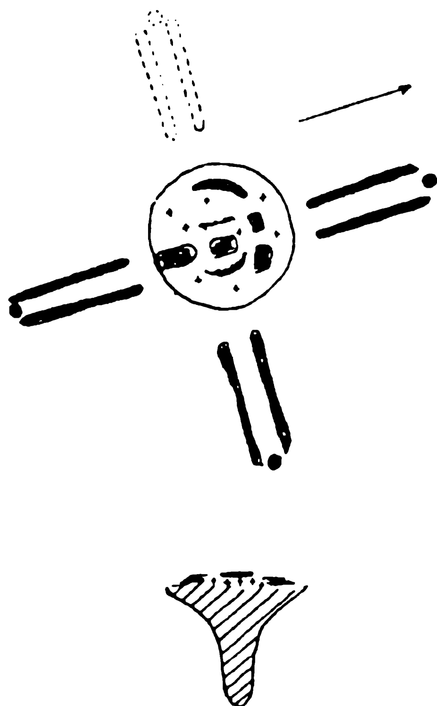
DAPKIŠKIAI
(TAURAGĖS SENIŪNIJA)

866. AKMUO nurodomas ties Dapkiškių ir Reistrų kaimų riba, miškelyje. Netoli yra kryžius, padarytas iš vieno šito akmens luito. PADAV. A. Kada švedai traukėsi iš Dapkiškių pilies, visus savo pinigus, auksinius daiktus jie užkasė po šiuo akmeniu ir užkeikė. Žmonės norėjo atkasti, bet nežinojo atminimo žodžio ir jiems nepasisekė. B. Sakoma, kad čia tūnojo velnias. Akmuo - apie 500 m į Š nuo Dapkiškių piliakalnio (*Ar-1188*).

Š. STATKEVIČIUS V., 1986, 3-4 (NR.7); STATKEVIČIUS V., 1987, 23.

DAUGLAUKIS
(TAURAGĖS SENIŪNIJA)

867. 1991 m., tiriant Dauglaukio archeologinių paminklų kompleksą, į R nuo senojo geležies amžiaus kapinyno aptikti kultūriniai sluoksniai, iš kurių B sluoksnis, paminklo tyrinėtojo A.Malonaičio nuomone, - šventvietės sluoksnis. Čia buvusi šventvietė tyrinėtojo siejama su kapinynu į vienalaikį kompleksą. Kapinynas su ja aiškios ribos neturėjo, arba ji buvusi nepastovi. Šventvietės sluoksnyje aptikta daug lipdytų puodų šukių (sąlyginai pagal jų paviršiaus ypatumus jas galima skirstyti į šukes grublėtu bei lygiu paviršiumi), atskiri degėsių ploteliai, laužavietės, kelios stulpavietės. Buvo aptikta ir

Pav. 661. Dauglaukio "erdvinio orientavimosi vietos" planas ir centrinės stulpavietės pjūvis (pagal A. Malonaitį: Nemuno delta, 1992, p. 47)

"erdvinio orientavimosi vieta": 1,1 m gylyje nuo žemės paviršiaus, 60x60 cm plote atsidengė stambių degėsių lizdai. Juos nuėmus, paaiškėjo, jog apačioje - 60 cm skr. ir maždaug 50 cm gylio, į dugną siaurėjanti laužavietė, įrengta buvusio stulpo vietoje. Laužavietės viršutinėje dalyje buvo daug stambių degėsių, kurie ryškiu kauburiu buvo iškilę į kultūrinį sluoksnį. Radinių neaptikta, laužavietės viršutinės dalies pakraščiuose smėlis buvo šiek tiek rausvesnis. Be to, buvo matyti 4 nedidelių kuoliukų vietos. Šiek tiek giliau tokių kuoliukų vietų išryškėjo daugiau, o degėsių matėsi tik vienoje kitoje vietoje. Valant laužavietės aplinką, 1,3 m gylyje nuo žemės paviršiaus ir apie 10 cm nuo laužavietės pakraščio, Š, P, R kryptimis tarsi spinduliai po dvi sklido tamsios, maždaug 55 cm ilgio žemės juostos. Atstumas tarp jų (porose) buvo 10 cm. Juostų galuose - aptiktos nedidelių kuoliukų vietos. Labai galimas dalykas, kad panaši juosta ėjo ir V, tačiau toje vietoje viskas suardyta vėliau iškasus ūkinę duobę.

Š. 1991 M. A.MALONAITIS TYR., AS 1877; 1992 M. A.MALONAITIS TYR., AS 2069; 1993 M. A.MALONAITIS TYR., AS 2210. L. NEMUNO DELTA, 1992, 47-48.

DIRVĖNAI
(ŽYGAIČIŲ SENIŪNIJA)

868. ŠVENTGIRIS buvo apie 120 ha ploto giria-ąžuolynas *Tyrelių pelkių* miškuose, į PR nuo Balskų, apie 500 m į P nuo Jūros upės dešiniojo kranto, maždaug 1,5 km į ŠR nuo kelio Balskai-Tauragė. Tai Trumpiškių g-jos kvartalai Nr. 13,15,31,47, iš dalies ir

46,48. PADAV. Šventgirėje vaikščiodavo balta karvė, kas jai būtų sudavęs per snukį - karvė būtų pavirtusi krūva pinigų (LŽV, Trumpiškiai). Šventgirio ąžuolus Pirmojo pasaulinio karo metais vokiečiai iškirto (Kviklys B., 1991).

Š. LŽV (V. MOCKIENĖ, 1935; DIRVĖNAI); LŽV (V. DAILYDĖ, 1935; TRUMPIŠKIŲ G-JA). L. KVIKLYS B., 1991, 4/243.

869. PLYNOSIOS EŽERAS - Tyrulių miškuose, apie 2 km į PV nuo Šventgirės. Tai apie 100 ha ploto užpelkėjęs ežeras, iš kurio išteka Alangas. PADAV. Plynoji atsirado nuskendus dvarui. Žmonės dar matydavo karalaitę stikliniame karste, naktimis ji po tą dvarą vaikščiodavo (LTR 5051/147).

Š. LTR 5051/147.

DVARELIS
(TAURAGĖS SENIŪNIJA)

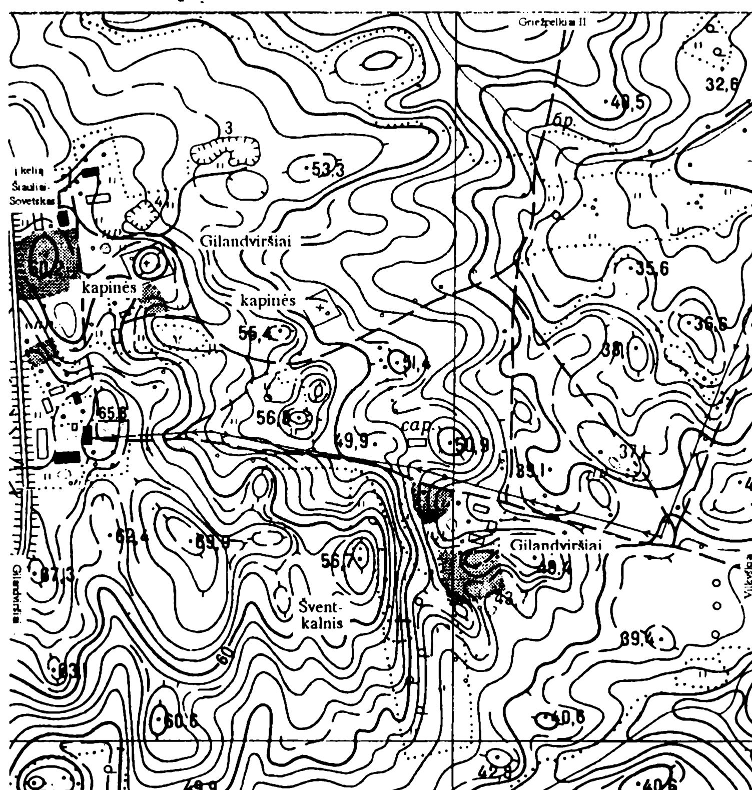
870. SAULĖKALNIS kaimo R dalyje, prie Jūros upės lankos.

Š. VK, 1983.

GEDGAUDIŠKĖ
(SKAUDVILĖS SENIŪNIJA)

871. PERKŪNIŠKĖS vienkiemis buvo šalia Gelgaudiškės kaimo.

Š. VK (PRIEŠ II PASAUL. KARĄ).

Pav. 662. Gilandviršių Šventkalnis

GILANDVIRŠIAI
(LAUKSARGIŲ SENIŪNIJA)

872. ŠVENTKALNIS, JAKAITIENĖS KALNAS (*alkakalnis IP-2988*). 400 m į R nuo kelio Gilandviršiai - plentas Tauragė-Sovietskas, 100 m į PV nuo I.Jakaitienės sodybos. Didelė kalva, apie 30 m aukščio vidutinio statumo Š ir R šlaitais, besileidžiančiais į slėnį ir 5-7 m aukščio V, P šlaitais. Kalvos viršūnė iškili, kiek pailga Š-P kryptimi. PADAV. Pagonys tikėjo, kad kalne jų dievai gyvena. Čia buvusi šventa giria. Ant kalno stovėjo "maldyklos" rūmai. Žmonės pasakoję apie kalne "pražuvusią" bažnyčią. "*Sako, anais laikais atėję maldininkai ir nusiplovę kojas artimame tvenkinyje, keliais kopdavę iš vakarų pusės į kalną. Jie atnešdavę aukų dievams, padarydavę atgailą ir vėl taip pat keliais nusileisdavę žemyn [...] Šventkalnis buvo apaugęs šilojais ir visokiais krūmokšniais [...] Nė vienas artojas nedrįsdavo jo paviršiaus paliesti. Bijojo rūstybės dievų, kuriems šis kalnas nuo senų senovės buvo skirtas. Su pagarba ir baime prisiartindami prie šio kalno, nusiimdavo kepures. Jei kas taip nepadarydavo, nežinoma ranka nuplėšdavo kepurę nuo galvos. Dar ir dabar baikštūs žmonės vengia šio kalno nakties metu* " (Remeika J., 1938). Vietinių gyventojų teigimu, kalno viršuje prie beržo buvo *akmuo, vadinamas Aukuru*. Pasak jų, nuo to akmens kalnas pramintas Šventkalniu (1981 m., MMT). Apie 350 m į V yra kalva, vadinama Piliakalniu (piliakalniui būdingų požymių neturi).

Š. 1981 M. MMT ŽV., AS 2244/19-20. L. REMEIKA J., 1938, 33-34, 79, 85; ŠAULYS V., 1970, 76.

GREIŽĖNAI
(LAUKSARGIŲ SENIŪNIJA)

873. BALA ŽVIŽEŽERIS minima netoli piliakalnio (*Ar-1179*), pievose. PADAV. Čia yra nugrimzdęs laivas, kurio stiebas XIX a. dar buvo matomas bekyšantis. "*Ne kursai viriškis labai nert mokėdams, apie jo smailų stiebą virvę pririšęs, panėręs po vandenu ik dugno ir čon jis iš tiesos laivą esantį persiliudijąs*" (Basanavičius J., 1928).

L. BASANAVIČIUS J., 1928, 159(NR.4); REMEIKA J., 1940, 47.

IVANGĖNAI
(SKAUDVILĖS SENIŪNIJA)

874. ŠVENTO JONO UPELIS. Švirkštos intakas, teka iš R į V, vasarą išdžiūstantis. Senovėje šalia stovėjo šv. Jono kryžius (LŽV).

Š. LŽV (B. VILČINSKAS, 1935); L. VARDYNAS, 169.

KUISIAI
(TAURAGĖS SENIŪNIJA)

875. ŠAIŠKALNIS, AKMENINIS KALNAS, RAMBYNKALNIS - Tauragės miškų urėdijos Šilinės meistrijos miško kv. Nr.17 PR dalyje (iš dalies kvartale Nr.18). Natūrali, masyvi pailga iki 10-12 m aukščio šlaitais kalva. Viename šlaite - saugomas gamtos paminklas - Lapynų atodanga. Prie kalno buvo rastas akmeninis kirvelis. Į Š nuo Buveinės pelkių (žr. Nr.877).

Š. 1981 M. MMT ŽV., AS 2244/34-35; VAK 50/214.

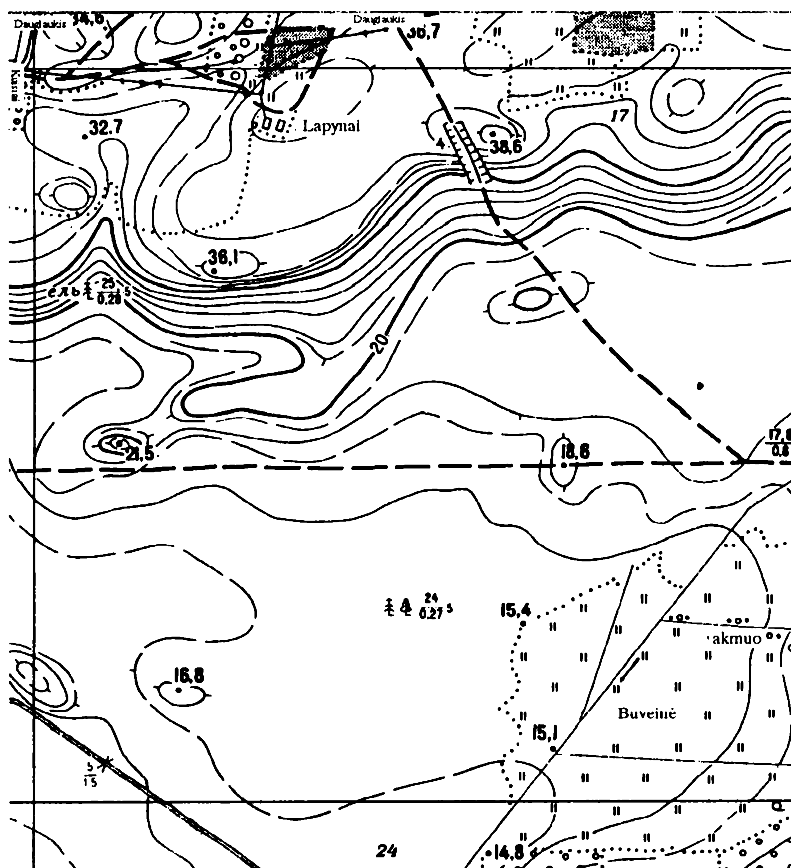
KUTURIAI
(MAŽONŲ SENIŪNIJA)

876. AKMUO minimas "Uorjūrės" (?) vardu, "su antspaudais" (pėdomis ?).

Š. LTR 5031/41.

LAPYNAI
(TAURAGĖS SENIŪNIJA)

877. BUVEINĖS AKMUO (*mitologinis akmuo la 1993 01-8-348*) - Tauragės miškų urėdijos Sakalinės g-jos Lapynų miško kv. Nr.24 ŠR dalyje, apie 900 m į P-PR nuo Lapynų kaimavietės, 1,2 km į PR nuo kelio Daugaukis-Kuisiai, drėgnos miško laukymės, vadinamos *Buveine,* Š dalyje. Akm. - pilkai rausvas granitas, beveik plokščias, 1,3 m ilg., 88 cm pl., apie 40 cm aukščio. "Niekur aplink nėra akmenų, o viduj pelkės išlindęs 1 m diametro akmuo" (1935 m.; LŽV). Apie 1992 m. akmuo iškeltas iš žemės, guli maždaug senojoje savo vietoje, tik jau padėtas ant žemės. PADAV. Akmuo nukritęs iš dangaus "metežmetyje" (sukilimo metu), labai drėgnais ir nederlingais metais, atnešęs žmonėms

Pav. 663. Lapynų miško Buveinės akmuo

laimę ir džiaugsmą. Akmeniui iš dangaus nukritus, oras atšilęs ir prasidėję derlingi bei laimingi metai, "todėl žmonės jį garbino" (1981 m., MMT). "*Kad būtų laimingi, žmonės, šeimos atsiskeldavo jo dalelę ir nešdavosi į namus*" (Černiauskas M., 1973). 1923-24 m. Buveinės pievoje kasant griovį, rastas ąžuolinės valties galas, pasakota, kadaise ten buvus mares (VAK 51/214).

Š. 1981 m. MMT žv., AS 2244/35-36; LŽV (D. Akmenskaitė, 1935); VAK 50/214; 51/214. L. Černiauskas M., 1973, 3.

LAUKSARGIAI
(LAUKSARGIŲ SENIŪNIJA)

Į PV nuo Tauragės, prie kelio Tauragė-Sovietskas.

MATIŠKIAI
(PAGRAMANČIO SENIŪNIJA)

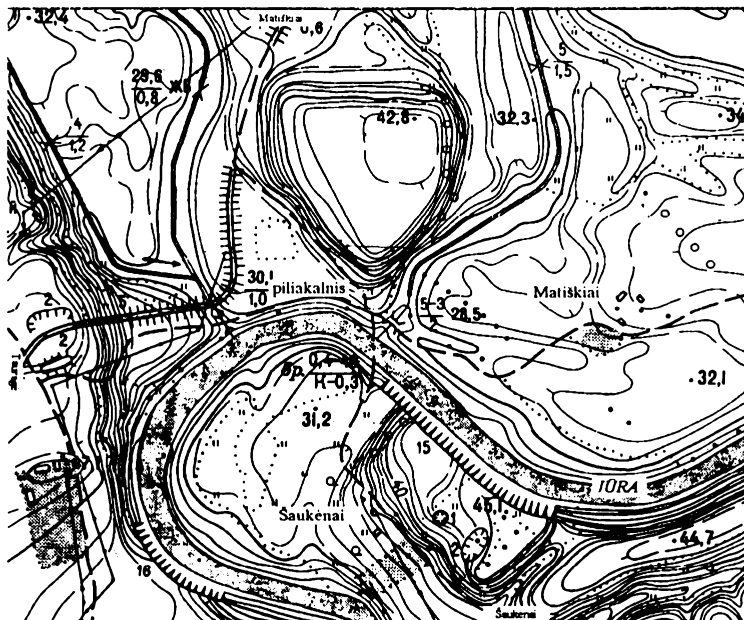
878. PILIAKALNIS (*Ar-1182*). Padav. Kalne yra nuskendusi bažnyčia.

Š. LŽV (O. Stelmokienė, 1935)

MILAIČIAI
(GAURĖS SENIŪNIJA)

LAUMĖS KALNAS nurodomas miške (ir miškas buvo vadinamas Laumės kalno vardu). Ar ne painiojamas su Laumės kalnu Milaičiuose, Šilalės r. (Nr.540) ? (V.V.).

L. AL, 9 (Nr.149); Спрогис И.Я., 1888, 161.

Pav. 664. Matiškių piliakalnis

879. PIEVA PERKŪNIŠKĖ. Vieta nežinoma.

Š. VK, 1962.

MOCKAIČIAI
(SKAUDVILĖS SENIŪNIJA)

880. LAUKAS PEKLA - į P nuo Dubatės upelio kranto, apie 4 ha.

Š. LŽV (B. Červinskis, 1935).

NAUJININKAI
(PAGRAMANČIO SENIŪNIJA)

881. PILIAKALNIS (*Ar-1183*) Padav. Žmonės sakydavo, kad ant kalno kūrendavosi amžina ugnis (VAK). Iš V pusės prie piliakalnio yra *Velniadaubės* griova, kurioje vaidendavosi žiburiniai, žmonės gaudydavo užkeiktą gaidį.

Š. Išnykę ir baigiantys nykti kaimai, 10 (Kuturiai); VAK 51/120. L. Almonaitis V., 1994, 108.

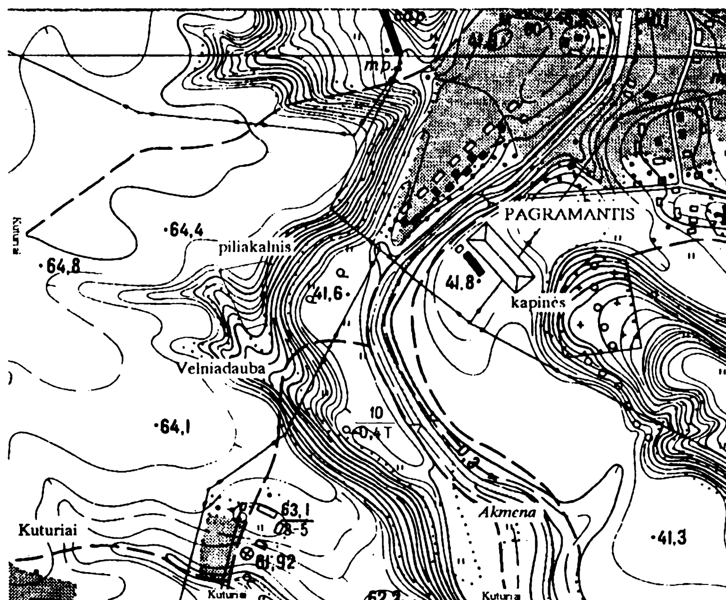
NORKAIČIAI
(MAŽONŲ SENIŪNIJA)

882. SAULĖKALNIS - į ŠV nuo kaimo, 250 m į P nuo Jūros ir Šunijos santakos kairiajame Jūros upės krante. Tai atskira, apie 120 m ilg. (Š-P) ir 30 m pl. (R-V), iki 12 m aukščio, stačiais šlaitais kalva. Į PV - Dapkiškės piliakalnis (Ar-1188).

Š. VK, 1960 (kaimo dalis), 1962 (kalnas); V.V.

OŽNUGARIAI
(BATAKIŲ SENIŪNIJA)

883. VELNIAINTAKIS - Šešuvies intakas, apie 200 m ilg., vasarą

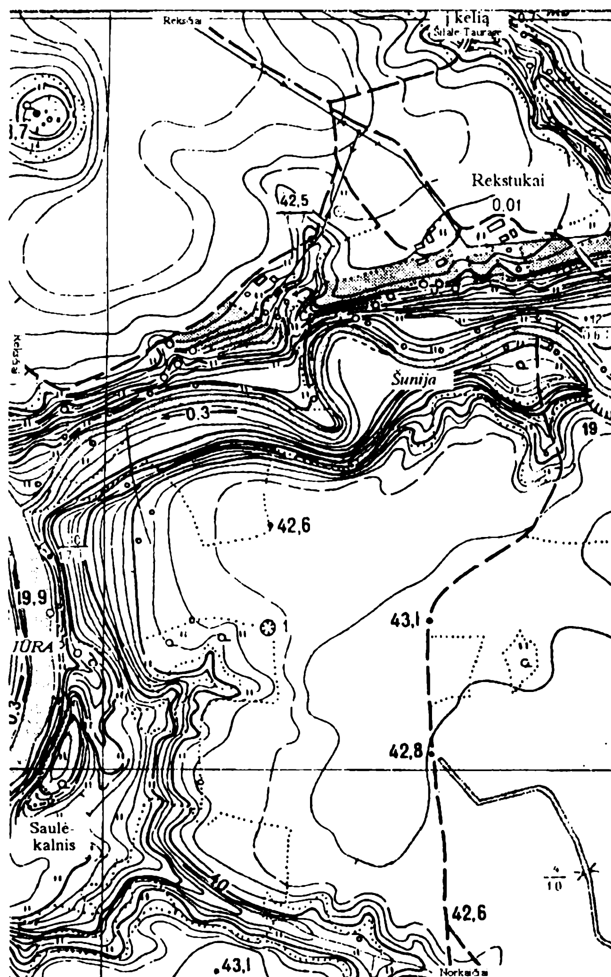
Pav. 665. Kuturių (Naujininkų) piliakalnis

išdžiūsta. Pasakojama, kad prie upelio vaidenasi (LŽV).

Š. LŽV (J. Raudonaitis, 1936); L. Vardynas, 190.

PABAMBIAI
(SKAUDVILĖS SENIŪNIJA)

884. ALKUPIS, ALKUPĖ išteka iš Girdiškių pelkių, teka tarp Margynės ir Pabambių kaimų, įteka į Agluoną prie Vilkalnio. Upelis žiemą neužšąla, vasarą neišdžiūsta. Padav. "*Kairiajame [Alkupės] krante buvę senovės lietuvių alka*" (LŽV, Pabambiai I). Turimi omenyje kaimo senkapiai (*Av-1492*), apie 200 m į ŠR nuo kelio Skaudvilė-Laukuva, apie 300 m į V nuo J.Skarbaliaus sodybos. Tai ovali apie 60x50 m dydžio kalvelė, kur buvo randama senovinių dirbinių. Taip pat pasakojama, kad kol nebuvę Skaudvilės, Girdiškės ir Upynos parapijų, čia stovėjo koplyčia ir iš

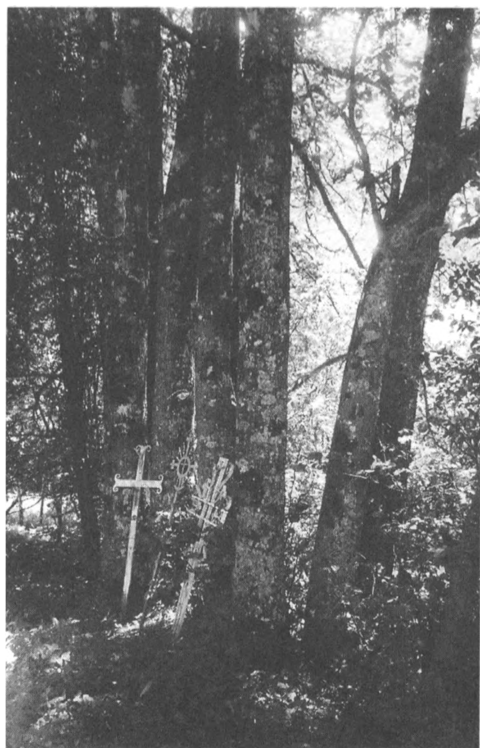
Pav. 666. Norkaičių Saulėkalnis

Batakių parapijos atvykdavęs kunigas pamaldų laikyti. Stovėję daugiau kaip 100 kryžių (LŽV, Margynė). Senkapiai - apie 450 m į Š nuo Juškaičių piliakalnio (*Ar-1190*).

Š. 1981 M. MMT žv., AS 2243/47; LŽV (B. ČERVINSKIS, 1935; MARGYNĖ); LŽV (B. ČERVINSKIS, 1935; PABAMBIAI I); L. STATKEVIČIUS V., 1990, 4(JUŠKAIČIAI).

PAEGLUONIS
(SKAUDVILĖS SENIŪNIJA)

885. LIEPA minima senuose kaimo kapeliuose P kelio Skaudvilė-Upyna pusėje, Agluonos up. kairiajame

Pav. 667. Paegluonio liepos. Aut. nuotr., 1996

krante, prie minėto kelio tilto per Agluoną (į R nuo jo). Kapeliai - nežymus 10x10 m dydžio pakilimas. Šventa liepa augo kapelių P dalyje, tą vietą žymi 9 puslankiu suaugusios (20 cm skr.) liepaitės. Kapeliuose stovi 1934 m. pastatytas medinis kryžius, keli antkapiniai (?) nulūžę kryžiai atremti į paminėtas liepas. PADAV. Buvo pasakojama, kad šimtametėje liepoje (ji kapeliuose 1935 m. tebeaugo), buvo "apaugusi" Kristaus kančia. Senelei Steigvilienei tai prisisapnavo ir, atkirtusi kančią, ji praregėjo (LŽV, Maž. Trepai). Tačiau liepoje (koplytėlėje ?) iki Antrojo pasaulinio karo kabėjo ne Kristaus kančia, bet šv.Jurgis, taip pat dėžutė aukojamiems pinigams. "*Stebuklinga vieta. Ten šv.Jurgis gydo visus gyvulius, seniau buvo ir "skarbonka" aukoms rinkti, bet vagys nunešė*" (1935 m.; LŽV, Paegluonis).

Š. 1981 M. MMT žv., AS 2243/47-48; LŽV (B. VILČINSKAS, 1937; MAŽ. TREPAI); LŽV (B. ČERVINSKIS, 1935, PAEGLUONIS); V.V.

PETKAIČIAI
(TAURAGĖS SENIŪNIJA)

886. SKAMBALINĖS KALNAS - per 500 m į PV nuo kaimo, apie 12 ha ploto. PADAV. Čia vyko smarkus 1831 m. sukilimo susirėmimas, "ten skambinę", nuo to laiko ir buvo kalnas, pavadintas Skambaline.

Š. LŽV (S. GURKLYTĖ, 1935).

PUŽELIAI
(SKAUDVILĖS SENIŪNIJA)

887. ŠALTINIS - per 30 m į R nuo kelio Batakiai-Skaudvilė, aukštame dešiniojo Ančios kranto šlaite. Netoli šaltinio (į P nuo jo) auga beveik 6 m apimties ąžuolas. Šaltinio vanduo buvo laikomas gydomuoju, jis padeda nuo akių, galvos skausmo.

L. ALMONAITIS V., 1994, 134.

RINGIAI
(MAŽONŲ SENIŪNIJA)

888. VINKŠNA augo kaime, pakelėje. PADAV. Tai baudžiauninkų plakimo vieta. Čia buvo "išlieta daug baudžiauninkų kraujo".

L. KVIKLYS B., 1991, 4/155.

RŪGALIAI
(TAURAGĖS SENIŪNIJA)

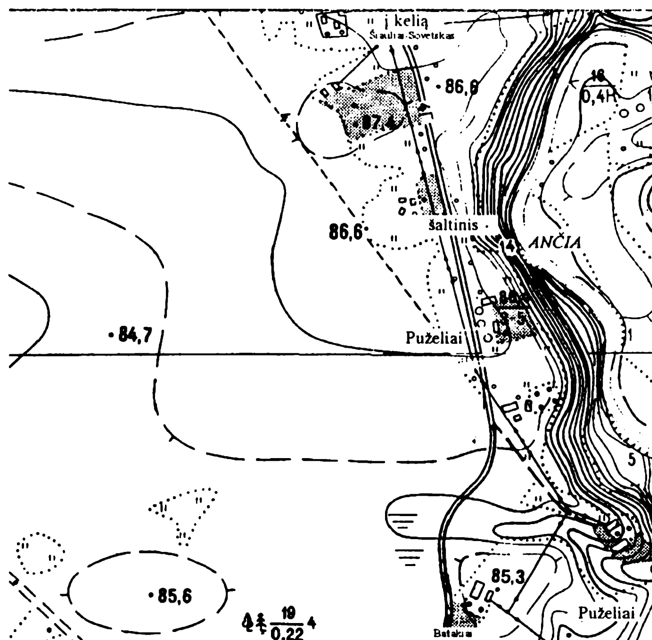
889. PIKTUPIS - Šešuvies kairysis intakas.

L. VARDYNAS, 124.

SAURKAMPIAI
(MAŽONŲ SENIŪNIJA)

890. KALNAS ALKAS minimas XVI a. dokumente, aukštas kalnas prie Aleksandriškių dvaro. Klaidingai Saurakampių kaimas buvo nukeliamas į Kražių valsčių, nes Aleksandriškių dvaro žemės Saurkampiuose nurodomos kaip tik Tauragės krašte (V.V., kartu minimos Jūros, Šunos, Ringės upės - Спрогис И.Я., 1888).

L. AL, 7(NR.103; KRAŽIAI); СПРОГИС И.Я., 1888, 4.

Pav. 668. Puželių šaltinis

SAUSLAUKIS
(SKAUDVILĖS SENIŪNIJA)

891. PERKŪNIŠKĖ. Tokį vardą turėjo kaimo dalis (Jakučio ir Kvedaro ūkiai), kelio Tauragė-Šiauliai V pusėje. PADAV. Senovėje čia būta didelio miško, kurio medžius daužydavo perkūnas.

Š. LŽV (J. SMIELIAUSKAS, 1935).

SNIEGONIŠKĖ I
(SKAUDVILĖS SENIŪNIJA)

892. ŠALTINIS (?) paupyje, miškelyje. PADAV. Seniau čia buvo dvaras su nedoru ponu. "Kartą velnias jį paėmė į peklą, o turtai su dvaru nugrimzdo". Dvaro vietoj pasiliko "gilus šulinys". Kartą žmonės ten išgirdo dejavimą ir pamatė išplaukusį juodą karstą su tupinčiu ant viršaus juodu šuniu. Karstas atsidarė ir pasirodė grandinėm surakintas ponas, paskui viskas dingo vandenyje.

Š. LTR 1499/119.

ŠIURPIŠKĖ
(BATAKIŲ SENIŪNIJA)

PUŠIS. PADAV. Po pušimi žmonės matydavo įvairių vaiduoklių, daug "šiurpių dalykų", nuo to ir kaimas gavęs Šiurpiškių pavadinimą.

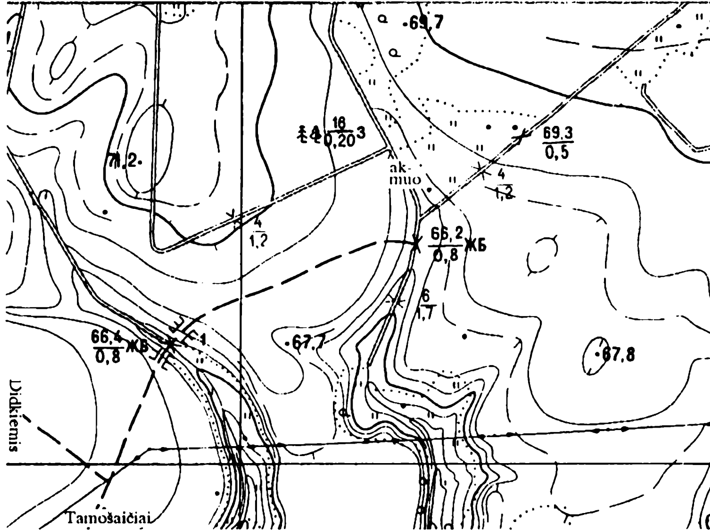
Š. IŠNYKĘ IR BAIGIANTYS NYKTI KAIMAI, 24.

TAMOŠAIČIAI
(MAŽONŲ SENIŪNIJA)

893. AKMUO MILŽINAS (buvo *mitologinis akmuo Av-1480*) - apie 1,2 km į Š nuo Lylavos ir Šakos upių santakos, apie 750 m į V nuo Lylavos up. dešiniojo kranto, apie 400 m į ŠR nuo Kernušupio kairiojo kranto, šalia Tamošaičių miško PR pakraščio, apie 10 m į R nuo kanalizuoto Šakos upelio kairiojo kranto, duburio-balos R šone. Akm. - rausvo granito, pailgas (R-V), 4,8 m ilg., 3,2 m pl., h= 1,15 m (Š), 85 cm (P), per vidurį - įdubęs. P dalyje, apačioje matoma ir 1,2 m pl. "terasa", kuri leidžia patogiai užkopti ant akmens. Įdubusiame akmens paviršiuje - trys duobutės, iš kurių viena - ŠV akmens dalyje - primena didelės dešinės kojos, apautos nagine, atspaudą (64 cm ilg., 12 cm pl., iki 25 cm gylio). P.Tarasenka 1933 m., matyt, apie Tamošaičių akmenį rašė: "*Didkiemio k. lauke yra milžinas akmuo. Apie tą akmenį pasakojama, kad laikas nuo laiko ant jo pasirodo žilas senelis. Kartais tas senelis pasirodo raitas arba pasirodo*

Pav. 669. Tamošaičių akmuo. Aut. nuotr., 1991

Pav. 670. Tamošaičių akmuo Milžinas

tik širmas arklys aukso pasagomis pakaustytas. Šis akmuo padeda prapuolusius arklius atrasti. Užtenka padėti ant to akmens kurį nors prapuolusio arklio pakinktą ir pasimelsti, arklys ir atsiranda" (Tarasenka P., 1933a).

Š. 1981 m. MMT žv., AS 2243/62-63; VAK 51/185. L. Černiauskas M., 1974; LAM, 121; LGP, 307; PA, 78 (Nr.192; ? Didkiemio k. yra akmuo, apie kurį pasakojami padavimai; Nr.199); Tarasenka P., 1933a, 622.

TAURAGĖS SENIŪNIJA

894. PERKŪNUPIS. Vieta nežinoma.

L. Vardynas, 122 (Tauragė).

TAURAGĖ
(LIAUDIES GATVĖ)

Kai pirmoji Tauragės medinė bažnyčia ėmė griūti ir netrukus sudegė, Žemaičių vyskupas Kazimieras Pacas (1668-1695) paragino pastatyti naują. Ji buvo pastatyta ant Jūros upės kranto. Padav. Vienai maldingai moteriškei apsireiškė Švenčiausia Mergelė Marija. Ji atėjusi nuo Jūros upės pusės ir atsiklaupusi pradėjo melstis. Moteris apie įvykį papasakojo klebonui, prašė, kad naujoji bažnyčia būtų statoma kaip tik jos nurodytoje vietoje. Klebonas išklausė ir netgi bažnyčios didžiąsias duris nukreipė į Jūros upės pusę.

L. Kviklys B., 1991, 4/145.

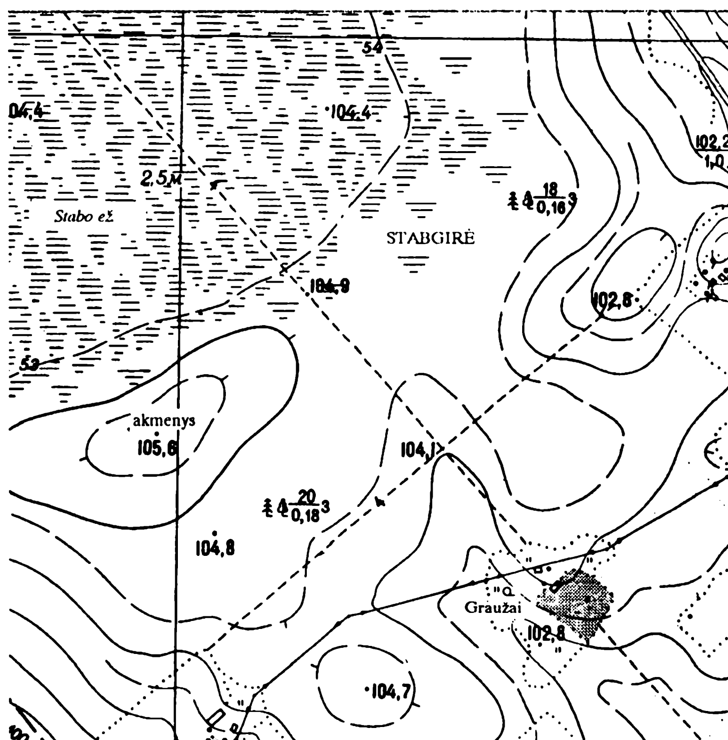
VAIDILAI
(ŽYGAIČIŲ SENIŪNIJA)

Vaidilų miškas, manoma, buvo šventa giria.

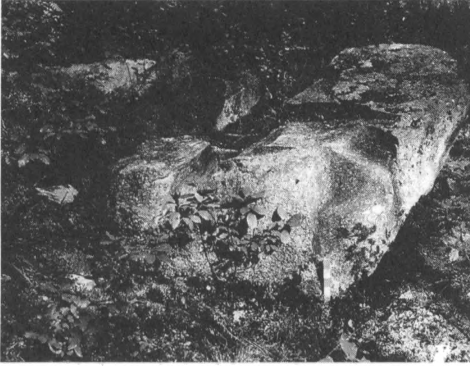
L. LE 2/155.

VAITIMĖNAI
(MAŽONŲ SENIŪNIJA)

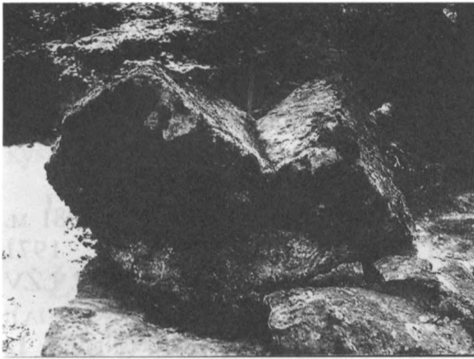
895. VIETOVĖ STABINĖ - apie 2 km nuo Vaitimėnų k., apie 900 m į PV nuo kanalizuoto Žalpės up. dešiniojo kranto, apie 500 m į ŠR nuo kanalizuoto Irtuonos up. kairiojo kranto, Obelyno g-jos *Stabgirės* kv.Nr.53 R dalyje. Stabine vadinama pailga R-V kryptimi kalvelė (ji nuo aplinkinių aukštesnė vos vienu metru). Tai būta salelės prie baigiančio užakti Stabo ežero. Stabinėje - daug didesnių bei mažesnių akmenų (*Ar-1181*). Pagrindinis ir labiausiai tarp jų žinomas - vadinamasis Velnio stalas, šalia - Velnio kėdės. Muziejininkas J.Mickevičius savo 1967 m. rankraštyje "Medžiaga Lietuvos istorijai" rašo, jog vietiniai gyventojai Stabinės "akmenų šeimą" vadina tiesiog Velnių sostine. Stabinėje esančios 5 akmenų grupės. "Velnio stalas" pusiau perskeltas, iš žemės akmens kyšo 2,15x1,5 m, jame yra iškalta lyg pasaga ar pusmėnulis. Šalia - 2 plokšti akmenys, vadinami Velnio kėdėmis. Be to, "šalia Velnio stalo yra 4 akmenų grupės, sudarytos

Pav. 671. Vaitimėnų Stabinės akmenys

Pav. 672. Vaitimėnų Velnio stalas. Aut. nuotr., 1994

Pav. 673. Vaitimėnų Krivio sostas (?) tyrinėjimų metu. V. Urbanavičiaus nuotr., 1971

iš mažesnių akmenukų. Vienas iš jų pavadintas Krivio sostu. Už 8 m nuo jo yra 2 vaidilutės ir 2 kryžiuočiai. Už 5 m yra akmenys, vadinami Stabu ir Stabo pamatu. Už 28 m yra akmenų grupė, iš kurių atskiri vadinami Žalčių alka, Aukuru, Velnio stabu" (Vaitkevičius V., 1995c). Šiandien tiksliai žinomas tik čia esantis *akmuo "Velnio stalas"*. Iki suskaldant tai buvęs didelis, plokščias, raudono granito akmuo, stambiausioji iš jo likusių skeveldrų yra apie 2,6 m ilg., 1,2 m pl., 1,3 m aukščio; ant vienos iš dviejų mažesniųjų skeveldrų nurodomas 16 cm ilg., 10 cm pl. ir 5 cm gylio įdubimas - vadinamoji "pėda". "Velnio kėdes", deja, jau sunku atskirti nuo "stalo" nuoskalų (ir savo forma nei vienas akmuo čia akies nepatraukia). Likę nurodomi atstumai neleidžia jokių Stabinės akmenų sieti su tais akmenimis, kurių vardus pateikė J.Mickevičius. Vienas tik "Krivio sostas" galbūt galėtų būti tapatinamas su akmeniu, primenančiu kėdę, patogią sėdėti. Iš viso vietovėje yra daugiau kaip 20 didesnių bei mažesnių akmenų, kurie, atrodytų, išsidėstę vienoje eilėje, tiksliai R-V kryptimi. PADAV. A. Stabinė, anot vietos žmonių, - velnių sostinė (*"senovie ty velnia ta tikrai vaikščiodavo"; "senovėje buvo velnių susirinkimo vieta". - LŽV*). Stabinėje velniai šventė vestuves, ten buvo paimtas ir vienas žmogus. Tą žmogų jį šokdina, į krėslus sodina. Nepajuto jis, kaip atsidūrė įspraustas dvišakyje medyje, ryte pabudo ir suprato, kur besąs. B. Stabinėje buvusi bažnyčia, Stabo miestas. Dėl to liko Stabo ežero vardas, Stabinės pavadinimas (Vaitkevičius V., 1995c). *"Saka bažnyčia buvusi ten yra, bažnyčia buvusi, akmenys-kėdės bažnyčios. Ten daug tokių akmenų, ten aplink"* (pasak. A.Kaminskas, Prano, g.1931, Pagramantyje, d.gyv.Graužų k. Užr. - V.V. ir M.Motiejūnas 1994). C. "Nuogną naktį" velnias visada pasiima ir nusineša žydą. Kartą velnias žmogų atnešęs į Stabinę, "pakišo" jį po Velnio stalo akmeniu (Vaitkevičius V., 1995c). D. Buvo sakoma, kad Stabinėje susirinkdavo, šokdavo velniai ir jie pėdą tada Velnio stalo akmenyje paliko (Vaitkevičius V., 1995c). E. 1907 m. beganant arklius prie olos Stabinėj, dvyliktą valandą nakties arkliaganiai išgirdo atskambant, atžvangant raitą kariuomenę.

Pakėlę galvas matė, kad raiteliai joja visai šalia jų. Abu negalėjo pajudėti, prakalbėti. Kariams nujojus, ir vėl staiga, miškas dunda, vėjas švilpia, kažin kas su dideliu triukšmu nuūžė ola tolyn. "Išgąstis vieną (Aurylą) taip paveikė, jog jis visą vasarą skauduli išnešiojo" (Vaitkevičius V., 1995c). F. (apie Stabgirės pelkes, kurios ribojosi su Romės lauko kaimu). Buvo sakoma, kad pelkių vietoj stovėjo miestas. Pelkės pradėjusios burbuliuoti ir tą miestą prarijo. (Vaitkevičius V., 1995c).

Ringalių kaimo gyventoja Aurylienė septynmetės mokyklos mokiniams apie 1949-1950 m. pasakodavo ir pabrėždavo, jog prie Velnio stalo akmens gyvena "senieji dievai", todėl prie jo negalima žegnotis, melstis. Tas, kas dėl nežinojimo ar šiaip pasiklydęs Stabgirėje imąs poterius kalbėti, ar minėti Dievą, užsitraukia Perkūno rūstybę ir jis padega to žmogaus trobą ar net visą sodybą. Aurylienė minėdavo aplinkiniuose kaimuose gyvenančių žmonių pavardes, kurie dėl didelio dievobaimingumo ar tiesiog nežinojimo užrūstino Stabgirės dievus ir Perkūną. Pasak Aurylienės, vienas žmogus (Čepas), eidamas per Stabgirę, giedodavo šventas giesmes ir tuo užrūstino "senuosius dievus". Perkūnas sudegino jo tvartus. Aurylienė mokydavo, jog einant į Stabgirę, būtinai reikia nunešti aukų dievams ir padėti jas ant Velnių stalo akmens. Kas tie dievai, kuriems reikia aukų, tuometiniai vaikai nesuprato. Vedami baimės jausmo, kai kada jie palikdavo ant Velnių stalo akmens aukų. Tai būdavo pakeliui suskinta gėlių puokštė ar keli grybai iš krepšelio, riešutai iš užančio. Visada vaikai bijodavo ištarti Dievo vardą ar ko išsigandę persižegnoti (Jorudas K.A., 1992). Pasakojama, kad seniau žmonės eidavo prie Bieso stalo - akmens ir daugelis kerpėse savo pražuvusius, pamestus daiktus atrasdavo (Vaitkevičius V., 1995c). 1971 m. Stabinės aplinką tyrinėjo V.Urbanavičius. Kultūrinio sluoksnio žymių prie akmenų neaptikta, prie Velnio stalo akmens rasta pavienių anglių gabalėlių. Į R nuo Stabgirės - Vaitimėnų kapinynas (*Ar-1180*). Į ŠV, už Stabgirės - Romės lauko kaimas, dar kiek į PV - Kreivių kaimas (seniau buvo vadinamas Kryva). Čia pat esančiame Pūtvės kaime norima lokalizuoti rašytiniuose šaltiniuose minimą Pūtvės pilį.

Š. 1964 LII žv., AS 203/63; 1981 m. MMT žv., AS 2243/66-68; 1971 V.Urbanavičius žv., AS 351/ 45-48. LŽV (F. Slivinskas, 1935; Obelyno g-ja); Staikevičius V., 1986, 18-19 (Nr.37). L. Almonaičiai J. ir A., 1991, 6-7; Černiauskas M., 1974; Jorudas K.A., 1992, 14; Kviklys B., 1991, 4/198; PA, 78 (Nr.191); Tautavičius A., 1966, 23; Vaitkevičius V., 1995c, 3-11.

VĖLUIKIAI
(SKAUDVILĖS SENIŪNIJA)

Į ŠV nuo Skaudvilės, prie kelio Skaudvilė-Kražiai.

ŽYGAIČIAI
(ŽYGAIČIŲ SENIŪNIJA)

AKMUO-STATULA (?) apie 1930 m buvo rasta prie Ežeruonos upės,

netoli Žygaičių klebonijos. Tai buvo akmens "stovyla" su žmogaus galva ir liūto liemeniu. Apačioje buvęs matyti užrašas "1231 VICIT LEO..." ir ant šono dar "VOX", taip pat nesuprantamos figūros.

Š. VAK 50/236-241.

896. EŽERUONOS upės krante 1932 m. buvo rastas monetų lobis. Regis, dar iš anksčiau apie tą vietovę buvo žinoma pasakojimų. PADAV. Šioje vietoje gyvenęs žynys (?), kurį nužudę plėšikai, bet prieš mirtį jis dar spėjęs paslėpti savo pinigus ir prakeikti žudikus. Tada plėšikai su trobele nugrimzdę į žemę. Dar matėsi ir kyšanti to namelio sąsparos dalis.

L. BAUBLYS K., 1932.

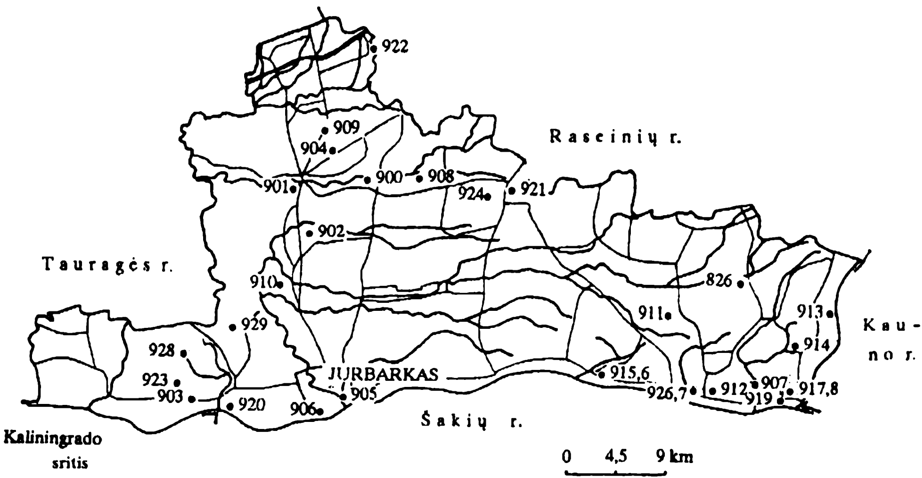
ŽYGAIČIŲ SENIŪNIJA

897. AKMUO nurodomas "pakeliui į Žygaičius, Poškienės dvare". Akmuo buvo didelis, aukštas. PADAV. Prieš vakarą ant akmens išeidavo velniukai "mušti kiaulę", ateidavo (žmonių ?) kviesti kartu žaisti. Bet jeigu kuriam nepatikdavęs - tas užduodavęs (velniukui) su šermukšnine lazda - anie cypdavę.

Š. V.A.

898. DRAUDENIŲ EŽERAS - į V nuo Žygaičių, 126 ha ploto, krantai (išskyrus R) žemi, pelkėti. Per ežerą teka Ežeruona, į ežerą iš PV įteka *Piktupė*. PADAV. Ežere yra nuskendęs varpas. Kai kada jis šaukdavo: "Žmogau, skendau".

Š. LTR 4639/124 (TAI TE APEJ DRAUDENIUS); LŽV (V. GEČAS, 1936?; SKIRŽEMĖ, PIKTUPIS); L. VARDYNAS, 124(PIKTUPĖ, ŽYGAIČIAI).

922
909
904
Raseinių r.
901
900
908
924
921
902
Tauragės r.
910
826
911
913
929
Kau-
no r.
914
928
JURBARKAS
915,6
923
903
905
926,7
912
907
917,8
919
920
906
Šakių r.
Kaliningrado
sritis
0 4,5 9 km

899. ĄŽUOLAS minimas Šterklaukių dvare netoli Jurbarko. Toks vietovardis nežinomas. XIX a. tas milžiniškas ąžuolas žmonių tebebuvo lankomas.

L. LE 2/538.

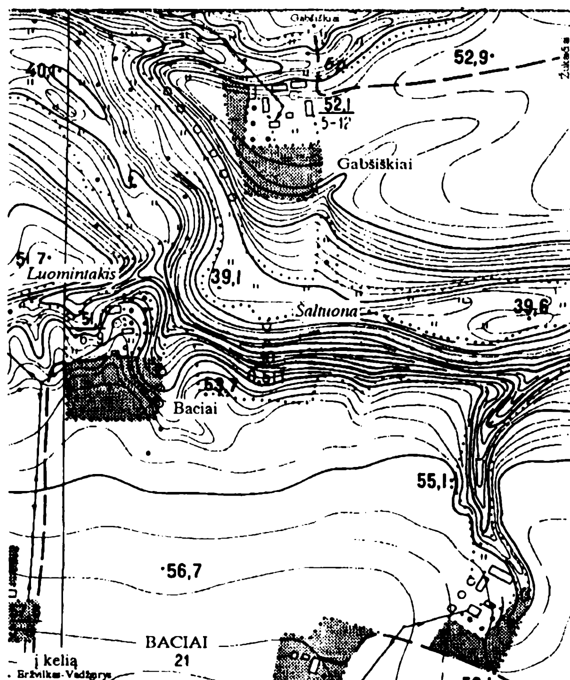
BACIAI
(GIRDŽIŲ SENIŪNIJA)

900. UPELIS LUOMINTAKIS - Šaltuonos intakas, apie 500 m ilg. Upelis "cūdaunas" (stebuklingas), nes teka į R. Vanduo laikomas gydomuoju, sakoma pasiplausi akis - ir "daug šviesiau, daug daugiau matosi".

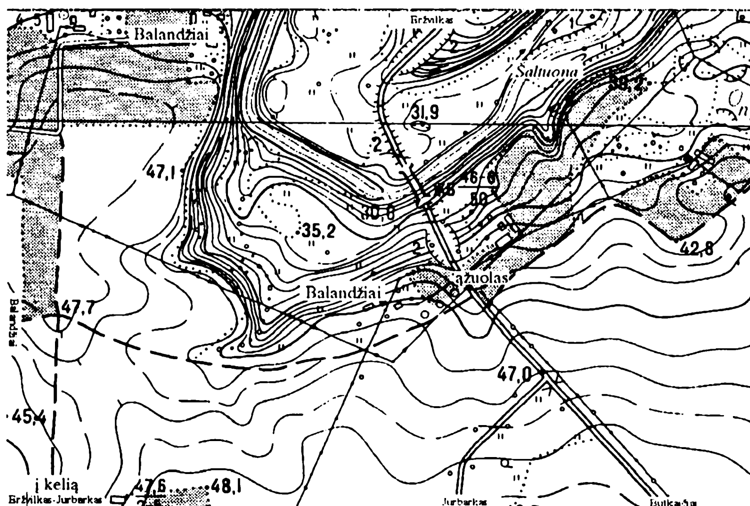
L. Almonaitis V., 1994, 143. Š. LŽV (O. Dirginčiūtė, 1935).

BALANDŽIAI
(ERŽVILKO SENIŪNIJA)

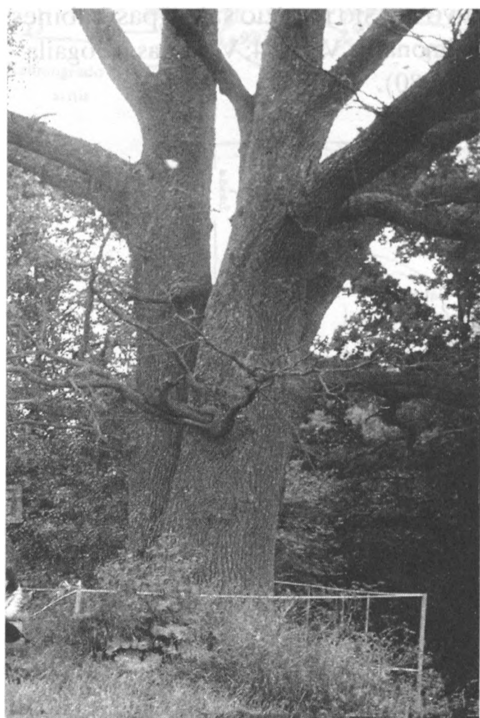
901. VYTAUTO ĄŽUOLAS - 120 m į PR nuo Šaltuonos, kelio Eržvilkas-Jurbarkas PV pusėje. Tai 2 m skr., h= 20 m, dvikamienis, jau nudžiūvęs medis. Padav. Po ąžuolu, jodamas į karą su kryžiuočiais, ilsėjosi didysis kunigaikštis Vytautas. Jis ir savo kalaviją buvo ant šio medžio šakos pasikabinęs (Almonaitis V., 1994; Vytautas ir Jogaila - LGP, 80).

Pav. 674. Bacių Luomintakis

Pav. 675. Balandžių Vytauto ąžuolas

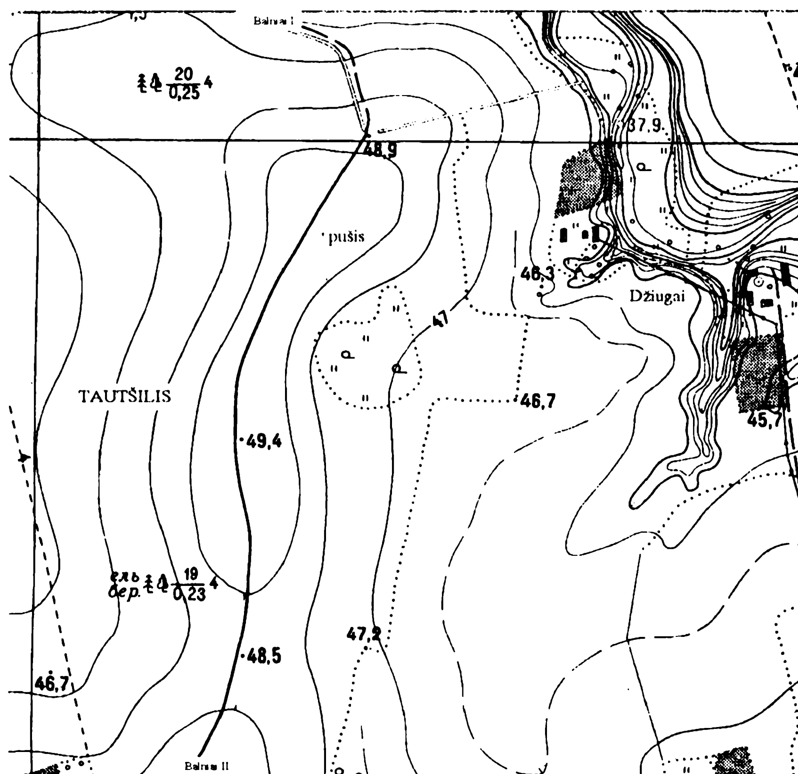

Pav. 676. Balandžių ąžuolas. Aut. nuotr., 1988

L. Almonaitis V., 1994, 145; LGP, 80.

BALNIAI II
(JURBARKŲ SENIŪNIJA)

902. PUŠIS - Jurbarko miškų urėdijos Balandinės g-jos Tauršilio miško kv.Nr.55 R dalyje, senose kapinaitėse. Tai sena, vienakamienė (apie 2 m skr.) pušis, bet 4 m aukštyje išsišakoja dar 4 kamienai, visi lygūs, maždaug po 40 cm skr. Kamieno viduryje dar išaugęs šermukšnis. Padav. A. Šioje vietoje, kur auga pušis, palaidoti tėvai, keturios seserys ir jų broliai (Kviklys B., 1991; tie našlaičiai čia susidegino. VAK). B. 1831 m. sukilimo metu čia buvo sukilėlių stovykla, po pušimi kunigas laikydavo mišias. Vienas bajoras sukilėlių stovyklą išdavė, keli šimtai kazokų stovyklą apsupo, vadą ir kunigą pakorė ant pušies šakų. Prieš mirdamas, kunigas rusams pasakė, kad jų

Pav. 677. Balnių II pušis

viešpatavimas greitai baigsis ir vėl bus nepriklausoma Lietuva, Lenkija. Į tai rusų karininkas atsakė, kad kai pušies viršūnėje užaugs šermukšnis, "mes nebeviešpatausime". Šermukšnis iš tikrųjų užaugo 1915 m. vasarą, kai vokiečiai išvijo rusus iš Lietuvos. Ilgainiui daug kas mėgindavęs pušį kirsti, bet nepavykdavo- kirtėjams iš rankų iškrisdavo kirvis (Džekas Reporteris, 1933b). C. Kada žygiavo į Rusiją, prie pušies buvo sustojęs Napaleonas (KPA). Pušies kamiene - išpjaustyta daug pušį lankiusiųjų vardų, pavardžių, inicialų, datų (KPA). Čia buvo laikomos gegužinės pamaldos, "vieta žmonių labai mėgiama" (1935 m., LŽV).

Š. KPA, 600; LŽV (A. Tutkus, 1936; Eržvilko g-ja); VAK 9/193. L. Džekas Reporteris, 1933b, 3 (Tautšilio); Kviklys B., 1991, 4/161; Sakalas J., 1939, 3.

ENDRIUŠIAI
(VIEŠVILĖS SENIŪNIJA)

903. MERGŲ PELKĖ - į Š nuo kaimo. Padav. Čia dingusi mergina.

Š. VK, 1973.

ERŽVILKO SENIŪNIJA

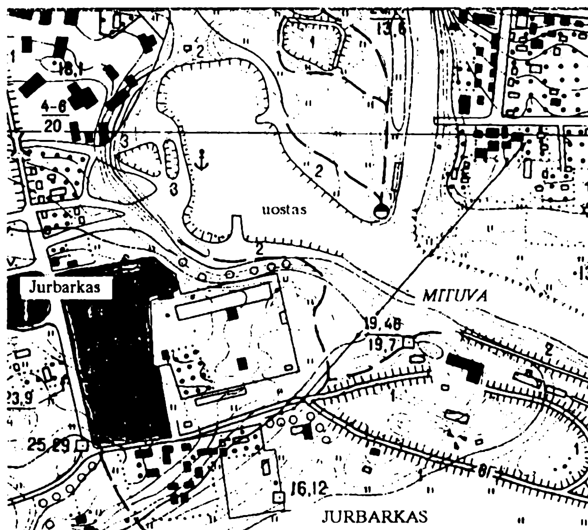
904. PERKŪNKELIS - buvęs kelias nuo Polų kaimo iki Eržvilko, dabar tai Raseinių-Eržvilko kelio atkarpa. Padav.

A. Kelią nutiesė Napaleono kariai, prie miško į juos trenkė Perkūnas, toje vietoje kelias ir prasideda (VK). B. "*Pagonybės laikais po ąžuolu meldėsi ir aukojo dievams lietuviai. Į ąžuolą trenkė Perkūnas. Nuo to laiko - Perkūnkelis*" (VK, 1983). "*Ten buvo kažkokie aukuriai*" (VK). Galimas dalykas, kad kelio pavadinimas susijęs ir su Paupio kaimu, anksčiau - Perkūniškiu (Nr.833). Kelias Raseiniai-Jurbarkas veda pro Paupį, tuoj po to kelias imamas vadinti Perkūnkeliu.

Š. LŽV (O. Miniatienė, 1935; Garšviliai); VK, 1939 (Viduklės g-ja); VK, 1983 (Rutkiškių apyl.; Ridikiškių k. "kelias 12 km į Eržvilką. Ten buvo kažkokie aukuriai"; Naujininkų k. "kelias Eržvilkas-Raseiniai per Naujininkus"); VK, 1989 (Klevinių k.).

JURBARKAS

905. SIETUVA RAGAINĖ (RAGANĖ ?) buvo antrame Mituvos upės vingyje, einant nuo upės žiočių aukštyn. Tai buvusi labai gili sietuva, ten vanduo visada būdavęs šaltas. Sietuvoje buvo daug žmonių paskendę. Sunaikinta, įrengiant Jurbarko uostą. Padav. A. Sietuvoje vakarais raganos maudydavo savo vaikus, toli buvo girdimas tų vaikų klyksmas. B. Raganos čia garsiai skalbdavo žlugtą. Pasakojama, kad, atėjus krikščionybei, žmonės tas raganas išgaudę ir sietuvoje paskandinę. Sietuvoje vanduo tada tris dienas kunkuliavo ir burbuliavo. C. Buvo pasakojama, kad 1812 m., naktį, dvi senos raganos prancūzams išmėtė, išdumblino skalbinius. Vienas Pary-

Pav. 678. Jurbarko uostas (Raganinės sietuvos vieta)

žiaus žynys nurodė tas dvi raganas, o teismas nusprendęs parišti joms po didelį akmenį ir giliausioj sietuvoj paskandinti. "*Vaikai sietuvą lenkė, didieji vengė*", buvo tikima, kad paskandintosios raganos tebegyvos ir besimaudančius traukte traukia į sietuvos dugną. (Kviklys B., 1991).

L. Kviklys B., 1991, 4/585-586.

KALNĖNAI
(JURBARKŲ SENIŪNIJA)

906. BLINDĖ. T.Narbutas 1835 m. rašė: "*Dešiniajame Nemuno krante, žemiau Jurbarko, Kalnėnų kaime, 1805 metų vieną sekmadienį pastebėjau blindę, papuoštą gėlių vainikais; prie jos buvo keliolika ištekėjusių moterų: vienos meldėsi, kitos, sėdėdamos ant dirvono, šnekėjosi. Paklausiau, ką reiškianti ši apeiga. Jos atsakė, kad senoviniu papročiu vasarą, šventomis dienomis, ištekėjusios moterys pratusios susirinkti prie šios blindės pasimelsti. Kunigai liepė prie medžio prikalti kryžių, kadangi seniau melsdavosi tiesiog po blinde, kuriai priskirdavo kažkokį šventumą; melsdavosi prašydamos laimės ir palikuonių gausumo. Toliau klausinėjant, pavyko išgirsti pasakojimą apie šventąją blindę. Viena moteris, besivadinanti Blinde (Blinda - orig.), turėjo ypatingą dovaną: galėjo paleisti į pasaulį aibę palikuonių neapsakomai lengvai, be to, ji gimdydavo ne tik įgimtu būdu, bet galėdavo pagimdyti vaikų iš rankų, kojų, galvos ir iš kitų kūno dalių. Žemė, vaisingiausioji iš motinų, ėmė pavydėti jai tokio vaisingumo, todėl vieną kartą, kai Blindė ėjo per gramzdžią pievą, jos kojos įklimpo, ir žemė taip suspaudė pėdas, kad nebegalėjo ji pajudėti iš vietos ir pavirto medžiu - blinde. Tikriausiai tai davė dingstį laikyti blindę šventa ir manyti, kad ji galinti turėti įtakos vaisingumui*" (Narbutas T., 1992).

L. Narbutas T., 1992, 187-188; Perkowski J., 1935, 181-182.

KLANGIAI
(VELIUONOS SENIŪNIJA)

907. AKMUO su RANKOS ATSPAUDU nurodomas Armenos upelyje. Jis labai didelis - 2 m ilg. ir 2,5 m aukščio. Vienoje akmens pusėje yra iškaltas žmogaus rankos ir kažkoks nežinomas, neįskaitomas įrašas, kurio pirmoji raidė panaši į "N".

L. Lietuva, 1927; PA, 81(Nr.254).

LAPGIRIAI
(ŠIMKAIČIŲ SENIŪNIJA)

908. VIETA KAUKĖNAI - į ŠR nuo dvaro, 22 ha ploto. Čia stovėjo dvaro pastatas ("mūras") nusikaltėliams sumesti ir kartuvės. Padav. Pavadinimas Kaukėnai iš to kilo, kad "biedni žmonės kankinami šaukdavo, kaukdavo" (VUB F213-321).

Š. LŽV (S. Galbuogis, 1936); VUB F213-321.P.28.

LENKČIAI
(ERŽVILKO SENIŪNIJA)

909. KALNAS (?) SAULĖTEKIO VARTAI nurodomas tarp A. Parnarausko ir Skrodenio žemių, "kelias" (?).

Š. LŽV (P. Kučinskas, 1937; Lenkčiai II).

MANTVILIAI
(JURBARKŲ SENIŪNIJA)

910. MIŠKAS ALKELIS - pušynas į R nuo kaimo. Gretimame Meškininkų kaime yra piliakalnis (*Av-259*).

Š. VK, 1936(miškas Sausalkis, 4 ha ploto); VK, 1983.

MEDININKAI
(ŠIMKAIČIŲ SENIŪNIJA)

B.Kviklys rašo, kad Medininkus yra juosę šventieji miškai, kurie į V ėjo iki pat Rambyno ir taip pat toli - į R (Kviklys B., 1991, 4/503). Kitoje vietoje vėl: "*Dideli miškai ateina nuo Ragainės (iš kitapus Nemuno ir Rambyno ir eina iki pat Tauragės, o į rytus iki pat Dubysos. Pagonybės laikais šie miškai - Ragainės, Rambyno, Medininkų (tarp Nemuno ir Raseinių) buvo vadinami šventieji miškai*" (Kviklys B., 1991, 4/593).

L. Kviklys B., 1991, 4/503,593.

PAAGLUONYS
(RAUDONĖS SENIŪNIJA)

911. AGLUONOS KALNAS (buvo *alkakalnis Av-200*) nurodomas tarp Bereiviškių ir Ivoniškių kaimų, miške, netoli Agluonos upelio. Padav. Miškas gavęs Agluonos vardą nuo dievaitės Agluonos šventyklos, kuri senovėje buvusi vietovėje, vadintoje Milžinkapiu (į paminklų sąrašą buvo įrašyta jau kaip Agluonos kalnas. - V.V.). Ant to Milžinkapio senovės lietuviai degindavo dievams aukas, garbino dievaitę Agluoną (VAK12/108(LŽV)). Tiksli šventvietės vieta nežinoma.

Atrodo, kad šiose vietose minimi trys nedideli kalneliai, vadinami Milžinkapio vardu. Nurodoma, kad Milžinkapyje buvo randama apdegusių grūdų, sudužusių puodų, įvairių medžio degėsių, pats Milžinkapis esąs *Draustinės miške* (VAK 9/141). Atrodo, ši žinia susijusi su Gystėnų piliakalniu (*Ar-267*), bet šventvietė, buvusi jo aplinkoje, matyt, jau pamiršta. Draustinės miško pavadinimas gali būti siejama su Veliuonos apylinkėse, į ŠV-V nuo Veliuonos XIV-XV a. minimuoju šventuoju mišku (V.V.).

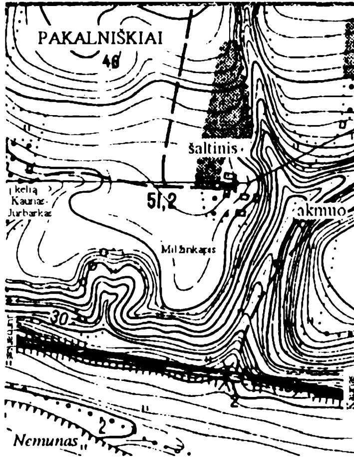
Š. 1972 m. MMT žv., AS 364/2 (nelokal.); 1990 m. MMT žv., AS 1719/3-4,13 (nelokal.); VAK 9/141; 12/108(LŽV); L. Lietuva, 1926.

PAGOJAI
(ERŽVILKO SENIŪNIJA)

Į ŠR nuo Kartupių geležinkelio Šiauliai-Sovetskas (Tilžė) pusėje.

PAKALNIŠKIAI
(VELIUONOS SENIŪNIJA)

912a. AKMUO buvo apie 230 m į Š nuo kelio Kaunas-Jurbarkas, 50 m į R nuo E. Čelkonienės sodybos, Šakutės ir Šakio (Kalpėčiaus) upelių santakoje, smėlio saleleje. Akmuo buvo pilkai "rainuotas", apie 1 m aukščio, plokščiu viršum. Akmenį pamatams suskaldė P.

Pav. 679. Pakalniškų akmens buvusi vieta ir šaltinis

Bartninkas, statydamas namus ant Šakutės kranto (E. Čelkonienės sodybą). (?). Padav. *"Jau mano senelis sakydavo, kad čia kažkokios deivės gyvendavo, čia, tuose šlaituose, čia visur. Čia toks upelis: čia Šakutė, o čia Šakis, susitinka. Tai čia skalbdavo tos deivės, jau, reiškia, prosenelis pasakodavo [...] skalbdavo, atseit tos deivės, skalbdavo ant to akmens [...] atseit nematomos buvo tos deivės [...] jos baltai būdavo apsirengusios, čia būdavo su vainikais. Tai aš klausiau senelio: "Tai kad jų nieks nematė, kodėl ?" "Buvo, vaikeli, buvo", sakydavo. Senovės žmonės labai dori buvo, ir jie galėjo matyt, galėjo, dabar jau žmonės ne tokie, tai nemato. Jos išsiskalbdavo tuos žlugtus naktim, išsiskalbdavo ir jau jos paskui pranykdavo. Tik labai buvo šventos. Jos skalbdavo, jos, nu, tokios jau, vienu žodžiu, labai šventos, doros buvo ir žmonės labai dori buvo, už tai viską ir žinojo. Aš sakydavau: "Seneli, o dabar tu nuvesk kada nors prie to akmens, gal mudu deives pamatysim". Sakydavo: "Vaikeli, nesu toks doras, kad aš jas galėčiau pamatyt"* " (pasak. E.Čelkonienė, g.1918 m. Pakalniškiuose. Užr. 1994 m.; LTR 6266/6). 150 m į PV nuo akmens, Nemuno slėnio aukštumoje, į V nuo Šakutės yra vadinamasis Milžinkapis, kur buvo randama žmonių kaulų, akmenų. Kartą buvo išartas vyro ir žirgo su kamanų apkalais kapas (V.V.).

Š. LTR 6266/6; V.V.

912b. ŠV. MORKAUS ŠALTINIS - Elvyros Čelkonienės sodyboje, 25 m į ŠR nuo tvarto, dešiniajame Šakutės up. šlaite, griovoje, 90 m į ŠV nuo Šakutės ir Šakio santakos (buvusios deivių

Pav. 680. Pakalniškai. Elvyra Čelkonienė prie šaltinio (antrame plane). Aut. nuotr., 1996

Pav. 681. Pakalniškių šaltinis. Aut. nuotr., 1996

akmens vietos), 3 m žemiau aukštumos krašto yra mažutis šaltinis - šulinėlis. Išbėgęs vanduo (R kryptimi) iškart surenkamas už 5 m įrengtame šulinyje. Iš čia vandenį ima ir sodybos gyventojai. Iki tol šaltinio vanduo griova, nedidele srovele, matyt, nutekėdavo į Šakutę. Padav. "*Tai gydomas vanduo, visi neregiai praregėdavo. Ir dar mano prisiminimuose būdavo, kad tokia močiutė ateidavo rytą, prieš Saulės tekėjimą, atsisėsdavo ir prieš Saulę, dar [saulei] netekėjus, ir prausdavosi. Tai sakydavo, kad čia cūdauna vieta, kaip seni žmonės [...] tokios senutės ateidavo, trys būdavo, jos ateidavo [...] tai sakydavau: "Močiute, kodėl jūs dabar čia ateinat ir sėdit tam sode ?" (ateidavo jos kada prieš Saulės tekėjimą). Sakydavo: "Vaikeli, tu nežinai, ka čia tas vanduo yra pamačlyvas. Kaip nusiprausi, tai taip ir jau viskas šviesu*" "(pasak. E.Čelkonienė, g.1918 m. Pakalniškiuose. Užr. 1994 m. - LTR 6266/8). "*Susėsdavo [moterys] prie to šuliniuko, te prausdavos, te vandenį pasisemdavo, butelius parsinešdavo. Tai mum būdavo taip įdomu, tai mes klausdavom: "Kas čia gyvena, kad jis šventas?" Sakydavo: "Čia Dievo šulinėlis" [...] tai sakė, kad jis švento Morkaus, tas šaltinėlis [kad jis teka...] prieš Saulę, į saulėtekį. Visi vandenai plaukia, pasuka į saulėlydį, o čia atsisuka į saulėtekį. Tai jis yra šventas*" (pasak. E. Čelkonienė, g. 1918 m. Pakalniškiuose. Užr. 1996 m. - V.V.).

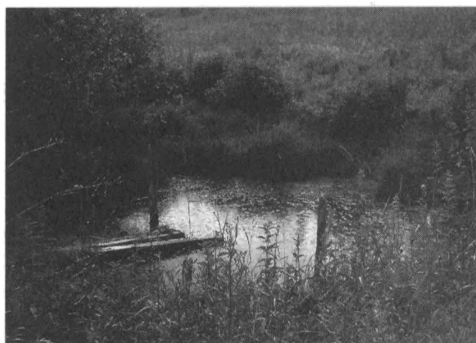
Š. LTR 6266:6, 8; V.V.

PAŠALTUONYS
(ERŽVILKO SENIŪNIJA)

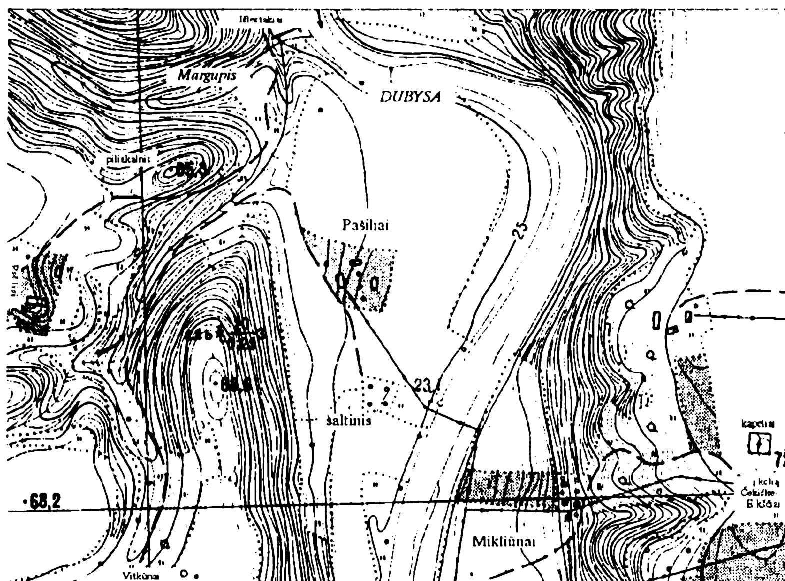
1756 m. įkurtas benediktinų vienuolynas.

PAŠILIAI
(SEREDŽIAUS SENIŪNIJA)

913. ŠALTINIS ALKUS, JELKUS - per 160 m į P nuo J. Gerulaičio gyvenamojo namo, apie 100 m į ŠV nuo Dubysos deš. kranto, 15 m į ŠV nuo Gerulaičių sodo PV kampo ir 15 m į V nuo lauko kelio iš Gerulaičių į Padubysio k., Dubysos deš. kranto slėnio atskardėje. Čia tyvuliuoja apie 3 skr. "akis", maitinama šaltinio ŠV jos pakraštyje. Vanduo iš "akies" nuteka į PR (140°) iš pradžių plačia, 4 m pl. protaka, paskui, už lauko kelio į Padubysį - jau siauresniu nei 1 m grioveliu į P (170°). Pagaliau upelis vėl

Pav. 682. Pašilių šaltinis. Aut. nuotr., 1996

Pav. 683. Pašilių šaltinis

pasisuka į PR (140°) ir prieš pat Dubysą išsilieja jos pakrantės pievoje, sudarydamas maždaug 10x30 dydžio šlapią pievelę. Žymios įtakos į Dubysą nėra. "Seniau šis ežeras buvo daug didesnis, bet dabar jau smarkiai savo išvaizdą keičia, nes pradeda užslinkti. Ežere vanduo labai švarus, priėjus arti, vidury matyti apie kamščio didumo 9 skylės" (1936 m.). PADAV. Šaltinio vietoj stovėjo žydo (pavarde Jelkus) karčema, kuri prakeikta prasmego (V.V.). Pasak kitų, nuskendo "žydas su dažais" (dažų parduotuvė) (V.V.). Šaltinio dugno niekas negali išmatuoti. "*Moterys, ypatingai senesnės, šį ežerą laiko stebuklingu ir jo vandeniu gydosi įvairias ligas*" (Audrovaikis J., 1936). Šaltinis - apie 400 m į PR nuo Pašilių piliakalnio (*Ar-252*).

Š. V.V.; L. AUDROVAIKIS J., 1936, 9; VARDYNAS, 5.

PAVAMBLIAI
(SEREDŽIAUS SENIŪNIJA)

914. EŽERĖLIS minimas lomoje prie kelio į Seredžių, apie 25 a ploto. PADAV. Čia buvęs ežeras ir jame nugrimzdęs namas.

Š. VAK 12/33(LŽV).

PLEKIAI
(ERŽVILKO SENIŪNIJA)

DRAUSGIRIS, DRAUZGIRIS - tai Jurbarko miškų urėdijos Varlaukio g-jos masyvas Nr.X, apie 150 ha ploto. Mišką kerta kelias Plekiai-vieškelis Butkaičiai-Paviščiovys. Mišką prižiūrėjo eigulys Drauzas, kuris vėliau čia ir pasikorė. Nuo to kilo Drauzgirio vardas.

Š. LŽV (J. PETRAITYTĖ, 1935).

RAMOVĖ
(SEREDŽIAUS SENIŪNIJA)

Buvo apie 1 km į V nuo Belvederio dvaro, į Š nuo Šūgdaubio upelio. Jau prieš Antrąjį pasaulinį karą vadinamas Antlaukės vardu.

Š. V.V.

RAUDONĖS SENIŪNIJA

PADAV. Ant trijų kalnų prie Raudonėnų kaimo pagonybės laikais buvo aukojama. 1935 m. jų vieta nebežinoma (VAK; turbūt tie patys Draustinės miško trys kalneliai (žr. Nr.911)).

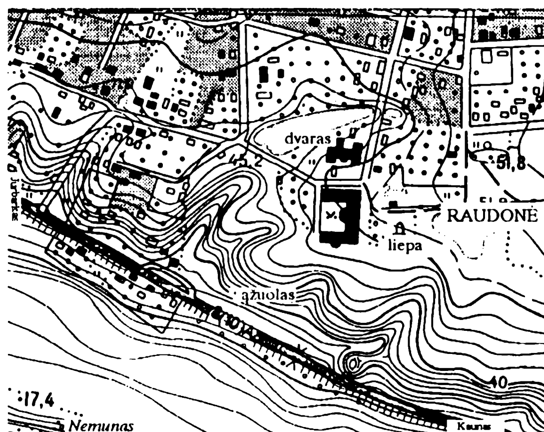
Š. VAK 9/14-15. L. ПОКРОВСКИЙ Ф.В , 1899, 138.

RAUDONĖ

915a. GEDIMINO ĄŽUOLAS auga dvaro parke, 1,4 m skr., h = 20 m; buvo dvikamienis, dabar vienas kamienas išlūžęs. PADAV. A. Pamedžiojęs po ąžuolu mėgdavo ilsėtis Vytautas (?) (Kviklys B., 1991). B. Po ąžuolu paskutinį kartą pietavo Gediminas (LGP).

Pav. 684. Raudonės ąžuolas. Aut. nuotr., 1991

Pav. 685. Raudonės liepa, Gedimino ąžuolas

Pav. 686. Raudonės liepa. Aut. nuotr., 1995

L. Kviklys B., 1991, 4/564; LGP, 80.

915b. LIEPA - dvaro parke, prie tarybinių karių kapų. Medis - apie 1 m skr., trijų pagrindinių kamienų (kiekvienas po 30-40 cm skr.), aukščiau - šakojasi dar labiau. Maždaug 2 m aukštyje nuo žemės tarp dviejų kamienų liepoje įaugusi geležinė juosta. Padav. Prie liepos dvarponiai rišdavo ir plakdavo baudžiauninkus. Patys ponai pro langus viską stebėdavo.

Š. V.V. L. Kviklys B., 1991, 4/564.

916. PUŠIS. 1965 m. dar augo sena, gumbuotomis, susivijusiomis, žemyn nukarusiomis šakomis pušis. Padav. Ant medžio šakų dvarininkai kardavo baudžiauninkus.

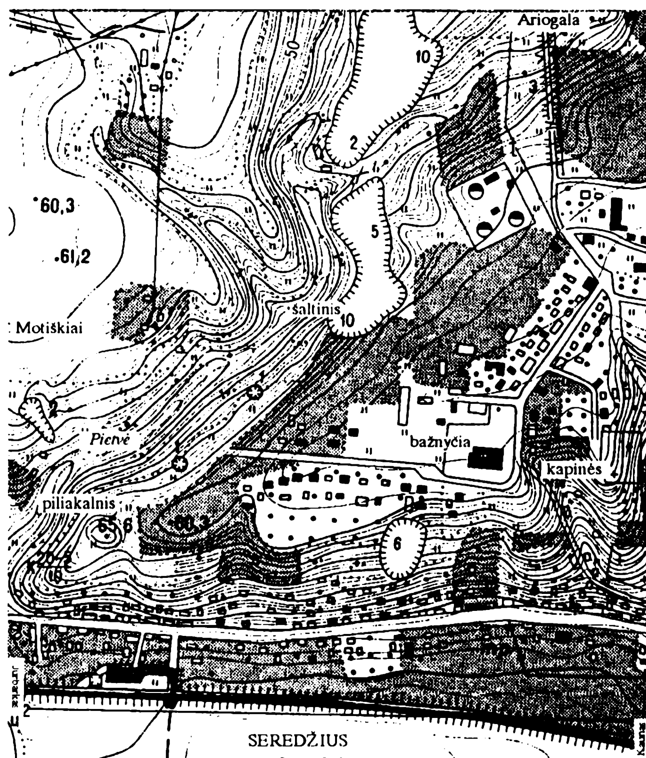
L. Kviklys B., 1991, 4/564.

SEREDŽIUS

Padav. Kartą pavasarį Nemuno potvynis atnešė paveikslą, kurio niekas negalėjo sulaikyti - jis tik lankoje pats užkliuvo ir sustojo. Toje vietoje buvo pastatyta pirma medinė Seredžiaus bažnyčia, kurią, kaip sakoma, vėliau Nemuno ledai ir sugriovė. Pasakojama, kad to potvynio metu bažnyčia buvo apsemta, ir tik vienas vaikinas pasiryžo laiveliu bent stebuklingąjį paveikslą išgelbėti. Jis pasiekė apsemtą iki langų bažnyčią, įplaukė vidun ir išgelbėjo paveikslą (Baršauskienė M., 1992). Stebuklingas Dievo Motinos paveikslas plaukęs nuo Kauno Nemunu žemyn, o "*visų panemunės parapijų tikintieji ėjo pasitikti paveikslo, norėdami juo papuošti savo bažnyčią. Tačiau paveikslas vis plaukė Nemunu, ir niekas negalėjo jo paimti. Serediškiai išėjo pasitikti paveikslo su visais bažnyčios atributais, papuošalais, prieky ėjo klebonas, o paveikslas kaip tik ties Seredžiaus bažnyčia pasuko kranto link. Taip paveikslas papuošė bažnyčią, tada dar stovėjusią prie Nemuno*" (Baršauskienė M., 1992).

L. Baršauskienė M., 1992, 31; Gingaitis A., 1933.

917. PALEMONO KALNAS (*piliakalnis Ar-262*). Padav. Kalnas laikomas čia buvusia šventa pagonių kulto vieta (Покровский Ф.В., 1899). "Vienas tvirtino buvus ant piliakalnio pagonišką perkūnvietę" (Buračas B.,

Pav. 687. Seredžiaus piliakalnis, šv. Jono šaltinis

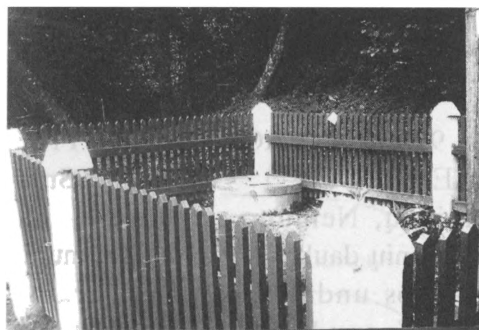

Pav. 688. Seredžiaus piliakalnis. Aut. nuotr., 1991

1940a). 1885 m. "Aušroje", be kitų, yra ir žinutė apie "Palemono kalną": "*Ant jo yra matomas rytinėje pusėje supiltas kalnelis, ant kurio turėjo būti aukuras. Galima ten matyti anglis ir plytgalius*" (Aušra, 1885).

L. AUŠRA, 1885; BURAČAS B., 1940A, 3; ПОКРОВСКИЙ Ф.В., 1899, 134.

918. ŠVENTO JONO ŠULINĖLIS - ŠV miestelio dalyje, tarp Motiškių ir Seredžiaus, 370 m į PV nuo kelio Seredžius-Ariogala, 300 m į ŠV nuo bažnyčios, deš. Pieštvės pakrantėje, apie 20 m į R nuo Pieštvės ir šv. Jono upelių santakos (pasak kitų atvirkščiai - iki šios santakos Pieštvė vadinama šv. Jono upeliu, o šv. Jono upelis - Pieštve. - V.V.). Panašu, kad kažkada šaltinio vanduo trumpučiu grioveliu PR kryptimi nutekėdavo į Pieštvę. Dabar šv.Jono šaltinėlis - tai šulinys su betoniniu rentiniu, šalia stovi iš naujo atgimimo metais atstatytas koplytstulpis su

Pav. 689. Seredžiaus šaltinis. Aut. nuotr., 1995

šv.Jonu Krikštytoju. Vanduo gaivus, šaltas, "minkštas". PADAV. A. Prieš 100 metų čia dar buvo ir didelis *akmuo*, per Šilines (09 08) piemenukai ganė bandą. Vidudieny atsitiko stebuklas - ant akmens prie šaltinuko "stojosi moteriškė" ir vaikų paklausė, ar suspėsianti nueiti į Šiluvą, į mišias. Vaikai atsakę, kad tai tolimas kelias, apie 70 kilometrų. Ten, kur moteriškė ant akmens stovėjo, liko įspausta kojos pėda. Sakoma, kad 1883 ar 1902 m., rudenį, vidurdienį kilo audra su lietumi, buvo didelis tvanas. Vos nenunešė viso Seredžiaus, Pieštvės upelis nunešė vandens malūną, medžių, trobesių. Esą kartu potvynis nunešė ir akmenį su Dievo Motinos pėda (ar pėdomis), taip pat tada šalia buvusią mūro koplytėlę (Buračas B., 1937). B. Šaltinis stebuklingu imtas laikyti, kuomet 1936 m. čia prasiplovusios akis, praregėjo 4 (ar 6) visai aklos bobutės (V.V.). Čia naktį vaidenosi. Daugiausia žmonės prie šulinėlio traukdavo per šv.Jono atlaidus (didžiausi Seredžiaus atlaidai) ir per Šilines tris dienas. Iš Veliuonos per šv.Joną čia eidavo procesija. Žmonės pavieniui ir būriais eidavo keliais aplink šulinėlį, poteriaudavo, plovėsi akis, veidą ("*stiprybę ir regėjimą duoda*". - V.V.), į šulinį mėtė pinigus (po 10, 20 centų - "*Dievui auka*"; monetas į šulinį žmonės meta ir šiandien. - V.V.), nešėsi vandens namo, vartojo maistui gaminti (sakydavo - *nepilk į šiukšlyną, nes šventas (vanduo)* - V.V.). Aukos buvo dedamos ir prie kryžiaus, dėkojant už malones. Kartą vienas pusbernis ėmė ten sudedamus pinigus išiminėti ir po to apsirgo keista akių liga, jo akys apaugo kažkokiom pūslėm, paskui jis visai apako (Buračas B., 1937). Plaunantis šaltinio vandeniu, žmonėms iš tikrųjų rega gerėja - 1937 m. praregėjo visai akla I.Savickaitė, kuri nuolat tuo vandeniu plaudavusi akis (Buračas B., 1937). "*Tikėta, jog šaltinio vanduo gydo nuo įvairių ligų. Sako, ne vieną žmogų vanduo išgydė nuo sąnarių susirgimo, pagerino regėjimą, atėmė dantų skausmą*" (Baršauskienė M., 1992). Ir pokario metais Seredžiaus gyventojai per šv.Jono atlaidus ateidavo prie šaltinio, vesdavosi čia savo vaikus, gerdavo vandenį, "*apgailėdavo senuosius laikus*" (Baršauskienė M., 1992). 1989 m. buvo atstatytas koplytstulpis su šv.Jono, šv.Marijos statulomis, šv.Jono atlaidų metu Seredžiaus klebonas šaltinį pašventino. Moterys eina šaltinio vandeniu praustis Didįjį ketvirtadienį, prieš saulėtekį (nes "*Dievas plovė kojas*"). Taip pat ir šv. Jono dieną, žmonių tikėjimu, tas vanduo viskam tinka (gydyti akis, kojas) (V.V.). 360 m į ŠR nuo Seredžiaus piliakalnio (*Ar-262*).

L. BARŠAUSKIENĖ M., 1992, 36; BURAČAS B., 1937, 3; BURAČAS B., 1937B, 3; BUSZYNSKI I., 1871, 58 (SZWENT-JONAS); VARDYNAS, 169; V.V.

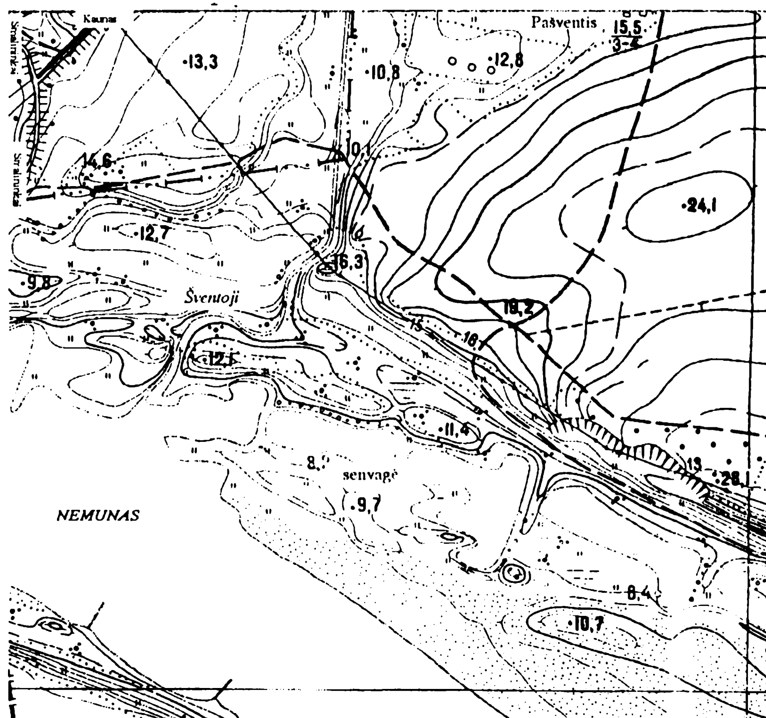
919. TUOPOS augo už miestelio, priešais dvaro kumetyną. Tų dviejų storų medžių nebebuvo jau XX a. pradžioje. Tuopose buvo įkaltos apie 20 cm skr. geležinės grandys. PADAV. Baudžiavos laikais prieš šitų medžių buvo rišami baudžiauninkai ir plakami rykštėmis ar pjudomi šunimis. Daugelis jų buvo užplakti ir negyvai arba sudraskyti šunų. "*Todėl mūsų seneliai juos [topolius] gerbdavo kaip kokią šventenybę*". Praeidami pro medžius, žmonės poteriaudavo, nusiimdavo kepures, kaip eidami pro kryžius.

L. BURAČAS B., 1937E, 3.

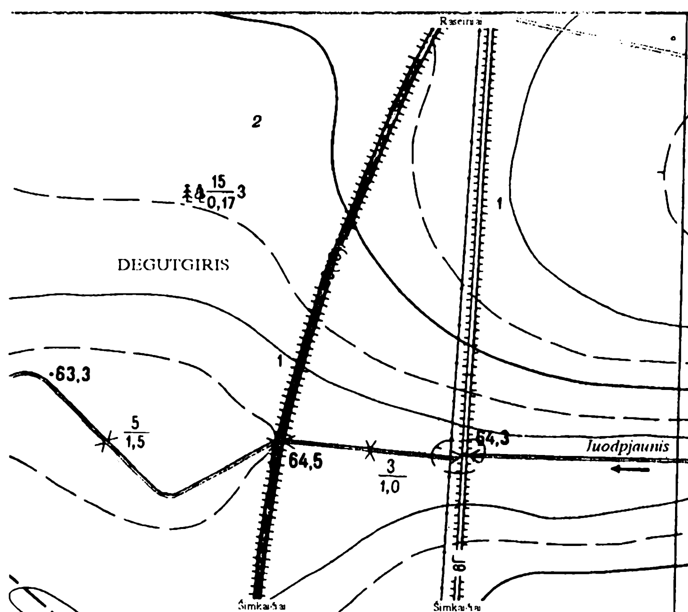
SMALININKAI
(VIEŠVILĖS SENIŪNIJA)

920. SENVAGĖS MARGYNĖ, MERGYNĖ (?) - į PR nuo Smalininkų, Nemuno senvagės - "panemunių daubos". PADAV. Panemunių daubos undinių ašarų priverktos, todėl ir vanduo senvagėse skirtingos spalvos bei skonio negu Nemune. Čia undinės dainavusios, bėgiojusios, lenktyniavusios su bangom, taškiusios vandeniu.

Š. MALIŠAUSKIENĖ A., 1993.

Pav. 690. Smalininkų Margynės senvagės

Pav. 691. Šimkaičių seniūn., kelio pralaida per Juodpjaunį

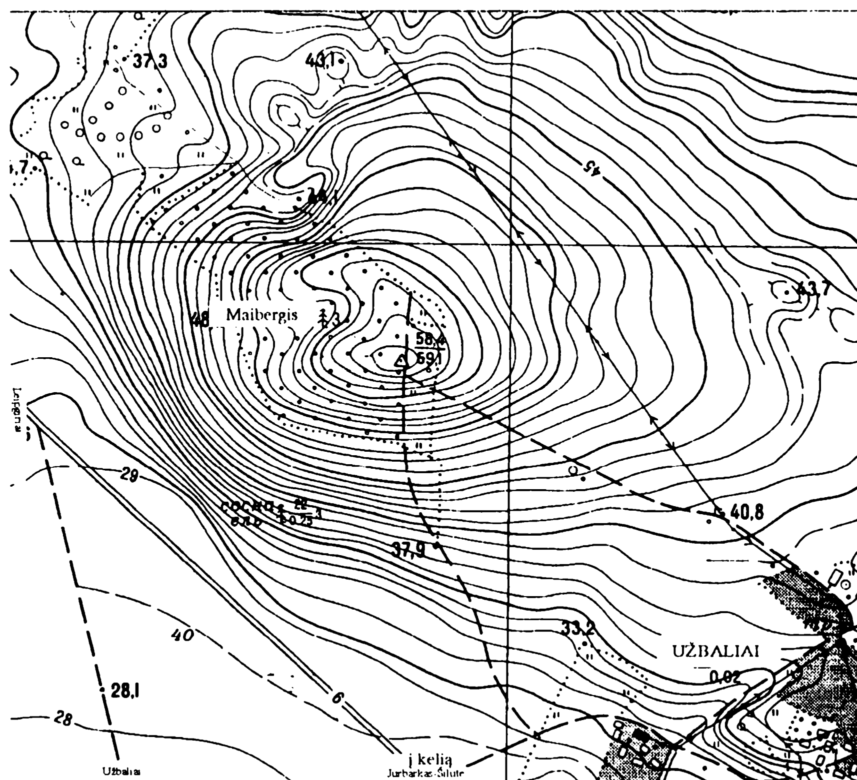
ŠIMKAIČIŲ SENIŪNIJA

921. DEGUTGIRYJE, apie 2 km į R nuo Vadžgirio, apie 2 km į Š nuo Šimkaičių, Jurbarko miškų urėdijos Šimkaičių g-jos masyve Nr.2, ten, kur senasis kelias Raseiniai-Jurbarkas kerta Pjaunio (Juodpjaunio) upelį, tarp medžių stovėjo senas, gal 200 metų senumo kryžius, prie kurio buvo Švenčiausios Motinos statula. Padav. A. Piemenys statulą kelis kartus buvo nuėmę, bet rytą ją vėl rasdavo padėtą (LTR 1817/83). B. Čia vidurnaktį vaidendavosi žydas su oželiu ir siūlė oželį pirkti. Kartą žmogus pigiai oželį nupirko, kiek pavažiavo, kažkas suspiegė, ir viskas nutilo. Grįžęs namo, žmogus pamatė, kad oželio nebėra (LTR 1817/83). C. (neaišku, ar apie tą pačią vietą) Prieš 300 m. Vadžgirio miestelio dar nebuvę. Važiavęs turtingas bajoras per mišką, jį užpuolė vilkai, ir tas, kad išsigelbėtų, pažadėjo šioje vietoje pastatyti statulėlę, kiek toliau - bažnyčią (Vadžgirio. - V.V.). Savo pažadą ištesėjo (padavimas apie vietą netoli Vadžgirio, kur per girią teka mažas upelis Legupis, o šalia stovi supuvusi statulėlė. - LTR 1817/97).

Š. LTR 1817/ 83; 1817/97.

TAUBUČIAI
(ERŽVILKO SENIŪNIJA)

922. DURPYNAS ALKA - į R nuo kaimo, Šešuvies pakrantėje, 0,5 ha ploto (10 ha - VK, 1983).

Pav. 692. Užbalių Maibergis, Aukalnis

Š. LŽV (S. JURGILIENĖ, 1935); VK, 1983 (PIEVA).

UŽBALIAI
(VIEŠVILĖS SENIŪNIJA)

923. AUKAKALNIS, MAIBERGIS - per 1,4 km į Š nuo kelio Kaunas-Šilutė, apie 400 m į ŠR nuo kelio Užbaliai-Leipgiriai, į ŠV nuo Užbalių. Tai aukščiausia apylinkių (58,3 m virš j.l.), viršuje - apie 120 m skr., 30 m aukščio, lėkštais, nuartais šlaitais pakiluma. Aukščiausia jos dalis apsodinta mišku.

Š. VK, 1935, 1939; VUB F191-338; V.V.

VADŽGIRYS
(ŠIMKAIČIŲ SENIŪNIJA)

924. ŠVENTOJI UPĖ, BEBIRVYTIS - apie 13 km ilg. kairysis Bebirvos intakas. Išteka į PV nuo Graužų, V link teka pro Antanavą, Akmeniškius, į Š nuo Šimkaičių, į PV nuo Degutgirio (Nr. 921), pasisuka į Š ir maždaug 1,5 km į ŠR nuo Vadžgirio miestelio įteka į Bebirvą. Pavadinimas Šventoji liudijamas tik LŽV anketose.

Š. LŽV (A. Jurgaitytė, 1935; Akmeniškiai); LŽV (S. Galbuogis, 1936; Dovainava); V.V.

VARLAUKIS (ERŽVILKO SENIŪNIJA)

AKMUO su ŽENKLAIS - buvo prie Varlaukio kapinyno II (*Ar-266*). Akmuo 1972 m. jau buvo susprogdintas.

Š. 1972 m. MMT žv., AS 364/15.

VELIUONOS SENIŪNIJA

925. VENTOS MIŠKAS (*VENTUS, WENTEN, WENTIN, WENTIS*). XIV-XV a. rašytiniai šaltiniai mini Veliuonos apylinkėse šventą mišką Ventus, Wenten, Wentin, Wentis vardais (Apie 1317 m., SRP 1/184; 1395 m., Weg Nr.19; SRP 2/675-676; 1415 m., AL; XV a.pr.; SRP 2/709). Įdomu, kad 1416 m. Wentis miškas apibūdinamas jau kaip buvęs šventas Žemaičių miškas ("*nedwenig de Weluna wol eine halbe meil, do etwenne Samaytischer heiliger walt gewest ist, Wentis genant* (1416 m.; AL)). Paminėta, kad Ventus miškas esąs priešais Vaiguvą (šiandieninius Vaiguviškius, kairiajame Nemuno krante) A.Salio nuomone, maždaug čia, dešiniajame Nemuno krante, buvusi R Ventus miško riba (Salys A., 1930). Iš 1395 m. kryžiuočių kelio į Lietuvą aprašymo (traukiant į Pamedę, Rytų Žemaitijoje reikia pereiti Ventin mišką ir pasiekiama Mituva) galima suprasti, kad miškas buvęs ne tik į V nuo Veliuonos, bet ir į Š-ŠV (V.V.).

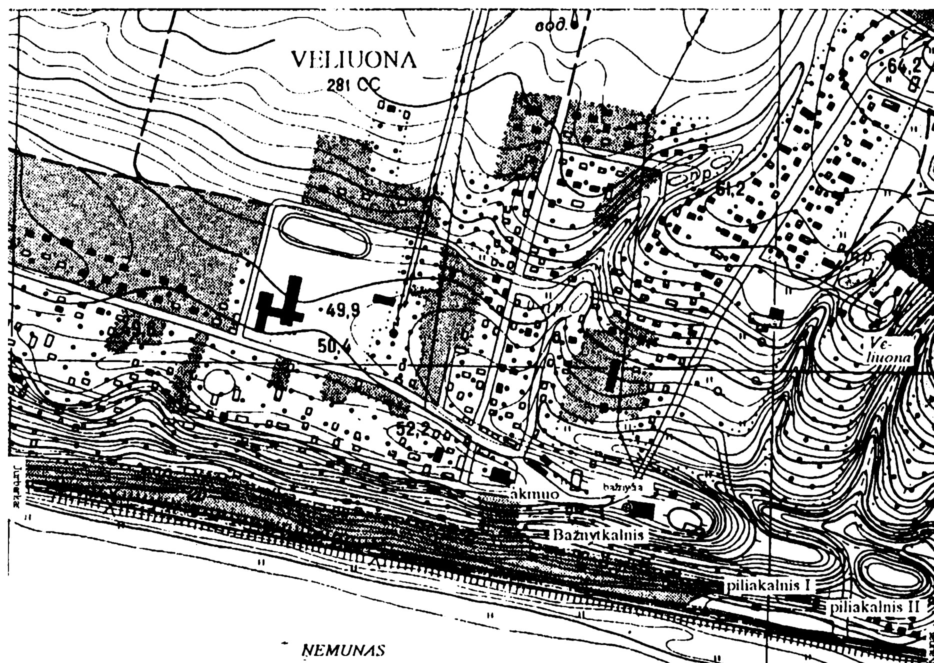
L. AL, 3(Nr.22), 24; Salys A., 1930, 73; SRP 1/184; 2/675-676, 709.

VELIUONA

Ne kartą minima XIV-XV a. rašytiniuose šaltiniuose: *Wilhun* (1315 m.), *Welyn* (1336 m.), *Welov* (1337 m.), *Velym* (1339 m.), *Wilawense* (1343 m.), *Welun* (1348 m.), *Welow* (1348 m.), *Welinenses* (1362 m.), *Welona* (1418 m.), *Wolona* (1418 m.), *Welunen* (1424 m.), *Willune* (1423 m.) vardais (Salys A., 1930). Padav. Veliuona - buvusi deivės Veliuonos šventovė. Ta šventovė stovėjusi *Bažnytkalnyje*, *Cerkvakalnyje* dabartinės bažnyčios vietoje. Sakoma netgi, kad šios Vytauto statytos bažnyčios bokštas likęs iš buvusios deivės Veliuonos šventovės, kada ji buvo iš pagoniškos perdirbta į

Pav. 693. Veliuonos Pilies kalnas (dešinėje) ir Bažnytkalnis (kairėje). Aut. nuotr., 1991

Pav. 694. Veliuonos Bažnytkalnis, akmuo su pėda, upelis Veliuona

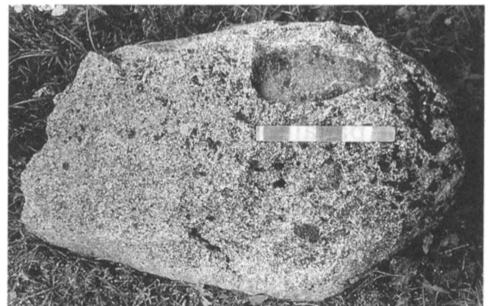
katalikišką (Buračas B., 1940b). *"Sakydavo, kai, sako, Vytautas krikštijo ir krikštijo lietuvius, tai visus vertė lazda prie krikšto to [...] Ir kada vertė kardu, tai nuo tos Vytauto bažnyčios iki Marijos kalno buvo nuklota vienais lavonais, kol privertė prie šito tikėjimo [...] Ir pavadino ne Veliuona, bet Velionė. Vieni lavonai buvo"* (pasak.M.Vaivadienė, g.1907 m., Veliuonoje. Užr. 1994 m. - LTR 6265/21). *"Žmonės pasakoja, kad to bažnyčio pirmiau buvo žinyčia, t.y. vaidilutės kureno šventąją ugnį"* (VAK).

Apie Bažnytkalnį žinoma ir kitokių padavimų: kalne esantis užkeiktas dvaras. Kartą dievobaimingas žmogus pasivėlino į bažnyčią, skubinosi kaip galėdamas, tikisi, kad jau ras kunigą prie altoriaus. Eina jis poteriaudamas, žiūri - graži miela pana sėdi ant skrynios ir sako: "Žmogeliau, pabučiuok mane". Žmogus nusispjovė, nieko neatsakė ir eina tolyn. Pana sako: "Pagalvok, to, ko yra skrynioje, užteks ir tau, ir man". Tas eina pro šalį, tai pana vėl sako: "Žmogeliau, pasigailėk, pabučiuok manę, o busiu išvalnyta, ir tu busi laimingas". "Kad tu pragaron nugarmetum, nebegundžius manęs", atsakė žmogus, prasivėrė žemė, pana sucypė, suvaitojo ir tik pasakė: "Žmogau be mielaširdystės, tau buvo nuo Dievo daleista manę išgelbėti, jai tiktai butum išpyldęs prašymą mano, o dabar vėl einu ant septinių šimtų metų ing pragarą kentėte. Nors

pranešk svietui ape manę" (Basanavičius J., 1928). Pasak kitų - Cerkvakalnyje į bažnyčią bėgantį žmogų pasitikusi graži mergina, paprašė ją pabučiuoti, bet žmogus ją tik sukeikęs ir "išrupūžiavęs". Mergina pavirtusi rupūže ir nudardėjusi į tarpukalnę. Spėjusi tik prasitarti, kaip žmonės galėtų ją išvaduoti. Žmogui pagailo merginos, prisiminė jos žodžius, prikalbino kleboną, sukėlė Veliuoną, apylinkes ir visi iš bažnyčios patraukė į Cerkvakalnį. Deja, pamiršo žnyples žvakėms gesinti. Prie procesijos priėjo gražiausia karalaitė, žiūri - žmonės pamiršę žnyples, ir vėl nudardėjo į tarpukalnėje prasivėrusią bedugnę. Žmonės tik išgirdo gailų jos šauksmą: "Dar šimtą metų kalėti !" (Inčiūra K., 1936). Griovį tarp Bažnytkalnio ir Pilies kalno, pagal padavimą, iškasė grafo paliepti baudžiauninkai per vieną naktį, nes grafo nuotaka panoro pro dvaro langą matyti Nemuną (V.V.).

T.Narbutas 1835 m. rašė: "*Ji* (Veliuona, amžinos vilties, būsimo pomirtinio gyvenimo deivė), *turėjo savo šventyklą vietovėje, kuri iki šiol tebesivadina Veliuona. Dabar tai menkas miestelis dešiniajame Nemuno krante, penkios mylios iki Jurbarko. Seniau ten buvo stipri pilis ant kalno, plačiu perkasu padalinto į du piliakalnius. Kaip tik ten buvo minima Veliuonos (Wellony) šventykla [...] (1805 m.) aptikau ir bažnyčios išorinėje sienoje įmūrytą akmeninę lentą, kurioje, nepaisant didelių sužalojimų, buvo galima perskaityti šiuos žodžius: D.O.M. Veritatis. unoq. Vivo. Et.San. Hoc. In. Loco. Ubi. Antiqus. Cultus. Wellone. Aeternitatis. Deae. Fuit. Don... Nihil. ...o. Prim... sac... Tai buvo paminklinė lenta, žyminti krikščionių bažnyčios įkūrimą Veliuonos šventyklos griuvėsiuose (vert.: Tiesos Dievui, Geriausiajam, Aukščiausiajam, vieninteliam gyvam šioje vietoje, kur senovėje (senoviškai) garbinta Veliuona, amžinybės deivė..*" (Narbutas T., 1992). Kai kada Veliuonos vardas siejamas su Nemuno dalimi ties miesteliu, ta vietovė vadinama "Veliuonos pragaru". Čia skęsdavę daug žmonių, buvo kalbama, kad Nemune gyvena būtybė su mergos galva ir jaučio ausimis, ji ir esanti "Veliuonos pragaras" (Inčiūra K., 1936, 157).

Š. LTR 6265/21; VAK 9/176; V.V. L. BASANAVIČIUS J., 1928, 193-194(NR.71); BURAČAS B., 1940B, 3; INČIŪRA K., 1936, 154(GEDIMINO KALNAS TURI DU KŪBRIU: VIENAS - PATS PILIAKALNIS, ANTRAS

Pav. 695. Veliuonos (Dubinės) akmuo. Aut. nuotr., 1996

CERKVAKALNIS), 157; NARBUTAS T., 1992, 91; SALYS A., 1930, 71.

926. UPELIS VELIUONA išteka į Š nuo Veliuonos, į P nuo Žibintų k., apie 1 km ilg., dešinysis Nemuno intakas. Teka P kryptimi per Veliuoną (tekėdavo griova tarp Ramybės kalno ir Gedimino kapo kalno piliakalnių; dabar po žemėmis, vamzdžiuose ?).

L. VARDYNAS, 189.

927. AKMUO su pėda (buvo *mitologinis akmuo Av-203*) - centrinėje miestelio aikštėje, prie apylinkės savivaldybės pastato. Akmuo perveztas iš Dubinės upelio (buvo prie Dubinės žiočių - PA, 32), į Š nuo Veliuonos. Akmuo - netaisyklingo ovalo formos, plokščiu paviršiumi, paguldytas "pėda" į viršų. Akm. - 95 cm ilg., iki 56 cm pl., h= iki 50 cm, buvęs didesnis, dabar apskaldytas. "Pėda", panaši į dešinės kojos atspaudą, eina išilgai akmens, yra 25,5 cm ilg., nuo 5 iki 11,5 cm pl., nuo 1 iki 4 cm gylio. Nurodomų šalia "pėdos" iškaltų inicialų H.L. (PA, 32) nematyti. PADAV. Kryžiuočiai puolė Veliuonos pilį, bet niekaip nesisekė jos paimti. Magistras, netekęs kantrybės kreipėsi pagalbos į Velnią. Velnias pareikalavo vieno žmogaus ir gavo iš magistro 12 metų belaisvį veliuonišką berniuką. Velnias naktį berniuką užkerėjo, davė jam į rankas akmenį ir pasiuntė pilies link. Berniukas pavargo, pasilypėjo ant akmens, pažiūrėjo, ar toli pilis, paskui atsisėdo ir užsnūdo. Auštant pragydo gaidžiai ir dingo kerai, berniukas atsikvošėjo (kodėl neša užmesti akmenį ant Veliuonos pilies), parbėgo pas saviškius. Naktį berniukas, pasilypėjęs ant akmens, ir įspaudė savo pėdą (V.V.). Galbūt apie šitą akmenį savo laiške P.Tarasenkai prieš Antrąjį pasaulinį karą rašė P.Cvirka, minėjo akmenį "su velniapėde" (Kadžiulis A., 1958).

Š. 1990 M. MMT ŽV., AS 1719/27; V.V. L. KADŽIULIS A., 1958; LAM, 258; PA, 32,81(NR.253).

VIEŠVILĖS SENIŪNIJA

928. ŠVENTOJI UPĖ išteka iš Viešvilės miškų, pelkių, teka į PR, daro vingį ir teka į P apie 15 km ilg., dešinysis Nemuno intakas, įteka į Nemuną ties Smalininkais. Minima *Swintove* (1385 m.), *Swintov* (1393 m.), *Swinton* (1395 m.), *Swintoppe* (1395 m.), *Swentoyn, das do gar ein lunisch flis ist* (1406 m.), *Swantha alias Swantona* (1420 m.), *Swantha* (1422 m.) vardais (Salys A., 1930).

L. SALYS A., 1930, 68; VARDYNAS, 169.

929a. LAUKESOS PELKĖS - Viešvilės miškuose, į PR nuo Eičių kaimo. PADAV. "*Pasakoja, sakuotnuguriai, kad Laukesos esančios be dugno. 10 karčių po 3 sieksnius sukišo vieną paskui kitą, o dugno vis tiek nepasiekę, tik kipšas balsu nusikvatojęs*

iš tokio bergždžio žmonių darbo. Visokių baubų, vaiduoklių, vilnaragių, raudojančių, slogučių ir šiaip "nelabųjų" Laukesose esą tiek ir tiek. Arkliu žvengia čia kipšai, gaidžiu gieda ir kūdikiu verkia".

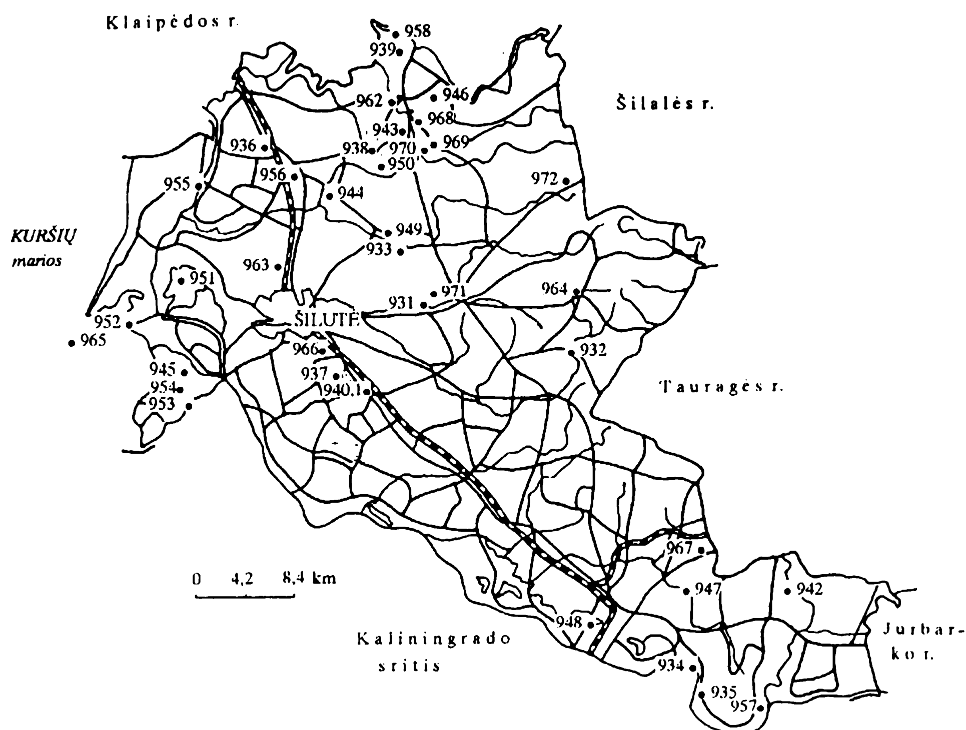
L. Vingėla H., 1936, 3.

929b. KARALKRĖSLIS - Eičių g-jos kv. Nr. 19, "vieta miške", 2x2 m dydžio. Kalnelis ar akmuo(?) Laukesos pelkėse. Padav. Ant Karalkrėslio prūsų karalius su rusų caru sėdėjo po medžioklės, valgė ant iešmo keptas meškų letenas ir gėrė prūsišką alų. (Vingėla H., 1936). Pasak kitų, šioje vietoje sėdėjo ilsėjosi karalius Napoleonas su kariuomene, eidamas per miškus (LŽV).

Š. LŽV (V. Karvelis, 1935; Eičių g-ja); L. Vingėla H., 1936.

929c. VAROŽKALNIS - į Š nuo Laukesos pelkių. Padav. "*Varožkalnis buvęs žinomas kaip velnių siautėjimo vieta [...] velniai pasigaudavę į Varožkalnį ir šokdindavę ar kokias kitas išdaigas išdarinėdavę*" (Kviklys B., 1991).

L. Kviklys B., 1991, 4/593.

Klaipėdos r.
Šilalės r.
KURŠIŲ marios
ŠILUTĖ
Tauragės r.
Kaliningrado sritis
Jurbarko r.
0 4,2 8,4 km
958
939
962
946
968
943
969
936
938
970
950
955
956
944
972
949
933
963
951
971
931
964
952
965
966
932
945
937
954
940.1
953
967
947
942
948
934
935
957

ŠILUTĖS RAJONAS

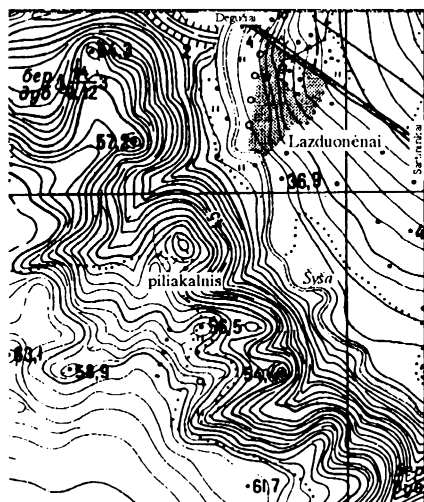
930. VEIVIRŽO UPĖ - ties Šapotų kaimu ("Šapotuos"). Kokia tai vietovė, neaišku. PADAV. Toje vietoje buvo girdimas dejavimas, ir nuėjo trys vyrai maudytis. Maudydamiesi jie jautėsi, tarsi kas juos į gelmę trauktų. Taip du nuskendo, vienas išsigelbėjo. Po kelių dienų ten vėl buvo girdėti dejavimas ir vėl vienas žmogus paskendo. "*Sakoma, jog ant tokio atsitikimo turį trys pirgert*".

L. BASANAVIČIUS J., 1928, 374(NR.179).

931. M.Pretorijus XVII a. atpasakoja W.Martinius iš *Maternick* kaimo šalia Prūsijos ir Žemaitijos sienos, kur siena eina Šūsties (kitaip- Šiušies) upe pranešimą apie šventę, įvykusią prieš rudeninę sėją (tai, matyt, Metirkviečių kaimas, Jonaičių seniūn., abipus Šūsties, į V nuo Žemaičių Naumiesčio, į R nuo Laučių; kaip tik čia ėjo Prūsijos-Žemaitijos siena).

Šventė vyko žemaičių pusėje, kur augo ąžuolas, o maždaug už 5 žingsnių nuo medžio gulėjęs gana didelis akmuo (M.Pretorijaus manymu, tai buvo *Gurcho* garbinimo apeigos). Minimoje vietoje, netoli nuo akmens buvo pastatyta aukšta kartis, ant kurios buvo ožio kailis, dar virš ožio galvos - pririšta puokštė įvairiausių javų ir augalų (*über dessen Haupt ein grosser Pusch von allerhand Getreidicht auch Kraut gemacht gewesen*). Senas vyras stovėjęs prie akmens, ant kurio buvo padėtas pripiltas kaušelis. Atėjusi sena moteris su didele puodyne, ją iš moters paėmė tas senas vyras, pripylė kaušelį ir su kaušeliu rankoje meldėsi. Kokia buvo jo malda, nesigirdėjo. Vėliau, kruopščiai teiravęsis, W.Martinius sužinojo, kad susirinkusieji dėkojo dievui, kuris jiems valgyt ir gert, maisto davęs (*Essen und Trinken, Nahrung und Aufenthalt gegeben, gedanket haben*), to dievo vardo jie nenorėjo sakyti. Po maldos jaunimas susiėmė už rankų ir šoko aplink ąžuolą, kartį kažkokį šokį; senas vyras (M.Pretorijaus vadinamas Weydulut. - V.V.) vėl su kaušeliu rankoje pasimeldė. Tuoj po to visi puolė, ištraukė kartį, griebė už puokštės. Ožio kailį pasiėmė *Weydulut*, kaip atlygį už jo pastangas, o augalus nuo karties jis taupiai, atidžiai kiekvienam padalino. Po to jie visi susėdo aplink ąžuolą ir akmenį; *Weydulut* paklojo ant akmens kailį, irgi atsisėdo ir pasakojo apie visų jų (susirinkusiųjų) kilmę, senus papročius, tikėjimą ir kt. (*einen Sermon gehalten von ihren Herkommen, alten Gebräuchen, Glauben etc.*), paminėjo Žemyną (*Zemyna*), Perkūną (*Perkuns*) ir daugelį kitų. Po to visi galvas į žemę atrėmė, *Weydulut* nulipo nuo akmens, tarp jų vaikščiojo (*Nach gehaltenem Sermon haben sie alle mit dem Kopf auf die Erde sich gebeuget, darauf er vom Stein unter sie gegangen*), visi vaišinosi.

L. MANNHARDT W., 1936, 539-540.

Pav. 696. Akmeniškių piliakalnis

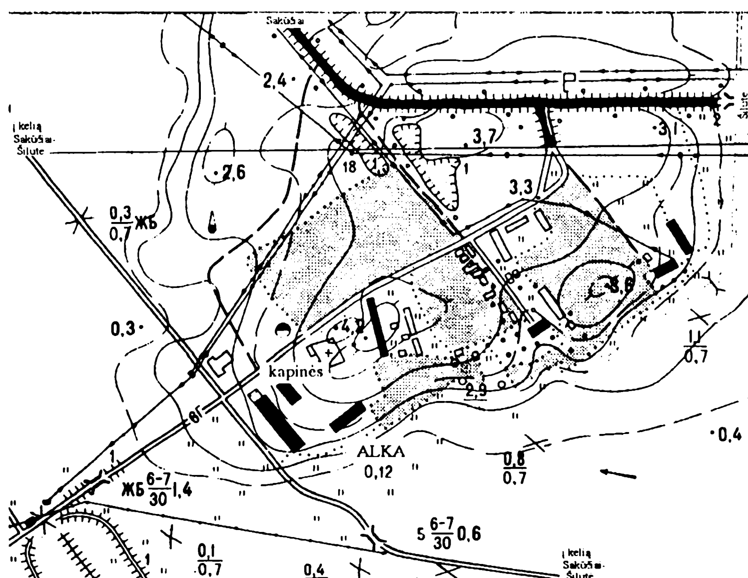
AKMENIŠKIAI
(USĖNŲ SENIŪNIJA)

932. PILIAKALNIS (*Ar-1095*). PADAV. Kalnas - nugrimzdusios bažnyčios kalva ("kaukarėlė"). Per pietus piliakalnyje vaikščiodavo mergos. Kartą viena prisiartinusio kerdžiaus meldė jas pabučiuoti, kerdžius sutiko. Jos viena po kitos išėjo, bet paskui atėjo labai bjauri merga, kurios kerdžius net per šilkinę skepetaitę nebučiavo, ir bažnyčia, kuri jau buvo iki pusės iškilusi, vėl su mergomis nugrimzdo.

L. BASANAVIČIUS J., 1928, 158(NR.2).

ALKA
(SAUGŲ SENIŪNIJA)

PADAV. Seni žmonės pasakodavo, kad čia buvusi šventa vieta, šventovė, augo ąžuolynai (VUB F213-110). Matyt, kad anksčiau gūbrys (jo dalis), kur įsikūręs kaimas, turėjo Alkos kalno

Pav. 697. Alkos kaimas

pavadinimą (plg. Alko k., Kretingos r. atvejį). Ilgainiui kaimas užėmė visą aukštumą, šventvietė buvo užmiršta (V.V.).

Š. VUB F213-110/20.

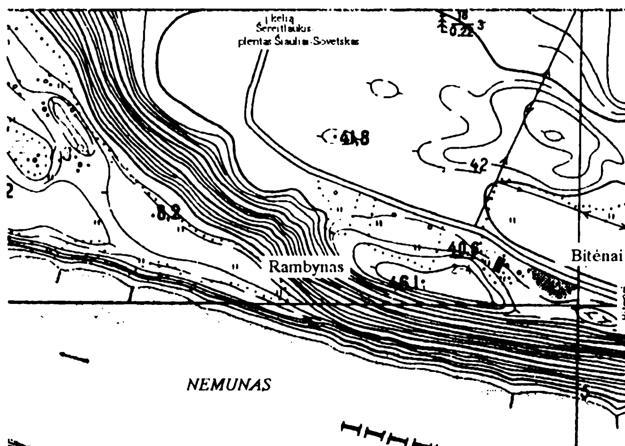
BARTININKAI
(GARDAMO SENIŪNIJA)

933. KARTUVIŲ KALNAS - kairiajame Tenenio krante. Didelė kalva.

Š. 1963 M. LII žv., AS 187/67.

BITĖNAI
(VILKYŠKIŲ SENIŪNIJA)

934a. KALNAS RAMBYNAS. Vilkyškių kalvagūbris, kurio P dalyje, prie Nemuno, yra buvęs Rambyno kalnas, buvo ryškiausia kliūtis visame Nemuno žemupyje, savotiški "vartai". Per praėjusius šimtmečius dėl šoninės erozijos-Nemuno vagos pasislinkimų, pralauža per Vilkyškių kalvagūbrį gerokai praplatėjo, išsitiesino buvę dar ryškesni vingiai. Manoma, jog kadaise tai buvę daug įspūdingesni staigūs upės posūkiai siaurame slėnyje (beveik tarpeklyje) tarp iškylančių per 30-40 m aukštyn stačių kalvynų (Purvinas M., 1993, 17). E.Gizevijus XIX a. rašė: "*Rambynas yra vos 150 m pėdų aukščio, ir vis dėlto, kaip aukščiausias šios plokštumos taškas, lietuvininkų laikomas aukštu ir šventu kalnu [...] Atskirtas nuo upės tik siauru pakraščiu, Rambynas iškyla nuogas ir status, o nuo jo viršūnės plačiai atsiveria gražus vaizdas [...] dabar dar gali įžiūrėti kalno viršūnėje dvigubą pylimą, sudarantį uždarą keturkampį, kurį ir šiandien žmonės tebevadina pilis, pilatis. Pietų šone matyti alkvietė, o rytų šone turėję būti žynių gyvenimai ir šventyklos pastatai*" (Lietuvininkai, 1970, 229,230). Rambyno viršūnė, atrodo, buvusi 240 pėdų aukščio (Basanavičius J., 1928, 182), o likusios kalno dalies, kaip mini ir E.Gizevijus, - vos 150 pėdų. Vandens paplautos kalno dalys virto į Nemuną XVIII a., tiksliau fiksuoti didieji 1835

Pav. 698. Bitėnų Rambyno kalno likučiai

Pav. 699. Bitėnų Rambyno kalno vieta (tolumoje centre). Aut. nuotr., 1995

ir 1878 m. griuvimai. Teigiama, kad 1878 m. griūtis nunešė į upę paskutinius tikrojo Rambyno likučius, tada Rambynu imtas vadinti gretimas skardis, apie 30 m pakylantis virš upės lygio (Purvinas M., 1993, 17). 1835 m. nugriuvo ir ta kalno dalis, kur buvo "pilaitė" ir kur gulėjo aukuro akmuo. Apie akmenį E.Gizevijus rašo: "*Akmuo buvo pailgas apvalainas luitas su pažulniai nuglotnintu paviršiumi; akmuo buvo 15 uolekčių apskritimo [čia uolektis - 66,7 cm], žemojoje pusėje 5 pėdų aukščio, o aukštesnėje - 9 pėdų, be to, dar giliai susmegęs į žemę. Jis gulėjo žemesniuoju galu į pietus, ir saulė vis patekėdavo ant jo; todėl lygus paviršius suspindėdavo patekant ir nusileidžiant dienos šviesuliui, nes įstrižai ant akmens krentą spinduliai atsimušdavo nuostabia auksine šviesa. Akmens masė buvo kietas raudonai juodas granitas su žėručiu [...] beveik diagonaline kryptim akmenyje buvo išskaptuotas kardas, o žemiau - šventykla ir daugybė visokių aukojamų gyvulių nagų*" (Lietuvininkai, 1970, 231-232). Pasak kitų, akmenyje buvo iškalta "žmogaus delnas ir pėdos, žvėrių letenos ir kardas" (LAM, 222), "kaukolės, rankos, paukščiai, kardai" (Basanavičius J., 1928, 182). Akmenį malūninkas Švarcas suskaldė girnoms 1811 m.: "*Laumės pasitraukė iš kalno tik tada, kai prieš šešiasdešimt metų buvo nutarta susprogdinti šventąjį akmenį. Veltui jos įspėjusios nedaryti šio nusikaltimo ir pranašavusios sunkų kerštą - jų nepaklausyta. Tada jos, šventiškai pasirėdžiusios, su karūnomis ant galvų, sustojusios prie sukauptų lobių ir, graudžiai raudodamos, atsisveikinusios su kalnu. Paskui pasišaukusios valtį, susėdusios į ją ir, išlipdamos kitame krante, išpranašavusios senajam valtininkui: šventojo kalno viršūnė nuvirsianti į upę, o tuos visus, kurie būsią prikišę nagus prie akmens, pasieksiąs keršto teismas. Ir tatai išsipildė. Dar besprogdinant akmenį, vienam darbininkui buvo sunkiai sužalota akis ir ranka, o visi, prisidėję prie to darbo, buvo suluošinti; pačius vadeivas ištiko mirtis. Antai malūninkas Švarcas iš gretimo Bardėnų kaimo buvo nusikaldinęs iš didžiojo gabalo girnas ir įtaisęs malūne. Netrukus jis nuskurdo, o vieną dieną jį rado įtrauktą į dantratį, visą sužalotą* ("švents tai buvo daikts ir atsikeršij, kad teip jį palietė" - VUB F213-110/19). *Tik tada bausmės liovėsi; o paskui kiti gabalai buvo arba sumūryti į namų pamatus, arba laikomi ir šventai saugojami tų, kurie gavo jų parsinešti, kaip namų paladijumas, saugojantis nuo stichinių nelaimių ir gydantis žaizdas, nelyginant Perkūno pirštai*" (Lietuvininkai, 1970, 232). J.Remeika mini girdėjęs seną padavimą, kad laimė tol nepaliksianti šio krašto, kol akmuo ant kalno stovės, bet kalnas sugrius, jei akmenį kas paims. Žmonės, sužinoję vokiečio malūninko sumanymą skaldyti akmenį, pakėlė didelį triukšmą. Bet tada jis kreipėsi į viršininką ir gavo

leidimą akmeniu naudotis. Praėjo dar daug laiko, kol jis pradėjo darbą, nes nė vienas žmogus nenorėjo jam padėti (Remeika J., 1938, 9-10). Didelis likęs akmens gabalas dar buvęs "Prūsijos" muziejuje Karaliaučiuje (Tarasenka P., 1933d), pas Lumpėnų kaimo gyventoją Barkovskį, prie gyvenamojo namo durų gulėjo akmens dalis (LTR 2127/39). Padav. A. "*Čia [Rambyne] senovės lietuviai buvo nukėlę savo dievų buveinę. Kadaise šventąjį kalną supo neįžengiama lapuočių giria [...] Čia buvo garbinamas Patrimpas, mūšių dievas, čia jo žyniai tarė pranašingas ištarmes. Nuo pat Smolensko iki Maskvos traukė čia kunigaikščiai ir karaliai su aukų dovanomis, kurias padėdavo ant alkakmenio [...] Kasmet kalnas sutraukdavo visą Lietuvą į religinę šventę, kurioje dainomis ir šokiais garbino aukščiausiąjį dievą. Čia pat gyveno vyriausiasis kunigas, kuris sykiu buvo aukščiausiasis teisėjas šalyje. Kaip rodė kardo įspaudas akmenyje, šio kalno viršūnėje teismas spręsdavo gyvybės ir mirties klausimą. Be Patrimpo, ant kalno buvo garbinama Laima, likimo deivė ir pagalbos teikėja gimdant*" (Lietuvininkai, 1970, 230). "*Jopi, kaip žmonės pasakoja, nuo pat Juodųjų marų kunigaikščiai su brangiomis dovanomis atkeliaudavę, trokšdami nuo Kryvų Kryvaičio išminties įgauti ir su Perunu, visos pasaulės dievu, susiderinti. Dievaitis pats tą aukavimo akmenį, podraug su auksinu lopšu, bliudu, žagre bei ekėčiomis če buvęs padėjęs*" (Basanavičius J., 1928, 181). B. Po akmeniu buvę paslėpti lobiai: lopšys, kauptukas, akėčios, noragas ir stalo rykai, viskas aukso ir sidabro (Lietuvininkai, 1970, 232-233) ir, nugriuvus kalnui, Bardėnų kaimo žmonės ėjo su kastuvais į Rambyną, traukdami trankias dainas iškasti garsiuosius Rambyno lobius (ten pat, 53). C. Vienas keleivis, ant Rambyno prie akmens atsigulė miegoti, o vidurnaktį sudrebėjo žemė ir kažkas nežemišku balsu šaukė: "Ugnis, ugnis". Pabudęs žmogelis bėgo, kiek tik kojos nešė. Kaime papasakojo, kas atsitiko. Kitą dieną visi kaime kalbėjo: "Ant Rambyno po akmeniu yra velnio buveinė". Keli bernai slapta nutarė ten eiti ir Velnią tol erzinti, kol jis nusiramins. Drąsiausias ir tvirčiausias prie akmens atsigulė ir užmigo, kiti laukė, kada reikės jam pulti į pagalbą. Vidurnaktį sudrebėjo žemė, kažkas baisiai sukliko: "Ugnis, ugnis", drąsuolis prabudo, ėmė šaukti draugus - tų nė kvapo, pakilo vėtra, "lyg pragaras prasivėrė", mirtinai persigandęs drąsuolis bėgo nuo kalno "lyg velnio nešamas", tamsoj įvirto į Nemuną ir paskendo (Remeika J., 1938, 19-20; Tautosakos darbai, T.3). D. "*Bitėnuose pirm daug metų, jauniemsiems tankei besilinksminant, ateidavęs tarp jų vokietuks (velnias). Mergos jau visai įbugusios buvo: kur tas nutverdavo, če žalia bei mėlyna tapdavo. Jaunųjų užklaustas, kas jis per viens ėsąs, atsiliepęs jis: "Aš esu Rambyns.." Dėl tam lygių pasivaidiinimų liovinos tokie pasilinksminojimo susiėjimai, o tų vietoj rados teip vadinamiejie "susirinkimai" su pranešimo Dievo žodžo: kurs kiek apie Dievo žodį pranešt galėdavęs, tas toli ir plačei keliaudavęs, arba parsigabenams tapdavęs*" (Basanavičius J., 1928, 345). E. Ant Rambyno dar gyvenusios laumės, kurios Saulei nusileidus išeidavusios iš kalno, teškendavusios vandenyje (Nemune ? - V.V.) ir skalbdavusios drabužius. "*Geriems ir dievobaimin-*

giems žmonėms jos visada buvusios malonios ir meilingos, apdovanodavusios vergšus, iškrėsdavusios nepiktų pokštų paikiems žmogeliams" (Lietuvininkai, 1970, 231). Pasak kitų, laumės gyveno kalne, po aukuro akmeniu, "jos saugojo šventovę padėjo paklydusiems keleiviams, slaugė susirgusius, nešė dovanas neturtingiems" (Bicka J. ir Tumosas F., 1939). J.Remeika mini, kad laumės į Rambyno pakalnes ateidavusios pirmą Velykų dieną Saulei tekant ir skalbdavusios baltinius po abiem Bitėnų tiltais (Remeika J., 1938, 16). Taip pat ir per Jonines laumės mėgdavo į Rambyną susibėgti, "*kad pakeliui į Rambyną jos ko nepakerėtų ir nenusmaugtų, žmonės turėjo paprotį prie kūčių durų prikabinti kryžiukus ar šermukšnio šakelę. Šermukšnio ir kryžiaus laumės bijo*" (Remeika J., 1938, 18). F. Kartą senas žvejys buriavo vidurnaktį pro Rambyną, panemunėj moterys skalbė ir prašė jį už gerą atlyginimą paimti jas su skalbiniais iki Ragainės. Daug tų mergaičių susėdo į laivelį, vos laivelis neapsivožė. Jos juokėsi, dainavo, šokinėjo, nepriva-žiavus Ragainės, ties Naudvariu jos išlipo. Žvejys, apžiūrėjęs valtį, rado smulkių anglių ir jas išsviedė. Tik ryte iš anglių likučių suprato, kad tai buvęs auksas, taip žvejys, nors ir labai darbštus, bet liko vargingu (Basanavičius J., 1928, 183; Remeika J., 1938, 15). G. Prie Rambyno vaidendavosi: kartą vakare dviem moterims pasirodė priešais atbėgantis arklys, jis tris kartus artėjo ir tolo, paskui su dideliu tarškėjimu prašuoliavęs dingo (Basanavičius J., 1928, 350). H. 1886 m. trylikametė mergaitė ganė prie Rambyno avis, laukė tėvo, kuris buvo žadėjęs ją tą dieną pavaduoti. Nesulaukdama ji ėmė verkti. Tik sudrebėjo žemė ir šalia atsirado senelis ilgais baltais plaukais, ilga barzda, pilku apsiaustu. Jis pasakė, kad jos tėvą matęs iš Piktupėnų bažnyčios namo einantį ir davęs mergaitei obuolį. Jai staiga pasidarę labai linksma. Ji paprašė valandėlę jos avis pasaugoti, pati nubėgo gėlių paskinti. Grįždama senelį dar matė, bet parvirto ir atsikėlus nebematė. Vakare papasakojo viską šeimoje ir 91 metų tėvas pasakė, kad jai bus pasirodęs šventasis Krivaitis, Rambyno tėvukas. Prieš daugelį metų jis toje pačioje vietoje pasirodė vienai žmonai ir pasakė, kad jos sūnus gyvas, apie kurį jinai buvo girdėjusi, jog jis nuskendo. Tikrai tas laivas, kuriuo jis grįžo iš Amerikos namo, sudužo, 311 žmonių nuskendo, tik jis su vienu jūrininku laikėsi rąsto taip ilgai, kad juos paėmė pro šalį plaukęs laivas ir nuvežė į Angliją (LTR 983/1). "*Rambynas yra oro pranašas. Dėl molinių ir kalkinių dalelyčių grunte, lengvai sutraukiančių drėgmę, kalnas dažnai keičia apnuogintų savo šlaitų spalvą. Šviesus blyškus geltonis, esant sausam orui, išvirsta į puikų tamsų raudonį, orui apniukus ir kalną gaubiant silpnam rūkui, o šis pasikeitimas beveik tikrai pranašauja lietų. Atrodo taip pat, kad kalnas turi įtakos audrų eigai, kaip skiriamoji vėjų riba: daugelis iš vakarų išilgai Nemuno pučiančių vėjų atsimuša į šią apylinkę arba nuo čia pakeičia kryptį*" (Lietuvininkai, 1970, 229).

"*Rambynas ir dabar [XIX a.] yra šventas kalnas: seni ir jauni lipa į jį su gilia pagarba, o naktį su baime vengia*" (Lietuvininkai, 1970, 233). Henneber-

geris 1595 m. rašė: kai moterys norį į Rambyną kopti, tai turį būti švarios ir pasipuošusios, o jeigu jos koptų būdamos nešvarios, basos ir nepasipuošusios, tada susirgtų. Pisanskis 1769 m. rašė, kad įvedus krikščionybę viešas kalno gerbimas baigęsis, bet stabmeldiškų prietarų dar esti. Ilgą laiką kalnas buvo gerbiamas kaip šventas, ir po to, kai jau aukojimas buvęs uždraustas, lietuviai lankydavo kalną, ten melsdavosi, o vandenį, kurį rasdavo susirinkusį kalno viršūnėje, jie gerdavo arba juo plaudavosi. Nanke, lankęsis Rambyne 1794 m., pažymėjo, kad yra užsilikusių tai vietai rodytos pagarbos pėdsakų. Tenykščiai gyventojai, atvykę į tą vietą po sunkios ligos (kurios metu, matyt, buvo pažadėję pagiję aplankyti Rambyną), aukodami meta ten keletą pfenigių, keliaraiščius ir panašius niekus. Tettau ir Temme 1837 m. rašė, kad dar iki pastarųjų metų lietuviai atvykdavo į Rambyną ir ten aukodavo, pirmiausia - jaunavedžiai, norėdami susilaukti prieauglio namuose ir derliaus laukuose (Balys J., 1966, 17-18). "*Dar šio amžiaus pradžioje [XIX a.] nė vienos vestuvės nepravažiuodavo pro šalį, kad neužkoptų pasimelsti prie alkakmenio. Nuotaka padėdavo ant akmens plonai austą stuomenį, gražiai išrašytas pakeles ar kitokią dovaną. Dar tebeklausdavę laumių, ir jos atsakydavusios prasmingais žodžiais arba suprantamais ženklais*" (Lietuvininkai, 1970, 231). Rambyne palietę akmenį, ligoniai jau pasveikę grįždavo į namus (Lietuvininkai, 1970, 230). Lankydami Rambyną vėlesniais laikais (po akmens suskaldymo) žmonės pasirinkdavo čia likusių aukuro nuoskalėlių ir savo namuose juos saugodavo tikėdami, kad jie nuo ligų, kitų nelaimių jų namus apsaugoja. "Ir dabar dar vietiniai gyventojai apie žmones, turinčius gyvenime pasisekimą, kalba, kad jie Rambyno Laimių akmenėlį turi" (Tarasenka P. 1933d). Žodis *Rambynas* skalvių kalboje galėjo reikšti "sukietėjimą, įlinkimą, išlinkimą, iškilimą, nelygumą" medyje ar žemėje (Karaliūnas S., 1977). 1394 m. kryžiuočių kelio į Lietuvą aprašyme minimas Rambyno šventasis miškas ("*[...] von deme heyligen walde von Rambyn in das lant czu Medeniken [...]*" (WEG NR.24; SRP 2/677)). Kai kada su Rambynu tapatinama 1275 m. kryžiuočių nukariauta skalviška Ramingės pilis, stovėjusi, matyt, dešiniajame Nemuno krante. Teigiama, kad *Ramygių* ar *Ramygės* vardu kalnas dar tebebuvo vadinamas XVII a. (Purvinas M., 1993, 19)..XIX a. pradžioje Rambyne buvo iškasta daugybė auksinių grandinių, diržų, apyrankių, didelių sidabrinių dubenių ir lėkščių - tai buvę "žynių papuošalai ir aukų atnašavimo rykai" (Lietuvininkai, 1970, 231). Iš Rambyno yra žinomi rasti žalvario amžiaus 2 žalvariniai įmoviniai kirviai (LAA).

Š. LTR 983/1; 2127/39; VUB F213-110/19, 207/11 (NEATSIRADO NEI VIENO ŽMOGAUS, KURIS BŪT SUTIKĘS SKALDY TĄ AKMENĮ). L. BALYS J., 1966, 17-18; BASANAVIČIUS J., 1928, 181-182(NR.37), 183(NR.39), 345(NR.95), 350(NR.108); BECHERRN C., 1893, 389-390; BICKA J. IR TUMOSAS F., 1939, 84-87(NR.28), 88-91(NR.29), 92-93(NR.30); IA, 81(NR.26),129(NR.29); KARALIŪNAS S., 1977, 35; KVIKLYS B., 1991, 4/714-716, 738; LAA 1/218(NR.80);LAM

222; LIETUVININKAI, 1970, 48-53,229-233; PA, 74(NR.118); PURVINAS M., 1993, 16-23; SRP, 2/677; TARASENKA P., 1933D, 409-410; TAUTAVIČIUS A., 1966, 23-24; TAUTOSAKOS DARBAI, T.3, 47-48(NR.387).

934b. LAIMOS LIEPA augo prie Nemuno, Rambyno papėdėje, turėjo daugiau kaip 600 metų ir buvo trikamienė. E.Gizevijus XIX a. rašė, kad ta liepa "dar šiandien laikoma didžiausioj pagarboj. Kadaise visos liepos buvusios pašvęstos Laimai, o jos šventė buvo birželio gale, kai žydi liepos".

L. LIETUVININKAI, 1970, 233.

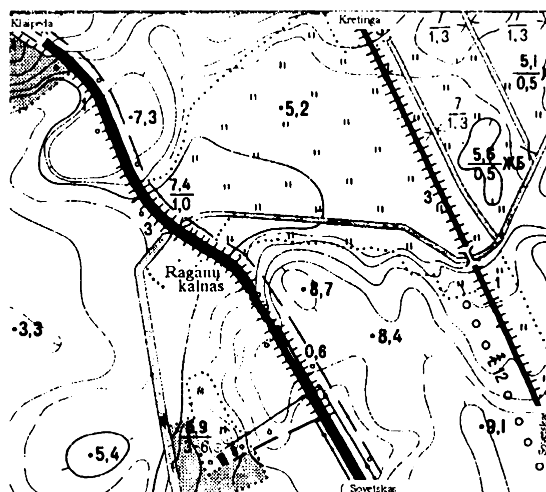
935. SENVAGĖ MERGUVA - į R nuo Bitėnų, tarp Bitėnų ir Šereitlaukio, Nemuno lankose. Senvagė - apie 3 km ilg., 100-120 m pl., faktiškai lygiagreti Nemunui, iš R ją riboja kelias Šereitlaukis-Bitėnai. PADAV. Čia gyvenusios undinės, kurios traukdavo į gelmes žmones. "*Merguva kasmet ir dabar pareikalauja aukų*" (Remeika J., 1938). "*Žmonės pasakoja, kad toj šakoj gyvenusios vandens deivės ir kai kurios iki dabar išlikusios. Tos deivės dar kasmet prašo sau aukų, ir todėl tenai nieks neina žvejoti, nors ten ir labai daug žuvų*" (Tautosakos darbai, T.7).

L. BALYS J., 1946, 2/36; REMEIKA J., 1938, 15; TAUTOSAKOS DARBAI, T.7, 140(NR.277).

ČIŪTELIAI
(SAUGŲ SENIŪNIJA)

936. RAGANŲ KALNAS (*piliakalnis sg.3*) buvęs apie 1 km į Š nuo Čiūtelių, prie kelio Šilutė-Klaipėda (31 km). XIX a., tiesiant kelią, kalnas nukastas.

Š. 1963 M. II ŽV., AS 187/16. L. REMEIKA J., 1938, 84(RAGANŲ KAPAI).

Pav. 700 Čiūtelių Raganų kalno buvusi vieta

DAUGŠVIEČIAI
(ŠVĖKŠNOS SENIŪNIJA)

AKMUO buvo rastas lauke XX a. pradžioje, perskeltas, su dubeniu. Gulėjo J.Toliušio kieme. PADAV. Senovėje ant akmens buvo malama. Trinamųjų girnų apatinė dalis (? V.V.).

Š. LŽV (A. ŠERNIUS, 1935; DAUKŠVYČIAI, BLIŪDŽIAUS AKMUO); VAK 53/17,38-40. L. LAM, 118 (DAUGSVYČIAI; YRA AKMUO SU IŠKALTOMIS "DUBENIMIS"); PA, 75(NR.138).

DEGUČIAI
(ŽEMAIČIŲ NAUMIESČIO SENIŪNIJA)

Bažnyčioje yra stebuklingu laikomas šv.Vincento paveikslas, prie kurio sergantieji daro apžadus. Prie paveikslo kabo seni sidabriniai votai (ranka, 2 kojos). Didžiausi atlaidai - antrą sekmadienį po Velykų.

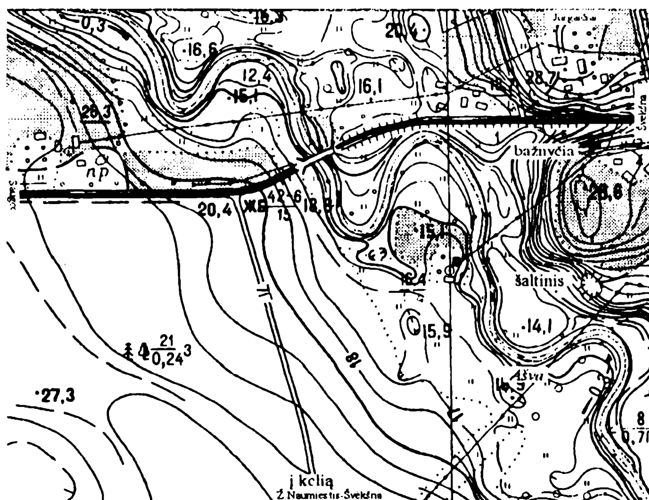
Š. V.V.

AKMUO švęstam vandeniui laikyti (buvo *akmuo su dubeniu Av-1944*) - bažnyčioje, prie pagrindinio įėjimo durų. Akm. 48-53 cm skr., h= 31 cm, dubuo - 19-20 cm skr., iki 13 cm gylio, dubens pavidalo dugnu. Akmens šonai apdirbti, aptašyti, nors likę kiek "išpūsti" (bažnyčia past. 1757 m.).

Š. V.V.

GAIDELIAI
(JONAIČIŲ SENIŪNIJA)

937. PELKĖS SKENDAI buvo netoli kaimo. PADAV. Debesis, kuris užtvindė Krokų pievą, nušniokštė ir per Gaidelius. Audrai praūžus, Gaidelių žmonės bėgo čia žiūrėti nuostabaus daikto, kurį girdėjo per audrą iš dangaus nukritus. Pelkėje jie rado dvistiebį laivą su pakeltomis burėmis. Tik laikui bėgant, laivas vis gilyn grimzdo. Senovėje dar matėsi laivo stiebų viršūnės ir supuvę ant jų virvagaliai.

Pav. 701. Inkaklių šaltinis

L. REMEIKA J., 1940, 154-155.

INKAKLIAI
(ŠVĖKŠNOS SENIŪNIJA)

938. ŠALTINIS - į P nuo kelio Saugos-Švėkšna, apie 150 m į R nuo Ašvos upės dešiniojo kranto, kalnelio papėdėje. Šalia šaltinio įrengtas Lurdas su Lurdo Dievo Motinos statula. Po Pirmojo pasaulinio karo ant kalnelio buvo pastatyta ir koplyčia. *"Žmonės daro apžadus ir iš šaltinėlio geria ir prausiasi"* (1935 m.; LŽV).

Š. LŽV (K. MATUŠIENĖ, 1935); L. KVIKLYS B., 1991, 4/228.

JOKŠAI
(ŠVĖKŠNOS SENIŪNIJA)

939. MIŠKAS ŠVENTINIS - į P nuo kaimo, 8 ha ploto. Gretimame Šiūparių kaime yra piliakalnis (*Ar-1105*) (Nr.958).

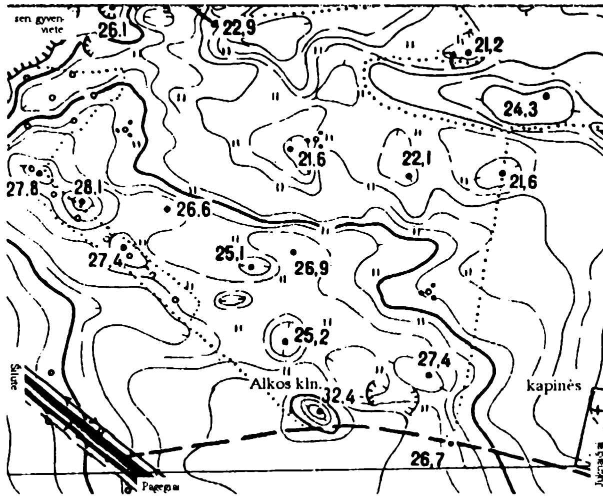
Š. LŽV (P. MALŽINSKAS, 1935).

JUKNAIČIAI
(JUKNAIČIŲ SENIŪNIJA)

940. ALKOS KALNAS, ALKAKALNAS, DYBKALNIS, (*ALGABER; piliakalnis Ar-1094*) - per 700 m į V nuo Juknaičių, apie 200 m į Š nuo kelio Šilutė-Pagėgiai, didelės, aukščiausios apylinkių aukštumos viršūnė (32,9 m virš j.l.), tarp dirbamų laukų. Tai buvęs apie 33 m ilg. (ŠV-PR), 25 m pl. (ŠR-PV), iki 3 m aukščio pakilimas, kadaise turėjęs stačius šlaitus. Kalva apnaikinta, visas ŠR kampas nukastas imant smėlį. PADAV. A. Ant kalno buvo senojo tikėjimo aukuras, o šalia - kunigaikščio rūmai, kuriuose gyveno valdovas su savo dukra Laimute (Kviklys B., 1991). Čia stovėjusios pilies gyventojai priėmė krikščionių tikėjimą, už tai senieji dievai nirtę, ir kai kartą pilyje buvo linksma puota, ta dievų prakeikta pilis su trenksmu prasmego, niekas neišsigelbėjo (Remeika J., 1938). Dėl to kilęs kalno pavadinimas - "Alkanas kalnas" (Tumosas F., 1937). Pasak kitų, "daug žmonių tas kalnas prarijo, daug gyvybių ten užgeso, todėl žmonės jį pavadino Alkanu kalnu" (Bieka J. ir Tumosas F., 1939). B. Kalno vietoj buvo dvaras, kurio ponas labai baudęs ir kankinęs žmones, todėl jie visi poną keikę ir prakeikę. Toje vietoje, kur dvaras paskendo, kalnas ir atsirado (LTR 2368/377; yra paskendęs namas - Lietuvninkų žodis). C. Kalno viršuje buvo skylė (prasmegusių rūmų kaminas), kur įmetus akmenėlį, girdėdavosi skambesys, "nusitarškėdavo" (Kviklys B., 1991; LTR 2368/377). *"Šios apylinkės žmonės pasakoja, kad senovėj šis kalnas buvo didžiai*

Pav. 702. Juknaičių Alkos kalnas. Aut. nuotr., 1995

Pav. 703. Juknaičių Alkos kalnas

gerbiamas. Kiekvienas praeidamas nusiimdavo kepurę ir pasakydavo: "Labas vakaras, ponas Alkos kalne". Žmonėms, kurie to nedarydavo, nematoma ranka nuo galvos numušdavo kepurę. Vienam praeiviui štai kas atsitiko. Vieną vėlų vakarą ėjo jis pro šalį ir tyčiomis nesveikino. Kaip mat nuriedėjo nuo kalno žemyn ugniniai rutuliai prie jo kojų. Jis tuoj persižegnojo ir pasveikino kalną. Tik taip išsigelbėjo nuo nelaimės" (Remeika J., 1938, 53). "*Praeivis keleivis visados turėdavo Alkaną kalną pasveikinti žodžiais: "Labas vakaras, Alkanas kalne". Nepasveikinus, nežinoma ranka nuimdavo kepurę keleiviui nuo galvos*" (Tumosas F., 1937). *"Laba vakaras, Algi kalna ! Tai čia pagerbs [...]" (*Lietuvninkų žodis*).* Vieta buvo mėgiama žmonių, jaunimo dažnai lankoma pavasarį, vasarą. Į ŠV nuo Alkos kalno - buvo didelė senovės gyvenvietė, kur rasta grublėtosios keramikos, keramikos lygiu paviršiumi (datuoj. I tūkstantmečio viduriu-pabaiga).

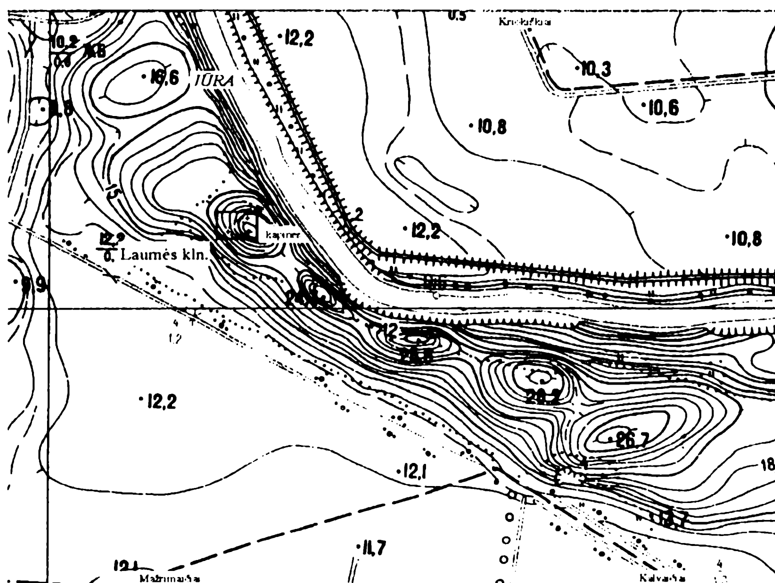
Š. 1963 m. II žv., AS 187/82-83. LTR 2368/377; 2321/77(? einant pro kalną, reik pasisveikinti); VK, 1980. L. Bicka J. ir Tumosas F., 1939, 74-76(Nr.24); Bruožaitytė A., 1937; Kviklys B., 1991, 4/704; LAM, 144 (Alkokalnis); Lietuvninkų žodis, 297(nr.190); Remeika J., 1938, 53-54, 85; Tumosas F., 1937, 3.

941. KŪDRA (?) RUNDINYS. Į ją visi žmonės aplinkui eidavo maudytis. Rundinio viduryje buvusi tokia vieta, kuri "traukte įtraukia", labai daug žmonių nuskendę. Čia vaidenasi ("špuko").

Š. LTR 2368/376.

MAŽRIMAIČIAI
(VILKYŠKIŲ SENIŪNIJA)

942. LAUMIŲ KALNAS (*kapinės sg.462*) - apie 1,1 km į ŠR nuo kaimo, apie 1,1 km į PR nuo Vartuliškių, ties Jūros upės vingiu į R, dešiniajame jos krante besidriekiančioje kalvų

Pav. 704. Mažrimaičių Laumės kalnas

grandinėje (Laumių kalnas - 26,2 m virš j.l.). Kalva stačiašlaitė (stačiausias ir aukščiausias ŠR šlaitas į Jūros upę - apie 15 m aukščio). Kalva kiek pailga ŠV-PR kryptimi, maždaug 80x60 m dydžio, viršuje - įrengtos kaimo kapinaitės. PADAV. "*[...] paliko Laima šventą Rambyno kalną. Verkdama ir skųsdamasi, iškeliavo su savo padėjėjomis į Jūros paupio nuošalią vietelę. Tai tylus ir gražus medžiais apaugęs kalnelis, kuriame yra Mazurmačių apylinkės kapeliai*" (Remeika J., 1938).

Š. VAK 37/62,63(NUOTR.; MAZURMAIČIAI). L. REMEIKA J., 1938, 17(MAZURMAIČIAI).

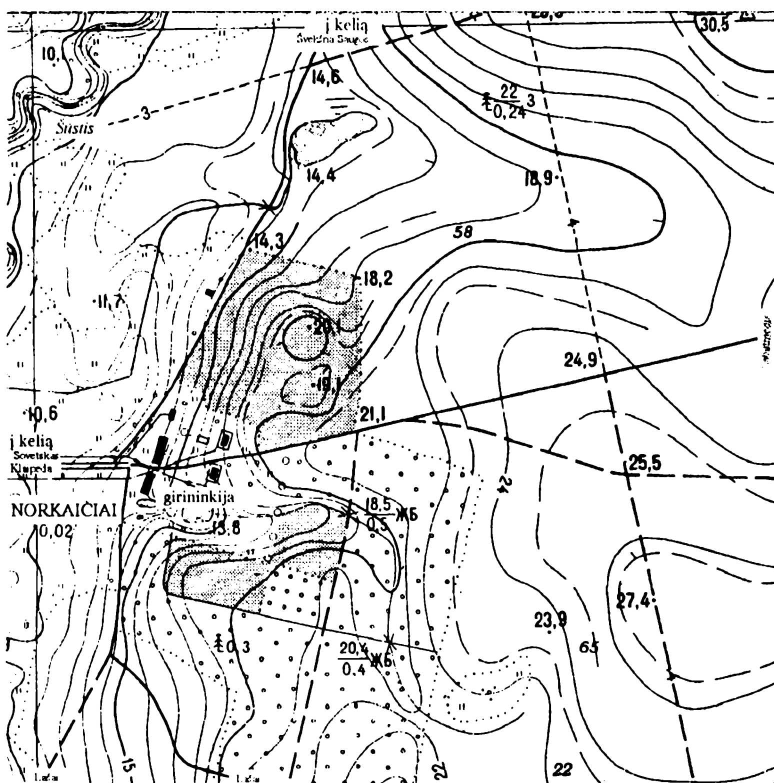
NIKĖLAI
(ŠVĖKŠNOS SENIŪNIJA)

943. AKMENYS su VELNIO PĖDOMIS - į P nuo kaimo, Ašvos up. pakrantėje, Šilynėje minimi akmenys su duobutėmis. PADAV. Velnias su kulnimis "tas duobes išsukęs". Iš kaimo kapinyno (*Ar-1087*) į muziejus pateko II-VI ir IX-XII a. radinių.

Š. LŽV (A. ŠERNIUS, 1935).

NORKAIČIAI
(SAUGŲ SENIŪNIJA)

944. NORKAIČIŲ MIŠKAI - apie 3 km į PV nuo Švėkšnos, iš Š, V ribojami Šūsties upės, iš P - Tenenio. Norkaičių g-jos miško kv. Nr.64 ŠR dalyje, į R nuo Šūsties upės buvo Potrimpo ar Patrimkaus karčema, keli šimtai metrų į R - vyriausioji girininkija. Nurodoma, jog girininkijos pastatas buvo pastatytas senovės šventovės vietoje, dideli šventovės akmenys suskaldyti ir sudėti į girininkijos pamatus (Kviklys B., 1991). Kituose padavimuose minimi du čia augę šventi medžiai: milžiniškas,

Pav. 705. Norkaičių girininkija (šventovės vieta)

amžinai žaliuojantis ąžuolas ir liepa, kurios kamieno 3 vyrai negalėdavo apglėbti (Bicka J. ir Tumosas F., 1939). Šiuo metu girininkijos sodyboje (iki tol - Berciškių-Norkaičių dvare) likę du gyvenamieji ir du ūkiniai pastatai, parkas. Ankstesnis visų Norkaičių pavadinimas - Potrimpai (Kviklys B., 1991). Padav. A. Šioje vietoje buvo garbinamas Patrimpas (Kviklys B., 1991). B. Po liepa stovėjo medinė "išpjaustinėta" Patrimpo statula, vaizdavusi linksmą jaunikaitį su javų varpų vainiku ant galvos. Apylinkės žmonės čia susirinkdavę apie šv.Joną ir švęsdavę Patrimpo garbei didelę šventę (Bicka J. ir Tumosas F., 1939). C. Ąžuolą supo aplink pastatytas didelis namas. Vieno karo metu senovės lietuviai buvo į šį namą atsigabenę dievo Patrimpo statulą, kuri buvo "išpjaustinėta" iš medžio. Šiame name pasislėpusių žmonių priešai nepastebėjo ir nuo to laiko senieji lietuviai šią vietą ėmė laikyti šventa, vadinti "Putriumu" arba "Putrimu" (Bicka J. ir Tumosas F., 1939).

L. Bicka J. ir Tumosas F., 1939, 65-66(Nr.21; Patrimkaus smuklė); Kviklys B., 1991, 4/703.

PAKALNĖ
(RUSNĖS SENIŪNIJA)

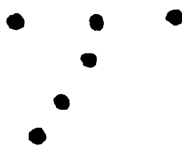
945. PAKALNĖS UPĖ - Nemuno deltoje, įteka į Kuršių marias. Padav.

"Pakalnės Jurgenienė sako: "Karta iš Rusnies pareidama jau netoli namų šale upės girdėjau tris kartus šaukiant: "jau čėsas, o žmogaus nėr"; namus atsiekus ir čon tuos pačus žodžius tris kartus girdėjau ir tuomžyg lyg arklį nusižvengiantį ir į Pakalnės upę padurmu įsimetantį, mačau. Tam daikte dar tą patį vakarą 9 metų vaikelis nuskendo; o anam daikte, kur pirmučau šaukiant girdėjau, apie 30 metų jau apsivedęs, vyrs antrą vakarą nuskendo".

L. Basanavičius J., 1928, 372(Nr.171).

PAPJAUNIAI
(ŠVĖKŠNOS SENIŪNIJA)

946. AKMUO su dubenėliais (*buvo akmuo su ženklais Av-1396*) buvo kaimo beržynėlyje, netoli Gedminaičių dvaro. Akmuo buvęs nedidelis, su iškaltais 6 dubenėliais, "Oriono (Šenpiuvio) žvaigždyno žvaigždėmis" (VAK 53/17). Padav. Tuos dubenėlius, paslėpę po akmeniu aukso skrynią, iškalė lenkų sukilėliai, bėgdami nuo rusų iš Gedminaičių dvaro į Prūsus (VAK 53/17; užkasus skrynią su auksu ir ginklais, virš skrynios buvo užverstas didelis akmuo, akmenyje iškalti keisti ženklai. - Inčiūra K., 1936).

Pav. 706. Papjaunių akmens dubenėlių piešinys pagal A. Klumbį (VAK 53/17)

Š. VAK 53/17. L. IA, 81(Nr.261); Inčiūra K., 1936, 152-153; LAM, 205 (yra akmuo su iškaltomis ant jo Šienpjovio (Orijono) žvaigždėmis).

PIKTUPĖNAI
(PAGĖGIŲ SENIŪNIJA)

947. PIKTUPĖ - Vilkos intakas.

L. Vardynas, 124.

PLAUŠVARIAI
(STONIŠKIŲ SENIŪNIJA)

948. PAGĖGIŲ EŽERAS, VELNEŽERIS - apie 1,5 km į P nuo Pagėgių, ežeras pailgas R-V kryptimi, apie 40 ha ploto, krantai - lėkšti, pelkėti. Iš ežero į V išteka Gėgė. Apie 1 km į Š nuo ežero - aukščiausia apylinkių pakiluma (37,2 m virš j.l.).

Š. V.V. L. Vardynas, 189.

RAMONIŠKIAI
(GARDAMO SENIŪNIJA)

949. UPELIS PEKLALĖ - Tenenio intakas.

L. Vardynas, 121 (Ž.Naumiestis).

RAMUČIAI
(GARDAMO SENIŪNIJA)

T.Narbutas 1835 m. pažymėjo: "*Hartknochas pagal senus duomenis nurodo garsų šventąjį mišką, kurio vietą senosios Prūsijos žemėlapiuose pažymi prie Žemaitijos sienos, santakoje dviejų upių, iš kurių viena įteka į Rusnės įlanką.*

Jis turėjo būti prie Tenės upės, rodos (toje) vietoje, kur yra Prūsijos Romučių (Romuten) kaimas, o Žemaitijoje, tik už sienos - Romuniškiai (Romuniszki)" (Narbutas T., 1992). Tą patį kartoja ir K.Gukovskis, 1892 m. (Гуковский К., 1892) Gal turimas omenyje tas pats šventasis miškas, kurį C.Hennenberger buvo pažymėjęs savo 1584 m. Rytų Prūsijos žemėlapyje? (V.V.; žr. Nr.971).

L. Narbutas T., 1992, 201; Гуковский К., 1892, 212-213.

RAMUVA
(GARDAMO SENIŪNIJA)

RAMUVOS MIŠKAS - į PV nuo Gardamo ir į ŠV nuo Žem. Naumiesčio, į P nuo Tenenio upės. Apie 1000 ha ploto.

RAUDIŠKIAI
(ŠVĖKŠNOS SENIŪNIJA)

950. KALNAS - į V nuo kaimo. Tai 1 km ilg. (?), 15 m pl. ir 15 m aukščio "lekiančio smėlio kalnas". Padav. A. Čia buvo Raudėnų bažnytkaimis, kuriame per dieną smėlio pripustydavo ant namų per sieksnį. Žmonės palengva ėmė iš čia kraustytis, kol likusi tik bažnyčia. Po kurio laiko smėlis bažnyčią užpustė, kyšojo jau tik kryželis (LTR 1269/14). B. Pasakojama, kad čia prieš 400 metų buvo bažnyčia (LŽV). Ariant čia buvo randama akmeninių kirvelių.

Š. LTR 1269/14; LŽV (K. Matušienė, 1935).

RŪGALIAI
(SAUGŲ SENIŪNIJA)

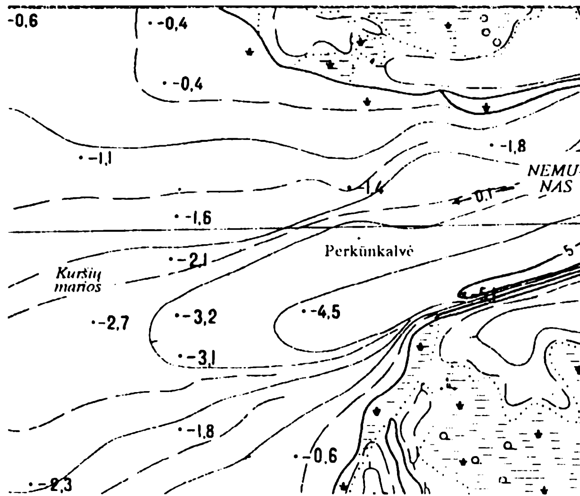
951. EŽERAS KROKŲ LANKA. 781 ha ploto, Krokų lanka PV susijungia su Atmata maždaug 1 km ilgio protaka. Įteka Aukštumalos upė. Iš Š - Krokų lankos pelkė, kiti krantai smėlėti. Krokų lankos ežeras susidarė Nemuno sąnašoms atitvėrus Kuršių marių dalį. Padav. A. Krokų lankos ežeras "atkriokė" debesiu iš Žemaitijos, kitų pasakojimu, žmonėms grėbiant šieną pasirodęs juodas jautis ir šuoliais lakstė aplink pievą. Jo niekas negalėjo sugauti, jautis šuoliavo tris dienas ir tris naktis, pieva jam šuoliuojant dundėjo, vanduo tryško iš po kojų. Po to jautis nurimo. Žmonės atėjo parvežti sugrėbto šieno, bet vidurdienį jautis vėl pasirodė, jis taip baubė, jog "žmonėms net baisu darėsi". Jie iš baimės skubėjo į aukštesnes vietas. Pieva pakraščiais ėmė grimzti žemyn, grimzdo vis tolyn ir tolyn, iki pievos vidurio. Tada jau aukštos bangos putodamos griūte griuvo į žemumą ir palaidojo visa, kas pievoje tik buvo. Žmonės liko be žado, tada dar kartą artyn atšuoliavo jautis, paskui pavirto šernu ir puolė kūlvirsčiais į putojančias bangas (Remeika J., 1940). Vasaros metu šienaujant, parbėgo baltas arklys, ant kurio sėdėjo žmogus ir šaukė, kad visi eitų iš čia, nes nuskęs. Paskui su dideliu kriokimu nusileido ežeras ir "visas plecis" nugrimzdo (Lietuvninkų žodis). "*Apie 1750 metus, Žemaičiuose kažkokio ežero vandeniui į orą pasikėlus, atsiradęs labai juodas debesis. Jis kabojo vienoje vietoje beveik dvi savaites. Paskui, ūždamas ir*

kriokdamas, vis išgąstingesnis besidarydamas, jis prie Minijos ties Krokų lanka atošė. Čia gyvenantieji žmonės girdėję kelis kartus lyg iš lankos, lyg iš debesies šaukiant: "Nugriaukit savo trobas ir traukit iš čia šalin, nes ta lanka turi į ežerą pavirst". Išsigandusieji to balso žmonės su visu labu šalin paskubo. Viena moteriškė, duoną pakept besirengdama, pečšluostės išbėgusi, prieš nesiliaujantį debesies ūžimą apmaudinga, tarė: "Kriokit kriokit, Krokų lankelės ! Taip buvo to debesies vardas atmintas. Debesis plyšdamas tą moterį ir kitus su visa lanka aptvino" (Kerbelytė B., 1969). B. Krokų lankos vietoj buvo kaimelis, kuris vadinosi Kruoka. Žmonės ten švenčių nešventė, apie Dievą nieko nenorėjo ir žinoti. Kartą tie žmonės labai "pagoniškai" pasielgė: Velykų rytą bažnyčioje skambino varpas, bet nė vienas iš jų į bažnyčią nėjo. Tada visas kaimas "nugrimzdo". "*Sako, žmonės ir po to dar girdėjo, kaip Velykų rytą iš ežero varpai skambina. Mes vakare liūbėdavom ten eit, tai būdavo kažkaip keista*" (VUB F213-110/16).

Š. VUB F213-110/16. L. Kerbelytė B., 1969, 23-24; Lietuvninkų žodis, 297 (nr.189); Remeika J., 1940, 150-153.

RUSNĖ

952. PERKŪNKALVĖ buvo į R nuo Ventės rago, Kuršių mariose, Atmatos žiotyse. Tai buvusi smėlio sąnašų salelė, kurią nukasė vokiečių valdžia, kad ji netrukdytų praplaukti laivams ir plukdyti sielius (Jakštas P., 1992). Padav. Perkūnkalvėje buvo senovės lietuvių ar prūsų šventykla - Romuva. Čia degusi amžinoji ugnis, ąžuolinėmis malkomis kurstoma ji rusenusi. "*Saliukę paskandinusios Kuršių marios. Senosios tikybos kunigai (žyniai) apsigyvenę prie Ventės rago. Tačiau ir čia ilgai nepabuvę - nuvykę dar kiek toliau ir apsigyvenę kaime, kuris ir dabar Žyniais vadinamas*" (Kviklys B., 1991). B.Kviklys nurodo, kad, įsteigus Klaipėdos pilį, Perkūnkalvėje pilį pastatė Rygos vyskupas, tačiau XIII a. pabaigoje, kilus vaidams tarp vyskupo ir Ordino, ji buvusi sugriauta (Kviklys B., 1991). T.Narbutas 1835 m. pažymėjo, kad "*lietuvių protėviai, kai toliau plėsdamiesi priėjo Nemuno žemupį, arba jo žiotis, pagal savo tėvų religijos apeigas pavertė šventąja penktą upę, pavadindami Ross, kuri yra dešinioji Nemuno atšaka ir dabar taip besivadinanti; ją vadina Russ (Rusnė)*" (Narbutas T., 1992). S.Daukantas 1845 m. rašė: "*Raštai senovės stigavoja, jog būk kartagionys, arba penai, norėdami su žemaičiais prekioti gintarais, kurie senovėj į auksą lyginami buvo, atėję per 100 metų pirm gimimo Kristaus jūromis pagal Nemuno upės įtaką ir tenai saloj Rusnėj būk įkūrę žinyčią ir pavedę ją į globą savo prekės dievo, Kuronu, arba Kronu praminę, kuri senovės raštuose visados nuo prašaleičių tuo vardu yra vadinama. Toje žinyčioj amžina ugnis rusėjusi ant garbės dievui, nuo ko, regis, ir pačią salą, kaipo šventą vietą, kurioje ugnis rusėjo, Rusne yra praminę, o patį kraštą Parusniu, gyventojus, tenai gyvenančius, parusiais, arba parusėnais. Paskui atėję teutonų vokiečiai į tą kraštą žemaičių krikštyti tą žinyčią metuose 1250 sugriovė ir akmenį, ant kurio buvo išrašyti metai jos įkūrimo, būk nusiuntę*

Pav. 707. Nemuno žiotys, Perkūnkalvės buvusi vieta

popiežiui Inocentui III į Rymą" (Daukantas S., 1993).

L. DAUKANTAS S., 1993, 95; JAKŠTAS P., 1992, 8; KVIKLYS B., 1991, 4/695-696; LAM, 228 (PRIE RUSNĖS KURŠIŲ MARIOSE BUVUSI VADINAMA PERKŪNKALNIU SALA, KURIOJ BUVUSI ŠVENTOVĖ); NARBUTAS T., 1992, 175; REMEIKA J., 1940, 166-167 (KLAIDINGAI PERKŪNKALVĘ NUKELIA Į AKMENŲ SEKLUMOS VIETĄ).

953. BLIUDDUOBĖ - Skirvytėje, į PV nuo Rusnės. PADAV. "*Skirvytės Jovaržienė sako: "Šale mus kelio Akmeniškump, teip vadinamoj Bliudduobėj, yra laivas nugrimzdęs; senieje dar jo masto smailį matę. Tuo met, kai če prudas buvo, nekurį rytą viena žmona praeidama matė raudonai redytą vyruką iš to laivo šulus ant kranto mėtant. Toliaus ji sako: "Netoli Juodragės teipjau laivas nugrimzdęs, kuro mastą su geležinėms rinkėms, ant keturų pėdų išsikeliantį dar pati mačus esu"*.

Žmonės Velykų rytmetį, prieš patekant Saulei, eidavo parsinešti "srovingo" Skirvytės upės vandens. Nebuvo galima su nieku susitikti, su nieku nereikėjo kalbėtis. Parsineštas vanduo gydydavo nuo spuogų, žmonės vandenį išlaikydavo iki kitų Velykų (Lietuvninkų žodis). Kokioje vietoje vanduo būdavo semiamas, nežinoma.

L. BASANAVIČIUS J., 1928, 374(NR.180); LIETUVNINKŲ ŽODIS, 302 (NR.204).

954. GILVIKĖ - Vorusnėje, į V nuo Rusnės. PADAV. "*[...] Pamarij, Vorusnės pietų pusėj, teip vadinamoj Gilvikėj, yra laivas iš oro nukritęs. Apie tai seniejie daug pasakodavo, o aš rugpjučo m., 1842 m., tris naktis pagračam sapnavau, idant iš to laivo demantą iškast eičau, o tai ir savo vyrui pranešus, po paskutino sapno tą dien apie 10 adyną, vadinau ir jį drauge, už tai jis manę išjuokė, o aš spatą [kastuvą], kirvį bei žaką paėmusi ir į Gilvikę nuėjusi, pradėjau apie tą laivą kast. Man jį vos apkasus, jis jau lyg be iškyląs rodės; aš tuoj trasos (virvės) galą su kirviu nusikirtau ir, dar skardinų*

daiktų nuo čon paėmusi, juos jau į žaką sukimšus, pamačau vieną žirgą manęsp ateinantį; susyk pamačau kokius penkis žirgus aplink laivą. Aš žaką [maišą] su minėtais daiktais pasiėmus, ėjau namon, tai man iš oro balsas prišaukė: "Mes ėsam vienuolika vyrų, iš Atadrijos su šuo laivu šišon iš oro numesti". Pradėm patėmijau kviečų bei miežų divnai ilgas varpas pirm manęs ant pievos gulinčes, tasai balsas iš oro dar du sykiu pirm minėtaises žodžiais atsikartojo, o tas varpinis taks manę ik namų parvedė. Iš žako viską šale butelio [namo] iškrėtusi, ėjau į vidų. Vakare vyrs parėjęs ant kiemelio kruvą miežių pamatė ir rusčei man tarė: "O kam tu tokę kruvą miežių ant kiemelio papylusi ?" Aš nusidivydama išsiskubinus mačau če, kur žaką ištuštinus buvau, baltą drobulę patiestą [...] Rytojui vietoj miežų kruvos bei drobulės, tą gala trasos bei skardines išvydus, paemiau ir ėjau ant kelio pakast, ale čon negalėjau, kadang jie vis aukštyn kilo, tik užkampij juos ramei pakast galėjau. Po laivo kasimo antrą rytą jau auštant ties mano langu vanduo, lyg iš viedro pilams, nuo stogo žemyn, tarytum vislab aptvindams ošt pradėjo; to besidyvidama, prie lango prišokus, pamačau žirgą šale lango, kursai, lyg manęs išsigandęs, pasispardęs, tris kartus apie butelį [namą] apibėgo, tad, į stirną pasivertęs, laivoplink strapseno. Pradėm ir vanduo nuo stogo begęs paliovė, nei jokios vėžės nepatikdams. Po pora dienų, prie šieno eidama, pamačau karietą su 4 juodžiais, viduj du ponu sėdėjo; pro tą pakasimo daiktą pravažavus tiesiog į vandenį įvažiavo ir laivoplink pasuko".

L. Basanavičius J., 1928, 374-375(Nr.181).

SAKŪČIAI
(SAUGŲ SENIŪNIJA)

955. MINIJOS UPĖ. Padav. Kartą merga Sakūčiuose ėjo į Miniją vandens ir išgirdo labai keistą dejavimą, ten link pažvelgus, pamatė mažą keistą padarą ("dyviną pavidalą"). Pasitikėdama savimi ir Dievu, merga žengė į upę, prisisėmė kibirus vandens ir apsigįžo atgal eiti, bet pamatė prie upės atbėgantį jaunuolį. Supratusi, kas įvyks, merga pasileido namo, šaukdama į pagalbą, nes prigersiąs žmogus. Namiškiams prie upės jau susibėgus, jaunuolis buvo nuskendęs.

L. Basanavičius J., 1928, 373(Nr.175).

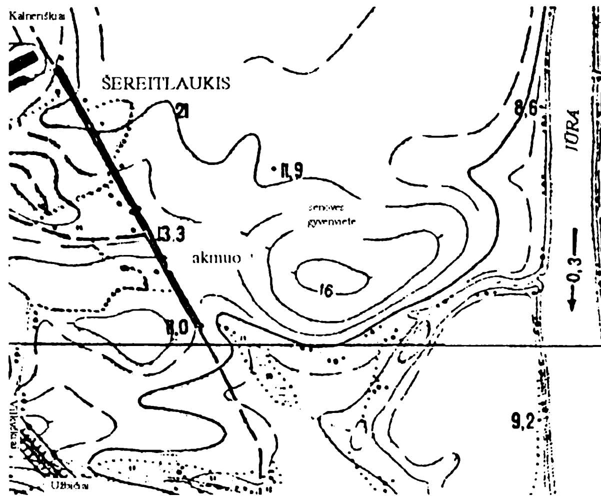
SAUGAI
(SAUGŲ SENIŪNIJA)

956. PELKĖ (?). Padav. "*Pasakojo, kad ant tų laukų, netoli mūsų, truoba pragrimzdo ir vis dar stulps ar stogs buvo matyt*" (pasak.M.Berg, g.1888 m. Saugose. Užr.1962).

Š. VUB F213-110/21.

ŠEREITLAUKIS
(VILKYŠKIŲ SENIŪNIJA)

957. AKMUO VESTUVIŲ VEŽIMAS buvo Šereitlaukio senovės gyvenvietės (*Ar-1923*) teritorijoje - kalno, vadinamo Sidabriniu V pašlaitėje. Tai "didelis akmuo, kuris dėl savo keistos išvaizdos ir nepaprasto didumo buvo apylinkės žmonių suakmenėjusia "Karieta" vadinamas", akmens priešakis už užpakalinę dalį

Pav. 708. Šereitlaukio Vestuvių vežimo akmens buvusi vieta

buvo daug žemesnis. Akmuo XX a. pradžioje suskaldytas Pempinės dvaro trobų pamatams (Klaipėdiškis A., 1924), viena akmens dalis, likusi nepanaudota statyboms, buvo 28 pėdų skersmens ir 46 pėdų apimties aplinkui (Bicka J., Tumosas F., 1939). Padav. A. Ant akmens senovėje šventąją ugnį kūreno (Šimėnas V., 1990a; prie akmens buvo deginamos aukos. - Šimėnas V., 1988a). B. Akmuo - tai suakmenėjęs vestuvininkų vežimas. Šioje vietoje gyveno labai turtingas kunigaikštis. Kartą atjojęs neturtingas, tik žirgą teturėjęs žmogus pasipiršo jo dukrai. Duktė jį pamilo, bet tėvai nenorėjo jos leisti už neturtingo nepažįstamo. Netrukus jaunikis atvažiavo vestuvių vežimu ir pasiėmė savo sužadėtinę. Jaunosios motina verkė ir dejavo, tėvas užsirūstinęs paklausė, kur jie važiuoja. Jaunikis atsiliepė, kad į bažnyčią. Tėvas su motina neteko žado, jaunieji jau važiavo, tik tėvas sušuko pakeltu balsu: "Veikiau paliktumėte judu su vežimu ir arkliais akmeniu negu tu, netikusi dukra, savo tikybą pamestum". Vežimas su vestuvininkais pavirto akmeniu (Klaipėdiškis A., 1924): *"Geriau akmeniu tapkit jūs kartu su vežimu ir arkliais, negu tu, niekam dėta duktė, savo tėvų tikėjimo išsižadėsi". Sulyg žodžio ištarimu iškilo didžiulis akmuo"* (Remeika J., 1938). Pasak kitų, tėvas sušuko: "*Geriau jūs su vežimu ir arkliais pavirskite akmeniu, negu tu, netikusi mano duktė, pasirodyk neištikima savo tikybai*" (Bicka J., Tumosas F., 1939). Šereitlaukio senovės gyvenvietėje gyventa jau akmens amžiuje, o I tūkstantmečio pirmoje pusėje gyvenvietė užėmė labai didelį plotą, gal net buvo aptverta gynybine siena. Ryškesnio II tūkstantmečio pradžios kultūrinio sluoksnio žymių nepastebėta.

L. Beckherrn C., 1893, 375; Bicka J., Tumosas F., 1939, 94-95 (Nr.31); Klaipėdiškis A., 1924, 62-63 (Kalneriškės); Kviklys B., 1991, 4/721; LAM, 154 (Kalneriškės); PA, 9-10,73 (Nr.117; Kalneriškės); Remeika J., 1938, 21-22; Šimėnas V., 1988a; Šimėnas V., 1990a, 27-28.

ŠIŪPARIAI
(ŠVĖKŠNOS SENIŪNIJA)

958. PILIAKALNIS (*Ar-1105*). PADAV. Senovėje čia buvusi "žinyčia", degusi amžinoji ugnis, žmonės rinkdavęsi melstis.

L. ПОКРОВСКИЙ Ф.В., 1899, 96.

ŠVĖKŠNOS SENIŪNIJA

959. AKMUO "su dviem iškaltais dubenimis" minimas Dvarvyčių kaime, Švėkšnos valsčiuje. Kur toks kaimas buvo, nežinoma.

L. LAM, 126.

960. UPELIS KRAULEIDYS - Ašvos intakas.

L. VARDYNAS, 78 (ŠVĖKŠNA).

961. ALKUPIS - dešinysis Graumenos intakas, apie 2 km ilg. Išteka į PV nuo Pakapių, teka į PV ir Bareikių kaime įteka į Graumeną. 400 m į V nuo santakos - kapinynas (*Av-1393*).

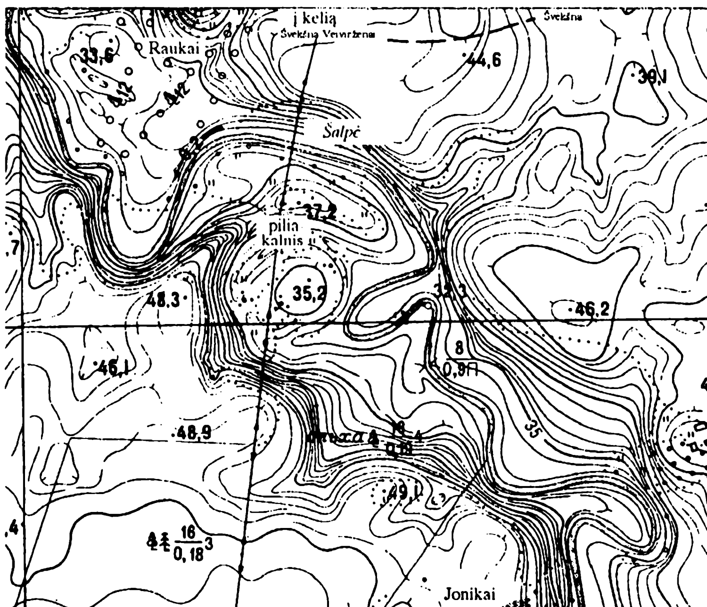
Š. LŽV (O.BARIKUTĖ, 1935: BAREIKIAI)

ŠVĖKŠNA
(ŠVĖKŠNOS SENIŪNIJA)

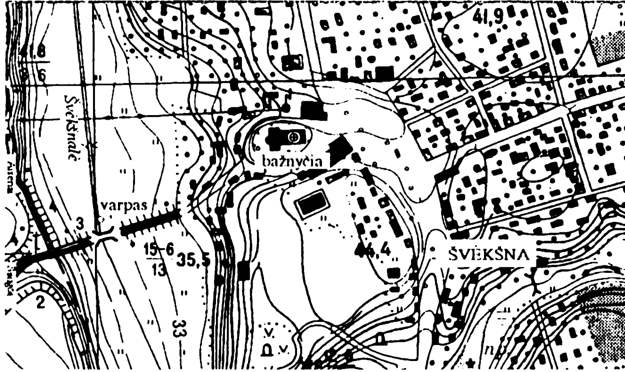
PIEVA ALKA greičiausiai Švėkšnos adresu literatūroje nurodoma Vilkų kampo vietovė, vadinama Alka (Nr.969).

L. AL 10(NR.165); BŪGA K., 1924, 57.

962. ŠVĖKŠNALĖS upelyje, į V nuo miestelio, prie tilto per upę kelyje

Pav. 709. Šiūparių piliakalnis

Pav. 710. Švėkšnos nuskendusio varpo vieta

Švėkšna-Saugos (kitados čia būta "Ilgojo tilto"), pagal padavimus, yra nuskendęs Švėkšnos bažnyčios varpas. PADAV. A. Vežant per "Ilgąjį tiltą" bažnyčios varpą, jis įkrito į upę ir nuskendo (LŽV). B. Per šv. Jokūbo atlaidus Švėkšnoje varpas iškyląs, reikią atlaikyti mišias ir varpą bus galima ištraukti. Ir kartą buvo laikomos mišios, bet zakristijonas pamiršo atsinešti žirkles, žvakėms nukarpyti, ir varpas vėl nugrimzdęs. Kai kurių manymu, skambinant bažnyčios varpams, varpas upėje atsiliepia (V.V.).

Š. LŽV (A. KLUMBYS, 1935); V.V.

TRAKSĖDŽIAI
(SAUGŲ SENIŪNIJA)

963. TRAKSĖŽIŲ PELKĖS. PADAV. Po praūžusios audros kaimo žmonės pelkėje pamatė laivą, styrojantį klampynėje. *"Šis laivas padarė debesų kelionę", pasakojo seni žmonės*. Panašu, kad ir padavimai apie "Traksėdžių ežerą" kalba apie tą pačią vietovę. Pasakojama, kad ežeras atsiradęs dvaro vietoje. Dvaras prasmego, nes šeimininkas buvo nužudęs žmogų, atėmęs iš jo pinigus. Nužudytasis mirdamas išpranašavo žudikui keršto po 40 metų. Lygiai po 40 metų dvare apsilankė kunigas, bet nakvoti nepasiliko, išvyko. Pakeliui prisiminė, kad dvare užmiršo Bibliją. Grįžo ir pamatė dvaro vietoj ežerą, viduryje ežero plaukiojo stalas, ant kurio kunigas pamiršo Bibliją. Kunigas papliauškėjo ranka vandenį, stalas priplaukė. Kada kunigas Šventąjį raštą pasiėmė, ir stalas nugrimzdo į ežero dugną. *"Ir šiandien, eidamas pro tą vietą, matai ežerą, kurio gelmėse yra dingę dvaras su aukštais ponų rūmais. Senieji žmonės pasakoja, kad tą naktį, kada dvaras nugrimzdo, ežero vanduo banguoja. Mėnesėlio gelsvoje šviesoje matyti vandens auksiniame paviršiuje judą žmonių šešėliai. Aiškiausiai matyti du siluetai. Tai dvaro ponai [...]"* (Bicka J. ir Tumosas F., 1939).

L. BICKA J. IR TUMOSAS F., 1939, 53-54(NR.18); BICKA J., 1972; REMEIKA J., 1940, 153.

VAINUTAS
(ŽEMAIČIŲ NAUMIESČIO SENIŪNIJA)

964. KŪDRA. Dabar kūdros vietoj autobusų stotelė (?). PADAV. Kūdroje buvo nugrimzdusi bažnyčia, "kai kada suskamba vandeny".

Š. LTR 4638/84.

VARNIŠKIAI
(ŠVĖKŠNOS SENIŪNIJA)

AKMUO su PĖDA (?). Valstybės Archeologijos komisijos archyve yra 1936 m. akmens su įdubimu nuotrauka, tačiau be jokio aprašo. Akmuo nedidelis, plokščias, su gražiu apskritu įdubimu, primenančiu pėdų ar kanopų "atspaudus" akmenyse.

Š. VAK 53/300-301(NUOTR.). L. PA, 75 (Nr. 137; ŠVĖKŠNOS SENIŪN. AKMUO SU DUOBUTE).

VENTĖ
(SAUGŲ SENIŪNIJA)

965. SEKLUMA AKMENĖ, KULĖ. Nurodoma, kad ši sekluma Kuršių mariose - per 1000 žingsnių į PV nuo Ventės rago galo, 9 pėdų gylyje po vandenu, 6 margų ploto (Basanavičius J., 1928). O.Glagau XIX a. pažymėjo, kad "*tikras visų laivininkų siaubas yra Ventės ragas [...] Nuo šito toli į marias prasikišančio rago [...] toli į marias nusitęsia akmenų krata, kuri yra grėsminga sekluma laivams*" (Lietuvininkai, 1970). Atrodo, kad apie šią "akmenų kratą", kuri prasidėjusi dar sausumoje (rage), buvo žinomas ir padavimas apie tai, kad Nidos milžinės prašymu velnias čia turėjęs įrengti kelią (pylimą) per marias (Beckherrn C., 1893). PADAV. A. "*Giedroj dienoj ant to plecaus nevien išmėtytų akmenų, bet ir didžių trobų pamatas nuo milžiniškų akmenų, ant kurų dar plytų eiles, o ir plačos grįstos ulyčos matomos; vakarų pusėj to plecaus 3 pėdų gili, 12 pėdų plati upė yra. Ta akmenuotoji vieta paženklin tą vietą, ant kuros Kryžokai Ventės pylį (Vindenburg) ir bažnyčę pabudavojo*" (Basanavičius J., 1928). B. Kuršių Nerijoje prie Nidos gyvenusios milžinės mylimasis gyvenęs prie Ventės. Nidos milžinei Ventės uosto klampus dugnas buvęs labai nepatogus vaikščiojant pas mylimąjį, ir jinai paprašė velnio pagalbos, kad jis įrengtų pylimą (*Damm*). Velnias nešė maišą akmenų, bet jie išbirę dar sausomoje, nes maišas buvo su skyle. Pati Nidos milžinė nešė prijuostėje smėlį, bet išsigandus vieną jos kampą paleido ir smėlis išbiro į vandenį, ne ten kur reikėjo (Beckherrn C., 1893). Pagal kitus, atrodo, tą seklumą ("pylimą") netoli Ventės buvo supylęs Liekų rago milžinas: Ventės ir Liekų rago milžinai dalijosi vienu kirviu, bet kai Liekų rago milžinas paseno, nebepajėgė numesti kirvio ligi kaimyno, jis sumanė sutrumpinti juos skiriantį tarpą: nešė smėlį ir pylė pylimą. Sutrumpino atstumą iki 5 km ir darbą baigė. Milžino supiltas pylimas buvo vadinamas ežia (Remeika J., 1940). C. Karvaičiuose gyveno kapitonas, kuris turėjo žmoną ir dukterį. Ši užaugusi gana didelė, ją įsimylėjo trys milžinai: iš Ventės rago, Liekų rago ir Rasytės. Ta dukra sakė: "Kas numes akmenį nuo Karvaičių iki Ventės rago, už to tekėsiu". Ventės rago milžinas

numėtė ir tą dukterį gavo į žmonas. Be to, ji pati per audrą nešė akmenis, kad vanduo nenuplautų žemės (sausumos), todėl tų akmenų tiek daug mariose yra (Šmit P., 1933, 37(Nr.104)). D. "Ventės rago bažnyčia nugrimzdusi į marias", nuskendę ir žmonės, kurie buvo pamaldose. Žmonės žinojo, kad per audrą Nemunu plukdys medžius, per pamaldas bažnyčioje kunigas meldėsi, kad neatsitiktų nelaimė (per audrą, plukdant sielius, daug žmonių nuskęsdavę), bet žmonės jam sakę, kad jiems būsią gerai, "eik tu, kada ten..." Taip jie supykdino dievą, ir bažnyčia su visais nugrimzdusi (VUB F213-203/14). E. Seklumos vietoj buvęs Ventės rago miestas. Kartą vienas nuvargęs senis neturėjo kur pernakvoti. Pasiekė jis miestą (tame mieste būdavo švenčiama gegužės pirmoji - kasmet gegužės mėn. viena svetima mergelė būdavo aukojama (*kažnu maij vien sveš meit lobejš šventinant*), penkis metus ten mieste jie neturėjo nė vienos mergelės aukai ir buvo blogi orai. Senukas nuėjo miegoti, o jo dukra - pasidairyti. Ji įėjo į bažnyčią (*svētnicā*), kunigas ją sučiupęs ir aukojęs su muzika, giesmėm. Pabudęs senelis ėmė ieškoti savo dukros ir suprato, kad ji nužudyta. Tada jis ėmęs šaukti, melsti Dievo, kad viskas prasmegtų. Užėjo lietus ir miestas nugrimzdo (Šmit P., 1933, 37(Nr.105)).

Š. VUB F213-203/14. **L.** Basanavičius J., 1928, 383-384(Nr.195); Beckherrn C., 1893, 377; Lietuvininkai, 1970, 220-221; Remeika J., 1940, 145-146; Šmit P., 1933, 32(Nr.82), 37(Nr.104,105).

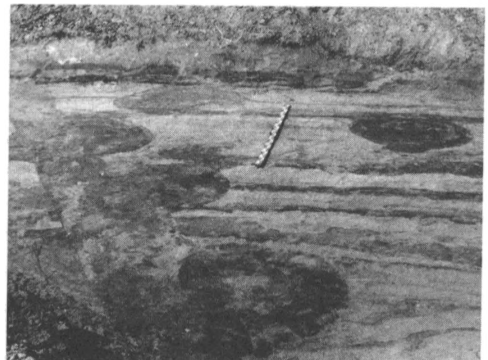
VERDAINĖ
(JONAIČIŲ SENIŪNIJA)

966. AKMUO gulėjo prie kaimo, buvo didelis, iš viršaus į apačią iki pat žemės per jį ėjo apskrita skylė (girnų akmuo ? - V.V.) Padav. Ant šito akmens naktimis kartais buvo matomas juodas vyras, kuris praeiviams žadėjo po akmeniu gulinčius turtus su ta sąlyga, jeigu jie jam užrašytų savo sielas.

L. Beckherrn C., 1893, 378 (Werden, Kreis Heidelkrug).

VIDGIRIAI
(PAGĖGIŲ SENIŪNIJA)

967. Kapinyno (*Ar-1658*) teritorijoje, atskiroje kapinyno dalyje 1994 m. tyrinėjimų metu rasta 11 apvalių, plokščiadugnių DUOBIŲ. Jos nevienalaikės. Vienos kastos kapinyno egzistavimo laiku (V a. pabaiga-VI a.) ar net kiek anksčiau, kitos iškastos kiek vėliau. Daugelyje duobių pastebėti degėsių sluoksneliai. Keliose duobėse rasta dirbinių: Nr.8 - didelė grublėto

Pav. 711. Vidgirių kapinyno duobių dėmės. V. Šimėno nuotr., 1994

puodo šukė; Nr.9 - kryžinis smeigtukas ar pakabutis, kt.

Š. 1994 m. tyr. V.Šimėnas.

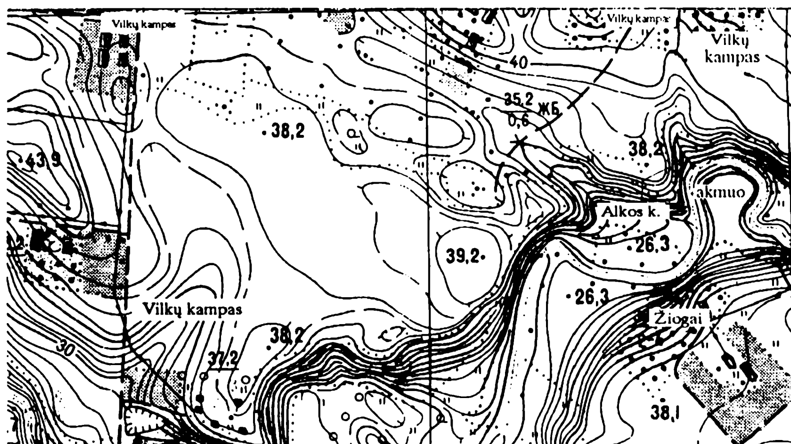
VILKĖNAS
(ŠVĖKŠNOS SENIŪNIJA)

968. PONIOS AKMUO. Švėkšnalės upelio kairiame krante, prie Vilkėnų dvaro tvenkinio buvęs "raštuotas" akmuo. Padav. Ant akmens baudžiauninkės skalbdavo, vėliau vieną jų ponas įsimylėjo ir vedė, ji tapusi ponia. Jau vėliau, kada ponas ją apkaltino neištikimybe, ji naktį atbėgo prie šio akmens, nusirengė ir įšoko į vandenį, pasiskandino. Ant akmens numesti jos rūbai ir papuošalai liko akmenyje "įsispaudę".

Š. V.V.

VILKŲ KAMPAS
(ŠVĖKŠNOS SENIŪNIJA)

969. ALKOS KALNAS - į R nuo kaimo, į PV nuo kelio Gardamas-Švėkšna, Ašvos slėnio aukštumos pakraštyje, Ašvos santakoje su bevardžiu upeliu, dešiniajame Ašvos upės krante. Kalva arta (?), gerokai nulyginta (dabar 39,2 m virš j.l.), iš V, P, R ją supa griovos, iš Š kalnas pereina į aukštumą. 1925 m. Švėkšnos mokytojas A.Klumbys laiške archeologui P.Tarasenkai, regis, apie šią vietą rašė: "*Kaime* (Vilkų kampo. - V.V.), *Ašvos pakrantėj yra didžiulis akmuo. Žymių jokių nėra, padavimų taip pat, bet gi ta pieva, kurioj tas akmuo riogsi, vadina "Alka". Netoli to akmens iš kalno teka šaltinėlis, kurį vartoja gėrimui ir net plauna skaudamas akis. Sako, turįs gydomos galios*" (VAK 53/17). A.Klumbio minimas akmuo guli R Alkos kalno papėdėje, Ašvos upės vagoje (arčiau dešiniojo kranto). *Akmuo* - pilkas stambiagrūdis granitas, aukštas, iki 2,5 m aukščio, 4 m pl., viena plokštuma nuolaidus. Žinomas padavimas, kad akmenį nešęs Velnias, bet sustojęs ir akmenį palikęs prie upelio, nes čia pamatęs nardančią, žaidžiančią mergaitę, vardu Ašva, tarp jų užsimezgusi meilė (Girčius S., 1973 -

Pav. 712. Vilkų kampo Alkos kalnas, Velnio akmuo

autorius padavimą pateikia pernelyg poetiškai. - V.V.). Alkos kalnas - apie 700 m į R nuo kapinyno (*Ar-1092*), iš kurio į muziejus patekę III-IX a. dirbinių, buvo tiriami VII-VIII a. kapai. Į Š nuo Alkos kalno rastos trinamosios girnos, anglių.

Š. VAK 53/304-306. L. AL 10(NR.167); GIRČIUS S., 1973, 3(NUOTR.; INKAKLIŲ APYLINKĖJE); LAM, 262 (YRA ALKOS KALNAS).

970. AŠVOS GYLĖ - Ašvos upėje prie Kapų lankos, į P nuo kapinyno (*Ar-1092*) ir kaimo kapelių, į R nuo Švėkšnalės ir Ašvos santakos. Tai "gili vandens duobė". PADAV. Čia nuskendo varpas.

Š. LŽV (L. FABIJONAVIČIŪTĖ, 1935).

ŽEMAIČIŲ NAUMIESČIO SENIŪNIJA

971. ŠVENTASIS MIŠKAS (*HEYLIGWALD*). C.Hennenberger 1584 m. Rytų Prūsijos žemėlapyje, tuoj už Prūsijos R sienos, jau Žemaitijoje, Šūsties ir jos dešiniojo intako santakoje, netoli dabartinio Venckų kaimo nupiešė medžio žymenį ir pažymėjo "Heyligwald". Jau 1595 m. to žemėlapio paaiškinimuose jis parašė, kad šventasis miškas yra nedidelis miškelis Žemaitijoje, visai prie Prūsijos sienos. Jame augančius medžius žemaičiai dar laiko šventais, ten negalima nieko kirsti, kad nesužeistų dievų, kurie ten gyvena ("*Heyligwald ist ein kleines weldigen in Samaiten hart an der Preuschen Grenze, darinnen schone hohe Birken stehen, darunter auch Kattich und Wacholterbeerholz wechst, den die Samaiten noch fur heilig halten, darinnen man gar nichts darff abhaven auff das jhre Gotter, so darinnen wohnen, nicht verletzt werde*" (AL, 10)). Ar ši žinia nesusijusi su M.Pretorijaus minima šventviete prie Meterkviečių (Nr.931) ? Venckai nuo Meterkviečių yra apie 2 km į rytus prie tos pačios Šūsties upės.

L. AL, 10(NR.162),25-26; KVIKLYS B., 1991, 4/711 ("ŠUSTĖS-ŠYŠOS-KANONŲ UP. SRITYJE").

ŽEMAIČIŲ NAUMIESTIS

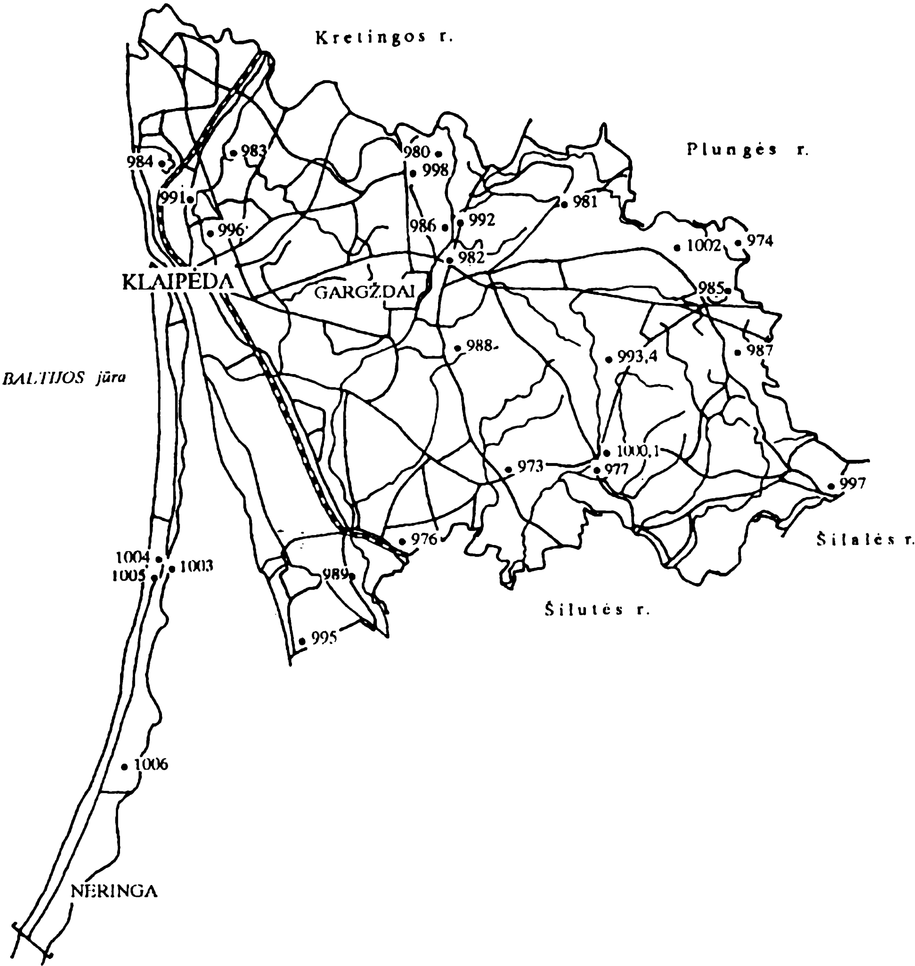
972. VELNUPIS prasideda Adomavo kaime, teka per Pakalniškius, Tenenio intakas. Vasarą išdžiūsta. PADAV. Prie šio upelio senovėje žmonėms pasirodydavo velnias.

Š. LŽV (J. BALTIKAUSKAS, 1935; PAKALNIŠKIAI); L. VARDYNAS, 190.

ŽYNIAI
(SAUGŲ SENIŪNIJA)

PADAV. "*Čia buvo didelis ąžuolas ir akmenis[-uo] su įdubimu. Apie tą akmenį pasakojo, kad ten buvo aukuras, žyniai ten gyveno. Čia mat jų Ramava buvus. Paskui žmones apkrikštij, ąžuolynus iškirt* (.. toliau painiojama su padavimu apie Rambyno aukuro akmenį. - V.V.)" (pasak.K.Endrys, Kreistupo, g.1897 m. Drevernoje, gyv. Saugose. Užr.1969).

Š. VUB F213-110/19.

Kretingos r.
Plungės r.
Šilalės r.
Šilutės r.
BALTIJOS jūra
KLAIPĖDA
GARGŽDAI
NERINGA
984
983
991
996
980
998
986
992
982
981
1002
974
985
987
988
993,4
1000,1
977
973
997
976
989
995
1004
1005
1003
1006

KLAIPĖDOS RAJONAS

AISĖNAI
(VEIVIRŽĖNŲ SENIŪNIJA)

973. AKMUO su DIEVO PĖDELE gulėjo pamiškėje, smėlyne. Akmenyje buvo Pono Dievo pėdelė ("pon Dėj pėdikė"). PADAV. Iki Kristui gimstant, akmenys buvo minkšti, ir jau kada Kristus ar Ponas Dievas po žemę vaikščiojo, tai ant akmens ir paliko kojos ženklą. "*Seniau, kai tas akmuo dar matės, žmonės bučiuot jo eidavo*" (1969 m.).

Š. VUB 213-203/27.

DAUSYNAI
(ENDRIEJAVO SENIŪNIJA)

974. PERKŪNKAPIS. Kalnas (?). Vieta nežinoma.

Š. LTR 832/167.

DOVILŲ SENIŪNIJA

975. ŠVENTASIS MEDIS *OUSE WARPE*. 1291 m. minimas, nudžiūvęs (AL, 5). Vietovės buvo ieškoma Žardės apylinkėse (AL, 24-25). V.Žulkaus nuomone, Ouse Warpe bus buvusi R, ne P Pilsoto dalyje, tarp istorinių Okte ir Galmene pilių, Birbiškių kalvose. Spėjama, "Ouse Warpe" reiškiant "Avižos varpą" (latv.*auzas-* avižos), "Uosio varpą" (Klimka L., Žulkus V., 1989).

L. AL, 5(NR.59),24-25; BŪGA K., 1961, 3/163-164; KLIMKA L., ŽULKUS V., 1989, 18; SALYS A., 1930, 16.

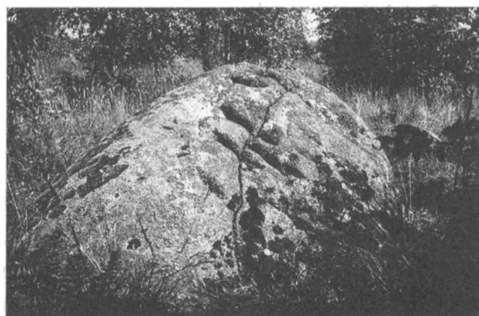
DREIŽIAI
(AGLUONĖNŲ SENIŪNIJA)

976. UPELIS PIKTVARDĖ - Veiviržo dešinysis intakas.

L. VARDYNAS, 124.

EIDUKAI
(VEIVIRŽĖNŲ SENIŪNIJA)

977. AKMUO su PĖDOM ir ŽENKLAIS per 250 m į P nuo tilto per Veiviržą, kelyje Veiviržėnai-Petraičiai, V kelio pusėje. Akm. - šviesiai pilkas granitas, netaisyklingos formos, perskeltas. Vienoje akmens pusėje iškalta "saulė" ir yra 15 neryškių įkirtimų, yra "dvi mažo žmogaus pėdos ir Gedimino ženklas" (VUB F213-203/21). Akmuo ne senoje savo vietoje.

Pav. 713. Eidukų akmuo. P. Savicko nuotr., 1955

PADAV. Kada vyko Rusijos-Švedijos karas, švedai, eidami į Rusiją, pakeliui paslėpė daug turtų. Bet jie nebegrįžo, ir tie turtai tebėra žemėje, po akmeniu. Kada švedai sustiprėję, prašėsi, kad leistų jiems turtus atsiimti, lietuviai neleido (VUB F213-203/21).

Š. VAK 53/4(AIDUKAI; AKMUO SU DUOBUTĖMIS); VUB F213-203/21. L. DAKANIS B., 1984, 106; KUNCEVIČIUS A., 1983, 65 (VEIVIRŽĖNAI); LAM, 90 (AIDUKAI; LAUKE BUVO IŠKASTAS AKMUO SU IŠKALTOMIS KROTELĖMIS); PA, 75(NR.139).

ENDRIEJAVO SENIŪNIJA

978. DŪŠUPIS - upelis buvusiame Endriejavo valsčiuje.

L. KVIKLYS B., 1991, 4/345.

979. AKMUO nurodomas prie kelio Endriejavas-Veiviržėnai, didelis, "sveria apie 24-25 tonas". PADAV. Akmenį nešėsi velnias, norėdamas sudaužyti Veiviržėnų bažnyčią, kurioje vykdavo Marijos Magdelenos atlaidai. Akmenį velnias nešėsi ryte ir todėl, gaidžiam užgiedojus, turėjo jį pamesti.

Š. LTR 3950/229.

GENAIČIAI
(GARGŽDŲ SENIŪNIJA)

980. VOKIEČIŲ AKMUO (*akmuo su ženklais Av-462*) buvo kaimo R dalyje, Kalnų lankų pievose, Dvilinkio upelio (Minijos dešinysis intakas) krante. Akmuo buvo 1 m ilg., 70 cm pl., h= 70 cm, vienu plokščiu šonu, "jokių parašų nėra" (VAK). Pagal LŽV, akmenį užkasė vokiečiai kareiviai Pirmojo pasaulinio karo metu, kasdami apkasus. PADAV. "*Ties tuo akmeniu vokiečių karalienė Luiza mėgdavusi dažnai sėdėti. Pabėgdama iš Vokietijos, kurį laiką gyveno Genaičių apylinkėse. Tą akmenį žmonės laikė stebuklingu, neturintiems vaikų šeimynai. Prie akmens pasimeldus ir padarius įžadus gimdavęs vaikas. Akmeny buvęs įdubimas, panašus į mažo vaiko pėdą*" (pasak. J. Gedgaudas, g. apie 1875 m., Genaičių k. Užr. 1935 - LŽV).

Š. LŽV (P. VAITKEVIČIENĖ, 1935); VAK 10/154-156. L. IA, 124; LAM, 132; MICKEVIČIUS J., 1958, 4(GINEIČIAI); PA, 71 (NR.67).

JUDRĖNAI
(ENDRIEJAVO SENIŪNIJA)

AKMUO švęstam vandeniui (buvo *akmuo su dubeniu Av-1874*) - Judrėnų bažnyčios prieangyje, po Nukryžiuotojo skulptūra. Akm. - šviesiai rausvas, prie pagrindo 30 cm skr., 50 cm aukščio, su nupjauto piltuvėlio formos 20 cm skr. (viršuje), 15 cm - apačioje, 20 cm gylio dubeniu. Apskaldytas.

Š. V.V.

JURJONAI
(VĖŽAIČIŲ SENIŪNIJA)

AKMUO su PASAGA susprogdintas 1974 m.

L. IA, 124; PA, 71 (NR.70).

981. JOJAMASIS AKMUO buvo kairiajame Žvelsos upelio krante, K.Ilginio žemėje. Akmens viršus buvo labai panašus į arklio nugarą, apskritai visas akmuo panašus į arklį be galvos. Akm. - 1,2 m ilg., h= 1,4 m. PADAV. Naktimis daug kas matė ant akmens jojant raitelį raudona skrybėle. Praeivius raitelis vaiduoklis užsisodindavo ant gražaus arklio, tas nešdavo kaip viesulas, o auštant rytui, žmogus pasijusdavo besėdintis ant šio akmens (pasak. I. Ilginis, g. apie 1885 m. Jurjonų k. Užr. 1935).

Š. LŽV (S. BERNATONIENĖ, 1935).

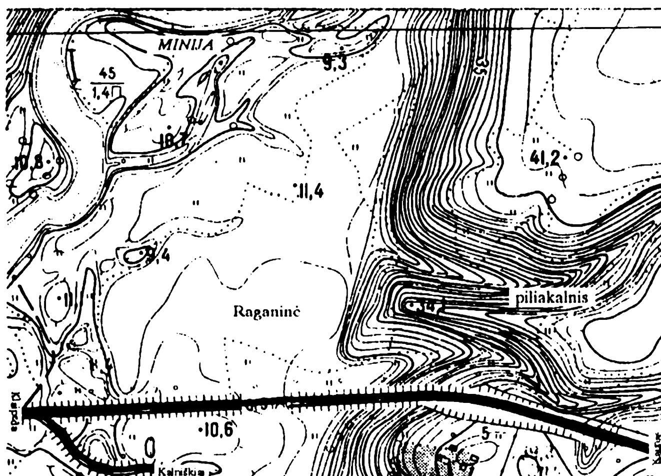
KALNIŠKIAI
(VĖŽAIČIŲ SENIŪNIJA)

982. LAUKAS RAGANINĖ - į V nuo piliakalnio (*Ar-479*). PADAV. A. Senovėje čia buvo deginamos raganos, dėl to kilęs pavadinimas Raganinė (ПОКРОВСКИЙ Ф.В., 1899). B. "Čia buvusi senovės lietuvių tikybos alkvietė" (Kviklys B., 1991). Pagal LŽV, 1935 m. Raganine buvo vadinama vieta Gargžduose, Pelkių g-vės gale, kur dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo kasamas žvyras (pasak. A. Stelmokas, g. apie 1865 m. Gargžduose).

Š. LŽV (J. KIAUNIENĖ, 1935; GARGŽDAI); L. KVIKLYS B., 1991, 4/348; ПОКРОВСКИЙ Ф.В., 1899, 94.

KALOTĖ
(SENDVARIO SENIŪNIJA)

Kalotėje (Eketėje) tradiciškai nurodoma buvus senojo tikėjimo šventvietę. Dažniausiai ji siejama su Kalotės (Eketės) piliakalniu (*Ar-446*). Tačiau galbūt šventvietė pamiršta, padavimai "perkelti" į piliakalnį. V.Žulkus nurodo, jog šventvietė buvo įrengta nedidelėje apskritoje kalvelėje piliakalnio papėdės gyvenvietės pakraštyje (Žulkus V., 1995).

Pav. 714. Kalniškų Raganinės laukas

Tikslesnių duomenų apie tą vietą nėra.

983. PILIAKALNIS (*Ar-466*). PADAV. Piliakalnis buvo pašvęstas Perkūnui (Bruožaitytė V., 1937a). "*Eketėje buvo žymi šventovė, kur griaustinio dievui Perkūnui aukas nešdavo*" (Remeika J., 1938).

L. BRUOŽAITYTĖ V., 1937A, 2; REMEIKA J., 1938, 65,84; ŽULKUS V., 1995, 9.

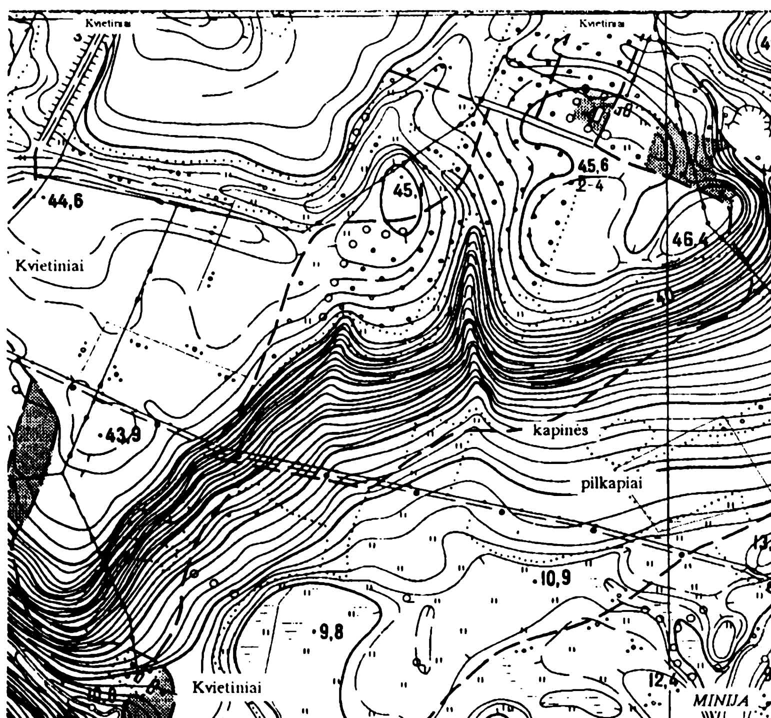
984. KALOTĖS EŽERAS ir VELNIO AKMUO. Ežeras - 47 ha ploto, krantai žemi. Iš ežero ŠR kryptimi išteka bevardis upelis, Dūmešio intakas; ežeras nežuvingas, uždrumzlėjęs. Aplink ežerą, pirmiausiai iš V pusės, buvo vagos "lyg but koks asils, keturvage žagre vėjo greitumu ardams, apvaževęs, nes tik labai retai visos keturos, daugiau tik 2, 1 bei 3 vagos, nevisai viena šale kitos, ik 0,5 m. aukščo gul" (Basanavičius J., 1928, 382-383). P ežero pusėje ten pat nurodoma, gulėjo 2,3 m ilg., 1,3 m pl., 1,3 m aukščio *akmuo*, antras toks *akmuo* ("tarytum šojo brolis") buvo Š ežero pusėje, vandenyje, "ant trijų suskaldintų akmenų krūvos, lyg tokio pat didumo buvusų" (Basanavičius J., 1928, 382-383). PADAV. A. Ant akmens senovėje aukodavo dievams (Bicka J. ir Tumosas F., 1939). B. Kur dabar ežeras, yra buvusi turtingo bajoro pilis, vėliau ji prasmegusi ir liko tik maža salelė. Salos viršuje - stovi didelis juodas akmuo. Tamsiomis naktimis kilus audrai akmuo lengvai dreba ir girdėti nedidelis bildesys (Vakarai, 1937). "*Ežere buvo didelis akmuo. Velnias nusitvėrė tą akmenį ir per dumbluotą ežero dugną išpurkštė, išmaurojo į krantą, kad net visą žemių pylimą sustūmė. Dabar jis po tuo akmeniu gyvena. O tas akmuo vadinasi Velnio akmuo*" (Remeika J., 1940). C. Kur dabar Kalotės ežeras - buvo labai didelis dvaras ir "tas pons niekaip negalėjo gevent. Ans susimislijo pasirašyti velnio, ir ans žinojo, kad pasirašys velnio, tad ans suteks pažyčioti pinigų". Taip ir padarė. Vidurnaktį ir nuėjo, susitiko velnią, paprašė, kad tas paskolintų pinigų. Velnias sutiko, tik paklausė - kiek ir kaip ilgai. Ponas norėjo šimto tūkstančių, dešimčiai metų. Velnias sako: "Ateik rytoj naktį, čia ir gausi". Ponas pinigus gavo, gyveno gerai, per visus 10 metų. Atėjus laikui, Velnias sako: "Atiduok pinigus". Ponas neturėjo ir "velns ėme ir užkeikė pono dvarą, ir tas dvaras nugrimzdo į amžiną bedingį, ir į to dvaro vietą yra dabar didelis Kalotės ežeras" (Tautosakos darbai, T.7). D. "*Žiloje senovėje du dideliu akmenu šale viens antro, vidurije ežero gulėję, tai kartą velnias iš kaszin kokios priežasties vieną į pietų, kitą į šiaurės pusę išmetęs, bet tuodu jau senei suplaišintu ir šalin nugabentu ėsą*" (Basanavičius J., 1928, 382-383). E. Kartą prie ežero ganė Bendikų kerdžius. Jis, atsisėdęs ant kalno, prie ežero tris dienas vijo apvarčius savo rezginėms, "ale tame ežere užsilaikies vens nelaboks, kurį žmanės Kipšu vandena". Prie kerdžiaus tas velnias iš ežero pribėgo ir sako: "Žmogau, ką čia darai ? Kur dėsi tą apvartį nuvijęs ?" Kerdžius atsakęs: "Aš tą ežerą užtrauksiu". "Mielas žmogau, tik tu to nedaryk", susirūpinęs prašė Velnias: "Aš čia gyvenu, tu mane tik neužrauksi". Kerdžius klausia, o ką Velnias duos,

kad neužrauktų ežero. Sako: "Duosiu pinigų. Sulygo abu, kad Velnias per tris dienas turės pinigų pilną skrybėlę pripilti. Kerdžius iškasė duobę, apačioj plačią, viršuj siaurą, prapjovė kepurę ir uždėjo ją ant duobės. Velnias atnešė vieną maišą ("žaką") aukso pinigų ir išpylė į kepurę, bet kepurė liko tuščia. Velnias atnešė, dar kelis maišus su sidabriniais pinigais, bet kepurė kaip tuščia, taip tuščia. Kitą dieną Velnias atvežė keturių arklių vežimą su smulkiais variniais pinigais. Išpylė - kepurė tik pusiau pilna. Ėmė Velnias kerdžių melsti, kad kerdžius pasitenkintų, kiek gavęs pinigų. Kerdžius sutiko ir liko turtingas visą likusį gyvenimą. "*Kipšis ale patam iš ta dide apmaudijies ir, vėną didį kulį iš ežera išretęs, tą prastaje. Tas kulis dar ir šendėn tepier, er, yr, nelaboje kuliu vadenams*" (Basanavičius J., 1928, 333-334; Remeika J., 1940). Kalotėje buvo senojo geležies amžiaus ir X-XIII a. kapinynas.

L. Basanavičius J., 1928, 333-334(Nr.72),382-383(Nr.194); Bicka J. ir Tumosas F., 1939, 31-32(Nr.9); Kviklys B., 1991, 4/660; Remeika J., 1940, 135-136; Tautosakos darbai, T.7, 122-123(Nr.230); Vakarai, 1937, 5.

KAPSTATAI
(ENDRIEJAVO SENIŪNIJA)

985. DIEVUPIS iš R pusės įteka į Kapstato ežerą.

Pav. 715. Kvietinių pilkapiai

L. Kviklys B., 1991, 4/345; Vardynas, 30 (įteka į Kapstato ež.); VK (įteka į Laigio ež. - klaidingai); VK, 1979 (Ližiai).

KVIETINIAI
(GARGŽDŲ SENIŪNIJA)

986. VIETOVĖ dešiniojo Minijos kranto slėnyje į R nuo senųjų kaimo kapinių (*sg.256*). Vieta saugoma kaip pilkapynas (*Av-464*). Padav. Čia buvo bažnyčia, kuri vėliau nugrimzdo į žemes (kapuose stovėjo šv.Roko bažnyčia - VAK). Kai kuriomis naktimis ji iškyla (Kviklys B., 1991). Kartą, Didžiojo šeštadienio vakare, moteris čia pamatė puikiausią bažnyčią. Aplink ją su vėliavomis, baldakimu, kunigu ėjo procesija (Pleškys A., 1927a).

Š. VAK 10/176. L. Kviklys B., 1991, 4/352-353 (Kviestiniai); Pleškys A., 1927a.

LELĖNAI
(ENDRIEJAVO SENIŪNIJA)

987. PERKŪNIJOS AKMUO. Vieta nežinoma.

Š. VK, 1979.

MEDSĖDŽIAI
(DOVILŲ SENIŪNIJA)

988. AKMUO su PĖDA. Vieta nežinoma.

L. LAM, 182; PA, 71 (Nr.68).

MIEŽELIAI
(PRIEKULĖS SENIŪNIJA)

989. ĄŽUOLAI augo kapinėse, buvę trys medžiai (1969 m. augo tik vienas). Su jais buvo siejamas padavimas apie ten buvusią senovės šventvietę. Padav. "*Kapinėse pagonių vieta buvo*".

Š. VUB F213-203/15(Mežiuliai).

PERKŪNAI
(VĖŽAIČIŲ SENIŪNIJA)

Į ŠR nuo Vėžaičių, prie kelio Vėžaičiai-Kuliai.

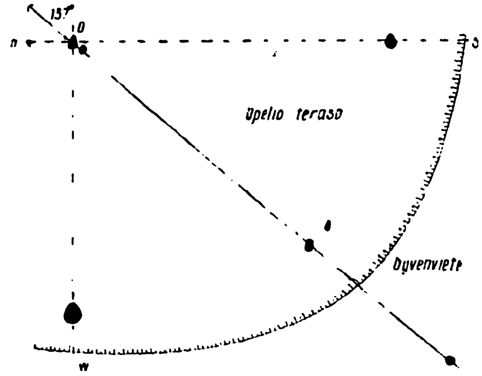
PRIEKULĖS SENIŪNIJA

990. EŽERAS minimas netoli Priekulės, tarp Mingės (Minijos) karčemos ir Prūsiškių. Galbūt tai Gropiškių kaimo ežerėlis prie kelio Priekulė-Maželiai, į R nuo to kelio (V.V.). Padav. Kartą čia dirbdamas žmogus išgirdo balsą: "Čėsas yra, alė žmogaus nėra". Žmogus nesupratęs, ką reiškia, bet po valandos čia atėjęs žmogus ežere nuskendo. Pro šalį eidamas kaimynas pamatė plūduriuojančią kepurę, sušaukė žmones, skenduolį veik sužvejojo. Tada ir vyras, kuris balsą girdėjo, suprato, "kas tai per balsas buvęs, kurs žinodams, kas nusiduosę, pasakė, kad čė viens tą adyną nuskęsęs".

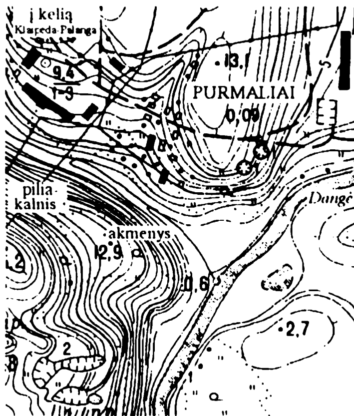
L. Basanavičius J., 1928, 372-373(Nr.174).

PURMALIAI
(SENDVARIO SENIŪNIJA)

991. AKMENYS į PR nuo Purmalių piliakalnio (*Ar-470*), senovės gyvenvietės pakraštyje, žemėjančioje į R terasoje palei Purmalio upelį. 7 akmenys tarpusavyje sudaro sistemą: akmenys žymi Š-P, R-V kryptis. Pagrindinė ašis, pažymėta akmenų poromis, sutampa su Saulės tekėjimo vasaros saulėgrįžos dieną azimutu, R-V kryptis - su pavasario ir rudens lygiadienių (Klimka L., Žulkus V., 1989). PV akmuo - 78x60x10 cm dydžio, P - 102x72x26 cm, V - 160x120x65-98 cm, ŠV pora: 95x70x15 cm ir 115x95x30 cm, viduryje likusi pora: 38x16x5 cm (matoma dalis), 115x110x65 cm. Akmenys apskaldyti paauglių, kūrenusių čia laužus. 1986 m. V. Žulkus tyrinėjo prie V akmens, po velėna visur gulėjo akmens skeveldros, daugybė butelių šukių. Kitų radinių nebuvo, tik šalia akmens rasta sunykusi vėlyva diržo sagtelė ir čerpės gabaliukas. 15-20 cm gylyje ant įžemio gulėjo įvairaus dydžio akmenų skeveldros. Nustatyta, kad akmuo pradžioje buvo 1,65 m ilg. (ŠV-PR), 1,25 m pl., h= 1 m, dalis akmens paviršiaus gludinta - yra matomos gludinimo braukos. Ant įžemio, 80 cm į P nuo didžiojo akmens gulėjo ir pailgas 54x30x25 cm dydžio akmuo. Tyrinėtojo nuomone, akmenys turėjo stovėti smaigaliais į viršų (Klimka L., Žulkus V., 1989; 1986 m. V.Žulkus tyr.). Senovės gyvenvietėje, kurios pakraštyje akmenys guli, rasta lipdytos ir silpnai apžiestos keramikos.

Pav. 718. Purmalių akmenų schema (pagal: Žulkus V., Klimka L., 1989, 84)

Pav. 716. Purmalių akmenys

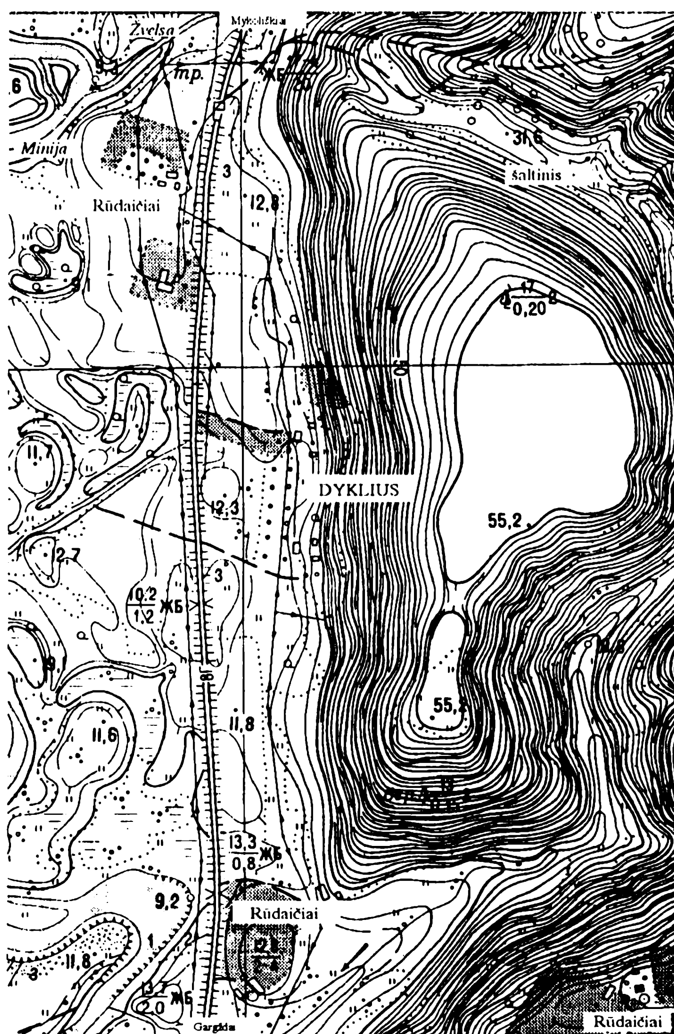

Pav. 717 Trys Purmalių akmenys. Aut. nuotr., 1994

Š. 1986 m. Žulkus V. tyr., AS 1289; V.V. L. Klimka L., Žulkus V., 1989, 84-85.

RUDAIČIAI
(VĖŽAIČIŲ SENIŪNIJA)

992. KALNAS DYKLIUS - į ŠV nuo kaimo, į PR nuo Minijos ir Žvelsos santakos, apie 200 m į R nuo kelio Mykoliškiai-Gargždai, iš R ribojamas bevardžio Minijos kairiojo intako. Plokštikalvė - net apie 1 km ilg. (Š-P), iki 350 m pl. (Š), 160 m. (P). Š aikštelės plotas - maždaug 400x230 m, P - 150x50 m, abi jos skiriamos nežymaus griovio. Kalno šlaitai statūs, iki 25 m aukščio. Padav. A. "*Senesnieji pasakoja, kad kažkur raštuose Dyklius esąs pažymėtas nepaprastai aukštu kalnu, kuris net debesis skleidžiąs*" (Pleškys A., 1927a).

Pav. 719. Rudaičių Dykliaus kalnas, šaltinis

B. Senovėje nuo Dykliaus kalno buvę draudžiama net mažiausią medelį nukirsti (Pleškys A., 1927a). C. Ant Dykliaus kalno yra nepaprastai dideli, puikūs, turtingi rūmai, kur gyvena Dykliaus valdovai (Pleškys A., 1927a). D. Dykliaus kalne yra druskos. Kaime gyvenęs vienas ūkininkas, kuris druskos visuomet parsinešdavo iš Dykliaus. "*Tą druską jis radęs taip. Pirmąją Velykų dieną jo šeimyna visiškai pritrūkusi druskos, kad net pietums išvirti nebeužtekę. Pas kaimynus nedrįsę eiti pasiskolinti. Dėl to pats šeimininkas pasiėmęs maišiuką ir išėjęs į Gargždus parsinešti. Jam reikėjo eiti per Dykliaus kalną. Ir kaip tik jis į Dyklių įlipęs, tuoj sutikęs nepažįstamą žmogų. Tas jo paklausęs, kur jis šventą dieną einąs ? Juk visi grįžę iš Velykų ilsisi namuose. Šis tuoj apsakęs jam visą savo bėdą. Nepažįstamajam pagailę vargšo žmogelio. Kiek jį pavedęs, atvertęs veléną ir parodęs puikiausios druskos. Tik prisaikdinęs, kad niekam neturįs pasakyti, net savo žmonai ir vaikams, iš kur jis ėmė druską. Jeigu jis kam pasakytų ir iš to sužinotų valdžia, tai čia atidarytų katorgą. Po to baisiausiai suūžęs visas Dyklius, ir nepažįstamasis vienu akimirksniu pražuvęs. Aplinkiniems kaimynams būdavę labai įdomu sužinoti, iš kur jis nešąs tą druską. Dėl to jie labai dažnai jį sekdavę. Bet kaip tik jis įlipdavęs į Dyklių, tuoj pražūdavęs iš akių. Kai jis gulėjęs mirties patale, net vaikams ir žmonai nepasakęs, kame druskos esama. Taip ir po šiai dienai nežinoma, kurioje vietoje Dykliuje druskos yra*" (Pleškys A., 1927a). E. Senovėje kasmet ant kalno susirinkę bajorai keldavo puotas (VAK).

ŠR Dykliaus papėdėje R-PR kryptimi trykšta šaltinis ir didele griova nuteka apjuosdamas kalną iš R pusės. Šaltinis niekada neužšaldavo (Pleškys A., 1927a). Padav. "*Viena senutė pasakojo, kad labai seniai toje vietoje, kur Dykliuje ištryška šaltinis, esanti nugrimzdusi bažnyčia, kurios bokštas dar gana ilgą laiką kyšojęs viršuje. Tą bokštą kam nors judinant, judėdavęs net visas Dyklius*". (Pleškys A., 1927a).

800 m į P nuo Dykliaus kalno - Gerduvėnų piliakalnis (*Ar-480*).

Š. VAK 10/216. L. Pleškys A., 1927a, 432-434.

RUSINAI
(VEIVIRŽĖNŲ SENIŪNIJA)

993. KIPŠŲ KALNAS - netoli kelio į Gargždus ir Veiviržo upės, apie 1 ha ploto. Padav.:"*Sako, kad ten gyvenusios piktosios dvasios*".

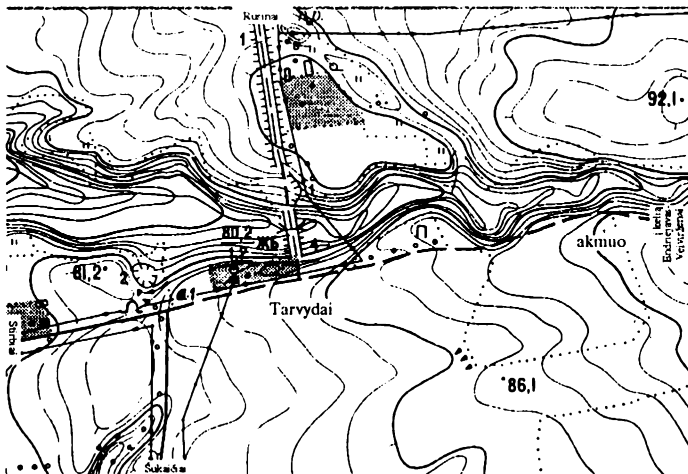
Š. LŽV (J. Jurkus, 1935).

994. AKMUO (*mitologinis akmuo Av-1992*) - per 1,3 km į R nuo kairiojo Veiviržio kranto, apie 400 m į P nuo kelio Rusinai- Brožiai, miške. Akmuo - rausvo granito, viršuje - 1,35 m skr., h= 80 cm (virš žemės paviršiaus), apskaldytas. "Aplinkui apdėtas akmenų vainiku, rasta pelenų". Akmuo buvo laikomas šventu, apeiginiu.

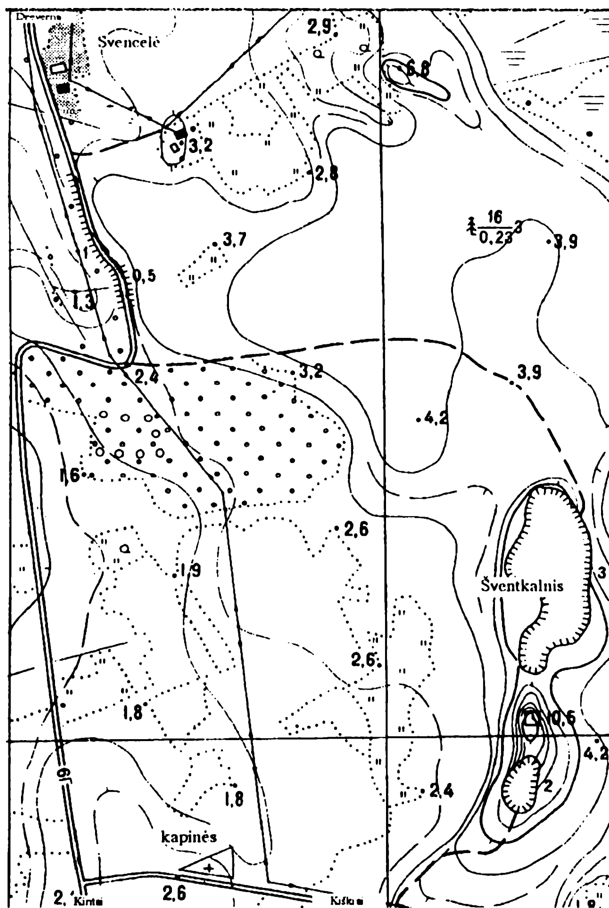
L. Klaipėdos raj. gamtos, istorijos ir kultūros paminklų katalogas. V., 1985, 148.

SVENCELĖ
(PRIEKULĖS SENIŪNIJA)

Padav. A. "*Svencely buvo pagonių maldykla*" (VUB F213-203/15). B.

Pav. 720. Rusinų akmuo

Pav. 721 Svencelės Šventkalnio buvusi vieta (spėjama)

Švedai, nešdami krikščionybę, atplaukė į Drevernos upės žiotis, sustojo. Patraukė Klaipėdos link, bet per pelkes nėjo, turėjo patraukti pro Svencelę, ligi Kiškų kaimo. Tada "*šitai vietai liko Svencelės vardas nuo švento kelio, kuriuo sklido krikščionybė*" (VUB F213-203/10).

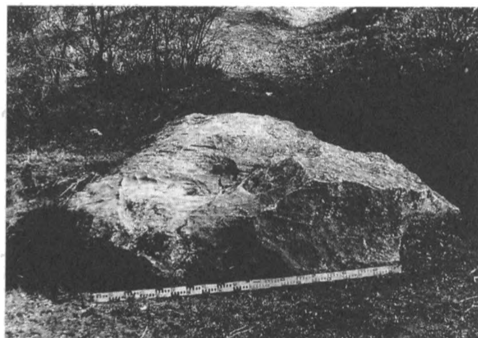
Š. VUB F213-203: 10, 15.

995. ŠVENTKALNIS spėjama jo vieta į PR nuo kaimo, apie 500 m į Š nuo kelio į Kiškius, atsišakojančio iš kelio Svencelė-Kintai, apie 500 m į ŠR nuo Kiškių kapelių (*sg.112*). Kalnas, kaip nurodoma, buvo sena kopa lygiu kaip stalo viršumi. Pokariu, kada buvo tiesiami keliai, kalnas nukastas. PADAV. "*Čia gyveno kažkoks milžinas, turėjo 7 kaimynus, su kuriais draugaudavo. Arčiausiai buvo Kintų miške ir apie Klišius. Visi turėjo tik vieną kirvį, kuriuo kirsdavo miškus. Atlikęs darbą, kuris tų milžinų kirvį numesdavo savo kaimynui, šitas - vėl toliau. Šventkalnio milžinas buvo didelis netikėlis ir net prieš dievus burnodavo. Dėl to Perkūnas užpykęs jį nutrenkė. Po ilgo laiko čia įtaisyta vieta dievams garbinti. Apie Velykas ir šv.Joną čia suplaukdavo didelės minios žmonių savo apeigų atlikti. Buvo kūrenama ir amžinoji ugnis, kadangi čia žmonės sukeliaudavę šventes praleisti, tai ir praminė kalną Šventkalniu, o kelią, kuris vedė į Šventkalnį - "Šventuoju keliu", vėliau "Svets cels" iš to ir atsirado Svencelės arba Šventkelės vardas (... Čia pastebėję priešą senovėj sukurdavo ugnį, kurią pastebėję čia rinkdavosi vyrai į būrius, seniai eidavo į miškus slėptis*" (Rėza V., 1938).

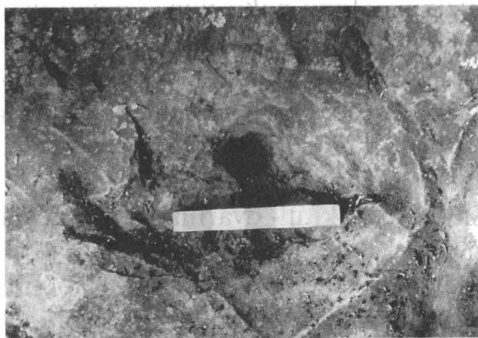
Š. VUB F213-203: 10, 15 (NETOLI J.BANČELIO SODYBOS). L. REMEIKA J., 1940, 164-165; RĖZA V., 1938, 4.

TAURALAUKIS
(SENDVARIO SENIŪNIJA)

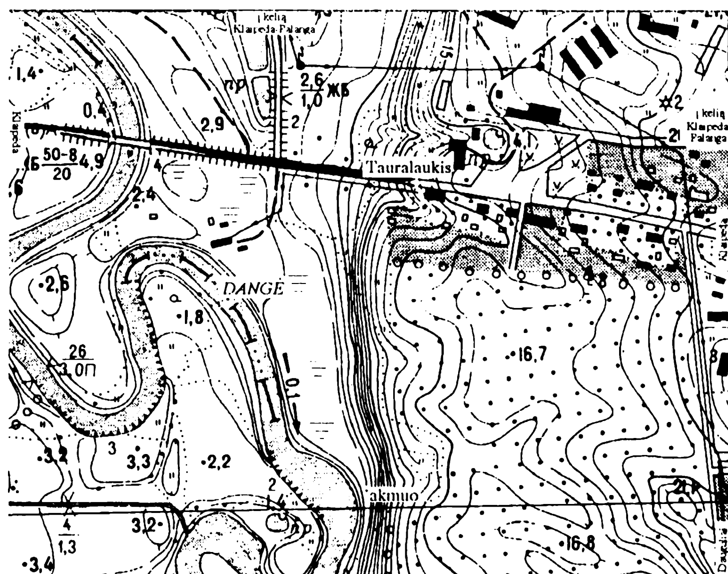
996. VELNIO AKMUO (*mitologinis akmuo Ar-467*) - dvaro parko P pakraštyje, kairiajame Danės (Akmenos) krante, 8 m nuo upės. Akmuo - 3,95 m ilg. (Š-P), 3,3 m pl. (P gale), 87 cm - Š, 78 cm aukščio (P), 66 cm - Š. PR akmens dalyje (57 cm nuo R akmens krašto) - 30x27 cm dydžio (viršuje), 11 cm skr. (dugne) įduba,

Pav. 722. Tauralaukio akmuo. V. Daugudžio nuotr., 1967

Pav. 723. Tauralaukių akmens duobutė. Aut. nuotr., 1994

Pav. 724. Klaipėdos (Tauralaukio) Velnio akmuo

dubens pavidalo dugnu, su išeinančiu 7 cm pl. ir 46 cm ilg. latakėliu. Latakėlis iki pačio akmens krašto neprieina. Nuo P akmens krašto - 76 cm, nuo V - 1,1 m yra 6 cm skr., apie 5 cm gylio dubenėlis. P akmens kraštas skaldytas, ŠR - taip pat. PADAV. A. Tauralaukio dvaro ponas labai mėgdavo ant akmens žaisti kortomis. Kartą jis žaidė ten su savo darbininku, ir tas pralaimėjo, labai supyko, sako ponui: "Eik tu po velnių". Jono naktį ponas nuėjo prie akmens ir čia sutiko velnią, kuris turėjo pilną maišiuką pinigų. Velnias dvarininkui visus tuos pinigus pralošė, labai supyko ir taip davė ranka į akmenį, kad akmeny liko jo rankos žymė (LTR 2321/ 13). Pasak kitų - dvarininkas išlošęs iš Velnio daug pinigų, bet negalėjo jų naudoti - dieną pinigai buvo apipilti karšta smala, o naktį - žėrėjo kaip įkaitinta geležis. Dvarininkas ir taip neturėjo ramybės, jį persekiojo anksčiau Velnio pražudytų ūkininkų (pralošusių Velniui) vėlės. Ponas pradėjo prie akmens naktim slankioti - sumanė Velniui atiduoti pinigus. Ėmė Velnio šauktis, bet nelabasis nesirodė. Tada dvarininkas pinigus po akmeniu užkasė ir, vos tik tai padarė, atsirado Velnias. Klausia, kur jo pinigai. Dvarininkas sako: "Užkasiau". "Iškask". Dvarininkas ieško - nebėranda. Tada Velnias jį užsisodino ant sprando ir nušoko į Akmenos upės gelmes (Vakarai, 1938). Su Velniu ant akmens kortomis šv.Jono naktį lošti susitaręs kryžiuotis (jam buvęs padovanotas Tauralaukių dvaras). Joninių naktį abu buvo prie akmens. Pradėjo lošti, kryžiuočiui nesisekė, tada jis sugalvojo ant kortų pribraižyti kryžiukų ir nuo to Velnias kaip mat pradėjęs drebėti. Toliau jau nebesisekė Velniui. Jis karščiavosi, šokinėjo aplink akmenį, pagaliau pragydo gaidys. Tada perpykęs Velnias telžė ranka į akmenį, ji giliai įsmigo, o sprukdamas šalin,

pagriebė ir kryžiuotį už sprando, kartu nugarmėjo į Danės gelmes, "toj vietoj ir šiandien dumblina, ir verpetai sukasi" (Remeika J., 1940). Velnias, pagriebęs dvarininką, nusinešė jį į pragarą (LTR 3185/115). B. Po akmeniu esančios aukso akėčios ir auksinės klumpės (LTR 2321/13). C. Žmonės bando akmenį versti, ritinti, gręžti (skaldyti), bet akmeniui nieko nepadaro (LTR 2321/13). A.Salys nurodo, kad Velnio akmuo minimas 1253 m. Klaipėdos miesto sienų aprašyme (Salys A., 1930).

Š. 1963 m. LII žv., AS 187/55; LTR 2321/13; 3185/115; V.V. L. Bicka J. ir Tumosas F., 1939, 33-35(Nr.10); Bicka J., 1971, 3; IA, 57(Nr.64); Klaipėdiškis A., 1924, 33-34; Kviklys B., 1991, 4/659 (Manoma, kad senovės lietuviai šioje vietoje aukas degindavę. Kartais šis akmuo dar Velnio aukuru vadinamas); LAM, 248; PA, 71 (Nr.66); Remeika J., 1940, 138-139; Salys A., 1930, 15-16; Vakarai, 1938, 4.

UŽVĖNAI
(ENDRIEJAVO SENIŪNIJA)

997. ALKO KALNAS - į PR nuo Stoniškės vietovės, 0,5 ha ploto. Padav. Senovėje čia vaidendavosi. "*Žmonės pasakoja, kad seniau [kalne] rasdavę druskos gabalų*".

Š. LŽV (V. Rašinskienė, 1937).

VAITELIAI
(GARGŽDŲ SENIŪNIJA)

998. AKMUO su PĖDA. Vieta nežinoma. Galbūt tas pats Genaičių (Nr. 980)?

L. PA, 71 (Nr.69).

VEIVIRŽĖNŲ SENIŪNIJA

999. ALKUPIS - kairysis Ašvos intakas.

L. AL, 5 (Nr.57, taip pat 10, Nr.164); LE 1/328.

VEIVIRŽĖNAI
(VEIVIRŽĖNŲ SENIŪNIJA)

1000. PILIAKALNIS (*Ar-477*). Padav. Kalnas žmonių laikomas buvusia pagonių kulto vieta, ant kalno, sakoma, degusi amžinoji ugnis, buvo aukojama Mildai.

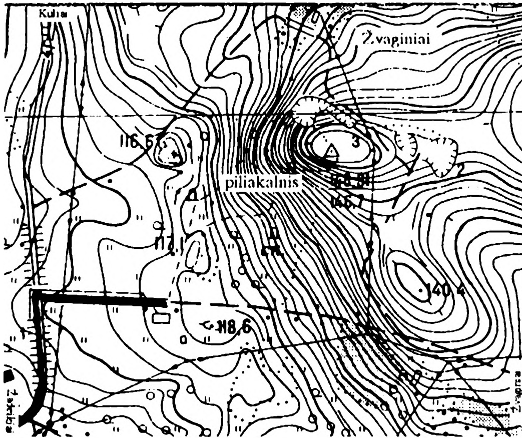
L. Покровский Ф.В., 1899, 95.

1001. ĄŽUOLAS augo prie Veiviržo upės. Padav. "Prie jo (ąžuolo) lietuviai ugnį kūrendavo ir melsdavosi. Kad galėtų labiau prisivilioti žmones, jie užkabindavo kokius nors paveikslus ant ąžuolo kamieno. Taip žmonių daugiau ir daugiau susirinkdavo prie ąžuolo melstis ir vis naujų paveikslų pažiūrėti".

Š. VUB 213-203/22.

ŽVAGINIAI
(ENDRIEJAVO SENIŪNIJA)

1002. ŽVAGINIŲ KALNAS (*piliakalnis Ar-454*). Padav. "*Kalne esanti buvusi kūrenama senovės lietuvių šventoji ugnis*" (VAK 10/117). Čia buvęs aukuras, kasant duobę buvo rasta anglių (VAK 10/110). Raštuose kartota dainelė: "*Paupely yr kalnelis, kur ugnelė, kaip žvaigždelė, dieną naktį smelk,*

Pav. 725. Žvaginių piliakalnis

Pav. 726. Žvaginių piliakalnis. A. Merkevičiaus nuotr., 1970

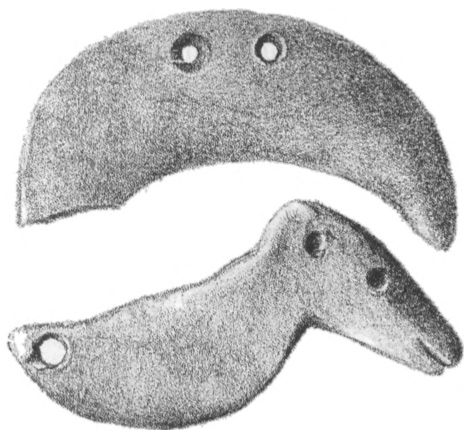
smelk, smelk. Ten Ruginis su Žvaginiu dievui ožius smaug, smaug, smaug [...]" (Ją užrašęs XX a. pradžioje kalbininkas kun. K.Jaunius) neretai siejama su Žvaginių kalnu (plg. Remeika J., 1938). Iš seno ant kalno stovėjo kryžiai. Piliakalnio šlaituose ir aplinkoje rasta žiestos keramikos.

Š. 1963 M. LII ŽV., AS 187/62-63; VAK 10/110(LŽV),111,117; 1976 M. M. ČERNIAUSKAS TYR., AS 344; L. REMEIKA J., 1938.

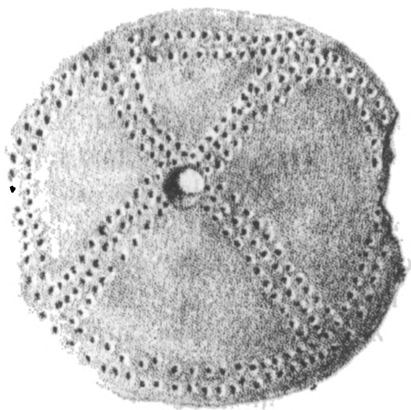
NERINGOS MIESTAS
(KURŠIŲ NERIJA)

JUODKRANTĖ

1003. 1850 m. turimos pirmos žinios apie apdirbto gintaro radinius Kuršių mariose. 1857 m. Klaipėdoje susikuria Stantien Becker firma, ieškanti gintaro telkinių mariose. Apie pirmą didelį inžinieriaus Šmidto surinktą gintaro dirbinių rinkinį žinoma iš 1867 m. Rinkinys buvo išsklaidytas, atskirus dirbinius dovanojant. Žinoma, jog viena jo dalis atsidūrė Niujorke (tarp jų - ir 1 žmogaus figūrėlė). Į Prūsijos muziejus patekdavo pavieniai gintaro dirbiniai iš Kuršių marių, tačiau tik 1885 m. firmos šefai nusprendė dirbinius kaupti į vieną rinkinį, kuris, žinomas Juodkrantės LOBIO vardu, vėliau pateko į Karaliaučiaus "Prūsijos" muziejų.

Pav. 727. Gintariniai dirbiniai iš Juodkrantės lobio (pagal: Klebs R., 1888, T. VIII:20,21)

Pav. 728. Gintarinis skritulys iš Juodkrantės lobio (pagal: Klebs R., 1888, T. III:21)

Dirbiniai (kabučiai, karoliai, sagutės, skridiniai, žmonių ir gyvūnų figūrėlės) buvo rasti nedideliame Gintaro įlankos plote, 6-11 m gylyje. Dirbiniai datuojami vėlyvuoju neolitu.

L. Klebs R., 1882, 1-41 (T. I-IX).

1004. NUODĖMIŲ KALNAS, GRIEKŲ DAUBA - apie 2 km į Š nuo Juodkrantės, prie kelio Juodkrantė-Smiltynė, V kelio pusėje. Kalnas aukštas (45,6 m virš j.l.), PR jo papėdėje - kopos įlinkis - Griekų (t.y. Nuodėmių) dauba. Čia augo sena tūkstantmetė *liepa*, vadinama Nuodėmių liepa, Griekinė liepa (vok. *Grickinlinde*). Ją 1939 m. naktį nukirto vokiečiai. Liepa augo į V nuo kelio Juodkrantė-Smiltynė, į P nuo parkingo

aikštelės, šalia keliuko, kuris veda nuo minėto kelio pro parkingą kopa aukštyn (į V). Ji augo ten, kur apie 200 m nuo plento atstumu keliukas šakojasi į dvi puses (į V ir ŠV). PADAV. Prie liepos buvo aukojamos aukos dievaičiui Kuršui ir dievaitei Laimai. Liepa būdavo puošiama gėlėmis (Kviklys B., 1991). "Pavadinta ji taip esanti dėl to, kad prie jos dar XVIII a. juodkrantiškiai susirinkdavę seniems dievams pasimelsti ir už savo nuodėmes atgailoti. Yra padavimų, kad po šia liepa senovėje vykdavę ir teismai" (Pronskus J., 1923). "XVIII a. pradžioje naktimis čia dar degdavusi aukų ugnis. 1750 m. vokiečių valdžia daug žvejų nubaudė už slaptuosius susirinkimus po senomis liepomis ir ąžuolais, senųjų dievų-garbinimą, (Telksnytė M., 1979). 1994 m. V.Žulkus vietovę tyrinėjo, kultūrinio sluoksnio pėdsakų nerasta.

Š. 1994 M. V.ŽULKUS TYR., AS 2370/12.
L. BICKA J. IR TUMOSAS F., 1939, 10(NR.2; PRIE DIDŽIOSIOS AUKŲ LIEPOS KARVAITIS DIDYSIS IR ŽMONA SUDEGINO AUKAI GERIAUSIŲ BALTŲ GYVULIŲ IR PAUKŠČIŲ, IR IŠKĖLĖ DIDELĘ PUOTĄ); KVIKLYS B., 1991, 4/677; PRONSKUS J., 1923; TELKSNYTĖ M., 1979, 37.

1005. RAGANŲ, JONO KALNAS - PV Juodkrantės dalyje, didelis, aukštas kalnas. "*Nuo seno žmonės mėgo Raganų kalną, ant jo ir Jonines švęsdavo ir šiaip sueidavo*" (užrašas kalno papėdėje).

Š. V.V.

PREILA

1006. KARVAIČIŲ KALNAS - į ŠR nuo Preilos. PADAV. Toje vietoje, kur dabar yra Karvaičių kalnas, senovėje buvusi dievaitės Laimos šventykla.

L. KVIKLYS B., 1991, 4/678.

SUTRUMPINIMAI

Įstaigų pavadinimai:

KPC	- Kultūros paveldo mokslinis centras
KVDM	- Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejus
LII	- Lietuvos istorijos institutas
LKD	- Lietuvos kraštotyros draugija
LR KPI	- Lietuvos Respublikos kultūros paveldo inspekcija
MMT	- Mokslinė metodinė kultūros ir istorijos paminklų apsaugos taryba

Kitos santrumpos:

r. - rajonas; *seniūn.* - seniūnija; *m.* - miestas; *k.* - kaimas; *vnk.* - vienkiemis; *glžk.* - geležinkelis; *g-ja* - girininkija; *kv.* - kvartalas; *up.* - upė, upelis; *ež.* - ežeras; *akm.* - akmuo;

ilg. - ilgis; *pl.* - plotis; *skr.* - skersmuo; *h*= aukštis; *j.l.* - jūros lygis;

Padav. - padavimų motyvai; *pasak.* - pasakojo; *užr.* - užrašė;

Š - šiaurė; *R* - rytai; *V* - vakarai; *P* - pietūs; *ŠV* - šiaurės vakarai; *ŠR* - šiaurės rytai; *PV* - pietvakariai; *PR* - pietryčiai;

L. - literatūra; *Š.* - šaltiniai; *žv.* - žvalgė, *tyr.* - tyrinėjo.

Ar - respublikinės reikšmės archeologijos paminklas
Av - vietinės reikšmės archeologijos paminklas
IP - naujai išaiškinamas istorijos ir kultūros paminklas
la - laikinoji istorijos ir kultūros paveldo objektų apskaita
sg. - saugotinas objektas
dv -vietinės reikšmės dailės paminklas
Atr - respublikinės reikšmės architektūros paminklas

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

ATL - *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje.*

AL - Šturms E. *Die Alkstätten in Litauen. - Contributions of Baltic University. - Hamburg, 1946. Nr.3.*

AP - Archeologijos paminklo pasas (skliausteliuose pasą užpildžiusio asmens pavardė ir data). Saug. LKPC Archeologijos skyriuje.

AS - Lietuvos istorijos instituto Archeologijos skyriaus archyvas.

D.R. - Dariaus Ramančionio archyvas.

E.B. - Elenos Burdulienės archyvas.

E.R. - Eleonoros Ravickienės archyvas.

IA - Matulis R. *Istoriniai akmenys. - V., 1990.*

K.B. - Konstantino Bružo archyvas.

KPA - LTSR Švietimo Liaudies komisariatas. Kultūros paminklų apsaugos įstaiga. Kultūros paminklų registracijos lapų 1940-1941 m. byla. LKPC Dokumentacijos centras F1 Ap1 Nr.103.

LA - *Lietuvos archeologija - V., 1979-1995. T.1-11.*

LAA - *Lietuvos archeologijos atlasas. - V., 1974-1977. T.1-3.*

LAM - Tarasenka P. *Lietuvos archeologinė medžiaga. - K., 1928.*

LE - *Lietuviškoji enciklopedija.- K., 1933-1940, T.1-8.*

LGP - Isokas G. *Lietuvos gamtos paminklai. - V., 1995.*

LKPC - Lietuvos kultūros paveldo centro Dokumentacijos centras.

LKŽ - *Lietuvių kalbos žodynas. - V., 1968-1995. T.1-16.*

LLTI PK - Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto padavimų katalogas.

LT - *Lietuvių tautosaka. Pasakos. Sakmės. Pasakojimai. Oracijos / par. L.Sauka, A.Seselskytė, N.Vėlius, K.Viščinis. - V., 1967. T. 4.*

LTT - *Latviešu tautas ticējumi.* Sakrājis un sakārtojis prof. P. Šmits. - Riga, 1940. T. 3.

LTR - Lietuvių tautosakos rankraštynas Lietuvių literatūros ir tautosakos institute.

LMD - Lietuvių Mokslo draugijos archyvas Lietuvių literatūros ir tautosakos institute.

LŽV - Lietuvos žemės vardyno anketa (skliausteliuose anketą užpildžiusio asmens pavardė ir metai). Saug. Lietuvių kalbos instituto VK.

MAB RS - Mokslų akademijos bibliotekos rankraščių skyrius.

MLTE - *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija.- V., 1966. T.1-4.*

M.U. - Martyno Užpelkio archyvas.

PA - Tarasenka P. *Pėdos akmenyje. - V., 1958.*

P.Š. - Pauliaus Povilo Šverebo archyvas.

PT - P.Tarasenkos fondas MAB RS F235-39,425.

SRP - *Scriptores Rerum prussicarum.- Leipzig, 1863. Bd.1-3.*

V.A. - Vytenio Almonaičio archyvas.

VAK -Valstybės archeologijos komisijos archyvas KPC.

VAK (LŽV) - Lietuvos žemės vardyno anketos išrašas VAK byloje (pati anketa VK nerasta).

Vardynas - *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas. - V., 1963.*

VK - Lietuvių kalbos instituto Abėcėlinė lietuvių vietovardžių iš gimtosios kalbos kartoteka.

V.S. - Vlado Statkevičiaus archyvas.

VUB - Vilniaus Universiteto bibliotekos rankraščių skyrius.

V.V. - Vykinto Vaitkevičiaus archyvas.

ŽNP - Žemaitijos nacionalinio parko mokslinis archyvas.

Almonaičiai V. ir J.
1991 - *Lembo apylinkėse. - Skautų aidas, 1991. Nr.8-9.*
1991a - *Stabinės mįslė. - Skautų aidas, 1991. Nr.10-11.*

Almonaitis V.
1988 - *Molavėnai. - Lietuvos pionierius, 1988 05 18.*
1992 - *Molavėnų šventvietė. - Aitvarai. S.Stanevičiaus bendrijos metraštis. - Kaunas-Vilnius, 1992. Nr.3.*
1994 - *Ką šniokščia Jūros rėvos. - Kaunas-Vilnius, 1994.*

Alseikaitė-Gimbutienė M.
1943 - *Pagoniškosios laidojimo apeigos Lietuvoje. - Gimtasai kraštas, 1943. Nr.31.*
1943a - *Mūsų tėviškės "alkų kalnai". - Ateitis, 1943 02 27.*

Andriusevičius J.
1970 - *Šatrijos apylinkių padavimai.- Kraštotyra, V., 1970.*
1973 - *Šatrijos krikštas. - Komunizmo švyturys (Telšių r.), 1973 02 08.*
1986 - *Tado Blindos pėdsakų beieškant.- Kraštotyra, V., 1986.*
1994 - *Biržuvėnai.- Žemaičių žemė, 1994. Nr.1.*
1994a - *Garbės kalnelis. - Žemaičių žemė, 1994. Nr.1.*

Apulskienė V.
1994 - *Apvaršuvos kaimo istorija (mašinr.). - Šilalė, 1994. Saug. LKD.*

Avižonis K.
1927 - *Kelios istorinės Lietuvos vietos. - Kaunas, 1927.*

Audrovaikis J.
1936 - *Niekuomet neužšalantis ežeras. - Lietuvos ūkininkas, 1936 10 08.*

Aušra
1884 - *Szl.J. Isz Lietuvos. Palanga, Palanga. - Auszra, 1884. Nr.7-8.*
1884a - *Parplis. Isz Lietuvos. - Auszra, 1884. Nr.1-3.*
1885 - *Vėv. Isz Lietuvos. Betygala. - Auszra, 1885. Nr.2-3.*

Balčikonis J.
1978 - *Raštai. - V., 1978. T.1.*

Balčiūnas K.
1983 - *Kvėdarnos apylinkės vietovardžiai.- Kraštotyra, V., 1983.*

Balevičius K.
1979 - *LTSR gamtos paminklai. - V., 1979.*

Baliūnas K.
1939 - *Plungės gyvenimo vaizdeliai.- Sekmadienis, 1939. Nr.39.*

Balys J.
1929 - *Ar senovės lietuviai turėjo stabų ?. - Jaunoji Lietuva, 1929. Nr.10.*
1941 - *Lietuvių liaudies sakmės. - K., 1941. T.1.*
1948 - *Lietuvių tautosakos skaitymai.- Tübingen, 1948 T.1-2.*
1949 - *Istoriniai padavimai. - Chicago, 1949.*
1958 - *Užburti lobiai. - Londonas, 1958.*
1966 - *Lietuvių liaudies pasaulėjauta tikėjimų ir papročių šviesoje. - Chicago, 1966.*
1981 - *Mirtis ir laidotuvės. Lietuvių liaudies tradicijos. - Silver Spring MD, 1981.*

Barkauskas P., Vabalas B.
1938 - *Vadovas po Lietuvą. - Kaunas, 1938.*

Baršauskienė M.
1992 - *Seredžiaus istorija (mašinr.). - Seredžius, 1992. T.1. Saug. LKD.*

Basanavičius J.
1928 - *Iš gyvenimo lietuviškų vėlių bei velnių. - Kaunas, 1928.*

Batūra R.
1964 - *Kur ieškoti XIII a. vidurio Tviremet. - Kraštotyra, V., 1964.*
1966 - *Lietuvos metraščių legendinės dalies ir M.Stryjkovskio "Kronikos" istoriškumo klausimu. - Lietuvos TSR MA darbai, ser.A. 1966. T.2.*

Baubliene A., Statkevičius V.
1994 - *Šilalės raj., Šilalės apyl. vietovardžiai (mašinr.). - Šilalė, 1994. Saug. LKD.*

Baublys K.
1932 - *Rasta daug senų pinigų. - Lietuvos aidas, 1932 10 11.*

Baubonis Z.
1991 - *VU IF Archeologijos katedra. Diplominis darbas "Kūlgrindos Lietuvoje". 1991.*

Beckherrn C.
1893 - *Merkwürdige Steine in Ost- und Westpreussen. - Altpreussische Monatschrift. Königsberg, 1893. Bd.30. Hf.5-6.*

Beresnevičius G. P.
1990 - *Lietuvos istorijos skaitiniai 5 klasei. - V., 1990.*

Bicka J.
1971 - *Tauralaukių akmuo. - Leniniečių balsas (Tauragės r.), 1971 07 06.*
1972 - *Trakšėdžių ežeras. - Leniniečių balsas (Tauragės r.), 1972 09 05.*

Bicka J., Tumosas F.
1939 - *50 gražiausių Mažosios Lietuvos padavimų. - Lauksargiai, 1939.*

Bliujienė A.
1992 - *Užpelkių kapinyno tyrimai 1990 ir 1991 m. - ATL 1990 ir 1991 metais. - V., 1992. T.1.*

Bliujienė A., Klimka L.
1992 - *Archeologų radinys pajūrio kapinyne. - Mokslas ir gyvenimas. 1992. Nr.8.*

Bruožaitytė V.
1937 - *Klaipėdos krašto piliakalniai.- Vakarai, 1937 02 26.*
1937a - *Klaipėdos krašto piliakalniai.- Vakarai, 1937 04 02.*

Bružas R.
1953 - *Ventos ir Viešetės pakrantėse.- Komunistinis rytojus (Mažeikių r.), 1953 01 11.*

Būga K.
1924 - *Lietuvių kalbos žodynas. - Kaunas, 1924. sąs.1.*
1961 - *Raštai. - V., 1961. T.1-3.*

Bumblauskas P.
1933 - *Stebūklingas ežeras.- Sekmadienis, 1933. Nr.25.*

Buračas B.
1930 - *Pilies Kryžių kalnas.- Trimitas, 1930. Nr.24.*
1931 - *Milžinų kapai.- Naujoji Romuva, 1931. Nr.15.*
1931a - *Šatrija - žemaičių šventkalnis.- Trimitas, 1931. Nr.49.*
1933 - *Kryžių kalnas.- Sekmadienis, 1933. Nr.46.*
1933a - *1863 m. sukilimo paminklai.- Sekmadienis, 1933. Nr.50.*
1934 - *Perkūnas (Burtai ir prietarai).- Naujoji Romuva, 1934. Nr.180-181.*
1936 - *Laumės.- Sekmadienis, 1936. Nr.42.*
1936a - *Nemuno nunešta bažnyčia.- Sekmadienis, 1936. Nr.43.*
1936b - *Nagarbos kalne šmėklojasi.- Sekmadienis, 1936. Nr.39.*
1936c - *Paskendę žemaičių dievai.- Diena, 1936 03 22.*
1936d - *Užkeikti Raseinių piliakalniai. - Mūsų rytojus, 1936 10 09.*
1936e - *Ižyniškių piliakalnis. - Ūkininko patarėjas, 1936. Nr.50.*
1936f - *Šiluva - žemaičių šventovė. - Mūsų rytojus, 1936 09 08.*
1937 - *Stebuklingasis šaltinėlis.- Sekmadienis, 1937. Nr.8.*
1937a - *Šiaulių ežeras padavimuose.- Sekmadienis, 1937. Nr.16.*
1937b - *Vandenų ir dievų garbei.- Sekmadienis, 1937. Nr.23.*
1937c - *Šiluvos stebuklingasai akmuo.- Sekmadienis, 1937. Nr.36.*
1937d - *Gražiojoj Žemaitijoj.- Sekmadienis, 1937. Nr.48.*
1937e - *Baudžiauninkų medžiai.- Sekmadienis, 1937. Nr.3.*
1937f - *Rado velnio pėdų varstotą. - Lietuvos aidas, 1937 10 07.*
1939a - *Kurtuvėnai ir jų gražiosios apylinkės.- Sekmadienis, 1939. Nr.26.*
1939b - *Girgždūtos kalnas.- Sekmadienis, 1939. Nr.32.*
1939c - *Perkūnas šaudo velnius. - Sekmadienis, 1939. Nr.21.*
1940 - *Medžiokalnio šventasis ąžuolas.- Sekmadienis, 1940. Nr.21.*

1940a - *Kur banguoja Nemunėlis.- Sekmadienis, 1940. Nr.24.*
1940b - *Kelionė Nemuno krantais.- Sekmadienis, 1940. Nr.26.*

Buszynski I.
1859 - *Historyczne opisanie Kosciola Szydłowskiego na Zmudi wsławionego cudownym obrazem Matki Boskiej przez J.B. - Wilno, 1859.*
1871 - *Dubissa głowa rzeka w dawnem księztwie Žmujdzkiem, dziś w Gubernji Kowienskiej. Z mappą tej rzeki opisana pr zez J.B. - Wilno, 1871.*
1872 - *Krożc. Ich przesztośći i stan obecny. Skreślił J.B. - Wilno, 1872.*
1874 - *Opisanie Historoczno-statystyczne pawiatu Rossienskiego gubermiji Kowienskiej, z dodaniem listy paprawnej Generalnych Starostw b. Księztwa Žmujdzkiego i Popisu Szlachty žmujdzkiej 1528 r. przez J.B. - Wilno 1874.*

Būtėnas P.
1922 - *Mūsų kalnai. - Mūsų senovė, 1922. T.1.*

Butrimas A.
1983 - *Duonkalnis: vėlyvojo neolito gyvenvietė, alkas ir kapinynas. - LA. T. 4.*
1985 - *Biržulio žynio kapas.- Mokslas ir gyvenimas, 1983. Nr.2.*
1987 - *Senoji Viržuvėnų (Janapolės) istorija archeologinių šaltinių duomenimis.- Biržulio baseino kompleksinių tyrinėjimų X-metis. Varniai.- V., 1987.*
1990 - *Pavandenė. Apylinkių istorija.- Žemaičių praeitis, 1990. T.1.*

Butrimas E.
1988 - *Gaidžio koplyčios atstatytojas. - Lietuvos pionierius, 1988 08 06.*

Caune A.
1974 - *Dobumakmeni Latvija.- Arheoloģija un etnogrāfija. - Rīga, 1974. Nr.9.*

Černiauskas M.
1973 - *Tauragės r. archeologiniai akmenys. Lietuvos megalitiniai paminklai (M.Černiausko straipsniai spaudai). 1973. Saug. LKPC Dokumentacijos centre F7 Ap1 Nr.201.*
1974 - *Archeologijos paminklai - seniausi kultūros liudininkai. - Leniniečių balsas (Tauragė), 1974 05 18.*
1974a - *Gaštynų megalitinis paminklas.- Mokslas ir gyvenimas, 1974. Nr.7.*

Čilvinaitė M.
1972 - *Upynos senovės apybraiža.- Artojas (Šilalė), 1972 11 30.*

Dakanis B.
1984 - *Nauja archeologinių akmenų grupė Lietuvoje. - Jaunųjų istorikų darbai. - V., 1984. Kn.5.*
1992 - *Auksūdžio archeologijos paminklai.- Švyturys (Kretinga), 1992 10 10.*

Dainius A.
1950 - *Legenda apie suakmenėjusią merginą.- Mažeikių tiesa (Mažeikiai), 1950 07 05.*

Danilevičius E.
1984 - *Šlamėkit, ąžuolai. - V., 1984.*
1993 - *Mingėlos ąžuolas. - Ąžuolas, 1993. Nr.3-4.*

Daugudis V.
1982 - *Senoji medinė statyba Lietuvoje. - V., 1982.*

1984 - *Imbarės akmuo. - Mokslas ir gyvenimas, 1984. Nr.8.*
1984a - *Įpiltis. - Mokslas ir gyvenimas, 1984. Nr.7.*
1990 - *Imbarės archeologiniai paminklai ir jų tyrinėjimai. - Žemaičių praeitis. V., 1990. T.1.*
1992 - *Pagoniškųjų šventyklų Lietuvoje klausimu. - Ikikrikščioniškosios Lietuvos kultūra. V., 1992;* tas pat: *Die Eisenzeitlichen Kultstätten in Litauen. - Archaeologia Baltica / edited by V.Kazakevičius and R.Sidrys. V., 1995.*

Daukantas S.
1993 - *Būdas senovės lietuvių kalnėnų ir žemaičių. - V., 1993.*

Daumantis J.
1933 - *Šiaulių margumynai.- Sekmadienis, 1933. Nr.10.*

Davainis - Silvestraitis M.
1973 - *Pasakos. Sakmės. Oracijos. - V., 1973.*

Denkmalpflege, 1989 - *Denkmalpflege in Österreich. - Wien, 1989.*

Dundulienė P.
1979 - *Medžiai senovės lietuvių tikėjimuose. - V., 1979.*
1990 - *Senovės lietuvių religija ir mitologija. - V., 1990.*

Dundulis B.
1985 - *Birutės šlovės Palangoje prasmė. - Mokslas ir gyvenimas, 1985. Nr.8.*

Džekas Reporteris
1933a - *Mažos šventovės didelė istorija.- Sekmadienis, 1933. Nr.20.*
1933b - *Šaltuonos ir Eržilo santakoj.- Sekmadienis, 1933. Nr.4.*

Džiugo varpai - *Džiugo varpai. Padavimai. Legendos. Sakmės. Sud. E. Spudytė . - Telšiai, 1993.*

Gaidamavičius J.
1943 - *Masčio ežero baseinas. - Gintasai kraštas, 1943. Nr. 31.*

Garbenienė J.
1994 - *Karklėnai (mašinr.). - Vašilėnai, 1994. Saug. LKD.*

Garunkštis A., Kontvainas R., Stanaitis A.
1993 - *Plungės kraštas.- Kaunas, 1993.*

Genienė Z., Genys J.
1993 - *Dėl Varnių-Medininkų istorijos.- Žemaičių praeitis, 1993. T.2.*

Genys J.
1989 - *Miestų kūrimosi Vakarų Lietuvoje klausimu. - Vakarų baltų archeologija ir istorija. - Klaipėda, 1989.*
1990 - *Varnių senkapiai. - Žemaičių praeitis. - V., 1990. T.1.*

Gingaitis A.
1933 - *Dubysos ir Nemuno santakoj.- Sekmadienis, 1933. Nr.11.*

Girčius S.
1973 - *Ašvos akmuo. - Komunistinis darbas (Šilutė), 1973 11 13.*

Grėguola P.
1992 - *Plungės miesta senuovė.- A mon sakaa ? 1992. Nr.3.*

Greimas A.J.
1990 - *Tautos atminties beieškant. - Vilnius-Chicago, 1990.*
1993 - *Žvėrūna Medeina. - V., Baltos lankos. - 1993. T.3.*

Gricius S.
1983 - *Griežė (mašinr.). - Kaunas, 1983.*

Grigaliūnas P.
1987 - *Rūžė.- Mūsų gamta, 1987. Nr.1.*

Grinaveckis V.
1994 - Laukuva, laukuviškiai, Laukuvos šnekta.- Šilalės kraštas, - V., 1994. T.1.

Handwörterbuch - *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. - Berlin - New York, 1929-39, Bd. 1-9.*

Henrikas Latvis
1991 - *Senosios Livonijos kronika, pagrįsta trijų pirmųjų vyskupų darbais. - Latvis H., Vartbergė H. Livonijos kronikos. V., 1991.*

Jablonskis I.
1940 - *Padavimas apie Imbarę. - Lietuvos aidas, 1940 03 02.*
1967 - *Keistieji akmenys. - Švyturys (Kretinga), 1967 10 12.*
1969 - *Dubenėtieji akmenys Kretingos ir Skuodo r. - Kraštotyra. - V., 1969.*
1971 - *Dar apie dubenėtuosius akmenis Kretingos ir Skuodo r. - Kraštotyra. - V., 1971.*
1971a - *Pirmasis eksponatas būsimajam Kretingos muziejui. - Švyturys (Kretinga), 1971 11 02.*
1975 - *Kur buvo Kretingos pilis.- Kraštotyra, - V., 1975.*
1981 - *Įvairūs kultūros paminklai Kretingos ir aplinkiniuose rajonuose (mašinr.).- Kretinga, 1981. Saug. LKD F15-18.*
1991 - *Ar sugrįš budriškiai į Budrius ? - Gimtinė, 1991. Nr.8.*
1993 - *Budrių kaimas. - V., 1993.*

Jablonskis K.
1941 - *Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje. - Kaunas, 1941. T.1.*

Jablonskis K., Jasas R.
1987 - *Raganų teismai Lietuvoje. - V., 1987.*

Jagminas P.
1958 - *Birutės piliakalnis.- Komunistiniu keliu (Tytuvėnai), 1958 06 05.*
1958a - *Piliakalnis - Raganų kalnas.- Komunistiniu keliu (Tytuvėnai), 1958 06 08.*
1958b - *Pagrįžuvio piliakalnis.- Komunistiniu keliu (Tytuvėnai), 1958 06 22.*
1958c - *"Rūža".- Komunistiniu keliu (Tytuvėnai), 1958 07 06.*
1958d - *Bažnytėlė ant akmens.- Komunistiniu keliu (Tytuvėnai), 1958 07 17.*
1958e - *Galminaičių piliakalnis.- Komunistiniu keliu (Tytuvėnai), 1958 08 14.*

Jakštas P.
1992 - *Senoji Rusnė. - Rusnė. - V., 1992.*

Jorudas K.A.
1992 - *Ar jau išnyko... - Mokslas ir gyvenimas, 1992 Nr.5-6.*

Jucevičius L.A.
1959 - *Raštai. - V., 1959.*

Juknius K.
1987 - *Kodėl Baubliai ? - Gimtasis kraštas, 1987.Nr.29.*
1988 - *Akmuo - ne svetimkūnis.- Komjaunimo tiesa, 1988 01 15.*

Jurk F.
1930 - *Padavimas apie Kipškalnio kalną. - Žiburėlis, 1930. Nr.17.*

Juodakis V.
1971 - *Balys Buračas.* - V., 1971.

Juozėnas D.
1988 - *Jurgaičių piliakalnis. - Lietuvos pionierius, 1988 07 23, 27, 30.*

Jurša L.
1992 - *Auksinė Šiluvos karūna. - V., 1992.*

Juzumas V.
1994 - *Žemaičių vyskupija.- Šilalės kraštas. V., 1994. T.1.*

Inčiūra K.
1936 - *Padavimai. - Kaunas, 1936.*

Išnykę ir baigiantys nykti kaimai Tauragės rajone 1993-1994 - *Išnykę ir baigiantys nykti kaimai Tauragės rajone (mašinr.). Tauragės centrinė biblioteka, 1993-1994. Saug. LKD.*

Ivinskis Z.
1986 - *Medžių kultas lietuvių religijoje.- Rinktiniai raštai. - Roma, 1986. T.2.*

Į Tytuvėnus, 1894 - *Į Tytuvėnus.- Vienybė Lietuvninkų, 1894. Nr.33.*

Kadžiulis A.
1958 - *Pas seniausiąjį archeologą. - Tiesa, 1958 07 06.*

Kanarskas J.
1989 - *Kretingos r. akmenys (mašinr.). - Kretinga, 1989.*
1989a - *Kretingos r. archeologijos paminklai (mašinr.). - Kretinga, 1989. T.1.*
1989b - *Kretingos r. archeologijos paminklai (mašinr.). - Kretinga, 1989. T.2.*
1994 - *Apie istoriką ir tautosakininką Juozą Mickevičių. - Liaudies kultūra, 1994. Nr.2.*

Karaliūnas S.
1977 - *Iš kur kilęs žodis Rambynas. - Mokslas ir gyvenimas, 1977. Nr.8.*

Kėdavičius K.
1938 - *Juodainių ir jų apylinkė. - Gimtasai kraštas, 1938. T.3-4.*

Kerbelytė B.
1969 - *Kai milžinai gyveno. Padavimai apie miestus, ežerus, kalnus, akmenis.- V., 1969.*

Kiauleikis L.
1989 - *Koplyčia Viršulų girioje. - Tiesa, 1989 06 22.*

Klaipėdiškis A. B.
1924 - *Vadovas po Klaipėdos kraštą ir žemaičių bei prūsų paribius.- Klaipėda, 1924.*

Klebs R.
1882 - *Beiträge zur Naturkunde Preussens herausgegeben von der physik. - ökonom. Gesellschaft zu Königsberg. 5. Der Bernsteinschmuck der Steinzeit von der Baggerei bei Schwarzort und anderen Lokalitäten Preussens von Dr. Richard Klebs. - Königsberg, 1882.*

Klimka L.
1984 - *Paleoastronomija: objektas ir problemos.- Mokslas ir gyvenimas, 1984. Nr.1.*

Klimka L., Žulkus V.
1989 - *Lietuvos pajūrio žemės viduramžiais. - V., 1989.*

Kodėl ? - *Kodėl ? - Mūsų gamta, 1990. Nr.3.*

Končius I.
1931 - *Žemaičių padangės kryžių ir koplytėlių statistika. Atspausta iš Soter, 1931. Nr.2. - Kaunas, 1932.*
1933 - *Žemaičių padangės kryžių ir koplytėlių statistika. Atspausta iš Soter, 1932. - Kaunas, 1933.*

Kontvainienė R.
1991 - *Kėsinsimės į protėvių kapus ?- Gimtasis kraštas, 1991. Nr.33.*

Kraštas ir žmonės, 1983 - *Kraštas ir žmonės. Lietuvos geografiniai ir etnografiniai aprašymai (XIV-XIX a.). Par. J. Jurginis ir A. Šidlauskas. - V., 1983.*

Kraštotyra
1969 - *Padavimai apie Medvėgalį ir Girgždutę. - Kraštotyra. - V., 1969.*
1983 - *Liaudiški Mažeikių r., Židikų apyl. vietovardžių kilmės aiškinimai. - Kraštotyra. - V., 1983.*

Krėvė - Mickevičius V.
1935 - *Patarlės ir priežodžiai. - K., 1935. T.2.*

Kriukelis P.
1934 - *Panų kalnas.- Dirva, 1934 11 06.*

Kryžių kalno padavimai, 1993 - *Kryžių kalno padavimai. - Geroji žinia. Šiaulių naujienų priedas popiežiaus Jono Pauliaus II vizitui atminti. 1993.*

Kubilius A.
1961 - *Ką byloja akmenys ? - Švyturys, 1961. Nr.24.*

Kučikienė L.
1973 - *Dubeniuotas akmuo. - Pergalės vėliava (Mažeikiai), 1973 10 04.*

Kudaba Č.
1970 - *Graži tu mano .- Nemunas, 1970. Nr.5.*
1972 - *Kalvotoji Žemaitija. - V., 1972.*
1977 - *Upelių pakrantėmis. - V., 1977.*

Kumšlytis L.
1933 - *Gondingos senovės liekanos.- Šiaulių metraštis.- Šiauliai, 1933.*
1934 - *Lieplaukio pilalė.- Gimtasai kraštas, 1934 T.3-4.*
1934a - *Kontaučiai.- Gimtasai kraštas, 1934. Nr.3-4.*

Kuncevičius A.
1983 - *Archeologijos paminklų sąrašą tikslinant. - Muziejai ir paminklai. - 1983. Nr.5.*

Kusandra
1940 - *Varniai.- Dirva, 1940 03 01.*

Kuzmaitė J.
1977 - *Kražių jėzuitų kolegijos žemėvalda XVII-XVIII a. - Lietuvos istorijos metraštis 1976. V., 1977.*

Kviklys B.
1980 - *Lietuvos bažnyčios. - Chicago, 1980. T.1-5.*
1991 - *Mūsų Lietuva. - V., 1991. T.1-4.*

Lasickis J.
1969 - *Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus. - V., 1969.*

Latvijas PSR arheoloģija, 1974 - *Latvijas PSR arheoloģija. - Rīga, 1974.*

Laukietis M.
1936 - *Deglosios šposas.- Sekmadienis, 1936. Nr.2.*

Lauraitis V.
1970 - *Dapšių Alkos kalnas.- Kultūros barai, 1970. Nr.6.*
1974 - *Legenda apie kalną. - Kibirkštis (Plungė), 1974 11 04.*

Lebedys J.
1976 - *Lietuvių kalba XVII - XVIII a. viešajame gyvenime.- V., 1976.*

Ličkūnas St.
1934 - *Mažeikių apskrities Alkos kalnai.- Gimtasai kraštas, 1934. Nr.3-4.*
1934a - *Mažeikių apskrities piliakalniai.- Gimtasai kraštas, 1934. Nr.1.*
1936 - *Mažeikių apskrities piliakalniai.- Vakarai, 1936 07 03, 07 05. -*

Lietuva
1926 - *Archeologiniai radiniai. - Lietuva, 1926. Nr.265.*
1927 - *P.Cv. Didelis akmuo. - Lietuva, 1927. Nr.12.*

Lietuvininkai
1970 - *Lietuvininkai. Apie vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktame amžiuje. - V., 1970.*

Lietuvininkų žodis, 1995 - *Lietuvininkų žodis.* Par. K. Grigas, Z. Kelmickaitė, B. Kerbelytė, N. Vėlius. - *Kaunas, 1995.*

Lietuvių liaudies menas, 1990 - *Lietuvių liaudies menas. Mažoji architektūra. - V., 1990. Kn.2.*

Lietuvos Aidas
1928 - *Susidomėtina retenybė (Alkos kalnas). - Lietuvos aidas, 1928 10 28.*
1932 - *Gausi įdomiais kalnais apylinkė.- Lietuvos aidas, 1932 09 27.*
1935 - *Ariogala piliakalnių kraštas. - Lietuvos aidas, 1935 08 07.*

Lietuvos TSR fizinė geografija - *Lietuvos TSR fizinė gegografija. - V., 1958. T.1.*

Lituanica
1923 - *Keli tautotyros mažmožiai iš kun.A.Kosarzevskio rinkinio. - Tauta ir žodis.- Kaunas, 1923. T.1.*
1937 - *Tautosaka iš Kossarzewskio "Lituanikos". - Tautosakos darbai. Kaunas, 1937. T.3.*

Mališauskienė A.
1993 - *Smalininkų istorija (mašinr.). - Smalininkai, 1993. Saug. LKD.*

Mannhardt W.
1936 - *Letto - preussische Götterlehre. - Riga, 1936.*

Martinionis A.
1973 - *Apie Pakapės stebuklą. - Mokslas ir gyvenimas, 1973. Nr.4.*

Mickevičius J.
1940 - *Platelių apylinkių geografinė būklė.- Gimtasai kraštas, 1940. Nr.1.*
1958 - *Kas tai yra ypatingieji akmenys ? - Komjaunimo tiesa, 1958 06 22.*
1958a - *Ypatingieji akmenys. - Pergalė (Skuodas), 1958 10 21.*
1958b - *Ypatingieji akmenys. - Stalinietis (Salantai), 1958 10 08.*
1985 - *Platelių ir apylinkių kultūros paminklai (mašinr.). Telšių žemaičių Alkos muziejus, sud.1985 m. (A-272).*

Mineikis J.
1937 - *Kalnas, kuriame skamba varpai.- Vakarai, 1937 07 17.*
1937a - *Ylakių praeitis ir dabartis.- Vakarai, 1937 01 08.*

Misiūnienė J.
1994 - *Telšių krašto vietovardžiai. - Liaudies kultūra, 1994. Nr.6.*

Mišeikis V.
1994 - *Plungės r., Rietavo apyl., Alko kaimo aprašymas (rankr.). - Plungė, 1994. Saug. LKD.*

Mukienė D.
1994 - *Naglio kalnas: Piliakalnis ? Kopa ? Kapai ? - Klaipėda (Klaipėda), 1994 09 23, 09 30.*

Mūsų girios
1938 - J.K. *Martyno pušis. - Mūsų girios, 1938. Nr.6-7.*

Mūsų rytojus
1933 - *Rado senovės lietuvių aukuro vietą. - Mūsų rytojus, 1933 05 16.*
1936 - *Lietuvos istorinės vietos. Biržės kalnas.- Mūsų rytojus, 1936 05 29.*

Nagevičius V.
1926 - *Viena archeologijos ekskursija. - Lietuva, 1926 07 27.*

Nagius J.
1956 - *Mažeikių rajono piliakalniai.- Komunistinis rytojus (Mažeikiai), 1956 10 11.*
1957 - *Gojai.- Komunistinis rytojus (Mažeikiai), 1957 05 01.*
1957a - *Dapšių alkakalnis.- Komunistinis rytojus (Mažeikiai), 1957 05 26.*
1972 - *Sedos kilpa.- Pergalės vėliava (Mažeikiai), 1972 01 27.*

Narbutas T.
1992 - *Lietuvių tautos istorija. - V., 1992. T.1.*

Nasvytis T.
1975 - *Laumės akmuo. - Leninietis (Šiauliai), 1975 09 23 (nuotr.).*

Nausėda J.
1937 - *Padavimas apie Kadagynų smuklę.- Vakarai, 1937 03 25.*

Nemuno delta - *Nemuno delta. Tyrimai ir atradimai. 1992 m. Dauglaukio archeologinės ekspedicijos leidinys. - Dauglaukis, 1992.*

Nezabitauskas A.
1966 - *Mikytai ir Dovainiai. - Mūsų žodis (Skuodas), 1966 06 14.*
1968 - *Papilės piliakalnio padavimai. - Vienybė (Akmenė), 1968 03 23.*

Pakalniškis A.
1975 - *Plungė.- Lietuvių tautos praeitis, Chicago, 1975. T.3. Kn.3.*

Perkowski J.
1934 - *Katkevičiaus ąžuolai žemaičiuose.- Gimtasai kraštas, 1934. T.3-4.*
1934a - *Senovės gadynės pėdsakai Telšių apylinkėje. - Gimtasai kraštas, 1934. T.3-4.*
1935 - *Resztki dawnych wierzeń i kultow na Žmudzi. - Mūsų tautosaka. Kaunas, 1935. T.10.*

Plečkaitytė I., Katilius A.
1987 - *Dėl Biržulio ežero priklausomybės.- Biržulio baseino kompleksinių tyrinėjimų X metis. Varniai.- V., 1987.*

Pleškys A.
1927 - *Įpilties piliakalnis ir Alkos kalnas. - Trimitas, 1927. Nr.1.*
1927a - *Nuo Gargždų ligi Lapių.- Trimitas, 1927. Nr.14,15.*

Pociutė A.
1990 - *Apie Gaidžio koplyčią. - Aitvaras, 1990 01 20.*

Poškienė R.
1989 - *Tėvų ir protėvių takais.- Gimtinė, 1989. Nr.4.*

Povilonis J.
1933 - *Šiluva.- Naujoji Romuva, 1933. Nr.142.*

Pranešimai 1949-1967 - *Pranešimai apie archeologinius paminklus ir radinius 1949-1967. Sud. 1976. Saug. AS 504.*

Pranešimai 1968-1976 - *Pranešimai apie archeologinius paminklus ir radinius 1968-1976. Sud. 1976. Saug. AS 505.*

Pronskus J.
1923 - *Lietuvos Sachara. - Klaipėda, 1923.*

Puronas V.
1984 - *"Rūžė". - Leninietis (Šiauliai), 1984 05 22.*

Purvinas M.
1993 - *Skalvių žemės centras - Rambynas: praeitis ir dabartis. - Lietuvos mokslas, 1993. T.1. Kn.1.*

Ramančionis D.
1992 - *Kriklių alkakalniai. - Pajauta, 1992. Nr.5.*

Rapalis F.
1957 - *Pažinkime gimtąjį rajoną. - Stalino vėliava (Salantai), 1957 09 07.*

Ravickienė E.
1980 - *Alko alkakalnis. - Kibirkštis (Plungė), 1980 09 04.*
1981 - *Vilkų alkakalnis.- Kibirkštis (Plungė), 1981 07 04.*
1992 - *Atsisveikinimas su Tėvyne. - V., 1992.*

Razmukaitė M.
1989 - *Auksodė ar Auksūdys. - Švyturys, 1989. Nr.2.*

Remeika J.
1931 - *Apuolės piliakalnio būtovė.- Naujoji Romuva, 1931. Nr.50.*
1938 - *Ką kalneliai pasakoja. - Klaipėda, 1938.*
1940 - *Kai dar amžina ugnis ruseno. - Kaunas, 1940.*

Rėza V.
1938 - *Padavimai apie Šventkalnį. - Vakarai, 1938 09 30.*

Rietavo apylinkės, 1992 - *Rietavo apylinkės. V, 1992.*

Rimaitis M.
1993 - *Šmitos šaltinis. - Valstiečių laikraštis, 1993 12 18.*

Rimantienė R., Urbanavičius V.
1971 - *Pagoniška šventykla Žemaitijoje. - Mokslas ir gyvenimas, 1971. Nr.2.*

Rimkus V.
1965 - *Archeologams būtų įdomu.- Mūsų gamta, 1965. Nr.5.*
1969 - *Senovės pėdsakai akmenyse.- Komunistinis žodis (Kelmė), 1969 10 11.*
1970 - *Prabočių šventovės.- Komunistinis žodis (Kelmė), 1970 08 08.*
1975 - *Užventis.- Kraštotyra. - V,.1975.*
1985 - *Gabija. - Komunistinis žodis (Kelmė), 1985 10 03.*
1985a - *Panūdžiai. - Komunistinis žodis (Kelmė), 1985 10 12.*
1989 - *Pašakarnis. - Gimtinė, 1989. Nr.6.*
1992 - *Kalniškių piliakalnis.- Tiesa, 1992 06 12.*
1992a - *Piliukas.- Bičiulis (Kelmė), 1992 05 13.*
1992b - *Gineikių aukuro akmuo.- Bičiulis (Kelmė), 1992 07 18.*
1992c - *Kubilių piliakalnis. - Bičiulis (Kelmė) 1992 06 20.*

Sakalas J.
1936 - *Telšių veidrodžio atšvaitas.- Sekmadienis, 1936. Nr.12.*
1937 - *Didžioji Žemaitijos romantika.- Sekmadienis, 1937. Nr.29.*
1939 - *Eržvilko dabartis ir senovė. - Sekmadienis, 1939. Nr.53.*
1939a - *Betygalos piliakalnių paslaptys. - Sekmadienis, 1939. Nr.20.*
1940 - *Užkeiktų lobių ir vaiduoklių sodybos.- Sekmadienis, 1940. Nr.16.*

Salys A.
1930 - *Die žemaitischen Mundarten.- Tauta ir žodis. Kaunas, 1930. T.1.*

Salagiris M.
1969 - *Medžiai - paminklai.- Komunistinis žodis (Kelmė), 1969 12 23.*

Segalis A.
1936 - *Senas mano miestelis.- Vakarai, 1936 11 28.*

Sekmadienis
1933 - *J.B.K. Pasitvirtino Birutės kalno padavimas.- Sekmadienis, 1933. Nr.23.*
1933a - *J.B.K. Amžinai žaliuojąs "metiežių" globėjas.- Sekmadienis, 1933. Nr.40.*
1934 - *A.Bn. Kražiai - keistų stebūklų vieta.- Sekmadienis, 1934. Nr.35.*
1935 - *Geg A. Nežinomieji Balsiai.- Sekmadienis, 1935. Nr.11.*

Sideravičius K.
1932 - *Žinynas (rankr.). - Telšiai, 1932. Saug. VUB F 191-112.*

Skėrys L.
1971 - *Duobgirių akmuo. - Leninietis (Šiaulių r.), 1971 12 18.*

Skrodenis S.
1986 - *Baubliai.- V., 1986.*
1994 - *Baubliai - kultūros židinys.- Šilalės kraštas. - V., 1994. T.1.*

Slaviūnas Z.
1947 - *Liaudies papročiai ir mitiniai įvaizdžiai Mažvydo raštuose. - Senoji lietuviška knyga. V., 1947.*

Srėbalius D.
1974 - *Peklinės miškas. - Kibirkštis (Plungė), 1974 07 16.*

Stankus S.
1971 - *Magdės šulinys. - Naujas rytas (Raseiniai), 1971 08 26.*

Statkevičius V.
1986 - *Verti dėmesio akmenys (mašinr.). - Šilalė, 1986. Saug. LKD F32.*
1987 - *Padavimai apie Šilalės rajono archeologijos paminklus (mašinr.). - Šilalė, 1987. Saug. LKD F32.*
1989 - *Aušrinę būtina išsaugoti.- Artojas (Šilalė), 1989 12 24.*
1990 - *Pagoniškų apeigų vietos Šilalės raj. (mašinr.). - Šilalė, 1990. Saug. LKD F32.*
1994 - *Archeologijos paminklai.- Šilalės kraštas. V., 1994. T.1.*

Staugirdas E.
1932 - *Papilės piliakalnio padavimas.- Lietuvos aidas, 1932 08 02.*

Stonkus S.
1989 - *Pikčiaus dauba. - Gimtinė, 1989. Nr.3.*

Sturys V.
1937 - *Užkeikta pilis ežero dugne.- Vakarai, 1937 06 22.*

Sužeistas vėjas, 1987 - *Sužeistas vėjas. Lietuvių liaudies mitologinės sakmės. V., 1987.*

Šalna A.
1971 - *Dubeniuotas akmuo. - Naujas rytas (Raseiniai), 1971 07 13.*

Šaulys A.
1976 - *Velnio akmuo. - Švyturys, 1976. Nr.13.*

Šaulys Vl.
1970 - *Šventkalnis. - Kultūros barai, 1970. Nr.3.*

Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai - *Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai. Surinko M.Slančiauskas. V., 1975.*

Šidiškis T.
1985 - *Žemaitijos kalvų žiedas.- Mūsų gamta, 1985. Nr.5.*
1995 - *Žemaičių alkai. - Ąžuolas, 1995. Nr.4.*

Šidlauskas V.
1937 - *Padavimas apie Šiluvos varpą.- Vakarai, 1937 07 10.*

Šilelis P.
1937 - *Padavimas apie Sedos ežere nuskendusį varpą.- Vakarai, 1937 06 11.*

Šimėnas V.
1988 - *Vakarų Lietuvos tarpgentinės teritorijos. - Aktualūs kultūros paminklų tyrinėjimo uždaviniai. V., 1988.*
1988a - *Kur stovėta Šereikos pilies. - Leniniečių balsas (Tauragė), 1988 09 29.*
1990 - *Dykros - tai genčių neapgyvendinti plotai. - Mūsų gamta, 1990. Nr.5; tas pat: Die Wildnis und baltische Stämmegrenzen. - Archaeologia Baltica / edited by V.Kazakevičius and R.Sidrys. V., 1995.*
1990a - *Kur stovėjo Sareckos pilis. - Mokslas ir gyvenimas, 1990. Nr.2.*

Šivickis P.
1931 - *Ant Šatrijos kalno.- Naujoji Romuva, 1931. Nr.37.*

Šlapkauskas V.
1988 - *Versmės kosmose. - Kultūros barai, 1988. Nr.1.*

Šleinys A.
1970 - *Senolių pasakojimus prisiminus. - Mūsų žodis (Skuodas), 1970 09 19.*

Šliavas J.
1975 - *Iš Mūšos senovės (mašinr.). - Žeimelis, 1975. Saug. VUB F152-6.*
1975a - *Mūšos praeities mozaika (mašinr.). - Žeimelis, 1975. Saug. VUB F152-8.*
1976 - *Lygumos, stabai ir žmonės (mašinr.). - Žeimelis, 1976. Saug. VUB F152-10.*
1977 - *Lygumų legendos pasakoja (mašinr.). - Žeimelis, 1977. Saug. VUB F152-12.*
1978 - *Žemė ir žmogus (mašinr.). - Žeimelis, 1978. Saug.VUB F152-15.*
1979 - *Dulkes nužėrus (mašinr.). - Žeimelis, 1979. Saug.VUB F152-18.*

Šmit P.
1933 - *Kuršu kāpu folklora. Latviešu folkloras krātuves materiāli. - Rīga, 1933. Bd.2.*

Šturms E.
1936 - *Elka kalni un pilskalni Kursā. - Pagātne un tagadne. - Rīga, 1936. T.1.*
1938 - *Baltische Alkhügel. - Conventus primus historium Balticorum Rigae 16-20. VIII. 1937. - Riga, 1938.*

Šverebas P.
1992 - *Mažeikių apylinkies.- A mon sakaa, 1992. Nr.3.*
1992a - *Rajono istoriniai akmenys.- Santarvė (Mažeikiai), 1992 01 22.*
1993 - *Kur stovėjo Sedos pilys.- Gimtinė, 1993. Nr. 11.*
1993a - *Dapšių alkakalnis.- Santarvė (Mažeikiai), 1993 01 13.*
1994 - *Iš praeities tolių.- Santarvė (Mažeikiai), 1994 06 25.*

Tamulioniai A. ir P.
1971 - *Dubysos vingyje. - Naujas rytas (Raseiniai), 1971 06 01.*

Tarasenka P.
1923 - *Alko akmenys Trakų apskrityje. - Kultūra, 1923. Nr.1.*
1924 - *Kretingos stabakūliai. - Klaipėdos žinios, 1924 08 14.*
1926 - *Senovinės lietuvių šventovės. - Švietimo darbas, 1926. Nr.6.*

1927 - *Pėduoti akmenys. - Trimitas, 1927. Nr.19.*
1933 - *Akmeniniai būstai vėlėms. - Jaunoji karta, 1933. Nr.33.*
1933a - *Akmenys - žyniai. - Jaunoji karta, 1933. Nr.37.*
1933b - *Velnio keliai ir brastos.- Jaunoji Karta, 1933. Nr.21.*
1933c - *"Dievo pėdos". - Jaunoji karta, 1933. Nr.22.*
1933d - *Rambynas. - Jaunoji karta, 1933. Nr.24.*
1937 - *Kretingos menhirai.- Vakarai, 1937 07 24.*
1952 - *Lietuvos piliakalniai (rankr.). 1952. Saug. MAB RS F235-4.*

Tarvydas B.
1936 - *Uogučių senkapis. - Gimtasai kraštas, 1936. Nr.2-4.*

Tautavičius A.
1966 - *Ženklai akmenyse. - Mokslas ir gyvenimas, 1966. Nr.12.*
1971 - *Šliktinės pelkės paslaptys. - Mūsų žodis (Skuodas), 1971 10 28.*
1972 - *Antrasis Šliktinės, Skuodo raj., lobis. - ATL 1970 ir 1971 metais. - V., 1972.*

Tautosakos darbai
1937 - *Tautosakos darbai. Iš Mažosios Lietuvos tautosakos. - Kaunas, 1937. T.3.*
1940 - *Tautosakos darbai. Klaipėdiškių lietuvių tautosaka. - Kaunas, 1940. T.7.*

Telksnytė M.
1979 - *Kuršių Nerija. - V., 1979.*

Thomas A.
1883 - *Litauen nach den Wegeberichten. - Zeitschrift für wissenschaftliche Geographie. Ed. Kettler, Bd. IV, Hf. 2. Wien, 1883.*

Trimitas
1930 - *Telšių rinktinėj.- Trimitas, 1930. Nr.12.*

J.Tumas -Vaižgantas
1978 - *Pragiedruliai. - V., 1978.*

Tumosas F.
1937 - *Alkanas kalnas.- Naujasis Tilžės keleivis, 1937 10 13.*

Urbanavičius V.
1972 - *Dubenuotų akmenų paslaptis. - Mokslas ir gyvenimas, 1972. Nr.2.*
1972a - *Mitologinių akmenų aplinkos tyrinėjimai 1970-1971 m.. - ATL 1970 ir 1971 metais. - V., 1972.*
1977 - *Senųjų tikėjimų reliktai Lietuvoje XV-XVII amžiais: (4. Pagoniškos šventvietės XVI-XVII amžiais). - Mokslų akademijos darbai. Ser. A. - 1977. T.3.*
1979 - *Mitologiniai akmenys. - Mokslas ir gyvenimas, 1979. Nr.8.*
1987 - *Šventaragio slėnis: legendos ir faktai. - Kultūros barai, 1987. Nr.12.*
1993 - *Lietuvių pagonybė ir jos reliktai XIII-XVI a. Humanitarinių mokslų srities Archeologijos krypties habil. daktaro disertacijos tezės. V., 1993.*

Urtans J.
1990 - *Pedakmeni. Robežakmeni. Muldakmeni. - Riga, 1990.*
1995 - *Gydomieji ir kulto šaltiniai Latvijoje. - Dangaus ir žemės simboliai. V., 1995.*

Urtans V.
1961 - *Pūces sakta. - Arheoloģija un etnogrāfija. Rakstu krājums. - Rīga, 1961. T.3.*

Vaišnora J.
1958 - *Marijos garbinimas Lietuvoje. - Roma, 1958.*

Vaišvila A.
1971 - *Kaip atsirado vietovardžiai. - Naujas rytas (Raseiniai), 1971 12 16.*
1972 - *Marijos apsireiškimo mitas. - Mokslas ir gyvenimas, 1972. Nr.3.*

Vaitkevičius V.
1992 - *Barstyčių alkai.- Gimtinė, 1992. Nr.6.*
1992a - *V.Putvinskio gimtinė ir.. alkai.- Trimitas, 1992. Nr.7.*
1995 - *Mosėdžio ir Salantų apylinkių senosios šventvietės. - Liaudies kultūra, 1995. Nr.2.*
1995a - *Mosėdžio ir Salantų apylinkių senosios šventvietės. - Liaudies kultūra, 1995. Nr.3.*
1995b - *Unikalus paminklas Auksūdyje ? - Žemaičių žemė, 1995. Nr.2.*
1995c - *Stabinės šventvietės klausimu. - Kultūros paminklai. T.2. V., 1995.*

Vaitkunskienė L.
1995 - *Archeologiniai šaltiniai apie mirusiųjų minėjimo apeigas (XIV-XVI a.) - LA. T.11.*

Vakarai
1937 - *M. Kaip atsirado Kalotės ežeras.- Vakarai, 1937 09 07.*
1937a - *Apie žemaičių archeologines vietoves. - Vakarai, 1937 07 08.*
1938 - *Legenda apie Velnio akmenį. - Vakarai, 1938 10 04.*

Vakarinės naujienos
1989 07 21 - *Kretingos lurdas. - Vakarinės naujienos, 1989 07 21.*

Valančius M.
1972 - *Raštai. - V., 1972. T.1-2.*

Valatka V.
1958 - *Velnio akmuo.- Komunizmo aušra (Telšiai), 1958 12 23.*
1971 - *Buvo aukuras Petraičiuos. - Komunizmo švyturys (Telšiai), 1971 03 13.*

Varnelis K.
1989 - *Alsėdžių nebepažinau.- Gimtasis kraštas, 1989 05 11-17.*

Vasilevičius L.
1992 - *Įdomus radinys Tryškiuose.- Kalvotoji Žemaitija (Telšiai), 1992 12 05.*

Vėlius N.
1967 - *Girgždūtės apylinkių padavimai.- Kraštotyra. V., 1967.*

Vilainis A.
1936 - *Iš Raseinių miesto praeities. - Vakarai, 1936 10 06.*
1937 - *Tyrulio pelkių dvasia.- Vakarai, 1937 07 10.*

Vingėla H.
1936 - *Toli nuo žmonių ir pasaulio giliai žemaičių miškuose. - Vakarai, 1936 04 23.*

Vyšniauskaitė A.
1961 - *Laidotuvių papročiai Lietuvoje XIX a. - XX a. pirmaisiais dešimtmečiais. - Iš lietuvių kultūros istorijos. V., 1961. T.3.*

Vyšniauskas J.
1975 - *Prie šaltinio gilaus. - Mūsų žodis (Skuodas), 1975 08 05, 08 07.*
1990 - *Paparčių kaimo legendos ir tikrovė. - Mūsų žodis (Skuodas), 1990 10 20.*
1991 - *Prakalbinsi senelį - daug įdomaus išgirsi. - Mūsų žodis (Skuodas), 1991 01 30.*

Vitauskas A.
1937 - *Senovės dievai ir prietarai. - Gimtasai kraštas. - 1937. T.2-4.*

Vitkauskas V.
1976 - *Šiaurės rytų dūnininkų šnekų žodynas. - V., 1976.*

Vitkus V.
1993 - *Šv.Marijos apsireiškimas prie akmens (mašinr.). - Raseiniai, 1993.*
1993a - *Legendos apie Magdės šulinį (mašinr.). - Raseiniai, 1993.*

Voigt J.
1827 - *Geschichte Preussens von den ältesten Zeiten bis zum Untergang der Herschaft des deutschen Ordens. - Königsberg, 1827. Bd.1.*

Volkaitė - Kulikauskienė R.
1958 - *Lietuvos TSR archeologijos paminklai ir jų tyrinėjimai. - V., 1958.*

Zinkevičius Z.
1984 - *Lietuvių kalbos kilmė. - V., 1984. T.1.*

Zvonkuvienė J.
1991 - *Žemaitijos kalneliai: ir legendos, ir tikrovė...- Klaipėda (Klaipėda), 1991 06 05.*

Želvys P.
1989 - *Šiluvos pušis pypkė. - Švyturys, 1989. Nr.8.*

Žemaičių prietelius
1930 - *Žemaičių prietelius, 1930 07 17.*

Žiogas
1925 - *Nepaprastas kalnas. - Žemaičių prietelius, 1925 11 29.*

Žulkus V.
1981 - *Naglio kalno archeologiniai tyrinėjimai. - Kraštotyra. - V., 1981.*
1984 - *Birutės kalno paslaptys. - Mokslas ir gyvenimas, 1984. Nr.6.*
1987 - *Vakarinės žemaičių žemės XIII - XIV amžiais. - Biržulio baseino kompleksinių tyrinėjimų dešimtmetis. - Varniai, 1987.*
1989 - *Tarpgentinės dykros ir mirusiųjų pasaulis baltų pasaulėžiūroje. - Vakarų baltų archeologija ir istorija. - Klaipėda, 1989.*
1992 - *Kuršiai. - Mokslas ir Lietuva, 1992. Nr.4.*
1993 - *Mirusiųjų pasaulis baltų pasaulėžiūroje (archeologijos duomenimis). - Žemaičių praeitis. V., 1993. T.2.*
1995 - *Žemaičiai pajūryje. - Žemaičių žemė, 1995, Nr. 2.*

Žvelgaitis S.
1993 - *Ar yra po bažnyčia ežeras. - Geroji žinia. Šiaulių naujienų priedas popiežiaus Jono Pauliaus II vizitui atminti. - 1993.*

Анкета, 1892 - *Анкета для состовления археологической карты Ковенской губернии. Дорбянская волость. - Кретинга, 1892. VUB F35.*

Вайткунскене Л.
1988 - *Культовые места - "алкветес" в могильнике Пагрибис Шилальского района. - Древности Литвы и Белоруссии. - Вильнюс, 1988.*

Гуковский К.
1889 - *Тельшевский уьездъ.- Памятная книжка Ковенской губернии на 1890 годъ.- Ковно, 1889.*
1892 - *Городъ Россіены и др. замѣчательныя мѣстности Россіенскаго уъезда.- Памятная книжка Ковенской губернии на 1893 годъ.- Ковно, 1892.*

Кржививцкий Л.
1909 - *Жмудскіе пилькалнисы. - Извѣстія императорской археологической коммисіи. 1909. Вып. 29.*

Лыугас В.А.
1970 - *Период раннего метала в Эстонии. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. - Таллин, 1970.*

Ляукоу Э.А.
1992 - *Маукливыя сведкі мінуушчыны. - Мінск, 1992.*

Покровский Ф.В.
1899 - *Археологическая карта Ковенской губернии.- Вильно, 1899.*

Спрогис И.Я.
1888 - *Географическій словарь древней Жомойтскойнь земли XVI столѣтія. - Вильна, 1888.*

Таутавичюс А.З.
1980 - *Балтские племена на територии Литвы в I тысячел. н.э. - Из древнейшей истории балтских народов. - Рига, 1980.*

Уртанс Ю.В.
1985 - *Целебные и культовые источники Латвии. - Из истории медицины. - Рига, 1985. Т.15.*
1987 - *Культовые камни с углублениями в Латвии.- Краткие сообщения института археологии. - Москва, 1987, вып.190.*
1988 - *Камни - "Следовики" на територии Латвии. - Известия академии наук Латвиской ССР. - Рига, 1988. Но.7.*
1988a - *Языческие культовые памятники на територии Латвии. - Автореферат дисертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Ленинград, 1988.*

Живописная Россия, 1882 - *Живописная Россия. Отечество наше въ его земельномъ, историческомъ, племенномъ, экономическомъ и бытовомъ значении. Под общей ред. П.П. Семенова. Томъ третий, часть первая. Литовское полъсье. - С. Петербургъ, Москва, 1882.*

KATALOGO RODYKLĖ

Rodyklė sudaryta abėcėlės tvarka pagal kaimų pavadinimus ir ten esančius objektus. Rajonas nurodomas tik tuo atveju, jeigu minimi keli to paties pavadinimo kaimai. Po nurodyto katalogo puslapio skliausteliuose - žemėlapio, kuriame objektas lokalizuotas, numeris.

A

Adomaičių *laukas*, 449
Agelaičių *Stungio, Stungiuko kalnai*, 557
Aisėnų *akmuo*, 665
Akmenės seniūn. *upė* (Akmenės r.), 275
Akmenės *akmuo, upelis* (Raseinių r.), 557 (pav. 614)
Akmeniškių *piliakalnis*, 640 (pav. 696)
Akmenių *kalnas*, 449 (pav. 484)
Akmenių Perkūniškė*, 449
Alka (Šilutės r.), 640 (pav. 697)
Alkai (Žem.Kalvarijos seniūn.), 190
Alkas (Kretingos r.), 53 (pav. 9)
Alkas (Plungės r.), 189 (pav. 195)
Alkiškiai, 275 (pav. 303)
Alkiškių *kalnas, šaltinis*, 275 (pav. 303)
Alko *upė* (Kretingos r.), 53 (pav. 9)
Alko *kalnas* (Kretingos r.), 53 (pav. 9)
Alko *akmuo* (Kretingos r.), 55 (pav. 9)
Alko *ąžuolas* (Kretingos r.), 55 (pav. 9)
Alko *šaltinis* (Kretingos r.), 59 (pav. 9)
Alko *ežeras* (Plungės r.), 190 (pav. 195)
Alko *giria* (Plungės r.), 189
Alko *kalnas* (Plungės r.), 189 (pav. 195)
Alko *laukas* (Plungės r.), 190
Alkupio *upė*, 355 (pav. 378)
Alkupio *Šventkalnis, kūlgrinda*, 355 (pav. 378)
Alkupio *Žylekščio kalnas*, 356
Alkupio *dauba*, 355 (pav. 378)
Alkupio *akmuo*, 356
Alsėdžiai, 192
Alsėdžių *kalnas*, 192 (pav. 199)
Alsėdžių *akmuo*, 193
Alsėdžių seniūn. *kalnas*, 190 (pav. 197)
Alsėdžių seniūn. *miškas*, 190
Alsėdžių seniūn. *pelkės*, 191 (pav. 197)
Andriejaičių *ąžuolas*, 357 (pav. 380)

* Konkretaus objekto aprašyme minima vietovė (vienkiemis, kaimas, buvęs kaimo pavadinimas), kuri atskirai neaprašoma.

Ankštakių *akmuo*, 56
Antaniškių *kalnas*, 449
Antininkų *kalnas*, 357 (pav. 382)
Antkalnės *ežeras*, 291 (pav. 318)
Antsienų *akmuo*, 194
Apuolės *akmuo*, 113
Apuolės *kalnas*, 113
Apuolės *piliakalnis*, 113
Apvaršuvos *kalnas, šaltinis*, 358 (pav. 383)
Ariogalos seniūn., *akmuo*, 559
Ariogalos *šaltinis*, 559
Ariogalos *upė*, 560 (pav. 616)
Asteikių *bala*, 155
Atlaužų *akmuo*, 194
Audenių *pelkė*, 450
Augzelių *šaltinis*, 113
Auksūdys (Kretingos r.), 56
Auksūdys (Mažeikių r.), 155
Auksūdžio *akmuo*, 57 (pav. 15)
Auksūdžio Kūlių pilalė I (Kretingos r.), 58 (pav. 16)
Auksūdžio Kūlių pilalė II (Kretingos r.), 59 (pav. 16)
Auksūdžio *piliakalnis* (Kretingos r.), 57 (pav. 13)
Aukštagirės *akmuo*, 360
Aukštagirės *Kartuvių kalnas*, 361
Aukštagirės *Taburkalnis*, 359 (pav. 384)
Aukštelkė, 519
Aukštiškių *kapeliai*, 450 (pav. 486)
Aukštiškių *ežeras*, 451 (pav. 486)
Aukštiškių *akmuo*, 509
Aušrinė, 560

Ą

Ąžuolija, 361
Ąžuolijos *ąžuolas*, 361

B

Babrungėnų *kalnas*, 194
Babrungėnų *medžiai*, 194

Babrungėnų *upė*, 194
Babrungo *kalnas*, 194
Bacių *upelis*, 617 (pav. 674)
Badauskių *akmuo*, 452 (pav. 487)
Badauskių *kalnas*, 452 (pav. 487)
Bagdoniškės *akmuo*, 519
Balandžių *ąžuolas*, 617 (pav. 675)
Balnių *pušis*, 618 (pav. 677)
Balsiai, 361
Balsių *dauba*, 361 (pav. 385)
Balskų *akmuo*, 599 (pav. 660)
Baltmiškių *kalnas*, 194
Barboravos *akmuo*, 363
Bardžių *kalnas*, 363 (pav. 387)
Barstyčiai, 114
Barstyčių seniūn. *akmuo*, 113
Barstyčių *kalnas*, 114 (pav. 98)
Bartašiškės *miškas*, 364 (pav. 388)
Bartininkų *kalnas*, 641
Bartlaukio *kalnas*, 292
Bartlaukio *miškas*, 292 (pav. 324)
Batakiai, 600
Batakių *kūdra*, 600
Bazilioniai, 519
Beigeriškių *kalnas*, 600
Benaičių *Kūlių bobelės akmuo*, 60 (pav. 19)
Benaičių *Ponios lovos akmuo*, 61
Benaičių *Laumės lovos akmuo*, 61 (pav. 19)
Benaičių *akivaras*, 61 (pav. 19)
Benaičių *kalnas, akmuo*, 62 (pav. 19)
Bernotiškės *giria*, 600
Beržės *kalnas*, 364
Beržoras, 195 (pav. 201)
Beržoro *ežeras, sala*, 195 (pav. 201)
Beržoro *šaltinis*, 196
Beržvaičio Lauminiškė, 196
Betygalos seniūn. Šventragis, 560
Betygalos *kalnas*, 560 (pav. 618)
Betygalos *šaltinis*, 562 (pav. 619)
Bijotų *ąžuolas*, 364
Bijotų *akmuo Boba*, 365
Bijotų *akmuo statula*, 366
Bijotų *akmuo su dubeniu*, 366
Bijotų *kalnas*, 366 (pav. 391)
Bilionių *pieva*, 367
Bilionių *akmuo*, 367 (pav. 393)
Bilionių *ežeras*, 369 (pav. 393)
Bilionių *piliakalnis*, 368 (pav. 397)
Biržų Lauko *kalnas, pieva*, 369 (pav. 398)
Biržuvėnų *šaltinis, pušis*, 293 (pav. 319)
Biržuvėnų *sukūrys*, 293
Bitėnų *kalnas, akmuo*, 641 (pav. 698)
Bitėnų *liepa*, 646
Bitėnų *senvagė*, 646
Bobeliškės *akmuo*, 116
Brazdeikių *ežeras*, 293
Brizgių *upelis, daubos*, 294 (pav. 320)
Brotykų *akmuo*, 116
Bubių seniūn. *akmenys*, 519
Bubių seniūn. *upelis*, 520
Bubių *piliakalnis*, 520
Bučų *akmuo*, 371
Budrių *akmuo*, 116 (pav. 100)
Budrių *sietuva*, 117
Budriūnų *akmuo*, 452 (pav. 490)
Budriūnų *kalnas*, 454 (pav. 491)
Buišų *piliakalnis, dauba*, 294 (pav. 231)
Bukantiškės *piliakalnis*, 454 (pav. 493)
Bulėnų *ežeras*, 521
Bulėnų *pelkė*, 521
Bumbulių *gynybiniai įtvirtinimai*, 455
Buožiai, 196
Buožių *kalnai*, 196 (pav. 202)
Burbaičių *piliakalnis, akmuo*, 455 (pav. 494)
Burbiškių *kalnas*, 371
Būtingės *šaltinis I*, 111
Būtingės *šaltinis II*, 111
Butkiškė, 562
Butvilų *akmuo*, 456 (pav. 495)
Butvilų *dauba*, 456 (pav. 495)

Č

Čekų *šaltinis*, 275
Čibirikų *akmuo*, 521
Čiūtelių *kalnas*, 646 (pav. 700)

D

Dagių *kalnas*, 155
Dainelių *laukas*, 562
Daktariškės *kalnas*, 295
Dalgų *pieva*, 197
Dapkaičių *akmuo*, 563 (pav. 621)
Dapkiškės *kalnas*, 371
Dapkiškių *akmuo*, 600
Dapšių *akmuo su ženklais*, 155 (pav. 158)
Dapšių *akmuo su dubenėliais*, 158
Dapšių *brasta*, 157
Dapšių *piliakalnis*, 157 (pav. 158)
Darbėnų *seniūn. upė*, 62
Dargalių *Pipiro trakos akmenys*, 371
Dargalių *Jėrubyno akmuo*, 371
Daubarių *miškas*, 158 (pav. 162)

Daubarių *ąžuolas*, 160
Daubarių *šaltinis*, 159 (pav. 162)
Daubarių *pilkapis*, 160
Daugėliškės *kalnas*, 457
Dauginių *akmuo*, 456
Daugirdėnų *upelis*, 563
Dauglaukio *šventvietė*, 601
Daugšviečių *akmuo*, 647
Dautartų *upelis*, 564
Degsnės *pelkė*, 457
Degučiai, 647
Deiviai, 457
Dyburių *akmuo*, 197
Didkiemio *akmuo*, 371
Didkiemio *upė*, 371
Didžiųjų Burbiškių *kalnas, kūdra*, 295 (pav. 323)
Didžiųjų Mostaičių *kalnas*, 197
Didžiųjų Mostaičių *miškai*, 197
Dievogala, 564
Dievoniai, 457
Dilbikių *kalnas*, 117
Dilbšių *kalnas*, 198
Dimgailių *akmuo*, 457
Dirmeikių *pieva*, 297
Dirvėnų *giria*, 601
Dirvėnų *ežeras*, 602
Dišlių *ąžuolas*, 198
Dišlių *ežeras*, 198 (pav. 204)
Domeikių *pieva*, 457
Dovainių *pilkapis*, 198 (pav. 205)
Dovainių *šaltinis*, 199 (pav. 205)
Dovilų seniūn. *medis*, 665
Draustinė, 564
Draustinės *upelis*, 564
Dreižių *upelis*, 665
Driežų *kalnas*, 372 (pav. 400)
Drobūkščių *kalnas*, 297
Drobūkščių *pieva*, 297
Drobūkštalių *dauba*, 372
Dupulčių *akmuo*, 63 (pav. 22)
Dvarelio *kalnas*, 602
Dvariškių *akmuo*, 373
Dvariškių *giria*, 373 (pav. 401)
Dvarviečių *kalnas*, 117 (pav. 102)
Džiaugėnų *akmuo*, 373

E

Eidukų *akmuo*, 665
Eitvydaičių *akmuo*, 374 (pav. 403)
Eivydų *akmuo*, 201
Eivydų *Alkos kalnas*, 200 (pav. 206)
Eivydų *Perkūnkalnis*, 201
Eivydų *upė*, 200
Endriejavo seniūn. *akmuo*, 666
Endriejavo seniūn. *upelis*, 666
Endriušių *pelkė*, 619
Erkšvos *kalnas*, 118 (pav. 103)
Erslos *akmuo*, 120 (pav. 105)
Eržvilko seniūn. *kelias*, 619

Ė

Ėgliškių *kalnas, akmuo*, 64 (pav. 24)

G

Gadūnavo *pušis*, 297
Gaidelių *pelkės*, 647
Gaidėnų *kalnas*, 375 (pav. 404)
Gailiškės *šaltinis*, 297
Galinių *eglė*, 457
Galvyčių *kalnas*, 201 (pav. 208)
Galvydiškės *akmuo*, 458
Gandingos *akmuo*, 202 (pav. 210)
Gandingos *kalnas*, 202 (pav. 209)
Gandingos *Vengalio senkapiai*, 204 (pav. 210)
Gandingos *Pasklepių senkapiai*, 204 (pav. 210)
Ganipravos *ežeras*, 458
Gargždelės *akmuo*, 65 (pav. 26)
Gargždelės *upė*, 64 (pav. 26)
Gaudučių *kalnas*, 65 (pav. 27)
Gaurylių *pelkė*, 161 (pav. 164)
Gečaičių *akmuo*, 204
Gedgaudiškės Perkūniškė, 602
Gedminiškės *piliakalnis*, 377 (pav. 405)
Gedminų *kalnas*, 459
Gedrimų *Alkos kalnas*, 120 (pav. 107)
Gedrimų *pelkė*, 121
Gedruikių *miškas*, 458
Gedruikių *upė*, 458
Gegrėnų *piliakalnis*, 205 (pav. 212)
Gegrėnų *Dybos kalnas*, 206 (pav. 212)
Gegužių *piliakalnis*, 378 (pav. 406)
Geidžių *akmuo*, 161 (pav. 166)
Geišių *laukas*, 564
Gelučių *ežeras*, 459 (pav. 497)
Gėluvos *akmuo*, 566
Gėluvos *šaltinis*, 565 (pav. 622)
Gėluvos *piliakalnis*, 564 (pav. 622)
Gėluvos *pušis*, 565

Gelžyčių *kalnas*, 297
Genaičių *akmuo*, 666
Genčų *Velnio akmuo I*, 66 (pav. 28)
Genčų *Velnio akmuo II*, 67 (pav. 28)
Genčų *brasta*, 67 (pav. 28)
Genčų *upė*, 67
Gerbėniškės *akmuo*, 460 (pav. 498)
Gerdžiogalikės *pieva*, 461
Getaučių *piliakalnis*, 206
Getautės *kalnas*, 297
Gilaičių *Alkos kalnas*, 206 (pav. 213)
Gilaičių *Altoriaus kalnas*, 207 (pav. 213)
Gilaičių *Avižokalnis*, 208
Gilaičių *akmuo*, 208
Gilaičių *Joninių kalnas*, 208
Gilaičių *kūdra*, 207
Gilandviršių *kalnas, akmuo*, 603 (pav. 662)
Gilvydžių *pieva*, 522
Gimbūčių *miškas*, 378
Gineikių *kalnas, akmuo*, 462 (pav. 500)
Gintališkės *šaltinis*, 208
Gintališkės Užringis, 209 (pav. 215)
Gintališkės *kapinynas*, 209
Gintalų *Gaidžiokalnis*, 297
Gintalų *Dauskalnis*, 297
Giriškių *pušis*, 463 (pav. 502)
Girkalnis, 566
Girnikų *kalnas*, 522 (pav. 579)
Girnikų *kūdra*, 524
Girnikų *pušis*, 522 (pav. 579)
Gyvolių *piliakalnis*, 276 (pav. 304)
Godelių *Raganos kalnas*, 210 (pav. 216)
Godelių *kapinynas*, 211
Godlaukio *upelis*, 566
Gomalių *kalnas*, 297 (pav. 324)
Gošteliškių *akmuo*, 524
Greižėnų *bala*, 603
Griežės *akmenys*, 163
Griežės *piliakalnis*, 163
Griežės *lanka*, 163
Griežės *upė*, 163
Grigaičių *dauba*, 211 (pav. 217)
Grigulių *Alkos kalnas*, 379 (pav. 407)
Grigulių *Bobkalnis*, 379 (pav. 408)
Grykšių *akmuo*, 68
Grimzių seniūn. *upė*, 463
Grūšlaukės *akmuo*, 68
Grūšlaukės *pieva*, 68
Grūstė, 163
Grūstės *Daratos kalnas*, 164 (pav. 169)
Grūstės *Būgnų kalnas*, 165
Grūstės *šaltinis*, 165 (pav. 169)
Grūstės *pelkė*, 166
Grūstės *Juzumo kalnas*, 166
Grūstės *miškas*, 166
Gudalių *Alkos kalnas*, 121 (pav. 109)
Gudalių *Kaukalnis*, 122
Gudalių *Miškalnis*, 123
Gudalių *Verksnių kalnas*, 122
Gudelių *kalnas*, 463 (pav. 504)
Gudelių *piliakalnis*, 463 (pav. 504)
Gudirvių *akmuo*, 380 (pav. 409)
Guivėnų *ąžuolas*, 298
Gulbių *Kartuvių kalnas*, 381 (pav. 410)
Gulbių *Laumės kalnas*, 381
Gumbakių *pelkė*, 276
Guntino *akmuo*, 123 (pav. 110)
Guravos *kalnas*, 465
Gūvainių *akmuo*, 381 (pav. 413)
Gvaldų *akmuo, šaltinis*, 383 (pav. 416)

I

Igarių *akmuo*, 123
Imbarės *piliakalnio šventvietė*, 71 (pav. 36)
Imbarės *akmuo lygia plokštuma*, 71 (pav. 36)
Imbarės *akmuo su dubenėliais I*, 72 (pav. 36)
Imbarės *akmuo su dubenėliais II*, 72
Imbarės *akmuo su dubenėliais III*, 73 (pav. 39)
Imbarės *akmuo Šventyklos vartai*, 74
Imbarės *Laumės akmuo*, 74 (pav. 39)
Imbarės *Salanto akmuo*, 74
Indijos *kalnas*, 387 (pav. 419)
Inkaklių *šaltinis*, 648 (pav. 701)
Išlynų *ąžuolas*, 467
Išlynų *kalnas*, 467
Ivangėnų *upelis*, 603
Ivoniškių *akmenys*, 388
Ižiniškių *piliakalnis*, 566

Y

Ylakių seniūn. *kalnas*, 123

J

Jakštaičiukų *akmuo su dubenėliais*, 525
Jakštaičiukų *akmuo su pėda*, 525
Jakštaičiukų Pikuoliai, 525
Janapolės *kalnas*, 299 (pav. 326)
Jaunodavos *miškas*, 385

Jazdauskiškės *šaltinis*, 213 (pav. 219)
Jedžiotų *akmuo*, 124 (pav. 112)
Jedžiotų *miškas*, 124
Jogaudų *miškas*, 213
Jokšų (Šilutės r.) *miškas*, 648
Jokšų (Telšių r.) sietuva, 301
Jomantų *akmuo*, 385
Jomantų *kalnas*, 385 (pav. 417)
Jonaičių *kalnai*, 301
Jonelaičių *akmuo su pėda*, 526
Jonelaičių *akmuo velnio kurpė*, 525 (pav. 584)
Jonelaičių *akmuo velnio kurpės brolis*, 526 (pav. 584)
Jonelaičių *ežeras*, 527 (pav. 584)
Jonelaičių *pelkė*, 527
Joskaudų *kalnas, akmuo*, 68 (pav. 32)
Joskaudų *šaltinis, akmuo, ąžuolai*, 70 (pav. 33)
Judrėnų *akmuo*, 666
Juknaičių *kalnas*, 648 (pav. 703)
Juknaičių *kūdra*, 649
Jundulų *pieva*, 124
Junkilų *akmuo*, 465 (pav. 506)
Juodainiai, 386
Juodainių *Skruzdikalnis*, 387
Juodainių *akmuo*, 387
Juodainių *Gaidžiokalnis*, 387
Juodainių *pelkė*, 387
Juodeikių *ąžuolynas*, 166
Juodeikėlių *Bažnytkalnis*, 168 (pav. 175)
Juodeikių *Perkūno kalnas*, 167 (pav. 173)
Juodėnų *kalnas*, 301
Juodkrantės *įlanka*, 679
Juodkrantės *kalnai, dauba, liepa*, 679
Jurbarko *sietuva*, 620 (pav. 678)
Jurbarko r. *ąžuolas*, 617
Jurgaičių *piliakalnis*, 527 (pav. 585)
Jurgoniškių *Perkūnkalnis*, 465 (pav. 507)
Jurgoniškių *Girkalnis*, 466
Jurgoniškių *pušis*, 466
Jurjonių *akmuo*, 666
Jusaičių *kalnas*, 530 (pav. 590)

K

Kačaičių *akmuo*, 74 (pav. 43)
Kaimalės *akmuo* (Liolių seniūn.), 468 (pav. 510)
Kaimalės *akmuo* (Tytuvėnų seniūn.), 469
Kairiškių *pieva*, 276
Kalnalio *slėnis, tiltas*, 75 (pav. 44)
Kalnėnų *blindė* (Jurbarko r.), 621
Kalnėnų *kalnas* (Šilalės r.), 389 (pav. 421)
Kalnyčių *akivaras*, 389
Kalniškių *kalnas* (Plungės r.), 213
Kalniškių *kalnas* (Telšių r.), 301
Kalniškių *piliakalnis* (Kelmės r.), 467 (pav. 509)
Kalniškių šaltinis (Raseinių r.), 566 (pav. 616)
Kalniškių *laukas* (Klaipėdos r.), 667 (pav. 714)
Kalotės *ežeras, akmenys*, 668
Kalotės *piliakalnis*, 668
Kaltinėnų *šaltinis*, 390 (pav. 422)
Kaltinėnų *kalnas*, 390
Kalvalių *akmuo*, 391
Kalvių *kalnas*, 469 (pav. 511)
Kamščių *akmuo*, 391
Kamščių *šaltinis*, 391 (pav. 424)
Kamščių *kapeliai*, 391 (pav. 424)
Kanapukų *kalnas*, 391 (pav. 425)
Kantaučių *šaltinis*, 213
Kapstatų *upelis*, 669
Karklėnų *kalnas*, 471
Karštenių *ežeras*, 301
Kartenos *akmuo*, 76 (pav. 46)
Kartenos *šaltinis I*, 77
Kartenos *šaltinis II*, 77
Karūžiškės *Medvėgalio kalnas*, 392 (pav. 427)
Karūžiškės *Alkos kalnas*, 393 (pav. 427)
Kaštaunalių *akmuo*, 394 (pav. 429)
Kašučių *akmuo*, 77 (pav. 48)
Kašučių *ežeras*, 77
Kaukėnai, 567
Kaušėnų *ežeras*, 214
Kaušų *kalnas*, 395 (pav. 430)
Kaušų *ąžuolai*, 397 (pav. 430)
Kaušų *upelis*, 399 (pav. 430)
Kaušų *akmuo*, 399 (pav. 432)
Keberkščių *akmuo*, 400 (pav. 434)
Kegrių *pušis*, 276
Kejėnų *upelis*, 567 (pav. 626)
Kėkštų *kalnas*, 214
Kengių *upelis*, 569 (pav. 628)
Kengių *kelias*, 568 (pav. 628)
Kerbedėlių *ąžuolas*, 471 (pav. 513)
Kerbedėlių *kalnas*, 471 (pav. 512)
Kerbedėlių *pelkės, miškas* 471 (pav. 514)
Kerbedžių *upelis*, 401
Kerėžių *akmenys*, 278

Kerėžių *piliakalnis*, 277 (pav. 306)
Kerėžių *upė*, 278
Kesių *akmuo*, 280
Kesių *Alkos kalnas, upė*, 279 (pav. 307)
Kesių *Bažnyčios kalnas*, 280
Kęstaičiai, 302
Ketūnų *akmuo su dubeniu*, 169
Ketūnų *akmuo su pėdomis*, 170
Ketūnų *dauba*, 169
Ketūnų *Didysis akmuo*, 169
Ketūnų *šaltinis*, 169
Kiaukalių *kalnas*, 401
Kybarčių *akmuo*, 531
Kirkų *šaltinis*, 168 (pav. 176)
Kirnių II *bala*, 401
Kyvaičių *kalnas*, 214
Klangių *akmuo*, 621
Klauseikių *šaltinis*, 124
Klausgalvių *akivarai*, 78
Klibių *akmuo*, 78
Klibių *akmuo su pėda*, 79
Kliokų *kalnas*, 302 (pav. 327)
Kluonalių *akmenys*, 79 (pav. 49)
Kolainiai, 471
Košių *akmuo*, 401
Krakių *akmuo*, 124 (pav. 113)
Krapštikių *pelkė*, 214 (pav. 221)
Krapštikių *akmuo*, 214 (pav. 221)
Krapštikių *kalnas*, 215 (pav. 221)
Krapštikių *šaltinis*, 215 (pav. 221)
Kražiškių *šaltinis*, 170
Kražiškių *upė*, 170
Kražiškių *akmuo*, 170
Kražių seniūn. *kalnas*, 472
Kražių seniūn. *upė*, 472
Kražiai, 473
Kražių *kalnas*, 473 (pav. 516)
Kražių *ąžuolas*, 474 (pav. 516)
Kražių *šaltinis*, 475 (pav. 516)
Kražių *akmenys*, 476
Kražių *upė*, 476
Kreivių *piliakalnis*, 402 (pav. 436)
Kretinga, 80
Kretingos *akmenys*, 80 (pav. 51)
Kretingos *akmuo menhiras*, 81
Kretingos *akmuo su dubeniu*, 81
Kretingos *šaltinis*, 80 (pav. 51)
Kretingos r. *upė*, 53
Kriklių *Gaidkalnis*, 532 (pav. 595)
Kriklių *Vištkalnis*, 531 (pav. 591)
Krioklių *šaltinis*, 281
Kruopių *akmuo*, 126
Kruopių *kalnas*, 126
Kubakių *dauba, akmuo*, 215 (pav. 222)
Kubilių *akmenys*, 476
Kuinelių *akmuo*, 126
Kuisių *kalnas*, 603
Kukių *kapinynas*, 170
Kulalių *akmuo*, 126
Kuliai, 216
Kuliškių *akmuo*, 402
Kulų I k. *šaltinis*, 126
Kulskių *akmuo*, 217 (pav. 223)
Kulskių *šaltinis I*, 218 (pav. 225)
Kulskių *šaltinis II*, 218 (pav. 225)
Kungių *ežeras*, 303 (pav. 328)
Kunigiškių *Aukuro akmuo*, 403 (pav. 437)
Kunigiškių *Velnio akmuo*, 404
Kuodžių *kalnas*, 304 (pav. 331)
Kurmaičių *kalnas*, 81 (pav. 53)
Kurmaičių *šaltinis*, 82
Kurmaičių *pilkapis*, 82 (pav. 54)
Kuršėnų *akmuo*, 531
Kuršų *ežeras*, 304 (pav. 330)
Kuršų *kalnas*, 304 (pav. 330)
Kusų *akmuo*, 127
Kušleikių *akmuo*, 477
Kušlėnų *ąžuolas*, 171
Kuturių *akmuo*, 604
Kvesčių *akmuo*, 405
Kvietinių *pilkapiai*, 670 (pav. 715)

L

Labardžių *miškas*, 219
Labardžių *šaltinis*, 218
Laivių *Laumės akmuo I*, 83 (pav. 56)
Laivių *Laumės akmuo II*, 83 (pav. 58)
Laižuvos seniūn., *akmuo*, 171
Laižuvos seniūn. *sietuva*, 171
Lapgirių Kaukėnai, 621
Lapynų *akmuo*, 604 (pav. 663)
Lapkalnio *kalnas*, 405
Lapkalnio *laukas*, 405
Lapkalnio *pelkės*, 405 (pav. 441)
Lašiškės *akmuo*, 406 (pav. 442)
Latvelių *sala*, 281
Laugiriškių *pelkės*, 477
Lauksargiai, (Tauragės r.), 605
Lauksargiai (Šilalės r.), 407 (pav. 430)
Laukuva, 408
Laukuvos seniūn. *akmuo*, 407

Laukuvos seniūn. *dauba*, 407
Laukuvos seniūn. *Saulės kalnas*, 407
Laukuvos seniūn. *Silvestrų kalnas*, 407
Laukuvos seniūn. *upė*, 407
Laukžemės *kalnas*, 84
Laumaičiai, 127
Laumakiai, 534
Laumalės, 85
Laumėnai I ir II k. (Akmenės r.), 282
Laumėnai (Šilalės r.), 409
Laumėnų *Gaidžių kalnas*, 409
Laumėnų *Laumės kalnas*, 409
Laumėnų miškas, 409 (pav. 443)
Laumiai (Telšių r.), 305
Laumės (Skuodo r.), 127 (pav. 116)
Laumių *ežeras* (Skuodo r.), 127 (pav. 116)
Laumių *miškas, pelkė* (Skuodo r.), 128 (pav. 116)
Laumių *upė* (Skuodo r.), 128
Leckavos *Šventorėlio kalnas, šaltinis, 172* (pav. 178)
Leckavos *Kartuvių kalnas*, 172
Leckavos *piliakalnis*, 171 (pav. 178)
Leilėnų *kapeliai*, 306 (pav. 332)
Lėlaičių *koplyčia*, 173
Lelėnų *akmuo*, 670
Lembo *ąžuolas*, 410 (pav. 416)
Lembo *dauba, Velnio akmuo*, 411
Lembo *kalnas*, 409 (pav. 416)
Lembo *Meškos akmuo*, 411
Lembo *pieva*, 411 (pav. 446)
Lembo *Velnio krasės akmuo*, 411 (pav. 446)
Lendimų *lankos*, 84
Lenkaičių *ąžuolas*, 219 (pav. 227)
Lenkaičių *miškas*, 219 (pav. 227)
Lenkčių *kalnas*, 621
Lenkimų *pušis*, 128
Lyduvėnų *šventvietė*, 570
Lyduvėnų *akmuo*, 570 (pav. 630)
Lyduvėnų *kalnas*, 571
Lieplaukalės *piliakalnis*, 219 (pav. 228)
Lieplaukė, 306
Lieplaukės *Prebuto kalnas*, 307 (pav. 331)
Lieplaukės *Stovylo kalnas*, 307 (pav. 333)
Lieporių *kapinynas*, 534
Lygių *laukas*, 571
Linartų *kalnas*, 535
Liubišiškių *pieva*, 477
Lopaičių *ežeras*, 220 (pav. 229)
Luobos *kalnas, šaltinis*, 128
Luokės seniūn. *pelkė, kalnas*, 308
Luponių *piliakalnis*, 535 (pav. 596)
Luponių *Perkūno akmuo*, 536
Luponių *akmuo Raganų kėdė*, 536
Luponių *akmuo su smailiadugniu dubeniu*, 537
Luponių *akmuo su pėda*, 537
Luponių *beržas*, 538
Luponių *vinkšnos*, 537
Luponių *šaltinis*, 537

M

Mačiūkių *akmuo* (Skuodo r.), 129 (pav. 102)
Mačiūkių *šaltinis* (Skuodo r.), 130
Mačiūkių *kalnas* (Plungės r.), 220
Maironių *akmuo*, 477 (pav. 520)
Maironių *šaltinis*, 479 (pav. 520)
Makščių *kalnas*, 221 (pav. 230)
Maniūšių *akmenys*, 538
Mantvilių *miškas*, 622
Martynaičių *piliakalnis*, 85
Matiškių *piliakalnis*, 605 (pav. 664)
Mažeikių seniūn. *akmuo*, 173
Mažeikių seniūn. *Laumės akmuo*, 173
Mažeikių *pelkė*, 173
Mažojo Palūkščio *kalnas*, 308 (pav. 334)
Mažrimaičių *kalnas*, 649 (pav. 704)
Medsėdžių *Šventorkalnis*, 221 (pav. 231)
Medsėdžių *Šatrijos kalnas*, 221
Medininkų *miškai*, 622
Mediškių *kalnas, pelkė*, 309 (pav. 335)
Medsėdžių *akmuo*, 670
Meirių *akmuo*, 412
Meižių *ežeras*, 282
Meižių *miškas*, 282
Mekių *akmuo*, 538
Metirkviečių *ąžuolas, akmuo*, 639
Miežėlių *ąžuolai*, 670
Mikytų *Alkos kalnas* (Plungės r.), 222 (pav. 232)
Mikytų *akmuo* (Plungės r.), 225 (pav. 232)
Mikytų *Maldų šulinys* (Plungės r.), 226 (pav. 232)
Mikytų *piliakalnis* (Skuodo r.), 130 (pav. 119)
Mikytų *pelkės* (Skuodo r.), 130 (pav. 119)
Mikytų *Barboros kalnas* (Skuodo r.), 131
Milaičių *kalnas* (Šilalės r.), 412
Milaičių *kalnas* (Tauragės r.), 605
Milaičių *pieva* (Tauragės r.), 606
Mileikių *Sklenyčkalnis*, 309 (pav. 336)

Mileikių *šventorkalnis*, 309 (pav. 338)
Miškinių *miškas*, 479
Mockaičių *laukas* (Tauragės r.), 606
Mockaičių *akmuo* (Skuodo r.), 132 (pav. 98)
Mockaičių *Ąžuolo šaltinis* (Skuodo r.), 133 (pav. 123)
Mockaičių *dauba* (Skuodo r.), 132 (pav. 98)
Mockaičių *kalnas* (Skuodo r.), 131 (pav. 98)
Mockaičių *Liepos šaltinis* (Skuodo r.), 133
Mockaičių *Petreikio šaltinis* (Skuodo r.), 133 (pav. 123)
Molavėnų *akmuo*, 571 (pav. 631)
Mosėdžio seniūn. *miškai*, 134
Mosteikių *ąžuolas*, 479 (pav. 523)
Muitaičių *kalnas*, 311 (pav. 339)
Muitaičių *pelkė*, 311

N

Nagirbių *akmuo*, 479
Naikių *piliakalnis*, 174
Naručių *dauba*, 227
Naujininkų *piliakalnis, dauba*, 606 (pav. 665)
Naujosios Įpilties *kalnas, akmuo*, 85 (pav. 61)
Naujosios Įpilties *Laumės akmuo*, 86 (pav. 61)
Naujosios Įpilties *upė*, 85 (pav. 61)
Naukaimio *piliakalnis*, 572 (pav. 633)
Naukaimio *Vieškalnis*, 573 (pav. 633)
Nausodžio *piliakalnis*, 227 (pav. 210)
Nedojų *pelkės*, 412
Negarbos *piliakalnis*, 87 (pav. 62)
Negirvos *tiltas*, 573
Nemakščių seniūn. *Nemakštės miškas*, 573
Nemakščių seniūn. *Olko miškas*, 574
Nemakščių seniūn. *Siautūnų miškas*, 573
Nemakščių seniūn. *upelis*, 575
Nerimdaičių *šaltinis*, 312
Nevardėnų *pieva*, 312
Nevočių *kalnas*, 134 (pav. 124)
Nikėlų *akmenys*, 650
Noliškių *akmuo su dubeniu*, 538
Noliškių *akmuo su pėda*, 538
Noliškių *akmuo Laucius*, 539
Noliškių *pilkapiai*, 539 (pav. 598)
Norgalvių *upė*, 227
Norkaičių *kalnas*, 606 (pav. 666)
Norkaičių *miškai, ąžuolas, liepa*, 650 (pav. 705)
Normančių *kalnas*, 539 (pav. 599)
Normančių *piliakalnis*, 539 (pav. 599)
Notėnų seniūn. *kalnas*, 135
Numgalių Perkūniškės, 575

O

Opškalnio *pelkė*, 480 (pav. 523)
Oreliškės *pušis*, 481
Ožnugarių *upelis*, 606
Ožtakių *kalnas*, 312

P

Paagluonio *kalnas, miškas*, 622
Pabalvės *kalnai*, 312
Pabambių *upelis, kapeliai*, 607
Pabiržulio *Biržulio ežeras*, 313
Pabiržulio *kalnas*, 313 (pav. 326)
Pabiržulio *pievos*, 313 (pav. 326)
Pabiržulio *Stervo ežeras*, 314
Pabiržulio *miškas*, 314 (pav. 341)
Pabradumės *kalnas*, 174
Pabutkalnio *ąžuolas*, 481 (pav. 525)
Paburgės *šaltinis*, 227 (pav. 237)
Padegimės *kalnas*, 135 (pav. 126)
Padievaičio *akmuo*, 412 (pav. 447)
Padievaičio *piliakalnis*, 413 (pav. 447)
Padievyčio *akmuo*, 417
Padievyčio *Aukų kalnas*, 418 (pav. 450)
Padievyčio *eglė*, 418
Padievyčio *ežeras*, 414 (pav. 450)
Padievyčio *piliakalnis*, 416 (pav. 450)
Padievyčio *upė*, 416 (pav. 450)
Padievyčio *Velnragės kalnas*, 418
Padievytis, 414
Padubysio *upė*, 481
Padvarių *akmuo su dubeniu* (Kretingos r.), 88
Padvarių *akmuo* (Kretingos r.), 88
Padvarių *ąžuolas* (Telšių r.), 314
Paegluonio *liepa*, 608
Paežerės *pelkės*, 315
Paežerės Rūdaičių *akmuo*, 229
Paežerio *kalnas*, 418 (pav. 417)
Paežerio *pieva*, 418
Paežerio *upelis*, 418
Paežerių *kalnas*, 540 (pav. 600)
Pagausančio *giria*, 575
Pagirgždūčio *kalnas, kūdra, ąžuolas* (Telšių r.), 315 (pav. 342)
Pagirgždūčio *akmuo* (Telšių r.), 318
Pagirgždūčio *upė* (Telšių r.), 318
Pagirgždūčio *dauba* (Kelmės r.), 481

Pagojai (Papilės seniūn.), 282
Pagojys (Betygalos seniūn.), 575
Pagojys I ir II (Nemakščių seniūn.), 575
Pagojis (Kalnujų seniūn.), 575
Pagojis (Kelmės seniūn.), 481
Pagojai (Pagojukų seniūn.), 575
Pagojai (Eržvilko seniūn.), 622
Pagojukai (Pagojukų seniūn.), 575
Pagrybės *kapinynas*, 419
Pagryžuvio *piliakalnis*, 481 (pav. 526)
Pailgočio *akmenys*, 421 (pav. 456)
Pailgočio *šaltinis*, 422 (pav. 456)
Payžnio *akmuo*, 423
Payžnio *kalnas*, 422 (pav. 457)
Pajuodupių *kalnas, šaltinis*, 89 (pav. 65)
Pajūralio *dauba, šaltinis*, 420 (pav. 454)
Pajūralio *kalnas*, 420
Pajūrio seniūn. *miškai*, 421
Pakalnės *upė*, 651
Pakalniškių *kalnas* (Šilalės r.), 424 (pav. 459)
Pakalniškių *akmuo* (Jurbarko r.), 622 (pav. 679)
Pakalniškių *šaltinis* (Jurbarko r.), 623 (pav. 679)
Pakalniškių *Mergikalnis, akmuo* (Raseinių r.), 576 (pav. 637)
Pakalniškių *Perkūnkalnis* (Raseinių r.), 576 (pav. 637)
Pakapės *akmuo*, 540
Pakapių *šaltinis*, 320
Pakapių *kalnas*, 318 (pav. 344)
Pakarčemio *ąžuolas*, 482 (pav. 527)
Pakempinių *pelkė*, 282
Pakerų *kalnas*, 229 (pav. 238)
Pakėvio *pelkė*, 482 (pav. 528)
Pakisio *piliakalnis*, 424 (pav. 437)
Pakoplyčio *akmuo*, 426 (pav. 460)
Pakražančio *kalnas*, 483
Palangos *Birutės kalnas*, 107 (pav. 92)
Palangos *Naglio kalnas*, 109 (pav. 96)
Palangos *pelkė*, 111 (pav. 96)
Palangos *pušys*, 109
Palėkinio *upė*, 483
Palendrių *daubos*, 577 (pav. 638)
Palendrių *akmenys su ženklais*, 579
Palendrių *akmuo su pėda*, 579
Palendrių *laukas*, 579
Palokysčio *akmuo*, 426
Palokysčio *kalnas*, 427
Palukojo *kalnas*, 483
Paluknio *kapinynas*, 579
Pamedžiokalnio *ežeras*, 483 (pav. 529)
Pamedžiokalnio *pušis*, 484 (pav. 529)
Pamedinčių *dauba I*, 229 (pav. 239)
Pamedinčių *dauba II*, 230 (pav. 239)
Panūdžių *akmuo*, 484 (pav. 531)
Panūdžių *ąžuolas*, 485 (pav. 531)
Paparčių *Apaštų kalnas*, 137 (pav. 131)
Paparčių *Auškalnis*, 136 (pav. 127)
Paparčių *akmuo su dubeniu*, 137
Paparčių *Saulės akmuo*, 137
Papilės *piliakalnis*, 283
Papilės *akmuo su pėdomis*, 283
Papilės seniūn. *upė*, 283
Papilių *piliakalnis*, 486 (pav. 532)
Papjaunių *akmuo*, 652
Paplienijos *akmuo*, 320 (pav. 346)
Paplienijos *šaltinis*, 321 (pav. 346)
Paplūsčių *akmuo*, 486
Paragaudžio *kūdra*, 427
Paragių *akmuo*, 283
Paspąsčio *kalnai*, 486 (pav. 533)
Pasruojės *kalnas*, 321 (pav. 348)
Pasruojės *šaltinis*, 323 (pav. 348)
Pašakarnio *akmuo*, 487
Pašaltuonys, 624
Pašatrijos *kalnas*, 324 (pav. 351)
Pašatrijos *akmuo*, 328
Pašiaušė, 487
Pašilė, 488
Pašilės *akmuo*, 488 (pav. 536)
Pašilių *ežeras*, 624 (pav. 683)
Pašimšės *akmuo*, 488 (pav. 538)
Pašimšės *miškas*, 489
Pašimšės *piliakalnis*, 489 (pav. 538)
Pašvinių *kalnas*, 540
Pašvinių *ežeras*, 540
Patulės *kalnas*, 427
Paupynio *dauba*, 427 (pav. 462)
Paupynio *Smiltynė*, 427 (pav. 462)
Paupys, 579
Paupio Perkūniškis, 579 (pav. 639)
Pavaiguvio *akmuo*, 489 (pav. 539)
Pavamblių *ežerėlis*, 625
Pavandenė, 328
Pavandenės *akmuo*, 328
Pavandenės *kalnas*, 328
Pavarsėdžio *dauba*, 428
Pavėžupio *piliakalnis*, 490 (pav. 541)
Pavirvyčio *akmuo su dubenėliais I*, 329 (pav. 354)
Pavirvyčio *akmuo su dubenėliais II*, 329 (pav. 354)
Pažvarkulio *kalnas*, 490 (pav. 542)

Pečiulių *kalnas*, 492
Peiliškių *pušis*, 285
Pelėkių *akmuo, šaltinis*, 89 (pav. 67)
Pelenių *kalnas*, 492
Perkūnate (Latvijos Respublika), 104 (pav. 67)
Perkūniškė, 580
Perkūniškės *miškas*, 581
Perkūniškės *šaltinis*, 580
Perkūnai, 670
Petkaičių *kalnas*, 608
Petraičių *akmuo* (Mažeikių r.), 174
Petraičių *akmuo* (Telšių r.), 330
Petrikaičių *akmenys*, 493 (pav. 543)
Pielių *kalnas*, 330
Pikčiūnai, 581
Pikeliai (Mažeikių r.), 174
Pikelių *kalnas* (Mažeikių r.), 174 (pav. 175)
Pikelių *akmuo* (Kelmės r.), 495
Piktaičiai, 581
Piktupėnų *upelis*, 652
Platelių seniūn. Laumalenkos, 230 (pav. 241)
Platelių seniūn. *ežeras*, 230 (pav. 231)
Platelių seniūn. *ežeras*, 230 (pav. 241)
Platelių seniūn. *sala*, 232 (pav. 241)
Platelių seniūn. *dauba*, 232
Platelių seniūn. *upė*, 232
Platelių *akmeninė figūra*, 234
Platelių *akmuo*, 234
Platelių *Apvalioji kalva*, 239 (pav. 245)
Platelių *Kartuvių kalnas*, 232 (pav. 243)
Platelių *Raudų kalnas*, 232
Platelių *uosis*, 233 (pav. 243)
Platelių *Asmino kalnas*, 232 (pav. 243)
Platelių *ežeras*, 234 (pav. 245)
Platelių *ežero Pilies sala*, 236 (pav. 245)
Platelių *ežero Medveidžio sekluma*, 236 (pav. 245)
Platelių *ežero verpetas*, 235
Platelių *ežero Kumelkaktė*, 237 (pav. 231)
Platelių *ežero Aukštsalė*, 237 (pav. 241)
Platelių *ežero Pliksalė*, 237
Platelių *ežero Ubagsalė*, 237
Platelių *Šventorkalnis*, 238 (pav. 245)
Plauskinių *akmuo*, 239 (pav. 248)
Plaušvarių *ežeras*, 652
Plekaičių *akmuo*, 496
Plekių *giria*, 625
Plikšilio *pušis*, 496 (pav. 545)
Plokščių (Plungės r.) *šaltiniai*, 241 (pav. 250)
Plokščių (Kretingos r.) *akmuo*, 91
Plungė, 241
Plungės *akmuo*, 243 (pav. 253)
Plungės *kūdra*, 242 (pav. 251)
Plungės *ąžuolas*, 244 (pav. 251)
Plungės *kalva*, 244 (pav. 251)
Plungės *liepa*, 244
Plungės *uosis*, 244
Plūsčių *kalnas*, 497
Požerė, 429
Požerės *akmuo*, 428
Požerės *Bobkalnis*, 428
Požerės *Karnagos kalnas*, 428
Prapymo *kalnas*, 429
Preilos *kalnas*, 680
Priekulės seniūn. *ežeras*, 670
Pryšmančių *akmuo*, 93 (pav. 72)
Prystovų *akmuo su dubeniu*, 92
Prystovų *Čerauninko akmuo*, 91 (pav. 70)
Pubžibių *akmuo*, 244 (pav. 255)
Pūčkorių (Žem. Kalvarijos seniūn.) *Koplyčkalnis*, 246
Pūčkorių (Žem. Kalvarijos seniūn.) *Liepkalnis*, 246
Pūčkorių (Babrungo seniūn.) *Saulės kalva*, 246
Puodkaliai, 138
Puodkalių *akmuo*, 138 (pav. 132)
Puokės *kalnas, liepa*, 139 (pav. 134)
Puokės *akmuo su dubeniu*, 141
Puokės *Didysis akmuo*, 141
Puokės *miškas*, 141
Pupėnai, 497
Pupėnų *ežeras, upė*, 497 (pav. 547)
Pupėnų *kalnas*, 497 (pav. 547)
Pupinių *laukas*, 330 (pav. 356)
Purmalių *akmenys*, 671 (pav. 716)
Purvėnų *akmuo su pėda*, 174 (pav. 180)
Purvėnų *ąžuolas*, 175
Purvėnų *kalnas*, 175
Purvėnų *laukas*, 175
Puželių *šaltinis*, 609 (pav. 668)

R

Račių *kalnas, šaltinis*, 177 (pav. 181)
Raganiai, 541
Raganių *kalnas*, 541
Raguviškių *akmuo*, 93 (pav. 73)
Raguviškių *šaltinis*, 94 (pav. 73)
Raizgių *kalnas*, 541 (pav. 601)
Raizgių *upelis*, 543
Ramoniškių *upelis*, 652

Ramovė (Jurbarko r.), 626
Ramučiai (Raseinių r.), 581
Ramučių *akmuo* (Akmenės r.), 284
Ramučių *miškai* (Šilutės r.), 652
Ramuvos *miškas* (Šilutės r.), 653
Raseinių seniūn. *Vilkupis*, 581
Raseinių seniūn. *Peklikės upelis*, 581
Raseiniai, 581
Raseinių *šaltinis*, 582 (pav. 642)
Raseinių *piliakalnis, Cibikalnis*, 581 (pav. 640)
Ratkūnų *akmuo*, 543
Raudiškės *kalnas* (Kelmės r.), 499
Raudiškių *kalnas* (Šilutės r.), 653
Raudondvario *akmuo*, 543
Raudonės seniūn., 626
Raudonės *ąžuolas, liepa, pušis*, 626 (pav. 685)
Reibkalnio *ąžuolas*, 499 (pav. 548)
Reistrų *akmuo*, 429 (pav. 464)
Rekčių *piliakalnis*, 544
Renavo *akmuo*, 178
Repšių *akmuo*, 179
Repšių *upė*, 179
Rieškėtų *kalnas*, 430
Rietavo seniūn. *ežeras*, 246
Rietavo seniūn. *pelkės*, 246
Rimeikių *pelkė*, 544
Rimolių *kalnas*, 180
Ringių *vinkšna*, 609
Ringuvėnų *senkapiai*, 544
Rinkšelių *akmuo su dubeniu*, 584 (pav. 644)
Rinkšelių *Didysis akmuo*, 583 (pav. 644)
Rinkšelių *kalnas*, 585 (pav. 644)
Romės laukas, 430
Romučiai, 544
Romučių *piliakalnis*, 544 (pav. 606)
Rotinėnų *Gojaus kalnas*, 247 (pav. 258)
Rotinėnų *Kartuvių kalnas*, 247 (pav. 260)
Rubaičių *pelkė*, 431
Rubežaičių *kalnas*, 330
Rubinavo *akmuo*, 431
Rūdaičių *kalnas, pelkės* (Kretingos r.), 95 (pav. 76)
Rudaičių *kalnas, šaltinis* (Klaipėdos r.), 672 (pav. 719)
Rūdupių *kalnas*, 331
Rūdupių *pušis*, 331
Rūgalių *upelis* (Tauragės r.), 609
Rūgalių *ežeras* (Šilutės r.), 653
Ruišėnų *Alkos kalnas*, 331 (pav. 357)
Ruišėnų *Ruiškalnis*, 332 (pav. 358)
Ruišėnų *dauba*, 333 (pav. 358)
Ruišėnų *pelkės*, 333
Rukšių *miškas*, 431 (pav. 465)
Rupšių *kalnas*, 432
Rusinų *kalnas*, 673
Rusinių *akmuo*, 673 (pav. 720)
Rusnės *kalnas*, 654 (pav. 707)
Rusnės *Bliudduobė*, 655
Rusnės *Gilvikės upė*, 655
Rusnės *Skirvytės upė*, 655
Ruzgų *brasta*, 179
Ruzgų *kalnas*, 180

S

Sakalų I k. *kalnas*, 334 (pav. 357)
Sakūčių *upė*, 656
Salantų *Perkūnkaimis*, 96
Salantų *kalnas*, 96 (pav. 79)
Salantų *Laumės akmuo I*, 99 (pav. 79)
Salantų *Laumės akmuo II*, 98 (pav. 79)
Salantų *akmuo lygia plokštuma*, 97 (pav. 79)
Salantų *šaltinis*, 99
Santeklių *ąžuolas*, 284
Santeklių *upė*, 284
Sarakų II k. *kalnas*, 334
Sarapiniškės *pušis*, 499
Sarapiniškės *kalnas, akmuo, upelis*, 499
Saugailių *šaltinis*, 585
Sauginių *piliakalnis*, 544
Saugų *pelkė*, 656
Saurkampių *kalnas*, 609
Sauserių *miškas*, 99 (pav. 82)
Sauserių *Žalčio dauba*, 100 (pav. 82)
Sauserių *Miliaus dauba*, 100
Sauslaukio Perkūniškė (Tauragės r.), 610
Sauslaukio *kalnas* (Šilalės r.), 432
Saušilio *kalnas*, 334
Seda, 180 (pav. 186)
Sedos seniūn. *ežeras*, 180
Sedos *protaka*, 182 (pav. 186)
Sedos *akmuo*, 183
Sedos *šaltinis*, 183 (pav. 188)
Sedos *slėnis*, 183 (pav. 188)
Sedos *kalnas*, 183
Senkų *akmuo*, 100
Senmiestės *akmuo Velnio plūgas*, 184
Senmiestės *šaltinis*, 185
Senmiestės *dauba*, 185
Senmiestės *kapeliai*, 183
Senmiestės *pakelės akmuo*, 185
Senmiestės *pelkė*, 184
Senojo Obelyno *dauba*, 433 (pav. 466)

Senosios Įpilties *akmuo, šaltinis*, 101 (pav. 83)
Senosios Įpilties *akmuo menhiras*, 102
Senosios Įpilties *kalnas*, 102 (pav. 83)
Seredžius, 627
Seredžiaus *piliakalnis*, 627 (pav. 687)
Seredžiaus *tuopos*, 630
Seredžiaus *šaltinis, akmuo*, 628 (pav. 687)
Siautelių *kalnas*, 433 (pav. 467)
Simėnų *šaltinis*, 435 (pav. 468)
Simėnų *piliakalnis*, 434 (pav. 468)
Simutiškės *kalnas*, 336
Siraičių *akmuo*, 335 (pav. 360)
Siraičių *kapinynas*, 334
Siraičių *lobis*, 334
Siraičių *pušis*, 334
Sirvydų *pelkė*, 500
Skaudalių *akivaras, akmuo*, 102 (pav. 86)
Skyplaičių *kalnas*, 247
Skirmantiškės *kalnas* (Telšių r.), 336
Skirmantiškės *akmuo* (Raseinių r.), 585
Skirpsčių *upė*, 248
Skogalio *kalnas*, 500
Skroblio *piliakalnis*, 248
Skuodiškių *akmuo*, 186 (pav. 191)
Smalininkų *senvagės*, 630 (pav. 690)
Smilgių *akmuo su pėda*, 248
Smilgių *akmuo su pėdomis*, 248
Smulkiškės *dauba*, 585 (pav. 647)
Sniegoniškės *šaltinis*, 610
Sodeliukų *kalnas*, 545 (pav. 607)
Spraudaičių *upelis*, 435
Stabinės *laukas*, 337
Stalgėnai, 248
Stalgėnų seniūn. *upė*, 248
Stirbaičių *daubos*, 249
Stirbaičių *kalnas*, 249
Stirbiškės *kalnas*, 435
Stirbiškės *kapeliai*, 436 (pav. 471)
Stonių *upelis, pelkė*, 436 (pav. 472)
Stropelių *kalnas*, 103
Stumbrių *miškai*, 249
Stungurių *ąžuolas*, 585
Sūdėnų *akmuo*, 103 (pav. 67)
Sūdėnų *kūlgrinda*, 104 (pav. 67)
Sūdėnų *upė*, 104
Suginčių *upė*, 285
Svencelė, 673
Svencelės *kalnas*, 675 (pav. 721)
Svilės *šaltiniai*, 502 (pav. 553)
Svilės *pušis*, 500 (pav. 550)
Svirkančių *akmuo*, 285

Š

Šačių *kalnas*, 142 (pav. 138)
Šakalių *uosis*, 142
Šakynos *akmuo*, 546
Šakynos seniūn. *šaltinis.*, 546
Šaltupių *upelis*, 337 (pav. 362)
Šapnagių *upelis*, 546
Šarkių *akmuo*, 436
Šarkių *miškas*, 437
Šarnelės *Alkos kalnas*, 249 (pav. 262)
Šarnelės *Gojaus kalnas*, 250 (pav. 263)
Šašaičių *akmuo*, 250 (pav. 264)
Šateikių *kalnas*, 252 (pav. 267)
Šatilgalio *pelkės*, 104
Šaukėnų seniūn. *akmuo*, 502 (pav. 555)
Šaukėnų seniūn. *kūdra*, 504
Šauklių *akmuo su plokščiadugniu dubeniu I*, 143 (pav. 139)
Šauklių *akmuo su plokščiadugniu dubeniu II*, 143
Šauklių *akmuo su plokščiadugniu dubeniu III*, 144
Šauklių *pušis*, 144
Šaukštelio *ežerėlis*, 337
Šeduviškės *akmuo su dubeniu*, 504
Šeduviškės *akmuo su pėdomis*, 504
Šereitlaukio *akmuo*, 656 (pav. 708)
Šerkšnių *akmuo su plokščiadugniu dubeniu I*, 144 (pav. 143)
Šerkšnių *akmuo su plokščiadugniu dubeniu II*, 145
Šerpaičiai, 337
Šeručių *upė*, 438
Šiaudalių *akmuo*, 438
Šiaudalių *dauba*, 438 (pav. 476)
Šiaudalių *kalnas*, 438
Šiauliai, 546
Šiaulių *ežeras*, 547
Šiaulių seniūn. *ežeras*, 548
Šienlaukio *akmenys*, 586
Šilalės *Didysis akmuo*, 145 (pav. 145)
Šilalės *akmuo su plokščiadugniu dubeniu I* (Skuodo r.), 146 (pav. 145)
Šilalės *akmuo su plokščiadugniu dubeniu II* (Skuodo r.), 147 (pav. 145)
Šilalės apyl. *miškas* (Šilalės r.), 439
Šiliškių *kūdra*, 285
Šilų *kalnas, ežeras*, 337 (pav. 363)
Šilutės r. *upė*, 639
Šiluvos seniūn. *pelkės*, 586
Šiluvos seniūn. *miškai*, 587

Šiluvos seniūn. *upelis*, 587
Šiluva, 587 (pav. 648)
Šiluvos *akmuo su pėdomis*, 587 (pav. 648)
Šiluvos *akmuo Velnio girna*, 591
Šiluvos *pušis*, 590
Šiluvos *pelkė*, 591
Šimkaičių seniūn. *giria*, 631 (pav. 691)
Šiūparių *piliakalnis*, 658 (pav. 709)
Šiuraičių *kalnas*, 253
Šiurpiškės *pušis*, 610
Šlepečių *dauba*, 253
Šliužų *miškas*, 439
Šliužų *laukas*, 439
Šlovių *pieva*, 339
Šnipaičių *akmuo*, 591 (pav. 621)
Šonos *kalnas*, 504 (pav. 558)
Šonos *pušys*, 505
Šūkainių *akmuo*, 339
Šunikių *kalnas*, 505
Švėkšnos *akmuo*, 658
Švėkšnos seniūn. *akmuo*, 658
Švėkšnos seniūn. *upelis*, 658
Švėkšnos *upelis*, 658 (pav. 710)
Švėkšnos *pieva*, 658
Šventosios *kalnas, upė*, 111
Šventragių *ąžuolas*, 505 (pav. 559)
Švytriškės *kapeliai*, 506 (pav. 560)

T

Tamošaičių *akmuo*, 610 (pav. 670)
Taubučių *durpynas*, 631
Taučių *kalnas*, 548
Tauragės r. *upelis*, 599
Tauragės seniūn. *upelis*, 611
Tauragė, 611
Tauralaukio *akmuo*, 675 (pav. 724)
Tautvilų *akmuo*, 439
Tauzų *akmuo*, 147 (pav. 150)
Telšių r. *Alko pieva*, 291
Telšių r. *Alkos pieva*, 291
Telšiai, 339
Telšių seniūn. *šaltiniai*, 339
Telšių seniūn. *miškas*, 339
Telšių *ežeras*, 340
Telšių *akmuo*, 340
Tendžiogalos *giria*, 592
Tirkšlių seniūn. *akmuo*, 186 (pav. 193)
Tirkšlių seniūn. *upė*, 186
Tytuvėnai, 510
Tytuvėnų seniūn. *upė*, 506
Tytuvėnų seniūn. *ežeras*, 509
Tytuvėnų seniūn. *ozas*, 507 (pav. 562)
Tytuvėnų *ežeras*, 511
Tytuvėnų *kapai*, 510 (pav. 564)
Tytuvėnų *kūdra*, 510 (pav. 564)
Tolučių *akmuo* (Šaukėnų seniūn.), 511
Tolučių *akmuo su dubeniu I* (Tytuvėnų seniūn.), 511
Tolučių *akmuo su dubeniu II* (Tytuvėnų seniūn.), 512
Traksėdžių *pelkės*, 659
Trauleinių *akmuo*, 549
Trauleinių *kūdra*, 549
Trauleinių *kalnas*, 548 (pav. 609)
Treigių *akmuo*, 440
Treigių *piliakalnis*, 440 (pav. 403)
Tryškių *Didysis akmuo*, 341 (pav. 365)
Tryškių *akmuo su dubeniu*, 341 (pav. 365)
Tryškių *akmuo su pėda*, 342
Truikinai, 148
Truikinų *šaltinis*, 148 (pav. 151)
Truikinų *kūdra*, 149
Trumpainių *kalnas*, 440
Trumplaukės *kalnas*, 150
Tūbausių *akmuo*, 104
Tūbinių *kalnas*, 440 (pav. 479)
Tūbučių *dauba*, 442
Tūbučių *kalnas*, 441 (pav. 480)
Tučių *kapeliai*, 342
Tūjainių *kalnas*, 442
Tverai, 253

U

Ubiškė, 342
Ubiškės *pieva*, 342
Udralių *akmuo*, 150
Udralių *kalnas*, 150 (pav. 150)
Ugionių *šaltiniai*, 592 (pav. 652)
Ugionių *kapeliai*, 592 (pav. 647)
Uogučių *kalnas*, 254 (pav. 269)
Uogučių *akmuo*, 255
Uogučių *šaltinis*, 255 (pav. 269)
Uogučių *kapinynas*, 255 (pav. 269)
Upyna, 443
Upynos kūdra, 443
Urkuvėnų *Laumės akmuo*, 553 (pav. 610)
Urkuvėnų *Velnio akmuo*, 552 (pav. 610)
Urkuvėnų *ozas*, 549 (pav. 610)
Užbalių *kalnas*, 632 (pav. 692)
Užkalnių *slėnis*, 553
Užlieknės *kapeliai*, 187
Užpelkių *kapinynas* (Kretingos r.), 104

Užpelkių *Peklos kalnas, pelkė* (Plungės r.), 257 (pav. 275)
Užpelkių *pelkė* (Plungės r.), 256 (pav. 273)
Užpelkių *ežeras* (Kelmės r.), 515
Užupių *kalnas*, 257 (pav. 276)
Užvenčio *Perkūnkalnis, pušis*, 516 (pav. 573)
Užvenčio *Kartuvių kalnas*, 516
Užvėnų *kalnas*, 677

V

Vabalių *Alkos kalnas* (Skuodo r.), 150
Vabalių *Verkakalnis* (Skuodo r.), 150
Vabalių *laukas* (Skuodo r.), 151
Vabalų *akmuo* (Šilalės r.), 443
Vabalų *ežeras* (Šilalės r.), 443
Vabalų *kalnas* (Šilalės r.), 443
Vadagių *kalnas*, 187
Vadžgirio *upė*, 632
Vaičaičiai, 151
Vaidilai, 612
Vaiguvos seniūn. *ežeras*, 513
Vaikių Lauko *kalnas*, 443
Vainagių *daubos*, 513 (pav. 568)
Vaineikių *akmuo*, 105 (pav. 89)
Vaineikių *miškas*, 105
Vainuto *kūdra*, 660
Vaišviliškės *kalnas*, 513
Vaitelių *akmuo*, 677
Vaitimėnų *akmenys, ežeras*, 612 (pav. 671)
Vaitkaičių *akmuo* (Šilalės r.), 443
Vaitkaičių *akmuo* (Kelmės r.), 513 (pav. 569)
Varkalių *šaltinis*, 258 (pav. 278)
Varlaukio *akmuo*, 633
Varnių seniūn., Alkeniūnai, 342
Varnių seniūn. *Lūksto ežeras, sala, akmuo*, 342 (pav. 367)
Varnių seniūn. *Aklažeris*, 344
Varnių seniūn. *Striukbalis*, 345
Varniai, 345
Varnių *senkapiai*, 345
Varnių *akmenys*, 346
Varniškių *akmuo*, 660
Varsėdžiai, 443
Vedrių *piliakalnis*, 443 (pav. 407)
Vedrių *sietuva*, 444
Vegerių *akmuo*, 286
Veiviržėnų seniūn. *upelis*, 677
Veiviržėnų *ąžuolas*, 677
Veiviržėnų *piliakalnis*, 677
Vėlaičiai (Akmenės r.), 286
Vėlaičiai (Tverų seniūn.), 259
Vėlaičių *miškas* (Kartenos seniūn.), 106
Vėlaičių *miškas* (Tverų seniūn.), 259
Veliuonos seniūn. *miškas*, 633
Veliuonos *kalnas*, 633 (pav. 694)
Veliuonos *akmuo*, 636 (pav. 694)
Veliuonos *upelis*, 636 (pav. 694)
Vėluikiai, 614
Venių *ežeras*, 514 (pav. 570)
Ventės *sekluma*, 660
Verdainės *akmuo*, 661
Vėžalių *akmuo*, 514 (pav. 571)
Videikių *Alkos kalnas*, 260 (pav. 282)
Videikių *Čerauninkalnis*, 259 (pav. 280)
Vidgirių *kapinynas* (Šilutės r.), 661
Vidgirių *akmuo su vaiko pėda* (Šilalės r.), 444
Vidgirių *akmuo su gyvulio pėdomis* (Šilalės r.), 444
Vidgirių *Piktakmenis* (Šilalės r.), 444
Vydmantų *kalnas*, 346 (pav. 369)
Viduklės seniūn. *upelis*, 595
Viekšnalių *kalnas*, 347 (pav. 371)
Viekšnių seniūn. *pušys*, 287 (pav. 315)
Vieštovėnų *ąžuolas*, 262 (pav. 285)
Vieštovėnų *kalnas*, 261 (pav. 284)
Viešvėnų seniūn. Dievaitiškės, 346
Viešvilės seniūn. *upė*, 636
Viešvilės seniūn. *pelkės*, 636
Viešvilės seniūn. *Karalkrėslio kalnas*, 637
Viešvilės seniūn. *Varožkalnis*, 637
Vigantiškių *dauba*, 348
Vigantiškių *kalnas*, 348
Vilkėno *akmuo*, 662
Vilkų *kalnas, akmuo* (Plungės r.), 263 (pav. 289)
Vilkų *šaltinis* (Plungės r.), 264 (pav. 289)
Vilkų *ežeras* (Telšių r.), 349 (pav. 372)
Vilkų *kalnas* (Telšių r.), 349 (pav. 372)
Vilkų kampo *kalnas*, 662 (pav. 712)
Vilkų kampo *akmuo, šaltinis*, 662 (pav. 712)
Vilkų kampo *upė*, 663
Vilkų Lauko *šaltiniai*, 444 (pav. 481)
Vilkų Lauko *piliakalnis*, 445 (pav. 481)
Vinkšnėnų *upelis*, 554
Visdergių Laimėnai, 554
Virmėnų *kalnas, šaltinis*, 350
Virmėnų *akmuo*, 351 (pav. 375)
Viršilų *akmuo*, 151 (pav. 155)
Visgaudžių *akmuo*, 152

Visgaudžių *šaltinis*, 153
Visginių *pieva*, 352
Vismaldai, 352
Vismaldų *šaltinis*, 351
Visvainių *kalnas*, 265 (pav. 291)
Vytogalos *akmuo*, 444
Voveraičių *akmuo*, 106

Ž

Žadeikių Šventai, 445
Žadeikių *Alkos kalnas*, 445
Žadeikių *Laumkalnis*, 446 (pav. 483)
Žadžiūnų *Velniauodegio akmuo*, 554
Žadžiūnų *akmuo su dubenėliais*, 555
Žalpių *akmuo*, (Raseinių r.) 595 (pav. 656)
Žalpių *kalnas* (Kelmės r.), 516 (pav. 574)
Žalpių *miškas* (Kelmės r.), 574 (pav. 635)
Žarėnų seniūn. *upelis*, 352
Žąsugalo *kalnas*, 352
Žemaičių Kalvarija, 265
Žemaičių Kalvarijos *Alkos kalnas*, 269 (pav. 294)
Žemaičių Kalvarijos *šaltinis*, 269
Žemaičių Kalvarijos *Beržų kalnas*, 268
Žemaičių Kalvarijos *piliakalnis*, 268 (pav. 295)
Žemaičių Kalvarijos *upė*, 266 (pav. 294)
Žemaičių Kalvarijos *Atžvilgos kalnas, kūdra*, 269 (pav. 298)
Žemaičių Kalvarijos *Šatrijos kalnas*, 269 (pav. 295)
Žemaičių Kalvarijos *Kartuvių kalnas*, 270 (pav. 299)
Žemaičių Naumiesčio seniūn. *miškas*, 663
Žemaičių Naumiesčio seniūn. *upelis*, 663
Žemygalos *upelis*, 597
Žernių *akis*, 272
Žernių *akmuo*, 271 (pav. 300)
Žibikų *akmuo*, 288 (pav. 316)
Žibininkų *akmuo*, 187 (pav. 194)
Žygaičių *upė*, 615
Žygaičių *akmuo*, 614
Žygaičių seniūn. *akmuo*, 615
Žygaičių seniūn. *ežeras, upelis*, 615
Žyneliai, 106
Žyniai, 663
Žlibinai, 272
Žvaginių *piliakalnis*, 677 (pav. 725)
Žvirblaičių *kalnas*, 272

Викинтас Вайткявичюс

ДРЕВНИЕ СВЯЩЕННЫЕ МЕСТА ЛИТВЫ

Книга I: Жемайтия
Резюме

Священные места древней веры (иначе мифологическо-сакральные объекты) - это культовые места дохристианской веры, предполагаемые места обитания, явления богов или умерших и потому обычно выделяемые, священные.

В первой книге, состоящей из каталога и краткого описания священных мест, говорится о священных местах дохристянской веры, выявленных во всем западном регионе Литвы - Жемайтии. Это прежде всего земли, где в середине I-го и в начале II-ого тысячелетий проживали племена куршей, жемайтов, частично земгалов, скалвов.

В Жемайтии древняя вера существовала до официального ее крещения в начале XV в. (1413, 1416, 1421 г.г.). Хотя письменные источники XVII в. еще говорят о том, что Жемайтия остается языческой, люди не знают христианства, однако миссии того времени наверняка стали решающим переломом на пути христианства в этот край.

В XVII в. появляется большинство костолов, увеличивается число монастырей. В сельских общинах древняя вера начинает отступать на более скромное место в семейных праздниках, верованиях, гаданиях. Проявления этой веры остались до сих пор, однако это всего лишь мелкие фрагменты древней культуры.

Священные места враждебной христианству древней веры разрушались и уничтожались или же их существование переосмыслилось в новых рамках - уже христианства. Поэтому поиск древних священных мест, накопление, связанных с ними фактов является трудной задачей. В этой книге главное внимание уделяется тем свещенным местам, которые должны были бы оцениваться в контексте археологии (как науки, исследующей доисторические времена). Вместе с тем, с целью проследить эволюцию подбора, оборудования древних священных мест, в связи с изменением религиозных представлений, описываются также места, связанные с проявлениями древней веры после введения христианства. Разумеется, описано и вообще имеются какие-либо сведения лишь о малой части когда-то существововших священных мест. Большинство из них впоследствии было уничтожено и забыто.

Не всегда имелось твердое основание причислять некоторые упомянутые и охарактеризованные в книге местности к священным местам. Эта книга является первой попыткой охватить по возможности самый широкий спектр древних священных мест одного региона Литвы.

Древние священные места - это мало изученная тема археологии

Литвы. До второй мировой войны, в послевоенный период в этой области работали: П. Тарасенка, Б. Бурачас, об этом писала М. Алсейкайте-Гимбутене. В 1946 г. появилась обобщающая статья Э. Штурмса "Die Alkstätten in Litauen". Позже на эту тему писали З. Славюнас, Й. Балис, Р. Батура, П. Дундулене. Последние более широкие исследования - это монография Р. Матулиса "Исторические камни" (1990), статья В. Даугудиса "По вопросу языческих священных мест в Литве" (1992).

В семидесятые годы несколько священных гор, несколько десятков священных камней (часть из них в Жемайтии) исследовал В. Урбанавичюс, а также М. Черняускас. По проблеме выявления и описания древних священных мест Жемайтии много потрудились: И. Яблонскис, Ю. Мицкявичюс, Й. Андрюсявичюс, П. Ягминас, В. Статкявичюс, Ю. Шлявас, В. Римкус, С. Личкунас, П. Шверебас, Э. Равицкене, К. Бружас, В. Валатка, Е. Бурдулене, В. Алмонайтис, Т. Шидишкис, Д. Раманченис, В. Мустейкис, М. Ужпелкис, К. Сидеравичюс, а также автор этой книги.

Введение. Часть объектов, включенных в каталог священных мест Жемайтии, принадлежат к комплексам доисторических памятников. Их связь со священными местами, кажется, является обоснованной, если священные места находятся на территории доисторического памятника, их комплекса или же на расстоянии до 1 км. от него.

Священные места, существовавшие после официального введения христианства в Жемайтии, по своей сути отражающие мироощущение населения деревень и городищ Жемайтии примерно XVII-XVIII (XIX) в.в., с комплексами доисторических памятников связаны редко. Недостаточно данных, необходимых для причисления некоторых священных мест к первой или второй группам.

Для характеристики древних священных мест важно понятие их существования - когда с объектом, местностью были связаны определенные мифические представления, когда (до или после введения христианства) здесь собирались для обрядов и т.п. Священное место могло постепенно усовершенствоваться, мог меняться комплекс его культовых сооружений (жертвенники, культовые площадки и др.).

Даже после того, как священное место покидалось или разрушалось, оно в определенном смысле продолжало свое существование, если только в духовной жизни людей оно полностью не теряло значения, если свзанные с ним верования и запреты оставались, и брались во внимание. Редко поднимается вопрос оставались ли священные места, предназначенные для совершения обрядов древней веры теми же доисторическими, или же после официального введения христианства подбирались и оборудовались новые. Большинство последних следуют старой традиции (напр., самый высокий холм у реки предназначен для праздника летнего солцестояния, дубовая роща становилась местом проведения празднеств и др.). Поэтому их можно называть традиционными священными местами древней веры (а там совершаемые обряды следовало бы называть традиционными).

Древние священные места могут быть классифицированны по географическим и природным особенностям, например, священные горы в возвышенностях водоразделов; священные горы - самые высокие горы в округе; священные камни в реках;

священные камни имеют природные углубления различной формы и величины и т.д. Также следует отметить и определенные элементы "культурного" окружения, например, священные места у городищ (от древних селищ, городищ, отделенные ручьями), священные камни на территории доисторических могильников и т.д. Это позволяет говорить о разных традициях подбора культового места. В свою очередь имелись и традиции жертвоприношения, различающиеся мифологическими представлениями, обрядами, а также временем (совершения обрядов) и местом (где они совершались).

Преданий и рассказов об описываемых здесь священных местах достаточно, вариантов, мотивов - множество. Устная традиция является важным источником исследования священных мест, их мифического осмысления. В ней находят отражение существовавшие, с священными местами связанные представления. Можно рассуждать об происхождении этих представлений, их изменениях, однако, кажется, существовавшие священные места уже были мифически осмыслены. Достаточно редкими исключениями здесь являются традиционные священные места, о которых мифические представвления неизвестны. В устной традиции самим популярным мотивом является мотив когда-то стоявшего здесь и сквозь землю провалившегося костела. Это мотив существовавшего на этом месте и уничтоженного (опущенного) священного места. Другой широкий аспект преданий указывает на связь данной местности с разными мирами: бездонное озерцо с подземным миром, высокий холм - с небесным. Через камень (след в камне) Черт возвращается в подземелье или Бог вступает на небо. Такие верования во всех странах являются спутниками священных мест. Во время обрядов, праздников священное место осуществляет важную роль посредника.

Также часто встречаются указания и на места обитания душ в природе (в камнях, деревьях, в воде). Без сомнения, и такие места были святыми, неприкосновенными. Чаще известными становились те из них, которые находятся возле мест поклонения богам или рядом с могильниками. В устной традиции о священных местах всплывают узнаваемые по сказкам, преданиям образы Бога, Перуна, Черта, Ведьмы, обстоятельства, время и место их появления. В свою очередь, часть таких образов потеряла свои древние имена и уже узнаваемы как "короли", "волшебники", "ксендзы", "господа", "девицы", "бабы". Нельзя не отметить и отдельный жанр "религиозных воспоминаний", т.е. преданий, в которых припоминаются обряды и празднества древней веры в священных местах (говорится, что там горел священный огонь, приносились жертвы, люди поклонялись древним богам). Несмотря на сравнительно недавно появившихся в этих рассказах более новых образов, факт существования таких "религиозных воспоминаний" остается важным.

Р о щ и. Рощи, отдельные деревья, почитаемые как святые, как места совершения обрядов и празднеств, не раз упоминаются в старинных письменных источниках. На это, что эти рощи посещаются, там собираются люди, указывается и при характеристике остатков древней веры после введения христианства. Исторические источники, а также фольклорный материал, дополняющий сведения о святых рощах и деревьях, выявляют их мифический смысл: лес считается

"чужим", иным миром или туда ведущей дорогой. Деревья в таком лесу считаются неприкосновенными. Это места обитания и явления божеств и умерших. Дерево считается живым подобно человеку, у него есть кровь. Часто встречается вера в то, что в деревьях, также, как и в воде, в камнях после смерти обитают кающиеся души. Кроме того, дерево, чьи корни в земле, а крона в небе - это выражение связи различных миров. С мифическим образом деревьев связаны празднества, обряды в рощах или в священных местах у отдельных деревьев. В каталоге орисываются разнообразные рощи. Часть из них, наверное, находилась на стыках различных племен, земель, волостей, на границах этнических или территориальных объединений. Вопрос разделения этих территорий и их мифического осмысления поднимали и анализировали В. Шименас, В. Жулкус. На границах племен жемайтов и куршей нам известна не одна святая роща. Можно сказать, что и более мелкие территориальные объединения - земли, волости разделяли сакральные рубежи - рощи. Существуют и локальные святые рощи, имеющие связь с существованием какого-либо комплекса доисторических памятников. Еще одну группу составляют святые рощи, находящиеся в окрестностях деревень и сел. Правда, существование и таких святых рощ может быть связано с доисторическими временами.

Деревья. Хорошо известно, что еще во время христианства около самых толстых, самых высоких и старых, с дуплами, корявых, многоствольных деревьев совершались определенные обряды. Такие обряды еще с дохристианских времен могли проводиться всего лишь у нескольких известных нам деревьев. Большинство священных деревьев связано с традиционными обрядами: жертвоприношениями, магическими действиями. Внимание привлекают чаще всего растущие возле дорог священные сосны. До сих пор им оказывается большое уважение. Причины этому нужно искать в представлениях о посмертном состоянии души, прежде всего об обитании в деревьях несчастных душ (чистилище). Иногда деревья упоминаются при рассказах о чудесах и явлениях в тех местах, где строились костелы. Известно несколько мест, где священным считался бьющий из под пня дерева родник.

Реки и ручейки. Обычно выделяются лишь отдельные части рек (родники, устья, водороды, омуты и др.), они считались священными или наоборот, их избегали, веря в то, что там живут -или являются злые божества. Часто река, отрезок реки, истоки или устья в озере, слияние рек находятся рядом со священными горами или рощами, священные камни лежат в руслах тех ручейков, однако, та река или ручеек ореола святости не приобрели, о ней ничего известно.

Фольклор указывает не на одну деталь мифического осмысления вод (рек, родников, озер, болот). Вода является здесь миром умерших и их душ. В. Жулкус отмечает связь доисторических могильников с водами - реками, озерами, болотами. Вода также пространство обитании богов и божеств. Очень живым представляется мир озер - они путешествуют, опустившись вздыхают, улюлюкают, регулярно требуют пожертвований.

Включенные в каталог реки и ручейки подразделяются по тому признаку, связаны ли они (их части)

с конкретным священным местом или такой связи не имеют. В названиях первых из них часто встречаются корни: алк-, (alk-), свят-, (švent-), бог-, (diev-), черн-, (juod-) они имеют связь и с межплеменными пустошами, территориями между волостей и земель. Иногда включенные в каталог реки и ручейки причисляются к обеим упомянутым категориям. Третью группу, которая также связана с образами древнего мироощущения, необходимо локализовать в деревнях и их окраинах. Не имеется серьезного основания связывать эти реки и ручейки с древними (дохристианскими) священными местами.

Святые реки (Alkupiai) - короткие, локального значения ручейки священных мест, и их святость скорее всего связана со святыми местностями, называемые Алка, Алкас-(Alka, Alkas).

Святые реки (Šventupiai) - более длинные ручейки, разделяющие и ограничивающие волости, земли. Названия с корнями алк- и свят- нередко варьировали, возможно заменяли друг друга. А также названия черных рек (Juodės, Juodupiai) могут иметь отношение к межплеменным территориям. Интерес представляют считаемые священными ручейки, которые также как и источники текут "против Солнца", "на Восток", "на Юг". Наибольшое значение здесь имеют общие взаимосвязи Солнца, света, восточного края, сакральность которых всплывает не только в календарных обрядах.

Родники. Они являются очень частыми элементами комплексов священных мест, их священность восходит к селищам и могильникам доисторических времен. Известны священные родники на территории городищ, в ближайших их окрестностях, тоже самое можно сказать и о могильниках. Другая часть этих объектов находится на некотором расстоянии от доисторических памятников и относится к более обширному комплексу мифологическо-сакральных объектов и, можно предположить, были связаны с культом древней веры еще до введения христианства. Еще одни отмеченные в каталоге родники извергаются в деревнях или рядом с ними. Это опять же не означает, что священными они считались лишь на протяжении последних столетий. Скорее всего к таким родникам нужно было бы причислять те родники, которые не считаются священными, несмотря на то, что их вода используется для лечения и приготовления пищи.

По преданиям, в родниках и в озерах или в болотах находятся затонувшие дома, костелы, иногда девы (возможно это образы божеств). Известны многие родники, в целительную силу которых верят до сих пор. Этой водой лечат глаза, боль сердца, головные боли, болезни желудка и суставов. Вместе с тем это и обряд (например, во время Семика ключевую воду пьют, ею умываются и делятся, ее несут домой, оставляют на хранение). Можно проследить некоторую связь священных родников с Богом, Перуном, Чертом, Лаймой.

Озера, пруды, омуты. В Жемайтии озер побольше размером не так много, однако с каждым из них в устной традиции связаны важные детали. Интересно то, что с конкретными священными местами явно связана или лишь мифические образы отражает группа озер, находящихся на возвышенностях водоразделов, в болотах, откуда берут начало крупные реки. Часть включенных в каталог озер рассматривается в более обширных комплексах священных мест. В таких

озерах известны и отдельные священными считаемые места - отмели, омуты. Можно отметить и протоки, на которых устная традиция указывает как на священные места.

Болота. В древней вере болота похожи на озера. Некоторые болота, наверняка, в прошлом были озерами. Часть священных болот находилась на рубежах племен, земель и волостей. Разговаривая о болотах, как о части отдельных священных мест, необходимо отметить, что воды (озера, озерца, реки, родники, а также болота) почти всегда входят в состав доисторических комплексов священных мест, а также более поздних "тайных" священных мест, хотя в данном случае они играют прежде всего защитную функцию.

Ямы. В древней вере ямы близки к водам. Очень часто они сами являются заболоченными лощинами, ненамного отличающимися от обычных болот. Самые интересные из включенных в каталог ям те, которые связаны с доисторическими могильниками. Другие же ямы, хотя и отражающие древние мифические представления, нет основания относить к комплексам археологических памятников. Некоторые ямы становились местами проведения празднеств древней веры.

Поляны, луга. Чаще всего они являются элементами священных мест. Известно достаточно много местностей, определяемых как "поле", "поляна", "пашня" и называемых словами Алка, Перуново (Alka, Perkūniškiai). Невсегда ясно, указывает ли это на священные места, находившиеся на берегах, в перелесках или же это холмы, ставшие впоследствии пахотными полями, места исчезнувших святых рощ и лесов.

Горы. В Жемайтии очень много гор, имеющих отношение к древней вере. Без сомнения, известна лишь часть священных гор, т.к. отсутствуют данные о многих местностях. В фольклоре горы имеют символическое значение - они соединяют землю с небом, находясь ближе всего к небу. Рассказывается, что на горах являлись боги и божества. Немало священных гор Жемайтии относятся к комплексам археологических памятников, связано с отдельными городищами, могильниками, находится на густонаселенных в прошлом территориях. Немало священных гор Жемайтии находятся в болотах, в отдаленных местах - это, наверняка, свидетельствует о существовании этих священных мест после введения христианства в Жемайтии. В Жемайтии явно выделяются священные горы, называемые алка (Alkos kalnai). На север от главного их ареала в Жемайтии находятся называемые Елку горы (Elku kalni) в латвийском Курше. Большинство гор Алка можно относить к памятникам среднего (V-VIII в.) и позднего (IX-XIII в.) железного века. Горы Алка чаще всего самые высокие горы в округе или горы с высоты которых открывается широкий обзор. Это также горы у истоков более крупных рек из озер или в отдельных случаях это незаметные холмики возле слияния рек; в полуостровках озер, в совсем отдаленных, трудно доступных местах. Среди других священных гор нужно отметить Горы Пяруна (Perkūnkalniai). Имея в виду то, что имя бога Пяруна часто характеризует всю литовскую древнюю веру и богов, гор под таким названием немного. Часть из них находилась в священных местах, существовавших уже после введения христианства.

Чертовы горы (Kipškalniai, Velnia-kalniai) - священные горы, в названии которых заложен синоним имени Черта, наиболее распространенный в Жемайтии. Нет оснований относить Чертовы горы к доисторическим памятникам.

Известны и горы, носящие имена литовских былин - это горы домовиков, русалок, ведьм (Kauko, Laumės, Raganos kalnai). Немалая их часть связана с обрядами и традиционными праздниками древней веры уже после введения христианства. Представляет интерес группа Гор Солнца (Saulėkalniai), где совершались обряды и празднества, посвященные Солнцу. В свою очередь горы зари (Aušrinės kalnai) связаны с поклонением этому божеству.

Горы девиц, баб (Mergų, Bobų kalnai) - интересные священные горы, прежде всего имеющие отношение к девичьим, женским собраниям, обрядам поминовения умерших. Определенную роль в древней вере могли играть барабанные горы (Būgno kalnai) - хотя устная традиция упоминает только сами действия - собрания на этих горах созывались барабанным боем. Интересные и Петушинные горы (Gaidkalniai), часто обнаруживаемые возле могильников. Горы виселиц (Kartuvių kalnai) имеется основания считать местами проведения праздников солнцестояния в последних веках от наших времен. Название "виселицы", наверное, является эпитетом, берущим начало от слова жерди (kartis), которые традиционно ставились во время этого праздника, но позднее все это стало объясняться "вешанием".

Известны горы Церквей (Bažnyt-kalniai), горы Коплиц (Koplyčkalniai), названия которым достались, наверняка, от рассказов о стоящих на них и провалившихся сквозь землю костелах и коплицах. В каталог включены и те священные горы, названия которых не отражают их сакральности или же наоборот - в этом смысле они совершенно уникальны. Кроме того, опираясь на устную традицию, священными горами нередко необходимо считать также и горы, охраняемые в качестве городищ. У части из них отсуствуют укрепления, культурный слой - присущие городищам. Некоторые рассказы о городищах могут свидетельствовать о священных местах на территории крупных административных центров. Предания о священном огне, жертвоприношений в городищах во многих случаях, возможно, является воспоминанием о традиционных обрядах после введения христианства в опустевших городищах или свидетельствуют о том, что мотив священного огня стал иллюстрацией древности какой-то определенной исторической местности. Рассказы о могильниках, кладбищах, существовавших на горах, иногда указывает, что там стояли костелы, но мотив костела здесь, наверняка, является выражением исключительности, святости местности как места захоронений.

К а м н и. В традиции священных мест камням отводится важное значение, часто они являются отдельными священными местами или элементами более обширных священных мест. В сравнении с иными мифологическо-сакральными объектами, священным камням Литвы посвящено немало работ. Это обобщающая книга П. Тарасенки "Следы в камне" (1958), на материалах новых исследований основаны статьи В. Урбанавичюса, монография Р. Матулиса "Исторические камни" (1990),

о них писали также Ю. Мицкявичюс, А. Таутавичюс, Б. Даканис, В. Даугудис. Древние мифические образы и способ совершения обрядов, способ жертвоприношения указывает на то, что священные камни в древнем мироощущении связывались с Чертом (прежде всего богом подземелья, богом умерших) и Пяруном (противником Черта, одним из богов неба). С камнями связаны и древние образы о посмертных путешествиях душ, их обитании в камнях, под ними. Некоторые камни являются и "окаменевшими людьми". В верованиях камни близки к растениям, человеку (напр., "камни росли"). Другие камни имеют небесное происхождение. Явно прослеживается связь камней с плодородием, урожайностью, во выемках ("следах") священных камней собравшаяся вода считается целебной. Камни в священных местах также являются местами, соединяющими разные миры - землю, подземелье, небо, миры людей, умерших и богов.

В каталоге описываются отдельные камни, иногда их пары, однако, имеются и более многочисленные группы. Часть камней - это величественные валуны, другие - небольшие, значительно меньше находящихся рядом камней. Рассуждая о месте камней на ландшафте, надо отметить их очевидную связь с водами: ручейками, реками, озерами, болотами, лощинами, родниками. Некоторые камни лежат прямо в ручейках или выступают из берегов. Однако немало камней находятся и на горах, их склонах, на полях. Обращают на себя внимание камни, лежащие в укромных местах. В этих случаях, очевидно, решающую роль сыграло то, что священные места существовали после введения христианства (это иллюстрирует и большинство культовых камней с плоскообразными выемками). Все описываемые в каталоге священные камни связаны с древними и традиционными обрядами, или же с ними связываются определенные мифические представления. Некоторые из этих камней явно принадлежат к комплексам доисторических памятников - они находятся на территории городищ, селищ, могильников или в ближайших их окрестностях. Много священных камней на священных горах - это камни с углублениями, камни-следовики, камни с ровной верхней плоскостью. Много камней, описанных в каталоге, находятся также в деревнях, усадьбах, на полях, у дорог. Священные камни классифицируются, в качестве отличательных признаков определив их место на природе, место в определенном священном месте, их внешний вид или мифическое осмысление.

Камни с природными, различными по величине и форме углублениями. Предназначение камня в качестве жертвенника подтверждают больше или меньше по размерам натуральные углубления, иногда подправленные, углубленные человеком. Природные углубления на верху священных камней, кажется, соответствовали тому предназначению, которое в более поздние времена имели выдолбленные рукой человека выемки. Трудно определить время функционирования священных мест с камнями, имеющими разные по форме и величине углубления. Лишь исследованиями и преданиями иллюстрируется их хронологическая шкала - от середины I-ого тысячелетия до середины II-ого тысячелетия.

В северо-западной Литве известные культовые камни с плоскообразными выемками, наверняка, надо

связать с традицией здесь упоминаемых камней с натуральными углублениями. Количество известных нам культовых камней с плоскообразными выемками в Жемайтии составляет 23 (в Восточной Литве - 13, в Средней Литве - I, в Западной Латвии - 2). Эти культовые камни Жемайтии не бывают выше 90-100 см, их верхняя плоскость - не шире 100-130 см, выемки плоским дном, диаметром от 18 до 57 см, глубиной до 17 см. Исследования В. Урбанавичюся позволили датировать священные места с такими камнями второй половины XVI в. - началом XVII в. Данные о находившихся в костелах и каплицах камнях для хранени святой воды в XVII-XVIII в.в. показывают, что католическая церковь очевидного влияния на выше упомянутых культовых камнях не оказала. Такие камни характерны для Жемайтии после введения христианства, но имеется прочное основание искать происхождения той традиции в более ранней традиции священных камней куршей. В Жемайтии можно обнаружить и несколько камней с конусообразными выемками. Это является западной - юго-западной окраиной одного из основных скоплений памятников данного рода в северной Литве. Такие камни обычно относятся к периоду после введения христианства.

Камни с маленькими (воронкообразными) выемками чаще всего связывают с аналогичными памятниками Эстонии. В каталоге описаны такие камни, которые надлежало бы относить к культуре курганов Западных балтов конца I-ого тысячелетия до Хр., к первым векам после Хр. Камни с воронкообразными выемками в Жемайтии являются или обычными, ничем невыделяющимся валунами (правда, иногда самыми большими), или плоскими, с большими немного пологими верхними плоскостями. Выемки можно обнаружить наверху камня, а также сбоку. Они бывают как тарелки или более глубокими в виде ямочек. Оба типа встречаются и вместе. Эти выемки бывают обычно диаметром 3-6 см, но можно обнаружить и более маленькие и более широкие - до 10 см. Число их разное - от нескольких до 90. Лежат эти камни чаще всего у воды (рек, ручейков), в их долинах, на возвышенностях долин, а также на полянах.

Среди камней-следовиков имеются камни со следами взрослых людей, детей, скота (чаще всего коров, быков). Необходимо сказать, что очень много этих памятников уничтожено. Большинство камней со следами чаще всего не относятся ни к комплексам доисторических памятников, ни даже к усадьбам и селищам, аналогично, как и в соседних краях (напр., в Латвии). Они обычно находятся в укромных, болотистых, ненаселенных местностях. Правда, несколько следовиков обнаружено вблизи могильников I-ого и начала II-ого тысячилетий. Камни-следовики являются, наверное, самой яркой группой мифологических объектов, так как почти нет оснований рассматривать их как места совершения древних обрядов.

Камни-столбы (менгиры) Жемайтии представляют так называемые Стабкамни (stabakūliai). Согласно сообщению ксендза А. Кашараускаса, еще в XIX в. Стаб-камни как объекты поклонения уничтожались церковью. Почти о всех упомянутых здесь камнях говорилось, что это окаменевшие люди. Несколько этих камней (отражающих верование в обитании душ, чистилище в камнях)

обнаружены около могильников I-ого тысячелетия. Название Стаб-камни (stabakūliai) в Жемайтии сближает их с аналогичными памятниками в Белоруссии, в землях ятвягов (напр., Сцеп-камни).

Камни с ровной верхней плоско с т ь ю встречаются среди священных камней достаточно часто. Тут прямо напрашивается образ камня-алтаря. В Жемайтии известны камни с небольшими, около 80-100 см, в длину и 40-60 см в ширину ровными верхними плоскостями. Исследования возле одного из таких камней (Имбарс, р-н Кретинга) позволило датировать существовавшее здесь священное место концом I-ого и началом II-ого тысячелетия. Встречаются такие камни с ровной плоскостью и несколько раз больше, у некоторых имеются природные или искусственные ступени. С ними схожи и несколько известных камней-"столов". Можно предположить, что такой эпитет этим камням достался не из-за формы, а из-за их предназначения. Вероятно, по крайней мере в последний период существования этих священных мест на камнях-"столах" складывались пожертвования.

В масштабах Литвы исключительное место занимает камень-"кресло", находящийся в Жемайтии (Падевайтис, р-н Шилале) - это "Чертов трон", имеющий выемку, где удобно сидеть и облокотить руки. Исследования окружения камня позволяет предположить, что он был одним из элементов священного места, существовавшего до XIV в. (после того рядом существовавшие городище и селище были покинуты людьми). Камней, на которых сиживал, согласно преданиям Черт, существует и больше, однако у них очень редко имеется более явно выраженное место для сидения. Камни - "кровати" - достопримечательность Жемайтии. По своей сути углубления этих камней очень похожи на уже описанные выше природные углубления разной величины и формы. Эти камни называют "кроватными", хотя это не кровати и не лежанки. И вообще, существует много камней с ровной поверхностью - вроде "настоящей кровати", однако такого названия они не носят. Похоже, что названия как "столов" так и "кроватей" определяют ритуальное (или возможно мифическое) их предназначение, осмысление. Рассуждая, кто и зачем там лежал, важно отметить, что о всех "кроватях" рассказывается, что там лежали божества женского пола. Ведьма (Ragana), Русалка (Laumė) или мифические существа ("госпожа", "королева"). "Кровати" частично связаны с камнями русалок (Laumių akmenys) Жемайтии (предания рассказывают, что на "кроватях" лежали или неподалеку стирали русалки). Другой общий признак этих камней - это исключительная их связь с реками, ручейками, сырыми, болотистыми местами. В Жемайтии находится большое скопление камней Русалок, часть которых относится к более обширным священным местностям и имеет связь с доисторическими могильниками, городищами I-ого и начало II-ого тысячелетий. Среди камней со знаками широко известным является камень "Солнца" ("Saulės" akmuo) с "рунами" (Папарчай, р-н Скуодас), хотя эти руны скорее напоминают канавки на камнях жерновов. Наверное самый интересный и уникальный камень с выемкой и письменными знаками из Парагяй (р-н Акмяне). Священные камни позднее часто становились опозновательными

знаками рубежей и таким образом на них оказывались выбиты определенные знаки, буквы, цифры.

Каменные дороги через болота, озы. Иногда можно и эти объекты относить к определенным священным местам. Можно выделить несколько озов, с которыми связывались мифические образа обладающего огромной силой Черта. Интерес представляют и дороги. Можно предполагать, что некоторые из них имели ритуальное предназначение. Другие, вероятно, проходили возле каких-то, уже только расплывчато упоминаемых священных мест.

Места ритуалов в могильниках, городищах. О некоторых священных местах позволяют рассуждать только археологические открытия. Чаще всего в могильниках находят жертвенные ямы. Те ямы бывают того же периода как и захоронения, бывают и более поздние, вырытые во время совершения обрядов поминовения умерших. Ритуальные ямы - явление присущее прежде всего куршским могильникам. Правда, такой жертвенник (Янаполе, р-н Тельшяй) где разжигался огонь, был вырыт еще в позднем неолите, возле тогда уже существовавшего могильника. Некоторые исследованные священные места были оборудованы в городищах уже после того, как они были покинуты людьми.

Деревни, усадьбы. В каталоге упоминается много деревень и усадьб, в названиях которых отражается древнее мироощущение. Такие названия местностий часто связаны с доисторической священной местностью или же с отдельными священными местами (горами, озерами, болотами), потому играют важную роль.

Костелы, каплицы. В каталог включено много священных гор, камней, родников, вблизи которых находятся христианские культовые сооружения, мемориальные памятники и т.д. Различным образом и древние праздники, обряды, магические действия дополнялись христианскими элементами. По этой причине в каталоге оказались также и данные о некоторых костелах, каплицах, чудотворящих образах или скульптурах, с первого взгляда с древними священными местами не имеющих ничего общего. Детали рассказов об этих костелах, каплицах часто соответствуют данным о в дохристианские времена существовавших священных местах (напр., слепой обретает зрение у священного образа или умывшись священной водой, нельзя сдвинуть с места священного камня или святой статуи). Некоторые знаменитые христианские места могли до того быть важными священными местами древней веры.

Заключительные заметки. В книге описано или упомянуто свыше 1000 священных мест и различных их комплексов в Жемайтии. Это примерно 350 гор, 250 камней, 100 ручейков и частей рек, 80 деревьев, 50 озер и озерцов, 50 родников, 50 рощ и лесов, а также немало лугов, полян и болот. Большинство из них в каталоге локализированы с точностью деревни, примерно половина - совершенно точно.

Хронологически священные места подразделяются на две большие группы: оборудованные и использованные до официального введения христианства и после того. Приведенные в книге данные о древних священных местах позволяют полагать, что они различались согласно тому, с

какими божествами они связывались, какие божества там являлись, когда и какие проводились там праздники и совершались обряды. Священные места нужно было бы связывать с небом, землей, водами, лесами, различными проявлениями их сил, различными богами и божествами.

Священные места куршей и жемайтов большей частью были похожими (горы, камни, родники, находящиеся в рощах). Между священных мест данного региона можно заметить лишь небольшие различия. Надо полагать, что такое положение было определено по сути из-за одинаковых природно-географических условий этих племен, общего фундамента древней веры, на основе которого в среднем железном веке (V-VIII в.) формировались самобытные племена куршей и жемайтов. Можно предполагать, что определенную роль здесь сыграли и контакты жемайтов с куршами в позднем железном веке (IX-XIII в.).

Главными элементами священных мест жемайтов и куршей являлись рощи, горы, вода. Без сомнения большое значение имел также огонь, который горел постоянно или возводился во время праздников. Часто в священных местах знаем определенные места (камни, деревья), связываемые с божествами или умершими. Обряды, посвященные умершим, совершались и на территории могильников (кладбищах того времени).

Часть священных мест существовала в "своем" пространстве людей, они находились на территории деревень, в ближайшем окружении городищ и селищ. Другая часть священных мест существовала в "чужом" для людей прстранстве. Их лучше всего представляют священные места, от селищ и городищ отделенные водами: речкой, болотом, озером. Таким же способом нужно охарактеризовать и большинство мест в лесах, несмотря на то, выбраны ли они после введения христианства или же в доисторические времена. Кроме уже названных, существовали священные места и между "своим" и "чужим" пространствами или на их рубеже, напр., в речке.

Трудно определить значение описанных священных мест. Полагать, что священное место древней веры могло являться определенным религиозным центром, позволяло бы исключительное природное ее положение, "культурное" окружение, внешний облик (особенности), вошедшая в христианскую эпоху ее известность (популярность). Таким критериям соответствуют священные места на участках водоразделов (прежде всего священные горы в лесах), священные места на территории политическо-административных центров или рядом с ними (священные горы, камни, родники), величественные, отличающиеся исключительными особенностями горы, камни, родники, озера, считаемые святыми, бывшие культовые места, а также широко известные поломнические места христианской церкви. Иногда такие критерии между собой составляют различные сочетания. Большинство описанных священных мест, наверное, были основаны и использовались отдельными небольшими общинами, возможно иногда и семьями.

Каталог. Его составляют описания священных мест, известных в 14 районах и 2 городах Жемайтии. Данные по районам излагаются по географическому принципу, в алфавитном порядке названий деревень

и областей (на основе административно-территориального деления Литвы 1995 г., существовавших тогда форм названий). Священному месту или комплексу нескольких его частей (напр., горе, роднику, дереву) дан номер (напр., 660 или 660а-с). Без номеров в каталоге составлены те священные места, которые таковыми считаются необоснованно или объекты, о которых данных не хватает. В описаниях на основе имеющихся данных, автор стремился прежде всего указать памятникоохранный статус объекта до 1995 г. (напр., Alkos kalnas (buvo saugomas kaip alkakalnis Av-1552), гора Алка была охраняема как культовое место), его географическую ситуацию, размеры, особенности, мотивы рассказов и преданий, верования, исторические и историографические сведения. Автор хотел запечатлеть и результаты когда-нибудь проводившихся исследований, указать источники и наиболее информативную литературу. Если описание подготовлено на основе многих источников или данных нескольких авторов, автор отметил это и в самом описании, коротко указывая, откуда данные получены (напр., предание: на горе стоял костел (Statkevičius V., 1987) или: ночью люди боялись проходить мимо этого камня (1964, LII (Институт истории Литвы)). Точные сноски, на основании каких данных сделано описание, дается только в ее конце. Этой схемы автор не придерживается, упоминая объекты - охраняемые археологические памятники - городища, могильники, так как описание подавляющей части из них известны по Атласу археологии Литвы (1977) или по другим источникам.

В описаниях священных мест, при упоминаниях иных памятников или объектов культуры также используются номера, адреса, приводимые в этих списках, хотя эти данные не всегда совпадают с использованными в археологической литературе. В описаниях используются традиционные термины: akmens amžiaus gyvenvietė (селище каменного века), senovės gyvenvietė (селище), piliakalnis (городище), pilkapis (курган), kapinynas (могильник), senkapiai (средневековый могильник), kūlgrinda (каменная дорога через болота). Также: святая роща, дерево, озеро, родник, болото, яма, поляна, камень, камень-следовик, камень с выемкой, священное место, священная гора (традиционно прижившиеся термины alkvietė, alkakalnis (алквете, алкакалнис) вводили в заблуждение, так как не все известные в Жемайтии священные культовые места находятся в местностях, называемых (Алка) Alka, не все священные горы здесь называются горами Алка (Alkos kalnai).

THE SACRED SITES OF LITHUANIA

Book 1: Samogitia
by Vykintas Vaitkevičius

SUMMARY

The sacred sites of the ancient faith (a.k.a. sacral mythological objects) are places related to the pre-Christian faith, its rites and beliefs, the presumed abodes of the gods and the dead and their manifestation, and therefore treated as extraordinary, holy.

Book 1 consists of a catalogue and concise descriptions of its items - the pre-Christian sacred sites, identified in Samogitia, the western area of Lithuania. In the second half of the first millennium and in the early second millennium this territory was inhabited mainly by the Curonians and Samogitians and, to some extent, also by the Semigallians and Skalvians.

In Samogitia the ancient religion was preserved up to its official christening at the beginning of the 15th century (1413, 1416, 1421). Nevertheless, the written records of the 17th century describe Samogitia as pagan, not familiar with Christianity, and it is quite probable that the Christian missions of that time were a breakthrough in the adoption of the new faith in this country. The 17th century marks the appearance of many new churches and monasteries, and the most significant miracles and revelations go back to this period. In rural communities the pagan faith was being ousted from family holidays, beliefs and witchcraft practice.

Nevertheless, the relics of that pre-Christian faith have been preserved even up to our days, though only as small fragments of the ancient culture of the country.

The sacred sites of the old faith, hostile to Christianity, were either destroyed and lost or given new significance in the Christian spirit. Therefore the search for ancient sacred sites, their identification and research is a difficult task. In this book attention is focused on the sites which could be evaluated in terms of archaeology. Places, connected with the relics of the old faith after the adoption of Christianity, are also described here in order to follow the development of the traditions in the selection and arrangement of the ancient sites taking into account the change of the religious beliefs. It is common knowledge that only a small part of the ancient sacred sites have been discovered and resp. described. In the course of time many of them were destroyed or forgotten. On the other hand, not all of the places,

mentioned in the book, could undoubtedly be taken as sacred sites without reserve.

This work is an attempt to cover all the variety of the sacred sites of one area of Lithuania.

The Lithuanian ancient sacred sites have not yet been properly investigated by archaeologists. Before the Second World War and in the post-war years Petras Tarasenka, Balys Buračas and Marija Gimbutas worked in this field. In 1946 Eduard Šturms produced a comprehensive study *Die Alkstätten in Litauen*. Still later these topics were dealt with by Zenonas Slaviūnas, Jonas Balys, Romas Batūra, Pranė Dundulienė. Recent extensive research is presented in *Istoriniai akmenys* (Historic stones, 1990), a study by Rimantas Matulis and in the work of Vytautas Daugudis *Pagoniškųjų šventyklų Lietuvoje klausimu* (On the question of pagan sacred sites in Lithuania, 1992).

In the 1970 s a few sacred hills and the surroundings of some scores of sacred stones (some of them in Samogitia) were investigated by Vytautas Urbanavičius and Mykolas Černiauskas.

Ignas Jablonskis, Juozas Mickevičius, Petras Jagminas, Vladas Statkevičius, Juozas Šliavas, Vaclovas Rimkus, Stasys Ličkūnas, Povilas Šverebas, Jonas Andriusevičius, Konstantinas Bružas, Vitas Valatka, Elena Burdulienė, Eleonora Ravickienė, Vytenis Almonaitis, Tadas Šidiškis, Darius Ramančionis, Vytautas Musteikis, Martynas Užpelkis, Kazimieras Sideravičius and the author of this book have also worked in the field of identifying and describing the accient sacred sites of Samogitia.

Introduction. Some of the objects, included in the catalogue of Samogitian sacred sites, are part of the complexes of prehistoric monuments or are related to them. Their attribution to the sacred sites seems justified if the object under discussion is in the territory of the prehistoric complex/monument or not farther from it than ca. one kilometre. However, rare are the associations of the prehistoric complexes and the sacred sites, preserved after the official introduction of Christianity in Samogitia, in which the 17th-18th-century world outlook of the inhabitants of the villages and towns of the area is reflected. Data are insufficient to attribute particular sites to any of the two groups.

In characterizing the ancient sites the temporal aspect is of great importance - the time when certain mythological images were associated with the object or locality, when people gathered for rituals, etc. The sacred site could undergo changes, its cult complex could be adapted to changing needs (ritual pits or grounds, sacrificial stones). Even when the sacred site was destroyed or deserted, its significance, to a certain extent, was not lost in the spiritual life of the population, and the beliefs and prohibitions were respected.

Seldom is the question raised whether after the official adoption of Christianity the anciet sacred sites

were preserved for the pagan rituals, or whether new ones were selected and arranged correspondingly. The majority of them are closely associated with the old tradition (the highest hill at the river for the celebration of the summer solstice, nearby oak forests for village festivals, etc.). Therefore they could be treated as traditional sacred sites of the ancient faith (resp. the rituals themselves could be called traditional, too).

The ancient sacred sites could be grouped according to their particular geographical and environmental peculiarities, e.g., sacred watershed hills, sacred hills as the highest hills of the environs, sacred stones in the streams, sacred stones with natural imprints of various sizes and shapes, etc. Mention must also be made of certain elements of the 'cultural' environment, e.g., sacred hills at hill-forts (separated by streams from ancient settlements and hill-forts), sacred stones in prehistoric cemeteries, etc. These peculiarities shed some light on variious traditions of site selection and equipment. There were also rite (and cult) traditions, differing in mythological images, rituals, particular occasions and places of their performance.

There are plenty of legends and stories and their variations about the sacred sites. The narrative tradition, reflecting the mythological images of the past ages, is an important source in building up the history of these sites, their mythological significance, their origin, age and development.

Traditional sacred sites of the old faith, which have not preserved their mythological significance, are few.

The most popular folklore motif is that of a church which had stood there and later had been swallowed up by the earth. It is an allusion to a destroyed temple, which had once stood at that place. Other widespread stories indicate that a particular locality was treated as a sort of link between different spaces (worlds): a smoll bottomless lake joined this world with the underworld, a high hill - with the heavens, through a stone (its footimprint) the Devil goes back to underworld and God ascends to heaven. Everywhere such beliefs are associated with the ancient sacred sites. These links are always taken into account in rituals, and the temple itself acts as an important intermediary between people, gods and the dead.

Frequent are indications to landscape features (stones, trees, streams or pools) as the abodes of the souls of the dead. No doubt, these sites were also respected and considered holy. Some knowledge of them can sometimes be obtained from the sites attributed to particular gods or from burial monuments.

Folklore tradition, related to the sacred sites, contans pictures of God, Thunder, Devil, Witch, familiar from fairy tales and legends; it also reveals the circumstances, time and place of their appearance. Many of them have lost their old names and are known as 'kings', 'sorcerers', 'priests', 'ladies', 'maids', 'old wives', etc.

A separate genre is 'religious memoirs', i.e., legends, dealing with the rites and holidays at the ancient sacred sites ('the holy fire is said to have burned here, offerings were made, ancient gods were worshipped, ...'). Despite later innovations, the very presence of such 'memoirs' is important.

Forests, Groves. Forests and separate trees, considered holy in religious rites, are often referred to in ancient written sources. The visits to these places, people's gatherings there are characterized as relics of the old faith after the introduction of Christianity. Historical sources and folklore, presenting additional information on sacred forests and trees, elucidate their mythological significance: a forest is considered as something 'alien', a different world, or a way leading there. The trees of such a forest are regarded as untouchable. They are the abodes of the gods or of the dead and the places of their revelation. The tree is regarded as alive, it has blood as a human being. It is often believed that after death souls do their penance in the trees, in water and under the stones. In addition to all that, the tree with its roots in the earth and the top in the sky is an expressive link of different worlds. The mythological tree image is evident in the hollidays and rites in the forests and in the temples at separate trees.

The forests, described in the Catalogue, are varied. Some of them marked the boundaries between the tribes or some other territorial and ethnic units. The questions of the isolation of these territories and its mythological significance were formulated and discussed by Valdemaras Šimėnas and Vladas Žulkus. On the outskirts of the territories of the Samogitian and Couronian tribes quite a number of sacred forests and trees were known. Sacral boundaries can also be detected between smaller territorial units - rural districts.

Local sacred forests are associated with some complexes of prehistoric monuments. One more group is comprised of sacred groves and small forests in the vicinity of villages and settlements. Their origin can go back to prehistoric times.

Trees. It is a well-known fact that still in Christian times certain rituals were performed at the old, thickest, highest or multi-bole trees, with hollows in their trunks, or peculiar in some other way. Still in pre-Christian times such rites could be conducted only at very few of the known sacred trees. The overwhelming majority of the sacred trees were associated with traditional rites: sacrifice and magic. Especially attractive were wayside pine trees considered sacred and held in deep awe even at present. This is to be accounted for by the beliefs in the state of the soul after death, in the first place in the soul's life in the trees as in a purgatory. Sometimes trees are mentioned in the stories related to the miracles and revelations in the places where churches were built. Some sacred sites are known where a spring from under a tree stump was considered sacred.

Rivers and streams. Usually their separate parts (sources, mouths, whirlpools, depths, etc.) were considered sacred or, on the contrary, were avoided in the belief that evil deities lived or haunted there. Often a river, its part, source or mouth at a lake, a confluence were at sacred hills or in sacred forests; sacred stones lay in the bed of the streams, but the rivers and streams themselves had no more the aura of sanctity.

Folklore gives rather many clues to the mythological significance of waters - rivers, springs, lakes and swamps. Water is the world of the dead, the abode of the souls. Vladas Žulkus indicates a very clear link between the prehistoric burial monuments and water - rivers, lakes, swamps. Water is also a sphere of gods and deities. The world of the lakes is very lively - in the legends they move from place to place, having descended they moan and wail, every year or more often they require offerings.

The rivers and streams, described in the Catalogue, differ according to the presence or absence of their connection with a particular sacred site. In the latter case the names of rivers and streams often contain the roots *alk-, švent-, diev-*; they are connected with the uninhabited territories between the tribes and rural districts. Some rivers and streams of the Catalogue belong to both categories. The third group, also associated with the old world outlook, is found in villages and their outskirts. It is difficult to identify them with the ancient sacred sites. Alkupiai (Sacred rivers) are short local streams of the sacred sites, their sacredness most probably is derived from the sacred sites (called *Alka, Alkas*). Šventupiai (Holy rivers) are longer, they mark the boundaries between rural districts or tribes. The names, containing the roots *alk-* and *Švent-* varied at some time and possibly replaced each other. Juodės and Juodupiai (Black rivers) could also be associated with the territories, dividing the tribes.

The streams and springs, flowing 'against the Sun, eastward, southward' are also considered sacred. Thus, the sacrality of the features, peculiar to the Sun, the light and the East, are observed not only in the calendrical rituals.

Springs. They are very frequent elements in the complexes of ancient sacred sites, and the sacred character of the majority of them should be attributed to the prehistoric times of ancient settlements and cemeteries. Springs were found in the territory of hillforts and burial monuments and in their nearest vicinity. Other springs have nothing to do with any prehistoric monuments - they belong to a much wider complex of mythological sacral objects and could be said to be associated with the pre-Christian rites in Samogitia. The Catalogue also contains springs, flowing in villages and small towns or not far from them (that does not mean that their worship began only some centuries ago).

Legends say that springs, lakes and swamps contain submerged houses and churches, sometimes

people - 'young ladies, old wives' (images of deities ?). Many springs were believed to have healing properties and still visited by people seeking cures. Their water was good for eye troubles, it also cured heart, head, stomach, joint and other ailments. Curing illnesses was combined with rituals - e.g., on Whitsunday people washed themselves in the spring water, they drank and shared it, and took it home. Certain links between the sacred springs and God, Perkūnas, the Devil and Laima can be observed.

Lakes, Ponds, quagmire openings. In Samogitia there are not many bigger lakes and almost all of them have their own folklore. It is noteworthy that a group of watershed lakes and marshes from which bigger rivers flow are clearly connected with particular sacred sites or relfect only mythological images. A number of these lakes, found in the Catalogue, are seen in the wider complexes of sacred sites. certain places of such lakes - shallows, depths are treated as sacred. The same is true of streams joining lakes.

Swamps. The ancient folklore of swamps is similar to that of the lakes. Some of the swamps seem to have been lakes in the past. A number of them served as boundaries between tribe and district territories. Dealing with swamps as parts of sacred sites it is to be stressed that waters (big and small lakes, rivers, springs and marshes) nearly everywhere are found only in the prehistoric complexes of sacred sites and in later - 'secret' sites; in the latter case their primary function is the preservation of pagan traditions.

Hollows. In the ancient faith they are treated similarly as water sources. In many cases they are small marshy bogs, very similar to ordinary marshland. Among those described in the Catalogue the most interesting are the ones associated with prehistoric burial monuments. Other hollows, although possessing certain mythological images, cannot be related to the complexes of archaeological monuments. Some of the hollows were traditional festivity places of the ancient faith.

Meadows and Fields. As a rule, they are components of larger sacred areas. There are rather many areas characterized as 'laukas' (field), 'dirva' (soil) and called 'Alkos, Perkūniškiai'. It is not always clear whether these are hints to the former sacred sites at the stream side and at the edges of forests, at the hills and the former groves and little forests which had become arable land.

Hills. In Samogitia there are very many hills, connected with the ancient faith. No doubt they present only a part of the total number of the sacred hills, since the data about many localities are insufficient. In folklore the hill has a symbolic meaning - being the nearest to the sky it acts as a link between the earth and the heaven. Gods and deities were said to appear on the hills. Quite a number of Samogitian sacred hills are associated with the complexes of archaeological monuments, with separate hill-forts, cemeteries and with the territories densely popu-

lated in the past. There are also hills, located in marshy, secluded places, and that probably attests to the presence of these sacred sites after the adoption of Christianity in Samogitia. Here especially distinctive are Alkos kalnai (Sacrifice mountains). To the north of the thickest concentration of Alkos kalnai are the so-called Elku kalni in the Latvian Curonia. Most of all these hills date from the middle and late Iron Age.

Usually Alkos kalnai are the highest in the vicinity, or the hills from which panoramic vistas could be seen.

They are also hills, standing at the places where larger rivers flow from lakes, and only rarely they are low hills at river confluences, lake peninsulas or in remote, not easily accessible places.

Kipškalniai (Devil'a mountains). Bearing the epithet 'kipšas' (Devil), they are mostly met in Samogitia. Kipškalniai can hardly be associated with prehistoric monuments.

There are hills, called by the names of Lithuanian mythological creatures - Kauko kalnai (Homely sprite's mountanis), Laumių kalnai (Fairies' mountains) and Raganų kalnai (Witches' mountains). A number of them were associated with religous rites and traditional festivities of the ancient faith after the introduction of Christianity. An interesting group is presented by Saulėkalniai (Sun's mountains), devoted to the Sun's festivals and rites, and Aušrinės kalnai (Mountains of the Goddess of Dawn), related to the veneration of this deity.

Mergakalniai (Maids' mountains) and Bobkalniai (Old wive mountains) were associated with the gatherings and rituals of girls and women (bemoaning and commemoration of the dead). Certain festivals of the girls seem to have taken place there, too.

Particular importance could have been attributed to Būgnų kalnai (Drum mountains), although according to the narrative tradition people were summomed to gather there by the sound of the drums. Peculiar are Gaidkalniai (Cock mauntains), usually found close to the burial sites.

There are reasons to believe that Kartuvių kalnai (Gibbit mountans) were the places of the summer solstice festivities in recent centuries. The epithet 'gibbet' seems to have appeared in this term due to the similarity of festive pole structures to gallows.

There are places called Bažnytkalniai (Church mountains) and Koplyčkalniai (Chapel mountains), which acquired such names due to the stories about the corresponding structures which once had stood in those places before being swallowed up by the earth.

In addition to that, folklore evidence often makes researchers treat hill-forts as sacred hills. A number of them lack any clearer fortifications, peculiar to hill-forts. Some legends, associated with them, can mention sacred sites within the boundaries of major administrative centres. Stories about the eternal fire and burnt offerings in the neglected hill-forts possibly deal with traditional

rites after the adoption or Christianity or with the motif of the holy fire as an illustration of the past of a particular 'historic site'. Stories about cemeteries on the hills are sometimes associated with churches, thus the motif of the church added extra sanctity to the site.

Stones. In the traditions of the sacred sites stones occupy a special place; often they are to be treated as independent sacred sites or as components of larger ones. In comparison to other mythological sacral objects Lithuanian sacred stones have been investigated quite extensively. There is a comprehensive study *Pėdos akmenyje* (Footprints in stone, 1958) by Petras Tarasenka, some papers of Vytautas Urbanavičius and Rimantas Matulis' study *Istoriniai akmenys* (Historic stones, 1990) are based on recent research data; this topic was also dealt with by Juozas Mickevičius, Adolfas Tautavičius, Bronius Dakanis and Vytautas Daugudis.

Ancient evidence and the character of rites and offerings indicate that in the outlook of the past ages sacred stones were associated with the Devil (as the god of the underworld and the dead) and with Thunder (the Devil's counterpart, one of the heavenly gods). The stones were also related to the travel of the spirits, their residence in stones and under them. Some of the stones were 'people turned into stones'. Stones were believed to possess qualities, peculiar to living beings - they grew as plants and human beings did. Some stones were of celestial origin. They had magical powers of supporting fertility, and rain water, collected on them, had healing properties. The function of the stones in the sacred sites was to connect different spheres - the earth, the underworld, heaven, the worlds of the living, the dead and the gods.

The Catalogue describes individual stones, their pairs and larger groups. Some stones are impressive rocks, others are small, much smaller than orther stones, lying nearby. Quite obvious is their connection with waters - with streams, rivers, lakes, marshes and springs. Some stones lie in the beds of the streams or protrude from their banks. There are stones on the tops and slopes of the hills and in the fields. Of particular interest are the stones found in secluded places. Such cases should probably be accounted for by the fact that sacred sites continued to exist after the official adoption of Christianity (this is also illustrated by the majority of altars with flat-bottomed bowls).

All the stones, presented in the Catalogue, are related to old traditional rites or to certain mythological perceptions. Some of them clearly belong to the complex of prehistoric monuments - they are found in the territory of (or in close proximity to) hill-forts, ancient settlements or burial sites. Many sacred stones are on sacred hills; they are stones with bowls, depressions, 'footprints', with a flat surface. Many catalogue stones are in villages, farmstads, fields and at the waysides.

Sacred stones are grouped according to their distinctive features

- their place in the landscape, in a particular sacred site, their appearance or mythological significance.

Stones with natural depressions of various sizes and shapes. The purpose of these stones as altars is attested by smaller or bigger natural depressions, sometimes slightly trimmed and deepened by the man. Big natural depressions on the top of sacred stones seem to correspond to the depressions, made later by hand. It is difficult to establish the age of the sacred sites with the stones, containing various depressions. Their chronology, based only on investigations and legends, ranges between the middle of the first millennium and the middle of the second millennium. Attempts can be made to associate the origin of the flat-bottomed-bowl altars with the traditions of the stones with depressions.

Altars with flat-bottomed bowls. In Samogitia there are 23 known altars, in East Lithuania - 11, in Central Lithuania - 1 and in Latvia - 6(?). Samogitian altars are not higher than 90-100 cm and the diameter of their upper surface does not exceed 100-130 cm, The bowls are flat-bottomed, their diameter varies between 18 and 57 cm, and the depth is up to 17 cm. The sacred sites with these altars, investigated by Vytautas Urbanavičius, data from the second half of the 16th and the beginning of the 17th century.

The data about the former stones for holy water in the 17th-18th-century churches and chapels show that Catholic Church had no perceptible influence on the purpose and shape of the cylindrical altars with fliat-bottomed bowls. These altars were peculiar to Samogitia after the introduction of Christianity. Thus was supported the tendency to look for their origin in Curonian sacred sites.

Stones with narrowbottomed bowls. They are very few in Samagitia. It is the western and southwestern edge of one of the principal concentrations of these monuments in nothern Lithuania. These stones are usually attributed to the period after the introduction of Christianity.

Cup-marked stones. There is good reason to relate these stones to analoguos ones in Estonia. The stones described in the Catalogue are to be associated with the burial mounds of the first millennium B.C. and with the hill-forts, inhabited at the end of the first millennium B.C. and the first ages A.D.

Cup-marked stones of Samogitia are either ordinary. In no way differing from other boulders (true, some of them are the biggest) or flat, with sloping upper sides. The cups are found on the top and at the sides of the stones. Some cups resemble saucers, others are deeper, like holes, and both types can be met together. The usual diameter of the cups is 3 to 6 cm, sometimes up to 10 cm. Their number varies from several to ca 90. As a rule, these stones are at the streams and rivers, in their valleys and on the fields.

Footprint stones. Such stones contain footprints of grownups, children, animals (mainly cows and

oxen). It must be said that very many of these monuments were destroyed. The overwhelming majority of footmarked stones both here and in other countries (e.g., in Latvia) are not related to any prehistoric complexes, not even to settlements or farmsteads. Usually they are found in remote, marshy, uninhabited places. True, some of them were discovered in the environment of the burial monuments of the first millennium and the early second millennium. Footprint stones probably are the most typical group of mythological objects, because it is not always possible to speak about ancient rites at such sacred sites.

Menhirs. In Samogitia they are represented by the so called stabakūliai. According to the information of priest Ambraziejus Kašarauskas, the stabakūliai, venerated by the people, were being demolished by the Church still in the 19th century. Few of them have been preserved. Nearly all the stories about them speak of people turned into stone. There are some important links between these stones, reflecting the belief about the presence of souls in the stones as in the purgatory and the burial monuments of the first millennium. The name of the Samogitian menhirs 'stabakūlis' relates them to the analogous monuments in Belorussia, in the Yatvingian lands.

Stones with the upper flat surface. Among the sacred stones they are frequent and generally associated with altars. The upper flat surfaces of the Samogitian stones are not large, about 80-100 cm in length and 40-60 cm in breadth. An investigation carried out at one of such stones identified a sacred site at it dating back to the late first millennium and the early second millennium. There are stones with a much bigger flat surface, some of them have small sloping ditches, natural or worked terraces at the edges. Several of such stones are known as 'tables'. This name could have stuck to them on the basis of their function and not the shape. In the last period of sacred sites they are thought to have been used for placing offerings (food ?).

An exceptional stone in the whole of Lithuania is the Samogitian 'armchair stone', known as the 'Devil's Throne' of Padievaitis, near Šilale. It is distinguished by its comfortable configuration for sitting and resting one's arms. The research of the surroundings of this stone leads to the conclusion that it could have been an element of a sacred site, This site declined in the 14th century, when the hill-fort and the settlement were no more used. In Samogitia are more stones, on which, according to legends, the Devil used to sit, but few of them have clearer depressions for comfortable sitting.

'Bed-stones'. These stones are typical for Samogitia. Actually their depressions are similar to big, natural depressions of various shapes of the described stones. All the above-mentioned stones are called ' beds' , although in essence, they are not beds. In general, there are many

stones with flat surfaces, they are 'real beds'. but they are not called that way. The names 'tables' and 'beds' seem to depend on the ritualistic (or maybe mythological) purpose and significance of the corresponding stones. It is also worth noting that only female deities (Witch, Fairy) or mythological creatures (Lady, Queen) used to lie on these stones.

Fairy stones. In Samogitia they can be associated with the 'beds' (according to stories, fairies lay in these beds or did their washing nearby). Fairy stones are invariably found at rivers, streams, in wet and marshy places. In Samogitia their concentration is thick; a part of them belong to sacred sites and also to burial monuments and hill-forts of the first millennium and the beginning of the second.

Stones with inscriptions. Among these stones a well-known one is in Paparčiai, near Skuodas, it is called the 'Sun' stone with 'runic' inscriptions, which, however, more closely resemble the channels on the millstones than letters. The most unique is the stone of Paragiai (near Akmenė), containing a bowl and characters. In later times sacred stones became boundary markers, and certain letters, signs and numbers were incised an them.

Secret paved pathways, eskers, ways. Sometimes it is possible to relate these objects to particular sacred sites. Several eskers (oses) could be associated with the mythological interpretations of the Devil as possessing colossal power. Even roads are of interest - some of them could have had a ritual purpose. Others seem to have led past some hardly conceivable sacred sites.

Ritual sites in cemeteries and hill-forts. Only archaeological excavations present evidence about some sacred sites. Ritual and sacrificial pits are found mostly in cemeteries. The pits can be contemporary with the burials or of later origin - dug out on certain occasions to commemorate the dead. Ritual pits are a phenomenon, peculiar to Curonian cemeteries. True, the ritual pit of Janapolės Donkalnis, near Telšiai, where a fire used to burn, was dug at a cemetery in the Late Neolithic period. Some sacred sites were found on the former hill-forts after their abandonment.

Villages and single farmsteads. The Catalogue contains many villages and farmsteads, the names of which reflect the ancient world outlook. Such place-names are usually associated with some wider prehistoric sanctuary or individual sacred sites (hills, lakes, swamps) and therefore they are significant.

Churches and chapels. The Catalogue comprises many sacred hills, stones and springs, in the vicinity of which there are structures of the Christian cult, commemorative monuments, etc. Christian elements were introduced into ancient festivities, rites and practice of magic in various ways. Therefore the Catalogue contains the data, dealing with some churches, chapels, miraculous pictures and statues, which at first glance seem like having

nothing to do with the ancient sacred sites. However, details of the stories about churches and chapels often relate to the former pre-Christian sacred sites (e.g., a blind person recovers eyesight in front of a miraculous picture or after having washed with holy water; nobody can move a sacred stone or a miraculous statue, etc.). Some Christian churches, famous for their miracles, formerly could have been the sanctuaries of the ancient faith.

Conclusions. The book deals with over 1.000 Samogitian sacred sites and their complexes: ca. 350 hills, 250 stones. 100 streams and rivers, 30 trees, 50 big and small lakes, 50 springs, 50 groves and forests, a number of meadows, hellows and marshes. The location of the majority of the sites is indicated by village; approximately half of the sites are located very precisely.

Chronologically the sacred sites fall into two large groups, the dividing line being the official introduction of Christianity: the sites built and used before and after that date. True, some sites, erected before the adoption of Christianity, remained in use afterwards.

The data, presented in the book, lead to the conclusion that the differences of the ancient sacred sites were conditioned by the deities, associated with them, the time of their appearance, the sort of festivities and rituals, performed there. The sacred sites should tentatively be related to the dome of the sky, the earth, the waters and the forests, to different manifestations of their powers and to individual gods and deities.

The sacred sites of Curonia and Samogitia (hills, stones, springs in the groves and forests) were similar to a great extent, the differences, observed in this large area, were not great. That was mainly conditioned by the similiarity of the natural and geographical conditions of these tribes, by the common background of the ancient faith, which served as a basis for the formation of the separate Curonian and Samogitian tribes in the middle Iron Age. It can be surmised that in the Late Iron Age the contacts between the Curonians and the Samogitiaans left their mark as well.

The most important elements of the Curonian and Samogitian sacred sites were forests, waters and hills. No doubt fire played a significant role, too, it burned permanently or only during festivities. Some sacred sites are known to have had certain elements (stones, trees), associated with the deities or the dead. Rituals, devoted to the dead, were also performed within the boundaries of burial monuments (in the cemeteries of those times).

Some of the sacred sites existed in the very environment of the people, in the territory of hill-forts, old settlements and villages - in their immediate vicinity. A number of the sites were in the sphere, 'alien' to the people. These were the sacred sites separated from the old settlements and hillforts by waters - a stream, a swamp or a lake. The same is true of sacred sites. Located in woods, no

matter whether they appeared in the pre-Christian or Christian period. In addition to these groups, there were sacred sites, known as being placed between one's 'own' and 'alien' territories or at their boundaries, e.g., in a stream bed.

Determining the relative importance of the sacred sites is a difficult task. Exceptional geographical situation, 'cultural' environment, majestic appearance and certain special features, the fame in Christian times, etc., peculiar to the sacred site, could be indications that it was a kind of religious centre of the ancient faith. Such criteria could be applied to the sacred sites in watershed belts (mainly to the sacred places in forests), to the sacred sites in the centres of the political and administrative territories or in their environs (sacred hills, stones, springs), imposing, awe-inspiring hills, stones, springs, lakes, as well as widely known miraculous Christian sites. Sometimes these criteria can be found in various combinations. Finally, many of the described sacred sites could have been set up and used by small communities, even single families.

Catalogue

The Catalogue comprises the inventory of the sacred sites, known in fourteen districts and two cities of Samogitia.

The district data are presented on the geographical principle, in the alphabetical order according to villages and countryside units (seniūnija) on the basis of the administrative territorial ddivision (and the place-name forms) of Lithuania of 1995. The sacred site or its separate components (e.g., a hill, a spring and a tree) are numbered (e.g., 660 or 660 a-c). The Catalogue also contains unnumbered items - that should be taken as an indication that the attribution of the items in question to sacred sites is controversial.

The descriptions furnish data about the protection status of the object prior to 1995 (e.g., *Alkos kalnas (buvo saugomas kaip alkakalnis Av-1152*) (Alkos kalnas was protected as a sacrificial hill)), its location, size, peculiar features, boundaries, related legends, stories, their motifs, some hitorical and historiographical information. Investigations (if there were any) of the objects and their results, including the sources and the most infomative literature are indicated as well. If the description was prepared on the basis of several sources, these materials are presented concisely (e.g., Legend. A church stood on the hill. (Statkevičius V., 1987) or At night people feared to walk past the stone. 1964, LII (Lithuanian Institute of History)). Full references are given at the end of the description. This order was not observed in the presentation of protected archaeological monuments - hill-forts, cemeteries, since their descriptions can be found in the *LAA* (Atlas of Lithuanian Archaelogy) or in other publications.

In the description of the sacred sites other cultural monuments or objects are mentioned with their numbers and addresses, known from the lists of monuments, although they not always coincide with those, used in archaeological literature. The descriptions contain traditional terms: *akmens amžiaus gyvenvietė* (Stone Age settlement), *senovės gyvenvietė* (ancient settlement), *piliakalnis* (hill-fort), *pilkapis* (burial mound), *kapinynas* (cemetery), *senkapiai* (medieval cemetery), *kūlgrinda* (secret paved pathway through swampy area), *šventa giria* (sacred grove), *medis* (tree), *upė* (river), *ežeras* (lake), *šaltinis* (spring), *pelkė* (swamp), *dauba* (hollow), *pieva* (meadow), *akmuo* (stone), *akmuo su pėda* (footprint stone), *šventkalnis* (sacred hill) (the accepted terms) *alkvietė, alkakalnis* are misleading, because not all sacred cult places of the ancient faith are in places, referred to as Alkos, and not all sacred hills are called Alkos kalnai in Samogitia).

TURINYS

Pratarmė 5
ĮVADAS 8
Girios, miškeliai 9
Medžiai 15
Upės ir upeliai 16
Šaltiniai, versmės 19
Ežerai, kūdros, akivarai 21
Pelkės 22
Daubos 23
Pievos, laukai 24
Kalnai 25
Akmenys 33
Kūlgrindos, ozai, keliai 46
Apeigų vietos kapinynuose, piliakalniuose 46
Kaimai, vienkiemiai 47
Bažnyčios, koplyčios 47
Pabaigos pastabos 48
KATALOGAS 50
Kretingos rajonas 53
Palangos miestas 107
Skuodo rajonas 113
Mažeikių rajonas 155
Plungės rajonas 189
Akmenės rajonas 275
Telšių rajonas 291
Šilalės rajonas 355
Kelmės rajonas 449
Šiaulių rajonas 519
Raseinių rajonas 557
Tauragės rajonas 599
Jurbarko rajonas 617
Šilutės rajonas 639
Klaipėdos rajonas 665
Neringos miestas 679
SUTRUMPINIMAI 681
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA 682
KATALOGO RODYKLĖ 701
PEЗIOME 716
SUMMARY 729

UDK 293(474.5)
Va-122

Vykintas Vaitkevičius
SENOSIOS LIETUVOS ŠVENTVIETĖS
ŽEMAITIJA

Katalogas

Redaktorius *Danas Kaukėnas*
Dailininkas *Jonas Rudzinskas*
Dizainerė *Nijolė Vaitekonienė*
Korektūra *Vilma Kunickytė*
Jurga Semenauskienė
Saulius Repečka
Jakaterina Tkačiuk

ISBN 9986-23-037-3

Leidėjas:
"DIEMEDŽIO" leidykla (Neperiodinės spaudos redakcija)
2004 Vilnius, Karaimų - 4. Vyr. redaktorius Danas Kaukėnas
Tel. 29 75 51, faks. 73 19 00, SL Nr. 1583. Pasirašyta spaudai 1997 12 17
Formatas 70x100. Tiražas 1500 egz. 46,5 sąl. sp. lanko.
Spausdino SP AB "Aušra", Vytauto pr. 23, 3000 Kaunas
Užsakymo Nr. 3403. Kaina sutartinė

